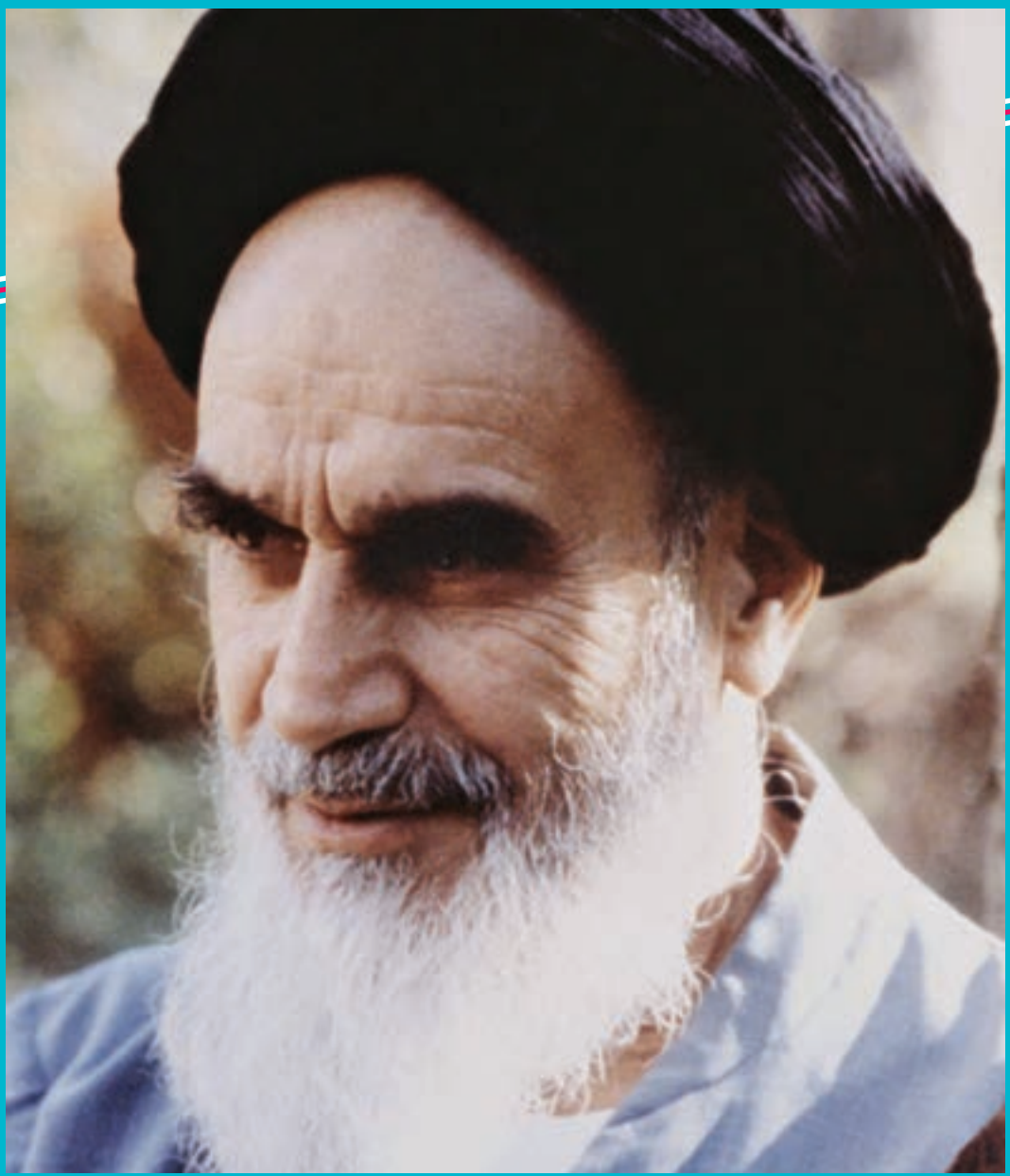
بسم الله الرحمن الرحيم

معارف انقلاب اسلامی

در برنامه‌های درسی
دوره دوم متوسطه

سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹

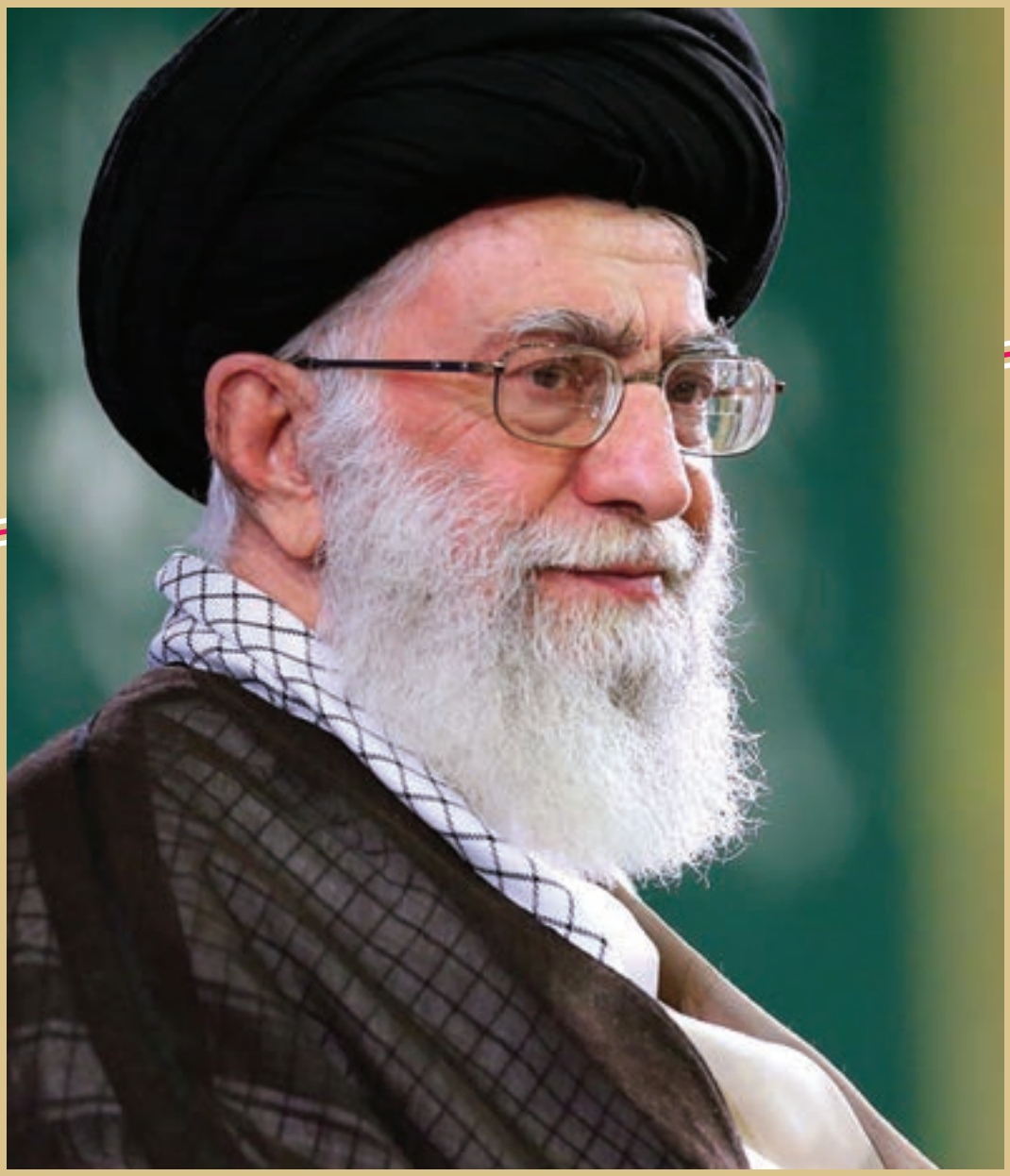
وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

امام خمینی (ره):

شک نباید کرد که انقلاب اسلامی ایران از همه انقلاب‌ها جدا است؛ هم در پیدایش و هم در کیفیت مبارزه و هم در انگیزه انقلاب و قیام و تردید نیست که این یك تحفه الهی و هدیه غیبی بوده که از جانب خداوند منّان بر این ملت مظلوم غارت‌زده عنایت شده است.

(صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۴۰۱)

مقام معظم رهبری :

«وقتی انقلاب را مثل یک کتاب باز کنید، در درون آن، فصول و سطور معرفت وجود دارد: معرفت دینی، معرفت سیاسی و معرفت اخلاقی. همه‌ی این‌ها در ذیل کلمه‌ی انقلاب وجود دارد. در عرصه سیاسی، انقلاب تازه‌ترین و جذاب‌ترین سخن را نه فقط برای ملت ایران که برای بشریت دارد. بعضی خیال می‌کنند اصطلاحات و تعبیرات معرفتی فراهم‌آمده در اردوگاه به اصطلاح لیبرال دمکراسی غرب که وارد کشور می‌شود، سوغات‌های جدید و حرف‌های تازه‌ای است که انقلاب آنها را نشنیده است و حالا باید انقلاب و انقلابیون این حرف‌ها را بشنوند؛ این خطاست. انقلاب در خلأ متولّد نشد. انقلاب اسلامی و این کتاب قطور معرفتی، وقتی تدوین شد که همه این حرف‌ها در دنیا بود؛ هم حرف و هم تجسّم و عینیّتش وجود داشت.

(بیانات رهبر معظم انقلاب- ۲۴ شهریور۸۱)

مقدمه

شناخت استکبار جهانی و عملکرد مستکبران یکی از شروط آزادگی و حریّت است و در مقابل، بی‌خبری از آثار رفتاری آنان موجب انفعال و پذیرش خواری‌ها و سرافکندگیهاست. استکبار ظلم‌گستر، در رأس آن آمریکای جنایت‌پیشه خیانتها و جنایتهای متعدّدی در حقّ ملّت ایران مرتکب شده است. این خیانت‌ها تا بعد از انقلاب اسلامی نیز تداوم داشت تا اینکه با تسخیر لانه جاسوسی شیطان بزرگ و به اسارت گرفتن کارکنان آن پایان پذیرفت. هرچند توطئه‌های رنگارنگ این مستکبر بی‌رحم بعداً نیز ادامه یافت و اکنون نیز ادامه دارد ولی با تسخیر لانه جاسوسی کمر استکبار شکست و ماهیت او نیز بیش از پیش برای ملّت به‌پا خاسته و عزیز ایران آشکارتر شد. آنانی که در آن زمان بودند و حوادث متعدّد ضدانقلابی جبهه استکبار را درک کردند. دشمن‌شناسی و آگاهی از عملکرد فرعونیان زمان را با خود دارند و با نفرت از ظالمان و ستمگران خرد و کلان زندگی می‌کنند. هرگاه نیز ضرورت یافت در صحنه‌های مختلف دفاع از کیان انقلاب اسلامی حضور پیدا می‌کنند. نسل کنونی که از جهت تاریخی آن ایّام را درک نکرده‌اند به روشنگری و آگاهی بخشی نیاز دارند و مسئولان تعلیم و تربیت در این عرصه مسئولیت سنگین برعهده دارند.

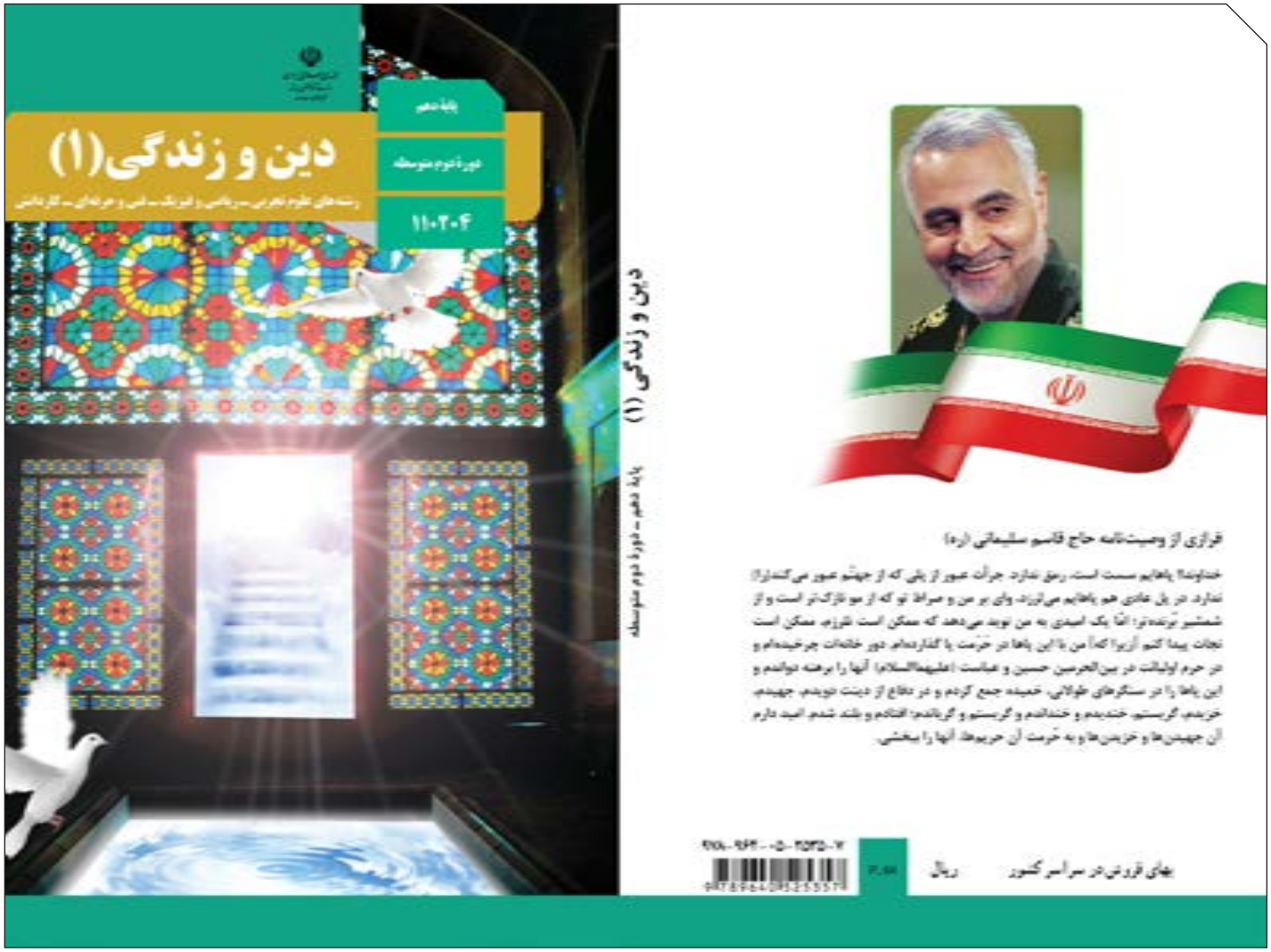
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی به‌عنوان تنها مرکز طراحی، تدوین و تولید وسیله مهمّ برنامه‌های درسی و کتاب‌های درسی

را در اختیار دارد و از طریق آنها می‌تواند گام‌های مؤثر در جهت تربیت همه‌جانبه دانش‌آموزان بردارد. یکی از ابعاد تربیت، تربیت سیاسی و هوشیارسازی نوجوانان وجوانان نسبت به خیانت‌ها و جنایت‌های آمریکای سفّاک است. اسناد لانه جاسوسی که از آنها به‌عنوان «شواهد مکتوب خیانت مستکبران» باید نام برد. اکنون در اختیار ماست و با استفاده از این شواهد افشاگر می‌توان آموزش‌های مؤثر و آگاهی‌بخش تدارک دید. براین اساس در محتواهای آموزشی مخصوصاً در دوره دوّم متوسّطه راجع به اسناد لانه جاسوسی و اقدامات شیطان بزرگ مطالبی ذکر شده و در آینده نیز بازنگری و تکمیل خواهد شد. در دورهٔ دوم متوسطه که دانش‌آموزان مرحله دوّم نوجوانی را سپری می‌نمایند شرایط مطلوب‌تری نسبت به دریافت تحلیل این مطالب را دارند و معلّمان نیز درضمن تدریس با سهولت بیشتری می‌توانند این مطالب را همراه با تدریس خود به دانش‌آموزان آموزش دهند. به‌علاوه اینکه به معلّمان نیز آموزش داده می‌شود که چگونه و با چه سبکی تدریس کنند تا آثار مفید و ماندگار باقی بگذارند.

به امید روزی که ریشه استکبار به‌طور کامل کنده شود و چهرهٔ جهان با دیدن گل روی یوسف زهرا (س) خندان گردد.

معارف انقلاب اسلامی

در برنامه‌های درسی
دوره دوم متوسطه

عنوان: دین و زندگی (۱) | کد: ۱۱۰۲۰۴ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

حجم مصرف از ذخایر و منابع زمین در صدسال اخیر برابر با تمام طول عمر بشر بوده است. قرآن کریم، سرنوشت چنین کسانی را که مرگ و زندگی برتر را فراموش کرده‌اند، این‌گونه ترسیم می‌کند:

«آنان که دین خود را به سرگرمی و بازی گرفتند و زندگی دنیا آنان را فریفت. پس امروز آنان را از یاد ببریم، همان‌طور که آنان دیدار امروزشان را از یاد بردند و آیات ما را انکار می‌کردند.»[1]

اندیشه و تحقیق

۱ــ چرا برخی از افراد با اینکه می‌گویند آخرت را قبول دارند، در زندگی خود به گونه‌ای عمل می‌کنند که گویی آخرتی در پیش نیست؟

۲ــ آیا توجه به آخرت، لزوماً بی‌توجهی به دنیا و عقب ماندگی را در پی دارد؟

۳ــ چرا منکرین معاد، مرگ را باعث نابودی آدمی می‌دانند؟ شما چه پاسخی به آنها می‌دهید؟

پیشنهاد

به آثار و زندگی یکی از شهدای دفاع مقدس و یا مدافعان حرم مراجعه کنید و ببینید که آنان دربارهٔ زندگی و مرگ چگونه می‌اندیشیدند. انگیزه شهادت‌طلبی آنها چه بوده است؟[2]

۱ــ سورهٔ اعراف، آیهٔ ۵۱

۲ــ مطالعهٔ کتاب‌هایی مانند «مجموعهٔ قصه فرماندهان» از حوزهٔ هنری سازمان تبلیغات اسلامی و «خدا بود و دیگر هیچ نبود» اثر دکتر مصطفی جمران، برای آشنایی با شهدای دفاع مقدس و همچنین مطالعهٔ کتاب‌های «نیمه خودنی»، «دیدار بی از فردوسه»، «مدافعان حرم» و «حافظ سالار» برای آشنایی با شهدای مدافع حرم پیشنهاد می‌شود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۷

پیشتر بدانیم

عاشقانه‌ای با خدا

من عشق را آموخته بودم، اما به چه چیز عشق ورزیدن را نه؛ به دنیا عشق ورزیدم، به مال و منال عشق ورزیدم، به مدرسه عشق ورزیدم، به دانشگاه عشق ورزیدم. اما همه اینها بعد از مدت کمی جای خود را به عشق حقیقی و اصیل داد؛ یعنی عشق به تو. فهمیدم عشق به تو پایدار است و دیگر عشق‌ها، عشق‌های دروغین است... پس به عشق تو دل بستم.

بعد از چندی که به تو عشق ورزیدم، به یکباره به خود آمدم دیدم که من کوچک‌تر از آنم که عاشق تو شوم و تو بزرگ‌تر از آنی که معشوق من قرار بگیری. فهمیدم در این مدت که فکر می‌کردم عاشق تو هستم اشتباه می‌کردم. این تو بودی که عاشق من بودی و مرا به سوی خود می‌کشاندی.

اگر من عاشق تو بودم، باید یکسره به دنبال تو می‌آمدم و لیکن در وقتی توجه می‌کنم می‌بینم گاهی اوقات در دام شیطان افتاده‌ام، ولی باز به راه مستقیم آمده‌ام. حال می‌فهمم این تو بودی که عاشق بنده‌ات بودی و هر گاه او صید شیطان می‌شد، تو دام شیطان را پاره کردی. هر شب به انتظار او [بنده‌ات] می‌نشستی تا بلکه یک شب او را ببینی. حالا می‌فهمم که تو عاشق صادق بنده‌ات هستی.

بخش‌هایی از دست نوشته‌های
شهید ناصرالدین باغانی که در ۱۹ سالگی
در عملیات کربلای ۵ به شهادت رسید

آثار محبت به خدا و راه‌های افزایش آن

پیروی از دستورات خداوند، دوستی با دوستان او و بیزاری از دشمنانش بخشی از آثار محبت به خداست. البته بین محبت به خدا و این آثار رابطه‌ای دوسویه است؛ یعنی همان‌طور که محبت خدا موجب بروز این آثار می‌شود، تداوم و استمرار در پیروی از دستورات خداوند و عشق ورزیدن به دوستان و برائت از دشمنانش، موجب تقویت محبت انسان به خدا نیز می‌شود.

۱ــ پیروی از خداوند : نمی‌شود انسان از صمیم دل کسی را دوست داشته باشد اما از فرمانش سرپیچی کند. این سرپیچی نشانهٔ عدم صداقت در دوستی است.

برخی می‌گویند : اگر قلب انسان با خدا باشد، کافی است و عمل به دستورات او ضرورتی ندارد. آنچه اهمیت دارد، درون و باطن انسان است، نه ظاهر او. اما این توجیه، با کلام خداوند سازگار نیست. خداوند، عمل به دستوراتش را که توسط پیامبر ارسال شده است، شرط اصلی دوستی با خود اعلام می‌کند :

۱۱۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۳

۲ــ دوستی با دوستان خدا : اگر می‌خواهیم محبت خداوند در دلمان خانه کند، باید محبت کسانی را که رنگ و نشانی از او دارند و خداوند محبت و دوستی آنان را به ما توصیه کرده، در دل جای دهیم و هر میزان که این علاقه بیشتر و قوی‌تر باشد، محبت ما نیز به خدا فزون‌تر می‌شود. انبیا و اولیای الهی و مجاهدان راه حق و آنان که در مسیر بندگی خدا حرکت کردند، دوستان خداوند هستند و برترین این دوستان، رسول خدا ﷺ و اهل بیت ایشان ﷺ می‌باشند که با تمام وجود به خدا عشق ورزیدند و زندگی خود را در اطاعت کامل خداوند سپری کردند. دوستی با آنان، همان دوستی با خداوند و محبت به آنان در مسیر محبت به خداوند است. البته این دوستی و محبت نیز بایستی همچون محبت به خدا، همراه با عمل و پیروی از آنان باشد.

۳ــ بیزاری از دشمنان خدا و مبارزه با آنان : عاشق روشنایی، از تاریکی می‌گریزد و آن‌کس که به دوستی با خدا افتخار می‌کند، با هرچه ضد خداست، مقابله می‌نماید. او دوستدار حق و دشمن باطل است.

عاشقان خدا پرچمدار مبارزه با ستم و ستمگران بوده‌اند. همهٔ پیامبران، از حضرت نوح ﷺ و حضرت ابراهیم ﷺ تا پیامبر اسلام ﷺ زندگی خود را در مبارزه با ستم و پلیدی گذراندند و پرچم مبارزه را از نسلی به نسل بعد منتقل کردند. نمی‌شود کسی دوستدار خداوند باشد؛ اما زشتی و ستم را در جامعه ببیند و سکوت اختیار کند.

از این‌رو، «جهاد در راه خدا» در برنامهٔ تمام پیامبران الهی بوده و بیشتر آنان در حال مبارزه با ستمگران به شهادت رسیده‌اند. امروزه نیز مشاهده می‌کنیم که مستکبران و ستمگران برای رسیدن به منافع دنیایی خود، حقوق ملت‌ها را زیر پا می‌گذارند و آنان را از حقوقشان محروم می‌کنند. رنج و محرومیت مردم فلسطین، یمن، سوریه، عراق، بحرین و... نمونهٔ آشکاری از رفتار مستکبران است که جز با مبارزه، برطرف نخواهد شد.

درنتیجه، دینداری، با دوستی خدا آغاز می‌شود و برائت و بیزاری از دشمنان خدا را به دنبال می‌آورد. اگر کسی بخواهد قلبش را خانهٔ خدا کند، باید شیطان و امور شیطانی را از آن بیرون کند. جملهٔ «لا اله الا الله» که پایه و اساس بنای اسلام است، مرکب از یک «نه» و یک «آری» است : «نه» به هرچه غیرخدایی است و «آری» به خدای یگانه.[۱]

پس دینداری بر دو پایه استوار است : تولّی (دوستی با خدا و دوستان او) و تبرّی (بیزاری از باطل و پیروان او). هرچه دوستی با خدا عمیق‌تر باشد، تفرت از باطل هم عمیق‌تر است.

امام خمینی ﷺ برمبنای همین تحلیل، به مسلمانان جهان این‌گونه سفارش می‌کنند :

«باید مسلمانان، فضای سراسر عالم را از محبت و عشق نسبت به ذات حق و نفرت و بغض عملی نسبت به دشمنان خدا لبریز کنند».[۲]

۱ــ سیری در نهج البلاغه، شهید مطهری، ص ۲۸۵

۲ــ پیام امام خمینی ﷺ به مناسبت حج ۱۴۰۷ هـ.ق (۱۳۶۶ ش)

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۵

اندیشه و تحقیق

۱ــ برخی افراد، مخالف دستورات خداوند مانند نماز نیستند اما با بهانه‌های مختلف، از انجام آن شانه خالی می‌کنند. آیا این افراد می‌توانند ادعا کنند که ما خدا را دوست داریم؟ چرا؟

۲ــ برای تقویت بیزاری از باطل و بی‌تفاوت نبودن در مقابل باطل صفتان چه می‌توان کرد؟

۳ــ چگونه می‌توان دریافت که در دوستی با خدا و دشمنی با بدی‌ها صادق هستیم؟

۴ــ فردی می‌گوید: «اساس دین بر محبت است؛ بنابراین دل مسلمانان نباید جایگاه کینه و نفرت از کسی باشد». شما با او موافقید یا خیر؟ چرا؟

پیشنهاد

۱ــ در زندگی پیامبران و امامان و مجاهدان راه خدا تحقیق کنید و نمونه‌هایی از اشتیاق آنها به حق و مبارزشان با زشتی و باطل را نشان دهید.

۲ــ امام خمینی ﷺ که از پیروان راستین پیامبر اکرم ﷺ بود، زندگی خود را در مبارزه با ستم و باطل گذراند. آیا می‌توانید نمونه‌هایی از این مبارزه‌ها را بیان کنید؟

۱۱۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۸

تدبر در قرآن

در آیات زیر تفکر کنید و مشخص کنید که دلایل مطرح شده در بحث ضرورت تشکیل حکومت اسلامی، (دلایل الف، ب و ج) با کدام یک از آیات زیر مرتبط است.

۱ـ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذينَ يَزْعُمونَ أَنَّهُم آمَنوا بِما أُنزِلَ إِلَيكَ وَ ما أُنزِلَ مِن قَبلِكَ يُريدونَ أَن يَتَحاكَموا إِلَى الطّاغوتِ وَ قَد أُمِروا أَن يَكفُروا بِهِ وَ يُريدُ الشَّيطانُ أَن يُضِلَّهُم ضَلالًا بَعيدًا.[۱]

آیا تدیدهای کسانی که گمان می‌برند به آنچه بر تو نازل شده و به آنچه پیش از تو نازل شده ایمان دارند، اما می‌خواهند داوری را نزد طاغوت ببرند، حال آنکه به آنان دستور داده شده که به آن کفر بورزند و شیطان می‌خواهد آنان را به گمراهی عمیقی بکشاند.

۲ـ لَقَد أَرسَلنا رُسُلَنا بِالبَيِّناتِ وَ أَنزَلنا مَعَهُمُ الكِتابَ وَ الميزانَ لِيَقومَ النّاسُ بِالقِسطِ.[۲]

به راستی که پیامبرانمان را همراه با دلایل روشن فرستادیم و همراه آنان کتاب آسمانی و میزان نازل کردیم تا مردم به اقامهٔ عدل و داد برخیزند.

۳ـ ... وَ لَن يَجعَلَ اللَّهُ لِلكافِرينَ عَلَى المُؤمِنينَ سَبيلًا.[۳]

و خداوند هرگز راهی برای سلطهٔ کافران بر مؤمنان قرار نداده است.

سوره، آیه	دلیل
سورهٔ نساء، آیهٔ ۶۰	
سورهٔ حدید، آیهٔ ۲۵	
سورهٔ نساء، آیهٔ ۱۴۱	

کشف رابطه

امام خمینی رحمه‌الله رهبر کبیر انقلاب اسلامی، بزرگ‌ترین شخصیت عصر حاضر است که به تبیین ضرورت حکومت اسلامی پرداخته و با بیان روشنگرانهٔ خود، توجه مردم را بدان جلب کرده است. در سخنانی که از ایشان نقل می‌شود، بیندیشید و ببینید که با کدام یک از دلایل تشکیل حکومت ارتباط دارد.

۱ـ سورهٔ نساء، آیهٔ ۶۰.
۲ـ سورهٔ حدید، آیهٔ ۲۵.
۳ـ سورهٔ نساء، آیهٔ ۱۴۱.

۵۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۹

سخنان امام خمینی ﷺ	دلیل
به این دلیل که هر نظام سیاسی غیراسلامی، نظامی شرک‌آمیز است؛ چون حاکمش «طاغوت» است، ما موظفیم آثار شرک را از جامعهٔ مسلمانان و از حیات آنان دور کنیم و از بین ببریم.[1]	
مذهب اسلام همزمان با اینکه به انسان می‌گوید که خدا را عبادت کن و چگونه عبادت کن، به او می‌گوید چگونه زندگی کن و روابط خود را با سایر انسان‌ها چگونه باید تنظیم کنی و حتی جامعهٔ اسلامی با سایر جوامع چگونه روابطی باید برقرار نماید. هیچ حرکتی و عملی از فرد و جامعه نیست، مگر اینکه مذهب اسلام برای آن حکمی مقرر داشته است.[2]	

ولایت معنوی رسول خدا ﷺ

همان طور که دیدیم، رسول خدا ﷺ از طرف خداوند، مسئول تشکیل حکومت و اجرای قوانین اسلام است؛ یعنی ولایت و سرپرستی جامعه را بر عهده دارد و این، همان ولایت ظاهری است. اما آن حضرت ولایت معنوی را نیز عهده‌دار است. ولایت معنوی همان سرپرستی و رهبری معنوی انسان‌هاست که مرتبه‌ای برتر و بالاتر از ولایت ظاهری شمرده می‌شود.

این ولایت چیست و چگونه انجام می‌پذیرد؟

رسول خدا ﷺ با انجام وظایف عبودیت و بندگی و در مسیر قرب الهی، به مرتبه‌ای از کمال نائل شد، که می‌توانست عالم غیب و ماورای طبیعت را مشاهده کند و به اذن الهی در عالم خلقت تصرف نماید. به طور مثال، به اذن الهی قادر بود بیمار را شفا بخشد، بلایی را از شخص یا جامعه دور نماید و حاجات مردم را در صورتی که صلاح آنها در آن باشد، برآورده سازد.

ایشان با استفاده از این قدرت و ولایت، دل‌های آماده را نیز هدایت می‌کند. البته این هدایت، یک کار ظاهری، یعنی از طریق آموزش معمولی و عمومی نیست؛ بلکه از طریق امداد غیبی و الهامات و مانند آن، صورت می‌گیرد. میزان بهره‌مندی انسان‌ها از این هدایت، به درجهٔ ایمان و عمل آنان بستگی دارد. هر قدر درجهٔ ایمان و عمل انسان‌ها بالاتر باشد، استعداد و لیاقت دریافت هدایت‌های معنوی را بیشتر کسب می‌کنند.

نمونه‌ای کامل از این نوع هدایت را می‌توانیم در رفتار رسول خدا ﷺ با حضرت علی ﷺ ببینیم. آن

۱ـ ولایت فقیه، امام خمینی، ص ۴۰.

۲ـ صحیفهٔ امام خمینی، ج ۴، صص ۱۶۷ و ۱۶۸.

معارف اسلامی
عنوان درس:
شماره صفحه: ۶۰

در همان حال رسول‌خدا ﷺ وارد آن جمع شد.

ایشان با شنیدن گفت‌وگوهای آن جماعت، آنان را این‌گونه مورد خطاب قرار داد: ای جماعت قریش! این را بدانید که، شرافت انسان به‌دینداری او، مروّت و انسانیّت او به خصلت‌های اخلاقی وی، و اصالت انسان به عقل واندیشهٔ اوست.

سپس پیامبر ﷺ سلمان را مخاطب قرار داد و فرمود: سلمان! این را بدان که هیچ‌کدام از اینان برتو فضیلت و برتری نخواهند داشت، مگر اینکه از تو پرهیزگارتر و با تقواتر باشند، اما اگر تو تقوا داشته باشی، پس تو افضل و برترخواهی بود.[1]

سلمان فارسی بر اثر عمل به تعالیم پیامبر اکرم ﷺ به جایگاهی رسید که سایر صحابه رسول‌خدا ﷺ به آن مقام نرسیدند، به‌گونه‌ای که رسول خدا درباره‌اش فرمود: «سلمان از ما اهل بیت است».[2]

مهم‌ترین ثمرهٔ اخوت مسلمانان با یکدیگر، به‌وجود آمدن قدرت بزرگی است که زورگویان و مخالفان با اسلام را از تجاوز به حقوق ملت‌های مسلمان باز می‌دارد و فرصت پیشرفت مسلمانان را فراهم می‌کند. اما با کمال تأسف مشاهده می‌کنیم که در یکی دو قرن اخیر، دشمنان اسلام با یک نقشهٔ دقیق و برنامه‌ریزی شده، همبستگی مسلمانان را به دشمنی با یکدیگر تبدیل کرده و اختلافات معمولی اقوام و مذاهب اسلامی را بزرگ جلوه دادند. یکی از نتایج زیان‌بار این اختلاف‌ها، تجزیهٔ کشورهای بزرگ اسلامی به کشورهای کوچک در سدهٔ اخیر بود تا قدرت‌های استعمارگر به راحتی بتوانند بر آنها سلطه پیدا کنند و ذخایر آنان را به تاراج ببرند. این سیاست اکنون نیز از سوی این قدرت‌های استعماری در کشورهای منطقه در حال اجراست.

با توجه به همین مسئله، سال‌هاست که علما و دانشمندان دلسوز در جهان اسلام، به‌خصوص در ایران، روشنگری‌های فراوانی کردند تا بار دیگر، مسلمانان را علیه دشمنان اسلام متحد کنند و مانع درگیری‌های میان آنان شوند. یکی از این علما، امام خمینی ﷺ بود. ایشان در هر فرصتی، مسلمانان را به «وحدت» دعوت می‌کرد و از اختلافات بازمی‌داشت. ایشان در یکی از پیام‌های خود به مسلمانان، می‌فرماید:

«ای مسلمانان جهان که به حقیقت اسلام ایمان دارید، به پا خیزید و در زیر پرچم توحید و در

۱ـ روضهٔ کافی، کلینی، ص۱۸۲؛ بحار الانوار، مجلسی، ج۲۲، ص۳۸۲.

۲ـ بحارالانوار، ج۱۸، ص۱۹.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۴

سایهٔ تعلیمات اسلام مجتمع شوید و دست خیانت ابرقدرت‌ها را از ممالک خود و خزائن سرشار آن کوتاه کنید... دست از اختلافات و هوای نفسانی بردارید که شما دارای همه چیز هستید. بر فرهنگ اسلامی تکیه کنید و با غرب و غرب‌زدگی مبارزه نمایید و روی پای خودتان بایستید».[1]

پیشنهاد ما

هفتهٔ وحدت

یکی از ابتکارات جالب جمهوری‌اسلامی، تبدیل یک موضوع به ظاهر اختلافی میان اهل سنت و شیعیان، به یک عامل وحدت بود. برخی موزخان اهل سنّت، تولد پیامبر اکرم ﷺ را دوازدهم ربیع‌الاوّل و برخی موزخان شیعه، تولد ایشان را هفدهم ربیع‌الاوّل ذکر کرده‌اند؛ به همین جهت، برخی مسلمانان روز دوازدهم ربیع و برخی دیگر روز هفدهم ربیع را به عنوان سالروز تولد پیامبر گرامی می‌دارند.

جمهوری اسلامی بدون اینکه این تفاوت تاریخی را کنار بگذارد، ۱۲ تا ۱۷ ربیع‌الاوّل را روزهای گرامیداشت شخصیت پیامبر ﷺ و هفتهٔ وحدت اعلام کرد. اکنون بسیاری از مسلمانان که به برادری و وحدت مسلمانان علاقه‌مندند، از دوازدهم تا هفدهم ربیع‌الاوّل را گرامی می‌دارند و از این فرصت چندروزه برای جشن و شادمانی استفاده می‌کنند و به معرفی بیشتر شخصیت پیامبر می‌پردازند.

البته متأسفانه کسانی که فقط به دنبال نزاع و اختلاف‌اند، با همین ابتکار هم مخالفت می‌کنند و در همین ایام، بر تبلیغات اختلافی خود می‌افزایند.

برنامه‌ای برای وحدت مسلمانان

برای اینکه ما مسلمانان بتوانیم وحدت میان خود را تقویت کنیم و از قدرت حدود دو میلیارد مسلمان و امکانات بی‌نظیر سرزمین‌های اسلامی برای پیشرفت خود استفاده کنیم، نیازمند اجرای برنامه‌های دقیقی هستیم که نقشه‌های تفرقه‌افکنانهٔ استعمارگران و عوامل آنان را در سرزمین‌های اسلامی خنثی کند و دل‌های مسلمانان را به یکدیگر نزدیک کند. در اینجا به برخی از این اقدامات، اشاره می‌کنیم و می‌کوشیم آنها را در جامعهٔ خود گسترش دهیم:

۱ــ خود را از سایر مسلمانان دور ندانیم و برای پیشرفت جهان اسلام و پیروزی و سربلندی مسلمانان، در تمام نقاط جهان تلاش کنیم و به‌این سخن پیامبر گرامی توجه کامل داشته باشیم که فرمود:

۱ــ صحیفهٔ امام خمینی رحمه‌الله، ج ۱۲، ص ۸۳.

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۵

بیشتر بدانیم

رهبر معظم انقلاب اسلامی درباره ویژگی‌های منتظران می‌فرماید :

درس دیگر اعتقاد به مهدویت و جشن‌های نیمهٔ شعبان برای من و شما این است که هرچند اعتقاد به ظهور امام مهدی ــ ارواحنا فداه ــ یک آرمان والاست و در آن هیچ شکی نیست؛ اما نباید مسئله را فقط به جنبهٔ آرمانی آن ختم کرد؛ یعنی به عنوان یک آرزو در دل یا حداکثر در زبان، یا به صورت جشن، نه؛ این آرمانی است که باید عمل به دنبال آن بیاید. انتظاری که از آن سخن گفته‌اند فقط نشستن و اشک ریختن نیست؛ انتظار به معنای این است که ما باید خود را برای سربازی امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه آماده کنیم. سربازی امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه کار آسانی نیست. سربازی منجی بزرگی که می‌خواهد با تمام مراکز قدرت و فساد بین‌المللی مبارزه کند، احتیاج به خودسازی، آگاهی و روشن‌بینی دارد. عده‌ای این اعتقاد را وسیله‌ای برای تخدیر خود، یا دیگران قرار می‌دهند؛ این غلط است. ما نباید فکر کنیم که چون امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه خواهد آمد و دنیا را پر از عدل و داد خواهد کرد، امروز وظیفه‌ای نداریم. نه، برعکس. ما امروز وظیفه داریم در آن جهت حرکت کنیم تا برای ظهور آن بزرگوار آماده شویم.[1]

۴ــ دعا برای ظهور امام : در انتظار ظهور بودن، خود از برترین اعمال عصر غیبت است؛ زیرا فرج و گشایش واقعی برای دینداران با ظهور آن حضرت حاصل می‌شود. امیر مؤمنان علیه‌السلام می‌فرماید :

«منتظر فرج الهی باشید و از لطف الهی مأیوس نشوید و بدانید که محبوب‌ترین کارها نزد خداوند، انتظار فرج است.»[2]

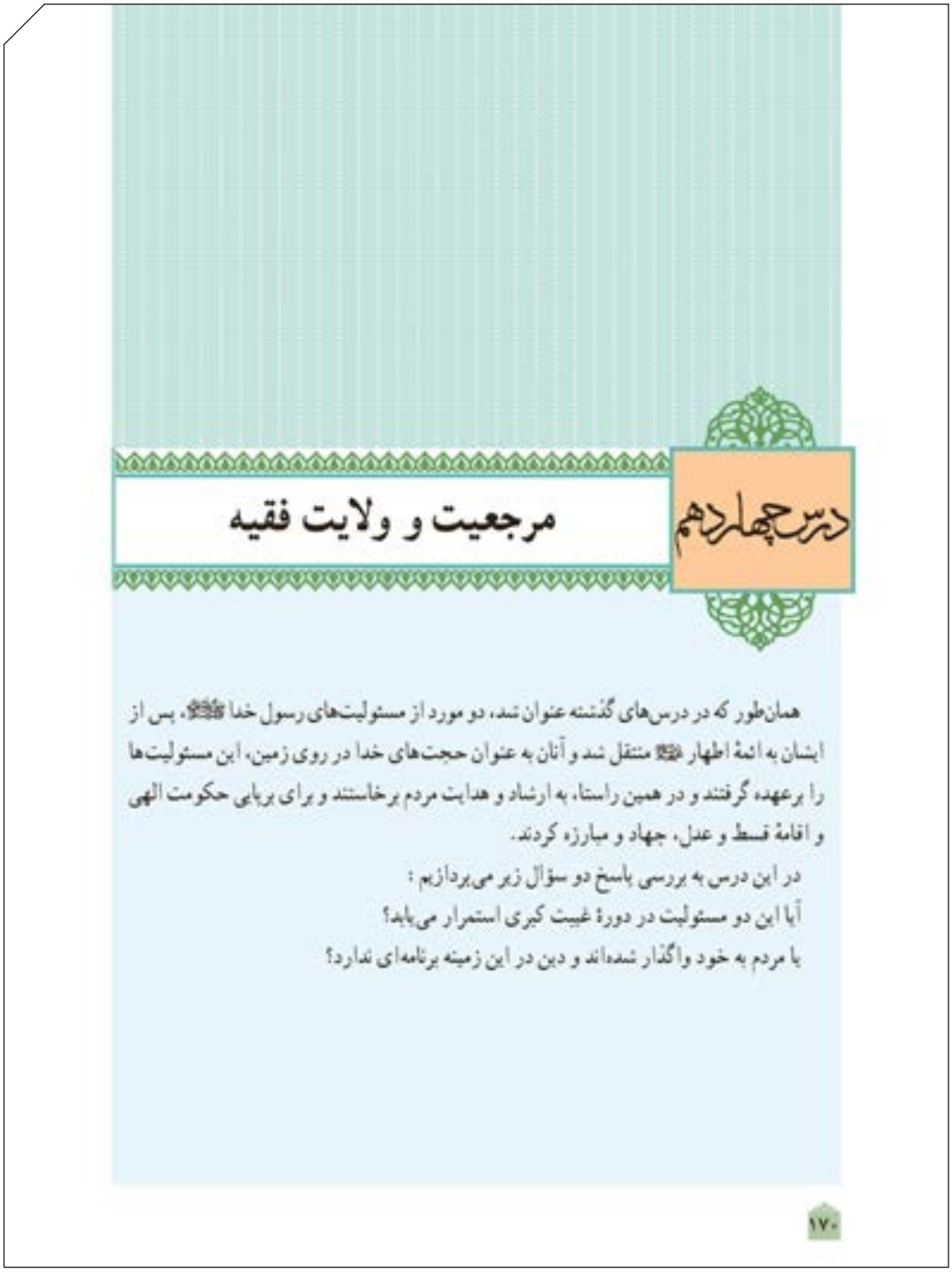
لازمهٔ این انتظار، دعا برای ظهور امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه است. بر این اساس، خواست خود را این‌گونه به درگاه خداوند عرضه می‌داریم :

«خدایا ! از تو آن دولت با کرامتی را طلب می‌کنیم که با آن، اسلام و اهلش را عزیز می‌گردانی و نفاق و اهلش را خوار می‌سازی، ما را در آن دولت از دعوت‌کنندگان به طاعت خود و رهبران به سوی راهت قرار ده و کرامت دنیا و آخرت را از برکت آن بر ما ارزانی دار».[3]

۱ــ بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمهٔ شعبان در مصلای تهران، ۱۳۸۱/۷/۳۰.
۲ــ الخصال، صدوق، ج ۲، ص ۶۱۶، تحف‌العقول، ابن شعبه حرانی، ص ۱۰۲.
۳ــ بخشی از دعای افتتاح که معمولاً در شب‌های مبارک رمضان خوانده می‌شود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۳

درس چهاردهم

مرجعیت و ولایت فقیه

همان‌طور که در درس‌های گذشته عنوان شد، دو مورد از مسئولیت‌های رسول خدا ﷺ، پس از ایشان به ائمهٔ اطهار ﷺ منتقل شد و آنان به عنوان حجت‌های خدا در روی زمین، این مسئولیت‌ها را برعهده گرفتند و در همین راستا، به ارشاد و هدایت مردم پرداختند و برای برپایی حکومت الهی و اقامهٔ قسط و عدل، جهاد و مبارزه کردند.

در این درس به بررسی پاسخ دو سؤال زیر می‌پردازیم :

آیا این دو مسئولیت در دورهٔ غیبت کبری استمرار می‌یابد؟

یا مردم به خود واگذار شده‌اند و دین در این زمینه برنامه‌ای ندارد؟

۱۷۰

معاونت آموزشی

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۱۷۰

تدبر در قرآن

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

وَ ما کانَ الْمُؤْمِنونَ لِیَنفِروا کافَّةً فَلَولا نَفَرَ مِن کُلِّ فِرقَةٍ مِنهُم طائِفَةٌ لِیَتَفَقَّهوا فِی الدّینِ وَ لِیُنذِروا قَومَهُم إِذا رَجَعوا إِلَیهِم لَعَلَّهُم یَحذَرونَ[1]

و نمی‌شود که مؤمنان، همگی اعزام شوند، پس چرا از هر گروهی، جمعی از آنها اعزام نشوند تا دانش دین را [به طور عمیق] بیاموزند و آن‌گاه که به سوی قوم خویش بازگشتند، آنها را هشدار دهند، باشد که آنان [از کیفر الهی] بترسند.

با توجه به آیهٔ بالا به سؤال‌های زیر پاسخ دهید:

۱ــ به‌نظر شما، چرا خداوند حتی در زمان پیامبر و با وجود حضور ایشان، عده‌ای را تشویق به فراگیری علم دین می‌کند؟

.....

۲ــ آیا آموختن عمیق دین و بیان تعالیم آن، اختصاص به زمان پیامبر دارد؟ چرا؟

.....

ضرورت تداوم مسئولیت‌های امام در عصر غیبت

از آنجا که دین اسلام همیشگی و برای همهٔ دوران‌هاست، عقلاً ضروری است که این دو مسئولیت یعنی «مرجعیت دینی» و «ولایت ظاهری» در عصر غیبت ادامه یابد؛ زیرا:

۱ــ اگر «مرجعیت دینی» ادامه نیابد، یعنی متخصصی نباشد که احکام دین را بداند و برای مردم بیان کند و پاسخگوی مسائل جدید مطابق با احکام دین نباشد، مردم با وظایف خود آشنا نمی‌شوند و نمی‌توانند به آن وظایف عمل کنند.

۲ــ اگر «ولایت ظاهری» ادامه نیابد و حکومت اسلامی تشکیل نشود، نمی‌توان احکام اجتماعی اسلام را که نیازمند مدیریت و پشتوانهٔ حکومتی است، در جامعه به اجرا درآورد.

حال سؤال این است که در دورهٔ غیبت، مسئولیت‌های مربوط به امامت، چگونه ادامه می‌یابد و مسلمانان از چه راهی به احکام و قوانین دین، دسترسی پیدا می‌کنند و این قوانین چگونه در جامعه پیاده می‌شود؟

فیلم: اثبات ولایت فقیه در پنج دقیقه

۱ــ سورهٔ توبه، آیهٔ ۱۲۲.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۱

راهکار پیامبر و امامان ﷺ برای عصر غیبت

در همان زمان ائمه ﷺ، مردمانی در شهرهای دوردست بودند که به امامان دسترسی نداشتند و نمی‌توانستند احکام دین را از ایشان بشنوند و از فرمان‌های آنان مطلع شوند. از این‌رو، آن بزرگواران دانشمندانی را تربیت می‌کردند که در حدّ توان به معارف و احکام دین دست یابند. این دانشمندان به نقاط مختلف شهر خود و یا شهرهای دیگر می‌رفتند و احکام اسلام را به مردم می‌آموختند. اگر مردم پرسشی هم داشتند، آنان براساس دانشی که از قرآن کریم و روایات داشتند، به آن پرسش پاسخ می‌دادند.

پیشتر بدانیم

۱ــ یکی از یاران امام رضا ﷺ به نام علی بن مسیّب همدانی به امام عرض کرد: برای من مشکل است که در هر زمانی نزد شما بیایم و معارف دینی را از شما بگیرم.

امام به ایشان فرمود: می‌توانی از زکریای آدم قمی که از نظر دین و دنیا امین است، بپرسی[1].

۲ــ ابوحماد رازی می‌گوید در سامرا به نزد امام هادی ﷺ رفتم و از بعضی مسائل حلال و حرام پرسیدم. چون قصد بازگشت داشتم حضرت فرمود: چنانچه در امور دینی در [تشخیص] حلال و حرام، مسئله‌ای بر تو دشوار شد، از عبدالعظیم حسنی سؤال کن و سلام مرا به او برسان[2،3].

این روش، برگرفته از قرآن کریم است. خداوند در قرآن کریم دستور می‌دهد گروهی از مردم، وقت و همت خود را صرف شناخت دقیق دین کنند و به «تفقّه» در آن بپردازند تا پس از کسب علم به شهرهای خود بروند و قوانین اسلام را به مردم بیاموزند. تفقّه، به معنای تلاش برای کسب معرفت عمیق است. افرادی که به معرفت عمیق در دین می‌رسند و می‌توانند قوانین و احکام اسلام را از قرآن و روایات به‌دست آورند، «فقیه» نامیده می‌شوند. مسلمانان وظیفه دارند در زمان غیبت امامان با عدم امکان دسترسی به ایشان، به این فقیهان مراجعه کنند. به احادیثی از پیامبر اکرم ﷺ و ائمهٔ اطهار ﷺ در این زمینه توجه کنید:

۱ــ پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید:

«حال کسی که از امام خود دور افتاده و به او دسترسی ندارد، سخت‌تر از حال یتیمی است که پدر را از دست داده است؛ زیرا چنین شخصی، در مسائل زندگی، حکم و نظر امام را نمی‌داند. البته اگر یکی از پیروان ما که به علوم و دانش ما آشناست، وجود داشته باشد، باید دیگران را که به احکام ما آشنا نیستند، راهنمایی کند و دستورات دین را به آنها آموزش دهد. در این صورت، او در بهشت با ما خواهد بود»[4].

۱ــ وسائل الشیعه، حر عاملی، ج ۲۷، ص ۱۴۶

۲ــ عبدالعظیم الحسنی یکی از علمای شیعه بود که محضر مبارک امام رضا ﷺ، امام محمدتقی و امام هادی ﷺ را درک کرده و احادیث فراوانی از آنان روایت کرده است.

۳ــ مستدرک الوسائل، محدث نوری، ج ۱۷، ص ۳۲۱.

۴ــ همان، ص ۳۱۷، ح ۲۱۲۵۸.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۲

۲ــ امام صادق ﷺ می‌فرماید :

فَأَمّا مَن كانَ مِنَ الفُقَهاءِ	هر کس از فقیهان که
صائِنًا لِنَفسِهِ	نگهدارندهٔ نفس خود،
حافِظًا لِدينِهِ	نگهبان دین خود،
مُخالِفًا لِهَواهُ	مخالفت‌کننده با هوی و هوس خود،
مُطيعًا لِأَمرِ مَولاهُ	فرمان‌بردار مولایش باشد
فَلِلعَوامِّ أن يُقَلِّدوهُ.... [1]	پس، بر مردم است که از او پیروی کنند.

۳ــ امام عصر ﷺ در پاسخ به یکی از یاران خود به نام اسحاق بن یعقوب که دربارهٔ «رویدادهای جدید» عصر غیبت سؤال کرد و راه چاره را پرسید، فرمود :

وَ أَمّا الحَوادِثُ الواقِعَةُ	و در مورد رویدادهای زمان
فَارجِعوا فيها إلى رُواةِ حَديثِنا	به راویان حدیث ما رجوع کنید.
فَإِنَّهُم حُجَّتي عَلَيكُم	که آنان حجت من بر شمایند
وَأَنَا حُجَّةُ اللّهِ عَلَيهِم [2و3]	و من حجّت خدا بر آنها می‌باشم.

تفکر در حدیث

با تفکر در احادیث فوق، مشخص کنید که هر پیام با کدام حدیث ارتباط دارد.	شمارهٔ حدیث
۱ــ فقیه کسی است که با مطالعهٔ دقیق منابع اسلامی به مرحله‌ای از تخصص در دین رسیده است و می‌تواند احکام اسلام را به‌دست آورد و برای مردم بیان کند.	.....
۲ــ فقیه باید بتواند احکام مسائل و رویدادهای جدید را نیز که در زمان پیامبر اکرم ﷺ و امامان ﷺ اتفاق نیفتاده است به‌دست آورد.	.....
۳ــ مردمی که می‌خواهند براساس قوانین اسلام زندگی کنند، اما به پیامبر و امام دسترسی ندارند، باید به فقیهی که شرایط ویژه‌ای دارد، مراجعه نمایند.	.....

این روایات بیانگر آن است که مسلمانان در غیبتِ امام، نه‌تنها در احکام و مسائل فردی، بلکه در مسائل اجتماعی هم، باید به «فقیه» مراجعه کنند. روشن است که انجام چنین وظیفه‌ای، جز با نفی حاکمان طاغوت و تشکیل «حکومت اسلامی» به رهبری فقیه میسّر نیست.

۱ــ بحارالانوار، مجلسی، ج ۲، ص ۸۸.
۲ــ کمال الدین، صدوق، ج ۲، باب ۴۵، ص ۴۸۳.
۳ــ مقصود امام از راویان حدیث آن دسته از راویان حدیث‌اند که بتوانند رویدادهای جدید زمان را بشناسند و توانایی تفقه در حدیث را داشته باشند و با مراجعه به احادیث، حکم درست آن رویداد را برای مردم بیان کنند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۳

بنابراین:

در دورهٔ غیبت، بنا به فرمان امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه و به نیابت از ایشان، «فقیهان» واجد شرایط، دو مسئولیتِ «مرجعیت دینی» و «ولایت ظاهری» را برعهده دارند و در حدّ توان، جامعهٔ اسلامی را در مسیر اهداف الهی هدایت و رهبری می‌کنند.

در این میان، گروهی از فقیهان، احکام و قوانین دین را در اختیار مردم قرار می‌دهند. کسانی که در احکام دین متخصص نیستند، به این متخصصان مراجعه می‌کنند و احکام دین را از آنان می‌آموزند. این مراجعه را پیروی یا «تقلید» می‌گویند البته این مراجعه، یک روش رایج عقلی است؛ یعنی انسان در امری که تخصص و مهارت ندارد، به متخصص آن مراجعه می‌کند. پس، تقلید در احکام، به معنای رجوع به متخصص دین است. چنین فقیهی را نیز **مرجع تقلید** می‌نامند.

همچنین از میان فقیهان کسی که توانایی سرپرستی و ولایت جامعه را دارد، عهده‌دار حکومت می‌شود و قوانین الهی را در جامعه به اجرا درمی‌آورد. فقیهی که این مسئولیت را برعهده می‌گیرد، **ولی فقیه**[1] می‌گویند.

بدین ترتیب در عصر غیبت:

۱ــ «مرجعیت دینی» در شکل «مرجعیت فقیه» ادامه می‌یابد.

۲ــ «ولایت ظاهری» امامان به صورت «ولایت فقیه» استمرار پیدا می‌کند.

شرایط مرجع تقلید

مرجع تقلید باید شرایط زیر را داشته باشد:

۱ــ باتقوا[2] باشد. ۲ــ عادل[3] باشد. ۳ــ زمان‌شناس باشد و بتواند احکام دین را متناسب با نیازهای روز، به دست آورد. ۴ــ اعلم باشد؛ یعنی از میان فقها از همه عالم‌تر باشد.

راه‌های شناخت مرجع تقلید

شناخت متخصص در احکام دین، مانند شناخت هر متخصص دیگر است. ما همان‌طور که برای یافتن بهترین پزشک، معمار یا مهندس، تحقیق و جست‌وجو می‌کنیم، برای شناخت فقیه واجد شرایط نیز باید تحقیق نماییم و یکی از راه‌های زیر را پیش گیریم.

۱ــ از دو نفر عادل و مورد اعتماد که بتواند فقیه واجد شرایط را تشخیص دهد، بپرسیم.

۱ــ ولی به معنای حاکم و سرپرست است. ولی فقیه، یعنی حاکمی که در دانش دین تخصص دارد و به فهم عمیق رسیده است.

۲ــ تقوا یک حالت و قدرت روحی است که مانع رفتن انسان به سوی گناه می‌شود و مانند حافظ و نگهدارنده از گناه عمل می‌کند. هرقدر که تقوا بیشتر باشد، حرکت به سمت گناه کمتر است.

۳ــ عدالت، مراتب دارد. عدالت پیامبر و امام به معنای دوری از هرگونه ظلم است. عدالت فقیه باید آن‌قدر باشد که مرتکب گناه آشکار نشود. عدالت یک فرد عادی باید به اندازه‌ای باشد که مردم به وی اعتماد کنند و به دروغ‌گویی و گناه مشهور نباشد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۴

۲ــ یکی از فقیهان، در میان اهل علم آن‌چنان مشهور باشد که انسان مطمئن شود و بداند که این فقیه، واجد شرایط است.

فعالیت کلاسی

۱ــ شما با چه روشی مرجع تقلید خود را انتخاب کرده‌اید؟ اگر کسی که به سنّ تکلیف رسیده است، مرجع تقلید خود را انتخاب نکند، اعمال وی چگونه خواهد بود؟

شرایط ولی فقیه

فقیهی که رهبری جامعهٔ اسلامی را بر عهده می‌گیرد باید شرایط زیر را داشته باشد:

۱ــ باتقوا باشد. ۲ــ عادل باشد. ۳ــ زمان‌شناس باشد و بتواند احکام دین را متناسب با نیازهای روز به دست آورد. ۴ــ مدیر و مدبّر باشد و بتواند جامعه را در شرایط پیچیدهٔ جهانی رهبری کند. ۵ــ شجاعت و قدرت روحی داشته باشد و بدون ترس و واهمه در برابر زیاده‌خواهی دشمنان بایستد. در اجرای احکام دین از کسی نترسد و با قدرت، در مقابل تهدیدها بایستد و پایداری کند.

حکومت و رهبری فقیهی که شرایط فوق را دارد، مشروع است؛ یعنی دین به او اجازهٔ رهبری مردم را داده است. در غیر این صورت، پیروی از دستورات وی حرام است.[۱]

علاوه بر این، ولی فقیه باید از جانب مردم پذیرفته شده باشد تا بتواند کشور را اداره کند و به پیش ببرد. یعنی، فقیه باید نزد مردم جامعهٔ خود، «مقبولیت» داشته باشد.

پس تشکیل نظام و حکومت اسلامی، بر دو پایهٔ «مشروعیت» و «مقبولیت» استوار است.

چگونگی انتخاب ولی فقیه

از آنجا که ولی فقیه، بیان‌کنندهٔ قوانین و مقرّرات اجتماعی اسلام است، انتخاب وی نمی‌تواند مانند انتخاب مرجع تقلید باشد؛ یعنی نمی‌شود که هرکس به طور جداگانه برای خود ولیّ فقیه انتخاب کند؛ زیرا ادارهٔ جامعه تنها با یک مجموعه قوانین و یک رهبری امکان‌پذیر است؛ در غیر این صورت، هرج و مرج و تفرقه و پراکندگی پیش می‌آید و این، یک امر روشن و بدیهی در تمام نظام‌های سیاسی دنیاست. پس، مردم در انتخاب ولیّ فقیه باید به صورت دسته‌جمعی اقدام کنند و فقیهی را که شرایط رهبری دارد، با آگاهی و شناخت بپذیرند، به وی اعتماد و اطمینان کنند و رهبری جامعه را به وی بسپارند.

مردم کشور ما در زمان انقلاب اسلامی به شیوه‌ای مستقیم و با حضور در اجتماعات و راه‌پیمایی‌های سراسری، رهبری امام خمینی ﷺ را پذیرفتند و با ایشان پیمان یاری بستند.

۱ــ صحیفهٔ امام خمینی، ج ۹، ص ۲۵۳.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۵

اکنون نیز بنا بر قانون اساسی، مردم ابتدا نمایندگان خبرهٔ خود را انتخاب می‌کنند و آن خبرگان نیز از میان فقها آن کسی را که برای رهبری شایسته‌تر تشخیص دهند، به جامعه اعلام می‌کنند. بر این مبنا بود که پس از رحلت امام خمینی ﷺ حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مسئولیت رهبری جامعه را برعهده گرفتند.

طبیعی است که چنین فقیهی تا وقتی رهبر جامعه است که شرایط ذکر شده را داشته باشد. تشخیص این امر نیز بر عهدهٔ مجلس خبرگان است.

پاسخ سؤالات شما

چرا در برخی از موضوعات، نظرات فقیهان متفاوت می‌شود؟

فقه یک رشتهٔ تخصصی است که فقیه پس از طی مدارج علمی در موضوعاتی مانند ادبیات عرب، منطق، حدیث، تفسیر، علم اصول، علم رجال، درایة الحدیث و آشنایی با برخی رشته‌های دیگر مانند تاریخ اسلام و علم کلام، وارد آن می‌شود و پس از سال‌ها تحصیل به این توانایی دست می‌یابد که بتواند با مراجعه به قرآن و سنّت و سیرهٔ معصومین ﷺ و با به‌کار گرفتن قواعد و اصول خاص، مسائل فقهی را پاسخ دهد. از آنجا که فقیهان، معصوم نیستند، ممکن است به خاطر تفاوت روش‌ها و برداشت‌ها اشتباه کنند و میان یک فقیه با فقیه دیگر دربارهٔ یک مسئله اختلاف‌نظر پیش آید. این اختلاف‌نظر، شبیه به اختلاف‌نظر میان پزشکان است که ممکن است یک پزشک با معاینهٔ بیمار و برمبنای مطالعات علمی خود به تشخیصی برسد و پزشک دوم به تشخیص دیگری. البته به میزانی که مسئله، پیچیده‌تر و دقیق‌تر می‌شود، احتمال اختلاف‌نظر افزایش می‌یابد. به همین جهت است که مردم باید تلاش کنند آن فقیهی را که از دیگران داناتر است، شناسایی کنند و از او پیروی نمایند تا احتمال خطا کاهش یابد.

اندیشه و تحقیق

۱ــ مقصود از «تقلید» در احکام دینی چیست؟

۲ــ تقلید برای چه کسانی لازم است و شامل چه زمینه‌هایی می‌شود؟

۳ــ چرا مرجع تقلید باید «عادل» و «زمان‌شناس» باشد؟

۴ــ انتخاب ولیّ‌فقیه در کشور ما چگونه انجام می‌گیرد و مردم از چه طریقی در انتخاب ایشان دخالت دارند؟

پیشنهاد

اصل ۱۰۷ قانون اساسی را که مربوط به انتخاب رهبر است، مطالعه کنید و چگونگی انتخاب ولیّ‌فقیه را توضیح دهید.

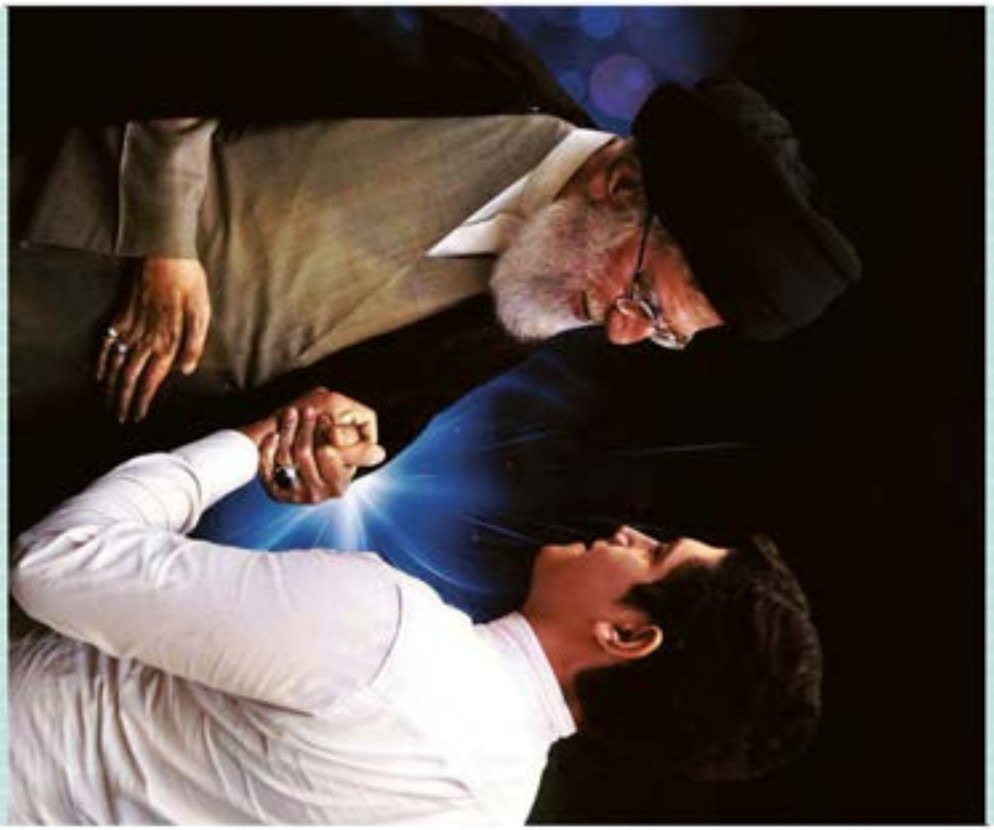
۱۷۶

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۶

عنوان: دین و زندگی (۲) | کد: ۱۱۱۲۰۵ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۷

تفاوت حکومت مردم سالار دینی با حکومت‌های غربی

البته، جمهوری اسلامی با دیگر جمهوری‌ها یک تفاوت اساسی دارد و آن تفاوت، این است که جمهوری اسلامی براساس قوانین اسلام تشکیل می‌شود و قانونگذاران وظیفه دارند بر محور دستورات الهی قانون تنظیم کنند و مسئولان باید در این چارچوب، جامعه را اداره نمایند. به طور مثال، یکی از مهم‌ترین دستورات خداوند، برنامه‌ریزی برای سعادت اخروی و کمال معنوی است. حکومت اسلامی، علاوه بر تلاش برای رفاه و آسایش عمومی، باید جامعه را به گونه‌ای اداره کند که توجه مردم به کمال حقیقی و سعادت ابدی در آخرت بیشتر شود و زمینه‌های فساد و بی‌توجهی به آخرت کاهش یابد.

اما جمهوری‌ها و دمکراسی‌های رایج در جهان، به‌خصوص در کشورهای غربی، که مبتکر این قبیل دمکراسی‌ها هستند، هدف خود را بیشتر برآوردن تمایلات و خواسته‌های دنیوی مردم قرار داده‌اند و نسبت به ارزش‌های الهی کم‌توجه یا بی‌توجه‌اند.

اصولاً هر حکومتی در هر جامعه‌ای بر پایهٔ یک بینش خاص که توسط رهبران فکری آن جامعه تبلیغ می‌شود، به وجود می‌آید. به همین جهت، جمهوری‌های مختلفی مانند جمهوری لیبرال، جمهوری سوسیالیستی و جمهوری دمکراتیک در جهان وجود دارد. از آنجا که بینش و تفکر عموم مردم کشور ما، اسلامی است، به طور طبیعی جمهوری کشور ما «اسلامی» شده است.

یکی دیگر از وظایف حکومت اسلامی برقراری عدالت اجتماعی و تلاش برای آسایش و رفاه مردم است تا فاصلهٔ طبقاتی کمتری پدید آید؛ اما دمکراسی‌هایی که بر پایهٔ نظام سرمایه‌داری شکل گرفته‌اند، به این اصل توجه ندارند و همین امر سبب شده است که نیمی از ثروت دنیا در دست گروه محدودی از ثروتمندان باشد.[۱]

پیشتر بدانیم

مردم‌سالاری دینی از اصطلاحاتی است که در سال‌های اخیر، رهبر معظم انقلاب اسلامی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، برای تبیین حکومت اسلامی مورد استفاده قرار داده و در مناسبت‌های مختلف، به توضیح دربارهٔ آن پرداخته‌اند. به قسمت‌هایی از این توضیحات توجه کنید:

«... این مردم‌سالاری به ریشه‌های دمکراسی غربی، مطلقاً ارتباط ندارد؛ این یک چیز دیگر

۱ـ متأسفانه اکثر حکومت‌هایی که امروزه به نام حکومت‌های دمکراتیک شهرت دارند، حکومت اقلیت ثروتمندان و سرمایه‌داران بر اکثریت مردم است؛ برای مثال، دو حزب جمهوری‌خواه و دمکرات در آمریکا در اختیار دو بخش از ثروتمندترین سرمایه‌داران آمریکایی است که عظیم‌ترین رسانه‌های تبلیغاتی را در اختیار دارند. همین حکومت، مستبدترین کشورهای پادشاهی را که کمترین انتخابات عمومی را برگزار می‌کنند، حمایت می‌کند؛ اما با کشور ما که در چند دههٔ گذشته بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به طور متوسط، هر سه یک انتخابات برگزار کرده و میزان مشارکت مردم آن از کشور آمریکا هم بیشتر بوده، دشمنی می‌ورزد. برای کسب اطلاعات بیشتر در این مورد به کتاب «نظم‌های کهنه و نوین جهانی» اثر نوام چامسکی از انتشارات اطلاعات مراجعه کنید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸۲

است؛ یعنی این‌طور نیست که ما دمکراسی را از غرب بگیریم و به دین سنجاق کنیم تا بتوانیم یک مجموعهٔ کامل داشته باشیم؛ نه، خود این مردم‌سالاری هم متعلق به دین است ... مردم‌سالاری عبارت است از اینکه تشکیل نظام به وسیلهٔ اراده و رأی مردم صورت بگیرد؛ یعنی مردم نظام را انتخاب می‌کنند، دولت را انتخاب می‌کنند، نمایندگان را انتخاب می‌کنند، مسئولان اصلی را به واسطه یا بی‌واسطه انتخاب می‌کنند. این، همان چیزی است که غرب ادّعای آن را می‌کند و این فقط ادّعاست.[۱]

وظایف رهبر

ولّی‌فقیه به عنوان نایب و جانشین رسول خدا ﷺ و امامان ﷺ، وظیفهٔ رهبری جامعه را برعهده می‌گیرد و می‌کوشد تا با پیروی از آن بزرگواران و سرمشق قرار دادن آنها، جامعه را اداره کند. البته به این نکته باید توجه کنیم که در اسلام رهبری و حکومت، یک مسئولیت سنگین است، نه یک ابزار برای رسیدن به امکانات و امیال و لذّت‌های دنیوی. به همین جهت ولّی‌فقیه می‌کوشد رسول خدا ﷺ و امامان معصوم ﷺ را سرمشق قرار دهد و با داشتن یک زندگی ساده و معمولی، پیوندی قلبی و عاطفی با مردم برقرار کند.

تدبر در قرآن

یکی از آیاتی که مسئولیت‌های رهبری پیامبر اکرم ﷺ را بیان می‌کند، آیهٔ ۱۵۹ سورهٔ آل‌عمران است. خداوند در این آیه می‌فرماید:

فَبِما رَحمَةٍ مِنَ اللّهِ لِنتَ لَهُم	به مهر الهی با آنان نرم شدی؛
وَلَو كُنتَ فَظًّا غَليظَ القَلبِ	اگر تندخو و سخت‌دل بودی،
لَانفَضّوا مِن حَولِكَ	از گرد تو پراکنده می‌شدند،
فَاعفُ عَنهُم	پس از آنان درگذر،
وَ استَغفِر لَهُم	و برای آنان، آمرزش طلب کن،
وَ شاوِرهُم فِي الأَمرِ	و در این کار با آنان مشورت کن،
فَإِذا عَزَمتَ فَتَوَكَّل عَلَى اللّهِ	و چون تصمیم گرفتی بر خدا توکل نما
إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ المُتَوَكِّلينَ	که خدا توکل‌کنندگان را دوست دارد.

۱ـ در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹/۹/۱۲.

عنوان درس:
شماره صفحه: ۱۸۳

خارجی را برای رهبر فراهم کنند.[۱]

۳ــ افزایش آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی: برای تصمیم‌گیری صحیح در برابر قدرت‌های ستمگر دنیا، اطلاع از شرایط سیاسی و اجتماعی جهان، ضروری است. ما باید بتوانیم به گونه‌ای عمل کنیم که بیشترین ضربه را به مستکبران و نقشه‌های تفرقه‌افکنانهٔ آنان بزنیم و خود کمترین آسیب را ببینیم. ناراحتی دشمنان از عمل ما یا خوشحالی و شادی آنان از رفتار ما، می‌تواند یکی از معیارهای درستی و نادرستی عملکرد ما باشد.

۴ــ مشارکت در نظارت همگانی: براساس فرمان خداوند، همهٔ افراد جامعهٔ اسلامی نسبت به یکدیگر مسئول‌اند و مانند سوارشدگان در یک کشتی‌اند. اگر گناهانی در جامعه رواج پیدا کند، فقط گناهکاران عذاب نمی‌شوند؛ بلکه همهٔ کسانی که در برابر انجام گناه در جامعه سکوت کرده‌اند نیز باید پاسخگو باشند. بنابراین، همهٔ ما باید ناظر بر فعالیت‌های اجتماعی باشیم و در صورت مشاهدهٔ گناه توسط هرکس، وظیفهٔ امر به معروف و نهی از منکر را با روش درست انجام دهیم. این مشارکت سبب می‌شود که رهبر، همهٔ افراد جامعه را پشتیبان خود بداند و هدایت جامعه به سمت انجام وظایف اسلامی برای رهبر آسان‌تر شود.

۵ــ اولویت دادن به اهداف اجتماعی: در برخی موارد که اهداف و آرمان‌های اجتماعی در برابر منافع فردی قرار می‌گیرند، باید بتوانیم از منافع فردی خود بگذریم و برای اهداف اجتماعی تلاش کنیم؛ مثلاً خرید کالای ایرانی سبب می‌شود که کارخانه‌های داخلی به تولید خود ادامه دهند و مانع بیکاری صدها هزار کارگر شوند. این عمل به‌طور غیرمستقیم سبب کاهش بیکاری شده و کمک خوبی به حکومت و رهبری است که بتوانند در ادارهٔ جامعه موفق‌تر باشند.[۲]

بیشتر بدانیم

مدافعان حرم

با نگاهی به تاریخ اسلام و وقایع دوران انقلاب اسلامی و پس از آن، درمی‌یابیم که مشارکت مردم و حمایت از رهبر، به‌خصوص در مواردی که از منافع فردی خود گذشته‌اند، منافع بزرگی را برای اسلام و کشور به ارمغان آورده‌اند. یکی از این موارد، مجاهدانی هستند که امروزه به‌نام «**مدافعان حرم**» مشهور شده‌اند. اگر نگاهی به وضعیت کشورهای اسلامی در یک دههٔ اخیر بکنیم، می‌بینیم که در یک نقشهٔ طراحی‌شده توسط سازمان‌های اطلاعاتی کشورهای مستکبر،

۱ــ سورهٔ هود، آیهٔ ۱۱۲.
۲ــ بیشتر نکاتی که در این پنج بند آمده، از عهدنامهٔ امیرالمؤمنین علیه‌السلام به مالک‌اشتر و خطبه‌های ۳۲ و ۱۰۷ نهج‌البلاغه استخراج شده است.

معاونت آموزشی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸۶

تمام جهان اسلام در دو قارهٔ آسیا و آفریقا عرصهٔ تاخت و تاز تروریست‌ها شدند.

شاید آن روزی که گروه تروریستی داعش فعالیت خود را در عراق و سوریه آغاز کرد، به جز حامیان و به‌وجودآوردندگان آن[۱]، کسی گمان نمی‌کرد که این گروه کم تعداد بتواند با این سرعت رشد پیدا کند و جغرافیای وسیعی از سرزمین‌های مسلمانان را تصرف نماید و جنایات هولناکی در عراق و سوریه و برخی کشورهای دیگر انجام دهد.

آنان فقط در یک مورد از جنایات خود، در یک روز ۱۷۰۰ دانشجوی نظامی غیر مسلح عراقی را که در پادگان آموزشی اسپایکر عراق به اسارت گرفته بودند، تیر خلاص زدند و یا در رودخانه غرق کردند و فیلم جنایت خود را با افتخار به تمام دنیا نشان دادند. ویران کردن قبور پیامبران و آثار تاریخی، نابودی کارخانه‌ها و زیرساخت‌ها، غارت ثروت ملت‌ها از نفت تا موزه‌ها و ذخایر بانکی و فروش آنها با نازل‌ترین قیمت به دلالان آمریکایی و اروپایی و گرفتن اسلحه به جای آن و از بین بردن منابع حیاتی کشورهای عراق و سوریه از دیگر جنایات آنها بود.[۲]

اما بزرگ‌ترین جنایت آنها بدبین کردن ملت‌ها نسبت به دین اسلام بود؛ چرا که آنان تمام این اموال را به‌صورت هدفمند و برنامه‌ریزی شده با نام اسلام و زیر پرچم لااله‌الاالله انجام دادند و همانان که در سازمان‌های جاسوسی خود این‌گونه گروه‌ها را شکل می‌دادند، در رسانه‌های خود جنایت‌های آنها را به نام یک گروه اسلامی پخش کردند و مردم ناآگاه ملت‌ها را نسبت به اسلام بدبین نمودند.

اگر این داعشیان سیطرهٔ بیشتری پیدا می‌کردند و به مقصد نهایی خود یعنی ایران که ده‌ها بار آن را اعلام کرده بودند، می‌رسیدند، خدا می‌داند که چه بر سر ایران ما و دیگر ملت‌های اسلامی می‌آوردند. اما فرزندان رشید و شجاع ایران، عراق، سوریه، لبنان، افغانستان و برخی دیگر از جوانان به فرماندهی شجاعانه سردار سرفرازمان حاج قاسم سلیمانی، در نبردی سخت و دلاورانه این گروه تروریستی خطرناک را قلع و قمع کردند.

۱ـ ترامپ، رئیس جمهور آمریکا در سال ۲۰۱۶ به صراحت گفت که داعش توسط آمریکا و با حمایت اروپا بوجود آمد.
www.nytimes.com/2016/08/11/us/politics/trump-rally.html

۲ـ سردار شهید قاسم سلیمانی، گوشه‌ای از این جنایت‌ها را این‌گونه توصیف می‌کند: در این حادثه، جنایات بسیار دردناکی که غیرقابل تحمل است رخ داد؛ از جمله: ... به اسارت گرفتن دختران و زن‌های بی‌گناه و تجاوز به آنان، سوزاندن زنده‌زنده افراد و ذبح دسته‌جمعی صدها جوان. مردم مسلمان این کشورها متحیر از این طوفان مسموم، بخشی گرفتار خنجرهای برندهٔ جنایتکاران تکفیری گردیدند و میلیون‌ها نفر دیگر خانه و کاشانهٔ خود را رها کرده و آوارهٔ شهرها و کشورهای دیگر شدند. در این فتنه سیاه، هزاران مسجد و مراکز مقدس مسلمانان تخریب و یا ویران گردید و بعضاً مسجد را به همراه امام جماعت و نمازگزاران آن با هم منفجر نمودند. (بخشی از نامه سردار سلیمانی خطاب به رهبر معظم انقلاب اسلامی)

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸۷

از این رو، درود می‌فرستیم به روح شهدای مدافع حرم و حریم امنیت کشورمان و سردار شجاع آنان که هزاران کیلومتر دورتر از مرزها دلاورانه جنگیدند و نه‌تنها پای جنایتکاران پلید را از کشورمان کوتاه کردند بلکه با نابودی حکومت داعش شرّ آنان را از همهٔ کشورهای اسلامی و حتی کشورهای اروپایی دور کردند. به برکت خون این شهیدان، مردان و زنان و دختران سرزمینمان همچنان سربلند و آزاد زندگی می‌کنند و کشورمان به عنوان یک کشور قدرتمند که نه تنها از حق خود بلکه از حریم آزادگی و انسانیت در سراسر جهان دفاع می‌کند، شناخته می‌شود.

وظیفهٔ کارگزاران

کارگزاران، همان مدیران و مسئولان جامعه‌اند که امروزه امور سه قوهٔ مقننه، مجریه و قضائیه را برعهده دارند؛ در واقع، کارگزاران یاران و کمک‌کنندگان به رهبرند و خادمان ملت. اگر کارگزاران جامعه، وظیفهٔ خود را به درستی بشناسند و هم به درستی اجرا کنند، اعتماد مردم به حکومت، روز به روز افزایش می‌یابد. همچنین عملکرد غلط کارگزاران، سبب افزایش و انباشته‌شدن مشکلات و ناکارآمدی حکومت خواهد شد.

از این‌رو، امیرالمؤمنین علی ﷺ در زمان حکومت خود، وقتی که مالک اشتر نخعی را والی و استاندار سرزمین مصر کرد، دستورالعملی برای او نوشت و به دست خودش داد تا براساس آن، مصر را مدیریت کند.[1]

امیرالمؤمنین علی ﷺ در این نوشته که به «عهدنامهٔ مالک اشتر»[2] مشهور است، چنان حکیمانه و عالمانه مسئولیت کارگزاران را بیان کرده که هرکس، آن را مطالعه کند، به عظمت فکر و درایت آن حضرت در کشورداری پی می‌برد. ایشان، در این نامه، وقتی وظیفه‌ای را بیان می‌کند، علت آن را هم برای مالک توضیح می‌دهد. با مطالعهٔ این عهدنامه می‌توانیم با وظایف کارگزاران حکومت اسلامی آشنا شویم. البته کارگزاران و مسئولان حکومت در زمان امیرالمؤمنین علی ﷺ، همه مانند مالک نبودند، افراد متوسط و گاه انتصاب‌کارانی هم بودند که امیرالمؤمنین علی ﷺ از کارهای آنان ناراضی بود.

فیلم

۱ـ گرچه مالک به مصر نرسید و به دست یکی از جاسوسان معاویه به وسیلهٔ زهر مسموم و شهید شد، اما این نامه در تاریخ ماند.
۲ـ نهج‌البلاغه، نامهٔ ۵۳.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸۸

		۵
		۶
		۷
		۸

آمادگی برای حکومت جهانی امام عصر ﷺ

برقراری حکومت اسلامی، علاوه بر اینکه یک ضرورت اساسی در اجرای احکام اسلامی است، به مؤمنان و منتظران امام مهدی ﷺ فرصت می‌دهد که در حدّ توان، آنچه را برای ظهور لازم است فراهم سازند.

در جهان امروز، مستکبران با استفاده از قدرت و امکانات خود به دنبال سرکوب اندیشهٔ مهدویت و اصل و اساس دینداری‌اند و عدالت‌خواهان را سرکوب می‌کنند و با تبلیغات فراوان و فرهنگ‌سازی، اصل امامت و عقیده به ظهور امام عصر ﷺ را زیر سؤال می‌برند تا آیندهٔ جهان را مطابق خواسته‌های خود شکل دهند. در این شرایط، وجود حکومت اسلامی که آرمان خود را آمادگی برای ظهور قرار داده، امکان مقابله با توطئه‌ها و تهاجم‌ها را فراهم می‌کند و امکاناتی در اختیار معتقدان و پیروان امام‌عصر ﷺ قرار می‌دهد که می‌توانند آرمان مهدویت را در جهان گسترش دهند.

استفاده از رسانه‌های تبلیغاتی، مانند رادیو و تلویزیون، گسترش حوزه‌های علمیه و تربیت استادان و دانشمندان، توسعهٔ برنامه‌های آموزشی و پژوهشی مدارس و دانشگاه‌ها، مقابله با تبلیغات دشمنان و افشای توطئه‌های آنان، تشکیل پایگاه و مرکزی برای طرفداران مهدویت در سراسر جهان برای مراجعه به این پایگاه و استفاده از امکانات لازم فرهنگی و علمی آن، از جملهٔ این امکانات است که با تشکیل حکومت اسلامی در کشور ما میسر شده است.[۱]

در حقیقت، ولایت و حکومت اسلامی، قلعهٔ محکمی است که منتظران ظهور امام عصر ﷺ با پشتوانهٔ آن، می‌توانند خود را برای ظهور آماده کنند؛ و این، یکی از مصداق‌های دقیق «انتظار فرج» است.

۱ـ «جامعة المصطفی العالمیة» یا «دانشگاه جهانی مصطفی»، دانشگاهی در قم است که در سال ۱۳۸۶ تأسیس شده است. دانشجویان این دانشگاه، جوانان معتقد به اسلام و تشیع‌اند که از سراسر نقاط جهان برای تحصیل معارف اسلام و دفاع از امامت و مهدویت به ایران سفر کرده‌اند. این دانشجویان، پس از پایان دورهٔ تحصیل به کشور خود بازمی‌گردند و معارف اسلام و حقیقت مهدویت را به مردم می‌آموزند و در حد توان خود به گسترش فرهنگ دینی کمک می‌کنند تا مردم، دین و اعتقاد خود را از دست ندهند و برای ظهور امام عصر ﷺ آماده باشند. این دانشگاه، یکی از صدها امکانی است که با تشکیل جمهوری اسلامی در ایران، فراهم آمده است.

پیش‌دانیم

امام خمینی ﷺ، بنیانگذار جمهوری اسلامی، در یک سخنرانی دربارهٔ ضرورت تشکیل حکومت اسلامی برای کمک به آمادگی مردم و تعجیل در ظهور بیاناتی دارد که خلاصهٔ آن چنین است:

«ما نمی‌توانیم دنیا را پر از عدل کنیم، این کار فقط توسط امام عصر ﷺ صورت می‌گیرد؛ ما نمی‌توانیم از ظلم در سراسر جهان جلوگیری کنیم، گرچه هر مسلمانی وظیفه دارد با ظلم مبارزه کند؛ اما ما می‌توانیم در حدّ توان خود با ظلم مبارزه کنیم و شرایطی را فراهم کنیم که اسباب ظهور، بهتر فراهم شود و چون می‌توانیم چنین کاری را کنیم، باید حکومت اسلامی را تشکیل دهیم».[1]

اندیشه و تحقیق

۱ــ تفاوت‌های اصلی جمهوری اسلامی با سایر حکومت‌های جمهوری را بیان کنید.

۲ــ هر کدام از کلمات زیر بیانگر کدام ویژگی از حکومت کشور ماست؟

«جمهوری»

«اسلامی»

معرفی کتاب

منابع برای مطالعهٔ بیشتر

فایل پی‌دی‌اف کتاب‌های معرفی شده در این بخش، در سایت گروه قرآن و معارف به آدرس http://quran-dept.talif.sch.ir در بخش «معرفی کتاب» موجود است.

نام کتاب	نویسنده	انتشارات	مخاطب
ولایت فقیه: ولایت فقاهت و عدالت	عبدالله جوادی آملی	اسراء	معلم
ولایت فقیه (در بیان حضرت امام خمینی و رهبر معظم انقلاب و علمای اعلام) «سؤالات و شبهات رایج»	تهیه و تنظیم: دفتر فرهنگی فخرالائمه ﷺ	دفتر فرهنگی فخرالائمه ﷺ	معلم
ولایت فقیه به زبان ساده	جواد محدثی	بوستان کتاب	معلم/ دانش‌آموز

۱ــ صحیفهٔ امام، ج ۲۱، صص ۱۴ تا ۱۷.

۱۹۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۹۱

بیشتر بدانیم

اندکی تأمل!

۱ــ «بهترین روش تربیت فرزند، این است که در آغوش مادر و با استفاده از مهر و محبت او پرورش پیدا کند. یکی از وظایف مهم زن، عبارت از این است که فرزند را با عواطف، با تربیت صحیح، با دل دادن و رعایت دقت، آن‌چنان بار بیاورد که این موجود انسانی، چه دختر چه پسر، وقتی که بزرگ شد، از لحاظ روحی، یک انسان سالم، بدون عقده، بدون گرفتاری، بدون احساس ذلّت و بدون بدبختی‌ها و فلاکت‌ها و بلایایی که امروز نسل‌های جوان و نوجوان غربی در اروپا و آمریکا به آن گرفتارند، بار آمده باشد. زنانی که فرزند خود را از چنین موهبت الهی محروم می‌کنند، اشتباه می‌کنند؛ هم به ضرر فرزندشان، هم به ضرر خودشان و هم به ضرر جامعه اقدام کرده‌اند. اسلام، این را اجازه نمی‌دهد.»[۱]

۲ــ همان‌طور که پایداری بنیاد خانواده، سبب کم شدن فساد در جامعه می‌شود، ازدیاد فساد نیز سبب سست شدن این بنیان می‌گردد. از این‌رو، هریک از ما که آرزومند داشتن خانوادهٔ سالم و فرزندان سالم هستیم، باید به کم‌کردن فساد اجتماعی کمک کنیم. کسی که در سنین جوانی، به چارچوب‌های دین در ارتباط با جنس مخالف توجه نکرده و مرتکب برخی فسادها شده، نباید انتظار داشته باشد که پس از تشکیل خانواده، محیط سالمی برای فرزندانش داشته باشند. شیطان، با فریب‌کاری تمام به برخی جوانان چنین القا می‌کند که بی‌بندوباری دورهٔ جوانی امری عادی است و پس از ازدواج می‌توانی از این بی‌بندوباری دور شوی. وقتی این جوان از جوانی دور شد و تشکیل خانواده داد، جوانان دیگری می‌آیند که آنها نیز ممکن است همان روش او را تکرار کنند.

قرآن کریم مسئلهٔ فساد را خطرناک‌ترین توطئهٔ شیطان و بدترین پرتگاه سقوط انسان می‌داند و فرزندان آدم را به شدت از آن بیم می‌دهد. قرآن کریم به ما اعلام می‌کند که شیطان و پیروان او، انسان‌ها را به پوشش‌های نامناسب و برهنگی وسوسه می‌کنند و از راه‌های مختلفی وارد می‌شوند تا ما را به گناه بکشانند و پس از آلوده شدن به گناه ناامیدی از بخشش خداوند و بی‌فایده بودن بازگشت و توبه را به ما تلقین می‌کنند.

قرآن کریم از روش تأسف‌بار کسانی خبر می‌دهد که وقتی فریب شیطان را می‌خورند و به لباس بدن‌نما و فساد روی می‌آورند به توجیه کار خود بر می‌خیزند و می‌گویند دیگران هم، چنین می‌کنند و خدا هم با این کارها مخالف نیست. قرآن کریم با تعجب می‌پرسد: «آیا چیزی به خدا می‌بندید که اصلاً بدان علم ندارید؟» سپس با تأکید فراوان می‌فرماید: ای پیامبر به مردم بگو: خداوند هر فساد و فحشایی را، چه پنهان و چه آشکار، حرام کرده و گناه شمرده است.[۲]

۱ــ رهبر معظم انقلاب.
۲ــ مجموعه مطالب ذکر شده از قرآن از آیات ۲۶ تا ۳۳ سورهٔ اعراف استخراج شده است.

۲۱۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۱۷

عنوان: دین و زندگی (۲) | کد: ۱۱۱۲۰۵ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و قرآن

شبکهٔ جهانی اطلاع‌رسانی (اینترنت) مهم‌ترین نمونهٔ این‌گونه رسانه‌هاست. در این میدان که شاید سخت‌ترین هماوردی حق و باطل در جریان است، مشاهده می‌کنید که چگونه باطل‌پیشگان به تمام اصول و موازین اخلاقی و انسانی حمله می‌کنند و هیچ حدّ و مرز اخلاقی را رعایت نمی‌نمایند.

بررسی

۱ــ امروزه چه ابزارهایی برای رساندن پیام حق و گفت‌وگو با دیگر مردمان وجود دارد که می‌توان از آنها کمک گرفت؟

۲ــ دشمنان حق چگونه از این ابزارها سوء استفاده می‌کنند؟ و راه مبارزه با آنها چیست؟

۳ــ مبارزه با ستمگران و تقویت فرهنگ جهاد و شهادت و صبر: یکی از رسالت‌های اصلی انبیا، مبارزه با ظلم و برقراری عدل و گسترش حق بوده است. هرچند بسیاری از مردم با شنیدن سخن حق دلشان نرم می‌شود و مجذوب حقیقت و عدالت می‌شوند اما باید هوشیار باشیم که همواره گروهی از اهل باطل هستند که نه‌تنها زیر بار حق نمی‌روند، بلکه سد راه حق‌جویی می‌شوند؛ زیرا گسترش عدالت، منافع آنها را تهدید می‌کند. این گروه‌ها تا همه را تابع خود نکنند و یوغ اسارت بر گردن دیگران نیفکنند، آرام نمی‌گیرند.

امام‌خمینی ﷺ می‌فرمایند:

«نکتهٔ مهمی که همهٔ ما باید به آن توجه کنیم و آن را اصل و اساس سیاست خود با بیگانگان قرار دهیم، این است که دشمنان ما و جهان‌خواران تا کی و تا کجا ما را تحمل می‌کنند و تا چه مرزی استقلال و آزادی ما را قبول دارند. به یقین، آنان مرزی جز عدول از همه هویت‌ها و ارزش‌های معنوی و الهی‌مان نمی‌شناسند. به گفتهٔ قرآن کریم [دشمنان] هرگز دست از مقاتله و ستیز با شما برنمی‌دارند مگر اینکه شما را از دینتان برگردانند.[۱] ما چه بخواهیم و چه نخواهیم صهیونیست‌ها و آمریکا و شوروی در تعقیبمان خواهند بود تا هویت دینی و شرافت مکتبی‌مان را لکه‌دار نمایند.»[۲]

بدین‌ترتیب، اگر واقع‌بینانه نگاه کنیم، درمی‌یابیم که دعوت به حق و عدالت را نباید منحصر به صحبت و شعار کنیم، بلکه برای تحقق سخن حق باید برنامه‌ریزی کرد، قیام نمود و شرایطی فراهم کرد تا موانع حق و حق‌پرستی از جامعهٔ خود و جهان زدوده شود؛ این مهم میسر نمی‌شود مگر با تلاش و

۱ــ سورهٔ بقره، آیهٔ ۲۱۷.
۲ــ صحیفهٔ نور، امام خمینی، ج ۲۰، ص ۲۳۷.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۶

پشتکار، جهاد و آمادگی برای شهادت در راه خدا، و تحمل همهٔ سختی‌های این راه که همان راه حق و حقیقت است.

بیشتر بدانیم

امام خمینی ﷺ در این باره در پیام برائت از مشرکین در حج سال ۱۳۶۶ فرمودند:

«... تجربه انقلاب اسلامی در ایران، با خون‌بهای هزاران شهید و مجروح و خراب شدن منزل‌ها و به آتش کشیده شدن خرمن‌های کشاورزان و کشته شدن تعداد بسیاری در بمب‌گذاری‌ها و اسیر شدن فرزندان انقلاب و اسلام به‌دست دژخیمان بعث عراق و هزاران گونه تهدید و فشار اقتصادی و جانی به‌دست آمده است. ملت ایران تجربهٔ پیروزی بر کفر جهانی را در خراب شدن منازل خود بر سر کودکانِ در خواب به‌دست آورده و با فداکاری و مجاهدت، انقلاب و کشور خود را بیمه نموده است. ما به تمام جهان تجربه‌هایمان را صادر می‌کنیم و نتیجهٔ دفاع و مبارزه با ستمگران را بدون کوچک‌ترین چشمداشتی، به مبارزان راه حق انتقال می‌دهیم و مسلماً محصول صدور این تجربه‌ها، جز شکوفه‌های پیروزی و استقلال و پیاده شدن احکام اسلام برای ملت‌های در بند نیست.

... من به تمام دنیا با قاطعیت اعلام می‌کنم که اگر جهان‌خواران بخواهند در مقابل دین ما بایستند، ما در مقابل همهٔ دنیای آنان خواهیم ایستاد و تا نابودی تمام آنان از پای نخواهیم نشست؛ یا همه آزاد می‌شویم و یا به آزادی بزرگ‌تری که شهادت است می‌رسیم و همان‌گونه که در تنهایی و غربت و بدون کمک و رضایت احدی از کشورها و سازمان‌ها و تشکیلات جهانی، انقلاب را به پیروزی رساندیم، و همان‌گونه که در جنگ نیز، مظلومانه‌تر از انقلاب، جنگیدیم و بدون کمک حتی یک کشور خارجی متجاوزان را شکست دادیم، به یاری خدا باقیماندهٔ راه پر نشیب و فراز را با اتکای به خدا، تنها خواهیم پیمود و به وظیفه خود عمل خواهیم کرد؛ با دست یکدیگر را در شادی پیروزی جهان اسلام در کل گیتی می‌فشاریم و با همه به حیات ابدی و شهادت روی می‌آوریم و از مرگ شرافتمندانه استقبال می‌کنیم ولی در هر حال پیروزی با ماست و دعا را هم فراموش نمی‌کنیم...»[۱].

۱ـ صحیفهٔ نور، ج ۲۰، ص ۱۱۸.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۷

نمونهٔ بارز حق‌ستیزی و زورگویی در عرصه جهانی، اقدامات صهیونیست‌ها در فلسطین اشغالی است. فجایع و ظلم‌هایی که امروزه در فلسطین رخ می‌دهد، بر کسی پوشیده نیست و تاکنون سازمان‌های بین‌المللی ده‌ها قطعنامه در محکومیت جنایات رژیم صهیونیستی صادر کرده‌اند؛ اما آیا این قطعنامه‌ها توانسته‌اند در رویه‌های ظالمانهٔ این رژیم غاصب اندک تأثیری داشته باشند؟ آیا در مقابل یک جاه‌طلب قدرتمند می‌توان به مذاکره و نصیحت اکتفا کرد؟

هم‌اندیشی (۲)

برخی می‌گویند راه‌حل معضل فلسطین را باید در پشت میزهای مذاکره و رایزنی‌های سیاسی جست‌وجو کرد و انتفاضهٔ مردم فلسطین تنها بر حجم مشکلات می‌افزاید. در گفت‌وگو با دوستان خود، این دیدگاه را نقد و بررسی کنید.

بنابراین، با شناخت دقیق فرصت‌ها، مردم دنیا را باید نسبت به شرایط سخت و ظالمانه‌ای که در آن قرار گرفته‌اند، آگاه کنیم و با زنده کردن روحیهٔ جهاد و مبارزه، به تقویت جبههٔ عدالت‌خواهان بپردازیم. با اقتدا به امام خمینی ﷺ عزت و کرامت ذاتی انسان‌ها را به آنها یادآوری کنیم، روحیهٔ خودباختگی و ترس را از ملت‌ها بزداییم و آنها را به سوی استقامت و مبارزه‌ای معقول و عزتمند هدایت کنیم.

بیشتر بدانیم

زندگی و سخنان امام خمینی ﷺ پر از روحیهٔ حماسه و جهاد و شهادت‌طلبی است. جالب اینجاست که حتی در پیامی که هنگام قبول قطعنامهٔ مربوط به تهاجم عراق به ایران صادر کرد، نه‌فقط بر تداوم روحیه جهاد، بلکه بر تداوم خود این جهاد مقدس علیه ظلم و ستم تأکید نمودند و بیان داشتند هدف ما نه فقط رفع فقر، بلکه **محو هرگونه ظلم و کفر از کل جهان** است:

«... آری، [مبارز] فلسطینی، راه گم‌کردهٔ خود را از راه برائت ما یافت و دیدیم که در این مبارزه، چگونه خون بر شمشیر و ایمان بر کفر و فریاد بر گلوله پیروز شد، و چطور خواب بنی‌اسرائیل در تصرف از نیل تا فرات آشفته گشت و دوباره کوکب دریّهٔ[1] فلسطین از شجرهٔ مبارکهٔ لاشرقیه و لاغربیهٔ ما برافروخت و امروز همان‌گونه که فعالیت‌های وسیعی در سراسر جهان برای به‌سازش‌کشیدن ما با کفر و شرک در جریان است، [فعالیت‌هایی] برای خاموش‌کردن شعله‌های خشم ملت مسلمان

۱ـ اشاره به تعبیر «کوکب دری» در آیهٔ ۳۵ سورهٔ نور، که به معنای «ستارهٔ درخشان» است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۸

فلسطین نیز به همان‌شکل ادامه دارد و این تنها یک نمونه از پیشرفت انقلاب است...

امروز جنگ حق و باطل، جنگ فقر و غنا، جنگ استکبار و استضعاف و جنگ پابرهنه‌ها و مرفهین بی‌درد شروع شده است و من دست و بازوی همه عزیزانی که در سراسر جهان کوله‌بار مبارزه را بر دوش گرفته‌اند می‌بوسم و سلام و درود خالصانهٔ خود را به همهٔ غنچه‌های آزادی و کمال تقدیم می‌کنم؛ و به ملت عزیز و دلاور ایران هم عرض می‌کنم خداوند آثار و برکات معنویت شما را به جهان صادر کرده است و شرارهٔ کینهٔ انقلابی‌تان جهان‌خواران چپ و راست را به وحشت انداخته است ... .

جنگ ما جنگ عقیده است و جغرافیا و مرز نمی‌شناسد و ما باید در جنگ اعتقادی‌مان، بسیج بزرگ سربازان اسلام را در جهان به‌راه اندازیم ...

اذناب[1] آمریکا باید بدانند که شهادت در راه خدا مسئله‌ای نیست که بشود با پیروزی یا شکست در صحنه‌های نبرد مقایسه شود. مقام شهادت، خود، اوج بندگی و سیر و سلوک در عالم معنویت است، نباید شهادت را تا این اندازه به سقوط بکشانیم که بگوییم در عوض شهادت فرزندان اسلام، تنها خرمشهر و یا شهرهای دیگر آزاد شدند، تمامی اینها خیالات باطل ملی‌گراهاست و ما هدفمان بالاتر از آن است. ملی‌گراها تصور نمودند ما هدفمان پیاده‌کردن اهداف بین‌الملل اسلامی در جهان فقر و گرسنگی است، ما می‌گوییم **تا شرک و کفر هست، مبارزه هست و تا مبارزه هست، ما هستیم**. ما بر سر شهر و مملکت با کسی دعوا نداریم؛ ما تصمیم داریم پرچم «لا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰه» را بر فلل رفیع کرامت و بزرگواری به اهتزاز درآوریم ... .

من به صراحت اعلام می‌کنم که جمهوری اسلامی ایران با تمام وجود برای **احیای هویت اسلامی مسلمانان در سراسر جهان** سرمایه‌گذاری می‌کند و دلیلی هم ندارد که مسلمانان جهان را به پیروی از اصول تصاحب قدرت در جهان دعوت نکند و جلوی جاه‌طلبی و فزون‌طلبی صاحبان قدرت و پول و فریب را نگیرد. ما باید برای پیشبرد اهداف و منافع ملت محروم ایران برنامه‌ریزی کنیم، ما باید در ارتباط با مردم جهان و رسیدگی به مشکلات و مسائل مسلمانان و حمایت از مبارزان و گرسنگان و محرومان با تمام وجود تلاش نماییم و این را از اصول سیاست خارجی خود بدانیم.»[2]

۱ـ اذناب: پیروان.

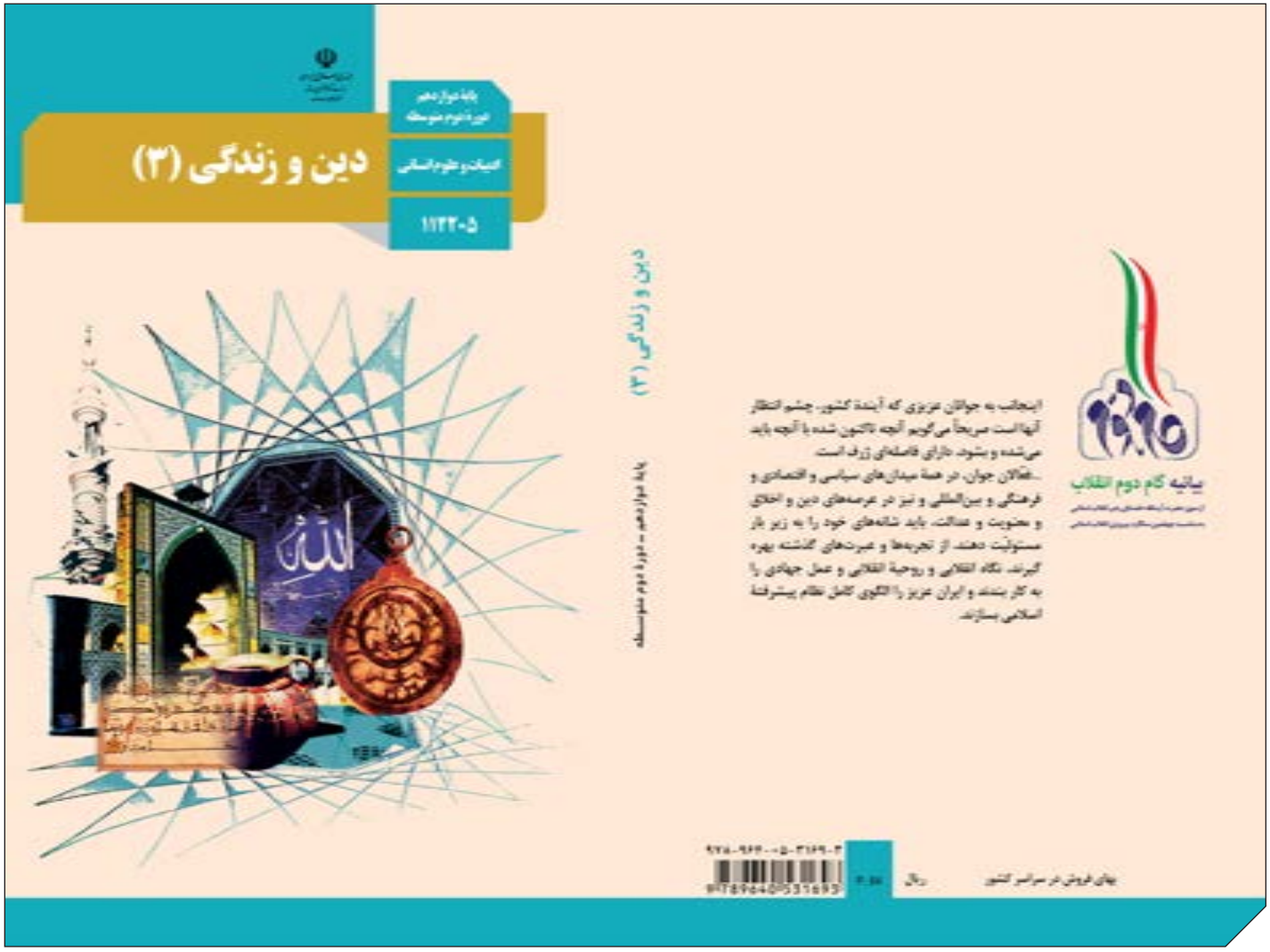
۲ـ برگزیده‌هایی از صحیفهٔ نور، ج ۲۰، صص ۲۳۴ تا ۲۳۷.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۹

عنوان: دین و زندگی ۳ | کد: ۱۱۲۲۰۵ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

يَأمُرُنا القُرآنُ بِالوَحدَةِ. ﴿وَ اعتَصِموا بِحَبلِ اللهِ جَميعاً وَ لا تَفَرَّقوا ...﴾ آل عمران: ۱۰۳

يَتَجَلّى اتِّحادُ الأُمَّةِ الإسلاميَّةِ في صُوَرٍ كَثيرَةٍ، مِنها اجتِماعُ المُسلِمينَ في مَكانٍ واحِدٍ في الحَجِّ. المُسلِمونَ خُمسُ سُكّانِ العالَمِ، يَعيشونَ في مِساحَةٍ واسِعَةٍ مِنَ الأَرضِ مِنَ الصّينِ إلَى المُحيطِ الأطلَسيِّ.

قالَ الإمامُ الخُمَينيُّ رَحِمَهُ اللهُ: ... إذا قالَ أحَدٌ كَلاماً يُفَرِّقُ المُسلِمينَ، فاعلَموا أنَّهُ جاهِلٌ أوْ عالِمٌ يُحاوِلُ إيجادَ التَّفرِقَةِ بَينَ صُفوفِ المُسلِمينَ.

وَ قالَ قائِدُنا آيَةُ اللهِ الخامِنئيّ: مَن رَأى مِنكُم أحَداً يَدعو إلَى التَّفرِقَةِ، فَهُوَ عَميلُ العَدوِّ.

إحتَرَمَ: احترام گذاشت
إحتِفاظ: نگاه‌داشتن
إساءَة: بدی کردن
إستَوى: برابر شد
أشرَكَ: شریک قرار داد
إعتَصَمَ: چنگ زد (با دست گرفت)
أكَّدَ: تأکید کرد
أنثى: زن، ماده
ألّا: که نه ... ألّا نَعبُدَ: که نپرستیم (أنْ+لا+نَعبُدُ)
أيُّ إساءَةٍ: هرگونه بدی، هرگونه بی‌ادبی
تَجَلّى: جلوه‌گر شد
تَعارُف: یکدیگر را شناختن
«لِتَعارَفوا: تا یکدیگر را بشناسید.»

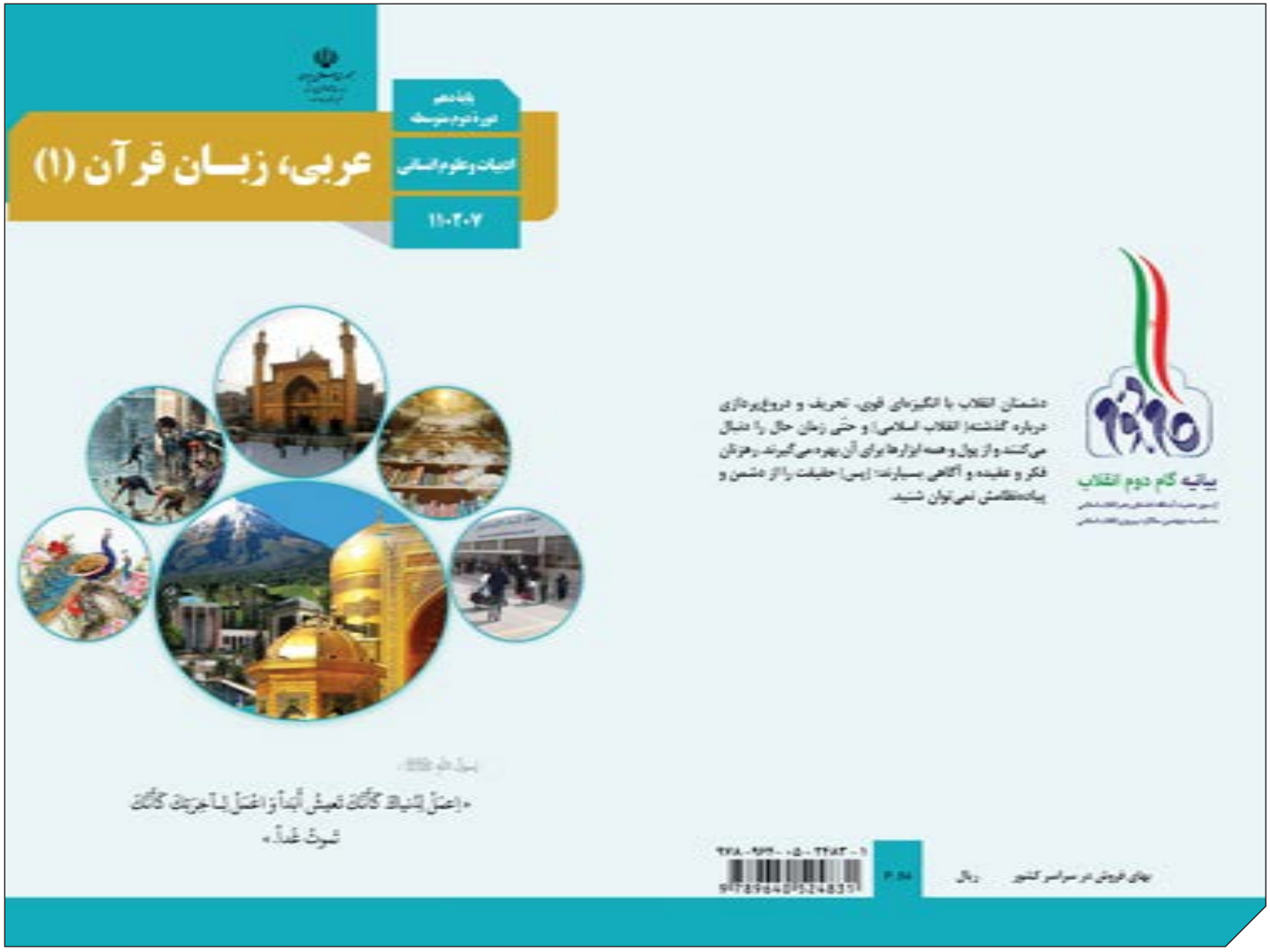
تَعايَشَ: همزیستی داشت
«أن يَتَعايَشوا تَعايُشاً سِلمِيّاً: که همزیستی مسالمت‌آمیز کنند.»
تَفَرَّقَ: پراکنده شد
لا تَفَرَّقوا: پراکنده نشوید
جائِز: جایز است
حَبل: طناب «جمع: حِبال»
حُرِّيَّة: آزادی
حَميم: گرم و صمیمی
خِلاف: اختلاف
خُمُس: یک پنجم
دَعا: فرا خواند، دعا کرد
«يَدعونَ: فرا می‌خوانند»
ذَكَر: مرد، نر
فَرِحٌ: شاد

فَرَّقَ: پراکنده ساخت
قائِد: رهبر «جمع: قادَة»
قائِم: استوار، ایستاده
سَبَّ: دشنام داد
سُكّان: ساکنان
سِلمِيّ: مُسالمت‌آمیز
«سِلم: صلح»
سَواء: یکسان
عَلى مَرِّ العُصور: در گذر زمان
عَميل: مزدور «جمع: عُمَلاء»
فَضل: برتری، فزونی
لَدى: نزد «لَدَيهِم: دارند»
مَعَ بَعض: با همدیگر
مِن دونِ اللهِ: به‌جای خدا، به‌غیر خدا

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۷

عنوان: عربی، زبان قران(۱) | کد: ۱۱۰۲۰۷ | دوره:دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: عربی، زبان قران(۱) | کد: ۱۱۰۲۰۸ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:
معارف اسلامی
شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: عربی، زبان قران(۲) | کد: ۱۱۱۲۰۷ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

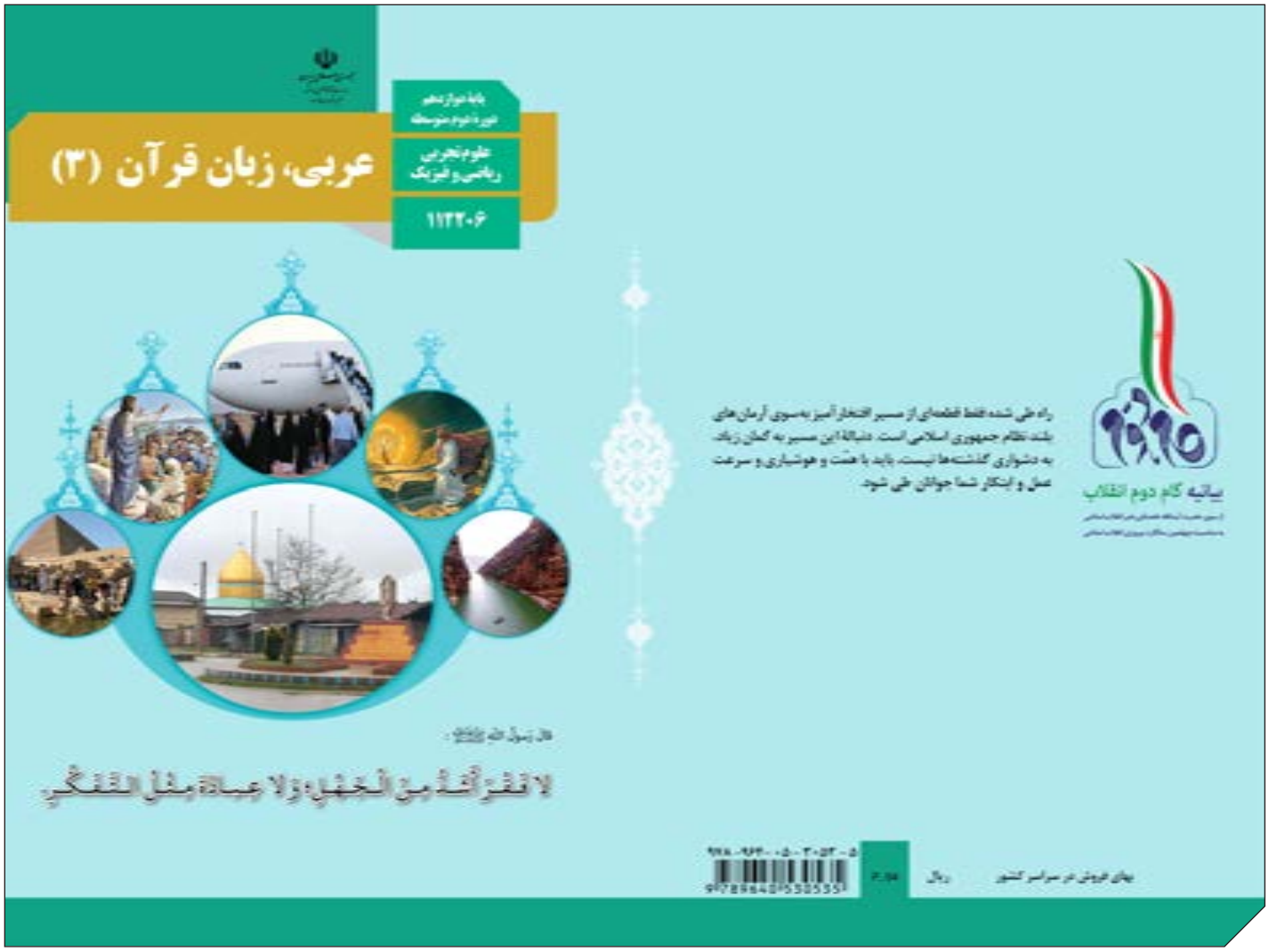
عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی

عنوان: عربی زبان قرآن (۲) | کد: ۱۱۱۲۰۸ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان: عربی، زبان قرآن(۳) | کد: ۱۱۱۲۰۷ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

اَلبَحثُ العِلميُّ

اِبحَثْ عَنْ وَصِيَّةِ أَحَدِ شُهَداءِ الحَربِ المَفروضَةِ أَوْ ذِكْرَياتِهِ أَوْ أَقوالِهِ أَوْ أَعمالِهِ، ثُمَّ اكتُبْها في صَحيفَةٍ جِداريَّةٍ، أَوْ ضَعْها في مُدَوَّنَتِكَ أَوْ مُدَوَّنَةِ مَدرَسَتِكَ.

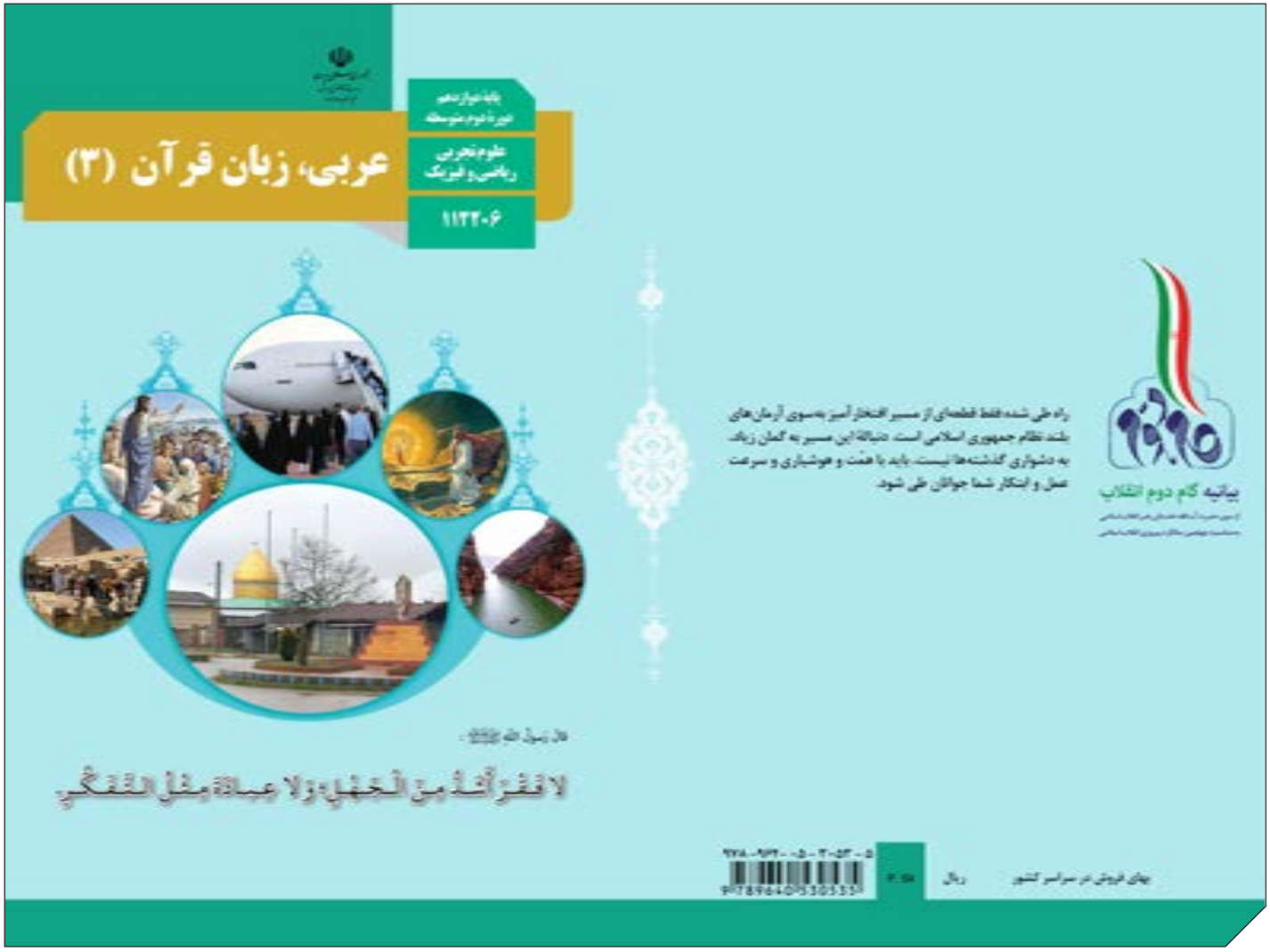

۱۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶

عنوان: عربی زبان قرآن (۳) | **کد:** ۱۱۲۲۰۶ | **دوره:** دوم متوسطه | **پایه:** دوازدهم | **سال انتشار:** ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه:

اَلدَّرْسُ الخامِسُ

١٧ اَلحَرْبُ المَفْروضَةُ — اَلجَلْسَةُ السّابِعَةَ عَشْرَةَ

اَلِابْنُ: يا أبي، أ يُمْكِنُ أنْ تَتَكَلَّمَ عَنِ الحَرْبِ المَفْروضَةِ؟

اَلأَبُ: حَسَناً، مِنْ أينَ أبْدَأُ؟

اَلِابْنُ: لِماذا ابْتَدَأَتِ الحَرْبُ؟

اَلأَبُ: الحَرْبُ اشْتَعَلَتْ بَعْدَ سَنَةٍ واحِدَةٍ مِنِ انْتِصارِ الثَّورَةِ الإسلامِيَّةِ. هَجَمَ الجَيْشُ البَعثِيُّ عَلىٰ إيران هُجوماً واسِعاً، وَ قَتَلوا النّاسَ الأبْرِياءَ العُزَّلَ. كانوا يَظُنّونَ أنَّ إيرانَ تَسْتَسْلِمُ خِلالَ الأيّامِ الأُولىٰ مِنَ الحَرْبِ لِعَدَمِ وُجودِ جَيْشٍ أمامَهُم. فَقَدِ احْتَلّوا عَشَراتِ المُدُنِ وَ القُرىٰ؛ وَ دَمّروا آلافَ البُيوتِ تَدميراً، وَ شَرَّدوا أهْلَها مِنْ مَنازِلِهِم.

اَلِابْنُ: بَعْدَ ذٰلِكَ ماذا حَدَثَ؟

اَلأَبُ: اِنْطَلَقَ الْمُقاتِلونَ الإيرانيّونَ نَحْوَ ساحاتِ الْقِتالِ انْطِلاقاً سَريعاً.

اَلِابْنُ: وَ كَيْفَ كانَ دَوْرُ الْمُقاتِلينَ آنَذاكَ؟

اَلأَبُ: ساحاتُ الْقِتالِ لا تَنْسىٰ بُطولاتِ هٰؤلاءِ الأَبْطالِ الشُّجْعانِ.
كانوا يُهاجِمونَ الْعَدوَّ مُهاجَمَةَ الأُسودِ.

اَلِابْنُ: رَجاءً، اِشْرَحْ لي شَرْحاً كامِلاً ماذا فَعَلَ الْمُشَرْدَونَ؟!

اَلأَبُ: رَحَلوا إِلَى الْمَناطِقِ الآمِنَةِ، وَلٰكِنْ بَقِيَ مِنْهُم مَنْ يَستَطيعُ الْقِتالَ لِيُدافِعَ عَنِ الْوَطَنِ.

وَ مِنْ هٰؤلاءِ السَّيِّدَةُ «فَرَنكيس حيدربور» اَلْمَرأَةُ الشُّجاعَةُ الَّتي قاتَلَتِ الأَعْداءَ مُقاتَلَةً عَجيبَةً. فَقَدْ أَلَّفَتْ إِحْدَى الْكاتِباتِ كِتاباً عَنْ حَياتِها.

اَلِابْنُ: كَيْفَ قاتَلَتْ جُنودَ الْعَدوِّ؟

اَلأَبُ: عِنْدَما هَرَبَ النّاسُ الْعُزَّلُ مِنْ إِحْدَى الْقُرىٰ قُرْبَ «كيلانغرب» إِلىٰ مَناطِقَ آمِنَةٍ حَوْلَ الْقَريَةِ رَجَعَتْ هٰذِهِ السَّيِّدَةُ لَيلاً مَعَ أَبيها وَ أَخيها لِإِعْدادِ الطَّعامِ. وَ في الطَّريقِ واجَهُوا الأَعداءَ وَ قاتَلوهُم؛ إِنَّها بَقِيَتْ صامِدَةً في الْمَعرَكَةِ، وَ هاجَمَتْ جُنديَّيْنِ مِنَ الْعَدوِّ عَلىٰ حينِ غَفْلَةٍ، فَقَتَلَتْ أَحَدَهُما بِفَأْسِ أَبيها، وَ أَسَرَتِ الآخَرَ،

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۹

وَ سَلَّمَتْهُ إلىٰ مَقَرِّ الْقُوّاتِ الإيرانيّةِ.

اَلاِبْنُ: ما أَشْجَعَ هٰذِهِ الْمَرأَةَ! يا لَها مِن امْرَأَةٍ بَطَلَةٍ! وَ الآنَ قُلْ لي ما هوَ سَبَبُ الْحَرْبِ بَيْنَ إيرانَ وَ الْعِراقِ، وَ شَعباهُما جارانِ صَديقانِ وَ بَينَهُما عَلاقاتٌ ثَقافيّةٌ مُنْذُ قَديمِ الزَّمانِ؟!

اَلأَبُ: كانَ النِّظامُ الْبَعثيُّ قَدْ طَمِعَ فِي احْتِلالِ قِسمٍ مِنَ الأَراضِي الإيرانيّةِ، فَاسْتَفادَ مِنَ الأَوضاعِ الْحَرِجَةِ الَّتي خَلَّفَتْها الثَّورَةُ.

اَلاِبْنُ: وَ كَيفَ انْتَهَتِ الْحَرْبُ؟

اَلأَبُ: اِنْسَحَبَ الْعَدوُّ فِي النِّهايَةِ خاسِراً. نَحنُ قَدَّمْنا شَباباً أَعِزّاءَ فِي الْحَرْبِ، حَتّى اسْتَطَعْنا أَنْ نَهْزِمَ الْعَدوَّ. وَ مُقاوَمَتُنا في هٰذِهِ الْحَرْبِ أَثْبَتَتْ لِلْعالَمِ أَنَّنا لا نَسْتَسلِمُ لِلأَعْداءِ.

اَلاِبْنُ: يا أَبي، شُكْراً عَلىٰ هٰذِهِ الْمَعْلوماتِ الْقَيِّمَةِ.

۷۰

فارسی معارف اسلامی

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۷۰

اَلْمُعْجَم

آنذاكَ : در آن هنگام
الأبرياء : بی‌گناهان «مفرد: البَري»
الأبطال : قهرمانان «مفرد: البطل»
أثبَتَ : ثابت کرد
إحتَلَّ : اشغال کرد
(مضارع: يَحتَلُّ/ مصدر: إحتِلال)
الأُسُود : شیرها «مفرد: الأسد»
إستَسلَمَ : تسلیم شد
اِستُشهِدَ : شهید شد
الإعداد : تهیه کردن
الأعزاء : گرامیان «مفرد: العَزيز»
الانتصار : پیروزی
إنطَلَقَ : روانه شد
البُطولات : قهرمانی‌ها ، دلاوری‌ها «مفرد: البُطولة»
الثَّورة : انقلاب
الخاسِر : بازنده ≠ الفائز
خَلْفَ : به جا نهاد
دافَعَ عَنْ : از ... دفاع کرد
دَمَّرَ : نابود کرد
رَحَلَ ـُ : کوچ کرد
الشُّجعان : دلاوران «مفرد: الشُّجاع»
شَرَّدَ : آواره کرد
الصّامِد : پایدار
طَمِعَ ـَ : چشم داشت ، طمع ورزید
العُزّل : بی‌سلاحان «مفرد: الأعزل»
العَلاقات : پیوندها ، روابط «مفرد: العَلاقة»
عَلَى حينِ غَفلَةٍ : غافلگیرانه
قاتَلَ : جنگید
القِتال : جنگ ، جنگیدن ≠ الحَرب ≠ السِّلم و الصُّلح
ما أشْجَعَ : چقدر دلاور است!
المَعْرَكَة : جنگ = الحَرب ، القِتال
المَفروض : تحمیلی ، تحمیل شده
المُقاتِلون : رزمندگان ، جنگجویان
هاجَمَ : حمله کرد
هَزَمَ ـِ : شکست داد
يا لَها مِن امْرَأةٍ بَطَلَةٍ : چه بانوی قهرمانی!

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۱

عنوان: عربی زبان قرآن (۳) | کد: ۱۱۲۲۰۸ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و ادب فارسی

عنوان: علوم و معارف قرآنی (۱) | کد: ۱۱۰۲۳۴ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: علوم و معارف قرآنی (۳) | کد: ۱۱۲۲۳۴ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: احکام (۱) ویژه پسران | کد: ۱۱۰۲۲۶ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: احکام (۱) ویژه دختران | کد: ۱۱۰۲۳۲ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:
شماره صفحه: پشت جلد

درس سوم

دفاع و جهاد

كُتِبَ عَلَيكُمُ القِتالُ
وَ هُوَ كُرهٌ لَكُم
وَ عَسىٰ أَن تَكرَهوا شَيئًا
وَ هُوَ خَيرٌ لَكُم
وَ عَسىٰ أَن تُحِبّوا شَيئًا
وَ هُوَ شَرٌّ لَكُم[1].

بر شما کارزار (در راه خدا) تکلیف شده
ولی بر ایشان ناخوشایند است.
و چه بسا چیزی را خوش نمی‌دارید،
ولی خیر شما در آن است،
و چه بسا چیزی را دوست دارید،
ولی برای شما بد است.

۱ـ سورهٔ بقره، آیهٔ ۲۱۶

۲۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۰

در دو درس قبلی به «امر به معروف و نهی از منکر» پرداختیم و در این درس با احکام دفاع و جهاد که نوعی نهی از منکر به‌شمار می‌رود، آشنا می‌شویم.

الف) مفهوم جهاد

جهاد عبارت است از تلاش و مبارزه در راه خداوند و دفاع از مسلمانان و مظلومان، به‌منظور برپاداشتن حق و عدالت و برطرف ساختن ظلم و تجاوز و فتنه و فساد.

ب) انواع جهاد

جهاد انواعی دارد :

۱ **جهاد دفاعی** : عبارت است از دفاع در برابر تجاوز دشمن به حریم مسلمانان.

۲ **جهاد ابتدایی** : عبارت است از جهاد با کفار برای برچیدن نظام ظلم و گسترش عدالت. هدف از این نوع جهاد، کشورگشایی نیست؛ بلکه هدف آن، رفع موانع سلطه‌گران و بهره‌مندی مردم از حق هدایت و آشنایی با اسلام، و برخورداری از حق آزادی و عدالت است.

۲۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۱

فعالیت کلاسی

۱ــ برای هر یک از اقسام جهاد، یک یا چند مثال تاریخی بزنید.
۲ــ آیا جهاد ابتدایی جنگ‌طلبی به حساب می‌آید؟ برای پاسخ به این سؤال به توصیه‌های پیامبر گرامی اسلام ﷺ به امام علی ؑ قبل از آنکه ایشان را روانهٔ یمن بنماید مراجعه کنید. (اصول کافی، ج ۱، ص ۳۵۵)

به این آیات توجه کنید :

۱ «و بجنگید ــ در راه خدا ــ با کسانی که به جنگ با شما برخاسته‌اند، ولی از حد تجاوز نکنید که خداوند متجاوزان را دوست ندارد».[۱]

۲ «و اگر دو گروه مؤمن، به منازعه برخاستند، بین آن دو صلح برقرار کنید. و اگر یکی از آنها، به دیگری حمله کرد، با گروه متجاوز بجنگید تا به اطاعت امر خداوند بازگردد؛ و در صورت بازگشت، میان آن دو صلح و آشتی عادلانه برقرار سازید».[۲]

۳ «و با آنها بجنگید، تا دیگر فتنه‌ای نباشد و دین، مخصوص خداوند گردد. و اگر (از روش خود) دست برداشتند، تجاوز جز بر ستمکاران روا نیست».[۳]

تأمل

۱ــ موارد صحیح جنگ با دشمن و موارد آتش‌بس با دشمن را با توجه به آیات قرآن بیان کنید.
۲ــ تفاوت آتش‌بس با دشمن، به سبب مصالح شرعی و عقلی، با سازش و ترس از دشمن را توضیح داده، معیارهایی جهت تشخیص این مصالح ارائه دهید.

***

۱ــ سورهٔ بقره، آیهٔ ۱۹۰
۲ــ سورهٔ حجرات، آیهٔ ۹
۳ــ سورهٔ بقره، آیهٔ ۱۹۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۲

ج) انواع دفاع

دفاع انواع گوناگونی دارد که در اینجا به بررسی دو نوع مهم آن می‌پردازیم:

۱ **دفاع از کیان اسلام و حریم مسلمانان**: اگر دشمن، به شهر یا مرز یک کشور اسلامی هجوم آورد، و خطر، جامعهٔ اسلامی و مسلمانان را تهدید کند، بر همه مسلمانان واجب است تا به هر وسیلهٔ ممکن، با بذل مال یا جان خویش، از حریم اسلام و مسلمانان دفاع نمایند و به اجازهٔ امام معصوم یا ولیّ‌فقیه نیازی نیست. کشتگان در این دفاع، **شهید** محسوب می‌شوند.

تهاجم دشمن گاهی نظامی است و گاهی فرهنگی؛ گاهی جهت تصرف سرزمین یا بخشی از آن است و گاهی جهت تسلّط سیاسی یا اقتصادی بر جامعه. گاه مسلمان‌اند و گاه غیر مسلمان. در تمام این حالات بر هر مکلّف واجب است از وطن، فرهنگ، مال و جان و ناموس مسلمانان محافظت کرده و با کمک مالی، فکری، عملی و اهدای جان خود، به دفاع برخیزد.

اگر این خطر وجود داشته باشد که کفّار از نظر سیاسی و اقتصادی بر مسلمانان مسلّط شوند، دفاع واجب است؛ چه از طریق مقابله به مثل و به کارگیری وسایل و روش‌های دشمن، و چه از طریق مقاومت منفی و تحریم کالای دشمن، یا قطع ارتباط سیاسی، اقتصادی با آنان.

فعالیت کلاسی

با توجه به مطالب بالا، پاسخ پرسش‌های زیر را بیابید:

۱ــ مقصود دشمن از حمله به کشورهای مسلمان، تأمین چه اهدافی است؟

۲ــ در جهان امروز، چه توجیهاتی برای تهاجم به کشورها یا شهرها به کار گرفته می‌شود؟

۳ــ کوتاه آمدن مسلمانان در برابر بیگانگان چه عواقبی به همراه دارد؟

۲۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۳

آشنایی با برخی احکام و آداب دفاع و جهاد

- دفاع از اسلام و مسلمانان واجب است و نیازمند اجازهٔ والدین نیست، هر چند سزاوار این است که حتی‌المقدور رضایت آنان نیز جلب شود.
- فردی که در میدان جهاد با کفار یا مشرکان کشته می‌شود، بدون غسل و کفن و با همان لباس‌های جنگ به خاک سپرده می‌شود. اما افرادی که خارج از معرکهٔ جهاد به شهادت می‌رسند، باید غسل و کفن شوند.
- تمام گناهان شهید، به جز حق‌الناس، به هنگام شهادت بخشیده می‌شود.
- از آداب جهاد این است که در صورت امکان، ابتدا دشمن را موعظه کنند، و در صورتی که صادقانه پذیرفتند، با آنان قرارداد صلح امضا نمایند. مسلمانان وظیفه دارند **تا زمانی که دشمن آن را نقض نکند**، به این قرارداد پایبند باشند و مال و جان آنان را محترم شمارند.
- سرنوشت افرادی که در جنگ به اسارت درمی‌آیند در اختیار امام معصوم علیه‌السلام یا ولی فقیه است.

۲ **دفاع از جان، ناموس و اموال خود**: دفاع از جان و ناموس و مال خود، در برابر افراد ظالم و متجاوز **واجب** است و در صورت کشته شدن، اجر **شهید** را خواهد داشت؛ ولی به خطر انداختن جان، به‌واسطهٔ گفتار بی‌ثمر یا رفتار نسنجیده، در جایی که ضرورت یا فایده‌ای ندارد، جایز نیست و حتی امر به معروف نیز محسوب نمی‌شود.

اگر فرد متجاوز، به انسان هجوم آورد و خواست او را به قتل برساند، **واجب** است به هر وسیلهٔ ممکن، او را دفع کند و جایز نیست که تسلیم وی شده، تن به ظلم دهد. و اگر امکان داشته باشد که از جنگ مهاجم فرار کند، چنین کاری جایز است و اگر متجاوز را به فرار گذاشت جایز نیست به او ضربه‌ای وارد کند، وگرنه **ضامن است**.

اگر مهاجم قصد جان یا ناموس فرد را داشته باشد، حتی اگر دفاع کننده یقین دارد که مقابله با او سودی ندارد و در این دفاع کشته می‌شود، دفاع کردن **واجب** است. اما اگر قصد مهاجم فقط بردن اموال او باشد، اگر یقین داشته باشد که در هنگام دفاع کشته می‌شود، دفاع واجب نیست؛ زیرا حفظ جان از حفظ مال مهم‌تر است. و اگر به تنهایی قدرت دفاع از جان خود نداشته باشد، کمک گرفتن از دیگری واجب است؛ هر چند که او کافر باشد.

۲۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۴

تأمّل

۱ــ چرا تسلیم نشدن در برابر ظلم، مورد تأکید اسلام است؟
۲ــ چرا یاری گرفتن از کافر، برای دفع ظلم، ناپسند نیست؟
۳ــ آیا دفاع از یک کشور و سرزمین خاص، مدّ نظر اسلام می‌باشد یا حکم وجوب دفاع، شامل تمام سرزمین‌های اسلامی می‌شود؟

دفاع از خویشان و بستگان مانند فرزند و همسر و دفاع از افراد مظلوم و بی‌گناه، مانند دفاع از خود، واجب و احکام آن یکسان است.

در دفاع، رعایت مراتب، لازم است و تا زمانی که با اقدام خفیف‌تر می‌توان خطر را برطرف نمود، نباید دست به کار شدیدتر زد؛ مثلاً اگر مهاجم با تهدید یا بستن دست و یا با مجروح ساختن از کار خود دست برمی‌دارد، باید به همان اکتفا نمود. و اگر دفع تجاوز فقط به وسیلهٔ کشتن متجاوز میسّر می‌شود، جایز است او را به قتل برساند.[1]

اما اگر بداند که با مراعات ترتیب، وقت از دست می‌رود و دزد یا ظالم، بر جان یا ناموس وی غالب می‌شود رعایت ترتیب لازم نیست.

برای مطالعه

اگر دو نفر به ناحق با یکدیگر درگیر شوند، آغازکننده ضامن[2] است و دفاع‌کننده ضامن نیست، اما اگر هم‌زمان به یکدیگر حمله‌ور شده باشند، هریک ضامن جنایت وارده بر دیگری است، و اگر در هنگام درگیری، یکی دست از حمله بردارد و دیگری به او حمله کند و خسارتی بر او وارد آورد، تنها او ضامن است.

۱ــ در مواردی که برای دفاع از خود، زدن و زخمی کردن و کشتن مهاجم جایز است، منظور جواز شرعی است؛ اما از نظر قانونی، قاضی طبق ظاهر و موازین قضایی حکم می‌کند. بنابراین، اگر کسی را به قتل برساند و شاهدی بر حقانیت خود نداشته باشد، قاضی مطابق مقررات، وی را محکوم به قصاص می‌کند.
۲ــ یعنی نسبت به تلف شدن جان و مال طرف مقابل، تکلیفی بر عهدهٔ او می‌باشد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۵

بیندیشیم و پاسخ دهیم

۱ هدف از تشریع حکم جهاد را در اسلام بیان نمایید.
۲ تفاوت جهاد با جنگ‌افروزی چیست؟

تحقیق کنید

۱ــ برخی معتقدند جنگیدن و دفاع، به هیچ وجه صحیح نیست، و برای پرهیز از جنگ و درگیری، باید از حق خود گذشت و به برخی از خواسته‌های دشمن تن داد. نظر شما دربارهٔ این عقیده، و عواقب آن چیست؟ آیا چنین روشی در جهان امروز امکان‌پذیر است؟ نمونه‌های آن را بیان نمایید.

۲ــ قیام کربلا، انقلاب اسلامی ایران، هشت سال دفاع مقدس، جنگ ۳۳ روزهٔ لبنان و دفاع ۲۲ روزهٔ غزه، نمونه‌هایی از جهاد و دفاع اسلامی‌اند. یکی از این موارد را از لحاظ هدف و شرایط تحلیل کنید و با توجه به کتاب «جنگ و جهاد در قرآن»، نوشتهٔ آیت‌الله مصباح یزدی، به اشکالات مخالفان جهاد پاسخ دهید.

۲۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۶

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی

عنوان: احکام (۲) | کد: ۱۱۱۲۲۷ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

از ابتدای قرن دوازدهم، گرایش اخباری طوری گسترش یافت که بر همهٔ مراکز علمی شیعه در ایران و عراق غلبه پیدا کرد و تا چند دهه فقه شیعی را در تصرف انحصاری خویش داشت تا اینکه سرانجام در نیمهٔ دوم همین قرن در برابر گرایش اصولی شکست خورد.

از دیگر فقیهان این دوره می‌توان از ملّا محسن فیض کاشانی و شیخ یوسف بحرانی (صاحب الحدائق الناضره) یاد کرد که اگرچه گرایش اخباری داشتند اما طریق معتدل‌تری پیش گرفتند.

فعالیت

با راهنمایی دبیر خود، دربارهٔ عقاید اخباریان و نظر آنان دربارهٔ اصول فقه بیشتر تحقیق کنید.

د) عصر تجدید روش استنباط

مؤسس این دوره که تأثیری شگرف بر عالم فقه داشت، وحید بهبهانی (۱۲۰۵ه‍) بود. اهمیت وحید بهبهانی، نخست در این است که شاگردان بسیار ممتازی، با ذوق فقاهت و اجتهاد، همچون سیّد مهدی بحرالعلوم، شیخ جعفر کاشف الغطاء و میرزای قمی تربیت کرد. دیگر اینکه مبارزه‌ای پیگیر را با گروه اخباریان که مخالف علم اصول بودند و در آن زمان نفوذ فراوانی یافته بودند، آغاز کرد تا توانست سرانجام بساط روش فقهی و تفسیری آنان را جمع کند و روش اجتهادی فقهای متقدم را احیا نماید. خاطرهٔ مباحثات علمی عمیق، طولانی، نفس‌گیر و در عین حال مؤدبانه دو فقیه متبحّر؛ یعنی شیخ یوسف بحرانی و آقا وحید بهبهانی، که یکی طرفدار روش اخباری و دیگری طرفدار روش اصولی بود، زینت‌بخش تاریخ فقه و فقهای شیعه است.

نگارش آثار فقهی و اصولی گران‌سنگی همچون موسوعهٔ عظیم «جواهر الکلام» به‌دست آیت‌الله محمد حسن نجفی، مشهور به صاحب جواهر، نشانهٔ عظمت جایگاه فقاهت و اجتهاد در آن عصر است.

اما در دو قرن اخیر مهم‌ترین شخصیت فقهی و اصولی که همه حوزه‌های شیعه را تحت‌الشعاع

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۲

قرار داد و علم فقه و اصول را وارد مرحله‌ای جدید کرد. شیخ مرتضی انصاری (۱۲۸۱ هـ) است. وی در دزفول متولد شد و پس از طی مدارج علمی، در نجف رحل اقامت افکند و پس از وفات شیخ محمد حسن صاحب جواهر، مرجعیت شیعه به او محول شد. آراء و نظریات فقهی و اصولی شیخ انصاری هنوز مهم‌ترین منبع فقها و محور بحث‌های اصولیان است و کسانی که پس از او آمده‌اند همگی پیرو مکتب او هستند. هنوز مکتبی که بتواند روش شیخ انصاری را به کلی دگرگون کند به‌وجود نیامده؛ اگرچه برخی آرای او مورد نقض و تعدیل قرار گرفته است.

یکی از ویژگی‌های شیخ که موجب دوام و قوام مکتب او شد، تربیت شاگردان بسیار و فرستادن آنها به شهرهای مختلف بود؛ به گونه‌ای که در آن زمان در غالب بلاد شیعه شاگردان او رهبری دینی شیعیان را بر عهده داشتند.

دو کتاب بی‌نظیر شیخ انصاری در فقه و اصول فقه؛ یکی مکاسب و دیگری رسائل (فرائد الاصول) است که تا امروز منبع درسی حوزه‌های علمیه شیعه است.

پس از شیخ انصاری علما توجهی خاص به مباحث اصولی نشان دادند و کوچک‌ترین مطلب اصولی، مورد مداقّه و موشکافی قرار می‌گرفت. به گونه‌ای که علم اصول که در آغاز به عنوان مقدمه‌ای بر علم فقه به شمار می‌آمد، خود تبدیل به علمی مستقل و حاوی مباحث طولانی گشت. از این رو آثار نوشته شده در قرن اخیر، چه به لحاظ کیفیت مباحث و چه به جهت کمّیت، چندین برابر آثار منتشر شده در کل سیزده قرن پیش از آن است.

از زمان شیخ تا کنون فقها و اصولیان بی‌شماری با به عرصه ظهور نهاده‌اند و هر یک نقش بسزایی در پیشرفت و اوج گیری فقه و اصول ایفا نموده‌اند. تعداد این فقها به برکت حوزهٔ نجف و قم، آن‌قدر زیاد است که امکان نام‌بردن از برخی و فروگذاشتن دیگران وجود ندارد. امّا در این میان از نام فقیه ارجمند، اصولی متبحّر، فیلسوف حکیم و عارف واصل حضرت امام خمینی رحمه‌الله نمی‌توان گذشت. ایشان با دیدی عمیق و به پشتوانهٔ تلاش چند صد سالهٔ فقهای بزرگ شیعه، فقه و فقاهت را که تا این زمان بیشتر به اصلاح جنبه‌های خصوصی و فردی افراد خلاصه شده بود، بسط و گسترش داد و آن را به جنبه‌های عمومی، سیاسی و حکومت‌داری تسری بخشید. امام خمینی نه فقط در مقام نظر، اندیشهٔ مردم‌سالاری دینی را عرضه کرد، بلکه به توفیق الهی و حمایت فقهای دیگر و مردم آگاه ایران، این نظریه را در مقام عمل نیز پیاده نمود و از آن پس اندیشهٔ دینی و حوزه‌های علمیه از حاشیه به متن آمد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۳

امام راحل ضمن تأکید بر حفظ فقه سنتی، معتقد بود که احکام اسلامی، جز اندکی از آنها، مربوط به جنبه‌های عمومی و سیاسی و تنظیم روابط اجتماعی جامعه است که اجرای آنها جز با تشکیل حکومت میسّر نمی‌شود.

امروزه حوزه‌های علمیه و فقهای عظام با انبوهی از پرسش‌ها و ابهامات در زمینه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، پزشکی، رسانه‌ای، روابط بین‌الملل و... مواجه هستند که پاسخگویی فقه به آنها فقاهت را وارد عرصه‌ای جدید خواهد کرد.

اگرچه هنوز زود است که شرایط جدیدِ به وجود آمده را دوره‌ای جدید از سیر تحوّل فقه بدانیم، امّا به یقین سرآغاز رویکردی تازه است که انتظار می‌رود در آینده، فقه را با تحوّلی بزرگ مواجه سازد.

بیندیشیم و پاسخ دهیم

۱ نخستین دورهٔ فقه (عصر معصومان) چه محدودهٔ زمانی را در برمی‌گیرد و مهم‌ترین خدمتی که در این دوره به فقه شد چه بود؟ دو کتاب ارزشمند این عصر کدام‌اند؟

۲ دو نظریه دربارهٔ تأسیس علم اصول را بیان کنید.

۳ دو جهت نیاز مسلمانان به اصول فقه را توضیح دهید.

۴ خدمات شیخ طوسی به رشد و ارتقای فقه چه بود؟

۵ علل اصلی طرد اصول فقه در دیدگاه فقهی اخباریان را توضیح دهید و دو کتاب مهم حدیثی عصر اخباریان را نام ببرید.

۶ دو ویژگی مهم مرحوم وحید بهبهانی چیست؟

۷ نقش امام خمینی را در ارتقای جایگاه فقه بیان نمایید.

۲۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۴

إلتفت، يجوزُ لَهُ النَّهيُ، وَ لا يَجِبُ عَلَيهِ الإتيانُ بِما قَرَّرَ، بَلْ لا يَجوزُ إلّا رَجاءً.[1]

۳ در متن زیر حکم غیبت از فرد متجاهر با تمسک به احتیاط شرعی بیان شده است :

اَلْمُرادُ بِالْمُتَجاهِرِ مَنْ كانَ مُتَجاهِرًا بِالْفِسْقِ، غَيْرَ مُبالٍ عَنْ ظُهورِهِ لَدَى النّاسِ. فَمَنْ جاهَرَ بِفِسْقٍ مَعَ تَوْجيهِهِ لَدَى النّاسِ بِوَجْهٍ يُمْكِنُ صِحَّتُهُ وَ لَوْ بَعيدًا، لَمْ يَكُنْ مُتَجاهِرًا جازَ الْغيبَةِ. وَ لَوْ عَلِمَ كَذِبَهُ فى مَخيلِهِ، فَضْلًا عَمّا إذا احْتَمَلَتْ صِحَّتُهُ وَ لَوْ بَعيدًا. فَلا بُدَّ فِى الْحُكْمِ بِالْجَوازِ مِنْ إحْرازِ كَوْنِهِ مُتَجاهِرًا بِالْفِسْقِ، مِنْ غَيْرِ احْتِمالِ الصِّحَّةِ أَوِ احْتِمالِ اعْتِذارِهِ، بِعُذْرٍ غَيْرِ مَعْلومِ الْفَسادِ. لِما عُلِمَ مِنْ طَريقِ الْعَقْلِ وَ النَّقْلِ احْتِرامُ الْمُسْلِمِ وَ الاهْتِمامُ بِشَأْنِهِ وَ إنَّ عِرْضَهُ كَدَمِهِ: فَلا بُدَّ فيهِ مِنَ الاحْتِياطِ.

وَ لا يَجوزُ التَّمَسُّكُ بِالْأُصولِ فى جَوازِ الْوَقيعَةِ فيهِ بِدَعْوى أَنَّهُ مَعَ احْتِمالِ كَوْنِهِ مُتَجاهِرًا بِالْفِسْقِ يَكونُ الْأَصْلُ الْبَراءَةَ، فَإِنَّهُ مُخالِفٌ لِمَذاقِ الشّارِعِ الْأَقْدَسِ، وَ لِما يُسْتَفادُ مِنَ الْأَخْبارِ الْكَثيرَةِ مِنْ كَثْرَةِ الاهْتِمامِ بِأَغْراضِ الْمُؤْمِنينَ.[2]

تاریخ فقه

سید روح الله موسوی مصطفوی معروف به امام‌خمینی، ﷺ، در شهر خمین دیده به جهان گشود. وی از سنین کودکی و نوجوانی با بهره‌گیری از هوشی سرشار، قسمتی از علوم متداول روز و دروس مقدماتی و سطح حوزه‌های علمیه را نزد اساتید شهر خمین و بیش از همه نزد برادر خود فرا گرفت و سپس عازم حوزه علمیه اراک شد.

پس از آنکه آیت الله حائری به قم رفت و حوزه علمیه قم را تأسیس کرد، امام خمینی ﷺ نیز رهسپار قم گردید و به سرعت مراحل تحصیلات تکمیلی علوم حوزوی را نزد علما و اساتید قم طی کرد. روح حقیقت‌جو و جست‌وجوگر حضرت امام ﷺ باعث شد ایشان هم‌زمان با فراگیری فقه و اصول به تحصیل ریاضیات، هیئت، ادبیات، حکمت و فلسفه، اخلاق و عرفان اسلامی نیز بپردازد و جامع علوم مختلف گردد.

از ویژگی‌های امام خمینی، توجه به نقش اجتهاد و فقاهت در ادارهٔ جامعه و حکومت بود. ایشان در یکی از پیام های خود خطاب به روحانیت می‌گوید : «حکومت در نظر مجتهد واقعی، فلسفه عملی تمامی فقه در تمامی زوایای زندگی بشریت است. حکومت

۱. امام خمینی، الخلل فی الصلاة، ص ۴۲۰؛ با تلخیص.
۲. امام خمینی، المکاسب المحرمة، ج ۱، ص ۴۲۲؛ با تلخیص.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۱

نشان دهندهٔ جنبهٔ عملی فقه در برخورد با تمامی معضلات اجتماعی و سیاسی و نظامی و فرهنگی است. فقه، تئوری واقعی و کامل ادارهٔ انسان و اجتماع از گهواره تا گور است[۱].

این بینش جامع امام، باعث شد تا بزرگ‌ترین حادثه تاریخ بعد از زمان ائمه علیهم‌السلام به رهبری ایشان رقم زده شود و جهان شاهد برپایی حکومت اسلامی براساس فقه اهل بیت علیهم‌السلام باشد.

حضرت امام رحمه‌الله شاگردان زیادی را در عالم فقه تربیت نمود که از جمله می‌توان از علامه شهید مطهری، شهید آیت الله بهشتی و حضرت آیت الله خامنه‌ای نام برد.

حضرت امام تألیفات فقهی متعددی دارد؛ از جمله:

۱. **کتاب البیع**: که مشتمل بر مسائل باب تجارت است و در خلال بحث از شرایط متعاقدین، بحث بسیار مهم ولایت فقیه را اثبات و شرح می‌نماید.

۲. **کتاب ولایت فقیه**: این کتاب برگرفته از جلسات درس خارج فقه امام در نجف اشرف در موضوع ولایت فقیه و حکومت اسلامی است.

۳. **تحریر الوسیله**: کتابی است جامع همه ابواب فقه به شیوه فتوایی که امام در آن نظرات فقهی خود را بیان نموده است.

سرانجام، این فقیه ژرف اندیش در ۱۴ خرداد سال ۱۳۶۸ چشم از جهان فروبست و بر فراز دستان جمعیت انبوهی که جهان تا کنون نظیرش را ندیده است، تشییع و به خاک سپرده شد.

بیندیشیم و پاسخ دهیم

۱ دلیل عقلی برحجّیت براءت چیست؟

۲ قاعدهٔ وجوب دفع ضرر محتمل را توضیح دهید.

۳ تخییر در کجا جاری می‌شود؟

۴ هر یک از موارد زیر محلّ جریان کدام اصل عملی است و چه حکمی دارد؟

- الف. وقتی مکلّف هیچ راهی برای تعیین قبله ندارد.
- ب. هرگاه دربارهٔ از بین رفتن عدالت امام جماعت شک کنیم.
- ج. وقتی در نقطه‌ای خارج از شهر بودیم که نمی‌دانیم آیا نماز کامل است یا شکسته.
- د. اگر شک کنیم که عصارهٔ انگوری که به جوش آمده حلال است یا حرام و دلیلی اجتهادی برای آن نیابیم.

۱. امام خمینی؛ صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۲۸۹

۱۰۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۲

عنوان: روش استنباط احکام | کد: ۱۱۲۲۳۲ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس: معارف اسلامی و انقلاب

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: اخلاق اسلامی (۱) | کد: ۱۱۰۲۳۵ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

هم‌رزم شهید تهرانی مقدم می‌گوید:
خیلی سخت است که انسان بخواهد در مورد کسی این‌طور با قاطعیت صحبت کند مگر اینکه مدّت زیادی با او زندگی کرده باشد.
بنده سال‌ها با حسن همراه بودم و حتی یک‌بار ندیدم او برای نمازش وضو بگیرد چون دائم‌الوضو بود و می‌گفت:
«نباید بدون وضو بر روی زمین خدا راه رفت؛ زمین جای جمع کردن ثواب است.»

فعالیت

سعی کنید به مدت دو هفته همیشه وضو داشته باشید به خصوص در هنگام حضور در کلاس درس.

۲) طهارت باطن

آب را باید از سَرِ چشمه پاک نگه داشت. سرچشمهٔ کارهای ما افکار ماست. اگر می‌خواهیم کارهایمان پاک باشد، باید افکارمان را پاک نگه داریم. پس باید فکر را از وسوسه‌های شیطانی پاک کرد. بی‌توجهی به فکرهای منفی، یکی از راه‌های پاکی ذهن است. امام علی ﷺ فرمودند:

«مَنْ کَثُرَ فِکْرُهُ فِی المَعاصی دَعَتهُ إلَیْها»[1]

کسی که زیاد دربارهٔ گناهان بیندیشد، گناهان او را به سوی خود می‌کشانند.

طهارت باطن، یعنی جانمان را از گناهان و عیب‌های اخلاقی مانند حسادت و تکبر و حرص پاک کنیم.

۱. همان، ح ۸۵۴۱.

۶۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۹

عنوان: اخلاق اسلامی ۲ | کد: ۱۱۱۲۳۵ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

درس پنجم

آسمان نزدیک است...

قلبی که برای تو می‌تپد

روز مهمی بود. قرار بود نتیجه دو سال زحمت و تحمل غربت را بگیرم! وارد اتاق ژنرال شدم. سؤالاتی پرسید که جواب دادم. بلند شد و از اتاق بیرون رفت. کمی دلشوره داشتم، نکند دو سال تحصیل خلبانی در آمریکا به باد برود و دست خالی برگردم ایران! لحظه‌ها دیر می‌گذشت. به ساعت نگاه کردم. وقتش شده! وقت نماز. ای کاش اینجا گیر نیفتاده بودم و نماز اول وقت می‌خواندم. مهر و سجاده ندارم. وسط نماز اگر برگردد چه؟ اما نه! هرچه بادا باد. از خدا و حرف زدن با او که مهم‌تر نداریم. روزنامه‌ای پیدا کردم و نماز را در گوشه‌ای بستم. اتفاقاً وسط کار ژنرال برگشت. به من خیره شده بود. نمازم که تمام شد پرسید چه می‌کردی؟ گفتم: در دین ما زمان‌های خاصی برای عبادت مشخص شده است. آن زمان فرا رسیده بود. سری تکان داد و گفت پس همین بود که هم‌اتاقی‌ات گفته بود عباس کارهای عجیبی می‌کند و گاهی با خود حرف می‌زند و ارتواطلب است. با لبخندی پرونده را امضا کرد، به احترام من بلند شد و گفت: عباس بابایی! پایان دوره آموزش خلبانی مبارک!

این موفقیت را مدیون خدا و حرف زدن با او بودم در اولین فرصت دو رکعت نماز شکر خواندم و باز هم خدا را در آغوش گرفتم.[۱]

۱. ر.ک به: حسن محمودی، اصغر آبی، پر پرواز، ص۲۹.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۹

۴ـ اینکه هر واجبی را که از دست داده‌ای حقش را ادا کنی

شخصی به حضور رسول خدا ﷺ آمد و عرض کرد: گناهانم بسیار شده‌اند و اعمال نیکم اندک است. حضرت فرمودند:

«سجده‌های بسیار (یا طولانی) بجای آور؛ چرا که سجده گناهان را آنچنان می‌ریزد که باد برگ‌های درخت را می‌ریزد.[۱]»

وقتی این مراحل را که دو گام اول، حقیقت توبه و دو گام بعدی، شرط قبول آن است[۲] انجام دادیم، می‌توانیم ذکر استغفار را بر زبان جاری کنیم.[۳]

بهتر است ذکر استغفر الله ربی و اتوب الیه را هر روز تکرار کنیم. رسول اکرم ﷺ فرمودند:

«توبوا إلَی اللهِ، فَإنّی أتوبُ إلَی اللهِ فی کُلِّ یومٍ مِأةَ مَرَّةٍ؛

به سوی خدا باز گردید و توبه کنید که من هر روز صد بار توبه می‌کنم.[۴]»

یک توبه واقعی

رضا، لات معروف مشهد بود و در کار خرید و فروش سگ و البته خیلی دعوایی. یک روز که داشت به سمت کوه سنگی می‌رفت برای غذا خوردن، یک ماشین با آرم ستاد جنگ‌های نامنظم تعقیبش کرد. راننده، دکتر جمران بود. رفت کنارش شروع کرد به راه

---

۱. علامه مجلسی، بحارالانوار، ج۸۵، ص۱۶۰.

۲. ناصر مکارم شیرازی، پیام امام امیرالمومنین علیه‌السلام، ج۱۵، ص۳۶۷.

۳. البته دو مرحله دیگر نیز در روایت هست که شرط کمال توبه است: أحدُها ما الاسبیطارُ؟! الاسبیطارُ دَرجَةُ العِلّیّین، و هُوَ اسمٌ واقِعٌ عَلی بِناءٍ مَبنیٍّ: أوّلُها النَّدمُ عَلی ما مَضی، و الثّانی العَزمُ عَلی تَرکِ العَودِ إلَیهِ أبَداً، و الثّالِثُ أن تُؤَدّیَ إلَی المَخلوقینَ حُقوقَهُم حَتّی تَلقَی اللهَ أملَسَ لَیسَ عَلَیکَ تَبِعَةٌ، و الرّابِعُ أن تَعمِدَ إلی کُلِّ فَریضَةٍ عَلَیکَ ضَیَّعتَها فَتُؤَدّیَ حَقَّها، و الخامِسُ أن تَعمِدَ إلَی اللَّحمِ الَّذی نَبَتَ عَلَی السُّحتِ فَتُذیبَهُ بِالأحزانِ، حَتّی تُلصِقَ الجِلدَ بِالعَظمِ، و یَنشَأَ بَینَهُما لَحمٌ جَدیدٌ، و السّادِسُ أن تُذیقَ الجِسمَ أَلَمَ الطّاعَةِ کَما أذَقتَهُ حَلاوَةَ المَعصِیَةِ، فَعِندَ ذلِکَ تَقُولُ: «أستَغفِرُ اللهَ»؛ آیا می‌دانی استغفار چیست؟ استغفار مقام بلندمرتبگان است و واژه‌ای است که بر شش معنا اطلاق می‌شود (مراحل شش‌گانه‌ای دارد): نخست پشیمانی از اعمال گذشته، دوم تصمیم بر ترک همیشگی آنها در آینده، سوم این است که حقوقی را که از مردم ضایع کرده‌ای به آنها بازگردانی تا بهنگام ملاقات پروردگار (بهنگام مرگ یا محشور شدن در قیامت) مدیون کسی نباشی و چهارم اینکه هر واجبی که از تو فوت شده است حق آن را ادا کنی (و قضای آن را بجای آوری) پنجم، گوشت‌هایی را که بر اثر حرام بر اندامت روییده با اندوه بر گداز آب کنی تا چیزی از آن باقی نماند و پوست به استخوان بچسبد و گوشت تازه در میان آنها برویید و ششم آنکه به همان اندازه، که لذت و شیرینی گناه را به خود چشانده‌ای زحمت و مرارت طاعت را نیز به آن بچشانی. پس از انجام این مراحل می‌گویی: استغفر الله. نهج البلاغه، حکمت ۴۱۷.

۴. متقی هندی، کنزالعمال، ح۱۰۷۱.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۱

رفتن. دستش را گرفت و گفت: فکر کردی خیلی مردی؟

گفت: بچه‌ها این‌طور می‌گویند. دکتر گفت: اگر خیلی مردی بیا بریم جبهه! به غیرتش برخورد و رفت.

یک روز شهید جمران در اتاق نشسته بود که سر و صدا بالا گرفت. با دستبند رضا را آوردند و جلوی دکتر انداختند روی زمین، که این چه کسی است آورده‌ای جبهه؟ رضا هم شروع به تاسزا گفتن کرد. حتی به دکتر جمران هم جسارت کرد. خواسته‌ای دانست که مانعش شده بودند. شهید جمران با خونسردی سرش را بالا آورد و با لحن مهربانی گفت: بله عزیزم! چی شده عزیزم؟ چی شده آقا رضا؟ چه اتفاقی افتاده؟

رضا که آب سردی انگار رویش ریخته بودند، خواسته‌اش را گفت. دکتر دستور داد برایش انجام دهند. رضا رو کرد به دکتر جمران و گفت: یک عمر به هر کسی بدی کردم به من بدی کرد. چرا شما به من چیزی نمی‌گویی یا مرا نمی‌زنی؟ تا به حال کسی با من این‌طور برخورد نکرده بود.

شهید جمران گفت: انتباه فکر می‌کنی! یکی آن بالاست، هر چه به او بدی کردی، نه‌تنها بدی نکرد، بلکه با خوبی به تو جواب داد؛ پس تو هم کسی را داشتی که به او بدی کردی ولی او خوبی کرده.

۵۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۲

آقا رضا جا خورد. زیر و رو شد. رفت توی سنگر نشست. زار زار گریه می‌کرد. عجب! یکی بوده هرچه بدی کردم به من خوبی کرده؟

اذان شد. آقا رضا اولین نماز عمرش بود. وضو گرفت. سر نماز، موقع قنوت صدای گریه‌اش بلند بود. وسط نماز، توای رضا در دل سوت خمپاره گم شد. یکی روی زمین افتاد. آقا رضا را خدا برای خودش جدا کرد. فقط چند لحظه بعد از توبه. یک توبه واقعی. یک نماز واقعی.

برکات توبه

توبه برکات و پیامدهای زیبایی دارد که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم :

ـ **گناهان را محو و نابود می‌کند** : همان گونه که در ذیل آیه «یا أَیُّهَا الَّذینَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَی اللّهِ تَوبَةً نَّصُوحاً» آمده است :

«عَسی رَبُّکُم اَن یُکَفِّرَ عَنکُم سَیِّئاتِکُم»[1]

امید است (با این کار) پروردگارتان گناهانتان را بپوشاند».

ـ **برکات زمین و آسمان را بر توبه کاران نازل می‌کند** : مردی به حضرت امام حسن مجتبی ﷺ از قحطی و گرانی شکایت کرد، حضرت به او فرمودند : از گناهانت استغفار کن. دیگری به حضرت از تهیدستی گله کرد، حضرت فرمودند : برای گناهت درخواست غفران کن. دیگری به حضرت عرضه داشت : دعا کن خداوند فرزندی به من عنایت کند، فرمودند : از گناهانت استغفار کن! یاران به حضرت عرضه داشتند : شکایت‌ها و درخواست‌ها مختلف بود، ولی شما همه را امر به توبه و استغفار فرمودید! حضرت پاسخ دادند : من این حقیقت را از پیش خود نگفتم، بلکه از کلام خدا گفتم، آنجا که می‌فرماید :

«اِستَغفِروا رَبَّکُم اِنَّهُ کانَ غَفّاراً یُرسِلِ السَّماءَ عَلَیکُم مِدراراً وَ یُمدِدکُم بِأَموالٍ وَ بَنینَ وَ یَجعَل لَکُم جَنّاتٍ وَ یَجعَل لَکُم اَنهاراً»[2]

۱ـ سوره تحریم، آیه ۸.

۲ـ سوره نوح، آیات ۱۰ـ۱۲ : به آنها گفتم : «از پروردگار خویش آمرزش بطلبید که او بسیار آمرزنده است. تا بارانهای پربرکت آسمان را پی‌درپی بر شما فرستد، و شما را با اموال و فرزندان فراوان کمک کند و باغ‌های سرسبز و نهرهای جاری در اختیارتان قرار دهد».

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۳

«صَبَروا أیّامًا قَصیرَةً، أعقَبَتهُم راحَةً طَویلَةً؛[1]

چند صباحی صبر کردند و در پی آن به آسایشی طولانی دست یافتند.»

زمستان را بود فرجام نوروز چنان چون تیره شب را عاقبت روز[2]

ـ مقایسه سختی‌های خود با شرایط دشوارتر دیگران: سعدی می‌گوید برایم سخت بود که کفش‌هایم پاره است کفش خوب ندارم. رفتم به مسجد النبی و در بازگشت کسی را دیدم که اصلا پا ندارد. خدا را شکر کردم بر نعمت‌هایش.

ـ تقویت اعتقادات دینی به ویژه باور به خدا: امام علی ﷺ فرمودند:

«أصلُ الصَّبرِ حُسنُ الیَقینِ بِاللّهِ؛[3]

ریشه صبر، داشتن باور راستین به خداست.»

«اِنَّ الَّذینَ قالوا رَبُّنَا اللّهُ ثُمَّ استَقاموا تَتَنَزَّلُ عَلَیهِمُ المَلائِکَةُ اَلاّ تَخافوا وَ لا تَحزَنوا وَ اَبشِروا بِالجَنَّةِ الَّتی کُنتُم توعَدونَ؛[4]

به یقین کسانی که گفتند: پروردگار ما خداوند یگانه است؛ سپس استقامت کردند، فرشتگان بر آنان نازل می‌شوند که: «نترسید و غمگین مباشید، و بشارت باد بر شما به آن بهشتی که به شما وعده داده شده است!»

۱. نهج البلاغه، خطبه ۱۸۲.
۲. فخرالدین اسعد گرگانی.
۳. محمد محمدی ری‌شهری، منتخب میزان الحکمة، ماده صبر.
۴. سوره فصلت، آیه ۳۰.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۴

عنوان: اخلاق اسلامی (۳) | کد: ۱۱۲۲۳۵ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: اصول عقاید (۱) | کد: ۱۱۰۲۲۷ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:
شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: اصول عقاید (۳) | کد: ۱۱۲۲۷ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: علوم و فنون ادبی (۱) | کد: ۱۱۰۲۰۳ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۲

معارف اسلامی

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۷۳

درس دهم

دریادلان صف‌شکن

غروب روز بیستم بهمن ۱۳۶۴ حاشیهٔ اروندرود

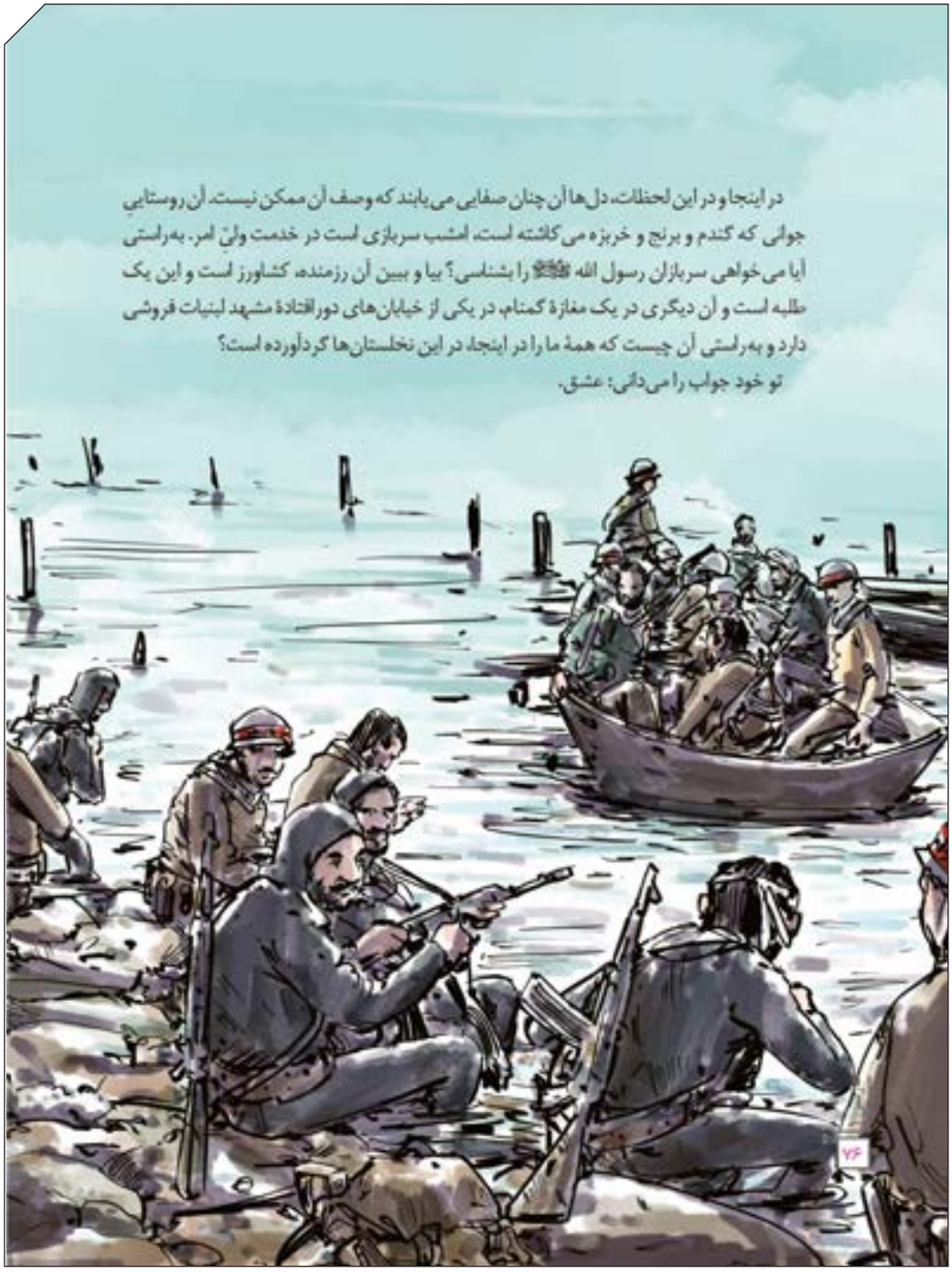
غروب نزدیک می‌شود و تو گویی تقدیر تاریخیِ زمین در حاشیهٔ اروندرود جاری می‌گردد و مگر به‌راستی جز این است؟ تاریخ، مَشیّتِ باری‌تعالی است که از طریق انسان‌ها به انجام می‌رسد و تاریخ فردای کرهٔ زمین به وسیلهٔ این جوانان تحقّق می‌یابد؛ همین بچّه‌هایی که اکنون در حاشیهٔ اروندرود گرد آمده‌اند و با اشتیاق منتظر شب هستند تا به قلب دشمن بتازند.

بچّه‌ها آماده و مسلّح، با کوله‌پشتی و پتو و جلیقه‌های نجات، در میان نخلستان‌های حاشیهٔ اروندرود، آخرین ساعات روز را به سوی پایان خوشِ انتظار طی می‌کنند. بعضی‌ها وضو می‌گیرند و بعضی دیگر پیشانی‌بندهایی را که رویشان نوشته‌اند «ژاندارمری کربلا»، بر پیشانی می‌بندند. بعضی دیگر از بچّه‌ها گوشهٔ خلوتی یافته‌اند و گذشتهٔ خویش را با وسواس یک قاضی می‌کاوند و سراپای زندگی خویش را محاسبه می‌کنند و وصیت‌نامه می‌نویسند: «حقّ‌الله را خدا می‌بخشد امّا وای از حقّ‌النّاس!» و تو به ناگاه دلت می‌لرزد: آیا وصیت‌نامه‌ات را تنظیم کرده‌ای؟

از یک طرف بچّه‌های مهندسیِ جهاد، آخرین کارهای مانده را راست‌وریس می‌کنند و از طرف دیگر سکّان‌دارها قایق‌هایشان را می‌شویند و با دقّتی عجیب همه چیز را وارسی می‌کنند ــ راستی تو طرز استفاده از ماسک را بلدی؟ وسایل سنگین رامسازی را بار شناورها کرده‌اند تا به‌محض شکستن خطوط مقدّم دشمن، آنها را به آن سوی رودخانهٔ اروند حمل کنند و بچّه‌ها نیز همان بچّه‌های صمیمی و بی‌تکلّف و متواضع و ساده‌ای هستند که همیشه در مسجد و نماز جمعه و محلّ کارت و اینجا و آنجا می‌بینی ــ امّا در اینجا و در این ساعات، همهٔ چیزهای معمولی حقیقتی دیگر می‌یابند. تو گویی اشیا گنجینه‌هایی از رازهای شگفت خلقت هستند، امّا تو تا به‌حال درنمی‌یافته‌ای.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۵

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۶

اینجا سوله‌ای است که گُردان عبدالله آخرین لحظاتِ قبل از شروع عملیات را در آن می‌گذرانند. اینها که یکدیگر را در آغوش گرفته‌اند و اشک می‌ریزند، دریادلان صف‌شکنی هستند که دل شیطان را از رُعب و وحشت می‌لرزانند و در برابر قوّهٔ الهیِ آنان هیچ قدرتی یارای ایستایی ندارد.
ساعتی بیش به شروع حمله نمانده‌است و اینجا آیینهٔ تجلّی همهٔ تاریخ است. چه می‌جویی؟ عشق؟ همین جاست. چه می‌جویی؟ انسان؟ اینجاست. همهٔ تاریخ اینجا حاضر است؛ بدر و حُنین و عاشورا اینجاست.

صبح روز بیست و یکم بهمن ماه کنارهٔ اروند

هنوز فضا از نم باران آکنده است، امّا آفتابِ فتح در آسمانِ سینهٔ مؤمنین درخششی عجیب دارد. دیشب در همان ساعات اوّلیهٔ عملیّات، خطوط دفاعی دشمن یکسره فروریخت. پیش از همه غوّاص‌ها در سکوت شب، بعد از خواندن دعای فَرَج و توسّل به حضرت زهرای مرضیّه ﷺ به آب زدند و خط را گشودند و آن‌گاه خیل قایق‌ها و شناورها به آن سوی اروند روان شدند. صف طویل رزمندگان تازه نفس، با آرامش و اطمینانی که حاصل ایمان است، وسعت جبههٔ فتح را به سوی فتوحات آینده طی می‌کنند و خود را به خطّ مقدّم می‌رسانند. گاه به گاه گروهی از خط شکن‌ها را می‌بینی که فاتحانه، امّا با همان تواضع و سادگیِ همیشگی، بی‌غرور، بعد از شبی پرحادثه بازمی‌گردند، و به‌راستی چقدر شگفت‌آور است که انسان در متن عظیم‌ترین تحوّلات تاریخ جهان و در میان سردمداران این تحوّل زندگی کند و از نسیان و غفلت، هرگز در نیابد که در کجا و در چه‌زمانی زیست می‌کند.
آنها با اشتیاق از بین گِل‌ولایی که حاصل جزر و مَدّ آب «خور» است، خود را به قایق‌ها می‌رسانند و ساحل را به سوی جبهه‌های فتح ترک می‌کنند. طلبهٔ جوانی با یک بلندگوی دستی، همچون وجدان جمع، فضای نفوس را با یاد خدا معطّر می‌کند و دائم از بچّه‌ها صلوات می‌گیرد. دشمن در برابر ایمانِ جنود خدا متّکی به ماشین پیچیدهٔ جنگ است. از همان نخستین ساعات فتح، هواپیماهای دشمن در پی تلافی شکست بر می‌آیند؛ حال آنکه در معرکهٔ قلوب مجاهدان خدا آرامشی که حاصل ایمان است، حکومت دارد. دشمن حیرت‌زده است که چگونه ممکن است کسی از مرگ نهراسد؟! کجا از مرگ می‌هراسد آن کس که به جاودانگی روح خویش در جوار رحمت حق

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۷

آگاه است؟ و این چنین اگر یک دست تو نیز هدیهٔ راه خدا شود، باز هم با آن دست دیگری که باقی است، به جیبه‌ها می‌شتابی. وقتی «اسوه» تو آن «تمثیل وفاداری»، عبّاس بن علی ﷺ باشد چه باک اگر هر دو دست تو نیز هدیهٔ راه خدا شود؟ اینها که نوشته‌ام، وصف حال رزمنده‌ای است که با یک دست و یک آستین خالی، در کنار «خور» ایستاده است. تفنگ دوربین‌دارش نشان می‌دهد که تک‌تیرانداز است و آن آستین خالی‌اش، که با یاد این سوی و آن سوی می‌شود، نشانهٔ مردانگی است و اینکه او به عهدی که با ابوالفضل ﷺ بسته، وفادار است. چیست آن عهد؟

«مبادا امام را تنها بگذاری!»

در خط، درگیری با دشمن ادامه دارد. دشمن، بردهٔ ماشین است و تو ماشین را در خدمت ایمان کشیده‌ای.

در زیر آن آتش شدید بولدوزرچیِ جهاد خاکریز می‌زند. بر کوهی از آهن نشسته است و کوهی از خاک را جابه‌جا می‌کند و معنای خاکریز هم آن‌گاه تفهیم می‌شود که در میان یک دشتِ باز گرفتار آتش دشمن باشی، یک رزمندهٔ روستایی فریمانی در میان خاک نشسته است و با یک بیل دستی برای خود سنگری می‌سازد. آنها چه اُنسی با خاک گرفته‌اند و خاک، مظهر فقرِ مخلوق در برابر غَنایِ خالق است. معنای آنکه در نماز پیشانی بر خاک می‌گذاری، همین است و تا با خاک اُنس نگیری، راهی به مراتبِ قُرب نداری. برو به آنها سلام کن؛ دستشان را بفشار و بر شانهٔ پهنشان بوسه بزن. آنها مجاهدانِ راه خدا و عَلَم‌دارانِ آن تحوّل عظیمی هستند که انسانِ امروز را از بنیان تغییر می‌دهد. آنها تاریخِ آیندهٔ بشریت را می‌سازند و آیندهٔ بشریت، آیندهٔ الهی است.

مرتضی آوینی، به نقل از مجلّهٔ ادبیات داستانی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۸

درس یازدهم

خاک آزادگان

۱ به خون، گر کشی خاک من ، دشمن من — بجوشد گل اندر گل از کشتن من
خم گر بسوزی، به تیرم بدوزی — جدا سازی ای خصم، سر از تن من
کجا می‌توانی ز قلبم ربایی — تو مشق میان من و میهن من ؟
من ایرانی‌ام آرمانم شهادت — تخلی حتی است جان کندن من
۵ چندار این شعله، افسرده گردد — که بعد از من افروزد از مدفن من
نه تسلیم و سازش، نه تکریم و خواهش — بتازد به نیرنگ تو، توسن من
کنون رود خلق است، دریای جوشان — هر خوشه خشم شد خرمن من
من آزاده از خاک آزادگانم — گل صبر می‌پرورد دامن من
جز از جام توحید هرگز ننوشم — زنی گر به تیغ ستم گردن من

سپیده کاشانی (سرور اعظم یاکوجی)

۸۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۲

روان‌خوانی شیرزنان ایران

متن تقریظ حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظّم انقلاب اسلامی، بر کتاب «من زنده‌ام»:

کتاب را با احساس دوگانهٔ اندوه و افتخار و گاه از پشت پردهٔ اشک خواندم و بر آن صبر و همّت و پاکی و صفا و بر این هنرمندی در مجسّم کردن زیبایی‌ها و رنج‌ها و شادی‌ها آفرین گفتم. گنجینهٔ یادها و خاطره‌های مجاهدان و آزادگان، ذخیرهٔ عظیم و ارزشمندی است که تاریخ را پربار و درس‌ها و آموختنی‌ها را پرشمار می‌کند. خدمت بزرگی است آنها را از ذهن‌ها و حافظه‌ها بیرون کشیدن و به قلم و هنر و نمایش سپردن.

این نیز از نوشته‌هایی است که ترجمه‌اش لازم است. به چهار بانوی قهرمان این کتاب و به‌ویژه نویسنده و راوی هنرمند آن سلام می‌فرستم.

۱۳۹۲/۷/۵

ابتدا باید مجروحانی را که وارد بخش فوریت‌های پزشکی (اورژانس) می‌شدند شناسایی، و بعد مشخّصاتشان را ثبت می‌کردم. برای این کار، لباس‌های مجروحان را با قیچی از تنشان بیرون می‌آوردم تا آمادهٔ شست‌وشو و رسیدگی شوند.

بیمارستان به همه چیز شبیه بود، جز بیمارستان. غلغله بود. ازدحام مردم برای اهـدای خون و کمک‌رسانی، همهٔ کارکنان بیمارستان را کلافه کرده بود و نظم بیمارستان از دست رئیس و مدیر و پرستار و نگهبان، خارج شده بود. صدای زوزهٔ آمبولانس‌ها و صدای هشدار حملهٔ هوایی، در هم آمیخته بود.

قطع برق، هنگام حملهٔ هوایی، بیمارستان را ناچار به استفاده از برق اضطراری می‌کرد. تخت‌ها کفاف مجروحان را نمی‌داد. حتی فرصت نمی‌شد جنازهٔ شهدا را به سردخانه منتقل کنند. حتماً باید بالای سر افراد می‌رفتی تا تشخیص می‌دادی زنده‌اند یا مرده. گورستان شهر، گنجایش این‌همه جنازه را نداشت. حتّی برای بردن اجساد، ماشین نداشتیم و آمبولانس‌ها ترجیح می‌دادند مجروحان را جابه‌جا کنند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۵

از زمین و آسمان، مرگ بر شهر می‌بارید. کودکانی که مادرهایشان را در بمباران از دست داده بودند، سرگردان و تنها در شهر، رها شده بودند.

با خودم گفتم: جنگ، مسئلهٔ ریاضی نیست که درباره‌اش فکر کنی و بعد حلّش کنی؛ جنگ اصلاً منطقی ندارد که با منطق بخواهی با آن کنار بیایی. جنگ، کتاب نیست که آن را بخوانی. جنگ، جنگ است. جنگ، حقیقتی است که تا آن را نبینی، درکش نمی‌کنی.

کم‌کم به تابلوی راهنمای ۱۲ کیلومتری آبادان نزدیک می‌شدیم. چند نفر سرباز در کنار جاده، زیر لوله‌های نفت به حالت سینه خیز، دراز کشیده بودند و چند خودروی خودی متوقف‌شده، توجّهم را جلب کرد.

ناگهان خودروی ما با صدای انفجار مهیبی متوقّف شد. نمی‌توانستیم هیچ حرفی بزنیم.

از راننده پرسیدم: چی شد؟

گفت: نمی‌دانم، مثل اینکه اسیر شدیم.

ـ اسیر کی شدیم؟

ـ اسیر عراقی‌ها.

ـ اینجا مگه آبادان نیست؟ تو ما رو دادی دست عراقی‌ها؟

ـ الله اکبر، خواهر! همه با هم اسیر شدیم.

در این هنگام، سربازهای عراقی سریع خودشان را به ماشین ما رساندند. من کنار پنجره، بی‌حرکت نشسته بودم؛ امّا آنها شیشهٔ ماشین را با قنداق شکستند.

وقتی پیاده شدیم، مثل مور و ملخ از کمینگاه‌های خود درآمدند و دور ماشین جمع شدند و راننده و سرنشین را مثل کیسهٔ شن به پایین جاده پرتاب کردند.

دست‌هایم را روی لباس‌هایم کشیدم. مقنعه‌ام را تکاندم. به جیب‌هایم اشاره کردند. آستر جیب‌هایم را بیرون کشیدم. وقتی دست‌هایم را از جیبم درآوردم، درحالی که حکم مأموریتم را در یک مشتم پنهان کرده بودم، شروع به تکاندن جیبم کردم.

افسر عراقی متوجّه کاغذها شد و اشاره کرد: «مشتت را باز کن.» با خنده‌ای زیرکانه، انگار که به کشف بزرگی رسیده است، هر دو کاغذ را از من گرفت و مترجم را صدا کرد.

مترجم خواند: معصومه آباد: نمایندهٔ فرماندار آبادان.

مأموریت: انتقال بچه‌های پرورشگاه به شیراز.

فکر کردند یکی از مهره‌های مهمّ نظامی ایران را به دام انداخته‌اند. درحالی که از خوشحالی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۶

در پوست خود نمی‌گنجیدند، پشت سر هم به عربی جملاتی می‌گفتند و من با کنجکاوی حرکات و حرف‌های آنها را گوش می‌دادم و دور و برم را می‌پاییدم اما هر چه بیشتر گوش می‌دادم، کمتر می‌فهمیدم. کلمهٔ «بَناتُ الخمینی» و «ژنرال» را در هر جمله و عبارتی می‌شنیدم. بلافاصله، بی‌سیم زدند و خبر را ارسال کردند.

از مترجم پرسیدم: چی داره می‌گه؟

گفت: می‌گه ما دو ژنرال زن ایرانی را اسیر کرده‌ایم.

گفتم: ما مددکار هلال احمریم.

ترجمه کرد و افسر عراقی گفت: «زن‌های ایرانی از مردهای ایرانی خطرناک‌ترند.»

از اینکه دو دختر ایرانی در نظر آنها این‌قدر خطرآفرین بودند، احساس غرور و استقامت بیشتری کردم. یاد روزهایی افتادم که می‌خواستم خدا امتحانم کند. باورم نمی‌شد که امتحان من اسارت باشد.

برادرهایم را می‌دیدم که دست‌بسته و اسیرند. نمی‌خواستم جلوی دشمن، ضعف نشان دهم. عنوان بِنتُ الخمینی و ژنرال به من جسارت و جرئت بیشتری می‌داد، امّا از سرنوشت مبهمی که پیش رویم بود، می‌ترسیدم.

۸۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۷

صبحدم بیست‌وچهارم مهر، هم زمان شد با سروصدای خودروهای یعنی و هجوم دوبارهٔ گروه گروه نیروهایی که از شمال خرّمشهر به سمت همین جاده سرازیر بودند. من و مریم را به گودالی انتقال دادند.

تعدادمان ساعت به ساعت بیشتر می‌شد. ساعت ده صبح جوانی با قامتی باریک و بلند و محاسنی قهوه‌ای مثل تیری که از دور شلیک شود، به جمع ما پرتاب شد. پنجاه رأس گوسفند با صدای زنگوله‌هایشان لو را همراهی می‌کردند و عراقی‌ها گوسفندها را هم با او داخل گودال کردند. به هر طرف که سر می‌چرخاندیم، صورت گوسفندها توی صورتمان بود و روی دست و پایمان قضله می‌ریختند و یکسر بع بع می‌کردند.

هر گوسفندی که سروصدا می‌کرد، به‌محض اینکه آن جوان، دستی به سرش می‌کشید، آرام می‌شد. یکی از برادرهای سپاهِ امیدیه از او پرسید: «اسمت چیه برادر؟ شغلت چیه؟»

با سادگی و صداقت تمام گفت: اسمم «عزیز» است و چوپانم. کاشی هستم. دیروز از کاشان راه افتادم. توی ولایتمان هر کی دوست داشت، چند تا گوسفند برای سلامتی رزمنده‌ها به جبهه هدیه کرده. من تو مسیر آبادان بودم که گیر افتادم.

ما را از گروه جدا کردند و سوار ماشین شدیم، امّا هر دو ترجیح می‌دادیم بین گوسفندها باشیم نه بین گرگ‌ها!

صبح روز بعد با صدای همهمهٔ بیرون، سراسیمه بلند شدیم و برای اینکه از اخبار جدید مطّلع شویم از پشت پنجره، بیرون را نگاه کردیم.

کامیونی پُر از اسیران ایرانی از نظامی گرفته تا غیرنظامی و پیر و جوان را وارد زندان کردند.

یک نفر به‌آرامی گفت: این چه تقدیر و مصلحتی بود؟ ما آماده بودیم بجنگیم تا در راه خدا کشته شویم، آن وقت نجنگیده اسیر شدیم. یعنی خدا اینجا نشستن و کتک خوردن را از ما قبول می‌کند؟

از من پرسیدند: کی به کربلا آمدید؟

گفتم: اینجا که کربلا نیست، تَنومه است.

گفت: چرا، این راه و این تقدیر، عین کربلاست. عشق به کربلا و سیّدالشّهدا شما را به عراق کشانده است.

از طلبه‌ای که نزدیک‌تر بود پرسیدم: «برادران مجروح اینجا نیستند؟» گفت: «نه خواهر، اینجا سالم‌ها را مجروح می‌کنند.»

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

بچه‌ها را نوبتی و از روی ملاک و معیار خودشان انتخاب می‌کردند و آنها را به اتاق شکنجه روانه می‌کردند. روی هر کس انگشت حَرَس‌الخمینی (پاسدار) می‌گذاشتند، او را با پای خودش می‌بردند، امّا روی چهار دست و پا و با چهره‌ای خونین و مالین برمی‌گرداندند که اصلاً قابل شناسایی نبود.

بچّه‌ها برای اینکه این فضای ظالمانه و دلخراش را قابل تحمّل کنند، همه چیز را به خنده و شوخی گرفته بودند. می‌نشستند توی صف کتک خوری، امّا اسمش را گذاشته بودند هواخوری. لباس‌های ضخیم و آستین بلند را چندتایی تن همدیگر می‌کردند که شدّت ضربات کابل‌ها را کمتر احساس کنند.

دیوارها تنها شریک و تکیه‌گاه درد و رنج ما بودند؛ دیوارهایی که تعداد کاشی قهوه‌ای‌رنگ آنها را دانه دانه شمرده بودم. دیوارهایی که دیگر همهٔ سایه روشن‌هایشان را می‌شناختیم. گویی در و دیوار، بخشی از دارایی ما بود که با ما جا به جا می‌شد؛ امّا دیوارهای سلول شمارهٔ سیزده برای ما آشناتر و جذّاب‌تر بود. هر کاشی، یادگاری از یک عزیز در قاب بود. یادگاری‌ها با جسم تیزی، هنرمندانه با شعری لطیف و سوزناک، روی دیوار حک شده بود. روی یکی از کاشی‌ها نوشته شده بود:

«تابوت مرا جای بلندی بگذارید تا باد بَرَد سوی وطن، بوی تنم را»

در شهریور ۱۳۶۱ دومین دیدارمان با هیئت صلیب سرخ انجام شد. با آمدن این هیئت شور و هیجان زیادی در اردوگاه به راه می‌افتاد و فضای اردوگاه پر از پرنده‌های کاغذی می‌شد. اُسرا با این پرنده‌های کاغذی چند ساعتی را به سرزمین مادری سفر می‌کردند و همه در حال‌وهوای دیگری سیر می‌کردند.

رئیس هیئت صلیب سرخ گفت: «ما از خانواده‌هایتان برای شما نامه آورده‌ایم. شما می‌توانید پایین همین نامه‌ها پاسختان را بنویسید. در هر نامه، بیشتر از بیست‌ودو کلمه ننویسید؛ فقط با خانواده احوال‌پرسی کنید.»

من هم، تمام حواسم به نامه‌ها بود که یک باره، چشمم به تکیه‌کلام پدرم که صدایم می‌کرد «نور دیده»، روشن شد. دیگر توضیح و ترجمه را نه می‌شنیدم، نه می‌فهمیدم. بی‌اختیار، سرم را جلو و جلوتر و چشمانم را ریز می‌کردم تا مطمئن شوم درست می‌بینم و درست می‌خوانم. وقتی فهمید نامه‌ای که روی دیگر نامه‌هاست، مال من است، آن را به سمتم گرفت. نامه را گرفتم و بوسیدم؛ گرمای دستانش را روی کاغذ نامه حس می‌کردم. به ردّ قطرات اشک که هنگام نوشتن از چشمانش، روی نامه چکیده بود، دست می‌کشیدم. نامه بوی پدرم را می‌داد؛ بوی اسطورهٔ زندگی‌ام را!

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

بوی مهربانی و عشق می‌داد. تمام کلماتی را که پدرم با دستان لرزان نوشته بود، مثل شربتی خنک و گوارا نوشیدم و کلمه به کلمه خواندم:

«نور دیده کجایی؟ از کجا باور کنم تویی تا سلامت کنم. همه جا را گشتم. سراغ تو را از هر کسی گرفتم. به خدا می‌سپارمت تا همیشه زنده باشی.»

خدای من! این نامه‌ای است که پدر با دستان مهربانش برای من نوشته است؟! باور کردنی نبود... .

زمان آمارگیری لعنتی، برادرها را در گرمای پنجاه درجه که خورشید وسط آسمان بود، روی دوپا می‌نشاندند و آنها را با ضربه‌های کابل می‌شمردند. ضربه‌ها با شدّت هر چه تمام‌تر بر بدن‌های استخوانی‌شان فرود می‌آمد. این نمایش مرگبار که هفته‌ای سه بار به مدّت یک ساعت به طول می‌انجامید، به پنج نوبت در هفته تبدیل شده بود.

این‌بار، زیر بغل برادران مجروح و معلول را گرفته، آنها را هم بیرون می‌کشیدند و چند نفر دیگر از اُسرای سالخورده و قدخمیده هم در جمع آنها نشسته بودند. فرمانده اردوگاه درحالی که چند سرباز کابل به دست، دور او را گرفته بودند و یک تکه برگه را که بر آن عبارت «لَعنٌ عَلَی الصّدام» نوشته شده بود، همراه با فحش و ناسزاهایی که همیشه ورد زبانش بود، به بچّه‌ها نشان می‌داد.

پیدا بود که این برگهٔ ساختگی، بهانه‌ای برای اذیت و آزار بچه‌هاست. بعضی از مجروحان و پیرمردها خود را کاملاً آمادهٔ شلّاق کرده بودند و در هوای داغ اردوگاه «آلأنبار» کلاه و لباس گرم پوشیده بودند؛ امّا آنها با وقاحت همهٔ کلاه‌ها و لباس‌ها را از تنشان بیرون کشیدند. هر لحظه به تعداد سربازها اضافه می‌شد. فرماندهٔ اردوگاه کفشش را جلو دهان برادرها می‌برد که آن را با دندان نگه دارند تا نتوانند ناله کنند. اگر کسی در حین شلّاق خوردن، فریاد می‌زد، ضربه‌ها شدّت بیشتری می‌گرفت.

خدا را به مقدّسات عالم قسم می‌دادیم، همان‌طور که آتش را بر حضرت ابراهیم ﷺ سرد کرد، شدّت این ضربه‌ها را بگیرد و این عذاب را بر آنان آسان سازد.

در یکی از روزها که مأموران صلیب سرخ آمده بودند، نامه و عکسی از پدرم برایم آوردند که وقتی به آن نگاه می‌کردم، در نگاهش نشانی از خودم می‌یافتم.

تمام توش‌وتوان مادر دوران اسارت، ضربان قلب و سوی چشم ما، به خطوط و سطور این کاغذها و کلمات و نوشته‌ها بسته بود. با کلمات این نامه‌ها راه می‌رفتیم و حرف می‌زدیم و می‌خوابیدیم و

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۰

زندگی می‌کردیم. کلمات، آن قدر قدرت داشتند که هم جان می‌دادند و هم جان می‌گرفتند. کلمات هم، صدا و هم نگاه داشتند و می‌توانستند ما را آرام یا متلاطم کنند و آنجا بود که معجزهٔ کلمه را دریافتم و فهمیدم چرا معجزهٔ پیامبر ما کلمه و کتاب بود. دریافتم خمیرمایهٔ آدمی، کلمه است. فقط افسوس که اجازه نداشتیم بیش از شش خط یا بیست و چند کلمه بنویسیم. امّا من بی‌ملاحظه، کاغذ را سیاه می‌کردم و می‌دانستم این کلمات در جان مادر و پدر و برادر و خواهرانم ریخته می‌شود و آنها با این کلمات زندگی می‌کنند؛ پس هر چه بیشتر، بهتر. چقدر سرگرم این کلمات می‌شدیم؛ سهم ما دو برگه کاغذ بود و باید در همان دو کاغذ همه چیز را برای همه می‌نوشتیم.

چگونه می‌توانم از روزهایی بگذرم که هر لحظه‌اش یک مرگ بود و هر شب بر جنازهٔ خودم شیون می‌کردم و صبح می‌دیدم زنده‌ام و دوباره باید خود را آمادهٔ مرگ کنم!

اگر چه این رنج، مرا ساخته و گداخته کرده است، اصلاً حاضر نیستم یک قدم از خودم عقب‌نشینی کنم؛ حتّی اگر دشمن از خاکم عقب‌نشینی کرده باشد.

به خودم قول دادم، هیچ وقت درد و رنج خود و لحظه‌های انتظار طاقت فرسای خانوادهٔ بزرگ اسیران درد کشیده را فراموش نکنم. اگر فراموش کنیم و دچار غفلت شویم؛ دوباره هم گزیده می‌شویم. تاریخ کشورمان سرشار از خاطراتی است که یک نسل به فراموشی سپرده و تاوانِ آن فراموشی را نسل دیگری پرداخته است.

یاد یک نامهٔ تاریخی افتادم که در آن، یکی از سرداران و دلاوران وطن نوشته بود: «هر کرکسی بدون اجازه از بام میهن ما بگذرد، باید پَرهایش را به تربیت‌شدگان نسل ما باج دهد.»

از اینکه توانسته بودم با رنج چهارسالهٔ اسارتم، یک پَر کرکس را بکنم، خوشحالم.

من زنده‌ام، معصومه آباد

درک و دریافت

۱ به اعتقاد شما چگونه می‌توان از ایثارگری آزادگان و جانبازان تجلیل کرد؟

۲ ثبت خاطرات دورهٔ جنگ، چه نقشی در حفظ ارزش‌های انقلاب اسلامی داشته است؟

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۱

شعرخوانی دلیران و مردان ایران زمین

۱ چو هنگامهٔ آزمون تازه شد — دگرباره ایران، پرآوازه شد
از این خطهٔ نغز پدرام پاک — و زین خاک جان‌پرور تابناک
از این مرز فرخندهٔ مردخیز — کنام پلنگان دشمن‌ستیز
دگر ره، چنان شد هنرآشکار — کز آن خیره شد دیدهٔ روزگار
۵ دلیران و مردان ایران زمین — هژبران جنگ‌آور روز کین

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۸

خروشان و جوشان به کردار موج
فراز آمد از کران فوج فوج

به مردی به میدان نهاوند روی
جهان شد از ایشان پر از گفت‌وگوی

که ایشان ز آب و گل دیگرند
نگهبان دین، حافظ کشورند

بداندیش را آتش خرمن‌اند
خدنگی گران بر دل دشمن‌اند

۱۰ ز کس جز خداوندشان بیم نیست
به فرهنگشان حرف تسلیم نیست

فلک در شگفتی ز عزم شماست
ملک، آفرین گوی رزم شماست

شما را چو باور به یزدان بود
هم او مر شما را نگهبان بود

محمود شاهرخی (جذبه)

درک و دریافت

۱ کدام ویژگی‌های شعر حماسی را در این سروده می‌توان یافت؟ دلایل خود را بنویسید.

۲ یک بار دیگر شعر را با لحن حماسی بخوانید.

معارف اسلامی و اخلاق در زندگی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۹

درس هفدهم

سپیده دم

تو را «جنوب» نامیدم
ای که ردای حسین را بر دوش
و خورشید کربلا را در بر داری
ای سرخ‌گل که فداکاری پیشه کردی
ای انقلاب زمین که با انقلاب آسمان برین
پیوند خورده‌ای
ای سرزمینی کز خاکت
خوشه‌های گندم می‌روید
و پیامبران بر می‌خیزند

•••

تو را جنوب نامیدم
ای کشتی‌های صیّادی که مقاومت پیشه کرده‌اید
ای ماهی دریا که مقاومت پیشه کرده‌ای
ای دفترهای شعری که مقاومت پیشه کرده‌اید
ای روزهای عاشورا!

•••

تو را جنوب نامیدم
تو را آبها و خوشه‌ها
و ستارهٔ غروب نامیدم
تو را سپیده‌دمی در انتظار زاده‌شدن
و پیکری در اشتیاق شهادت نامیدم

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۳

تو را انقلاب و شگفتی و تغییر نامیدم
تو را پاک و پاکیزه و ارجمند و توانا نامیدم

•••

تو را جنوب نامیدم
ای چون سبزه برآمده از دفتر روزگاران
ای مسافر دیرین بر روی خار و درد
ای چون ستاره فروزان
ای چون شمشیر درخشان
بگذار بوسه زنیم بر شمشیری که در دستان توست
بگذار گرد و خاک قدم‌هایت را برگیریم

•••

ای سرور باران‌ها و فصل‌ها
تو را عطری نامیدم که در غنچه‌ها خانه دارد
تو را پرستو نامیدم
ای سرور سروران،
ای برترین حماسه!

•••

دریا متنی نیلگون است
که علی آن را می‌نویسد
و مریم هر شبه روی شن‌ها
به انتظار مهدی می‌نشیند

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۴

و گل‌هایی را می‌چیند
که از انگشتان شهیدان می‌رویند

●●●

تاریخ، روزی، روستای کوچکی را
از روستاهای جنوب به یاد خواهد آورد
که «معرکه» خوانده می‌شود.
روستایی که با «صدر»ش، با سینه‌اش
از شرافت خاک و کرامت انسان بودن دفاع کرد

●●●

سَرورم! ای سرور آزادگان!
در زمانهٔ سقوط و ویرانی
جز تو، کسی نمانده است
که در زندگی ما نخل و عِنَب و تاکستان بکارد
جز تو کسی نمانده است؛
مگر تو!
مگر تو!
پس درهای امید و روشنایی را به روی ما بگشای!

■ سمفونی پنجم جنوب، نزار قبّانی (۱۹۹۸ــ۱۹۲۳ م)
(با کاهش و اندکی تغییر)

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۵

عنوان درس:

شماره صفحه:

معارف اسلامی و ادب فارسی

عنوان: فارسی (۱) | کد: ۱۱۰۲۰۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان: علوم و فنون ادبی (۳) | کد: ۱۱۲۲۰۳ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

نمایش‌نامه‌های نویسندگان مشهور خارجی بر جای مانده‌است.

***

ب) دورهٔ انقلاب اسلامی

بعد از قیام ۱۵ خردادماه ۱۳۴۲، تکاپو و فعالیت جنبش‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی برای رسیدن به آزادی و استقلال کشور بیشتر شد و مبارزات آنها به شکل جدی‌تری ادامه یافت تا در نهایت در بهمن‌ماه ۱۳۵۷ با پیروزی انقلاب اسلامی به نتیجه رسید. در این دوره ادبیات نیز همراه با دیگر ابعاد زندگی مردم ایران دست‌خوش تحول شد. این تحولات موجب شکل‌گرفتن جریانی در تاریخ ادبیات فارسی شد که سرآغاز آن از سال‌های قبل از ۱۳۵۷ بود؛ اما به جهت اینکه با پیروزی انقلاب تثبیت شد، آن را تحت عنوان «ادبیات انقلاب اسلامی» بررسی می‌کنیم.

شعر در دورهٔ انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی ایران، مانند هر رخداد مهم دیگر در فضای فرهنگی و هنری جامعهٔ ایران، دگرگونی‌هایی ایجاد کرد و فضایی تازه در شعر و نثر به‌وجود آورد. شاعران و نویسندگان این عصر با باورهای سرچشمه گرفته از مکتب انقلابی و اسلامی، اندیشه‌ها و مضامین مذهبی و عرفانی و موضوعاتی مثل: جهاد، شهادت، ایثار، آزادگی و عشق را در آثار خویش بیشتر به‌کار گرفتند و طرح مضامین این حوزه، همراه با ورود برخی مظاهر فرهنگ غربی مهم‌ترین موضوعات ادبیات این دوره هستند. این تغییر و دگرگونی در زمینهٔ ادبیات، به‌ویژه شعر، کاملاً ملموس و محسوس است. از آنجا که طنز و انتقاد اجتماعی در این دوره رشد نمود، مضامین طنزآمیز نیز در آثار ادبی این دوره دیده می‌شود. درون‌مایهٔ سروده‌ها و نوشته‌های ادبی این دوره بیشتر در زمینه‌های زیر است:

- محکوم‌کردن استبداد و بی‌عدالتی؛
- ستایش آزادی و آزادی‌خواهان؛
- ترسیم افق‌های روشن و امیدبخش پیروزی بر خلاف ادبیات ناامید و مأیوس قبل از انقلاب؛
- تکریم شهید و فرهنگ شهادت با تکیه بر اسطوره‌های ملّی و تاریخی؛
- طرح اسوه‌های تاریخی به ویژه تاریخ اسلام مانند پیامبر اکرم ﷺ، امام علی ؑ و

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۵

امام حسین علیه‌السلام و چهره‌های مبارز همچون حضرت امام خمینی رحمه‌الله.

از نگاه شاعر و نویسندهٔ این دوره، عاشورا تنها یک حادثه نیست بلکه یک فرهنگ است که لحظه لحظهٔ انقلاب اسلامی با این فرهنگ پیوند خورده‌است. ادبیات این دوره از ابتدا تاکنون رشد قابل توجهی داشته و آثار زیبا و ماندگاری را رقم‌زده است و از آنجا که انقلاب اسلامی توانسته است در میان ملت‌های مسلمان دنیا موجب بیداری و آگاهی شود، در میان آثار شاعران و نویسندگان این دوره، رنج‌ها و مظلومیت ملت‌های مسلمانی مانند فلسطین، لبنان و افغانستان به چشم می‌خورد.

شاعران عصر انقلاب علاوه بر شعر سنّتی، به‌ویژه غزل، مثنوی، رباعی و دوبیتی در قالب‌های نو؛ مانند: نیمایی و سپید هم طبع‌آزمایی کرده‌اند. زبان شعر این دوره نیز تغییر می‌یابد؛ یعنی روح حماسی اشعار دوران مقاومت که با موجی از عرفان آمیخته شده است، موجب تحول و دگرگونی زبان و محتوای شعر می‌شود.

استمرار ادبیات معاصر را در عصر انقلاب در سه شاخهٔ مجزا از یکدیگر می‌توان بررسی کرد:

۱ شاخهٔ نخست شامل گروهی از شاعران و نویسندگان است که پس از پیروزی انقلاب با ارزش‌ها و مفاهیم تازه‌ای که در زندگی اجتماعی شکل گرفته بود، هماهنگ شده و شاخهٔ نیرومندی از ادب انقلاب را ادامه دادند. این گروه با تکیه بر پشتوانهٔ ادبی و تلفیق آن با ارزش‌های نوین، به عنوان جریانی کمال‌یافته و پیش‌کسوت شناخته می‌شوند. مانند: حمید سبزواری، قیصر امین‌پور، سیدعلی موسوی گرمارودی، سیدحسن حسینی و نصرالله مردانی.

۲ شاخه‌ای از ادبیات هم بعد از انقلاب به همان روال گذشته که در زمینه‌هایی نیز متأثر از ادبیات جهان بود، به حیات خویش ادامه داد. گروهی از این نویسندگان و شاعران بعد از انقلاب به خارج از کشور رفتند و در آنجا به فعالیت ادبی خود ادامه دادند. گروهی هم در کشور به فعالیت‌های خود ادامه دادند؛ و با اندیشه‌های ادبی خود، همزمان با انقلاب به تولید آثار ادبی ارزشمندی پرداختند، مانند: هوشنگ ابتهاج، حسین منزوی، علی محمد افغانی، محمود دولت‌آبادی.

۳ گروه سوم شاخهٔ جوان ادبیات بعد از انقلاب بود که کار ادبی خود را در انقلاب آغاز کرد و چون به اصول آن پایبند بود، منادی اندیشه‌های انقلاب شد و الفاظ، بن‌مایه‌ها و تصاویر شعری را از حال و هوای انقلاب و موضوعات و مفاهیم رایج در آن دریافت کرد. از آن جمله

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۶

می‌توان به سلمان هراتی و علیرضا قزوه اشاره کرد.

با شکل‌گیری انقلاب، شاعران جنبه‌های حماسی، عرفانی و مذهبی نهضت اسلامی را در شعر انعکاس دادند. با آغاز جنگ تحمیلی و تحریک عواطف دینی و ملی، فرهنگ دفاع مقدس به شعر فارسی راه یافت. با تأثیر فرهنگ جنگ، نگرش حماسی در زبان و محتوای شعر این دوره تأثیر گذاشت. با وقوع جنگ تحمیلی، موضوعاتی مثل مبارزه، دفاع، ایثار، شهادت، پایداری، شجاعت و میهن‌دوستی رواج یافت و در شعر و ادبیات این دوره، حال و هوای تازه‌ای همراه مضامین ادب معاصر به‌وجود آمد.

هرچند در سال‌های آغازین انقلاب، در میان شاخهٔ جوان، اقبال به شعر نیمایی کم‌رنگ بود، دیری نپایید که شعر نیمایی، با مقیاسی محدود، در شعر انقلاب جای خود را باز کرد. البته بدون اینکه مثل قالب‌های سنتی، عمومیت پیدا کند. به هر حال هر چه از سال‌های اول انقلاب می‌گذرد، اقبال به شعر نیمایی بیشتر می‌شود و در ادامه توجه به چهارپاره، قصیده، ترکیب‌بند و بحر طویل نیز دیده می‌شود. گاه نیز نوآوری‌هایی در قالب‌های شعری ایجاد می‌شود که برای مثال می‌توان از قالب «غزل ـ مثنوی» (ادغام غزل با مثنوی) نام برد.

◦◦◦

چند تن از شاعران دوران انقلاب

■ **قیصر امین‌پور**

شاعر و نویسندهٔ انقلاب است. وی با مجموعه شعر «**در کوچهٔ آفتاب**» توانایی خود را در ادبیات انقلاب نشان داد؛ پس از آن، با آثاری چون «**تنفس صبح**» و «**آیینه‌های ناگهان**»، منظومهٔ «**ظهر روز دهم**» و سرانجام «**دستور زبان عشق**» جایگاه خویش را در شعر انقلاب تثبیت کرد. نثر امین‌پور ساده امّا عمیق و عاطفی است. از آثار منثور او باید به «**طوفان در پرانتز**»، «**بی‌بال پریدن**» و «**سنت و نوآوری در شعر معاصر**» اشاره کرد.

■ **سید علی موسوی گرمارودی**

از پیشتازان شعر مذهبی قبل از انقلاب است. پس از انقلاب نیز به آرمان‌ها و اهداف مذهبی و انقلابی وفادار مانده‌است. وی در غزل و قصیده بیشتر طبع‌آزمایی کرده است. اشعار سپید

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۷

لو نیز قابل توجه‌اند. از آثار شعری لو می‌توان **«صدای سبز»**، **«خواب ارغوانی»**، **«برآشفتن گیسوی تاک»** و **«گوشوارهٔ عرش»** را نام برد.

سلمان هراتی

از شاعران نواندیش و معروف شعر انقلاب بود. این معلم خوش‌ذوق در سال ۱۳۶۵ و در سن جوانی در یک حادثهٔ رانندگی جان خود را از دست داد. از سلمان هراتی مجموعه‌های **«از آسمان سبز»**، **«از این ستاره، تا آن ستاره»** ویژهٔ نوجوانان و **«دری به خانهٔ خورشید»** به یادگار مانده است.

نثر در دورهٔ انقلاب اسلامی

نثر این دوره به‌ویژه در داستان‌نویسی ادامه می‌یابد و تجربه‌های بدیع و کم‌سابقه‌ای در کنار دیگر مضمون‌های اجتماعی و فلسفی مورد توجه نویسندگان قرار می‌گیرد. بنابراین تکامل ادبیات داستانی برخلاف شعر تا حدودی به‌طور طبیعی رواج یافت و همراه تغییراتی که در محتوا اتفاق افتاد، تغییراتی هم در فنون و سبک داستان رخ داد.

بر خلاف شعر، در داستان‌نویسی دههٔ شصت، جایگاه نسل جوان کم‌رنگ‌تر است؛ اغلب نویسندگان موفق در این دوره پیش‌کسوتان و کسانی هستند که تجربهٔ نویسندگی سال‌های قبل از انقلاب را دارند. آنان از طریق دانستن زبان بیگانه یا خواندن ترجمهٔ داستان‌های خارجی ارتباط خود را با پیشرفت‌های جهانی این فن حفظ کرده و تجربیات نوینی را که تحولات سیاسی اجتماعی به آنها داده، به صورت داستان عرضه کرده‌اند.

در این دوره از نویسندگانی همچون محمود دولت‌آبادی با رمان **«روزگار سپری‌شدهٔ مردم سالخورده»**، احمد محمود با رمان **«همسایه‌ها»**، **«مدار صفر درجه»** و **«زمین سوخته»**، اسماعیل فصیح با رمان **«زمستان ۶۳»**، هوشنگ گلشیری با داستان **«آینه‌های دردار»** و دیگران که کار نویسندگی را در دوره‌های پیش آغاز کرده بودند می‌توان نام برد.

نسل جوان انقلاب هنوز مهارت کافی را برای بیان ادبی تجربه‌های خود نداشت. لازمهٔ کسب چنین مهارتی تأمل در آثار قدما و آشنایی با ادبیات جهان بود. این نسل کار خود را با داستان کوتاه آغاز کرد و ادامه داد. از این رو ادبیات داستانی و نثر پس از انقلاب در شکل فراگیر خود در داستان کوتاه جلوه‌گر شد. هرچند به‌تدریج رمان‌ها و داستان‌های بلند هم در

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۸

میان آثارشان مشاهده می‌شود.

گرایش شدید این نسل به آثار و نوشته‌های سیاسی، اجتماعی و انقلابی باعث رونق فضای نشر و نگارش در کشور شد. پس از پیروزی انقلاب، کانون نویسندگان ایران فعالیت خود را مجدد آغاز کرد؛ اما از همان ابتدا دستخوش کشمکش سیاسی ـ عقیدتی شد که در نهایت به انشعاب حزب توده از آن انجامید. شرایط سیاسی و اوضاع جنگی رفته‌رفته اقشار جامعه و به خصوص اهل فکر و فرهنگ را در دو جبههٔ متفاوت قرار داد؛ یک دسته نویسندگان مذهبی که حامی نظام اسلامی بودند و دستهٔ دیگر، جناح نویسندگان دگراندیش.

سال‌های پس از جنگ، دوران اوج شکوفایی رمان‌نویسی در ایران بود که تقریباً در سراسر دههٔ هفتاد تداوم یافت. در این دوران، داستان‌نویسان مذهبی همچنان به ثبت خاطرات حماسه‌های دوران جنگ و عوالم معنوی آن و یا پاره‌ای مفاهیم نوظهور اجتماعی پرداختند. طیف نویسندگان جناح دیگر در این زمان در رویارویی با تحرکات فکری ـ سیاسی داخلی یا خارجی کوشیدند با دیدی جزئی‌نگر به تضادها و تناقض‌های روحی انسان معاصر بپردازند. از میان نویسندگان داستانی نسل انقلاب به علی مؤذنی، سید مهدی شجاعی، احمد دهقان، محمدرضا سرشار، رضا امیرخانی، حبیب احمدزاده و مصطفی مستور می‌توان اشاره کرد.

در دههٔ هفتاد و پس از آن گرایش به خاطره‌نگاری و زندگی‌نامه‌نویسی نیز رشد چشمگیری یافت و آثار قابل توجهی در این حوزه‌ها نگارش یافت. نثر ادبی (قطعهٔ ادبی) و ادبیات نمایشی نیز در این دوره قابل اعتنا و توجه است.

چند تن از نویسندگان دوران انقلاب

محمدرضا سرشار

محمدرضا سرشار معروف به «رضا رهگذر» از نویسندگان مشهور معاصر در حوزهٔ نویسندگی کودکان و نوجوانان است. محورهایی مثل قصه‌نویسی، قصه‌گویی، تدریس و فعالیت در نشریات تخصصی و مباحث پژوهشی ادبیات کودک و نوجوان از مهم‌ترین حوزه‌های فعالیت اوست. **«اگه بابا بمیره»** و **«مهاجر کوچک»** از آثار او در حوزهٔ قصه‌های کودک و نوجوان است و فعالیت‌های مطبوعاتی در مجله‌های رشد دانش‌آموز، قلمرو، سوره و پویش نیز از زمینه‌های دیگری است که سرشار بدان‌ها پرداخته است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۹

۸۰

علی مؤذنی

از جمله نویسندگان معروف عصر انقلاب است که در عرصهٔ داستان کوتاه، داستان بلند، رمان، نمایشنامه و فیلم‌نامه قلم می‌زند. وی در حوزهٔ ادبیات دفاع مقدس نیز رویکردی خاص و عمیق به مسائل دارد. از آثار او می‌توان به **«ظهور»**، **«سفر ششم»**، **«ملاقات در شب افتابی»** و **«دلاویزتر از سیز»** اشاره کرد.

سید مهدی شجاعی

سیدمهدی شجاعی در رشتهٔ ادبیات نمایشی (دراماتیک) تحصیل کرده، به‌طور جدی کار نوشتن را در قالب‌های مختلف ادبی ادامه داد. در چند روزنامه و مجله مثل جمهوری اسلامی، رشد جوان و صحیفه همکاری داشت؛ اگرچه رشتهٔ تحصیلی‌اش ادبیات نمایشی بود و چند نمایشنامه هم چاپ کرد، اما در داستان‌نویسی، ادبیات کودک و نوجوان و قطعهٔ ادبی نیز آثاری دارد. **«بدوک»** از فیلم‌نامه‌ها و **«ضیافت»**، **«جای پای خون»** و **«کشتی پهلو گرفته»** حاصل تجربه‌های داستانی او خصوصاً در زمینهٔ ادبیات مذهبی هستند.

خودارزیابی

۱ مهم‌ترین درون‌مایهٔ سروده‌ها و نوشته‌های ادبی دورهٔ انقلاب اسلامی را بیان کنید.

۲ شعر معاصر پیش از انقلاب اسلامی به چند دوره تقسیم می‌شود؟ نام ببرید.

۳ مهم‌ترین قالب‌های نثر بعد از انقلاب اسلامی کدام‌اند؟ نام ببرید.

۴ موضوع کلی هر کدام از آثار زیر را بنویسید:

حیدر بابایه سلام: جای پای خون: سووشون:

۵ شعر احمد عزیزی را از نظر ویژگی‌های فکری و ادبی شعر انقلاب بررسی کنید:

یاس بوی مهربانی می‌دهد عطر دوران جوانی می‌دهد
یاس‌ها یادآور پروانه‌اند یاس‌ها پیغمبران خانه‌اند
یاس مثل عطر پاک نیت است یاس استشاق معصومیت است
یاس را آیینه‌ها رو کرده‌اند یاس را پیغمبران بو کرده‌اند

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۰

یاس بوی حوض کوثر می‌دهد — عطر اخلاق پیمبر می‌دهد
حضرت زهرا دلش از یاس بود — دانه‌های اشکش از الماس بود
داغ عطر یاس زهرا زیر ماه — می‌چکانید اشک حیدر را به چاه
عشقِ محزون علی، یاس است و بس — چشم لو یک چشمه الماس است و بس
اشک می‌ریزد علی مانند رود — بر تن زهرا گل یاس کبود
گریه آری گریه چون ابر چمن — بر کبود یاس و سرخ نسترن

۶ شعر زیر را از نظر سطح فکری بررسی نمایید.

به‌سان رهنوردانی که در افسانه‌ها گویند،
گرفته کوله بار زاد ره بر دوش
فشرده چوبدست خیزران در مشت
گهی پُرگوی و گه خاموش
در آن مه‌گون فضای خلوت افسانگی‌شان راه می‌پویند ما هم راه خود را می‌کنیم آغاز
سه ره پیداست
نوشته بر سر هر یک به سنگ اندر
حدیثی کش نمی‌خوانی بر آن دیگر
نخستین: راه نوش و راحت و شادی
به تنگ آغشته، اما رو به شهر و باغ و آبادی
دو دیگر راه: نیمش تنگه، نیمش نام
اگر سر بر کنی، غوغا و گر دم درکشی، آرام
سه دیگر: راه بی‌برگشت بی‌فرجام
من اینجا بس دلم تنگ است
و هر سازی که می‌بینم، بدآهنگ است
بیا ره‌توشه بردارم

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۱

۸۲

قدم در راه بی‌برگشت بگذاریم
ببینیم آسمانِ «هرکجا» آیا همین رنگ است؟

اخوان ثالث

۷ شعر ققنوس نیما یوشیج را از نظر قالب تحلیل نمایید.

ققنوس، مرغ خوش‌خوان، آوازهٔ جهان
آواره مانده از وزش بادهای سرد
بر شاخ خیزران
بنشسته است فرد
برگرد او به هر سر شاخی پرندگان
او ناله‌های گمشده ترکیب می‌کند ...

۸ متن زیر از داستان «دو کبوتر، دو پنجره، یک پرواز» اثر سید مهدی شجاعی را از نظر ویژگی‌های نثر بعد از انقلاب اسلامی بررسی نمایید:

«دو سال مانده بود هنوز به گرفتن دیپلم و وقت سربازی؛ اما طاقتم نمی‌توانستیم آورد. لول تابستان بود. کارنامه‌ها را با معدلی همسان گرفتیم و راهی خانه شدیم. با پیشنهادی که تو می‌خواستی بکنی و هنوز نکرده بودی، من موافق بودم، قبل از اینکه بگویی، گفتم: پدر رضایت می‌دهد یا مادر چه کنیم؟ گفتی: رضایت پدر شرط است؛ اما رضایت مادر را هم می‌گیریم.

به خانه که رسیدیم، تو سراغ پدر رفتی و من سراغ مادر.

بر عکس شد. من مادر را راضی کرده بودم و تو هنوز داشتی با پدر چانه می‌زدی.

رفتن هردومان را با هم قبول نمی‌کرد؛ می‌گفت راند برود؛ وقتی برگشت، نوبت حامد و ما که گفتیم ــ مثل همیشه ــ یا هر دو یا هیچ‌کدام، پدر پاسخ داد که: پس هیچ‌کدام.

من و تو هر دو یک لحظه از حرفمان برگشتیم، بر اساس قراری که نداشتیم، پدر با تعجب و حیرت رضایت‌نامهٔ تو را نوشت و مرا گفت که صبر کن راند که آمد تو می‌روی و من سر تکان دادم و هیچ نگفتم».

۹ شعر دورهٔ بیداری را با شعر معاصر (تا انقلاب اسلامی) از نظر فکری مقایسه کنید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۲

روان خوانی تا غزل بعد...

چند ماه از ورودم به زندان موصل ۴ می‌گذشت که متوجّه شدم، چند نفر از بچّه‌ها در اردوگاه سواد چندانی ندارند و خواندن و نوشتن برایشان سخت است.تصمیم گرفتم برای استفادهٔ بهتر از وقتم، با برنامه‌ریزی منظّم، خواندن و نوشتن به آنان یاد دهم.

برای شروع، به آمار دقیق بی‌سوادان نیاز داشتم که از طریق دو سه نفر از بچّه‌ها به آن دست پیدا کردم؛ از مجموع هزار و پانصد نفر، تنها پنج نفر کم سواد بودند.

یک روز آنها را جمع کردم و تصمیمم را برایشان گفتم؛ با خوشحالی پذیرفتند و گفتند: «ما هم دوست داریم مثل بقیه، خودمان برای خانواده‌مان نامه بنویسیم و نامه‌های آنها را بخوانیم.» به آنها قول دادم در طول دورهٔ اسارت آنها را باسواد کنم.

جلسات تدریس را شروع کردم. مشکل اصلی کاغذ بود. به جای کاغذ از مقوا‌های پودر رخت‌شویی استفاده کردم و آموزش را با حروف الفبا شروع کردم. قرارشد هفته‌ای چهار جلسه درس داشته باشیم؛ امّا به خاطر محدودیت‌های اردوگاه و آسایشگاه، عملاً در هفته، دو جلسه بیشتر نمی‌توانستیم برگزار کنیم.

شغلم معلّمی بود و به همین دلیل تمام توانم را برای آموزش خواندن و نوشتن با شیوه‌ای درست، به کار بستم. کار مشکلی بود، هیچ متنی در دست نداشتم؛ حتّی اگر یک جلد کتاب کلاس اوّل دبستان در اختیارم بود، خیلی زود به هدفم می‌رسیدم؛ امّا نبود!

از آنجاکه شکل کلّی آموزش دوره‌های اوّل تا پنجم ابتدایی در ذهنم بود، باهمان ذهنیت سعی کردم برایشان کتاب درسی درست کنم. از دوستانم در این مورد خیلی کمک می‌گرفتم. مشکل کاغذ و خودکار را هم آنها حل می‌کردند. یک ارادهٔ جمعی پشت این کار بود و کارها خوب پیش می‌رفت. به ذهنم فشار می‌آوردم ببینم در فارسی اوّل دبستان چه داستان‌ها و قصّه‌هایی آموخته‌ام تا همان‌ها را به دوستانم یاد بدهم.

در این کار از مشاوره با معلّم هم آسایشگاهی‌ام، «عبّاس درمان» و شخصیت دانشمند و فرزانه، حاج آقا «کرامت شیرازی»، بهره بردم و آنها دریغ نکردند. ایّام خوبی بود. ظرف چند ماه به اندازهٔ یک سال تحصیلی با آنها کار کردم. پیشرفت خوبی داشتند. با مشورت دوستان، کارنامهٔ تحصیلی برایشان

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۵

درست کردم.این کارنامه، همان مقواهای کوچک بود که یکی از دوستان روی آن نقّاشی‌هایی انجام داد و خطّاط مشهور آسایشگاه، آقای «شایق»، از بچّه‌های یزد که روحانی هم بود، با خطّ زیبای خودش، متن آن را نوشت.

مراسم کوچکی در آسایشگاه گرفتیم و این لوح‌ها را به بچّه‌ها دادیم. بی‌نهایت خوشحال بودند هم از اینکه دارند با سواد می‌شوند و هم اینکه کارنامه می‌گیرند. تازه وقتی بهشان گفتم قصد دارم آنها را تا پایهٔ پنجم پیش ببرم، خوشحال‌تر شدند. پایهٔ دوم را پس از وقفهٔ دو سه هفته‌ای با همان جمع دوستان شروع کردم. تکیهٔ اصلی، روی خواندن و نوشتن بود، امّا سعی کردم از درس‌های دیگر هم مطالبی به آنها بیاموزم؛ مثلاً حساب و جدول ضرب را در پایه‌های سوم و چهارم و پنجم به مرور به آنها یاد دادم.دربارهٔ علوم، مسائل معمولی از هر آنچه به ذهنم می‌آمد به آنها می‌آموختم.

تلاش و کوشش آنها در دورهٔ آموزش، مرا هم به وجد می‌آورد.گاهی سختی‌ها و محدودیت‌های آسایشگاه و یا دلتنگی‌های دوری از خانواده به من فشار می‌آورد و برآن می‌شدم جلسهٔ آن روز را تعطیل کنم، امّا بچّه‌ها آن قدر ذوق و شوق داشتند که نیم ساعت قبل از زمان مقرّر دنبالم می‌آمدند و به قول خودمان قربان صدقه‌ام می‌رفتند؛ دورم می‌نشستند و آماده می‌شدند تا درس را شروع کنم؛ من هم «نه» نمی‌گفتم.

زمان می‌گذشت و تلاش من برای آموزش این چند اسیر، جدّی‌تر می‌شد. رغبت آنها زمانی افزون‌تر شد که آرام آرام، خواندن قرآن و نهج‌البلاغه را شروع کردند؛ البتّه نه خیلی روان.

می‌گفتند تا زمانی که نهج‌البلاغه را به صورت روان و آسان نخوانیم، درس خواندن را ادامه می‌دهیم. همین‌طور هم شد. از آن بچّه‌ها فقط نام حسن قانع که بچّهٔ مشهد بود، یادم هست و نام بقیه را فراموش کرده‌ام. باید این نکته را هم بگویم که این برنامه، ایّامی اجرا می‌شد که رفت وآمد بچّه‌ها به آسایشگاه‌های دیگر آزاد بود.

مدّت‌ها گذشت تا اینکه شاگردانم موفّق شدند به آسانی و راحتی قرآن و نهج‌البلاغه بخوانند. روز آخری که کلاس‌هایمان به طور کامل تعطیل می‌شد، مراسم مفصّلی می‌گرفتیم. از سهم خودم، هدیه‌ای تهیه کردم و در آن مراسم به آنها دادم.خیلی خوشحال بودند؛ چون کارنامهٔ سال پنجم دبستان را در دست گرفته بودند. می‌توانستند قرآن و نهج‌البلاغه بخوانند. برای خانواده‌شان نامه بنویسند و نامه‌های آنها را بخوانند.

نکتهٔ جالب در این اردوگاه، آشنایی عدّه‌ای از اسرا به زبان‌های انگلیسی، آلمانی و ایتالیایی بود که سعی می‌کردند با برگزاری کلاس‌های آموزشی به بچّه‌های علاقه‌مند، زبان خارجی یاد دهند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۶

نکتهٔ جالب‌تر اینکه صلیب سرخ، تمام نیازهای آموزشی آنها را تأمین می‌کرد؛ هر کتابی دربارهٔ آن زبان می‌خواستند، برایشان می‌آورد. دعا خواندن در آسایشگاه‌ها ممنوع بود. اگر بعثی‌ها می‌فهمیدند در آسایشگاهی دعا خوانده می‌شود، همه را زندانی می‌کردند و به بچّه‌ها اجازهٔ بیرون آمدن از آسایشگاه نمی‌دادند. با وجود این، بچّه‌ها از هر فرصتی برای خواندن دعا استفاده می‌کردند. برای اعیاد مذهبی و مناسبت‌های انقلابی هم برنامه‌هایی تدارک دیده بودم. با آنکه بعثی‌ها همیشه تأکید داشتند سرود و تئاتر در آسایشگاه ممنوع است، امّا از مجموع بچّه‌های علاقه‌مند و خوش‌صدا گروه سرودی تشکیل دادم که اغلب سرودهای انقلابیِ اوایل انقلاب را می‌خواندند. گاهی هم خودشان دست و پا شکسته سرودهایی می‌نوشتند و همان را تمرین می‌کردند و می‌خواندند.

کارم شده بود برگزاری کلاس و آموزش؛ از صبح تا شب، در هر فرصت ممکن؛ این برنامه‌ها برای آن بود که شور و هیجان بچّه‌ها از عمق دلشان بجوشد و تخلیهٔ روانی شوند. از نوجوانی به مقاله‌نویسی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۷

و دکلمه‌خوانی علاقهٔ خاصّی داشتم. از طبع شعر هم برخوردار بودم و همین ویژگی‌ها باعث شده بود مقالات خوبی بنویسم. البتّه دکلمه‌خوانی ظرافت‌های خاصّ خودش را دارد. باید با حرکات دست و چشم، آن هم به‌صورت موزون، محتوای مقاله را به مخاطب ارائه داد؛ مثلاً وقتی از آسمان می‌گویی، باید با دست به آسمان اشاره کنی و با حرکات چشم و سر، جذابیت متن را برای طرف مقابل افزایش دهی.

موقع خواندن دکلمه‌های حماسی، شور و حال خاصّی پیدا می‌کردم و همین حس را به بچّه‌ها منتقل می‌کردم. تا پایان مقاله‌خوانی، جیک هیچ کس در نمی‌آمد.

در دوران اسارت سعی می‌کردم مقاله‌نویسی و دکلمه‌خوانی را به هر مناسبتی اجرا کنم و روحیهٔ خودم و دیگر اسرا را در برابر سختی‌ها و مشکلات اسارت افزایش دهم. در جلسات شعرخوانی هم اغلب این شعر را می‌خواندم که همه را به وجد می‌آورد و بعد در غم فرو می‌برد:

آبی تر از آنیم که بی‌رنگ بمیریم — از شیشه نبودیم که با سنگ بمیریم
فرصت بده ای روح جنون تا غزل بعد — در حسرت مائیم که در تنگ بمیریم

خیلی‌ها با شنیدن این شعر، به یاد وطن به گریه می‌افتادند. به نوعی بیان و شرح حال ما در اسارت بود.

هر کسی مشغول کاری بود؛ از کارهای گروهی گرفته تا فردی. بعضی بچّه‌های خوش‌ذوق، عروسک‌هایی درست کرده بودند که با آنها خیمه‌شب‌بازی راه می‌انداختند. برنامه‌های نمایشی آنها که معمولاً با قصّه‌ای همراه بود، هم آموزنده بود، هم سرگرم کننده. البتّه هیچ‌گونه امکاناتی برای اجرا نداشتیم؛ مثلاً اگر قرار بود در صحنه، سماوری باشد، تصویر آن سماور را روی مقوا می‌کشیدند یا مثلاً داس کشاورز را از مقوّا می‌ساختیم.

برنامه‌ای که هیچ وقت تعطیل نمی‌شد، مسابقات ورزشی بود؛ والیبال و فوتبال همیشه پا برجا بود و همیشه هم برای بچّه‌ها تازگی داشت. شور و هیجان خاصّی در وجود بچّه‌ها می‌دوید. انگار جان تازه می‌گرفتند. هر مسابقه‌ای هم، حرف و حدیث‌های زیادی را به دنبال داشت.

بعد از یارکشی، کُری‌خوانی بچّه‌ها تا روز مسابقه ادامه می‌یافت. بعد از مسابقه هم بحث بردوباخت‌ها چند روز طول می‌کشید. حسابی ذهن بچّه‌ها درگیر می‌شد و اجرای همین مسابقه‌ها و بازی‌ها و دویدن‌ها، بچّه‌ها را به لحاظ روحی و جسمی تقویت می‌کرد.

در این میان بودند بچّه‌هایی که در برنامه‌ها مشارکت نداشتند. این تعداد اندک، وقتی آیهٔ یأس

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۸

می‌خواندند، در روحیهٔ دیگران بی‌تأثیر نبود؛ هرچند این تأثیر زیاد نبود، امّا به هر حال، نور امید را در دل بچّه‌ها کم رنگ می‌کرد. ما نمی‌خواستیم این طور باشد.

آنها روحیهٔ ضعیفی داشتند؛ انگار از همه بریده بودند و حتّی کورسویی از امید در دلشان پیدا نبود. فقط منتظر طلوع و غروب خورشید بودند تا روز را به شب برسانند. با همهٔ اینها تلاش می‌کردم از برنامه‌ها فاصله نگیرند. همیشه از آنها می‌خواستم در برنامه‌ها مشارکت کنند. حرفشان این بود که استعداد و هنر این کارها را ندارند، ولی بهشان روحیه می‌دادم و می‌گفتم: «همهٔ ما مثل همیم. این حرفا نیس. اگه دوس ندارین تو اجرای برنامه‌ها شرکت کنین، بیاین بین بچّه‌ها و با اونا برنامه رو تماشا کنین و نظر بدین؛ این واسهٔ ما خیلی مهم و باارزشه.»

دوست نداشتم از بچّه‌ها فاصله بگیرند یا احساس طرد شدن کنند. شاید هم در بعضی موارد حق داشتند منزوی شوند؛ چون به هر حال همیشه افراط و تفریط‌های بعضی‌ها، مشکلاتی ایجاد می‌کرد یا اختلاف سلیقه‌ها به حدّی بالا می‌گرفت که بعضی‌ها ترجیح می‌دادند در برنامه‌های عمومی مشارکت نداشته باشند. امّا سختی اسارت فراتر از این بود که کسی بتواند گوشهٔ دیوار بنشیند، در هیچ برنامه‌ای شرکت نکند و به راحتی وقت بگذراند. واقعاً سخت بود. عقربه‌ها تنبل شده بودند؛ شاید هم مرده. گاه احساس می‌کردیم که یک روز اسارت، به اندازهٔ هفته‌ها و ماه‌های روزهایی که آزاد بودیم، طول می‌کشید.

در شرایط سخت و طاقت‌فرسای اسارت باید کاری می‌کردیم که زمان بگذرد و سختی‌ها قابل تحمّل‌تر شود. در آن روزهای غربت، نیازمند دلگرمی و امید بودیم تا روحمان در زندان بعثی‌ها نپوسد. اگر مقاومتِ روح می‌شکست، زندگی خیلی سخت‌تر می‌شد؛ چرا که دشمن هر لحظه در کمین کسانی بود که به قول خودمان کم آورده بودند؛ کسانی که به بهای اندکی خیلی چیزها را زیر پا می‌گذاشتند. ما تلاش می‌کردیم چنین بلایی سرمان نیاید...

زندان موصل، (خاطرات اسیر آزاد شده، اصغر رباط جزی)

کامور بخشایش

درک و دریافت

۱ متن «آغازگری تنها» و «تا غزل بعد» را از نظر زاویهٔ دید و شخصیت‌های اصلی مقایسه نمایید.

۲ در این متن، از چه راهکارهایی در رویارویی با دشواری‌های اسارت بهره گرفته شده است؟

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۹

درس دهم

بانگ جَرَس

۱ وقت است تا برگ سفر بر باره بندیم
دل بر عبور از سدِّ خار و خاره بندیم

از هر کران بانگ رحیل آید به گوشم
بانگ از جرس برخاست وایِ من خموشم

دربادلان، راه سفر در پیش دارند
یا در رکاب راهوارِ خویش دارند

گاه سفر آمد برادر، ره دراز است
پروا مکن، بشتاب، همّت چاره‌ساز است

۵ گاه سفر شد باره بر دامن برانیم
تا بوسه گاهِ وادی ایمَن برانیم

وادی پر از فرعونیان و قبطیان است
موسی جلودار است و نیل اندر میان است

تنگ است ما را خانه، تنگ است، ای برادر
بر جای ما بیگانه ننگ است، ای برادر

فرمان رسید این خانه از دشمن بگیرید
تخت و نگین از دست اهریمن بگیرید

یعنی کلیم آهنگ جان سامری کرد
ای یاوران، باید ولی را یاوری کرد

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

۱۰ حُکمِ جلودار است بر هامون بتازید
هامون اگر دریا شود از خون، بتازید

فرض است فرمان بردن از حکمِ جلودار
گر تیغ بارد، گو ببارد، نیست دشوار

جانان من برخیز و آهنگ سفر کن
گر تیغ بارد، گو ببارد، جان سپر کن

جانان من برخیز بر جولان برائیم
زان جا به جولان، تا خط لبنان برائیم

آنجا که هر سو صد شهید خفته دارد
آنجا که هر کویش غمی بنهفته دارد

۱۵ جانان من اندوه لبنان کُشت ما را
بشکست داغ دیرِ یاسین پشت ما را

باید به مژگان رُفت گَرد از طُور سینین
باید به سینه رَفت زین جا تا فلسطین

جانان من برخیز و بشنو بانگ چاووش
آنک امام ما عَلَم بگرفته بر دوش

تکبیرزن، لبّیک گو، بنشین به رهوار
مقصد دیار قدس، همپای جلودار

حمید سبزواری

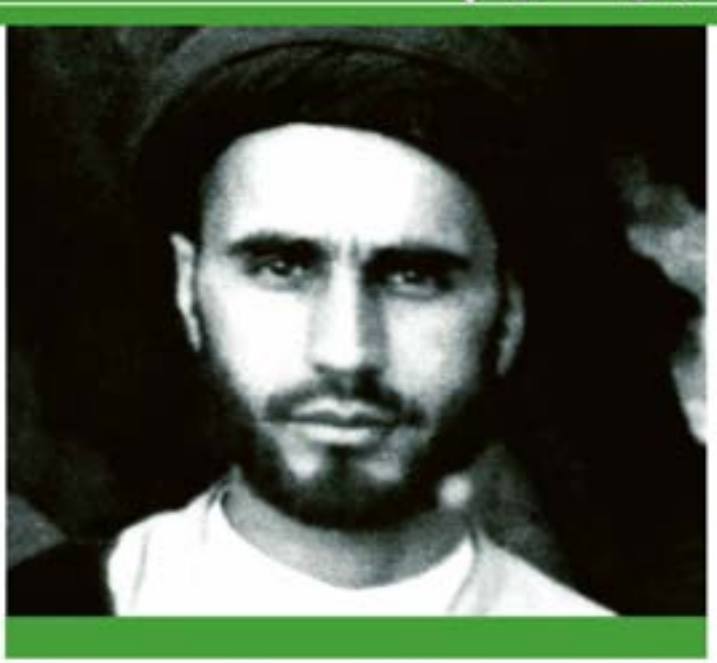
معارف اسلامی و فارسی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

روان خوانی

دیدار

طلبهٔ جوان، در آن سرمای کشنده که در تهران هیچ پیشینه نداشت، برفِ بلند را می‌کوبید و پیش می‌رفت یا برفِ کوبیده را پیش می‌کوبید؛ قبای خویش به خودْ پیچان، تنها، تنها.

طُلّاب دیگر، چند چند با هم می‌رفتند و در این گروهی رفتن، گرمایی بود. تنگِ هم، گفت‌وگوکنان امّا طلبهٔ جوانِ ما ـ حاج آقا روح الله موسوی ـ به خویش بود و بس.

حاج آقا روح الله از میدان مُخبرالدّوله که گذشت، یخشی از شاه‌آباد را طی کرد؛ به کوچهٔ مسجد پیچید، به درِ خانهٔ حاج آقا مدرّس رسید و ایستاد. در، گشوده نبود امّا کلون هم نبود. حاج آقا در را قدری فشار داد. در گشوده شد. طلبهٔ جوان پا به درون آن حیاطِ محقّر گذاشت و به خود گفت: «خوب است که نمی ترسند. خوب است که

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۴

خانه‌اش محافظی ندارد و در خانه‌اش چفت و کلونی؛ امّا او را خواهند کشت، همین جا خواهند کشت. رضاخان او را خواهد کشت. انگلیسی‌ها او را خواهند کشت. چقدر آسان است که با یک تهانچه وارد این حیاط شوند به جانب آن اتاق بروند و تیری به قلبِ مدرّس شلّیک کنند. قلب یا مغز؟ خدایا، چرا هنوز، بعد از بیست‌ودو سال، بیست‌ودو سال ... ذهن من این مسئله را نگشوده است؟ به قلب پدر شلیک کردند یا به مغزش؟

چرا مادر می‌گفت: «قرآنِ جیبی‌اش به اندازهٔ یک سکّه سوراخ شده بود» و چرا سیّدی می‌گفت: «صورت که نداشت، آقا! سر هم نیمی...»

آقا روح‌الله باز گیر افتاده بود: کدام یک مهم‌تر از دیگری است؟ حاج آقا مدرّس با کدام یک از این دو بیشتر کار می‌کند؟ قلب یا مغز؟ کدام را ترجیح می‌دهد؟

«ـ آقایانِ محترم! علما! روحانیونِ حوزه‌ها! با مغزهایتان با حکومت طرف شوید، با قلب‌هایتان با خدا. اینجا، حساب کنید، بسنجید، اندازه بگیرید، چُرتکه بیندازید؛ چرا که با چُرتکه اندازانِ بَد نهاد روبه‌رو هستید امّا آنجا با قلب‌هایتان، با خلوتتان، با طهارتتان، تسلیم تسلیم با خدا روبه‌رو شوید. اینجا، به هیچ قیمت نشکنید؛ آنجا شکسته و خمیر شده باشید. اینجا، همه‌اش، در پرده بمانید؛ آنجا، در محضر خدا، پرده‌ها را بردارید... .»

آقا روح‌الله جوان، دلش نمی‌خواست منبر برود امّا دلش می‌خواست حرف‌هایش را بزند. همیشه گرفتار انتخاب بود. «در ماه مبارکِ رمضان یا در محرّم و صفر، آیا برای تبلیغ بروم؟ بازگردم به خمین؟ از پلّه‌های همان منبری که حاج آقا مصطفی بالا می‌رفت؛ بالا بروم؟ جوان، بالا بلند، موقّر، آرام، بروم بالای منبر و بگویم که رنج رعیّت بس است؟ حکومتِ خان‌های

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۵

قدّاره کش بس است؟ بگویم که در خانهٔ حاج آقا مدرّس ــ که علیه دشمنانِ شما می جنگد ــ همیشهٔ خدا باز است و رضاخان لو را خواهد کشت؟»

طلبهٔ جوان وارد اتاق آقای مدرّس شد؛ سلام کرد، قدری خمید و همان جا پای در نشسته، که سوزِ برف بود و درزهای دهان گشودهٔ در.

آقای مدرّس، طلبه را به اندازهٔ سه بار دیدن می شناخت امّا نه به اسم و رسم. برادرش حاج آقا مرتضی پسندیده را که در مدرسهٔ سپهسالار، گه گاه در محضرِ مدرّس تَلَمُّذ می کرد، بیش می شناخت امّا هرگز حس نکرده بود که این دو روحانیِ جوان ممکن است برادرِ هم باشند. هیچ شباهتی به هم نداشتند. آدمی زاد می توانست به نگاهِ آن یکی تکیه کند ـ همان طور که به یک بالش پَر تکیه می کند ـ و می توانست نگاهِ این یکی را در چلّهٔ کمان بنشاند و به سوی دشمن پرتاب کند و مطمئن باشد که دشمن را متلاشی خواهد کرد.

طلبه ای گفت: «جناب مدرّس، در کوچه و بازار می گویند که شما مشکلتان با رضاخان میرپنج در این است که سلطنت را می خواهید، نه جمهوری را و اعتقاد به بقای خاندانِ سلطنت دارید و نظام شاهنشاهی را موهبتی الهی می دانید؛ حال آنکه رضاخانِ میرپنج و سیّدضیا و بسیاری دیگر می گویند که کارِ سلطنت، تمام تمام است و عصرِ جمهوری فرارسیده است...»

مدرّس، مدّت ها بود که با این ضربه ها آشنایی داشت و با دردِ این ضربه ها و به همین دلیل، همیشه پاسخ را در آستینش داشت.

ـ خیر آقا... خیر... بنده با سلطنت ـ چه از آنِ قاجار باشد چه دیگری و دیگری ـ ابدا ابدا موافق نیستم؛ یعنی، راستش، اصولاً نظامِ سلطانی را نظمِ مطلوبی برای اُمّت و ملّت نمی دانم. امروز، سلطانِ درماندهٔ قاجار، در آستانهٔ سقوطِ نهایی، تازه متوجّه شده است که خوب است سلطنت کند نه حکومت؛ خدمت کند نه خیانت امّا این غولِ بی شاخ و دُم که معلوم نیست از کدام جهنّمی ظهور کرده و چطور او را یافته اند و چطور او را ـ از دربانیِ سفارت آلمان ـ به اینجا رسانده اند، تمامِ وجودش خودخواهی و زورپرستی و میل به استبداد و اطاعت از انگلیسی هاست... شما، حرفی داری فرزندم؟

ـ از کجا دانستید که حرفی دارم، حاج آقا؟

ـ از نگاهتان. در نگاهتان اعتراضی هست.

ـ می گویم: «شما به تئومندیِ رضاخان اعتراض دارید یا به بیگانه پرستی اش؟»

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۶

ـ منظورت چیست فرزندم؟

ـ زمانی که ضمن بحث، می فرمایید «این غول بی شاخ و دُم»، انسان به یاد لاغری بیش از اندازهٔ شما در برابر غول اندامی رضاخان می افتد و این طور تصوّر می کند که مشکل شما با رضاخان، مشکل شکل و شمایل و تنومندی اوست، نه اینکه او را آورده اند بی هیچ پیشینه در علم سیاست و دین و جاهل است و مستبد و به دلیل همین جهل هم او را نگه داشته اند نه هیکل.

مدرّس سکوت کرد.

سکوت به درازا کشید.

آقا روح الله دانست که ضربه اش ساده امّا سنگین بوده است.

عذر می خواهم حاج آقا! قصد آزارتان را نداشتم؛ شما، وقتی در حضور جمع ـ به مسامحه ـ به تنومندی یک نظامی بدکار اشاره می کنید به بخشی از موجودیّت آن نظامی اشاره می فرمایید که پدیدآمدنش در یدِ اختیار آن نظامی نبوده و ارادهٔ الهی و تنومندی پدر و مادر روستایی ـ احتمالاً ـ در آن نقش داشته است. در این حال، شما را به بی عدالتی مُتّهم خواهند کرد و اعتبار کلام عظیمتان را در باب خطر خوف آور استبداد، درک نخواهند کرد و همه جا خواهند گفت که آقای مدرّس، مَردِ خوب و شوخ طبعی است که سخنان نمکین بسیار می گوید امّا مسائل جدّی قابل تأمّل، چندان که باید، در چنته ندارد و دشمنان شما و ملّت و دین بهانه خواهند یافت و با آن بهانه، نه فقط شما را بلکه ما را که شما پرچمدارمان هستید، خواهند کوبید و له خواهند کرد....

باز، سلطهٔ خاموشی.

طلّاب سر به زیر افکنده بودند. صدایشان از دهان این طلبهٔ بی پروای خوش بیان بیرون آمده بود، بی کم و کاست.

مدرّس تأثّر را پس نشاند.

ـ کاش که شما، با همهٔ جوانی تان، به جای من، به این مجلس شورا می رفتید. شما به دقّت و مؤثّر سخن می گویید، حاج آقای جوان!

ـ ممنون محبّتتان هستم حضرت حاج آقا مدرّس امّا من این مجلس را چندان شایسته نمی دانم که جای روحانیّت باشد. آنچه را که شما می گویید دیگران هم می توانند بگویند. آنچه که شما می توانید انجام بدهید که دیگران نمی توانند، دعوت جمیع مسلمانان ایران است به مبارزهٔ

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۷

تن به تن با قاجاریان و رضاخانیان و جملگی ظالمان و وابستگان به اجانب. اگر سرانجام، به کمک ملّت، حکومتی بر کار آوردید که عطر و بوی حکومت مولا علی علیه‌السلام را داشت، وظیفهٔ خود را به عنوان یک روحانی مبارز تمام عیار انجام داده‌اید.

ـ طلبهٔ جوان! آیا منظورتان این است که اصولاً، من، موجود هدف گم کرده‌ای هستم؟

ـ خیر، هدف شما برای کوتاه مدّت خوب است که بنده به عنوان یک طلبهٔ کوچک جست‌وجوگر، به این هدف اعتقاد دارم امّا روش‌تان را برای رسیدن به این هدف، روشی درست نمی‌دانم. شما با دقّت و قدرت، به نقاط ضربه پذیر رضاخان ضربه نمی‌زنید بلکه ضربه‌هایتان را غالباً، به سوی لو و دیگران، بی‌هوا پرتاب می‌کنید. شما در سنگر مشروطیّت ایستاده‌اید امّا یکی از رهبران ما، سال‌ها پیش، از مشروعیّت سخن گفته است و در اسلام، شرع مُقدّم بر شرط است.

شما به اعتقاد این بندهٔ ناچیز، این جنگ را خواهید باخت و رضاخان، به هر عنوان خواهد ماند و بساط قلدری‌اش را پهن خواهد کرد و ما را بار دیگر ـ چنان که ماه قبل فرمودید ـ از چاله به چاه خواهد انداخت؛ شاید به این دلیل که آقای مدرّس، تنهای تنها هستند و همراهانشان، اهل یک جنگ قطعی نیستند و در عین حال، آقای مدرّس، گرچه به سنگر ظلم حمله می‌کند امّا از سنگر عدل به سنگر ظلم نمی‌تازد. در این مشروطیّت، چیزی نیست که چیزی باشد....

ـ مانعی ندارد که اسم شریفتان را بپرسم؟

ـ بنده روح الله موسوی خمینی هستم. از قم به تهران می‌آیم. البته به نُدرت.

ـ بله ... شما تا به حال، چندین جلسه محضّت کرده‌اید و به دیدن من آمده‌اید و همیشه همان جا پای در نشسته‌اید... چرا تا به حال، در این مدّت، نظری ابراز نداشته بودید فرزندم؟ چرا تا به حال، این افکار جوان و زنده را بیان نکرده بودید؟

ـ می‌بایست که به حدّاقل پختگی می‌رسیدند آقا! کلام خام، بدتر از طعام خام است.

طلبهٔ جوان، بهنگام برخاستن را می‌دانست، چنان که بهنگام سخن گفتن را.

طلبه برخاست.

مدرّس برخاست.

جملگی حاضران برخاستند.

ـ حاج آقا روح الله، شما اگر زحمتی نیست یا هست و قبول زحمت می‌کنید، بیشتر به دیدن

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۸

عنوان: فارسی (۲) | کد: ۱۱۱۲۰۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

گنج حکمت خاکریز

در لحظات اوّل عملیات که خطوط دشمن شکسته شد، پشت سر نیروهای ما ارتفاعات موسوم به «کلّه قندی» بود که دشمن با استقرار سلاح‌های زیادی قلّه را در دست داشت. شهید ساجدی با توجّه به اینکه نسبت به همهٔ مسائل آگاهی داشت، روحیهٔ خود را نباخته،

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۰

احداث یک خاکریز دوجداره را تنها راه حل می‌دانست. با توجّه به امکانات محدود مهندسی و دید و تسلّط دشمن، قبول و اجرای این طرح خیلی سخت بود. به ویژه که لازم بود در فاصلهٔ زمانی شب تا سپیده‌دم اجرا و احداث می‌شد ولی ایشان به اجرای این طرح ایمان داشت و با قاطعیّت می گفت: «خاکریز را صبح تحویل می‌دهیم.»

عملیات احداث خاکریز شروع شد. آن شب برادران جهاد و در رأس آنها شهید ساجدی، آرام و قرار نداشتند. در اوّلین دقایق صبح، احداث این خاکریزِ هشت نه کیلومتری به پایان رسید و خاکریزی که به‌کمک دو نیروی مهندسی شروع شده بود، تقریباً در وسط به هم رسیدند و اتمام خاکریز روحیهٔ عجیبی در بین برادران جهادگر و رزمنده ایجاد کرد امّا این کار شهید ساجدی را راضی نمی کرد. او پیش‌بینی می کرد که با توجّه به تسلّط دشمن بر ارتفاعات روبه‌رو و ارتفاعات پشت، امکان زیر آتش گرفتن بچّه‌ها وجود دارد؛ به همین دلیل، مرحلهٔ دوم کار را شروع کرد. خاکریزی به طول چند کیلومتر در پشت خاکریز اوّل که از آن به‌عنوان خاکریز دو جداره یاد می‌شود، احداث نمود.

آن روز با تدبیر حساب شدهٔ شهید ساجدی، رزمندگان توانستند در برابر نیروهای دشمن مقاومت کنند و به پیروزی رسند.

روایت سنگرسازان ۲، عیسی سلمانی لطف آبادی

فارسی ۳ | ۳۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۱

روان‌خوانی

جاسوسی که الاغ بود!

می‌گویم: «حاجی! شما هر چه دستور بدهید به دیدهٔ منّت. الآن بگو چاه بِکَنم؛ بگو از دیوار راست بالا بروم؛ بگو با دست‌هایم برایت خاکریز بزنم؛ اصلاً بگو تا یک ماه به مادرزنم زنگ نزنم؛ تمام این کارها شدنی است امّا به من نگو که با این پانزده تا میتی که برایمان مانده، دشت به این بزرگی را مین‌گذاری کنم! هیچی نباشه واسهٔ مین‌گذاری این منطقه دو هزار تا مین لازم داریم. دشت است، زمین فوتبال‌دستی نیست که نوکرتیم!»

حاجی از حرف‌هایم خندهاش می‌گیرد امّا به زور سعی می‌کند جلوی خنده‌اش را بگیرد. می‌گوید:

ـ «حاج احمد آقا! پسر گل گلاب! دشمن عن‌قریب است که توی این دشت وسیع عملیات کند. توکّلت به خدا باشد. چه بسا همین پانزده تا مین هم برایمان کاری افتاد. خدا را چه دیدی برادر من؟ از قدیم گفته‌اند کاچی به از هیچی! شما همین پانزده تا مین را مقابل دشمن کار بگذارید، خداوند کریم است.»

نمی‌دانم چه بگویم. روی حرف حاجی که خودش از عاملان بزرگ و قدیمی تخریب است، حرفی نمی‌توانم بزنم امّا این کاری که از ما می‌خواهد، درست مثل این است که بخواهیم با یک کاسهٔ ماست، با آب یک دریاچه، دوغ درست کنیم.

حاجی آن قدر مهربان و دوست داشتنی است که جرئت کنم برای آخرین بار با شوخی از این کارش انتقاد کنم. می‌گویم:

ـ هر چه شما بفرمایید حاجی. امّا خدا وکیلی ما را که سر کار نگذاشته‌ای؟ بالاغیرتاً اگر می‌خواهی ما را به دنبال نخودسیاه و این جور چیزها بفرستی، بگو، من به جان مادرم از صبح تا شب توی این دشت، پاره آجر و سنگ و کلوخ به جای مین کار می‌گذارم!

حاجی جلو می‌آید. پیشانی‌ام را می‌بوسد. دست‌هایم را توی دستش می‌گیرد و

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۸

می‌گوید: «مؤمن خدا! ما که باشیم که شما را سرِ کار بگذاریم. ما پانزده تا مین داریم و غیر از این هم نداریم و راه چاره‌ای هم فعلاً نداریم. باید به تکلیفمان عمل کنیم. بروید و به هر وسیله‌ای که شده این مین‌ها را توی دشت، روبه‌روی دشمن کار بگذارید. خداوند کریم است. بروید و معطّل نکنید.»

با اینکه ته دلم از این کار بی‌نتیجه سر درنمی‌آورم امّا فرمان حاجی برایم اجرا نشدنی نیست. چاره‌ای ندارم، باید این کار را انجام بدهم.

دوستم احمدرضا را صدا می‌زنم و ماجرا را به او می‌گویم. تصمیم می‌گیریم برویم الاغی پیدا کنیم و مین‌ها را بار الاغ کنیم و بزنیم به دشت؛ روبه‌روی مواضع عراقی‌ها.

اوّلین خر را که می‌بینیم، تصمیم به خریدش می‌گیریم. احمدرضا زل می‌زند به چشمان خر و انگاری که صد سال است الاغ‌شناس بوده باشد؛ آرام در گوشم می‌گوید:

– احمد، این خر، خرِ خوبی نیست. خیلی چموش است. من می‌دانم که کار دستمان می‌دهد! از چشمانش شرارت و حیله‌گری می‌بارد!

احمدرضا چنان جدّی حرف می‌زند که نزدیک است باورم شود؛ می‌گویم:

– مرد حسابی! خر، خر است دیگر. ما که نیامده‌ایم خرید و فروش خر کنیم.

مین‌ها را که کاشتیم، خر را می‌آوریم به قیمت مناسب به صاحبش می‌فروشیم. نکند خیال کردی این خر، جاسوس صدام است؟!

احمدرضا اخلاقش همین طوری است. خنده‌دارترین چیزها را آن قدر جدّی می‌گوید که آدم نمی‌داند باور کند یا نه!

خر، هنوز اوّل کاری چموشی می‌کند و هر چه افسارش را می‌کشیم، جلو نمی‌آید امّا بالاخره بعد از ساعتی مین‌ها را بار خر می‌کنیم و راه دشت را در پیش می‌گیریم.

خر سلّانه سلّانه راه می‌آید و گاهی می‌ایستد و این سو و آن سو را بو می‌کشد و علف و خاری را پوزه می‌زند و دوباره راه می‌افتد.

فارسی ۳ | ۳۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۰

نزدیک‌تر که می‌شویم، اوضاع خطرناک می‌شود. احمدرضا افسار خر را به دست گرفته و او را قدم به قدم و با احتیاط جلو می‌کشد. کم‌کم به محلّی که باید مین‌ها را روی زمین بکاریم، می‌رسیم. هفت تا مین یک طرف خر و هشت تا مین هم سمت دیگر خر، بار کرده‌ایم.

احمدرضا می‌گوید: «بهتر است خر را روی زمین بنشانیم.»

امّا خر، خری نیست که با این آسانی‌ها حرف ما را گوش کند و مثل بچّهٔ خر روی زمین بنشیند!

احمدرضا اوّل به شوخی دهانش را داخل گوش خر می‌کند و آرام می‌گوید:

– خر جان! بفرما بنشین. این جوری خیلی تابلو هستی!

امّا خر، انگار که مگسی توی گوشش رفته باشد، مدام آن را تکان می‌دهد و به سر و صورت احمدرضا می‌کوبد.

دو نفری سعی می‌کنیم خر را هر طور که هست روی زمین بنشانیم. امّا خر، پرزور است و نمی‌نشیند. احمدرضا می‌گوید: «این خر، زبان آدمیزاد حالیش نیست. از اوّل هم گفتم یک خر زبان‌فهم بخریم، گفتی همین خوب است!»

می‌گویم: «ای بابا! این قدر خر خر نکن. ما اگر قرار بود توسّط دشمن دیده شویم که دیده می‌شدیم. بیا کمک کن مین‌ها را کار بگذاریم و برویم.»

همین که می‌خواهیم اوّلین مین را برداریم، ناگهان خر سرش را بالا می‌گیرد و با صدای بلند شروع به عرعر می‌کند. این جای کار را دیگر نخوانده بودیم. دلم می‌خواهد دهان خر را با جفت دست‌هایم بگیرم و خفه‌اش کنم. ای لعنت بر دهانی که بی‌موقع باز شود.

از اوّل تا آخر آوازش ده ثانیه طول می‌کشد. دل توی دلمان نیست. الآن است که لو برویم و دشمن متوجّه ما بشود.

آواز الاغ که تمام می‌شود، دوباره آواز دیگری را شروع می‌کند.

احمدرضا می‌گوید: «نگفتم این جاسوس دشمن است؟!»

و با خشم چنان با لگد به پشت خر می‌زند که خر آوازش را نیمه‌کاره رها می‌کند و جفتک می‌اندازد و چهار نعل به طرف خاکریز دشمن می‌دود.

– این چه کاری بود؟ چرا خر را فراری دادی؟

احمدرضا می‌گوید: «بگذار برود گم شود خر نفهم! حالا باید خودمان هم در برویم. الآن است

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۱

که لو برویم. چنان زدم که دیگر هوس نکند بی‌موقع آواز بخواند!»

چاره‌ای نیست. برخلاف مسیر خر می‌دویم و خودمان را از منطقه دور می‌کنیم.

به داخل مواضع خودمان که می‌رسیم، نمی‌دانیم از خجالت به حاجی چه بگوییم! بگوییم حریف یک الاغ نشدیم؟

حاجی خودش به استقبال ما می‌آید؛ با دیدن چهره‌های عرق کرده و سرهای پایین افتاده‌مان مثل اینکه ماجرا را حدس زده باشد، می‌گوید:

– به‌به! دو تا پهلوان، احمدا چقدر زود برگشتید؟! بالاخره کار خودتان را کردید؟!

این جملهٔ آخر را طوری می‌گوید که یک لحظه گمان می‌کنیم متوجّه خرابکاری ما شده و به ما طعنه می‌زند امّا حاجی اهل این حرف‌ها نیست. می‌نشینیم کنارش و با خجالت، همه چیز را برایش مو به‌مو توضیح می‌دهیم. حاجی می‌خندد و بعد می‌گوید: «آن پانزده تا مین را هم به باد دادید؟ فقط باید مطمئن شوم که کوتاهی نکردید!»

نمی‌خواهم دروغ بگویم. اشاره به احمدرضا می‌کنم و می‌گویم: «به نظر من این لگد آخری که احمدرضاخان به الاغ زد، اضافی بود!»

***

روزهای سخت ما خیلی زود می‌رسد. مین‌هایی که قرار بود برسد، هنوز نیامده است. اگر جلوی دشمن مین‌گذاری کرده بودیم، حالا خیالمان راحت‌تر بود.

تمام نیروها منتظر حمله دشمن هستند امّا یک روز، دو روز، سه روز می‌گذرد و خبری نمی‌شود. بچّه‌های شناسایی همین روزها در یک عملیّات محدود، یک عراقی را اسیر کرده‌اند تا اطّلاعاتی از او بگیرند.

اسیر حرف‌های عجیبی می‌زند:

– عملیّاتی در کار نیست. فرماندهان ما بعد از بررسی‌های زیاد به این نتیجه رسیده‌اند که با وجود هزاران مینی که ایرانی‌ها توی دشت کار گذاشته‌اند، تلفات سنگینی خواهیم داد!

– هزاران مین؟ شما از کجا فهمیدید؟

اسیر بعثی لبخند کنایه‌آمیزی می‌زند و می‌گوید: «خیال کردید ما الاغ هستیم؟ ما آن الاغی را که بار مین رویش بود، گرفتیم... همهٔ ما از تعجّب شاخ درآوردیم. آن قدر مین اضافه آوردید که

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۲

بارالاغ کردید که به عقب بفرستید امّا خبر نداشتید که الاغ با فرار کردنش به سمت مواضع ما، همه چیز را لو داد.»

همه به هم زل زدیم و در میان بهت و حیرت اسیر دشمن، همراه با حاجی با صدای بلندی از ته دل خندیدیم...

قصهٔ شیرین فرهاد، احمد عربلو

درک و دریافت

۱ دربارهٔ شیوهٔ بیان نویسنده توضیح دهید.

۲ دربارهٔ فضا و حسّ و حال حاکم بر این متن به اختصار بنویسید.

معرفی کتاب درسی
عنوان درس:
شماره صفحه: ۴۳

درس یازدهم

آن شب عزیز

من را هم گفتید که بروم، همه را گفتید امّا نمی‌شد آقا! نمی‌توانستم، شما عصیانی شدید؛ گفتید که دستور می‌دهید، امّا باز هم من نتوانستم بروم؛ بقیّه توانستند، بقیّه رفتند، امّا من نتوانستم آقا! دست خودم نبود؛ پاهایم سست شده بود؛ قلبم می‌لرزید؛ عرق کرده بودم؛ قوّت اینکه قدم از قدم بردارم، نداشتم. نمی‌خواستم که خدای ناکرده حرف شما را زیر پا گذاشته باشم. گفتن ندارد، خودتان می‌دانید که من بیش از همه مُصِر بودم در شنیدن حرف‌های شما. صحبت امروز و دیروز نیست، همیشه این‌طور بوده است. از آن زمان که معلّم بودید تا اکنون که باز معلّم هستید. صحبت ترس نبود؛ دوست داشتن بود؛ عشقم به این بود که حرفتان را بشنوم، فرمانتان را ببرم... الآن هم دوستتان دارم؛ بیشتر از همیشه.

مدیر را کلافه کردم بعد از رفتن شما، از پس سراغ شما را از او گرفتم. می‌گفت نمرات ثلث سوم را که داده‌اید، رفته‌اید آقا! بی‌خبر و می‌گفت برای گرفتن حقوقتان هم حتّی سر نزده‌اید. احتمال می‌داد که جبهه رفته باشید ولی یقین نداشت، من هم یقین نداشتم تا وقتی با چشم‌های خودم ندیدم که بر بالای تلّ خاکی ایستاده‌اید ـ چفیه بر گردن و کُلت بر کمر ـ و برای بچّه‌ها صحبت می‌کنید، یقین نکردم.

آفتاب، چشمهایتان را می‌زد؛ برای همین، دستتان را بر چشم‌های درشتتان که در نور آفتاب جمع شده بود، حمایل کرده بودید، دست دیگرتان را هم به هنگام صحبت کردن تکان می‌دادید. با یک سال و نیم پیش فرق زیادی نکرده بودید. وقتی یقینم شد که خودتانید، نزدیک بود بی‌اختیار به سویتان خیز بردارم و فریاد بزنم: آقای موسوی! من موحّدی‌ام، شاگرد شما، ولی این کار را نکردم؛ بر خودم مسلّط شدم و پشت ردیف آخر، گوشه‌ای کز کردم. شما هم مرا دیدید. معلوم است که دیدید ولی اینکه همان دم شناخته باشیدم، مطمئن نیستم. یادم رفت برای

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

چه کاری آمده بودم، آن‌قدر جذب دیدار شما شده بودم که فراموش کردم برای رساندن پیغام به گُردان شما آمده‌ام.

مثل کلاس، گرم و پرشور حرف می‌زدید و مثل کلاس، طنز و شوخی از کلامتان نمی‌افتاد. از صحبت‌هایتان پیدا بود که حمله در کار است.

وقتی حرف‌هایتان تمام شد و تکبیر و صلوات بچّه‌ها فرو نشست، به سمت من آمدید. فکر اینکه مرا شناخته باشید، دلم را گرم کرد. از جا کنده شدم و به سمت شما دویدم. قبل از اینکه بگویم: «آقای موسوی، من...». شما آغوش گشودید و لبخند زدید و گفتید: «به به! سلام علیکم احمد جان موحّدی!» تعجّب کردم از اینکه اسم و فامیلم را هنوز از یاد نبرده‌اید؛ همدیگر را سخت در آغوش فشردیم و بوسیدیم.

دست مرا گرفتید و از میان بچّه‌ها درآمدیم. از حال و روز سؤال کردید و من خبر قابل عرض نداشتم.

پرسیدم اگر اشتباه نکنم، بوی حمله می‌آید؟

گفتید: «از شامّهٔ قوی شما تشخیص بوی حمله غریب نیست.»

گفتم: «فکر می‌کنید امام حسین ﷺ ما را دوست داشته باشد؟»

گفتید: «چرا که نه، شما عاشق حسینید و حسین بیش از هر کس دوست داشتن را می‌فهمد و قدر می‌داند.»

گفتم: «پس در این حمله مرا هم با خود همراه می‌کنید؟ نه برای جنگیدن، برای با شما همراه بودن، برای جنگ یاد گرفتن.»

نمی‌پذیرفتید، بهانه می‌آوردید و طفره می‌رفتید ولی اصرارهای من که بوی التماس می‌داد، عاقبت شما را متقاعد کرد.

مقدّمات کار بسیار زودتر از آنچه من و شما تصوّر می‌کردیم، انجام شد. بچّه‌ها بعد از شام پراکنده

• عنوان درس:

• شماره صفحه: ۸۹

شدند، هر کدام به سویی رفتند. من هم می‌توانستم و می‌خواستم که چون دیگر بچّه‌ها در گوشه‌ای خودم را گم کنم و با خدای خود به درد دل بنشینم امّا همراهی با شما را دوست‌تر داشتم.

بی‌آنکه بدانید تعقیبتان کردم؛ چون شما معلّمم بودید و از آموختن هیچ چیز به شاگردانتان دریغ نداشتید، تنها و تنها برای تعلیم گرفتن، شبح شما را در میان تاریکی تعقیب می‌کردم.

آن‌قدر مراقب پنهان‌کاری خودم بودم که نفهمیدم چقدر از سنگرها فاصله گرفته‌ایم. میانهٔ دوتپه‌ای که در کنار هم برآمده بود، جای دنجی بود برای خلوت کردن با خدا. همین گمان مرا به سوی آن دو تلّ خاک کشانید. پیدا بود که پیش از این، سنگر دیده‌بانی یا انفرادی دشمن بوده‌است. زمزمهٔ لطیف و سبک و ملایم شما گمان مرا تأیید کرد. می‌بایست هر چه زودتر مخفیگاهی پیدا کنم که از هر دیدرسی در امان بمانم. جز گودالی که از کنجکاوی گلولهٔ توپ در خاک فراهم آمده بود، کجا می‌توانست مخفیگاه من باشد، در زمانی که ماه داشت سربلند از پشت ابرهای تیره بیرون می‌آمد؟ ولی عمق گودال آن‌قدر نبود که بتواند جثّهٔ آدمی را ایستاده یا نشسته در خود بگیرد. سجده بهترین حالتی بود که می‌توانست مرا با خاک همسطح و یکسان کند.

صدایی که می‌آمد، حزین‌ترین و عاشقانه‌ترین لحنی بود که در عمرم شنیده بودم. دعای کمیل می‌خواندید؛ از حفظ هم؛ پیدا بود که از حفظ می‌خوانید، آنجا که شما نشسته بودید، جای برافروختن روشنی نبود، مگر چقدر فاصله بود تا نیروهای دشمن؟! از لحنتان پیدا بود که راز و نیاز و مناجات دارد به انتها می‌رسد. اوّل سر را از گودال در آوردم و اطراف را پاییدم، خبری نبود یا اگر بود به چشم نمی‌آمد. آرام از گودال درآمدم، دوباره اطراف را برانداز کردم و راه بازگشت را پیش گرفتم، از همان مسیر که آمده بودم. می‌بایست پیش از شما به سنگرها می‌رسیدم.

قدری از راه را که رفتم، ماندم، جهت را نمی‌توانستم پیدا کنم. فکر کردم اگر پیش‌تر بروم به خط گم می‌شوم. بر تلّ خاکی نشستم. خیلی طول نکشید که آمدید. به حال خودتان نبودید؛ حتّی اگر من صدایتان نمی‌کردم، متوجّه حضور من نمی‌شدید. نبودید، در این دنیا نبودید. اگر بودید از من می‌پرسیدید که آن وقت شب آنجا چه می‌کنم؟ و من هم پاسخی را که آماده کرده بودم، تحویلتان می‌دادم.

ولی نپرسیدید. با هم به سوی موضع، راه افتادیم. شما که یقیناً راه را بلد بودید. وقتی به موضع رسیدیم، بچّه‌ها که گوشه و کنار پراکنده بودند، دور شما جمع شدند و شما را در میان گرفتند.

چند نفری زمان حمله را از شما پرسیدند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۰

گفتید: «خیلی نباید مانده باشد.»

گفتند: «فرصت خوابیدن هست؟»

خسته بودند. شب قبل نخوابیده بودند. باران بی‌امان باریده بود و سنگرها را آب برداشته بود.

گفتید: «فرصت چُرتی شاید باشد امّا سیرخواب نباید شد. خواب را مزمزه کنید، بچشید ولی سیر نخوابید. ایستاده یا نشسته بخوابید؛ آن چنان که بی کمترین صدا برخیزید؛ نه امشب فقط که

۹۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۱

همیشه بر همه‌چی‌تان مسلّط باشید. نگذارید که هیچ تمایل و خواسته‌ای بر شما مسلّط شود. اگر چنین باشد، دشمن هم نمی‌تواند بر شما مسلّط شود. حالا بروید و منتظر خبر باشید.»

اطرافتان که خلوت شد، به سمت سنگرتان راه افتادید و من هم با فاصله‌ای نه چندان دور سعی کردم که پا جای پای شما بگذارم، مثل برق و باد خودم را به سنگر برسانم و تفنگم را بردارم. آنچه مشکل بود، یافتن شما بود در این معرکه و تاریکی.

توپخانه شروع کرده بود و صدای مهیب آن، صدای کودکانه امّا خشک کلاش را در خود هضم می‌کرد. مسلّم بود که در میان یا پشت نیروها شما را نمی‌شود پیدا کرد. به سمتی که بچّه‌ها پیش می‌رفتند، بنا را بر دویدن گذاشتم. گم‌کرده داشتم. آمده بودم که جنگیدن یاد بگیرم و اگر شما را پیدا نمی‌کردم، ناکام می‌ماندم. از ردّ صدای شما می‌بایست پیدایتان می‌کردم. راه تنگ و باریک بود و پیشی گرفتن از بچّه‌ها سخت مشکل.

مَعبَر تمام شد و وارد محوّطه پیش روی خاک‌ریزهای دشمن شدیم امّا هنوز از شما نشانی نبود. تیربارها، دوشکاها، تک‌تیرها و رگبارها همه تلاششان این بود که بچّه‌ها را از نزدیک شدن به خاک‌ریز باز دارند امّا فاصلهٔ بچّه‌های بی‌حفاظ لحظه به لحظه با خاک‌ریز کمتر می‌شد.

وقتی بچّه‌هایی که می‌افتادند، خوابیده به سمت خاک‌ریز نشانه می‌رفتند و آخرین رمق‌هایشان را در آخرین فشنگ‌هایشان می‌ریختند و شلیک می‌کردند، جایز نبود که من همچنان بی‌حرکت بمانم و فقط دنبال شما بگردم. آن قسمت خاک‌ریز را که بیشتر آتش به پا می‌کرد، نشانه رفتم و یک خشاب فشنگم را درست در همان نقطهٔ آتش، خالی کردم و با خاموش شدن آن آتش که تیر بار به نظر می‌آمد، نیرو گرفتم و بچّه‌ها هم که انگار از دست آن ذلّه شده بودند، تکبیر گفتند.

بعد از فرو نشستن صدای تکبیر بود که صدای شما را شنیدم. از سمت چپ با شور و حالی عجیب بچّه‌ها را به اسم صدا می‌کردید و هر کدام را به کاری فرمان می‌دادید. یک لحظه که چشمتان به من افتاد، گفتید: «تو چرا واستادی؟ برو جلو دیگه. تو که ماشاءالله خوب بلدی آتیش خاموش کنی، برو جلو دیگه؛ برو! دو تا تکبیر دیگه بگی کار تمومه.»

از طرفی ذوق کردم، بال در آوردم، عشق کردم از اینکه فهمیده‌اید که انهدام آن تیربار کار من بوده است و از طرفی دلم نمی‌خواست که حضور مرا بفهمید و مرا از خودتان دور کنید.

خودم را آهسته به پشت سرتان کشاندم تا بلکه از یادتان بروم و بتوانم همچنان با شما باشم.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۲

یک لحظه فکر کردم که اگر قرار بود شما فقط کار یک نفر را انجام بدهید، سرنوشت حمله چه می‌شد؟ چه معلّم عجیبی!

درست در همان لحظه، شما «یامهدی» غریبانه‌ای گفتید و تفنگ از دستتان افتاد و من نفهمیدم چرا. ولی بی‌اختیار پیش دویدم تا تفنگ را بردارم و به دستتان بدهم؛ مثل گاهی که در کلاس، قلمی، کاغذی از دستتان می‌افتاد و ما بی‌اختیار، خم می‌شدیم تا آن را به شما بدهیم.

ایستاده بودید ولی تفنگ را نگرفتید. به دستتان نگاه کردم، دیدم که از مچتان خون می‌ریزد، تفنگ را با دست چپ از من گرفتید و همه را گفتید که بروند، من را هم گفتید و باز برگشتید به حال اوّلتان، انگار نه انگار که یک دست از دست داده‌اید.

یک تیر هم به زانوی من خورد که مرا در هم پیچاند امّا همان یک لحظه پیش، از شما یاد گرفته‌بودم که با تیر بر زمین نیفتم. شما دوباره «یامهدی» گفتید امّا این بار جگر خراشتر. نتوانستید ایستاده بمانید، به خود پیچیدید و تا من بگیرمتان، به زمین افتاده بودید. سرتان را توانستم در دست بگیرم؛ دیگران هم آمدند، تیر انگار خورده بود به جناق سینه‌تان، به زیر قلبتان.

از اینکه بچّه‌ها دورتان جمع شدند، عصبانی شدید، با آخرین رمق‌هایتان داد زدید و به همه دستور دادید که بروند، وقتی که تعلّل کردند، موظّف‌شان کردید. گفتید که دستور می‌دهید؛ به یک نفر هم گفتید که به برادرِ محسن خبر بدهد که ادامهٔ حمله را در دست بگیرد.

دوباره به من تشر زدید که بروم، سرتان را روی زمین بگذارم و بروم. من می‌خواستم دستورتان را اطاعت کنم امّا نتوانستم، باور کنید که نتوانستم.

شما شهادتین گفتید و یک‌بار دیگر امام‌زمان را صدا زدید و خاموش شدید. آخرین کلامتان یا مهدی بود.

افتخارم این است که خودم با پای لنگ شما را به خط رساندم و بیهوش شدم و حالا دل‌خوشی‌ام به این است که هر روز صبح با این یک پا و دو عصا به اینجا بیایم. گرد قاب عکستان را پاک کنم. سنگتان را بشویم، گلدانتان را آب بدهم و خاطراتم را با شما مرور بکنم. هرروز چیزهای بیشتری از آن شب عزیز یادم می‌آید. به همین زنده‌ام آقا!

سانتاماریا (مجموعه آثار)، سید مهدی شجاعی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۲

عنوان: فارسی (۳) | کد: ۱۱۲۲۰۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

شعرخوانی

شکوه چشمان تو

۱ آه این سر بریدهٔ ماه است در پگاه؟ یا نه، سر بریدهٔ خورشید شامگاه؟
خورشید بی‌حفاظ نشسته به روی خاک؟ یا ماه بی‌ملاحظه افتاده زین راه؟
ماه آمده به دیدن خورشید صبح زود خورشید رفته است سر شب سراغ ماه

عنوان درس:

شماره صفحه:

خون شهادت از همه خونی فراتر است — ای محسن شهید من، ای خون بی‌گناه
ترسم تو را ببیند و شرمندگی کشد — یوسف، بگو که هیچ نیاید برون ز چاه
شاهد نیاز نیست که در محضر آورند — در دادگاه عشق، رگ گردنت گواه
دارد اسارت تو به زینب اشارتی — از اشتیاق کیست که چشمت کشیده راه؟
از دور دست می‌رسد آیا کدام پیک؟ — ای مسلم شرف، به کجا می‌کنی نگاه؟
لبریز تشنگی است نفس‌های آخرت — آورده مرگ، گرم به آغوش تو پناه
یک کربلا شکوه به چشمت نهفته است — ای روضهٔ مجسم گودال قتلگاه

مرتضی امیری اسفندقه

درک و دریافت

۱ برای خوانش مناسب شعر، بهتر است ترکیبی از کدام انواع لحن را به کار گیریم؟

۲ با توجّه به متن شعرخوانی به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.

الف) در بیت‌های ششم تا هشتم، شاعر به کدام ویژگی‌های شهید محسن حججی اشاره دارد؟

ب) برای پاسداشت ارزش‌های قیام عاشورا و راه شهدا چه باید کرد؟

عنوان درس:

شماره صفحه:

روان‌خوانی ارمیا

چند بار بگویم اسم آقا سهراب صلوات داردها. اللّهم صلّی علی ... .

ارمیا و سهراب می‌خندیدند. صدای تانک دیگری از دور می‌آمد. به صدا توجّهی نمی‌کردند. هر سه روحیه گرفته بودند. ارمیا از نشانه‌گیری دقیق سهراب تعریف می‌کرد. مصطفی که تا آن موقع ساکت نشسته بود، آرام گفت: «و ما رمیت اذ رمیت و لکن الله رمی.»

ـ آقا مصطفی چی چی فرمودید؟ یک دفعه زدی کانال دو. ارمیا جان، ترجمه کن ببینم.

ارمیا خنده‌اش را خورد. آرام سری تکان داد.

ـ حق با مصطفاست. و ما رمیت اذ رمیت. یعنی وقتی تو تیر می‌زنی این تو نیستی که تیر می‌زنی، بلکه خود خداست.

ـ بابا اینجا همه علّامه‌اند. یک کلاس آشنایی می‌گذاشتید برای ما. چه جوری این قدر خوب معنی قرآن را می‌فهمید؟ جان من! معنی این را چه جوری می‌فهمید؟

ـ باز هم ما را گرفتی‌ها، کاری ندارد که؛ کافی است ریشه‌ها را بشناسی؛ مثلاً رمی می‌شود پرتاب کردن؛ رمیت می‌شود مخاطب. تو یک مرد تیر می‌زنی. کاری ندارد. ساده است.

مصطفی ساکت شد و بعد انگار چیزی کشف کرده باشد به ارمیا گفت: «ارمیا! اگر گفتی فعل امر رمی چی می‌شود؟»

ـ می‌شود ... می‌شود اِرمی.

مصطفی و ارمیا با هم خندیدند. ارمیا منظور مصطفی را فهمیده بود. خیلی دوست داشت به او بگوید مادرش در خانه او را «ارمی» صدا می‌زند امّا هیچ نگفت.

ـ خوب درست گفتی. وقتی می‌خواهیم بگوییم «تو یک مرد تیر بزن» می‌گوییم: «ارمی». حالا اگر به دو مرد عرب، بخواهیم بگوییم که «تیر بزنید»، چه باید بگوییم؟

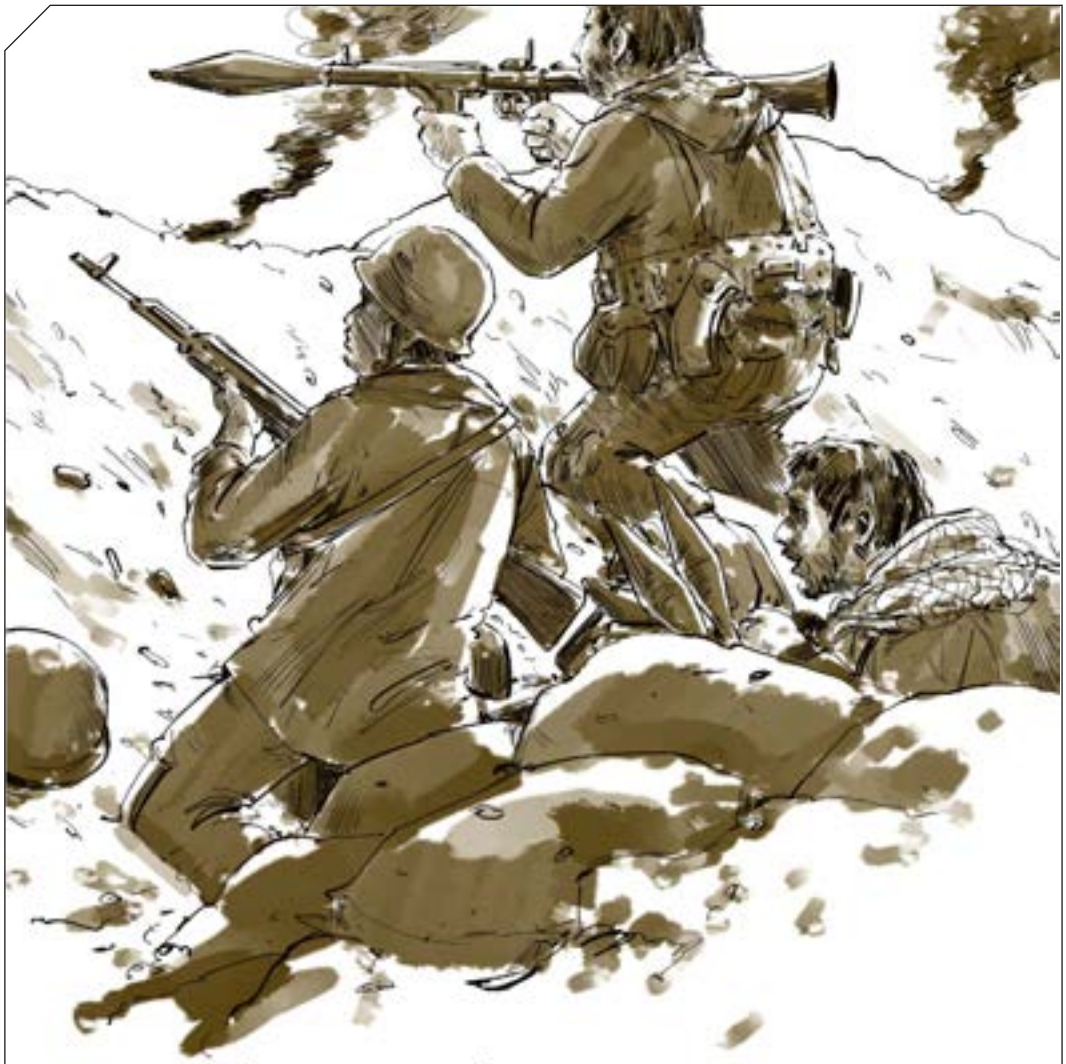
سهراب که با دقّت به حرف‌های مصطفی گوش می‌داد، گفت: «می‌گوییم: ارمی، ارمی. اوّل، اوّلی تیر می‌زند، بعد دومی.»

هر سه با هم خندیدند. سهراب مطمئن نبود که حرفش اشتباه است.

ـ دِ باباِ ماشاء الله! ما عمری عربی حرف زدیم: «الدخیل. الموت للصدام. الله اکبر.»

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۳

مصطفی در حالی که می‌خندید، گفت: «البته اسم آقا سهراب صلوات دارد ولی آقا سهراب! به عربی اگر بخواهیم بگوییم شما دو نفر تیر بزنید، یعنی مثنّی، می‌شود ... می‌شود ارمیا. همین ارمیا که اینجا نشسته.»

ـ سهراب با تعجّب نگاهی به ارمیا کرد. انگار برای اوّلین بار است که ارمیا را می‌بیند.

ـ جلّ‌الخالق! یعنی ما هر بار آقا ارمیا را صدا می‌زنیم داریم می‌گوییم شما دو تا مرد تیر بزنید! بی‌خود نیست با کلاشینکف می‌خواست برود تانک بزند.

معاونت آموزشی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۴

ارمیا سرش را پایین انداخته بود و می‌خندید. با اینکه صدای تانک هر لحظه نزدیک‌تر می‌شد امّا احساس آرامش عجیبی داشت. از مصاحبت با مصطفی و سهراب جداً لذّت می‌برد.

صدای غرّش تانک دوم از نزدیک به گوش می‌رسید. هر سه نفر ساکت شدند. ارمیا و مصطفی دوباره مبهوت به سهراب نگاه می‌کردند. دوباره اسلحه را برداشت. موشک دوم را جا انداخت. آن را روی شانه محکم کرد، امّا قبل از اینکه بلند شود، انگار چیزی یادش آمده باشد، پرسید: «آن آیه که خواندید چی بود؟»

ـ و ما رمیت اذ رمیت و لکن الله رمی.

برخاست. آیه را زیر لب تکرار کرد و فریادی کشید و شلیک کرد. صدای غرّش تانک نزدیک‌تر می‌شد. موشک به شنی تانک نخورد. اطراف تانک خاک غلیظی به هوا می‌رفت. سهراب به سرعت موشک دیگری را داخل سلاح جا انداخت. ارمیا را با دست، سر جایش نشاند و بلند شد. هر سه، نفس‌راحتی کشیدند. مصطفی و ارمیا با مسلسل به سمت آتش تیراندازی کردند.

ـ بس است دیگر، آن‌چنان زدم که اگر کسی زنده از آن تو بیرون بیاید، با تیر کلاش دیگر نمی‌میرد.

عدّه‌ای از افراد گردان با صدای انفجار تانک‌ها به طرف این گروه سه نفری آمدند. دور و بر آنها را گرفتند.

ـ سهراب گل کاشتی، ای والله!

ـ پیرمرد هیکلی خیلی به درد می‌خورد. مردهٔ فیل صد تومن است، زنده‌اش هم صد تومن!

ـ دود هنوز هم از کُنده بلند می‌شود.

سهراب دستی به پیشانی‌اش کشید. قیافه‌اش کودکانه شده بود.

ـ ما را گرفتید. اون‌ها تانک هستند. دود از تانک بلند می‌شود. کُنده دیگر چیست؟

در دل از تعریف کردن دیگران می‌رنجید. به نظرش می‌آمد یک موشک را بیهوده از دست داده است. صدای موتور دیزلی چند تانک همه را به خود آورد. دوباره صورت سهراب جدّی شد. دستور داد که همه، سنگر بگیرند. با دست یکی از تانک‌ها را نشان داد و به مصطفی گفت: «مصطفی، این روی برجکش تیربار دارد. حواستان باشد، احتمالاً پیاده از پشت دنبالش می‌آیند.»

ـ باشد آقا سهراب! حواسم هست.

ـ ارمیا، شما هم بدو برو طرف چپ. آنجا به مهندس بگو هم نفر بفرستند، هم آرپی جی.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۵

آن‌قدر جدّی صحبت کرد که ارمیا بدون هیچ درنگی اسلحه‌اش را برداشت و دوید.

ـ حالا آن‌قدر تند تند. توی راه اسیر نگیری‌ها؛ بگذار چندتاشان هم به ما برسد.

با تمام نیرویی که داشت می‌دوید. هراز گاهی صدای تیر یا انفجاری او را به خود می‌آورد. اگر چه نمی‌ترسید امّا او را وهم گرفته بود. ایستاد. چشم‌هایش را تنگ کرد و به جلو نگاه کرد، تا جایی که چشم کار می‌کرد هیچ کس دیده نمی‌شد. نفس گرفت و دوباره با تمام سرعت دوید. هنوز چند قدمی بیشتر ندویده بود که عربی می‌شنید. نمی‌دانست در خیال است یا واقعیت. به دور و برش نگاهی کرد؛ اشتباه نمی‌کرد. صد قدم جلوتر چند عراقی با لباس‌های پلنگی و کلاه‌های کج روی خاک ریز ایستاده بودند. به آنها نگاه کرد. نمی‌دانست که آنها هم او را دیده‌اند یا نه. درنگ کرد. بند تفنگش را از روی شانه برداشت. آن را به دست گرفت. به طرف عراقی‌ها نگاه کرد. پشیمان شد. تعدادشان بیشتر از آن بود که به تنهایی بتواند با آنها مقابله کند. صدای عراقی‌ها که با دست نشانش می‌دادند، او را به خود آورد. برگشت؛ از همان راهی که آمده بود. به سرعت می‌دوید. دو سه‌بار سکندری خورد و به زمین افتاد. دستش می‌سوخت. سرش را برگرداند و به عقب نگاه کرد. دو نفر از عراقی‌ها به او نزدیک شده بودند. هر لحظه انتظار داشت سوزشی در کمرش احساس کند و به زمین بیفتد. منتظر صدای گلوله بود. به خود آمد. همان‌طور که می‌دوید بند اسلحه را از روی شانه‌اش برداشت. آن را مسلّح کرد و خود را به زمین انداخت. دو عراقی که فکر می‌کردند ارمیا به زمین افتاده است با سرعتی بیشتر به سمتش می‌دویدند. ناگهان ایستادند و خود را به زمین انداختند. صدای رگباری شنیده شد. تیر به آنها نخورد. ارمیا متوجّه شد که تیر به آنها نخورده است. از جا بلند شد. بدون اینکه به پشت سرش نگاهی کند، به سمت بچّه‌ها دوید. کم کم دود ناشی از سوختن تانک‌ها را می‌دید. سرش گیج می‌رفت. به پشت سرش نگاه کرد. هیچ کس او را تعقیب نمی‌کرد. در خیال می‌دید که صدها نفر با لباس‌های پلنگی و کلاه‌های کج او را دنبال می‌کنند. یکی از آنها از او جلو افتاد. ارمیا همین‌طور که می‌دوید و به پشت سر نگاه می‌کرد، محکم به یکی از آنها خورد که راهش را سد کرده بود. سعی می‌کرد خود را نجات دهد.

ارمیا همین‌طور که می‌دوید و به پشت سر نگاه می‌کرد، در آغوش او افتاد. سعی می‌کرد خود را نجات دهد امّا دستان مصطفی او را محکم گرفته بود. به چهرهٔ مصطفی دقیق شد. مصطفی گریه می‌کرد.

ـ بُرجکش را زد. گفت یا علی. بلند شد. بعد یک دفعه دیدیم سرش چرخید؛ بعد زد؛ بُرجکش را زد. ببینش! هنوز جان دارد، نگاهش کن!

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۶

ارمیا سرش گیج می‌رفت؛ همه چیز را تیره و تار می‌دید.

ـ من را می‌خواستند اسیر بگیرند. دستور از بالا بوده؛ من برای آینده‌ام برنامه‌ریزی کرده بودم. برای همین شهید نمی‌شوم دیگر.

نمی‌فهمید چه می‌گوید. خاطرات به‌صورت مبهم از جلو چشمانش می‌گذشتند. سهراب را روی زمین گذاشته بودند. یک طرف صورت گوشت آلودش گم شده بود. هر چند لحظه یک بار زانوی چپش مرتعش می‌شد. ارمیا سرش را روی سینهٔ سهراب گذاشته بود. به زانوی چپ او نگاه می‌کرد.

ـ می‌بینی ارمیا. رو به قبله خواباندیمش. بعد گفت به راست بچرخانیمش؛ سمت کربلا.

ـ آره می‌بینم. آرام دارد حسین حسین می‌کند؛ چرا دیگر زانوش تکان نمی‌خورد؛ چقدر آرام شده ـ آقا سهراب، شلوغ نکنی‌ها ـ

ـ حالا چطوری ببریمش تا سر جاده؟ خوب شد تو شهید نشدی مصطفی، من چه جوری شما دو تا را می‌بردم تا سر جاده... آقا سهراب خیلی سنگین است؛ البته اسمش صلوات دارد. اللّهم صلّی علی ـ چرا صلوات نمی‌فرستی مصطفی؟! بفرست دیگر! اللّهم صلّی علی ـ خیلی سنگین است. وقتی داریم می‌بریمش، شاید توی خاک‌های جنوب فرو برویم ...

ارمیا، رضا امیرخانی (با تلخیص)

درک و دریافت

۱ شخصیت اصلی داستان چه کسی است؟ ویژگی‌های رفتاری او را مورد بررسی قرار دهید.

۲ با توجّه به آیهٔ شریفه و بیت زیر، متن روان‌خوانی را تحلیل کنید.

- وَ ما رَمَیْتَ إِذْ رَمَیْتَ وَلکِنَّ اللهَ رَمَی. (انفال / ۱۷)
- ز یزدان دان، نه از ارکان، که کوته‌دیدگی باشد
  که خطّی کز خرد خیزد، تو آن را از بَنان بینی

سنایی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۷

عنوان: فارسی (۳) | کد: ۱۱۲۲۰۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

کارگاهِ نوشتن

تمرین (۱) نوشته‌های زیر را بخوانید و ویژگی‌های رفتاری شخصیت‌های آن را در متن مشخّص کنید.

الف) نوجوان که بود تابستان‌ها سرکار می‌رفت. یک روز قرار شد همراه خانواده به باغی در خارج از شهر برویم و استراحتی بکنیم؛ وقتی موضوع را به محمّدابراهیم گفتیم، گفت: «من نمی‌آیم، کار دارم، من توی یک مغازه کار می‌کنم.» گفتم: «الان که تابستان است و درس و مشق نداری. زندگی هم که روبه‌راه است پس چرا کار می‌کنی؟» گفت: «می‌خواهم دائم دنبال بازی باشم. دوست دارم سرکار بروم.» پرسیدم: «حالا چه کار می‌کنی؟» گفت: «توی یک مغازهٔ میوه‌فروشی کار می‌کنم.» گفتم: «چرا میوه‌فروشی؟! می‌رفتی تو یک بزّازی کار می‌کردی که لااقل کارش تروتمیزتر است.» گفت: «اتّفاقاً چون کارش سخت‌تر و بیشتر است آن را انتخاب کرده‌ام. در مغازهٔ بزّازی همه‌اش باید یک گوشه بنشینم و چرت بزنم.»

◆ شهید هفت، عربلو

۶۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۴

ب) نشستن در گوشهٔ خاکریز و به فکر فرو رفتن، کار همیشهٔ سیّد بود. او به دوردست‌ها خیره می‌شد و پرواز آرام کبوترها را که از میان دود و غبار انفجار می‌گذشتند، دنبال می‌کرد؛ درست مثل زمانی که از کنار گنبد حضرت عبدالعظیم پرمی‌کشیدند.

◆ شهید آوینی، جعفری مطلق

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۶۵

نمونهٔ زیر، بخشی از لحظه‌نگاری‌های یکی از زائران کربلاست که به‌صورت روزانه در راه‌پیمایی اربعین نگارش یافته و در فضای مجازی منتشر شده است.

- ستون ۲۸۵: به‌موکب امام رضاجان رسیدیم. عجب عظمتی دارد. اینجا هم امام رضا ﷺ پناه ماست. اینجا انگار صحن رضوی است. بدون استثنا ایرانیان از موکب امام رضا ﷺ روزی می‌خورند...
- ستون ۱۲۴۰: دیسک کمر امانم را بریده، تمام وجودم خسته و ناتوان است، به سرم زد یا بمانم یا با ماشین، بقیهٔ راه را بروم. در همین حال یکی از جانبازها را دیدم که یک پا داشت و با عصا می‌آمد. تصمیمم عوض شد، هر طور شده تا کربلا با این وضع می‌روم...
- ستون ۱۳۵۲: صد ستون تا کربلا باقی مانده. پاها درد می‌کند و تاول زده است. حتّی آنهایی که از ابتدای سفر احساس قدرت و ورزشکار بودن داشتند، کم آورده‌اند...
- ستون ۱۴۵۲: اینجا کربلاست. گنبد علمدار امان را گرفته است. اشک زوّار همهٔ مشک‌ها را سیراب می‌کند. چیزی برای گفتن ندارم، جز اینکه اینجا کربلاست؛ نیّت کنید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

امروزه در بیشتر سفرنامه‌ها شرح کلّ سفر بیان نمی‌شود. گاه حتّی ذکر صحنه‌هایی از همکاری و مهربانی یک دوست یا برشی از شادترین و یا غم‌انگیزترین صحنهٔ سفر می‌تواند موضوع سفرنامه باشد.

نوشتن سفرنامه در کلاس، مطابق با مراحل نوشتن، به شرح زیر است:

مرحله اوّل: انتخاب موضوع

عنوان سفرهای به‌یادماندنی خود را می‌نویسیم؛ سپس یکی از عنوان‌ها را که اطّلاعات بیشتری از آن به‌خاطر داریم، انتخاب می‌کنیم؛ مانند:

- اردوی یک‌هفته‌ای در اصفهان
- سفر به روستاهای دیدنی
- سفر خانوادگی به مشهد مقدّس
- بازدید از مناطق جنگی
- و ...

برای نمونه، سفری را که با دانش‌آموزان به اصفهان رفته‌ایم، انتخاب می‌کنیم.

فعّالیت (۱)

چند موضوع از موضوعاتی که اطّلاعات و دلبستگی بیشتری نسبت به آن دارید، بنویسید:

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

۸۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

فعّالیت (۱)

متن زیر را بخوانید و با حفظ زبان متن اصلی، آن را خلاصه کنید.

اینک در آغاز فصل جدیدی از زندگی جمهوری اسلامی، این بندهٔ ناچیز مایلم با جوانان عزیزم، نسلی که پا به میدان عمل می‌گذارد تا بخش دیگری از جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ را آغاز کند، سخن بگویم. سخن اوّل دربارهٔ گذشته است.

عزیزان! نادانسته‌ها را جز با تجربهٔ خود یا گوش سپردن به تجربهٔ دیگران نمی‌توان دانست. بسیاری از آنچه را ما دیده و آزموده‌ایم، نسل شما هنوز نیازموده و ندیده است. ما دیده‌ایم و شما خواهید دید. دهه‌های آینده، دهه‌های شماست و شمایید که باید کار آزموده و پُرانگیزه از انقلاب خود حراست کنید و آن را هرچه بیشتر به آرمان بزرگش که ایجاد تمدّن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمیٰ ـ ارواحنافداه ـ است، نزدیک کنید. برای برداشتن گام‌های استوار در آینده، باید گذشته را درست شناخت و از تجربه‌ها درس گرفت؛ اگر از این راهبرد غفلت شود، دروغ‌ها به‌جای حقیقت خواهند نشست و آینده مورد تهدیدهای ناشناخته قرار خواهد گرفت. دشمنان انقلاب با انگیزه‌ای قوی، تحریف و دروغ‌پردازی دربارهٔ گذشته و حتّی زمان حال را دنبال می‌کنند و از پول و همهٔ ابزارها برای آن بهره می‌گیرند. رهزنانِ فکر و عقیده و آگاهی بسیارند؛ حقیقت را از دشمن و پیاده‌نظامش نمی‌توان شنید.

نکتهٔ مهمّی که باید آینده‌سازان در نظر داشته باشند، این است که در کشوری زندگی می‌کنند که از نظر ظرفیت‌های طبیعی و انسانی، کم‌نظیر است و بسیاری از این ظرفیت‌ها با غفلت دست‌اندرکاران تاکنون بی‌استفاده یا کم‌استفاده مانده است. همت‌های بلند و انگیزه‌های جوان و انقلابی، خواهند توانست آنها را فعّال و در پیشرفت مادّی و معنوی کشور به معنی واقعی جهش ایجاد کنند.

۱۰۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۹

مهم‌ترین ظرفیت امیدبخش کشور، نیروی انسانی مستعد و کارآمد با زیربنای عمیق و اصیل ایمانی و دینی است. جمعیت جوان زیر چهل سال که بخش مهمّی از آن نتیجهٔ موج جمعیتی ایجادشده در دههٔ شصت است، فرصت ارزشمندی برای کشور است. سی‌وشش میلیون نفر در سنین میانهٔ پانزده و چهل سالگی، نزدیک به چهارده میلیون نفر دارای تحصیلات عالی، رتبهٔ دوم جهان در دانش‌آموختگان علوم و مهندسی، انبوه جوانانی که با روحیهٔ انقلابی رشد کرده و آمادهٔ تلاش جهادی برای کشورند و جمع چشمگیر جوانان محقّق و اندیشمندی که به آفرینش‌های علمی و فرهنگی و صنعتی و غیره اشتغال دارند؛ اینها ثروت عظیمی برای کشور است که هیچ اندوختهٔ مادّی با آن مقایسه نمی‌تواند شد.

دانش، آشکارترین وسیلهٔ عزّت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی، توانایی است. دنیای غرب به برکت دانش خود بود که توانست برای خود ثروت و نفوذ و قدرت دویست‌ساله فراهم کند و با وجود تهی‌دستی در بنیان‌های اخلاقی و اعتقادی، با تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب‌مانده از کاروان علم، اختیار سیاست و اقتصاد آنها را به‌دست گیرد. ما به سوءاستفاده از دانش مانند آنچه غرب کرد توصیه نمی‌کنیم، امّا مؤکّداً به نیاز کشور به جوشاندن چشمهٔ دانش در میان خود اصرار می‌ورزیم.

◆ بخش‌هایی از بیانیهٔ «گام دوم انقلاب»،
حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظّم انقلاب اسلامی ایران
(به‌مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی)

۱۱۰

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۰

عنوان: نگارش (۳) | کد: ۱۱۲۲۰۲ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

را که دیده، خوانده، شنیده یا تجربه کرده‌ایم، برای کسی یا کسانی تعریف می‌کنیم، درحقیقت همان کار یا هدفی را دنبال می‌کنیم که از نوشتن خاطره و خوانده‌شدن آن انتظار داریم؛ با دو تفاوت: یکی آنکه نوشته سند است و ماندگار، و دیگر آنکه زبان نوشتار با زبان گفتار در برخی از اصول و نکات متفاوت است و شما عملاً این موضوع را در سال‌های گذشته تجربه کرده‌اید. گذشته از این تفاوت‌ها موادّ خام هر دو شیوه یکی است.

در برگرداندن زبان گفتار به نوشتار اصول زیر را رعایت می‌کنیم:

- متن یکپارچهٔ گفتاری را در نوشتار به چند بند تبدیل می‌کنیم.
- بسیاری از تکیه‌کلام‌ها و تکرارها را حذف یا جایگزین می‌کنیم.
- متن خاطره را با توجّه به اجزای جمله در نثر معیار مرتّب می‌کنیم؛ مگر آنجا که برای تأکید، آگاهانه اجزای جمله جابه‌جا می‌شود.

در تمامی مراحل بالا باید دقّت داشته باشیم تا متن از موضوع اصلی دور نشود. خاطرهٔ زیر به شیوهٔ گفتاری و محاوره‌ای بیان شده است. با رعایت نکات بالا آن را به زبان نوشتاری تبدیل کنید.

عملیات خیبر بود جزیرهٔ مجنون به جوون جارده بونزده ساله بچهٔ روستاهای شهر ری بود که با گردان ما ادغام شده بود گردان ما اسمش حضرت علی‌اکبر بود. تو عملیات تو جزیره شمالی تو تک دشمن به جوری شد که به حساب خیلی سخت شده بود که به قول معروف آتیش از زمین و زمان می‌بارید خمپاره کاتیوشا هلی‌کوپتر هواپیما همه می‌زدند منطقه هم منطقهٔ نیزار و باتلاقی بود فقط به جاده‌ای بود بین نیزار و باتلاق. اونجا سنگر گرفته بودیم بدافند می کردیم مسئول تدارکات ما با موتور صبح زود که آتیش کم می‌شد می‌اومد غذا برامون می آورد نمی تونست نزدیک بشه گونی کنسروها رو برت می کرد تو سنگر و دور می‌شد اون روز وقتی گونی رو برت کرد چهل پنجاه متر از سنگر دورتر افتاد زیر آتیش دشمن حالا مرد می خواست بره غذاها رو بیاره نبرد دشمن دائم کار می‌کرد و کسی جرئت نمی‌کرد بره اظهر بود همون جوون جارده بونزده‌ساله

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۹

شهر ری رفتش کنار گونی کنسروها از اون کنسروها برمی‌داشت برت می‌کرد تو سنگر
برا ما خودشم زیر آتیش دشمن با خونسردی یکی از کنسروها را باز کرد همون‌جا
نشست و خورد بعد از خوردن کنسرو کار جالبش این بود که ایستاد نمازشم همون‌جا
خوند شجاعت این دلاور کلی به گردان روحیه داد...

◆ به نقل از شهید صفا مظفری

خاطره‌نویسی در زندگی روزمره

چرا خاطره می‌نویسیم؟ این پرسش شاید جزئی از یک پرسش کلی‌تر باشد که اصلاً چرا می‌نویسیم.

پاسخ این سؤال روشن است:

می‌نویسیم تا ماندگار شویم؛

می‌نویسیم تا ارتباط برقرار کنیم؛

می‌نویسیم تا بیاموزیم و بیاموزانیم.

...

ازآنجاکه حوادث و رویدادها فقط یک دلیل ندارند و مانند منشور چندوجهی‌اند، هر بیننده‌ای تنها به یک زاویه توجّه دارد و چه‌بسا دیدگاه‌ها که از دیدرس دیگران بیرون است؛ بنابراین ثبت هر رویداد با زاویه‌دیدهای متفاوت به جامع‌نگری می‌انجامد. از این موضوع که بگذریم، تنها برخی از افراد هستند که به هر دلیلی به بعضی از وقایع و حوادث دسترسی دارند. شرح مشاهدات چنین افرادی ممکن است از جهت بیان علت حوادث و تبیین واقعه برای آیندگان بسیار باارزش باشد؛ مثلاً نویسندهٔ توانمندی مثل بیهقی برحسب موقعیت شغلی خویش (سمت دبیری در دیوان رسالت) به اسرار و رموز آشکار و نهان حکومت غزنوی و چند پادشاه آن اشراف کامل دارد و یادداشت‌های او که بعدها تبدیل به «تاریخ بیهقی» می‌شود، خواننده را با خود همراه می‌کند تا به پنهانی‌ترین زوایای کاخ و قصر پادشاهان غزنوی برود و آنها را به روشنی آیینه ببیند.

۲۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۰

«روزنامهٔ خاطرات ناصرالدین‌شاه در سفر سوم فرنگستان» نیز از این جهت که فصلی از تاریخ ایران و حاکمان آن و دادوستد و رابطه‌شان را با دنیای خارج دربر دارد، قابل توجّه است.

«روزها» کتاب ارزشمند خاطرات دکتر محمدعلی اسلامی ندوشن دربردارندهٔ یک دورهٔ پررازو رمز از سرگذشت انسان است.

خاطره‌نگاری در عصر انقلاب اسلامی گسترش فراوان یافت؛ خاطرات دوران مبارزه در عصر پهلوی و نهضت امام خمینی و خاطرات دوران قیام مردمی تا پیروزی انقلاب اسلامی از این شمارند. «خاطرات عزّت‌شاهی» که خاطرات جریان‌های سیاسی و شخصیت‌های مبارز در زندان ساواک است و «ظهور و سقوط سلطنت پهلوی»، خاطرات ارتشبد حسین فردوست، مسئول دفتر ویژهٔ اطّلاعات محمّدرضا پهلوی، نمونه‌هایی برجسته از خاطره‌نگاشته‌های دوران مبارزه تا پیروزی انقلاب اسلامی قلمداد می‌شوند.

۲۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۱

همچنین خاطرات سال‌های دفاع مقدّس بخشی از مهم‌ترین کتاب‌های خاطره در این روزگار به‌شمار می‌آیند. «کارنامه و خاطرات هاشمی رفسنجانی»، خاطرات آیت‌الله هاشمی رفسنجانی از دوران انقلاب و هشت سال دفاع مقدّس است. کتاب‌هایی مانند «دا»، «پایی که جا ماند»، «نورالدین پسر ایران»، «من زنده‌ام»، «وقتی مهتاب گم شد» و «زندان موصل» نمونه‌هایی از خاطره‌نگاشت‌های دفاع مقدّس محسوب می‌شوند.

۲۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۲

۱. آغاز، میانه و پایان‌بندی متن را بررسی کنید.

۲. دو جمله از متن انتخاب کنید که به‌نظر شما زیباتر و تأثیرگذارترند.

۳. به آرایهٔ تضاد توجّه کنید و تأثیر آن را در ایجاد فضای ادبی متن بیان کنید.

۵۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۳

نمونه‌های خاطره‌نگاری

روز سوم خرداد بود. خبر رسید که بچّه‌های اصفهان متشکل از دو تیپ امام حسین و نجف اشرف از سمت پل نو، وارد خرّمشهر شده‌اند. امّا عراقی‌ها هنوز در نهر خین مقاومت می‌کردند. یک کلاش برداشتم و به پاک‌سازی ادامه دادم. امّا حمل همین اسلحهٔ سبک هم برایم طاقت‌فرسا بود. زخم پهلویم دهن باز کرده بود و عفونت و چرک، تاب و توانم را برده بود. نمی‌خواستم همین را بهانه کنم و برگردم. به دلم برات شد خرّمشهر را خواهم دید. همین امید و آرزو به من انرژی می‌داد. من تنها نیروی همدانی در گردان مسلم‌بن‌عقیل بودم که غریب و تنها می‌جنگیدم؛ مانده در میان انبوهی از بیکر شهدا و مجروحان و نیروهای محدود خودی که رمقی برای ادامهٔ جنگ تا دروازهٔ خرّمشهر را هم نداشتند.

ظهر شد. نماز را خواندم و ساعتی بعد فرماندهِ گردان را دیدم. او هم مثل بقیه خسته بود، امّا خوشحال و سرحال نشان می‌داد. لبخندی زد و گفت: «بچّه‌ها وارد شهر شده‌اند، امّا ما باید اینجا بمانیم تا یک عراقی هم فرصت فرار به سمت بصره را پیدا نکند.»

دلم مثل کبوتری شد که یک آن برید و خودش را بالای گلدسته‌های نیمه‌ویران مسجد جامع شهر نشاند. درد و زخم و عفونت را فراموش کردم، امّا فرماندهِ گردان انگار می‌خواست چیزی بگوید: «بچّهٔ همدان هستی آره؟»

پرسیدن این سؤال اینجا خیلی بی‌مورد بود. گفتم: «تهرانی، همدانی، اصفهانی، هیچ فرقی نمی‌کند. همهٔ ما اهل خرّمشهر هستیم.»

۱۰۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۸

می‌خواست خبری بدهد. انگار تردید داشت. بالاخره گفت: «حاج محمود شهبازی فرمانده سپاه شما بود؟»

از اینکه فعل ماضی را به کار برد دلم ریخت. تند پرسیدم: «چه شده؟»

ـ نیم ساعت پیش شهید شد.

شنیدن این خبر نمی‌توانست حلاوت آزادی خرّمشهر را در ذائقه‌ام تلخ کند. برای حاج محمود، حبیب، وزوایی، فجه‌ای، آن فرمانده گروهان ارتشی و ده‌ها هزار شهید و مجروح این عملیات، آزادی خرمشهر مساوی بود با رسیدن به مقصود و همین حاج محمود بود که همیشه در کلاس تفسیر قرآن و نهج‌البلاغه‌اش می‌گفت ما به تکلیفمان عمل می‌کنیم. اگر این تکلیف‌پذیری از سر صدق و اخلاص باشد ما پیروزیم. چه بکشیم و چه کشته شویم پیروزیم و با آن صوت دلنشینش این آیه را می‌خواند: «قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ»[۱]

◆ وقتی مهتاب گم شد (خاطرات علی خوش‌لفظ)، حمید حسام

یک چند به کودکی به استاد شدیم...

مرا به کلاس پنجم بردند؛ بنابراین با قدری که بر اثر مرگ پدر در تحصیلم پدید آمده بود دو سال عقب افتادم. مسیری که از خانه به مدرسه می‌پیمودم هر روز همان بود. کوچه‌های خاکی، خانه‌ها با دیوارهای بلند، دوچرخه‌ها که دلنگ‌دلنگ زنگ‌زنان از کنار ما می‌گذشتند، و پیاده‌ها که گیوه بر نوک پا، شُل‌شُل راه می‌رفتند. خشکی هوای شهر رخوتی در فضا می‌نهاد. نه تنها انسان‌ها و جانداران، بلکه حتّی درخت‌ها و گیاه‌ها هم از کم‌آبی، شاخه‌های خود را آویخته نگاه می‌داشتند و گنجشک‌ها با نوک باز بر شاخه‌ها جرت می‌زدند. دبستان ما در محلّه‌ای بود که تعدادی درخت و جوی آب خشکیده‌ای داشت. هر پانزده روز یکبار، دو سه روزی آب در جوی می‌گذشت و باغچه‌ها را آبیاری می‌کرد. وجود همین مقدار درخت علامت آن بود که به محلّهٔ اعیانی و آبادی رسیده‌ایم. هوا نیز در آنجا کمی از محلّه‌های دیگر خنک‌تر بود، زیرا از پس دیوار بلند حیاط‌ها طراوت چند درخت بیرون می‌زد.

۱ـ بگو ای پیامبر آیا غیر از این دو نیکی به ما خواهد رسید؟ (شهید شویم و یا پیروز شویم.) (توبه: ۵۲)

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۹

نمونهٔ نامـــــه

نامهٔ سرگشادهٔ مقام معظّم رهبری به جوانان اروپا و آمریکای شمالی:

بسم الله الرّحمن الرّحیم

به عموم جوانان در اروپا و آمریکای شمالی

حوادث اخیر در فرانسه و وقایع مشابه در برخی دیگر از کشورهای غربی مرا متقاعد کرد که دربارهٔ آنها مستقیماً با شما سخن بگویم. من شما جوانان را مخاطب خود قرار می‌دهم؛ نه به این علّت که پدران و مادران شما را ندیده می‌انگارم، بلکه به این سبب که آیندهٔ ملّت و سرزمینتان را در دستان شما می‌بینم و نیز حسّ حقیقت‌جویی را در قلب‌های شما زنده‌تر و هوشیارتر می‌یابم. همچنین در این نوشته به سیاستمداران و دولتمردان شما خطاب نمی‌کنم، چون معتقدم که آنان آگاهانه راه سیاست را از مسیر صداقت و درستی جدا کرده‌اند.

سخن من با شما دربارهٔ اسلام است و به‌طور خاص، دربارهٔ تصویر و چهره‌ای که از اسلام به شما ارائه می‌گردد. از دو دههٔ پیش به این سو ـ یعنی تقریباً پس از فروپاشی اتّحاد جماهیر شوروی ـ تلاش‌های زیادی صورت گرفته است تا این دین بزرگ، در جایگاه دشمنی ترسناک نشانده شود. تحریک احساس رعب و نفرت و بهره‌گیری از آن، متأسّفانه سابقه‌ای طولانی در تاریخ سیاسی غرب دارد. من در اینجا نمی‌خواهم به «هراس‌های» گوناگونی که تاکنون به ملّت‌های غربی القا شده است، بپردازم. شما خود با مروری کوتاه بر مطالعات انتقادی اخیر پیرامون تاریخ، می‌بینید که در تاریخ‌نگاری‌های جدید، رفتارهای غیرصادقانه و مزوّرانهٔ دولت‌های غربی با دیگر ملّت‌ها

۱۱۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۴

و فرهنگ‌های جهان نکوهش شده است. تاریخ اروپا و آمریکا از برده‌داری شرمسار است. از دورهٔ استعمار سرافکنده است. از ستم بر رنگین‌پوستان و غیرمسیحیان خجل است؛ محقّقین و مورّخین شما از خونریزی‌هایی که به نام مذهب بین کاتولیک و پروتستان و یا به اسم ملّیت و قومیت در جنگ‌های اوّل و دوم جهانی صورت گرفته، عمیقاً ابراز سرافکندگی می کنند.

این به خودی خود جای تحسین دارد و هدف من نیز از بازگوکردن بخشی از این فهرست یلتد، سرزنش تاریخ نیست. بلکه از شما می خواهم از روشنفکران خود بپرسید چرا وجدان عمومی در غرب باید همیشه با تأخیری چنددهه‌ساله و گاهی چندصدساله بیدار و آگاه شود؟ چرا بازنگری در وجدان جمعی، باید معطوف به گذشته‌های دور باشد نه مسائل روز؟ چرا در موضوع مهمّی همچون شیوهٔ برخورد با فرهنگ و اندیشهٔ اسلامی، از شکل‌گیری آگاهی عمومی جلوگیری می‌شود؟ شما به‌خوبی می‌دانید که تحقیر و ایجاد نفرت و ترس موهوم از «دیگری»، زمینهٔ مشترک تمام آن سودجویی‌های ستمگرانه بوده‌است. اکنون من می‌خواهم از خود بپرسید که چرا سیاست قدیمی هراس‌افکنی و نفرت‌پراکنی، این‌بار با شدّتی بی‌سابقه، اسلام و مسلمانان را هدف گرفته است؟ چرا ساختار قدرت در جهان امروز مایل است تفکّر اسلامی در حاشیه و انفعال قرار گیرد؟ مگر چه معانی و ارزش‌هایی در اسلام، مزاحم برنامهٔ قدرت‌های بزرگ است و چه مناقعی در سایهٔ تصویرسازی غلط از اسلام، تأمین می گردد؟ پس خواستهٔ اوّل من این است که دربارهٔ انگیزه‌های این سیاه‌نمایی گسترده علیه اسلام پرسش و کاوش کنید. خواستهٔ دوم من این است که در واکنش به سیل بیش‌داوری ها و تبلیغات منفی، سعی کنید شناختی مستقیم و بی‌واسطه از این دین به دست آورید. منطق سلیم اقتضا می کند که لااقل بدانید آنچه شما را از آن می‌گریزانند و می ترسانند، چیست و چه ماهیّتی دارد. من اصرار نمی کنم که برداشت من با هر تلقّی دیگری از اسلام را بپذیرید، بلکه می گویم اجازه ندهید این واقعیت پویا و اثرگذار در دنیای امروز، با اغراض و اهداف آلوده به شما شناسانده شود. اجازه ندهید رباکارانه، تروریست‌های تحت استخدام خود را به عنوان نمایندگان اسلام به شما معرفی کنند. اسلام را از طریق منابع اصیل و مأخذ دست‌اوّل آن بشناسید. با اسلام از طریق قرآن و زندگی پیامبر بزرگ آن ـ صلّی‌الله علیه و آله و سلّم ـ آشنا شوید. من در اینجا مایلم بپرسم آیا تاکنون خود مستقیماً به قرآن مسلمانان مراجعه کرده‌اید؟ آیا تعالیم پیامبر اسلام ـ صلّی‌الله علیه و آله و سلّم ـ و آموزه‌های انسانی و اخلاقی او را مطالعه کرده‌اید؟ آیا تاکنون به‌جز رسانه‌ها، پیام اسلام را از منبع دیگری دریافت کرده‌اید؟ آیا هرگز از خود پرسیده‌اید که همین اسلام، چگونه و بر مبنای چه ارزش‌هایی طیّ قرون متمادی،

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۵

بزرگ‌ترین تمدّن علمی و فکری جهان را پرورش داد و برترین دانشمندان و متفکّران را تربیت کرد؟
من از شما می‌خواهم اجازه ندهید با چهره‌پردازی‌های موهن و سخیف، بین شما و واقعیت، سدّ عاطفی و احساسی ایجاد کنند و امکان داوری بی‌طرفانه را از شما سلب کنند. امروز که ابزارهای ارتباطاتی، مرزهای جغرافیایی را شکسته است، اجازه ندهید شما را در مرزهای ساختگی و ذهنی محصور کنند. اگرچه هیچ‌کس به‌صورت فردی نمی‌تواند شکاف‌های ایجادشده را پر کند، امّا هریک از شما می‌تواند به قصد روشنگری خود و محیط پیرامونش، پلی از اندیشه و انصاف بر روی آن شکاف‌ها بسازد. این چالشِ از پیش‌طراحی‌شده بین اسلام و شما جوانان، اگر چه ناگوار است امّا می‌تواند پرسش‌های جدیدی را در ذهن کنجکاو و جست‌وجوگر شما ایجاد کند. تلاش در جهت یافتن پاسخ این پرسش‌ها، فرصت مغتنمی را برای کشف حقیقت‌های تو پیش روی شما قرار می‌دهد. بنابراین، این فرصت را برای فهم صحیح و درک بدون پیش‌داوری از اسلام از دست ندهید تا شاید به یمن مسئولیت‌پذیری شما در قبال حقیقت، آیندگان این برهه از تاریخ تعامل غرب با اسلام را با آزردگی کمتر و وجدانی آسوده‌تر به نگارش درآورند.

◆ سیّدعلی خامنه‌ای
۱ بهمن ۱۳۹۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۶

بخشی از نامهٔ اخلاقی ـ عرفانی امام خمینی ﷺ به فاطمه طباطبایی:

بسم‌الله الرّحمن الرّحیم

فاطمی که ز من نامهٔ عرفانی خواست — از مورچه‌ای تخت سلیمانی خواست

گویی نشنیده «ماعرفناک»[۱] از آنک — جبرئیل از او تلخهٔ رحمانی خواست

آخر پس از اصرار مرا وادار کردی از آنچه قلبم ناآگاه است و از آن اجنبی هستم طوطی‌وار چند سطری بنویسم. و این در حالی است که ضعف پیری آنچه در چنته داشتم ـ هرچند ناچیز بود ـ به طاق نسیان سپرده و گرفتاری‌های ناگفتنی و نانوشتنی بر آن اضافه شده و کافی است که تاریخ این نوشتار بگویم تا معلوم شود در چه زمانی برای رد نکردن تقاضای تو شروع نمودم. شنبه ۲۴ شعبان‌المعظم ۱۴۰۴ ـ ۵ خرداد ۱۳۶۳ ـ خوانندگان در این تاریخ ملاحظه کنند اوضاع جهان و ایران را. از کجا شروع کنم؟

من قائل بی‌خبر و بی‌عمل به دخترم می‌گویم در قرآن کریم این سرچشمهٔ فیض الهی تدبّر کن. هرچند صِرف خواندن آن که تلاوت محبوب است به شنوندهٔ محجوب آثاری دلپذیر دارد. لکن تدبّر در آن انسان را به مقامات بالاتر و والاتر هدایت می‌کند أفَلا یَتَدَبَّرونَ القُرآنَ أمْ عَلی قُلوبٍ اقفالُها[۲]. و تا این قفل و بندها باز نگردد و به هم نریزد، از تدبّر هم آنچه نتیجه است حاصل نگردد. خداوند متعال پس از قسم عظیم می‌فرماید: اِنَّهُ لَقُرآنٌ کَریمٌ فی کِتابٍ مَکنونٍ لایَمَسُّهُ اِلّا المُطَهَّرُونَ[۳] و سرحلقه آنها آنان هستند که آیهٔ تطهیر در شأنشان نازل گردیده.

تو نیز مأیوس نباش، که یأس از اقفال بزرگ است، به قدر میسور در رفع حُجُب و شکستن اقفال برای رسیدن به آب زلال و سرچشمهٔ نور کوشش کن. تا جوانی در دست تو است کوشش کن در عمل و در تهذیب قلب و در شکستن اقفال و رفع حُجُب، که هزاران جوان که به افق ملکوت نزدیک نرفته موفّق می‌شوند و یک پیر موفّق نمی‌شود. قید و بندها و اقفال جوانی اگر در جوانی غفلت از آنها شود، هر روز که از عمر بگذرد ریشه‌دارتر و قوی‌تر شوند.

درختی که اکنون گرفتست پای — به نیروی شخصی برآید ز جای

گسرش همچنان روزگاری هِلی — به گردونش از بیخ برتَنکَنی

۱. اشاره به روایتی از پیامبر اکرم ﷺ: ما عَبَدناکَ حقَّ عِبادَتِک و ما عَرَفناکَ حقَّ معرفَتِک (تو را چنان که شایستهٔ پرستش توست، پرستش نکردیم و تو را چنان که شایستهٔ شناخت توست، نشناختیم)

۲. آیا به آیات قرآن نمی‌اندیشند؟ یا آنکه بر دل‌هایشان قفل‌هایی نهاده شده است؟ (محمّد، ۲۴)

۳. که این آیه‌ام قطعاً قرآنی است ارجمند، در کتابی نهفته که جز پاکشدگان بر آن دست ندارند (واقعه، ۷۷ تا ۷۹)

عنوان درس:

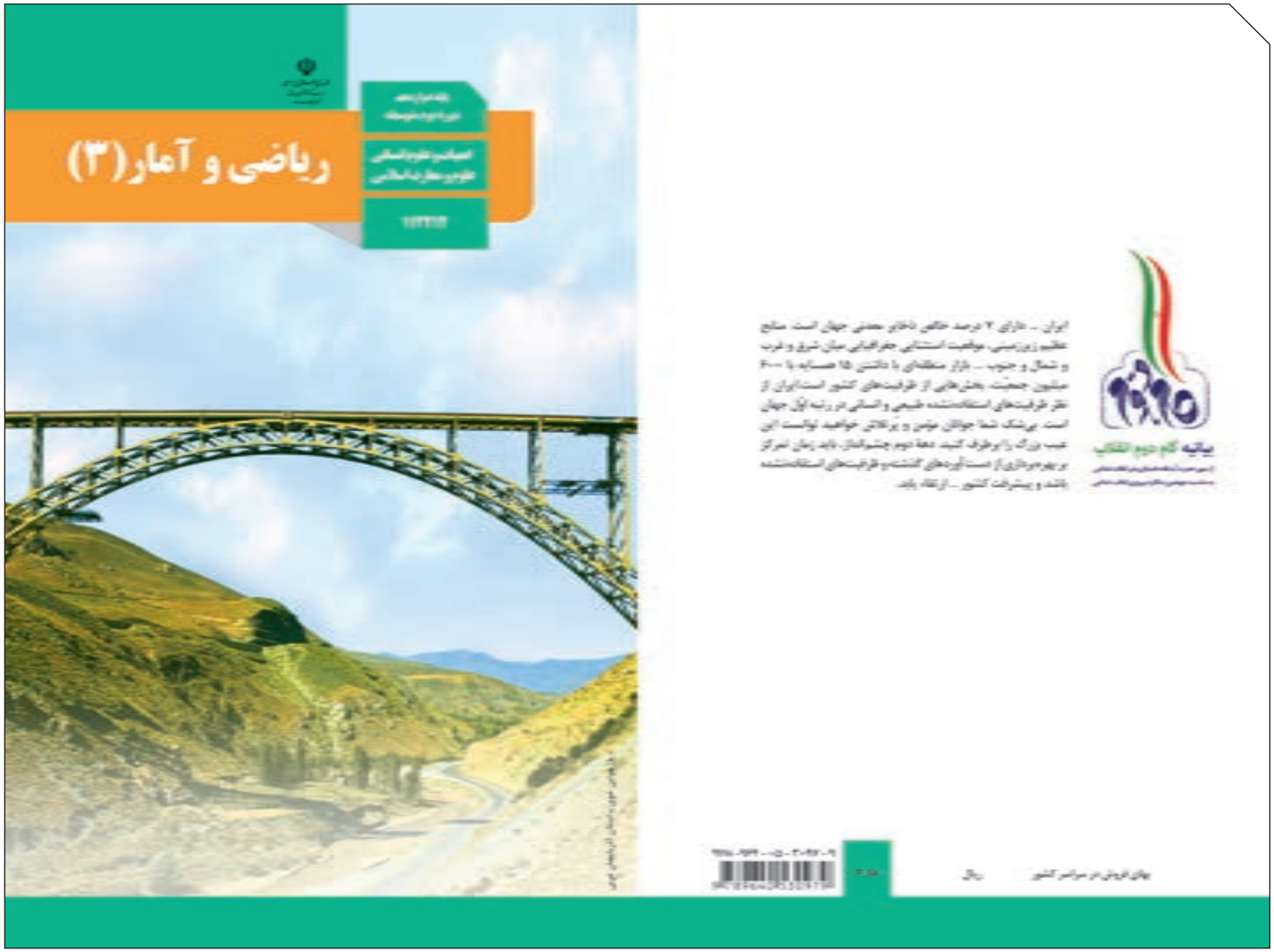
شماره صفحه: ۱۱۷

عنوان: نگارش (۳) | کد: ۱۱۲۲۰۲ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: ریاضی و آمار (۳) | کد: ۱۱۲۲۱۲ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

۳ توان‌های گویا و عبارت‌های جبری

پژوهشگاه رویان هشتم خرداد ماه سال ۱۳۷۰ به عنوان مرکز جراحی محدود با هدف ارائه خدمات درمانی به زوج‌های نابارور و پژوهش و آموزش در زمینه علوم باروری و ناباروری توسط زنده یاد دکتر سعید کاظمی آشتیانی و گروهی از پژوهشگران و همکارانش در جهاد دانشگاهی علوم پزشکی ایران تأسیس شد. در حال حاضر این پژوهشگاه فعالیت‌های پژوهشی خود را در سه پژوهشکده پزشکی تولیدمثل، سلول‌های بنیادی و زیست فناوری دنبال می‌کند و در دو مرکز درمان ناباروری و سلول‌درمانی نیز به بیماران خدمات ارائه می‌کند.

درس اول ریشه و توان
درس دوم ریشه nام
درس سوم توان‌های گویا
درس چهارم عبارت‌های جبری

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۷

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

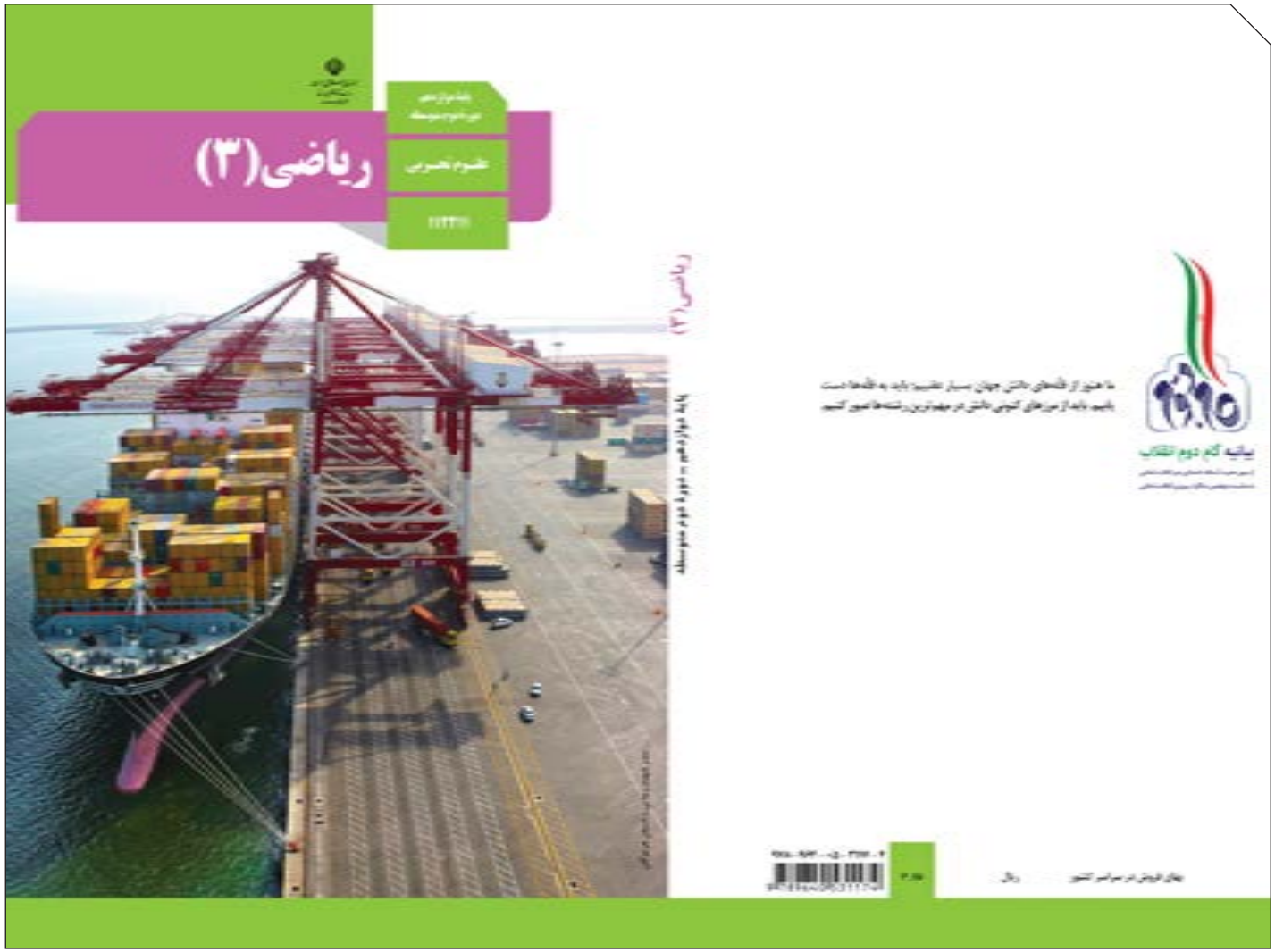

عنوان: ریاضی (۱) | کد: ۱۱۰۲۱۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه:

عنوان: ریاضی (۳) | کد: ۱۱۲۲۱۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

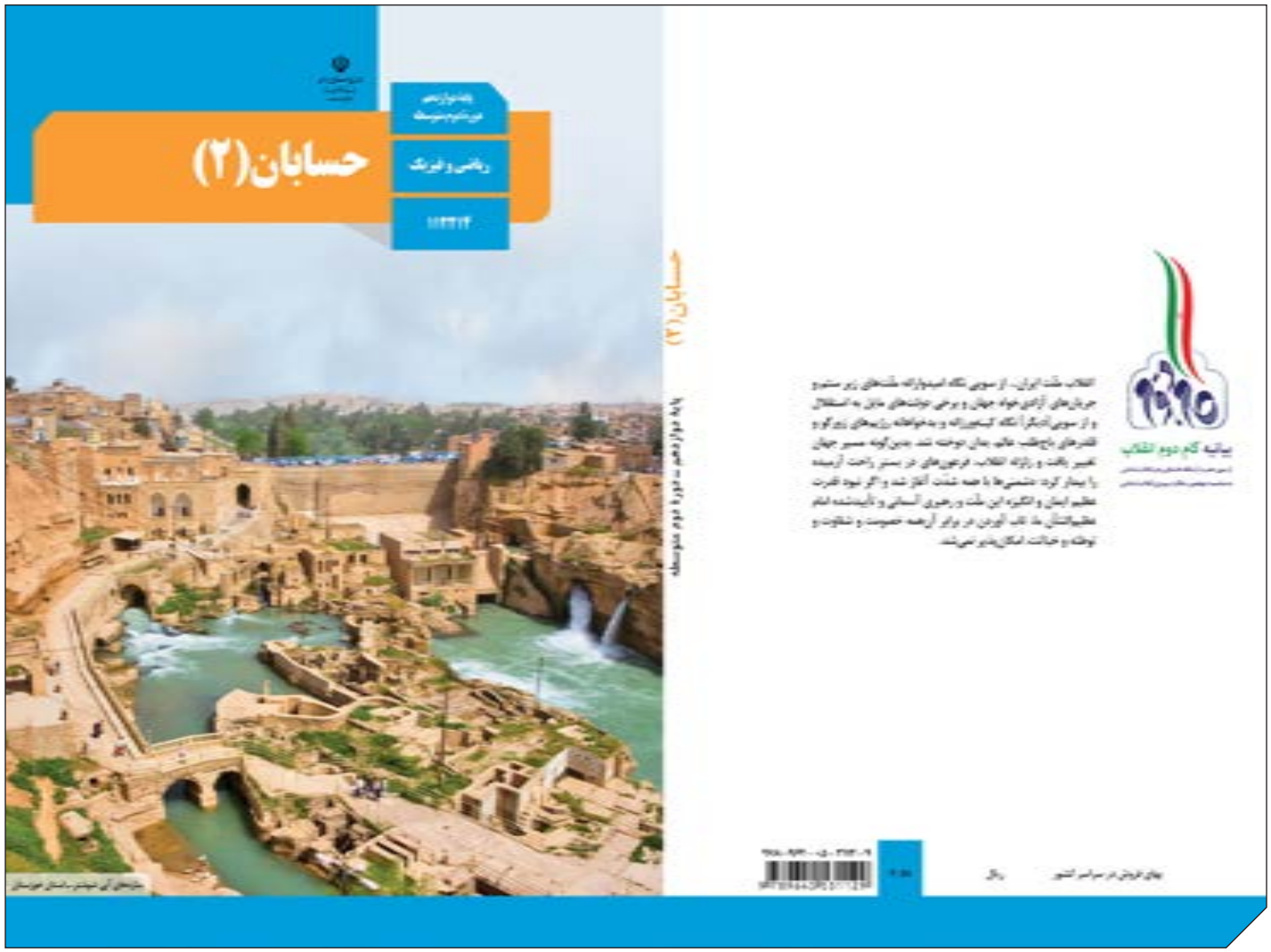
عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و ادبیات فارسی

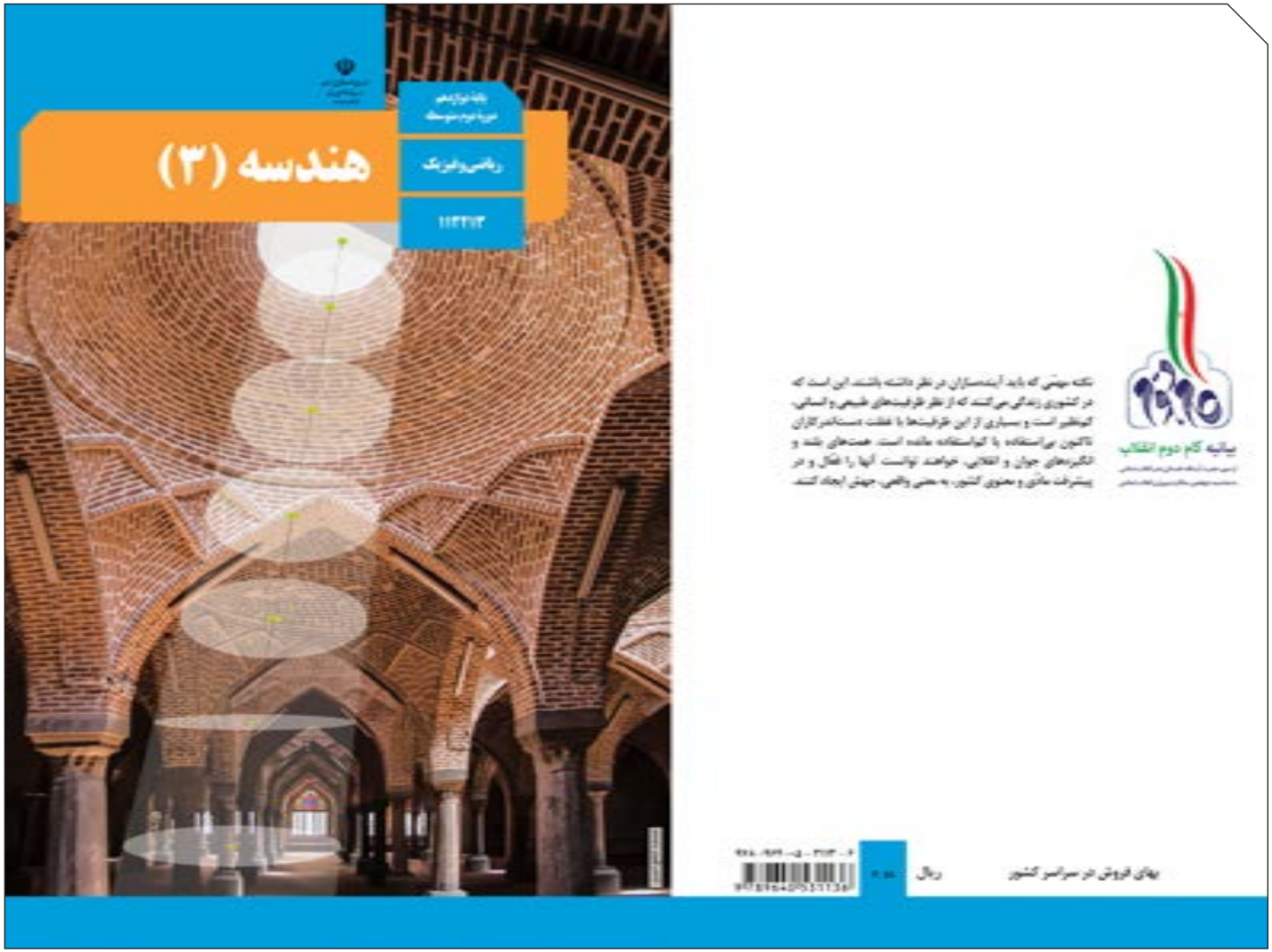
معارف انقلاب اسلامی

عنوان: حسابان (۲) | کد: ۱۱۲۲۱۴ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

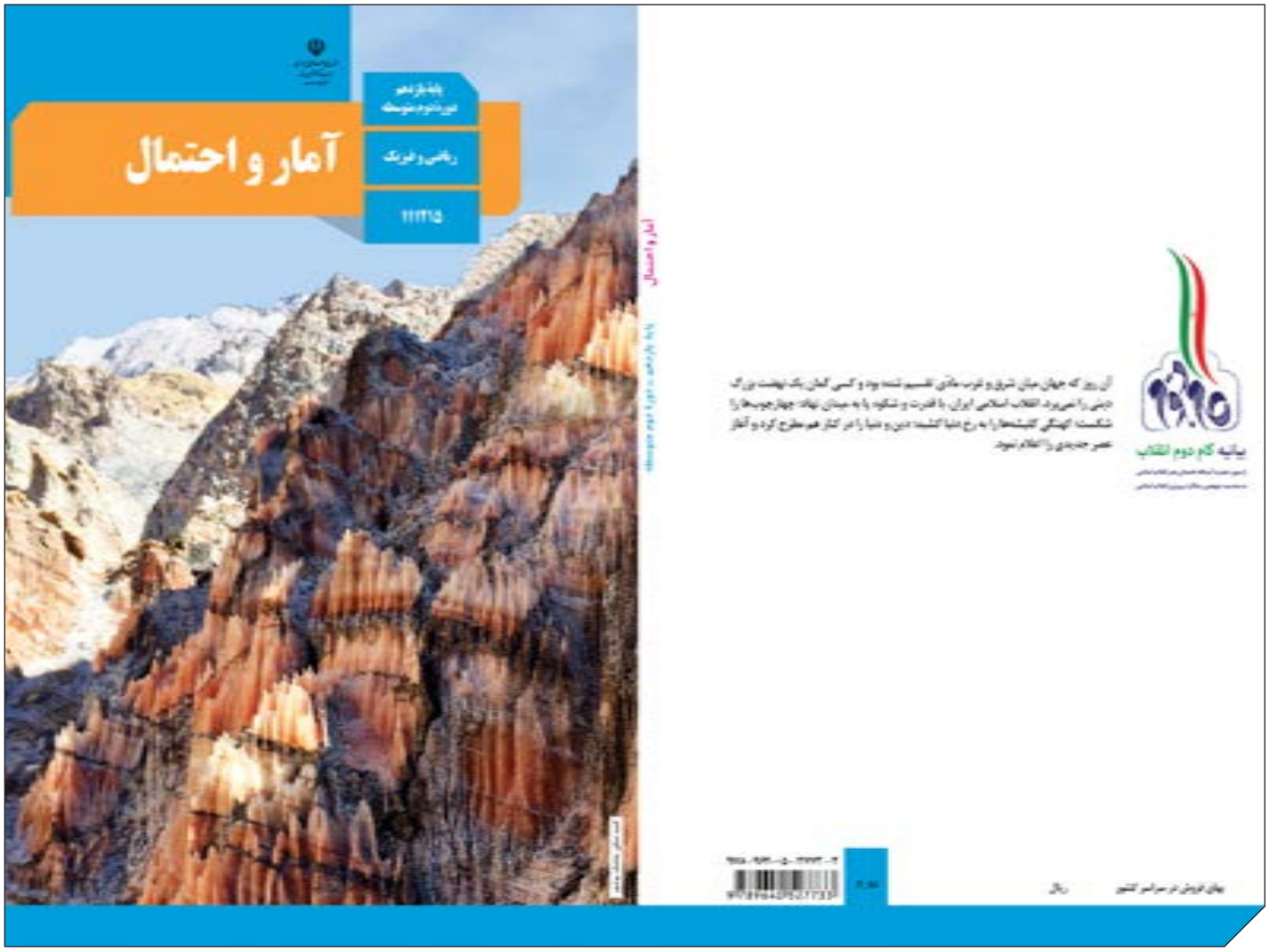

عنوان: هندسه (۳) | کد: ۱۱۲۲۱۳ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

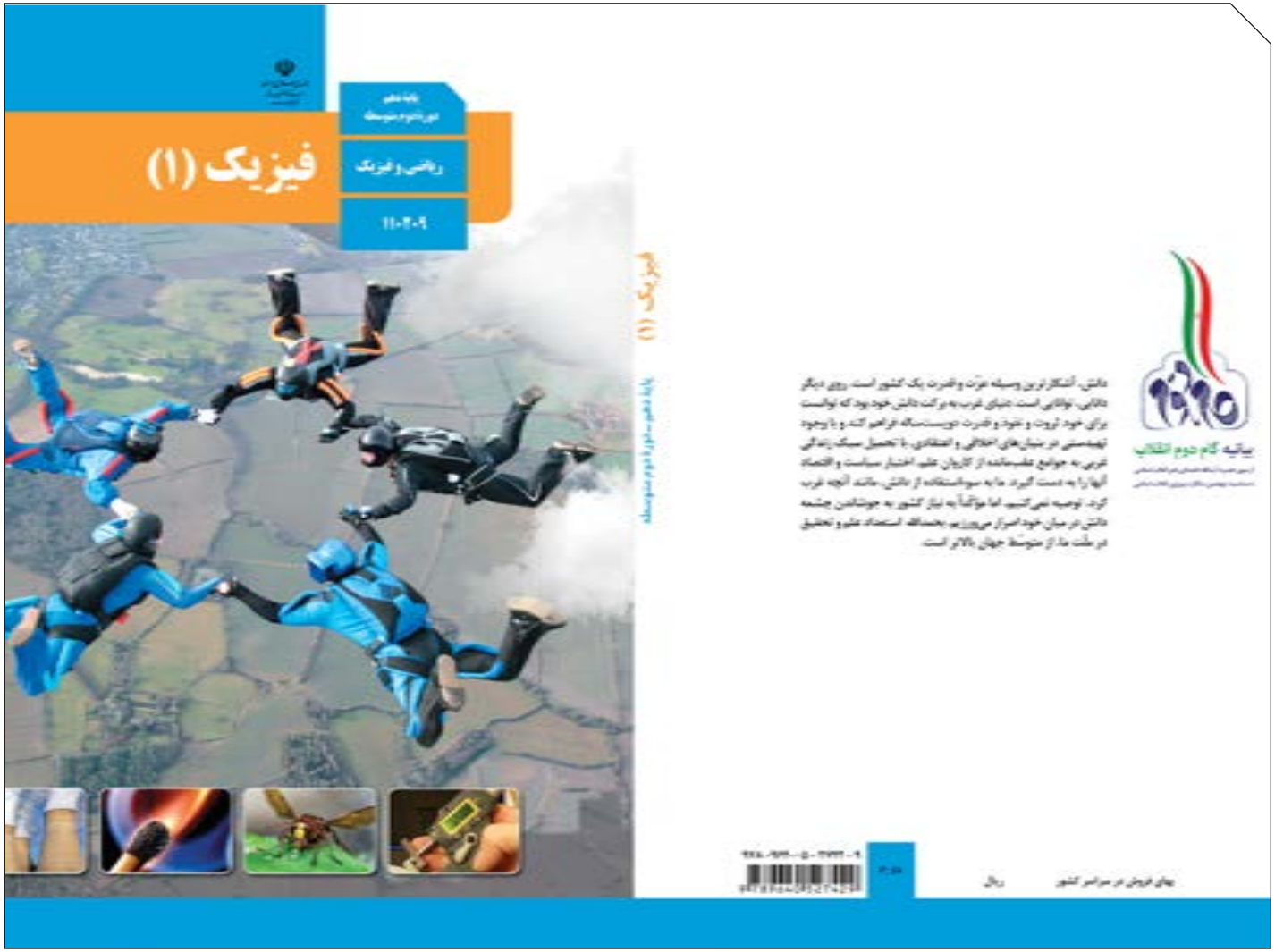
شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: آمار و احتمال | کد: ۱۱۱۲۱۵ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: فیزیک (۱) | کد: ۱۱۰۲۰۹ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: فیزیک (۳) | کد: ۱۱۲۲۰۹ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: فیزیک (۱) | کد: ۱۱۰۲۱۴ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان: شیمی (۱) | کد: ۱۱۰۲۱۰ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: آزمایشگاه علوم‌تجربی | کد: ۱۱۰۲۱۷ | دوره‌دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و انقلاب

عنوان: زیست‌شناسی | کد: ۱۱۰۲۱۶ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: زیست‌شناسی (۳) | کد: ۱۱۲۲۱۶ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و ادب فارسی

دو موضوع تصمیم گروهی

ملاک‌های تصمیم‌گیری

انسان‌ها براساس چه ملاک‌هایی تصمیم می‌گیرند؟ عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری چیست؟ چرا در بین رایانه‌های مختلف، رایانهٔ خاصی را برای خرید انتخاب می‌کنید؟

قطعاً پاسخ شما به مقدار **هزینه** و **مزایای خاص** آن مربوط است به عبارت دیگر شما براساس خرد و دانش خودتان تصمیم می‌گیرید کدام رایانه را بخرید. در این مثال، ملاک تصمیم‌گیری شما **میزان سودمندی** است که انتظار دارید به آن برسید. در بعضی مواقع تصمیم‌گیری با «**خطر**[1]» همراه است. در چنین حالتی اطمینان کافی به نتایج تصمیم‌گیری وجود ندارد.

فعالیت ۶_۳

به انتخاب دبیرکلاس، دو دانش‌آموز یک بسته هدیه حاوی ۵ بادکنک و چند قلم از نوشت‌افزار درسی را تهیه کنند. یکی از دانش‌آموزان از دیگری بخواهد بادکنک‌ها را باد کند هرچه بیشتر باد کند، یک هدیه بیشتر می‌گیرد. اگر بادکنکی ترکید، باید همه هدایای قبلی را پس دهد. نتایج آزمایش را به کلاس ارائه دهید.

۱- Risk

۱۴۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۱

عنوان: روانشناسی | کد: ۱۱۱۲۲۴ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

معارف اسلامی و ادبیات انقلاب

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: زمین‌شناسی | کد: ۱۱۱۲۳۷ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: سلامت و بهداشت | کد: ۱۱۲۲۶۸ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:
شماره صفحه: پشت جلد

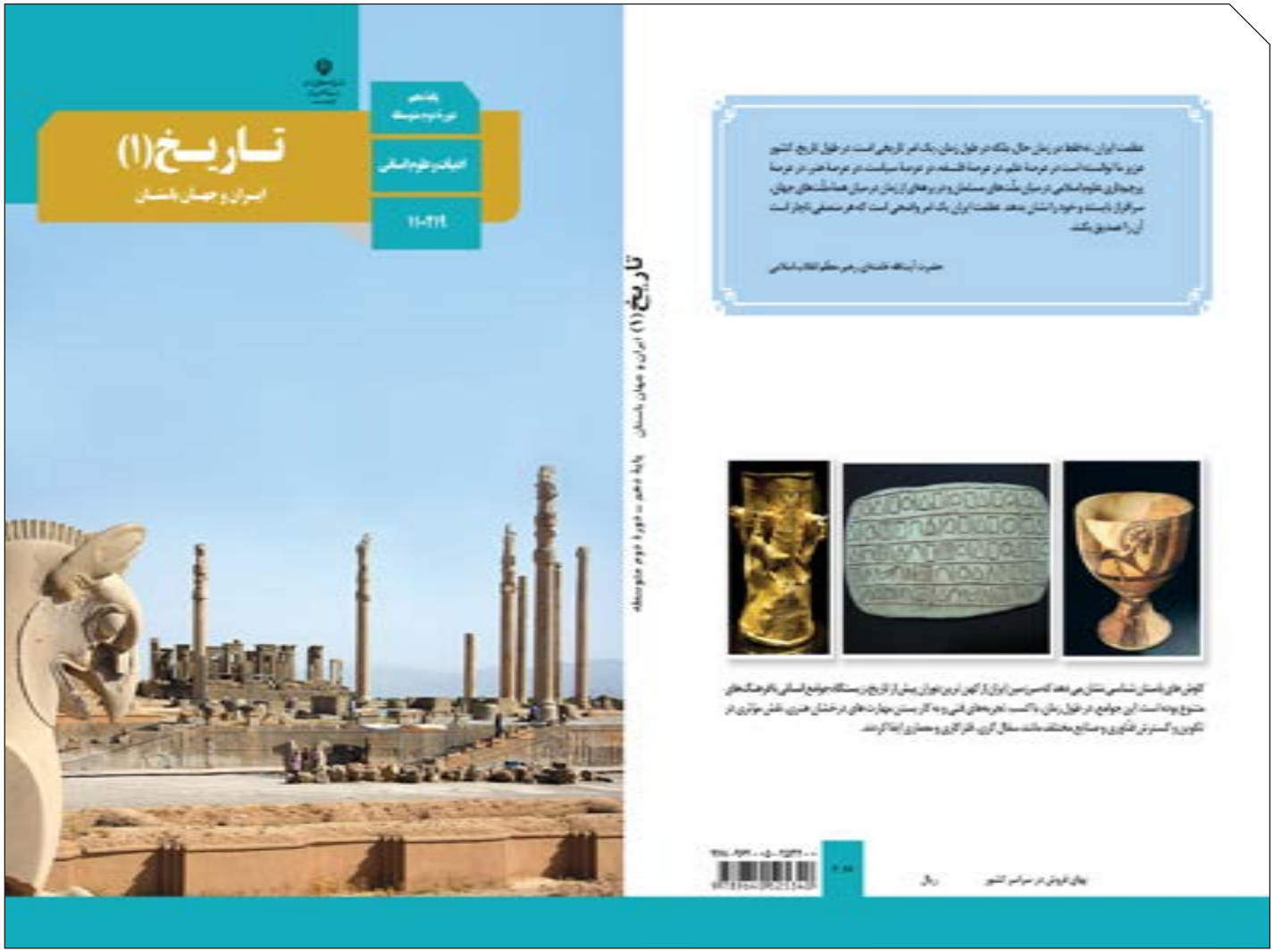
معارف اسلامی و تاریخ و تمدن اسلامی

عنوان: انسان و محیط‌زیست | کد: ۱۱۱۲۶۸ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

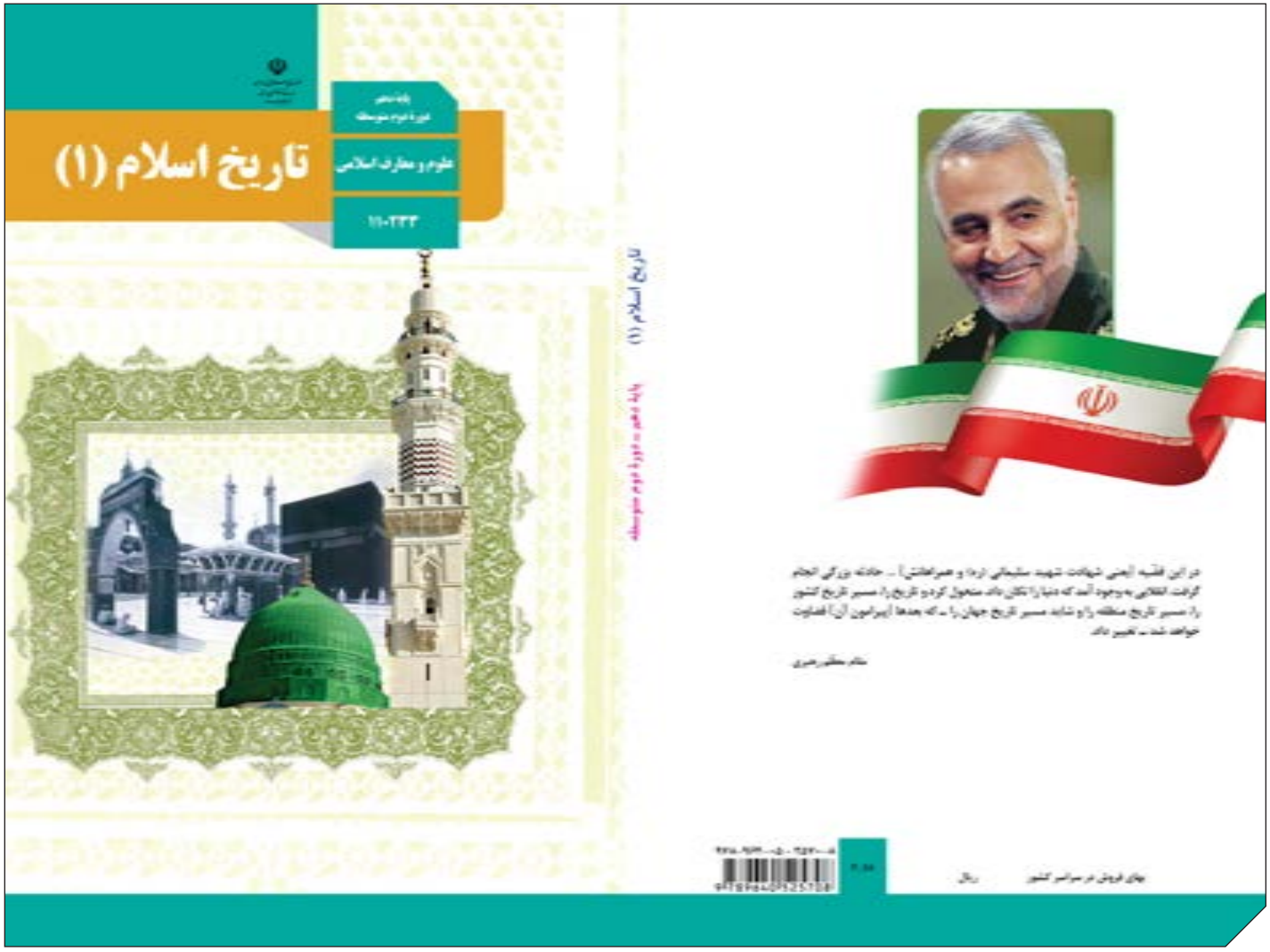

عنوان: تاریخ (۱) ایران و جهان باستان | کد: ۱۱۰۲۱۹ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

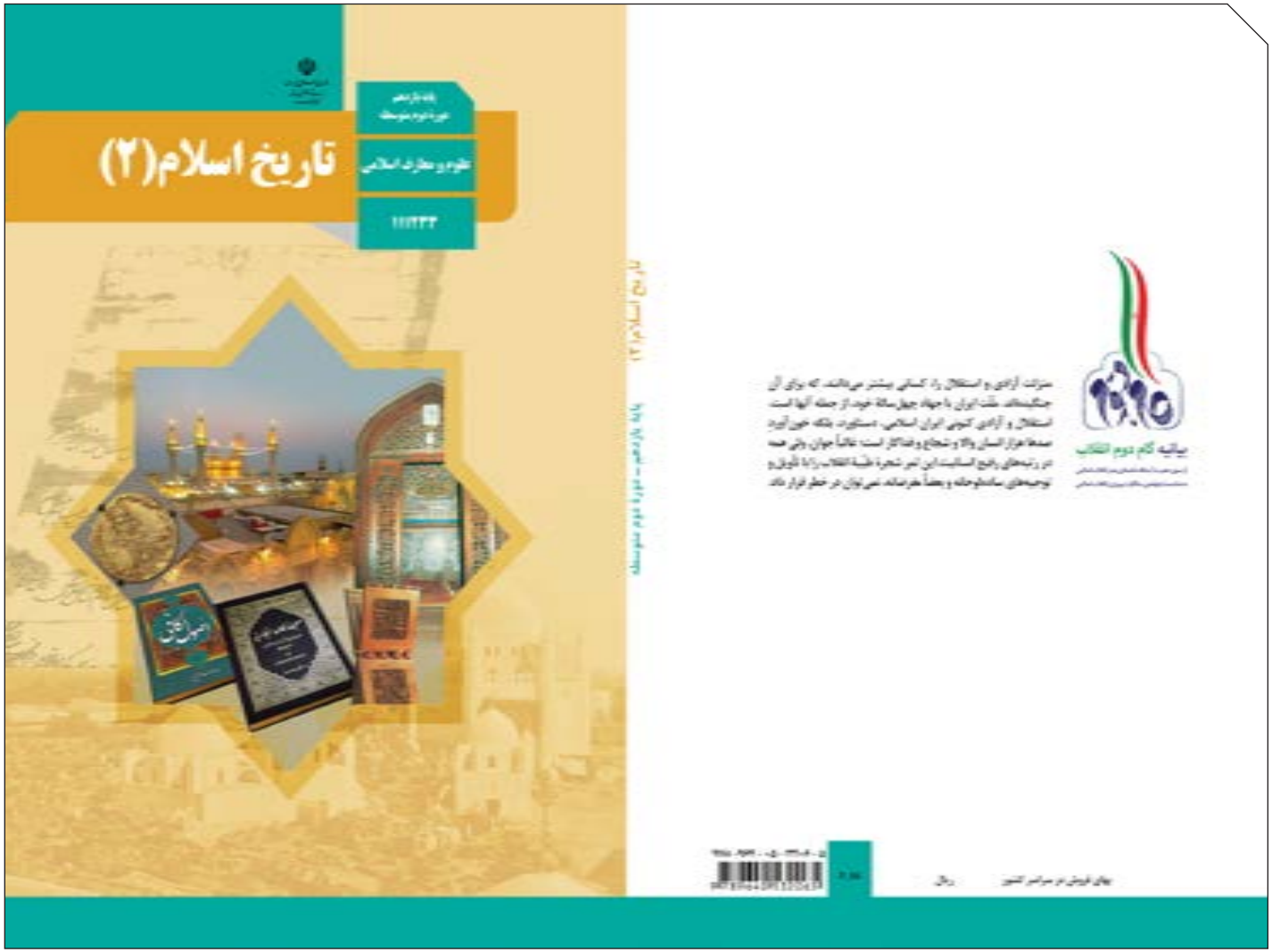
شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: تاریخ اسلام (۱) | کد: ۱۱۰۲۳۳ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: جلد

عنوان: تاریخ اسلام (۲) | کد: ۱۱۱۲۳۳ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

درس سوم

زمینه‌های نهضت مشروطه

مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای:

«باید به مشروطه افتخار بکنیم و مشروطه را جزو نقاط عطف تاریخ ایران بدانیم. خواستهٔ علما در مشروطه، عدالت‌خواهی بود. تحصن‌ها، فداکاری‌ها، ایستادگی‌ها و مقابله‌هایی که با دستگاه استبداد صورت گرفت، فقط یک درخواست اخلاقی محض نبود. عدالتی که آنها می‌خواستند، عدالت در زمینهٔ مسائل حکومتی بود...»[1]

نهضت مشروطه یکی از حوادث بزرگ تاریخ معاصر ایران است، که تأثیر عمیق و پایداری در تحولات فکری و سیاسی جامعهٔ ما گذاشته است.

در بررسی ریشه‌های پیدایش این نهضت، عواملی چند قابل تأمل‌اند که به تشریح آنها می‌پردازیم.

۱ . از دست رفتن بخش‌هایی از سرزمین ایران

یکی از دلایل نارضایتی مردم از حکومت قاجار، از دست رفتن سرزمین‌هایی بود که به‌وسیلهٔ دولت‌های استعمارگر روس و انگلیس از ایران جدا شده بودند.

قسمت‌هایی که توسط روسیه از ایران جدا شد عبارت بودند از : کل قفقاز در شمال غربی و منطقهٔ ماوراءالنهر در شمال شرقی (شامل کشورهای قزاقستان، تاجیکستان و ترکمنستان کنونی) به این ترتیب، در شرق و غرب دریای خزر، مناطق و ایالت‌های وسیع و زرخیزی از ایران جدا شد.

سرزمین‌هایی که توسط انگلستان از ایران جدا شد عبارت بودند از : ایالت‌های هرات و قندهار؛ و بخش بزرگی از بلوچستان.

---

1. www.khamenei.ir

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۸

درس سیزدهم

زمینه‌های کودتای ۲۸ مرداد

در این درس، با علّت‌های استعفای دکتر مصدّق، قیام سی تیر و پیامدهای آن، نقش آیت‌الله کاشانی در سقوط دولت قوام‌السلطنه و روی کار آمدن مجدّد دولت مصدّق، زمینه‌های کودتا علیه دولت مصدّق آشنا می‌شوید.

قیام ۳۰ تیر

در تیرماه ۱۳۳۱ دکتر مصدّق برای مواجهه با مخالفان داخلی که در رأس آن دربار قرار داشت، از شاه خواست تا پست وزارت جنگ را در اختیار وی قرار دهد و چون شاه نپذیرفت، مصدّق استعفا کرد.[۱]

بلافاصله پس از استعفای دکتر مصدّق، شاه، قوام‌السلطنه را مأمور تشکیل کابینه کرد. قوام‌السلطنه، طی اعلامیهٔ شدیداللحنی به طرفداران نهضت ملّی شدن نفت حمله کرد و تهدید به اجرای «اعدام‌های دسته‌جمعی» کرد. در پی آن آیت‌الله کاشانی از مردم خواست تا برای مقابله با قوام به میدان بیایند و اعلام کرد: «به خدای لایزال، اگر قوام نرود، اعلام جهاد می‌کنم و خودم کفن پوشیده، با ملت، در پیکار شرکت می‌کنم». تلاش‌های دربار و نمایندگان قوام‌السلطنه در متقاعد کردن آیت‌الله کاشانی به نتیجه نرسید. آیت‌الله کاشانی اعلام کرد: «اگر در بازگشت دولت دکتر مصدّق اقدام نشود آتش انقلاب را متوجه دربار خواهم کرد».[۲] در اوّلین ساعات روز ۳۰ تیرماه ۱۳۳۱ مردم تهران درحالی که در محاصرهٔ نیروهای نظامی و انتظامی و تانک‌ها و زره‌پوش‌ها قرار داشتند بی‌محابا به حرکت درآمدند و حماسه‌ای ملّی و غرورآفرین خلق کردند. رشادت مردم تهران و سایر شهرهای کشور که منجر به شهادت تعدادی از آنها شد، موجب گردید تا شاه با برکناری قوام

۱. کاتوزیان، مصدّق و نبرد قدرت، ص ۲۲۳؛ مدنی، همان، ج ۱، ص ۲۳۷؛ نجاتی، همان، صص ۲۲۲ ـ ۲۲۷. بعدها دکتر مصدّق گفت: «اکنون اعتراف می‌کنم که راجع به استعفا خطای بزرگی مرتکب شدم». ن. ک: مصدّق، خاطرات و تألمات، ص ۲۵۹.

۲. کاتوزیان، همان، ص ۲۲۴.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۰

بار دیگر دکتر مصدّق را به نخست‌وزیری منصوب کند.

دور دوم نخست‌وزیری دکتر مصدّق

با روی کار آمدن مجدّد دکتر مصدّق، آیت‌الله کاشانی به ریاست مجلس انتخاب شد و دکتر مصدّق علاوه بر ریاست دولت، وزارت جنگ را نیز شخصاً بر عهده گرفت و از موقعیت مستحکمی برخوردار شد.

با وجود این در آن دوران حوادث عبرت‌انگیزی روی داد که زمینه‌های بروز اختلاف میان آیت‌الله کاشانی و دکتر مصدّق را فراهم کرد.[۱] این اختلافات با دسیسه‌چینی کانون‌های توطئهٔ خارجی و عوامل داخلی‌اش تشدید شد. انگلستان که از ملّی‌شدن نفت ایران ضربه خورده بود، به توطئه‌هایی علیه دولت مصدّق دست زد. تا زمانی که اتحاد و همبستگی در میان رهبران نهضت وجود داشت، نهضت از حمایت گسترده و پشتیبانی مردم و افکار عمومی برخوردار بود، توطئه‌های سهمگین خارجی و دسیسه‌های شاه و دربار که در رأس آن مخالفان داخلی قرار داشتند، مؤثر واقع نشد. با بروز اختلاف و شکاف در میان رهبران نهضت، کوچک‌ترین توطئه مبدّل به ضربهٔ سهمگین بر پیکر ملّی شدن صنعت نفت می‌شد و پایه‌های حمایت و پشتیبانی مردم که عامل مهمّی در رویارویی با استعمار خارجی به شمار می‌رفت، سست می‌کرد.

در چنین شرایطی رهبران نهضت که برای قطع دست استعمار از منافع ملّی ایران تلاش می‌کردند و می‌خواستند که ایرانی خانهٔ خویش را خود بسازد، در رویارویی با توطئه‌های خارجی و دسیسه‌چینی مخالفان داخلی نتوانستند اهداف نهضت را به ثمر برسانند.

ضعف ساختاری و بی‌کفایتی برخی از اعضای کابینهٔ دولت، رقابت‌ها و قدرت‌طلبی‌ها، روند جدایی و بروز شکاف و تشتّت سیاسی مانع از آن شد که بار دیگر مردم همچون واقعهٔ ۳۰ تیر در صحنهٔ مبارزه حاضر شوند.

---

۱. از جمله اختلافات؛ موضوع سیاست سازمان، مسامحه و عدم تعقیب و مجازات مسببان کشتار مردم در سی‌ام تیرماه از سوی دولت و روی کار آمدن برخی از افراد که از حسن سابقه برخوردار نبودند و بعضاً مسئلهٔ تمدید اختیارات به‌ویژه درخواست اختیارات فوق‌العاده از سوی دکتر مصدّق و اقدام وی مبنی بر انحلال مجلس هفدهم از طریق رفراندوم و مراجعهٔ مستقیم به آرای عمومی بود.

در این باره ن. ک : بیل، مصدّق، نفت و ناسیونالیسم ایرانی، ص ۱۵۶؛ مدنی، همان، ج ۱، صص ۲۵۰ـ۲۵۳؛ *گذشته چراغ راه آینده است*، ص ۶۱۸؛ اخوی، نقش روحانیت در صحنه سیاسی ایران صص ۱۶۲ و ۱۶۳ و ۱۸۰ـ۱۸۲؛ کاتم، همان، صص ۱۸۶ و ۱۸۷.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۱

عوامل زمینه‌ساز کودتای ۲۸ مرداد

الف ــ عوامل خارجی:

۱. آمریکا: دولت آمریکا[۱] به‌دلیل رقابت نفتی با انگلستان در خاورمیانه، ابتدا به‌طور نسبی و مشروط به حمایت از نهضت ملّی شدن نفت ایران پرداخت؛ زیرا این کشور در صدد بود در منابع نفت ایران سهیم گردد[۲]، و قانون ملّی شدن نفت را گامی در راستای پایان بخشیدن به تسلط انحصاری انگلستان بر نفت ایران تلقی می‌کرد. از سوی دیگر چون در آن دوران، آمریکا در جنگ سرد با شوروی[۳] به‌سر می‌برد، قصد داشت با پشتیبانی از نهضت ملّی شدن نفت و برقراری روابط دوستانه با دولت مصدّق، ایران را زیر نفوذ و سلطهٔ خود درآورد[۴]. پس از مدتی آمریکا تصمیم گرفت میان ایران و انگلستان در موضوع نفت میانجیگری کند، چرا که حفظ ثبات بازار نفت را برای جلوگیری از بحران اقتصادی ضروری می‌دانست[۵]. با گذشت زمان، سیاست دولت آمریکا نسبت به نهضت ملّی شدن نفت و دولت دکتر مصدّق از حمایت و میانجیگری به مداخله‌گری و همکاری با انگلستان برای براندازی تغییر یافت؛ زیرا از یک‌سو انگلیسی‌ها قول دادند، شرکت‌های نفتی آمریکایی را در منابع نفت ایران شریک سازند و از سوی دیگر خطر نفوذ کمونیزم و حزب توده را در ایران بزرگ جلوه دادند.

درنتیجهٔ چرخش سیاست آمریکا در قبال نهضت ملّی شدن نفت و دولت دکتر مصدّق، سازمان جاسوسی آمریکا (سیا) مأموریت یافت با همکاری سازمان جاسوسی انگلستان، برای براندازی دولت مصدّق و سرکوب نهضت ملّی شدن نفت برنامه‌ریزی و اقدام نماید.[۶]

---

۱. در آن زمان ترومن، از حزب دموکرات رئیس‌جمهور آمریکا بود.

۲. آمریکا در ابتدای روی کار آمدن دولت ملّی مصدّق آن را سدّی در برابر سقوط ایران در دامن کمونیسم می‌دانست. ن. ک: بیل، مصدّق، همان، صص ۲۲۸ـ۲۳۱.

۳. جنگ سرد: پس از پایان جنگ جهانی دوم دو بلوک شرق (کمونیسم) و غرب (سرمایه‌داری) در یک دسته‌بندی جدید به رقابت‌های نظامی و سیاسی با یکدیگر پرداختند. ایجاد جنگ‌های منطقه‌ای، رقابت‌های تسلیحاتی، تبلیغات رادیویی و سعی در ایجاد وحشت در طرف مقابل، از ویژگی‌های این دوره است. سال ۱۹۸۹ م یعنی سال انهدام دیوار برلین را پایان عصر جنگ سرد می‌دانند.

۴. گازیوروسکی، کودتای ۲۸ مرداد، صص ۳۷ـ۳۹؛ حضور چهره‌های طرفدار آمریکا در کابینهٔ اول مصدّق همچون سرلشکر زاهدی، وزیر کشور و رهبر آیندهٔ کودتا، علی امینی و مظفر بقایی نشان می‌دهد که آنها تا زمانی از مصدّق حمایت می‌کردند که او با آمریکایی‌ها روابط خوبی داشت و با تغییر سیاست آمریکا آنها به عنوان مخالف در برابر دکتر مصدّق قرار گرفتند. ن. ک: بهروز، همان، ص ۴۲.

۵. گازیوروسکی، سیاست خارجی آمریکا و شاه، ص ۱۶۵.

۶. گازیوروسکی، کودتای ۲۸ مرداد، ص ۲۵.

بیشتر بدانید

پس از آنکه آمریکا تصمیم گرفت برای سرنگونی دولت دکتر مصدق با انگلستان متحد شود، سازمان سیا مأموریت یافت نقشهٔ کودتا را طراحی کند و ژنرال آمریکایی نُرمن شوارتسکف[1] جهت تشویق شاه برای مشارکت فعال در کودتا به ایران آمد.[2] او از شاه خواست تا زاهدی را جانشین مصدق کند.[3] اما شاه هم چنان دچار تردید و سردرگمی بود، زیرا از عواقب شکست کودتا وحشت داشت.

هندرسون سفیر آمریکا در تهران و کرمیت روزولت[4]، فرمانده آمریکایی کودتا، فشار بر شاه را بیشتر کردند.

هندرسون به شاه هشدار داد که اگر مصدق در سمت خود باقی بماند و سیاست‌های نفتی خود را ادامه دهد، ایران همچنان رو به ویرانی خواهد رفت.[5] او تهدید کرد که در صورت عدم همکاری شاه با اجرای کودتا، حکومت خاندان پهلوی به پایان خواهد رسید.[6]

۲. انگلستان: حلّ بحران نفت از طریق اعمال قدرت نظامی و توسّل به کودتا برای نخستین بار از سوی دولت انگلستان تحت عنوان «عملیات چکمه»[7] طراحی شد. دولت انگلستان با استفاده از شبکهٔ جاسوسی خود که از دیرباز در ایران فعّالیت داشت[8]، به شکل‌های گوناگون اقدام به تضعیف دولت دکتر مصدق کرد.[9] از جملهٔ این اقدامات تحریم خرید نفت ایران و تهدید کشورهای خریدار نفت ایران به تعقیب قضایی و مجازات بود.[10]

---

۱. Norman Schwarzkoph II وی که قبلاً رئیس هیئت مستشاری نظامی آمریکا در ایران را بر عهده داشت، رابطهٔ دوستانه‌ای با شاه داشت.

۲. پل، تسخیر و نقاب، ص ۱۰۵؛ اسناد سازمان سیا، صص ۱۰۲، ۱۰۵ـ ۱۶۰؛ پیش از این اسدالله رشیدیان، جاسوس ارشد سرویس اطلاعاتی انگلستان، به عنوان سخنگوی رسمی دولت انگلستان با شاه ملاقات کرد و دربارهٔ همکاری‌های آمریکا و انگلستان در عملیات سرنگون‌سازی دولت مصدق به شاه اطمینان خاطر داد.

۳. عملیات آژاکس، بررسی اسناد CIA دربارهٔ کودتای ۲۸ مرداد، صص ۶۲ و ۱۵۸.

۴. Kermit Roosevelt نوهٔ تئودور روزولت رئیس جمهور آمریکا.

۵. گازیوروسکی، مصدق و کودتا، صص ۱۰۱ـ۱۰۵.

۶. عملیات آژاکس، بررسی اسناد CIA دربارهٔ کودتای ۲۸ مرداد، ص ۱۲.

۷. وقتی آمریکا با انگلستان در براندازی دولت مصدق همراه شد طرح «عملیات چکمه» انگلستان به طرح «عملیات آژاکس» مبدّل شد و رهبری آن به دست کرمیت روزولت آمریکایی سپرده شد.

۸. ن. ک: علم، نفت، قدرت و اصول مکّی نسبت نفت در ایران و پیامدهای آن، ص ۱۵۲ به بعد. گازیوروسکی و وین، مصدق و کودتا، صص ۱۷۹ـ۱۹۶.

۹. ن. ک: عملیات آژاکس، بررسی اسناد CIA دربارهٔ کودتای ۲۸ مرداد، ص ۱۹۸.

۱۰. ن. ک: نجاتی، همان، ص ۲۱۲.

۱۲۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۳

بیشتر بدانید

قطع روابط سیاسی ایران و انگلستان و تعطیلی سفارت انگلستان در تهران ضرورت همکاری آمریکا را در برانداری دولت مصدق دو چندان می‌کرد. با وجود این با روی کار آمدن دولت آیزنهاور در ژانویهٔ ۱۹۵۳/ دی ماه ۱۳۳۱، سیاست خارجی آمریکا نسبت به ایران با دولت انگلستان همسوتر و شدیدتر شد. علاوه براین، هر دو کشور نمی‌توانستند، جنبش‌های ملّی درخاورمیانه را که دارای جنبه‌های ضدّاستعماری بود، نادیده بگیرند. با این همه عامل عمده‌ای که باعث شد آمریکا رهبری کودتا را بر عهده گیرد، سهیم شدن این کشور در منافع نفتی ایران بود. هدفی که آمریکا پس از کودتا با انعقاد قرارداد کنسرسیوم به آن دست یافت.[1]

بنابراین آمریکا و انگلیس با هدف تصاحب منابع عظیم نفتی ایران سیاست واحدی را علیه نهضت ملّی در پیش گرفتند.

شوروی نیز با وجود شدت یافتن جنگ سرد با آمریکا در این دوران، برای کمک به ایران کاری انجام نداد و در شرایط سخت بحران اقتصادی ناشی از تحریم نفت ایران، حتی از پرداخت بدهی‌های خود به ایران سرباز زد.[2]

ب ــ عوامل داخلی:

۱. **حزب توده**: این حزب از آغاز نهضت ملّی شدن نفت، جنبش را به عنوان یک حرکت وابسته به سرمایه‌داری غرب متّهم می‌کرد و تنها خواستار ملّی شدن نفت جنوب بود[3]؛ زیرا نفت شمال را حق شوروی می‌دانست.

حزب توده به دلیل وابستگی به شوروی از منافع آن دولت حمایت می‌کرد و همواره رفتار خصمانه‌ای با نهضت ملّی شدن نفت داشت، اما پس از واقعهٔ ۳۰ تیر ۱۳۳۱ برخی از رهبران حزب تصمیم به حمایت از دکتر مصدق گرفتند[4] و در مواردی چون خروج شاه از کشور (توطئهٔ ۹ اسفند ماه ۱۳۳۱) و رفراندوم برای انحلال مجلس دورهٔ هفدهم از دولت دکتر مصدق پشتیبانی کردند.

در فاصلهٔ کودتای ناقرجام ۲۵مرداد تا کودتای ۲۸ مرداد حزب توده با وجود داشتن تشکیلات وسیع و سازمان نظامی،[5] نیروهایش را از خیابان‌ها فراخواند و در برابر کودتا هیچ واکنشی به جز پایین

۱. ن. ک: بیل، همان، ج۱، صص ۱۴۲ و ۱۴۳؛ عملیات آژاکس، بررسی اسناد CIA دربارهٔ کودتای ۲۸ مرداد، ص ۱۵۳.
۲. دولت شوروی به خاطر خرید گندم از ایران در زمان جنگ جهانی دوم بازده تن طلا به ایران بدهکار بود.
۳. بهروز، همان، ص ۱۵۳؛ منتصری، در آن سوی فراموشی، ص ۱۵۰؛ کشاورز، من متهم می‌کنم، ص ۷۷.
۴. امیر خسروی، نظری از درون به نقش حزب توده ایران، صص ۳۳۹ـ۳۴۱.
۵. خسرو پناه، سازمان نظامی یا سازمان افسران حزب توده ایران.

کشیدن مجسمه‌های شاه و شعار الغای سلطنت و استقرار جمهوری دموکراتیک که به بهره‌برداری کودتاچیان در جنگ روانی منجر شد، انجام نداد.[۱]

سازمان نظامی حزب توده از طریق شبکهٔ اطلاعاتی خود در ارتش از توطئهٔ کودتا آگاه بود و به دلیل در اختیار داشتن پست‌های نظامی مهم می‌توانست مانع موفقیت کودتا شود. یکی از علل بی‌واکنشی شوروی و حزب توده در قبال کودتا بلاتکلیفی ناشی از مرگ استالین بود.[۲]

پس از پیروزی کودتا، حزب توده همچون کوه یخ آب شد و رهبران آن از کشور گریختند و یا برای نجات جان خود با سران کودتا همکاری کردند. برخی از اعضای حزب توده نیز بعدها به خدمت ساواک درآمدند.[۳]

بیشتر بدانید

شبکهٔ «بدامن»[۴] پس از جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۴۸ م با هدف مقابله با توسعهٔ روزافزون نفوذ شوروی و حزب توده در ایران توسط انگلیسی‌ها شکل گرفت. این شبکه اقدام به یک سلسله عملیات با رمز «بدامن» کرد. عملیات‌های سیاسی و تبلیغاتی این شبکه توسط دو ایرانی با نام‌های رمزی «نرن» و «سیلی» اداره می‌شد. این شبکه ۱۰۰ نفر عضو داشت و بودجهٔ آن یک میلیون دلار بود.[۵]

۲. شبکهٔ بدامن: این شبکه از طریق نفوذ در احزاب و جریان‌های سیاسی[۶]، ضمن ایجاد بلوا و آشوب در کشور و اختلاف‌افکنی میان اعضای نهضت ملّی ایران، موجبات بدبینی نسبت به رهبران نهضت را فراهم آورد. فعّالیت‌های پیچیده، سری و غیرشفاف این شبکه از حوزهٔ نظارت دولت خارج بود، به‌طوری که هر گروه و حزبی در ابتدا تصور می‌کرد این فعّالیت‌ها به نفع سیاست‌های آنان است.[۷]

---

۱. ذبیح، تاریخ جنبش کمونیستی در ایران، صص ۳۱۴ـ۳۱۶؛ امیرخسروی، همان، ص ۶۱۵.

۲. ن. ک: خسرو پناه، همان، صص ۱۵۹ـ۱۷۲؛ بهروز، همان، صص ۱۷۷ـ۲۲۵.

۳. مقاومت در برابر کودتاچیان تنها در اعضای رده پایین حزب توده صورت گرفت. از میان کادر رهبری افرادی چون بهرامی، یزدی، شرمینی و فریشی با رژیم همکاری داشتند و برخی تا آنجا پیش رفتند که اسرار تشکیلاتی و شبکهٔ حزبی را در اختیار حکومت کودتا گذاشتند. ن. ک: بهروز، همان، ص ۴۷.

4. Bedamen

۵. گاریوروسکی و برن، معشوق و کودتا، ص ۲۵۶.

۶. از جملهٔ حزب توده، جبههٔ ملّی، حزب زحمتکشان، نیروی سوم، حزب ایران و ...

۷. فردوست، همان، ج ۲، صص ۱۷۹ـ۱۸۱؛ امیرخسروی، همان، صص ۵۹۹ـ۶۰۹؛ اسناد سازمان سیا، سایت اینترنت مجلهٔ نیویورک تایمز، ص ۸۰.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۵

بیشتر بدانید

یکی از اقدامات شبکهٔ بدامن که در پوشش حزب توده انجام شد، آشوب خیابانی ۲۳ تیر ۱۳۳۰، هم‌زمان با ورود اورل هریمن[1] نمایندهٔ مخصوص رئیس‌جمهور آمریکا به ایران بود و بر نگرانی آمریکایی‌ها از نفوذ و قدرت حزب توده و کمونیست‌ها در ایران افزود. اعضای شبکه بدامن در آستانهٔ کودتای ۲۸ مرداد، به‌نام طرفداری از دکتر مصدق به منزل آیت‌الله کاشانی نارنجک انداختند و به عزاداران امام‌حسین علیه‌السلام حمله کردند.

شبکهٔ بدامن چندین روزنامه در اختیار داشت که همهٔ آنها در عملیات جنگ روانی مربوط به کودتا نقش مؤثری داشتند.[2]

۳. شاه و درباریان: محمدرضا شاه ابتدا در برابر نهضت ملّی شدن نفت منفعل و مردد بود. او به شدت از پیامدهای نهضت که موجب تضعیف موقعیت و قدرت او می‌شد، وحشت داشت. با این همه او قدرت و شجاعت ایستادگی در برابر نهضت و ملت را نیز نداشت، از طرفی هم جرئت نمی‌کرد با آن همراهی کند؛ زیرا از انگلیسی‌ها می‌ترسید و هنوز خاطرهٔ برکناری و اخراج پدرش توسط آنان را، از یاد نبرده بود.

با این حال شاه هرگاه فرصت را مناسب می‌دید، آشکار و پنهان علیه نهضت ملّی شدن نفت و دولت دکتر مصدق کارشکنی و دسیسه‌چینی می‌کرد. وقتی اختلافات رهبران و اعضای نهضت بالا گرفت، بر تحرکات و توطئه‌های شاه افزوده شد و سرانجام با تشویق و حمایت دولت‌های آمریکا و انگلستان به اجرای کودتای ۲۸ مرداد تن داد.

وابستگان شاه و درباریان، با صراحت و جدیت بیشتری با نهضت ملّی شدن نفت و دولت برآمده از آن، مخالفت و دشمنی کردند[3] و در طول دوران نهضت دائم مشغول توطئه‌چینی و دسیسه‌کاری برضد آن بودند. اشرف پهلوی،[4] خواهر شاه، مادر شاه و افراد دربار از جمله اسدالله علَم و شاپور ریپورتر برضدّ حقوق و منافع ملت ایران و به نفع دولت انگلستان، در مقابل نهضت ملّی شدن نفت ایستادند.[5]

---

1. Averell Herriman

۲. گازیوروسکی، کودتای ۲۸ مرداد، صص ۲۷ و ۲۸.

۳. گازیوروسکی و برن، همان، صص ۵۴ و ۵۵.

۴. اشرف خواهر دو قلوی شاه، دکتر مصدق را عوام‌فریب و متعصب می‌خواند. او همچنین اعتراف کرده است که نسبت به مصدق کینهٔ شخصی شدیدی دارد.

۵. گازیوروسکی و برن، همان، صص ۵۵ـ۵۷.

آنان حاضر بودند برای شکست نهضت به هرگونه همکاری با دولت انگلستان تن دهند.[۱] به همین سبب پس از قیام ۳۰ تیر، مصدّق، اشرف پهلوی و مادرش را از ایران اخراج کرد.[۲]

بیشتر بدانید

تا زمانی که اتحاد و همبستگی میان رهبران نهضت وجود داشت شاه جرأت رویارویی با دولت دکتر مصدّق را نداشت.[۳] اما زمانی که کانون‌های توطئه‌گر خارجی و عوامل داخلی آنها با استفاده از اختلافات موجود میان رهبران نهضت اقدام به تضعیف نهضت ملّی کردند نقش شاه و دربار در تقابل با حکومت دکتر مصدّق پر رنگ‌تر شد.

برخورداری از حمایت شاه جهت موفقیت طرح براندازی و کودتا علیه دکتر مصدّق برای کودتاچیان بسیار مؤثر بود. اشرف در این ماجرا به عنوان بخشی از عملیات مشترک سیا و سرویس مخفی انگلستان (ام.آی.سیکس)[۴] نقش خود را ایفا کرد. او که در خارج از کشور در تبعید به سر می‌برد،[۵] پس از ملاقات‌های محرمانه با مأموران جاسوسی آمریکا و انگلستان با نام مستعار در سوم مرداد ۱۳۳۲ وارد تهران شد تا پیام‌ها و نقشه‌های کودتا را به اطلاع شاه برساند.[۶]

۴. مطبوعات: کودتاگران با استفاده از مطبوعات به سازماندهی افکار عمومی پرداختند. آنها از این طریق توانستند با ایجاد شایعات و تبلیغات ویرانگر به تخریب شخصیت دکتر مصدّق و ایجاد نارضایتی عمومی از دولت او و تشدید اختلاف‌ها دامن بزنند.[۷]

۵. اشتباه مصدّق در انحلال مجلس: دکتر مصدّق به بهانهٔ نفوذ و تحریکات بیگانگان در

---

۱. علو، *طی تمدن تحت ایران و بیامدهای آن*، صص ۳۶۵ و ۳۶۶.

۲. گازیوروسکی و برن، همان، ص ۵۵.

۳. زرگر، «کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و علل وقوع آن»، *تحولات سیاسی اجتماعی ایران*، صص ۱۳۵ و ۱۳۶.

۴. M.I.6 : سازمان اطلاعات انگلستان (اینتلیجنس سرویس) می‌باشد. (نظر سازمان سیا در آمریکا) ایجاد شبکه‌های مأمور در کشورهای مورد نظر، کسب هرگونه اطلاعات اقتصادی، سیاسی و نظامی، تلاش برای تغییر دولت‌ها از جمله وظایف این سازمان است.

۵. اشرف در این زمان در یک کازینو (قمارخانه) در «دوویل فرانسه» مشغول قمار بود. طبق اسناد منتشر شدهٔ سازمان سیا دربارهٔ کودتای ۲۸ مرداد، سرهنگ استیفن جانسون مید (Colonel Stephen Johnson Meed) به نمایندگی از سوی سازمان سیا با اشرف در پاریس گفتگو کرد و او را برای بازگشت به ایران و ملاقات با شاه ترغیب کرد. ن. ک: *اسناد سازمان سیا*، صص ۹۸ـ۱۰۰.

۶. بیل، *تسخیر عقاب*، ج ۱، ص ۱۵۰.

۷. *عملیات آژاکس*، صص ۲۶، ۲۷ و ۳۱. تندروی احزاب سیاسی موافق و مخالف دولت دکتر مصدّق و ادبیات گزنده و مخرب روزنامه‌های وابسته و غیر وابسته افراطی به آنها، آثار سویی در افکار عمومی مردم داشت و موجب تشنج و تشتت سیاسی در روزهای حساس قبل از کودتا بود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۷

مجلس،[1] تصمیم گرفت مجلس دورهٔ هفدهم را منحل کند.[2] تلاش آیت‌الله کاشانی برای جلوگیری از انحلال مجلس به جایی نرسید.[3] انحلال مجلس فرصت مناسبی برای کودتاگران فراهم آورد؛ زیرا مشروعیت رئیس دولت را آشکارا مخدوش کرد و باعث هموار شدن عملیات کودتا شد.[4] کودتاگران مدعی بودند پس از انحلال مجلس شورای ملّی، دیگر دولت دکتر مصدّق مشروعیت قانونی ندارد.[5]

۶. **اعتماد بیش از حد دکتر مصدّق به آمریکایی‌ها**: در حالی که آنها درصدد تصاحب منابع نفتی ایران و گرفتن ماهی از آب گل‌آلود بودند.

۷. **جدا شدن مصدّق از روحانیت**: دکتر مصدّق در ششم مرداد ۱۳۳۱ نامه تندی به آیت‌الله کاشانی نوشت و از ایشان خواست که از هر گونه دخالت در امور سیاسی کشور خودداری کنند.

بیشتر بدانید

کرمیت روزولت ضمن برشماری مزایای حمایت شاه از کودتا می‌گوید، آخرین تضمین برای رفع شبهه و تردید شاه در پرانداری مصدّق و حمایت از کودتا این بود که آیزنهاور (رئیس‌جمهور آمریکا) این مطلب را با بیان جمله‌ای خاص و رمزی در یک سخنرانی اعلام و چرچیل (نخست‌وزیر انگلیس) نیز ترتیبی بدهد تا در ساعت اعلام برنامهٔ رادیو بی‌بی‌سی در شب بعد، به جای گفتن اکنون نیمه‌شب است، بگوید: «اکنون درست نیمه شب است». شاه در اوایل مرداد این رمزها را از رادیو دریافت کرد.[6]

---

۱. در حالی که مستمسک اصلی خود دیگاه نباید دلیل انحلال مجلس می‌شد. خصوصاً اینکه مجلس هفدهم به دلیل مشروعیت از مهم‌ترین مجالس پس از شهریور ۱۳۲۰ بود.

۲. عظیمی، *بحران دمکراسی در ایران*، صص ۲۵۱ و ۲۵۲.

۳. اخوی، *نقش روحانیت در صحنه سیاسی ایران*، ص ۱۸۲.

۴. *اسناد سازمان سیا*، صص ۱۰۷ و ۱۰۸.

۵. ن. ک. گازیوروسکی و بن، همان، صص ۱۱۴ـ۱۱۷.

۶. روزولت، *کودتا در کودتا*، صص ۱۶۸ و ۱۶۹؛ عملیات آژاکس، *بررسی اسناد کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲*، صص ۱۵۹ و ۱۶۰.

پرسش‌های نمونه

۱. چه عواملی موجب شد که مصدّق در دور دوم نخست‌وزیری از حمایت مردم محروم بماند؟
۲. انگلستان از چه راه‌هایی همکاری آمریکا برای انجام کودتا در ایران را جلب کرد؟
۳. انگلستان از چه‌راه‌هایی به تضعیف دولت مصدّق پرداخت؟
۴. موضع حزب توده نسبت به دولت مصدّق چه بود و عملکرد آن حزب در کودتای ۲۸ مرداد چگونه بود؟
۵. در دورهٔ نخست‌وزیری مصدّق، عناصر فعّال دربار چه کسانی بودند و چگونه به تضعیف دولت مصدّق پرداختند؟

اندیشه و جست وجو

۱. از کتاب‌های خاطرات که در سال‌های اخیر منتشر شده، مطلبی در مورد قیام ۳۰ تیر تهیه کنید و در کلاس بخوانید.
۲. در مورد یکی از گروه‌های وابسته به بیگانه که در زمینه‌سازی کودتای ۲۸ مرداد نقش داشتند، مطلبی تهیه کنید.
۳. به‌نظر شما چرا دولت آمریکا به رغم اعتماد دولت ملّی ایران به آنها، بازهم با سیاست انگلیس همراهی و همکاری نشان داد؟

۱۲۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۹

درس چهاردهم

کودتای بیست وهشتم مرداد

در این درس با چگونگی وقوع کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ آشنا می‌شوید.

اجرای کودتا

براساس اسناد محرمانهٔ کودتا روشن است که دولت ایالات متحده آمریکا نقش مهم و مؤثری در سازماندهی و هدایت نیروهای مخالف برای سرنگونی دولت مصدق ایفا کرده و هدایت و رهبری کودتا را برعهده داشته است.[۱]

مقامات آمریکا[۲] در مشاوره با همتایان انگلیسی خود، فضل‌الله زاهدی را به‌عنوان فرماندهی نظامی کودتا انتخاب کردند و شاه را متقاعد نمودند که زاهدی را بپذیرد و از کودتا حمایت کند.[۳]

---

۱. اولین نشانه توطئهٔ مشترک آمریکا و انگلستان و ایادی داخلی‌شان، در براندازی دولت دکتر مصدق اجرای یک سلسله عملیات شبه کودتا مانند واقعه نهم اسفندماه ۱۳۳۱، ربودن سرتیپ محمود افشار طوس رئیس شهربانی کل کشور و قتل او در اردیبهشت ماه ۱۳۳۲ و بروز حوادثی که تنش‌های سیاسی را در کشور تشدید می‌کرد، بود. (در این باره ن. ک : آبادیان، زمینه‌های سیاسی دکتر مظفر بقایی، صص ۹۶، ۱۶۵ـ۱۷۳؛ قنات‌آبادی، خاطرات شمس قنات‌آبادی، صص ۴۲ و ۴۳؛ کاتوزیان، مصدق و نبرد قدرت، صص ۹۸ـ ۱۰۵).

۲. «داستانی تی. اسکودرو» یکی از مسئولین وقت سفارت سابق آمریکا در تهران، اظهار می‌کند : «ما در سرنگونی نخست‌وزیر چپ‌گرا و ناسیونالیست یعنی مصدق و بازگرداندن شاه از تبعید مختصرش در اروپا نقش بسیار مؤثری را ایفا نمودیم.» (اسناد لانه جاسوسی، ۱۳۸۶، ج۷، ص۲۳).

۳. ن. ک : عملیات آژاکس، بررسی اسناد کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، صص ۱۷ـ۳۲ و ۳۵ـ۴۶؛ همچنین گازوروسکی و برن، مصدق و کودتا، ص ۲۸۵.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۰

بیشتر بدانید

کرمیت روزولت گرداننده کودتا در بیست و هشتم تیرماه ۱۳۳۲ وارد ایران شد و در مخفیگاه زاهدی با او دیدار کرد. او توانست با همکاری زاهدی شمار زیادی از نظامیان بازنشسته و بازداشت‌شدگان تهران را به سربیجی از دستورات دولت وادار کند[۱]. همچنین شعبهٔ امنیتی سازمان سیا تصمیم گرفت به سرعت، سیاست حمله به دولت دکتر مصدق را ازطریق جنگ روانی موسوم به «تبلیغات خاکستری» به مرحلهٔ اجرا درآورد.[۲]

در ۲۴ مرداد ماه شاه فرمان عزل نخست‌وزیری دکتر مصدق و انتصاب فضل‌الله زاهدی را امضا کرد. در ساعت یک بامداد روز ۲۵ مرداد، نصیری که حامل نامهٔ عزل دکتر مصدق بود به خانه وی رفت ولی بلافاصله به دستور دکترمصدق بازداشت شد[۳] و شاه با حمایت کودتاگران و برای درامان ماندن از خطرهای احتمالی، از ایران خارج شد.

با فرار شاه به بغداد و سپس رُم، در سراسر کشور تظاهرات عمومی برپا گردید. مجسمه‌های شاه و پدرش به پایین کشیده شد و عکس‌های او از اداره‌ها جمع‌آوری شد. در تجمع بزرگی که در میدان بهارستان برپا شد، دکتر حسین فاطمی وزیر خارجه اعلام کرد: «نظام سلطنتی باید برچیده و حکومت جمهوری برپا شود، شاه ایران روی ملک فاروق مصر را سفید کرده است».[۴] البته این موضع شخصی فاطمی بود و دولت دکتر مصدق نسبت به فرار شاه از کشور، موضع خاصی را نشان نداد.

بنا بر گزارش مندرج در اسناد سازمان سیا دربارهٔ کودتا روزولت برای اینکه کودتا را از شکست کامل نجات دهد، به محل اختفای زاهدی رفت.[۵] آنها پی‌درنگ تصمیم گرفتند افکار عمومی را متقاعد سازند که

---

۱. پس از شنوهٔ ارتش توسط دکتر مصدق و پیوستن افسران ناراضی به جمع کاتون «افسران بازنشسته» که رهبری آنها را سرلشکر فضل‌الله زاهدی برعهده داشت، این کاتون مبدل به مرکز مهمی برای توطئه علیه دولت مصدق شد. ضعف دولت دکترمصدق در توسعهٔ تسلط دولت بر نظامیان موقعیت مناسبی برای آمادگی ارتش در انجام کودتا فراهم آورد. ن. ک: علم، *تفت، اقتدار و اضمحلال ملی شدن نفت ایران و پیامدهای آن*، ص ۳۸۶؛ عظیمی، *بحران دمکراسی در ایران*، صص ۲۱۲ـ۲۳۰. دربارهٔ نقش نظامیان در کودتا ن. ک: آبراهامیان، *ایران بین دو انقلاب*، صص ۲۴۳ و ۲۴۴؛ *عملیات آژاکس، بررسی اسناد سیا دربارهٔ کودتای ۲۸ مرداد*، صص ۱۹۷ـ۲۰۷.

۲. *عملیات آژاکس*، ص ۵۸.

۳. ن. ک: مدنی، *تاریخ سیاسی معاصر ایران*، ج ۱، ص ۲۸۹.

۴. *خاطرات و مبارزات دکتر حسین فاطمی*، صص ۲۳۹ـ ۲۴۲. درسال ۱۳۳۱ زنرال نجیب به همراه سرهنگ جمال عبدالناصر و عده‌ای از افسران مصری، علیه ملک فاروق پادشاه مصر کودتا کردند و او را سرنگون کردند و از آن پس حکومت مصر تبدیل به نظام جمهوری شد.

۵. محل سند مخفی، در باغ مصطفی مقدم در محلهٔ اختاریهٔ تهران بود. *عملیات آژاکس*، ص ۲۰۱.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۱

رئیس دولت قانونی زاهدی است و مصدّق آن مقام را غصب کرده و در صدد انجام کودتا علیه شاه است.[1]

با تلاش کودتاچیان به زودی اوضاع دگرگون شد. بی‌توجهی دولت به کودتای مقدّماتی و عدم پیش‌بینی کودتای بعدی موجب شد کودتاچیان بدون برخورد با مانع جدی و به سهولت غیرقابل انتظاری حکومت ملّی را ساقط و رژیم آمریکایی را مستقر کنند؛ زیرا پس از وقوع کودتای نافرجام ۲۵ مرداد دیگر دلیلی برای خوش بینی وجود نداشت.[2] عدّه‌ای وقوع کودتا را پیش‌بینی کرده بودند.[3]

کودتاچیان با هدایت سازمان سیا توانستند بدون کمک نیروهای نظامی اصفهان، کرمانشاه و همدان که با برنامه‌ریزی قبلی برای حرکت به سوی تهران آماده بودند، با بسیج دستجاتی از اراذل و اوباش که با پول‌های مراکز اطلاعاتی انگلستان و آمریکا سازماندهی شده بودند، نقشه‌های خود را عملی کنند. بخش عمده‌ای از آشوب‌های خیابانی در روز کودتا را شعبان‌جعفری[4] معروف به شعبان بی‌مخ با عدّه‌ای از چماق‌داران خود و همراهی گروه‌های دیگر اوباش و ولگردها انجام دادند و خیابان‌های تهران را یکی پس از دیگری تصرف کردند.[5] هم‌زمان با این اقدامات عوامل نظامی کودتا مناطق حسّاس ازجمله ستاد ارتش، ایستگاه رادیو، مراکز پلیس و ژاندارمری، مرکز تلفن و تلگراف و خانهٔ دکترمصدّق و یارانش را تصرف کردند.

زاهدی سوار بر تانک به نخست وزیری رفت و واحدهای انتظامی و نظامی طرفدار دکتر مصدّق

۱. *اسناد سازمان سیا*، ص ۱۱۸.

۲. در این باره ن. ک : گازیوروسکی و برن، همان، ص ۲۸۱.

۳. القصا آیت‌الله کاشانی طیّ نامه‌ای به دکترمصدّق وی را از وقوع یک کودتای حتمی توسّط زاهدی آگاه کرد. (ن. ک : مدنی، *تاریخ سیاسی معاصر ایران*، ج ۱، صص ۲۷۹ و ۲۸۰.)

سیا در روز ۲۵ مرداد یکی از صاحب‌منصبان بازنشستهٔ وزارت دارایی (محمدحسن آشتیانی ـ عظام‌الدوله) برحسب تصادف از طریق بستگان خود که با دربار در ارتباط بود از جریان کودتا مطلع شد و موضوع را تلفنی به اطلاع دکتر مصدّق رساند. (ن. ک : کاتوزیان، *مصدّق و نبرد قدرت*، ص ۴۲۵.)

۴. طبق گزارش مندرج در اسناد منتشر شدهٔ سازمان سیا، روزنامهٔ *شجاعت* جایگزین روزنامهٔ *به سوی آینده* ارگان حزب توده در ۲۲ مرداد وقوع کودتا را پیش‌بینی کرده بود. این روزنامه نوشته بود که نقشهٔ کودتا پس از دیدار ژنرال شوارتسکف در روز ۹ اوت /۱۸ مرداد طرح‌ریزی شده بود. نکتهٔ قابل ذکر این است که ظاهراً حزب توده دست کم به اندازهٔ دولت از ماجرای کودتا خبر داشته است. (ن. ک : *اسناد سازمان سیا*، ص ۳۲.)

۵. کیانوری ادعا می‌کند که از طریق ارتباط همسرش (مریم فیروز) که از خویشاوندان دکتر مصدّق بود، او را در جریان کودتا قرار داده است. (ن. ک : کیانوری، *خاطرات*، صص ۲۶۵ و ۲۶۶؛ برهان، *کارنامهٔ حزب توده و رازِ سقوط مصدّق*، ج ۲، صص ۱۲۰ـ۱۲۹؛ امیر خسروی، *نظری از درون به نقش حزب توده ایران*، ص ۵۸۲.)

۶. شعبان جعفری معروف به شعبان بی‌مخ که به جرم شرکت در غائلهٔ نهم اسفند ۱۳۳۱ در زندان بود، در روز کودتا با همکاری مأموران شهربانی آزاد شد.

۵. ن. ک : *خاطرات آژاکس*، صص ۱۹۱ـ۱۹۶.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۲

اقدام مؤثری علیه کودتا نکردند.[۱]

لویی هندرسن سفیر آمریکا که نقش مهمّی در روزهای حساس کودتا برعهده داشت، به دکترمصدّق تکلیف کرد که از پست خود کناره‌گیری کند ولی دکتر مصدّق با عتاب او را از خانه‌اش بیرون کرد.

علاوه‌بر این دکترمصدّق با ممنوع کردن تظاهرات، عملاً «خیابان‌ها را از هواداران خود خالی کرد».[۲]

فضل‌الله زاهدی

اگرچه شرایط و اوضاع سیاسی در ۲۸ مرداد بسیار متفاوت با سی‌ام تیر ماه ۱۳۳۱ بود امّا دولت مصدّق از ظرفیت مردم استفاده نکرد و از آنجا که از جریان روحانیت که توان بسیج کردن مردم را داشت، فاصله گرفته بود، چندان امکان پشتیبانی مردمی را نداشت.[۳]

طرح براندازی حکومت دکتر مصدّق پیچیده بود امّا به‌سهولت و با کمترین هزینه برای کودتاچیان و پیامدهای سهمگین و ناگوار برای ملت ایران که منجر به سلطهٔ همه‌جانبهٔ آمریکا در ایران گردید، همراه بود.

بیشتر بدانید

به گفتهٔ نجاتی در کتاب جنبش ملّی شدن صنعت نفت، در آن سه روز سرنوشت‌ساز که آیندهٔ سیاسی ایران تعیین می‌شد، مسئولان مملکت و رهبران احزاب سیاسی در انجام وظایف خطیری که به عهده داشتند، غفلت کردند و فرصت‌های گران‌بها از دست رفت.[۴] مردم شهر تهران که چند بار توطئه‌های علیه نهضت ملّی را با قیام خود و پشتیبانی از دولت مصدّق خنثی کرده بودند، صبح روز ۲۸ مرداد، بدون رهبر و فرمانده شاهد تردید و تزلزل رهبران نهضت ملّی و خیانت و سهل‌انگاری چند تن از فرماندهان نظامی و رؤسای سازمان‌های انتظامی بودند. پیروزی سریع کودتاچیان در روز ۲۸ مرداد نه‌تنها برای ملّت ایران بلکه برای گرمیت روزولت و سردمداران کودتا باورکردنی نبود.[۵]

۱. گونتیتی، جانائان، دلسوختن برنیمدار، ص ۲۲۳.
۲. ن. ک: خاطرات آژاکس، صص ۲۲۴ـ۲۲۶.
۳. برخی از جمله غلامحسین صدیقی وزیر کشور دولت مصدّق، معتقدند که دکتر مصدّق می‌توانست با فراخوان همگانی، مردم را از طریق رادیو به خیابان‌ها بکشاند. ن. ک: صدیقی، چرا و چگونه نهضت ملی ایران ناکام گشت و از پای درآمد، صص ۱۴۲ـ۱۴۷؛ موحد، خواب آشفته نفت، ج۲، ص۸۳۸؛ نجاتی، جنبش ملی شدن صنعت نفت ایران، صص ۴۳۵ـ۴۳۹.
۴. نجاتی، همان، ص ۴۱۵.
۵. همان، ص ۴۳۹.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۳

بازگشت محمّدرضا پهلوی

به دنبال کودتا سرلشکر زاهدی نخست‌وزیر شد و محمدرضا پهلوی، به کشور بازگشت. به تعبیر امام خمینی : «محمدرضا رفت و «رضا شاه» برگشت»؛ درحالی که اکنون سلطنت خود را وام‌دار آمریکا و انگلیس می‌دانست.

شاه در ملاقات با کرمیت روزولت ضمن تشکر از او گفت : «من تاج و تختم را از برکت خداوند، ملّتم و ارتشم و شما (کرمیت روزولت) دارم».[1]

به این ترتیب عصری جدید در سرنوشت ملّت ایران رقم خورد که هزینهٔ آن، بیست وپنج سال سلطهٔ مستقیم آمریکا، همراه با ده‌ها هزار کشته، زخمی، زندانی و تاراج میلیاردها بشکهٔ نفت کشور بود.

نتیجه گیری

بدون تردید، بعد از تبعید رضاشاه، ملّت ایران فرصت جدیدی پیدا کرد تا در جهت احیای نظام مشروطه گام‌های مؤثری بردارد. این حرکت که مدّت دوازده سال از شهریور ۱۳۲۰ تا مرداد ۱۳۳۲ به درازا کشیده بود، بر دو پایهٔ عمده استوار بود : **جلوگیری از بازگشت دیکتاتوری پهلوی و کوتاه کردن دست استعمار**. دراین راه رهبران مذهبی و ملّی دست‌به‌دست هم دادند و گام‌های مؤثری برداشتند که در نهایت منجر به محدود کردن قدرت دربار و ملّی شدن صنعت نفت شد. لیکن همانند دورهٔ مشروطه به دلیل دسیسهٔ بیگانگان، اختلافات داخلی و فقدان رهبری مقتدر، بصیر و جامع، این نهضت دینی و ملّی نیز به نتیجهٔ نهایی نرسید. پس از کودتای ۲۸ مرداد دیکتاتوری و سلطهٔ بیگانه بار دیگر به کشور بازگشت و مدّت ربع قرن بر مقدّرات ملّت ایران حاکم شد.

البته این سخن به معنای نفی تلاش مخلصانه و دلسوزانهٔ رهبران راستین نهضت نظیر دکتر مصدّق و آیت‌الله کاشانی و مردم متدین و فداکار نیست.

---

۱. روزولت، کودتا در کودتا، ص ۲۱۳.

پرسش‌های نمونه

۱. سازمان سیا چه نقشی در انجام کودتای ۲۸ مرداد داشت؟
۲. پیامدهای کودتای ۲۸ مرداد برای ملّت ایران چه بود و چه عبرت‌هایی برای امروز ما دارد؟
۳. حرکت مردم ایران پس از شهریور ۱۳۲۰ بر چه پایه‌هایی استوار بود و چرا این حرکت به نتیجهٔ نهایی نرسید؟

اندیشه و جست وجو

۱. در مورد یکی از شخصیت‌های داخلی که در کودتای ۲۸ مرداد، نقش داشته، مطلبی تهیه کنید.
۲. از کتاب‌های خاطرات که در سال‌های اخیر منتشر شده، مانند خاطرات ارتشبد حسین فردوست، مطلبی در مورد کودتای ۲۸ مرداد تهیه کنید و در کلاس بخوانید.

۱۳۵

درس پانزدهم

ربع قرن سیطرهٔ آمریکا بر ایران

در این درس با پیامدهای کودتای بیست و هشت مرداد ۱۳۳۲ و سیطرهٔ آمریکا بر سرنوشت سیاسی و اقتصادی ایران و تثبیت پایه‌های دیکتاتوری شاه و سرکوب مخالفان و تأسیس ساواک آشنا می‌شویم.

اوضاع سیاسی ایران پس از کودتا

شاه در ملاقات با آیزنهاور رئیس جمهور امریکا

آمریکا که از کمک به دولت دکتر مصدّق اجتناب می‌کرد، پس از پیروزی کودتاچیان کمک‌های زیادی در زمینه‌های نظامی و اقتصادی به دولت کودتا کرد.[1] با روی کار آمدن دولت نظامی زاهدی[2]، فضای تیره‌ای در جامعهٔ ایران حکم‌فرما شد. فرمانداری نظامی تهران به سرتیپ تیمور بختیار سپرده شد. بختیار که افسری بی‌رحم و خونریز بود، برای استقرار و تثبیت حکومت کودتا، سرکوب نیروهای ضدّکودتا و میهن دوست را آغاز کرد. عدهٔ بسیاری از مخالفان را دستگیر و زندانی کرد و عدّه‌ای از آنها تبعید و تیرباران شدند.[3] تظاهرات شهرستان‌ها و تهران با سرکوب شدید مواجه شد؛ فرمانداری نظامی، همچنین

۱. نجاتی، جنبش ملّی شدن صنعت نفت، صص ۲۷۸ و ۲۷۹.

۲. نخست‌وزیری فضل‌الله زاهدی از ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا ۱۶ فروردین ۱۳۳۴.

۳. کریم پورنسیرازی مدیر روزنامهٔ تهورس که در دورهٔ حکومت ملّی، در روزنامهٔ خود، انتقادات تندوتلخی از خاندان سلطنتی کرده بود، زندانی و بدون محاکمه به دستور شاهپور و اشرف پهلوی در شب چهارشنبه سوری ۱۳۳۲ پس از شکنجه زنده زنده در آتش سوزانده شد. ن. ک: آل ابراهیم، تهورس، زندگی و مبارزات کریم پورنسیرازی، صص ۶۷ـ۷۱ و ۸۰. دکتر سیدحسین فاطمی، وزیر امور خارجهٔ دکتر مصدّق و مدیر روزنامهٔ باختر امروز دستگیر و پس از محاکمه در دادگاه نظامی در حالی که مجروح و بیمار بود، تیرباران شد. ن. ک: خاطرات و مبارزات دکتر سیدحسین فاطمی، صص ۲۹۴ـ۳۰۶.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۶

سقف بازار تهران را تخریب و جمعی از بازاریان را به جزیرهٔ خارک تبعید کرد.[۱] دکتر مصدق نیز پس از دستگیری، در دادگاه نظامی محاکمه و به سه سال زندان محکوم شد و عملاً تا آخر عمر، در احمدآباد، روستایی در اطراف تهران، تحت نظر بود.

فکر کنید و پاسخ دهید:

به نظر شما هدف از تشکیل فرمانداری نظامی در تهران پس از کودتای ۲۸ مرداد چه بود؟

انتخابات دورهٔ هجدهم مجلس شورای ملّی

در آستانهٔ برپایی انتخابات دورهٔ هجدهم در محیط وحشت و خفقان، آیت‌الله کاشانی و نهضت مقاومت ملّی[۲] با مجلس فرمایشی که دست‌ساخته و مطیع حکومت کودتا بود، به مخالفت پرداختند.[۳] با برقراری مجدد ارتباط میان دولت کودتا و انگلیس، «سردنیس رایت» کاردار[۴] انگلیس وارد تهران شد و دو دولت ایران و انگلیس طی اعلامیه‌ای برقراری روابط سیاسی را اعلام کردند.[۵] در پی آن آیت‌الله کاشانی با این اقدام دولت زاهدی مخالفت کرد.

بیشتر بدانید

در شانزدهم آذر ۱۳۳۲، دانشجویان دانشگاه تهران، با اطّلاع از ورود نیکسون[۶] معاون رئیس جمهور امریکا و همچنین در اعتراض به تجدید روابط ایران و انگلیس به تعطیل کردن کلاس‌های درس و جمع شدن در دانشکدهٔ فنّی پرداختند. با محاصرهٔ دانشگاه توسط مأموران فرمانداری نظامی و تیراندازی به طرف دانشجویان در محل دانشکدهٔ فنّی، سه نفر از دانشجویان به شهادت رسیدند.[۷]

---

۱. ن. ک : نجاتی، *تاریخ سیاسی بیست‌وپنج سالهٔ ایران*، ج۱، صص ۷۴ و ۷۵.

۲. عدّه‌ای از شخصیت‌های ملّی، استادان دانشگاه و برخی از روحانیون برای خاموش نشدن شعله‌های مقاومت تشکّلی به نام نهضت مقاومت ملّی بوجود آوردند.

۳. مدنی، *تاریخ سیاسی معاصر ایران*، ج۱، ص۳۰۲؛ نجاتی، *تاریخ سیاسی بیست‌وپنج سالهٔ ایران*، ج۱، صص ۱۱۵ و ۱۱۶.

۴. در روابط خارجی، کاردار در مرتبهٔ پایین‌تر از سفیر قرار دارد.

۵. نجاتی، *تاریخ سیاسی بیست‌وپنج سالهٔ ایران*، ج ۱، ص ۷۶.

6. Nixon

۷. شریعت رضوی، بزرگ‌نیا و قندچی. ن. ک : نجاتی، *تاریخ سیاسی بیست‌وپنج سالهٔ ایران*، ج۱، ص ۱۱۲.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۷

انعقاد قرارداد کنسرسیوم[1] نفت

قرارداد کنسرسیوم نفت یک قرارداد استعماری بود که بین ایران و چند شرکت نفتی آمریکایی، انگلیسی، فرانسوی و هلندی بسته شد. این قرارداد با هدف بهره‌برداری از مخازن نفت ایران توسط حکومت دست‌نشاندهٔ شاه به ایران تحمیل شد. این قرارداد که مغایر با قانون ملّی شدن صنعت نفت بود، مجدداً نفت ایران را زیر سیطرهٔ بیگانگان درآورد.[2] کنسرسیوم اختلافات میان آمریکا و انگلستان را برسر مسئلهٔ نفت ایران حل کرد و همهٔ ثمرات مبارزهٔ ملت ایران در جریان نهضت ملّی شدن نفت را بر باد داد.[3] یکی از بندهای قرارداد کنسرسیوم، پرداخت غرامت از سوی ایران به شرکت سابق نفت انگلیس و ایران بود. اما این پایان تاوان سنگین ملت ایران برای ملّی کردن نفت نبود؛ بلکه تأسف‌بارتر از آن، حضور فزایندهٔ مستشاران آمریکایی بود که به‌تدریج مقدّرات سیاسی، اقتصادی و نظامی ایران را زیر سلطهٔ نوین آمریکا برد.

دولت حسین علاء

سپهبد زاهدی، عامل اجرای کودتای ۲۸ مرداد که خود را «تاج‌بخش» شاه می‌دانست[4]، به علّت انتشار به حیف و میل کمک‌های آمریکایی‌ها و بی‌اعتنایی به شاه، با کمک انگلیسی‌ها، کنار گذاشته شد[5] و حسین علاء به نخست وزیری رسید.

با روی کار آمدن حسین علاء، وزیر سابق دربار که در برابر شاه و نزدیکان او اراده و اختیاری نداشت، شاه گام مهمی در تحکیم قدرت استبدادی‌اش برداشت و معیار قدرت دولت، شخص او شد.

---

۱. کنسرسیوم به مجموعه‌ای از چند شرکت چند ملّیتی گفته می‌شود.

۲. گذشته چراغ راه آینده است، صص ۶۹۸ـ۷۱۱؛ بیل، تسخیر عقاب، ج۱، صص ۱۸۱ـ۱۸۳؛ نجاتی، تاریخ سیاسی بیست‌وپنج سالهٔ ایران، ج ۱، صص ۸۳ ـ۹۲.

۳. براساس این قرارداد نفت ایران به نسبت‌های زیر، میان اعضای کنسرسیوم تقسیم شد. شرکت نفت ایران و انگلستان ۴۰درصد، شرکت‌های آمریکایی ۴۰درصد و شرکت هلندی ـ انگلیسی رویال داچ‌شل ۱۴ درصد و شرکت نفت دولتی فرانسه ۶درصد. این قرارداد توسط علی امینی وزیر دارایی دولت کودتا و هوارد پیج رئیس هیئت مدیرهٔ شرکت آمریکایی استاندارد اویل نیوجرسی منعقد و به قرارداد «امینی ـ پیج» مشهور شد. هوارد پیج پس از انعقاد قرارداد اعلام کرد، همهٔ آنچه را که در جریان نهضت ملّی شدن صنعت نفت از دست دادیم، یکجا به دست آوردیم. ن. ک : نجاتی، تاریخ سیاسی بیست و پنج سالهٔ ایران، ج۱، صص ۸۳ ـ ۹۰؛ گذشته چراغ راه آینده است، صص ۶۹۸ـ ۷۱۱؛ مدنی، تاریخ سیاسی معاصر ایران، ج ۱، صص ۳۰۵ـ۳۱۲؛ گازیوروسکی، روابط خارجی شاه و آمریکا، صص ۲۳۰ـ ۲۳۲.

۴. ن. ک : مجلهٔ خواندنی‌ها، ش ۷۹، تیر ۱۳۴۳

۵. فردوست، ظهور و سقوط سلطنت پهلوی، ج۱، ص ۱۸۳.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۸

در واقع همان گونه که یکی از نمایندگان مجلس آن زمان گفته بود : «هرچه اعلیحضرت بپسندند، همان قانون اساسی است». قبل از این نمایندگان مجلس شورای ملّی با ارادهٔ شاه و دربار به مجلس راه می‌یافتند و انتخابات محصول گزینش و ارادهٔ مردم نبود.

پیمان بغداد

از حوادث مهمّ دوران نخست‌وزیری علاء ، پیوستن ایران به پیمان امنیتی بغداد بود. پیمان بغداد به توصیهٔ آمریکا ابتدا بین کشورهای ترکیه و عراق امضا شد و سپس پاکستان و ایران نیز به آن پیوستند.[۱] این پیمان با هدف کامل کردن حلقهٔ محاصرهٔ شوروی، به بهانهٔ خطر کمونیسم و بر مبنای نظریهٔ «آیزنهاور» رئیس جمهور آمریکا، تشکیل شد. عضویت ایران در این پیمان، سیاست بی‌طرفی ایران را نقض می‌کرد.[۲] شهید نوّاب‌صفوی رهبر فداییان اسلام از مخالفان سرسخت این پیمان بود؛ زیرا معتقد بود که ورود ایران در پیمان بغداد زمینه‌ساز سلطهٔ نظامی آمریکا بر ایران است.[۳]

برگی از تاریخ

شهید نوّاب صفوی

سیّدمجتبی میرلوحی معروف به نوّاب صفوی در خانواده‌ای روحانی در محلهٔ خانی آباد تهران متولّد شد. وی پس از اتمام دورهٔ متوسطه برای تحصیل علوم دینی به نجف رفت. او با تأسیس جمعیت فداییان اسلام موفق شد جوانان متدیّنی که عزم مبارزه با رژیم پهلوی را داشتند، گرد هم جمع کند. فعالیت فداییان اسلام در ابتدا یک حرکت فرهنگی بود و با ورود به عرصهٔ سیاست تبدیل به یک کانون تأثیرگذار در صحنهٔ سیاسی کشور شد.
فداییان اسلام در نهضت ملّی شدن نفت و روی کار آمدن دولت دکتر مصدّق نقش مهمّی ایفا

۱. با خروج عراق از پیمان بغداد در سال ۱۳۳۸، نام این پیمان به سنتو تغییر یافت و مرکز آن به آنکارا منتقل شد.
۲. الحسنی، مبانی فکر رؤسای جمهور آمریکا، صص ۴۹ـ۵۵؛ پیل، نسیر و عقاب، ج۱، صص ۱۹۳ـ۲۰۰.
۳. هنگامی که حسین علاء برای شرکت در اجلاس نخست وزیران عضو پیمان بغداد عازم عراق بود، از سوی یکی از فداییان اسلام مورد حمله قرار گرفت که منجر به زخمی شدن او شد. متعاقب این اقدام فرمانداری نظامی، فداییان اسلام را دستگیر کرد. امینی، اندیشه و عملکرد فداییان اسلام، ص ۲۹۵.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۹

شهید نواب صفوی

کردند. شهید نواب صفوی طرح حکومت اسلامی و اجرای آن را در قالب کتاب راهنمای حقایق پیشنهاد کرده بود.

سرانجام نواب صفوی به همراه یارانش، خلیل طهماسبی، سید محمد واحدی و مظفر ذوالقدر در ۲۷ دی ماه ۱۳۳۴ تیرباران شدند و به شهادت رسیدند.[1]

پس از عضویت ایران در پیمان بغداد و امضای قرارداد نظامی دوجانبه با آمریکا، حضور نظامیان و مستشاران آمریکایی در ایران گسترش یافت. حضوری که تمام هزینه‌های آن بردوش دولت و ملت ایران بود. سران رژیم به‌منظور رفاه حال نظامیان آمریکایی، خدمات کاملی به آنها ارائه می‌نمودند؛ به‌طوری که در گزارشی مربوط به شهریور ۱۳۵۷ آمده است: «یکی از مسائل دیگر، به میزان حضور آمریکا که اکنون معادل ۴۰هزار نفر برآورد شده، مربوط است. بخش اعظم این آمریکایی‌ها به‌خاطر فعالیت‌های نظامی در ایران حضور دارند ... و دولت ایران نیز که هزینه این حضور آنها را تأمین می‌کند، از هیچ‌گونه همکاری فروگذار نکرده است».[2]

تأسیس ساواک

پس از کودتای ۲۸ مرداد، آمریکایی‌ها تصمیم گرفتند ایران را به پایگاه اصلی قدرت خود در منطقه تبدیل کنند؛ بنابراین، شاه که راه بقای خود را در تبعیت از آمریکا می‌دانست، به کمک مستشاران آن کشور به تشکیل سازمان مخوف ساواک (سازمان اطلاعات و امنیت کشور) اقدام کرد.

۱. دوانی، نهضت روحانیون ایران، ج۲، ص ۲۰۹؛ عراقی، ناگفته‌ها، صص ۱۳۳ـ۱۳۶.
۲. اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج ۶، ص ۸۲۱.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۰

اهمیت تأسیس ساواک از دیدگاه آمریکا به دو جهت بود :

۱. همسایگی ایران با شوروی، به عنوان رقیب اصلی آمریکا

۲. حفظ و تثبیت نفوذ آمریکا در ایران

اوّلین رئیس ساواک، سپهبد تیمور بختیار، یکی از بی‌رحم‌ترین افسران ارتش و فرماندار نظامی تهران بود. این سازمان که گسترده‌ترین نهاد اطّلاعاتی و امنیتی از سال ۱۳۳۶ تا ۱۳۵۷ در حکومت محمدرضا شاه بود، نقش مهمّی در شناسایی و سرکوب گروه‌های مخالف داشت. ساواک علاوه بر شکنجهٔ جسمی و روحی مخالفان رژیم و ایجاد جوّ اختناق، رعب و وحشت، دولتمردان و نمایندگان مجلسین را نیز کنترل می کرد.[۱]

ساواک، با هدایت و حمایت سرویس‌های اطّلاعاتی آمریکا و انگلیس و سپس با کمک سازمان اطلاعاتی اسرائیل (موساد)، به‌صورت یک تشکیلات مخوف امنیتی و اطلاعاتی درآمد؛[۲] امّا به‌جای آنکه دستاوردهای اطلاعاتی خود را در جهت منافع کشور به کار گیرد، در خدمت تأمین منافع آمریکا و انگلیس و سپس اسرائیل و به عنوان مانعی در برابر توسعهٔ شوروی و کمونیسم، قرار گرفت.[۳]

دولت منوچهر اقبال

در فروردین ۱۳۳۶، حسین علاء از نخست‌وزیری استعفا کرد و دکتر منوچهر اقبال، وزیر دربار، به نخست‌وزیری رسید.

محمدرضا پهلوی که حکومتش با مشکل فقدان مشروعیت و نبود آزادی سیاسی روبه‌رو بود، برای جلب افکار عمومی، دست به تأسیس دو حزب «ملّیون» (اکثریت) به رهبری نخست‌وزیر، دکتر اقبال، و «حزب مردم» (اقلیت) به رهبری اسدالله عَلَم زد.

از آن به بعد، سال‌های طولانی، مطبوعات کشور صحنهٔ جنجال‌های سطحی و ساختگی میان دو حزب دولتی بودند، تا توهّم وجود دمکراسی‌های غربی در ایران را در ذهن‌ها ایجاد کنند.[۴]

---

۱. نجاری راد، ساواک و نقش آن در تحولات داخلی رژیم شاه، صص ۶۵، ۴۳ و ۸۴؛ فردوست، ظهور و سقوط سلطنت پهلوی، ج۱، ص ۳۹۳؛ هالیدی، دیکتاتوری و توسعهٔ سرمایه‌داری، صص ۸۵ ـ ۹۰؛ ساواک و روحانیت، ص ۹۲؛ زرقی، از کاخ شاه تا زندان اوین، صص ۳۱۶ـ ۳۲۰.

۲. دلاّوا، ساواک، صص ۲۲۱، ۷۰ـ۲۲۶، ۲۳۱ـ۲۳۲، ۲۳۷؛ رجال عصر پهلوی، تیمور بختیار به روایت اسناد، ج۱، صص ۲۸ـ۳۲.

۳. نجاری راد، ساواک، ص ۳۹ـ۵۱.

۴. کاتوزیان، اقتصاد سیاسی ایران، ص ۲۲۲.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۱

پرسش‌های نمونه

۱. پس از کودتای ۲۸ مرداد، چه وضعیتی بر مملکت حاکم شد؟
۲. علت مخالفت شهید نواب صفوی با پیمان بغداد چه بود؟
۳. تأسیس ساواک از چه جنبه‌هایی برای آمریکا اهمیت داشت؟
۴. بیگانگان چه نقشی در تأسیس و اداره کردن ساواک داشتند؟

اندیشه و جست وجو

۱. در مورد واقعهٔ ۱۶ آذر ۱۳۳۲ و یا واقعهٔ اول بهمن ۱۳۴۰ دانشگاه تهران مطلبی تهیه کنید.
۲. در زمینهٔ دستگیری و محاکمهٔ اعضای یکی از احزاب سیاسی در دورهٔ حاکمیت فرمانداری نظامی تهران مطلبی تهیه کنید.

۱۴۲

درس شانزدهم

زمینه‌ها و هدف‌های اصلاحات آمریکایی در ایران

در این درس، با هدف‌های اصلاحات اجتماعی و اقتصادی موردنظر آمریکا در ایران و نیز اقداماتی که دولت‌های شریف امامی و امینی برای زمینه‌سازی و اجرای این سیاست انجام دادند آشنا می‌شوید.

تحوّل‌های بین‌المللی منطقه‌ای

سیاست خارجی آمریکا در دورهٔ ریاست جمهوری جان. اف. کندی[1] در برابر کشورهای توسعه‌نیافتهٔ جهان سوم و خاورمیانه، اجرای اصلاحات از بالا به پایین با هدف پیشگیری از انقلاب‌های قهرآمیز بود.[2] این سیاست با عنوان «**اتحاد برای پیشرفت**»[3] در کشورهایی که در معرض خطر کمونیسم بودند، اجرا می‌شد؛[4] پی آنکه نظام دیکتاتوری و استبدادی حاکم بر آن کشورها تغییر یابد و در صورت مقاومت مردم توسل به زور برای اجرای آن پیش‌بینی شده بود.[5] اجرای این سیاست دربارهٔ ایران از اهمیت خاصی برخوردار بود؛ زیرا رژیم دست‌نشاندهٔ شاه وابسته و متّحد آمریکا بود و به دلیل همسایگی با اتحاد جماهیر شوروی و موقعیت ممتاز جغرافیای سیاسی، در وضعیتی حساس و تعیین‌کننده قرار داشت.[6]

---

۱. جان. اف. کندی (John. F. Kenedy) در ۲۰ ژانویهٔ ۱۹۶۱ م/ ۱۳۳۹ ش. به عنوان سی‌ویکمین رئیس‌جمهور آمریکا در کاخ سفید بر مسند قدرت نشست.

۲. نظیر انقلاب‌هایی که در آمریکای لاتین، کوبا و ویتنام روی داده بود.

3. Alliance for Progress

۴. برای نخستین بار این سیاست در کشور ونزوئلا در دوران ریاست جمهوری «رومولا بتانکورت» آزمایش شد. چون اجرای آن با مخالفت و تظاهرات گسترده مردم روبه‌رو شد، منجر به سرکوب و قتل جمع کثیری از مردم شهر کاراکاس شد. ن. ک: نجاتی، *تاریخ سیاسی بیست‌وپنج سالهٔ ایران*، ج۱، ص ۱۳۳؛ پیل، *نسیر انقلاب*، ج۱، صص ۲۱۶ و ۲۱۷.

۵. نجاتی، *تاریخ بیست و پنج سالهٔ ایران*، ج۱، ص ۱۱۳.

۶. پیل، همان، ج ۱، ص ۲۱۵.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۳

کارشناسان مسائل ایران در وزارت امور خارجهٔ آمریکا، گزارش‌هایی[1] از وضعیت فساد حکومت شاه و سرکوب مخالفان سیاسی رژیم پهلوی تهیه کردند که نشان می‌داد وجود یک سلسله اصلاحات اقتصادی ــ اجتماعی در ایران ضروری است.[2]

علاوه‌بر این، صنایع و اقتصاد آمریکا و کشورهای غربی نیازمند بازارهای مصرف جدیدی بود و کشورهای خاورمیانه به علّت ساختار اقتصادی مبتنی بر رژیم ارباب و رعیتی، امکان مصرف تولیدات جدید را نداشتند.[3]

به‌باور زمامداران آمریکا، اصلاحات اقتصادی و اجتماعی می‌توانست ضمن جلوگیری از «انقلاب سرخ» و کاهش خطر کمونیسم، زمینهٔ ایجاد «انقلاب سفید» را فراهم آورد و از گسترش فعالیت‌های مردمی علیه حکومت‌های دیکتاتور و دست‌نشاندهٔ آمریکا جلوگیری کند.[4]

فکر کنید و پاسخ دهید:

منظور از انقلاب سفید، ماهیت و اهداف آن چیست؟

نخست‌وزیری شریف‌امامی

در شهریور ۱۳۳۹، شاه با منصوب کردن شریف‌امامی به نخست‌وزیری و طرح شعارهایی مانند آزادی احزاب و فضای باز سیاسی و اصلاحات اقتصادی به استقبال از سیاست‌های جدید دولت آمریکا رفت. انتخاب شریف‌امامی درواقع حاصل توافق شاه و انگلستان با استفاده از فرصت انتخابات ریاست جمهوری آمریکا بود.[5]

شریف‌امامی

باوجوداین، کندی رئیس‌جمهوری آمریکا به شاه و

۱. این گزارش‌ها در اواخر سال ۱۳۳۹ توسط جان. دبلیو بولینگ John. W. Bouling و اوایل سال ۱۳۴۰ توسط کوتیلیانک تهیه شد.

۲. نجاتی، *تاریخ بیست و پنج سالهٔ ایران*، ج ۱، صص ۱۳۶ـ ۱۳۸.

۳. با گذشت سالیانی که از جنگ جهانی دوم سپری شده بود؛ صنایع و اقتصاد اروپا دوباره فعّال گردیده و نیاز به بازارهای مصرف احساس می‌شد. ن. ک: الهی، *دیکتاتوری کارتل‌ها*، ص ۵.

۴. گازیوروسکی، *سیاست خارجی آمریکا و شاه*، ص ۱۷۲؛ نجاتی، *تاریخ بیست و پنج سالهٔ ایران*، ج ۱، ص ۱۳۳.

۵. فردوست، *همان*، ج ۲، صص ۳۰۰ و ۳۰۱.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۴

شریف‌امامی اعتماد نداشت و آنها را برای اجرای برنامه‌هایش در ایران مناسب ندید. آمریکا، در این زمان، برای هموارکردن سیاست‌های خود در ایران، با برخی از رجال ایران ارتباط برقرار کرد و خواستار برکناری شریف‌امامی و روی کارآمدن علی امینی شد.[۱] علی امینی در دوران تصدی سفارت ایران در آمریکا بیش از پیش به مقامات آمریکایی نزدیک شده بود و با کندی ارتباط صمیمانه‌ای داشت.[۲]

اصلاحات دورهٔ نخست‌وزیری علی امینی

با روی کارآمدن علی امینی، سیاست‌های پیش‌بینی شدهٔ آمریکا، در ایران به اجرا گذاشته شد. قدم اول این سیاست مبارزه با فساد اداری بود که برای جلوگیری از سقوط رژیم پهلوی و افتادن حکومت ایران به دست کمونیست‌ها، صورت می‌گرفت. اقدام دوم، «اصلاحات اقتصادی» بود که برای تغییر زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی کشور به اجرا درآمد.

علی امینی در اولین قدم، دست به اقدامی جنجالی زد. او از شاه درخواست انحلال مجلس‌های شورای ملّی و سنا را کرد، تا موانع سر راه انجام نقشه‌های خود را از میان بردارد. به‌دنبال آن، جمعی زیاد از سران حکومت از نظامیان عالی‌رتبه گرفته تا مقام‌های اقتصادی را دستگیر کرد تا گناه مفاسد اقتصادی و سیاسی رژیم پهلوی را به گردن آنان بیندازد. علی امینی با این اقدام می‌خواست از تعمیق اعتراضات اجتماعی و مردمی علیه آمریکا جلوگیری کند.[۳] البته او به دنبال جاه‌طلبی‌های شخصی خود نیز بود و می‌خواست مستقل از شاه، با آمریکا ارتباط برقرار کند. شاه از این موضوع احساس نگرانی می‌کرد.[۴]

اقدام دوم امینی، اجرای قانون اصلاحات ارضی بود. قانون «اصلاحات ارضی» که در بهمن ۱۳۴۰ در هیئت دولت به تصویب رسیده بود، از منطقهٔ آذربایجان شروع شد. با سرعت‌گرفتن روند اصلاحات ارضی توسط علی امینی، شاه از ناحیهٔ او احساس خطر کرد.

بیشتر بدانید

کندی، رئیس‌جمهور آمریکا، از مشاوران خود خواسته بود که برای دادن کمک به ایران شرایط خاصی تعیین کنند. آن هم در شرایطی که ایران به‌شدت به این وام نیاز داشت. شرط واگذاری

۱. منصوری، *خاطرات*، ۱۵ خرداد، ص ۳۷؛ رجال عصر پهلوی، *علی امینی به روایت اسناد ساواک*، ج ۱، صص ۲۱ـ۲۹.
۲. همان، صص ۱۷ـ ۲۱؛ آبراهامیان، همان، ص ۵۱۹.
۳. رجال عصر پهلوی، *علی امینی به روایت اسناد ساواک*، ج ۱، صص ۲۹ و ۳۰.
۴. هویدا، *سقوط شاه*، ص ۱۴۰.

۱۴۵

وام ۳۵ میلیون‌دلاری آمریکا پذیرش نخست‌وزیری علی امینی از سوی شاه بود.[1]
آمریکا در دوران چهارده‌ماههٔ حکومت امینی، کمک‌های مالی که بالغ بر ۶۷ میلیون‌دلار بود، به ایران پرداخت کرد و این حمایت‌ها را منوط به حسن اجرای اصلاحات مورد علاقه‌اش کرد. امینی به دلیل ارتباط نزدیک با مقامات آمریکایی همواره مورد حسادت شاه قرار داشت. شاه بعدها با اعتراف به این موضوع گفت: «بیشتر از همه این که موقع دیدارم از آمریکا هرجا می‌رسیدم، اول از همه حال و احوال نخست‌وزیر را از من می‌پرسیدند و رفتارشان به‌صورتی بود که گویی اصلاً من را به حساب نمی‌آوردند[2]».
با این همه وقتی که امینی درگیری‌اش بر سر لزوم کاهش بودجهٔ نظامی آغاز شد، توانست حمایت آمریکا را جلب کند. این نخستین بار نبود که ایالات متحدهٔ آمریکا، در برابر نخست‌وزیر، جانب شاه را گرفته بود.[3]

محمدرضاشاه در فروردین ۱۳۴۱ به همراه اسدالله علَم به آمریکا رفت و با کمک انگلستان توانست آمریکا را به برکناری امینی راضی کند و خود مجری اصلاحات مورد نظر آمریکا در ایران شود.[4]

پرسش‌های نمونه

۱. هدف آمریکا از انجام اصلاحات در کشورهای توسعه نیافته چه بود؟ این اصلاحات با چه عنوانی و در چه کشورهایی اجرا شد؟
۲. چرا دولت آمریکا انجام اصلاحات اقتصادی ـ اجتماعی در ایران را ضروری می‌دانست؟
۳. آمریکا چه نقشی در برکناری شریف امامی و انتصاب علی امینی به نخست‌وزیری داشت؟
۴. علی امینی در دورهٔ نخست‌وزیری خود چه اقداماتی انجام داد؟

اندیشه و جست وجو

ـ دربارهٔ کمک‌های آمریکا به ایران در دورهٔ نخست‌وزیری علی امینی گزارشی تهیه کنید.

۱. رجال عصر پهلوی، علی امینی به روایت اسناد ساواک، ج۱، صص ۲۸ و ۲۹؛ فردوست، همان، ج۲، ص ۳۰۸.
۲. هویدا، همان، ص ۱۴۰.
۳. آوانسیان، همان، ص ۵۲۱.
۴. امینی، خاطرات، صص ۲۰۴ـ۲۰۷.

۱۴۶

عنوان درس:
شماره صفحه: ۱۴۶

درس هفدهم

پیدایش نهضت روحانیت و اوج گیری بیداری اسلامی

در این درس با چگونگی روی کار آمدن دولت اسدالله علم و اجرای اصلاحات موردنظر آمریکا در ایران از قبیل تصویب نامهٔ انجمن‌های ایالتی و ولایتی و انقلاب سفید آشنا می‌شوید و مخالفت و مقاومت روحانیت و مردم در برابر این اصلاحات را می‌خوانید.

دولت اسدالله علم

با رحلت آیت‌الله بروجردی مرجع بزرگ تقلید شیعیان جهان در فروردین ماه ۱۳۴۰، شاه تصوّر کرد که زمینه برای جانشینی مرجع یا مراجع تقلید به جای آیت‌الله بروجردی وجود ندارد. از این‌رو فرصت را برای اجرای اصلاحات مورد نظر آمریکا مناسب دید.[1]

بیشتر بدانید

برای تقویت مرجعیت و تمرکز آن، عده‌ای از مدرسان حوزهٔ علمیهٔ قم تصمیم به دعوت از آیت‌الله بروجردی برای مهاجرت به قم گرفتند. از میان این عده، سرشناس‌ترین آنها آیت‌الله خمینی بود. به عقیدهٔ ایشان بازسازی حوزهٔ علمیه قم تحت زعامت مرجعیت مقتدر تنها عامل نجات تشیّع ایران بود. آیت‌الله بروجردی از شاگردان مراجع بزرگی چون آخوند خراسانی، سید محمد کاظم یزدی و جهانگیرخان قشقایی بود. در دورهٔ زعامت و مرجعیت نامهٔ وی، حوزهٔ علمیه قم از جریان بیداری اسلامی باز نماند و همچون دانشگاه بر آن تأثیر گذاشت و از آن تأثیر پذیرفت و نقش بسیار مهمّی در حفظ جامعهٔ مسلمان ایران از آفت‌ها و بحران‌های سیاسی و اجتماعی آن مقطع حسّاس ایفا کرد. بسیاری از افرادی که در شکل‌گیری انقلاب اسلامی نقش داشتند، از شاگردان ایشان بودند.[2]

۱. شاه تلاش کرد تا پایگاه مرجعیت از قم به نجف انتقال یابد. از این‌رو ضایعهٔ درگذشت آیت‌الله بروجردی را به علمای نجف تسلیت گفت. ان. ک: منصوری، *تاریخ قیام ۱۵ خرداد به روایت اسناد*، ج۱، ص ۲۴؛ دوانی، *نهضت روحانیون ایران*، ج۳، ص ۳۱.

۲. دوانی، *مفاخر اسلام*، ج۱۲، ص ۶۰۸؛ کربلایی، *تاریخ شفاهی انقلاب اسلامی: تاریخ حوزه علمیه قم*، صص ۹۱ـ۱۰۲ و ۱۲۲ـ۲۱۰؛ ریحان یزدی، *آینهٔ دانشوران*، صص ۲۷۲ـ۲۸۵.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۷

در تیرماه ۱۳۴۱، شاه، علی امینی را به بهانهٔ اختلاف بر سر بودجهٔ نظامی[۱] بر کنار و اسدالله علم را که یکی از نزدیکان او بود، به نخست‌وزیری منصوب کرد.[۲] او همچنین تصمیم گرفت که قانون انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی را در غیاب مجلس شورای ملّی تغییر دهد.[۳]

تصویب‌نامهٔ انجمن‌های ایالتی و ولایتی

قانون انجمن‌های ایالتی و ولایتی در اولین دورهٔ مجلس شورای ملّی به منظور تشکیل شوراهای استان و شهرستان به تصویب رسیده بود و تا زمان نخست‌وزیری اسدالله علم این قانون بدون تغییر مانده بود. قانون مذکور در مهر ۱۳۴۱ توسط هیئت دولت تغییر کرد که براساس آن، شرط مسلمان بودن و سوگند به *قرآن* مجید از شرایط انتخاب شوندگان حذف شد.[۴]

بیشتر بدانید

شاه در پوشش تصویب این لوایح اهداف متفاوتی را دنبال می‌کرد. او می‌خواست علاوه بر سنجش میزان حساسیت علما و توان مذهبی مردم، روحانیت و جریان مذهبی را که همواره سدی در برابر نفوذ سلطهٔ بیگانگان در ایران به‌شمار می‌آمدند، در یک زورآزمایی کنار بزند تا مجبور به محافظه‌کاری در برابر آنها نباشد. به همین منظور مطبوعات رسمی کشور با تیترهای درشت به انعکاس تصویب این لوایح و اخبار مربوط به آن پرداختند.

این تصویب‌نامه اعتراض علما و مردم مسلمان ایران را برانگیخت. امام خمینی علمای طراز اول

---

۱. عاقلی، *نخست وزیران ایران*، صص ۹۱۸ ـ ۹۲۰؛ *رجال عصر پهلوی*، علی امینی به روایت اسناد ساواک، ج ۱، صص ۴۰ و ۴۱.
۲. *یادداشت‌های علم*، ج ۱، ص ۳۴.
۳. شاهدی، *مردی برای تمام فصول*، صص ۳۶۹ و ۳۷۰.
۴. مدنی، *تاریخ سیاسی معاصر ایران*، ج ۱، ص ۳۷۵.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۸

قم را به نشست‌ها و گفت‌وگوهای متعدد برای لغو این تصویب‌نامه فراخواند. وی با تشریح نقشه‌های استعمار و توطئه‌های آنها مسئولیت علما را در قبال صیانت از اسلام و استقلال کشور یادآور شد و مقرر شد با ارسال تلگرام‌هایی به شاه، لغو فوری تصویب‌نامهٔ مذکور درخواست شود.

مبارزهٔ پی‌گیر امام خمینی، مراجع تقلید و دیگر علما سرانجام شاه و دولت را وادار به عقب‌نشینی و اعلام لغو تصویب‌نامه کرد. شاه در اجرای سیاست اسلام‌زدایی با شکست مواجه شد. این حرکت هماهنگ علما که به نهضت دو ماههٔ روحانیون شهرت یافت، اوّلین پیروزی سیاسی ملّت ایران به رهبری امام‌خمینی بعد از کودتای ۲۸ مرداد بود.[۱]

برخی از علمای قم این اقدام را کافی دانستند، امّا امام‌خمینی با هوشیاری به تشریح اهداف پشت پردهٔ رژیم پهلوی پرداخت و ماهیت دخالت آمریکا و صهیونیسم را در امور مملکت افشا کرد.

ابعاد و عمق مبارزات امام‌خمینی فراتر از لغو تصویب‌نامه بود. ایشان در اعلامیه‌ها و سخنرانی‌های خود اعلام خطر کرد که اسلام و استقلال مملکت و اقتصاد ایران در معرض توطئهٔ صهیونیست‌هاست و تا رفع این خطرها نباید از پا نشست.[۲] امام‌خمینی با دوراندیشی قصد داشت با استفاده از فرصت به وجود آمده مبارزهٔ دامنه‌داری را برای سرنگونی رژیم وابستهٔ شاه و قطع سلطهٔ آمریکا و اسرائیل و تشکیل حکومت مستقل و مردمی پایه‌ریزی کند.

انقلاب سفید

تصویب‌نامهٔ انجمن‌های ایالتی و ولایتی مقدمهٔ اجرای حرکتی در جهت خواست آمریکایی‌ها برای جلوگیری از نفوذ شوروی در ایران بود که بعدها از سوی شاه و دربار انقلاب سفید نام گرفت. بعد از لغو تصویب‌نامهٔ انجمن‌های ایالتی و ولایتی، شاه در اثر فشار آمریکا، خود به میدان آمد و اعلام کرد قصد دارد اصول شش‌گانهٔ به اصطلاح انقلاب سفید را به نظر خواهی بگذارد.

در این هنگام امام خمینی با آگاهی از اهداف شاه و نتایج زیان‌بار سیاست‌های مداخله‌جویانهٔ آمریکا در ایران، مراجع و علمای قم را به شرکت در یک جلسهٔ اضطراری فراخواند. در این نشست پس از تبادل نظر تصمیم گرفته شد، برای اطلاع بیشتر دربارهٔ همه‌پرسی و اهداف آن از شاه توضیح بخواهند. آیت‌الله روح‌الله کمالوند به نمایندگی از سوی مراجع و علما به دیدار شاه رفت.[۳] در این دیدار، شاه

۱. روحانی، بررسی و تحلیلی از نهضت امام‌خمینی، صص ۱۷۷ـ۱۹۱.
۲. روحانی، همان، صص ۴۵۶ـ ۴۶۰.
۳. آیت‌الله روح‌الله کمالوند از مدرسان توانای فقه، اصول و فلسفهٔ حوزهٔ علمیهٔ قم بود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۹

به‌جای پاسخ به سؤالات مراجع و علما، زبان به تهدید گشود.[۱]

بیشتر بدانید

محمدرضا شاه در دیدار با آیت‌الله کمالوند اعلام کرد: «اگر آسمان به زمین بیاید و زمین به آسمان برود، من باید این برنامه را اجرا کنم، زیرا اگر نکنم، از بین می‌روم». او ضمن شکایت از علمای ایران خواست تا به جای مخالفت، مانند روحانیون دیگر کشورها دعاگوی شاه کشورشان باشند. آیت‌الله کمالوند در پاسخ گفت: «علمای شیعه، در تاریخ هزار سالهٔ خود، هیچ‌گاه مأمور حکومت‌ها نبوده‌اند و نخواهند بود».[۲]

به دنبال پاسخ شاه، امام خمینی و علما دریافتند که شاه با حمایت آمریکا، به هر نحو ممکن مصمم به پیشبرد و اجرای این برنامه است. امام خمینی طی سخنانی فرمودند: «اکنون طرف حساب علما شخص شاه است نه دولت؛ زیرا او در مرز مرگ و زندگی قرار گرفته و چنان‌که خود اظهار داشته عقب‌نشینی او به قیمت سقوط و نابودی‌اش تمام خواهد شد. باید تودهٔ ملت را از اهداف استعماری این لوایح آگاه کنیم».[۳]

تحریم رفراندوم و قیام مردم

با انتشار اعلامیهٔ امام خمینی و اعلامیه‌های دیگر از سوی سایر علما و مراجع نظیر آیت‌الله گلپایگانی، آیت‌الله مرعشی نجفی و آیت‌الله خوانساری نسبت به غیرقانونی بودن رفراندوم (همه‌پرسی)، مردم تهران و قم و دیگر شهرستان‌ها به خیابان‌ها ریختند. دانشجویان دانشگاه تهران نیز با صدور اعلامیه‌ای اقدامات ضداسلامی و غیرقانونی رژیم را محکوم کردند.[۴]

بازار تهران تعطیل شد و مردم در قسمت‌های جنوبی شهر تظاهرات اعتراض‌آمیز به‌پا کردند. رژیم برای کنترل اوضاع، تهران را به اشغال نظامی درآورد و به سرکوب مردم و هجوم به دانشگاه تهران پرداخت و تعدادی از روحانیون را دستگیر و روانهٔ زندان کرد.[۵]

---

۱. دوانی، *نهضت روحانیون ایران*، ج۳، صص ۲۰۱ـ۲۰۳.
۲. ن. ک: رجبی، *زندگی‌نامهٔ سیاسی امام خمینی*، ج۱، ص ۲۲۲.
۳. نک: *مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام خمینی*، ج۱، صص ۳۷ و ۳۸.
۴. گرجیان، *جنبش دانشجویی در ایران*، ص ۲۰۲؛ پل، *همان*، ج۱، ص ۲۲۱.
۵. روحانی، *بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی*، ص ۲۳۸.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۰

بیشتر بدانید

در کنار مخالفت علما و روحانیون، نهضت آزادی نیز با لایحهٔ انجمن‌های ایالتی و ولایتی و برگزاری رفراندوم مخالفت کرد. این تشکل سیاسی مذهبی پس از دیدار با مراجع قم و با صدور اعلامیه‌ای، به دفاع از نهضت روحانیت برخاست[1] و مشی سیاسی خود را از جبههٔ ملّی متمایز کرد و به افشای ماهیت اصلاحات شاه، کندی و انقلاب سفید پرداخت.[2] امّا به زودی رهبران آن از جمله مهندس بازرگان و آیت‌الله طالقانی دستگیر شدند. آنها تا پس از قیام ۱۵ خرداد در زندان باقی ماندند امّا جبههٔ ملّی تنها به شعار «اصلاحات آری، دیکتاتوری نه» اکتفا کرد.

در روز چهارم بهمن ماه ۱۳۴۱، شاه به قم رفت تا با سخنرانی در این شهر که کانون اصلی مخالفان بود، ثابت کند علما در مخالفت با اصول شش‌گانه یکپارچه نیستند. علمای قم به رهبری امام خمینی استقبال از شاه و حضور در مراسم را تحریم کردند.[3] شهر قم یکپارچه تعطیل شد. شاه برخلاف انتظارش با مشاهدهٔ این حوادث طی نطقی که با عصبانیت تمام ایراد شد، به روحانیت و اسلام اهانت کرد.[4]

در چنین شرایطی که انتخابات تحریم شده بود، شاه با اعمال فشار و خشونت، همه‌پرسی فرمایشی خود را در ۶ بهمن ۱۳۴۱ برپا کرد و در پی آن، رئیس جمهور آمریکا و ملکهٔ انگلیس این رفراندوم را به شاه تبریک گفتند.[5]

چند روز بعد، دولت علم تصویب‌نامهٔ لغو شدهٔ انجمن‌های ایالتی و ولایتی را به صورت مادهٔ اصلاحی قانون انتخابات به مورد اجرا گذاشت و این کار مورد اعتراض امام خمینی واقع شد، و آن را از نظر قانون اساسی و شرع بی‌اعتبار دانست.

---

۱. روحانی، *بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی*، صص ۱۸۴ـ۱۸۶.

۲. فارسی، *زوایای تاریک*، ص ۷۵.

۳. حتی توئیت آستانهٔ حضرت معصومه(س) نیز از شرکت در این مراسم خودداری کرده بود.

۴. فردوست، همان، ج ۲، ص ۳۲۳؛ مدنی، همان، ج۲، ص ۱۷.

۵. روزنامه *اطلاعات* (۱۳۴۱/۱۱/۹)، ن. ک : پل، همان، ج۱، ص ۲۳۴؛ ترابی، *از کاخ شاه تا زندان اوین*، ص ۴۰؛ رادیو مسکو و مجله هفتگی *امروز* گزارش نیز به ستایش از اقدامات شاه پرداخت. جالب توجه این است که در جریان اصلاحات و انقلاب سفید دولت آمریکا و شوروی مواضع یکسانی در برابر نهضت مردم اتخاذ کردند. ن. ک : جواد منصوری، *سیر تکوینی انقلاب اسلامی*، ص ۱۸۱؛ عرفان‌منش، *خاطرات ۱۵ خرداد*، ج ۲، ص ۲؛ روحانی، *بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی*، صص ۲۷۰ـ ۲۷۲.

پرسش‌های نمونه

۱. در دورهٔ نخست وزیری علَم چه تغییری در شرایط انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی ایجاد شد؟

۲. علت و نتیجهٔ مخالفت امام خمینی و علما با تصویب‌نامهٔ انجمن‌های ایالتی و ولایتی را توضیح دهید.

۳. امام خمینی(ره) و دیگر علما در مقابل رفراندوم اصول شش‌گانه (انقلاب سفید)، چه موضعی اتخاذ کردند؟

اندیشه و جست وجو

ـ دربارهٔ برنامه‌های رژیم پهلوی برای اسلام‌زدایی و محدود کردن روحانیون، مطلبی تهیه کنید.

۱۵۲

درس هجدهم

قیام ۱۵ خرداد

در این درس با چگونگی گسترش نهضت امام خمینی و قیام پانزده خرداد، تصویب لایحهٔ کاپیتولاسیون و تبعید حضرت امام خمینی آشنا خواهید شد.

همان‌طور که در درس پیشین خواندید رژیم پهلوی، برای اجرای سیاست‌های آمریکا، دست به رفراندوم انقلاب سفید زد که باعث اعتراض علما و مردم شد، زیرا اجرای سیاست‌های آمریکا، علاوه بر گسترش وابستگی کشور و نابودی بنیادهای اقتصادی، منجر به اسلام‌زدایی نیز می‌شد.

حمله به فیضیه

با نزدیک شدن نوروز ۱۳۴۲، امام خمینی، در اعتراض به سیاست‌های رژیم پهلوی، اعلام عزای عمومی کرد؛ دیگر مراجع و علما نیز، از او پیروی کردند. دوم فروردین ماه، در جریان برگزاری مراسم عزاداری شهادت حضرت امام صادق (ع)، نیروهای ساواک و کماندوهای «شاه»[1]، در لباس غیر نظامی به مدرسهٔ فیضیهٔ قم حمله کردند و عده‌ای از روحانیان را به شهادت رساندند و یا زخمی کردند.[2] آنان درهای حجره‌ها را شکستند و قرآن‌ها و کتاب‌ها را پاره کردند و به بیرون ریختند. حتّی به مجروحان بستری شدهٔ این ماجرا در بیمارستان قم نیز حمله بردند و آنها را در بیمارستان، دستگیر کردند.

هم‌زمان با این فاجعه، به مدرسهٔ طالبیهٔ تبریز نیز حمله شد و چند تن در این حادثه مجروح و شهید شدند.[3] هدف رژیم، از یورش به مدرسهٔ فیضیه ایجاد ارعاب و وحشت بود.

امام خمینی، طی اعلامیه‌ای اظهار داشت: «ناراحت نشوید. مضطرب نگردید. ترس و هراس را از خود دور کنید. دستگاه حاکمه با ارتکاب این جنایت، خود را رسوا و مفتضح ساخت و ماهیت

۱. لشگر ۱ گارد شاهنشاهی.

۲. روحانی، بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی، صص ۳۲۹ـ ۳۲۸.

۳. کرباسچی، هفت هزار روز تاریخ...، ج ۱، ص ۱۲۲.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۳

چنگیزی خود را به خوبی نشان داد ... ما پیروز شدیم. ما از خدا خواستیم که این دستگاه ماهیت خود را بروز دهد و خود را رسوا کند».[1]

حادثهٔ خونین فیضیه پیامدهای مختلفی داشت و برخلاف انتظار رژیم مبارزه را جدّی و آشکارتر کرد. روحانیون تهران، قم، مشهد، اصفهان، شیراز و برخی از دیگر شهرستان‌ها به منظور ابراز همدردی و پشتیبانی از حوزهٔ علمیه قم به مدت یک هفته دست به اعتصاب زدند و از رفتن به مساجد و اقامهٔ نماز جماعت خودداری کردند.[2]

امام خمینی در اعلامیهٔ معروف خود، شاه دوستی را با غارتگری، جنایت و تجاوز به احکام اسلام مساوی دانست و به نام ملّت، نخست‌وزیر را استیضاح کرد[3] و فرمودند: «من اکنون قلب خود را برای سرنیزه‌های مأمورین شما حاضر کرده‌ام». رهبری نهضت همچنین اظهار حقایق را به هر قیمتی واجب و تقیّه را حرام کرد.[4]

قیام پانزده خرداد

در عصر عاشورای سال ۱۳۸۳ ق. مطابق با سیزدهم خرداد ۱۳۴۲، امام خمینی به مدرسهٔ فیضیه قم رفت، تا دربارهٔ مسائل سیاسی روز، به ایراد سخن بپردازد. گزارش مأمور ویژه ساواک که در محل حضور داشته، در این باره، گستردگی اعتراض مردمی و حمایت از امام خمینی را به خوبی نشان می‌دهد وی می‌نویسد: «در تاریخ قم چنین جمعیتی دیده نشده است. خمینی را مثل امام وارد کردند و تمام جمعیت آن‌چنان صلوات فرستاد که تا دو کیلومتر صدای آنها شنیده می‌شد».[5]

یک روز پس از این سخنرانی، در بامداد چهاردهم خرداد، امام خمینی در خانهٔ خود دستگیر و به تهران منتقل شد. همزمان، چند تن دیگر از علمای شهرستان‌ها نیز دستگیر و زندانی شدند[6]. با انعکاس خبر دستگیری امام خمینی، در پانزدهم خرداد موجی عظیم از اعتراض مردمی در قم به پا خاست. به دنبال

---

۱. کوثر؛ مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام خمینی، ج ۱، ص ۵۸.

۲. کوثر؛ مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام خمینی، ج ۱، ص ۶۳؛ روحانی، بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی، ج ۱، ص ۳۸۷.

۳. استیضاح یعنی توضیح خواستن از دولت یا وزیر در مورد یک واقعه.

۴. کوثر؛ مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام خمینی، ج ۱، ص ۶۳.

۵. حسینیان، سه سال ستیز مرجعیت شیعه در ایران، ص ۲۶۶.

۶. همزمان با دستگیری امام خمینی، آیت‌الله قمی در مشهد و آیت‌الله محلاتی را در شیراز دستگیر کردند و در مدّت کوتاهی ۵۳ نفر از علمای تهران و شهرستان‌ها نیز دستگیر شدند. (قرائی، تاریخ شفاهی انقلاب اسلامی، ص ۱۳۰).

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۴

آن، در تهران و شهرستان‌های ورامین[۱]، مشهد، قزوین، کاشان، شیراز[۲]، تبریز[۳] و اصفهان[۴] و چند شهر دیگر نیز، تظاهرات اعتراض‌آمیز به راه افتاد.

اسدالله علَم، نخست‌وزیر، به فرمان شاه، دستور کشتار بی‌رحمانهٔ مردم را صادر کرد. در تهران و قم دامنهٔ تظاهرات بسیار گسترده بود. به همین سبب با اعلام حکومت نظامی، تانک‌ها و مسلسل‌های سنگین به خیابان آمدند. در قم هواپیماهای نظامی بر فراز شهر به پرواز درآمدند.[۵] حضور زنان در تظاهرات اعتراض‌آمیز قم چشم‌گیر بود.[۶] مردم خواستار آزادی امام خمینی بودند. آیت‌الله مرعشی نجفی به میان تظاهرکنندگان رفت و اعلام کرد: «نخواهیم گذاشت آسیبی به خمینی عزیزمان برسد».[۷] با حرکت روحانیون به سمت حرم، درگیری و صدای رگبار مسلسل‌ها شدت یافت. مأموران با محاصرهٔ تظاهرکنندگان آنها را مانند برگ پاییزی به زمین ریختند. تنها در یک کوچه تعداد ۳۲ نفر شهید و مجروح شدند.[۸] اجساد شهدا در کامیون‌های نظامی به مقصد نامعلومی حمل شد.[۹]

---

۱. مردم پیشوای ورامین در حمایت از امام خمینی درحالی‌که کفن بر تن کرده بودند و با پای پیاده به سوی تهران در حرکت بودند، قبل از رسیدن به تهران، مورد هجوم نظامیان قرار گرفتند و دسته‌جمعی به خاک و خون کشیده شدند و عده‌ای از آنها به شهادت رسیدند و یک بار دیگر حادثهٔ ۳۰ تیر ۱۳۳۱ در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ در کشتارهای ورامین تکرار شد.

۲. در حوادث خونین ۱۶ خرداد در شیراز تعداد زیادی شهید و مجروح شدند که بیشترین آنها دانش‌آموزان و نوجوانان بودند. ن. ک: عرفان‌منش، خاطرات ۱۵ خرداد در شیراز، ج ۱، صص ۵۶، ۶۶، ۶۹، ۷۰، ۸۹ ـ ۹۲.

۳. ن. ک: باقری، خاطرات ۱۵ خرداد تبریز، صص ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۸۲ ـ ۸۶ و ۱۱۸.

۴. اسناد انقلاب اسلامی، ج ۳، صص ۸۲ ـ ۸۶.

۵. مدنی، تاریخ سیاسی معاصر، ج ۲، صص ۲۵ و ۲۶.

۶. روحانی، بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی، ص ۲۷۶.

۷. اسناد انقلاب اسلامی، ج ۱، ص ۱۱۹.

۸. کوچهٔ نمازی. ن. ک: مدنی، تاریخ سیاسی معاصر ایران، ج ۲، ص ۴۶.

۹. روحانی، بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی، ص ۲۸۰.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۵

در تهران، بازار تعطیل شد. مردم به سوی خیابان‌ها سرازیر شدند.[1] دانشجویان دانشگاه تهران با شنیدن خبر دستگیری امام خمینی بلافاصله کلاس‌ها را تعطیل کردند و با شعار مرگ بر دیکتاتور، خواستار آزادی امام خمینی شدند که با نیروهای انتظامی مواجه شدند.[2] در جنوب شهر تهران دسته‌ای از تظاهرکنندگان به سمت ایستگاه رادیو حرکت کردند. با ورود گارد شاهنشاهی، قتل‌عام صدها نفر از مردم آغاز شد[3]. اسدالله علم، نخست‌وزیر، دربارهٔ کشتار مردم در ۱۵ خرداد اعتراف می‌کند که شاه نه‌تنها دستور تیراندازی داد؛ بلکه از قتل‌عام مردم پشتیبانی کرد[4]. شاه بعدها اعلام کرد که از بابت دستور تیراندازی در واقعهٔ ۱۵ خرداد ابداً متأسف نیست[5]. نبود برنامه برای تظاهرات و خودجوش‌بودن حرکت اعتراض‌آمیز مردم (بدون سازماندهی) باعث شد که دولت امکان سرکوب تظاهرکنندگان را بیابد. به گفتهٔ ارتشبد فردوست، یکی از نزدیک‌ترین مشاوران امنیتی شاه، «آن روز اگر تظاهرکنندگان، تظاهرات خود را ادامه می‌دادند، قطعاً شاه از کشور می‌گریخت[6]».

برگی از تاریخ

فرازهایی از زندگانی امام خمینی رحمةالله علیه

روح‌الله موسوی خمینی در بیستم جمادی‌الثانی ۱۳۲۰ ق. برابر با چهارشنبه اول مهر ۱۲۸۱ ش. هم‌زمان با سالروز میلاد بانوی بزرگ اسلام حضرت فاطمه (س) در خانواده‌ای از اهل علم و مبارزه در شهر خمین دیده به جهان گشود. او وارث سجایای پدرانش که نسل اندر نسل در کنار هدایت مردم به کسب معارف الهی کوشیده‌اند، بود.

درحالی که کمتر از ۵ ماه از ولادت روح‌الله می‌گذشت، پدرش آیت‌الله سید مصطفی موسوی[7] که در شهر خمین حامی مردم در برابر ظلم خوانین و حکام منطقه بود، در دفاع از مردم، مظلومانه به شهادت رسید.

---

۱. باقری، *خاطرات ۱۵ خرداد*، صص ۱۰، ۱۸، ۲۵، ۳۸ـ۴۰، ۵۴، ۵۹ـ۱۰۲، ۱۰۴ـ۱۰۸، ۱۰۱؛ عراقی، *ناگفته‌ها*، صص ۱۸۳ و ۱۸۴.

۲. منصوری، *قیام ۱۵ خرداد*، ص ۱۷۵.

۳. روحانی، *بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی*، صص ۴۸۵ و ۴۸۶؛ فردوست، همان، ج ۱، صص ۵۱۰ ـ۵۱۳.

۴. لاینگ، *مصاحبه با شاه*، ص ۲۳۸.

۵. پلانت، *ایران انقلاب به نام خدا*، ص ۵۶؛ فالاچی، *مصاحبه با شاه ایران*، ص ۱۶.

۶. فردوست، همان، ج ۱، ص ۵۱۴. متن کامل مذاکرات هیئت دولت طاغوت در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، *اسناد فاش‌نشده‌ای از قیام ۱۵ خرداد*، صص ۲۲ـ۳۸.

۷. آیت‌الله سید مصطفی موسوی از معاصران مرحوم آیت‌الله میرزای شیرازی بود. او پس از تحصیل در حوزهٔ نجف و سامرا به درجهٔ اجتهاد نایل آمد و به ایران بازگشت. او رهبری و اداره امور مردم خمین را برعهده گرفت.

۱۵۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۶

به این ترتیب امام خمینی از اوان کودکی با رنج یتیمی آشنا و با مفهوم شهادت روبه‌رو شد. پس از شهادت پدرش دوران کودکی و نوجوانی را تحت سرپرستی مادر مؤمنه‌اش (بانو هاجر) که از خاندان علم و تقوا بود و همچنین عمهٔ مکرمه‌اش (صاحبه خانم) که بانویی شجاع و حق‌جو بود، گذراند. دوران کودکی و نوجوانی روح‌الله همزمان با بحران‌های سیاسی و اجتماعی بود و از همان زمان او با مسائل سیاسی، دردها و رنج‌های مردم ایران آشنا شد. دیری نپایید که روح‌الله در سن ۱۵ سالگی از نعمت وجود آن دو عزیز نیز محروم گردید. وی در سال ۱۲۹۸ش. پس از فراگرفتن علوم مقدماتی عازم حوزهٔ علمیه اراک شد.

امام خمینی با بهره‌گیری از هوشی سرشار و استعدادی فوق‌العاده، رشته‌های مختلف علوم اسلامی را به سرعت طی کرد و علاوه بر فقه و اصول، فلسفه و عرفان را نیز در عالی‌ترین سطح نزد استادان برجستهٔ آن زمان آموخت و در پی هجرت آیت‌الله‌العظمی شیخ عبدالکریم حایری یزدی در سال ۱۳۰۱ش به قم و تشکیل مرکزیت حوزه‌های علمیه، امام خمینی هم اندکی بعد منتقالله به قم مهاجرت کرد.

امام خمینی از سن ۲۷ سالگی به تألیف کتاب پرداخت. حاصل این تلاش، نگارش ده‌ها جلد کتاب در موضوعات مختلف فقه، اصول، تفسیر، عرفان، اخلاق، احکام و فلسفه است.

امام خمینی در کتاب *کشف اسرار* که در سال ۱۳۲۲ ش. منتشر شد، به انتقاد از سیاست‌های استعماری و ضدّ اسلامی دوران ۴۰ سالهٔ رضاشاه پرداخت و همچنین برای اولین بار در این کتاب به طرح مسئلهٔ «ولایت فقیه» و تشکیل حکومت اسلامی تأکید کرد.

نخستین بیانیهٔ سیاسی امام خمینی یک سال بعد (۱۳۲۳ ش) صادر شد. وی در این بیانیه به‌طور آشکاری علمای اسلام و جامعهٔ مسلمان را به قیام عمومی فرا خواند و زنگ خطر و بیداریاش را در برابر سیاست‌های استعماری قدرت‌ها به صدا درآورد.

پس از ارتحال آیت‌الله‌العظمی بروجردی مرجعیت امام خمینی فراگیر شد و مورد استقبال مردم ایران قرار گرفت. بسیاری از علما ایشان را به‌عنوان مرجع اعلم معرفی کردند. این درحالی بود که وی به شدّت از مطرح‌شدن خویش به‌عنوان مرجع تقلید پرهیز داشت. امام خمینی در طول حیات پر برکت خود شاگردان زیادی تربیت کرد که می‌توان به متفکرانی چون شهید استاد مطهّری، شهید آیت‌الله بهشتی و آیت‌الله خامنه‌ای اشاره کرد.[1]

پس از سرکوب و کشتار مردم در قیام ۱۵ خرداد، موج دستگیری‌ها و تبعیدها در سراسر کشور آغاز شد و یاران امام خمینی یکی پس از دیگری روانهٔ زندان و تبعیدگاه شدند و جوانمردانی چون طیّب حاج‌رضایی و حاج‌اسماعیل رضایی که پیشتاز تظاهرات مردم جنوب تهران، در ۱۵ خرداد بودند، پس از دستگیری و شکنجه‌های شدید تیرباران شدند[2]. با خاموش کردن شعله‌های قیام ۱۵ خرداد و

۱. جهت اطلاع بیشتر، ن. ک: انصاری، حدیث بیداری، صص ۱۳ـ۳۵؛ رجبی، زندگی‌نامهٔ سیاسی امام‌خمینی، ج۱، صص ۹۳ـ۱۳۰، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۹، ۱۷۶، ۲۶۵، ۲۷۵، ۲۸۷ـ۳۲۰.

۲. دوانی، نهضت روحانیون ایران، ج۴، صص ۲۲۸ـ۲۵۴؛ نجاتی، تاریخ سیاسی بیست‌وپنج سالهٔ ایران، ج ۱، ص ۲۹۷.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۷

درهم‌شکستن قیام عشایر فارس و اعدام سران آنها که به پشتیبانی از نهضت امام خمینی و روحانیت برخاستند،[1] احساس موفقیت در انجام اصلاحات مورد نظر آمریکا در محمدرضاشاه آشکارتر شد.

بیشتر بدانید

مهاجرت علما به تهران و تلاش برای آزادی امام خمینی

پس از دستگیری امام خمینی و عده‌ای از علمای تهران و شهرستان‌ها، روحانیون شهرهای مختلف ایران و نجف، کربلا و کاظمین ضمن تعطیلی حوزه‌های علمیه، با صدور اعلامیه و تلگرام‌های متعدد ضمن محکوم کردن قتل‌عام و کشتار مردم عزادار و معترض در روزهای پانزدهم و شانزدهم خردادماه خواستار آزادی بی‌قید و شرط امام خمینی و سایر روحانیون شدند.[2]

این اقدام که به‌طور سریع و گسترده انجام شد، بی‌نتیجه ماند. تهدیدهای اسدالله علَم نخست‌وزیر که اعلام کرده بود، روحانیون دستگیر شده از جمله امام خمینی را محاکمهٔ صحرایی خواهد کرد،[3] بر نگرانی آنها افزود؛ چون براساس شواهد، احتمال می‌رفت که رژیم پهلوی اقدام به اعدام رهبر نهضت کند.[4] از این‌رو در تاریخ ۱۷ خرداد ۱۳۴۲ گروه زیادی از علمای برجستهٔ سراسر کشور در اقدامی هماهنگ ــ همچون مهاجرت صغری و کبری در نهضت مشروطه ــ به سوی تهران مهاجرت کردند تا حمایت و وفاداری خود را نسبت به امام خمینی اعلام کنند. رژیم اقدام به ممانعت از مهاجرت علما کرد و حتی هواپیمای آیت‌الله میلانی را که از مشهد عازم تهران بود، در نیمه راه بازگرداند.[5] سرانجام تحصّن و اعتصاب ۱۴ روزهٔ علما و تلاش آنها موجب شد تا رژیم از محاکمه و تبعید امام خمینی عقب‌نشینی کند و پس از مدّتی، امام را از زندان آزاد و به خانه‌ای در داودیه و سپس قیطریهٔ شمیران منتقل کرده و تحت نظر مأموران امنیتی قرار داد. در طول مدّت مهاجرت ۱۴ روزه علما، بازار تهران تعطیل بود.[6]

۱. عشایر میهن‌دوست و غیرتمند فارس در حوادث مهم تاریخ سیاسی معاصر ایران نقش مهمی در صیانت از استقلال کشور را بر عهده داشتند. در حوادث ۱۵ خرداد شیراز به حمایت از این نهضت پرداختند. رژیم پهلوی که از پیوستن عشایر احساس خطر کرد، برای کنترل و خلع سلاح آنها، اقدام به سرکوب گستردهٔ جنبش عشایر در منطقهٔ جنوب کرد. حضور سرهنگ گرانپایه با تسوج کارشناس برجستهٔ سازمان سیا در جنگ‌های روستایی حکایت از اهمیت عملیات جنوب دارد. به دستور شاه، سپهبد آریانا، با نهایت قساوت و بی‌رحمی به سرکوبی قیام عشایر پرداخت. او به بهانهٔ اتهام مواضع عشایر که به کوه‌ها پناه برده بودند، با استفاده از هواپیماهای بمب‌افکن آمریکایی و آتش توپخانه، مناطق مسکونی عشایر و سیاه‌چادرها را به طور وحشیانه‌ای ویران ساخت. او وقتی که مقاومت عشایر را مشاهده کرد، در یک جنگ روانی آنها را وادار به تسلیم کرد و سران وطن‌پرست و مسلمان آنها از جمله حبیب‌الله نهاوندی را به جوخه اعدام سپرد. (ن. ک. غرفان منش، *خاطرات ۱۵ خرداد در شیراز*، ج ۱، ص ۵۲ و ج ۲، صص ۲ و ۱۱۵).

۲. دوانی، *نهضت روحانیون ایران*، ج ۳، ص ۲۰۵؛ *اسناد انقلاب اسلامی*، ج ۱، صص ۱۲۲ـ۱۲۵، و ج ۲، صص ۷۹ـ۸۱.

۳. محاکمه صحرایی یعنی محاکمه فرد بدون حق انتخاب وکیل. در این باره، ن. ک: کرباسچی، *هفت‌هزار روز تاریخ ایران*، ص ۱۵۱.

۴. روحانی، *بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی*، ج ۱، ص ۵۵۹.

۵. روحانی، *بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی*، ص ۵۵۹.

۶. مدنی، *تاریخ سیاسی معاصر ایران*، ج ۲، ص ۵۴.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۸

دستاوردهای قیام ۱۵ خرداد

قیام ۱۵ خرداد دارای ابعاد ضدّ استعماری و ضدّ استبدادی بود که توانست به‌طور فراگیری توده‌های مختلف مردم را در صحنهٔ مبارزه علیه رژیم دست‌نشاندهٔ پهلوی بسیج کند و به‌دلیل اعتقاد راسخ امام خمینی به حمایت از اسلام راستین که از سیاست جدا نیست، بذر فرهنگ مبارزه به‌عنوان یک تکلیف الهی در جامعه کاشته شد که ثمرات آن در پیروزی انقلاب اسلامی به بار نشست.

از دیگر پیامدهای قیام ۱۵ خرداد، افزایش رشد سیاسی در میان حوزه‌های علمیه و روحانیت و گرایش بیشتر روشنفکران و دانشگاهیان به ارزش‌های اسلامی به عنوان پرفروزندهٔ مشعل مبارزات سیاسی بود و در جهانی که لیبرالیسم غربی و مارکسیسم شرقی کارایی خود را در رهایی کشورهای تحت ستم از سلطهٔ استبداد و استعمار از دست داده بودند، پیوستگی دین و سیاست ظهور کرد.

قیام ۱۵ خرداد همچنین به جریان‌های مبارز دینی و غیردینی نشان داد که رژیم شاه از طریق مسالمت‌آمیز و در چارچوب قانون اساسی اصلاح‌ناپذیر است و برای مبارزه با نظام استبدادی و وابسته راهی جز مبارزهٔ مستمر وجود ندارد.

قیام ۱۵ خرداد نقطهٔ عطف مهمّی در جنبش‌های تاریخ معاصر ایران و جهان اسلام به‌شمار می‌رود که شکل جدیدی از مبارزه را عرضه و آزمایش کرد و تجربهٔ گران‌قدری بود که توانست با رهبری امام خمینی مبارزهٔ ملّت ایران را تا دستیابی به پیروزی در ۲۲ بهمن‌ماه ۱۳۵۷ تداوم و ثمر بخشد.[1]

دولت حسنعلی منصور

با برکناری اسدالله علَم از نخست‌وزیری و روی کار آمدن حسنعلی منصور، نسل جدیدی از سیاست‌مداران، قدرت را به‌دست گرفتند. آنها برخلاف پیشینیان خود، بیش از انگلستان، موافق و همسو با سیاست‌های آمریکا بودند. دخالت آمریکا در روی کارآوردن منصور موجب نگرانی دولتمردان حامی سیاست‌های انگلیس در ایران شد.[2] منصور پس از دستیابی به قدرت، به تغییرهایی گسترده در عرصهٔ مدیران کشور دست زد. دولت منصور برای انجام سیاست‌هایش نیاز به آرامش داشت. شاه با هدف جلب رضایت امام خمینی و ترس از رویارویی با قیامی دیگر، در هفدهم فروردین ۱۳۴۳، ایشان

۱. جهت اطلاع بیشتر ن. ک: «انگلار انقلاب اسلامی» بیل، همان، ج ۲، ص ۲۱۳؛ نجاتی، تاریخ سیاسی بیست‌وپنج سالهٔ ایران، ج ۱، ص ۲۲۰؛ آراهامیان، همان، صص ۵۲۳ و ۵۲۴.

۲. حزب ایران نوین به روایت اسناد ساواک، ج ۱، صص ۳۵۳ـ۳۵۵؛ فردوست، همان، ج ۲، صص ۳۵۵ـ۳۶۱.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۹

را آزاد کرد، امّا امام خمینی همچنان بر استمرار مبارزه پافشاری کرد.[۱]

بازگشت کاپیتولاسیون

با افزایش حضور آمریکایی‌ها و مستشاران و نظامیان آنها در ایران، دولت حسنعلی منصور، ضمن تقدیم لایحه‌ای به مجلس شورا که قبلاً در دولت علم تنظیم و تصویب شده بود، برای مستشاران و نظامیان آمریکایی و خدمتکاران آنها، درخواست مصونیت قضایی کرد[۲] (نظیر حقّ استعماری که در معاهدهٔ ترکمانچای برای اولین بار برای روس‌ها قائل شده بودند و موجب تحقیر ایرانیان شده بود که بعد از انقلاب بلشویکی ملغی شد). در جلسهٔ نیمه شب بیست و یکم مهر ۱۳۴۳، با تطمیع و تهدید نمایندگان، بی‌سروصدا، این لایحه تصویب شد.

فکر کنید و پاسخ دهید:

لایحهٔ کاپیتولاسیون، آمریکایی‌های مقیم ایران را از چه امتیازاتی برخوردار می‌کرد؟

به دنبال تصویب این لایحه، آمریکایی‌ها اعطای وام دویست میلیون دلاری به ایران را برای خرید اسلحه به تصویب رساندند[۳].

امام خمینی که از طریق یکی از کارمندان دبیرخانهٔ مجلس در جریان تصویب لایحهٔ کاپیتولاسیون قرارگرفته بود[۴]، طی یک سخنرانی بسیار مهیّج که به قول یکی از محققان آمریکایی «یکی از مهم‌ترین بیانات سیاسی در ایران در این قرن» بود، به شدّت آمریکا و اسرائیل و شاه را مورد حمله قرار داد.[۵]

---

۱. امام خمینی در اولین سخنرانی خود بعد از آزادی از زندان، به صدور حکم محکومیت آیت‌الله طالقانی و مهندس بازرگان اشاره کرد و نسبت به اعمال خلاف شرع هیئت حاکمه و خطر سلطهٔ اسرائیل بر شئونات کشور هشدار داد و عزم خود را بر ادامهٔ نهضت اعلام و فرمودند: «خمینی را اگر دار بزنند، قائم نخواهد کرد». ن. ک: (گروه) مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام‌خمینی، ج ۱، ص ۱۰۴.

۲. نجاتی، تاریخ سیاسی بیست و پنج سالهٔ ایران، ج ۱، ص ۲۰۳؛ هوشنگ مهدوی، تاریخ روابط خارجی، ج ۲، ص ۱۰۶.

۳. در یکی از اسناد خیلی محرمانهٔ لانهٔ جاسوسی مربوط به تاریخ ۲۶ شهریور ۱۳۴۳ آمده است: «شاه در حین ملاقات با سفیر [آمریکا] در تاریخ ۱۶ سپتامبر، به نقل از ارسنجانی گفت لایحه‌ای در مجلس وجود دارد که پرسنل آمریکایی را از کاپیتولاسیون برخوردار خواهد ساخت. ارسنجانی به شاه گفته بود که اگر این قانون تصویب شود، شاه تاج و تخت سلطنت را از دست خواهد داد. سفیر فوراً سؤال کرد که آیا این موضوع در شاه ایجاد رعب و وحشت کرده است و شاه در پاسخ گفت: «نه به هیچ وجه».

۴. محلاتی، خاطرات، صص ۶۳ و ۶۴؛ عراقی، همان، ص ۲۰۷.

۵. بیل، همان، ج ۱، ص ۲۵۸.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۰

بیشتر بدانید

امام خمینی در مخالفت با تصویب لایحهٔ کاپیتولاسیون اظهار داشت: «این چند روزی که مسائل اخیر ایران را نشنیده‌ام، خوابم کم شده است. ناراحت هستم. قلبم در فشار است... عزت ما پای‌کوب شد، عظمت ایران از بین رفت. عظمت ارتش ایران را پای‌کوب کردند. قانونی در مجلس بردند... اگر یک خادم آمریکایی، اگر یک آشپز آمریکایی مرجع تقلید شما را در وسط بازار ترور کند، زیر یا منکوب کند، پلیس ایران حق ندارد جلوی او را بگیرد! دادگاه‌های ایران حق ندارند محاکمه کنند، بازپرسی کنند، باید برود آمریکا! آنجا در آمریکا ارباب‌ها تکلیف را معین کنند...»[1]

دستگیری و تبعید امام خمینی

به دنبال اعتراض شدید و تند امام خمینی به تصویب لایحهٔ کاپیتولاسیون، رژیم با برقراری حکومت نظامی در تهران و قم، در نیمه شب سیزدهم آبان ماه ۱۳۴۳، امام خمینی را در خانهٔ مسکونی‌اش دستگیر و به فرودگاه مهرآباد تهران منتقل و به ترکیه تبعید کرد.[2] تبعید امام خمینی علاوه‌بر واکنش مردم ایران که با تظاهرات و اعتصابات همراه بود، دارای بازتاب جهانی و واکنش شخصیت‌های علمی و سیاسی و دانشجویان ایرانی خارج از کشور بود.[3] مدتی پس از تبعید امام خمینی و تحمیل فضای خفقان، یکی از اعضای هیئت‌های مؤتلفهٔ اسلامی به‌نام محمد بخارایی، حسنعلی منصور را به جرم خیانت به کشور، در جلوی مجلس شورای ملّی، ترور کرد که البته بعداً دستگیر شد و به همراه ۳ نفر دیگر از اعضای آن گروه تیرباران

امام خمینی (ره) در دوران تبعید در ترکیه. در این دوران، حکومت ترکیه استفاده از لباس روحانیت را برای امام ممنوع کرده بود.

۱. گزیده مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام خمینی، ج ۱، صص ۱۶۹ ـ ۱۷۸.

۲. روحانی، بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی؛ صص ۷۲۰ و ۷۲۱؛ فردوست می‌نویسد: «تبعید امام خمینی به دستور مستقیم آمریکا صورت گرفته». ن. ک. ظهور و سقوط سلطنت پهلوی، ج ۱، ص ۵۱۶.

۳. ن. ک. روحانی، نهضت امام خمینی، ج ۲، صص ۱۹، ۶۳ ـ ۸۰.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۱

شدند و به شهادت رسیدند. پس از حسنعلی منصور، امیرعباس هویدا به نخست‌وزیری منصوب شد.

آثار و نتایج نهضت بیدارگری اسلامی به رهبری امام‌خمینی (ره)

۱. ورود جدّی اسلام سیاسی به روند بیداری اسلامی و عرصهٔ مبارزه با دیکتاتوری و استعمار خارجی؛

۲. ورود آشکار مرجعیت شیعه به عرصهٔ مبارزه با استبداد داخلی و وابستگی رژیم پهلوی به آمریکا و اسرائیل

۳. پیوند بیش از پیش حوزویان و دانشگاهیان و مخالفت صریح و عملی هر دو گروه با اقدامات دین‌ستیزانهٔ رژیم پهلوی؛

۴. طرح اندیشهٔ حکومت اسلامی بر پایهٔ نظریهٔ ولایت‌فقیه؛

۵. بازسازی کارکرد مسجد و منبر و تبدیل آنها به کانون‌های بیداری اسلامی.

پرسش‌های نمونه

۱. حمله به مدرسهٔ فیضیه قم و مدرسهٔ طالبیهٔ تبریز چه پیامدهایی به دنبال داشت؟

۲. دستگیری امام خمینی در خرداد ۱۳۴۲ چه واکنشی در جامعه ایجاد کرد؟

۳. قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ چه دستاوردهایی داشت؟

۴. لایحهٔ کاپیتولاسیون چگونه به تصویب رسید و مفاد آن چه بود؟

۵. سه مورد از آثار و نتایج نهضت بیدارگری اسلامی به رهبری امام‌خمینی (ره) را بنویسید.

اندیشه و جست‌وجو

۱. دربارهٔ کشتار مردم به‌وسیلهٔ مأموران حکومت پهلوی در پانزدهم خرداد ۴۲ مطلبی تهیه کنید.

۲. تبعید امام خمینی واکنش‌هایی در میان مردم و مجامع مذهبی به دنبال داشت. در مورد این واکنش‌ها مطلبی تهیه کنید.

۱۶۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۲

درس نوزدهم

تحولات ایران پس از تبعید امام‌خمینی

در این درس مهم‌ترین تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران در فاصلهٔ ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶ ش و تداوم مبارزهٔ امام خمینی و ملت ایران با رژیم پهلوی مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

اوضاع سیاسی ایران در فاصلهٔ ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶ش

سیاست داخلی: در این سال‌ها امیرعباس هویدا نخست‌وزیر بود. دوران نخست‌وزیری او که سیزده سال طول کشید، اوج استبداد و دیکتاتوری محمدرضا شاه در ایران است. نخست‌وزیر، وزیران، نمایندگان مجلس شورای ملّی و مجلس سنا و حتی مقامات پایین‌تر از آن، براساس میل و خواست شاه عزل و نصب و یا انتخاب می‌شدند[1]. شاه در تمام امور و شئون کشور دخالت می‌کرد و دولت و دو مجلس مجری فرامین او بودند. محمدرضا شاه حتی حزب‌های فرمایشی و دولت ساخته را تعطیل و نظام تک‌حزبی برقرار کرد و همهٔ مردم ایران را مکلّف ساخت که در حزب شاه، یعنی **حزب رستاخیز** عضویت یابند. حزب رستاخیز به مثابه یک سازمان امنیتی جدید در ذیل ساواک فعالیت خود را آغاز کرد که علاوه بر فعالیت‌های به‌ظاهر حزبی، عملکرد تمام گروه‌ها و بخش‌های فعال در سیاست رژیم را رصد کرده و گزارش آن را به شاه منتقل می‌نمود. بنای حزب رستاخیز بر این است که معترضان به برنامه

---

۱. سران رژیم پهلوی برای ترغیب مردم به مشارکت در رأی‌گیری، آنها را تهدید به قطع برخی خدمات اداری کردند. در این رابطه در یکی از اسناد سفارت آمریکا، بیان شده که «نخست‌وزیر هویدا چندین بار اعلام نمود که عدم ثبت نام در رأی‌گیری ایجاد زیان به حزب جدید محسوب خواهد گردید و مهم‌تر از آن به شناسنامه شرکت‌کنندگان مهر باطل خواهد شد. آنان که شناسنامه‌شان عاری از این نقش باشد از خدمات اساسی مثل ویزای خروج محروم خواهند شد. [با این حال] در انتخابات نیمه ۱۹۶۰ ... عملاً هیچ کس رأی نداد و مقامات انتخاباتی به سادگی ارقام مبالغه‌آمیز دلخواه خود را برای حفظ وجههٔ برندا از پیش معین، اعلام کردند. (اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج۱، ص ۲۸۶)

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۳

شاه در ایران، باید بین زندان، تبعید یا محو شدن، یکی را انتخاب کنند»[۱].

در سال‌های مذکور شاه با تبلیغات وسیع، اصلاحات موسوم به انقلاب سفید را به اجرا گذاشت. تمام رسانه‌ها و ابزارهای تبلیغی رژیم مأموریت داشتند از برنامه‌های انقلاب سفید تعریف و تمجید کنند.

در عرصهٔ فرهنگی، رژیم برنامه‌های گسترده‌ای را به قصد تضعیف ارزش‌های دینی و ملی و ترویج فرهنگ غربی تدارک دید. شاه **جشن‌های تاج‌گذاری و جشن‌های ۲۵۰۰ ساله** را به همین منظور و با نوعی حس تفاخر برگزار کرد. این جشن‌ها رؤیاهای بلند پروازانهٔ شاه بود. او در مقایسه با بسیاری از شخصیت‌های مطرح جهان فاقد مقبولیت مردمی بود و برای کسب اعتبار کاذب، درصدد برآمد، حکومت و شخصیت خود را به کوروش، پادشاه بزرگ هخامنشی پیوند زند و از این طریق محبوبیت و مشروعیتی کسب کند. او با این کار، چندین هزار سال تمدن ایران باستان قبل از هخامنشیان و نیز هزار و چهارصد سال از تمدن ایران اسلامی را نادیده گرفت. تغییر تقویم هجری شمسی به **تقویم شاهنشاهی** نیز در همین راستا بود. نتیجهٔ این اقدام‌ها، تخریب و تضعیف مؤلفه‌های هویت ملی بود.

حکومت شاه در فاصلهٔ سال‌های ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶ش، سیاست فشار بر منتقدان و سرکوب مخالفان را شدت بخشید. نیروهای ساواک، شهربانی و ژاندارمری برای مقابله با مردم بسیج شدند؛ برای هماهنگی مطلوب در میان نیروهای سرکوبگر، کمیتهٔ مشترک ضدخرابکاری شکل گرفت. دستگیری، حبس، تبعید و ممنوع المنبر کردن، کمترین اقدام نیروهای امنیتی رژیم در برابر منتقدان و مخالفان بود.

شدیدترین برخورد با مخالفان در فاصلهٔ سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۵ ش صورت گرفت. در این سال‌ها ساواک وحشیانه‌ترین شیوه‌های شکنجه را علیه مبارزان به‌کار برد؛ جمع زیادی در زیر شکنجه شهید شدند و برخی دیگر تیرباران شدند.

زندانی و تبعید کردن روحانیان، دانشمندان، فرهنگیان، استادان دانشگاه و نویسندگان پیامدهای منفی بسیاری برای رژیم داشت. براساس اعلام سازمان عفو بین‌المللی، ایران در سال‌های مذکور از نظر تعداد زندانیان سیاسی، با حدود دویست هزار زندانی مقام سوم را در جهان داشت.[۲]

سیاست خارجی: سیاست خارجی حکومت پهلوی در فاصلهٔ ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶ش، همچون سال‌های پیش از آن و حتی بیشتر از آن تحت تأثیر منافع و اغراض قدرت‌های بزرگ جهان و به‌خصوص آمریکا قرار داشت.

در این سال‌ها سلطهٔ سیاسی، نظامی و اقتصادی آمریکا بر ایران افزایش یافت. با انتخاب

۱. اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۲۸۴

۲. گریلسجی، هفت هزار روز، ج ۲، ص ۷۲۵.

عنوان درس:
شماره صفحه: ۱۶۴

محمدرضا شاه در دیدار با نیکسون رئیس جمهور آمریکا

ریچارد نیکسون از حزب جمهوری‌خواه به ریاست جمهوری آمریکا، این کشور نقش ژاندارمی منطقهٔ خلیج‌فارس را به شاه واگذار کرد. پشتیبانی آمریکا بر غرور و استبداد محمدرضاشاه در داخل ایران افزود و او را سرمست قدرت کرد.

روابط حکومت پهلوی در این دوران با سایر کشورهای غربی از جمله انگلستان نیز گرم و دوستانه بود. شاه همچنین با شوروی که رقیب و دشمن آمریکا بود، مناسبات سیاسی نسبتاً دوستانه‌ای داشت و به رغم سلطهٔ آمریکا بر ایران، روابط حکومت پهلوی با شوروی سرد و خصومت‌آمیز نبود[1].

خریدهای تسلیحاتی سنگین رژیم پهلوی و پیامدهای آن

محمدرضاشاه که قدرتش را بر پایه‌های دیوان‌سالاری دولتی، دربار و ارتش استوار ساخته بود،[2] به پیروی از پدرش رضاشاه، به‌طور غیرمعقولی، به خرید تسلیحات نظامی روی آورد. به گونه‌ای که از سال ۱۹۷۴م/۱۳۵۳ش به بعد، شاه اولین مشتری سلاح‌های جنگی آمریکا در دنیا بود[3]. سهم ایران در

---

۱. در یکی از اسناد سری سفارت آمریکا در تهران آمده است: «از مقامات ایران گاه‌به‌گاه مدعی شده‌اند که اتحاد جماهیرشوروی به‌نحو فعالی از گروه‌های ناراضی در ایران پشتیبانی کرده است. ولی ما هیچ گونه مدرک مستقلی برای تأیید این امر نداریم. شوروی‌ها شاه را به‌عنوان یک مخالف که قدرت سیاسی، مالی و نظامی برای برهم زدن هدف‌های منطقه‌ای شوروی به کار می‌برد، تلقی می‌کنند. ولی آنها تمایل نداشته‌اند تا به‌طور مستقیم در حوادث ایران درگیر شوند، مبادا با چنین درگیری، مناسبات دوجانبه کنونی که بین (تهران) و مسکو وجود دارد دچار مخاطره گردد». (اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج۱، ص ۸۱۹).

۲. آبراهامیان، همان، ص ۵۳۵.

۳. آمریکایی‌ها به هیچ وجه اجازه انتقال تخصصی لازم برای اداره و مدیریت تجهیزات را به ایرانی‌ها نمی‌دادند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۵

هزینه‌های نظامی نسبت به تولید ناخالص ملّی[1] به‌طور متوسط سه برابر بیشتر از آمریکا و با اتحاد جماهیر شوروی و شش برابر بیشتر از کشورهای فرانسه و انگلستان بود.[2] شاه به‌طور متوسط، سالیانه بیش از ۳۰ درصد از بودجهٔ دولت را صرف هزینه‌های نظامی می‌کرد.

افزایش خرید تسلیحات نظامی ایران از آمریکا، موجب وابستگی بیشتر ایران به آمریکا و حضور گستردهٔ مستشاران آمریکایی در کشور ما شد؛ به گونه‌ای که بیشترین تعداد مستشاران آمریکایی در یک کشور خارجی، در ایران حضور داشتند و این تعداد در اواخر حکومت پهلوی به ۹۰ هزار نفر رسید.

افزایش سرسام‌آور بودجهٔ نظامی آثار زیان‌باری بر اقتصاد ایران داشت. صنعت و به‌ویژه کشاورزی کشور ما به‌تدریج به سمت وابستگی پیش رفت. فرایند این وابستگی به سود آمریکا بود؛ زیرا درآمد حاصل از نفت، صرف واردات کالاهایی می‌شد که پیش از اصلاحات آمریکایی و انقلاب به اصطلاح سفید، کشاورزان و صنعت‌گران ایرانی تولید می‌کردند؛ بنابراین دلارهای نفتی، بار دیگر به مبدأ اولیهٔ خود یعنی کشورهای غربی، به ویژه آمریکا باز می‌گشت.[3]

همچنین شاه بخشی قابل توجه از درآمدهای نفتی را به خرید سهام و سرمایه‌گذاری در شرکت‌های ورشکستهٔ اروپایی[4] و آمریکایی[5] و دادن وام به کشورهای وابسته به بلوک غرب[6]، اختصاص داد.

گسترش فساد اقتصادی در ارکان حکومت پهلوی

فساد و دخالت‌های بی‌رویهٔ خاندان سلطنت در اقتصاد ایران، باعث تابه‌هنجاری‌های مختلفی شد. اعضای خانوادهٔ پهلوی، از طریق درآمد حاصل از فروش زمین‌های متصرفی در دورهٔ رضاشاه و برداشت بیش از دو میلیارد دلار از درآمدهای نفتی، ثروت زیادی اندوختند. آنان همچنین از قمارخانه‌ها

---

۱. تولید ناخالص ملّی عبارت است از ارزش پول، کلیه کالاها و خدمات نهایی که اعضای یک ملت در طول یک سال تولید کرده‌اند.

۲. فاروقی، *ایران برخاسته*، ص ۱۱۹. به گفتهٔ تئودور سورنسون (Theodor Sorenson) یکی از مقامات آمریکا، شاه بر پشتیبانی آمریکا از ارتش گران قیمتی اصرار می‌ورزید که برای امنیت داخلی بسیار بزرگ و برای یک جنگ تمام عیار بی‌فایده بود. ارتش شاه شبیه مرد افسانه‌ای است که این قدر سنگین وزن است که هیچ کار سبکی را نمی‌تواند انجام دهد و این قدر سبک است که قادر به هیچ کار سنگینی نیست (الطایی، *ارتش و انقلاب اسلامی*، صص ۱۶۶ـ۱۷۶).

۳. فاروقی، همان، ص ۱۳۵؛ فوران، *مقاومت شکننده*، ص ۲۶۵.

۴. کروپ آلمان، اورلیکن و سوفیدیف فرانسه و هیلمن انگلستان.

۵. نظیر شرکت استودبیکر که اخیراً اتومبیل‌های رامبلر را تولید می‌کرد.

۶. نظیر کمک به رژیم محمد زیادبار، رئیس‌جمهور سومالی و اعطای چندین فروند هواپیمای هرکولس به رژیم هایله سلاسی پادشاه اتیوپی و کمک به کشورهای دیگری نظیر مصر. در یک مورد شاه، ۹۰ فروند هواپیما را که از آلمان خریداری شده بود، به همراه مقادیر زیادی کمک‌های بلاعوض از جمله یک‌صد میلیون دلار به کشور پاکستان (که از متحدین آمریکا بود) هدیه کرد (ن. ک : طوفانیان، *خاطرات*، صص ۱۵۱ـ۱۵۵).

و سایر مکان‌های فساد، قاچاق مواد مخدر، دلالی معامله‌های خارجی و مشارکت نامشروع در سهام صدها شرکت خصوصی و دولتی، سود کلانی می‌بردند. در رأس آنها، شخص محمدرضا شاه و برادران و خواهرانش قرار داشتند. همهٔ ارکان حکومت، اعم از نیروهای امنیتی، نظامی و اداری، در خدمت افزایش این ثروت‌های بادآورده بودند. «منابع غربی دارایی‌های خانواده سلطنتی در ایران و خارج از کشور را بین پنج تا بیست میلیارد دلار برآورد کرده‌اند.[۱]»

استمرار مبارزه پس از تبعید امام‌خمینی

«من برای دفاع از وطنم تبعید شدم». این اولین سخن امام‌خمینی هنگام تبعید به ترکیه با افسر مأمور در درون هواپیما بود.[۲]

امام‌خمینی در تاریخ ۱۳ مهرماه ۱۳۴۴ از ترکیه به نجف اشرف تبعید شد.[۳] در نجف، استقبال کم‌نظیر و باشکوهی از امام‌خمینی به‌عمل آمد.[۴] شاه با تبعید امام‌خمینی می‌خواست رهبری نهضت را از ایران دور سازد تا شعله‌های بیداری را در ایران خاموش کند. به همین منظور ساواک برای جلوگیری از ارتباط امام‌خمینی با ملت ایران تلاش‌های زیادی انجام داد، حتی از چاپ و توزیع رسالهٔ امام‌خمینی به شدّت جلوگیری و دارندهٔ آن را شش ماه تا دو سال به زندان محکوم می‌کرد.[۵] کوشش رژیم شاه برای دور کردن امام‌خمینی از ایران و فراموش شدن نام و راه ایشان، نتایج معکوسی به‌دنبال داشت: روزبه‌روز پیوند رهبری با مردم عمیق‌تر و بر عظمت و محبوبیت وی افزوده شد.

امام‌خمینی در دوران تبعید با مواضع شجاعانه، هوشمندانه و نیز ساده‌زیستی مثال زدنی‌اش[۶] همهٔ محدودیت‌ها و تنگناها را تحمل کرد.[۷] او در اعماق دل مردم ایران و مبارزان مسلمان در کشورهای

---

۱. آبراهامیان، همان، ص ۵۳۷.

۲. رجبی، *زندگی‌نامهٔ سیاسی امام‌خمینی*، ص ۲۷۶.

۳. امام‌خمینی در زمانی که در ترکیه اقامت داشتند، اقدام به نوشتن کتاب *تحریرالوسیله* کردند. وی در این کتاب با طرح مسائل عبادی مربوط به سیاست و جامعه در کنار مسائل عبادت فردی، در جهت پی‌ریزی ساختن اندیشهٔ استعماری تفکیک دین از سیاست گام ارزنده‌ای برداشت (روحانی، *نهضت امام‌خمینی*، ج ۲، صص ۱۹۹ و ۲۰۰).

۴. روحانی، *نهضت امام‌خمینی*، ج ۲، صص ۲۰۲ـ۲۱۱.

۵. ن. ک. روحانی، *بررسی و تحلیلی از نهضت امام‌خمینی*، ص ۸۹۹.

۶. خبرنگار روزنامه لوموند محل سکونت امام‌خمینی را چنین توصیف می‌کند: «مسکن محقر آیت‌الله خمینی همانند مسکن فقیرترین افراد نجف است» (مجلهٔ *نور علم*، شماره ۳۱، ص ۱۱۲. دربارهٔ ساده‌زیستی امام‌خمینی ن. ک: *با به پای آفتاب*، ج ۲، ص ۲۷۷، ج ۳، ص ۲۱۳، ج ۴، ص ۲۰۶).

۷. ن. ک. روحانی، *نهضت امام‌خمینی*، ج ۲، صص ۲۰۶ـ۲۱۸، ۲۱۹ و ۲۲۰.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۷

امام خمینی، سال‌های تبعید در نجف

اسلامی و آزادی‌خواهان جهان جای گرفت. صفات و ویژگی‌هایی که در امام یکجا جمع شده بود، از وی شخصیت بی‌بدیل و متمایزی ساخته بود.[1]

امام خمینی در دوران تبعید پیوسته مردم را به استقامت[2] دعوت می‌کرد و به آنان امید می‌بخشید.[3] ایشان ضمن تحلیل‌های روشنگرانه دربارهٔ مسائل ایران و حوادث غرب آسیا (خاورمیانه) به‌ویژه جنگ اعراب و اسرائیل[4]، همواره خطر سلطهٔ همه‌جانبهٔ آمریکا بر ایران و پیامدهای فرهنگی و سیاسی ناشی از آن (که عظمت و استقلال ایران را مخدوش می‌کرد)،[5] گوشزد می‌کرد.

امام‌خمینی نیز کوشید میان روحانیون و دانشگاهیان در مبارزه علیه شاه وحدت ایجاد کند. وی خطاب به روحانیون می‌فرمود: «شما دانشگاهیان را از خودتان دور نکنید؛ زیرا مقدّرات ایران فردا به‌دست آنها است».[6] امام‌خمینی برای حفظ پایه‌های دین و استقلال ایران، پیوند و احترام متقابل میان طبقات روحانی و دانشگاهی را ضروری می‌دانست.[7]

امام‌خمینی، ضمن تبیین نظریهٔ حکومت اسلامی که پیش از این در کتاب **کشف‌اسرار** به طرح آن پرداخته بودند، به ضرورت تشکیل حکومت اسلامی بر پایهٔ ماهیت سیاسی و اجتماعی دین مبین اسلام اهتمام ورزیدند.[8]

رهبری سیاسی امام‌خمینی به‌عنوان مرجع تقلید، اندیشهٔ جدایی دین از سیاست را که سالیان

---

۱. آموزگار، *فراز و فرود دودمان پهلوی*، ص ۲۶۵؛ اولیویه وارن، *نسیر و خورشید*، ص ۷۰؛ فوران، همان، ص ۵۲۲.

۲. امام‌خمینی دربارهٔ صبر و استقامت در مبارزه فرمود: «لازم است خود را مجهّز نمایید و برای اعلای کلمهٔ حق مهیای ناملایمات و سختی‌ها شوید تا موجب سرافرازی ملّت مسلم و علمای اسلام را فراهم نمایید.» (*صحیفهٔ امام*، ج ۲، ص ۵۹).

۳. امام‌خمینی در سال ۱۳۴۶ فرمود: «من به شماها اطمینان فیروزی می‌دهم؛ اطمینان غلبهٔ حق بر باطل می‌دهم.» (*صحیفهٔ امام*، ج ۲، ص ۱۳۵.)

۴. برای نمونه ن. ک: *صحیفهٔ امام*، ج ۱، صص ۳۰۰ ـ ۳۸۴، ج ۲، ص ۲۳۸، ج ۳، ص ۲۲۵.

۵. ن. ک: همان، ج ۱۱، صص ۷۲، ۱۱۰ و ۱۱۱، ج ۳، صص ۲۱۰ و ۲۶۷.

۶. همان، ج ۳، ص ۴۲۹، و ج ۴، ص ۸۷.

۷. همان، ج ۲، ص ۴۵۵ و ج ۳، ص ۳۲۶.

۸. ن. ک: امام‌خمینی، *ولایت فقیه*، صص ۴۷ـ۵۷.

طولانی توسط رژیم پهلوی تبلیغ و ترویج می‌شد، کمرنگ کرد و فصل نوینی در اندیشهٔ سیاسی و فکری جامعه ایران گشود.[۱]

بیشتر بدانید

مبارزات روحانیت و نقش آنها در بسیج توده‌های مردم

مبارزهٔ مردم ایران در زمانی که رهبری نهضت در تبعید به سر می‌برد، با مجاهدت روحانیت ایران استمرار یافت و اندیشه‌ها، آرمان‌ها و مواضع سیاسی امام‌خمینی به مردم منتقل شد.[۲]

در شهرهای مختلف ایران یک یا چند روحانی برجسته به‌عنوان نمایندگان امام‌خمینی حضور داشتند که علاوه بر انجام امور دینی و شرعی، رابطهٔ میان مردم را با نهضت امام‌خمینی به‌طور مستمر زنده نگاه می‌داشتند. سازمان روحانیت شیعه با پیشینهٔ تاریخی بیش از هزار سال به‌عنوان نهادی مستقل و مردمی در سراسر کشور و حتی در میان عشایر و روستاهای دورافتاده گسترده بود.[۳] بنابراین اعلامیه‌ها، نوارها و پیام‌های امام‌خمینی با وجود فضای اختناق و کنترل‌های شدید نیروهای امنیتی و ساواک در سراسر کشور دست‌به‌دست منتقل می‌شد. این اقدام نقش مؤثری در بیداری و افزایش آگاهی سیاسی مردم ایران داشت.[۴]

امام‌خمینی وظیفهٔ اصلی روحانیت را بیدار ساختن توده‌های مردم اعلام کرد و بیداری ملت را مایهٔ امید دانست.[۵]

استمرار مبارزه با تحمل سختی، شکنجه و زندان و تبعید و اعدام همراه بود. در این میان تعداد زیادی از روحانیون دستگیر، زندانی و تبعید شدند[۶] و عده‌ای نیز در هجوم مأموران سرکوبگر

---

۱. جهت اطلاع بیشتر ن. ک: *صحیفهٔ امام*، ج ۳، صص ۴۲۷ و ۴۲۸، ج ۴، ص ۲۳؛ حسینیان، *چهارده سال رقابت؛ بیشتر با یک نسخه در ایران*، صص ۶۰۴ـ۶۳۱.

۲. حسینیان، همان، ص ۶۳۵.

۳. فردوست، همان، ج ۱، ص ۵۶۷.

۴. به گفتهٔ آخرین سفیر آمریکا در ایران؛ نه تنها رژیم شاه، بلکه ناظران خارجی از نفوذ و قدرت گستردهٔ مذهب و روحانیت در میان طبقات مختلف مردم درک و ارزیابی درستی نداشتند (*خاطرات دو سفیر*، سولیوان، *مأموریت در ایران*، صص ۸۸ـ۹۲ و ۱۱۸).

۵. *صحیفهٔ امام*، ج ۳، ص ۱۰۱. به‌عنوان مثال در ماه رمضان ۱۳۴۳ عده‌ای از روحانیون تهران برای روشنگری مردم در اقدامی هماهنگ تصمیم گرفتند هر شب در مسجد جامع تهران علیه احیای کاپیتولاسیون، سلطهٔ سیاسی و اقتصادی آمریکا، نفوذ اسرائیل در ایران و تبعید غیرقانونی امام‌خمینی سخنرانی کنند. آنها قرار گذاشتند که به محض دستگیر شدن یک نفر، دیگری سخنرانی کند. مأموران ساواک اقدام به دستگیری سخنرانان کردند امّا باز نفر بعدی بالای منبر می‌رفت این موضوع تا بیست شب ادامه یافت. سرانجام ساواک و فوای انتظامی به مسجد جامع یورش بردند و پس از ضرب و شتم مردم با بستن در مسجد، این برنامه را تعطیل کردند. تمامی روحانیون دستگیر شده، محکوم به زندان بین یک تا دو سال شدند (روحانی، *بررسی و تحلیلی از نهضت امام‌خمینی*، صص ۷۹۲ـ۷۹۷).

۶. از شمار دستگیر و تبعیدشدگان روحانی آمار دقیقی در دست نیست امّا براساس گزارش یوئن‌های نوپای ساواک، از فعالیت‌های روحانیون در فاصلهٔ سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۶، تعداد ۱۲۷۵ نفر از روحانیون دستگیر و تبعید شدند (حسینیان، همان، صص ۶۶۲ و ۶۶۳).

رژیم پهلوی و با در زیر شکنجه‌های هولناک و قرون وسطایی ساواک به شهادت رسیدند که از میان آنها می‌توان به آیت‌الله سیدمحمدرضا سعیدی، آیت‌الله حسین غفاری و سید علی اندرزگو اشاره کرد.[1]

آیت‌الله سعیدی

آیت‌الله غفاری

آیت‌الله اندرزگو

نقش مراجع تقلید در مبارزات مردم مسلمان ایران تأثیرگذار و مهم بود. موضع‌گیری آنها در قبال حوادث سیاسی بسیار تعیین کننده بود. در این باره می‌توان به مجاهدت‌های آیت‌الله گلپایگانی، آیت‌الله نجفی مرعشی در قم و آیت‌الله خوانساری در تهران، آیت‌الله میلانی، سیدعلی بهبهانی و محلاتی در مشهد، اهواز و شیراز اشاره کرد. علاوه بر آن تشکل‌های روحانی مانند جامعهٔ روحانیت مبارز تهران، جامعهٔ مدرسین[2] و مدارس حوزه‌های علمیهٔ قم، مشهد، تبریز، اصفهان، شیراز، اهواز و ... نظیر مدرسهٔ فیضیه نقش مهمی در گسترش اندیشه‌های انقلاب و تربیت طلّاب جوان و بسیج توده‌های مردمی داشتند. مهم‌ترین مراکز و کانون‌های بیداری و مبارزاتی در دوران انقلاب، مساجد و حسینیه‌ها بودند؛ جایی که تجمع‌ها و حرکت‌های انقلابی و پرشور در آن شکل گرفت.

مبارزات دانشجویی

جنبش دانشجویی در دهه‌های ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ آرمان‌هایی مانند عدالت اجتماعی، استقلال، آزادی و پیشرفت کشور را سرلوحهٔ برنامه‌های خود قرار داد. این جنبش پس از ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ با روحانیت و دین پیوند استواری برقرار کرد.

انجمن‌های اسلامی دانشجویان که پیش از این در دانشگاه تهران شکل گرفته بود، در سایر دانشگاه‌های ایران توسعه یافت. این تشکّل دانشجویی محور فعّالیت‌های خود را بر موضوعات فرهنگی

۱. جهت اطلاع بیشتر ر.ک: یاران امام به روایت اسناد ساواک، شهید آیت‌الله حاج شیخ حسین غفاری، صص ۱۴۲ـ۱۵۳؛ شهید آیت‌الله محمدرضا سعیدی، صص ۲۷۹ـ۲۹۰؛ شهید سیدعلی اندرزگو، صص ۲۰۹ـ۲۱۳.

۲. «جامعهٔ روحانیت مبارز تهران» و «جامعهٔ مدرسین حوزهٔ علمیه قم» مهم‌ترین تشکل‌های روحانیت و حوزه در طول تاریخ انقلاب اسلامی از زمان شکل‌گیری آن تاکنون بوده است.

و مقابله با افکار مارکسیستی و الحادی و مخالفت با ایدهٔ جدایی دین از سیاست متمرکز ساخت.[۱]

گرایش محمدرضاشاه به فرهنگ غرب باعث تضعیف هویت ملّی (ایرانی و اسلامی) و ایجاد بدیدهٔ ازخودبیگانگی فرهنگی در جامعه شد.[۲] در این زمان اندیشمندان و روشنفکران دانشگاهی و حوزوی، در برابر مسخ فرهنگ و ارزش‌های جامعهٔ ایرانی، برای **احیای هویت دینی و بازگشت به خویشتن** تلاش‌های فرهنگی گسترده‌ای کردند که می‌توان به نقش شخصیت‌هایی چون علّامه طباطبایی، شهید مطهری، دکتر بهشتی، آیت‌الله خامنه‌ای، آیت‌الله طالقانی، آیت‌الله هاشمی رفسنجانی، آیت‌الله مکارم شیرازی، دکتر باهنر، مهندس بازرگان، جلال آل‌احمد، دکتر شریعتی، دکتر مفتح، علامه جعفری و علامه امینی (*صاحب الغدیر*) اشاره کرد.

گرایش‌های فکری و روش مبارزهٔ مخالفان رژیم

مخالفان رژیم پهلوی، در این زمان، سه گروه بودند: گروه اول، **مسلمانان انقلابی** که با اعتقاد به رهبری امام خمینی مبارزه می‌کردند و به مبارزه، به عنوان یک وظیفهٔ اسلامی و تکلیف شرعی می‌نگریستند. از دیدگاه امام خمینی، بهترین راه مبارزه با شاه، افزایش آگاهی عمومی و بسیج همگانی مردم برای مبارزه‌ای فراگیر بود.

گروه دوم، **چپ‌گرایان** بودند. این طیف، با تأثیر پذیرفتن از اندیشه‌های مارکسیستی، راه رهایی را، در پیروی از نظریه‌های مارکسیستی می‌دیدند. از دیدگاه اغلب اینان، «تنها راه رهایی، جنگ مسلّحانه» بود. تعلیم و تربیت چریک و به راه انداختن جنگ چریکی علیه حکومت پهلوی، از جمله اصلی‌ترین روش‌های آنان برای مبارزه بود.

گروه سوم، **ملّی‌گرایان** بودند. اغلب آنها اعتقادی به تغییر رژیم سلطنتی پهلوی نداشتند و معتقد بودند باید اصل سلطنت را پذیرفت ولی در جهت کاهش خودکامگی شاه تلاش کرد.[۳]

در اواسط دههٔ ۱۳۵۰ ش، هر سه جریان به موازات یکدیگر فعالیت می‌کردند امّا رشد و گسترش

---

۱. جهت اطلاع بیشتر ن. ک: کرمیان، جنبش دانشجویی، صص ۱۱۵ـ۱۲۰ و ۲۱۳ـ۲۱۸.

۲. ن. ک: کدی، ریشه‌های انقلاب اسلامی، ص ۲۰۴.

۳. سنجابی، مصاحبه با رادیو بی. بی. سی، «انقلاب ایران به روایت بی بی سی»، ص ۲۹۵.

در آستانهٔ پیروزی انقلاب اسلامی جبههٔ ملّی همچنان امیدوار بود با سیاست گام به گام و انجام اصلاحاتی در محدودهٔ قانون اساسی نظام سلطنتی مشروطه را حفظ کند، اما با تشدید مبارزات ضدّ استبدادی به رهبری امام خمینی که مبانی مشروعیت رژیم پهلوی و غیرقانونی بودن آن را نشانه گرفته بود، موضع جبههٔ ملّی و سایر نیروهایی که خواستار قانون اساسی مشروطیت بودند، در برابر مواضع قاطعانهٔ امام خمینی کاملاً تغییر کرد. ان. ک: نجاتی، *تاریخ سیاسی بیست و پنج سالهٔ ایران*، ج ۲، ص ۱۷۷).

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۱

جریان اسلام انقلابی سریع‌تر و ریشه‌دارتر بود.

برگی از تاریخ

غلامرضا تختی (۱۳۰۹ـ۱۳۴۷ ش)

غلامرضا تختی درسال ۱۳۰۹ در محلهٔ «خانی‌آباد» تهران، در خانواده‌ای محروم به دنیا آمد. علاقه به ورزش، به‌ویژه رشتهٔ کشتی، از دوران کودکی در او وجود داشت. همین علاقه و استعداد زیاد باعث شد بسیار زود به قهرمانی کشور برسد.

غلامرضا تختی در طول مسابقه‌های ورزشی خود چهار مدال طلا و پنج مدال نقره گرفت. تختی با نزدیک شدن به آیت‌الله طالقانی مخالفت خود را با رژیم حاکم ایران نشان داد. محبوبیت فوق‌العادهٔ او در جامعه و مخالفتش با نظام حاکم، رژیم پهلوی را نگران کرد. جسد او را در محل هتل آتلانتیک یافتند. دستگاه تبلیغاتی رژیم پهلوی مدعی شد که او خودکشی کرد ولی باور عمومی این بود که او به‌دست عوامل ساواک کشته شده است.

بیشتر بدانید

راهبرد امام خمینی و روحانیت در مبارزه برای ساقط کردن رژیم مستبد و وابستهٔ پهلوی، مبتنی بر مبارزهٔ فرهنگی و بیدارگری بود.[۱] امام خمینی هیچ‌گاه از مشی مبارزهٔ مسلّحانه حمایت نکرد امّا در شرایط سخت مبارزاتی و تشدید سرکوب‌ها پس از قیام ۱۵ خرداد و تبعید امام خمینی، برخی از گروه‌های مسلمان به مشی مبارزهٔ مسلّحانه روی آوردند.[۲] البته این گروه‌ها برخلاف گروه‌های مارکسیستی قائل به اصالت مبارزهٔ مسلّحانه نبودند و به راهکارهای فرهنگی در کنار سایر زمینه‌ها توجه داشتند.[۳]

۱. جهت اطلاع بیشتر ن. ک: هاشمی رفسنجانی، همان، ج ۱، ص ۲۲۵.

۲. آنها بر این باور بودند که اگر در برابر خشونت رژیم با نرمش برخورد شود، رژیم گستاخ‌تر می‌شود. (ن. ک: همان، ج ۱، ص ۲۲۱)؛ مشی مسلّحانه قبل از آنکه انتخابی از سوی نیروهای مذهبی باشد، بر آنها تحمیل شد (ن. ک: حسینیان، همان، صص ۸۷۲ و ۸۷۳).

۳. هاشمی رفسنجانی، همان، ج ۱، ص ۲۳۹ـ ۲۲۵.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۲

در این زمینه می‌توان به جمعیت هیئت‌های مؤتلفهٔ اسلامی و حزب ملل اسلامی اشاره کرد. علاوه بر آنها گروه‌های کوچک دیگری مانند حزب‌الله، ابوذر، الفجر، منصورون، مهدویون، موحدین، توحیدی صف، فلاح و سازمان توحیدی مجاهدین خلق که بیشتر در دههٔ پنجاه شکل گرفتند، اقدام به مبارزه مسلحانه کردند.[1]

پرسش‌های نمونه

۱. برنامه‌های فرهنگی رژیم پهلوی در فاصلهٔ ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۶ ش چه اهدافی را تعقیب می‌کرد؟
۲. اهداف و انگیزه‌های محمدرضا شاه از برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله چه بود؟
۳. عملکرد ساواک و نیروهای امنیتی رژیم پهلوی از ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۶ ش چگونه بود؟
۴. به چهار مورد از فعالیت‌های سیاسی و فرهنگی امام‌خمینی (ره) در دوران تبعید اشاره کنید.
۵. مخالفان رژیم پهلوی در فاصلهٔ ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۶ ش، شامل چه گروه‌هایی بودند؟

اندیشه و جست‌وجو

ـ دربارهٔ زندگی و مبارزات شهید سیدعلی اندرزگو، گزارشی تهیه و در کلاس ارائه کنید.

۱. جهت اطلاع بیشتر ن.ک: جعفریان، جریان‌ها و سازمان‌های مذهبی ـ سیاسی ایران، صص ۳۲۱ و ۵۱۷ ـ ۵۲۶؛ حسینیان، همان، صص ۸۰۶ ـ ۸۷۳.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۳

درس بیستم

ایران در مسیر انقلاب اسلامی

در این درس با وضعیت کشور در آستانهٔ انقلاب اسلامی آشنا می‌شوید. سوءاستفادهٔ آمریکایی‌ها از ایران تحت سلطه، روی کار آمدن جیمی کارتر، چگونگی برخورد با زندانیان سیاسی، سفر کارتر به ایران، رحلت آیت‌الله حاج آقا مصطفی خمینی، انتشار مقالهٔ اهانت‌آمیز نسبت به امام خمینی، قیام نوزدهم دی قم و کشتار هفده شهریور ۱۳۵۷ در تهران مهم‌ترین موضوع‌های مورد بررسی در این درس است.

کارتر و شاه

در جریان انتخابات آذرماه سال ۱۳۵۵ ش/۱۹۷۶م آمریکا، جیمی کارتر، رئیس جمهور شد. کارتر با شعار «حقوق بشر» و «فضای باز سیاسی» در کشورهای تحت سلطهٔ آمریکا، وارد عرصهٔ رقابت‌های انتخاباتی شد. پیروزی او، در ابتدا به منزلهٔ شکست شاه تلقی شد؛ زیرا کارتر نامزد دمکرات‌ها بود و شاه در مبارزهٔ انتخاباتی، هزینهٔ زیادی برای پیروزی رقیب او از حزب جمهوری‌خواه کرده بود.[1] براساس راهبرد جمهوری‌خواهان، شاه نیز نقش ژاندارمی منطقه را برای آمریکا ایفا می‌کرد و هزینه‌های تأمین امنیت کشورهای همجوار، برعهدهٔ ایران بود.

---

۱. کرباسچی، هفت هزار روز، ج ۲، ص ۶۸۳.

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۴

فکر کنید و پاسخ دهید:

چرا شاه در مبارزات انتخاباتی آمریکا، از نامزد حزب جمهوری‌خواه حمایت می‌کرد؟

دولت دمکرات آمریکا در یک جنگ تبلیغاتی علیه دولت شوروی، خود را مدافع «حقوق بشر» نشان داد. از سوی دیگر برای پیشبرد این شیوهٔ تبلیغاتی ناگزیر شد تا از دیکتاتورهای خشن تحت سلطهٔ خود، نظیر رژیم شاه بخواهد که از خشونت و شکنجهٔ کمتری استفاده کنند. واقعیت این است که اصولاً طرح فضای باز سیاسی و حقوق بشر یک شعار تبلیغاتی بود. آمریکا حتی در اوج اعمال خشونت و کشتار بی‌رحمانهٔ ۱۷ شهریور ۱۳۵۷، از شاه حمایت کرد.[1] سولیوان، آخرین سفیر آمریکا در ایران نسبت به سیاست‌های دوگانهٔ حقوق بشر و سیاست‌های سرکوب‌گرایانهٔ آمریکا برای مهار انقلاب اسلامی، کارتر را متهم به نفاق می‌کند.[2]

برگی از تاریخ

دکتر علی شریعتی
(۱۳۱۲ــ۱۳۵۶ ش)

علی شریعتی در سال ۱۳۱۲ شمسی در روستای مزینان، از توابع سبزوار متولد شد. تحصیلات ابتدایی را نزد پدر خود محمدتقی شریعتی و دورهٔ متوسطه را در دبیرستان‌های مشهد طی کرد و به دانشسرای تربیت معلم راه یافت. در سال ۱۳۳۲ در رشتهٔ ادبیات فارسی از دانشگاه مشهد فارغ‌التحصیل شد و در سال ۱۳۴۳ از دانشگاه سورین فرانسه در رشتهٔ زبان‌شناسی تطبیقی دکترا گرفت و در همان سال به ایران بازگشت.

۱. «در شب ۹ سپتامبر ۱۹۷۸، یک روز پس از کشتار بی‌رحمانهٔ ۱۷ شهریور ماه، کارتر از محل «کمپ دیوید» با شاه تماس تلفنی برقرار کرد و حمایت کامل خود را از او اعلام کرد». ن. ک: لدین و لوئیس، کارتر و سقوط شاه، ص ۳۹.

۲. ن. ک: ذوعلم، جریانه جاری، ص ۱۵۶: به گفتهٔ یکی از محققان غربی حقوق بشر کارتر، که شکل‌دهندهٔ «سب تراوا» در دربار شاه بود و نه عامل اصلی در بروز انقلاب به حساب می‌آمد. انقلاب اسلامی ایران دیر یا زود با حقوق بشر و یا بدون آن صورت می‌گرفت. ن. ک: همان، ص ۱۵۷.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۵

شریعتی که فعالیت‌های سیاسی خود را در سال‌های پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ با عضویت در شاخه‌ای از «نهضت مقاومت ملّی» آغاز کرده بود، پس از بازگشت به ایران به عنوان استاد جامعه‌شناسی، فلسفه و معارف اسلامی در دانشگاه مشهد به تدریس پرداخت امّا پس از مدّتی از تدریس در دانشگاه منع شد. وی توسّط استاد مطهّری به تهران دعوت شد و در حسینیهٔ ارشاد با ایراد سخنرانی‌های پرشور به فعالیت خود ادامه داد. سرانجام، ساواک، حسینیهٔ ارشاد را تعطیل کرد و دکتر شریعتی را دستگیر و زندانی کرد. پس از آزادی از زندان و تعطیلی حسینیهٔ ارشاد به خارج از کشور عزیمت کرد و سرانجام در ۲۹ خرداد ۱۳۵۶ به طرز مشکوکی در لندن از دنیا رفت. سخنرانی‌ها و نوشته‌های او دربارهٔ اسلام و تشیّع مورد استقبال قشر تحصیل کردهٔ کشور قرار گرفت و نقش مهمّی در رویکرد جوانان به تفکّر اسلامی داشت. البتّه برخی از دیدگاه‌های او مورد انتقاد اصولی بعضی از متفکّران و صاحب‌نظران قرار گرفت.

دولت آموزگار

شاه، برای نشان دادن هماهنگی خود با سیاست «حقوق بشر» موردنظر کارتر، اعلام کرد که در کشور، فضای باز سیاسی ایجاد خواهد کرد؛ لذا در مرداد ۱۳۵۶، امیرعباس هویدا را برکنار و جمشید آموزگار را به نخست‌وزیری منصوب کرد.

به‌دنبال آن، اعلام شد که قانون محاکمهٔ سریع مخالفان در دادگاه‌های سرّی نظامی لغو شده است و محاکمه‌هایی که در آنها محکومان اغلب به تیرباران و زندان‌های طولانی محکوم می‌شدند، بعد از آن علنی خواهد بود. همچنین با اعلام تشکیل «کمیسیون شاهنشاهی برای مبارزه با فساد»، رژیم به وجود فساد گسترده در دستگاه‌های دولتی، اقرار کرد.

رحلت آیت‌الله سیّدمصطفی خمینی

در اول آبان ماه ۱۳۵۶، آیت‌الله سیّدمصطفی خمینی، فرزند ارشد امام خمینی که به همراه ایشان درنجف در تبعید بود و نقش مؤثری در هدایت و هماهنگی مبارزه با رژیم داشت، به شکلی مشکوک درگذشت. امام خمینی این حادثه را از الطاف خفیهٔ الهی خواندند. بر خلاف انتظار رژیم شاه مراسم ختم با شکوهی برای آن مرحوم در سراسر کشور برگزار شد. در این مجالس، سخنرانی‌های تندی علیه شاه صورت گرفت. با وجود ممنوعیت شدید نام بردن از آیت‌الله خمینی، این حادثه باعث شد تا بار دیگر به‌طور گسترده‌ای نام امام خمینی بر سر زبان‌ها بیفتد.

۱۷۶

برگی از تاریخ

آیت‌الله سیدمصطفی خمینی
(۱۳۰۹ــ ۱۳۵۶ش)

سیدمصطفی خمینی، فرزند امام خمینی، در سال ۱۳۰۹ در قم به دنیا آمد.

او، علاوه بر مقام و درجه‌ای که در اجتهاد و فقه و اصول داشت، در علوم معقول و فلسفه و کلام نیز متبحر بود. سیدمصطفی خمینی همراه و همگام با پدر بزرگوارش، علیه استبداد مبارزه می‌کرد و در جریان تبعید امام خمینی به ترکیه و عراق در سال ۱۳۴۳، همراه پدر بود.

سیدمصطفی، یکی از فرزانگان و امید آیندهٔ اسلام بود. او تألیف‌های ارزشمندی در فقه و اصول و تفسیر قرآن مجید از خود برجا گذاشت و از قوت حافظهٔ بسیار بالایی برخوردار بود.

سرانجام این عالم مجاهد، در اول آبان ۱۳۵۶، به‌طور ناگهانی و به طرز مشکوکی از دنیا رفت. معروف است که توسط عوامل رژیم پهلوی مسموم شد. پیکر او در نجف اشرف به خاک سپرده شد.

از سخنان معروف مرحوم سیدمصطفی خمینی این بود که «در راه آزادی کشته‌های بسیار خواهیم داد و بالاخره پیروزی ثمره پایداری است».

سفر کارتر به ایران، انتشار مقالهٔ توهین‌آمیز و شروع انقلاب

در دی‌ماه ۱۳۵۶ رئیس جمهور آمریکا، کارتر، وارد تهران شد. چگونگی مراسم ضیافت شام، نحوهٔ حضور اعضای خانوادهٔ سلطنت در آن و سخنان اغراق‌آمیز کارتر در ستایش از شاه، باعث تعجب همگان شد. خاصه آنکه کارتر، ایران را «جزیرهٔ ثبات» در یکی از پرآشوب‌ترین نقاط جهان خواند.[۱]

سرمستی شاه از تمجید کارتر و حمایت آمریکا و کشورهای غربی از حکومتش، موجب شد تا پس از پایان سفر کارتر، شاه، همان روز دستور دهد که مقاله‌ای شدیداللحن علیه امام خمینی نوشته شود. یک هفته پس از بازدید کارتر، مقالهٔ معروف به «ایران و استعمار سرخ و سیاه» با امضای مستعار احمد رشیدی‌مطلق در روزنامهٔ «اطلاعات» روز هفدهم دی‌ماه ۱۳۵۶ به چاپ رسید. در آن مقاله،

۱. ن. ک: نجاتی، تاریخ سیاسی بیست و پنج سالهٔ ایران، ج ۲، ص ۵۸.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۷

امام خمینی، به شدت مورد حمله و توهین قرار گرفته بود.[۱]

قیام مردم قم و تبریز :

انتشار مقالهٔ اهانت‌آمیز در روزنامهٔ «اطلاعات»، باواکنش فوری طلاب، روحانیون و مردم قم روبه‌رو شد. تظاهرات روز نوزدهم دی‌ماه، منتهی به حملهٔ نیروهای نظامی به مردم شد که طی آن، چهارده نفر کشته و عدهٔ زیادی مجروح و جمعی از علما و روحانیون نیز دستگیر و تبعید شدند اما دامنهٔ اعتراض‌ها افزایش یافت. در بیست و نهم بهمن، در شهر تبریز برای شهدای قم، مراسم «اربعین» (چهلم) برگزار شد و درگیری، مردم را به گلوله بست. در یزد نیز به مناسبت برگزاری چهلم شهدای تبریز، این اتفاق تکرار شد و درگیری‌ها، شهر به شهر، ادامه یافت. در اصفهان و شهرضا حکومت نظامی اعلام شد و در مرداد ۱۳۵۷، سینما رکس آبادان در یک جنایت مهیب به آتش کشیده شد و ۴۷۷ نفر در آتش سوختند. مردم ساواک را عامل آتش‌سوزی می‌دانستند. سهل‌انگاری مسئولان رژیم در پیگیری موضوع و عدم رسیدگی مراکز امنیتی بر این باور صحه گذاشت.[۲]

سینما رکس آبادان

فکر کنید و پاسخ دهید:

چرا قیام ۱۹ دی‌ماه، نقطهٔ عطف انقلاب اسلامی و سرآغاز حرکت خودجوش مردمی به شمار می‌رود؟

---

۱. کدی، ریشه‌های انقلاب اسلامی، ص ۳۵۷.

۲. منصوری، سیر تکوینی انقلاب اسلامی، ص ۳۱۸.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۸

شریف امامی و ادامهٔ کشتارها

در پی فاجعهٔ سینما رکس، آموزگار مجبور به استعفا شد و جعفر شریف امامی (از فراماسون‌های برجستهٔ بنیاد بهلوی) با تظاهر به شعار آشتی ملّی به نخست‌وزیری منصوب شد، امّا او هم با طرح تغییر سیاست‌های رژیم نتوانست از گسترش اعتراضات جلوگیری کند.

تظاهرات گستردهٔ مردم تهران که پس از اقامهٔ نماز در عید فطر (۱۳ شهریور ۱۳۵۷) به امامت آیت‌الله مفتح برگزار شد، وحشت شاه، دولت و آمریکا را افزایش داد؛ چرا که نمایش عظیمی از اتحاد و قدرت مردم بود.[۱]

عظمت راهپیمایی روز عید فطر سبب شد که آمریکا، شاه و دولت، چاره را در اقدام به برقراری «حکومت نظامی» و توسّل به خشونت گسترده ببینند.

سه روز بعد حدود ۵۰۰ هزار نفر از مردم تهران، با شعارهای «مرگ بر شاه»، «آمریکایی برو بیرون»، «حسین سرور ماست، خمینی رهبر ماست»، همچنین شعار «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» که برای اوّلین بار سرداده می‌شد، راهپیمایی کردند. در پایان آن راهپیمایی مقرّر شد، فردا تظاهرات در میدان ژاله (شهدا) برگزار شود، امّا در اخبار رادیویی ساعت ۲۴ (نیمه‌شب)، درحالی که اکثر مردم در خواب بودند، در تهران و یازده شهر دیگر، حکومت نظامی اعلام شد.[۲]

صبح هفده شهریور مردم به خیابان‌ها آمدند، در تهران، هزاران نفر، در میدان شهدا، اجتماع کردند. نظامیان و کماندوها نتوانستند مردم را متفرق کنند و به اعتراف یک خبرنگار خارجی: «با مسلسل تانک‌ها، آنها را به گلوله بستند. چرخ‌بال‌ها (هلی کوپترها) نیز برای متفرق کردن مردم، از مسلسل و مواد تخریبی استفاده کردند و منظره، به میدان «اعدام دسته جمعی» شباهت داشت».[۳]

---

۱. کیهان، ۱۴ شهریور ۱۳۵۷.

۲. آن یازده شهر عبارت بودند از: قم، تبریز، اصفهان، مشهد، شیراز، جهرم، کازرون، قزوین، کرج، اهواز و آبادان.

۳. نجاتی، تاریخ سیاسی بیست و پنج سالهٔ ایران، ج۲، ص ۹۲.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷۹

پس از این کشتار گسترده، کارتر، طی پیامی، از شاه اعلام پشتیبانی و از اقدام‌های او در راه بازگرداندن نظم، حمایت کرد، امّا در درون کاخ سفید بر سر چگونگی مقابله با انقلاب اسلامی اختلافات جدّی وجود داشت. شورای امنیت ملّی معتقد به کشتار گستردهٔ مردم، و وزارت امور خارجه درصدد نفوذ در انقلاب بود و این اختلاف سبب سردرگمی کارتر و شاه در سرکوب مردم و انقلاب اسلامی شده بود.

بیشتر بدانید

احیای تفکّر دینی و بیداری اسلامی

اسلام سیاسی به کمک آرای امام‌خمینی، که مشخصاً با انتشار کتاب کشف‌اسرار در سال ۱۳۲۳ ش. انتشار یافت، رفته‌رفته به‌صورت رکن کلیدی فعّالیت و رقابت سیاسی درآمد و طی دهه‌های ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ تا سال ۱۳۵۷ به ایدئولوژی برتر و برگزیده تبدیل گردید که قادر شد به توده‌ها هویت و مشروعیت بدهد و آنها را جذب و بسیج نماید. همچنین الگوی عقیدتی «ولایت فقیه» در دیدگاه امام‌خمینی، روند نوسازی و احیای اندیشهٔ دینی و بیداری اسلامی را رونق بخشید. گروهی از فعّالان سیاسی و بخشی از جنبش دانشجویی این اندیشه را همراهی و تقویت کردند. هم‌گرایی و وحدت نظر گروه غیر روحانی جنبش بیداری با روحانیان، برای اثبات سازگاری دین اسلام با پیشرفت علوم و فنون و تمدن جدید بود.

در گفتمان احیای تفکر دینی و بیداری اسلامی اندیشه‌های امام‌خمینی و فرهنگ ایرانی ـ اسلامی، جایگاه مرکزی داشت که می‌توان برای تبیین آن اصطلاح «معنویت‌گرایی در سیاست» و «بازگشت به خویشتن انسان مسلمان ایرانی» را به کار برد.

پرسش‌های نمونه

۱. شاه برای هماهنگی با برنامهٔ حقوق بشر کارتر، در سال ۱۳۵۶ چه تغییر و تحوّلاتی در ایران ایجاد کرد؟

۲. برگزاری مجالس ختم سیّدمصطفی خمینی چه پیامدی به دنبال داشت؟

۳. انتشار مقالهٔ توهین‌آمیز روزنامهٔ *اطلاعات* در هفدهم دی ۱۳۵۶، چه واکنش‌هایی در جامعه ایجاد کرد؟

۴. عکس‌العمل دولت آمریکا را نسبت به کنشتار مردم ایران در ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ توضیح دهید.

اندیشه و جست وجو

۱. در مورد واقعهٔ سینما رکس آبادان مطلبی تهیّه کنید.

۲. در مورد حادثهٔ هولناک ۱۷ شهریور مطلبی تهیّه کنید.

۱۸۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸۱

درس بیست‌ویکم

پیروزی انقلاب اسلامی

در این درس با هجرت امام خمینی به پاریس و تسریع روند انقلاب، روی کار آمدن دولت ازهاری، تظاهرات عاشورا، فرار شاه، نخست‌وزیری بختیار، بازگشت امام خمینی به ایران و پایان سلطنت پهلوی، اعلام تشکیل دولت موقّت و پیروزی انقلاب اسلامی آشنا می‌شوید.

هجرت امام خمینی به پاریس

با روزافزون شدن تظاهرات مردمی در ایران، رژیم عراق در پی یک توافق محرمانه با شاه و هماهنگی با آمریکا[1]، اقدام به اخراج امام خمینی از آن کشور کرد. امام در سیزدهم مهر ۱۳۵۷ به طرف کویت رفت. امّا دولت کویت اجازهٔ ورود به وی نداد. این درحالی بود که عراق نیز به امام، اجازهٔ بازگشت نمی‌داد. در نتیجه امام خمینی و همراهانش، در پانزده مهر ۱۳۵۷ به فرانسه رفتند، ولی رئیس جمهور فرانسه، به محض اطلاع از ورود غیرمنتظرهٔ امام خمینی، نظر شاه را در این‌باره جویا شد و بعد به امام اجازهٔ اقامت داد.[2] تصوّر شاه و آمریکا این بود که دور شدن امام خمینی از ایران، سبب جدایی وی از جریان انقلاب خواهد شد امّا شرایط بهتر ارتباطات در فرانسه، به کمک رهبری انقلاب آمد. از آن پس، تماس‌ها راحت‌تر و پیام‌ها بیشتر شد.

محل اقامت امام در پاریس، مرکز تجمع دانشجویان و ایرانیان ساکن آنجا بود.

۱. نجاتی، تاریخ سیاسی بیست و پنج سالهٔ ایران، ج۲، ص ۱۰۱.
۲. زیبکار دستن، قدرت و زیرکی، ص ۱۱۵.

عنوان درس:
شماره صفحه: ۱۸۲

تشکیل دولت نظامی ازهاری

در سیزدهم آبان ۱۳۵۷، جمع زیادی از دانشجویان و دانش‌آموزان تظاهرکننده، در دانشگاه تهران، توسط نیروهای نظامی و انتظامی به شهادت رسیدند. بخش صحنه‌هایی از این ماجرا در تلویزیون، احساسات مردم را برانگیخت. به دنبال آن، شریف‌امامی از نخست‌وزیری برکنار و ارتشبد ازهاری، به‌جای او منصوب شد امّا در همان روز، مجدداً در تهران تظاهراتی شدیدتر برگزار گردید و طی آن، بخشی از سفارت انگلیس به آتش کشیده شد. در روز پانزدهم آبان، شاه طی سخنانی، اعتراف کرد که «پیام انقلاب ملّت ایران» را شنیده است و سوگند یاد کرد که خطاها و فساد و ظلم و بی‌قانونی، دیگر تکرار نخواهد شد.[۱]

ازهاری، در اوّلین اقدام برای ایجاد کاهش نارضایتی و برقراری آرامش، جمعی از سران بدنام رژیم پهلوی، نظیر امیرعباس هویدا، نخست‌وزیر اسبق و ارتشبد نصیری، رئیس سابق ساواک را دستگیر کرد امّا امام‌خمینی به مردم ایران هشدار داد این اقدامات ظاهری و فریب‌کارانه است.[۲]

برگی از تاریخ

آیت‌الله سیدمحمود طالقانی(۱۲۹۸ــ۱۳۵۸ش)

آیت‌الله طالقانی از ابتدای نوجوانی به تحصیل علوم دینی پرداخت. وی از دورهٔ رضاشاه وارد فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی شد. اوج مبارزات او در فاصلهٔ سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۷ بود. در این سال‌ها چندبار دستگیر و زندانی شد. مسجد هدایت در تهران که آیت‌الله طالقانی امام جماعت آن را برعهده داشت، یکی از مراکز مهم روشنگری مردم علیه رژیم ستم‌شاهی بود. این مجاهد خستگی‌ناپذیر، در آستانهٔ پیروزی انقلاب اسلامی از زندان آزاد شد و کمی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به عنوان نخستین امام جمعهٔ تهران از سوی امام خمینی انتخاب شد ولی در سال ۱۳۵۸ درگذشت. امام خمینی در پیامی به مناسبت رحلت آیت‌الله طالقانی، از او به عنوان «ابوذر زمان» یاد کردند.

---

۱. اطلاعات، ۱۳۵۷/۸/۱۶.

۲. کوثر: مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام خمینی، ج ۲، صص ۱۶۰ ـ ۱۶۹.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸۳

تظاهرات گستردهٔ مردم، در داخل کشور، با هماهنگی‌های شخصیت‌هایی چون آیت‌الله مطهری، آیت‌الله طالقانی، آیت‌الله دکتر بهشتی، آیت‌الله خامنه‌ای، آیت‌الله هاشمی رفسنجانی، آیت‌الله مهدوی کنی و دیگر علما و روحانیون شاخص تهران و شهرستان‌ها، همچنین شخصیت‌های سیاسی و فرهنگی مسلمان و سایر گروه‌ها همچنان ادامه داشت امّا قدرت تعیین‌کننده، رهبری امام خمینی بود.[1]

سران گروه‌های سیاسی و روحانیون برجسته و مبارز، مانند آیت‌الله بهشتی و آیت‌الله مطهری، برای هماهنگی مبارزات به ملاقات امام خمینی به پاریس شتافتند.

تظاهرات عاشورا: استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی

یکی از فرازهای مهم و سرنوشت‌ساز انقلاب اسلامی تظاهرات و راهپیمایی تاریخی مردم در عاشورای سال ۱۳۵۷ است. با آغاز ماه محرم، امام خمینی با صدور پیامی که برخاسته از ماهیت و فلسفهٔ قیام عاشورا بود،[2] مردم را به راهپیمایی در این روز بزرگ دعوت کردند.[3] با وجود برقراری حکومت نظامی، مردم در اوّلین شب محرم به خیابان‌ها آمدند امّا رژیم، عزاداران حسینی را به گلوله بست. کشتار بی‌رحمانهٔ مردم در جنوب تهران و سایر شهرهای کشور زمینه را برای راهپیمایی عظیم تاسوعا و عاشورا فراهم کرد.[4] جمعیتی که در تهران با نظمی شگفت‌آور به سوی میدان آزادی حرکت کردند، حدود ۴ میلیون نفر و در سراسر کشور بالغ بر ۱۶ میلیون نفر برآورد شده است.[5] این راهپیمایی عظیم سراسری ناظران خارجی را شگفت‌زده کرد؛ به گونه‌ای که در ظهر عاشورای ۱۳۵۷ تحلیل گران مسائل سیاسی و خبرگزاری‌های مختلف جهان عمر حکومت شاهنشاهی را در ایران پایان یافته تلقّی کردند.[6] مردم در این تظاهرات که به منزلهٔ یک رفراندوم (همه‌پرسی) بود، خواستار استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی شدند.[7] عظمت و گستردگی تظاهرات این دو روز و نظم و انسجام آنها، وحشت شاه

۱. نجاتی، *تاریخ سیاسی بیست و پنج سالهٔ ایران*، ص ۱۷۷.

۲. محرم ماهی است که باید مشت گره کرده آزادیخواهان و استقلال‌طلبان بر حق گویان بر تانک‌ها و مسلسل‌ها و جنود ابلیس غلبه کند و کلمهٔ حق، باطل را محو نماید. صحیفهٔ نور، ج ۲، ص ۴۳۲.

۳. کوثر، *مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام خمینی*، ج ۲، صص ۲۵۱ـ۲۶۱.

۴. موحد، *دو سال آخر*، صص ۲۳۳ـ۲۳۶.

۵. کوثر، *مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام خمینی*، ج ۲، ص ۲۸۰؛ منصوری، *سرنگونی انقلاب اسلامی*، ص ۳۳۰.

۶. کوثر، *مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام خمینی*، ج ۲، صص ۲۸۱ و ۲۸۲.

۷. برخی از شعارهای محوری مردم در سراسر ایران این بود: رفراندوم عاشورا، پیام ما به دنیا، الغای شاهنشاهی، حکومت اسلامی. این شاه آمریکایی اخراج باید گردد. حکومت اسلامی ایجاد باید گردد. امام خمینی پس از این راهپیمایی بار دیگر تأکید کرد که سلطنت شاه قانونی نیست. صحیفهٔ نور، ج ۲، ص ۵۲۹.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸۴

و آمریکا را بیش از پیش کرد.[۱]

قطعنامهٔ راهپیمایی روز عاشورا که توسط آیت‌الله بهشتی قرائت شد، تأکیدی مجدد بر سرنگونی نظام سلطنتی، بازگشت امام خمینی به کشور و تشکیل جمهوری اسلامی و همچنین دعوت از ارتش، برای پیوستن به مردم بود.

نخست‌وزیری بختیار : در چنین شرایطی ارتشبد ازهاری، کناره‌گیری کرد و شاپور بختیار، از اعضای جبههٔ ملّی به نخست‌وزیری منصوب شد، امّا اختلاف نظر میان دستگاه‌های سیاست‌گذار آمریکا، شرایط را برای کارتر و شاه وخیم‌تر کرده بود. شورای امنیت ملّی آمریکا به دنبال اجرای کودتا و به راه انداختن جوی خون در ایران بودند امّا کارتر، وزارت امور خارجه و سازمان سیا، به فکر فریب مردم، از طریق جایگزینی بختیار به جای شاه و سوار شدن بر موج انقلاب بودند.

بیشتر بدانید

ارتشبد حسین فردوست در خاطرات خود می‌گوید : هنگامی که تظاهرات عظیم تاسوعا و عاشورا پیش آمد، «محمدرضا و ازهاری با هلیکوپتر (چرخ‌بال) تمام سطح شهر را بازدید کردند». محمدرضا خطاب به ازهاری گفت : «همهٔ خیابان‌ها مملو از جمعیت است پس موافقین من کجا هستند؟» ازهاری پاسخ داد : «در خانه‌هایشان». آخرین امید محمدرضا به یأس بدل شد و گفت : «پس فایدهٔ ماندن من در این مملکت چیست؟» ازهاری پاسخ داد : «این بسته به نظر خودتان است».[۲]

فرار شاه

با بسته شدن همهٔ راه‌ها و دست‌آویزها برای باقی ماندن شاه در کشور، اهتمام عمدهٔ آمریکا بر حفظ ساختار ارتش قرار گرفت. به همین دلیل، ژنرال رابرت هایزر، معاون نیروهای آمریکا در اروپا، در دی‌ماه ۱۳۵۷ به ایران فرستاده شد.

وظیفهٔ ژنرال هایزر، هماهنگی با سران ارتش، برای حمایت از دولت بختیار و در صورت لزوم، انجام کودتای نظامی علیه انقلاب و حفظ مراکز راهبردی موردنظر آمریکا بود. تلاش آمریکا برای غلبه بر تظاهرات مردمی و ایجاد تفرقه در بین نیروهای انقلابی به نتیجه نرسید و مردم همچنان خواستار سقوط سلطنت و برقراری حکومت «جمهوری اسلامی» بودند.

---

۱. یکی از مقامات آمریکا بعد از این راهپیمایی اعلام کرد : «آنچه در ایران پیش می‌آید، یک ترازدی برای غرب است». موحد، دوسال آخر، ص ۲۳۸.

۲. فردوست، همان، ج۱، صص ۵۸۹ ـ ۵۹۰.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸۵

به دستور امام خمینی، «شورای انقلاب اسلامی» تشکیل شد و موظّف گردید به بررسی چگونگی تشکیل دولت موقّت، نحوهٔ انتقال قدرت و فراهم کردن مقدّمه‌های تصویب قانون اساسی جدید بپردازد.

روز بیست و ششم دی‌ماه، محمدرضا شاه و همسرش، پس از تشکیل شورای سلطنت، از ایران گریختند. با اینکه قرار بود شاه به آمریکا برود، کارتر با فریب‌کاری، او را به مصر فرستاد.

به‌دنبال اعلام خبر فرار شاه از رادیو، جشن و سروری بی‌سابقه در سراسر کشور برپا شد. مردم با ریختن به خیابان‌ها، پخش نقل و شیرینی، روشن کردن چراغ اتومبیل‌ها به شادی و شکرگزاری پرداختند.

تظاهرات اربعین و بازگشت امام خمینی

با فرار شاه، تظاهرات در شهرهای مختلف ادامه یافت. در پاره‌ای از شهرها، عوامل رژیم، مردم را به گلوله بستند. شاپور بختیار که تصوّر می‌کرد پس از رفتن شاه، قدرت اصلی در ایران شده است، به‌دنبال تحقّق آرزوهای خام خود بود.

امام خمینی از نظامیان خواست پادگان‌ها و خدمت در ارتش شاه را ترک کنند. در پی آن فرار افسران و سربازان از پادگان‌ها، سرعت گرفت. در راهپیمایی عظیم و تاریخی روز اربعین حضرت سیدالشهدا (ع)، مصادف با بیست و نهم دی‌ماه ۱۳۵۷، مردم، بار دیگر نفرت خود از حکومت پهلوی و درخواستشان را برای استقرار «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» تکرار کردند.

امام خمینی اعلام کرد که به‌زودی به ایران بازخواهد گشت. تلاش‌های آمریکا و بختیار برای به‌تعویق انداختن سفر وی به نتیجه نرسید.

بیشتر بدانید

سیدجلال‌الدین تهرانی که در غیاب شاه به عنوان رئیس «شورای سلطنت» تعیین شده بود، در اوّلین جلسه، ضمن اشاره به غیرقانونی اعلام شدن آن از سوی امام، از ریاست و عضویت خود در شورای مذکور استعفا داد. او با وجودی که عملاً جانشین شاه شده بود، ملاقات با امام خمینی را بر آن ترجیح داد؛ زیرا پیش شرط ملاقات با امام خمینی، استعفای او از عضویت در آن شورا بود. به این ترتیب، شورای سلطنت، عملاً از هم پاشید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸۶

بیشتر بدانید

ویلیام سولیوان آخرین سفیر آمریکا در خاطرات خود می گوید : فعالیت‌های من و سفارت آمریکا برای حفظ منافع ملّی آمریکا بود. من با پیش‌بینی این احتمال که شاه قدرت خود را از دست بدهد و یا از صحنه خارج شود، می‌بایست زمینه‌ای برای ادامهٔ حضور آمریکا در صحنه، در صورت چنین پیشامدی فراهم سازم و از فرصت‌طلبی شوروی‌ها برای سوءاستفاده از این انقلاب جلوگیری به‌عمل آورم.

در اواخر دسامبر برای من تردیدی باقی نماند که حفظ شاه بر سریر قدرت امکان‌پذیر نیست و ما باید به‌طور جدّی آمادهٔ انطباق خود با شرایط بعد از رفتن شاه باشیم.

سوم ژانویهٔ ۱۹۷۹ پیامی دریافت کردم که در آن گفته شده بود، نزد شاه بروم و به او بگویم به نظر دولت آمریکا، مصالح ایجاب می‌کند که شاه از کشور خارج شود. شاه به سخنان من گوش کرد و با لحنی کم و بیش ملتمسانه، گفت : «خیلی خوب! امّا کجا باید بروم؟»

گفتم : «ملک شخصی شما، در سوئیس جطور است؟»

گفت : «امنیت ندارد». بعد گفت : «ما در انگلستان ملکی داریم ولی هوای آنجا خیلی بد است».

بعد گفتم : «آیا میل دارید ترتیب مسافرت شما را به آمریکا بدهم؟»

شاه یک مرتبه از جای خود بلند شد و با هیجانی شبیه حرکت یک پسر کوچک، گفت :«او...! شما این کار را برای من می کنید؟»[1]

به رغم تلاش‌های آمریکا، دولت بختیار و مخالفان غیرمذهبی حکومت شاه برای جلوگیری از ورود و یا به عقب انداختن بازگشت امام خمینی[2] به میهن و همچنین با وجود احتمال سوءقصد به جان وی، امام در دوازدهم بهمن ۱۳۵۷، درمیان عظیم‌ترین استقبال تاریخی، به ایران بازگشت.[3] ایستادن امام خمینی بر پله‌های هواپیما در فرودگاه مهرآباد، نماد خاتمه یافتن دوران استیلای بیگانگان بر کشور و آغاز عصر جدیدی در تاریخ سیاسی ایران بر پایهٔ استقلال و احیای ارزش‌های اسلامی و ملّی بود.

امام در سخنرانی خود در بهشت زهرا در همان روز، ضمن

۱. سولیوان و پارسونز، خاطرات دو سفیر، صص ۲۰۹ و ۲۱۰.

۲. اعترافات زنرال، صص ۲۰۸ و ۲۲۶. ژنرال هایزر در خاطرات خود می‌گوید : «خطر بالقوهٔ اصلی که به فاجعه‌ای برای آمریکا منجر می‌شد، بازگشت سریع [امام] خمینی به ایران بود». هایزر، مأموریت در تهران، ص ۱۷۸.

۳. جهت اطلاع از جزئیات بازگشت امام خمینی به وطن ن. ک : کوثر، مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام‌خمینی، ج۲، صص۶۱۶ـ۶۳۳ و ج۳، صص ۱ـ۸.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸۷

تسلیت گفتن به خانوادهٔ شهدا، دربارهٔ مشروعیت نداشتن رژیم پهلوی سخنانی ایراد کرد. رهبر انقلاب، با بیان اینکه نظام سلطنت، به دلیل دخالت نداشتن مردم در تعیین سرنوشت خود و فساد شاهان موروثی، خلاف عقل بشری است، اعلام کرد: «من به پشتیبانی این ملّت، دولت تعیین می‌کنم. ما نمی‌گذاریم ذلّت‌های سابق، اعاده شود».[1]

اعلام تشکیل دولت موقّت

با پیشنهاد شورای انقلاب، مهندس مهدی بازرگان، به‌عنوان نخست‌وزیر دولت موقّت، انتخاب شد و خبر آن، در شانزدهم بهمن ماه، رسماً به اطلاع مردم رسید.

در پی آن، امام خمینی از مردم خواست تا با برگزاری تظاهراتی آرام، از دولت بازرگان، حمایت کنند. امّا شاپور بختیار، درهمان روز، طی اقدامی خیانت‌آمیز، قرارداد تحویل تجهیزات نظامی قبلاً خریداری شده از آمریکا به ارزش هفت میلیارد دلار را لغو کرد. با توجّه به اینکه وجه این قرارداد قبلاً پرداخت شده بود، با این اقدام بختیار، کلّ این مبلغ نیز به جیب آمریکا رفت.[2]

در این زمان درگیری میان نیروهای ارتش، آغاز شده بود. بسیاری از سربازانی که مجبور به تیراندازی به طرف مردم بودند، سلاح خود را به طرف فرماندهان‌شان نشانه می‌گرفتند، یا از میدان درگیری می‌گریختند.

---

۱. کوثر، مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام خمینی، ج ۳، صص ۲۷ـ۲۷.

۲. اطلاعات، ۱۳۵۷/۱۱/۱۵.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸۸

تلاش برای کودتا و پیروزی انقلاب اسلامی

با شدّت گرفتن درگیری‌ها، ساعت حکومت نظامی در تهران ۷/۵ ساعت طولانی‌تر شد. چرا که با تلاش ژنرال هایزر آمریکایی، فرماندهان نظامی، درصدد کودتا بودند تا با دستگیری امام خمینی و سایر شخصیت‌ها، انقلاب را شکست دهند.[۱]

امام خمینی در همان روز اعلام کرد: «... اعلامیهٔ امروز فرماندار نظامی، خدعه و خلاف شرع است و مردم به هیچ‌وجه به آن اعتنا نکنند. برادران و خواهران عزیزم، هراسی به خود راه ندهند؛ که به خواست خداوند تعالی، حق، پیروز است».[۲]

اگر امام خمینی با مواضع قاطعانهٔ خود کودتایی را که در شرف وقوع بود، خنثی نمی‌ساخت، حادثهٔ خونینی روی می‌داد.

با صدور اعلامیهٔ امام خمینی در ۲۱ بهمن ماه، مردم از نیروی هوایی که لشکر گارد شاهنشاهی به آن حمله کرده بود، حمایت کردند. در مدّت کوتاهی با مشارکت وسیع زنان و مردان در سراسر کشور، مراکز حساس به تصرف مردم درآمد و پایگاه‌های رژیم یکی پس از دیگری سقوط کرد. با مشاهدهٔ این وضع، شورای فرماندهان ارتش، طی اطلاعیه‌ای، بی‌طرفی خود را اعلام کرد.[۳]

۱. هایزر، همان، صص ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۹۶، ۲۹۹، ۳۰۶؛ برزشکی، توطئه در ایران، صص ۱۵۳ـ۱۵۷؛ علل طلاکرات سران ارتش، مثل برف آب خواهیم شد، صص ۲۰۳ـ۲۴۷.

۲. اطلاعات، ۱۳۵۷/۱۱/۲۲.

۳. ن. ک: گروه: مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام خمینی، ج۳، صص ۲۹۸ و ۳۳۳.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸۹

سرانجام رژیم سلطنتی شاه که ایران را تا مرز یک کشور مستعمره و تحت سلطهٔ آمریکا پیش برده بود، در بیست و دوم بهمن ماه ۱۳۵۷ به‌طور کامل سقوط کرد و مردم با شنیدن صدای انقلاب از رادیو در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ با سرور و شادی وصف ناپذیری پایان پادشاهی و طلیعهٔ انقلاب اسلامی را جشن گرفتند. پیروزی انقلاب اسلامی ایران حادثهٔ بزرگی بود که حیرت جهانیان را برانگیخت و حادثهٔ بزرگ قرن نام گرفت.

پرسش‌های نمونه

۱. هجرت امام‌خمینی به پاریس چه پیامدهایی را در پی داشت؟
۲. ازهاری برای برقراری آرامش به چه اقداماتی دست زد؟
۳. دولت آمریکا در دورهٔ نخست‌وزیری بختیار چه سیاستی نسبت به ایران اتخاذ کرد؟
۴. چرا برپایی تظاهرات عاشورا به منزلهٔ یک همه‌پرسی عمومی تلقی شد؟
۵. دولت موقت چگونه شکل گرفت؟

اندیشه و جست وجو

ـ آمریکا در جریان انقلاب اسلامی یکی از مأموران خود را به نام ژنرال هایزر به ایران اعزام کرد. در مورد مأموریت هایزر در ایران مطلبی تهیه کنید.

۱۹۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۹۰

درس بیست‌ودوم

دولت موقت مهندس مهدی بازرگان

در این درس با مهم‌ترین رویدادهای مربوط به استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران مانند برگزاری همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی، تأسیس نهادهای انقلابی، تدوین و تصویب قانون اساسی و همچنین توطئه‌های آمریکا و ضدانقلاب داخلی آشنا می‌شوید.

مهندس مهدی بازرگان که در پانزدهم بهمن ماه ۱۳۵۷ به پیشنهاد شورای انقلاب، از طرف امام‌خمینی به نخست‌وزیری منصوب شده بود، با استقرار در ساختمان نخست‌وزیری، کار خود را آغاز کرد. امام خمینی در حکم خود، علاوه بر شرط «درنظر نگرفتن روابط حزبی و گروهی»، چهار وظیفه برای دولت موقّت تعیین کرد:

۱. ادارهٔ امور مملکت

۲. اجرای رفراندوم دربارهٔ تعیین نظام سیاسی کشور

برگی از تاریخ

مهندس مهدی بازرگان

(۱۲۸۷ــ۱۳۷۳ ش)

مهندس بازرگان در سال ۱۲۸۷ش در تبریز متولد شد و پس از طی تحصیلات ابتدایی و متوسطه در تهران، برای ادامهٔ تحصیل به فرانسه رفت و پس از گذراندن تحصیلات خود در رشتهٔ مهندسی ترمودینامیک و بازگشت به ایران، به تدریس در دانشگاه تهران مشغول شد. وی فعالیت سیاسی خود را

۱۹۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۹۱

در جبههٔ ملّی آغاز کرد. پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ از جمله مؤسسان نهضت مقاومت ملّی بود و به همین علّت در سال ۱۳۳۴ دستگیر و زندانی شد. در سال ۱۳۴۰ به همراه دکتر یدالله سحابی و آیت‌الله طالقانی نهضت آزادی ایران را تأسیس کردند و در دی‌ماه ۱۳۴۱ نیز همراه با دیگر سران نهضت آزادی دستگیر و تا سال ۱۳۴۶ در زندان به سر برد. وی اندیشه‌های خود را در کتاب‌های متعدد به رشتهٔ تحریر درآورده است. مهندس بازرگان از پایه‌گذاران روشنفکری دینی در ایران است. وی در روشن نگه داشتن مشعل مبارزه علیه رژیم پهلوی تلاش ارزنده‌ای کرد. مهندس بازرگان در زمان اوج انقلاب اسلامی از سوی امام خمینی به عنوان نخست وزیر دولت موقت تعیین شد و در سال ۱۳۷۳ به دیار باقی شتافت.

۳. تشکیل مجلس منتخبان مردم برای تدوین و تصویب قانون اساسی

۴. برگزاری انتخابات مجلس نمایندگان ملّت، طبق قانون اساسی جدید

امام خمینی ضمن اعلام حمایت جدّی از مهندس بازرگان، دولت وی را دولتی «شرعی» معرفی کرد و از مردم خواست که از آن حمایت کنند.[1] هم‌زمان به فرمان امام خمینی، تمامی اعتصاب‌ها شکسته شد و همه به سر کار خود بازگشتند و عصری جدید از کار و تلاش و سازندگی آغاز شد.

مهندس بازرگان در بیست و پنجم بهمن ۱۳۵۷ کابینهٔ خود را که تقریباً همگی از اعضا یا طرفداران نهضت آزادی و جبههٔ ملّی بودند، معرفی کرد.

برگزاری همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی ایران

با آنکه مردم ایران در «تظاهرات» چندمیلیونی خود، با شعارهای «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» مدل نظام سیاسی آیندهٔ کشور را تعیین کرده بودند، امام خمینی مصمّم بود که با انجام یک همه‌پرسیِ ملّی، در همان روزهای اول انقلاب، نوع حکومت جدید ایران را مشخّص و تثبیت کند.

با برگزاری همه‌پرسی اکثریت ۹۸/۲٪ کلیهٔ کسانی که حق رأی داشتند، به «جمهوری اسلامی» رأی دادند.[2]

تدوین و تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

پس از تعیین جمهوری اسلامی به عنوان نظام سیاسی کشور در ۱۲ فروردین ۱۳۵۸، امام‌خمینی، طی فرمانی، از دولت موقّت خواستار برگزاری انتخابات برای تشکیل «مجلس خبرگان»، و تدوین و

۱. کوثر؛ مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام خمینی، ج۳، ص ۴۱۳.

۲. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل اول.

تصویب قانون اساسی شد. این مجلس با انتخاب هفتادودو نماینده، توسط مردم، در مردادماه ۱۳۵۸ تشکیل شد.

مجلس خبرگان، قانون‌های اساسی کشورهای مختلف غربی و اسلامی را بررسی کرد و با توجه به قانون اساسی سابق کشور و مبناهای فقهی و اسلامی، همچنین نظریات نمایندگان گروه‌های مختلف سیاسی و فکری، تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران را آغاز کرد.[1]

با جدّی شدن تصویب اصول مربوط به «ولایت فقیه»، مخالفت‌ها با مجلس خبرگان از سوی مخالفان، بیشتر شد. امّا امام‌خمینی، مردم و نیروهای انقلابی، به دفاع از اصل مذکور پرداختند و آن را «ضدّ دیکتاتوری» و «مخالف استبداد» دانستند.[2]

بر اساس قانون اساسی جدید، در اسفند ۱۳۵۸ **شورای نگهبان**[3] تشکیل شد تا علاوه بر تشخیص عدم مغایرت و تعارض مصوّبات مجلس شورای اسلامی با احکام اسلام و قانون اساسی، بر انتخابات مجلس خبرگان رهبری، ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی نظارت و از آرای مردم پاسداری کند.[4]

تأسیس نهادهای انقلابی

بلافاصله پس از پیروزی انقلاب اسلامی، امام‌خمینی با درایت و تیزبینی کامل فرمان تشکیل نهادهای انقلابی را یکی پس از دیگری صادر کردند. به همین منظور کمیتهٔ انقلاب اسلامی با هدف برقراری نظم و امنیت شکل گرفت. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و بسیج مستضعفان برای دفاع از کشور و ارزش‌های انقلاب اسلامی به‌وجود آمدند. به‌منظور سازندگی و رفع محرومیت از روستاها جهادسازندگی تأسیس شد. همچنین کمیتهٔ امداد امام‌خمینی به قصد دستگیری از محرومان و نهضت سوادآموزی برای کاهش نرخ بالای بی‌سوادی در ایران، فعّالیت خود را آغاز کردند.

اوضاع داخلی کشور، در زمان دولت موقّت

هرچند دولت موقّت برآمده از شرایط انقلاب کشور ایران بود امّا اعضای آن قادر به بهره‌برداری

---

۱. در بیست و چهارم آبان ماه ۱۳۵۸ مجلس خبرگان، قانون اساسی را از تصویب نهایی گذراند. این قانون، در یازدهم و دوازدهم آذرماه به همه‌پرسی گذاشته شد، و با ۹۹/۵ درصد آرای موافق شرکت کنندگان، به تصویب رسید.

۲. کوثر، مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام‌خمینی، ج۱، ص ۷۶۷.

۳. شورای نگهبان متشکّل از دوازده عضو است. شش نفر فقیه عادل و آگاه به مقتضیات زمان که توسط رهبر انقلاب منصوب می‌شوند و شش نفر حقوقدان که با معرفی رئیس قوهٔ قضائیه و انتخاب نمایندگان مجلس شورای اسلامی به عضویت آن شورا در می‌آیند.

۴. قانون اساسی وظایف و مسئولیت‌های مهمّ دیگری از جمله تفسیر قانون اساسی را بر عهدهٔ شورای نگهبان نهاده است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۹۳

از این شرایط نبودند. بی ارادگی و ناتوانی در تبعیت از روش انقلابی امام خمینی، موجب شد به‌تدریج بین دولت موقت و امام و یاران امام فاصله ایجاد شود.[1] یکی از اعضای برجستهٔ دولت موقّت، اجرای احکام اسلام را غیرمفید اعلام کرد.

توطئه‌های آمریکا و گروهک‌های تروریستی ضدّ انقلاب

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران، آمریکا یکی از پایگاه‌های امن خود را در خاورمیانه که ده‌ها هزار نفر از مستشارانش در آن مستقر بودند و از آن به نام «جزیرهٔ ثبات» نام برده می‌شد، از دست داد. آمریکا پیروزی انقلاب ایران را بزرگ‌ترین خطر برای خود تلقی می‌کرد و به توطئه‌چینی برای نابودی آن کمر بست. **تضعیف، حذف و ترور اندیشمندان و متفکّران دینی، یاران امام که از ارکان اصلی انقلاب اسلامی، تلقی می‌شدند، ایجاد گروه‌های سیاسی مخالف، حمایت از ساواکی‌ها، ایجاد آشوب در استان‌ها، حملهٔ نظامی به طبس، تحریم و محاصرهٔ اقتصادی، جنگ تبلیغاتی و شایعه‌پراکنی علیه انقلاب اسلامی، طراحی کودتا و جنگ تحمیلی هشت ساله،** رئوس اصلی توطئه‌های آمریکا علیه ملّتِ به پاخاستهٔ ایران بود.

بهترین ابزار برای آمریکا، گروه‌های سیاسی مختلفی بودند که در سایهٔ قیام مردم و رهبری امام خمینی فرصت خودنمایی یافته بودند. آنان در حرکت‌هایشان چنان راه افراط در پیش گرفتند که خود را وارثان اصلی انقلاب قلمداد کردند. این گروه‌ها، دولت موقّت و شورای انقلاب را که به دستور امام خمینی تشکیل شده بود، به رسمیت نمی‌شناختند. در مقابل، با رواج شایعات دروغین، جامعه را به ورطهٔ تردیدهای بزرگ و فتنه‌های ویرانگر می‌کشاندند.

بیشتر بدانید

گروه‌های ضدّانقلاب با در پیش گرفتن خط‌مشی‌های مختلف، از جمله، با انتشار نشریه‌ها، بیانیه‌ها، پوسترها و شب‌نامه‌های گوناگون به نفی و ردّ دستاوردهای انقلاب اسلامی و سران آن پرداختند. همچنین، با تشکیل دادن ستادها و کانون‌های عملیاتی و خانه‌های تیمی در دانشگاه‌ها، مدارس و حتی میدان‌ها و خیابان‌ها، به جذب جوانانی که با پیروزی انقلاب اسلامی شور سیاسی و طبع احساسی آنان به اوج خود رسیده بود، پرداختند و کشور را با یک بحران جدّی مواجه ساختند.[2]

---

۱. برزین، زندگی‌نامهٔ سیاسی بازرگان، صص ۲۹۲ـ۲۹۹.

۲. ن. ک: رضوی، هاشمی و انقلاب (تاریخ سیاسی ایران از انقلاب تا جنگ)، صص ۱۵۹ـ۱۶۱.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۹۴

این گروه‌ها، خواهان انجام سه تغییر عمده در جریان انقلاب بودند: **تغییر در ترکیب شورای انقلاب، مسلّح کردن گروهک‌ها و انحلال ارتش.**[۱] برآورده شدن این سه خواسته، زمینه را برای تسلّط این گروهک‌ها بر کشور، فراهم می‌ساخت؛ زیرا از طریق نفوذ در شورای انقلاب که تصمیم‌های اساسی را در آن شرایط حساس و بحران‌زده می‌گرفت، آنها می‌توانستند به عالی‌ترین نهاد انقلاب دست پیدا کنند و با دریافت سلاح و انحلال ارتش نیز، به هدف‌های خطرناک سیاسی خود دست می‌یافتند.

اصلی‌ترین این گروهک‌ها حزب خلق مسلمان، در آذربایجان شرقی، «حزب دمکرات کردستان»، «حزب خلق عرب» در خوزستان و تشکّل‌های مشابه در بلوچستان و ترکمن‌صحرا بودند.[۲]

توطئهٔ حزب خلق مسلمان در آذربایجان

حزب خلق مسلمان در تابستان ۱۳۵۸، هم‌زمان با انتخابات مجلس خبرگان حمله به مراکز نظامی رسمی کشور را آغاز کرد.[۳] سردمداران حزب خلق مسلمان ابتدا تهدید کردند که انتخابات را تحریم خواهند کرد. پس از انجام انتخابات نیز به نتیجهٔ آن اعتراض کردند.

چون این گروهک تلاش‌های علمای بزرگ تبریز از جمله شهید آیت‌الله مدنی را برای حفظ آرامش نادیده گرفت و به آشوب و اغتشاش ادامه داد[۴]، امام‌خمینی طیّ یک سخنرانی فعّالیت این حزب را قیام بر ضدّ اسلام و حکومت اسلامی برشمردند[۵]. به‌دنبال سخنرانی امام و افشا شدن اسنادی در خصوص رابطهٔ سخنگوی حزب خلق مسلمان با آمریکا[۶]، مردم مسلمان آذربایجان با حضور حماسی در صحنه، کار این گروهک را یکسره کردند و به فعّالیت‌های تفرقه‌افکنانه و فتنه‌جویانهٔ آن پایان دادند.

توطئهٔ دشمن در کردستان

بارزترین نمونهٔ آشوب‌های منطقه‌ای که توسّط عوامل استکبار، به‌منظور تجزیهٔ بخشی از میهن اسلامی طراحی شد، غائلهٔ کردستان بود. حزب دمکرات کردستان، مهم‌ترین جریان سیاسی آغازگر

---

۱. در این زمان شیرازهٔ ارتش ازهم پاشیده بود و گروهک‌ها بر انحلال کامل آن اصرار می‌کردند تا بدین‌وسیله بر اوضاع مسلّط شوند و با تشکیل دادن گروه‌های شبه نظامی سرنوشت جامعه را به‌دست بگیرند ولی امام خمینی بر بقای ارتش اصرار می‌کردند. ن. ک: رضوی، همان، ص ۱۶۳.

۲. همان، صص ۱۶۹ـ۱۷۶؛ استمبل، درون انقلاب/ایران، صص ۲۸۹ و ۲۹۰.

۳. ن. ک: کیهان، ۱۳۵۸/۵/۳.

۴. همان، ۱۳۵۸/۹/۱۵.

۵. همان، ۱۳۵۸/۹/۱۹.

۶. رضوی، همان، ص ۳۰۶.

این بحران بود که ریشهٔ آن، به جریان‌های مارکسیستی دههٔ ۱۳۲۰ کشور می‌رسید. با پیروزی انقلاب اسلامی، این حزب نیز مجدداً فعالیت سیاسی خود را آغاز کرد و کمونیست‌های داخل و خارج، از آن پشتیبانی کردند. به فاصله‌ای اندک، حزب کومله نیز اعلام موجودیت کرد. به موازات این حزب، حزب‌ها و گروه‌های دیگری نیز در کردستان شکل گرفت که ابتدا خواهان «خودمختاری» و سپس «استقلال» (تجزیهٔ) کردستان شدند.

بیشتر بدانید

اقوام ایرانی

ایران کشوری با قومیت‌های متعدد است. در میان اقوام ایرانی اختلاف و تفاوت وجود دارد ولی به‌طور طبیعی کشمکش و نزاع قومی مشاهده نمی‌شود. دو عامل مهم در منازعات قومی ایران نقش دارند یکی سیاست‌های غلط دولت‌ها است که به اختلافات قومی و نزاع‌های داخلی دامن‌زده است و مهم‌تر از آن، مداخلات بیگانگان است. سیاست کشورهای استعماری در طول تاریخ معاصر همواره ایجاب کرده است که هرگاه منافع آنها در راستای تضعیف قدرت حکومت مرکزی ایران بوده است، قدرت‌های محلی و اقوام ایرانی را بر علیه حکومت مرکزی تقویت کرده و هرگاه منافع آن‌ها در راستای تقویت حکومت مرکزی بوده به تضعیف اقوام ایرانی روی آورده است. بیگانگان بیشتر از ابزار قومیت‌گرایی برای ایجاد فشار بر روی دولت مرکزی و یا تحرکات جدایی‌طلبانه برای ازمیان‌بردن وحدت و یکپارچگی ایران و سلطه‌گری بهره برده‌اند. حوادثی چون مسئله جدایی هرات از ایران در زمان ناصرالدین شاه، قوم‌ستیزی و تضعیف ایلات و عشایر در دوران رضاشاه، حوادث آذربایجان و کردستان در سال ۱۳۲۴ و غائلهٔ کردستان، ترکمن صحرا، بلوچستان، خوزستان و آذربایجان پس از پیروزی انقلاب اسلامی نمونه‌هایی از مداخلات مستقیم و غیرمستقیم کشورهای سلطه‌گر به‌شمار می‌روند. با وجود این‌ها، اقوام ایرانی در حوادث مهمّ ملّی مانند انقلاب مشروطیت، نهضت ملّی‌شدن نفت، انقلاب اسلامی و دفاع مقدس مشارکت گسترده‌ای داشته‌اند و همواره در دفاع کیان ملّی در برابر بیگانگان اتحاد و همبستگی داشته‌اند. عامل به هم پیوستگی و هم‌گرایی هویت‌های قومی و ملّی در ایران که همچون ریسمانی قطعات متعدد این سرزمین را در طول تاریخ به هم پیوند داده است، دین اسلام، زبان پارسی[1]، سرزمین و تاریخ مشترک و دیرین است. از این‌رو اقوام ایرانی هویت خود را در پرتو هویت ایرانی ـ اسلامی می‌یابند و آن را تقویت‌کنندهٔ هویت ملّی می‌دانند. تجربه تاریخی همچنین بیانگر این واقعیت است که رمز بقا و یکپارچگی ملّی در کشورهای چند قومی در رعایت عدالت و حقوق مساوی و احترام به همه اقوام است. اصل نوزدهم و بیستم قانون اساسی

۱. زبان پارسی زبان یک قوم نیست، بلکه زبانی فراگیر و ملّی است که سیری تکوینی یافته. تاریخ و فرهنگی که با این زبان شکل گرفته است به همه ایرانیان تعلق دارد. بیشتر اقوام ایرانی علاوه بر حفظ زبان مادری خود، برای ارتباط با سایر هموطنان خود با لهجه و با گویش‌های متنوع به زبان پارسی سخن می‌گویند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۹۶

جمهوری اسلامی تأکید دارد که مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ و نژاد و زبان سبب امتیاز نخواهد شد. همهٔ افراد ملّت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همهٔ حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند.[۱]

از سوی دیگر، عوامل کشورهای غربی (در رأس همه آمریکا) و بلوک شرق (در رأس آنها شوروی سابق) و عامل‌های آنان در منطقه مانند رژیم بعث عراق، با ارسال پول و اسلحه، به این غائله‌ها دامن می‌زدند.[۲] بنابراین، مسئله، تنها به چند گروه داخلی مربوط نمی‌شد. بلکه هدف، توطئه‌ای بود که از آذربایجان در شمال غربی تا خوزستان و حتی مناطق مرکزی و مرزهای شرقی را در بر می‌گرفت. همزمان، دولت عراق نیز بر تحرک‌های خود درمنطقه می‌افزود و به این موضوع دامن می‌زد.[۳] هم‌جواری کردستان با عراق، برای غائله‌آفرینان این امکان را فراهم می‌ساخت که به هنگام احساس خطر، به داخل خاک آن کشور عقب‌نشینی کنند و تحت حمایت رژیم بعثی عراق قرار گیرند.[۴]

در کنار این عوامل، از هم‌پاشیدگی ارتش، هم‌زمان با سقوط سلسلهٔ پهلوی، و توپایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، سبب شده بود که انقلاب اسلامی، نیروهای دفاعی منظّمی نداشته باشد. در نتیجه در کردستان، گروهک‌ها، با اشغال مراکز نظامی، پادگان‌ها، مقرّ لشکرها و واحدهای نظامی، امکانات و اسلحهٔ لازم برای غائله‌آفرینی را به دست آوردند.[۵] حتّی اکثریت مردم وطن خواه کردستان نیز که زیر بار توطئه‌های آنها نمی‌رفتند، از خشونت آنها در امان نبودند و به جرم مخالفت با تجزیه‌طلبی و حفظ تمامیت ارضی ایران به شهادت رسیدند. مردم کردستان ایران نه‌تنها همواره مدافع دستاوردهای انقلاب اسلامی بوده و با عوامل ضدّانقلاب به‌سختی مبارزه کرده‌اند، بلکه در تهاجم بعثی‌ها به ایران، دفاع جانانه‌ای از وطن خود کردند. در این زمینه، حتّی می‌توان به تعلق خاطر کردهای سایر کشورهای منطقه به فرهنگ ایران و اسلام، و ایستادگی کردهای عراقی در برابر صدام‌حسین متجاوز به ایران اشاره کرد. کردها در این راه، از سوی رژیم بعثی، هم در عراق و هم در ایران، مورد وحشیانه‌ترین جنایات جنگی قرار گرفتند. بمباران شیمیایی حلبچه در عراق و سردشت در ایران، ازجملهٔ جنایات رژیم بعث در مورد

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، صص ۶۵ و ۶۶.
۲. ن. ک: مهاجری، انقلاب اسلامی، راه آینده ملت‌ها، صص ۲۲۰ و ۲۲۱.
۳. مهاجری، ص ۲۲۰.
۴. ن. ک: جلائی‌پور، کردستان، علل تداوم بحران آن پس از انقلاب اسلامی.
۵. رضوی، همان، ص ۲۸۹.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۹۷

کردهای ایرانی و عراقی است.

از آنجا که اکثریت قریب به اتفاق مردم و علمای کردستان، اعم از شیعه و سنّی، حامی انقلاب اسلامی و حافظ تمامیّت ارضی ایران بودند، فتنه‌های تجزیه‌طلبانه‌ای که ریشه در خارج از کشور داشت، نتوانست راه به جایی ببرد.

توطئهٔ دشمن در ترکمن صحرا

بلوای ترکمن‌صحرا، از فروردین ۱۳۵۸ آغاز شد و تا اواخر زمستان همان سال ادامه یافت. این آشوب، با سوء استفادهٔ آشوبگران از اختلاف‌ها و تفاوت‌های مذهبی و قومی آغاز شد. اختلاف ناشی از عملکرد حکومت پهلوی و سیاست‌های سوء آن در منطقه بر سر مالکیت زمین‌های کشاورزی نیز، از دیگر عوامل مورد بهره‌برداری این گروه‌ها بود.[1]

این غائله، شرایط و وضعیتی عجیب در منطقه به‌وجود آورد. چریک‌های فدایی خلق که یک سازمان کمونیستی طرفدار شوروی بود، با تشکیل «ستاد خلق ترکمن»، دست به مصادرهٔ خودسرانهٔ زمین‌ها و اموال در این منطقه زدند. این توطئه نیز با هوشمندی مردم منطقه و حضور نیروهای انقلابی خنثی شد.

توطئهٔ گروهک‌ها در خوزستان و سیستان و بلوچستان

هم‌زمان، گروهکی دیگر به نام «خلق عرب»، در خوزستان، با حمایت برخی کشورهای عربی؛ به‌خصوص عراق، با نیروهای انقلابی درگیر، و به جنگ برخاسته بود. در سیستان و بلوچستان نیز گروهکی به نام «خلق بلوچ» حرکت‌های تجزیه‌طلبانه‌ای را آغاز کرده بود.

وجوه مشترک عمدهٔ این گروه‌ها در چند عامل خلاصه می‌شد:

۱. اغلب ماهیت چپ و مارکسیستی داشتند و یا به ظاهر چنان می‌نمودند.

۲. هرکدام به یک یا چند قدرت خارجی منطقه‌ای یا بین‌المللی وابسته بودند.

۳. از تفاوت‌های مذهبی و قومی در جهت تفرقه‌افکنی و فتنه‌انگیزی سوء استفاده می‌کردند.[2]

---

۱. ن. ک: محمدی، انقلاب اسلامی، زمینه‌ها و پیامدها، صص ۱۵۷ـ ۱۶۷؛ بازرگان، مسائل و مشکلات اولین سال انقلاب، ص ۲.

۲. ن. ک: کدی، ریشه‌های انقلاب اسلامی، صص ۳۷۹ـ۳۸۲؛ بازرگان، انقلاب ایران در دو حرکت، صص ۲۱۲ـ ۲۲۲.

استعفای دولت موقت انقلاب

مهندس بازرگان به علّت ملاقات محرمانه[1] با برژینسکی مشاور امنیت ملّی کارتر که از آمرین مستقیم کشتار مردم ایران در زمان شاه بود، مورد اعتراض شدید گروه‌های سیاسی و انقلابیون واقع شده بود.[2] از سوی دیگر ورود شاه به آمریکا و نگرانی‌های فزاینده از مداخلات سفارت آمریکا در تهران موجب تسخیر سفارت آمریکا، توسّط گروهی از دانشجویان و به گروگان گرفتن اعضای سفارت در روز سیزدهم آبان‌ماه ۱۳۵۸ شد. مجموع این عوامل باعث شد بازرگان در چهاردهم آبان ۱۳۵۸ استعفا دهد. امام‌خمینی، نیز پس از قبول استعفای وی ادارهٔ کشور را به «شورای انقلاب» سپرد.[3]

پرسش‌های نمونه

۱. امام خمینی چه وظایفی را به دولت موقّت محوّل کرد؟
۲. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران چگونه تدوین و تصویب شد؟
۳. مهم‌ترین دسیسه‌ها و توطئه‌های آمریکا را بر ضدّ انقلاب اسلامی برشمارید.
۴. گروه‌های ضدّانقلاب خواستار چه تغییراتی در انقلاب اسلامی بودند؟

اندیشه و جست‌وجو

ـ در مورد همکاری‌های داوطلبانهٔ مردم با حکومت نوپای جمهوری اسلامی مطلبی تهیه کنید (گفت‌وگو با بزرگ‌ترها، یکی از راه‌های انجام این تحقیق است).

---

۱. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و سرنگونی رژیم شاه، مهندس بازرگان در مصاحبه با تیویورک‌تایمز چنین می‌گوید: «دولت ایران مشتاق است روابط خوب خود را با آمریکا از سربگیرد.» (روزنامه اطلاعات مورخ ۱۳۵۷/۱۱/۳۰) و در جای دیگر، علی‌رغم سابقهٔ کودتای ۲۸ مرداد و روابط خسارت‌بار آمریکا و ایران، مهندس بازرگان در مصاحبه با خبرنگار تیویورک چنین گفت: «ما روابط دوستانه‌ای با ایالات متحده داشته‌ایم و میل داریم این روابط را با ایالات متحده و تمامی کشورهای جهان حفظ کنیم.» (همان، روزنامه اطلاعات مورخ ۱۳۵۷/۱۲/۳). تحلیلی که در اسناد لانهٔ جاسوسی آمریکا نیز درج شده است، نشانگر تفاوت دیدگاه مهندس بازرگان و امام خمینی در مسئلهٔ رابطه با آمریکا است: «دولت موقت ایران و [امام] خمینی [ره] درباره ارزش مناسبات با آمریکا اختلاف نظر دارند. ماهیت ضدآمریکایی نظریات [امام‌خمینی] [ره] باعث شده است که فعالیت‌های ضدآمریکایی افزایش یابد، درحالی که دولت موقت ایران اهمیت مناسبات حسنه را با ما [آمریکایی‌ها] به رسمیت شناخته است. آیت‌الله خمینی و اطرافیان او چنین اهمیتی را به رسمیت نمی‌شناسند.» (اسناد لانه جاسوسی، ۱۳۸۶، ج ۲، ص ۲۱۲).

۲. نک: همان، ص ۲۲۲؛ سمیعی، طلوع و غروب دولت موقت، صص ۲۲۲، ۲۳۸ـ۲۲۰.

۳. ن. ک: سمیعی، طلوع و غروب دولت موقت، ص ۲۲۰.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۹۹

درس بیست و سوم

اوّلین دورهٔ ریاست جمهوری

در این درس با حوادث سیاسی داخلی، به ویژه آرایش جناح‌های سیاسی و نوطئه‌های استکبار جهانی در جریان انتخاب اوّلین رئیس جمهور، آشنا می‌شوید.

پس از استعفای مهندس بازرگان، به دستور امام خمینی، شورای انقلاب جریان امور مملکت را به دست گرفت و زمینه برای انتخابات ریاست جمهوری فراهم آمد.

در اوّلین دورهٔ انتخابات ریاست جمهوری (بهمن ۱۳۵۸) ابوالحسن بنی‌صدر با بیش از ده میلیون و پانصد هزار رأی، به عنوان اوّلین رئیس جمهور ایران انتخاب شد. او در نیمهٔ بهمن ماه، در بیمارستان قلب (که امام خمینی در آنجا بستری بودند)، در حضور ایشان و اعضای شورای انقلاب و مقام‌های مملکتی، سوگند وفاداری به قانون اساسی یاد کرد و حکم ریاست جمهوری وی، از سوی امام تنفیذ شد. در اواخر بهمن ماه همان سال نیز، به سبب شرایط خاص کشور و وجود آشوب در استان‌های گوناگون، امام خمینی با اعلام اینکه در این شرایط ویژه بیش از هر مرحله به تمرکز قوا نیاز است، مقام نیابت فرماندهی کلّ قوا را به بنی‌صدر واگذار کرد.

ریاست جمهوری بنی‌صدر و آرایش جدید گروه‌های سیاسی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، برخی از بزرگان و پیش‌کسوتان انقلاب با پیشنهاد و مدیریت شهید آیت‌الله دکتر بهشتی، برای سازماندهی تشکیلاتی و همبستگی بیشتر ملّی، «حزب جمهوری اسلامی» را تأسیس کردند. این اقدام، تأثیر اساسی بر آیندهٔ انقلاب و نظام جمهوری اسلامی ایران داشت. از آن پس، اعضای این حزب، سرپرستی بعضی از حیاتی‌ترین نهادهای کشور را به دست گرفتند. به همین سبب حزب جمهوری اسلامی، از ۲۰۰

ابوالحسن بنی‌صدر

همان ابتدا، مورد عناد و مخالفت نیروهای معارض نظام و انقلاب اسلامی قرار گرفت. بنی‌صدر که روزنامهٔ «انقلاب اسلامی» را منتشر می‌کرد و جمعی را در اطراف خود گرد آورده بود، از همان آغاز، به ضدیت آشکار با این حزب پرداخت.[۱]

برگی از تاریخ

آیت الله شهید دکتر سید محمد حسینی بهشتی (۱۳۰۷ــ۱۳۶۰ش)

شهید بهشتی در آبان ماه ۱۳۰۷ در اصفهان متولد شد. در دورهٔ متوسطه به تحصیل در حوزه نیز مشغول شد و از استادانی نظیر آیت‌الله بروجردی، آیت‌الله محقق داماد، امام خمینی و علّامه طباطبایی بهره گرفت. در سال ۱۳۳۰ موفق به دریافت لیسانس الهیات شد. وی در مبارزات ملی شدن صنعت نفت شرکت فعال داشت و پس از آن تحصیلات دانشگاهی را تا دریافت دکترای فلسفه ادامه داد. از جمله فعالیت‌های فرهنگی شهید بهشتی شرکت در جلسه‌های سخنرانی به نام «گفتار ماه» در تهران بود.

وی در سال ۱۳۴۳ با هدف ارشاد جوانان و مقابله با گرایش‌های مادّی گرایانه به هامبورگ رفت و پس از بازگشت به ایران در سال ۱۳۴۹، با کمک عده‌ای دیگر از علمای بزرگ و پیشتاز در مبارزه، «جامعهٔ روحانیت مبارز تهران» را تشکیل دادند. شهید بهشتی از اعضای شورای انقلاب و یکی از بنیان‌گذاران حزب «جمهوری اسلامی» بود و در مجلس خبرگان قانون اساسی به عنوان نایب رئیس، مؤثرترین نقش را در تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران داشت. آخرین سمتِ حکومتی ایشان ریاست قوه‌قضاییه بود که در این سمت نقش اساسی در تطبیق قوانین قضایی کشور با قوانین اسلامی و شکل گیری قضای اسلامی داشت. وی در هفتم تیرماه ۱۳۶۰ در انفجار دفتر مرکزی حزب جمهوری اسلامی به شهادت رسید.

پس از انتخاب شدن بنی‌صدر به ریاست جمهوری، این مخالفت وارد مرحلهٔ جدیدی شد؛ زیرا در اسفند ماه همان سال انتخابات مجلس شورای اسلامی برگزار شد و حزب جمهوری اسلامی و نیروهای طرفدار امام و انقلاب اسلامی، توانستند اکثریت قاطع کرسی‌های مجلس را به‌دست آورند. در نتیجه، مواضع اصلی قدرت، میان این دو گروه تقسیم شد و رقابت آشکار آنها، در جریان انتخاب نخست‌وزیر

۱. ن.ک: رضوی، همان، صص ۱۹۹ـ۲۰۰.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۰۱

و اعضای کابینه، به مرحله‌ای دشوار و همراه با کشمکش رسید.[۱]

ریشهٔ اصلی اختلاف‌ها، همان مسائلی بود که نیروهای اصولگرا و انقلابی با لیبرال‌ها داشتند. بنابراین، رفته رفته جریان‌های سیاسی به دو جناح کلی تقسیم شدند: **نیروهای انقلابی و مدافع اسلام و نیروهای مخالف این جریان شامل لیبرال‌ها و نیروهای چپ**. گروه دوم به تدریج با حمایت بنی‌صدر شروع به فعالیت و جوسازی و اخلال کردند. در این میان، رسانه‌های تبلیغی غربی نیز، با ایجاد جوّ تبلیغاتی مسموم، به حمایت از بنی‌صدر و طرفدارانش پرداختند.[۲]

برگی از تاریخ

شهید محمدعلی رجایی (۱۳۱۲ــ۱۳۶۰ ش)

محمدعلی رجایی در سال ۱۳۱۲ در قزوین متولد شد. پس از اخذ مدرک ششم ابتدایی، به کار در بازار پرداخت و در چهارده سالگی به تهران مهاجرت کرد. پس از مدتی به استخدام نیروی هوایی درآمد. در دوران نهضت ملی نفت، جذب شعارهای فدائیان اسلام شد و سپس به «جامعهٔ تعلیمات اسلامی» پیوست. پس از کودتای ۲۸ مرداد از نیروی هوایی اخراج شد. سپس به دانش‌سرای عالی راه یافت و موفق به دریافت مدرک لیسانس شد و به کسوت معلّمی درآمد. در اردیبهشت ۱۳۴۵ بازداشت و بعد از پنجاه روز از زندان آزاد شد. در آذر ماه ۱۳۵۳ مجدداً دستگیر شد و تا آبان ۱۳۵۷ در زندان به‌سر برد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، وزیر آموزش و پرورش، نخست‌وزیر و رئیس جمهور شد. سرانجام در هشتم شهریور ۱۳۶۰ در بمب‌گذاری ساختمان نخست‌وزیری که توسط یکی از افراد سازمان مجاهدین خلق (منافقین) انجام شده بود، به شهادت رسید.

انتخاب نخست‌وزیر و اوج‌گیری اختلاف‌ها

نخستین مرحلهٔ اختلاف بین دو جریان مورد اشاره، در انتخاب نخست‌وزیر شدّت گرفت. طبق قانون اساسی (اوّلیه و قبل از بازنگری)، رئیس جمهور بایستی فردی را جهت تصدّی سمت نخست‌وزیری به مجلس شورای اسلامی معرفی کند و پس از رأی اعتماد نمایندگان مجلس، منصب او رسمیت و اعتبار می‌یافت. بنی‌صدر و گروهک‌های پشتیبان او برای تحمیل کردن فرد موردنظر خود

۱. ن. ک: محتدی، تحلیلی بر انقلاب اسلامی، ص ۱۶۷.

۲. ن. ک: مهاجری، همان، صص ۲۳۵ــ ۲۴۰؛ محتدی، تحلیلی بر انقلاب اسلامی، صص ۱۷۱ و ۱۷۲.

به مجلس، اقدام به هیاهو و جوسازی گسترده کردند، امّا به دلیل ایستادگی نمایندگان مجلس، سرانجام رئیس جمهور مجبور شد، محمدعلی رجایی را که مورد اعتماد مجلس بود معرفی کند و با رأی قاطع نمایندگان، رجایی نخست‌وزیر شد.

انقلاب فرهنگی

در این دورهٔ بحران‌زده، دانشگاه‌ها محلّ مجادلات و درگیری‌های سیاسی شده بود زیرا گروه‌های سیاسی، کلاس‌های درس دانشگاه‌ها و حتّی برخی از دبیرستان‌های بزرگ را به دفترهای گروهی خود تبدیل کرده بودند. ضمن نگهداری اسلحه و وسایل و تجهیزات نظامی در آنها، تشنج‌آفرینی‌های خیابانی و آشوب را در اقصا نقاط کشور هدایت می‌کردند.[1] به همین دلیل در اردیبهشت سال ۱۳۵۹، شورای انقلاب، به پیشنهاد دانشجویان مسلمان، دانشگاه‌ها را موقّتاً تعطیل کرد تا به مدیریت آنها نظم و سازماندهی بدهد. در تاریخ انقلاب، پاک سازی گروه‌های مُعاند که در مراکز دانشگاهی نفوذ کرده بودند و همچنین ایجاد تحوّل در درس‌های آموزش عالی، با عنوان «انقلاب فرهنگی» شناخته می‌شود.[2]

برکناری بنی‌صدر

در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹، توطئه‌ای سنگین‌تر از اختلاف‌های داخلی، یعنی جنگ تحمیلی، با حملهٔ عراق به ایران آغاز شد. این کشمکش‌ها، بر روحیهٔ رزمندگان اسلام در جبهه‌ها تأثیری مخرّب نهاده بود. بنی‌صدر که فرماندهی کلّ قوا را نیز بر عهده داشت، سبب بسیاری از ناهماهنگی‌ها در جنگ بود، که در درس آینده، با آنها بیشتر آشنا خواهید شد.

وقتی اختلاف‌ها به مرحله‌ای رسید که امکانی برای اصلاح باقی نماند، و اساس اسلام و انقلاب در خطر قرار گرفت، امام در بیستم خرداد ۱۳۶۰، طی حکمی، بنی‌صدر را از فرماندهی کلّ قوا عزل کرد.

به دلیل کج‌روی و احساس مسئولیت نکردن بنی‌صدر در شرایط حسّاس و خطیر کشور، مجلس شورای اسلامی، مطابق قانون اساسی[3]، با اکثریت آرا به عدم صلاحیت بنی‌صدر برای ادامهٔ مسئولیت ریاست جمهوری رأی داد.[4] این رأی به تأیید امام نیز رسید و با پشتیبانی قاطبهٔ مردم ایران روبه‌رو

---

۱. مهاجری، همان، ص ۱۹۲.

۲. ن. ک: «انقلاب اسلامی در زمینه‌ها و رویدادها»، ص ۱۸۳.

۳. به موجب بند ۵ اصل ۱۱۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، رهبر پس از رأی مجلس به عدم کفایت سیاسی رئیس جمهور و یا پس از حکم دیوان عالی کشور به تخلّف رئیس جمهور از وظایف قانونی، او را از سمت ریاست جمهوری عزل می‌کند.

۴. مهاجری، همان، ص ۲۳۹.

شد. پس از این رویداد تاریخی، مردم همان‌گونه که هنگام فرارشاه از ایران شادمان بودند، به خیابان‌ها ریختند و ابراز شادی کردند.[۱]

ترور شخصیت‌های طراز اوّل کشور

ترور رهبران نهضت‌های ضدّاستعماری و استقلال‌طلبانه، در تاریخ معاصر جهان سابقه‌ای طولانی دارد و یکی از شناخته شده‌ترین شیوه‌های خشونت آمیز برای مهار انقلاب‌ها به‌شمار می‌رود. این شیوه زمانی به کار می‌رود که راه‌های دیگر برای به سازش کشیدن رهبران انقلاب اثربخش نباشند. در انقلاب اسلامی ایران، «ترور شخصیت»، از همان روزهای اوّل شکل گرفت.

ترور قیزیکی در فاصلهٔ کوتاهی از عمر انقلاب آغاز شد و دو مرحله داشت.

مرحلهٔ اوّل آن از ابتدای سال ۱۳۵۸ آغاز شد : در سوم اردیبهشت ماه ۱۳۵۸، تیمسار قرنی، اوّلین رئیس ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران را به شهادت رساندند. در شامگاه یازدهم اردیبهشت‌ماه همان سال، رئیس شورای انقلاب، علّامهٔ شهید، آیت‌الله مرتضی مطهّری، که پس از امام، دارای بالاترین موقعیت دینی، سیاسی و فرهنگی کشور بود و از نظر علمی نیز موقعیت بسیار ممتازی در میان علمای زمان خویش داشت و از نظریه‌پردازان بسیار ارزشمند انقلاب اسلامی به‌شمار می‌رفت، به شهادت رسید. استاد مطهّری از معماران و استوانه‌های فکری و فرهنگی انقلاب اسلامی بود که منشأ خدمات ارزشمندی برای اسلام و ایران شد. در چهارم شهریور همین سال، حاج مهدی عراقی، یکی از چهره‌های شاخص انقلابی، و فرزندش به شهادت رسیدند. مدتی بعد، آیت‌الله قاضی طباطبایی در تبریز، و در آذرماه، دکتر محمّد مفتح، استاد دانشگاه الهیات تهران و یکی از علمای برجستهٔ انقلابی، به شهادت رسیدند. این ترورها عمدتاً توسط گروهک جَبِ التقاطی «فُرقان» انجام می‌گرفت[۲]. با دستگیری اعضای اصلی فرقان در دی‌ماه ۱۳۵۸، این مرحله از ترورها خاتمه یافت.

شهید دکتر محمّد مفتح

۱. ن. ک : محمدی، همان، صص ۱۸۹ـ۱۹۲.

۲. مهاجری، همان، ص ۲۲۲.

برگی از تاریخ

استاد شهید آیت‌الله مرتضی مطهری (۱۲۹۸ــ ۱۳۵۸ش)

مرتضی مطهری در سال ۱۲۹۸ در فریمان خراسان چشم به جهان گشود. مقدمات علوم اسلامی را در شهر مشهد گذراند. در سال ۱۳۱۶ برای ادامهٔ تحصیل به قم رفت و مراتب عالی علوم حوزوی را نزد استادانی چون: آیت‌الله العظمی بروجردی، امام خمینی و علامه محمدحسین طباطبایی، طی کرد.

استاد مطهری با آغاز به تدریس در دانشگاه، نقشی عمده در نزدیک کردن اندیشه‌های حوزوی و دانشگاهی ایفا کرد. وی بیست و دو سال استاد دانشکدهٔ الهیات دانشگاه تهران بود.

آیت‌الله مطهری یکی از نظریه‌پردازان اصلی انقلاب اسلامی به‌شمار می‌رفت. وی در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، به همراه گروه زیادی از روحانیون، دستگیر و زندانی شد.

در سال ۱۳۵۶، رژیم پهلوی او را ممنوع‌المنبر کرد. با پیروزی انقلاب اسلامی، آیت‌الله مطهری یکی از اعضای اصلی شورای انقلاب شد. آثار استاد جزو منابع پرطرفدار در شناخت اسلام و مبانی آن در ایران و سایر کشورهای اسلامی است.

آیت‌الله مطهری در اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۸، به‌وسیلهٔ گروهک «فرقان» ترور شد و به شهادت رسید.

مرحلهٔ دوم ترور، ابعادی وسیع‌تر داشت. بسیاری از ترورها، توسط **سازمان مجاهدین خلق** انجام گرفت و در فاصله‌ای کوتاه، عده‌ای قابل توجه از برجسته‌ترین مسئولان و شخصیت‌های مملکتی به شهادت رسیدند. این حرکت که به نوعی به کودتا شباهت داشت، پس از عزل بنی‌صدر از ریاست جمهوری آغاز شد. واضح بود که دشمنان داخلی و خارجی انقلاب اسلامی، در اثر از دست دادن تکیه‌گاه اصلی خود (بنی‌صدر)، این شیوهٔ خشونت آمیز را در پیش گرفته بودند.[۱] اولین ترور، در ششم تیرماه ۱۳۶۰، یعنی شش روز پس از عزل بنی‌صدر، متوجه آیت‌الله سیّد علی خامنه‌ای شد و او را به شدّت مجروح ساخت. روز بعد از این حادثه یعنی در هفتم تیرماه بر اثر انفجار بمب در محل دفتر حزب جمهوری اسلامی، بیش از هفتاد نفر از نمایندگان مجلس، وزیران و دولتمردان انقلابی که نقشی

۱- مهاجری، همان، صص ۲۲۰ــ ۲۲۲.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۰۵

برجسته در تدوین قانون اساسی و هدایت انقلاب در مسیر اصلی خویش ایفا کرده بودند، به شهادت رسیدند. دکتر بهشتی، رئیس دیوان عالی کشور، در رأس این گروه قرار داشت.

این اقدام به تنهایی می‌توانست نظام اسلامی را به سقوط بکشاند. در تاریخ ترورهای جهان معاصر، چنین واقعه‌ای کم‌نظیر است. امّا قدرت رهبری امام و نقش برجستهٔ مردم، دو عامل اصلی حفظ نظام در گرداب این حادثهٔ سهمناک بودند. بی‌تردید برای مردم ایران، تحمل چنین حادثهٔ سهمگینی جز در سایهٔ برخورداری از فرهنگ اسلامی و تأسی به سرور شهیدان، امام حسین (ع) که روز عاشورا ۷۲ تن از یارانش شربت شهادت نوشیدند، امکان‌پذیر نبود. از آن پس، در پی هر ترور، تروری دیگر انجام می‌شد و یاران انقلاب، یکی پس از دیگری به شهادت می‌رسیدند. با وجود این، مردم و مسئولان حکومت با صبر و استواری و شجاعت، حضور خود را در صحنه ادامه دادند. به‌دنبال بمب‌گذاری سازمان مجاهدین خلق در محلّ تشکیل هیئت دولت در هشتم شهریور ۱۳۶۰، آقایان رجایی و دکتر باهنر، رئیس‌جمهور و نخست‌وزیر، به شهادت رسیدند.

برگی از تاریخ

شهید دکتر محمد جواد باهنر (۱۳۱۲ــ۱۳۶۰ش)

محمدجواد باهنر، در سال ۱۳۱۲، در کرمان متولد شد. تحصیلات مقدماتی را نزد مرحوم مجاهدی و سلطانی و درس‌های خارج فقه و اصول را در محضر آیت‌الله بروجردی و امام خمینی گذرانید. مدت شش سال نیز فلسفه را در محضر آیت‌الله طباطبایی فراگرفت. سپس فوق لیسانس علوم تربیتی و دکترای الهیات را از دانشگاه تهران گرفت. در اواخر سال ۴۲ دستگیر و مدت چهار ماه در زندان به‌سر برد. در سال ۱۳۴۳ به دفتر تألیف کتب درسی وزارت آموزش و پرورش راه یافت و به تألیف کتب درسی دینی پرداخت. امّا پس از مدّتی برکنار شد. پس از پیروزی انقلاب، از جملهٔ بنیان‌گذاران حزب جمهوری اسلامی بود. مدّتی وزیر آموزش و پرورش و سپس نخست‌وزیر شد و سرانجام درهشتم شهریور ۱۳۶۰ در بمب‌گذاری ساختمان نخست‌وزیری به شهادت رسید.

پس از این حادثه، سران ضدّ انقلاب در خارج از کشور اظهار امیدواری کردند که به زودی بتوانند به ایران برگردند و حکومت دلخواه خود را برسر کار آورند. بنی‌صدر طی پیامی از ارتشیان

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۰۶

خواست تا به افسران فراری خارج از کشور بپیوندند. امّا این قتل‌های ناجوانمردانه، مردم را در عزم خویش استوارتر می‌ساخت. ترورهای پی‌درپی منافقین، تنها شخصیت‌های بلندپایهٔ کشور را دربرنمی‌گرفت. آنها فقط در عرض یک ماه، ۳۷۰ نفر زن، مرد و حتی کودک را آماج حملات خود قرار دادند. برای ایجاد رعب و وحشت، بسیاری از ترورها مقابل چشمان سایر اعضای خانواده انجام می‌شد. تروریست‌ها حتّی در مساجد و کانون‌های دینی و مصلاهای نماز جمعه، به انفجار بمب و ترور ائمهٔ جمعه و جماعات اقدام می‌کردند. شهدای محراب، آیت‌الله سیدعبدالحسین دستغیب

شهید آیت‌الله دستغیب

در شیراز، آیت‌الله مدنی در تبریز، آیت‌الله صدوقی در یزد، آیت‌الله اشرفی اصفهانی در کرمانشاه و حجت‌الاسلام هاشمی‌نژاد، دانشمند و روحانی مؤثر مشهد، از این جمله بودند. ترور این دانشمندان و حتی عالمانی از روحانیان اهل سنت، نشانگر این بود که دشمنان انقلاب بیش از هر چیز، از اندیشهٔ متفکّران اسلامی بیمناک‌اند.

بیشتر بدانید

دربارهٔ برداشت دوگانهٔ زمامداران کاخ سفید از تروریسم

خانم فلورالوئیز، نویسندهٔ آمریکایی، دربارهٔ مفهوم تروریسم از نظر زمامداران کاخ سفید در سال ۱۹۸۶ م. چنین می‌نویسد: «برداشت ما از مفهوم تروریسم این است که اگر کسی در برابر اذعاهای ما قد بلند کند، تروریست بالفطره است و چنین آدمی وقتی مورد حملهٔ ما قرار گیرد، باید به حقّانیت این حمله، بسان یک کیفر آسمانی اذعان کند. حملهٔ ما به چنین فردی، شامل قوانین مربوط به جنگ نمی‌شود. زیرا این کار ما جنگ نیست، بلکه نوعی «جهاد مقدّس صلیبی» است. بنابراین به عقیدهٔ [زمامداران] آمریکا، تروریست کسی است که در مقابل حملهٔ ما از خود دفاع کند.»[1]

در یک جمع‌بندی کلّی، دشمنان انقلاب با حمایت آمریکا برای به سقوط کشاندن انقلاب اسلامی، به اقدام‌های زیر دست زدند:

۱. تقویت و تشویق گروهک‌های ضدّ انقلاب که جوّ سیاسی ـ اجتماعی کشور را کاملاً آشفته و بحرانی ساخته بودند.

۲. به وجود آوردن آشوب‌های استانی در قالب حرکت‌های قومی؛ سران آشوب‌ها با گروهک‌ها

۱. روزنامهٔ نیویورک تایمز، ۲۴ فوریهٔ ۱۹۸۶.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۰۷

به یکدیگر مرتبط بودند و آشوب سراسری را همچون زنجیره‌ای به‌هم وصل می‌کردند.

۳. ایجاد اختلاف در ارکان اصلی نظام.

۴. ترور شخصیت‌های برجستهٔ انقلاب؛ گسترهٔ این توطئه بسیار وسیع بود و مردم پیوسته نظاره‌گر شهادت افراد صاحب‌نام انقلاب بودند.

۵. جوسازی و ایجاد جنگ روانی، و ایجاد رعب و وحشت بین مردم همراه با تبلیغ‌های وسیع از شبکه‌های سراسری خبری و مطبوعاتی.

۶. حملهٔ نظامی آمریکا به ایران؛ زمامداران آمریکا پس از تسخیر سفارت این کشور در تهران، برای رهایی از این بحران و نمایش اقتدار خود، تصمیم گرفتند به بهانهٔ نجات گروگان‌ها به عملیات تلافی‌جویانه‌ای دست بزنند. این عملیات که با ۹۰ کماندو از میان نیروهای مختلف آمریکایی، با هشت چرخ بال نیروی دریایی و شش هواپیما انجام شد، از ماه‌ها پیش طراحی شده بود و پس از آزمایش‌های طولانی به اجرا درآمد.

بیشتر بدانید

برژینسکی که از طراحان اصلی تجاوز به طبس بود، در کتاب خود می‌نویسد: «از همان آغاز پیروزی انقلاب اسلامی، به عملیات نظامی علیه ایران می‌اندیشیدم ... در جریان روزهای قبل از آغاز عملیات، ما سعی کردیم با اقداماتی درجهت آغاز مذاکرات تازه با ایرانی‌ها، آنها را اغفال کنیم ... طبق پیشنهاد من، عملیات با تدارک عملیات تلافی‌جویانه‌ای هم همراه بود...»[1]

طبق محاسبات نظامی آمریکا، عملیات با دقت فراوان محاسبه شده بود. حتی براساس پیش‌بینی‌های علمی ادارهٔ هواشناسی آمریکا، در شب عملیات، هوای کویر ایران مهتابی بود.[2] مهاجمان وارد حریم هوایی ایران شدند و در کویر «طبس» درتاریکی شب فرود آمدند و طبق برنامهٔ از پیش تعیین شده، چرخ‌بال‌ها و هواپیماها برای اجرای مرحلهٔ بعدی عملیات اقدام به سوخت‌گیری کردند. یکی از چرخ‌بال‌ها دچار نقص فنی شد. فرمانده عملیات تصمیم گرفت وضعیت را به کاخ سفید گزارش دهد. امّا برای هرگونه تصمیم دیگر، زمان کافی نداشت، زیرا توفان شن آغاز شده و آنها را دچار حیرت کرده بود. در اثر برخورد یک هواپیما با یک چرخ‌بال، هردو منهدم شدند و هشت تن از متجاوزان در آتش سوختند و سایرین فوراً منطقه را ترک کردند. تنها لطف الهی و امداد غیبی بود که توانست ایران را از تهاجم و

۱. برژینسکی، توطئه در ایران، ص ۱۹۶.

۲. روزها و رویدادها، ج ۱، ص ۲۵۴.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۰۸

توطئه‌ای حتمی نجات دهد.[۱]

۷. طراحی کودتا: پس از ناکامی در حملهٔ نظامی به ایران، دشمنان انقلاب تصمیم به اجرای کودتا گرفتند تا از طریق اشغال و یا بمباران مراکز مهمّ کشور، از جمله قم، تهران و اقامتگاه امام، تکلیف انقلاب را یکسره کنند. عاملان این کودتا که به «**کودتای نُوژه**» معروف است، بنا بود در بیستم تیرماه ۱۳۵۹ از پایگاه هوایی شهید نوژهٔ همدان، عملیات خود را آغاز کنند و با ساقط کردن نظام، حکومتی به اصطلاح سوسیال ـ دمکرات را در ایران برقرار سازند. کودتاچیان برنامه‌های خود را با سازمان «سیا» نیز هماهنگ ساخته بودند و به آنان در مورد حفظ بنی‌صدر نیز توصیه شده بود. ولی این کودتا نیز با نفوذ نیروهای مؤمن و وطن‌خواه انقلاب در درون کودتاچیان، هوشیاری نظام نوپای انقلابی و از همه بالاتر لطف الهی، شکست خورد و کودتاچیان دستگیر شدند و به سزای خود رسیدند.

۸. مخالفت با دستیابی ایران به فناوری هسته‌ای صلح‌آمیز: یکی از دسیسه‌های آمریکا و برخی کشورهای استعماری بر ضدّ انقلاب اسلامی، تلاش برای جلوگیری از دست یافتن ایران به دانش هسته‌ای صلح‌آمیز در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی بوده است.[۲] این کشورها می‌خواهند دانشِ ارزشمند هسته‌ای در انحصار کامل خودشان باشد و دیگر کشورها به آن دسترسی نداشته باشند. به‌همین دلیل، با وجود عضویت ایران در معاهدهٔ منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای (ان.پی.تی) و نظارت

---

۱. برای اطلاع بیشتر ن.ک: جردن، بحران، صص ۳۱۷ـ۳۵۴؛ استیل، همان، صص ۳۳۹ و ۳۴۰.

۲. انصراف کشورهای آلمان و ژاپن از اجرای قرارداد ساخت نیروگاه اتمی بوشهر در همین جهت بوده است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۰۹

آژانس بین‌المللی انرژی اتمی بر فعالیت‌های هسته‌ای ایران، آمریکا و هم‌پیمانانش برای توقّف و تعطیلی برنامه‌های هسته‌ای صلح‌آمیز ایران کوشش کرده‌اند. این در حالی است که آمریکا چند هزار بمب اتمی در اختیار دارد و در اواخر جنگ جهانی دوم با بمباران اتمی هیروشیما و ناکازاکی، هزاران انسان بی‌گناه را به کام مرگ کشاند.

پرسش‌های نمونه

۱. در دورهٔ ریاست جمهوری بنی‌صدر، بین جریان اصولگرا (انقلابی و حزب‌الله) و جریان لیبرال و چپ، چه اختلاف‌هایی بروز کرد؟

۲. سه مورد از مهم‌ترین اقدامات تروریستی سازمان مجاهدین خلق را در سال ۱۳۶۰ بنویسید.

۳. انقلاب فرهنگی در چه شرایطی و با چه هدفی انجام شد؟

۴. بنی‌صدر چرا و چگونه از ریاست جمهوری عزل شد؟

۵. علّت مخالفت دولت آمریکا و برخی کشورهای استعماری با برنامهٔ هسته‌ای صلح‌آمیز ایران چیست؟

اندیشه و جست‌وجو

ـ در مورد آزادی گروگان‌های آمریکایی مطلبی تهیه کنید.

۲۱۰

درس بیست‌وچهارم

جنگ تحمیلی رژیم بعثی حاکم بر عراق علیه ایران

سی و یکم شهریور ۱۳۵۹، درحالی که مردم ایران به زندگی عادّی خود مشغول بودند، یک‌باره هواپیماهای نظامی ارتش بعثی عراق در آسمان چند شهر ایران از جمله تهران ظاهر شدند و به بمباران مناطقی از آنها پرداختند. بدین ترتیب جنگ عراق علیه ایران به‌طور رسمی شروع شد. طولی نکشید که نیروهای زمینی عراق نیز مرزهای غربی و جنوبی ایران را مورد حملهٔ همه‌جانبه قرار دادند. این درحالی بود که مردم و مسئولان ایران، به‌دلیل اشتغالات داخلی پس از انقلاب، برای مواجهه با لشکرکشی عراق، از آمادگی کافی برخوردار نبودند. با این حال، امام خمینی با صدور اعلامیه‌ای شجاعانه، تکلیف همگان را در برابر تجاوز دشمنان روشن ساختند. اکنون می‌خواهیم بدانیم، چرا صدام دست به تجاوز علیه ایران زد، و جنگ چه روندی را طی کرد و سرانجام چگونه پایان یافت.

سابقهٔ دشمنی دولتمردان عراق با ایران، به سال‌ها قبل از انقلاب بازمی‌گردد. در دوران صفویان، دولت عثمانی به قصد کشورگشایی، ایران را آماج حمله‌های خود قرار داد. صفویان برای حفظ تمامیت ارضی ایران تا حدّ زیادی کوشیدند و مانع تجاوز دولت عثمانی به خاک ایران شدند.

پس از جنگ جهانی اوّل، امپراتوری عثمانی تجزیه شد و در سال ۱۲۹۸ش، از ترکیب سه استان بغداد، موصل و بصره، کشوری به نام «عراق» تأسیس شد که زیر سلطهٔ مستقیم انگلستان قرار گرفت. سردمداران عراق نیز مثل پیشینیان خود، همواره نسبت به بخش‌های غربی ایران ادّعاهایی واهی داشتند. تا آنجا که در سال ۱۳۳۸ش عبدالکریم قاسم، رئیس جمهور عراق، ادّعا کرد خرمشهر قسمتی از خاک عراق است. حتّی پس از آن، ارتش بعثی عراق در قسمت‌های مرزی، به تجاوز به خاک ایران دست زد. در پی آن، موضوع در سازمان ملل مطرح شد و در نهایت با وساطت رئیس‌جمهور وقت الجزایر، «عهدنامهٔ الجزایر[1]» در سال ۱۳۵۴ش بین ایران و عراق به امضا رسید.

---

۱. براساس قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر، مرزهای زمینی مطابق قرارداد ۱۹۱۳ قسطنطنیه (استانبول) تأیید و مرز آبی در اروندرود براساس خط التّهر یا تالوگ (Thalweg) مشخص شد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۱۱

بیشتر بدانید

خلیج‌فارس نامی به درازای تاریخ ایران

نام خلیج‌فارس یکی از کهن‌ترین نام‌های جغرافیایی گیتی است که چندین هزار سال پیش توسط اقوام آریایی ساکن ایران به پهنهٔ آبی نیلگون جنوب فلات ایران داده شد. خلیج‌فارس در طول تاریخ همواره در حوزهٔ جغرافیای سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی ایران قرار داشته است.

علاوه بر مورخان و جغرافی‌دانان یونانی و رومی، نویسندگان عرب کتاب‌های تاریخی و جغرافیایی نیز همواره عنوان خلیج فارس را به کار برده‌اند. تا اواسط قرن بیستم هیچ گونه بحث و جدلی دربارهٔ نام خلیج‌فارس وجود نداشت و در تمام منابع اروپایی، آسیایی و آمریکایی، دانشنامه‌ها و نقشه‌های جغرافیایی عنوان خلیج‌فارس درج شده است. نخستین بار نمایندگان سیاسی دولت انگلستان در شیخ‌نشین‌های تحت قیمومت خود در خلیج‌فارس از عنوان جعلی خلیج ع ـ ر ـ ب ـ ی استفاده کردند. آنها با فریب‌کاری و براساس مطامع استعماری خود این نام جعلی را به اعراب آموختند.

یکی از اهداف صدّام از تحمیل جنگ بر ایران، محدود کردن نفوذ سیاسی و اقتصادی ایران و توسعه روابط بین‌الملل با کشورهای این منطقه بود.[۱]

با وقوع انقلاب اسلامی در ایران و تضعیف ارتش و نیروهای مسلّح و بروز بحران‌های داخلی، رژیم بعثی عراق تصور کرد که زمینهٔ خوبی برای تجاوز به میهن ما فراهم شده است و به‌دلیل وقوع انقلاب، کشور آمادگی رویارویی با جنگ خارجی را ندارد. همانند تمام انقلاب‌های جهان، شرایط ویژهٔ پس از انقلاب، حکومت اسلامی را با مسائل و مشکلات زیادی مواجه ساخته بود. به همین دلیل سردمداران رژیم بعثی عراق گمان می‌کردند با حملهٔ همه‌جانبه به ایران می‌توانند، در کمترین زمان ممکن، به اهداف از پیش تعیین شدهٔ خود برسند. آنها در حمله علیه ایران، از حمایت مادّی و معنوی برخی کشورهای عربی و نیز قدرت‌های بزرگ نظیر آمریکا، فرانسه، انگلیس و شوروی سابق برخوردار بودند. در تمام طول سال‌های جنگ نیز میزان حمایت‌هایی که از صدام می‌شد، رو به افزایش گذاشت؛ چنانکه صدّام از پیشرفته‌ترین سلاح‌های جنگی روز دنیا، حتّی سلاح‌های ممنوعهٔ شیمیایی نیز برخوردار شد و همهٔ آنها را علیه ملّت ایران به کار برد.

فکر کنید و پاسخ دهید:

چرا قدرت‌های بزرگ و برخی از کشورهای منطقه، در جنگ تحمیلی، به شدّت از رژیم متجاوز صدام حمایت می‌کردند؟

۱. ن. ک: غفاریان، خلیج‌فارس، ص ۹۵ به بعد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۱۲

بنابراین رژیم متجاوز یعنی عراق با پشت‌گرمی و حمایت کشورهای دیگر، به تهاجمی همه‌جانبه علیه ایران دست زد. از آنجا که ایران هنوز آمادگی کافی برای مواجهه با جنگی بزرگ را نداشت، نیروهای زمینی صدام موفق شدند به سرعت از مرزها بگذرند و با کشتار مردم بی‌گناه و اسارت آنها، بخش‌هایی از مناطق غربی و جنوبی کشور را اشغال کنند. ارتش یعنی صدّام قسمت‌هایی از استان‌های کرمانشاه، ایلام، کردستان و خوزستان را به اشغال خود درآورد؛ خرمشهر به اشغال آنها درآمد و شهر آبادان نیز محاصره شد. صدام به علّت نداشتن درک صحیح از میهن دوستی ایرانیان و علاقهٔ مردم به انقلاب و کشور، اعلام کرده بود که طی شش روز جمهوری اسلامی را نابود خواهد کرد!

ایرانیان بسیج می‌شوند

در چنین اوضاعی، امام خمینی با اعتماد به نفسی که از ایمان و شجاعت او ناشی بود، از مردم خواست تا در برابر دشمن متجاوز ایستادگی کنند و فرمان داد مردم به‌خصوص جوانان، آمادهٔ رویارویی با دشمن شوند. به فاصله‌ای کوتاه و به شکلی خودجوش، پیر و جوان به مراکز سپاه پاسداران روی آوردند و داوطلبانه به جبهه‌های جنگ اعزام شدند. مساجد نیز به مراکز مهمّ جمع‌آوری لوازم و کمک‌های مردمی تبدیل شدند. زنان شیردل ایرانی نیز از هیچ کوششی برای

۲۱۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۱۳

کمک به دفاع ملّی دریغ نورزیدند. پس از چند هفته، دشمن متجاوز دریافت که خیال تصرّف ایران، خام و نابخته بوده است. پیروزی‌های پی‌درپی ایران در جبهه‌های جنگ، به تقویت وحدت ملّی در کشور انجامید. با همّت غیورمردان ایران، آبادان از محاصره خارج و خرمشهر آزاد شد. دیری نگذشت که دشمن متجاوز در بقیهٔ نقاط مرزی نیز تن به شکست‌های بزرگی داد.[1] با شکست‌های پی‌درپی نیروهای متجاوز عراقی در صحنه‌های جنگ، برخی دولت‌های عربی و غربی، به میزان کمک‌های آشکار و پنهان خود به عراق، افزودند.

ورودی شهر خرمشهر در زمان جنگ تحمیلی

برگی از تاریخ

شهید دکتر مصطفی چمران
(۱۳۱۱ــ۱۳۶۰ ش)

شهید چمران در سال ۱۳۱۱ در تهران به دنیا آمد و پس از طی دوران متوسطه و تحصیلات دانشگاهی در رشتهٔ الکترومکانیک دانشکدهٔ فنی دانشگاه تهران، در سال ۱۳۳۷ برای ادامهٔ تحصیل به آمریکا اعزام و از دانشگاه برکلی موفق به دریافت دکترا در رشتهٔ الکترومکانیک و فیزیک پلاسما شد. چمران که در دوران تحصیل در آمریکا، وارد مبارزات سیاسی علیه حکومت پهلوی شده بود، پس از قیام ۱۵ خرداد ۴۲ به مصر رفت و دورهٔ جنگ‌های چریکی را آموزش دید. سپس در لبنان، در کنار امام موسی صدر، به

۱. در دفاع مقدس هموطنان ما از اقلیت‌های دینی نیز مشارکت داشتند و شهیدانی تقدیم این مرز و بوم کردند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۱۴

تقویت شیعیان جنوب لبنان در مقابل رژیم اشغالگر قدس پرداخت.
وی در سال ۱۳۵۷ به ایران بازگشت و اولین گروه از پاسداران انقلاب را آموزش داد. پس از آن نیز مدتی پست وزارت دفاع را برعهده گرفت. با آغاز جنگ تحمیلی، ستاد جنگ‌های نامنظم را تشکیل داد و فعالانه در جبهه‌های جنگ شرکت کرد. سرانجام در سی و یکم خرداد ۱۳۶۰ در منطقهٔ دهلاویه به شهادت رسید.

صدّام و حامیانش در جست‌وجوی چاره

درحالی که نیروهای ایرانی، پی‌درپی متجاوزان بعثی را عقب می‌راندند، صدّام ندای صلح‌خواهی و مظلوم‌نمایی سر داد. او اعلام کرد که آمادهٔ صلح با ایران است. سازمان ملل متحد نیز که باید از همان آغاز حملهٔ صدام، اقدام او را محکوم می‌کرد، امّا تحت نفوذ قدرت‌های بزرگ شرق و غرب، از این کار طفره می‌رفت، اکنون با او هم‌صدا شده بود و طرفین را به آتش‌بس ــ و نه عقب‌نشینی عراقی‌ها به مرزها ــ دعوت می‌کرد. دولتمردان ایران نمی‌توانستند چنین پیشنهادی را بپذیرند، زیرا هنوز بخش‌های زیادی از خاک ایران در تصرّف متجاوزان بعثی بود و قبول آتش‌بس موجب تثبیت حضور آنان در خاک ایران می‌شد. به‌علاوه، آنان می‌دانستند که صدام درصدد است طیّ آتش‌بس، فرصتی به دست آورد تا به تجدید قوا و بازسازی نیروهای خود بپردازد. از طرف دیگر، صدّام طیّ حمله به ایران، هزاران نفر از ایرانیان را قتل‌عام و خانواده‌های زیادی را داغ‌دار کرده بود. پس باید به عنوان آغازگر جنگ، محکوم و تنبیه می‌شد. در غیر این‌صورت ممکن بود، با تحریک سلطه‌جویان غربی نظیر آمریکا که به‌خاطر انقلاب، منافع نامشروع خویش را در ایران از دست داده بودند، از مرز دیگری ایران را مورد تجاوز قرار دهند. در آن صورت ممکن بود، مانند سال‌های جنگ‌های اوّل و دوم جهانی که به بهانهٔ هجوم نیروهای انگلیسی از جنوب، روس‌ها هم از شمال حمله می‌کردند، شوروی‌ها هم به بهانهٔ حفظ امنیت مرزهای جنوبی خود، شمال ایران را تصرّف کنند. براساس بعضی گزارش‌ها، پس از حملهٔ صدام به ایران، یکی از اعضای کمیتهٔ مرکزی حزب کمونیست شوروی پیشنهاد کرده بود که شوروی نیز آذربایجان و کردستان ایران را تصرف کند.

حملهٔ موشکی عراق به شهرهای ایران

هنگامی که صدّام با مقاومت مردم ایران مواجه شد و پیروزی‌های ایران در جبهه‌های جنگ، روزبه‌روز او را نگران‌تر ساخت، به جنایت‌های تازه‌ای دست زد. او شهرهای بی‌دفاع را مورد

عنوان درس:

شماره صفحه:۲۱۵

هجوم قرار داد. حملهٔ موشکی به شهرها با هدف شکستن روحیهٔ مقاومت مردم ایران آغاز شد. برخورد نخستین موشک دشمن به تهران در ۹ اسفند ۱۳۶۶ به منزلهٔ آغاز مرحلهٔ جدیدی از حملات نیروهای صدام به مردم بی‌دفاع و اماکن غیرنظامی ایران بود. شهر دزفول بیش از ۲۰۰ بار مورد اصابت موشک‌های غول‌پیکر قرار گرفت. علاوه بر این، دزفول بیش از ۵۰۰۰ بار توسط هواپیما، راکت و توپخانهٔ دشمن بمباران شد. با وجود این، مردم مقاوم دزفول دلیرانه در برابر تجاوز دشمن ایستادگی کردند. مردم استان خوزستان و استان‌های مرزی ایلام، کرمانشاه، کردستان، آذربایجان‌های غربی و شرقی و سایر استان‌ها، در طول هشت سال دفاع مقدس، با رشادت و ایثار از خاک میهن اسلامی حفاظت کردند.

علاوه بر این، رژیم بعثی عراق در جنگ روانی، با طرح شایعهٔ استفاده از سلاح‌های شیمیایی در شهرهای بزرگ ایران، می‌کوشید تا هستهٔ مرکزی دفاعی و قدرت جمهوری اسلامی ایران را که حمایت‌های مردمی بود، کاهش دهد.

در طول مدّت جنگ شهرها، ارتش عراق موشک‌های دوربرد بسیاری به شهرهای ایران پرتاب کرد.[۱] به‌علاوه، استفاده از گازهای شیمیایی در جبهه‌های جنگ را در پیش گرفت. در چنین شرایطی، آمریکا رسماً به کمک نیروهای صدّام آمد. اعزام ناوگان جنگی به خلیج فارس و هدف قرار دادن هواپیمای مسافربری ایران در تیرماه ۱۳۶۷، از جمله اقدامات ناجوانمردانهٔ آمریکایی‌ها بود.

دزفول در پی یکی از حملات موشکی

۱. کشورهای غربی و شوروی در تهیهٔ انواع موشک‌های پیشرفته، به رژیم عراق کمک کردند. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، سیری در جنگ ایران و عراق، ج ۵، صص ۳۶ و ۳۷.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۱۶

برگی از تاریخ

شهید علی صیاد شیرازی (۱۳۲۳ــ ۱۳۷۸ ش)

امیر سپهبد علی صیاد شیرازی در سال ۱۳۲۳در کبود گنبد مشهد در خانواده‌ای مذهبی به دنیا آمد. پدرش فردی نظامی بود، به‌همین‌دلیل از شهری به شهری منتقل می‌شد. علی سال ششم متوسطه را در تهران گذراند و در ۱۳۴۲ موفق به اخذ دیپلم شد. در سال ۱۳۴۳ در کنکور دانشکدهٔ افسری شرکت کرد و پذیرفته شد. او همواره به عنوان فردی مذهبی شناخته می‌شد. با اوج‌گیری مبارزات ملّت مسلمان، علناً به دفاع از انقلاب پرداخت و به‌همین‌دلیل، دستگیر و زندانی شد. با پیروزی انقلاب، او نیز مانند سایر زندانیان آزاد شد. در جریان حوادث کردستان، به غرب کشور اعزام شد و همراه با سایر فرماندهان سپاه و ارتش، ستندج را از محاصرهٔ ضدانقلاب آزاد کرد.

علی در سال ۱۳۶۰، به خاطر رشادت‌ها و لیاقت‌های خود، توسّط امام خمینی به فرماندهی نیروی زمینی منصوب شد. او ضمن هماهنگی با فرماندهان سپاه، در عملیات بسیاری شرکت کرد و پیروزی‌های بزرگی را برای ایران اسلامی به ارمغان آورد.

در سال ۱۳۷۸ به درجهٔ سرلشکری رسید و به فاصلهٔ کوتاهی، توسّط یکی از اعضای سازمان مجاهدین خلق (منافقین) که در جریان جنگ تحمیلی، ستاد خود را در خاک عراق و تحت حمایت صدّام ایجاد کرده بودند، ترور شد و در تاریخ ۲۱ فروردین ۱۳۷۸ به شهادت رسید.

قطعنامهٔ ۵۹۸

در عرصهٔ سیاسی و بین‌المللی، وزارت خارجهٔ نوپای جمهوری اسلامی با اقدام‌های روشنگرانهٔ خود، به تدریج متجاوز بودن دولت حاکم بر عراق را به دنیا قبولاند. در قطعنامهٔ ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل متّحد که در تابستان ۱۳۶۶ ش/ ۱۹۸۷ م، به تصویب رسیده بود، برای نخستین‌بار پس از ۷ سال از شروع جنگ، دو خواستهٔ ایران مورد توجه قرار گرفت: **عقب‌نشینی به مرزهای بین‌المللی پس از آتش‌بس و تعیین متجاوز**. در نتیجه، ایران قطعنامه را پذیرفت.

مذاکرات ایران و عراق بین وزرای خارجهٔ دو کشور شروع شد و قریب دو سال به درازا کشید. سرانجام در پی ایستادگی هیئت مذاکره کنندهٔ ایرانی در حفظ حقوق ایران در اروندرود، و پافشاری بر اجرای قرارداد مرزی سال ۱۹۷۵م، مذاکرات با پیروزی ایران به پایان رسید. رئیس جمهور رژیم بعثی عراق طی نامه‌ای خطاب به رئیس‌جمهور وقت ایران حجت‌الاسلام والمسلمین آقای هاشمی رفسنجانی،

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۱۷

به اعتبار قرارداد سال ۱۹۷۵م (الجزایر) صحه گذاشت و خطِ تالوگ در اروندرود، به‌عنوان مرز آبی دو کشور تثبیت شد؛ درحالی‌که هدف اصلی صدام در حمله به ایران، به‌هم زدن این قرارداد و تصرف کلّ اروندرود بود.[1] و این اولین بار در تاریخ ۲۰۰ سالهٔ اخیر ایران بود که به‌دنبال جنگ با کشوری خارجی، حتّی یک وجب از خاک ایران جدا نشد.[2]

ارتحال امام‌خمینی و رهبری آیت‌اللّه خامنه‌ای

روح بلند بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، حضرت امام‌خمینی، در شب چهاردهم خردادماه سال ۱۳۶۸ به ملکوت اعلا پیوست. امام‌خمینی که در دوران حیات خود بزرگ‌ترین انقلاب تاریخ معاصر را رهبری کرد و پرچم هویت، عزّت و بیداری اسلامی را در جهان اسلام برافراشت، با رحلت خود انقلابی دیگر برپا کرد؛ میلیون‌ها دل بی‌قرار بر پیکر پاک او گرد آمدند[3] و صدها میلیون نفر در سراسر جهان در غم او عزادار شدند.

بلافاصله پس از عروج ملکوتی بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، مجلس خبرگان رهبری تشکیل جلسه داد و با اکثریت آراء حضرت آیت‌اللّه سیدعلی خامنه‌ای را به دلیل داشتن شرایط و ویژگی‌های مندرج در اصل یکصد و نهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (اجتهاد، عدالت، تقوا، بینش صحیح سیاسی و اجتماعی، درایت، تدبیر، شجاعت و توانمندی‌های مدیریتی لازم برای

---

۱. جهت آگاهی بیش‌تر، ک: ولایتی، تاریخ سیاسی جنگ تحمیلی عراق علیه ایران.

۲. در ابتدای حکومت قاجار، وسعت ایران قریب دو میلیون و ششصد هزار کیلومتر مربع بود که تا زمان انقلاب اسلامی قریب یک میلیون کیلومتر مربع از آن جدا شده بود. بخش مهمی از آن به‌دلیل جنگ‌های زمان قاجار و بخش‌های دیگری نظیر بحرین، آرارات و اروند رود، زمان حکومت سلسلهٔ پهلوی، به‌دلیل وابستگی آنها به استعمار، به دستور دولت انگلیس از ایران جدا شد و به حکومت‌های وابسته به بریتانیا واگذار شدند. کسانی که از طولانی شدن جنگ به‌دلیل خودداری ایران از قبول صلح تحمیلی انتقاد می‌کنند، از این نکته غفلت دارند که تمام قطعنامه‌های قبلی سازمان ملل به‌دلیل نفوذ حامیان صدّام در شورای امنیت سازمان ملل که تحریک‌کنندگان او برای حمله به ایران به قصد نهایی ساقط کردن حکومت انقلابی و با تجزیهٔ ایران بودند، ناقص و علیه منافع ایران بود، زیرا در هیچ کدام عقب‌نشینی نیروهای اشغالگر پیش‌بینی نشده بود و بعد از بازپس‌گیری خرمشهر از نیروهای صدام، هنوز هزاران کیلومتر از خاک وطن عزیز ما در اشغال دشمن بود. اگر ایران فقط آتش‌بس را می‌پذیرفت و جنگ متوقف می‌شد، اغلب نیروهای مدافع مرزهای ایران زمین، از داوطلبان غیرنظامی بودند که در آن صورت به خانه‌های خود برمی‌گشتند. درحالی‌که نیروهای جنگی ارتش بعثی عراق همگی نظامیان رسمی بودند که صدام با پول کشورهای غربی و اسلحهٔ کشورهای غربی و شرقی ۱۲ لشکر خود را در طول جنگ به ۴۰ لشکر رسانیده بود و اگر جبهه‌ها سرد می‌شد، اهرمی در دست مذاکره‌کنندگان ما نبود تا نیروهای عراقی را که با خیال راحت در خاک ایران مستقر شده بودند، وادار به عقب‌نشینی کند و حتی ممکن بود حملات را ادامه دهند و بخش‌های بیشتری را تصرف کنند.

۳. در مراسم ارتحال حضرت امام‌خمینی (ره) بالغ بر ده میلیون نفر شرکت کردند. گردآوری مجموعه سخنرانی‌های حضرت امام‌خمینی، ص ۵۳.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۱۸

هدایت امت اسلام) به مقام رهبری برگزید. ایشان از آغاز مبارزه تا پیروزی انقلاب اسلامی، پیرو، همراه و همرزم امام خمینی (رحمة‌الله علیه) بودند و در صحنه‌های مختلف مقابله با رژیم پهلوی حضور تأثیرگذاری داشتند؛ به همین سبب مکرر دستگیر، زندانی و تبعید شدند. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در دوران جمهوری اسلامی و درشرایطی که کشور گرفتار توطئه‌های پیچیده دشمنان خارجی و ضدانقلاب داخلی و نیز جنگ تحمیلی بود، همواره یاوری بصیر و ثابت‌قدم برای انقلاب و حضرت امام (رحمة‌الله‌علیه) بودند و مسئولیت‌های خطیری را از جمله دو دوره ریاست جمهوری اسلامی ایران بر عهده گرفتند. خبرگان ملّت بر اساس چنین ویژگی‌ها و سوابقی، ایشان را برای رهبری انقلاب اسلامی، صالح، شایسته و لایق تشخیص دادند.

این انتخاب سریع و قاطع با توجه به شناخت عمومی مردم ایران از کفایت و شایستگی ایشان، همچنین باعث شد که نگرانی مردم ایران و سایر علاقه‌مندان به انقلاب اسلامی در سراسر جهان از فقدان امام‌خمینی، برطرف شود و نسبت به استمرار قدرتمندانهٔ نظام جمهوری اسلامی، آرامش و اعتماد عمومی حاصل گردد.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در اوّلین پیام‌ها و بیانات خود اعلام نمودند که هدف و راه امام‌خمینی را به دقّت دنبال خواهیم کرد.[۱] به این ترتیب، مردم ایران که به رهبری امام، انقلاب اسلامی را شکل داده و با همهٔ وجود از آن حراست کرده بودند، پس از رحلت امام با بیعت با آیت‌الله خامنه‌ای، بر استمرار و ادامهٔ آن عملاً تأکید کردند.

۱. برای اطّلاع بیشتر در این‌باره ن.ک: حدیث ولایت، مجموعه رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی، ج۱، صص ۵ و ۲۲.

عنوان درس:

شماره صفحه:۲۱۹

پرسش‌های نمونه

۱. چرا در ابتدای جنگ، ارتش صدّام به پیشرفت‌های سریع در خاک ایران موفق شد؟
۲. نتیجهٔ پیروزی‌های بی‌دریی ایران در جبهه‌های جنگ چه بود؟
۳. صدّام چه موقع ندای صلح‌خواهی سرداد؟
۴. چرا در ابتدا ایران آتش‌بس را نمی‌پذیرفت؟

اندیشه و جست وجو

۱. در مورد قرارداد الجزایر مطلبی تهیه کنید.
۲. خاطراتی از رشادت‌های رزمندگان در جبهه‌های جنگ گردآوری و در کلاس بیان کنید.

۲۲۰

درس بیست و پنجم

آرمان‌ها و دستاوردهای انقلاب اسلامی

در این درس به‌طور خلاصه با آرمان‌ها، هدف‌ها، آثار و گوشه‌ای از نتیجه‌های انقلاب اسلامی در ابعاد سیاسی، فرهنگی و اقتصادی، آشنا می‌شوید.

آرمان‌ها و هدف‌های انقلاب اسلامی

هر انقلابی آرمان‌ها و اهدافی دارد که کلیهٔ فعّالیت‌ها، مبارزه‌ها و ایثارگری‌های دوران قیام، به‌خاطر تحقّق آنها شکل می‌گیرد و این تلاش‌ها با هدف حفظ آن آرمان‌ها و ارزش‌ها، پس از پیروزی نیز ادامه می‌یابد. همان گونه که در درس‌های قبل خواندید، هدف‌های اصلی و عمدهٔ انقلاب، «استقلال»، «آزادی» و «جمهوری اسلامی» بود که به‌عنوان محوری‌ترین شعار دوران مبارزه، توشط توده‌های میلیونی مردم مطرح می‌شد. به این ترتیب، هدف‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی را می‌توان به شرح زیر برشمرد :

الف ـ استقلال

استقلال، نخستین آرمان انقلاب اسلامی محسوب می‌شود که یکی از آرزوهای دیرین مردم ما در طول تاریخ، خاصّه دو سدهٔ اخیر بود. تجربهٔ تاریخی ایران و سایر جامعه‌هایی که روزگاری زیر سلطه و استعمار قدرت‌های بیگانه بوده‌اند، نشان می‌دهد، هیچ کشوری تا خود را از بند اسارت و سلطهٔ بیگانگان نجات ندهد، به سعادت، تعالی و اقتدار نخواهد رسید.

استقلال ابعاد متفاوتی دارد؛ مانند استقلال فکری، سیاسی و اقتصادی.

۱. **استقلال فکری** : استقلال فکری در هر کشور زمانی حاصل می‌شود که مردم باور کنند، بیگانگان بر آنان برتری ذاتی ندارند و آنها نیز با همّت و پشتکار خود می‌توانند به سازندگی، پیشرفت، نوآوری و تعالی برسند. شرط تحقّق استقلال فکری و فرهنگی ملّت ایران، ایجاد نوعی تحوّل عمیق اندیشه‌ای و اعتقادی در آنان، و بازگشت به فرهنگ غنی اسلام و ایران است.

۲۲۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۲۱

امام خمینی در اهمیت استقلال فکری گفته است: «استقلال فکری، شرط اول استقلال است».[۱]

۲. **استقلال سیاسی**: استقلال سیاسی هر کشور که از جایگاهی بسیار مهم برخوردار است، به این معنی است که مدیران، مسئولان و سران کشور، در تعیین خطّ مشی و اجرای برنامه‌های کشور، تابع دستور بیگانگان و مداخلهٔ آنها نباشند.

۳. **استقلال اقتصادی**: به معنای نداشتن وابستگی در ابعاد گوناگون اقتصادی است. کشوری به استقلال اقتصادی می‌رسد که برای تأمین نیازهای اساسی جامعه‌اش، به دیگران وابسته نباشد. البته بدیهی است که هر کشور، در زمینه‌های گوناگون، به محصول‌های سایر کشورها نیاز دارد. بنابراین مبادلهٔ اقتصادی میان کشورها، به معنی فقدان استقلال اقتصادی نیست.

استقلال در همهٔ ابعاد آن، یکی از اساسی‌ترین شعارها و خواسته‌های مردم ایران قبل از پیروزی انقلاب بود و از آرمان‌های اصلی و مهمّ آن به‌شمار می‌رفت.

فکر کنید و پاسخ دهید:

چرا امام خمینی استقلال فکری را شرط اول استقلال مملکت معرفی کرده است؟

۱. صحیفه نور، ج۶، ص ۳۷۳.

عنوان درس:
شماره صفحه: ۲۲۲

بیشتر بدانید

خانم اسکاچ پُل که یکی از نظریه‌پردازان معروف مقایسهٔ انقلاب‌ها در روزگار ماست، در چارچوب مقایسه‌ای انقلاب‌های جهان می‌نویسد: «شاه ایران یک پادشاه مستبد بود و از دیگر پادشاهان رژیم‌های فرانسه، روسیه و چین قبل از وقوع انقلاب در این کشورها بسیار قدرتمندتر بود، زیرا او ارتشی کاملاً مدرن و نوعی پلیس مخفی بی‌رحم و همه‌جا حاضر در اختیار داشت. براندازی چنین حاکمیتی که حمایت قدرت‌های استعماری جهان را نیز به همراه داشت، کار مشکل و سختی بود. ازاین‌رو، اهمیت و ارزش انقلاب اسلامی ایران در مقایسه با سایر انقلاب‌های بزرگ جهان نظیر فرانسه، روسیه و چین، کاملاً آشکار می‌شود. این عظمت را باید در قدرت رهبری انقلاب (امام خمینی)، ایدئولوژی انقلاب و مردم مسلمان ایران جست‌وجو کرد».[1]

ب ـ آزادی

استعدادهای نهفته در وجود انسان‌ها، در پرتو آزادی شکوفا می‌شود. آزادی و آزادگی، از آرمان‌های اصلی انقلاب اسلامی است. این اصل، ریشه در تعلیم‌های اسلام دارد. حضرت علی (ع) در نامه‌ای به فرزندش امام حسن (ع) نوشته است: «هرگز بردهٔ دیگری مباش، درحالی‌که خداوند تو را آزاد آفریده است».[2]

البته آزادی به مفهوم مطلق آن، نفی کنندهٔ برخی آزادی‌های اصیل فردی و اجتماعی دیگران و خود است؛ زیرا رهایی از هر گونه قیدوبند و انجام اعمال خودسرانه، هرگز با منطق و عقل سازگار نیست و عملاً، نتیجه‌ای جز سلب آزادی دیگران و بازداشتن انسان از رسیدن به تعالی و کمال ندارد.

واژهٔ آزادی، همواره در کنار قانون و معنویت مفهوم و معنی می‌یابد. این نوع آزادی، مطابق عقل و فطرت الهی همهٔ انسان‌هاست. بنابراین، حکومتی که قانون‌های آن از دستورهای الهی سرچشمه گرفته باشند، تأمین کنندهٔ آزادی و آزادگی به مفهوم حقیقی آن است. در چنین نظامی، آزادی به حفظ مصلحت‌ها و منافع همگانی و رشد معنوی جامعه منجر می‌شود.

شعارِ محوریِ «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» که آرمان بنیادی انقلاب اسلامی است، «آزادی» را در کنار «استقلال» و «جمهوری اسلامی» قرار داده است. این به معنای آن است که مردم ایران، خواهان آزادی در راستای تأمین استقلال و مطابق با قوانین متعالی و نجات‌بخش اسلام هستند.

---

۱. اسکاچ پُل، حکومت تحصیل‌دار و اسلام شیعه در انقلاب ایران، ص ۱۹۱؛ به نقل از: رهیافت‌های نظری بر انقلاب اسلامی، ص ۱۸۶.

۲. نهج‌البلاغه، نامهٔ ۳۱.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۲۳

ج ـ جمهوری اسلامی

یکی از رکن‌های مهمّ آرمانی انقلاب مردم ایران، «جمهوری اسلامی» است. جمهوری اسلامی از دو واژهٔ «جمهوری» و «اسلامی» تشکیل شده است. **جمهوری اسلامی یا حکومت «مردم‌سالاری دینی»، به آرای مردم و حاکمیت قانون‌های متعالی اسلام متکی است.** امام خمینی دراین باره گفته است: «ماهیت حکومت جمهوری اسلامی این است که با شرایطی که اسلام برای حکومت قرار داده، با اتکا به آرای عمومی ملّت، حکومت تشکیل شده و مجری احکام اسلام باشد»[1]. مطابق تعالیم اصیل شیعی، ولایت فقیه به عنوان هستهٔ مرکزی و جوهر وجودی نظام جمهوری اسلامی، دارای مشروعیت الهی است که با مقبولیت مردمی تحقّق و عینیت می‌یابد.

بدیهی است که آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران، دامنه‌ای گسترده دارد. برپایی عدل و عدالت اجتماعی، دوری از هر گونه تبعیض و نابرابری، نفی ظلم و استبداد و ستم، قانون‌گرایی، توجّه به مردم به‌ویژه محرومان جامعه، مبارزه با مفاسد اقتصادی و اجتماعی و مانند اینها، در زمرهٔ هدف‌های این انقلاب قرار دارند.

دستاوردهای انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی با گذر از بحران‌های سالیان اولیهٔ پس از پیروزی، دچار جنگی ناخواسته و تحمیلی شد که به مدت هشت سال، مردم و مسئولان و بیشتر امکانات کشور را به خود مشغول کرد. اگرچه تجربه و دستاوردهای دفاع مقدس نیز به نوبهٔ خود بسیار ارزنده و کم‌نظیر است، امّا علاوه بر آن، انقلاب اسلامی در مدّت زمانی که از عمر آن می‌گذرد، آثار و نتیجه‌هایی عظیم و در مواردی شگفت‌آور به همراه داشته است. این دستاوردها در ابعاد سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و علمی قابل بررسی هستند:

الف) ابعاد سیاسی

اوّلین نتیجهٔ انقلاب اسلامی در داخل کشور، **تغییر رژیم وابسته و خودکامهٔ شاهنشاهی و استقرار نظام جمهوری اسلامی مبتنی بر آرا و خواست‌های مردم به جای آن بود.** دستاورد دیگر انقلاب، **تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی است** که ثمرهٔ دو قرن مبارزهٔ پی‌گیر مردم مسلمان ایران علیه استبداد داخلی و استعمار خارجی است و میثاق ملّی کشور محسوب می‌شود. از مهم‌ترین اصل‌های قانون اساسی، اصل «ولایت فقیه» است. این اصل مترقّی، ضامن حفظ تمامیت

۱. آیین انقلاب اسلامی، ص ۱۸۴.

عنوان درس:
شماره صفحه: ۲۲۴

ارضی، حراست از ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب و منافع ملّی مردم ایران و مانع مهمّی در جلوگیری از بازگشت دیکتاتوری و نفوذ بیگانه به‌شمار می‌رود.

افزایش مشارکت مردمی در امر حکومت، از دیگر دستاوردهای انقلاب است. مهم‌ترین شاخصهٔ رسمی و قانونی مشارکت سیاسی مردم، حضور آنان در «انتخابات» گوناگون، مثل انتخابات ریاست جمهوری، خبرگان رهبری، نمایندگان مجلس و شوراهای اسلامی شهرها و روستاها است که نظیر آن را به ندرت می‌توان در دیگر انقلاب‌های جهان مشاهده کرد.

استقلال سیاسی و کوتاه شدن دست ابرقدرت‌ها و هزار فامیل‌ها از مقدّرات کشور، از دیگر دستاوردهای سیاسی انقلاب اسلامی ایران است. همان‌طور که در درس‌های گذشته مطالعه کردید، انقلاب اسلامی ایران، بر خلاف بسیاری از انقلاب‌های معاصر که با حمایت یکی از قدرت‌های شرق و غرب شکل گرفتند، تنها با اتکا به قدرت الهی و حمایت و پشتیبانی مردم، توانست **استقلال سیاسی و حاکمیت ملّی** خود را به‌دست آورد. این موضوع به قدری افتخارآفرین و غرورآمیز است که بسیاری از اندیشمندان جهان، آن را از شاخصه‌های بی‌همتای نظام جمهوری اسلامی ایران می‌دانند. انقلاب

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۲۵

اسلامی که خارج از دایرهٔ نفوذ بلوک‌های غرب و شرق به پیروزی رسید، خود به یک قطب در جهان اسلام مبدّل شد. کشوری که در گذشته، دست‌نشانده و تابع قدرت‌های غربی بود، امروز در جهان سیاست، به‌عنوان قدرتی مستقل و تأثیرگذار مطرح است.

مقاومت مردم ایران در برابر انواع توطئه‌های خارجی و عوامل داخلی استکبار جهانی، اُبهّت قدرت‌های غرب و شرق و سایر قدرت‌های سلطه‌گر بیگانه را درهم شکست. این مقاومت و تحول شگرف که در تاریخ ایران بی‌سابقه است، معلول تحوّل سیاسی جامعهٔ ما و برخورداری از روحیهٔ تسلیم‌ناپذیری و شهادت‌طلبی مردم ایران است.[۱]

نفی هرگونه سلطه‌پذیری و سلطه‌جویی که از ارکان سیاست خارجی است، از دستاوردهای مهم سیاسی انقلاب اسلامی است. در تاریخ معاصر ایران، کشور ما تا قبل از انقلاب، همواره تحت نفوذ و سلطهٔ قدرت‌های بزرگ استعماری و بیگانه (روس، انگلیس و آمریکا) بوده است.

علاوه بر آن، **حفظ استقلال همه جانبهٔ کشور و برقراری روابط صلح‌آمیز با دیگر کشورها**، به‌جز کشورهای متخاصم و محارب، از دستاوردهای سیاست خارجی ایران بعد از انقلاب به‌شمار می‌رود. از نمودهای عینی این سیاست، قطع رابطهٔ سریع با رژیم اشغالگر قدس و رژیم آپارتاید در آفریقای جنوبی بود.

بیشتر بدانید

با پیروزی انقلاب اسلامی، ملّت‌های محروم جهان، برای رهایی از چنگال حکومت‌های مستبد و وابسته به ابرقدرت‌ها، با الگو قرار دادن هدف‌ها و شیوه‌های انقلاب اسلامی، حرکت‌های رهایی‌بخشی را آغاز کردند. اوج این مبارزه‌ها، در کشورهای مسلمان منطقهٔ خاورمیانه بود.

انقلاب اسلامی در خارج از مرزهای جغرافیایی خود، دریچه‌های امید را به روی میلیون‌ها انسان مسلمان و مستضعف در سراسر جهان گشود. حمایت بی‌دریغ مردم مسلمان ایران از مبارزان فلسطینی، به پیدایش نوعی رستاخیز اسلامی در مناطق اشغالی فلسطین، تحت عنوان انتفاضه، انجامید. جنبش رهایی‌بخش فلسطین که از طرح‌های سازشکارانه، قوم‌گرایی و ملّی‌گرایی، به بن‌بست رسیده بود، با الگو قرار دادن آرمان‌ها و شیوه‌های انقلاب اسلامی، به پیروزی‌های بزرگی دست یافت.

به‌طور کلّی، دستاوردهای سیاسی انقلاب اسلامی را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

۱. **تغییر رژیم وابسته و خودکامهٔ شاهنشاهی و رفع استعمار و استبداد از ملّت ایران.**

۲. **استقرار نظام جمهوری اسلامی (تحقق خواستهٔ مردم ایران مبنی بر شکل‌گیری نظام حکومتی مبتنی بر ولایت فقیه و نقش تعیین‌کنندهٔ مردم در سرنوشت خویش).**

۱. ن.ک: ذوعلم، همان، ص ۳۰۳.

بیشتر بدانید

میشل فوکو[1]، از نظریه‌پردازان بزرگ معاصر غربی، معتقد است: «انقلاب اسلامی ایران نخستین انقلاب «فرامُدرن» عصر حاضر است که برخلاف بسیاری از انقلاب‌های جهان، با انگیزه‌های اقتصادی و مادی صورت نگرفته است»[2]. او در کتاب ایرانی‌ها چه رؤیایی در سر دارند، می‌نویسد: «شخصیت آیت‌الله خمینی پهلو به افسانه می‌زند. امروز هیچ رئیس دولت و هیچ رهبر سیاسی حتی به پشتیبانی همهٔ رسانه‌های کشورش، نمی‌تواند ادّعا کند مردمش با او چنین پیوند نیرومندی دارند... . ایرانیان با انقلاب اسلامی، قبل از هر چیز خود را هدف قرار داده بودند. آنان راه اصلاح جامعه را در اسلام یافتند. اسلام برای آنان هم دوای درد فردی و هم درمان بیماری‌ها و نواقص اجتماعی بود»[3].

۳. تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

۴. استقلال سیاسی.

۵. پیوند دین و سیاست و ارائهٔ الگویی نوین برای مردم‌سالاری دینی.

۶. رشد سیاسی و آگاهی‌های عمومی مردم و حضور مردم در صحنه‌های گوناگون.

۷. شکست اُبهت قدرت‌های غرب و شرق و قدرت‌های سلطه‌گر خارجی.

۸. عدم سلطه‌پذیری (از قدرت‌های شرق و غرب) و نفی هرگونه سلطه‌جویی نسبت به سایر کشورها.

۹. ترسیم چهرهٔ صلح‌طلبانه‌ای از اسلام با اثبات مظلومیت مردم ایران در جریان جنگ تحمیلی و سایر تهاجمات، با طرح تشنج‌زدایی در سطح دولت‌ها.

ب) ابعاد فرهنگی

برای رسیدن به درکی واقع‌بینانه از ابعاد فرهنگی انقلاب اسلامی، یادآوری وضعیت فرهنگی دوران قبل از انقلاب، ضروری به‌نظر می‌رسد. همان‌گونه که در درس‌های قبل مطالعه کردید، یکی از شاخصه‌های فرهنگی حاکمیت استبداد دوران پهلوی، تخریب سنّت‌های اصیل دینی و ملّی مردم مسلمان ایران بود. این سیاست، به بهانهٔ تجددخواهی و نوگرایی، با ترویج فرهنگ مبتذل غربی، بسیاری از مظاهر فرهنگ ملّی را که نشانهٔ هویت تاریخی مردم مسلمان ایران بود، از میان برد.

---

1. Micheal Focault

۲. فوکو، رهبر اسطوره‌ای قیام ایران، ص ۷۲، به نقل از: ذوعلم، همان، صص ۸۹ و ۹۰.

۳. فوکو، ایرانی‌ها چه رؤیایی در سر دارند، ص ۶۲.

بیشتر بدانید

رواج فرهنگ ابتذال، لاأبالی گری و بی بندوباری‌های اخلاقی و اقتصادی که به‌طور رسمی و آشکار توسط سینما، رادیو، تلویزیون و سایر رسانه‌های عمومی نظیر مطبوعات تبلیغ می‌شد، نهادهای فرهنگی و اجتماعی را به تباهی و نابودی سوق داده بود و هویت اسلامی و ایرانی جامعه را رو به نابودی می‌برد. فسادهای گسترده در جامعهٔ ایران قبل از انقلاب، به‌صورت یک «ارزش» درآمده بود و رژیم پهلوی، آشکارا به ترغیب و تبلیغ آنها می‌پرداخت. برپایی نمایش‌های مبتذل تحت عنوان جشن هنر، تشکیل مجلس‌های فساد در دربار و توزیع انواع مواد مخدّر در کشور توسط اشرف پهلوی، خواهر شاه، و سایر عوامل وابسته به رژیم، تنها گوشه‌ای از سیاست رواج رسمی فساد و فرهنگ ابتذال آن دوران به‌شمار می‌رود[۱]. امّا آنچه که در دوران حکومت پهلوی بیش از هر چیز ایرانیان را رنج می‌داد، ستایش و ترویج فرهنگ بیگانه و تحقیر فرهنگ «خودی» بود. این سیاست که ریشه در خودباختگی و بی‌ریشه‌گی رژیم حاکم بر کشور داشت، منزلت و شأن تاریخی مردم ایران را خدشه‌دار کرده و کرامت انسانی آنان را از بین برده بود. سیاست‌های ضداسلامی، از جمله تأکید بر «جدایی دین از سیاست» و به حاشیه راندن تعالیم و دستورهای دینی، عامل هایی بودند که سرانجام مردم مسلمان ایران را به رویارویی با حاکمیت و سرنگونی آن کشاندند.

دستاوردهای فرهنگی انقلاب اسلامی: انقلاب اسلامی، با زدودن زنگارها و اوهام از چهرهٔ دین، به احیای فرهنگ اسلامی به‌عنوان مکتبی پویا و حیات‌بخش پرداخت. احیای دوبارهٔ تعالیم اسلام در ایران ضمن تحکیم استقلال، همبستگی و هویت فرهنگی مردم مسلمان ایران، موجب تقویت احساس خودباوری و اعتماد به‌نفس و مانع احساس حقارت و خودباختگی ایرانیان در برابر بیگانگان شد. مردم کشور ما پس از انقلاب با تکیه بر تعالیم حیات‌بخش اسلام، مکتب اهل بیت(ع)، میراث عظیم فرهنگ ایران‌زمین، توکّل بر خدا و اعتماد به نفس، توانستند با بهره‌گیری از نیروهای درونی و استعدادهای سرشار خود، به موفّقیت‌هایی چشمگیر در زمینه‌های علمی، فرهنگی و اجتماعی دست یابند. علاوه‌براین، انقلاب اسلامی با هدف پاکسازی جامعه از آلودگی‌های فرهنگی و اجتماعی، اقدام به بستن کانون‌های فساد و زشت‌کاری، و مبارزه با ترویج ماذیگری و مظاهر فرهنگ غربی کرد.

یکی از نتیجه‌ها و دستاوردهای فرهنگی انقلاب اسلامی ایران، **افزایش سطح آگاهی عمومی، افزایش و رشد مطبوعات و نشریات، گسترش کانون‌های آموزشی و تربیتی درون کشور و درخشش و تعالی آثار هنری و فرهنگی ایران در سطح جهان است.** انقلاب اسلامی همچنین موفّق شد شخصیت اصیل زن ایرانی را که در رژیم گذشته تحت‌تأثیر فرهنگ منحط غربی، هویت خود

۱. جهت اطلاع بیشتر ن. ک: فردوست، همان؛ انصاری، من و خاندان پهلوی.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۲۸

را از دست داده بود، احیا کند. حضور گستردهٔ زنان در جامعهٔ پس از انقلاب اسلامی در صحنه‌های گوناگون فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، بیانگر این حقیقت است. یکی از نمودهای بارز این امر، درخشش دختران و زنان در امر آموزش و تحصیل، به‌ویژه در سطح دانشگاه‌هاست.

احیای تفکر دینی، تحوّل در ارزش‌ها و نگرش‌ها و همچنین احیای مفاهیمی مانند جهاد و شهادت و ایثار و اخلاص، مردمی شدن قوای مسلّح و سازمان‌دهی نیروی بسیج مردمی، هماهنگی بین تعهد و تخصص و دیانت و روشنفکری و همکاری حوزه و دانشگاه، از دیگر دستاوردهای فرهنگی انقلاب اسلامی به‌شمار می‌رود.[1]

ج) ابعاد اقتصادی

اقتصاد ایران در دوران قبل از انقلاب، وابسته و «تک‌محصولی» بود که بر مبنای فروش مهارگسیختهٔ نفت در چارچوب معیارهای توسعهٔ غربی ــ بدون در نظر گرفتن زمینه‌های تاریخی، فرهنگی و اجتماعی این کشور ــ استوار بود. در نتیجهٔ به کارگیری چنین سیاستی، به‌جای فعالیت‌های زیربنایی و عمرانی و توجه به تولید و صادرات غیرنفتی، دارایی و امکان‌های کشور، عمدتاً صرف برنامه‌های غیربنیادی و غیرمولّد می‌شد. اکثر فعالیت‌های اقتصادی مبتنی بر درآمد حاصل از فروش نفت بود که جز وابستگی اقتصادی، نبودن تعادل در بخش‌های گوناگون اقتصادی، و نفی عدالت اجتماعی، نتیجه‌ای دربی نداشت. به‌کار گرفته نشدن درآمدهای سرشار نفتی در تقویت بنیهٔ اقتصادی کشور ــ خاصه در دههٔ ۱۳۵۰ ــ ایران را به یکی از عمده‌ترین واردکنندگان کالاهای مصرفی غرب تبدیل کرده بود.

با وجود مشکل‌های بی‌شمار اقتصادیِ بازمانده از دوران قبل از انقلاب و همچنین، معضل‌های اقتصادی عظیم ناشی از جنگ تحمیلی و کارشکنی‌ها و تحریم‌های اقتصادی، انقلاب توانست از آغاز پیروزی، به تولید بیشتر کالاها در داخل و حتّی صدور بعضی از آنها به خارج از کشور، نایل آید.[2] درنتیجهٔ چنین سیاستی، سهم صادرات غیرنفتی به‌طرزی چشمگیر افزایش یافت. با این همه، تا رسیدن به سطح مطلوب، راهی طولانی در پیش است.

توجّه به عمران و آبادی روستاها و برخوردار کردن اکثر روستاهای ایران از نعمت آب، برق،

---

۱. جهت اطلاع بیشتر ن.ک: انقلاب اسلامی ایران، جمعی از نویسندگان، صص ۲۱۹ـ۲۲۹.

۲. از جمله دستاوردهای علمی ایران پس از انقلاب اسلامی می‌توان به فولادهای آلیاژی، دستیابی ایران به انرژی هسته‌ای، تولید محصولات پتروشیمی، تولید ماشین‌آلات صنعتی و خودروهای سبک و سنگین، ساخت کارخانهٔ ذوب آهن در کشورهای دیگر، پیشرفت شگرف در تخصص‌ها و فوق‌تخصص‌های پزشکی و پیوند اعضا، ترقی علوم پایه (مثل حوزه‌های بیولوژی مولکولی، مهندسی ژنتیک و سلول‌های بنیادی) اشاره کرد. ایران چهارمین کشور تولید کننده بنزین، سیزدهمین کشور در تولید فولاد، ششمین کشور در فناوری نانو، جزو ۹ کشور دارندهٔ چرخهٔ کامل سوخت هسته‌ای و دومین کشور پیشرفته در حوزه سلول‌های بنیادین در میان کشورهای دنیاست (طبق آمار سال ۲۰۱۷).

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۲۹

مخابرات، مرکزهای آموزشی و بهداشتی، جاده و امکانات رفاهی، از دیگر نتایج اقتصادی انقلاب اسلامی است که در قبل از انقلاب، بیشتر آنها، از آن محروم بودند.

د) ابعاد علمی و فناوری‌های نوین

یکی از دستاوردهای مهم ایران در دوران پس از انقلاب اسلامی، توجه به صنایع سنگین و اقدام‌های بنیادی و زیربنایی در این زمینه است. **توسعهٔ روزافزون در صنایع دفاعی، نفت، پتروشیمی، ذوب آهن، فولاد، برق و همچنین ساخت سدهای بزرگ و گسترش یا نوسازی راه‌های کشور** در این دوران، نقشی مهم در رشد و شکوفایی سایر بخش‌های اقتصادی کشور دارد.

پیشرفت‌های عظیم در حوزهٔ علم و فناوری، **بیولوژی مولکولی و سلول‌های بنیادی**، از دیگر دستاوردهای مهم انقلاب به‌شمار می‌روند.

دستیابی به فناوری هسته‌ای صلح‌آمیز، یکی از عظیم‌ترین و افتخارآمیزترین دستاوردهای فنی و علمی انقلاب اسلامی است. دسترسی به چرخهٔ سوخت هسته‌ای، یعنی فرایند تبدیل اورانیوم طبیعی به سوخت موردنیاز برای تولید انرژی هسته‌ای، دانش فنی بسیار پیچیده و پیشرفته‌ای است که تنها معدودی از کشورهای جهان به آن دست یافته‌اند. امّا با همت والا و عزم راسخ دانشمندان جوان ایرانی و به‌رغم توطئه‌ها و مخالفت‌های همیشگی دشمنان انقلاب اسلامی، دانشمندان هسته‌ای ایران موفقیت‌های بسیاری کسب کرده‌اند.

تأسیسات هسته‌ای نطنز

امام خمینی دربارهٔ حفظ دستاوردهای انقلاب گفته است: «به ملّت عزیز ایران توصیه می‌کنم که نعمتی که با جهاد عظیم خودتان و خون جوانان برومندتان به‌دست آورده‌اید، همچون عزیزترین امور قدرش را بدانید و از آن حفاظت و پاسداری نمایید و در راه آن که نعمتی عظیم و الهی و امانت بزرگ خداوندی است، کوشش کنید و از مشکلاتی که در این صراط مستقیم پیش می‌آید، نهراسید که إِنْ تَنْصُرُوا اللهَ يَنْصُرْكُمْ وَ يُثَبِّتْ أَقْدامَكُمْ».[1]

۱. صحیفهٔ نور، ج ۲۱، ص ۱۸۱.

عنوان درس:
شماره صفحه: ۲۳۰

بیشتر بدانید

گزیده‌ای از زندگی‌نامهٔ حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

حضرت آیت‌الله سیّد علی خامنه‌ای، فرزند آیت‌الله سیّد جواد حسینی خامنه‌ای، در سال ۱۳۱۸ هجری شمسی در مشهد مقدّس دیده به جهان گشود. خانوادهٔ پدری و مادری ایشان از خاندان علم و فقاهت و دانشوری و سیاست بودند. لذا ایشان از اوان کودکی آموزش‌های دینی را آغاز کردند و هم‌زمان با تحصیلات ابتدایی و دبیرستانی، وارد حوزهٔ علمیهٔ مشهد شدند و دورهٔ مقدّمات و سطح را در مدتی کوتاه به پایان بردند. ایشان که از شانزده سالگی درس خارج فقه و اصول را در مشهد، نزد مرحوم آیت‌الله میلانی آغاز کرده بودند، با سفر به نجف اشرف و هجرت به قم، از محضر بزرگان و آیات عظام بروجردی، امام خمینی (ره)، حائری یزدی و علّامه طباطبایی، در فقه، اصول و علوم عقلی بهره‌مند شدند و در حدود سن ۲۵ سالگی به مقام اجتهاد نائل شدند.

هم‌زمان با آغاز نهضت امام خمینی (سال ۱۳۴۱) در حلقهٔ یاران نزدیک ایشان قرار گرفتند و در طول شانزده سال مبارزهٔ سیاسی، یکی از مؤثرترین چهره‌های انقلاب اسلامی بودند. آیت‌الله خامنه‌ای در سال ۱۳۴۳ به‌دلیل بیماری پدر، به مشهد مراجعه کردند و ضمن تدریس علوم اسلامی، به ترویج نهضت امام‌خمینی و تألیف و ترجمه پرداختند. نوآوری و ابتکار در آثار و بیانات ایشان، نقش مهمّی در جذب و تربیت طلّاب و دانشجویان جوان داشت و سخنرانی‌های متعدّد ایشان در سراسر کشور، کانون طرح مباحث بنیادین اندیشهٔ اسلامی و انقلابی بود. مجاهدت پرفراز و نشیب ایشان در مبارزه با رژیم ستم‌شاهی باعث شد تا در طول دوران نهضت، چندین بار دستگیر شود، به زندان بیفتد و شکنجه شود. ایشان در سال ۱۳۵۶ به ایرانشهر تبعید شدند و در اواسط سال ۱۳۵۷ با اوج‌گیری جریان مردمی انقلاب اسلامی، از تبعیدگاه آزاد شدند، به مشهد بازگشتند و در صف مقدّم مبارزه علیه رژیم پهلوی، همراه با دیگر یاران، رهبری مبارزات مردم را برعهده گرفتند.[1] چندی بعد به دعوت آیت‌الله شهید استاد مطهّری، برای شرکت در جلسات شورای انقلاب، عازم تهران شدند.

پس از پیروزی انقلاب

هم‌زمان با عضویت در شورای انقلاب، ابتدا از سوی امام خمینی مأمور رسیدگی به امور دانشجویان شدند. در سال ۱۳۵۸ معاونت وزارت دفاع را برعهده داشتند. مأموریت دیگری که امام به ایشان محوّل کرد، نمایندگی در امور ارتش بود. همچنین مدتی به عنوان سرپرست سپاه پاسداران انقلاب اسلامی منصوب شدند. در ۲۴ دی ۱۳۵۸ از سوی امام به عنوان امام جمعهٔ تهران تعیین شدند. ایشان در دورهٔ اوّل مجلس شورای اسلامی نیز نمایندگی مردم تهران را برعهده داشتند و پس از تشکیل شورای عالی دفاع، نمایندهٔ امام خمینی در آن شورا بودند. ایشان در عین عهده‌دار بودن مسئولیت‌های حسّاس و خطیر، با شروع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، لباس رزم بر تن کردند و به‌طور مستمر در جبهه‌های

۱. از دیگر اقدامات مردمی ایشان، مشارکت فعّال در سامان‌دهی امدادرسانی به آسیب‌دیدگان از بلایای طبیعی سیل و زلزلهٔ شهرستان‌های ایرانشهر، طبس، اسفراین، فردوس و ... بود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۳۱

دفاع مقدس، حضور فعال و مخلصانه داشتند. آن هنگام که دشمنان ملّت ایران با هدف ضربه‌زدن به نظام جمهوری اسلامی، به ترور شخصیت‌ها و نیروهای انقلاب پرداختند، آیت‌الله خامنه‌ای جزو اوّلین اهداف آنها بود. ترور نافرجام ایشان در سال ۱۳۶۰ هنگام سخنرانی در مسجد ابوذر تهران، توسط مجاهدین (منافقین) خلق، به مجروحیت شدید ایشان منجر شد که به طرز معجزه‌آسایی حیات مجدّد یافتند و آسیب‌دیدگی دائمی دست ایشان، یکی از نشانه‌های افتخارآمیز جانبازی ایشان در راه انقلاب بود. به دنبال موج ترور شخصیت‌های برجستهٔ انقلاب اسلامی و شهادت شهیدان دکتر بهشتی، رجایی و باهنر، وظیفهٔ ایشان برای حضور در عرصهٔ مدیریت عالی کشور، پیش‌ازپیش سنگین شد و دو دورهٔ پیاپی، با رأی قاطع مردم ایران به ریاست جمهوری اسلامی ایران برگزیده شدند. شایستگی‌های مدیریتی و اقدامات ایشان در دوران ریاست جمهوری به‌عنوان رئیس جمهور، رئیس شورای عالی دفاع و رئیس شورای عالی انقلاب فرهنگی در طی سال‌های ۶۰ تا ۶۸ که مملو از بحران‌های داخلی و خارجی بود، در تثبیت کامل انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی نقش اساسی داشت و نشانه‌هایی از لیاقت رهبری را در ایشان آشکار ساخت.

این سوابق اسلامی، انقلابی، سیاسی و مدیریتی موجب شد، پس از ارتحال امام، مجلس خبرگان رهبری، بدون کوچک‌ترین ائتلاف وقت و با رأی قاطع، ایشان را به جانشینی امام‌خمینی (ره) انتخاب کنند.

از آن زمان تاکنون، کشور ما به دلیل موقعیّت بسیار حساس جغرافیایی و سیاسی خود و همچنین به دلیل بیداری فراگیرشده در کلّ جهان اسلام، همزمان با فروپاشی شوروی (سابق) و تحوّلات و تلاطم‌های بین‌المللی و منطقه‌ای، با حوادث بسیار پیچیده و حسّاسی مواجه بوده است و با درایت و مدیریت هوشمندانه و بسیار ارزشمند ایشان توانسته از همهٔ این مراحل سخت و مخاطره‌آمیز با موفقیت بگذرد. درحالی‌که از زمان فروپاشی شوروی و به هم‌خوردن معادلات جهان دو قطبی، تعدادی از کشورها و پیمان‌های نظامی و سیاسی تغییرات اساسی کرده‌اند و حتّی برخی از پیمان‌ها (نظیر ورشو و کمکون) و برخی از کشورها نظیر یوگسلاوی و شوروی، از صحنهٔ سیاست جهانی حذف شدند. هنجارهای سیاسی تغییر کرده‌اند و سازمان ملل از اعتبار سابق تنزّل کرده است و پیمان ناتو و گروه سیاسی «جی۸» عملاً جایگزین صلحبانان سازمان ملل و شورای امنیت شده‌اند. ادامهٔ حیات سیاسی قدرتمند جمهوری اسلامی ایران در صحنهٔ بین‌المللی، بدون تردید نتیجهٔ رهبری توانمند و خردمندانهٔ آیت‌الله خامنه‌ای است.

۲۳۲

مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نیز همواره مسئولان و قشرهای مختلف مردم را از آفات و موانع احتمالی انقلاب برحذر داشته‌اند: «میکروب رجعت یا ارتجاع، دشمن بزرگ هر انقلاب است که به درون جوامع انقلابی نفوذ کرده و در آن رشد می‌یابد. نفوذ فساد و ایجاد تردید در اذهان جوانان نسبت به آرمان‌ها، دنباطلبی، اشتغال به زینت‌های دنیوی و زندگی راحت در جامعه و بروز علائم زندگی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۳۲

تجملاتی در میان عناصر انقلابی، نشانه‌هایی از تأثیر میکروب ارتجاع و عقب‌گردی است. پرداختن به مال و مال‌اندوزی، دچار شدن به فسادهای اخلاقی ــ مالی و داخلی که خود فسادی بسیار خطرناک است و جاه‌طلبی، کاخ آرمانی انقلاب اسلامی و هر حقیقت دیگری را ویران می‌کند».[۱]

پیش‌نویس چشم‌انداز بیست‌ساله و سیاست‌های کلّی نظام که مقام معظم رهبری به قوای سه‌گانه ابلاغ فرمودند، راه آیندهٔ کشور را روشن می‌کند. هدف‌گذاری که در این چشم‌انداز مورد تأکید رهبری نظام قرار گرفته، این است که پس از بیست سال، ایران در حوزه‌های فرهنگی، علمی، فناوری اقتصادی، دفاعی و سیاسی، به قدرت اوّل منطقهٔ آسیای جنوب غربی، خاورمیانه، خلیج فارس، قفقاز و آسیای میانه تبدیل شود. به تصدیق همهٔ صاحب‌نظران بین‌المللی، ایران هم‌اکنون در حوزهٔ سیاسی و بین‌المللی، به‌دلیل تأثیر انکارناپذیرش بر کلّ تحوّلات منطقهٔ خاورمیانه شامل عراق، فلسطین، لبنان، افغانستان و آسیای مرکزی و قفقاز به‌طور خاص و در کلّ جهان اسلام به‌طور عام، به مؤثرترین و با نفوذترین قدرت منطقه‌ای و جهان اسلام تبدیل شده است.

بیشتر بدانید

احیای هویت ایرانی ــ اسلامی

با آغاز انقلاب اسلامی، هویت ایرانی ــ اسلامی حیاتی دوباره یافت و «کیستی» نسل جوان و جامعهٔ ایرانی را که سال‌ها در پیچ‌وخم مکاتب مادّی، الحادی و استعماری «خفقه» بود، «بیدار» کرد. بازگشت به خویشتن، خودباوری و مجد و عظمت ایران اسلامی را به ارمغان آورد. اعتماد به نفس و عزّت ملّی به ایرانیان نیرویی قوی بخشید تا به‌جای دنباله‌روی و با تقلید از دیگران به ابتکار و نوآوری روی آورند و پایه‌های مستحکم برای تمدن‌سازی را پی‌ریزی کنند. اکنون با پیشرفت‌های شگفت‌انگیز دانشمندان ایرانی معلوم شده است که ملّتی که در گذشته تمدن‌ساز بوده است، می‌تواند با فراهم آوردن شرایط لازم بار دیگر در عرصهٔ تمدن‌سازی بدرخشد.

۱. بیانات ایشان در روز سوم شعبان برابر با ۱۵ دی‌ماه ۱۳۷۳ / www.khamenei.ir.

۲۳۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۳۳

پرسش‌های نمونه

۱. منظور از استقلال سیاسی، استقلال فکری و استقلال اقتصادی چیست؟
۲. انقلاب اسلامی از جنبهٔ سیاسی در داخل کشور چه دستاوردهایی داشته است؟
۳. ولایت فقیه به‌عنوان هستهٔ مرکزی نظام جمهوری اسلامی چه نوع مشروعیتی دارد؟
۴. سه مورد از دستاوردهای بزرگ اقتصادی انقلاب اسلامی را بنویسید.
۵. در زمینهٔ فناوری هسته‌ای، انقلاب اسلامی چه دستاوردهایی داشته است؟

اندیشه و جست و جو

ـ مفهوم آزادی در مکتب اسلام و نظام جمهوری را با آزادی در مکتب‌ها و نظام‌های سیاسی غرب مقایسه کنید.

۲۳۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۳۴

تأثیر پیروزی انقلاب اسلامی بر جریان بیداری اسلامی در جهان اسلام

پیروزی انقلاب اسلامی ایران در درون خود حامل پیام به همهٔ مردم جهان، به‌خصوص مسلمانان بود. با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران روح تازه‌ای به اسلام دمیده شد. مسلمانان احساس هویت و شخصیت کردند و اعتماد به نفس آنها برای مبارزه جهت تأسیس حکومت اسلامی افزایش یافت. به اختصار تأثیرات پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی(ره) را بر جریان بیداری اسلامی در جهان اسلام به شرح زیر می‌توان بیان کرد :

۱. تبدیل رهبری معنوی و منشی سیاسی امام خمینی به الگویی برای حرکت‌ها و خیزش‌های اسلامی؛

۲. احیای کاربردهای دین در عرصه‌های داخلی و بین‌المللی؛

۳. تغییر در مفاهیم رایج فلسفهٔ سیاسی با ایجاد گفتمان دین‌محور و نظریه‌پردازی حول محور دین و به چالش کشیدن مفاهیم رایج در فلسفهٔ سیاسی غرب و شرق؛

۴. تبدیل ایران به ام‌القرای جهان اسلام؛

۵. تبیین راهکارهای عبور از فرهنگ غرب و احیای فرهنگ اسلامی توسط امام خمینی و رهبران جمهوری اسلامی؛

۶. ارائهٔ الگوی جهانی از سوی امام خمینی برای نجات همهٔ ملت‌ها و اثبات کارایی دین در عرصهٔ جهانی؛

۷. ارائهٔ راهبرد «نه‌شرقی، نه‌غربی» در عرصهٔ سیاست خارجی و نفی سلطهٔ سیاسی استکبار شرق و غرب؛

۲۴۱

عنوان درس:

شماره صفحه:۲۴۱

۸. حمایت از ملل محروم، مستضعف و تحت ستم در سرتاسر جهان؛
۹. الهام‌گرفتن ملت‌های مسلمان از محتوای قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛
۱۰. ارائهٔ مدل عملی مردم‌سالاری دینی.[۱]

بسترهایی که موجب شد جریان بیداری اسلامی در جهان اسلام از انقلاب اسلامی ایران تأثیر بپذیرد، وجود مشترکات و عناصر تقویت‌کنندهٔ همگرایی از جمله ایدهٔ واحد، دشمن مشترک، آرمان مشترک، وحدت‌گرایی و مردم‌مداری بوده است.[۲]

بیشتر بدانید

نامهٔ امام خمینی (ره) به گورباچف (۱۱ دی ۱۳۶۷ش/ اول ژانویه ۱۹۸۹م)

نامهٔ امام خمینی به رهبر شوروی، در حقیقت نامه‌ای بود به تمام کشورهایی که زیر سایهٔ اردوگاه کمونیسم جمع شده بودند. نامه در شرایطی منتشر شد که هنوز ایدئولوژی کمونیسم بر این کشور به‌عنوان یک مجموعهٔ واحد حاکم بود. همچنین، هنوز جنگ سرد تمام نشده بود و دیوار برلین همچنان به‌عنوان نماد جدایی اردوگاه شرق و غرب فرو نریخته بود.

بلافاصله پس از انتشار نامهٔ امام، موجی از اظهارات و تحلیل‌های مثبت و منفی پیرامون آن شکل گرفت؛ اما متأسفانه گورباچف و آن دسته از سیاسیونی که می‌بایست متوجه منظور امام شوند، نشدند. کما اینکه هشت هفته بعد، هنگامی که ادوارد شوارد نادزه، وزیر خارجهٔ وقت شوروی در روز ۷ اسفند ۱۳۶۷ پاسخ رهبر شوروی را در حسینیهٔ جماران به اطلاع امام خمینی رساند، روشن شد که حاکمان شوروی پیش از آنکه درصدد تبیین و تحلیل محتوای نامهٔ امام بر آمده باشند، سعی کرده‌اند تا اقدامات و اعمال خود را توجیه کنند. به همین علت، حضرت امام(ره) پس از شنیدن سخنان شوارد نادزه به او پاسخ دادند: «ان شاءالله سلامت باشند، ولی به ایشان بگویید که من می‌خواستم جلوی شما یک فضای بزرگ‌تر باز کنم. من می‌خواستم دریچه‌ای به دنیای بزرگ، یعنی دنیای بعد از مرگ که دنیای جاوید است را برای آقای گورباچف باز نمایم و محور اصلی پیام من آن بود. امیدوارم بار دیگر ایشان در این زمینه تلاش نمایند». ده سال بعد، یعنی در سال ۱۳۷۸ و در سالگرد رحلت امام خمینی(ره) گورباچف طی مصاحبه‌ای با خبرنگار واحد مرکزی خبر در مسکو از اینکه به هشدارهای آن روز بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران بی‌اعتنایی کرده بود، اظهار تأسف کرد. گورباچف گفت: «من از مطالعهٔ این پیام استنباط کردم که او کسی است که برای جهان نگران است و مایل است من انقلاب اسلامی را بیشتر بشناسم و درک کنم».

۱. منیری، *انقلاب اسلامی و احیای کارکردهای دین در عرصهٔ جهانی و تأثیر آن بر بیداری اسلامی*، ص ۱۷ـ ۵۰.
۲. شعبانی، *پیروزی انقلاب اسلامی ایران طلیعهٔ بیداری اسلامی*، صص ۳۹۸ـ ۴۰۰؛ مطلبی جونقانی، *مؤلفه‌های تأثیرگذار انقلاب اسلامی ایران در بیداری اسلامی*، صص ۳۰۳ـ ۳۰۷.

شکل‌گیری امواج نوین بیداری اسلامی

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در تعبیر بیداری، آن را «به سئوءآمدگی بشریت»[۱] و «بازگشت به هویت اسلامی و تمسک به اسلام»[۲] بیان می‌کنند. از نگاه ماهیت‌شناسانه نیز، بیداری پدید آمده را بیداری اسلامی می‌دانند و عنوان‌های دیگری مانند بیداری انسانی و بهار عربی را رد می‌کنند. ارائهٔ الگو برای حرکت‌های آزادی‌خواهانهٔ ضداستبدادی و ضداستعماری در بیداری اسلامی از جمله اهداف آیت‌الله خامنه‌ای در دوران رهبری بوده است. ایشان در نخستین روزهای سال ۱۳۹۰ در این زمینه گفتند که «آنچه من به‌طور قطع عرض می‌کنم، این است حرکتی که در منطقه ایجاد شده، حرکت ملت‌هاست، حرکت امت اسلامی است، حرکت با شعار اسلام است، حرکت به سمت اهداف اسلامی است و نشان‌دهندهٔ بیداری عمومی ملت‌هاست». ایشان ظهور بیداری اسلامی در جهان اسلام را حاصل انقلاب اسلامی ایران و پیروزی ملت ایران می‌دانند.

امام‌خمینی بیداری اسلامی را از نظر به مرحلهٔ عمل آورد و وارد زندگی سیاسی مردم کرد و آن را از یک خرده‌گفتمان به گفتمان مسلط در عرصهٔ سیاسی جوامع اسلامی تبدیل کرد. پس از ایشان، آیت‌الله خامنه‌ای ادامه‌دهندهٔ راه امام‌خمینی در تبیین گفتمان بیداری اسلامی گردیدند. رهبر انقلاب اسلامی، امام خمینی را مظهر بیداری اسلامی می‌دانند.[۳] ویژگی دیگر اندیشهٔ بیداری اسلامی در منظر آیت‌الله خامنه‌ای علاوه بر انطباق آن با اندیشهٔ بیداری اسلامی امام خمینی، پیوستگی آن در خط اعتدال آرمان‌گرایی می‌باشد.[۴] ایشان بیداری را حتی فراتر از اسلام و دنیای اسلام می‌دانند و معتقدند که این جنبش تا قلب اروپا هم پیش خواهد رفت. به همین دلیل ایشان در صدد بازتعریف واژهٔ بیداری نیز برآمده‌اند و از واژگان و عباراتی چون «بیداری ملت‌ها»، «بیداری مردم»، «بیداری ملت‌های مظلوم»، «بیداری انقلابی»، «بیداری معنوی»، «بیداری ایمان»، «بیداری جهانی»[۵] و... نام برده‌اند. ایشان همچنین با استناد به آیات گوناگون قرآن، بیداری اسلامی را تحقق وعدهٔ نصرت الهی می‌دانند و آن را نتیجهٔ مقاومت آگاهانهٔ امت اسلامی تلقی می‌کنند.[۶]

---

۱. پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، www.khamenei.ir، بیانات، ۲ اسفند ۱۳۸۹.

۲. همان، بیانات، ۲۲ اردیبهشت ۱۳۸۲.

۳. همان، بیانات، ۱۱ شهریور ۱۳۸۲.

۴. صوفی تبارکی، نظریهٔ بیداری اسلامی، خط اعتدال آرمان‌گرا در حرکت‌های اسلامی در اندیشهٔ مقام معظم رهبری (صص ۱۸۴ـ ۱۸۵).

۵. پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، www.khamenei.ir، بیانات، ۱۴ اردیبهشت ۱۳۹۰؛ همان، ۲۴ شهریور ۱۳۶۸؛ همان، ۲ فروردین ۱۳۶۹؛ همان، ۱۹ بهمن ۱۳۶۸، همان، ۱۴ تیر ۱۳۶۸؛ همان ۱۷ بهمن ۱۳۷۲؛ همان، ۱۴ آبان ۱۳۷۷.

۶. محمد رضایی، بررسی وعدهٔ قرآنی نصرت الهی در بیداری اسلامی از منظر مقام معظم رهبری، صص ۶۱ـ ۷۰.

برگی از تاریخ

سید عارف حسین حسینی (۱۳۲۶ــ ۱۳۶۷ش)

رهبر انقلابی شیعیان پاکستان و رهبر نهضت اجرای فقه جعفری پاکستان؛ وی از علما، دانشمندان و رهبران بیداری اسلامی پاکستان و شبه قاره هند است. او با تحصیل در حوزهٔ علمیهٔ نجف اشرف و حضور در کلاس‌های درس امام خمینی، در شمار یاران و پیروان امام خمینی درآمد. آشنایی وی با امام خمینی سرآغاز دگرگونی فکری و سیاسی او بود. وی در سال ۱۳۵۲ از عراق اخراج شد و به پاکستان بازگشت. در سال ۱۳۵۳ برای ادامهٔ تحصیل راهی ایران شد و رهسپار حوزهٔ علمیهٔ قم گردید. وی به‌دلیل فعالیت‌های سیاسی در جهت نهضت امام خمینی توسط ساواک دستگیر و از ایران اخراج شد. در سال ۱۳۶۳ وی به طور رسمی از سوی امام خمینی به عنوان نمایندهٔ ایشان در پاکستان انتخاب شد. وی زبان گویای انقلاب اسلامی ایران در پاکستان بود. در بهمن ۱۳۶۳ به عنوان رهبر «نهضت اجرای فقه جعفری» پاکستان انتخاب شد. در نهایت فعالیت‌های فکری و سیاسی وی باعث شد که دشمنان اسلام و تشیع وی را در مرداد ۱۳۶۷ به شهادت برسانند.

شهید عارف حسینی در محضر رهبر انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی امواج بیداری اسلامی را از پیروزی انقلاب اسلامی تا کنون به سه دوره تقسیم می‌کند :

۱. موج اول؛ پیروزی انقلاب اسلامی ایران؛

۲. موج دوم؛ پس از فروپاشی کمونیسم؛

۳. موج سوم؛ انقلاب‌های اخیر در کشورهای اسلامی.[۱]

بیشتر بدانید

نقشه‌راه بیداری اسلامی در حال و آینده از نظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی

۱. توکل به خداوند و باور قلبی به وعده‌های نصرت الهی؛

۲. به کارگیری خرد، عزم و شجاعت؛

۳. ثبات قدم و استقامت؛

۱. ابوطالبی، سه موج بیداری اسلامی و توجه به اسلام پس از انقلاب اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری، صص ۳۶۵ـ ۳۸۵.

۴. بازخوانی دائمی اصول و شعارهای انقلاب و تطبیق آنها با اصول مسلّم اسلامی؛
۵. پرهیز از اختلافات مذهبی، قومی، نژادی، قبیله‌ای و مرزی؛
۶. نظام‌سازی بر اساس الگوی اسلامی؛
۷. اعتماد به نسل جوان و تقویت روح اعتماد به نفس؛
۸. حضور و نقش مردم در مدیریت کشور؛
۹. انتخاب نظام مردم‌سالاری اسلامی؛
۱۰. تفکیک اسلام گرایی از تحجر و فشری‌گری و تعصب‌های جاهلانه و افراطی.

الف) بیداری اسلامی در تونس: تونس کشوری اسلامی در شمال آفریقاست که در کنار دریای مدیترانه واقع شده است و به دلیل موقعیت جغرافیایی، سیاسی، تجاری و سوق‌الجیشی، نقش مهمی را در سیاست کلی آفریقا و کشورهای عربی برعهده دارد و به همین علت، از دیرباز مورد طمع قدرت‌های استعماری بوده است. به گونه‌ای که ژول فری، نخست وزیر اسبق فرانسه از تونس به عنوان «کلید خانهٔ فرانسویان» یاد می‌کند[1]. فعالیت‌های سیاسی در تونس به دلایل مختلف، از جمله نزدیکی جغرافیایی با اروپا، آشنایی اکثریت مردم به زبان فرانسه، وجود مراکز متعدد آموزش عالی، رفت و آمد میلیون‌ها جهانگرد خارجی به‌خصوص اروپاییان، گسترش فعالیت مطبوعات و به‌طور کلی گسترش آگاهی‌های عمومی مردم، از سایر کشورهای منطقه و جهان عرب بیشتر است.

کوشش مردم تونس برای کسب استقلال و آزادی پس از جنگ جهانی دوم افزایش یافت و دولت فرانسه به‌ناچار استقلال آن کشور را به رسمیت شناخت و در سال ۱۳۳۵ش/۱۹۵۶م به‌عنوان

تظاهرات مردم تونس علیه دیکتاتور وابسته به غرب

۱. امیرشاهی، لیبی، صص ۱۶ـ ۱۷.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۴۵

کشوری مستقل شناخته شد، اما به جای روی کار آمدن حکومت مردمی، نظام دیکتاتوری در پوشش حکومت جمهوری بر آن کشور حاکم شد؛ به‌طوری که تا سرنگونی حکومت زین‌العابدین بن‌علی در این کشور تنها دو رئیس جمهور آن هم از طریق انتخابات فرمایشی زمام امور را در دست گرفتند.

نیروهای اسلام‌گرای تونس نیز به رهبری شیخ راشدالغنوشی تشکّل و انسجام یافتند. با بسترهای مناسبی که حزب النهضة ایجاد کرده بود، خودسوزی محمد بوعزیزی در اعتراض به حکومت دیکتاتوری بن‌علی، آتش در انبار باروت خشم مردم تونس افکند که به سقوط دیکتاتوری بن‌علی و فرار او به عربستان سعودی انجامید.

برگی از تاریخ

شیخ راشد الغنوشی(تولد: ۱۰ شهریور ۱۳۲۰ش/۳۱ اوت ۱۹۴۱م تونس) رهبر حزب اسلام‌گرای «النهضة» تونس

غنوشی از اوایل دههٔ هفتاد میلادی به فعالیت سیاسی اسلامی پرداخت. الغنوشی ابتدا جمعیت پاسدار قرآن کریم را تأسیس کرد. به دلیل فعالیت‌های سیاسی چندین بار در زمان حکومت «حبیب بورقیبه» و «زین‌العابدین بن علی» به زندان رفت و یا تبعید شد. وی بخش عمده‌ای از دوران فعالیت سیاسی خود را با «حرکة الإتجاه الاسلامی» پشت سر نهاد و در سال ۱۳۶۰ش/۱۹۸۱م به ریاست آن رسید. الغنوشی همان سال به ۱۱ سال زندان محکوم شد. اما با روی کار آمدن زین‌العابدین بن علی در سال ۱۳۶۶ش/۱۹۸۷م از زندان آزاد شد. وی در سال ۱۳۷۱ش/۱۹۹۲م دوباره دستگیر شد و به زندان افتاد و سپس به الجزایر و سودان و سرانجام به انگلیس(لندن) تبعید شد. در پی سرنگونی حکومت استبدادی «بن علی» بار دیگر به تونس بازگشته و رهبری مسلمانان این کشور را برعهده گرفت.

یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های تفکر غنوشی اعتقاد وی به جامعیت شریعت اسلامی برای ادارهٔ زندگی سیاسی و اجتماعی انسان مسلمان در چارچوب نظامی هدفمند است. وی به‌شدت از انقلاب اسلامی ایران و نهضت و شخصیت امام خمینی(ره) تأثیر پذیرفته است. به عقیدهٔ وی اسلام می‌تواند به کمک اندیشه‌های سیاسی خود هم نظام دموکراسی غربی را در برگیرد و نقاط مثبت آن را برای بشر و مسلمانان حفظ کند و هم از رهگذر اصل اسلامی «شورا» یعنی مشارکت امت در حکومت و نظارت مردم بر حاکمان، می‌تواند این تجربهٔ بشری را بارورتر کند. دغدغه‌های اصلی شخص راشد الغنوشی را می‌توان در اعلامیهٔ تأسیس حرکت اتجاه اسلامی تونس جست‌وجو کرد که یکی از مسئولیت‌های این حرکت «مشارکت در احیای دوبارهٔ موجودیت کیان سیاسی و فرهنگی اسلام و یکی از ابزارهای تحقق این مهم، ترسیم چهره‌ای از نظام حکومت اسلامی است».

او آثار گوناگونی دارد که از معروف‌ترین آنها می‌توان به «حرکت امام خمینی و تجدید حیات اسلام» و «ما و غرب» اشاره کرد.

۲۴۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۴۶

و دگرگونی‌های جدید سیاسی در بحرین به حساب آورد. مردم بحرین به‌طور جدی خواستار انجام اصلاحات اساسی و برکناری حکومت آل‌خلیفه هستند و در این راه شهدای زیادی را تقدیم کرده‌اند ولی به‌دلیل حمایت خارجی از آن رژیم و سرکوب شدید مردم، انقلاب بحرین هنوز به نتیجه نرسیده است.

میدان لؤلؤ، نقطه آغازین قیام بحرینیان

موج ناآرامی‌ها در بحرین از زمانی آغاز شد که درخواست برپایی مجدد پارلمان (که از سال ۱۳۵۴ش/۱۹۷۵م منحل شده بود) و همچنین درخواست برای به جریان انداختن قانون اساسی راکد مانده، از جانب امیر شیخ عیسی بن سلمان آل‌خلیفه، با بی‌اعتنایی روبه‌رو شد؛ حتی این درخواست با خشونت نظامی حکومت روبه‌رو شد.

نقش ولایت فقیه در موج جدید بیداری اسلامی

در بررسی سیر تاریخی نظریه‌پردازی بیداری اسلامی در تاریخ معاصر، دیدگاه‌ها و تئوری‌های گوناگونی توسط علمای سنی و شیعه مطرح شد و مبنای عمل قرار گرفت که بعضی از آنها شاخص‌تر از بقیه بودند.

ولی در بین این مجموعهٔ متفکرین و پیشوایان دینی باید از سه نفر در صدر نظریه‌پردازان عصر جدید و موج جاری بیداری اسلامی نام برد: ۱ـ آیت‌الله حاج‌شیخ محمدحسین نائینی ۲ـ استاد حسن‌البناء ۳ـ حضرت امام خمینی(ره). مرحوم نائینی برای اولین بار نظریهٔ حکومت مشروطهٔ مشروعه را در کتاب ارزشمند **تنبیه‌الامة و تنزیه‌الملة** تبیین و نوعی از مردم‌سالاری دینی را در مقابل دموکراسی سکولار غرب ارائه کرد و بعداً شهید شیخ‌فضل‌الله نوری با افزودن اصل دوم متمم قانون اساسی،

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۵۱

نظارت پنج نفر مجتهد تراز اول را بر قوانین موضوعه، مشروعیت مشروطه را با خون خود امضا کرد.

استاد حسن‌البناء با رد مطلق تبعیت از فرهنگ غرب و حرکت در چارچوب اصول اسلامی و احیای قرآن و سنت، نهضت اخوان‌المسلمین را پایه‌گذاری کرد که بدون تردید اصیل‌ترین حرکت فکری در جریان بیداری اسلامی اهل سنت در عصر حاضر است.

اندیشه و نهضت امام خمینی(ره) نقطهٔ عطف تاریخ دویست سالهٔ بیداری اسلامی در سراسر جهان اسلام بود. دیدگاه جامع حضرت امام خمینی در کتاب **ولایت فقیه** برپایه‌های محکم قرآن و سنت و احادیث پیامبر و اهل بیت علیهم‌السلام با پشتوانهٔ فقه، عرفان، کلام، فلسفه و اجتهاد پویای اسلامی پاسخی به سؤالات مسلمانان محروم و تحقیرشده توسط فرهنگ استعمار و سرخورده از مکاتب تقلیدی چپ، راست و التقاطی بود.

ایمان، تقوا، اخلاص، هوشمندی، شجاعت و از خودگذشتگی امام نقش اساسی در عملی کردن نظریهٔ ولایت فقیه داشت.

نکتهٔ مهم دیگر، استمرار راه امام توسط آیت‌الله خامنه‌ای، ولی فقیهِ پس از امام بود. اهمیت حوادثی که در زمان رهبری آیت‌الله خامنه‌ای در صحنهٔ بین‌المللی و منطقه‌ای رخ داد، کمتر از زمان حضرت امام نبود. فروپاشی جهان کمونیسم، حملهٔ عراق به کویت و دو نوبت تهاجم امریکائیان به عراق و اشغال آن کشور، پیروزی حزب‌الله، حماس و جنبش جهاد اسلامی بر رژیم صهیونیستی در جنگ‌های ۳۳ روزه لبنان، ۲۲ روزه و ۸ روزه غزه که همگی این پیروزی‌ها به کمک ایران به‌دست آمد.

اصول انقلاب‌های کنونی در کشورهای اسلامی

۱. احیای عزت و کرامت ملی؛
۲. اسلام‌گرایی؛
۳. ایستادگی در برابر نفوذ و سلطهٔ غرب؛
۴. مبارزه با رژیم جعلی صهیونیستی؛
۵. مردمی بودن.

عناصر هویتی بیداری اسلامی کنونی

۱. مردمی بودن؛
۲. اسلامی بودن؛
۳. استکبارستیزی.

عنوان درس:
شماره صفحه: ۲۵۲

پیامدهای بیداری اسلامی نوین در کشورهای اسلامی

۱. ایجاد شور و نشاط اجتماعی و احیای خودباوری دینی و اجتماعی در ملت‌های مسلمان؛

۲. از بین رفتن حاکمان دیکتاتور و دولت‌های دست‌نشانده و سرسپرده به نظام سلطه؛

۳. نفوذ و تحکیم روابط اسلامی بین ملت‌ها و دولت‌ها و فراهم شدن زمینه‌های همگرایی مسلمانان؛

۴. فراهم آمدن فرصت برای پیگیری مطالبات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای خود به‌ویژه در مورد قدرت‌های سلطه‌گر؛

۵. از میان رفتن یا تضعیف پایگاه‌ها و حامیان رژیم صهیونیستی در کشورهای اسلامی دارای تجربهٔ بیداری اسلامی؛

۶. قدرت‌گیری و رشد اقتدار جنبش‌های اسلامی در مقابل رژیم صهیونیستی، به ویژه جنبش‌های حماس، جهاد اسلامی فلسطین و حزب‌الله لبنان.

بیشتر بدانید

آسیب‌های احتمالی پیش روی بیداری اسلامی

۱. سطحی‌نگری و عدم درک صحیح تعالیم اسلامی؛

۲. نادیده گرفتن نظرات مجتهدان و فقهای اسلامی؛

۳. خودباختگی و تقلید از فرهنگ غرب و دور شدن از هویت اسلامی؛

۴. یأس و وادادگی در برابر فشارهای دشمن؛

۵. برگزیدن شیوه‌های نادرست مبارزاتی؛

۶. تحریک و تطمیع از سوی نظام سلطه؛

۷. تحجر؛

۸. اختلافات مذهبی و فرقه‌ای.

دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی، در خصوص اهداف بیداری اسلامی

... استکبارستیزی همچون؛ «نفی صریح صهیونیسم، عدالت‌خواهی، تسلیم‌نشدن در برابر استبداد و استعمار، سوءظن به اروپا و آمریکا و ناتو و باور نکردن وعده آنها، هدف گرفتن آزادی فلسطین از چنگال صهیونیست‌ها، پرهیز از الگوهای لائیک، لیبرال، ناسیونالیستی و مارکسیستی در نظام‌سازی، قراردادن امت واحده و ایجاد تمدن اسلامی به عنوان بخشی از اهداف نهایی بیداری اسلامی می‌باشد.(۱۳۹۰/۶/۲۶)

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۵۳

مکتب حاج قاسم سلیمانی، مکتب مقاومت

سردار سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی فرماندهی سخت‌کوش بود که از سالیان قبل در سمت یکی از فرماندهان جوان دفاع مقدس و سپس در مقام فرمانده سپاه قدس، تمام زندگی‌اش را صرف تحقق آرمان‌های بلند اسلام و انقلاب کرد.

علاوه بر توانایی بالای نظامی، اخلاق، ایمان و اخلاص این فرمانده شجاع باعث شده بود تا در جایگاه فردی محبوب در میان ملت ایران و در واقع همه ملت‌های آزاده جهان شناخته شود.

شکل‌گیری و تقویت هسته‌های مقاومت در منطقه تا حدی زیاد به تلاش‌های سپهبد سلیمانی مدیون است که از آن جمله می‌توان حزب‌الله لبنان، حشدالشعبی عراق، فاطمیون افغانستان، زینبیون پاکستان و ... را نام برد. از همین‌رو سرانجام استکبار جهانی به سرکردگی شیطان بزرگ، آمریکا، حضور این فرمانده عاشق امت و نظام اسلامی را تحمل نکرد و در اولین ساعات جمعه، ۱۳ دی‌ماه ۱۳۹۸ش در حمله موشکی تاجوانمردانه در فرودگاه بغداد او و برخی همرزمانش در جبهه مقاومت از جمله ابومهدی‌المهندس را طی یک عملیات تروریستی به‌شهادت رساند و چنین بود که خون پاک این رهرو راستین اباعبدالله الحسین ﷺ به‌دست شقی‌ترین آحاد بشر برزمین ریخته شد.

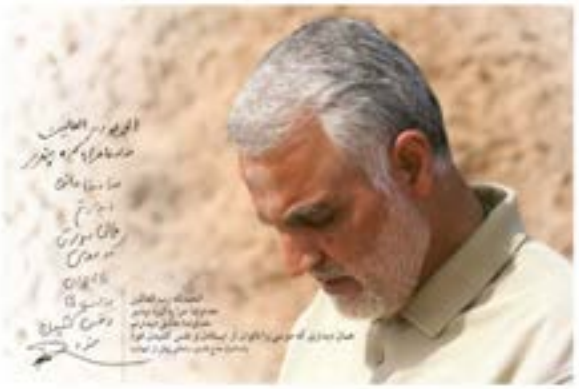
در تشییع پیکر مطهر سردار دل‌ها از نجف و کربلا تا مشهد و تهران و قم تا کرمان چنان جمعیتی حاضر شدند که در تاریخ بی‌سابقه است. این حضور بی‌سابقه به‌معنای حمایت از راه و هدف شهید سلیمانی و مهر تأییدی بود بر همراهی مستحکم مردم با رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در شروع گام دوم آن.

۲۵۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۵۴

رهبر انقلاب این روز را یک «یوم‌الله» دیگر در تاریخ انقلاب اسلامی دانستند و در این‌باره فرمودند: «هر جا اخلاص بود، خدای متعال به اخلاص بندگان مخلصش برکت می‌دهد، کار برکت پیدا می‌کند، رشد و نمو پیدا می‌کند، کار به نحوی می‌شود که اثر آن به همه می‌رسد، برکات آن در میان مردم باقی می‌ماند؛ این ناشی از اخلاص است. نتیجه آن اخلاص، همین عشق و وفاداری مردم، همین اشک و آه مردم، همین حضور مردم، همین تازه شدنِ روحیه انقلابی مردم است. امّا اینکه ما بیاییم این حوادث را تقویم کنیم، قیمت‌گذاری کنیم، قدر آنها را بدانیم و ببینیم که اندازه و قیمت این حوادث چقدر است؛ درصورتی تحقّق پیدا می‌کند که ما به حاج قاسم سلیمانی، «شهید عزیز» و به ابومهدی، «شهید عزیز» به چشم یک فرد نگاه نکنیم؛ به آنها به چشم یک مکتب نگاه کنیم. سردار شهید عزیز ما را با چشم یک مکتب، یک راه، یک مدرسه درس‌آموز، با این چشم نگاه کنیم آن وقت اهمیت و قدر و قیمت این قضیه روشن خواهد شد. اگر این جور شد، آن وقت این اجتماع مردم، این تجلیل و تعظیم مردم، تکریم مردم معنای دیگری پیدا می‌کند... ملّت ایران نشان داد که از خطّ مجاهدت شجاعانه دفاع می‌کند، ملّت ایران نشان داد که به نمادهای مقاومت عشق می‌ورزد، ملّت ایران نشان داد که طرف‌دار مقاومت است، طرف‌دار تسلیم نیست.»[1]

۱. بیانات رهبر معظم انقلاب در خطبه‌های نماز جمعه ۱۳۹۸/۱۰/۲۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۵۵

آغاز حرکت مردم علیه استبداد و پیروزی نهضت مشروطه

مظفرالدین شاه

در اواخر دورهٔ سلطنت ناصرالدین شاه، مردم، رفته رفته اعتراض خود نسبت به حکومت قاجار را آشکار کردند. ترور ناصرالدین‌شاه، آخرین نمونهٔ این نارضایتی عمومی بود. او پادشاهی خودکامه بود که در طی حکمرانی پنجاه ساله‌اش، با شیوه‌های استبدادی، از ابراز علنی انتقادهای مردم جلوگیری می‌کرد. جانشین او، مظفرالدین شاه، فردی سست‌عنصر، بی‌اراده و بیمار بود و توانایی سروسامان دادن به امور کشور را نداشت. مظفرالدین شاه، عین‌الدوله را که فردی مستبد بود، به عنوان صدراعظم انتخاب کرد و ادارهٔ مملکت را به او سپرد.

مظفرالدین شاه نیز مانند پدرش، سه بار به اروپا سفر کرد. پیامد این سفرها، هزینه‌های سنگین بود که دولت با گرفتن وام از بیگانگان، آن را تأمین می‌کرد.

هم‌زمان، در روزنامه‌ها ماجراهایی از این سفرها درج می‌شد و خشم عمومی را برمی‌انگیخت. خشونت‌های عین‌الدوله و حاکمان ایالت‌ها، همراه با فقر عمومی و رکود شدید اقتصادی نیز، بر این نارضایتی‌ها می‌افزود و کشور را در آستانهٔ یک شورش سراسری قرار می‌داد.

آیت‌الله بهبهانی

محرم سال ۱۳۲۳ق/فروردین ۱۲۸۴ ش مناسب‌ترین فرصت را برای اعتراض‌های مردمی فراهم کرد. روحانیون با استفاده از حضور مردم در مراسم عزاداری حضرت اباعبدالله الحسین علیه‌السلام، ضمن تکیه بر جنبهٔ ستم‌ستیزی قیام آن حضرت، پیام عدالت‌خواهی را بین مردم تبلیغ می‌کردند. از این تاریخ تا ۱۴ جمادی‌الثانی ۱۳۲۴ ق/ ۱۴ مرداد ۱۲۸۵ ش سلسله حوادثی رخ داد که سرانجام به پیروزی نهضت مشروطه انجامید. در ادامه با مهم‌ترین حوادثی که منجر به پیروزی این نهضت شد، آشنا می‌شوید.

ماجرای توز بلزیکی

یکی از حوادث شتاب‌دهندهٔ جنبش مشروطیت ماجرای توز بلزیکی بود. این واقعه واکنشی در برابر توهین به مقدسات مردم مسلمان ایران به‌شمار می‌رود، که آغازگر یک جنبش عمومی شد.

اروپایی‌هایی که در تهران بودند، در مراسم سال نو محفلی می‌آراستند و در آن، با پوشیدن لباس‌های مختلف و زدن صورتک (ماسک) بر چهره، جشن بالماسکه برپا می‌کردند. در مراسم سال ۱۲۸۳ش موسیو توز بلژیکی، که طبق قرارداد گمرکی ایران و روسیه (۱۲۸۰ش) کارگزار روس‌ها در امور گمرک ایران بود، با لباس روحانیان و در حالی که قلیان به‌دست داشت، عکس گرفت. این عکس در محرم ۱۳۲۳ق / ۱۲۸۳ش در میان مردم عزادار پخش و موجب اعتراض مردم شد؛ زیرا بلژیکی‌ها که از سال ۱۳۱۵ق / ۱۲۷۶ش ادارهٔ گمرک‌های ایران را به‌دست گرفته بودند، با بدرفتاری، افکار عمومی را بر ضد خود تحریک کرده بودند.

رهبری این حرکت را آیت‌الله سیدعبدالله بهبهانی به‌عهده داشت. درواقع این اولین جرقهٔ نهضت مشروطه بود. پس از آن، طرفداران نهضت تلاش کردند حرکتی را که سیدعبدالله بهبهانی آغاز کرده بود، بدون نتیجه رها نشود. به اعتقاد آنان، این گام اگر با موفقیت به پیش می‌رفت، قدم‌های مهم‌تر پشت سر آن برداشته می‌شد. بنابراین، آیت‌الله سیدعبدالله بهبهانی با آیت‌الله سید محمد طباطبایی متحد شد. این اتحاد، تا پایان حرکت مذکور، ادامه یافت.

۱۰۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۸

همکاری این دو سید روحانی، مردم ستم‌دیده و آزادی‌خواهی را که از مدت‌ها قبل در «انجمن‌های مخفی» تشکل‌های کوچکی فراهم آورده بودند، امیدوار ساخت، تا از گوشه و کنار سر برآورند و آمادهٔ قیام شوند. در ادامهٔ این جریان و همزمان با سفر سوم مظفرالدین‌شاه به اروپا، عده‌ای از بازرگانان در حرم حضرت عبدالعظیم علیه‌السلام تحصن کردند.

آیت‌الله طباطبایی

نارضایتی مردم ایالت‌ها

در ایالت‌ها نیز حادثه‌هایی رخ داد که نشانگر فراگیر بودن نارضایتی مردم بود. معروف‌ترین این حوادث ماجرای تلاق خوردن سه تن از علمای کرمان بود که برای مقابله با فرقهٔ «شیخیه» در این شهر قیام کرده بودند. این سه، پس از آنکه به فلک بسته شدند، از شهر اخراج گردیدند.

در ماه رمضان سال ۱۳۲۳ ق، به‌ویژه ایام عزاداری امیرالمؤمنین علیه‌السلام، محور اصلی سخنرانی واعظان تهران، موضوع توهین به این عالمان بود که برای حفظ تشیع در برابر فرقه‌های ساختگی به پاخاسته بودند.

در دیگر ایالت‌ها و شهرها نیز شرایط نامساعد بود؛ شعاع‌السلطنه، حاکم فارس، با ستمگری‌های خود، موجب نارضایتی مردم شده بود. مردم خراسان از ستمگری‌های غلامرضا خان آصف‌الدوله به‌جان آمده بودند.

اجرای نمایشی

قسمت‌هایی از رسالهٔ مقیم و مسافر را که دبیر در اختیار شما قرار می‌دهد، به‌صورت نمایشی در کلاس اجرا کنید و نتیجه‌گیری کنید که نویسندهٔ رساله موافق مشروطه است یا مخالف آن؟

ماجرای بانک استقراضی روس

با وجود مخالفت عمومی، روس‌ها در محل یک قبرستان متروک، ساختمان بانک استقراضی روس را بنا نهادند. آیت‌الله سیدمحمد طباطبایی به شدت با این کار مخالفت کرد. مردم نیز از این اقدام روس‌ها، ناخشنود بودند. بنابراین، یک اعتراض عمومی شکل گرفت، اما روس‌ها، با بی‌اعتنایی، به کار خود ادامه دادند. تا اینکه موضوع به اطلاع مراجع تقلید نجف رسید.

آیت‌الله سیدمحمد طباطبایی و سیدعبدالله بهبهانی و روحانی دیگری به‌نام میرزا مصطفی آشتیانی، به همراه مردم تهران در یک شورش عمومی، ساختمان مذکور را با خاک یکسان کردند.

فلک شدن بازرگانان

در دوران قاجاریه برخی از کالاهای مورد نیاز مردم مانند نفت، کبریت و قند از روسیه وارد می‌شد. در اثر جنگ روس و ژاپن نرخ قند افزایش یافت و شعله‌های اعتراض مردم را برافروخت.

به‌دنبال خشم عمومی از گرانی‌ها، در مسجد شاه، مجلسی بزرگ برپا شد. این تجمع، با توطئهٔ امام جمعه درباری و عوامل او که پشتیبان نظام استبدادی بودند، به تشنج کشیده شد و مأموران، با چوب و چماق به جان مردم افتادند. در پی این حادثه، اجتماع‌های بزرگی در منزل‌های علما برپا شد. به پیشنهاد آیت‌الله سیدمحمد طباطبایی، روحانیون و مردم، با حالت اعتراض تهران را ترک و در حرم حضرت عبدالعظیم تحصن کردند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۹

مهاجرت صغری

مهاجرت روحانیون و مردم به شهر ری و تحصن در صحن حضرت عبدالعظیم به مهاجرت صغری مشهور است.

این مهاجرت، اولین مرحلهٔ اتحاد نیروهای ضدّ استبداد بود. هرروز بر عدهٔ این مهاجران افزوده می‌شد. عین‌الدوله برای بازگرداندن علما و مهاجران، به هر شیوه که متوسّل شد، نتیجه نگرفت. از آنجا که درباریان قاسد، مانع از رسیدن خبرهای صحیح به مظفرالدین‌شاه بودند، مهاجران مجبور شدند سفیر عثمانی را واسطه قرار دهند و توسّط او، خواسته‌های خود را به گوش شاه برسانند.

مهم‌ترین آن خواسته‌ها به شرح ذیل بود:

- ایجاد عدالت‌خانه (دادگستری) در همهٔ شهرها، برای رسیدگی به شکایت‌های مردم و برقراری عدالت در جامعه؛
- عمل به قانون اسلامی، به‌طور دقیق و به دور از ملاحظه‌های شخصی.

مظفرالدین‌شاه و عین‌الدوله اعلام کردند که با خواسته‌های مهاجران موافق هستند. بنابراین، این مهاجرت، پس از یک‌ماه، خاتمه یافت.

مهاجرت کبری

هنوز مدّت زیادی از بازگشت مهاجران نگذشته بود که معلوم شد عین‌الدوله به آنان وعدهٔ دروغین داده و در پی آن است که با ایجاد اختلاف در میان آنان و دستگیری، تبعید و زندانی کردن رهبران قیام، جلوی حرکت‌های انقلابی دیگر را بگیرد. آیت‌الله طباطبایی چندبار به مظفرالدین‌شاه نامه نوشت و خواسته‌های مردم و بی‌اعتنایی عین‌الدوله را به او یادآور شد. امّا این نامه‌ها یا به‌دست شاه نرسید و یا به آنها توجه نکرد. درنتیجهٔ این بی‌اعتنایی به خواستهٔ مردم، شعله‌های قیام برافروخته شد. بین مردم و سربازان درگیری پیش آمد و درنتیجه، چند نفر مجروح شدند و طلبه‌ای به شهادت رسید و این حادثه، خشم مردم را برانگیخت.

عین‌الدوله به سخت‌گیری بیشتر پرداخت و تهران حالت حکومت نظامی به خود گرفت. عین‌الدوله از علما خواست که به خانه‌هایشان بروند تا خواسته‌های آنان عملی شود. امّا رهبران مردم، پس از بحث و تبادل‌نظر، تصمیم گرفتند این بار در اعتراض به اقدام‌های دولت، به شهر مقدّس قم مهاجرت کنند. این مهاجرت که گسترده‌تر از مهاجرت قبل بود، به «مهاجرت کبری» معروف شد.

تحصّن در سفارت انگلیس

به موازات مهاجرت عدالت‌خواهان به قم، عدّه‌ای در باغ سفارت انگلیس گرد آمدند و به بست نشستند. سنّت «بست‌نشینی» و تحصّن که از دیرگاه در ایران معمول بود، بیشتر در مساجد و زیارتگاه‌ها و اماکنی صورت می‌گرفت که مورد احترام مردم قرار داشت و با باورهای دینی آنها سازگار بود. مشروطه‌خواهان، بدون پناهندگی به سفارت انگلستان، می‌توانستند به خواسته‌های خود دست یابند. دولت انگلستان بر خلاف دولت روسیه که از دربار حمایت می‌کرد، به ظاهر پشتیبان نهضت مشروطه بود. انگلستان، برای نیل به مقاصد و منافع استعماری‌اش این سیاست را در پیش گرفته بود. امّا کسانی که از سیاست پیچیدهٔ استعمار انگلستان درک روشنی نداشتند و نسبت به غرض‌های پنهانگان غافل بودند، از تجربهٔ جنبش تنباکو، درس و عبرت لازم را نگرفتند. از این‌رو، سفارت انگلستان در تهران که آرزویی جز اخراج طرفداران روسیه را از دربار نداشت، عدّه‌ای از عامل‌های شناخته شدهٔ خود را در بین آزادی‌خواهان وارد و مردم را به تحصن در سفارتخانه تشویق کرد.

دیگ‌های غذا در سفارت انگلیس برای مشروطه‌خواهان

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۰

استنباط تاریخی

الف) چند مورد از ویژگی‌های مشترک رویدادهایی را که منجر به انقلاب مشروطه شد، استخراج و فهرست کنید.
ب) در خواسته‌های معترضان، از مهاجرت صغری تا مهاجرت کبری چه تغییری صورت گرفت؟

پیروزی نهضت و تشکیل مجلس شورای ملّی

همراه با مهاجرت علمای تهران به قم، عالمان سایر شهرستان‌ها و مراکز ایالت‌ها نیز وارد میدان شدند و نهضت مردمی به اوج خود رسید. بخصوص، حضور شیخ فضل‌الله نوری، روحانی طراز اول تهران، در کنار آیت‌الله بهبهانی و آیت‌الله طباطبایی، بر استحکام قیام افزود.

با اوج‌گیری نهضت، حکومت برای نشاندن خواسته‌های معترضان اعلام آمادگی کرد.

بازگشت علما از مهاجرت کبری

مهم‌ترین این خواسته‌ها عبارت بودند از :

۱ برکناری عین‌الدوله از صدارت؛

۲ فراهم کردن زمینه برای بازگشت مهاجران به تهران؛

۳ ایجاد عدالت‌خانه؛

۴ تشکیل دارالشّورا (مجلس نمایندگان).

مظفرالدین‌شاه، تسلیم خواسته‌های مردم شد. او عین‌الدوله را عزل کرد و فرمان تشکیل مجلس شورای ملی را در ۱۴مرداد ۱۲۸۵ صادر کرد. هفت روز بعد، علما، با استقبال پرشکوه مردم، از قم بازگشتند. شهر چراغانی و جشن‌ها برپا شد و در ۲۸مرداد، اولین دورهٔ مجلس شورای ملّی با حضور نمایندگان تهران تشکیل گردید. عده‌ای از سیاستمداران مشروطه‌خواه، به تدوین قانون اساسی پرداختند.[۱] آنان با عجله آن را نوشتند و به امضای مظفرالدین‌شاه رساندند. شاه، ده روز پس از امضای قانون اساسی، درگذشت. به این ترتیب، کشور استبداد زدهٔ ما، با بهره‌گیری از اندیشه‌های سیاسی عالمان بزرگ دینی، کوشش فرهیختگان جامعه و مجاهدت مردم، به حکومتی دست یافت که می‌بایست براساس قانون اداره می‌شد.

فکر کنیم و پاسخ دهیم

به نظر شما چرا نمایندگان مجلس شورای ملی در نوشتن قانون اساسی مشروطه شتاب داشتند؟

کاوش خارج از کلاس

۱ چه کتاب‌های خاطراتی از زمان مشروطه به یادگار مانده است؟ این خاطرات چه خصوصیاتی دارند؟

۲ با راهنمایی معلم خود یکی از کتاب‌هایی را که در زمان مشروطه نوشته شده و جریان مشروطه‌خواهی در آن وجود دارد، تهیه کنید و بخش‌هایی از آن را در کلاس بخوانید.

۱. عبارت «مجلس شورای ملی» نوشته است: «صنیع الدوله، محتشم السلطنه، مشیرالملک، مؤتمن الملک و نگارنده، معین‌التجار» (برای اطلاع از انتخابات، ر.ک: خاطرات و خطرات، صص ۱۲۱ و ۱۲۲)

۱۱۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۱

مشروطه در دورهٔ محمدعلی شاه

محمدعلی شاه

محمدعلی شاه قاجار

بعد از مظفرالدین شاه، ولیعهد او، محمدعلی میرزا، با عنوان محمدعلی شاه، به سلطنت رسید. محمدعلی شاه، نمی‌خواست در برابر قانون اساسی و مجلس شورای ملّی تمکین کند. او در ۲۸ دی ۱۲۸۵ جشن تاج‌گذاری برپا کرد و از اشراف و نمایندگان دولت‌های خارجی برای شرکت در این مراسم دعوت به عمل آورد، امّا نمایندگان مجلس شورای ملّی را دعوت نکرد. این، اوّلین بی‌اعتنایی محمدعلی شاه به مجلس بود.

پس از این ماجرا، کشمکش محمدعلی شاه با مجلس آغاز شد که سرانجام وی مجلس را به توپ بست. امّا این، تنها مشکل نظام تازه تولد یافتهٔ مشروطه نبود. بلکه این نظام، دشواری‌های اساسی‌تر پیش رو داشت، که به شرح آنها می‌پردازیم :

تدوین متمم قانون اساسی و شدّت گرفتن اختلاف‌ها

قانونی که در زمان مظفرالدین شاه به نام «قانون اساسی» تنظیم شد، دارای ضعف‌های زیادی بود. این قانون در پنجاه و یک اصل تنظیم شده بود و در حقیقت نظام‌نامه‌ای بود که ادارهٔ امور مجلس و حدود آن را روشن می‌ساخت. در این قانون، از حقوق و تکالیف دولت نسبت به ملت و بالعکس سخن به میان نیامده بود. بنابراین، لازم بود متممی بر آن نوشته و تکمیل می‌شد. به همین سبب، کمیسیونی متشکل از شش تن از نمایندگان، برای تدوین «متمم قانون اساسی» تشکیل شد.

با تلاش‌های پیگیر و مجاهدت‌های فراوان آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری اصل دوم متمم قانون اساسی تصویب شد که مورد تأیید علمای ایران و مراجع بزرگ نجف قرار گرفت. بنابراین اصل، در هر دوره از مجلس، هیئتی پنج نفره از مجتهدان و فقیهان اسلام که با اقتضاهای زمان آشنا بودند، به عنوان عضو، در مجلس شورای ملّی شرکت می‌کردند، تا بر قانون‌هایی که تدوین و تصویب می‌شد، نظارت کنند که خلاف قواعد اسلامی و دستورهای شرع نباشد. در هیچ یک از دوره‌های مجلس شورای ملی به این اصل عمل نشد.

بحث و گفت‌وگو

به نظر شما چرا شیخ فضل‌الله نوری به اجرای این اصل اصرار داشت؟

در فاصله‌ای که متمم قانون اساسی تدوین می‌شد، اختلاف درونی مشروطه‌خواهان از یک سو و مخالفت محمدعلی شاه با نظام مشروطه از سوی دیگر، اوضاع را آشفته و پریشان ساخته بود. تا آنکه سرانجام شیخ فضل‌الله نوری به‌دلیل اعمال نفوذ غرب‌گرایان در نهضت مشروطه و انحراف آن از مسیر اسلامی و ملّی اولیّه از صف طرفداران مشروطه جدا شد. او معتقد بود که باید «مشروطهٔ مشروعه» ایجاد شود.

۱۱۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۲

خودداری محمدعلی‌شاه از امضای متمم قانون اساسی

بی‌اعتنایی بعدی محمدعلی شاه نسبت به نظام مشروطه در هنگام امضای متمم قانون اساسی مشروطه، رخ داد. هنگامی که متمم قانون اساسی تقدیم او شد، از امضای آن خودداری کرد. این برخورد، مردم را به هیجان آورد؛ بازارها بسته شد، و چندین هزار نفر به سوی مجلس هجوم آوردند. مردم شهرهای دیگر همچون تبریز، اصفهان، شیراز، رشت و کرمان نیز با مردم تهران هم‌صدا شدند. مراجع تقلید، از نجف اشرف، طی تلگراف‌هایی، به نصیحت شاه پرداختند. در چنین شرایطی، شاه، در شهریور سال ۱۲۸۶، به ناچار، متمم قانون اساسی را امضا کرد.

اهداف انگلستان و روسیه برای مداخله در نهضت مردم

روس و انگلیس در مواجهه با نهضت مشروطه، با توجه به منافع استعماری خود، با همدیگر تضاد داشتند. روسیه به چند دلیل با نهضت مشروطهٔ ایران مخالفت می‌کرد:

- جلوگیری از نفوذ انگلیس که در لباس مشروطه‌خواهی، از مشروطه‌طلبان حمایت می‌کرد.
- کمک به محمدعلی شاه که طرفدار روس بود.
- پیشگیری از قیام ملت‌های منطقهٔ قفقاز برای گرفتن آزادی، تحت تأثیر پیروزی مشروطه‌خواهان در ایران

انگلیس هم برای حمایت از مشروطه، دلایلی داشت:

- افزایش اعتبار خود در ایران، برای دستیابی به موقعیتی بهتر یا برابر با روسیه؛
- به قدرت رساندن مهره‌های انگلیسی در دستگاه حاکم و مجلس؛

کمک‌های بی‌دریغ انگلیس به بست‌نشینان در سفارت این کشور در تهران، و تحت حمایت قرار دادن نزدیک به چهارده‌هزار نفر در سفارت، به همین دلیل صورت گرفت؛

- محافظت از مرزهای هندوستان و سایر مستعمرات انگلستان در منطقه.

قرارداد ۱۹۰۷ روس و انگلیس

با وجود رقابت‌های شدیدی که میان روس و انگلیس در ایران وجود داشت، موضوع جدیدی آنها را وادار به رفع اختلاف‌ها و توافق در مورد ایران کرد. این موضوع جدید حضور آلمان به عنوان یک قدرت جدید در صحنه سیاست جهان بود. با در خطر قرار گرفتن مستعمره‌های روس و انگلیس در جاهای دیگر دنیا، توسط استعمارگر جدید یعنی آلمان، آنها اختلاف‌ها را کنار گذاشتند و به‌موجب قرارداد ۱۹۰۷، ایران را بین خود تقسیم کردند. بر اساس این قرارداد روس و انگلیس، با میانجیگری فرانسه که از قدرت روزافزون آلمان بیمناک بود، ایران را به سه منطقه تقسیم کردند. منظور از این کار هم آن بود که دو دولت تا حدودی از یکدیگر فاصله بگیرند و از برخوردهای احتمالی بین آنها، جلوگیری شود.

عنوان درس:

شماره صفحه:۱۱۳

نقشهٔ تقسیم ایران براساس قرارداد ۱۹۰۷

اقدام انقلابی مردم و مجلس

پس از اینکه قرارداد ۱۹۰۷ امضا شد، سفیران روس و انگلیس، رسماً دولت ایران را از آن قرارداد باخبر کردند. به محض اطلاع مردم، هیجان عمومی علیه این دولت‌ها شکل گرفت و نمایندگان مجلس، به اتفاق آرا، قرارداد را رد کردند. مجلس، قبل از آن نیز دریافت وام از دولت‌های خارجی را رد و برای حلّ این مشکل، به تأسیس «بانک ملّی» اقدام کرده بود. به علاوه، نوز بلژیکی را که پست مهمّ مالی ایران در دست او بود، اخراج کرده بود. این اقدام‌های انقلابی، برای دولت‌های استعمارگر، زنگ خطر بود؛ زیرا در جهت خلاف هدف‌های استعماری آنان جریان داشت. به همین دلیل، برای سرکوب مجلس، به توافق رسیدند و هنگامی که محمدعلی شاه ساختمان مجلس را به توپ بست، روسیه از آن حمایت کرد و انگلیس نیز با سکوت خود، به آن رضایت داد.

۱۱۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۴

به توپ بستن مجلس و استبداد صغیر

ساختمان مجلس شورای ملی پس از به توپ بستن توسط لیاخوف در ایام مشروطیت

کشمکش بین محمدعلی شاه و مجلس، پس از امضای متمم قانون اساسی همچنان ادامه یافت. محمدعلی شاه برای مبارزه با مشروطه خواهان، میرزا علی اصغرخان امین‌السلطان را که از مخالفان جدّی مشروطه بود و در اروپا به سر می‌برد، به کشور دعوت کرد، تا ریاست دولت را به او بسپارد و به کمک وی، دوباره نظام استبدادی را حاکم سازد. امین‌السلطان، با تدبیرهای امنیتی و حمایت روس‌ها، وارد ایران و به عنوان نخست وزیر منصوب شد.

او که در دورهٔ نخست وزیری خود، سیاستی دوگانه در پیش گرفته بود، سرانجام توسط یکی از طرفداران مشروطه ترور شد. چندی بعد محمدعلی شاه در یکی از خیابان‌های تهران مورد سوء قصد قرار گرفت، ولی آسیبی ندید. شاه، این اقدام را به مشروطه‌خواهان نسبت داد و به همین بهانه، تصمیم گرفت مجلس را برای همیشه تعطیل کند. بنابراین، در تیر ۱۲۸۷، یعنی دو سال پس از استقرار مشروطه، محمدعلی شاه با تشویق سفارت روسیه دستور حمله به مجلس شورای ملّی را صادر کرد. لیاخوف روسی فرماندهٔ نیروهای قزاق به فرمان محمدعلی شاه با نیروهای خود به مجلس حمله کرد و بخشی از ساختمان مجلس را با گلوله‌های توپ تخریب کرد. به دنبال آن، تمام خانه‌های مشروطه‌خواهان غارت شد و مأموران به دستگیری آنان پرداختند. آیت‌الله سیدمحمد طباطبایی و سیدعبدالله بهبهانی، توسط قزاق‌ها دستگیر، شکنجه و تبعید شدند. به دستور شاه، میرزا جهانگیر خان صوراسرافیل، ملک‌المتکلّمین و سیّد جمال‌الدین واعظ اعدام شدند. بعضی از نمایندگان نیز که مورد تعقیب قرار گرفته بودند (از جمله تقی‌زاده)، به سفارت انگلیس پناه بردند. بدین گونه، دوباره، برای مدّتی، استبداد حاکم شد. این دوره که یک سال به طول انجامید بار دیگر استبداد به جای مشروطیت حاکم شد. از این‌رو آن را دورهٔ استبداد صغیر نامیده‌اند.

مقاومت مردم

پس از به توپ بستن مجلس، جمعی از غرب‌گرایان که داعیهٔ مشروطه‌خواهی و وطن‌دوستی داشتند، از هر طریق ممکن، خود را به اروپا رساندند و در شهرهای پاریس، لندن، استانبول و کشور سوئیس، محفل‌های سیاسی به راه انداختند. امّا مردم و علما، در داخل کشور به مقاومت پرداختند. مقاومت اصلی از تبریز آغاز شد و دو تن از مجاهدان نام‌آور آن خطّه به نام‌های ستارخان و باقرخان، بیش از نُه ماه در برابر دشمنان مشروطه مقاومت کردند. آنچه آنان را در هدف‌هایشان پایرجا نگاه می‌داشت، حمایت مراجع تقلید مقیم نجف از مشروطه بود. آیت‌الله محمدکاظم خراسانی، آیت‌الله سیدعبدالله مازندرانی و آیت‌الله حاج میرزا حسین فرزند میرزاخلیل تهرانی،

عنوان درس:

شماره صفحه:۱۱۵

از مشروطه‌خواهان در برابر حکومت استبدادی محمدعلی شاه حمایت می‌کردند.

با مقاومت مردم تبریز و ایستادگی رهبران دینی و ملّی، مردم فارس، اصفهان، قزوین، کرمانشاه، گیلان، همدان و برخی دیگر از شهرها، وارد صحنهٔ مبارزه شدند و حکومت استبدادی را سخت در تنگنا گذاشتند. محمدعلی شاه که در برابر مقاومت مردم تبریز درمانده بود، با فراگیر شدن خیزش، ناتوان‌تر شد. سرانجام نیروهای مردمی هوادار مشروطه از اصفهان و بختیاری و گیلان، راهی تهران شدند. سیاست روس و انگلیس در این زمان، مبتنی بر حفظ محمدعلی شاه بود. سرانجام در تیر سال ۱۲۸۸ هواداران مشروطه به تهران رسیدند و با پناهنده شدن محمدعلی شاه به سفارت روسیه، حکومت استبدادی او به پایان رسید.

بیشتر بدانیم

۱ نقش زنان در انقلاب مشروطیت

زنان ایرانی در بسیاری از نهضت‌های تاریخ معاصر ایران در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نقش ارزنده‌ای ایفا نمودند. علاوه بر نقش تاریخی زنان در نهضت تحریم تنباکو در نهضت مشروطه نیز، زنان به کارهای خردمندانه‌ای دست زدند. اکثر فعالیت‌های آنان برگرفته از هویت ایرانی ـ اسلامی بوده است. به‌عنوان نمونه در جریان مهاجرت صغری، زنان با شرکت در تظاهرات خیابانی خواهان بازگشت علما شدند. پس از صدور فرمان مشروطه زنان به مجلس رفتند و خواستار تکمیل قانون اساسی توسط نمایندگان شدند. زنان به هنگام تأسیس بانک ملّی با اهدای طلا و زیورآلات شخصی خود بخشی از سرمایهٔ بانک ملّی را تهیه کردند و پس‌اندازهای خود را در اختیار دولت گذاشتند تا این امر ملّی به دور از دست خارجیان و استقراض از آنها انجام شود.

۲ مشروطه و فراماسونری

سعید نفیسی (متوفای ۱۳۴۵) جزو اولین نسل استادهای دانشکده تاریخ دانشگاه تهران می‌نویسد: «انگلیسی‌ها بسیار ظاهرالصلاحند و باطن خبیث خود را در زیر لفافهٔ ظاهری آراسته، نهان کرده‌اند... دستگاه جاسوسی انگلستان، تا کسی از رموز آن باخبر نشده باشد، نمی‌تواند تصور کند که چه خباثت‌ها در آن نهفته است... این دستگاه همواره با فراماسون‌های فرانسوی و انگلیسی رابطه عجیب داشته و با زیردستی خاص، فراماسون‌ها را در هر جای ایران به نفع خود به‌کار انداخته و آنها را به اطاعت محض وادار کرده است. (نیمه راه بهشت، سعید نفیسی، صص ۴۸ـ۴۹)

سازمان فراماسونری در ایران با حکومت هند، بریتانیا و چند کشور بیگانه، ارتباط وثیق داشت و در مهم‌ترین وقایع تاریخ معاصر آن حضور دارد. از نهضت مشروطه تا کودتای ۱۲۹۹ و همچنین در مسئولیت‌های حساس سیاسی، فرهنگی و اقتصادی پنجاه سال سلطنت پهلوی، اعضای عالی رتبه ماسونی دیده می‌شوند.

معارف اسلامی و زندگی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۶

دورهٔ دوم مشروطه (۱۲۸۸ــ ۱۲۹۳ ق)

دورهٔ دوم مشروطه یکی از برهه‌های مهمّ تاریخ معاصر ایران است. این دوره با فتح تهران به‌دست مشروطه‌خواهان آغاز شد و دارای دو ویژگی بارز بود:

- اختلاف‌های شدید بین طرفداران مشروطه؛
- مداخله‌های آشکار و سلطه‌گرانهٔ روس و انگلیس در سرنوشت ایران.

قدرت گرفتن جریان جدید در انقلاب مشروطه و اختلاف‌های داخلی

پس از فتح تهران مجلسی فوق‌العاده، مرکب از سران و رؤسای مجاهدان، شاهزادگان، اعیان و وکلای سابق مجلس شورای ملّی، تشکیل شد و به اتفاق آرا، محمدعلی‌شاه از سلطنت خلع، و پسر دوازده‌سالهٔ او، احمد میرزای ولیعهد، به مقام سلطنت برگزیده شد.

احمدشاه

بیشتر بدانیم

ملک‌زاده ــ یکی از تاریخ‌نویسان آن عصر (فرزند ملک‌المتکلّمین) ــ نوشته است: «هرگاه فرصت اجازه می‌داد که اسامی باقصد نفر اعضای مجلس عالی را از نظر خوانندگان بگذرانم، مشاهده می‌شد که عدهٔ زیادی از کرسی‌نشینان باغ‌شاه و مشاورین و همدستان محمدعلی‌شاه که دستشان آغشته به خون آزادی‌خواهان بود، لباس مشروطه‌خواهی دربرکرده و در صدر مجلس عالی جای گرفته بودند و سهیم و شریک در زمامداری حکومت ملّی بودند و هنوز بیست و چهار ساعت از فتح تهران نگذشته بود که کسانی که باید به دار آویخته می‌شدند، دوش به دوش نایب‌السلطنه و سرداران ملّی، به رتق و فتق امور پرداختند.[۱]

پس از آنکه دولت جدید تشکیل شد و جمعی از مستبدان و مرتجعان به وزارت و حکمرانی و سایر مقام‌های دولتی رسیدند، آتش خشم مشروطه‌خواهان تبریز شعله‌ور و ناخرسندی آنان علنی شد. افرادی نظیر ستارخان و باقرخان و جمعی دیگر از طرفداران مشروطه که برای نهضت فداکاری و مجاهدت کرده بودند، چون ملاحظه کردند که مستبدان دورهٔ استبداد و دشمنان دیروز مشروطه، دوباره زمامدار مملکت شده‌اند، بسیار ناخشنود و معترض بودند.

آنان همچنین خواستار اخراج افراد تندرو و افراطی نظیر تقی‌زاده از مجلس بودند.

---

۱. ن. ک: ملک‌زاده، تاریخ انقلاب مشروطیت ایران، ج ۶ و ۷ در یک مجلد، کتاب ششم، ص ۱۲۲۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۷

شورای ملی (دورهٔ چهاردهم) به پیشنهاد دکتر محمد مصدق طرحی را به تصویب رساندند که دولت را از مذاکره و انعقاد قرارداد با کشورهای خارجی در خصوص نفت ایران بدون تأیید و تصویب مجلس منع می‌کرد (۱۳۲۳ش). این مصوبه در حکم اتخاذ سیاست «موازنهٔ منفی»، یعنی ایستادگی در برابر امتیازخواهی دولت‌های سلطه‌جو، بود و دقیقاً خلاف سیاست «موازنهٔ مثبت» تلقی می‌شد، که تسلیم شدن در برابر قدرت‌های بزرگ و اعطای امتیاز به آنها را توصیه می‌کرد.

پس از پایان جنگ جهانی دوم، شوروی نمی‌خواست بدون گرفتن امتیاز، نیروهایش را از ایران خارج کند؛ از این‌رو، احمد قوام (قوام‌السلطنه) نخست‌وزیر وقت، طی موافقت‌نامه‌ای امتیاز نفت شمال را به شوروی واگذار کرد. این موافقت‌نامه می‌بایستی به تأیید و تصویب مجلس شورای ملی برسد، اما نمایندگان مجلس نه تنها موافقت‌نامهٔ مذکور را رد کردند بلکه واگذاری هرگونه امتیاز استخراج نفت و مشتقات آن را به خارجی‌ها ممنوع کردند.

اعتراض به قرارداد نفت جنوب

نمایندگان مجلس شورای ملی در مخالفت با اعطای امتیاز نفت شمال به شوروی، دولت را مکلف ساختند که برای گرفتن تمامی حقوق ملی در موضوع نفت جنوب، مذاکره کند و اقدامات لازم را انجام دهد (مهر ۱۳۲۶). این اقدام به معنای اعلام نارضایتی رسمی و علنی از قرارداد نفتی ایران با انگلستان (قرارداد ۱۹۳۳م/۱۳۱۲ش) و تلاش برای تجدید نظر در آن به حساب می‌آمد. پس از آن، انتقاد و اعتراض نسبت به این قرارداد در محافل سیاسی و مطبوعاتی ایران گسترش یافت.

جلوگیری از تصویب قرارداد الحاقی

پس از مذاکراتی که میان نمایندهٔ دولت ایران و نمایندهٔ شرکت نفت ایران و انگلیس با هدف بازنگری در قرارداد نفت جنوب و تأمین منافع ایران صورت گرفت، قرارداد الحاقی تدوین و امضا شد.[1] این قرارداد معاهدهٔ نفتی ۱۳۱۲ش را اندکی تعدیل کرد اما باز هم تأمین‌کنندهٔ حقوق و منافع کشور ما نبود. به همین سبب، معدودی از نمایندگان مجلس شورای ملی که مخالف قرارداد بودند، مانع رأی‌گیری دربارهٔ آن شدند.[2]

در مجلس شانزدهم نیز اقلیتی از نمایندگان عضو جبههٔ ملی به رهبری دکتر مصدق با مخالفت مؤثر خود از تصویب قرارداد مذکور جلوگیری کردند. از جملهٔ علل مهم مخالفت با قرارداد الحاقی گس ـ گلشاییان این بود که این قرارداد علاوه بر نادیده گرفتن حقوق مادی مردم ایران، حاکمیت ملی و استقلال کشور را به نوعی نقض می‌کرد و به تسلط بیگانگان بر منابع و صنعت نفت مشروعیت می‌بخشید.

فعّالیت ۲

بررسی شواهد و مدارک

با بررسی و ارزیابی مفاد قرارداد الحاقی گس ـ گلشاییان، که دبیر در اختیار شما قرار می‌دهد، استدلال کنید که آیا این قرارداد حداقل حقوق و منافع ملی ایرانیان را تأمین می‌کرد یا خیر.

۱ـ عباسقلی گلشاییان، وزیر دارایی وقت، به عنوان نمایندهٔ ایران و نویل گس (Neville Gass) به عنوان نمایندهٔ شرکت نفت ایران و انگلیس پس از مذاکره، قراردادی را به‌عنوان ضمیمهٔ قرارداد نفتی ۱۹۳۳م/ ۱۳۱۲ش تدوین و امضا کردند (تیر ۱۳۲۸) که به **قرارداد الحاقی گس ـ گلشاییان** معروف شد.

۲ـ حسین مکی، یکی از نمایندگان مجلس شورای ملی، با حمایت عبدالله معظمی که از نمایندگان متنفذ مجلس بود، آن‌قدر نطق خود را طولانی کرد که زمان مجلس پانزدهم به پایان رسید و فرصت تصویب قرارداد الحاقی از دست رفت. بدین ترتیب، سرنوشت این قرارداد به مجلس شانزدهم کشید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۸

بیشتر بدانیم

تأسیس جبههٔ ملی ایران

دخالت عبدالحسین هژیر، وزیر دربار شاهنشاهی، در برگزاری انتخابات شانزدهمین دورهٔ مجلس شورای ملی، باعث اعتراض بسیاری از سوی گروه‌ها و چهره‌های سیاسی شد. عده‌ای از سیاستمداران و روزنامه‌نگاران به رهبری دکتر محمد مصدق، در اعتراض به دخالت‌های دولت وقت در ۲۲ مهرماه ۱۳۲۸ در کاخ مرمر متحصن شدند. چندی پس از پایان تحصن، افراد متحصن در منزل مصدق جمع شدند. سیدحسین فاطمی در سخنانی پیشنهاد تشکیل ائتلاف جبههٔ ملی را داد و به این ترتیب، جبههٔ ملی ایران به رهبری محمد مصدق تشکیل شد (آبان ۱۳۲۸). این جبهه مهم‌ترین تشکیلاتی بود که بر مبنای ملی‌گرایی در ایران به وجود آمد. پس از تشکیل جبههٔ ملی، علاوه بر هیئت مؤسس، احزاب مختلفی از قبیل حزب ملت ایران، حزب زحمتکشان ملت ایران، حزب مردم ایران، مجمع مسلمانان مجاهد و انجمن اصناف و تجار بازار تهران به آن پیوستند و جبههٔ واحدی را برای مقابله با استعمار انگلیس، تأمین حقوق و منافع ملی از طریق اجرای کامل اصول قانون اساسی و استقرار حکومت مشروطه به وجود آوردند.

مبارزه برای ملی کردن نفت

نمایندگان مخالف قرارداد الحاقی در مجلس شانزدهم، ضمن مخالفت با این قرارداد، طرح ملی شدن صنعت نفت ایران را پیشنهاد کردند[۱]. این طرح با استقبال گستردهٔ شخصیت‌ها، قشرها و گروه‌های مختلف سیاسی، ملی و مذهبی روبه‌رو شد و بسیاری از مطبوعات نیز از آن پشتیبانی کردند. تظاهرات و اعتصاب‌هایی هم در مخالفت با قرارداد الحاقی و طرفداری از ملی شدن صنعت نفت برپا شد. **آیت‌الله سیدابوالقاسم کاشانی**، که سابقهٔ طولانی در مبارزه با استعمار انگلستان داشت، با جدیت تمام از جنبش ملی شدن صنعت نفت حمایت کرد. وی در اعلامیه‌ای، مبارزه برای ملی شدن نفت را تکلیف دینی و وطنی ملت ایران برشمرد و تعدادی از علما نیز نظر او را تأیید کردند.[۲]

دکتر مصدق و آیت‌الله کاشانی

در جبههٔ مقابل نیز انگلستان و عوامل داخلی‌اش برای حفظ منافع استعماری خود و جلوگیری از دستیابی ملت ایران به حقوق خویش به تکاپو افتادند. **شهید حاجعلی رزم‌آرا** در مقام نخست‌وزیر (تیر تا اسفند ۱۳۲۹) از سیاست انگلستان جانب‌داری می‌کرد و با ملی شدن صنعت نفت به شدت مخالف بود.

۱ـ متن طرح پیشنهادی ملی شدن نفت: «به نام سعادت ملت ایران و به منظور کمک به تأمین صلح جهانی، اعضا کنندگان ذیل پیشنهاد می‌نمایم که صنعت نفت ایران در تمام مناطق کشور بدون استثنا ملی اعلام شود؛ یعنی تمام عملیات اکتشاف، استخراج و بهره‌برداری در دست دولت قرار گیرد.» اعضا کنندگان این پیشنهاد عبارت بودند از: دکتر محمد مصدق، سید علی شایگان، ابوالحسن حائری‌زاده، مظفر بقایی، اللهیار صالح، محمود نریمان، حسین مکی، عبدالقدیر آزاد، سیدعلی بهبهانی، عباس اسلامی و کاظم حسیبی.

۲ـ روحانیت و امراء قائی تنمه از نهضت ملی شدن صنعت نفت، ص ۱۵.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۹

توپای مشروطه بتواند برای سروسامان دادن به اوضاع اداری، مالی و نظامی کشور اقدام مؤثری انجام دهد. به دنبال این اقدام، انبوه تظاهرکنندگان مردمی، به خصوص زنان، با شعار «یا مرگ یا استقلال» به مجلس حمله کردند. علمای مذهبی در ایران و عتبات عالیات، طی تلگراف‌هایی، مردم را به مقاومت دعوت کردند. آیت الله آخوند خراسانی، مرجع بزرگ شیعهٔ مقیم عراق، تصمیم گرفت به سوی ایران حرکت کند تا مردم را برای مقاومت در برابر زورگویی بیگانه، بسیج کند. او همراه جمع انبوهی از عشیره‌های شیعهٔ عراق، آمادهٔ عزیمت به ایران شد اما در همان شب قبل از حرکت، به طرزی مشکوک، از دنیا رفت.

برگی از تاریخ

آخوند ملّامحمد کاظم خراسانی (۱۲۱۸ــ۱۲۹۰ش)

در اثنای نهضت مشروطه، آخوند خراسانی به حمایت معنوی از آن پرداخت و با صدور فتوا در ضرورت مشروطیت، باعث استحکام آن شد. او که در آن زمان مرجع تقلید شیعیان جهان بود، زمانی که در سال ۱۲۸۹ش روسیه، شمال ایران را اشغال کرد، با یاران خود و عشایر شیعهٔ عراق، برای جهاد علیه اشغالگران روسی و مقابله با انحراف غرب‌گرایان در مشروطه آمادهٔ عزیمت به ایران شد، امّا در شب قبل از عزیمت به ایران، به‌طرزی مشکوک، جان به جان‌آفرین تسلیم کرد.

روس‌ها با استفاده از فرصت به دست آمده، کانون‌های مقاومت تبریز و مشهد را به سختی سرکوب کردند؛ مرقد مطهّر امام هشتم علیه‌السلام را به توپ بستند؛ از آذربایجان تا خراسان، نیروهای خود را مستقر ساختند و منطقهٔ زیر نفوذشان را طبق قرارداد ۱۹۰۷ اشغال کردند. در این زمان، انگلیس نیز برای اشغال منطقهٔ زیر نفوذ خود، قوایی از هندوستان را وارد جنوب ایران کرد. سرانجام نیز، در سال ۱۲۹۱ ش/ ۱۹۱۲م این دو کشور سلطه‌گر، دولت ایران را مجبور کردند تا سیاست خود را با اصول قرارداد ۱۹۰۷ تطبیق دهد.

پرسش‌های نمونه

۱ زمینه‌ها و علل سیاسی و اجتماعی نهضت مشروطه را تحلیل کنید.
۲ سه نمونه از دخالت‌های روس و انگلیس در امور داخلی ایران را در دورهٔ دوم مشروطه بنویسید.
۳ نتایج مهم نهضت مشروطه را ارزیابی کنید. آیا مشروطه به آرمان‌های خود دست یافت؟ دلایل خود را بیان کنید.
۴ چرا نیروهای بیگانه در جنگ جهانی اول علی‌رغم اعلام سیاست بی‌طرف ایران، کشور ما را اشغال کردند؟
۵ قرارداد ۱۹۰۷ و پیامدهای آن را شرح دهید.

۹

جنگ جهانی اول و ایران

جنگ جهانی اول (۱۹۱۴ـ۱۹۱۸ / ۱۲۹۳ـ۱۲۹۷) که با عنوان‌های جنگ بین‌الملل اول یا جنگ بزرگ نیز از آن یاد می‌شود، یکی از رویدادهای مهم تاریخ بشر به‌شمار می‌رود. این جنگ نقشی تعیین‌کننده در رخدادها و تحولات جهان در قرن بیستم میلادی داشت. شما در این درس با مطالعهٔ زمینه‌ها و علل این رویداد عظیم، تأثیرات و پیامدهای آن را در کشورهای مختلف جهان، به‌خصوص ایران، بررسی و تحلیل خواهید کرد.

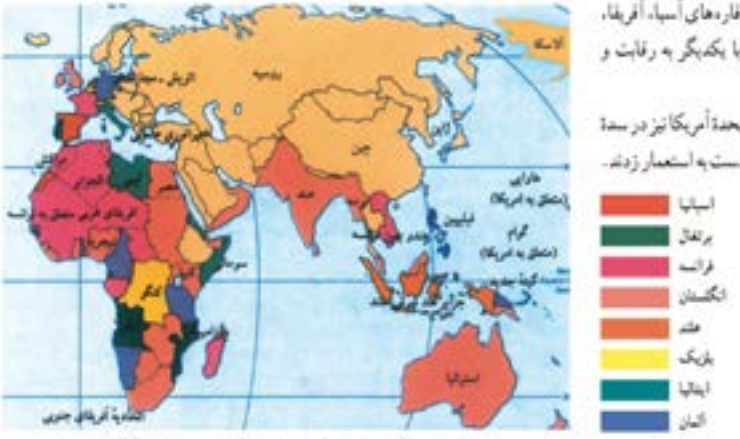
زمینه‌ها و علل جنگ جهانی اول

عمدهٔ تحولات تاریخ جهان، به ویژه اروپا، در قرن ۱۹م متأثر از تأثیرات و پیامدهای انقلاب کبیر فرانسه و انقلاب صنعتی بود. مهم‌ترین این تحولات عبارت‌اند از: تداوم و گسترش رقابت‌های استعماری، رشد اندیشهٔ ملی‌گرایی (ناسیونالیسم) و ظهور قدرت‌های جدید.

الف) تداوم و گسترش استعمار

با وقوع انقلاب صنعتی و ساخت سلاح‌های پیشرفته مانند تفنگ، توپ و کشتی‌های جنگی، توان سیاسی ـ نظامی دولت‌های اروپایی و سیاست‌های استعماری آنان به طرز چشمگیری توسعه یافت. قدرت‌های استعمارگر، به‌ویژه انگلستان و فرانسه، با گسترش مستعمرات خود در قاره‌های آسیا، آفریقا، آمریکا و اقیانوسیه با یکدیگر به رقابت و ستیز برخاستند.

روسیه و ایالات متحدهٔ آمریکا نیز در سدهٔ ۱۹م با قدرت یافتن دست به استعمار زدند.

نقشهٔ مستعمرات دولت‌های اروپایی در مناطق مختلف جهان در ۱۹۱۴م

۱۲۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۱

مقاومت در برابر استعمار: مردم بسیاری از مستعمره‌ها در قرن ۱۹ و نیمهٔ اول قرن ۲۰م در برابر ورود استعمارگران به سرزمینشان مقاومت کردند یا علیه سلطهٔ آنان جنبش‌های اعتراضی به راه انداختند. قیام مهدیون در سودان به رهبری مهدی سودانی در مقابل انگلیس، مبارزات مردم الجزایر به فرماندهی امیر عبدالقادر بر ضد ارتش فرانسه، اتحاد مسلمانان و هندوها بر ضد استعمار انگلیسی در هند و جنبش استقلال‌طلبانهٔ مردم آمریکای لاتین به رهبری سیمون بولیوار[1] نمونه‌هایی از مبارزهٔ مردم در سرزمین‌های مستعمره بود.

مهاتما گاندی (۱۸۶۹ـ۱۹۴۸م)

سیمون بولیوار (۱۷۸۳ـ۱۸۳۰م)

ب) رشد اندیشهٔ ملی‌گرایی و ظهور قدرت‌های جدید

در سدهٔ ۱۹م، دو جریان فکری ملی‌گرایی و آزادی‌خواهی در بسیاری از سرزمین‌ها و جوامع اروپایی پا گرفت و زمینه‌ساز شکل‌گیری کشورها و دولت‌های ملی جدیدی شد. تفکر ملی‌گرایی، مردمان و گروه‌های قومی را که تاریخ و فرهنگ و زبان مشترکی داشتند، برانگیخت تا با هم یکی شوند و زیر پرچم حکومتی یکپارچه و مستقل قرار گیرند. ایتالیایی‌ها، آلمانی‌ها، لهستانی‌ها، صرب‌ها و مجارها از جملهٔ این اقوام بودند که تحت تأثیر اندیشهٔ ملی‌گرایی، برای تأسیس حکومت ملی به پا خاستند.

نگارهٔ بیسمارک، صدراعظم آلمان (۱۸۱۵ـ۱۸۹۸م)

تشکیل اتحاد و اتفاق سه‌گانه: آلمان از یک سو با هدف مقابله با تهدیدهای خارجی به ویژه خطر حملهٔ فرانسه و از سوی دیگر برای پیشبرد سیاست‌های توسعه‌طلبانهٔ خود در اروپا و فراسوی دریاها، با برخی از کشورها پیمان اتحاد سیاسی و نظامی منعقد کرد. نخست با امپراتوری اتریش ـ مجارستان پیمان اتحاد بست و سپس، ایتالیا را نیز وارد این پیمان کرد و اتحاد سه‌گانه (مثلث) را تشکیل داد (۱۸۸۲م). در مقابل، فرانسه برای خروج از انزوای سیاسی و پایان دادن به برتری‌جویی آلمان، نخست با روسیه و سپس با انگلستان پیمان‌های جداگانه‌ای منعقد کرد که آنها را دو به دو شریک و متحد سیاسی، نظامی و اقتصادی یکدیگر قرار می‌داد. مدتی بعد، انگلستان و روسیه نیز با بستن معاهدهٔ ۱۹۰۷م به اختلافات خود در ایران، افغانستان و تبت پایان دادند و اتفاق سه‌گانه (مثلث) را در برابر اتحاد سه‌گانه به وجود آوردند. این پیمان‌ها توازن قدرت جدیدی در اروپا به وجود آورد. با این حال، تشدید رقابت و دشمنی میان دو طرف سرانجام به جنگ جهانی اول انجامید. مهم‌ترین عامل بروز این جنگ، اختلافات مرزی و دشمنی شدید آلمان و فرانسه، مسابقهٔ تسلیحاتی، رقابت بر سر مستعمرات و اقدام برای توسعهٔ نفوذ و دخالت در منطقهٔ تبه‌جزیرهٔ بالکان بود.

نگارهٔ مراسم تاج‌گذاری ویلهلم اول در کاخ ورسای پاریس پس از شکست فرانسه

1. Simon Bolivar

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۲

جنگ جهانی اول (۱۹۱۴ــ۱۹۱۸م)

شروع جنگ

در پی قتل ولیعهد اتریش و همسرش به‌دست یک ضرب‌ملی‌گرا در شهر سارایوو مرکز بوسنی، اتریش به حکومت صربستان مستقل اعلان جنگ کرد. طولی نکشید که کشورهای عضو اتحاد مثلث با کشورهای اتفاق مثلث وارد جنگ شدند (اوت ۱۹۱۴ / تابستان ۱۲۹۳ش). اندکی بعد، امپراتوری عثمانی و بلغارستان به صف متحدین و (این، یونان، پرتغال، رومانی و برخی کشورهای دیگر به جبههٔ متفقین پیوستند و دامنهٔ جنگ به سرعت از اروپا به آسیا و آفریقا کشیده شد. ایتالیا نیز در میانهٔ جنگ از متحدین جدا شد و به متفقین پیوست.

رژهٔ تانک‌ها در خیابان‌های لندن پس از جنگ جهانی اول

ناوگان جنگی آلمان در جنگ جهانی اول

انقلاب روسیه

اوضاع و شرایط نابسامان دوران جنگ جهانی اول بر نارضایتی و خشم مردم روسیه از حکومت خودکامهٔ تزارها افزود. در نتیجه، عده‌ای از مخالفان به کمک واحدهایی از ارتش در پتروگراد (پایتخت) دست به شورش زدند و با تشکیل دولت موقت، نیکولای دوم، آخرین تزار روس را برکنار کردند. در این میان، گروهی از انقلابیون سوسیالیست[1] روسی معروف به بلشویک‌ها که در تبعید به سر می‌بردند، با حمایت آلمانی‌ها به روسیه بازگشتند. رهبر آنها، لنین[2] پیرو کارل مارکس[3]، فیلسوف معروف آلمانی بود و با نظام سرمایه‌داری مخالفت می‌کرد. او با طرح سه شعار اساسی: «صلح، زمین، نان»، «تسلط کارگران بر تولید» و «همهٔ قدرت از آنِ شوراها» پشتیبانی سربازان، کشاورزان و کارگران را جلب کرد.[4] انقلابیون بلشویک سرانجام، با تسخیر مقر حکومت موقت در پتروگراد، قدرت را به دست گرفتند (نوامبر ۱۹۱۷). از آن پس، نام روسیه به اتحاد جماهیر شوروی تغییر یافت.

پایان جنگ

آمریکا تا سال ۱۹۱۷م مستقیماً وارد جنگ نشد. با اعلان جنگ توسط کنگره آمریکا، تمام نیرو، امکانات و سرمایه آمریکایی برای غلبه بر آلمان و نیروهای محور (متحدین) به‌کار گرفته شد. پس از چهار سال و اندی (۱۹۱۸م / ۱۲۹۷ش) میلیون‌ها کشته، مفقود و آواره در معرض فقر، بیکاری، افسردگی، بیماری و ناامیدی مفرط قرار گرفتند.

غنائم جنگ میان فاتحان تقسیم شد و تمدن غرب مدرن، به آشکارترین شکل، باطن خود را نمایش داد. جنگ جهانی اول از همان آغاز، پایان بود، پایانی برای غرب و بلندپروازی‌های انسان مدرن.

---

۱. سوسیالیست به پیروان مکتب سوسیالیسم گفته می‌شود که نوعی اعتقاد به عدالت اجتماعی و ضرورت نظارت و کنترل جامعه در امر اقتصاد و مالکیت است. با ظهور مارکسیسم و تحت تأثیر اندیشه‌های کارل مارکس، تحول مهمی در نظریات سوسیالیستی به‌وجود آمد و طرفداران سوسیالیسم به دو گروه سوسیال دموکرات و کمونیست تقسیم شدند (برگرفته از سایت ویکی‌پدیا فارسی، مدخل سوسیالیست).

۲. Lenin

۳. Karl Marx

۴. فوکی، تمدن مغرب زمین، ج ۲، ص ۱۱۷۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۳

آثار و پیامدهای جنگ

پیمان صلح ورسای: پس از خاتمهٔ جنگ، نمایندگانی از کشورهای مختلف، از جمله دولت‌های پیروز و شکست‌خورده در جنگ، با هدف عقد قرارداد صلح در کاخ ورسای پاریس گرد هم آمدند. پس از ماه‌ها مذاکره، پیمان نهایی صلح، که شامل چندین قرارداد جداگانه بود، با کشورهای مغلوب به امضا رسید. در این میان، پیمانی که با آلمان بسته شد، اهمیت بیشتری داشت. براساس این پیمان، مستعمرات آلمان میان متفقین تقسیم شد و بخش‌هایی از خاک این کشور به فرانسه و لهستان واگذار گردید. به‌علاوه، آلمانی‌ها ملزم به پرداخت غرامت به دولت‌های متفق و محدود نگه‌داشتن توان نظامی خود شدند.

فروپاشی عثمانی و تغییر نقشه سیاسی در غرب آسیا (خاورمیانه)

با شروع جنگ جهانی اول، دولت عثمانی به متحدین پیوست و هرچند در ابتدا توانست موفقیت‌هایی به‌دست آورد ولی درنهایت توسط نیروهای متفقین اشغال شد. این درحالی بود که به‌دنبال انقلاب در روسیه، این کشور از جبههٔ جنگ خارج شده بود و فرصت مناسبی برای انگلستان و فرانسه برای تقسیم سرزمین عثمانی میان یکدیگر فراهم شد. این دو کشور قبل از پایان جنگ قراردادی بین خود به امضا رساندند که به موجب آن با پایان جنگ، امپراتوری عثمانی فروپاشید و کشورهای کنونی ترکیه، عراق، سوریه، اردن، فلسطین، لبنان و عربستان شکل گرفتند. انگلستان سرپرستی عراق، اردن و فلسطین را برعهده گرفت و لبنان و سوریه تحت سرپرستی فرانسه درآمدند. در مذاکرات ورسای، انگلستان و فرانسه این قرارداد پنهانی را علنی نمودند و در توافقات نهایی گنجاندند.

بنابراین، با جنگ جهانی اول تغییرات شگرفی در دنیا ایجاد شد. دولت‌های بزرگی چون روسیه تزاری و امپراتوری هابسبورگ و عثمانی فروپاشید و به‌جای آنان اتحاد جماهیر شوروی و جمهوری آتاتورک و جمهوری‌های متعدد اروپای شرقی و ترکیه و دولت‌های نوین عربی در غرب آسیا (خاورمیانه) پدید آمدند و هندسه سیاسی بخش‌های بزرگی از دنیا تغییر کرده و صورت تازه‌ای گرفت.

بررسی و مقایسهٔ نقشه‌های تاریخی

با مقایسهٔ نقشهٔ سیاسی اروپا و خاورمیانه پیش از قرارداد ورسای و پس از آن، چند مورد از تغییرات مرزهای سیاسی را فهرست کنید.

تشکیل جامعهٔ ملل: «جامعه ملل» نخستین اولیه «سازمان ملل» است. پس از جنگ جهانی اول با طراحی فاتحان جنگ، تشکلی با عضویت چهل کشور در ژنو سوئیس تأسیس شد تا سلطه قدرت‌های مستکبر بر دنیا که آن را «صلح و امنیت جهانی» می‌نامیدند، در معرض تهدید قرار نگیرد و رقبای بالقوه و بالفعل آنها توان و مجال قدرت یافتن نداشته باشند. با این حال، تشکیل جامعه ملل نتوانست جلوی درگیری و زیاده‌خواهی قدرت‌های مستکبر را بگیرد و مانع جنگ جهانی دوم شود.

تلفات و خسارت‌های انسانی و اقتصادی: جنگ جهانی اول تلفات و مصائب جانی، جسمی و روحی فراوانی به بار آورد و باعث ویرانی منابع و مراکز اقتصادی، تولیدی و مالی اروپا و دیگر مناطق جهان شد. بر اساس آمار رسمی، بیش از ۹ میلیون نظامی در این جنگ کشته و ده‌ها میلیون نظامی مجروح، اسیر و مفقود شدند. به علاوه، میلیون‌ها غیرنظامی در سرتاسر جهان، بر اثر عملیات جنگی یا اتفاقات ناشی از جنگ مانند کمبود مواد غذایی و شیوع بیماری‌های همه‌گیر کشته، مجروح، بیمار و یا آواره شدند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۴

ایران در جنگ جهانی اول

هم‌زمان با آغاز جنگ بین‌الملل اول، ایران وضعی آشفته داشت و حکومت مشروطه به دلیل اختلاف‌های سیاسی داخلی، ضعف تشکیلات اداری و نظامی، مشکلات اقتصادی و دخالت‌های فزایندهٔ خارجی، قادر به سروسامان دادن به امور و برقراری نظم و امنیت نبود.

اشغال نظامی ایران

دولت ایران پس از شروع جنگ جهانی اول، اعلام بی‌طرفی کرد اما کشورهای درگیر در جنگ، به‌خصوص انگلستان و روسیه، به بهانه‌های مختلفی آن را نقض کردند. در اوایل جنگ، مأموران و جاسوسان آلمانی[1] در مناطق مختلف ایران به اقداماتی بر ضد دولت‌های ائتلاف مثلث دست زدند. انگلستان و روسیه نیز همین موضوع را بهانهٔ لشکرکشی به ایران قرار دادند.

فکر کنیم و پاسخ دهیم

۱ به نظر شما، علت گرایش افکار عمومی ایرانیان به آلمان و دولت‌های متحد آن در جنگ جهانی اول چه بود؟

۲ فیلم یتیم‌خانه ایران را که به برخی از حوادث اشغال ایران در جنگ جهانی اول و پیامدهای آن پرداخته است، دیده و درباره آن گفت‌وگو کنید.

انگلستان گروهی از افسران انگلیسی و مزدوران هندی را به ایران فرستاد و در بخش‌های جنوبی میهن ما، نیروی پلیس جنوب را تشکیل داد. نظامیان روسی نیز بخش وسیعی از نیمهٔ شمالی کشورمان را، که بر اساس معاهدهٔ ۱۹۰۷ منطقهٔ تحت نفوذ روسیه شناخته می‌شد، اشغال کردند. این دو دولت اشغالگر سپس در قرارداد ۱۹۱۵ ایران را به دو قسمت تقسیم کردند: نیمهٔ شمالی متعلق به روسیه و نیمهٔ جنوبی سهم انگلستان شد. با شروع جنگ بزرگ، ارتش عثمانی نیز مناطقی از غرب کشور ما را اشغال کرد و با نیروهای متفقین درگیر شد.

مقاومت ایرانیان در برابر اشغالگران

ناصر دیوان‌کازرونی (۱۲۵۳ـ۱۳۲۱ ه‍.ق)

اگر چه حکومت قاجار ارادهٔ محکم و توان کافی برای رویارویی با نیروهای اشغالگر را نداشت، اما مردم و به‌خصوص عشایر در قسمت‌های مختلف ایران مانند فارس، بوشهر و خوزستان، تحت تأثیر فتوای مراجع تقلید در برابر متجاوزان ایستادند و از استقلال وطن خویش تا سرحد جان دفاع کردند. دلاورمردان تنگستانی، دشتستانی و دشتی به فرماندهی **رئیسعلی دلواری** و مردم کازرون به رهبری **ناصر دیوان کازرونی** با شجاعت و شهامت با نیروهای انگلیسی نبرد کردند و ضربه‌های سنگینی به آنان وارد آوردند. عشایر عرب خوزستان نیز در «نبرد جهاده» غیورانه با قوای بیگانه جنگیدند.

آثار و نتایج جنگ

جنگ جهانی اول برای کشور ایران، که دولت و مردمش هیچ نقش و دخالتی در شروع و ادامهٔ آن نداشتند، فاجعه‌آمیز و ویران‌کننده بود. این جنگ موجب قحطی بزرگی شد که در نتیجهٔ آن عدهٔ بسیار زیادی از هم‌وطنان ما به سبب گرسنگی، سوءتغذیه و بیماری‌های ناشی از آن

۱. واسموس [Wassmuss] و نیدرمایر [Niedermayer] از معروف‌ترین این افراد می‌باشند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۵

به طرز دلخراشی جان دادند. به دلیل ضعف آمار و آمارگیری، نمی‌توان میزان تلفات انسانی کشور ما در جنگ جهانی اول را به شکل دقیق برآورد کرد، اما گزارش برخی از نویسندگان حکایت از آن دارد که جمعیت ایران پس از خاتمهٔ جنگ نسبت به ابتدای آن به شکل فجیع و دردناکی کاهش یافته بود. یکی از اصلی‌ترین مقدمات بروز این قحطی فراگیر، سیاست‌ها و اقدامات انگلستان در ایران بود. گزارش‌های مقامات انگلیسی مستقر در ایران اشاره می‌کند که خرید، جمع‌آوری و دپوی گسترده غلّه ایران برای تأمین نیروهای متفقین در جریان جنگ، از عوامل اصلی کمبود آن در ایران است. اگر ارزاق ایران، بین‌النهرین و هند به خطوط جنگ نمی‌رسید، چه بسا معادله پیروزی و شکست در جنگ جهانی اول دگرگون می‌شد.

جنگ جهانی اول و اشغال ایران، علاوه بر ویرانی اقتصادی و تلفات گستردهٔ انسانی، موجب تزلزل و بی‌ثباتی دولت مرکزی، تعطیلی مجلس شورای ملی و تضعیف بیشتر نظام مشروطه شد.

قرارداد ۱۹۱۹

به دنبال پیروزی انقلاب روسیه (تزامیر ۱۹۱۷ م/ بهمن ۱۲۹۶)، دولت بلشویکی این کشور نیروهایش را از ایران فراخواند. انگلستان با تقویت واحدهای نظامی خود، علاوه بر نواحی جنوبی، مناطقی از نیمهٔ شمالی ایران را نیز اشغال کرد. در آن زمان، حکومت ایران در نهایت ضعف و انحطاط سیاسی و اقتصادی بود و دولت مرکزی توان اعمال حاکمیت در بسیاری از مناطق کشور را نداشت. در چنین شرایطی و در حالی که روس‌ها سرگرم جنگ داخلی بودند، انگلیسی‌ها فرصت را برای تحکیم نفوذ و سلطهٔ پایدار خود و تأمین منافع درازمدتشان در ایران مغتنم شمردند و قرارداد ۱۹۱۹ را با دولت وثوق‌الدوله (۱۲۹۷ـ۱۲۹۹ش) منعقد کردند. به موجب قرارداد ۱۹۱۹، ادارهٔ امور دارایی و برخی دیگر از ادارات و وزارتخانه‌های ایران در اختیار انگلستان قرار می‌گرفت؛ مسئولیت تجدید سازمان و ایجاد ارتش یکپارچهٔ ایران و تأمین اسلحه و تدارکات آن نیز به افسران انگلیسی داده می‌شد. در عوض، انگلستان متعهد می‌شد که وامی در اختیار دولت ایران قرار دهد تا تحت نظارت کارشناسان انگلیسی هزینه شود. برخی مفاد این قرارداد پیش از آنکه به تصویب مجلس شورای ملی[۱] برسد، به اجرا گذاشته شد.

حسن وثوق‌الدوله (۱۲۵۴ـ ۱۳۲۹ ش)

شهید آیت‌الله سید حسن مدرس (۱۲۴۹ـ۱۳۱۶ش)

قرارداد ۱۹۱۹ با مخالفت گسترده و شدید شخصیت‌های ملی، سیاسی و مذهبی، گروه‌ها و احزاب گوناگون در سراسر کشور روبه‌رو شد. آیت‌الله سید حسن مدرس یکی از جدی‌ترین این مخالفان بود. اعتراض به قرارداد ۱۹۱۹ و مخالفت با آن ادامه یافت و یکی از علل مهم سقوط دولت وثوق‌الدوله بود.

بحث و گفت‌وگو

پس از همفکری و مرور آموخته‌های قبلی، دربارهٔ شیوه یا شیوه‌های معمول به قدرت رسیدن خاندان‌ها و سلسله‌ها در تاریخ ایران بحث و گفت‌وگو کنید.

۱. سومین دورهٔ مجلس شورای ملی در اوایل جنگ جهانی اول تعطیل شد. از آن پس تا گشایش چهارمین دورهٔ مجلس شورای ملی در خرداد ۱۳۰۰، کشور بدون مجلس اداره می‌شد.

۱۲۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۶

انگلستان و تغییر سلطنت در ایران

در اوایل قرن بیستم سیاستمداران انگلیسی برنامه تغییر سلطنت در ایران را پیگیری می‌کردند. دلایلی که آنها برای انجام این کار دانستند را می‌توان در این موارد خلاصه کرد:

1. انگلیسی‌ها از انتشار اندیشه‌های انقلابی کمونیست‌های روسیه در ایران و به‌خطر افتادن منافعشان بیم داشتند.
2. بعد از اکتشاف نفت و پی بردن به اهمیت آن در مبادلات جهانی، انگلستان سرمایه‌گذاری و طمع‌ورزی وسیعی در بخش‌های جنوبی کشورمان انجام داده بود.
3. ایران در مسیر ارتباطی هندوستان و اروپا قرار داشت و انگلستان می‌توانست با هزینه کمتری بین این دو منطقه کالا جابه‌جا کند.
4. بعد از انقلاب صنعتی، کشورهای اروپایی به تولید انبوه کالا دست زدند و ایران همواره یکی از بازارهای مورد توجه انگلستان بود. با رشد صنایع محصولات جدیدتری عرضه می‌شد که برای استفاده از آنها احتیاج به زیرساخت‌های مناسب بود.[1]
5. قیام‌های مستقل مردمی (مانند قیام میرزا کوچک‌خان و قیام شیخ محمد خیابانی) و ترس از پیروز شدن انقلابیون از نگرانی‌های نیروهای انگلیسی در ایران بود.
6. هزینه‌هایی که انگلستان برای حضور نیروهایش در ایران و نقاط دیگر جهان متحمل می‌شد بسیار بالا بود و ترجیح می‌داد از نظامیان دست‌نشانده با هزینه کمتر استفاده کند.
7. انگلستان برای تغییرات موردنظرش نمی‌توانست روی حکومت قاجار حساب کند، چون بی‌کفایتی و فساد آنها به حدی باعث نفرت مردم از آنها شده بود که هیچ‌گونه همراهی با این سلسله نمی‌کردند.
8. بی‌نتیجه ماندن قرارداد ۱۹۱۹ این نکته را به انگلیسی‌ها یادآور شد که آگاهی مردم به‌خصوص بعد از ماجرای مشروطه بالا رفته و نمی‌تواند مانند هندوستان، ایران را به خاک بریتانیا اضافه کند.

درنتیجه مأموران انگلستان در ایران تصمیم گرفتند تا شخص مورد اعتماد خود را به حکومت رسانده تا از طریق او بتوانند به‌صورت غیرمستقیم اهداف خود را در ایران پیاده کنند.

کودتای سیاه[2]

دولت انگلستان برای دستیابی به اهداف خود، درصدد تغییر حکومت ایران برآمد؛ به این منظور، برنامهٔ کودتا طرح‌ریزی و اجرای آن به سفارت انگلیس و نیروهای انگلیسی مستقر در ایران واگذار شد. آیرون‌ساید[3]، فرمانده نظامی نیروهای انگلیسی در ایران، به جست‌وجو در میان نیروهای قزاق پرداخت و به کمک سیدضیاءالدین طباطبایی[4] که از سیاستمداران وابسته به انگلستان بود، یکی از فرماندهان نظامی به نام رضاخان را که فردی بی‌سواد و البته مستبد بود برای این منظور، مناسب تشخیص داد. آیرون‌ساید در قزوین با رضاخان ملاقات کرد و با توجه به اطلاعاتی که سیدضیاءالدین دربارهٔ او جمع‌آوری کرده بود، توانست وی را با اهداف خود هماهنگ کند. آیرون‌ساید بعد از آماده کردن رضاخان برای انجام کودتا، به تهران آمد و به احمد شاه چنین القا کرد که حرکت نظامی رضاخان به سوی تهران، برای حفظ کشور و سلطنت ضروری است.

با آماده شدن شرایط، قوای قزاق در بامداد روز سوم اسفند ۱۲۹۹ وارد تهران شدند و بی‌آنکه با مقاومت جدی روبه‌رو شوند، نقاط حساس پایتخت را تسخیر کردند. در پی این حادثه، شاه تحت فشار انگلیسی‌ها به تاجار سیدضیاءالدین طباطبایی را به نخست‌وزیری منصوب کرد. رضاخان نیز به‌عنوان فرمانده ارتش، لقب «سردار سپه» گرفت. به فاصلهٔ کوتاهی، سیدضیاء استعفا کرد و به اروپا رفت؛ اما رضاخان (مهرهٔ نظامی کودتا) در مقام وزیر جنگ روزبه‌روز بر قدرت و نفوذ خود افزود.

احمدشاه قاجار به همراه رضاخان و رجال درباری

۱. مثلاً شرکت واگن‌سازی نمی‌تواند بدون وجود ریل راه‌آهن در ایران به‌فروش محصولاتش دست یابد.

۲. مطالبی که از آغاز بحث کودتای سیاه تا ابتدای بحث جهان در فاصلهٔ دو جنگ بزرگ در این درس درج شده، از کتاب تاریخ ایران و جهان ۲ نوشتهٔ دکتر فلاحی حماد عادل اخذ شده است.

۳. Ironside

۴. صدر روزنامهٔ رعد و مدافع قرارداد ۱۹۱۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۷

بیشتر بدانیم

میرزاکوچک‌خان و نهضت جنگل

نهضت جنگل قیام مردمی بود که در یکی از حساس‌ترین دوره‌های تاریخی کشور ما، شکل گرفت. این نهضت از جنگل‌های گیلان آغاز شد و سپس، روستاها و شهرهای این استان را دربرگرفت و هفت سال ادامه یافت.[1] رهبر نهضت جنگل، میرزاکوچک‌خان، طلبهٔ آزادمنش و انقلابی و فردی مؤدب، متواضع، خوش‌برخورد و پایبند به اجرای دستورات دینی بود. میرزا در آستانهٔ انقلاب مشروطیت، زمانی که بسیار جوان بود، در رشت دست به حرکت‌های انقلابی زد؛ در حرکت مشروطه‌خواهان شمال برای سرنگونی محمدعلی‌شاه، دلاوری‌های بسیاری از خود نشان داد و همراه با مشروطه‌خواهان به تهران رفت. او در جریان جنگ جهانی اول و اشغال ایران توسط روس و انگلیس، به فکر برپا کردن یک نهضت مسلحانه افتاد. اهداف او و یارانش در برپایی این نهضت عبارت بودند از: اخراج نیروهای بیگانه، رفع ناامنی و بی‌عدالتی و برقراری امنیت، مبارزه با خودکامگی و استبداد.

قیام جنگل در مقابله با متجاوزان و دولت‌های بی‌کفایتی که در تهران بر سر کار می‌آمدند، در طول هفت سال فراز و نشیب‌های بسیاری را پشت سر گذاشت. این قیام، سرانجام به‌دنبال خیانت دولت شوروی، بروز اختلاف در میان سران نهضت جنگل و حملهٔ نیروهای دولتی به فرماندهی رضاخان، سرکوب شد، اما نام میرزا و مقاومت‌های مردانه‌اش در برابر ستم و تجاوز، در خاطر مردم ایران زنده و جاوید ماند و الگویی برای مبارزان بعدی شد.

رضاخان از نخست‌وزیری تا پادشاهی

رضاخان در سمت وزارت جنگ از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۰۲ش، با دسیسه‌چینی و حمایت انگلستان، موقعیت خود را تثبیت کرد. سرانجام، شاه قاجار و مجلس به‌ناچار به نخست‌وزیری او رضایت دادند. احمدشاه بلافاصله به سفر اروپا رفت[2] و رضاخان با استفاده از این فرصت، اوضاع و شرایط داخلی را برای برداشتن قدم نهایی ــ یعنی رسیدن به سلطنت ــ آماده کرد.

رضاخان در غیاب شاه، روز به روز موقعیت خود را بیشتر تحکیم می‌کرد و در عین حال، می‌کوشید تا با تبلیغاتی گسترده علیه احمدشاه، او را نسبت به سرنوشت مملکت بی‌اعتنا نشان دهد. احمدشاه پس از مدتی، تصمیم به بازگشت به ایران و حفظ سلطنت گرفت. انگلیسی‌ها وقتی که از تصمیم شاه برای عزیمت به ایران مطلع شدند، تزد او رفتند و ضمن مبالغه‌گویی در اوضاع آشفتهٔ ایران، صلاح او را در این دانستند که مدتی از رفتن به ایران چشم بپوشد تا رضاخان بتواند امنیت لازم را برای حضورش در کشور فراهم آورد.

پس از سرکوبی شورش خزعل و بعضی شورش‌های پراکندهٔ دیگر، با توجه به امنیتی که رضاخان به‌وجود آورده بود، محبوبیت او افزایش یافت؛ در همین حال، در اثر تبلیغات طرفداران رضاخان، بدبینی مردم نسبت به احمد شاه و گرایش به رضاخان نیز بیشتر شد.

بحث و گفت‌وگو

با توجه به آنچه در درس‌های قبل آموختید، دربارهٔ تأثیر شرایط اجتماعی بر به قدرت رسیدن رضاخان گفت‌وگو کنید.

۱. از خرداد ۱۲۹۳ تا مهر ۱۳۰۰

۲. انگلیسی‌ها و رضاخان چنین تبلیغ می‌کردند که رفع کشور بسیار آشفته است؛ یاران، به شاه پیشنهاد می‌کردند که مدتی به خارج از کشور بروند و پس از برقراری امنیت، بازگردند. از سوی دیگر، آنها خروج شاه را نشانهٔ بی‌علاقگی او به کشور اعلام می‌کردند.

معاونت آموزش متوسطه

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۸

به سلطنت رسیدن رضاخان

پس از آنکه عقال انگلیس اذهان عموم مردم را به سود رضاخان آماده کردند، سرانجام در سال ۱۳۰۴ ش، ماده واحده‌ای به‌صورت طرح در مجلس شورای ملی مطرح شد که در آن، خلع قاجاریه از سلطنت و سپردن حکومت موقت به رضاخان خواسته شده بود. در این ماده واحده، پیش‌بینی شده بود که پس از خلع قاجاریه، مجلس مؤسسان برای تغییر چند ماده از قانون اساسی تشکیل خواهد شد و تکلیف قطعی سلطنت را تعیین خواهد کرد. جز چهار تن از نمایندگان مجلس ــ از جمله آیت‌الله مدرس و دکتر مصدق ــ سایر نمایندگان به این طرح رأی مثبت دادند.[1] بدین ترتیب سرنوشت نهضت مشروطه، سلطنت مطلقه مستبدتر از استبداد شاهان قاجاری شد و شاید متفکران فقیهی چون آیت‌الله سید کاظم یزدی و شیخ فضل‌الله نوری چنین سرنوشتی را در خشت خام مشروطه می‌دیدند.

با حمایت همه‌جانبه‌ای که از سوی دولت‌های بزرگ خارجی به‌عمل آمد، انتخابات مجلس فرمایشی مؤسسان برگزار شد. در آذر سال ۱۳۰۴ مجلس مؤسسان با نطق رضاخان افتتاح شد و پس از شش روز بحث و گفت‌وگو، رضاخان را به پادشاهی ایران انتخاب و سلطنت را در خانوادهٔ او موروثی اعلام کرد.

ماهیت برخی از اصلاحات و اقدامات رضاشاه

آغاز سلطنت پهلوی، در واقع فصل جدیدی از تاریخ ایران است که هم‌زمان با آن، دورهٔ نوینی از غارت کشور ما به‌دست بیگانگان آغاز می‌شود که به «استعمار نو» شهرت دارد. در استعمار نو، ارتش و تجهیزات نظامی دشمن دیده نمی‌شود بلکه مسئولانی که زمام امر را در دست دارند وابسته به قدرت‌های مستکبر بوده و اقتصاد و فرهنگ جامعه را به گونه‌ای معماری می‌کنند که منافع و خواست استعمارگران را تأمین کند.

رضاشاه پس از رسیدن به سلطنت، در زمینه‌های داخلی و خارجی به اقداماتی دست زد. این اقدامات عبارت بودند از:

۱ بازگشت به حکومت استبدادی

وی از همان ابتدای کار، به حذف شخصیت‌های آزادی‌خواه، مستقل و مخالف با نفوذ بیگانگان اقدام کرد و شیوهٔ حکومت استبدادی و رأی فردی را پیش گرفت. او به مجلس قانون‌گذاری و قانون اهمیت نمی‌داد.

۲ ایجاد ارتش منظم

به‌وجود آوردن ارتش منظم در ایران از جمله برنامه‌های اساسی انگلیسی‌ها بود. این ارتش ضمن اینکه تمرکز قدرت سیاسی را در کشور ممکن می‌ساخت، قیام‌های مردمی را سرکوب می‌کرد و در مواقع ضروری، به‌عنوان تأمین‌کنندهٔ اهداف نظامی انگلستان مورد استفاده قرار می‌گرفت. رضاشاه نیروهای سه‌گانهٔ ارتش را با هدایت انگلیسی‌ها به‌وجود آورد. به تو کردن ارتش پرداخت و در سال ۱۳۰۴ ش، قانون نظام وظیفهٔ عمومی را به تصویب رساند.

۳ احداث خط آهن سراسری

از جمله اقدامات رضاشاه، احداث راه‌آهنی بود که بندر ترکمن را به بندر شاهپور[2] متصل می‌کرد. احداث این راه با تبلیغات فراوان انجام گرفت و درواقع، هدف آن ایجاد راهی سراسری برای انتقال سریع نیروهای انگلیسی از جنوب به شمال بود. در صورت پیشروی

۱. و نیز دیگر عبارت بودند از: یحیی دولت‌آبادی و سیدحسن تقی‌زاده
۲. بندر امام‌خمینی فعلی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۹

روس‌ها، انگلیسی‌ها با استفاده از این راه می‌توانستند نیروهای خود را به سرعت به شمال بفرستند و مانع نفوذ آلمان‌ها به هندوستان شوند. در جنگ جهانی دوم همین راه به مهم‌ترین عامل ارتباطی نیروهای متفقین مبدل شد.

یک شکل کردن لباس‌ها و کشف حجاب

رضاشاه و آتاتورک

رضاشاه به‌نام تمدن و تجدد و مبارزه با کهنه‌پرستی، به یک شکل کردن لباس‌ها و نیز برداشتن حجاب بانوان اقدام کرد. حکومت پهلوی و روشنفکران غرب‌گرا گمان می‌کردند که راه ترقی و پیشرفت با نابودی دین و سنن اصیل ایرانی هموار می‌شود؛ اما مردم مسلمان ایران در برابر این اقدامات دست به مقاومت زدند که از آن جمله باید از قیام مردم مسلمان مشهد در مسجد گوهرشاد نام برد که در جریان آن، عدهٔ زیادی کشته و مجروح شدند.

رضاشاه که تصور می‌کرد مهم‌ترین راه پیشرفت و توسعهٔ کشور تقلید از غرب و اشاعهٔ فرهنگ غربی است، پس از مسافرت به ترکیه و آشنایی با آتاتورک، رئیس‌جمهور آن کشور، به تقلید از او به مبارزه با همهٔ سنت‌های اسلامی پرداخت. او در این راه حتی مأموران مخصوص در کوچه و خیابان شهر گماشت که وظیفه داشتند به زور چادر را از سر زنان بکشند. رضاشاه برای تضعیف روحانیت، دستور داد که روحانیون نیز لباس‌های مخصوص خود را کنار بگذارند. به دستور وی، دفترخانه‌های شرعی تعطیل شدند و دخالت روحانیون در مسائل اجتماعی اکیداً ممنوع اعلام شد. عزاداری سیدالشهدا غدغن شد و از انجام پذیرفتن بسیاری از آداب مذهبی به شدت جلوگیری به عمل آمد. سرکوب خشن رضاخان و برخورد اهانت‌آمیز او با ایمان و احساس عمیق دینی مردم ایران، پایه‌های سلطنتش را بیش از پیش سست کرد.

شهادت مدرّس

مدرس، روحانی مبارز و خستگی‌ناپذیری که آرزویش نجات ایران از چنگال استبداد و استعمار بود، در دوران نخست‌وزیری رضاخان و پس از به سلطنت رسیدن او، یگانه دشمن سرسخت و جدی وی به‌شمار می‌رفت.

وجود مدرس در تهران خطری جدی برای ادامهٔ حکومت رضاشاه به حساب می‌آمد. از سوی دیگر، رضاشاه می‌دانست که نمی‌تواند مدرس را مانند دیگر مخالفان، بدون توجه به عکس‌العمل مردم به راحتی از بین ببرد؛ از این‌رو، درصدد برآمد که ابتدا او را تبعید کند و پس از آنکه قدرت خویش را تثبیت کرد، به قتل وی اقدام کند؛ به این ترتیب، در مهرماه ۱۳۰۷ مأموران شهربانی به منزل این روحانی والامقام هجوم بردند و او را به خواف تبعید کردند.[1] مدرس سال‌ها در خواف زندانی بود. سرانجام پس از فراهم شدن زمینه، وی را از خواف به کاشمر بردند و پس از مدت کوتاهی، در ۱۰ آذر ۱۳۱۶ او را در همان‌جا مسموم کردند و به شهادت رساندند.

پرسش‌های نمونه

1. جنبش‌های ملی‌گرایی در اروپای مرکزی چه تأثیری بر وقوع جنگ جهانی داشت؟
2. تحلیل و قضاوت شما دربارهٔ مهم‌ترین علت وقوع جنگ جهانی اول چیست؟
3. با استفاده از قوهٔ تخیل خود، حوادثی را که بر سر مردم آن زمان گذشته است در چند سطر بنویسید.
4. مفاد قرارداد ۱۹۱۹ چه بود و چرا با مخالفت گستردهٔ شخصیت‌های ملی و مذهبی مواجه شد؟
5. اقدامات فرهنگی رضاشاه و پیامد آنها را توضیح دهید.

۱. شهربانی خواف ماهانه مبلغ ۱۵۰ ریال برای ایشان تعیین کرده بود؛ چند سال بعد، مدرس از همان پول در گوشه‌ای از شهر خواف آب‌انباری ساخت.

۱۳۰

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۰

۱۰

جنگ جهانی دوم و جهان پس از آن

حدود ۲۱ سال پس از پایان جنگ جهانی اول، بار دیگر جهان گرفتار جنگی شد که مرگ‌بارترین و ویرانگرترین حادثهٔ تاریخ بشر شناخته می‌شود. شما در این درس زمینه‌ها، عوامل، آثار و پیامدهای مختلف این جنگ و مهم‌ترین تحولات سیاسی جهان پس از آن را بررسی و تجزیه و تحلیل خواهید کرد.

فعالیت ۱

با راهنمایی دبیر دربارهٔ این موضوع گفت‌وگو کنید که چرا تجربهٔ تلخ جنگ جهانی اول، مانع بروز جنگ جهانی دوم نشد. پیشنهادهای شما برای گسترش و استحکام صلح و دوستی جهانی و جلوگیری از جنگ و ویرانی چیست؟

جهان در فاصلهٔ دو جنگ بزرگ

در فاصلهٔ میان دو جنگ، جهان و به‌ویژه کشورهای اروپایی گرفتار مسائل و مشکلات بزرگی شدند که زمینه را برای جنگ جهانی دوم فراهم آورد. مهم‌ترین این مسائل و مشکلات، صلح ناپایدار و ناخشنودی از قراردادهای صلح ورسای، ضعف جامعهٔ ملل، بحران اقتصادی و ظهور حکومت‌های خودکامهٔ تک‌حزبی و نظامی‌گرا بود.

صلح ناپایدار

پس از پایان جنگ جهانی اول و امضای پیمان صلح ورسای، چنین به نظر می‌رسید که اروپا و سایر نقاط دنیا در حال ورود به عصر ثبات، صلح، دوستی و آرامش بین‌المللی هستند، اما تاریخ به گونهٔ دیگری رقم خورد. پیمان‌های مذکور خیلی از دولت‌ها را راضی نکرد. آلمانی‌ها که پیمان صلح ورسای را تحقیرآمیز و ناعادلانه می‌دانستند، از همان ابتدا درصدد تغییر یا لغو آن برآمدند.

ضعف جامعهٔ ملل

جامعهٔ ملل که برای کمک به حل و فصل اختلافات کشورها و جلوگیری از دشمنی و جنگ میان دولت‌ها به‌وجود آمده بود، فاقد قدرت کافی برای تحقق این هدف بود و تصمیماتش ضمانت اجرایی لازم را نداشت. حضور نداشتن برخی از کشورها در این نهاد بین‌المللی نقش مهمی در ناکامی آن داشت. آمریکا که خود پیشنهاد تأسیس جامعهٔ ملل را داده بود، به عضویت آن درنیامد. شوروی نیز عضو این نهاد جهانی نشد. آلمان و ژاپن هم که عضویت داشتند، با خروج از آن موجب بی‌اعتباری بیشتر جامعهٔ ملل شدند. به همین سبب بود که جامعهٔ ملل در فاصلهٔ میان دو جنگ در مقابل تهاجم نظامی برخی دولت‌ها به کشورهای دیگر، اقدام بازدارنده و مؤثری نتوانست انجام دهد.

۱۳۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۱

وضعیت رژیم پهلوی

پس از تبعید امام خمینی و سرکوب شدید مخالفان، اوضاع سیاسی آرام‌تر شد. همچنین با افزایش چشمگیر درآمدهای نفتی ایران در دوران طولانی نخست‌وزیری امیرعباس هویدا، حکومت پهلوی برای تقویت و تحکیم پایه‌های اقتدار خود به اقداماتی نمایشی دست زد. برگزاری جشن تاج‌گذاری و جشن‌های دوهزار و پانصد سالهٔ شاهنشاهی، منحل کردن احزاب موجود و ایجاد حزبی واحد به نام حزب رستاخیز از جملهٔ این اقدامات بود. با این حال وضعیت زندگی و معیشت عموم مردم که بیشتر در روستاها زندگی می‌کردند، مناسب نبود و در بیشتر نقاط ایران روستانشین‌ها در فقر و بی‌سوادی به سر می‌بردند[1]. در زمینهٔ فرهنگی نیز رژیم پهلوی کوشید میان فرهنگ ایرانی و فرهنگ اسلامی تقابلی مصنوعی ایجاد کند. پیرو همین سیاست و به بهانهٔ ناهمخوانی تاریخ هجری شمسی با فرهنگ ایرانی، تاریخ شاهنشاهی را جایگزین تقویم هجری شمسی کرد.

محمدرضاشاه پهلوی هنگام ملاقات با نیکسون رئیس‌جمهور آمریکا

امیرعباس هویدا هنگام معرفی اعضای کابینهٔ خود به شاه

تداوم مبارزه

الف) فعالیت سیاسی: امام‌خمینی در طول دوران تبعید در نجف اشرف با صدور اعلامیه به مناسبت‌های مختلف و فرستادن پیام به سران و مردم کشورهای اسلامی و نیز با تدریس مباحث ولایت فقیه، مبانی حاکمیت دینی را ترسیم می‌کردند. در همین دوران، شاگردان و علاقه‌مندان به اندیشهٔ ایشان، مساجد و دانشگاه‌ها را به کانون مبارزه علیه رژیم پهلوی تبدیل کرده بودند. **جبههٔ ملی و نهضت آزادی** نیز در چارچوب قانون اساسی به مبارزات خود ادامه می‌دادند.

۱. اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج ۶، ص ۶۸۵

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۲

ب) مبارزهٔ فرهنگی: مبارزهٔ فرهنگی با اتکا بر آگاهی دادن به مردم و تبلیغ و ترویج باورهای دینی به همراه روشنگری علیه اقدامات رژیم پهلوی صورت می‌گرفت. روحانیون، معلمان، استادان دانشگاه، دانشجویان و دانش‌آموزان در عرصهٔ مبارزهٔ فرهنگی با رژیم فعالیت می‌کردند و در مساجد، حسینیه‌ها و مدارس و دانشگاه‌ها به ترویج فرهنگ دینی مشغول بودند.

معروف‌ترین چهره‌های فرهنگی علامهٔ طباطبایی، آیت‌الله طالقانی، آیت‌الله مطهری، آیت‌الله بهشتی، دکتر شریعتی، دکتر باهنر و دکتر مفتح بودند.

ب) مبارزهٔ مسلحانه: در کنار مبارزهٔ سیاسی و فرهنگی، گروه‌هایی از جوانان به سوی مبارزهٔ مسلحانه کشیده شدند. معروف‌ترین این گروه‌ها در این دوران عبارت بودند از:

ـ هیئت‌های مؤتلفهٔ اسلامی: این گروه، پس از تبعید امام خمینی، مبارزهٔ مسلحانه و ترور سران حکومت پهلوی را محور کار خود قرار داد و حسنعلی منصور، نخست‌وزیر وقت، را ترور کرد. این کار را محمد بخارایی، از اعضای این گروه، انجام داد. پس از این واقعه، بیشتر اعضای این گروه دستگیر و چهار تن از آنان اعدام شدند و برخی هم به حبس‌های طولانی محکوم گردیدند.

ـ حزب ملل اسلامی: این گروه با آرمان برپا کردن حکومت اسلامی به نبرد مسلحانه روی آورد اما اعضای آن پیش از هر اقدامی دستگیر و زندانی شدند.

ـ سازمان مجاهدین خلق: گروهی از جوانان عضو نهضت آزادی بعد از قیام ۱۵ خرداد فعالیت سیاسی را کنار گذاشتند و به جنگ مسلحانه روی آوردند. آنها در آغاز تفکر اسلامی داشتند ولی به مرور زمان دچار انحراف فکری شدند و به مارکسیسم تمایل پیدا کردند. در سال ۱۳۵۰ بیشتر اعضای این سازمان یا دستگیر شدند و یا در تسویه‌های درون‌گروهی از بین رفتند.

ـ سازمان چریک‌های فدایی خلق: این گروه از همان ابتدا با الهام از افکار مارکسیستی به مبارزهٔ مسلحانه روی آوردند و تعدادی از آنها در درگیری با مأموران رژیم یا در زندان به قتل رسیدند.

فعالیت ۴

فکر کنیم و پاسخ دهیم

به نظر شما، چرا امام خمینی مبارزهٔ مسلحانه را اساس حرکت خود قرار ندادند؟

شهید آیت‌الله سعیدی
(۱۳۰۸-۱۳۴۹ ش)

بسیاری از مبارزان زندانی و شکنجه شدند. تعدادی از آنان مانند آیت‌الله سعیدی و آیت‌الله غفاری، زیر شکنجه به شهادت رسیدند و بسیاری نیز مانند آیت‌الله طالقانی تا اوج‌گیری انقلاب اسلامی در زندان بودند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۳

بیشتر بدانیم

دکتر علی شریعتی، متفکر نواندیش مسلمان

وی در ۱۳۱۲ در خانواده‌ای اهل علم و دین، در خراسان رضوی به دنیا آمد. او ابتدا به عنوان معلم به استخدام وزارت فرهنگ درآمد. سپس به فرانسه رفت و مدرک دکتری تاریخ خود را از آنجا گرفت.

شریعتی پس از برگشت به ایران، از حدود نیمهٔ دوم دههٔ چهل در مراکزی مانند حسینیهٔ ارشاد، مساجد و انجمن‌های اسلامی دانشگاه‌های بسیاری از دیگر شهرهای ایران، با سخنرانی‌های پرشور و نوشته‌های برانگیزانندهٔ خود ابعاد اجتماعی و انقلابی اسلام و به‌ویژه مذهب تشیع را به علاقه‌مندان معرفی می‌کرد. نوشته‌ها و سخنرانی‌های فراوان و بسیار مؤثر شریعتی در این دوره بسیاری از جوانان را که جذب ایدئولوژی مارکسیسم و گروه‌های مبارز چپ شده بودند، به دامن اسلام و تشیع بازگرداند. به همین دلیل هم بارها دستگاه‌های امنیتی حکومت پهلوی او را بازداشت و از کار بیکار کردند.

شریعتی سرانجام پس از یک دوره زندان و زندگی مخفی از ایران خارج شد. در ۲۹ خرداد ۱۳۵۶ به طرز مشکوکی در لندن وفات یافت و پیکر او در زینبیهٔ دمشق به خاک سپرده شد.

شریعتی آثار زیادی در زمینه‌های اسلام‌شناسی و شیعه‌شناسی دارد که شامل سخنرانی‌های او در حسینیهٔ ارشاد، دانشگاه‌ها و سایر جاها است. از جملهٔ آثار او می‌توان به **مذهب علیه مذهب**، **فاطمه فاطمه است**، **ابوذر و اسلام‌شناسی** اشاره کرد.

به فاصله چند ماه، حاج آقا مصطفی، فرزند ارشد امام خمینی، به‌طرز مشکوکی از دنیا رفت. درگذشت او، جنان تلاطم و موجی به‌وجود آورد و جان تازه‌ای به مبارزات بخشید که می‌توان فهمید چرا حضرت امام، رحلت او را «از الطاف خفیه الهی برای انقلاب اسلامی» خواند. او از لحاظ ذهنی و استعداد علمی، جزء افراد کم نظیر بود و جرئت و جسارتش در مباحث علمی، در کتاب‌هایش قابل مشاهده است.

مصطفی خمینی از ابتدای مبارزات، یعنی ماجرای انجمن‌های ایالتی، حضوری کاملاً محسوس داشت و در نهضت پانزده خرداد نیز، مردم قم را به حرکت به سوی صحن حرم حضرت معصومه هدایت کرد که البته منجر به دستگیری وی توسط ساواک و زندانی در قزل قلعه شد. امام خمینی او را به جهت جامعیت، شجاعت، بی‌اعتنایی به زرق و برق دنیا و تهذیب نفس، امید آینده اسلام می‌دانست.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۴

حضور گستردهٔ زنان در راه‌پیمایی‌های دوران انقلاب اسلامی

آغاز انقلاب اسلامی

انتشار مقالهٔ توهین آمیز نسبت به امام خمینی

در ۱۷ دی ۱۳۵۶ مقالهٔ توهین‌آمیزی علیه امام خمینی در روزنامهٔ اطلاعات منتشر شد. به دنبال انتشار این مقاله، مردم قم در ۱۹ دی ۱۳۵۶قیام کردند اما مأموران حکومتی آنها را به خاک و خون کشیدند. در چهلم شهدای قم، در ۲۹ بهمن همان سال مردم تبریز به پا خاستند که این اجتماع نیز با یورش نیروهای حکومت مواجه شد و تعدادی شهید یا مجروح شدند.

در سال ۱۳۵۷ اعتراضات به شهرهای دیگر گسترش یافت. پیام این قیام تجدید عهد با رهبری انقلاب و افزایش تنفر از رژیم شاهنشاهی بود.

با گسترش قیام، جمشید آموزگار در مرداد ۱۳۵۷ در اصفهان حکومت نظامی برقرار کرد اما این تدبیر ثمری نداشت؛ درنتیجه، شاه مجبور شد آموزگار را برکنار کند و جعفر شریف‌امامی را با شعار «آشتی ملی» به نخست وزیری بگمارد. امام خمینی با ارسال پیام و افشای نیرنگ تازهٔ رژیم پهلوی، خواهان ادامهٔ مبارزه تا سرنگونی نظام پادشاهی در ایران شدند. به همین جهت تظاهرات مردم در شهرهای ایران ادامه پیدا کرد. در تهران بعد از برگزاری نماز عید فطر(۱۳ شهریور) تظاهرات گسترده‌ای صورت گرفت و تکرار آن در سه روز بعد با حضور انبوه و یکپارچهٔ زنان همراه بود.

قیام خونین ۱۷ شهریور

حکومت پهلوی برای جلوگیری از ادامهٔ تظاهرات و اعتراضات در روز جمعه ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ در تهران و چند شهر دیگر حکومت نظامی برقرار کرد. مردم تهران بی‌اعتنا به اخطارها و هشدارهای رژیم در میدان شهدا (ژالهٔ سابق) تجمع کردند.

۱۳۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۵

دژخیمان پهلوی مردم را به گلوله بستند و جمع زیادی از آنان را به شهادت رساندند. به دنبال این جنایت هولناک، رئیس جمهور آمریکا بار دیگر به صراحت از رژیم پهلوی حمایت کرد.

هجرت امام خمینی به فرانسه

پس از اوج‌گیری انقلاب اسلامی، امام خمینی تحت فشار سیاسی و امنیتی سازمان امنیت عراق و ساواک، قصد عزیمت به کویت داشتند اما دولت کویت حاضر به پذیرش ایشان نشد.

از این رو به فرانسه رفتند و در دهکده‌ای به نام نوفل‌لوشاتو در حومهٔ پاریس ساکن شدند (۱۴ مهر ۱۳۵۷).

اقامت چند ماههٔ امام در فرانسه دو نتیجهٔ مهم برای انقلاب داشت:

ـ ایشان با استفاده از امکانات تبلیغی، مصاحبه و سخنرانی جنایات حکومت پهلوی را افشا می‌کردند؛

ـ امکان ملاقات مبارزان با رهبری انقلاب فراهم آمد و پیام‌های امام با شتاب بیشتری در ایران منتشر شد.

تظاهرات مردم تهران در شهریور ۱۳۵۷

حضرت امام خمینی در نوفل لوشاتو

حماسهٔ ماه محرم

شاه پس از سرکوب تظاهرات دانشجویان و دانش‌آموزان در مقابل دانشگاه تهران (۱۳آبان)، ارتشبد غلامرضا ازهاری را جانشین شریف‌امامی کرد تا وی با برقرار کردن حکومت نظامی از سرعت حرکت انقلاب بکاهد. اما شروع ماه محرم، مبارزه را وارد مرحلهٔ تازه‌ای کرد. در روزهای تاسوعا و عاشورا میلیون‌ها تن از مردم در شهرهای مختلف، از جمله تهران، با شرکت در تظاهرات مسالمت‌آمیز سقوط حکومت پهلوی و برقراری حکومت اسلامی را فریاد زدند.

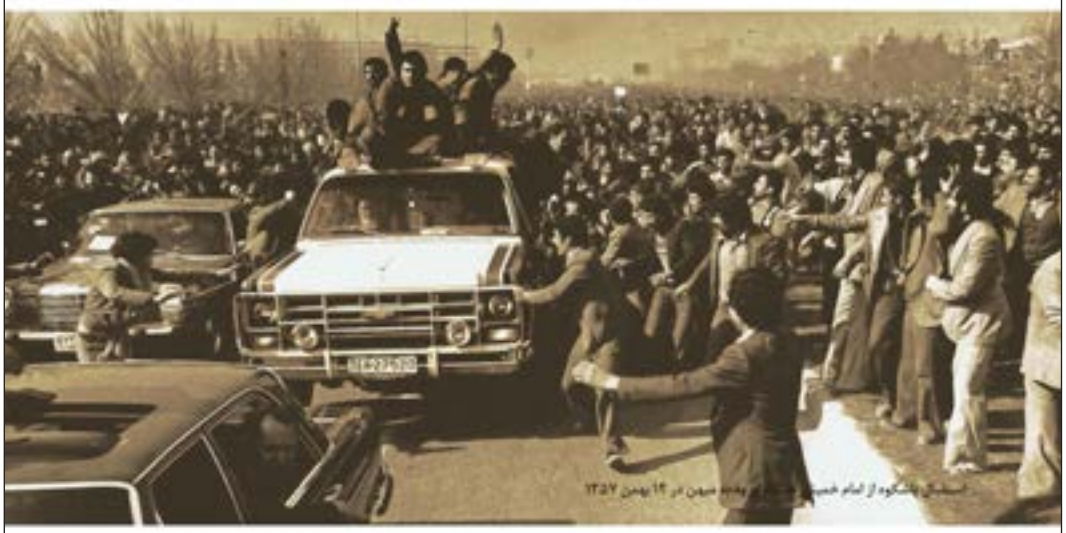
راه‌پیمایی میلیونی مردم تهران در تاسوعای حسینی، ۲۹ آذر ۱۳۵۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۶

این تظاهرات عظیم دولت آمریکا را به این نتیجه رساند که روی کار آوردن دولت نظامی از هاری نتیجه‌ای نداشته است؛ به علاوه، مردم ایران متحد و در اطاعت از رهبر خود مصمم و جدی هستند و بالاخره اینکه آمریکا برای حفظ منافع خود در ایران باید به فکر مهرهٔ دیگری غیر از محمدرضا شاه باشد.

شاه در نیمهٔ دی ۱۳۵۷ در حالی که تصمیم به خروج از ایران گرفته بود، به دستور آمریکایی‌ها و برای جلوگیری از پیروزی انقلاب اسلامی، شاپور بختیار را، که قبلاً عضو جبههٔ ملی و از مخالفان رژیم بود، نخست‌وزیر خود کرد. امام خمینی در ۲۳ دی با ارسال پیامی تشکیل شورای انقلاب را به اطلاع مردم رساندند. این شورا که از افراد شایسته، مسلمان، متعهد و مورد اعتماد ایشان تشکیل شده بود، وظیفه داشت زمینهٔ انتقال قدرت را فراهم کند. ده روز پس از تشکیل دولت بختیار، در ۲۶ دی، شاه از ایران رفت و شور و شعف مردم ایران بیشتر شد.

استقبال باشکوه از امام خمینی [illegible] بهمن در ۱۲ بهمن ۱۳۵۷

ورود امام خمینی به ایران، تشکیل دولت موقت و پیروزی انقلاب

در ۱۲ بهمن ۱۳۵۷ رهبر انقلاب با شکوه فراوان و در میان استقبال بی‌نظیر مردم وارد ایران شدند. در ۱۵ بهمن به پیشنهاد شورای انقلاب، مهندس مهدی بازرگان را به عنوان نخست‌وزیر دولت موقت انقلابی معرفی و از همه تقاضا کردند که از او حمایت کنند. امام خمینی در حکم خود، علاوه بر شرط «درنظر نگرفتن روابط حزبی و گروهی»، چند وظیفه برای دولت موقت تعیین کرد. مهندس بازرگان در بیست و پنجم بهمن ۱۳۵۷ کابینه خود را که تقریباً همگی از اعضا یا طرفداران نهضت آزادی و جبهه ملی بودند، معرفی کرد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۷

با حملهٔ نیروهای گارد شاهنشاهی به افراد نیروی هوایی که به انقلاب پیوسته بودند (۲۰ بهمن)، تهران به شهری نظامی مبدل شد. حکومت پهلوی قصد داشت در بعد از ظهر ۲۱ بهمن و شب ۲۲ بهمن حکومت نظامی برقرار کند؛ سپس، به کمک نظامیان وابسته به خود و با نظارت ژنرال هایزر آمریکایی، کودتایی نظامی ترتیب دهد و رهبر انقلاب و اعضای شورای انقلاب را دستگیر و انقلاب را سرکوب کند اما امام خمینی با توکل به الطاف خداوند، حکومت نظامی را غیرقانونی اعلام کردند. مردم به کمک ارتشیانی که به انقلاب پیوسته بودند، مراکز نظامی را در تهران و شهرهای بزرگ تصرف کردند. رادیو و تلویزیون نیز در اختیار مردم قرار گرفت و با اعلام صدای انقلاب و پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن، زنگ سقوط نظام شاهنشاهی به صدا درآمد.

تهران ـ ۲۲ بهمن ۱۳۵۷

پرسش‌های نمونه

۱ـ تصویب نامهٔ قانون انتخابات انجمن های ایالتی و ولایتی، چه تغییراتی در انتخابات انجمن‌ها ایجاد کرد؟

۲ـ منظور از مبارزهٔ فرهنگی چیست و چه گروه‌ها و شخصیت‌هایی با حکومت پهلوی مبارزهٔ فرهنگی می‌کردند؟

۳ـ برجسته‌ترین اقدام حکومت پهلوی برای استانداردسازی چه بود؟

۴ـ چرا حکومت پهلوی در سال ۱۳۵۶ عرصهٔ فضای باز سیاسی را مطرح کرد؟

۵ـ چاپ مقالهٔ توهین‌آمیز نسبت به امام خمینی در روزنامهٔ اطلاعات چه پیامدی داشت؟

۶ـ ادامهٔ مبارزهٔ مردم با حکومت پهلوی در روزهای تاسوعا و عاشورای ۱۳۵۷ آمریکا را به چه نتایجی رساند؟

۱۳۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۸

درس ۱۱
استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، با فرمان و تأکید امام خمینی ﷺ، دولت موقت و شورای انقلاب مأموریت یافتند که هر چه زودتر اقدامات لازم برای تعیین و تأسیس نظام سیاسی جدید را انجام دهند. در این درس شما مهم‌ترین اقداماتی را که به تأسیس، استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی انجامید و نیز توطئه‌های دشمنان داخلی و خارجی برای جلوگیری از استقرار و تثبیت نظام نوپای اسلامی را بررسی خواهید کرد.

استقرار نظام جمهوری اسلامی

از فردای پیروزی انقلاب اسلامی، دولت موقت انقلاب به ریاست مهندس مهدی بازرگان به همراه شورای انقلاب علاوه بر ادارهٔ امور کشور، برای استقرار نظام سیاسی جدید کارهای مهمی انجام دادند.

۱ـ برگزاری همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی جدید

این همه‌پرسی روزهای ۱۰ و ۱۱ فروردین ۱۳۵۸ برگزار شد و نتیجهٔ آن که در ۱۲ فروردین اعلام شد، نشان داد که بیش از ۹۸ درصد شرکت‌کنندگان به جمهوری اسلامی رأی مثبت داده‌اند. به همین دلیل، ۱۲ فروردین در تقویم به عنوان روز جمهوری اسلامی نام‌گذاری شده است.

همه پرسی جمهوری اسلامی ۱۰ و ۱۱ فروردین ۱۳۵۸

مهندس مهدی بازرگان، رئیس دولت موقت انقلاب، در کنار امام خمینی ﷺ

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۹

۲ـ تدوین قانون اساسی

چند ماه بعد از همه‌پرسی، مردم با حضور در پای صندوق‌های رأی، ۷۲ نمایندهٔ مجلس خبرگان قانون اساسی را برگزیدند تا قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران را تدوین و تصویب کنند. مجلس خبرگان قانون اساسی از مرداد ۱۳۵۸ کار تدوین قانون اساسی جدید را آغاز کرد.

تسخیر لانه جاسوسی: در زمان تدوین قانون اساسی، دانشجویان موسوم به پیرو خط امام در ۱۳ آبان ۱۳۵۸ سفارت آمریکا را در تهران تسخیر کردند. آنان علت این اقدام را تداوم دشمنی‌ها و توطئه‌های دولت آمریکا علیه انقلاب اسلامی و دخالت در امور داخلی ایران از جمله اجازهٔ ورود به محمدرضاشاه پهلوی برای سفر به آن کشور اعلام کردند. امام خمینی این اقدام دانشجویان را تأیید کرد و آن را انقلاب دوم خواند. مجلس خبرگان قانون اساسی نیز از تسخیر سفارت آمریکا توسط دانشجویان حمایت کرد. مهندس بازرگان و اعضای کابینهٔ او که با این اقدام موافق نبودند، استعفا کردند و شورای انقلاب مسئولیت ادارهٔ کشور و تکمیل روند استقرار نظام سیاسی جدید را عهده‌دار شد.

پس از آنکه نمایندگان مجلس خبرگان قانون اساسی جدید را تدوین و تصویب کردند، این قانون به همه‌پرسی گذاشته شد (آذر ۱۳۵۸) و مورد تأیید اکثر مردم ایران قرار گرفت.

کاوش خارج از کلاس

با مقایسهٔ قانون اساسی مشروطه و قانون اساسی جمهوری اسلامی، سه تفاوت اساسی آنها را در حوزهٔ قدرت و مدیریت سیاسی کشور بیان کنید.

۳ـ شکل‌گیری هیئت دولت براساس قانون اساسی جدید

با تدوین و تصویب قانون اساسی، زمینه برای برگزاری انتخابات ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی و تشکیل دولت دائم فراهم آمد. ابتدا انتخابات ریاست جمهوری (بهمن ۱۳۵۸) انجام شد و ابوالحسن بنی‌صدر به عنوان نخستین رئیس‌جمهوری اسلامی ایران انتخاب گردید. با فاصلهٔ کوتاهی انتخابات مجلس شورای اسلامی نیز برگزار شد (اسفند ۱۳۵۸).

پس از شروع به کار مجلس شورای اسلامی، ابتدا محمدعلی رجایی به‌عنوان نخست‌وزیر معرفی گردید و سپس وزرای معرفی شده توسط او از مجلس شورای اسلامی رأی اعتماد گرفتند؛ دولت دائم بر سر کار آمد و مدیریت امور کشور را از شورای انقلاب تحویل گرفت.

اعضای هیئت دولت شهید محمدعلی رجایی در دیدار با حضرت امام (ره)

با برگزاری انتخابات اولین دورهٔ مجلس خبرگان رهبری (آذر ۱۳۶۱) و تشکیل مجلس خبرگان رهبری، تمامی ارکان سیاسی کشور مطابق قانون اساسی شکل گرفتند و نظام سیاسی جمهوری اسلامی به طور کامل استقرار یافت.

۴ـ تأسیس نهادهای انقلابی

تأسیس نهادهای انقلابی یکی از گام‌های مهم و تأثیرگذار در روند استقرار نظام جمهوری اسلامی محسوب می‌شود که هم‌زمان با شکل‌گیری ارکان سیاسی اتفاق افتاد. تنوع و گسترهٔ وسیع این نهادها که ابعاد مختلف سیاسی، امنیتی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه را در بر می‌گرفت، بیانگر بینش مدیریت منسجم و جامع حضرت امام بود.

بلافاصله پس از پیروزی انقلاب اسلامی، به فرمان امام خمینی **کمیتهٔ انقلاب اسلامی** تأسیس شد. این کمیته وظیفهٔ حفظ نظم و امنیت و دستگیری سران جنایتکار رژیم پهلوی را بر عهده داشت.

کمی بعد از آن، جوانان شجاع و مبارز ایرانی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی را به وجود آوردند تا از آرمان‌ها و دستاوردهای انقلاب پاسداری کند. **جهاد سازندگی** نیز برای عمران آبادانی و رفع فقر و محرومیت از روستاها شکل گرفت. همچنین، **کمیتهٔ امداد امام خمینی** برای حمایت از محرومان و مستضعفان و **نهضت سواد آموزی** با هدف ترویج فرهنگ سوادآموزی و کاهش و رفع بی‌سوادی شروع به کار کردند. کمی بعد نیز بنیاد شهید، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و بسیج مستضعفان به فرمان رهبر انقلاب اسلامی به وجود آمدند. افزون بر آنها، دادگاه‌ها و دادسراهای انقلاب اسلامی برای رسیدگی به پروندهٔ مقامات و مأموران رژیم سابق تشکیل شدند.

در بُعد آیینی و مناسکی نیز اولین نماز جمعه به امامت آیت‌الله طالقانی (۵ مرداد ۱۳۵۸) در تهران و سپس به‌تدریج در سایر شهرستان‌ها اقامه گردید.

اقامهٔ نخستین نماز جمعهٔ تهران به امامت آیت‌الله طالقانی در دانشگاه تهران

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۱

پیشتر بدانیم

آیت‌الله طالقانی

آیت‌الله سیدمحمود طالقانی در سال ۱۲۸۹ش در روستای گلیرد طالقان متولد شد. تحصیلات مقدماتی را در زادگاهش شروع کرد و در تهران و قم به تحصیلات خود ادامه داد و موفق به کسب اجازهٔ اجتهاد از آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری گردید. او مدت کوتاهی هم برای تحصیل در نجف رحل اقامت افکند و پس از بازگشت از نجف در تهران در مدرسهٔ سپهسالار به تدریس علوم دینی مشغول شد. در سال ۱۳۱۸ به دلیل مبارزه علیه حکومت رضاشاه مدتی زندانی شد. از سال ۱۳۲۷ فعالیت خود را در مسجد هدایت شروع کرد و با حضور او مسجد هدایت به کانون فعالیت جوانان مسلمان و مبارز تبدیل شد. در سال ۱۳۳۴ به نهضت مقاومت ملی پیوست و به مبارزات خود با حکومت پهلوی ادامه داد. در شرایطی که اعضای جمعیت فداییان اسلام تحت تعقیب بودند، او به نواب صفوی و یارانش پناه داد. در سال ۱۳۳۸ به نمایندگی از سوی آیت‌الله بروجردی، در کنگرهٔ اسلامی قاهره شرکت کرد. به همراه مهدی بازرگان و یدالله سحابی، نهضت آزادی را تأسیس کرد. چندی بعد زندانی و در سال ۱۳۴۶ از زندان آزاد شد اما به دلیل ادامهٔ مبارزات علیه حکومت پهلوی به زابل تبعید گردید. پس از پایان دوران تبعید به مبارزات خود ادامه داد و در سال ۱۳۵۴ به زندان افتاد که تا آستانهٔ پیروزی انقلاب اسلامی در زندان بود. با پیروزی انقلاب تلاش خود را معطوف به تثبیت نظام جمهوری اسلامی کرد. طالقانی با حکم امام خمینی امامت نخستین نماز جمعه بعد از پیروزی انقلاب را بر عهده گرفت. عضویت در شورای انقلاب و نمایندگی امام خمینی در مجلس خبرگان قانون اساسی از جملهٔ مسئولیت‌های آیت‌الله طالقانی بود. او سرانجام در ۱۹ شهریور ۱۳۵۸ در تهران درگذشت.

توطئه‌ها و تلاش‌های دشمنان داخلی و خارجی

پیروزی انقلاب اسلامی و پیشرفت موفقیت‌آمیز روند استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران دشمنان خارجی و داخلی را بسیار آشفته و ناراحت کرد. با تسخیر لانهٔ جاسوسی و افشا شدن نقش آمریکا در توطئه علیه انقلاب اسلامی، خشم دولتمردان آمریکایی دوچندان شد. مهم‌ترین توطئه‌ها و تلاش‌هایی که دشمنان داخلی و خارجی علیه جمهوری اسلامی ایران انجام دادند به شرح زیرند:

۱ـ ایجاد آشوب و ناامنی

گروهک‌های ضد انقلاب با حمایت دشمنان خارجی انقلاب اسلامی در مناطق مختلف کشور به ویژه کردستان، خوزستان، سیستان و ترکمن صحرا (در استان گلستان کنونی) درصدد برآمدند که یکپارچگی و زندگی مسالمت‌آمیز اقوام ایرانی را به اختلاف و تفرقه تبدیل کنند و مسائل و مشکلات زیادی برای کشور و مردم آن مناطق به وجود آورند.

۲ـ ترور شخصیت‌ها و مردم انقلابی

مدت کوتاهی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، گروهک تروریستی فرقان برخی از شخصیت‌های برجستهٔ انقلابی مانند سیدعلی‌الله قرنی، رئیس ستاد مشترک ارتش، آیت‌الله استاد مطهری عضو سرشناس شورای انقلاب و از یاران نزدیک امام خمینی، دکتر مفتح، حاج‌مهدی عراقی و آیت‌الله قاضی طباطبایی را که از مبارزان سرشناس بودند، به شهادت رساند و به جان حجت‌الاسلام اکبر هاشمی‌رفسنجانی و آیت‌الله ربانی شیرازی نیز، که از شخصیت‌های مبارز به شمار می‌رفتند، سوءقصد کرد. پس از دستگیری اعضای گروه فرقان، سازمان مجاهدین خلق (منافقین) ترور را آغاز کردند و عدهٔ زیادی از مسئولان و شمار کثیری از مردم عادی را در کوچه و بازار به شهادت رساندند. ردپای این فرقه، در اغلب ترورها، تخریب‌ها و تلاش‌ها برای براندازی نظام اسلامی در سال‌های بعدی نیز دیده می‌شود. آنها با پشتیبانی سازمان‌های اطلاعاتی دشمن، کوشیدند تا برخی اعتراضات مردمی در سال‌های اخیر را به‌سوی اغتشاش و آشوب سوق دهند.

۱۴۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۲

امروزه سازمان مجاهدین خلق با فعالیت گسترده در فضای مجازی، تمام امکانات خود و نظام سلطه را به کار می‌گیرند تا ناامیدی، سستی، احساس حقارت و ترس از دشمن را در فضای روانی و ذهن ایرانیان، پراکنده سازند.

پیشتر بدانیم

یک توضیح

استاد شهید مرتضی مطهری

شهید مطهری

شهید مطهری در سال ۱۲۹۸ در فریمان در خراسان به دنیا آمد. پس از تحصیلات مکتب‌خانه‌ای، عازم حوزهٔ علمیه مشهد شد و سپس تحصیلاتش را در حوزهٔ علمیهٔ قم ادامه داد. در قم از محضر آیت‌الله بروجردی، امام خمینی، علامهٔ طباطبایی بهره برد. در سال ۱۳۳۴ فعالیت علمی خود را در دانشکدهٔ الهیات دانشگاه تهران آغاز کرد. در جریان قیام پانزده خرداد بازداشت و مدتی زندانی شد. در سال ۱۳۴۶ با عده‌ای از فعالان مذهبی، حسینیهٔ ارشاد را تأسیس کرد و در آنجا به روشنگری ادامه داد. به دلیل توجه به مشکلات جهان اسلام و به ویژه فلسطین، در سال ۱۳۴۸ مدتی بازداشت شد.

با اوج‌گیری انقلاب و هجرت امام خمینی به پاریس، به آنجا رفت و در حلقهٔ مشاوران و یاران نزدیک امام خمینی قرار گرفت و به عضویت شورای انقلاب در آمد. استاد مطهری در شامگاه ۱۱ اردیبهشت ۱۳۵۸ توسط گروه فرقان به شهادت رسید. آثار شهید مطهری در تبیین مبانی نظری انقلاب، بیداری مسلمانان و مقابله با تهاجم فرهنگی نقش اساسی داشته است.

کاوش خارج از کلاس

به انتخاب معلم خود، بخش‌هایی از آثار شهید مطهری را انتخاب کرده و خلاصه‌ای از آن را جهت بحث و گفت‌وگو در کلاس، آماده کنید.

بخشی از کارنامهٔ جنایت سازمان مجاهدین خلق

۶ تیر ۱۳۶۰	سوء قصد به جان آیت‌الله خامنه‌ای، امام جمعهٔ تهران و نمایندهٔ امام در شورای عالی دفاع
۷ تیر ۱۳۶۰	انفجار دفتر مرکزی حزب جمهوری اسلامی و شهادت ۷۲ تن از مسئولان، از جمله آیت‌الله بهشتی، رئیس شورای عالی قضایی، چهار وزیر و ۲۷ نمایندهٔ مجلس شورای اسلامی
۸ شهریور ۱۳۶۰	انفجار دفتر نخست‌وزیری و شهادت محمد علی رجایی، رئیس جمهوری، و دکتر محمد جواد باهنر، نخست‌وزیر
۱۴ شهریور ۱۳۶۰	انفجار دفتر دادستانی و شهادت آیت‌الله علی قدوسی، دادستان کل کشور
۲۰ شهریور ۱۳۶۰	شهادت آیت‌الله سید اسدالله مدنی، امام جمعهٔ تبریز در محراب نماز
۲۰ آذر ۱۳۶۰	شهادت آیت‌الله سید عبدالحسین دستغیب، امام جمعهٔ شیراز، هنگام عزیمت برای اقامهٔ نماز جمعه
۱۱ تیر ۱۳۶۱	شهادت آیت‌الله محمد صدوقی، امام جمعهٔ یزد، در محراب نماز جمعه
۲۳ مهر ۱۳۶۱	شهادت آیت‌الله عطاءالله اشرفی اصفهانی، امام جمعهٔ کرمانشاه در محراب نماز جمعه
۲۱ فروردین ۱۳۷۸	شهادت امیر سپهبد علی صیاد شیرازی، جانشین ستاد فرماندهی کل قوا
۱۳۶۰ به بعد	شهادت هزاران نفر از اقشار مختلف مردم ایران به جرم انقلابی و حزب‌اللهی بودن و یا حتی به جرم داشتن ظاهر اسلامی

۱۴۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۳

شهید بهشتی

شهید مفتح

شهید رجایی

شهید باهنر

۳ـ حملهٔ نظامی آمریکا به طبس

پس از اینکه دانشجویان پیرو خط امام سفارت آمریکا در تهران را تسخیر و اعضای سفارت را دستگیر و بازداشت کردند، دولتمردان آمریکایی در شرایط دشواری قرار گرفتند. از این‌رو، آمریکا با طراحی یک عملیات پیچیدهٔ نظامی، اقدام به پیاده کردن نیروهای ویژهٔ خود در صحرای طبس کرد (۵ اردیبهشت ۱۳۵۹). مأموریت این گروه زبدهٔ نظامی، تسخیر چند مرکز در تهران و خارج کردن آمریکاییان بازداشتی از ایران بود اما با عنایت خداوند، وقوع توفان شن و کاهش دید خلبانان آمریکایی باعث سقوط چند فروند بالگرد نظامی و کشته شدن تعدادی از نیروهای مهاجم شد. بقیه نیز با به جا گذاشتن بخشی از تجهیزات، اسناد و مدارک مجبور به فرار شدند.[۱]

۱ـ محمد منتظر قائم، فرمانده سپاه یزد، که پی در پی از اطلاع از حضور آمریکاییان در صحرای طبس خود را به آنجا رساند، ورد، پرواز بمباران هوایی، که به دستور ابوالحسن بنی‌صدر رئیس جمهور وقت صورت گرفت، به شهادت رسید. طی این بمباران هوایی، بخش مهمی از اسناد و مدارک بر جای مانده از آمریکایی‌ها، از بین رفت.

۱۴۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۴

بقایای لاشهٔ هواپیماها و بالگردهای آمریکایی در طبس

۴ـ طراحی کودتا

در تیر ۱۳۵۹، تعدادی از افسران وابسته به رژیم پهلوی و هوادار شاپور بختیار، موسوم به «سازمان نقاب»، با پشتیبانی سازمان جاسوسی آمریکا (سیا) و حکومت بعثی عراق کودتایی را طراحی کردند. کودتاچیان قصد داشتند با استفاده از امکانات نظامی پایگاه هوایی شهید نوژه همدان، محل سکونت حضرت امام و برخی مراکز مهم در پایتخت را بمباران و نظام جمهوری اسلامی ایران را ساقط کنند. این توطئه اندکی پیش از اجرا کشف و خنثی شد.

حزب توده نیز که به نفع حکومت شوروی در ایران جاسوسی می‌کرد، در سال ۱۳۶۰ش، قصد کودتا داشت که این توطئه نیز کشف و سران آن دستگیر شدند.

۵ـ نفوذ

ماه‌ها پیش از پیروزی انقلاب، دشمن به ویژه آمریکایی‌ها، با ایجاد ارتباط و نزدیک شدن به برخی جریان‌ها و چهره‌های مذهبی و سیاسی، تلاش کردند در «نظام انقلابی» که پس از سقوط پهلوی برپا می‌گردد، نفوذ کنند؛ راهبردی که در تمام سال‌های پس از انقلاب نیز، ادامه داشت.

نفوذ که یکی از روش‌های ورود به جبههٔ مقابل در جنگ نرم[1] است، روشی خاموش و تدریجی بوده و در بسیاری موارد، هدف مورد نفوذ، بدون آنکه خود بفهمد، طعمهٔ دشمنان قرار می‌گیرد. هزینهٔ نظامی در این روش، به شدت کاهش پیدا کرده و مهم‌تر از همه، دشمن هیچ‌گاه به شکل واضح و روشن، آشکار نمی‌شود و به همین دلیل، شناسایی و طرد نمی‌شود.

نفوذ می‌تواند مربوط به یک شخص و موردی باشد. در این نوع نفوذ، جبههٔ دشمن بر یک فرد تمرکز کرده و با انواع مختلفی از روش‌های فریبنده، مانند پول، مقام، جاذبه‌های جنسی یا با اقناع ذهن وی، بر فکر و ارادهٔ هدف او تسلط می‌یابد. جنین فردی، دیگر نیرویی از نیروهای دشمن بوده و خواسته یا ناخواسته، طبق اهداف دشمن عمل خواهد کرد. نفوذ فردی و موردی، در مواردی که فرد مورد هدف قرار گرفته از موقعیت سیاسی یا مذهبی یا اقتصادی خاصی برخوردار باشد، تأثیرگذاری چندین برابری خواهد داشت.

۱ـ در جنگ نرم، به جای آنکه جسم و بدن دو طرف جنگ در مواجههٔ نظامی در مقابل یکدیگر قرار گیرد، افکار، باورها، عواطف و ارادههای دو طرف در مقابل یکدیگر قرار می‌گیرد. در این جنگ، هر فردی که شکست بخورد، کشته نمی‌شود، بلکه وارد نیروهای جبههٔ مقابل شده است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۵

گاهی نیز نفوذ به شکل جمعی و جریانی طراحی می‌شود. در این نوع نفوذ، سیستم فکری و محاسباتی یک گروه از افراد انسانی و حتی در مواردی، نظام فکری یک جامعه، مورد هدف قرار می‌گیرد. ایجاد جریان‌های فکری مختلف فرهنگی، سیاسی و مذهبی که با باورها، آرمان‌ها و ارزش‌های جامعه هدف متفاوت و مخالف است، از پیامدهای جدی این نوع نفوذ است که در آن، از روش‌های مختلف تبلیغی و رسانه‌ای به عنوان یکی از مؤثرترین ابزارها استفاده می‌شود. در نفوذ جمعی، مردم و افراد گروه هدف، به شکلی فکر کرده و زندگی می‌کنند که در مسیر اهداف دشمن قرار دارد.

تثبیت نظام جمهوری اسلامی ایران

پس از انتخاب ابوالحسن بنی‌صدر به عنوان نخستین رئیس‌جمهوری اسلامی ایران، امام خمینی علاوه بر تنفیذ حکم ریاست جمهوری وی، فرماندهی کل قوا و ریاست شورای انقلاب را نیز به او واگذار کردند. قرار گرفتن در چنین موقعیت و مقامی بنی‌صدر را چنان مغرور کرد که از پذیرش محمدعلی رجایی، چهرهٔ انقلابی و مورد اعتماد امام و مردم، برای نخست‌وزیری امتناع می‌ورزید. سرانجام، با اصرار نمایندگان مجلس شورای اسلامی رجایی نخست‌وزیر شد. بنی‌صدر سپس با اختلاف‌فکنی میان مسئولان و نهادهای نظام، روز به روز از خط امام فاصله گرفت و به گروه‌های منحرف و معاند، مانند سازمان مجاهدین خلق، نزدیک شد. با شروع جنگ تحمیلی نیز نیروهای سپاه پاسداران را در تنگنای مالی و تسلیحاتی قرار داد و زمینهٔ سقوط خرمشهر را فراهم آورد. این اعمال و رفتار سبب شد که امام خمینی او را از فرماندهی کل قوا برکنار کند. چند روز بعد هم نمایندگان مجلس شورای اسلامی به عدم کفایت سیاسی او رأی دادند. این رأی به تأیید امام‌خمینی رسید و بنی‌صدر از منصب ریاست جمهوری نیز عزل گردید (خرداد ۱۳۶۰).

با خلع بنی‌صدر، محمد علی رجایی در دومین دورهٔ انتخابات ریاست جمهوری پیروز شد (۲ مرداد ۱۳۶۰) و محمد جواد باهنر را مأمور تشکیل کابینه کرد. دورهٔ ریاست جمهوری رجایی خیلی کوتاه بود؛ ایشان به همراه نخست‌وزیر و یاور انقلابی خود در انفجار دفتر نخست‌وزیری توسط منافقین در ۸ شهریور ۱۳۶۰ به شهادت رسید.

پس از شهادت رئیس جمهور رجایی و نخست‌وزیر باهنر، مجلس شورای اسلامی آیت‌الله مهدوی کنی را به ریاست هیئت دولت برگزید تا در ادارهٔ امور کشور و جنگ وقفه‌ای به وجود نیاید. اندکی بعد، مردم ایران در انتخابات سومین دورهٔ ریاست جمهوری بار دیگر با حضوری گسترده، به پای صندوق‌های رأی رفتند و آیت‌الله سید علی خامنه‌ای را به ریاست جمهوری اسلامی برگزیدند (۱۰ مهر ۱۳۶۰). ایشان نیز میرحسین موسوی را برای تصدی منصب نخست‌وزیری به مجلس شورای اسلامی معرفی کرد. آیت‌الله خامنه‌ای دو دور متوالی در سمت ریاست جمهوری اسلامی باقی ماند (۱۳۶۰ـ ۱۳۶۸ش). در این دوره، ثبات سیاسی و امنیتی بیشتری ایجاد شد و ادارهٔ امور جنگ با توان و موفقیت بیشتر به انجام رسید. همچنین در دورهٔ مذکور دانشگاه‌ها که پس از پیروزی انقلاب اسلامی تعطیل شده بودند، بازگشایی شدند (مهر ۱۳۶۴).

با بروز پاره‌ای از اختلافها میان مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان مشکلاتی در ادارهٔ کشور به وجود آمد. ازاین‌رو، به فرمان حضرت امام مجمع تشخیص مصلحت، مرکب از مسئولان عالی‌رتبهٔ کشور و صاحب‌نظران برجسته، تشکیل شد تا به اختلافات میان مجلس و شورای نگهبان رسیدگی کند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۶

پیشتر بدانیم

بازنگری در قانون اساسی

در اواخر زندگانی حضرت امام، عده‌ای از نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای عالی قضایی از ایشان درخواست کردند که قانون اساسی بازنگری و اصلاح شود. امام خمینی در تاریخ ۲۴ اردیبهشت ۱۳۶۸، هیئتی متشکل از ۲۰ نفر از شخصیت‌های مذهبی و سیاسی و ۵ نفر از نمایندگان مجلس شورای اسلامی را مأمور این کار کردند. هنوز فعالیت این هیئت به پایان نرسیده بود که بنیان‌گذار جمهوری اسلامی از دنیا رفتند. اما روند بازنگری و اصلاح قانون اساسی ادامه یافت. مهم‌ترین تغییر و اصلاحی که در قانون اساسی صورت گرفت، حذف منصب نخست‌وزیری و سپردن ریاست هیئت دولت به رئیس جمهور بود. همچنین شرط مرجعیت از شرایط رهبری حذف شد. سرانجام با نظر مساعد حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر انقلاب، همه‌پرسی اصلاحات قانون اساسی در ۶ مرداد ۱۳۶۸ برگزار شد و مردم به آن رأی مثبت دادند. هم زمان با این همه‌پرسی، انتخابات پنجمین دورهٔ ریاست جمهوری نیز انجام گرفت و حجت‌الاسلام اکبر هاشمی رفسنجانی به عنوان چهارمین رئیس‌جمهوری اسلامی ایران انتخاب شد.

ارتحال امام خمینی ﷺ و انتخاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به رهبری

امام خمینی در شامگاه ۱۳ خرداد ۱۳۶۸ بعد از یک دوره بیماری در ۸۷ سالگی از دنیا رفتند. خبر ارتحال حضرت امام را یادگار گرامی ایشان حجت‌الاسلام سید احمد خمینی صبح روز بعد به اطلاع مردم ایران و جهان رساند. دو روز بعد، پیکر مطهر امام شهیدان در میان حزن و اندوه میلیون‌ها نفر از تشییع‌کنندگان در بهشت زهرای تهران به خاک سپرده شد.

بلافاصله پس از رحلت بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، مجلس خبرگان رهبری تشکیل جلسه داد و با اکثریت قریب به اتفاق آرا، حضرت آیت‌الله سید علی خامنه‌ای را به دلیل داشتن شرایط و ویژگی‌های مندرج در اصل یکصد و نهم قانون اساسی[1] به مقام رهبری برگزید (۱۴ خرداد ۱۳۶۸).

تصاویر از تشییع جنازهٔ میلیونی امام خمینی ﷺ

۱ـ این شرایط عبارت‌اند از: اجتهاد، عدالت، تقوا، بینش صحیح سیاسی و اجتماعی، درایت، تدبیر، شجاعت و توانمندی‌های مدیریتی.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۷

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای هنگام خواندن وصیت‌نامهٔ حضرت امام در مجلس خبرگان ۱۴ خرداد ۱۳۶۸

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای از ابتدای نهضت تا زمان پیروزی انقلاب اسلامی به عنوان شاگرد و پیرو حضرت امام خمینی ﷺ حضور و نقش فعالی در مبارزه با رژیم پهلوی داشتند؛ ازاین‌رو، بارها دستگیر، زندانی و تبعید شدند. ایشان در دوران جمهوری اسلامی و در شرایطی که کشور گرفتار توطئه‌های پیچیدهٔ دشمنان خارجی و ضد انقلاب داخلی و نیز جنگ تحمیلی بود، همچون یاوری بصیر و ثابت‌قدم در خدمت انقلاب و حضرت امام بودند و مسئولیت‌های خطیری را عهده‌دار شدند که از جملهٔ آنها دو دوره ریاست جمهوری است. معظم‌له در تیر ۱۳۶۰، هدف حملهٔ تروریستی مجاهدین خلق قرار گرفتند که به شدت جراحت برداشتند و به شرف جانبازی انقلاب اسلامی نایل آمدند.

خبرگان ملت بر اساس چنین ویژگی‌ها و سوابقی، ایشان را برای رهبری انقلاب اسلامی، صالح، شایسته و لایق تشخیص دادند.

۱۴۸

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۸

بیشتر بدانیم

یادگار حضرت امام

حاج سید احمد آقا خمینی

حجت‌الاسلام سید احمد خمینی در ۲۴ اسفند ۱۳۲۴ در قم به دنیا آمد. تحصیلات دورهٔ ابتدایی و متوسطه را در زادگاهش گذراند و از دبیرستان حکیم نظامی قم در رشتهٔ طبیعی (علوم تجربی) دیپلم گرفت. همزمان با تحصیل در دبیرستان، ورزش فوتبال را نیز با جدیّت دنبال کرد. ایشان پس از اخذ دیپلم، تحصیلات حوزوی را پی گرفت. قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، علاقه‌اش به سیاست و عزمش را به مبارزه با حکومت پهلوی بیش از گذشته آشکار ساخت. حاج سید احمد آقا از سال ۱۳۴۳ و به دنبال دستگیری و تبعید رهبر نهضت اسلامی، امام خمینی، و برادر بزرگش، حاج آقا مصطفی خمینی، به ترکیه و سپس عراق، مسئولیت‌های سنگینی را در خانوادهٔ حضرت امام و نیز در عرصهٔ مبارزه با حکومت ستمشاهی بر عهده گرفت. به همین دلیل ساواک فعالیت‌هایش را زیر نظر گرفته بود. با این حال، او با تیزبینی و درایت دستورات امام را انجام می‌داد.

حاج سید احمد آقا در سال‌های ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶، برای درک محضر پدر و انتقال پیام‌های ایشان چندین بار به عراق سفر کرد. در ضمن این سفرها، به بهره‌گیری از محضر مدرسان مقیم عتبات عالیات و تکمیل تحصیلات علوم دینی همت گمارد. در جریان این رفت و آمدها، چندبار عوامل ساواک او را بازداشت و زندانی کردند. ایشان در سال ۱۳۵۲ش، سفر کوتاهی به لبنان داشت و در ضمن این سفر با امام موسی صدر، رهبر شیعیان لبنان، مصطفی چمران و دیگر مبارزان گفت‌وگو کرد. وی در سال ۱۳۵۶ش، به عراق رفت و در کنار رهبر انقلاب ماند. در سال ۱۳۵۷ش به همراه امام راهی پاریس شد و سپس همراه ایشان به ایران بازگشت. حاج سید احمد خمینی در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی و در دوران رهبری امام خمینی، در تصمیم‌گیری‌های مهم سیاسی و نیز انتقال اخبار و اطلاعات به حضرت امام نقش بسزایی داشت. ایشان روز ۲۱ اسفند ۱۳۷۳ دچار عارضهٔ قلبی و تنفسی شد. چهار روز بعد جان به جان‌آفرین تسلیم کرد و پیکرش در جوار تربت مطهر حضرت امام خمینی آرام گرفت.

پرسش‌های نمونه

۱ـ نقش و جایگاه مردم را در روند استقرار نظام جمهوری اسلامی توضیح دهید.

۲ـ چرا با وجود قانون اساسی مشروطه، پس از پیروزی انقلاب اسلامی قانون اساسی جدیدی تدوین و تصویب شد؟

۳ـ علت تسخیر سفارت آمریکا توسط دانشجویان پیرو خط امام و پیامد سیاسی مهم آن در بعد داخلی چه بود؟

۴ـ چه ارتباطی میان اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی و تأسیس نهادهای انقلابی وجود داشت؟

۵ـ به نظر شما علت استقامت نظام جمهوری اسلامی در برابر توطئه‌ها و دسیسه‌های سهمگین دشمنان داخلی و خارجی در دههٔ ۱۳۶۰ ش چه بوده است؟

۶ـ از دیدگاه شما مهم‌ترین آسیب‌هایی که انقلاب اسلامی را تهدید می‌کنند، کدام‌اند؟

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۹

درس ۱۲

جنگ تحمیلی و دفاع مقدس[1]

جنگ تحمیلی رژیم بعثی[2] عراق علیه ایران و دفاع مقدس ایرانیان در برابر نیروهای متجاوز بیگانه یکی از رخدادهای مهم و عبرت‌آموز تاریخ پر فراز و نشیب ایران به شمار می‌رود. با وجود اینکه قدرت‌های بزرگ و بسیاری از دیگر کشورها در این جنگ از صدام حمایت می‌کردند، ایرانیان با اتحاد و یکدلی به دفاع از میهن خود برخاستند و اجازه ندادند که یک وجب از خاکشان از دست برود. شما در این درس علل و عوامل بروز جنگ تحمیلی و گوشه‌ای از اقدامات ملت ایران در دوران دفاع مقدس را بررسی و تحلیل خواهید کرد.

فعالیت ۱

با راهنمایی دبیر دربارهٔ اهداف و انگیزه‌های صدام و حامیان خارجی او از تحمیل جنگ بر کشور ما با توجه به شرایط داخلی آن زمان ایران گفت‌وگو کنید.

تهاجم هوایی و زمینی ارتش بعثی صدام به ایران در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹

شروع جنگ تحمیلی

کشور کنونی عراق پس از جنگ جهانی اول و تجزیهٔ امپراتوری عثمانی، تحت قیمومیت انگلستان شکل گرفت. با تأسیس این کشور، اختلافات مرزی با ایران، که از دوران عثمانی به وجود آمده بود، همچنان ادامه یافت. در سال ۱۳۵۴ش (۱۹۷۵م) ایران و عراق برای پایان دادن به اختلافات مرزی و رفع منافشه بر سر اروندرود، قراردادی را با میانجیگری دولت الجزایر امضا کردند.[3]

۱ـ این درس با همکاری پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس تدوین شده است.
۲ـ بعثی منسوب به حزب بعث است که در سال ۱۹۴۸ م/ ۱۳۲۷ ش از طریق کودتا در عراق به قدرت رسید و حسن البکر دبیر کل آن حزب رئیس‌جمهور شد. حسن البکر در سال ۱۹۷۹ م/ ۱۳۵۸ ش تمام مسئولیت‌های حزبی و دولتی خود را به معاونش، صدام تکریتی، واگذار کرد. صدام تا سال ۲۰۰۳ م/ ۱۳۸۲ ش که با حملهٔ نظامی ائتلاف بین‌المللی به رهبری آمریکا سرنگون شد، به‌صورت دیکتاتوری حکومت می‌کرد.
۳ـ این قرارداد به قرارداد ۱۹۷۵ یا قرارداد الجزایر (الجزیره) معروف است و صدام که معاون رئیس‌جمهور عراق بود، به نمایندگی از آن کشور آن را امضا کرد. براساس قرارداد الجزایر، ایران و عراق توافق کردند که خط تالوگ ـ خطی که از عمیق‌ترین نقاط رود می‌گذرد ـ مرز دو کشور در اروندرود باشد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۰

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، دشمنان خارجی و در رأس آنها آمریکا که توانسته بودند مانع استقرار و استحکام نظام جمهوری اسلامی شوند، صدام را به مقابلهٔ نظامی با ایران تشویق کردند. ازاین‌رو، صدام در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ دستور حمله به ایران را صادر کرد و در پی آن، ارتش بعثی عراق از زمین و هوا به میهن عزیز ما هجوم آورد و جنگ تحمیلی آغاز شد[۱].

پیش از این نیز نیروهای ارتش بعثی عراق صدها بار از زمین و هوا و دریا به ایران حمله و صدها تن از مرزداران و مرزنشینان ایرانی را شهید، مجروح و اسیر کرده بودند.

انگیزه و اهداف صدام از تحمیل جنگ بر ایران

مهم‌ترین انگیزهٔ صدام برای هجوم نظامی به ایران و هدف‌های او از این هجوم عبارت بودند از:

۱ـ حاکمیت بر آبراه مهم اروندرود، دسترسی و تسلط بر خلیج فارس و جدایی جزایر سه‌گانهٔ ابوموسی، تنب کوچک و بزرگ و استان خوزستان از ایران؛

۲ـ تضعیف و نابودی انقلاب اسلامی و جلوگیری از انتشار افکار انقلابی در میان مردم عراق و مسلمانان سایر کشورها؛

۳ـ رسیدن به رهبری جهان عرب و ایفای نقش ژاندارمی در منطقه.

فعالیت ۲

ارزیابی و تحلیل

با توجه به سخنان امام خمینی(ره) همفکری کنید و بگویید انگیزه و هدف صدام از آغاز جنگ تحمیلی خود را «سردار قادسیه» می‌نامید چه بود؟

«صدام هم پیش خود فکر کرد و شیطان‌های بزرگ هم این فکر را در او تقویت کردند که تو به ایرانی که الآن به‌هم‌خورده و هرج و مرج است و ارتشی ندارد، حمله کن و اسم خودت را مثل سعد وقاص کن و خودت را فاتح قادسیه بخوان» (صحیفهٔ امام، ج ۱۶، ص ۱۹۲).

وضعیت نیروهای نظامی ایران در ابتدای جنگ

جنگ تحمیلی در شرایطی آغاز شد که کشور ما دوران حساس و دشوار پس از پیروزی انقلاب اسلامی و سقوط حکومت شاهنشاهی را می‌گذراند. ارتش و ژاندارمری به دلیل تصفیه یا فرار فرماندهان و بسیاری از افسران آمادگی کامل برای رویارویی با جنگی بزرگ را نداشتند. نیروی جوان و تازه تأسیس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با وجود محدودیت‌های تشکیلاتی، تجهیزاتی و تدارکاتی، سخت درگیر مقابله با آشوب‌های ضدانقلاب بود و نیروی مردمی بسیج نیز در حال شکل‌گیری بود.

صدام با این توهم که نیروهای مسلح ایران آمادگی و توان مقابله با ارتش او را ندارند، با پشتگرمی به حمایت سیاسی، نظامی، اقتصادی و اطلاعاتی سایر کشورها، به ویژه آمریکا و شوروی سابق، تصور می‌کرد که در مدت کوتاهی به هدف‌های خود می‌رسد. اعترافات افسران اسیر عراقی نشان می‌دهد که صدام مصمم بود با یک تهاجم برق‌آسا در مدت پنج تا شش هفته خوزستان را تسخیر کند و بخشی از اهداف خود را محقق سازد.

مجامع بین‌المللی و جنگ تحمیلی

مجامع بین‌المللی و در رأس آن شورای امنیت سازمان ملل متحد که مسئولیت حفظ صلح و امنیت جهانی و جلوگیری از تجاوز دولت‌ها به دیگر کشورها را برعهده دارد، در برابر

۱ـ هم‌زمان با شروع حملات هوایی به فرودگاه‌ها و مراکز مهم در تهران، اصفهان، شیراز، اهواز، همدان، تبریز، سنندج، بوشهر، کرمانشاه و امیدیه، نیروی زمینی عراق نیز تهاجم خود را با ۱۲ لشکر (۵ لشکر زرهی، ۵ لشکر پیاده و ۲ لشکر مکانیزه) و یک تیپ نیروی گارد ریاست جمهوری، در طول ۱۲۰۰ کیلومتر مرز مرزی آغاز کرد. اما بیشترین فشار در جبههٔ جنوبی برای اشغال خوزستان وارد می‌شد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۱

گاهی نیز نفوذ به شکل جمعی و جریانی طراحی می‌شود. در این نوع نفوذ، سیستم فکری و محاسباتی یک گروه از افراد انسانی و حتی در مواردی، نظام فکری یک جامعه، مورد هدف قرار می‌گیرد. ایجاد جریان‌های فکری مختلف فرهنگی، سیاسی و مذهبی که با باورها، آرمان‌ها و ارزش‌های جامعه هدف متفاوت و مخالف است، از پیامدهای جدی این نوع نفوذ است که در آن، از روش‌های مختلف تبلیغی و رسانه‌ای به عنوان یکی از مؤثرترین ابزارها استفاده می‌شود. در نفوذ جمعی، مردم و افراد گروه هدف، به شکلی فکر کرده و زندگی می‌کنند که در مسیر اهداف دشمن قرار دارد.

تثبیت نظام جمهوری اسلامی ایران

پس از انتخاب ابوالحسن بنی‌صدر به عنوان نخستین رئیس‌جمهوری اسلامی ایران، امام خمینی علاوه بر تنفیذ حکم ریاست جمهوری وی، فرماندهی کل قوا و ریاست شورای انقلاب را نیز به او واگذار کردند. قرار گرفتن در چنین موقعیت و مقامی بنی‌صدر را چنان مغرور کرد که از پذیرش محمدعلی رجایی، چهرهٔ انقلابی و مورد اعتماد امام و مردم، برای نخست‌وزیری امتناع می‌ورزید. سرانجام، با اصرار نمایندگان مجلس شورای اسلامی رجایی نخست‌وزیر شد. بنی‌صدر سپس با اختلاف‌فکنی میان مسئولان و نهادهای نظام، روز به روز از خط امام فاصله گرفت و به گروه‌های منحرف و معاند، مانند سازمان مجاهدین خلق، نزدیک شد. با شروع جنگ تحمیلی نیز نیروهای سپاه پاسداران را در تنگنای مالی و تسلیحاتی قرار داد و زمینهٔ سقوط خرمشهر را فراهم آورد. این اعمال و رفتار سبب شد که امام خمینی او را از فرماندهی کل قوا برکنار کند. چند روز بعد هم نمایندگان مجلس شورای اسلامی به عدم کفایت سیاسی او رأی دادند. این رأی به تأیید امام‌خمینی رسید و بنی‌صدر از منصب ریاست جمهوری نیز عزل گردید (خرداد ۱۳۶۰).

با خلع بنی‌صدر، محمد علی رجایی در دومین دورهٔ انتخابات ریاست جمهوری پیروز شد (۲ مرداد ۱۳۶۰) و محمد جواد باهنر را مأمور تشکیل کابینه کرد. دورهٔ ریاست جمهوری رجایی خیلی کوتاه بود؛ ایشان به همراه نخست‌وزیر و یاور انقلابی خود در انفجار دفتر نخست‌وزیری توسط منافقین در ۸ شهریور ۱۳۶۰ به شهادت رسید.

پس از شهادت رئیس جمهور رجایی و نخست‌وزیر باهنر، مجلس شورای اسلامی آیت‌الله مهدوی کنی را به ریاست هیئت دولت برگزید تا در ادارهٔ امور کشور و جنگ وقفه‌ای به وجود نیاید. اندکی بعد، مردم ایران در انتخابات سومین دورهٔ ریاست جمهوری بار دیگر با حضوری گسترده، به پای صندوق‌های رأی رفتند و آیت‌الله سید علی خامنه‌ای را به ریاست جمهوری اسلامی برگزیدند (۱۰ مهر ۱۳۶۰). ایشان نیز میرحسین موسوی را برای تصدی منصب نخست‌وزیری به مجلس شورای اسلامی معرفی کرد. آیت‌الله خامنه‌ای دو دور متوالی در سمت ریاست جمهوری اسلامی باقی ماند (۱۳۶۰ـ ۱۳۶۸ش). در این دوره، ثبات سیاسی و امنیتی بیشتری ایجاد شد و ادارهٔ امور جنگ با توان و موفقیت بیشتر به انجام رسید. همچنین در دورهٔ مذکور دانشگاه‌ها که پس از پیروزی انقلاب اسلامی تعطیل شده بودند، بازگشایی شدند (مهر ۱۳۶۴).

با بروز پاره‌ای از اختلافها میان مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان مشکلاتی در ادارهٔ کشور به وجود آمد. ازاین‌رو، به فرمان حضرت امام مجمع تشخیص مصلحت، مرکب از مسئولان عالی‌رتبهٔ کشور و صاحب‌نظران برجسته، تشکیل شد تا به اختلافات میان مجلس و شورای نگهبان رسیدگی کند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۶

پیشتر بدانیم

بازنگری در قانون اساسی

در اواخر زندگانی حضرت امام، عده‌ای از نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای عالی قضایی از ایشان درخواست کردند که قانون اساسی بازنگری و اصلاح شود. امام خمینی در تاریخ ۲۴ اردیبهشت ۱۳۶۸، هیئتی متشکل از ۲۰ نفر از شخصیت‌های مذهبی و سیاسی و ۵ نفر از نمایندگان مجلس شورای اسلامی را مأمور این کار کردند. هنوز فعالیت این هیئت به پایان نرسیده بود که بنیان‌گذار جمهوری اسلامی از دنیا رفتند. اما روند بازنگری و اصلاح قانون اساسی ادامه یافت. مهم‌ترین تغییر و اصلاحی که در قانون اساسی صورت گرفت، حذف منصب نخست‌وزیری و سپردن ریاست هیئت دولت به رئیس جمهور بود. همچنین شرط مرجعیت از شرایط رهبری حذف شد. سرانجام با نظر مساعد حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر انقلاب، همه‌پرسی اصلاحات قانون اساسی در ۶ مرداد ۱۳۶۸ برگزار شد و مردم به آن رأی مثبت دادند. هم زمان با این همه‌پرسی، انتخابات پنجمین دورهٔ ریاست جمهوری نیز انجام گرفت و حجت‌الاسلام اکبر هاشمی رفسنجانی به عنوان چهارمین رئیس‌جمهوری اسلامی ایران انتخاب شد.

ارتحال امام خمینی ﷺ و انتخاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به رهبری

امام خمینی در شامگاه ۱۳ خرداد ۱۳۶۸ بعد از یک دوره بیماری در ۸۷ سالگی از دنیا رفتند. خبر ارتحال حضرت امام را یادگار گرامی ایشان حجت‌الاسلام سید احمد خمینی صبح روز بعد به اطلاع مردم ایران و جهان رساند. دو روز بعد، پیکر مطهر امام شهیدان در میان حزن و اندوه میلیون‌ها نفر از تشییع‌کنندگان در بهشت زهرای تهران به خاک سپرده شد.

بلافاصله پس از رحلت بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، مجلس خبرگان رهبری تشکیل جلسه داد و با اکثریت قریب به اتفاق آرا، حضرت آیت‌الله سید علی خامنه‌ای را به دلیل داشتن شرایط و ویژگی‌های مندرج در اصل یکصد و نهم قانون اساسی[1] به مقام رهبری برگزید (۱۴ خرداد ۱۳۶۸).

تصاویر از تشییع جنازهٔ میلیونی امام خمینی ﷺ

۱ـ این شرایط عبارت‌اند از: اجتهاد، عدالت، تقوا، بینش صحیح سیاسی و اجتماعی، درایت، تدبیر، شجاعت و توانمندی‌های مدیریتی.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۷

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای هنگام خواندن وصیت‌نامهٔ حضرت امام در مجلس خبرگان ۱۴ خرداد ۱۳۶۸

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای از ابتدای نهضت تا زمان پیروزی انقلاب اسلامی به عنوان شاگرد و پیرو حضرت امام خمینی ﷺ حضور و نقش فعالی در مبارزه با رژیم پهلوی داشتند؛ ازاین‌رو، بارها دستگیر، زندانی و تبعید شدند. ایشان در دوران جمهوری اسلامی و در شرایطی که کشور گرفتار توطئه‌های پیچیدهٔ دشمنان خارجی و ضد انقلاب داخلی و نیز جنگ تحمیلی بود، همچون یاوری بصیر و ثابت‌قدم در خدمت انقلاب و حضرت امام بودند و مسئولیت‌های خطیری را عهده‌دار شدند که از جملهٔ آنها دو دوره ریاست جمهوری است. معظم‌له در تیر ۱۳۶۰، هدف حملهٔ تروریستی مجاهدین خلق قرار گرفتند که به شدت جراحت برداشتند و به شرف جانبازی انقلاب اسلامی نایل آمدند.

خبرگان ملت بر اساس چنین ویژگی‌ها و سوابقی، ایشان را برای رهبری انقلاب اسلامی، صالح، شایسته و لایق تشخیص دادند.

۱۴۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۸

بیشتر بدانیم

یادگار حضرت امام

حاج سید احمد آقا خمینی

حجت‌الاسلام سید احمد خمینی در ۲۴ اسفند ۱۳۲۴ در قم به دنیا آمد. تحصیلات دورهٔ ابتدایی و متوسطه را در زادگاهش گذراند و از دبیرستان حکیم نظامی قم در رشتهٔ طبیعی (علوم تجربی) دیپلم گرفت. همزمان با تحصیل در دبیرستان، ورزش فوتبال را نیز با جدیّت دنبال کرد. ایشان پس از اخذ دیپلم، تحصیلات حوزوی را پی گرفت. قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، علاقه‌اش به سیاست و عزمش را به مبارزه با حکومت پهلوی بیش از گذشته آشکار ساخت. حاج سید احمد آقا از سال ۱۳۴۳ و به دنبال دستگیری و تبعید رهبر نهضت اسلامی، امام خمینی، و برادر بزرگش، حاج آقا مصطفی خمینی، به ترکیه و سپس عراق، مسئولیت‌های سنگینی را در خانوادهٔ حضرت امام و نیز در عرصهٔ مبارزه با حکومت ستمشاهی بر عهده گرفت. به همین دلیل ساواک فعالیت‌هایش را زیر نظر گرفته بود. با این حال، او با تیزبینی و درایت دستورات امام را انجام می‌داد.

حاج سید احمد آقا در سال‌های ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۶، برای درک محضر پدر و انتقال پیام‌های ایشان چندین بار به عراق سفر کرد. در ضمن این سفرها، به بهره‌گیری از محضر مدرسان مقیم عتبات عالیات و تکمیل تحصیلات علوم دینی همت گمارد. در جریان این رفت و آمدها، چندبار عوامل ساواک او را بازداشت و زندانی کردند. ایشان در سال ۱۳۵۲ش، سفر کوتاهی به لبنان داشت و در ضمن این سفر با امام موسی صدر، رهبر شیعیان لبنان، مصطفی چمران و دیگر مبارزان گفت‌وگو کرد. وی در سال ۱۳۵۶ش، به عراق رفت و در کنار رهبر انقلاب ماند. در سال ۱۳۵۷ش به همراه امام راهی پاریس شد و سپس همراه ایشان به ایران بازگشت. حاج سید احمد خمینی در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی و در دوران رهبری امام خمینی، در تصمیم‌گیری‌های مهم سیاسی و نیز انتقال اخبار و اطلاعات به حضرت امام نقش بسزایی داشت. ایشان روز ۲۱ اسفند ۱۳۷۳ دچار عارضهٔ قلبی و تنفسی شد. چهار روز بعد جان به جان‌آفرین تسلیم کرد و پیکرش در جوار تربت مطهر حضرت امام خمینی آرام گرفت.

پرسش‌های نمونه

۱ـ نقش و جایگاه مردم را در روند استقرار نظام جمهوری اسلامی توضیح دهید.

۲ـ چرا با وجود قانون اساسی مشروطه، پس از پیروزی انقلاب اسلامی قانون اساسی جدیدی تدوین و تصویب شد؟

۳ـ علت تسخیر سفارت آمریکا توسط دانشجویان پیرو خط امام و پیامد سیاسی مهم آن در بعد داخلی چه بود؟

۴ـ چه ارتباطی میان اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی و تأسیس نهادهای انقلابی وجود داشت؟

۵ـ به نظر شما علت استقامت نظام جمهوری اسلامی در برابر توطئه‌ها و دسیسه‌های سهمگین دشمنان داخلی و خارجی در دههٔ ۱۳۶۰ ش چه بوده است؟

۶ـ از دیدگاه شما مهم‌ترین آسیب‌هایی که انقلاب اسلامی را تهدید می‌کنند، کدام‌اند؟

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۹

درس ۱۲

جنگ تحمیلی و دفاع مقدس[۱]

جنگ تحمیلی رژیم بعثی[۲] عراق علیه ایران و دفاع مقدس ایرانیان در برابر نیروهای متجاوز بیگانه یکی از رخدادهای مهم و عبرت‌آموز تاریخ پر فراز و نشیب ایران به شمار می‌رود. با وجود اینکه قدرت‌های بزرگ و بسیاری از دیگر کشورها در این جنگ از صدام حمایت می‌کردند، ایرانیان با اتحاد و یکدلی به دفاع از میهن خود برخاستند و اجازه ندادند که یک وجب از خاکشان از دست برود. شما در این درس علل و عوامل بروز جنگ تحمیلی و گوشه‌ای از اقدامات ملت ایران در دوران دفاع مقدس را بررسی و تحلیل خواهید کرد.

فعالیت ۱

با راهنمایی دبیر دربارهٔ اهداف و انگیزه‌های صدام و حامیان خارجی او از تحمیل جنگ بر کشور ما با توجه به شرایط داخلی آن زمان ایران گفت‌وگو کنید.

شروع جنگ تحمیلی

کشور نوپای عراق پس از جنگ جهانی اول و تجزیهٔ امپراتوری عثمانی، تحت قیمومیت انگلستان شکل گرفت. با تأسیس این کشور، اختلافات مرزی با ایران، که از دوران عثمانی به وجود آمده بود، همچنان ادامه یافت. در سال ۱۳۵۴ش (۱۹۷۵م) ایران و عراق برای پایان دادن به اختلافات مرزی و رفع منافشه بر سر اروندرود، قراردادی را با میانجیگری دولت الجزایر امضا کردند.[۳]

نهاجم هوایی و زمینی ارتش بعثی صدام به ایران در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹

۱ـ این درس با همکاری پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس تدوین شده است.

۲ـ بعثی منسوب به حزب بعث است که در سال ۱۹۴۸ م/ ۱۳۲۷ ش از طریق کودتا در عراق به قدرت رسید و حسن البکر دبیر کل آن حزب رئیس‌جمهور شد. حسن البکر در سال ۱۹۷۹ م/ ۱۳۵۸ ش تمام مسئولیت‌های حزبی و دولتی خود را به معاونش، صدام تکریتی، واگذار کرد. صدام تا سال ۲۰۰۳ م/ ۱۳۸۲ ش که با حملهٔ نظامی ائتلاف بین‌المللی به رهبری آمریکا سرنگون شد، بصورت دیکتاتوری حکومت می‌کرد.

۳ـ این قرارداد به قرارداد ۱۹۷۵ یا قرارداد الجزایر (الجزیره) معروف است و صدام که معاون رئیس‌جمهور عراق بود، به نمایندگی از آن کشور آن را امضا کرد. براساس قرارداد الجزایر، ایران و عراق توافق کردند که خط تالوگ ـ خطی که از عمیق‌ترین نقاط رود می‌گذرد ـ مرز دو کشور در اروندرود باشد.

معارف اسلامی و علوم انسانی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۰

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، دشمنان خارجی و در رأس آنها آمریکا که توانسته بودند مانع استقرار و استحکام نظام جمهوری اسلامی شوند، صدام را به مقابلهٔ نظامی با ایران تشویق کردند. ازاین‌رو، صدام در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ دستور حمله به ایران را صادر کرد و در پی آن، ارتش بعثی عراق از زمین و هوا به میهن عزیز ما هجوم آورد و جنگ تحمیلی آغاز شد[۱].

پیش از این نیز نیروهای ارتش بعثی عراق صدها بار از زمین و هوا و دریا به ایران حمله و صدها تن از مرزداران و مرزنشینان ایرانی را شهید، مجروح و اسیر کرده بودند.

انگیزه و اهداف صدام از تحمیل جنگ بر ایران

مهم‌ترین انگیزهٔ صدام برای هجوم نظامی به ایران و هدف‌های او از این هجوم عبارت بودند از:

۱ـ حاکمیت بر آبراه مهم اروندرود، دسترسی و تسلط بر خلیج فارس و جدایی جزایر سه‌گانهٔ ابوموسی، تنب کوچک و بزرگ و استان خوزستان از ایران؛

۲ـ تضعیف و نابودی انقلاب اسلامی و جلوگیری از انتشار افکار انقلابی در میان مردم عراق و مسلمانان سایر کشورها؛

۳ـ رسیدن به رهبری جهان عرب و ایفای نقش ژاندارمی در منطقه.

فعالیت ۲

ارزیابی و تحلیل

با توجه به سخنان امام خمینی(ره) همفکری کنید و بگویید انگیزه و هدف صدام از آغاز جنگ تحمیلی خود را «سردار قادسیه» می‌نامید چه بود؟

«صدام هم پیش خود فکر کرد و شیطان‌های بزرگ هم این فکر را در او تقویت کردند که تو به ایرانی که الآن به‌هم‌خورده و هرج و مرج است و ارتشی ندارد، حمله کن و اسم خودت را مثل سعد وقاص کن و خودت را فاتح قادسیه بخوان.» (صحیفهٔ امام، ج ۱۶، ص ۱۹۲)

وضعیت نیروهای نظامی ایران در ابتدای جنگ

جنگ تحمیلی در شرایطی آغاز شد که کشور ما دوران حساس و دشوار پس از پیروزی انقلاب اسلامی و سقوط حکومت شاهنشاهی را می‌گذراند. ارتش و ژاندارمری به دلیل تصفیه یا فرار فرماندهان و بسیاری از افسران آمادگی کامل برای رویارویی با جنگی بزرگ را نداشتند. نیروی جوان و تازه تأسیس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با وجود محدودیت‌های تشکیلاتی، تجهیزاتی و تدارکاتی، سخت درگیر مقابله با آشوب‌های ضدانقلاب بود و نیروی مردمی بسیج نیز در حال شکل‌گیری بود.

صدام با این توهم که نیروهای مسلح ایران آمادگی و توان مقابله با ارتش او را ندارند، با پشتگرمی به حمایت سیاسی، نظامی، اقتصادی و اطلاعاتی سایر کشورها، به ویژه آمریکا و شوروی سابق، تصور می‌کرد که در مدت کوتاهی به هدف‌های خود می‌رسد. اعترافات افسران اسیر عراقی نشان می‌دهد که صدام مصمم بود با یک تهاجم برق‌آسا در مدت پنج تا شش هفته خوزستان را تسخیر کند و بخشی از اهداف خود را محقق سازد.

مجامع بین‌المللی و جنگ تحمیلی

مجامع بین‌المللی و در رأس آن شورای امنیت سازمان ملل متحد که مسئولیت حفظ صلح و امنیت جهانی و جلوگیری از تجاوز دولت‌ها به دیگر کشورها را برعهده دارد، در برابر

۱ـ هدزمان با شروع حملات هوایی به فرودگاه‌ها و مراکز مهم در تهران، اصفهان، شیراز، اهواز، همدان، تبریز، سنندج، بوشهر، کرمانشاه و امیدیه، نیروی زمینی عراق نیز تهاجم خود را با ۱۲ لشکر (۵ لشکر زرهی، ۵ لشکر پیاده و ۲ لشکر مکانیزه) و یک تیپ نیروی گارد ریاست جمهوری، در طول ۱۲۰۰ کیلومتر مرز مرزی آغاز کرد. اما بیشترین فشار در جبههٔ جنوبی برای اشغال خوزستان وارد می‌شد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۱

یورش آشکار نیروهای رژیم بعثی عراق به خاک ایران به صورت قاطع و مؤثر به وظایف رسمی و قانونی خود عمل نکرد. این شورا چند روز پس از شروع جنگ تحمیلی با صدور قطعنامه‌ای، بدون آنکه تجاوز نیروهای بعثی به خاک ایران را محکوم کند و از دولت متجاوز بخواهد که از مناطق اشغالی عقب‌نشینی نماید، تنها دو کشور را به خودداری از ادامهٔ جنگ و تلاش برای حل مسالمت‌آمیز اختلافات فراخواند.

فعالیت ۳

بررسی شواهد و مدارک

مفاد قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد دربارهٔ جنگ تحمیلی صدام علیه ایران و تهاجم نظامی صدام به کویت را بخوانید و تفاوت‌های آنها را با ذکر دلیل بیان کنید.

الف) قطعنامهٔ ۴۷۹ (۲۸ سپتامبر ۱۹۸۰ / ۶ مهر ۱۳۵۹)

۱ـ از ایران و عراق می‌خواهد از هر گونه کاربرد زور به قوریت خودداری کنند و مناقشهٔ خود را از راه‌های مسالمت‌آمیز و طبق اصول عدالت و حقوق بین‌المللی حل نمایند.

۲ـ از آنها مصرانه می‌خواهد هر پیشنهاد مناسب در مورد میانجیگری، سازش یا توسل به نهادهای منطقه‌ای و یا دیگر راه‌های مسالمت‌آمیز را بنا به انتخاب خود، که اجرای تعهداتشان را بر اساس منشور سازمان ملل تسهیل کند، بپذیرند.

۳ـ از کلیهٔ کشورهای دیگر می‌خواهد حداکثر خویشتن‌داری را مبذول دارند و از هر اقدامی که ممکن است به افزایش و گسترش بیشتر مناقشه منجر شود، خودداری کنند.

۴ـ از کوشش‌های دبیر کل و پیشنهاد وی در مورد مساعی جمیله برای حل این وضعیت پشتیبانی می‌کند.

ب) قطعنامهٔ ۶۶۰ (۲ اوت ۱۹۹۰ / ۱۳ مرداد ۱۳۶۹) که بلافاصله پس از حملهٔ صدام به کویت صادر شد.

۱ـ تهاجم عراق به کویت را محکوم می‌کند.

۲ـ از عراق می‌خواهد تمام نیروهای خود را بی‌درنگ و بدون قید و شرط از کویت بیرون ببرد.

۳ـ عراق و کویت را متعهد می‌کند که بلافاصله مذاکرات فشرده‌ای را برای حل اختلافات خود آغاز کنند.

۴ـ تصمیم می‌گیرد که مجدداً و در صورت نیاز تشکیل جلسه دهد تا اتخاذ دیگر تدابیر لازم را برای اجرای این قطعنامه بررسی کند.

در طول هشت سال جنگ تحمیلی، قدرت‌های بزرگ مانند آمریکا، شوروی، فرانسه، آلمان و انگلستان، علاوه بر دادن انواع سلاح‌های پیشرفته و حتی تسلیحات شیمیایی به حکومت بعثی عراق، از نظر سیاسی نیز آشکار و پنهان از این رژیم جانب‌داری کردند. برخی از کشورهای منطقهٔ خلیج فارس نیز به اشکال مختلف به صدام یاری رساندند. بعضی از کشورها هم به‌ظاهر سیاست بی‌طرفی در پیش گرفتند ولی در موارد متعدد از سیاست‌های تجاوزکارانهٔ صدام حمایت می‌کردند.

دفاع مقدس ملت ایران

بلافاصله پس از شروع جنگ تحمیلی، مردم و نیروهای مسلح ایران به فرمان امام خمینی ﷺ لبیک گفتند و آمادهٔ نبرد با دشمن متجاوز و دفاع از مرز و بوم خود شدند. حضرت امام ﷺ برای خنثی کردن جنگ روانی ناشی از حملات نظامی ارتش بعثی، صدام را دزدی خواندند که آمده و چند سنگ انداخته است، و مردم را به آرامش و آمادگی برای دفاع فراخواندند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۲

نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی از نخستین ساعت‌های شروع جنگ وارد عمل شد و با رشادت و شجاعت تمام، ضربهٔ مُهلکی به رژیم صدام وارد آورد.[۱] در جبههٔ زمینی نیز رزمندگان ارتش، سپاه پاسداران و ژاندارمری به همراه مردم شهرها و روستاهای مرزی، علی‌رغم غیور و نیروهای ستاد جنگ‌های نامنظم، که شهید مصطفی چمران آنها را فرماندهی می‌کرد، به مقابله با دشمن شتافتند و پیشروی نیروهای عراقی را متوقف و یا کند کردند. در خرمشهر، مدافعان این شهر اغلب با ساده‌ترین سلاح‌ها بیش از یک ماه کوچه به کوچه و خیابان به خیابان در برابر ارتشی که مجهز به انواع تسلیحات و تجهیزات بود، ایستادند.

شهید مصطفی چمران

بیشتر بدانیم

جلوگیری از برگزاری نشست سران جنبش عدم تعهد در بغداد

صدام پیش از آغاز جنگ تحمیلی و در نشست سران جنبش عدم تعهد در هاوانا (پایتخت کوبا)، میزبانی نشست بعدی را در بغداد بر عهده گرفت. با نزدیک شدن به زمان برگزاری این نشست، در ۳۰ تیر ۱۳۶۱، شش خلبان شجاع و فداکار نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران با سه فروند هواپیمای جنگی با هدف ناامن نشان‌دادن بغداد و جلوگیری از نشست سران جنبش عدم تعهد در پایتخت عراق، آمادهٔ عملیات شدند. یکی از این خلبانان **شهید عباس دوران** بود که در دو سال نخست جنگ، بیش از ۱۴۰ عملیات هوایی موفقیت‌آمیز علیه دشمن یعنی انجام داده بود. هواپیمای دوران در جریان این عملیات و پس از بمباران پالایشگاه بغداد، هدف اصابت موشک بدافند هوایی نیروهای یعنی قرار گرفت. این خلبان رشید با وجود اینکه می‌توانست با استفاده از چتر نجات سالم فرود آید، هواپیمای در حال سقوط را صاعقه‌وار به مکانی نزدیک محل برگزاری نشست سران عدم تعهد کوبید و رؤیای صدام را برای تشکیل آن نشست در بغداد و ریاست بر آن به باد داد.

خلبان شهید عباس دوران

دریادلان نیروی دریایی ارتش نیز در نخستین ماه‌های جنگ، با پشتیبانی نیروی هوایی در عملیاتی موسوم به «مروارید» با رشادت تمام، اسکله‌های عراق را منهدم و نیروی دریایی صدام را نابود کردند.

در نتیجهٔ مقاومت شجاعانه و دلاورانهٔ نیروهای مسلح و مردم ایران، رؤیای صدام برای فتح سریع خوزستان و دیگر استان‌های مرزی ایران به باد رفت و نیروهای متجاوز فقط موفق به اشغال بخش‌هایی از مناطق مرزی، از جمله شهر خرمشهر، شدند.

شهید محمدابراهیم همتی فرماندهٔ ناوچهٔ پیکان که در عملیات مروارید به شهادت رسید.

۱ـ نیروی هوایی ایران بعدازظهر روز ۳۱ شهریور ۱۳۵۹، چند ساعت پس از شروع جنگ، به هدف‌هایی در خاک عراق حمله کرد. روز بعد نیز خلبانان ایرانی با ۱۴۰ فروند هواپیما، پایگاه‌های هوایی و مراکز ارتباطی و راداری رژیم بعثی را بمباران کردند. در روزهای سوم و چهارم مهر ۱۳۵۹ نیز دهها فروند هواپیمای ایرانی مواضع مهم نظامی و برخی تأسیسات نفتی صدام را منهدم کردند. همچنین پدافند هوایی ایران دهها فروند از هواپیماهای عراقی را سرنگون نمود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۳

فرانگیس حیدرپور شیرزن اهل گیلان غرب که با تیر، یک سرباز بعثی را کشت و دیگری را اسیر کرد

آزادسازی مناطق اشغالی

پس از آنکه بنی‌صدر از مقام فرماندهی کل قوا و ریاست جمهوری عزل شد و اوضاع سیاسی کشور ثبات و آرامش یافت، رزمندگان اسلام با شجاعت و صلابت عزم خود را برای بیرون راندن دشمن متجاوز از خاک میهن عزیزمان جزم کردند. نخست، امام خمینی ﷺ به عنوان فرمانده کل قوا، فرمان شکستن محاصرهٔ آبادان را صادر کردند؛ پس از آن رزمندگان ارتش، سپاه و بسیج در عملیاتی برق آسا، آبادان را از محاصرهٔ نیروهای متجاوز صدام نجات دادند.[1] دلاورمردان ایران زمین سپس در چندین رشته عملیات غرور آفرین که مهم‌ترین آنها **فتح‌المبین**[2] و **بیت‌المقدس** بودند، صدها کیلومتر مربع از خاک ایران را از اشغال ارتش بعثی آزاد کردند. اوج حماسهٔ دفاع مقدس ملت ایران در عملیات بیت‌المقدس (سوم خرداد ۱۳۶۱) و با آزادی خونین‌شهر (خرمشهر) از اسارت دشمن بعثی رقم خورد و برگ زرینی در دفاع از ایران در تاریخ معاصر ثبت شد.

شهیدان سپهبد علی صیاد شیرازی و سردار حسن باقری

خرمشهر پس از آزادی، سوم خرداد ۱۳۶۱

۱. عملیات ثامن‌الائمه به تاریخ ۶ مهر ۱۳۶۰
۲. فروردین ۱۳۶۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۴

شادی دانش‌آموزان پس از آزادی خرمشهر

پس از آزادسازی خرمشهر، جنگ وارد مرحلهٔ تازه‌ای شد؛ از یک سو موفقیت‌های نظامی رزمندگان ایرانی ادامه یافت و از سوی دیگر، حامیان خارجی صدام برای جلوگیری از سقوط رژیم بعثی عراق، انواع تجهیزات نظامی پیشرفته از قبیل: هواپیماهای جنگی، موشک‌های دوربرد و سلاح‌های میکروبی و شیمیایی را در اختیار این رژیم گذاشتند. به دنبال باز پس‌گیری خرمشهر، جمهوری اسلامی ایران برای پایان دادن به جنگ و خون‌ریزی و رسیدن به حقوق خود، شروطی[1] را مطرح کرد که مورد بی‌اعتنایی مجامع بین‌المللی و دیکتاتور عراق واقع شد. صدام پس از آن با حمایت بیشتر قدرت‌های بزرگ به بمباران و موشک باران شهرها و استفاده از بمب‌های شیمیایی روی آورد که در قوانین و عرف بین‌الملل ممنوع بود. بمباران شیمیایی شهر سردشت در استان آذربایجان غربی، روستای زرده از توابع شهرستان دالاهو در استان کرمانشاه و شهر حلبجه در کردستان عراق، از جملهٔ جنایت‌های جنگی حکومت بعثی عراق به‌شمار می‌رود.

۱ـ این شروط عبارت بودند از: عقب‌نشینی کامل نیروهای متجاوز از مناطق اشغالی ایران؛ شناسایی و تنبیه متجاوز؛ تعیین خسارات ناشی از تجاوز رژیم بعثی عراق

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۵

جدول تعدادی از عملیات‌های رزمندگان اسلام در دوران دفاع مقدس

	نام عملیات	رمز عملیات	تاریخ عملیات	منطقهٔ عملیات
۱	عملیات نصر		۱۵ دی ۱۳۵۹	هور...
۲	نوزدهم دی فوا	فرماندهٔ کل قوا، خمینی، روح‌خدا	۲۵ خرداد ۱۳۶۰	جنوب و غرب
۳	ثامن‌الائمه	نصر من الله و فتح قریب	۵ مهر ۱۳۶۰	شمال آبادان
۴	طریق‌القدس	یا حسین	۲۲ آذر ۱۳۶۰	شمال غربی اهواز ـ غرب سوسنگرد
۵	فتح‌المبین	یا زهرا	۱۰ فروردین ۱۳۶۱	غرب اندیمشک و دزفول
۶	بیت‌المقدس	یا علی بن ابی‌طالب - یا محمد بن عبدالله در مرحلهٔ دوم	۱۰ اردیبهشت ۱۳۶۱	غرب کارون
۷	رمضان	یا صاحب‌الزمان - ارکان	۲۴ تیر ۱۳۶۱	ارتفاعات بصره
۸	مسلم بن عقیل	یا ابوالفضل العباس	۱۳ مهر ۱۳۶۱	غرب سومار
۹	محرم	یا زینب	۱۰ آبان ۱۳۶۱	موسیان و جنوب غربی دهلران
۱۰	نصر	یا رسول‌الله	۲۲ بهمن ۱۳۶۲	منطقهٔ هور الهویزه
۱۱	ذی	یا فاطمه الزهرا	۱۸ بهمن ۱۳۶۲	غرب هور الهویزه
۱۲	والفجر ۸	یا فاطمه الزهرا	۹ بهمن ۱۳۶۴ / ۹ اردیبهشت ۱۳۶۵	ارتفاعات و منطقهٔ فاو
۱۳	کربلای ۱	یا ابوالفضل العباس - ارکان	۱۹ تیر ۱۳۶۵	منطقهٔ مهران
۱۴	کربلای ۲	عصبة الله و نعم الوکیل	۱۱ شهریور ۱۳۶۵	ارتفاعات آبدانان و ایلام
۱۵	کربلای ۴	یا رسول‌الله	۳ دی ۱۳۶۵	جنوب و غرب هورالهویزه
۱۶	کربلای ۵	یا فاطمه الزهرا	۲۹ دی ۲۰ اسفند ۱۳۶۵	منطقهٔ شلمچه
۱۷	کربلای ۱۰	یا صاحب‌الزمان - ارکان	۲۵ فروردین ۵ اردیبهشت ۱۳۶۶	منطقهٔ عملیاتی سلیمانیهٔ عراق
۱۸	نصر ۴	یا مولای متقیان	۲ آذر ۱۳۶۶	منطقهٔ حاج عمران
۱۹	والفجر ۱۰	یا الله یا الله یا الله	۲۴ بهمن ۲۹ اسفند ۱۳۶۶	منطقهٔ حلبچه ـ سلیمانیهٔ عراق

پیشتر دانستیم

عملیات مرصاد

گروهک سازمان مجاهدین خلق که مردم آنان را منافقین نامیدند. در دوران دفاع مقدس از هیچ اقدامی علیه کشور و ملت ایران دریغ نورزید. این گروهک در آغاز جنگ با ایجاد آشوب و ترور شمار زیادی از مسئولان و مردم عادی، شرایطی را به وجود آورد که دشمن بعثی نهایت استفاده را از آن کرد. مجاهدین خلق سپس با خیانتی آشکار در عراق مستقر شدند و در خدمت صدام، دشمن ایران قرار گرفتند (۱۳۶۵). آنها به همراه نیروهای ارتش بعثی به اقدام‌های نظامی و جنایتکارانهٔ زیادی علیه مردم ایران و عراق دست زدند.

پس از اینکه دولت ایران قطعنامهٔ ۵۹۸ را پذیرفت منافقین که این اقدام را نشانهٔ ضعف نظامی و سیاسی جمهوری اسلامی می‌دانستند، با حمایت رژیم بعثی صدام تهاجم گسترده‌ای را از مرزهای غربی کشور ما آغاز کردند اما در عملیات مرصاد (کمینگاه) در حدفاصل شهرهای اسلام‌آباد و کرمانشاه از رزمندگان ایرانی شکست سختی خوردند و فقط عدهٔ کمی از آنان سالم ماندند و دوباره به دامن صدام پناه بردند.

۱۵۶

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۶

رهبری امام خمینی ﷺ در دفاع مقدس

امام خمینی ﷺ از ابتدای جنگ تحمیلی به‌صراحت اعلام کردند: «ما بر اساس اعتقاد و باور دینی خود اجازه نداریم به کشور دیگری تعدّی کنیم و میل داریم در همه جای دنیا صلح و صفا باشد اما اگر کشوری به ما تعدّی کرد، توی دهنش می‌زنیم.»[1] بر اساس همین منطق نیز با شروع تجاوز نظامی رژیم بعثی عراق از همهٔ قشرهای ملت خواستند که برای دفاع از ایران به‌سوی جبهه‌های نبرد بشتابند. همچنین به مسئولان توصیه کردند که جنگ را مسئلهٔ اصلی کشور بدانند و برای پیشبرد آن تا پیروزی نهایی بر دشمن، به رزمندگان و مردم یاری برسانند. اهتمام فراوان حضرت امام خمینی ﷺ بر تقویت بنیهٔ دفاعی و حمایت‌های ایشان برای بالا بردن کیفیت و کمیت امکانات و تجهیزات نظامی و تأمین بودجه‌های جنگ نیز از جمله تدابیر رهبری ایشان در طول دفاع مقدس بود که تا روزهای پایانی جنگ ادامه داشت. اما مهم‌ترین اقدام ایشان ایجاد تحول در روح و روان جوانان ایرانی بود. امام خمینی ﷺ با تمسک به مفاهیم جهاد و شهادت و یادآوری حماسهٔ عاشورا، میدان نبرد را به صحنهٔ نمایش رشادت و شجاعت جوانان ایرانی تبدیل کردند. آنان در سایهٔ ایمان و اعتقاد و خلاقیت خاص خویش همهٔ محاسبات نظامی رایج در دنیا را بر هم زدند و با طراحی و انجام‌دادن عملیات‌های خارق‌العادهٔ زمینی، هوایی و دریایی، افسران نظامی جهان را به شگفتی واداشتند. در نتیجهٔ رهبری امام خمینی ﷺ جلوه‌های زیبایی از ایثار و فداکاری در راه دین و میهن و همچنین تقویت انگیزهٔ جهاد و روحیهٔ شهادت‌طلبی در میان جوانان ایرانی به نمایش گذاشته شد. برخی از فرماندهان جوان دوران دفاع مقدس، امروز به نماد رشادت و مقاومت مردم سوریه و عراق علیه گروه‌های تکفیری و داعشی تبدیل شده‌اند.

سردار شهید حسن همدانی (شهادت: ۱۳۹۶ ـ حلب سوریه)

سردار شهید حسن شاطری (شهادت: ۱۳۹۱ ـ لاذقیه)

سردار شهید حسن خرازی، فرمانده لشکر ۱۴ امام‌حسین ﷺ (شهادت: ۸ اسفند ۱۳۶۵ ـ شلمچه) و سردار شهید احمد کاظمی، فرمانده لشکر ۸ نجف‌اشرف (شهادت: دی ۱۳۸۲ ـ سانحه هوایی)

بیشتر بدانیم

مکتب حاج قاسم سلیمانی، مکتب مقاومت

سردار سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی فرماندهی سخت‌کوش بود که از سالیان قبل در سمت یکی از فرماندهان جوان دفاع مقدس و سپس در مقام فرمانده سپاه قدس، تمام زندگی‌اش را صرف تحقق آرمان‌های بلند اسلام و انقلاب کرد.
علاوه بر توانایی بالای نظامی، اخلاق، ایمان و اخلاص این فرمانده شجاع باعث شده بود تا در جایگاه فردی محبوب

۱ـ صحیفهٔ نور، ج ۱۵، ص ۱۰۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۷

در میان ملت ایران و در واقع همه ملت‌های آزاده جهان شناخته شود.

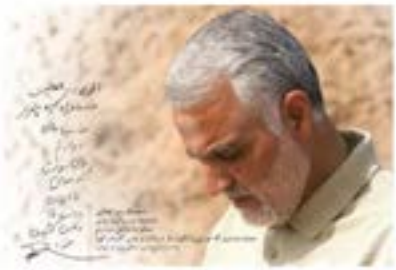
شکل‌گیری و تقویت هسته‌های مقاومت در منطقه تا حدی زیاد به تلاش‌های سپهبد سلیمانی مدیون است که از آن جمله می‌توان حزب‌الله لبنان، حشدالشعبی عراق، فاطمیون افغانستان، زینبیون پاکستان و ... را نام برد. از همین‌رو سرانجام استکبار جهانی به سرکردگی شیطان بزرگ، آمریکا، حضور این فرمانده عاشق امت و نظام اسلامی را تحمل نکرد و در اولین ساعات جمعه، ۱۳ دی‌ماه ۱۳۹۸ش در حمله موشکی ناجوانمردانه در فرودگاه بغداد او و برخی همرزمانش در جبهه مقاومت از جمله ابومهدی المهندس را طی یک عملیات تروریستی به‌شهادت رساند و چنین بود که خون پاک این رهرو راستین اباعبدالله الحسین علیه‌السلام به‌دست شقی‌ترین آحاد بشر برزمین ریخته شد.

شهید سپهبد حاج قاسم سلیمانی (شهادت: ۱۳۹۸ـ نزور به دست نیروهای آمریکایی پس از حضور در عراق به دعوت رسمی این کشور)

در تشییع پیکر مطهر سردار دل‌ها از نجف و کربلا تا مشهد و تهران و قم تا کرمان جنان جمعیتی حاضر شدند که در تاریخ بی‌سابقه است. این حضور بی‌سابقه به‌معنای حمایت از راه و هدف شهید سلیمانی و مهر تأییدی بود بر همراهی مستحکم مردم با رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در شروع گام دوم آن.

رهبر انقلاب این روز را یک «یوم‌الله» دیگر در تاریخ انقلاب اسلامی دانستند و در این باره فرمودند: «هر جا اخلاص بود، خدای متعال به اخلاصی بندگان مخلصش برکت می‌دهد، کار برکت پیدا می‌کند، رشد و نمو پیدا می‌کند. کار به نحوی می‌شود که اثر آن به همه می‌رسد، برکات آن در میان مردم باقی می‌ماند؛ این ناشی از اخلاص است. نتیجه آن اخلاص، همین عشق و وفاداری مردم، همین اشک و آه مردم، همین حضور مردم، همین تازه شدنِ روحیه انقلابی مردم است. امّا اینکه ما بیاییم این حوادث را تقویم کنیم، قیمت‌گذاری کنیم، قدر آنها را بدانیم و ببینیم که اندازه و قیمت این حوادث چقدر است؛ درصورتی تحقّق پیدا می‌کند که ما به حاج قاسم سلیمانی، «شهید عزیز» و به ابومهدی، «شهید عزیز» به چشم یک فرد نگاه نکنیم؛ به آنها به چشم یک مکتب نگاه کنیم. سردار شهید عزیز ما را با چشم یک مکتب، یک راه، یک مدرسه درس‌آموز، با این چشم نگاه کنیم آن وقت اهمیت و قدر و قیمت این قضیه روشن خواهد شد. اگر این جور شد، آن وقت این اجتماع مردم، این تجلیل و تعظیم مردم، تکریم مردم معنای دیگری پیدا می‌کند... ملّت ایران نشان داد که از خطّ مجاهدت شجاعانه دفاع می‌کند، ملّت ایران نشان داد که به نمادهای مقاومت عشق می‌ورزد، ملّت ایران نشان داد که طرفدار مقاومت است، طرفدار تسلیم نیست.»[۱]

۱. بیانات رهبر معظم انقلاب در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۹۸/۱۰/۲۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۸

نقش مردم در دفاع مقدس

نقش مردم قهرمان ایران در طول هشت سال دفاع مقدس در دو زمینه قابل‌بررسی است :

۱ـ حضور مستقیم در خط مقدم جبهه و نبرد با دشمن متجاوز؛

۲ـ مشارکت در تأمین بخشی از هزینه‌های مادی جنگ از طریق کمک‌های داوطلبانه، به ویژه تهیه و تدارک پوشاک و خوراک برای رزمندگان.

حضور داوطلبانهٔ گروه‌ها و قشرهای مختلف مردم از سرتاسر ایران در جبهه‌های نبرد، کمک فراوانی به پیشبرد جنگ و کسب پیروزی کرد. علاوه بر نیروهای بسیجی، جهادگران جهاد سازندگی نیز داوطلبانه به جبهه رفتند. آنان که به سنگرسازان بی‌سنگر معروف بودند، مسئولیت مهم «مهندسی رزمی» را در دفاع مقدس به عهده گرفتند و به ایجاد خاکریز، پل‌ها و جاده‌ها و ساختن سنگر برای رزمندگان پرداختند.

ساخت پل شناور خیبر بر روی هور العظیم یکی از شاهکارهای مهندسی رزمی جهادگران در دوران دفاع مقدس بود.

در پشت جبهه نیز پزشکان و پرستاران با صبر و حوصلهٔ فراوان به مداوای رزمندگان همت گماشتند. بازاریان هم با کمک‌های مالی و تهیهٔ مایحتاج به رزمندگان در جبهه‌ها یاری می‌رساندند.

زنان ایرانی نقش مهمی در هشت سال دفاع مقدس بر عهده داشتند و کمک فراوانی به پیشبرد و موفقیت عملیات رزمندگان کردند. مهم‌ترین این خدمات عبارت بودند از :

۱ـ حضور در خط مقدم جبهه در سال‌های اول جنگ؛

۲ـ تشویق برادران، همسران و فرزندان خویش برای حضور در جبهه؛

۳ـ تهیه و آماده‌سازی خوراک و پوشاک رزمندگان؛

۴ـ پرستاری از رزمندگان مجروح در بیمارستان‌ها؛

۵ـ پاسداری از حریم خانواده در غیاب همسران رزمنده.

۱۵۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۹

حضور معلمان و دانش‌آموزان در دفاع مقدس

معلمان و دانش‌آموزان نیز نقش چشمگیر و تأثیرگذاری در هشت‌سال دفاع مقدس داشتند. در آن سال‌ها جبهه‌های جنگ شاهد حضور صدها هزار دانش‌آموز و معلم ایرانی بود که برای دفاع از کیان نظام اسلامی و سرزمین مادری به جبهه رفتند و در سنگرها نیز از درس و مشق غافل نماندند. در طول دفاع مقدس حدود ۲۵۰۰ معلم و نزدیک به ۳۶۰۰۰ دانش‌آموز به شهادت رسیدند و هزاران نفر هم جانباز، اسیر و جاویدالاثر شدند.

مشارکت مؤثر در دفاع مقدس

نوجوانان عضو سامانی قبل از عملیات

فعالیت ۴

کاوش خارج از کلاس (تاریخ شفاهی دفاع مقدس)

الف) با یکی از افراد خانواده، فامیل، آشنا یا همسایه که در دفاع مقدس مشارکت داشته است، دربارهٔ انگیزه و هدف او از حضور در دفاع مقدس، فعالیت‌هایی که انجام داده است یا خاطراتش از آن دوره مصاحبه کنید و گزارش مکتوب آن را به کلاس ارائه دهید.

ب) با تحقیق دربارهٔ زندگی و شهادت یکی از شهدای دانش‌آموز محله یا روستای محل زندگی خود، گزارشی تهیه کنید.

با گردآوری خاطرات اعضای کلاس، مجلهٔ تاریخ شفاهی دفاع مقدس مدرسهٔ خود را تدوین کنید.

پایان جنگ تحمیلی

جنگ‌ها بر اثر علت‌های مختلف از جمله مناقشات تاریخی، سیاسی و اقتصادی آغاز می‌شوند و به همان گونه تحت تأثیر عوامل و شرایط گوناگون سیاسی، اقتصادی، نظامی و... به پایان می‌رسند.

در تیرماه ۱۳۶۷، امام خمینی ﷺ پس از دریافت گزارش و نظر مشورتی فرماندهان نظامی و مسئولان سیاسی کشور به منظور پایان دادن به جنگ تحمیلی، قطعنامهٔ ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل متحد را پذیرفت؛ اما صدام رئیس رژیم بعثی عراق که تا پیش از آن وانمود می‌کرد خواهان صلح و آتش‌بس است به نیروهای ارتش خود دستور داد به مناطقی از ایران در خوزستان و سایر نواحی مرزی حمله کنند. علاوه بر آن، گروهک تروریستی سازمان مجاهدین خلق (منافقین) را برای لشکرکشی به داخل خاک

۱. این قطعنامه در ۲۹ تیر ۱۳۶۶/ ۲۰ ژوئیهٔ ۱۹۸۷ تصویب شد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۰

ایران تجهیز، تشویق و پشتیبانی کرد. پس از آنکه نیروهای مسلح و مردمی ایران با رشادت و فداکاری تمام در برابر یورش‌های دشمن متجاوز ایستادگی کردند و شکست سختی به آنان به ویژه منافقین وارد آوردند، صدام قطعنامهٔ ۵۹۸ را پذیرفت و اندکی بعد میان ایران و عراق آتش‌بس برقرار شد[1].

پس از برقراری آتش‌بس و دو سال مذاکره میان وزرای خارجه ایران و عراق، صدام در نامه‌ای به حجت‌الاسلام‌والمسلمین اکبر هاشمی رفسنجانی، رئیس جمهوری وقت ایران، قرارداد الجزایر را بار دیگر به رسمیت شناخت و اظهار داشت که شما به هر آنچه که می‌خواستید، رسیدید. پس از آن، آزادگان عزیز با استقبال گرم مردم ایران به آغوش میهن اسلامی بازگشتند. در سال ۱۳۷۰ نیز سازمان ملل متحد رسماً رژیم بعثی عراق را به‌عنوان متجاوز و آغازکنندهٔ جنگ معرفی کرد. به این ترتیب، جنگ هشت‌ساله‌ای که صدام با حمایت آمریکا با هدف سرنگونی جمهوری اسلامی و تصرف بخشی از خاک ایران آغاز کرده بود، با شکست خود او به پایان رسید و برای اولین بار در دویست سال اخیر، دشمنان در جداسازی حتی یک وجب از خاک ایران ناکام ماندند.

ورود گروهی از آزادگان (اسرا) به میهن عزیز

مجاهدین خلق (منافقین) و جنگ تحمیلی

در تاریخ جهان موارد معدودی از خیانت و همکاری افراد، گروه‌ها و یا احزاب سیاسی با دشمنان خارجی در زمان جنگ مشاهده شده است. گروهک سازمان مجاهدین خلق که مردم آنان را منافقین می‌نامند، از آن جمله است. منافقین در دوران جنگ تحمیلی از هیچ اقدامی علیه کشور و مردم ایران دریغ نورزیدند. سران و اعضای این گروهک در خیانتی آشکار به عراق رفتند و در خدمت صدام قرار گرفتند (۱۳۶۵).

مهم‌ترین اقدامات مجاهدین خلق در دوران دفاع مقدس عبارت‌اند از :

۱ـ ایجاد آشوب در داخل کشور و ترور بسیاری از مسئولان و مردم عادی؛

۲ـ دادن اطلاعات سری و نظامی کشور به رژیم صدام و دیگر دشمنان خارجی؛

۱ـ ۲۹ مرداد ۱۳۶۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۱

۳ـ همکاری نظامی با ارتش بعثی عراق در جنگ با ایران؛
۴ـ همکاری با ارتش بعثی در سرکوب و کشتار مخالفان صدام از جمله مبارزان کرد؛
۵ـ تهاجم به داخل خاک ایران[1] پس از پذیرش قطعنامهٔ ۵۹۸.

دستاوردهای دفاع مقدس

الف) نظامی

۱ـ تحول در حوزهٔ صنایع دفاعی (ساخت انواع موشک‌ها، پیشرفت در حوزهٔ هوا ـ فضا، افزایش توان پدافند هوایی)؛
۲ـ خودکفایی در تولید و ساخت نیازهای مختلف نظامی؛
۳ـ برخورداری از تجربیات تازه در زمینهٔ سازماندهی و آموزش نیروی انسانی داوطلب؛
۴ـ تقویت و تحکیم سازمان رزم نیروهای مسلح (ارتش، سپاه و نیروی انتظامی)؛
۵ـ شکوفایی استعدادهای بالقوه در فرماندهی جنگ و ظهور فرماندهان با استعداد.

ب) فرهنگی و معنوی

۱ـ تقویت اعتماد به نفس و احساس خود باوری و بروز خلاقیت در میان جوانان ایرانی
۲ـ تثبیت اقتدار نظام جمهوری اسلامی در دفاع از تمامیت ارضی کشور

پرسش‌های نمونه

۱ـ انگیزه و اهداف صدام از تحمیل جنگ به ایران چه بود؟
۲ـ مجامع بین المللی و کشورهای قدرتمند در برابر تهاجم ارتش رژیم بعثی عراق به خاک ایران چه واکنشی نشان دادند؟
۳ـ به نظر شما چرا تمام اقوام، قشرها و گروه‌ها در سراسر ایران در دفاع مقدس مشارکت فراگیر و گسترده‌ای داشتند؟
۴ـ امام خمینی(ره) در مقام فرماندهی کل قوا چه نقشی در دوران دفاع مقدس داشتند؟
۵ـ با راهنمایی دبیر و استفاده از محتوای درس، نمودار خط زمان رویدادهای مهم دوران دفاع مقدس را ترسیم کنید.

۱ـ در پی اعلام پذیرش قطعنامهٔ ۵۹۸ از سوی جمهوری اسلامی ایران، صائقین با پشتیبانی کامل تدارکاتی و تسلیحاتی ارتش صدام از طریق مرز قصر شیرین وارد خاک ایران شدند (۳ مرداد ۱۳۶۷) و تا ۳۰ کیلومتری شهر کرمانشاه پیش آمدند. اما در گردنهٔ چهارزبر، که پس از آن به دشت مرصاد (کلیشکا) معروف شد با مقاومت رزمندگان ایرانی روبه‌رو شدند و پس از شکستی مفتضحانه و با دادن تلفات زیاد به عراق گریختند (۴ مرداد ۱۳۶۷).

معارف اسلامی

عنوان درس:

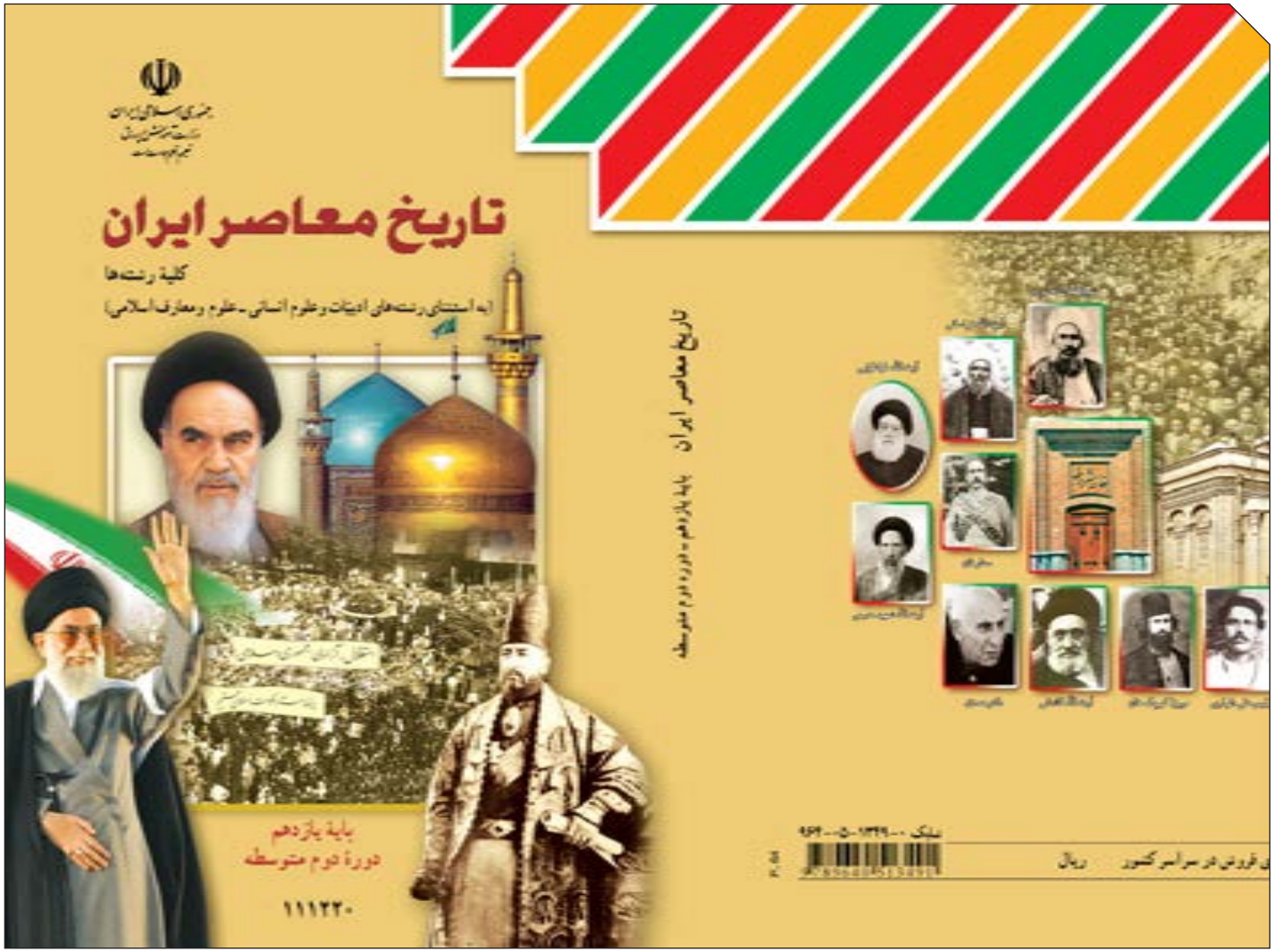
شماره صفحه: ۱۶۲

عنوان: تاریخ (۳) ایران و جهان معاصر | کد: ۱۱۲۲۱۹ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: تاریخ معاصر ایران | کد: ۱۱۱۲۲۰ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: تاریخ(۲) | کد: ۱۱۱۲۱۹ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

آغاز حرکت مردم علیه استبداد و پیروزی نهضت مشروطه

مظفرالدین‌شاه

در اواخر دورهٔ سلطنت ناصرالدین‌شاه، مردم، رفته رفته اعتراض خود نسبت به حکومت قاجار را آشکار کردند. زور ناصرالدین‌شاه، آخرین نمونهٔ این نارضایتی عمومی بود. او پادشاهی خودکامه بود که در طی حکمرانی پنجاه ساله‌اش، با شیوه‌های استبدادی، از ابراز علنی انتقادهای مردم جلوگیری می‌کرد. جانشین او، مظفرالدین شاه، فردی سست‌عنصر، بی‌اراده و بیمار بود و توانایی سروسامان دادن به امور کشور را نداشت. مظفرالدین شاه، عین‌الدوله را که فردی مستبد بود، به عنوان صدراعظم انتخاب کرد و ادارهٔ مملکت را به او سپرد.

مظفرالدین شاه نیز مانند پدرش، سه بار به اروپا سفر کرد. پیامد این سفرها، هزینه‌های سنگین بود که دولت با گرفتن وام از بیگانگان، آن را تأمین می‌کرد.

هم‌زمان، در روزنامه‌ها ماجراهایی از این سفرها درج می‌شد و خشم عمومی را برمی‌انگیخت. خشونت‌های عین‌الدوله و حاکمان ایالت‌ها، همراه با فقر عمومی و رکود شدید اقتصادی نیز، بر این نارضایتی‌ها می‌افزود و کشور را در آستانهٔ یک شورش سراسری قرار می‌داد.

آیت‌الله بهبهانی

محرم سال ۱۳۲۳ق/فروردین ۱۲۸۴ش مناسب‌ترین فرصت را برای اعتراض‌های مردمی فراهم کرد. روحانیون با استفاده از حضور مردم در مراسم عزاداری حضرت اباعبدالله الحسین(ع)، ضمن تکیه بر جنبهٔ ستم‌ستیزی قیام آن حضرت، پیام عدالت‌خواهی را بین مردم تبلیغ می‌کردند. از این تاریخ تا ۱۴ جمادی‌الثانی ۱۳۲۴ق / ۱۲ مرداد ۱۲۸۵ش سلسله حوادثی رخ داد که سرانجام به پیروزی نهضت مشروطه انجامید. در ادامه با مهم‌ترین حوادثی که منجر به پیروزی این نهضت شد، آشنا می‌شوید.

ماجرای توز بلزیکی

یکی از حوادث شتاب‌دهندهٔ جنبش مشروطیت ماجرای توز بلزیکی بود. این واقعه واکنشی در برابر توهین به مقدسات مردم مسلمان ایران به‌شمار می‌رود، که آغازگر یک جنبش عمومی شد.

اروپاییانی که در تهران بودند، در مراسم سال نو محفلی می‌آراستند و در آن، با پوشیدن لباس‌های مختلف و زدن صورتک (ماسک) بر چهره، جشن بالماسکه برپا می‌کردند. در مراسم سال ۱۲۸۳ش موسیو توز بلزیکی، که طبق قرارداد گمرکی ایران و روسیه (۱۲۸۰ش) کارگزار روس‌ها در امور گمرک ایران بود، با لباس روحانیان و در حالی که قلیان به‌دست داشت، عکس گرفت. این عکس در محرم ۱۳۲۳ق / ۱۲۸۳ش در میان مردم عزادار پخش و موجب اعتراض مردم شد؛ زیرا بلزیکی‌ها که از سال ۱۳۱۵ق / ۱۲۷۶ش ادارهٔ گمرک‌های ایران را به‌دست گرفته بودند، با بدرفتاری، افکار عمومی را برضد خود تحریک کرده بودند.

رهبری این حرکت را آیت‌الله سیدعبدالله بهبهانی به‌عهده داشت. درواقع این اولین جرقهٔ نهضت مشروطه بود. پس از آن، طرفداران نهضت تلاش کردند حرکتی را که سیدعبدالله بهبهانی آغاز کرده بود، بدون نتیجه رها نشود. به اعتقاد آنان، این گام اگر با موفقیت به پیش می‌رفت، قدم‌های مهم‌تر پشت سر آن برداشته می‌شد. بنابراین، آیت‌الله سیدعبدالله بهبهانی با آیت‌الله سید محمد طباطبایی متحد شد. این اتحاد، تا پایان حرکت مذکور، ادامه یافت.

۱۰۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۸

همکاری این دو سید روحانی، مردم ستم‌دیده و آزادی‌خواهی را که از مدت‌ها قبل در «انجمن‌های مخفی» تشکل‌های کوچکی فراهم آورده بودند، امیدوار ساخت، تا از گوشه و کنار سر برآورند و آمادهٔ قیام شوند. در ادامهٔ این جریان و هم‌زمان با سفر سوم مظفرالدین‌شاه به اروپا، عده‌ای از بازرگانان در حرم حضرت عبدالعظیم علیه‌السلام تحصن کردند.

آیت‌الله طباطبایی

نارضایتی مردم ایالت‌ها

در ایالت‌ها نیز حادثه‌هایی رخ داد که نشانگر فراگیر بودن نارضایتی مردم بود. معروف‌ترین این حوادث ماجرای تلاق خوردن سه تن از علمای کرمان بود که برای مقابله با فرقهٔ «شیخیه» در این شهر قیام کرده بودند. این سه، پس از آنکه به فلک بسته شدند، از شهر اخراج گردیدند.

در ماه رمضان سال ۱۳۲۳ ق، به‌ویژه ایام عزاداری امیرالمؤمنین علیه‌السلام، محور اصلی سخنرانی واعظان تهران، موضوع توهین به این عالمان بود که برای حفظ تشیع در برابر فرقه‌های ساختگی به‌پاخاسته بودند.

در دیگر ایالت‌ها و شهرها نیز شرایط نامساعد بود؛ شعاع‌السلطنه، حاکم فارس، با ستمگری‌های خود، موجب نارضایتی مردم شده بود. مردم خراسان از ستمگری‌های غلامرضا خان آصف‌الدوله به‌جان آمده بودند.

اجرای نمایش

قسمت‌هایی از رسالهٔ مقیم و مسافر را که دبیر در اختیار شما قرار می‌دهد، به‌صورت نمایش در کلاس اجرا کنید و نتیجه‌گیری کنید که نویسندهٔ رساله موافق مشروطه است یا مخالف آن؟

ماجرای بانک استقراضی روس

با وجود مخالفت عمومی، روس‌ها در محل یک قبرستان متروک، ساختمان بانک استقراضی روس را بنا نهادند. آیت‌الله سیدمحمد طباطبایی به شدت با این کار مخالفت کرد. مردم نیز از این اقدام روس‌ها، ناخشنود بودند. بنابراین، یک اعتراض عمومی تشکل گرفت، اما روس‌ها، با بی‌اعتنایی، به کار خود ادامه دادند. تا اینکه موضوع به اطلاع مراجع تقلید نجف رسید.

آیت‌الله سیدمحمد طباطبایی و سیدعبدالله بهبهانی و روحانی دیگری به‌نام میرزا مصطفی آشتیانی، به همراه مردم تهران در یک شورش عمومی، ساختمان مذکور را با خاک یکسان کردند.

فلک شدن بازرگانان

در دوران قاجاریه برخی از کالاهای مورد نیاز مردم مانند نفت، کبریت و قند از روسیه وارد می‌شد. در اثر جنگ روس و ژاپن نرخ قند افزایش یافت و شعله‌های اعتراض مردم را برافروخت.

به‌دنبال خشم عمومی از گرانی‌ها، در مسجد شاه، مجلسی بزرگ برپا شد. این تجمع، با توطئهٔ امام جمعه درباری و عوامل او که پشتیبان نظام استبدادی بودند، به تشنج کشیده شد و مأموران، با چوب و چماق به جان مردم افتادند. در پی این حادثه، اجتماع‌های بزرگی در منزل‌های علما برپا شد. به پیشنهاد آیت‌الله سیدمحمد طباطبایی، روحانیون و مردم، با حالت اعتراض تهران را ترک و در حرم حضرت عبدالعظیم تحصن کردند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۹

مهاجرت صغری

مهاجرت روحانیون و مردم به شهر ری و تحصن در صحن حضرت عبدالعظیم به مهاجرت صغری مشهور است.

این مهاجرت، اولین مرحلهٔ اتحاد نیروهای ضد استبداد بود. هرروز بر عدهٔ این مهاجران افزوده می‌شد. عین‌الدوله برای بازگرداندن علما و مهاجران، به هر شیوه که متوسل شد، نتیجه نگرفت. از آنجا که درباریان قاسم، مانع از رسیدن خبرهای صحیح به مظفرالدین‌شاه بودند، مهاجران مجبور شدند سفیر عثمانی را واسطه قرار دهند و توسّط او، خواسته‌های خود را به گوش شاه برسانند.

مهم‌ترین آن خواسته‌ها به شرح ذیل بود:

- ایجاد عدالت‌خانه (دادگستری) در همهٔ شهرها، برای رسیدگی به شکایت‌های مردم و برقراری عدالت در جامعه؛
- عمل به قانون اسلامی، به‌طور دقیق و به دور از ملاحظه‌های تبعیضی.

مظفرالدین‌شاه و عین‌الدوله اعلام کردند که با خواسته‌های مهاجران موافق هستند. بنابراین، این مهاجرت، پس از یک‌ماه، خاتمه یافت.

مهاجرت کبری

هنوز مدّت زیادی از بازگشت مهاجران نگذشته بود که معلوم شد عین‌الدوله به آنان وعدهٔ دروغین داده و در پی آن است که با ایجاد اختلاف در میان آنان و دستگیری، تبعید و زندانی کردن رهبران قیام، جلوی حرکت‌های انقلابی دیگر را بگیرد. آیت‌الله طباطبایی چندبار به مظفرالدین‌شاه نامه نوشت و خواسته‌های مردم و بی‌اعتنایی عین‌الدوله را به او یادآور شد. امّا این نامه‌ها یا به‌دست شاه نرسید و یا به آنها توجه نکرد. درنتیجهٔ این بی‌اعتنایی به خواستهٔ مردم، شعله‌های قیام برافروخته شد. بین مردم و سربازان درگیری پیش آمد و درنتیجه، چند نفر مجروح شدند و طلبه‌ای به شهادت رسید و این حادثه، خشم مردم را برانگیخت.

عین‌الدوله به سخت‌گیری بیشتر پرداخت و تهران حالت حکومت نظامی به خود گرفت. عین‌الدوله از علما خواست که به خانه‌هایشان بروند تا خواسته‌های آنان عملی شود. امّا رهبران مردم، پس از بحث و تبادل‌نظر، تصمیم گرفتند این بار در اعتراض به اقدام‌های دولت، به شهر مقدّس قم مهاجرت کنند. این مهاجرت که گسترده‌تر از مهاجرت قبل بود، به «مهاجرت کبری» معروف شد.

تحصّن در سفارت انگلیس

به موازات مهاجرت عدالت‌خواهان به قم، عدّه‌ای در باغ سفارت انگلیس گرد آمدند و به بست نشستند. سنّت «بست‌نشینی» و تحصّن که از دیرگاه در ایران معمول بود، بیشتر در مساجد و زیارتگاه‌ها و اماکنی صورت می‌گرفت که مورد احترام مردم قرار داشت و با باورهای دینی آنها سازگار بود. مشروطه‌خواهان، بدون پناهندگی به سفارت انگلستان، می‌توانستند به خواسته‌های خود دست یابند. دولت انگلستان بر خلاف دولت روسیه که از دربار حمایت می‌کرد، به ظاهر پشتیبان نهضت مشروطه بود. انگلستان، برای نیل به مقاصد و منافع استعماری‌اش این سیاست را در پیش گرفته بود. امّا کسانی که از سیاست پیچیدهٔ استعمار انگلستان درک روشنی نداشتند و نسبت به غرض‌های پنهانگان غافل بودند، از نجربهٔ جنبش تنباکو، درس و عبرت لازم را نگرفتند. از این‌رو، سفارت انگلستان در تهران که آرزویی جز اخراج طرفداران روسیه را از دربار نداشت، عدّه‌ای از عامل‌های شناخته شدهٔ خود را در بین آزادی‌خواهان وارد و مردم را به تحصن در سفارتخانه تشویق کرد.

دیگ‌های غذا در سفارت انگلیس برای مشروطه‌خواهان

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۰

استنباط تاریخی

الف) چند مورد از ویژگی‌های مشترک رویدادهایی را که منجر به انقلاب مشروطه شد، استخراج و فهرست کنید.
ب) در خواسته‌های معترضان، از مهاجرت صغری تا مهاجرت کبری چه تغییری صورت گرفت؟

پیروزی نهضت و تشکیل مجلس شورای ملّی

همراه با مهاجرت علمای تهران به قم، عالمان سایر شهرستان‌ها و مراکز ایالت‌ها نیز وارد میدان شدند و نهضت مردمی به اوج خود رسید. بخصوص، حضور شیخ فضل‌الله نوری، روحانی طراز اول تهران، در کنار آیت‌الله بهبهانی و آیت‌الله طباطبایی، بر استحکام قیام افزود.

بازگشت علما از مهاجرت کبری

با اوج‌گیری نهضت، حکومت برای نشنیدن خواسته‌های معترضان اعلام آمادگی کرد.

مهم‌ترین این خواسته‌ها عبارت بودند از :

۱ برکناری عین‌الدوله از صدارت؛
۲ فراهم کردن زمینه برای بازگشت مهاجران به تهران؛
۳ ایجاد عدالت‌خانه؛
۴ تشکیل دارالشّورا (مجلس نمایندگان).

مظفرالدین‌شاه تسلیم خواسته‌های مردم شد. او عین‌الدوله را عزل کرد و فرمان تشکیل مجلس شورای ملی را در ۱۴مرداد ۱۲۸۵ صادر کرد. هفت روز بعد، علما، با استقبال پرشکوه مردم، از قم بازگشتند. شهر چراغانی و جشن شادی به پا شد و در ۲۸مرداد، اولین دورهٔ مجلس شورای ملّی با حضور نمایندگان تهران تشکیل گردید. عده‌ای از سیاستمداران مشروطه‌خواه، به تدوین قانون اساسی پرداختند.[۱] آنان با عجله آن را نوشتند و به امضای مظفرالدین‌شاه رساندند. شاه، ده روز پس از امضای قانون اساسی، درگذشت. به این ترتیب، کشور استبداد زدهٔ ما، با بهره‌گیری از اندیشه‌های سیاسی عالمان بزرگ دینی، کوشش فرهیختگان جامعه و مجاهدت مردم، به حکومتی دست یافت که می‌بایست براساس قانون اداره می‌شد.

فکر کنیم و پاسخ دهیم

به نظر شما چرا نمایندگان مجلس شورای ملی در تدوین قانون اساسی مشروطه شتاب داشتند؟

کاوش خارج از کلاس

۱ چه کتاب‌های خاطراتی از زمان مشروطه به یادگار مانده است؟ این خاطرات چه خصوصیاتی دارند؟
۲ با راهنمایی معلم خود یکی از کتاب‌هایی را که در زمان مشروطه نوشته شده و جریان مشروطه‌خواهی در آن وجود دارد، تهیه کنید و بخش‌هایی از آن را در کلاس بخوانید.

۱. هدایت (مخبرالسلطنه) نوشته است: «صبح الدوله، محتشم‌السلطنه، مشیرالملک، مؤتمن‌الملک و نگارنده، متن تمیم طلاب‌نامهٔ انتخابات را بنویسیم.» (خاطرات و خطرات، صفحهٔ ۱۲۱ و ۱۲۲)

۱۱۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۱

مشروطه در دورهٔ محمدعلی شاه

محمدعلی شاه

محمدعلی شاه قاجار

بعد از مظفرالدین شاه، ولیعهد او، محمدعلی میرزا، با عنوان محمدعلی شاه، به سلطنت رسید. محمدعلی شاه، نمی‌خواست در برابر قانون اساسی و مجلس شورای ملّی تمکین کند. او در ۲۸ دی ۱۲۸۵ جشن تاج‌گذاری برپا کرد و از اشراف و نمایندگان دولت‌های خارجی برای شرکت در این مراسم دعوت به عمل آورد، امّا نمایندگان مجلس شورای ملّی را دعوت نکرد. این، اوّلین بی‌اعتنایی محمدعلی شاه به مجلس بود.

پس از این ماجرا، کشمکش محمدعلی شاه با مجلس آغاز شد که سرانجام وی مجلس را به توپ بست. امّا این، تنها مشکل نظام تازه تولد یافتهٔ مشروطه نبود. بلکه این نظام، دشواری‌های اساسی‌تر پیش رو داشت، که به شرح آنها می‌پردازیم :

تدوین متمم قانون اساسی و شدّت گرفتن اختلاف‌ها

قانونی که در زمان مظفرالدین شاه به نام «قانون اساسی» تنظیم شد، دارای ضعف‌های زیادی بود. این قانون در پنجاه و یک اصل تنظیم شده بود و در حقیقت نظام‌نامه‌ای بود که ادارهٔ امور مجلس و حدود آن را روشن می‌ساخت. در این قانون، از حقوق و تکالیف دولت نسبت به ملت و بالعکس سخن به میان نیامده بود. بنابراین، لازم بود متمّمی بر آن نوشته و تکمیل می‌شد. به همین سبب، کمیسیونی متشکل از شش تن از نمایندگان، برای تدوین «متمم قانون اساسی» تشکیل شد.

با تلاش‌های پیگیر و مجاهدت‌های فراوان آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری اصل دوم متمم قانون اساسی تصویب شد که مورد تأیید علمای ایران و مراجع بزرگ نجف قرار گرفت. بنابراین اصل، در هر دوره از مجلس، هیئتی پنج نفره از مجتهدان و فقیهان اسلام که با اقتضاهای زمان آشنا بودند، به عنوان عضو، در مجلس شورای ملّی شرکت می‌کردند، تا بر قانون‌هایی که تدوین و تصویب می‌شد، نظارت کنند که خلاف قواعد اسلامی و دستورهای شرع نباشد. در هیچ یک از دوره‌های مجلس شورای ملی به این اصل عمل نشد.

بحث و گفت‌وگو

به نظر شما چرا شیخ فضل‌الله نوری به اجرای این اصل اصرار داشت؟

در فاصله‌ای که متمم قانون اساسی تدوین می‌شد، اختلاف درونی مشروطه‌خواهان از یک سو و مخالفت محمدعلی شاه با نظام مشروطه از سوی دیگر، اوضاع را آشفته و پریشان ساخته بود. تا آنکه سرانجام شیخ فضل‌الله نوری به‌دلیل اعمال نفوذ غرب‌گرایان در نهضت مشروطه و انحراف آن از مسیر اسلامی و ملّی اولیّه از صف طرفداران مشروطه جدا شد. او معتقد بود که باید «مشروطهٔ مشروعه» ایجاد شود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۲

خودداری محمدعلی‌شاه از امضای متمم قانون اساسی

بی‌اعتنایی بعدی محمدعلی شاه نسبت به نظام مشروطه در هنگام امضای متمم قانون اساسی مشروطه، رخ داد. هنگامی که متمم قانون اساسی تقدیم او شد، از امضای آن خودداری کرد. این برخورد، مردم را به هیجان آورد؛ بازارها بسته شد، و چندین هزار نفر به سوی مجلس هجوم آوردند. مردم شهرهای دیگر همچون تبریز، اصفهان، شیراز، رشت و کرمان نیز با مردم تهران هم‌صدا شدند. مراجع تقلید، از نجف اشرف، طی تلگراف‌هایی، به نصیحت شاه پرداختند. در چنین شرایطی، شاه، در شهریور سال ۱۲۸۶، به ناچار، متمم قانون اساسی را امضا کرد.

اهداف انگلستان و روسیه برای مداخله در نهضت مردم

روس و انگلیس در مواجهه با نهضت مشروطه، با توجه به منافع استعماری خود، با همدیگر تضاد داشتند. روسیه به چند دلیل با نهضت مشروطهٔ ایران مخالفت می‌کرد:

- جلوگیری از نفوذ انگلیس که در لباس مشروطه‌خواهی، از مشروطه‌طلبان حمایت می‌کرد.
- کمک به محمدعلی شاه که طرفدار روس بود.
- پیشگیری از قیام ملّت‌های منطقهٔ قفقاز برای گرفتن آزادی، تحت تأثیر پیروزی مشروطه‌خواهان در ایران

انگلیس هم برای حمایت از مشروطه، دلایلی داشت:

- افزایش اعتبار خود در ایران، برای دستیابی به موقعیتی بهتر یا برابر با روسیه؛
- به قدرت رساندن مهره‌های انگلیسی در دستگاه حاکم و مجلس؛

کمک‌های بی‌دریغ انگلیس به بست‌نشینان در سفارت این کشور در تهران، و تحت حمایت قرار دادن نزدیک به چهارده‌هزار نفر در سفارت، به همین دلیل صورت گرفت؛

- محافظت از مرزهای هندوستان و سایر مستعمرات انگلستان در منطقه.

قرارداد ۱۹۰۷ روس و انگلیس

با وجود رقابت‌های شدیدی که میان روس و انگلیس در ایران وجود داشت، موضوع جدیدی آنها را وادار به رفع اختلاف‌ها و توافق در مورد ایران کرد. این موضوع جدید حضور آلمان به عنوان یک قدرت جدید در صحنه سیاست جهان بود. با در خطر قرار گرفتن مستعمره‌های روس و انگلیس در جاهای دیگر دنیا، توسط استعمارگر جدید یعنی آلمان، آنها اختلاف‌ها را کنار گذاشتند و به‌موجب قرارداد ۱۹۰۷، ایران را بین خود تقسیم کردند. بر اساس این قرارداد روس و انگلیس، با میانجیگری فرانسه که از قدرت روزافزون آلمان بیمناک بود، ایران را به سه منطقه تقسیم کردند. منظور از این کار هم آن بود که دو دولت تا حدودی از یکدیگر فاصله بگیرند و از برخوردهای احتمالی بین آنها، جلوگیری شود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۳

نقشهٔ تقسیم ایران براساس قرارداد ۱۹۰۷

اقدام انقلابی مردم و مجلس

پس از اینکه قرارداد ۱۹۰۷ امضا شد، سفیران روس و انگلیس، رسماً دولت ایران را از آن قرارداد باخبر کردند. به محض اطلاع مردم، هیجان عمومی علیه این دولت‌ها شکل گرفت و نمایندگان مجلس، به اتفاق آرا، قرارداد را رد کردند. مجلس، قبل از آن نیز دریافت وام از دولت‌های خارجی را رد و برای حلّ این مشکل، به تأسیس «بانک ملّی» اقدام کرده بود. به علاوه، نوز بلژیکی را که پست مهمّ مالی ایران در دست او بود، اخراج کرده بود. این اقدام‌های انقلابی، برای دولت‌های استعمارگر، زنگ خطر بود؛ زیرا در جهت خلاف هدف‌های استعماری آنان جریان داشت. به همین دلیل، برای سرکوب مجلس، به توافق رسیدند و هنگامی که محمدعلی شاه ساختمان مجلس را به توپ بست، روسیه از آن حمایت کرد و انگلیس نیز با سکوت خود، به آن رضایت داد.

۱۱۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۴

به توپ بستن مجلس و استبداد صغیر

ساختمان مجلس شورای ملّی پس از به توپ بستن توسط لیاخوف در ایام مشروطیت

کشمکش بین محمدعلی شاه و مجلس، پس از امضای متمم قانون اساسی همچنان ادامه یافت. محمدعلی شاه برای مبارزه با مشروطه خواهان، میرزا علی‌اصغرخان امین‌السلطان را که از مخالفان جدّی مشروطه بود و در اروپا به سر می‌برد، به کشور دعوت کرد، تا ریاست دولت را به او بسپارد و به کمک وی، دوباره نظام استبدادی را حاکم سازد. امین‌السلطان، با تدبیرهای امنیتی و حمایت روس‌ها، وارد ایران و به عنوان نخست وزیر منصوب شد.

او که در دورهٔ نخست وزیری خود، سیاستی دوگانه در پیش گرفته بود، سرانجام توسط یکی از طرفداران مشروطه ترور شد. چندی بعد محمدعلی شاه در یکی از خیابان‌های تهران مورد سوء قصد قرار گرفت، ولی آسیبی ندید. شاه، این اقدام را به مشروطه‌خواهان نسبت داد و به همین بهانه، تصمیم گرفت مجلس را برای همیشه تعطیل کند. بنابراین، در تیر ۱۲۸۷، یعنی دو سال پس از استقرار مشروطه، محمدعلی شاه با تشویق سفارت روسیه دستور حمله به مجلس شورای ملّی را صادر کرد. لیاخوف روسی فرماندهٔ نیروهای قزاق به فرمان محمدعلی‌شاه با نیروهای خود به مجلس حمله کرد و بخشی از ساختمان مجلس را با گلوله‌های توپ تخریب کرد. به دنبال آن، تمام خانه‌های مشروطه‌خواهان غارت شد و مأموران به دستگیری آنان پرداختند. آیت‌الله سیدمحمد طباطبایی و سیدعبدالله بهبهانی، توسط قزاق‌ها دستگیر، شکنجه و تبعید شدند. به دستور شاه، میرزا جهانگیر خان صوراسرافیل، ملک‌المتکلّمین و سید جمال‌الدین واعظ اعدام شدند. بعضی از نمایندگان نیز که مورد تعقیب قرار گرفته بودند (از جمله تقی‌زاده)، به سفارت انگلیس پناه بردند. بدین گونه، دوباره، برای مدّتی، استبداد حاکم شد. این دوره که یک سال به طول انجامید بار دیگر استبداد به جای مشروطیت حاکم شد. از این‌رو آن را دورهٔ استبداد صغیر نامیده‌اند.

مقاومت مردم

پس از به توپ بستن مجلس، جمعی از غرب‌گرایان که داعیهٔ مشروطه‌خواهی و وطن‌دوستی داشتند، از هر طریق ممکن، خود را به اروپا رساندند و در شهرهای پاریس، لندن، استانبول و کشور سوئیس، محفل‌های سیاسی به راه انداختند. امّا مردم و علما، در داخل کشور به مقاومت پرداختند. مقاومت اصلی از تبریز آغاز شد و دو تن از مجاهدان نام‌آور آن خطّه به نام‌های ستارخان و باقرخان، بیش از نُه ماه در برابر دشمنان مشروطه مقاومت کردند. آنچه آنان را در هدف‌هایشان پابرجا نگاه می‌داشت، حمایت مراجع تقلید مقیم نجف از مشروطه بود. آیت‌الله محمدکاظم خراسانی، آیت‌الله سیدعبدالله مازندرانی و آیت‌الله حاج میرزا حسین فرزند میرزاخلیل تهرانی،

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۵

از مشروطه‌خواهان در برابر حکومت استبدادی محمدعلی شاه حمایت می‌کردند.

با مقاومت مردم تبریز و ایستادگی رهبران دینی و ملّی، مردم فارس، اصفهان، قزوین، کرمانشاه، گیلان، همدان و برخی دیگر از شهرها، وارد صحنهٔ مبارزه شدند و حکومت استبدادی را سخت در تنگنا گذاشتند. محمدعلی شاه که در برابر مقاومت مردم تبریز درمانده بود، با فراگیر شدن خیزش، ناتوان‌تر شد. سرانجام نیروهای مردمی هوادار مشروطه از اصفهان و بختیاری و گیلان، راهی تهران شدند. سیاست روس و انگلیس در این زمان، مبتنی بر حفظ محمدعلی شاه بود. سرانجام در تیر سال ۱۲۸۸ هواداران مشروطه به تهران رسیدند و با پناهنده شدن محمدعلی شاه به سفارت روسیه، حکومت استبدادی او به پایان رسید.

بیشتر بدانیم

۱ نقش زنان در انقلاب مشروطیت

زنان ایرانی در بسیاری از نهضت‌های تاریخ معاصر ایران در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نقش ارزنده‌ای ایفا نمودند. علاوه بر نقش تاریخی زنان در نهضت تحریم تنباکو در نهضت مشروطه نیز، زنان به کارهای خردمندانه‌ای دست زدند. اکثر فعالیت‌های آنان برگرفته از هویت ایرانی ـ اسلامی بوده است. به‌عنوان نمونه در جریان مهاجرت صغری، زنان با شرکت در تظاهرات خیابانی خواهان بازگشت علما شدند. پس از صدور فرمان مشروطه زنان به مجلس رفتند و خواستار تکمیل قانون اساسی توسط نمایندگان شدند. زنان به هنگام تأسیس بانک ملّی با اهدای طلا و زیورآلات شخصی خود بخشی از سرمایهٔ بانک ملّی را تهیه کردند و پس‌اندازهای خود را در اختیار دولت گذاشتند تا این امر ملّی به دور از دست خارجیان و استقراض از آنها انجام شود.

۲ مشروطه و فراماسونری

سعید نفیسی (متوفای ۱۳۴۵) جزو اولین نسل استادهای دانشکده تاریخ دانشگاه تهران می‌نویسد: «انگلیسی‌ها بسیار ظاهرالصلاحند و باطن خبیث خود را در زیر لفافهٔ ظاهری آراسته، نهان کرده‌اند... دستگاه جاسوسی انگلستان، تا کسی از رموز آن باخبر نشده باشد، نمی‌تواند تصور کند که چه خیانت‌ها در آن نهفته است... این دستگاه همواره با فراماسون‌های فرانسوی و انگلیسی رابطه عجیب داشته و با زیردستی خاص، فراماسون‌ها را در هر جای ایران به نفع خود به‌کار انداخته و آنها را به اطاعت محض وادار کرده است. (نیمه راه بهشت، سعید نفیسی، صص ۴۸ـ۴۹)

سازمان فراماسونری در ایران با حکومت هند، بریتانیا و چند کشور بیگانه، ارتباط وثیق داشت و در مهم‌ترین وقایع تاریخ معاصر آن حضور دارد. از نهضت مشروطه تا کودتای ۱۲۹۹ و همچنین در مسئولیت‌های حساس سیاسی، فرهنگی و اقتصادی پنجاه سال سلطنت پهلوی، اعضای عالی رتبه ماسونی دیده می‌شوند.

۱۱۶

معاونت آموزش متوسطه

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۶

دورهٔ دوم مشروطه (۱۲۸۸ــ ۱۲۹۳ش)

دورهٔ دوم مشروطه یکی از برهه‌های مهمّ تاریخ معاصر ایران است. این دوره با فتح تهران به‌دست مشروطه‌خواهان آغاز شد و دارای دو ویژگی بارز بود:

- اختلاف‌های شدید بین طرفداران مشروطه؛
- مداخله‌های آشکار و سلطه‌گرانهٔ روس و انگلیس در سرنوشت ایران.

قدرت گرفتن جریان جدید در انقلاب مشروطه و اختلاف‌های داخلی

پس از فتح تهران مجلسی فوق‌العاده، مرکب از سران و رؤسای مجاهدان، شاهزادگان، اعیان و وکلای سابق مجلس شورای ملّی، تشکیل شد و به اتفاق آرا، محمدعلی‌شاه از سلطنت خلع، و پسر دوازده‌سالهٔ او، احمد میرزای ولیعهد، به مقام سلطنت برگزیده شد.

احمدشاه

بیشتر بدانیم

ملک‌زاده ــ یکی از تاریخ‌نویسان آن عصر (فرزند ملک‌المتکلّمین) ــ نوشته است: «هرگاه فرصت اجازه می‌داد که اسامی پانصد نفر اعضای مجلس عالی را از نظر خوانندگان بگذرانم، مشاهده می‌شد که عدهٔ زیادی از کرسی‌نشینان باغ‌شاه و مشاورین و همدستان محمدعلی‌شاه که دستشان آغشته به خون آزادی‌خواهان بود، لباس مشروطه‌خواهی در برکرده و در صدر مجلس عالی جای گرفته بودند و سهیم و شریک در زمامداری حکومت ملّی بودند و هنوز بیست و چهار ساعت از فتح تهران نگذشته بود که کسانی که باید به دار آویخته می‌شدند، دوش به دوش نایب‌السلطنه و سرداران ملّی، به رتق و فتق امور پرداختند.[1]

پس از آنکه دولت جدید تشکیل شد و جمعی از مستبدان و مرتجعان به وزارت و حکمرانی و سایر مقام‌های دولتی رسیدند، آتش خشم مشروطه‌خواهان تیزتر شعله‌ور و ناخرسندی آنان علنی شد. افرادی نظیر ستارخان و باقرخان و جمعی دیگر از طرفداران مشروطه که برای نهضت فداکاری و مجاهدت کرده بودند، چون ملاحظه کردند که مستبدان دورهٔ استبداد و دشمنان دیروز مشروطه، دوباره زمامدار مملکت شده‌اند، بسیار ناخشنود و معترض بودند.

آنان همچنین خواستار اخراج افراد تندرو و افراطی نظیر تقی‌زاده از مجلس بودند.

---

۱. ن. ک: ملک‌زاده، تاریخ انقلاب مشروطیت ایران، ج ۶ و ۷ در یک مجلد، کتاب نهم، ص ۱۲۲۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۷

شهادت شیخ فضل‌الله نوری

با پیروزی مشروطه‌خواهان، انتظار می‌رفت دشمنان واقعی نهضت، مجازات شوند و کیفر ببینند امّا آنان که دستشان به خون آزادی‌خواهان آغشته بود، رها شدند و محمدعلی‌شاه نیز، با حمایت روس و انگلیس، بدون محاکمه و حتی با پرداخت حقوق سالیانه راهی بندر اُدسا در روسیه شد. آنگاه ــ همان‌گونه که اشاره شد ــ دشمنان نهضت، در صف اول آن قرار گرفتند و در زمامداری و حکومت، شریک شدند. تنها کسی که به پای میز محاکمه رفت و اعدام شد، شیخ فضل‌الله نوری، مجتهد طراز اول تهران بود که به دفاع از «مشروطهٔ مشروعه» و قانون اساسی بر پایهٔ ارزش‌های اسلامی، با مشروطهٔ اقتباس شده از غرب، مخالفت کرده بود. در جریان نهضت تنباکو، وی به‌عنوان نماینده میرزای شیرازی در ایران، به حمایت جدی از این نهضت پرداخت، اما پس از تسلط مشروطه‌خواهان بر ایران، خانه‌اش مورد تعرض مسلحانه قرار گرفت.

در این هنگام، سفارت روسیه از ایشان خواست که به آنجا پناهنده شود، با چند نفر سرباز روسی به منزلش روند و او را در پناه خود بگیرند. شیخ فضل‌الله نوری هیچ‌یک از اینها را نپذیرفت و گفت: «در مقابل مشیت و ارادهٔ الهی، تسلیم صرف است».

همچنین، در پاسخ برخی از کسانی که به او پیشنهاد می‌کردند که به بیگانه پناهنده شود، اظهار داشت: «من راضی هستم که صد مرتبه زنده شوم و کشته شوم امّا پناهنده به اجنبی نشوم و برخلاف امر شارع مقدس اسلام رفتاری نکرده باشم».

یپرم‌خان ارمنی که پس از پیروزی مشروطه خواهان، با فرصت‌طلبی مدارج ترقی را به سرعت طی کرده بود، مأمور دستگیری شیخ فضل‌الله نوری شد. این عالم روحانی پس از یک محاکمهٔ فرمایشی، به شهادت رسید.

به نظر بسیاری از مورخان شهادت شیخ فضل‌الله نوری، یکی از فجیع‌ترین اعمال مشروطه‌خواهان بود. عدّه‌ای اعدام او را انتقام استعمار از روحانیت ایران برای جبران شکست در نهضت تحریم تنباکو و پیشگیری از تکرار مقاومت‌های مشابه آن می‌دانند.

برگی از تاریخ

ضیاءالدین دُرّی که با شیخ فضل‌الله در ایام تحصن دیدار و گفت‌وگو داشته می‌نویسد:

«زمانی که [شیخ] مهاجرت کردند به زاویهٔ مقدسه، یک روز رفتم ملاقات خلوت از ایشان گرفتم. پس از ملاقات عرض کردم می‌خواهم علّت موافقت اولیهٔ حضرت‌عالی را با مشروطه، و جهتِ این مخالفت ثانویه را بدانم. اگر مشروطه حرام است... چرا ابتدا همراهی و مساعدت فرمودید؟ و اگر... جایزه است... چرا مخالفت می‌فرمایید؟

دیدم... اشک در چشم‌هایش حلقه زد. گفت: من والله با مشروطه مخالفت ندارم، با انحلاص بی‌دین و فرقهٔ ضالّه و مُضِلّه مخالفم که می‌خواهند به مذهب اسلام لطمه وارد بیاورند. روزنامه‌ها را که لابد خوانده و می‌خوانید که چگونه به انبیا و اولیا توهین می‌کنند و حرف‌های کفرآمیز می‌زنند؟ من عین همین حرف‌ها را در کمیسیون‌های مجلس از بعضی شنیدم. از خوف آنکه مبادا بعدها قوانین مخالف... اسلام وضع کنند، خواستم از این کار جلوگیری کنم، آن لایحه را نوشتم. تمام دشمنی‌ها و فحّاشی‌ها از همان لایحه سرچشمه گرفته است! علمای اسلام مأمورند برای اجرای عدالت و جلوگیری از ظلم. چگونه من مخالف با عدالت و مروّج ظلم می‌شوم؟ من در همین‌جا قرآن را از بغل خود درآورده قسم خوردم و قرآن را شاهد عقیده‌ام قرار دادم که مخالف با مشروطه نیستم، معاندین گفتند: این، قرآن نبوده است بلکه قوطی سیگار بوده! حال با همچو مردمی چگونه مخالفت نکنم... و سخنی نگویم؟ مطابق حدیث صحیح صریح، در این‌گونه موارد علما باید از بدْع جلوگیری کنند والّا خداوند... آنها را به رو، به آتش جهنم می‌اندازد.» (ابوالحسنی منذر، آخرین آواز قو، ص ۷۵)

جلال آل‌احمد دربارهٔ او گفته است: «من نعش آن بزرگوار را بر سر دار، همچون پرچمی می‌دانم که به علامت استیلای غربزدگی، پس از دویست سال کشمکش، بر بام سرای این ملّت افراشته شده».[1]

۱. آل‌احمد، غربزدگی، ص ۹۸

۱۱۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۸

تشدید اختلاف و درگیری میان مشروطه‌خواهان

به دنبال اعدام شیخ‌فضل الله نوری و تشکیل دومین دورهٔ مجلس شورای ملّی، اختلاف و درگیری میان مشروطه‌خواهان شدت گرفت. دو حزب «اعتدالیون» و «دمکرات» که اکثریت نمایندگان مجلس را تشکیل می‌دادند، شدیداً با یکدیگر رقابت فکری و سیاسی داشتند.

اعتدالیون مذهب را سدّی محکم در برابر ظلم و بی‌عدالتی می‌دانستند و اجرای شریعت را در دستور کار خود قرار داده بودند. سید محمّد طباطبایی و سید عبدالله بهبهانی از اعضای سرشناس این حزب بودند.

دمکرات‌ها به رهبری سید حسن تقی‌زاده بر جدایی دین از سیاست تأکید می‌ورزیدند تا مشروطه را از جنبه‌های دینی تهی کنند و نهضت را از آرمان‌های اصیل آن دور سازند.

با شدّت گرفتن درگیری‌های سیاسی، به تدریج، جوّ وحشت و ترور بر جامعه حاکم گردید. نخست سید عبدالله بهبهانی که نقشی مهم در رهبری نهضت مشروطه داشت، توسط دمکرات‌ها ترور شد. تقی‌زاده که متهم به دست‌داشتن در این ترور بود، از کشور گریخت و به اروپا رفت. به فاصله‌ای کوتاه، چند تن از دمکرات‌ها ترور شدند.

مجلس نوپای مشروطه و مداخلهٔ بیگانگان

طبق تصمیم دورهٔ دوم مجلس شورای ملّی، عدّه‌ای کارشناس از آمریکا برای اصلاح ادارهٔ دارایی و خزانه‌داری کل، یک فرانسوی برای دادگستری، و چند سوئدی برای ژاندارمری، استخدام شدند.[۱] مورگان شوستر آمریکایی، معروف‌ترین چهره در بین آنان بود که با اختیارهای وسیعی که مجلس به او داد، شروع به انجام اصلاح‌هایی دامنه‌دار در امور مالی و گمرک‌ها کرد. این اقدام او که سبب منظم‌شدن دستگاه اقتصادی کشور می‌شد، روس و انگلیس را سخت عصبانی کرد. بنابراین، در سال ۱۲۹۰ش روسیه، طی اخطاری به دولت ایران، تهدید کرد که اگر ظرف چهل و هشت ساعت به خواسته‌هایش عمل نشود، به اشغال ایران خواهد پرداخت. درخواست‌های روسیه به این شرح بود:

1. اقدام‌های مورگان شوستر متوقف و او از ایران اخراج شود.
2. بدون موافقت روس و انگلیس، از استخدام اتباع خارجی در ایران، خودداری شود.
3. هزینهٔ نگهداری قوای روسیه در ایران را، دولت ایران پرداخت کند.

با به پایان رسیدن مهلت ۴۸ ساعته، روسیه، بلافاصله، نیروهای خود را به داخل خاک ایران اعزام کرد. اخطار روسیه، بحرانی بزرگ در کشور ایجاد کرد. بین مجلس و دولت، بر سر پذیرفتن یا رد کردن آن، اختلاف افتاد. هیجان عمومی و احساسات مردمی، اوج گرفت.

مجلس اخطار روسیه را رد کرد ولی صمصام‌السلطنه، نخست‌وزیر، از ترس اشغال پایتخت، تسلیم شد و مجلس شورای ملّی را منحل کرد. بدین ترتیب سلطه‌جویی دولت‌های روس و انگلستان و دخالت‌های آنها در ادارهٔ کشور مانع از آن شد تا مجلس

۱. در آن زمان آمریکا هنوز جوی سلطه‌جویانهٔ آشکاری را که پس از جنگ دوم جهانی در پیش گرفته نشان نداده بود و دولتمردان ایرانی که به دنبال قدرت سومی بودند تا به اتکای آن در برابر سلطه‌گری روس و انگلیس بایستند، لذا متخصصان این کشورها را ترجیح می‌دادند.

۱۱۹

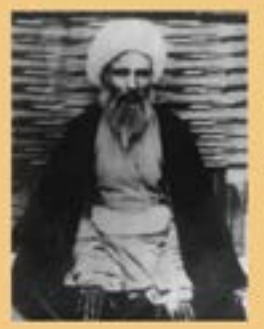
عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۹

نوپای مشروطه بتواند برای سروسامان دادن به اوضاع اداری، مالی و نظامی کشور اقدام مؤثری انجام دهد. به دنبال این اقدام، انبوه تظاهرکنندگان مردمی، به خصوص زنان، با شعار «یا مرگ یا استقلال» به مجلس حمله کردند. علمای مذهبی در ایران و عتبات عالیات، طی تلگراف‌هایی، مردم را به مقاومت دعوت کردند. آیت الله آخوند خراسانی، مرجع بزرگ شیعهٔ مقیم عراق، تصمیم گرفت به سوی ایران حرکت کند تا مردم را برای مقاومت در برابر زورگویی بیگانه، بسیج کند. او همراه جمع انبوهی از عشیره‌های شیعهٔ عراق، آمادهٔ عزیمت به ایران شد اما در همان شب قبل از حرکت، به طرزی مشکوک، از دنیا رفت.

برگی از تاریخ

آخوند ملّامحمد کاظم خراسانی (۱۲۱۸ــ۱۲۹۰ش)

در اثنای نهضت مشروطه، آخوند خراسانی به حمایت معنوی از آن پرداخت و با صدور فتوا در ضرورت مشروطیت، باعث استحکام آن شد. او که در آن زمان مرجع تقلید شیعیان جهان بود، زمانی که در سال ۱۲۸۹ش روسیه، شمال ایران را اشغال کرد، با یاران خود و عشایر شیعهٔ عراق، برای جهاد علیه اشغالگران روسی و مقابله با انحراف غرب‌گرایان در مشروطه آمادهٔ عزیمت به ایران شد، امّا در شب قبل از عزیمت به ایران، به‌طرزی مشکوک، جان به جان‌آفرین تسلیم کرد.

روس‌ها با استفاده از فرصت به دست آمده، کانون‌های مقاومت تبریز و مشهد را به سختی سرکوب کردند؛ مرقد مطهّر امام هشتم علیه‌السلام را به توپ بستند؛ از آذربایجان تا خراسان، نیروهای خود را مستقر ساختند و منطقهٔ زیر نفوذشان را طبق قرارداد ۱۹۰۷ اشغال کردند. در این زمان، انگلیس نیز برای اشغال منطقهٔ زیر نفوذ خود، قوایی از هندوستان را وارد جنوب ایران کرد. سرانجام نیز، در سال ۱۲۹۱ ش/ ۱۹۱۲م این دو کشور سلطه‌گر، دولت ایران را مجبور کردند تا سیاست خود را با اصول قرارداد ۱۹۰۷ تطبیق دهد.

پرسش‌های نمونه

1. زمینه‌ها و علل سیاسی و اجتماعی نهضت مشروطه را تحلیل کنید.
2. سه نمونه از دخالت‌های روس و انگلیس در امور داخلی ایران را در دورهٔ دوم مشروطه بنویسید.
3. نتایج مهم نهضت مشروطه را ارزیابی کنید. آیا مشروطه به آرمان‌های خود دست یافت؟ دلایل خود را بیان کنید.
4. چرا نیروهای بیگانه در جنگ جهانی اول علی‌رغم اعلام سیاست بی‌طرفی ایران، کشور ما را اشغال کردند؟
5. قرارداد ۱۹۰۷ و پیامدهای آن را شرح دهید.

معاونت آموزش متوسطه
عنوان درس:
شماره صفحه: ۱۲۰

۹

جنگ جهانی اول و ایران

جنگ جهانی اول (۱۹۱۴ـ۱۹۱۸ / ۱۲۹۳ـ۱۲۹۷) که با عنوان‌های جنگ بین‌الملل اول یا جنگ بزرگ نیز از آن یاد می‌شود، یکی از رویدادهای مهم تاریخ بشر به‌شمار می‌رود. این جنگ نقشی تعیین‌کننده در رخدادها و تحولات جهان در قرن بیستم میلادی داشت. شما در این درس با مطالعهٔ زمینه‌ها و علل این رویداد عظیم، تأثیرات و پیامدهای آن را در کشورهای مختلف جهان، به‌خصوص ایران، بررسی و تحلیل خواهید کرد.

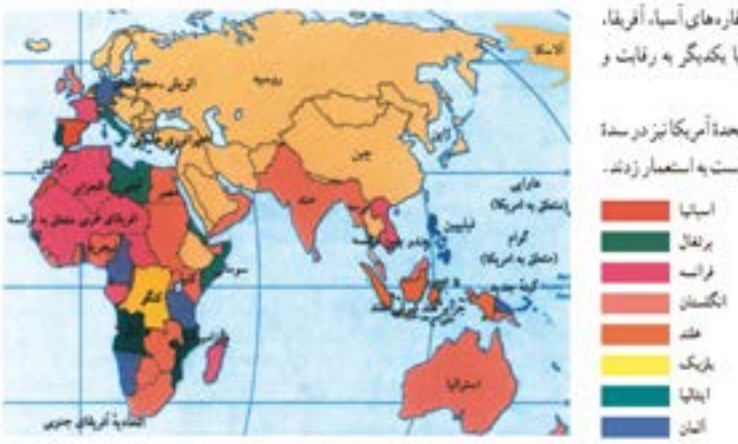
زمینه‌ها و علل جنگ جهانی اول

عمدهٔ تحولات تاریخ جهان، به ویژه اروپا، در قرن ۱۹م متأثر از تأثیرات و پیامدهای انقلاب کبیر فرانسه و انقلاب صنعتی بود. مهم‌ترین این تحولات عبارت‌اند از: تداوم و گسترش رقابت‌های استعماری، رشد اندیشهٔ ملی‌گرایی (ناسیونالیسم) و ظهور قدرت‌های جدید.

الف) تداوم و گسترش استعمار

با وقوع انقلاب صنعتی و ساخت سلاح‌های پیشرفته مانند تفنگ، توپ و کشتی‌های جنگی، توان سیاسی ـ نظامی دولت‌های اروپایی و سیاست‌های استعماری آنان به طرز چشمگیری توسعه یافت. قدرت‌های استعمارگر، به‌ویژه انگلستان و فرانسه، با گسترش مستعمرات خود در قاره‌های آسیا، آفریقا، آمریکا و اقیانوسیه با یکدیگر به رقابت و ستیز برخاستند.

روسیه و ایالات متحدهٔ آمریکا نیز در سدهٔ ۱۹م با قدرت یافتن دست به استعمار زدند.

نقشهٔ مستعمرات دولت‌های اروپایی در مناطق مختلف جهان در ۱۹۱۴م

۱۲۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۱

مقاومت در برابر استعمار: مردم بسیاری از مستعمره‌ها در قرن ۱۹ و نیمهٔ اول قرن ۲۰م در برابر ورود استعمارگران به سرزمینشان مقاومت کردند یا علیه سلطهٔ آنان جنبش‌های اعتراضی به راه انداختند. قیام مهدیون در سودان به رهبری مهدی سودانی در مقابل انگلیس، مبارزات مردم الجزایر به فرماندهی امیر عبدالقادر بر ضد ارتش فرانسه، اتحاد مسلمانان و هندوها بر ضد استعمار انگلیسی در هند و جنبش استقلال‌طلبانهٔ مردم آمریکای لاتین به رهبری سیمون بولیوار[1] نمونه‌هایی از مبارزهٔ مردم در سرزمین‌های مستعمره بود.

مهاتما گاندی (۱۸۶۹ـ۱۹۴۸م)

سیمون بولیوار (۱۷۸۳ـ۱۸۳۰م)

ب) رشد اندیشهٔ ملی‌گرایی و ظهور قدرت‌های جدید

در سدهٔ ۱۹م، دو جریان فکری ملی‌گرایی و آزادی‌خواهی در بسیاری از سرزمین‌ها و جوامع اروپایی پا گرفت و زمینه‌ساز شکل‌گیری کشورها و دولت‌های ملی جدیدی شد. تفکر ملی‌گرایی، مردمان و گروه‌های قومی را که تاریخ و فرهنگ و زبان مشترکی داشتند، برانگیخت تا با هم یکی شوند و زیر پرچم حکومتی یکپارچه و مستقل قرار گیرند. ایتالیایی‌ها، آلمانی‌ها، لهستانی‌ها، صرب‌ها و مجارها از جملهٔ این اقوام بودند که تحت تأثیر اندیشهٔ ملی‌گرایی، برای تأسیس حکومت ملی به پا خاستند.

نگارهٔ بیسمارک، صدراعظم آلمان (۱۸۱۵ـ۱۸۹۸م)

تشکیل اتحاد و اتفاق سه‌گانه: آلمان از یک سو با هدف مقابله با تهدیدهای خارجی به ویژه خطر حملهٔ فرانسه و از سوی دیگر برای پیشبرد سیاست‌های توسعه‌طلبانهٔ خود در اروپا و فراسوی دریاها، با برخی از کشورها پیمان اتحاد سیاسی و نظامی منعقد کرد. نخست با امپراتوری اتریش ـ مجارستان پیمان اتحاد بست و سپس، ایتالیا را نیز وارد این پیمان کرد و اتحاد سه‌گانه (مثلث) را تشکیل داد (۱۸۸۲م). در مقابل، فرانسه برای خروج از انزوای سیاسی و پایان دادن به برتری‌جویی آلمان، نخست با روسیه و سپس با انگلستان پیمان‌های جداگانه‌ای منعقد کرد که آنها را دو به دو شریک و متحد سیاسی، نظامی و اقتصادی یکدیگر قرار می‌داد. مدتی بعد، انگلستان و روسیه نیز با بستن معاهدهٔ ۱۹۰۷م به اختلافات خود در ایران، افغانستان و تبت پایان دادند و اتفاق سه‌گانه (مثلث) را در برابر اتحاد سه‌گانه به وجود آوردند. این پیمان‌ها توازن قدرت جدیدی در اروپا به وجود آورد. با این حال، تشدید رقابت و دشمنی میان دو طرف سرانجام به جنگ جهانی اول انجامید. مهم‌ترین عامل بروز این جنگ، اختلافات مرزی و دشمنی شدید آلمان و فرانسه، مسابقهٔ تسلیحاتی، رقابت بر سر مستعمرات و اقدام برای توسعهٔ نفوذ و دخالت در منطقهٔ نیمه‌جزیرهٔ بالکان بود.

نگارهٔ مراسم تاج‌گذاری ویلهلم اول در کاخ ورسای پاریس پس از شکست فرانسه

1. Simon Bolivar

معارف اسلامی و علوم انسانی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۲

جنگ جهانی اول (۱۹۱۴ــ ۱۹۱۸م)

شروع جنگ

در پی قتل ولیعهد اتریش و همسرش به‌دست یک ضرب‌ملی‌گرا در شهر سارایوو مرکز بوسنی، اتریش به حکومت صربستان مستقل اعلان جنگ کرد. طولی نکشید که کشورهای عضو اتحاد مثلث با کشورهای اتفاق مثلث وارد جنگ شدند (اوت ۱۹۱۴ / تابستان ۱۲۹۳ش). اندکی بعد، امپراتوری عثمانی و بلغارستان به صف متحدین و ژاپن، یونان، پرتغال، رومانی و برخی کشورهای دیگر به جبههٔ متفقین پیوستند و دامنهٔ جنگ به سرعت از اروپا به آسیا و آفریقا کشیده شد. ایتالیا نیز در میانهٔ جنگ از متحدین جدا شد و به متفقین پیوست.

رزهٔ تانک‌ها در خیابان‌های لندن پس از جنگ جهانی اول

نارگان جنگی آلمان در جنگ جهانی اول

انقلاب روسیه

اوضاع و شرایط نابسامان دوران جنگ جهانی اول بر نارضایتی و خشم مردم روسیه از حکومت خودکامهٔ تزارها افزود. در نتیجه، عده‌ای از مخالفان به کمک واحدهایی از ارتش در پتروگراد (پایتخت) دست به شورش زدند و با تشکیل دولت موقت، نیکولای دوم، آخرین تزار روس را برکنار کردند. در این میان، گروهی از انقلابیون سوسیالیست[1] روسی معروف به بلشویک‌ها که در تبعید به سر می‌بردند، با حمایت آلمانی‌ها به روسیه بازگشتند. رهبر آنها، لنین[2] پیرو کارل مارکس[3]، فیلسوف معروف آلمانی بود و با نظام سرمایه‌داری مخالفت می‌کرد. او با طرح سه شعار اساسی: «صلح، زمین، نان»، «تسلط کارگران بر تولید» و «همهٔ قدرت از آنِ شوراها» پشتیبانی سربازان، کشاورزان و کارگران را جلب کرد.[4] انقلابیون بلشویک سرانجام، با تسخیر مقر حکومت موقت در پتروگراد، قدرت را به دست گرفتند (نوامبر ۱۹۱۷). از آن پس، نام روسیه به اتحاد جماهیر شوروی تغییر یافت.

پایان جنگ

آمریکا تا سال ۱۹۱۷م مستقیماً وارد جنگ نشد. با اعلان جنگ توسط کنگرهٔ آمریکا، تمام نیرو، امکانات و سرمایه آمریکایی برای غلبه بر آلمان و نیروهای محور (متحدین) به‌کار گرفته شد. پس از چهار سال و اندی (۱۹۱۸م / ۱۲۹۷ش) میلیون‌ها کشته، مفقود و آواره در معرض فقر، بیکاری، افسردگی، بیماری و ناامیدی مفرط قرار گرفتند.

غنائم جنگ میان فاتحان تقسیم شد و تمدن غرب مدرن، به آشکارترین شکل، باطن خود را نمایش داد. جنگ جهانی اول از همان آغاز، پایان بود، پایانی برای غرب و بلندپروازی‌های انسان مدرن.

---

۱. سوسیالیست به پیروان مکتب سوسیالیسم گفته می‌شود که نوعی اعتقاد به عدالت اجتماعی و ضرورت نظارت و کنترل جامعه در امر اقتصاد و مالکیت است. با ظهور مارکسیسم و تحت تأثیر اندیشه‌های کارل مارکس، تحول مهمی در نظریات سوسیالیستی به‌وجود آمد و طرفداران سوسیالیسم به دو گروه سوسیال دموکرات و کمونیست تقسیم شدند (برگرفته از سایت ویکی مدارس ـ http://Wikisch.ir، مدخل سوسیالیست)

۲. Lenin

۳. Karl Marx

۴. فوکل، تمدن غرب زمین، ج ۲، ص ۱۱۷۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۳

آثار و پیامدهای جنگ

پیمان صلح ورسای: پس از خاتمهٔ جنگ، نمایندگانی از کشورهای مختلف، از جمله دولت‌های پیروز و شکست‌خورده در جنگ، با هدف عقد قرارداد صلح در کاخ ورسای پاریس گرد هم آمدند. پس از ماه‌ها مذاکره، پیمان نهایی صلح، که شامل چندین قرارداد جداگانه بود، با کشورهای مغلوب به امضا رسید. در این میان، پیمانی که با آلمان بسته شد، اهمیت بیشتری داشت. براساس این پیمان، مستعمرات آلمان میان متفقین تقسیم شد و بخش‌هایی از خاک این کشور به فرانسه و لهستان واگذار گردید. به‌علاوه، آلمانی‌ها ملزم به پرداخت غرامت به دولت‌های متفق و محدود نگه‌داشتن توان نظامی خود شدند.

فروپاشی عثمانی و تغییر نقشه سیاسی در غرب آسیا (خاورمیانه)

با شروع جنگ جهانی اول، دولت عثمانی به متحدین پیوست و هرچند در ابتدا توانست موفقیت‌هایی به‌دست آورد ولی درنهایت توسط نیروهای متفقین اشغال شد. این درحالی بود که به‌دنبال انقلاب در روسیه، این کشور از جبههٔ جنگ خارج شده بود و فرصت مناسبی برای انگلستان و فرانسه برای تقسیم سرزمین عثمانی میان یکدیگر فراهم شد. این دو کشور قبل از پایان جنگ قراردادی بین خود به امضا رساندند که به موجب آن با پایان جنگ، امپراتوری عثمانی فروپاشید و کشورهای کنونی ترکیه، عراق، سوریه، اردن، فلسطین، لبنان و عربستان شکل گرفتند. انگلستان سرپرستی عراق، اردن و فلسطین را برعهده گرفت و لبنان و سوریه تحت سرپرستی فرانسه درآمدند. در مذاکرات ورسای، انگلستان و فرانسه این قرارداد پنهانی را علنی نمودند و در توافقات نهایی گنجاندند.

بنابراین، با جنگ جهانی اول تغییرات شگرفی در دنیا ایجاد شد. دولت‌های بزرگی چون روسیه تزاری و امپراتوری هابسبورگ و عثمانی فروپاشید و به‌جای آنان اتحاد جماهیر شوروی و جمهوری آزربش و جمهوری‌های متعدد اروپای شرقی و ترکیه و دولت‌های نوین عربی در غرب آسیا (خاورمیانه) پدید آمدند و هندسه سیاسی بخش‌های بزرگی از دنیا تغییر کرده و صورت تازه‌ای گرفت.

بررسی و مقایسهٔ نقشه‌های تاریخی

با مقایسهٔ نقشهٔ سیاسی اروپا و خاورمیانه پیش از قرارداد ورسای و پس از آن، چند مورد از تغییرات مرزهای سیاسی را فهرست کنید.

تشکیل جامعهٔ ملل: «جامعه ملل» نخستین «سازمان ملل» است. پس از جنگ جهانی اول با طراحی فاتحان جنگ، تشکلی با عضویت چهل کشور در ژنو سوئیس تأسیس شد تا سلطه قدرت‌های مستکبر بر دنیا که آن را «صلح و امنیت جهانی» می‌نامیدند، در معرض تهدید قرار نگیرد و رقبای بالقوه و بالفعل آنها توان و مجال قدرت یافتن نداشته باشند. با این حال، تشکیل جامعه ملل نتوانست جلوی درگیری و زیاده‌خواهی قدرت‌های مستکبر را بگیرد و مانع جنگ جهانی دوم شود.

تلفات و خسارت‌های انسانی و اقتصادی: جنگ جهانی اول تلفات و مصائب جانی، جسمی و روحی فراوانی به بار آورد و باعث ویرانی منابع و مراکز اقتصادی، تولیدی و مالی اروپا و دیگر مناطق جهان شد. بر اساس آمار رسمی، بیش از ۹ میلیون نظامی در این جنگ کشته و ده‌ها میلیون نظامی مجروح، اسیر و مفقود شدند. به علاوه، میلیون‌ها غیرنظامی در سرتاسر جهان، بر اثر عملیات جنگی یا اتفاقات ناشی از جنگ مانند کمبود مواد غذایی و شیوع بیماری‌های همه‌گیر کشته، مجروح، بیمار و یا آواره شدند.

معاونت آموزش متوسطه
عنوان درس:
شماره صفحه: ۱۲۴

ایران در جنگ جهانی اول

هم‌زمان با آغاز جنگ بین‌الملل اول، ایران وضعی آشفته داشت و حکومت مشروطه به دلیل اختلاف‌های سیاسی داخلی، ضعف تشکیلات اداری و نظامی، مشکلات اقتصادی و دخالت‌های فزایندهٔ خارجی، قادر به سروسامان دادن به امور و برقراری نظم و امنیت نبود.

اشغال نظامی ایران

دولت ایران پس از شروع جنگ جهانی اول، اعلام بی‌طرفی کرد اما کشورهای درگیر در جنگ، به‌خصوص انگلستان و روسیه، به بهانه‌های مختلفی آن را نقض کردند. در اوایل جنگ، مأموران و جاسوسان آلمانی[1] در مناطق مختلف ایران به اقداماتی بر ضد دولت‌های ائتلاف متلث دست زدند. انگلستان و روسیه نیز همین موضوع را بهانهٔ لشکرکشی به ایران قرار دادند.

فکر کنیم و پاسخ دهیم

۱ به نظر شما، علت گرایش افکار عمومی ایرانیان به آلمان و دولت‌های متحد آن در جنگ جهانی اول چه بود؟

۲ فیلم یتیم‌خانه ایران را که به برخی از حوادث اشغال ایران در جنگ جهانی اول و پیامدهای آن پرداخته است، دیده و درباره آن گفت‌وگو کنید.

انگلستان گروهی از افسران انگلیسی و مزدوران هندی را به ایران فرستاد و در بخش‌های جنوبی میهن ما، نیروی پلیس جنوب را تشکیل داد. نظامیان روسی نیز بخش وسیعی از نیمهٔ شمالی کشورمان را، که بر اساس معاهدهٔ ۱۹۰۷ منطقهٔ تحت نفوذ روسیه شناخته می‌شد، اشغال کردند. این دو دولت اشغالگر سپس در قرارداد ۱۹۱۵ ایران را به دو قسمت تقسیم کردند: نیمهٔ شمالی متعلق به روسیه و نیمهٔ جنوبی سهم انگلستان شد. با شروع جنگ بزرگ، ارتش عثمانی نیز مناطقی از غرب کشور ما را اشغال کرد و با نیروهای متفقین درگیر شد.

مقاومت ایرانیان در برابر اشغالگران

ناصر دیوان کازرونی (۱۲۵۳ـ۱۳۲۱ ه‍.ق)

اگر چه حکومت قاجار ارادهٔ محکم و توان کافی برای رویارویی با نیروهای اشغالگر را نداشت، اما مردم و به‌خصوص عشایر در قسمت‌های مختلف ایران مانند فارس، بوشهر و خوزستان، تحت تأثیر فتوای مراجع تقلید در برابر متجاوزان ایستادند و از استقلال وطن خویش تا سرحد جان دفاع کردند. دلاورمردان تنگستانی، دشتستانی و دشتی به فرماندهی **رئیسعلی دلواری** و مردم کازرون به رهبری **ناصر دیوان کازرونی** با شجاعت و شهامت با نیروهای انگلیسی نبرد کردند و ضربه‌های سنگینی به آنان وارد آوردند. عشایر عرب خوزستان نیز در «نبرد جهاد» غیورانه با قوای بیگانه جنگیدند.

آثار و نتایج جنگ

جنگ جهانی اول برای کشور ایران، که دولت و مردمش هیچ نقش و دخالتی در شروع و ادامهٔ آن نداشتند، فاجعه‌آمیز و ویران‌کننده بود. این جنگ موجب قحطی بزرگی شد که در نتیجهٔ آن عدهٔ بسیار زیادی از هموطنان ما به سبب گرسنگی، سوءتغذیه و بیماری‌های ناشی از آن

۱. وایسموس (Wissmuss) و بندر مایر (Niedermayer) از معروف‌ترین این افراد می‌باشند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۵

به طرز دلخراشی جان دادند. به دلیل ضعف آمار و آمارگیری، نمی‌توان میزان تلفات انسانی کشور ما در جنگ جهانی اول را به شکل دقیق برآورد کرد، اما گزارش برخی از نویسندگان حکایت از آن دارد که جمعیت ایران پس از خاتمهٔ جنگ نسبت به ابتدای آن به شکل فجیع و دردناکی کاهش یافته بود. یکی از اصلی‌ترین مقدمات بروز این قحطی فراگیر، سیاست‌ها و اقدامات انگلستان در ایران بود. گزارش‌های مقامات انگلیسی مستقر در ایران اشاره می‌کند که خرید، جمع‌آوری و دیوی گسترده غلّه ایران برای تأمین نیروهای متفقین در جریان جنگ، از عوامل اصلی کمبود آن در ایران است. اگر ارزاق ایران، بین‌النهرین و هند به خطوط جنگ نمی‌رسید، چه بسا معادله پیروزی و شکست در جنگ جهانی اول دگرگون می‌شد.

جنگ جهانی اول و اشغال ایران، علاوه بر ویرانی اقتصادی و تلفات گستردهٔ انسانی، موجب تزلزل و بی‌ثباتی دولت مرکزی، تعطیلی مجلس شورای ملی و تضعیف بیشتر نظام مشروطه شد.

قرارداد ۱۹۱۹

به دنبال پیروزی انقلاب روسیه (تزامیر ۱۹۱۷ م/ بهمن ۱۲۹۶)، دولت بلشویکی این کشور نیروهایش را از ایران فراخواند. انگلستان با تقویت واحدهای نظامی خود، علاوه بر نواحی جنوبی، مناطقی از نیمهٔ شمالی ایران را نیز اشغال کرد. در آن زمان، حکومت ایران در نهایت ضعف و انحطاط سیاسی و اقتصادی بود و دولت مرکزی توان اعمال حاکمیت در بسیاری از مناطق کشور را نداشت. در چنین شرایطی و در حالی که روس‌ها سرگرم جنگ داخلی بودند، انگلیسی‌ها فرصت را برای تحکیم نفوذ و سلطهٔ پایدار خود و تأمین منافع درازمدتشان در ایران مغتنم شمردند و قرارداد ۱۹۱۹ را با دولت وثوق‌الدوله (۱۲۹۷ـ۱۲۹۹ش) منعقد کردند. به موجب قرارداد ۱۹۱۹، ادارهٔ امور دارایی و برخی دیگر از ادارات و وزارتخانه‌های ایران در اختیار انگلستان قرار می‌گرفت؛ مسئولیت تجدید سازمان و ایجاد ارتش یکپارچهٔ ایران و تأمین اسلحه و تدارکات آن نیز به افسران انگلیسی داده می‌شد. در عوض، انگلستان متعهد می‌شد که وامی در اختیار دولت ایران قرار دهد تا تحت نظارت کارشناسان انگلیسی هزینه شود. برخی مفاد این قرارداد پیش از آنکه به تصویب مجلس شورای ملی[1] برسد، به اجرا گذاشته شد.

حسن وثوق‌الدوله (۱۲۵۴ـ ۱۳۲۹ ش)

شهید آیت‌الله سید حسن مدرس (۱۲۴۹ـ۱۳۱۶ش)

قرارداد ۱۹۱۹ با مخالفت گسترده و شدید شخصیت‌های ملی، سیاسی و مذهبی، گروه‌ها و احزاب گوناگون در سراسر کشور روبه‌رو شد. آیت‌الله سید حسن مدرس یکی از جدی‌ترین این مخالفان بود. اعتراض به قرارداد ۱۹۱۹ و مخالفت با آن ادامه یافت و یکی از علل مهم سقوط دولت وثوق‌الدوله بود.

بحث و گفت‌وگو

پس از همفکری و مرور آموخته‌های قبلی، دربارهٔ شیوه یا شیوه‌های معمول به قدرت رسیدن خاندان‌ها و سلسله‌ها در تاریخ ایران بحث و گفت‌وگو کنید.

۱. سومین دورهٔ مجلس شورای ملی در اوایل جنگ جهانی اول تعطیل شد. از آن پس تا گشایش چهارمین دورهٔ مجلس شورای ملی در خرداد ۱۳۰۰، کشور بدون مجلس اداره می‌شد.

۱۲۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۶

انگلستان و تغییر سلطنت در ایران

در اوایل قرن بیستم سیاستمداران انگلیسی برنامه تغییر سلطنت در ایران را پیگیری می‌کردند. دلایلی که آنها برای انجام این کار دانستند را می‌توان در این موارد خلاصه کرد:

۱ انگلیسی‌ها از انتشار اندیشه‌های انقلابی کمونیست‌های روسیه در ایران و به‌خطر افتادن منافعشان بیم داشتند.

۲ بعد از اکتشاف نفت و پی بردن به اهمیت آن در مبادلات جهانی، انگلستان سرمایه‌گذاری و طمع‌ورزی وسیعی در بخش‌های جنوبی کشورمان انجام داده بود.

۳ ایران در مسیر ارتباطی هندوستان و اروپا قرار داشت و انگلستان می‌توانست با هزینه کمتری بین این دو منطقه کالا جابه‌جا کند.

۴ بعد از انقلاب صنعتی، کشورهای اروپایی به تولید انبوه کالا دست زدند و ایران همواره یکی از بازارهای مورد توجه انگلستان بود. با رشد صنایع محصولات جدیدتری عرضه می‌شد که برای استفاده از آنها احتیاج به زیرساخت‌های مناسب بود.[۱]

۵ قیام‌های مستقل مردمی (مانند قیام میرزا کوچک‌خان و قیام شیخ محمد خیابانی) و ترس از پیروز شدن انقلابیون از نگرانی‌های نیروهای انگلیسی در ایران بود.

۶ هزینه‌هایی که انگلستان برای حضور نیروهایش در ایران و نقاط دیگر جهان متحمل می‌شد بسیار بالا بود و ترجیح می‌داد از نظامیان دست‌نشانده با هزینه کمتر استفاده کند.

۷ انگلستان برای تغییرات موردنظرش نمی‌توانست روی حکومت قاجار حساب کند، چون بی‌کفایتی و فساد آنها به حدی باعث نفرت مردم از آنها شده بود که هیچ‌گونه همراهی با این سلسله نمی‌کردند.

۸ بی‌نتیجه ماندن قرارداد ۱۹۱۹ این نکته را به انگلیسی‌ها یادآور شد که آگاهی مردم به‌خصوص بعد از ماجرای مشروطه بالا رفته و نمی‌توانند مانند هندوستان، ایران را به خاک بریتانیا اضافه کنند. درنتیجه مأموران انگلستان در ایران تصمیم گرفتند تا شخص مورد اعتماد خود را به حکومت رسانده تا از طریق او بتوانند به‌صورت غیرمستقیم اهداف خود را در ایران پیاده کنند.

کودتای سیاه[۲]

دولت انگلستان برای دستیابی به اهداف خود، درصدد تغییر حکومت ایران برآمد؛ به این منظور، برنامهٔ کودتا طرح‌ریزی و اجرای آن به سفارت انگلیس و نیروهای انگلیسی مستقر در ایران واگذار شد. آیرون‌ساید[۳]، فرمانده نظامی نیروهای انگلیسی در ایران، به جست‌وجو در میان نیروهای قزاق پرداخت و به کمک سیدضیاءالدین طباطبایی[۴] که از سیاستمداران وابسته به انگلستان بود، یکی از فرماندهان نظامی به نام رضاخان را که فردی بی‌سواد و البته مستبد بود برای این منظور، مناسب تشخیص داد. آیرون‌ساید در قزوین با رضاخان ملاقات کرد و با توجه به اطلاعاتی که سیدضیاءالدین دربارهٔ او جمع‌آوری کرده بود، توانست وی را با اهداف خود هماهنگ کند. آیرون‌ساید بعد از آماده کردن رضاخان برای انجام کودتا، به تهران آمد و به احمد شاه چنین القا کرد که حرکت نظامی رضاخان به سوی تهران، برای حفظ کشور و سلطنت ضروری است.

با آماده شدن شرایط، قوای قزاق در بامداد روز سوم اسفند ۱۲۹۹ وارد تهران شدند و بی‌آنکه با مقاومت جدی روبه‌رو شوند، نقاط حساس پایتخت را تسخیر کردند. در پی این حادثه، شاه تحت فشار انگلیسی‌ها به تاجار سیدضیاءالدین طباطبایی را به نخست‌وزیری منصوب کرد. رضاخان نیز به‌عنوان فرمانده ارتش، لقب «سردار سپه» گرفت. به فاصلهٔ کوتاهی، سیدضیاء استعفا کرد و به اروپا رفت؛ اما رضاخان (مهرهٔ نظامی کودتا) در مقام وزیر جنگ روزبه‌روز بر قدرت و نفوذ خود افزود.

احمدشاه قاجار به همراه رضاخان و رجال درباری

۱. مثلاً شرکت واگن‌سازی نمی‌تواند بدون وجود ریل راه‌آهن در ایران به‌فروش محصولاتش دست یابد.

۲. عطایی که از آغاز بحث کودتای سیاه تا ابتدای بحث جهان در فاصلهٔ دو جنگ بزرگ در این درس درج شده، از کتاب تاریخ ایران و جهان ۲ برداشته، اگر فلاحتی حساب عامل اخذ شده است.

۳. Ironside

۴. مدیر روزنامهٔ رعد و صاحب قرارداد ۱۹۱۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۷

بیشتر بدانیم

میرزاکوچک‌خان و نهضت جنگل

نهضت جنگل قیام مردمی بود که در یکی از حساس‌ترین دوره‌های تاریخی کشور ما، شکل گرفت. این نهضت از جنگل‌های گیلان آغاز شد و سپس، روستاها و شهرهای این استان را دربرگرفت و هفت سال ادامه یافت.[1] رهبر نهضت جنگل، میرزاکوچک‌خان، طلبهٔ آزادمنش و انقلابی و فردی مؤدب، متواضع، خوش‌برخورد و پایبند به اجرای دستورات دینی بود. میرزا در آستانهٔ انقلاب مشروطیت، زمانی که بسیار جوان بود، در رشت دست به حرکت‌های انقلابی زد؛ در حرکت مشروطه‌خواهان شمال برای سرنگونی محمدعلی‌شاه، دلاوری‌های بسیاری از خود نشان داد و همراه با مشروطه‌خواهان به تهران رفت. او در جریان جنگ جهانی اول و اشغال ایران توسط روس و انگلیس، به فکر برپا کردن یک نهضت مسلحانه افتاد. اهداف او و یارانش در برپایی این نهضت عبارت بودند از: اخراج نیروهای بیگانه، رفع ناامنی و بی‌عدالتی و برقراری امنیت، مبارزه با خودکامگی و استبداد.

قیام جنگل در مقابله با متجاوزان و دولت‌های بی‌کفایتی که در تهران بر سر کار می‌آمدند، در طول هفت سال فراز و نشیب‌های بسیاری را پشت سر گذاشت. این قیام، سرانجام به‌دنبال خیانت دولت شوروی، بروز اختلاف در میان سران نهضت جنگل و حملهٔ نیروهای دولتی به فرماندهی رضاخان، سرکوب شد، اما نام میرزا و مقاومت‌های مردانه‌اش در برابر ستم و تجاوز، در خاطر مردم ایران زنده و جاوید ماند و الگویی برای مبارزان بعدی شد.

رضاخان از نخست‌وزیری تا پادشاهی

رضاخان در سمت وزارت جنگ از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۰۲ش، با دسیسه‌چینی و حمایت انگلستان، موقعیت خود را تثبیت کرد. سرانجام، شاه قاجار و مجلس به‌ناچار به نخست‌وزیری او رضایت دادند. احمدشاه بلافاصله به سفر اروپا رفت[2] و رضاخان با استفاده از این فرصت، اوضاع و شرایط داخلی را برای برداشتن قدم نهایی ــ یعنی رسیدن به سلطنت ــ آماده کرد.

رضاخان در غیاب شاه، روز به روز موقعیت خود را بیشتر تحکیم می‌کرد و در عین حال، می‌کوشید تا با تبلیغاتی گسترده علیه احمدشاه، او را نسبت به سرنوشت مملکت بی‌اعتنا نشان دهد. احمدشاه پس از مدتی، تصمیم به بازگشت به ایران و حفظ سلطنت گرفت. انگلیسی‌ها وقتی که از تصمیم شاه برای عزیمت به ایران مطلع شدند، نزد او رفتند و ضمن مبالغه‌گویی در اوضاع آشفتهٔ ایران، صلاح او را در این دانستند که مدتی از رفتن به ایران چشم بپوشد تا رضاخان بتواند امنیت لازم را برای حضورش در کشور فراهم آورد.

پس از سرکوبی شورش خزعل و بعضی شورش‌های پراکندهٔ دیگر، با توجه به امنیتی که رضاخان به‌وجود آورده بود، محبوبیت او افزایش یافت؛ در همین حال، در اثر تبلیغات طرفداران رضاخان، بدبینی مردم نسبت به احمد شاه و گرایش به رضاخان نیز بیشتر شد.

بحث و گفت‌وگو

با توجه به آنچه در درس‌های قبل آموختید، دربارهٔ تأثیر شرایط اجتماعی بر به قدرت رسیدن رضاخان گفت‌وگو کنید.

۱. از خرداد ۱۲۹۳ تا مهر ۱۳۰۰

۲. انگلیسی‌ها و رضاخان چنین تبلیغ می‌کردند که وضع کشور بسیار آشفته است؛ یارانِ به شاه پیشنهاد می‌کردند که مدتی به خارج از کشور برود و پس از برقراری امنیت، بازگردد. از سوی دیگر، آنها خروج شاه را نشانهٔ بی‌علاقگی او به کشور اعلام می‌کردند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۸

به سلطنت رسیدن رضاخان

پس از آنکه عمّال انگلیس اذهان عموم مردم را به سود رضاخان آماده کردند، سرانجام در سال ۱۳۰۴ ش، ماده واحده‌ای به‌صورت طرح در مجلس شورای ملی مطرح شد که در آن، خلع قاجاریه از سلطنت و سپردن حکومت موقت به رضاخان خواسته شده بود. در این ماده واحده، پیش‌بینی شده بود که پس از خلع قاجاریه، مجلس مؤسسان برای تغییر چند ماده از قانون اساسی تشکیل خواهد شد و تکلیف قطعی سلطنت را تعیین خواهد کرد. جز چهار تن از نمایندگان مجلس ــ از جمله آیت‌الله مدرس و دکتر مصدق ــ سایر نمایندگان به این طرح رأی مثبت دادند.[۱] بدین ترتیب سرنوشت نهضت مشروطه، سلطنت مطلقه مستبدتر از استبداد شاهان قاجاری شد و شاید متفکران فقیهی چون آیت‌الله سید کاظم یزدی و شیخ فضل‌الله نوری چنین سرنوشتی را در خشت خام مشروطه می‌دیدند.

با حمایت همه‌جانبه‌ای که از سوی دولت‌های بزرگ خارجی به‌عمل آمد، انتخابات مجلس فرمایشی مؤسسان برگزار شد. در آذر سال ۱۳۰۴ مجلس مؤسسان با نطق رضاخان افتتاح شد و پس از شش روز بحث و گفت‌وگو، رضاخان را به پادشاهی ایران انتخاب و سلطنت را در خانوادهٔ او موروثی اعلام کرد.

ماهیت برخی از اصلاحات و اقدامات رضاشاه

آغاز سلطنت پهلوی، در واقع فصل جدیدی از تاریخ ایران است که هم‌زمان با آن، دورهٔ نوینی از غارت کشور ما به‌دست بیگانگان آغاز می‌شود که به «استعمار نو» شهرت دارد. در استعمار نو، ارتش و تجهیزات نظامی دشمن دیده نمی‌شود بلکه مسئولانی که زمام امور را در دست دارند وابسته به قدرت‌های مستکبر بوده و اقتصاد و فرهنگ جامعه را به گونه‌ای معماری می‌کنند که منافع و خواست استعمارگران را تأمین کند.

رضاشاه پس از رسیدن به سلطنت، در زمینه‌های داخلی و خارجی به اقداماتی دست زد. این اقدامات عبارت بودند از :

بازگشت به حکومت استبدادی

وی از همان ابتدای کار، به حذف شخصیت‌های آزادی‌خواه، مستقل و مخالف با نفوذ بیگانگان اقدام کرد و شیوهٔ حکومت استبدادی و رأی فردی را پیش گرفت. او به مجلس قانون‌گذاری و قانون اهمیت نمی‌داد.

ایجاد ارتش منظم

به‌وجود آوردن ارتش منظم در ایران از جمله برنامه‌های اساسی انگلیسی‌ها بود. این ارتش ضمن اینکه تمرکز قدرت سیاسی را در کشور ممکن می‌ساخت، قیام‌های مردمی را سرکوب می‌کرد و در مواقع ضروری، به‌عنوان تأمین‌کنندهٔ اهداف نظامی انگلستان مورد استفاده قرار می‌گرفت. رضاشاه نیروهای سه‌گانهٔ ارتش را با هدایت انگلیسی‌ها به‌وجود آورد. به تو کردن ارتش پرداخت و در سال ۱۳۰۴ ش، قانون نظام وظیفهٔ عمومی را به تصویب رساند.

احداث خط آهن سراسری

از جمله اقدامات رضاشاه، احداث راه‌آهنی بود که بندر ترکمن را به بندر شاهپور[۲] متصل می‌کرد. احداث این راه با تبلیغات فراوان انجام گرفت و درواقع، هدف آن ایجاد راهی سراسری برای انتقال سریع نیروهای انگلیسی از جنوب به شمال بود. در صورت پیشروی

---

۱. دو تن دیگر عبارت بودند از: یحیی دولت‌آبادی و سیدحسن تقی‌زاده

۲. بندر امام‌خمینی فعلی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۹

روس‌ها، انگلیسی‌ها با استفاده از این راه می‌توانستند نیروهای خود را به سرعت به شمال بفرستند و مانع نفوذ آلمان‌ها به هندوستان شوند. در جنگ جهانی دوم همین راه به مهم‌ترین عامل ارتباطی نیروهای متفقین مبدل شد.

یک شکل کردن لباس‌ها و کشف حجاب

رضاشاه و آتاتورک

رضاشاه، به‌نام تمدن و تجدد و مبارزه با کهنه‌پرستی، به یک شکل کردن لباس‌ها و نیز برداشتن حجاب بانوان اقدام کرد. حکومت پهلوی و روشنفکران غرب‌گرا گمان می‌کردند که راه ترقی و پیشرفت با نابودی دین و سنن اصیل ایرانی هموار می‌شود؛ اما مردم مسلمان ایران در برابر این اقدامات دست به مقاومت زدند که از آن جمله باید از قیام مردم مسلمان مشهد در مسجد گوهرشاد نام برد که در جریان آن، عدهٔ زیادی کشته و مجروح شدند.

رضاشاه که تصور می‌کرد مهم‌ترین راه پیشرفت و توسعهٔ کشور تقلید از غرب و اشاعهٔ فرهنگ غربی است، پس از مسافرت به ترکیه و آشنایی با آتاتورک، رئیس‌جمهور آن کشور، به تقلید از او به مبارزه با همهٔ سنت‌های اسلامی پرداخت. او در این راه حتی مأموران مخصوص در کوچه و خیابان شهر گماشت که وظیفه داشتند به زور چادر را از سر زنان بکشند. رضاشاه برای تضعیف روحانیت، دستور داد که روحانیون نیز لباس‌های مخصوص خود را کنار بگذارند. به دستور وی، دفترخانه‌های شرعی تعطیل شدند و دخالت روحانیون در مسائل اجتماعی اکیداً ممنوع اعلام شد. عزاداری سیدالشهدا غدغن شد و از انجام بسیاری از آداب مذهبی به شدت جلوگیری به عمل آمد. سرکوب خشن رضاخان و برخورد اهانت‌آمیز او با ایمان و احساس عمیق دینی مردم ایران، پایه‌های سلطنتش را بیش از پیش سست کرد.

شهادت مدرس

مدرس، روحانی مبارز و خستگی‌ناپذیری که آرزویش نجات ایران از چنگال استبداد و استعمار بود، در دوران نخست‌وزیری رضاخان و پس از به سلطنت رسیدن او، یگانه دشمن سرسخت و جدی وی به‌شمار می‌رفت.

وجود مدرس در تهران خطری جدی برای ادامهٔ حکومت رضاشاه به حساب می‌آمد. از سوی دیگر، رضاشاه می‌دانست که نمی‌تواند مدرس را مانند دیگر مخالفان، بدون توجه به عکس‌العمل مردم به راحتی از بین ببرد؛ از این‌رو، درصدد برآمد که ابتدا او را تبعید کند و پس از آنکه قدرت خویش را تثبیت کرد، به قتل وی اقدام کند؛ به این ترتیب، در مهرماه ۱۳۰۷ مأموران شهربانی به منزل این روحانی والامقام هجوم بردند و او را به خواف تبعید کردند.[1] مدرس سال‌ها در خواف زندانی بود. سرانجام پس از فراهم شدن زمینه، وی را از خواف به کاشمر بردند و پس از مدت کوتاهی، در ۱۰ آذر ۱۳۱۶ او را در همان‌جا مسموم کردند و به شهادت رساندند.

پرسش‌های نمونه

1. جنبش‌های ملی‌گرایی در اروپای مرکزی چه تأثیری بر وقوع جنگ جهانی داشت؟
2. تحلیل و قضاوت شما دربارهٔ مهم‌ترین علت وقوع جنگ جهانی اول چیست؟
3. با استفاده از قوهٔ تخیل خود، حوادثی را که بر سر مردم آن زمان گذشته است در چند سطر بنویسید.
4. مفاد قرارداد ۱۹۱۹ چه بود و چرا با مخالفت گستردهٔ شخصیت‌های ملی و مذهبی مواجه شد؟
5. اقدامات فرهنگی رضاشاه و پیامد آنها را توضیح دهید.

۱. شهربانی خواف ماهانه مبلغ ۱۵۰ ریال برای ایشان تعیین کرده بود؛ چند سال بعد، مدرس از همان پول در گوشه‌ای از شهر خواف آب‌انباری ساخت.

معاونت آموزش متوسطه

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۰

۱۰

جنگ جهانی دوم و جهان پس از آن

حدود ۲۱ سال پس از پایان جنگ جهانی اول، بار دیگر جهان گرفتار جنگی شد که مرگ‌بارترین و ویرانگرترین حادثهٔ تاریخ بشر شناخته می‌شود. شما در این درس زمینه‌ها، عوامل، آثار و پیامدهای مختلف این جنگ و مهم‌ترین تحولات سیاسی جهان پس از آن را بررسی و تجزیه و تحلیل خواهید کرد.

فعالیت ۱

با راهنمایی دبیر دربارهٔ این موضوع گفت‌وگو کنید که چرا تجربهٔ تلخ جنگ جهانی اول، مانع بروز جنگ جهانی دوم نشد. پیشنهادهای شما برای گسترش و استحکام صلح و دوستی جهانی و جلوگیری از جنگ و ویرانی چیست؟

جهان در فاصلهٔ دو جنگ بزرگ

در فاصلهٔ میان دو جنگ، جهان و به‌ویژه کشورهای اروپایی گرفتار مسائل و مشکلات بزرگی شدند که زمینه را برای جنگ جهانی دوم فراهم آورد. مهم‌ترین این مسائل و مشکلات، صلح ناپایدار و ناخشنودی از قراردادهای صلح ورسای، ضعف جامعهٔ ملل، بحران اقتصادی و ظهور حکومت‌های خودکامهٔ نک‌حزبی و نظامی‌گرا بود.

صلح ناپایدار

پس از پایان جنگ جهانی اول و امضای پیمان صلح ورسای، چنین به نظر می‌رسید که اروپا و سایر نقاط دنیا در حال ورود به عصر ثبات، صلح، دوستی و آرامش بین‌المللی هستند. اما تاریخ به گونهٔ دیگری رقم خورد. پیمان‌های مذکور خیلی از دولت‌ها را راضی نکرد. آلمانی‌ها که پیمان صلح ورسای را تحقیرآمیز و ناعادلانه می‌دانستند، از همان ابتدا درصدد تغییر یا لغو آن برآمدند.

ضعف جامعهٔ ملل

جامعهٔ ملل که برای کمک به حل و فصل اختلافات کشورها و جلوگیری از دشمنی و جنگ میان دولت‌ها به‌وجود آمده بود، فاقد قدرت کافی برای تحقق این هدف بود و تصمیماتش ضمانت اجرایی لازم را نداشت. حضور نداشتن برخی از کشورها در این نهاد بین‌المللی نقش مهمی در ناکامی آن داشت. آمریکا که خود پیشنهاد تأسیس جامعهٔ ملل را داده بود، به عضویت آن درنیامد. شوروی نیز عضو این نهاد جهانی نشد. آلمان و ژاپن هم که عضویت داشتند، با خروج از آن موجب بی‌اعتباری بیشتر جامعهٔ ملل شدند. به همین سبب بود که جامعهٔ ملل در فاصلهٔ میان دو جنگ در مقابل تهاجم نظامی برخی دولت‌ها به کشورهای دیگر، اقدام بازدارنده و مؤثری نتوانست انجام دهد.

۱۳۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۱

بحران اقتصادی

یکی از مسائل مهم جهان و به‌خصوص اروپا در دوران پس از جنگ جهانی اول، بازسازی ویرانی‌های ناشی از جنگ و ایجاد رونق و رفاه اقتصادی بود. برخی از کشورها، مانند انگلستان، به اتکای منابع خود و ثروت مستعمراتشان تا حدودی از عهدهٔ این کار برآمدند؛ اما بسیاری دیگر با مشکلات شدیدی مانند رکود و تورم روبه‌رو شدند.

آلمان از جمله کشورهایی بود که در نخستین سال‌های پس از جنگ جهانی اول شرایط اقتصادی وخیمی داشت؛ زیرا علاوه بر خرابی‌های حاصل از جنگ، مستعمراتش را از دست داده و محکوم به پرداخت غرامت‌های سنگین شده بود.

ایالات متحده، که اقتصادش در جنگ کمتر آسیب دیده بود، اقدام به اعطای وام به دیگر کشورها، از جمله آلمان، کرد اما ناگهان خود گرفتار بحران و رکود اقتصادی عظیمی شد (۱۹۲۹ـ۱۹۳۲م) که در پی آن، اقتصاد جهان نیز به هم ریخت و مشکلات فراوانی به‌وجود آمد. مسائل و مشکلات اقتصادی تأثیر بسزایی در روی کار آمدن حکومت‌های دیکتاتوری، به‌خصوص در اروپا داشت.

در سال ۱۹۲۳، ارزش مارک آلمان به اندازه‌ای سقوط کرد که از اسکناس به جای سوخت، به‌عنوان کاغذ دیواری و برای پر کردن تشک استفاده می‌شد.

ظهور حکومت‌های خودکامهٔ تک‌حزبی و نظامی

پس از پایان جنگ جهانی اول، امید به استقرار نظام‌های آزاد و دموکرات در اروپا و سایر نقاط جهان چندان دوام نیاورد و به سرعت رژیم‌های دیکتاتوری یکی پس از دیگری سر برآوردند.

شوروی استالینی

پس از مرگ لنین (۱۹۲۴م)، ژوزف استالین[1]، دبیرکل حزب کمونیست، رقیب قدرتمند خود (تروتسکی[2]) را از سر راه برداشت و قدرت را در شوروی به دست گرفت. او عدهٔ زیادی از بلشویک‌های قدیمی، اندیشمندان، اقشار ارتش، اعضای حزب کمونیست، دیپلمات‌ها و مردم عادی را که در برابرش مقاومت و مخالفت می‌کردند، به مرگ محکوم کرد و یا به اردوگاه‌های کار اجباری در سیبری فرستاد.

حکومت استالین با اجرای برنامه‌های مختلف اقتصادی و فرهنگی، تغییر و تحول چشمگیری در شوروی ایجاد کرد. یکی از این برنامه‌ها، طرح اشتراکی کردن مزارع کشاورزی بود که با اعمال قدرت و خشونت بسیار آغاز شد. علاوه بر این، برنامه‌ای را با هدف صنعتی کردن سریع کشور به اجرا درآورد. اساس برنامهٔ صنعتی استالین، بر تولید کالاهای سرمایه‌ای و سلاح‌های جنگی استوار بود. با اجرای این برنامه، تولید ماشین‌آلات صنعتی، نفت، برق، فولاد و زغال سنگ به طرز فوق‌العاده‌ای افزایش یافت.

حکومت استالین در عرصهٔ خارجی به دنبال گسترش مرزها و تسلط بر برخی کشورها و سرزمین‌های اروپای شرقی بود. با وجود بی‌اعتمادی و دشمنی‌ای که میان شوروی و آلمان وجود داشت، دو کشور با یکدیگر پیمان عدم تجاوز امضا کردند (۱۹۳۹م).

---

۱. Joseph Stalin

۲. لئون تروتسکی (Leon Trotsky) از بلشویک‌های قدیمی بود و نقش مؤثری در انقلاب ۱۹۱۷م و سپس تأسیس ارتش سرخ ایفا کرد. او هنگام مرگ لنین، عهده‌دار سمت کمیسار ای جنگ (وزارت جنگ) بود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۱

به قدرت رسیدن فاشیست‌ها در ایتالیا

کشور ایتالیا در سال‌های پس از جنگ جهانی اول با مشکلات مختلفی چون تورم، بیکاری، اعتصاب و ناآرامی‌های کارگری روبه‌رو بود. چون حکومت پادشاهی مشروطهٔ ایتالیا نمی‌توانست مشکلات را حل و فصل کند، روزنامه‌نگار و سیاستمداری به نام بنیتو موسولینی[1]، که رهبر حزب کوچکی موسوم به «فاشیست[2]» بود، از فرصت استفاده کرد و قدرت را در آن کشور به‌دست گرفت.

موسولینی پس از پیروزی در انتخابات مجلس که در فضایی آکنده از زور، ارعاب و تقلب برگزار شد، در مدت کوتاهی با از بین بردن احزاب رقیب، قدرت را یکپارچه کرد و خود را دوچه[3]، به معنای رهبر، نامید. او نیز همچون سایر دیکتاتورها به کمک وسایل ارتباط جمعی و شگردهای تبلیغاتی گوناگون، مردم را تحت نظارت و مراقبت کامل حکومت درآورده بود و با استفاده از یک سازمان امنیتی و پلیسی، معترضان و مخالفان را سرکوب می‌کرد.

بحث و گفت‌وگو

یکی از رایج‌ترین شیوه‌های تبلیغات فاشیستی طرح شعارهایی چون «موسولینی همواره درست می‌گوید» به‌صورت پوستر و چسباندن آن بر در و دیوار در سرتاسر ایتالیا بود (فوگل، تمدن مغرب‌زمین، ج ۲، ص ۱۲۰۵).

دربارهٔ نسبت این شعار با مرام و مسلک فاشیستی با یکدیگر مباحثه کنید.

موسولینی هنگام سخنرانی در میان هواداران برتمور خود ــ دیماه ۱۹۳۳م

موسولینی تا حدود زیادی به وعده‌های خویش دربارهٔ کاهش بیکاری و تورم و پایان دادن به اعتصاب‌ها عمل کرد. ازاین‌رو، تا زمانی که ایتالیا درگیر جنگ جهانی دوم نشده بود، بسیاری از مردم این کشور شیفتهٔ وی بودند و از اینکه با رهبری او کشورشان در ردیف قدرت‌های بزرگ قرار گرفته است، به خود می‌بالیدند.

در بُعد روابط خارجی، موسولینی سودای احیای دوبارهٔ امپراتوری روم باستان و تسلط بر دریای مدیترانه و شمال آفریقا را در سر می‌پروراند. تجاوز نظامی این کشور به اتیوپی (۱۹۳۵م) در آفریقا با تکیه بر همین تفکر صورت گرفت.

ظهور هیتلر در آلمان

پس از خاتمه جنگ بین‌الملل اول، حکومت جمهوری در آلمان شکل گرفت. بسیاری از آلمانی‌ها از این حکومت به سبب امضای پیمان تحقیرآمیز ورسای و گسترش رکود و بیکاری ناخشنود بودند. در چنین شرایطی، هیتلر (۱۸۸۹ـ۱۹۴۵م) که رهبر حزب نازی[4] بود، با شور و حرارت بسیار مشکلات آلمان را به همراه راه‌حل‌های آن توضیح می‌داد و بر لغو پیمان ورسای و تجدید غرور و اقتدار ملی تأکید می‌کرد. نازی‌ها همچون فاشیست‌ها، ملی‌گرایانی افراطی و نژادپرست بودند و یکی از شعارهای آنان که تأثیر زیادی بر آلمانی‌ها گذاشت، شعار «آلمان، بیدار شو» بود.

---

۱. بنیتو موسولینی (Benito Mussolini) (۱۸۸۳ـ۱۹۴۵م) که غالباً سوسیالیست بود، در جریان جنگ جهانی اول به ملی‌گرایی افراطی تغییر عقیده داد و پس از جنگ جهانی اول حزب فاشیست را بنیان نهاد.

۲. واژهٔ فاشیست برگرفته از واژهٔ لاتینی فاشیس (fascis) به معنای نیروی است. نیروی به دسته‌ای چوب تراشیده شده به تبر فلزی می‌گفتند که در روم باستان نشان اختیار و قدرت بود.

۳. Duce

۴. حزب ناسیونال سوسیالیست کارگران آلمان

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۲

به قدرت رسیدن فاشیست‌ها در ایتالیا

کشور ایتالیا در سال‌های پس از جنگ جهانی اول با مشکلات مختلفی چون تورم، بیکاری، اعتصاب و ناآرامی‌های کارگری روبه‌رو بود. چون حکومت پادشاهی مشروطهٔ ایتالیا نمی‌توانست مشکلات را حل و فصل کند، روزنامه‌نگار و سیاستمداری به نام بنیتو موسولینی[1]، که رهبر حزب کوچکی موسوم به «فاشیست[2]» بود، از فرصت استفاده کرد و قدرت را در آن کشور به‌دست گرفت.

موسولینی پس از پیروزی در انتخابات مجلس که در فضایی آکنده از زور، ارعاب و تقلب برگزار شد، در مدت کوتاهی با از بین بردن احزاب رقیب، قدرت را یکپارچه کرد و خود را دوچه[3]، به معنای رهبر، نامید. او نیز همچون سایر دیکتاتورها به کمک وسایل ارتباط جمعی و سخنرانی‌های تبلیغاتی گوناگون، مردم را تحت نظارت و مراقبت کامل حکومت درآورده بود و با استفاده از یک سازمان امنیتی و پلیسی، معترضان و مخالفان را سرکوب می‌کرد.

بحث و گفت‌وگو

یکی از رایج‌ترین شیوه‌های تبلیغات فاشیستی طرح شعارهایی چون «موسولینی همواره درست می‌گوید» به‌صورت پوستر و چسباندن آن بر در و دیوار در سرتاسر ایتالیا بود (فوگل، تمدن مغرب‌زمین، ج ۲، ص ۱۲۰۵).

دربارهٔ نسبت این شعار با مرام و مسلک فاشیستی با یکدیگر مباحثه کنید.

موسولینی هنگام سخنرانی در میان هواداران برهنهٔ خود ــ وینز ۱۹۳۳م

موسولینی تا حدود زیادی به وعده‌های خویش دربارهٔ کاهش بیکاری و تورم و پایان دادن به اعتصاب‌ها عمل کرد. ازاین‌رو، تا زمانی که ایتالیا درگیر جنگ جهانی دوم نشده بود، بسیاری از مردم این کشور شیفتهٔ وی بودند و از اینکه با رهبری او کشورشان در ردیف قدرت‌های بزرگ قرار گرفته است، به خود می‌بالیدند.

در بُعد روابط خارجی، موسولینی سودای احیای دوبارهٔ امپراتوری روم باستان و تسلط بر دریای مدیترانه و شمال آفریقا را در سر می‌پروراند. تجاوز نظامی این کشور به اتیوپی (۱۹۳۵م) در آفریقا با تکیه بر همین تفکر صورت گرفت.

ظهور هیتلر در آلمان

پس از خاتمه جنگ بین‌الملل اول، حکومت جمهوری در آلمان شکل گرفت. بسیاری از آلمانی‌ها از این حکومت به سبب امضای پیمان تحقیرآمیز ورسای و گسترش رکود و بیکاری ناخشنود بودند. در چنین شرایطی، هیتلر (۱۸۸۹ـ۱۹۴۵م) که رهبر حزب نازی[4] بود، با شور و حرارت بسیار مشکلات آلمان را به همراه راه‌حل‌های آن توضیح می‌داد و بر لغو پیمان ورسای و تجدید غرور و اقتدار ملی تأکید می‌کرد. نازی‌ها همچون فاشیست‌ها، ملی‌گرایانی افراطی و نژادپرست بودند و یکی از شعارهای آنان که تأثیر زیادی بر آلمانی‌ها گذاشت، شعار «آلمان، بیدار شو» بود.

---

۱. بنیتو موسولینی (Benito Mussolini) (۱۸۸۳ـ۱۹۴۵م) که غالباً سوسیالیست بود، در جریان جنگ جهانی اول به ملی‌گرایی افراطی تغییر عقیده داد و پس از جنگ جهانی اول حزب فاشیست را بنیان نهاد.

۲. واژهٔ فاشیست برگرفته از واژهٔ لاتینی فاشیس (Fascis) به معنای تیربرزن است. تیربرزن به دسته‌ای چوب و تبرچ بسته به تبر فلزی می‌گفتند که در روم باستان نشان اختیار و قدرت بود.

۳. Duce

۴. حزب ناسیونال سوسیالیست کارگران آلمان

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۳

رژهٔ نازی‌ها ــ ۱۹۳۵م

پس از موفقیت نازی‌ها در انتخابات مجلس، هیتلر با حمایت صاحبان صنایع، اشراف زمین‌دار، افسران ارتش و برخی کانون‌های سنّتی، صدراعظم آلمان شد (۱۹۳۳م). او سپس با قبضهٔ کامل قدرت، نظام دیکتاتوری تک‌حزبی را در کشور برقرار کرد و خود را پیشوا خواند. در این زمان، تمام حزب‌های سیاسی به جز حزب نازی منحل و نیروی پلیس و سازمان‌های دولتی از افراد غیرنازی پاک‌سازی شدند. همچنین، مسئولیت تأمین امنیت داخلی به عهدهٔ سازمان پلیس مخفی مخوفی موسوم به «گشتاپو» گذاشته شد و اردوگاه‌های کار اجباری برای مخالفان برپا گردید.

هیتلر و نازی‌ها پس از به دست گرفتن زمام امور و لغو قرارداد ورسای، برای متحول کردن اقتصاد آلمان و تحقق وعده‌های خویش برنامه‌های گوناگونی را اجرا کردند. ساخت شبکهٔ وسیعی از جاده‌ها و راه‌آهن، ایجاد مؤسسات عمومی و راه‌اندازی کارخانه‌های بزرگ به خصوص صنایع تسلیحاتی از جمله طرح‌های عمرانی و اقتصادی بود که به اجرا درآمد و به بحران رکود و بیکاری در آلمان پایان داد و شرایط تحقیرآمیز آلمان پس از جنگ جهانی اول را تا اندازه زیادی دگرگون کرد.

هیتلر و اعضای حزب نازی ــ دسامبر ۱۹۳۰

در بُعد نظامی نیز هیتلر به سرعت ارتش و تشکیلات نظامی را گسترش داد و به سلاح‌ها و فناوری‌های پیشرفتهٔ جنگی مجهز کرد.

در بُعد روابط خارجی، نازی‌ها به رهبری هیتلر علاوه بر بستن پیمان‌های دو و چندجانبه با برخی کشورها، برنامه‌های توسعه‌طلبانهٔ سرحدی و سرزمینی خود را به پیش بردند. هیتلر عقیده داشت که آلمان برای به دست آوردن فضای حیاتی، باید سرزمین‌هایی را در اروپا فتح کند.

فعالیت ۲

بررسی شواهد و مدارک

متن زیر را بخوانید و بیندیشید چرا این اتفاق عجیب رخ می‌دهد.

«عجیب نیست ــ و گویا همیشه چنین بوده است ــ که حقایق تاریخی توسط فاتحین جنگ تعیین و «تاریخ» توسط آنها تفسیر و نوشته شود؛ اما عجیب است ــ و گویا تاکنون هم این‌طور نبوده ــ که شکست‌خوردگان جنگ، تاریخی را که این‌قدر یک‌طرفه نگاشته شده است به‌راحتی باور می‌کنند، بدون اعتراض می‌پذیرند و به نسل‌های بعد منتقل می‌کنند.

(جرنین، شکست تابوها، ص ۱۱)

۲ توسعه‌طلبی نظامی ژاپن

ژاپن در اثر تحولات سیاسی و اقتصادی و فرهنگی قرن ۱۹م، در ابتدای سدهٔ ۲۰م به کشوری نیرومند تبدیل شده و سیاست خارجی تهاجمی در پیش گرفته بود. پیروزی این کشور بر امپراتوری قدرتمند روسیه (جنگ ۱۹۰۴ ــ ۱۹۰۵م)، انگیزه و جسارت ژاپنی‌ها را برای حمله به دیگر کشورها تقویت کرد.

ژاپن در جنگ جهانی اول به اتفاق متفقان پیوست اما در مقایسه با انگلستان، فرانسه و آلمان زیان عمده‌ای متحمل نشد و اقتصادش در سال‌های پس از جنگ همچنان شکوفا ماند. از آنجا که اقتصاد ژاپن وابسته به واردات مواد خام بود، رشد صنعتی این کشور با قدرت نظامی

۱۳۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۴

و دریاوردی ارتباط تنگاتنگی داشت. در فاصلهٔ دوجنگ جهانی، نظامیان هدایت سیاست داخلی و خارجی ژاپن را در اختیار گرفتند و آن را به سمت و سوی توسعه‌طلبی نظامی سوق دادند. همچنین، به کشورهای همسایه ازجمله چین لشکرکشی کردند، از جامعهٔ ملل خارج شدند و به همراه آلمان و ایتالیا کشورهای محور را شکل دادند.

موتسوهیتو (Matsuhito)، امپراتور ژاپن (۱۸۶۸ـ۱۹۱۲م) در دوران انقلاب میجی

جنگ جهانی دوم (۱۹۳۹ ــ ۱۹۴۵م)

شروع جنگ و سال‌های پیروزی دولت‌های محور

انگلستان که سرمست از پیروزی جنگ جهانی اول بود و بیشترین سهم را از تقسیم دنیا میان فاتحان به‌دست آورده بود، اینک رقبایی نیرومند و تازه‌نفس مانند آلمان را در مقابل خود می‌دید.

نازی‌ها به رهبری هیتلر که به‌دنبال گسترش مرزهای خود در اروپا و در مستعمرات بوده و برای رسیدن به آن خود را مجهز کرده بودند، در اول سپتامبر ۱۹۳۹/ شهریور ۱۳۱۸ ناگهان به لهستان حمله و نیمه غربی این کشور را تصرف کردند. هیتلر تصمیم نداشت هم‌زمان در دو جبهه شرقی (شوروی) و غربی (فرانسه و انگلستان) بجنگد؛ بنابراین روی به مصالحه با استالین آورد و حتی به ارتش شوروی اجازه داد تا نیمه‌شرقی لهستان را اشغال کند.

در جبهه غربی؛ بلافاصله بعد از حمله به لهستان، فرانسه و انگلستان به آلمان اعلان جنگ کردند. آلمان محور اتحاد را با ایتالیا و ژاپن تشکیل داد (دولت‌های محور) و با زنجیره‌ای از لشکرکشی‌ها، توانست بر بخش زیادی از غرب اروپا چیره شود. شکست و اشغال فرانسه مهم‌ترین دستاورد ارتش نازی بود. هیتلر بعد از فتح پاریس از انگلیسی‌ها خواست که تسلیم شوند ولی انگلستان که از کمک‌های آمریکا برخوردار بود، جنگ را ادامه داد و نبرد شدیدی در هوا، دریا و زیردریا میان دو کشور شکل گرفت. با وجود آنکه انگلستان خسارات بسیاری را متحمل شد ولی نازی‌ها نتوانستند وارد این کشور شوند.

نیروهای محور هم‌زمان به شرق اروپا و بالکان هجوم برده و کشورهای آن منطقه را زیر سلطه درآوردند و سپس سرتاسر شمال آفریقا را صحنه جنگ نمودند. حدود دو سال از جنگ سپری شد و دولت‌های محور پیروز میدان بودند؛ اما نیمه دوم جنگ اوضاع به‌تدریج عوض شد.

جنگ جهانی دوم در اروپا و شمال آفریقا، ۱۹۴۱-۱۹۴۵

معارف اسلامی
عنوان درس:
شماره صفحه: ۱۳۵

پیروزی متفقین

از ابتدای سال ۱۹۴۱ و علی‌رغم مصالحه با شوروی، سمت و سوی تهاجم آلمان ناگهان از غرب اروپا به سمت شوروی (شرق اروپا) تغییر جهت یافت. قدرت نظامی نیروهای شوروی در حدی نبود که بتواند آلمانی‌ها را شکست دهد؛ پس تصمیم گرفتند که اجازه دهند نیروهای آلمانی وارد مناطق غربی سرزمین‌شان شوند. سربازان شوروی همان‌طور که از غرب روسیه به سمت شرق عقب‌نشینی می‌کردند، در سر راه خود مزارع و آذوقه‌ها را می‌سوزاندند تا دشمن نتواند از آنها استفاده کند. با این اوصاف نبرد به داخل روسیه کشیده شد و آلمان‌ها که نتوانسته بودند تا قبل از زمستان سخت روسیه، به پیروزی برسند، به سبب سرمای شدید و کمبود آذوقه، به شدت ضعیف شده و ادامه نبرد برایشان مشکل شد. در این فاصله نیروهای انگلستان و آمریکا به کمک شوروی آمدند.

در جریان نبرد هوایی در سال‌های ۱۹۴۰ و ۱۹۴۱م بارها هواپیماهای آلمانی شهر لندن را بمباران کردند و خسارت‌های فراوانی به این شهر وارد آوردند.

بمباران شهر درسدن آلمان

ایالات متحده آمریکا در طول جنگ به انگلستان و فرانسه کمک‌های مالی، تجهیزاتی و تدارکاتی می‌کرد، ولی حضور رسمی در جنگ نداشت. اما با ادعای حمله ژاپنی‌ها به ناوگان آمریکا در اقیانوس آرام، این کشور رسماً به متفقین پیوست و با ارتش ژاپن (در اقیانوس آرام و شرق آسیا) و ارتش آلمان و ایتالیا (در غرب اروپا و آفریقا) مستقیماً وارد جنگ شد. ورود ارتش آمریکا توان متفقین را دوچندان کرد و به موفقیت‌های پی‌درپی دست یافتند. سرانجام نیروهای ژاپنی در سال ۱۹۴۲م شکست سختی خوردند و در سال ۱۹۴۳م ایتالیا به زانو درآمد. در سال بعد نیروهای متفقین در خاک فرانسه پیاده شدند و این کشور را آزاد کردند و سپس از سمت غرب وارد خاک آلمان شدند.

پایان جنگ

مردم شتگارد هنگام ترک خانه و کاشانهٔ خود در جنگ جهانی دوم

با ورود نیروهای متفقین به برلین، هیتلر خودکشی کرد. ارتش شوروی بخش شرقی و نیروهای انگلیسی و آمریکایی قسمت غربی آلمان را به اشغال خود درآوردند (مه ۱۹۴۵). نیروهای متفقین تعدادی از فرماندهان و سران حکومت نازی را نیز دستگیر و سپس در دادگاه نورنبرگ به‌عنوان جنایتکار جنگی محاکمه و مجازات کردند.

بمباران اتمی ژاپن توسط آمریکا

پس از به زانو درآمدن نازی‌ها، جنگ با ژاپن ادامه یافت. در حالی که نشانه‌های شکست و تسلیم شدن ژاپنی‌ها آشکار شده بود، دولت آمریکا دو شهر هیروشیما و ناگاساکی ژاپن را برای اولین بار در تاریخ، با بمب‌های اتمی ویران کرد (اوت ۱۹۴۵). تا سی روز بعد از انفجار بمب، مردم به‌طور اسرارآمیزی جان خود را از دست می‌دادند. دولت ژاپن ۳۷۰ هزار نفر «قربانی بمب اتم» را تا سال ۱۹۸۰ م ثبت کرده است.[1]

۱. این رقم بسیار کمتر از تعداد واقعی قربانیان است؛ زیرا شرط ثبت رسمی با این نام، داشتن دو شاهد غیرخویشاوند بود که برای بسیاری از قربانیان غیرممکن بود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۶

آثار و نتایج جنگ

با سقوط برلین و اعلام تسلیم از سوی ژاپن، جنگ جهانی دوم به‌طور رسمی خاتمه یافت. جنگ جهانی دوم مُهلک‌ترین و مخرب‌ترین رویداد در تاریخ بشر است و حدود ۴۰ تا ۵۰ میلیون نفر در این جنگ کشته شدند. پس از این رویداد، متفکران زیادی از سراسر دنیا در مبانی و همچنین کارآمدی تمدن غرب مدرن برای ساختن دنیایی بهتر تجدیدنظر کردند.

تلفات روسیه و آلمان در این جنگ بیش از سایر کشورها بود. بسیاری از کشورهای اروپایی، آسیایی و آفریقایی که درگیر جنگ شده بودند، کمابیش صدمه دیدند و آسیب‌های اقتصادی فراوانی به آنها رسید. گرسنگی، بیماری‌های مسری، آوارگی و اختلال‌های روحی و روانی نیز از دیگر مصیبت‌های ناشی از جنگ بود که بسیاری از مردم جهان را به شدت آزار داد.

بحث و گفت‌وگو

دیدگاه یکی از مورخان معاصر دربارهٔ آثار و پیامدهای فکری و فرهنگی جنگ جهانی دوم را بخوانید و نظر خود را دربارهٔ آن در کلاس بیان کنید: «مهیب‌ترین بصیرت و آگاهی حاصل از این پدیده این بود که اکنون بشر قدرت انهدام کامل خود را به دست آورده است» (آدلر، تمدن‌های عالم، ج ۲، ص۷۶۶).

ایران در جنگ

وقتی جنگ جهانی دوم درگرفت، دولت ایران اعلام بی‌طرفی کرد. در آن زمان، کشور ما روابط بازرگانی گسترده‌ای با آلمان داشت و تعداد زیادی از کارشناسان (تکنسین‌های) آلمانی در ایران مشغول کار بودند. تلاش‌های انگلستان برای جلوگیری از داد و ستد آلمان با کشورهای بی‌طرف، اعتراض حکومت رضاشاه را برانگیخت و باعث شد که ایران از طریق شوروی به تجارت با آلمان ادامه دهد.

در پی هجوم ارتش نازی به خاک شوروی، حفاظت از منابع نفت باکو برای روس‌ها و منابع نفت جنوب ایران برای انگلیسی‌ها اهمیت حیاتی یافت. از سوی دیگر، خاک ایران مناسب‌ترین مسیر برای رساندن کمک‌های تسلیحاتی و تدارکاتی متفقین به نیروهای شوروی بود. بنابراین، درحالی که ارتش آلمان در خاک شوروی به سوی ایران پیشروی می‌کرد، دولت‌های شوروی و انگلستان از حکومت ایران خواستند که آلمانی‌ها را اخراج کند و به اقدامات خصمانه علیه هیتلر دست بزند. به بهانه حضور نیروهای آلمانی در ایران نیروهای شوروی و انگلستان در سوم شهریور ۱۳۲۰ (اوت ۱۹۴۱) از شمال و جنوب به ایران هجوم آوردند. ارتش ایران مقاومتی نکرد و به سرعت تسلیم شد.

ایران بلی برای پیروزی متفقین در جنگ بود و بدون استفاده از ظرفیت ایران، سرنوشت جنگ تغییر می‌کرد. پس از اشغال ایران توسط نیروهای متفقین، رضاشاه به

نظامیان شوروی در ایران، فروین، جنگ جهانی دوم

عنوان درس:
شماره صفحه: ۱۳۷

فرمان انگلیسی‌ها و به‌سرعت به قلع پسرش (محمدرضا) وادار به کناره‌گیری از سلطنت شد و به جزیرهٔ موریس در جنوب غربی اقیانوس هند تبعید گردید.

نیروهای انگلیسی در ایران، جنگ جهانی دوم

جهان پس از جنگ جهانی دوم

بلافاصله پس از پایان جنگ جهانی دوم، بر پایهٔ توافق‌هایی که از پیش میان سران متفقین (آمریکا، انگلستان و شوروی) صورت گرفته بود، شوروی تسلط سیاسی ـ نظامی خود را بر اروپای شرقی اعمال کرد. آلمان نیز به دو بخش شرقی و غربی تقسیم شد؛ روس‌ها نیمهٔ شرقی و سایر دولت‌های متفق نیمهٔ غربی آن را تحت سلطهٔ خود گرفتند.

آمریکا پس از این جنگ مؤسسات یا سازمان‌های بین‌المللی متعددی را در بخش‌های مختلفی (مانند روابط بین‌الملل، امنیت و اقتصاد) تأسیس یا تقویت کرد[1] تا از نظم نوینی که بر جهان حاکم شده بود، محافظت کند. ظهور انقلاب اسلامی ایران (۱۹۷۹) اولین ضربه کاری بر نظم جدید آمریکایی در جهان است.

عصر جنگ سرد

جلوگیری از گسترش قدرت آلمان و مقابله با متحدین در جنگ باعث همکاری شوروی و آمریکا شده بود. امّا با پایان جنگ و از میان رفتن دشمن مشترک، این همکاری تبدیل به بی‌اعتمادی، رقابت و تنش شدید شد. اصطلاح بلوک غرب و بلوک شرق در این شرایط رایج شد. آمریکا و هم‌پیمانانش که دارای نظام سرمایه‌داری بودند، «بلوک غرب» و شوروی و کشورهای اقماری[2] آن به همراه کشورهایی که نظام کمونیستی بر آنها حاکم بود (مانند چین و کره شمالی)، «بلوک شرق» نامیده می‌شدند.

آمریکا و شوروی، که دو ایدئولوژی مختلف برای اداره جامعه ارائه می‌دادند، در زمینه‌های مختلف علمی، صنعتی، توسعه تکنولوژی، تجهیزات نظامی، فناوری جاسوسی و حتی ورزش و صنعت مُد رقابت تنگاتنگ داشتند. آنها برای جذب متحدین بیشتر به برقراری اتحادها و پیمان‌های سیاسی و نظامی مانند ناتو[3] و ورشو[4] دست زدند. بین شوروی و آمریکا هرگز رویارویی نظامی و جنگ مستقیم اتفاق نیفتاد، ولی رقابت و تنش‌های مکرر (مانند ساخت دیوار برلین[5]) و جنگ‌های نیابتی باعث شد که از این دوران، تحت‌عنوان جنگ سرد یاد کنند.

مشکلات اقتصادی و سیاسی در اتحاد جماهیر شوروی به مرور زمان اعتراضات مردمی را افزایش داد و بلوک غرب نیز با استفاده از دستگاه رسانه‌ای خود به آنها دامن می‌زد. رهبران شوروی سعی کردند تا با انجام اصلاحاتی، این اعتراضات را مهار کنند ولی درنهایت در سال ۱۹۹۱م این اتحاد فروپاشید و به‌دنبال آن بلوک شرق از صفحه تاریخ محو شد. خراب شدن دیوار برلین نماد این فروپاشی است.

---

۱. مانند سازمان ملل متحد که در سال ۱۹۴۵ در آمریکا بطور رسمی تأسیس شد.

۲. کشورهای اقماری به تعدادی از کشورهای اروپای شرقی گفته می‌شد که شوروی بعد از جنگ جهانی دوم و آنها تسلط یافت و حکومت‌های کمونیستی را در آنجا بر سر کار آورد.

۳. سازمان پیمان آتلانتیک شمالی یا علامت اختصاری ناتو در اوایل قرن بیستم بین آمریکا و هم‌پیمانانش شکل گرفت. کشورهای امضاکننده آن پیمان توافق کردند در صورت حمله به یک یا چند کشور عضو بلوک کشورها درصدد مقابله برآیند. میراث به‌جای مانده از این پیمان، بر ضد قدرت‌های توطئه‌گر و رفتای تمدن غربی نیز به کار گرفته شد.

۴. پیمان ورشو بین شوروی و کشورهای کمونیستی اروپای شرقی در شهر ورشو (پایتخت لهستان) بسته شد. این پیمان در مقابل پیمان ناتو منعقد شد.

۵. آلمان و پایتخت آن برلین، بعد از جنگ جهانی دوم بین متفقین تقسیم شد و قسمت شرقی آن به دست شوروی افتاد و قسمت غربی آن تحت حاکمیت کشورهای بلوک غرب درآمد. درسال ۱۹۶۱ و با اوج‌گیری جنگ سرد، شوروی اقدام به کشیدن دیوار بین دو قسمت غربی و شرقی برلین کرد تا مانع از مهاجرت مردم و معترضان، به نظام کمونیستی از بخش شرقی به بخش غربی شهر شود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۸

پیشتر بدانیم

کمونیسم در برابر لیبرالیسم

سردمداران بلوک شرق معتقد بودند که کمونیسم راه‌حل تمام مشکلات بشر را یافته است و می‌تواند انسان را روی زمین به سعادت برساند. در مقابل، گردانندگان بلوک غرب مدعی بودند که مکتب لیبرالیسم و نظام سرمایه‌داری منعکس‌کنندهٔ گرایش‌ها و تمایلات منطقی تمام کسانی است که درست فکر می‌کنند.

بازسازی و رونق اقتصادی اروپا

جنگ بخش وسیعی از اروپا و اقتصاد آن را ویران کرد، امّا کشورهای اروپایی برای بازسازی کشورهای خود به‌پا خاستند و با کار سخت و برنامه‌ریزی‌های مختلف، تحوّلات چشمگیری را در کشورهای خود رقم زدند؛ به حدّی که برخی از آنها، امروزه در زمینهٔ اداره امور دنیای خود از فاتحان جنگ نیز بالاتر رفته‌اند. در این مسابقه علمی و بازسازی جدی که سرعت تحوّلات آن به هیچ کشوری که رؤیای پیشرفت و آبادانی و استقلال و اقتدار دارد، مجال توقف نمی‌داد، ایران با حکومت گوش به فرمان یگانه در زمان پهلوی دوم، نه به اندازه سی سال، که چندین برابر آن از حرکت پرشتاب دنیا در بخش‌های گوناگون عقب ماند.

استقلال‌طلبی و استعمارزدایی

با پایان گرفتن جنگ جهانی دوم، فریاد استقلال‌طلبی و مخالفت با استعمار در بسیاری از کشورهای مستعمره بلند شد. در هندوستان حزب کنگرهٔ ملی به رهبری مهاتما گاندی با کمک مبارزهٔ متّحد مسلمانان و هندوها استقلال کامل این کشور را درخواست کرد و انگلستان فرسوده و زخم‌خورده از دو جنگ جهانی، به ناچار تسلیم شد (۱۹۴۷م). علاوه بر آن، جنبش‌های استقلال‌طلبانه در جنوب شرقی آسیا و قارهٔ آفریقا عمدتاً به نحو مسالمت‌آمیز به وقوع پیوستند و در کمتر از یک دهه (۱۹۵۵ـ۱۹۶۵م) بیش از ۳۰ کشور مستقل آسیایی و آفریقایی از مستعمره‌های اروپاییان سر برآوردند. البته در الجزایر، دولت فرانسه تلاش کرد با استفاده از نیروی نظامی جنبش استقلال‌خواهی را سرکوب کند اما مردم آن کشور پس از سال‌ها مبارزهٔ سخت، بر استعمار پیروز شدند و به استقلال دست یافتند (۱۹۶۲م).

فلسطین

اشغال کشور مسلمان فلسطین و تأسیس رژیم غاصب اسرائیل یکی از مسائل مهم منطقهٔ خاورمیانه و جهان اسلام در سدهٔ ۲۰م است. مهاجرت گروه‌های کوچکی از یهودیان به فلسطین در اوایل دههٔ ۱۸۸۰م آغاز شد. انگلستان در سال ۱۹۱۷م با صدور اعلامیهٔ بالفور[1] نظر مساعد خود را با ایجاد سرزمین یهودی در فلسطین اعلام کرد. در دوران قیمومیت انگلستان بر فلسطین در سال‌های پس از جنگ جهانی اول، یهودیان بیشتری به این کشور مهاجرت کردند. سازمان ملل (در سال ۱۹۴۸م) با فشار شبکه صهیونیسم[2] بین‌الملل و حمایت دولت‌های انگلیس و آمریکا و سکوت بیشتر کشورهای مسلمان، دولت جعلی اسرائیل را به رسمیت شناخت.

مسئله فلسطین و ظلمی که بر مردم این کشور می‌شود، تنها یک مسئلهٔ مربوط به مردم عرب و یا حتی یک مسئلهٔ صرفاً اسلامی نیست، بلکه یک مسئلهٔ بسیار با اهمیت است. دلایل اهمیت

۱. بالفور (Balfour) وزیر خارجهٔ وقت انگلستان بود که در راستای نظر مساعد دولت خود را به تشکیل کشوری یهودی در سرزمین فلسطین اعلام کرد.

۲. در دنیا یهودیان فراوانی وجود دارند که از صهیونیسم بیزارند. صهیونیسم یک جریان فکری سیاسی مجعول است که تشکیل دولت اسرائیل را هدف نهایی خود می‌داند و برای رسیدن به آن، هرگونه اقدامی انجام می‌دهد. منظور از صهیونیسم فقط دولت اشغالگر فلسطین نیست، بلکه راه‌اندازی و اداره دولت اسرائیل تنها بخشی از مجموعهٔ فعالیت این گروه است. آنها در واقع سرمایه‌داران بزرگی هستند که در کشورهایی مانند آمریکا نفوذ فراوان دارند و بر سیاست آن کشور مسلطّاند. امروزه تنها دولت‌ها و مجالس این کشورها بلکه برخی سازمان‌های بین‌المللی نیز در زمینه‌های مالی، نظامی، تبلیغاتی و فرهنگی اسیر فکر صهیونیسم‌اند. قبل از انقلاب اسلامی، رژیم طاغوت پهلوی حتی اجازه تفکر درباره مسئلهٔ فلسطین را نمی‌داد و نمی‌گذاشت مردم احساس کنند که مسئلهٔ فلسطین جزئی از مسئلهٔ مسلمانان و انقلاب اسلامی است. امام خمینی برای اولین بار در تاریخ مبارزات عربی و اسلامی و فلسطینی، یک روز را به نام روز قدس و به عنوان تمادی برای مبارزه با صهیونیسم، معین کرد.

معارفات اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۹

فلسطین را می‌توان در موارد زیر مشاهده کرد :

- کشور فلسطین در محل تقاطع و تولای سه قاره آسیا، آفریقا و اروپا قرار دارد و راه‌های ارتباطی زمینی این سه قاره از این منطقه می‌گذرد.
- یکی از مهم‌ترین و کهن‌ترین آبراه‌های جهان از این منطقه عبور و ارتباط بین غرب و شرق را فراهم می‌کند (مسیر آبی دریای مدیترانه ــ دریای سرخ ــ اقیانوس هند) روزانه کشتی‌های فراوانی در این مسیر در رفت و آمدند و کالاهای مبادله‌شده بین کشورها از جمله نفت، را جابه‌جا می‌کنند.
- این سرزمین مهد ادیان الهی و محل زندگی بسیاری از پیامبران بوده و اماکن مقدس بسیاری درآن واقع شده است. از این جهت کانون توجه بسیاری از مردم جهان از جمله مسلمانان، مسیحیان و یهودیان است.
- تشکیل دولت جعلی اسرائیل در این منطقه و در قلب دنیای اسلام، با یک هدف بلند مدت استکباری و ظالمانه به‌وجود آمد. ادامه حیات و فعالیت اسرائیل، این تضمین را به صهیونیست‌ها می‌دهد که اگر زمانی دولت اسلامی مقتدری در این منطقه به‌وجود آمد، اسرائیل با آن مقابله کند و بتواند جلوی نفوذ آنها را بگیرد. بنابراین دستیابی صهیونیست‌ها به قلب دنیای اسلامی یعنی فلسطین، باعث تداوم سلطه استعمارگران بر دنیای اسلام است.

پس از پیروزی حزب‌الله لبنان در جنگ ۳۳ روزه به رهبری سید حسن نصرالله و پیروزی مقاومت غزه در جنگ ۲۲ روزه و ۸ روزه، افسانهٔ شکست‌ناپذیری صهیونیست‌ها فرو ریخته است.

پرسش‌های نمونه

- عوامل ضعف جامعهٔ ملل و ناتوانی آن‌را در جلوگیری از جنگ جهانی دوم بیان کنید.
- ویژگی‌های مشترک دیکتاتوری‌های استالین، موسولینی و هیتلر را در ابعاد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی فهرست کنید.
- رویدادهای مهم منتهی به جنگ جهانی دوم و دوران آن جنگ را روی نمودار خط زمان نشان دهید.
- ارزیابی شما از سیاست حکومت رضاشاه در قبال جنگ جهانی دوم چیست؟ (برای دیدگاه خود استدلال بیاورید.)
- به‌نظر شما جنگ جهانی دوم چه زمینه‌ای را برای استقلال تعداد زیادی از کشورهای آسیایی و آفریقایی و استعمارزدایی از چهرهٔ آنها به‌وجود آورد؟

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۰

۱۱

نهضت ملی شدن صنعت نفت ایران

نهضت ملی شدن صنعت نفت و کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ دو رویداد مهم و تأثیرگذار در تاریخ پر فراز و نشیب دوران معاصر ایران به شمار می‌روند. در این درس، شما با بررسی شواهد و مدارک تاریخی، زمینه‌ها، علل، آثار و پیامدهای داخلی و خارجی نهضت ملی شدن نفت و کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ را بررسی و تحلیل خواهید کرد.

بحث و گفت‌وگو

پس از همفکری و مرور آموخته‌های قبلی، دیدگاه خود را دربارهٔ تأثیر منابع نفت بر تحولات مهم تاریخ معاصر ایران، به ویژه دو جنگ جهانی اول و دوم، بیان کنید.

نفت و اهمیت آن

با پیشرفت و گسترش صنعت در یکصد و پنجاه سال اخیر، نفت[۱] به عنوان مهم‌ترین منبع تأمین انرژی اهمیت فوق‌العاده‌ای یافت. در دنیای کنونی، کمتر صنعتی را می‌توان یافت که به نوعی به نفت و مشتقات آن وابسته نباشد. جنگ‌های جهانی اول و دوم اهمیت و ارزش دسترسی به منابع نفت و تسلط بر آن را بیش از گذشته برای سیاستمداران و رهبران کشورهای قدرتمند آشکار ساخت.

در اوایل سدهٔ ۲۰م، کشف منابع نفت در منطقهٔ خاورمیانه توجه کشورهای استعمارگر و صاحبان صنایع بزرگ را بیش از گذشته به این منطقه و از جمله کشور ما ــ که سومین ذخایر نفت جهان را دارد ــ جلب کرد. دست یافتن به طلای سیاه در ایران نیز باعث تغییر و تحولاتی بنیادین در امور اقتصادی، سیاسی و اجتماعی شد. با وجود اهمیت و آثار مثبت نفت در ابعاد مختلف زندگی مردم کشورهای نفت‌خیز، بعضی از کارشناسان به برخی تأثیرات منفی آن در ابعاد اقتصادی و سیاسی اشاره می‌کنند.[۲]

---

۱. در زبان اوستایی کلمهٔ نیا (Naipta) به معنی روغن معدنی است و همین کلمه بعداً توسط عرب زبانان به‌صورت نفت مورد استفاده قرار گرفت. در زبان‌های فرانسه و انگلیسی نفت را پترول (Petrol) و پترولیوم (Petroleum) می‌خوانند که به معنای روغن سنگ است (دولو، نفت ایران، صص ۱۱ ـ ۱۲).

۲. لسانی، طلای سیاه یا بلای ایران، صفحات مختلف.

معاونت آموزش متوسطه

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۱

تاریخچهٔ کشف و استخراج نفت ایران

در زمان مظفرالدین‌شاه، امتیاز کشف و استخراج نفت و گاز در سرتاسر ایران به مدت ۶۰ سال به یک سرمایه‌دار انگلیسی به نام ویلیام ناکس دارسی[1] واگذار شد (۱۲۸۰ش/ ۱۹۰۱م). در مقابل، او تعهد کرد که ۲۰ هزار لیرهٔ نقد، ۲۰ هزار لیره به شکل سهام و تنها ۱۶ درصد سود خالص سالانه به دولت ایران پرداخت کند. فعالیت‌های انگلیسی‌ها برای یافتن منابع نفت در مناطق مختلف ایران، با فوران نخستین حلقهٔ چاه نفت در منطقهٔ مسجد سلیمان به نتیجه رسید (۱۲۸۷ش/ ۱۹۰۸م). پس از آن، شرکت جدیدی به نام «شرکت نفت پارس و انگلیس[2]» تشکیل شد. این شرکت چاه‌های زیادی در منطقهٔ مسجد سلیمان حفر کرد و خط لوله‌ای هم از آنجا تا آبادان کشید. دولت انگلستان پس از آنکه از ارزش منابع عظیم نفت ایران و اهمیت آن برای نیروی دریایی خود آگاه شد، ۵۱ درصد سهام شرکت نفت پارس و انگلیس را خریداری کرد و حق نظارت کامل بر آن شرکت را به‌دست آورد (۱۹۱۴م). بدین‌گونه این شرکت به بازوی پرقدرت اقتصادی و سیاسی دولت انگلیس تبدیل شد و زمینهٔ اعمال نفوذ و مداخلهٔ بیشتر انگلیسی‌ها را در ایران فراهم آورد.

پس از انقلاب مشروطه، همواره میان دولت ایران و انگلیس اختلافات دامنه‌داری دربارهٔ نحوهٔ عملکرد شرکت نفت ایران و انگلیس و پرداخت سهم ایران وجود داشت. در نتیجهٔ چنین اختلافاتی بود که رضاشاه امتیازنامهٔ دارسی را یک‌طرفه لغو کرد اما خیلی زود قرارداد نفتی دیگری را با انگلستان منعقد نمود (۱۹۳۳م/۱۳۱۲ش). در قرارداد جدید، سهم ایران نسبت به قرارداد قبلی اندکی افزایش یافت و منطقهٔ جغرافیایی قرارداد به میدان‌های نفتی شناخته شدهٔ جنوب کشور محدود گردید، اما در عوض، ۳۰ سال به مدت قرارداد افزوده شد.

کارگران شرکت نفت هنگام احداث خط لولهٔ نفت در خوزستان

اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران پس از شهریور ۱۳۲۰

نیروهای متفقین پس از اشغال ایران در شهریور ۱۳۲۰ و برکناری و تبعید رضاشاه از کشور، کنترل مستقیم راه‌های اصلی خلیج فارس به مرزهای شوروی و حفاظت از چاه‌ها و تأسیسات نفت جنوب را به دست گرفتند. آنان همچنین برخی از شخصیت‌های ایرانی هوادار دولت‌های محور و تعدادی از آلمانی‌های فعال در ایران را بازداشت کردند. متفقین ضمن تأکید بر اینکه در ادارهٔ امور کشور مداخله نخواهند کرد، تمامیت ارضی ایران را تضمین کردند و وعده دادند که ظرف شش ماه پس از پایان جنگ، نیروهایشان را از ایران بیرون خواهند برد.

اشغالگران تعهد کرده بودند که آذوقه و غلهٔ مورد نیاز مردم ایران را نیز تأمین کنند اما کمبود و گرانی مواد غذایی و به ویژه نان در زمان جنگ جهانی دوم، موجب بروز مشکلات و اعتراض‌های خیابانی متعددی در شهرهای مختلف کشور از جمله تهران شد.

محمدرضاشاه پهلوی در ابتدای سلطنتش به منظور تحکیم جایگاه خویش، به اقدامات مختلفی دست زد. از جمله هنگام ادای سوگند در مجلس شورای ملی سوگند خورد که مطابق قانون اساسی به عنوان یک پادشاه مشروطه، فقط سلطنت کند نه حکومت. او همچنین املاکی را که پدرش تصرف کرده بود، در اختیار دولت گذاشت تا آنها را به صاحبانشان بازگرداند. علاوه بر این، به مراجع تقلید اطمینان داد که حجاب را محدود یا ممنوع نخواهد کرد.

---

۱. William Knox Darcy

۲. در دورهٔ رضاشاه به شرکت نفت ایران و انگلیس تغییر نام داد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۲

در فاصلهٔ سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲، شاه فقط بر ارتش مسلط بود و نظارت و قدرت اداری و اجرایی کشور در اختیار مجلس شورای ملی و هیئت دولت بود. اعیان و اشراف زمین‌دار و خیرزمین‌دار در مجلس، کابینه و در سطح محلی، قدرت و نفوذ زیادی داشتند. در این دوره، مطبوعات و احزاب نیز به‌صورت گسترده و با شور و شوق فراوان فعالیت می‌کردند و نقش مؤثری در تحولات سیاسی و اجتماعی داشتند.

تمایی از تظاهرات مردم تهران در اعتراض به کمبود و گرانی نان در برابر مجلس شورای ملی در میدان بهارستان (آذر ۱۳۲۱)

زمینه‌های نهضت ملی شدن نفت

سیاست موازنهٔ منفی

در دوران انتقال ایران، دولت‌های آمریکا و شوروی برای کسب امتیاز استخراج نفت در مناطقی که در خارج از محدودهٔ قرارداد ۱۳۱۲ ش/ ۱۹۳۳م ایران و انگلیس قرار داشتند، از جمله نفت شمال، به شدت با هم رقابت می‌کردند. در این میان، نمایندگان مجلس شورای ملی (دورهٔ چهاردهم) به پیشنهاد دکتر محمد مصدق طرحی را به تصویب رساندند که دولت را از مذاکره و انعقاد قرارداد با کشورهای خارجی در خصوص نفت ایران بدون تأیید و تصویب مجلس منع می‌کرد (۱۳۲۳ش). این مصوبه در حکم اتخاذ سیاست «موازنهٔ منفی»، یعنی ایستادگی در برابر امتیازخواهی دولت‌های سلطه‌جو، بود و دقیقاً خلاف سیاست «موازنهٔ مثبت» تلقی می‌شد، که تسلیم شدن در برابر قدرت‌های بزرگ و اعطای امتیاز به آنها را توصیه می‌کرد.

قوام و ساداچیکف، سفیر شوروی، هنگام امضای موافقت‌نامهٔ امتیاز نفت شمال

پس از پایان جنگ جهانی دوم، شوروی نمی‌خواست بدون گرفتن امتیاز، نیروهایش را از ایران خارج کند؛ از این‌رو، احمد قوام (قوام‌السلطنه) نخست‌وزیر وقت، طی موافقت‌نامه‌ای امتیاز نفت شمال را به شوروی واگذار کرد. لازم بود این موافقت‌نامه به تأیید و تصویب مجلس شورای ملی برسد، اما نمایندگان مجلس نه تنها موافقت‌نامهٔ مذکور را رد کردند بلکه واگذاری هرگونه امتیاز استخراج نفت و مشتقات آن را به خارجی‌ها ممنوع کردند.

اعتراض به قرارداد نفت جنوب

نمایندگان مجلس شورای ملی در مخالفت با اعطای امتیاز نفت شمال به شوروی، دولت را مکلف ساختند که برای گرفتن تمامی حقوق ملی در موضوع نفت جنوب، مذاکره کند و اقدامات لازم را انجام دهد (مهر ۱۳۲۶). این اقدام به معنای اعلام نارضایتی رسمی و علنی از قرارداد نفتی ایران با انگلستان (قرارداد ۱۹۳۳م/۱۳۱۲ش) و تلاش برای تجدید نظر در آن به حساب می‌آمد. سپس، اعتراض به این قرارداد و انتقاد از آن در محافل سیاسی و مطبوعاتی ایران آغاز شد.

معارف اسلامی و انسانی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۳

جلوگیری از تصویب قرارداد الحاقی

پس از مذاکراتی که میان نمایندهٔ دولت ایران و نمایندهٔ شرکت نفت ایران و انگلیس با هدف بازنگری در قرارداد نفت جنوب و تأمین منافع ایران صورت گرفت، قرارداد الحاقی تدوین و امضا شد.[1] این قرارداد معاهدهٔ نفتی ۱۳۱۲ش را اندکی تعدیل کرد، اما باز هم تأمین‌کنندهٔ حقوق و منافع کشور ما نبود. به همین سبب، معدودی از نمایندگان مجلس شورای ملی که مخالف قرارداد بودند، مانع رأی‌گیری دربارهٔ آن شدند.[2] در مجلس شانزدهم نیز اقلیتی از نمایندگان عضو جبههٔ ملی به رهبری دکتر مصدق با مخالفت مؤثر خود از تصویب قرارداد مذکور جلوگیری کردند. از جمله علل مهم مخالفت با قرارداد الحاقی گس ـ گلشاییان این بود که این قرارداد علاوه بر نادیده گرفتن حقوق مادی مردم ایران، حاکمیت ملی و استقلال کشور را به نوعی نقض می‌کرد و به تسلط بیگانگان بر منابع و صنعت نفت مشروعیت می‌بخشید.

فعالیت ۱

بررسی شواهد و مدارک

با بررسی و ارزیابی مفاد قرارداد الحاقی گس ـ گلشاییان، که دبیر در اختیار شما قرار می‌دهد، استدلال کنید که آیا این قرارداد حداقل حقوق و منافع ملی ایرانیان را تأمین می‌کرد یا خیر.

بیشتر بدانیم

تأسیس جبههٔ ملی ایران

دخالت عبدالحسین هژیر، وزیر دربار شاهنشاهی، در برگزاری انتخابات شانزدهمین دورهٔ مجلس شورای ملی، باعث اعتراض بسیاری از سوی گروه‌ها و چهره‌های سیاسی شد. عده‌ای از سیاستمداران و روزنامه‌نگاران به رهبری دکتر محمد مصدق، در اعتراض به دخالت‌های دولت وقت در ۲۲ مهرماه ۱۳۲۸ در کاخ مرمر متحصن شدند. چندی پس از پایان تحصن، افراد متحصن در منزل مصدق جمع شدند. سیدحسین فاطمی در سخنانی پیشنهاد تشکیل ائتلاف جبههٔ ملی را داد و به این ترتیب، جبههٔ ملی ایران به رهبری محمد مصدق تشکیل شد (آبان ۱۳۲۸). این جبهه مهم‌ترین تشکیلاتی بود که بر مبنای ملی‌گرایی در ایران به وجود آمد. پس از تشکیل جبههٔ ملی، علاوه بر هیئت مؤسس، احزاب مختلفی از قبیل حزب ملت ایران، زحمتکشان ملت ایران، مردم ایران، مجمع مسلمانان مجاهد و انجمن اصناف و تجار بازار تهران به آن پیوستند و جبههٔ واحدی را برای مقابله با استعمار انگلیس، تأمین حقوق و منافع ملی از طریق اجرای کامل اصول قانون اساسی و استقرار حکومت مشروطه به وجود آوردند.

۱. عباسقلی گلشاییان، وزیر دارایی وقت، به عنوان نمایندهٔ ایران و نویل گس (Neville Gass) به عنوان نمایندهٔ شرکت نفت ایران و انگلیس پس از مدتها مذاکره، قراردادی را به‌عنوان تکملهٔ قرارداد نفتی ۱۹۳۳م/ ۱۳۱۲ش تدوین و امضا کردند (آبان ۱۳۲۸) که به قرارداد الحاقی گس ـ گلشاییان معروف شد.
۲. حسین مکی، یکی از نمایندگان مجلس شورای ملی، با حمایت عده‌ای محدود از نمایندگان منتقد مجلس بود. آن‌قدر حق خود را طولانی کرد که زمان مجلس بازدهم به پایان رسید و فرصت تصویب قرارداد الحاقی از دست رفت. بدین‌ترتیب، سرانجام این قرارداد به مجلس شانزدهم کشید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۴

مبارزه برای ملی کردن نفت

نمایندگان مخالف قرارداد الحاقی در مجلس شانزدهم، ضمن مخالفت با این قرارداد، طرح ملی شدن صنعت نفت ایران را پیشنهاد کردند.[1] این طرح با استقبال گستردهٔ شخصیت‌ها، قشرها و گروه‌های مختلف سیاسی، ملی و مذهبی روبه‌رو شد و بسیاری از مطبوعات نیز از آن پشتیبانی کردند. تظاهرات و اعتصاب‌هایی هم در مخالفت با قرارداد الحاقی و طرفداری از ملی شدن صنعت نفت برپا شد. آیت‌الله سیدابوالقاسم کاشانی، که سابقهٔ طولانی در مبارزه با استعمار انگلستان داشت، با جدیت تمام از جنبش ملی شدن صنعت نفت حمایت کرد. وی در اعلامیه‌ای، مبارزه برای ملی شدن نفت را تکلیف دینی و وطنی ملت ایران برشمرد و تعدادی از علما نیز نظر او را تأیید کردند.[2]

دکتر مصدق و آیت الله کاشانی

در جبههٔ مقابل نیز انگلستان و عوامل داخلی‌اش برای حفظ منافع استعماری خود و جلوگیری از دستیابی ملت ایران به حقوق خویش به تکاپو افتادند. سپهبد حاجیعلی رزم‌آرا در مقام نخست‌وزیر (تیر تا اسفند ۱۳۲۹) از سیاست انگلستان جانب‌داری می‌کرد و با ملی شدن صنعت نفت به شدت مخالف بود.

تصویب قانون ملی شدن صنعت نفت

پس از اعدام انقلابی رزم‌آرا به دست خلیل طهماسبی[3] یکی از اعضای جمعیت فدائیان اسلام (۱۶ اسفند ۱۳۲۹)، مهم‌ترین مانع بر سر راه ملی شدن صنعت نفت برداشته شد. چند روز بعد از آن، نخست مجلس شورای ملی (۲۴ اسفند ۱۳۲۹) و سپس مجلس سنا در ۲۹ اسفند ۱۳۲۹ طرح ملی شدن صنعت نفت را تصویب کردند و جنبش ضداستعماری ملت ایران در گام نخست به پیروزی رسید.

بی‌تردید، پیروزی جنبش‌های ضداستعماری مردم هندوستان علیه انگلستان به‌عنوان استعمار پیر و نیز موفقیت حرکت‌های استقلال‌طلبانه در برخی از کشورهای آسیایی و آفریقایی، تأثیر بسزایی بر خیزش ملت ایران برای طلب کردن و گرفتن حقوق ملی خود داشته است.

صحنه‌ای از تظاهرات مردم تهران در پشتیبانی از ملی شدن صنعت نفت ایران

---

۱. متن طرح پیشنهادی ملی شدن نفت: «به نام سعادت ملت ایران و به منظور کمک به تأمین صلح جهانی، اعضاکنندگان ذیل پیشنهاد می‌نمایم که صنعت نفت ایران در تمام مناطق کشور بدون استثنا ملی اعلام شود؛ یعنی تمام عملیات اکتشاف، استخراج و بهره‌برداری در دست دولت قرار گیرد». اعضاکنندگان این پیشنهاد عبارت بودند از: دکتر محمدی، سید علی شایگان، ابوالحسن حائری‌زاده، مظفر بقایی، اللهیار صالح، محمود زیرک، حسین مکی، عبدالقدیر آزاد، سرپیدعلی بهبهانی، عباس اسلامی و کاظم شیبانی.

۲. روحانیت و احزار فاقی شده از نهضت ملی شدن صنعت نفت، ص ۱۵.

۳. درباره ضارب اصلی رزم‌آرا اختلاف نظر وجود دارد. برخی معتقدند که او به ضرب گلولهٔ یکی از محافظانش کشته شده است.

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۵

بیشتر بدانیم

جمعیت فداییان اسلام

دیدار نواب صفوی و سیدمحمد واحدی لحظاتی پس از بازداشت در حضور سرلشکر تیمور بختیار، فرماندار نظامی تهران

فداییان اسلام تشکلی مذهبی، سیاسی و انقلابی بود که در سال ۱۳۲۴ش به همت طلبهٔ جوانی به نام سید مجتبی نواب صفوی به وجود آمد و تا سال ۱۳۳۴ش نقش مؤثری در رویدادهای سیاسی کشور داشت. هدف این جمعیت برقراری حکومتی بود که اجرای قوانین اسلام را در دستور کار خود قرار دهد. شهرت و تأثیر این جمعیت بیشتر مدیون اقدام‌های مسلحانه و ترورهایی بود که به دست اعضای آن صورت گرفت. آنها نخست احمد کسروی را به علّت اقدامات و نوشته‌های ضد دینی به قتل رساندند (۱۳۲۴ش). سپس، عبدالحسین هژیر وزیر دربار را به جرم فساد و خیانت کشتند. قتل رزم‌آرا یکی دیگر از اقداماتی بود که فداییان اسلام به عهده گرفتند. همراهی و همکاری فداییان اسلام با جبههٔ ملی و دولت دکتر مصدق خیلی زود به دشمنی تبدیل شد؛ زیرا از نظر فداییان اسلام آن دولت وفادار و مصمم به اجرای قوانین و احکام اسلام نبود. ازاین‌رو، دکتر حسین فاطمی را که وزیر خارجهٔ دولت مصدق بود، ترور کردند اما او جان سالم به در برد. پس از آن، نواب صفوی و برخی از یارانش در زمان مصدق مدتی به زندان افتادند. پس از ترور ناافرجام حسین علاء، نخست‌وزیر وقت (آذر ۱۳۳۴) توسط یکی از اعضای جمعیت فداییان اسلام، نواب صفوی رهبر آن جمعیت، و سه نفر از یارانش (مظفرذوالقدر، خلیل طهماسبی و سید محمد واحدی) دستگیر شدند و پس از محاکمه به شهادت رسیدند. شمار دیگری از فداییان اسلام نیز به زندان محکوم شدند.

نخست‌وزیری مصدق و اجرای قانون ملی شدن صنعت نفت

سخنرانی دکتر مصدق در نشست شورای امنیت سازمان ملل متحد دربارهٔ ملی شدن صنعت نفت ایران

در اردیبهشت ۱۳۳۰، دکتر مصدق با حمایت گستردهٔ افکار عمومی، اتحاد و همکاری تنگاتنگ نیروهای ملی و مذهبی و پشتیبانی قاطع آیت‌الله کاشانی، نخست‌وزیر شد تا قانون ملی شدن صنعت نفت و خلع ید از شرکت نفت ایران و انگلیس را با قاطعیت به اجرا درآورد. دولت دکتر مصدق پس از روی کار آمدن، بی‌درنگ هیئتی را به ریاست مهندس مهدی بازرگان به خوزستان فرستاد تا مراکز و تأسیسات نفتی را از حوزهٔ اختیار شرکت نفت ایران و انگلیس خارج کند. اجرای این قانون نقطهٔ عطفی در تاریخ معاصر و مبارزهٔ مردم ایران برای رهایی از سلطهٔ استعمار و نجات سرمایه‌های ملی از تسلط بیگانگان به‌شمار می‌رود.

۱۴۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۶

اقدامات انگلستان برای ممانعت از ملی شدن نفت

انگلیسی‌ها برای جلوگیری از تصویب و اجرای قانون ملی شدن نفت، به اقدامات سیاسی، اقتصادی و نظامی متعددی دست زدند که مهم‌ترین آنها عبارت بودند از :

- تحریک کارگران صنعت نفت به اعتصاب گسترده از طریق منع شرکت نفت ایران و انگلیس از پرداخت فوق‌العاده دستمزد آنان؛
- فرستادن کشتی‌های جنگی خود به خلیج فارس و بنادر ایران و تهدید نظامی؛
- طرح شکایت از ایران در مجامع بین‌المللی؛
- تهدید اقتصادی ایران با تعطیلی شعب بانک انگلیس، خارج کردن سرمایه‌های شرکت نفت و تحریم خرید نفت.

دولت دکتر مصدق برای مقابله با تهدیدها و تحریم‌های اقتصادی انگلستان، برنامهٔ اقتصاد بدون نفت را اجرا کرد. دکتر مصدق که خود حقوق‌دان بود، با حضور در مجامع بین‌المللی از حقانیت ملت ایران دفاع می‌کرد. دفاع منطقی و مستدل نخست‌وزیر و وکلای حقوقی ایران باعث شد که شورای امنیت سازمان ملل متحد و سپس دیوان بین‌المللی لاهه به سود کشور ما رأی صادر کنند.

فعالیت ۲

بررسی شواهد و مدارک

بخشی از سخنرانی دکتر مصدق در جلسهٔ شورای امنیت سازمان ملل متحد را بخوانید و ارزیابی خود را از آن بیان کنید.

«آقای رئیس، آقایان اعضای محترم شورای امنیت، امروز من در این شورا حاضر شده تا صدای مردم ایران را در مقابل ادعاهای بی‌اساس دولت انگلستان به گوش شما و مردم جهان برسانم. هرچند ما این دعوا را به دلائلی که بعد اقامه خواهیم کرد، در حدود صلاحیت شورای امنیت نمی‌دانیم اما نمی‌توانیم منکر شویم که سازمان ملل متحد آخرین مرجع و عالی‌ترین مقامی است که مسئول حفظ صلح دنیاست. .... ملت ایران نیز از کشورهای بزرگ و از یک مؤسسه بین‌المللی جز این انتظار ندارد تا آن را کمک کنند تا بتواند استقلال اقتصادی خود را به‌دست آورده و در سایهٔ آن رفاه اجتماعی خود را تأمین و به این وسیله استقلال خویش را تقویت کند. اگر دولتی مسئله‌ای را که در صلاحیت شورای امنیت نمی‌باشد در این شورا مطرح کند و شورای امنیت بنا به دلایل و جهات سیاسی تصمیم بگیرد که به آن مسئله رسیدگی کند، در این صورت شورای امنیت وسیله‌ای برای مداخلهٔ یک کشور در امور داخلی کشور دیگر خواهد شد و به‌این‌ترتیب، اعتماد مردم از آن سلب خواهد گردید و شورای امنیت از وظایفش، که حفظ صلح جهان می‌باشد، باز خواهد ماند» (اسناد سخن می‌گویند، ج ۱، ۸۲۲).

دولت ایران پس از پیروزی در دادگاه لاهه، از انگلستان خواست که بدهی‌های شرکت نفت و خسارت‌های ناشی از تأخیر و غیره را بپردازد و چون دولت انگلیس این تقاضا را نپذیرفت، اقدام به قطع رابطهٔ سیاسی با لندن کرد.

قیام ۳۰ تیر

در تیر ۱۳۳۱ دکتر مصدق برای کاستن از نفوذ و قدرت دربار و مقابله با کارشکنی‌های آن در ادارهٔ امور کشور، از محمدرضاشاه پهلوی خواست که اختیار وزارت جنگ و فرماندهی ارتش را به او بسپارد و چون شاه با این تقاضا مخالفت کرد، از مقام خود استعفا نمود. شاه نیز بی‌درنگ احمد قوام را مأمور تشکیل دولت کرد.

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۷

در پی این رویداد، آیت‌الله کاشانی ضمن مخالفت با نخست‌وزیری قوام، مردم را به مبارزه فراخواند و اعلام کرد: «اگر قوام کناره‌گیری نکند، اعلام جهاد می‌کنم و خودم کفن پوشیده، با ملت در پیکار شرکت می‌کنم». در روز ۳۰ تیر ۱۳۳۱ مردم به خیابان‌ها ریختند. نیروهای نظامی و انتظامی تظاهرکنندگان را سرکوب کردند و عده‌ای را به خاک و خون کشیدند، اما با ادامهٔ تظاهرات و اعتراض نمایندگان طرفدار نهضت ملی در مجلس شورای ملی، شاه که موقعیت خود را در خطر می‌دید، به ناچار به استعفای قوام و بازگشت مجدد دکتر مصدق رضایت داد.

دکتر مصدق دوباره نخست‌وزیر شد و وزارت جنگ و فرماندهی نیروهای مسلح را در اختیار گرفت. همچنین، شاه را از برقراری ارتباط مستقیم با سفرای خارجی منع کرد.

بروز اختلاف و تفرقه در نهضت

نهضت ملی شدن صنعت نفت با اتحاد و یکپارچگی احزاب و گروه‌های سیاسی و مذهبی مختلف بر محور مبارزه با استعمار انگلیس آغاز شد. با همدلی و یگانگی دکتر مصدق و آیت‌الله کاشانی، موانع داخلی و خارجی یکی پس از دیگری از سر راه برداشته شد و موفقیت‌های بزرگی به دست آمد اما پس از پیروزی قیام ۳۰ تیر، شرایط تغییر کرد؛ همکاری و اتحاد رهبران، شخصیت‌ها، احزاب و گروه‌های دست‌اندرکار نهضت بر اثر غلبهٔ روحیهٔ لجاجت، خودمحوری، قدرت‌طلبی و منفعت‌جویی‌های فردی و گروهی به تفرقه و دشمنی تبدیل شد. با گسترش اختلاف‌ها و نزاع‌های سیاسی میان شخصیت‌ها و گروه‌های ملی و مذهبی، منافع کشور و اهداف نهضت ملی شدن نفت به فراموشی سپرده شد.

صحنه‌ای از قیام مردم تهران در ۳۰ تیر ۱۳۳۱

مزار شهدای قیام ۳۰ تیر در گورستان ابن بابویه

کاوش خارج از کلاس

با استفاده از منابعی که دبیر معرفی می‌کند، مجموعهٔ حوادث و اقداماتی را که موجب تفرقه و چندستگی در نهضت ملی شدن نفت در فاصلهٔ قیام ۳۰ تیر ۱۳۳۱ تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ شد، فهرست و علل این اختلاف‌ها را استخراج کنید.

کودتای ۲۸ مرداد

دشمنان خارجی و عوامل داخلی آنان با بهره‌گیری از تداوم و گسترش اختلاف و نزاع میان دکتر مصدق و آیت‌الله کاشانی و یاران و نزدیکان این دو شخصیت ملی و مذهبی، بر تلاش‌هایشان برای نابودی نهضت و سرنگونی دولت دکتر مصدق افزودند. در این زمان، دکتر مصدق امیدوار بود که دولت آمریکا در ماجرای نفت از ایران پشتیبانی کند اما آمریکا که از زمان جنگ جهانی دوم سیاست فعالی را دربارهٔ ایران در پیش گرفته بود، سرانجام از دولت انگلستان جانب‌داری کرد و با آن کشور در براندازی دولت مصدق متحد شد.

۱۴۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۸

تحلیل و قضاوت

تحلیل یکی از مورخان معاصر دربارهٔ اتحاد آمریکا و انگلستان علیه نهضت ملی شدن نفت را بخوانید و نظر خود را دربارهٔ آن بیان کنید.

«از نظر واشنگتن و همچنین لندن، کنترل ایرانی‌ها بر نفت احتمالاً پیامدهای درازمدت ویرانگری به‌همراه داشت. این امر صرفاً یک ضربهٔ مستقیم به منافع بریتانیا نبود. ممکن بود کنترل نفت را کاملاً در اختیار ایران قرار دهد. ممکن بود الهام‌بخش دیگر کشورها ــ به‌ویژه اندونزی، ونزوئلا و عراق ــ شود؛ به‌طوری که آنان نیز از این رویه پیروی کنند و در نتیجه، کنترل بازار بین‌المللی نفت از شرکت‌های نفت غربی به کشورهای تولیدکننده منتقل شود. همچنین، تهدیدی بالقوه برای شرکت‌های آمریکایی و سایر کشورهای غربی ــ و طبعاً دولت آمریکا و بریتانیا ــ بود» (آبراهامیان، تاریخ ایران مدرن، ص ۲۱۸).

طراحی کودتای ۲۸ مرداد حاصل توافق آمریکا و انگلیس بود. پس از ملاقات‌ها و مذاکرات نمایندگان و مأموران انگلیسی و آمریکایی، آن دو کشور در اواخر سال ۱۳۳۱ دربارهٔ سرنگونی دولت مصدق و انتصاب سرلشکر فضل‌الله زاهدی به نخست‌وزیری به توافق رسیدند. براساس طرح مشترک انگلیس و آمریکا، ایجاد آشوب‌های خیابانی در ایران و به‌راه انداختن جنگ روانی علیه مصدق در مطبوعات در دستور کار شبکهٔ جاسوسی دو کشور قرار گرفت.

علاوه بر آن، طراحان کودتا از طریق اشرف پهلوی و ژنرال نورمن شوارتسکف[1] آمریکایی، محمدرضا پهلوی را که در ابتدا در پذیرش کودتا مردد بود، متقاعد کردند که با کودتا موافقت کند. با ورود مأمور ویژهٔ سیا[2] به ایران در اواسط تیر ۱۳۳۲ و ملاقات او با فضل‌الله زاهدی، مقدمات اجرای کودتا فراهم شد.

سرانجام، با نقشه و حمایت سیاسی و مالی دولت‌های انگلستان و آمریکا و عوامل داخلی آنان، در ۲۸ مرداد[3] ۱۳۳۲ واحدهایی از ارتش به فرماندهی فضل‌الله زاهدی علیه دولت دکتر مصدق اقدام به کودتا کردند. کودتاچیان که از پشتیبانی سازمان‌دهی نشدهٔ گروه‌هایی از طرف‌داران شاه و دربار برخوردار بودند، مراکز مهم دولتی را در پایتخت تسخیر و دولت دکتر مصدق را سرنگون کردند.

پس از موفقیت کودتا، زاهدی نخست‌وزیر شد و اعلام حکومت نظامی کرد. دکتر مصدق و تعدادی از همکاران و یاران نزدیکش

کودتاچیان در خیابان‌های تهران، ۲۸ مرداد ۱۳۳۲

شاه و سرلشکر زاهدی، فرمانده کودتاچیان

۱. Herbert Norman Schwarzkopf

۲. کرمیت روزولت (Kermit Roosevelt)

۳. آژانس اطلاعات مرکزی آمریکا (Central Intelligence Agency – C.I.A)

۴. مرحلهٔ اول کودتا در ۲۵ مرداد با کالم شاه و شاه به همراه همسرش، ثریا، به بغداد و سپس رم رفت. اما سه روز بعد، مرحلهٔ دوم کودتا به نتیجه رسید و شاه به ایران بازگشت.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۹

دستگیر و سپس محاکمه شدند. احزاب و گروه‌های سیاسی و روزنامه‌های مخالف، غیرقانونی اعلام شدند و منحل گردیدند.

یک سال و اندی پس از کودتای ۲۸ مرداد، حکومت پهلوی با انگلستان و آمریکا دربارهٔ مسئلهٔ نفت به توافق رسید و به موجب قراردادی، تولید و فروش نفت ایران را به کنسرسیومی از شرکت‌های نفتی انگلیسی، آمریکایی، هلندی و فرانسوی واگذار کرد. بر اساس این قرارداد مقرر شد که کنسرسیوم به مدت ۲۵ سال نفت ایران را استخراج کند و به فروش برساند و نیمی از سود خالص را پرداخته و در مقابل، نیمی از سود خالص خود را به کشور ما بپردازد.

دکتر سید حسین فاطمی، وزیر خارجه و یار نزدیک دکتر مصدق (ردیف جلو نفر وسط) در فرمانداری نظامی تهران. فاطمی چند ماه پس از کودتا دستگیر و پس از محاکمه تیرباران شد.

ادامهٔ مبارزه پس از کودتا

با وجود جو سرکوب و اختناق پس از کودتا، گروهی از شخصیت‌های ملی و مذهبی و از جمله تعدادی از استادان دانشگاه تشکلی به نام نهضت مقاومت ملی را پایه‌گذاری کردند و با قرارداد جدید نفتی به مخالفت برخاستند که منجر به اخراج شماری از آنان از دانشگاه شد. آیت‌الله کاشانی نیز به این قرارداد اعتراض کرد. در ۱۶ آذر ۱۳۳۲ گروهی از دانشجویان دانشگاه تهران در اعتراض به برقراری روابط سیاسی مجدد با انگلستان و سفر معاون رئیس‌جمهور آمریکا (ریچارد نیکسون) به ایران تظاهرات کردند که در جریان آن سه تن از دانشجویان[1] به شهادت رسیدند.[2]

پرسش‌های نمونه

1. پس از شهریور ۱۳۲۰ و برکناری و تبعید رضاشاه، چه تغییر و تحول سیاسی مهمی در کشور به وجود آمد؟
2. علت و هدف از طرح سیاست موازنهٔ منفی چه بود؟
3. قرارداد الحاقی گس ـ گلشائیان با چه هدفی به امضا رسید و سرانجام آن چه شد؟
4. عوامل سیاسی و اجتماعی مؤثر بر تصویب قانون ملی شدن صنعت نفت ایران را توضیح دهید.
5. دیدگاه و ارزیابی خود را دربارهٔ تأثیر و نقش عوامل داخلی و خارجی بر موفقیت کودتای ۲۸ مرداد و سقوط دولت دکتر مصدق بیان کنید.

۱. مصطفی بزرگ‌نیا، احمد قندچی و مهدی شریعت‌رضوی
۲. به مناسبت رشادت دانشجویان در مبارزه با استکبار، این روز «روز دانشجو» نامگذاری شد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۰

۱۲

انقلاب اسلامی

شرایط سیاسی ـ اجتماعی سال‌های پس از کودتای ۲۸ مرداد که همراه با سرکوب مخالفان، نادیده گرفتن اصول قانون اساسی توسط محمدرضا شاه پهلوی و نفوذ و مداخلهٔ روزافزون آمریکا در ایران بود، زمینه‌های شکل‌گیری نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی رحمه‌الله را فراهم آورد. این نهضت با قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ ادامه یافت. بازداشت و تبعید امام خمینی نیز نتوانست آن را از حرکت بازدارد و سرانجام منجر به انقلاب اسلامی و سقوط نظام شاهنشاهی در ایران شد. در این درس، علل و عوامل شکل‌گیری نهضت اسلامی از آغاز تا پیروزی انقلاب اسلامی را بررسی و تحلیل خواهید کرد.

بحث و گفت‌وگو

چنان‌که می‌دانید، انقلاب اسلامی در کمتر از یک قرن پس از انقلاب مشروطه رخ داد. به نظر شما چه عواملی باعث به وجود آمدن دو انقلاب بی‌درپی در این فاصلهٔ زمانی کوتاه در ایران شد؟

زمینه‌های سلطهٔ آمریکا بر ایران

در سال‌های پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا اوایل دههٔ ۱۳۴۰، دولت آمریکا با وادار کردن حکومت پهلوی به اجرای برنامه‌های پیشنهادی خود، زمینهٔ تسلط بر ایران و حفظ این حکومت را فراهم کرد و به ایجاد و تقویت ساختارهای اقتصادی و اجتماعی‌ای اقدام کرد که موجب تشدید وابستگی و عقب‌ماندگی ایران شد.

پیوستن ایران به پیمان بغداد (سنتو)، تأسیس سازمان اطلاعات و امنیت کشور (ساواک)، اعطای کمک‌های نظامی و مالی به ایران و اجرای بعضی اصلاحات در کشور ما، از جملهٔ این برنامه‌ها بود. این برنامه‌ها، علاوه بر حفظ حکومت پهلوی و تداوم سلطهٔ آمریکا، هدف مقابله با نفوذ شوروی در ایران را نیز دنبال می‌کردند.

نخستین مرحلهٔ برنامه‌های اصلاحی با عنوان اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۰، در زمان نخست‌وزیری علی امینی آغاز شد.

۱۵۱

معلمان نام‌آشنای ما

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۱

فعالیت ۱

بررسی شواهد و مدارک

متن زیر را بخوانید و به پرسش‌ها پاسخ دهید.

پیام کِندی، رئیس جمهور، به کنگرهٔ آمریکا به نقل از روزنامهٔ اطلاعات مورخ ۶ خرداد ۱۳۴۰ با عنوان: کِندی، طرفدار انقلاب دموکراتیک

«... پیمان‌های نظامی نمی‌تواند به کشورهایی که بی‌عدالتی اجتماعی و هرج و مرج اقتصادی راه خرابکاری را در آنها باز کرده، کمک نماید. آمریکا نمی‌تواند به مشکلات کشورهای کم رشد فقط از نظر نظامی توجه کند. این امر خاصه در مورد کشورهای کم توسعه که به میدان بزرگ مبارزه تبدیل شده‌اند، صادق است. ما می‌خواهیم در این کشورها امیدواری پدید آید. پیمان‌های نظامی نمی‌تواند به ملتی که بی‌عدالتی اجتماعی و هرج و مرج اقتصادی مشوق قیام و رخنه و خرابکاری [در آنها] است، کمک کند. ماهرانه‌ترین مبارزات ضدبارتیزانی نمی‌تواند در نقاطی که مردم محلی کاملاً گرفتار بیتوایی هستند و به این جهت از پیشرفت خرابکار نگرانی ندارند، با موفقیت روبه رو گردد» (روحانی، بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی، ج ۱، ص ۱۲۰).

۱ آمریکا برای نفوذ در دیگر کشورها و پیشبرد اهداف خود از چه روش‌هایی استفاده می‌کرد؟

۲ به نظر شما اهداف آمریکا از اجرای برنامه‌های اصلاحی در دیگر کشورها چه بود؟

اصلاحات آمریکایی در ایران

تصویب‌نامهٔ انجمن‌های ایالتی و ولایتی

با رحلت آیت‌الله بروجردی در فروردین ۱۳۴۰، شاه فرصت را برای ادامهٔ اصلاحات در ایران مناسب دید. رقابت شاه و علی امینی، نخست‌وزیر وقت، سرانجام به برکناری امینی انجامید و امیراسدالله عَلَم، که مورد اعتماد شاه بود، نخست‌وزیر و مأمور اجرای اصلاحات شد.

در آغاز، اصلاح قانون انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی در دستور کار دولت علم قرار گرفت و با تصویب‌نامهٔ هیئت دولت، تغییرات زیر در قانون انتخابات این انجمن‌ها ایجاد شد:

الف) برداشتن دو قید مسلمان بودن و مرد بودن از شرایط انتخاب‌کنندگان و انتخاب‌شوندگان؛

ب) حذف قید سوگند خوردن به قرآن مجید و تبدیل آن به سوگند خوردن به کتاب آسمانی.

اصول شش‌گانهٔ انقلاب سفید

در ادامهٔ اجرای اصلاحات، شاه اصول شش‌گانه‌ای را با عنوان انقلاب سفید مطرح کرد و آن را به تصویب دولت رساند. این اصول با تبلیغات فراوان، در بهمن ۱۳۴۱ به همه‌پرسی گذاشته شد و مورد استقبال دولت‌های آمریکا، انگلستان و شوروی قرار گرفت. هرچند انقلاب سفید در ایران، شعارهای فریب‌دهنده‌ای مانند «بهبود وضعیت کشاورزی» داشت، اما در عمل، جسم نیمه‌جان اشتغال و زندگی روستایی ایران را نیز در معرض مرگ قرار داد.

۱۵۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۲

آغاز مبارزهٔ امام خمینی

اعتراض به تصویب‌نامهٔ انجمن‌ها و همه‌پرسی انقلاب سفید

امام خمینی، رهبر نهضت اسلامی

اولین مرحلهٔ فعالیت سیاسی و مبارزهٔ امام خمینی با اعتراض به تصویب‌نامهٔ انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی آغاز شد. از دیدگاه حضرت امام، این تصویب‌نامه موجب تضعیف اسلام و افزایش حضور بهائیان در حکومت می‌شد.[1] از این‌رو، ایشان پس از رایزنی با علمای بزرگ قم با آن به مخالفت پرداختند و دولت را مجبور به لغو آن کردند.

پس از مطرح شدن انقلاب سفید و همه‌پرسی آن، امام خمینی و تعدادی از علما، نخست از شاه در این باره توضیح خواستند اما با بی‌اعتنایی و توهین او مواجه شدند. پس با انتشار اعلامیه‌ای همه‌پرسی فرمایشی را غیرقانونی اعلام کردند. بیشتر مراجع دینی نیز به دعوت امام خمینی همه‌پرسی را تحریم کردند. در تهران و قم تظاهرات گسترده‌ای برپا شد و رژیم پهلوی با استفاده از نیروی نظامی، قیام مردم تهران و قم را سرکوب کرد.

فعالیت ۲

با راهنمایی دبیر خود، دربارهٔ اصول نُه‌گانهٔ انقلاب سفید گفت‌وگو کنید و به این پرسش پاسخ دهید: به نظر شما علت مخالفت امام خمینی با اصول انقلاب سفید و همه‌پرسی آن، چه بود؟

واقعهٔ مدرسهٔ فیضیه

امام خمینی هنگام سخنرانی در مدرسهٔ فیضیه، ۱۳۴۲

امام خمینی به همراه مراجع دیگر، در اعتراض به عملکرد حکومت، عید نوروز ۱۳۴۲ را عزای عمومی اعلام کردند و به افشای اقدامات شاه پرداختند. اوج این حرکت اعتراضی در مدرسهٔ فیضیهٔ قم اتفاق افتاد که با یورش مأموران حکومتی به خشونت کشیده شد. در حملهٔ مأموران به مدرسهٔ فیضیهٔ قم و مدرسهٔ طالبیهٔ تبریز تعدادی از طلاب شهید و مجروح شدند. به دنبال این جنایت، امام خمینی، در سخنرانی خود خطاب به شاه، او را به‌طور مستقیم سرزنش کردند و تقیه و سکوت در مقابل ظلم حکومت را حرام دانستند.

قیام پانزده خرداد

در آستانهٔ محرم ۱۳۸۳ق/ ۱۳۴۲ش امام خمینی به سخنرانان مذهبی سفارش کردند که در مراسم مختلف، خطر اسرائیل را برای مردم توضیح دهند و آسیب‌های وارد شده بر جامعهٔ اسلامی و مراکز دینی را بازگو کنند. در مقابل، حکومت هم سخنرانان مذهبی را ملزم کرد که علیه شاه و اسرائیل چیزی نگویند.

۱. به‌طوری که طبق اسناد لانه جاسوسی آمریکا، شاه شخصاً بهائی‌گری و ترویج آن را در ایران تصویب و تأیید کرد. اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج ۹، ص ۲۹۵

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۳

برخلاف تصور و خواست حکومت، مردم در عاشورای این سال با سردادن شعارهایی، حمایت خود را از امام خمینی علنی ساختند. با وجود محدودیت‌های امنیتی، امام خمینی طی نطقی در عصر عاشورا در قم، شخص شاه را مخاطب قرار دادند و از تسلط آمریکا و اسرائیل بر حکومت پهلوی پرده برداشتند. این سخنرانی باعث خشم رژیم و دستگیری و انتقال امام به تهران شد.

خبر دستگیری امام، مردم و روحانیون و مراجع را به واکنش واداشت. اعتراضات زیادی در شهرهای مختلف ایران برپا شد؛ مردم در قم، تهران و ورامین به خاک و خون کشیده شدند و به دنبال آن عده‌ای از مبارزان، زندانی، اعدام و یا تبعید شدند.

نتایج قیام پانزده خرداد: قیام پانزده خرداد به رغم اینکه با سرکوب شدید حکومت پهلوی مواجه شد، نتایج مهمی داشت:

هدف مبارزه تغییر کرد و سرنگونی رژیم پهلوی هدف نهایی مبارزان شد. حضور امام خمینی در صحنهٔ مبارزه موجب شد بسیاری از روحانیون به مبارزات سیاسی روی بیاورند. علاوه بر روحانیون و دانشگاهیان، اقشار دیگری از جامعه نیز به جمع مبارزان پیوستند. رهبری امام خمینی به عنوان مرجع دینی برجسته‌تر شد و مبارزان به نقش و قدرت مذهب در این زمینه توجه بیشتری نشان دادند.

تابی از تظاهرات مردم تهران در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲

مخالفت با کاپیتولاسیون و تبعید امام خمینی

امام خمینی در پی اعتراض مردم و علمای دینی، پس از تحمل ده ماه زندانی و حصر آزاد شدند. حضور دوباره ایشان در قم مبارزان را به ادامهٔ مبارزه امیدوار کرد.

پس از آنکه دو مجلس سنا و شورای ملی، قانون مصونیت قضایی و سیاسی اتباع آمریکایی مقیم ایران (کاپیتولاسیون) را تصویب کردند، بار دیگر انتقاد از رژیم بالا گرفت. بر اساس توافق‌نامهٔ بین‌المللی وین، مأموران سیاسی یک کشور در کشور دیگر از مصونیت سیاسی و قضایی برخوردارند. با تصویب قانون کاپیتولاسیون، مستشاران نظامی آمریکا و خانواده‌های آنان نیز، در ایران از مصونیت سیاسی و قضایی برخوردار شدند.

امام‌خمینی در سخنرانی پرشوری به تصویب این قانون اعتراض کردند و آن را مغایر با استقلال کشور خواندند (۲ آبان ۱۳۴۳). مخالفت صریح امام با قانون مذکور، حکومت پهلوی را چنان به وحشت انداخت که ایشان را در سحرگاه ۱۳آبان ۱۳۴۳ در قم دستگیر و به کشور ترکیه تبعید کرد. محل تبعید امام یازده ماه بعد تغییر یافت و ایشان از ترکیه به عراق فرستاده شدند.

وضعیت رژیم پهلوی

پس از تبعید امام خمینی و سرکوب شدید مخالفان، اوضاع سیاسی آرام‌تر شد. همچنین با افزایش چشمگیر درآمدهای نفتی ایران در دوران طولانی نخست‌وزیری امیرعباس هویدا، حکومت پهلوی برای تقویت و تحکیم پایه‌های اقتدار خود به اقداماتی نمایشی دست زد. برگزاری جشن تاج‌گذاری و جشن‌های دوهزار و پانصد سالهٔ شاهنشاهی، منحل کردن احزاب موجود و ایجاد حزبی واحد به نام حزب رستاخیز از جملهٔ این اقدامات بود.

۱۵۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۴

در زمینهٔ فرهنگی نیز رژیم پهلوی کوشید، میان فرهنگ ایرانی و فرهنگ اسلامی تقابلی مصنوعی ایجاد کند. پیرو همین سیاست و به بهانهٔ نامفهومی تاریخ هجری شمسی با فرهنگ ایرانی، تاریخ شاهنشاهی را جایگزین تقویم هجری شمسی کرد.

امیرعباس هویدا، هنگام معرفی اعضای کابینهٔ خود به شاه

محمدرضا شاه پهلوی هنگام ملاقات با نیکسون، رئیس‌جمهور آمریکا

تداوم مبارزه

الف) فعالیت سیاسی: امام‌خمینی در طول دوران تبعید در نجف اشرف با صدور اعلامیه به مناسبت‌های مختلف و فرستادن پیام به سران و مردم کشورهای اسلامی و نیز با تدریس مباحث ولایت فقیه، مبانی حاکمیت دینی را ترسیم می‌کردند. در همین دوران، شاگردان و علاقه‌مندان به اندیشهٔ ایشان، مساجد و دانشگاه‌ها را به کانون مبارزه علیه رژیم پهلوی تبدیل کرده بودند. جبههٔ ملی و نهضت آزادی نیز در چارچوب قانون اساسی به مبارزات خود ادامه می‌دادند.

ب) مبارزهٔ فرهنگی: مبارزهٔ فرهنگی با اتکا بر آگاهی دادن به مردم و تبلیغ و ترویج باورهای دینی به همراه روشنگری علیه اقدامات رژیم پهلوی صورت می‌گرفت. روحانیون، معلمان، استادان دانشگاه، دانشجویان و دانش‌آموزان در عرصهٔ مبارزهٔ فرهنگی با رژیم فعالیت می‌کردند و در مساجد، حسینیه‌ها و مدارس و دانشگاه‌ها به ترویج فرهنگ دینی مشغول بودند.

معروف‌ترین چهره‌های فرهنگی علامهٔ طباطبایی، آیت‌الله طالقانی، آیت‌الله مطهری، آیت‌الله بهشتی، دکتر شریعتی، دکتر باهنر و دکتر مفتح بودند.

پ) مبارزهٔ مسلحانه: در کنار مبارزهٔ سیاسی و فرهنگی، گروه‌هایی از جوانان به سوی مبارزهٔ مسلحانه کشیده شدند. معروف‌ترین این گروه‌ها در این دوران عبارت بودند از:

- **هیئت‌های مؤتلفهٔ اسلامی:** این گروه پس از تبعید امام خمینی، مبارزهٔ مسلحانه و ترور سران حکومت پهلوی را، محور کار خود قرار داد و حسنعلی منصور، نخست وزیر وقت، را ترور کرد. این کار را محمد بخارایی، از اعضای این گروه، انجام داد. پس از این واقعه، بیشتر اعضای این گروه دستگیر و چهار تن از آنان اعدام شدند و برخی هم به حبس‌های طولانی محکوم گردیدند.
- **حزب ملل اسلامی:** این گروه با آرمان برپا کردن حکومت اسلامی به نبرد مسلحانه روی آورد، اما اعضای آن پیش از هر اقدامی دستگیر و زندانی شدند.
- **سازمان مجاهدین خلق:** گروهی از جوانان عضو نهضت آزادی بعد از قیام ۱۵ خرداد فعالیت سیاسی را کنار گذاشتند و به جنگ مسلحانه روی آوردند. آنها در آغاز تفکر اسلامی داشتند، ولی به مرور زمان، دچار انحراف فکری شدند و به مارکسیسم تمایل پیدا کردند. در سال ۱۳۵۰ بیشتر اعضای این سازمان یا دستگیر شدند و یا در تسویه‌های درون‌گروهی از بین رفتند.

۱۵۵

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۵

سازمان چریک‌های فدایی خلق: این گروه از همان ابتدا با الهام از افکار مارکسیستی به مبارزهٔ مسلحانه روی آوردند و تعدادی از آنها در درگیری با مأموران رژیم، یا در زندان، به قتل رسیدند.

فکر کنیم و پاسخ دهیم

به نظر شما، چرا امام خمینی مبارزهٔ مسلحانه را اساس حرکت خود قرار ندادند؟

بسیاری از مبارزان، زندانی و شکنجه شدند. تعدادی از آنان مانند آیت‌الله سعیدی و آیت‌الله غفاری، زیر شکنجه به شهادت رسیدند و بسیاری نیز مانند آیت‌الله طالقانی تا اوج‌گیری انقلاب اسلامی در زندان بودند.

شهید آیت‌الله سعیدی (۱۳۰۸ـ۱۳۴۹ ش)

وضعیت عمومی ایران در سال ۱۳۵۶

فاصلهٔ روزافزون حکومت پهلوی از ملت ایران در سال ۱۳۵۶ به بیشترین حد خود رسید. ضدیت این حکومت با اسلام و معنویت و اخلاق، آشکار شده بود. صدها روحانی مبارز در زندان بودند و بسیاری از استادان دانشگاه و سخنرانان مذهبی اجازهٔ سخن گفتن در محافل و مجالس را نداشتند. پول نفت که از سال ۱۳۵۰ یک باره به سرعت افزایش یافت، سرمایه‌داران وابسته به غرب و رژیم پهلوی را در مدت کوتاهی تقویت کرده بود. در عوض، طبقات محروم از جمله کارگران و روستاییان برای گذراندن زندگی به شهرها هجوم می‌آوردند. انقلاب سفید شاه نتیجهٔ خود را نشان داده بود: نابودی اقتصاد ایران و وابستگی به بیگانگان. در حالی که بسیاری از روستاهای ایران، راه، آب آشامیدنی، برق و حمام نداشتند، سرمایه‌داران آمریکایی با حکومت پهلوی قراردادهای کلان منعقد و ثروت ملی ایرانیان را غارت می‌کردند.[۱]

رژیم پهلوی با استفاده از دستگاه ساواک و نیروهای پلیسی و امنیتی، تقریباً خود را از ناحیهٔ گروه‌های مبارز مسلح، آسوده‌خاطر احساس می‌کرد. زندان‌ها از زندانیان سیاسی پر بود و در خارج از زندان نیز حرکت‌های براندازهٔ مسلحانه همچون سال‌های پیش دیده نمی‌شد.

فضای باز سیاسی

جیمی کارتر، رئیس جمهور آمریکا، در سال ۱۳۵۵ برای کاهش تنفر عمومی از سیاست‌های آمریکا به شعار دفاع از حقوق بشر متوسل شد. او از شاه نیز خواست به نیعت از سیاست فضای باز آمریکایی، اوضاع عمومی زندانیان را بهبود بخشد، شکنجهٔ زندانیان را کاهش دهد و به مطبوعات اجازه دهد به‌طور ملایم و محدود از دولت انتقاد کنند.

شاه در پاسخ مساعد به خواسته‌های آمریکا، هویدا را برکنار و جمشید آموزگار را به نخست وزیری منصوب کرد. آموزگار مأموریت یافت تا با انتقاد از گذشته، در کشور فضای باز سیاسی ایجاد کند اما پیام‌های روشنگرانهٔ امام خمینی و چند حادثه دیگر، آتش انقلاب را شعله‌ور کرد.

---

۱. سولیوان، سفیر وقت آمریکا در ایران (۱۳۵۷) در گزارش خود می‌نویسد: «بیش از ۱۵۵ شرکت و بانک از بزرگ‌ترین شرکت‌ها و بانک‌های آمریکایی در کشور فعال هستند.» (اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۲۰۹)

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۶

فعالیت ۳

موضع‌گیری کندی و کارتر دربارهٔ دخالت آمریکا در کشورهای دیگر را مقایسه کنید و به پرسش زیر پاسخ دهید:
چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی میان سیاست مداخله‌گرایانهٔ کندی و کارتر وجود دارد؟

مرگ مشکوک دو چهرهٔ محبوب

در خرداد ۱۳۵۶ دکتر علی شریعتی، به‌طور ناگهانی در لندن درگذشت. شریعتی با برگزاری سخنرانی‌ها و نگارش کتاب‌های متعدد، نقشی اساسی در طرد اندیشه‌های مارکسیستی و بیداری نسل جوان و گرایش آنان به اسلام داشت. مردم که ساواک را عامل مرگ او می‌دانستند، با گرامی‌داشتن نام و یادش تنفر خود را از حکومت نشان دادند.

بیشتر بدانیم

دکتر علی شریعتی، متفکر نواندیش مسلمان

وی در ۱۳۱۲ در خانواده‌ای اهل علم و دین در خراسان رضوی به‌دنیا آمد. او ابتدا به‌عنوان معلم به استخدام وزارت فرهنگ درآمد. سپس به فرانسه رفت و مدرک دکتری خود را از آنجا گرفت. شریعتی از حدود نیمهٔ دوم دههٔ چهل در مراکزی مانند حسینیهٔ ارشاد، مساجد و انجمن‌های اسلامی دانشگاه‌های بسیاری از دیگر شهرهای ایران، با سخنرانی‌های پرشور و نوشته‌های برانگیزانندهٔ خود ابعاد اجتماعی و انقلابی اسلام و به‌ویژه مذهب تشیع را به علاقه‌مندان معرفی می‌کرد. نوشته‌ها و سخنرانی‌های فراوان و بسیار مؤثر شریعتی در این دوره، بسیاری از جوانان را که جذب ایدئولوژی مارکسیسم و گروه‌های مبارز چپ شده بودند، به دامن اسلام و تشیع بازگرداند. به همین دلیل هم بارها دستگاه‌های امنیتی حکومت پهلوی او را بازداشت و از کار، بیکار کردند.

شریعتی سرانجام پس از یک دوره زندان و زندگی مخفی از ایران خارج شد. در ۲۹ خرداد ۱۳۵۶ به طرز مشکوکی در لندن وفات یافت و پیکر او در زینبیهٔ دمشق به خاک سپرده شد.

شریعتی آثار زیادی در زمینه‌های اسلام‌شناسی و شیعه‌شناسی دارد که شامل سخنرانی‌های او در حسینیهٔ ارشاد، دانشگاه‌ها و سایر جاها است. از جملهٔ آثار او می‌توان به **مذهب علیه مذهب**، **فاطمه فاطمه است**، **ابوذر و اسلام‌شناسی** اشاره کرد.

به فاصله چند ماه، حاج آقا مصطفی، فرزند ارشد امام خمینی، به‌طرز مشکوکی از دنیا رفت. درگذشت او، چنان تلاطم و موجی به‌وجود آورد و جان تازه‌ای به مبارزات بخشید که می‌توان فهمید چرا حضرت امام، رحلت او را «از الطاف خفیهٔ الهی برای انقلاب اسلامی» خواند.

او از لحاظ ذهنی و استعداد علمی، جزء افراد کم‌نظیر بود و جرئت و جسارتش در مباحث علمی، در کتاب‌هایش قابل مشاهده است.

مصطفی خمینی از ابتدای مبارزات، یعنی ماجرای انجمن‌های ایالتی، حضوری کاملاً محسوس داشت و در نهضت پانزده خرداد نیز، مردم قم را به حرکت به سوی صحن حرم حضرت معصومه هدایت کرد که البته منجر به دستگیری وی توسط ساواک و زندانی در قزل قلعه شد. امام خمینی او را به جهت جامعیت، شجاعت، بی‌اعتنایی به زرق و برق دنیا و تهذیب نفس، امید آینده اسلام می‌دانست.

۱۵۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۷

آغاز انقلاب اسلامی

انتشار مقالهٔ توهین‌آمیز نسبت به امام خمینی

در ۱۷ دی ۱۳۵۶ مقالهٔ توهین‌آمیزی علیه امام خمینی در روزنامهٔ اطلاعات منتشر شد. به دنبال انتشار این مقاله، مردم قم در ۱۹ دی ۱۳۵۶قیام کردند، اما مأموران حکومتی آنها را به خاک و خون کشیدند. در چهلم شهدای قم، در ۲۹ بهمن همان سال، مردم تبریز به‌پا خاستند که این اجتماع نیز با یورش نیروهای حکومت مواجه شد و تعدادی شهید یا مجروح شدند.

در سال ۱۳۵۷ اعتراضات به شهرهای دیگر گسترش یافت. پیام این قیام تجدید عهد با رهبری انقلاب و افزایش تنفر از رژیم شاهنشاهی بود. با گسترش قیام، جمشید آموزگار در مرداد ۱۳۵۷ در اصفهان حکومت نظامی برقرار کرد، اما این تدبیر ثمری نداشت؛ درنتیجه، شاه مجبور شد آموزگار را برکنار کند و جعفر شریف‌امامی را با شعار «آشتی ملی» به نخست وزیری بگمارد. امام خمینی با ارسال پیام و افشای نیرنگ تازهٔ رژیم پهلوی، خواهان ادامهٔ مبارزه تا سرنگونی نظام پادشاهی در ایران شدند. به همین جهت تظاهرات مردم در شهرهای ایران ادامه پیدا کرد. در تهران بعد از برگزاری نماز عید فطر(۱۳ شهریور) تظاهرات گسترده‌ای صورت گرفت و تکرار آن در سه روز بعد، با حضور انبوه و بی‌سابقهٔ زنان همراه بود.

حضور گستردهٔ زنان در راه‌پیمایی‌های دوران انقلاب اسلامی

قیام خونین ۱۷ شهریور

حکومت پهلوی برای جلوگیری از ادامهٔ تظاهرات و اعتراضات در روز جمعه ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ در تهران و چند شهر دیگر حکومت نظامی برقرار کرد. مردم تهران بی‌اعتنا به اخطارها و هشدارهای رژیم در میدان شهدا (ژالهٔ سابق) تجمع کردند. درخیمان پهلوی مردم را به گلوله بستند و جمع زیادی از آنان را به شهادت رساندند. به دنبال این جنایت هولناک، رئیس جمهور آمریکا بار دیگر به صراحت از رژیم پهلوی حمایت کرد.

هجرت امام خمینی به فرانسه

پس از اوج‌گیری انقلاب اسلامی، امام خمینی تحت فشار سیاسی و امنیتی سازمان امنیت عراق و ساواک، قصد عزیمت به کویت داشتند، اما دولت کویت حاضر به پذیرش ایشان نشد. از این رو به فرانسه رفتند و در دهکده‌ای به نام نوفل‌لوشاتو در حومهٔ پاریس ساکن شدند (۱۴ مهر ۱۳۵۷).

اقامت چند ماههٔ امام در فرانسه دو نتیجهٔ مهم برای انقلاب داشت:

- ایشان با استفاده از امکانات تبلیغی، مصاحبه و سخنرانی، جنایات حکومت پهلوی را افشا می‌کردند؛
- امکان ملاقات مبارزان با رهبری انقلاب فراهم آمد و پیام‌های امام با شتاب بیشتری در ایران منتشر شد.

۱۵۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۸

تظاهرات مردم تهران در شهریور ۱۳۵۷

حضرت امام خمینی در نوفل لوشاتو

حماسهٔ ماه محرم

شاه پس از سرکوب تظاهرات دانشجویان و دانش‌آموزان در مقابل دانشگاه تهران (۱۳آبان)، ارتشبد غلامرضا ازهاری را جانشین شریف‌امامی کرد، تا وی با برقرار کردن حکومت نظامی از سرعت حرکت انقلاب بکاهد. اما شروع ماه محرم، مبارزه را وارد مرحلهٔ تازه‌ای کرد. در روزهای تاسوعا و عاشورا میلیون‌ها تن از مردم در شهرهای مختلف، از جمله تهران، با شرکت در تظاهراتی مسالمت‌آمیز سقوط حکومت پهلوی و برقراری حکومت اسلامی را فریاد زدند.

راه‌پیمایی میلیونی مردم تهران در تاسوعای حسینی، ۱۹ آذر ۱۳۵۷

این تظاهرات عظیم، دولت آمریکا را به این نتیجه رساند که روی‌کار آوردن دولت نظامی ازهاری نتیجه‌ای نداشته است؛ به‌علاوه، مردم ایران متحد و در اطاعت از رهبر خود مصمم و جدی هستند و بالاخره اینکه آمریکا برای حفظ منافع خود در ایران باید به فکر مهرهٔ دیگری غیر از محمدرضا شاه باشد.

استقبال بانکوه از امام خمینی هنگام ورود به میهن در ۱۲ بهمن ۱۳۵۷

شاه در نیمهٔ دی ۱۳۵۷ در حالی که تصمیم به خروج از ایران گرفته بود، به دستور آمریکایی‌ها و برای جلوگیری از پیروزی انقلاب اسلامی، شاپور بختیار را، که قبلاً عضو جبههٔ ملی و از مخالفان رژیم بود، نخست‌وزیر خود کرد. امام خمینی در ۲۳ دی با ارسال پیامی تشکیل شورای انقلاب را به اطلاع مردم رساندند. این شورا که از افراد شایسته، مسلمان، متعهد و مورد اعتماد ایشان تشکیل شده بود، وظیفه داشت زمینهٔ انتقال قدرت را فراهم کند. ده روز پس از تشکیل دولت بختیار، در ۲۲ دی، شاه از ایران رفت و شور و شعف مردم ایران بیشتر شد.

۱۵۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۹

ورود امام خمینی به ایران، تشکیل دولت موقت و پیروزی انقلاب

در ۱۲ بهمن ۱۳۵۷ رهبر انقلاب با شکوه فراوان و در میان استقبال بی‌نظیر مردم وارد ایران شدند. در ۱۵ بهمن به پیشنهاد شورای انقلاب، مهندس مهدی بازرگان را به عنوان نخست‌وزیر دولت موقت انقلابی معرفی، و از همه تقاضا کردند که از او حمایت کنند. امام خمینی در حکم خود، علاوه بر شرط «درنظر نگرفتن روابط حزبی و گروهی»، چند وظیفه برای دولت موقت تعیین کرد. مهندس بازرگان در بیست و پنجم بهمن ۱۳۵۷ کابینه خود را که تقریباً همگی از اعضا یا طرفداران نهضت آزادی و جبهه ملّی بودند، معرفی کرد.

با حملهٔ نیروهای گارد شاهنشاهی به افراد نیروی هوایی که به انقلاب پیوسته بودند (۲۰ بهمن)، تهران به شهری نظامی مبدل شد. حکومت پهلوی قصد داشت در بعد از ظهر ۲۱ بهمن و شب ۲۲ بهمن حکومت نظامی برقرار کند؛ سپس، به کمک نظامیان وابسته به خود و با نظارت ژنرال هایزر آمریکایی، کودتایی نظامی ترتیب دهد و رهبر انقلاب و اعضای شورای انقلاب را دستگیر و انقلاب را سرکوب کند، اما امام خمینی با توکل به الطاف خداوند، حکومت نظامی را غیرقانونی اعلام کردند. مردم به کمک ارتشیانی که به انقلاب پیوسته بودند، مراکز نظامی را در تهران و شهرهای بزرگ تصرف کردند. رادیو و تلویزیون نیز در اختیار مردم قرار گرفت و با اعلام صدای انقلاب و پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن، زنگ سقوط نظام شاهنشاهی به صدا درآمد.

تهران ــ ۲۲ بهمن ۱۳۵۷

پرسش‌های نمونه

1. تصویب‌نامهٔ قانون انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی، چه تغییراتی در انتخابات انجمن‌ها ایجاد کرد؟
2. منظور از مبارزهٔ فرهنگی چیست و چه گروه‌ها و شخصیت‌هایی، با حکومت پهلوی مبارزهٔ فرهنگی می‌کردند؟
3. برجسته‌ترین اقدام حکومت پهلوی برای اسلام‌زدایی چه بود؟
4. چرا حکومت پهلوی در سال ۱۳۵۶ مسئلهٔ فضای باز سیاسی را مطرح کرد؟
5. چاپ مقالهٔ توهین‌آمیز نسبت به امام خمینی در روزنامهٔ اطلاعات چه پیامدی داشت؟
6. ادامهٔ مبارزهٔ مردم با حکومت پهلوی در روزهای تاسوعا و عاشورای ۱۳۵۷، آمریکا را به چه نتایجی رساند؟

۱۶۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۰

۱۳

استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، با فرمان و تأکید امام خمینی‌ره، دولت موقت و شورای انقلاب مأموریت یافتند که هر چه زودتر اقدامات لازم برای تعیین و تأسیس نظام سیاسی جدید را انجام دهند. در این درس شما مهم‌ترین اقداماتی را که به تأسیس، استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی انجامید و نیز توطئه‌های دشمنان داخلی و خارجی برای جلوگیری از استقرار و تثبیت نظام نوپای اسلامی را بررسی خواهید کرد.

استقرار نظام جمهوری اسلامی

از فردای پیروزی انقلاب اسلامی، دولت موقت انقلاب به ریاست مهندس مهدی بازرگان به همراه شورای انقلاب علاوه بر اداره امور کشور، برای استقرار نظام سیاسی جدید کارهای مهمی انجام داد.

برگزاری همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی جدید

این همه‌پرسی روزهای ۱۰ و ۱۱ فروردین ۱۳۵۸ برگزار شد و نتیجهٔ آن که در ۱۲ فروردین اعلام شد، نشان داد که بیش از ۹۸ درصد شرکت‌کنندگان به جمهوری اسلامی رأی مثبت داده‌اند. به همین دلیل، ۱۲ فروردین در تقویم به عنوان روز جمهوری اسلامی نام‌گذاری شده است.

همه پرسی جمهوری اسلامی ــ ۱۰ و ۱۱ فروردین ۱۳۵۸

مهندس مهدی بازرگان، رئیس دولت موقت انقلاب، در کنار امام خمینی‌ره

۱۶۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۱

تدوین قانون اساسی

چند ماه بعد از همه‌پرسی، مردم با حضور در پای صندوق‌های رأی، ۷۲ نمایندهٔ مجلس خبرگان قانون اساسی را برگزیدند تا قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران را تدوین و تصویب کنند. مجلس خبرگان قانون اساسی از مرداد ۱۳۵۸ کار تدوین قانون اساسی جدید را آغاز کرد.

اشغال سفارت آمریکا: در زمان تدوین قانون اساسی، دانشجویان موسوم به پیرو خط امام در ۱۳ آبان ۱۳۵۸ سفارت آمریکا را در تهران تسخیر کردند. آنان علت این اقدام را تداوم دشمنی‌ها و توطئه‌های دولت آمریکا علیه انقلاب اسلامی و دخالت در امور داخلی ایران از جمله اجازهٔ ورود به محمدرضا شاه پهلوی برای سفر به آن کشور اعلام کردند. امام خمینی این اقدام دانشجویان را تأیید کرد و آن را انقلاب دوم خواند. مجلس خبرگان قانون اساسی نیز از تسخیر سفارت آمریکا توسط دانشجویان حمایت کرد. مهندس بازرگان و اعضای کابینهٔ او که با این اقدام موافق نبودند، استعفا کردند و شورای انقلاب مسئولیت اداره کشور و تکمیل روند استقرار نظام سیاسی جدید را عهده‌دار شد.

پس از آنکه نمایندگان مجلس خبرگان قانون اساسی جدید را تدوین و تصویب کردند، این قانون به همه‌پرسی گذاشته شد (آذر ۱۳۵۸) و مورد تأیید اکثر مردم ایران قرار گرفت.

کاوش خارج از کلاس

با مقایسهٔ قانون اساسی مشروطه و قانون اساسی جمهوری اسلامی، سه تفاوت اساسی آنها را در حوزهٔ قدرت و مدیریت سیاسی کشور بیان کنید.

تشکیل‌گیری هیئت دولت بر اساس قانون اساسی جدید

با تدوین و تصویب قانون اساسی، زمینه برای برگزاری انتخابات ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی و تشکیل دولت دائم فراهم آمد. ابتدا انتخابات ریاست جمهوری (بهمن ۱۳۵۸) انجام شد و ابوالحسن بنی‌صدر به عنوان نخستین رئیس‌جمهوری اسلامی ایران انتخاب گردید. با فاصلهٔ کوتاهی انتخابات مجلس شورای اسلامی نیز برگزار شد (اسفند ۱۳۵۸).

اعضای هیئت دولت شهید محمدعلی رجایی در دیدار با حضرت امام (ره)

پس از شروع به کار مجلس شورای اسلامی، ابتدا محمدعلی رجایی به‌عنوان نخست‌وزیر معرفی گردید و سپس وزرای معرفی شده توسط او از مجلس شورای اسلامی رأی اعتماد گرفتند؛ دولت دائم بر سر کار آمد و مدیریت امور کشور را از شورای انقلاب تحویل گرفت.

با برگزاری انتخابات اولین دورهٔ مجلس خبرگان رهبری (آذر ۱۳۶۱) و تشکیل مجلس خبرگان رهبری، تمامی ارکان سیاسی کشور مطابق قانون اساسی شکل گرفتند و نظام سیاسی جمهوری اسلامی به طور کامل استقرار یافت.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶۲

عنوان: تاریخ ۳ ایران در دوره اسلامی | کد: ۱۱۲۲۳۳ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

شهید پیروز مرادی (معلم هنرمند و از رزمندگان مقاومت ۳۵ روزهٔ خرمشهر) و همرزمانش جلوی مسجد جامع خرمشهر

درس هفتم

ارزیابی جهان‌های اجتماعی (جهان‌های اجتماعی را چگونه ارزیابی و داوری کنیم)

قلمرو واقعی و آرمانی جهان اجتماعی کدام است؟

مردمی که در یک جهان اجتماعی زندگی می‌کنند، اهداف و ارزش‌های مشترکی دارند. اهدافی مانند رفع نیازهای اولیه، زندگی کردن با یکدیگر، آزادی، عدالت، دفاع از مظلومان و...

ارزش‌ها، راهنمای کنش اعضای جهان اجتماعی‌اند. وقتی مردم مطابق ارزش‌ها عمل کنند، ارزش‌ها به واقعیت تبدیل می‌شوند. ولی آیا مردم همواره مطابق ارزش‌های جهان اجتماعی خود عمل می‌کنند؟

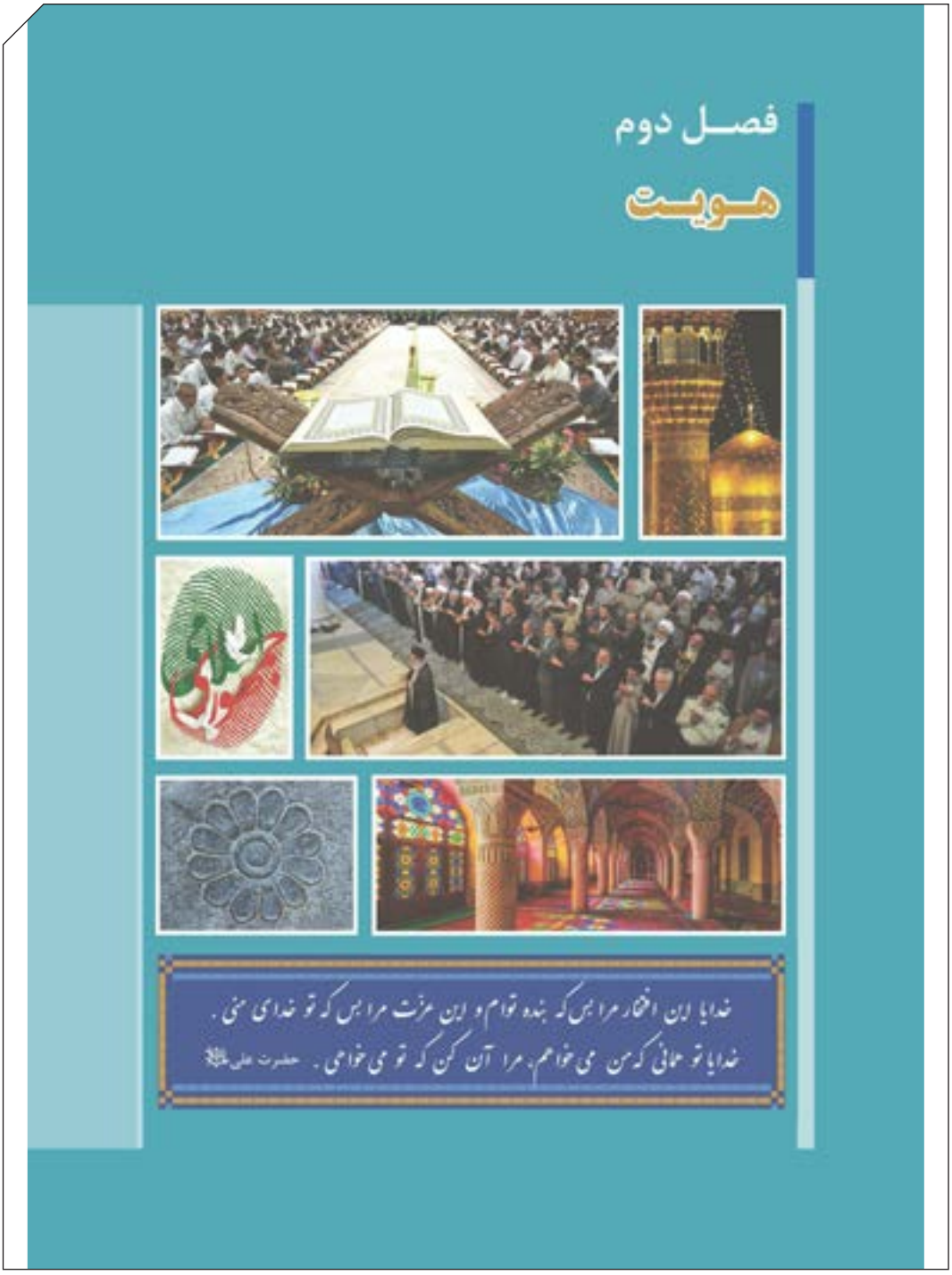
هر یک از شما اهداف و ارزش‌هایی را در زندگی خود تعقیب می‌کنید. برخی هدف‌های شما مانند انجام تکالیف درسی امروز، کوتاه مدت‌اند. برخی مانند قبول شدن و به کلاس بالاتر رفتن میان مدت‌اند و برخی مانند تبدیل شدن به یک فرد مفید در جامعه و سعادت دنیوی و اخروی، بلند مدت‌اند. رسیدن به هر کدام از این اهداف و تحقق آنها، به کنش‌های شما وابسته است.

در یک خانواده برای تهیهٔ صبحانه، نظافت خانه، تأمین هزینه‌ها، مقابله با سختی‌ها، عروس و داماد کردن بچه‌ها، احترام به یکدیگر و... هر عضو خانواده مسئولیتی به عهده دارد. اعضای یک جهان اجتماعی نیز، اهداف و ارزش‌های مشترکی را تعقیب می‌کنند که هر کدام برای تحقق آنها، وظیفه و مسئولیتی را برعهده دارند. آیا تمامی افراد و گروه‌ها برای تحقق ارزش‌ها و آرمان‌های جهان اجتماعی، به مسئولیت‌هایشان عمل می‌کنند؟

۵۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۱

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۶۱

هویت فردی

هویت اجتماعی

بخوانیم و بدانیم

گفته‌اند که یوسف را دو چیز بود بر کمال؛ یکی حُسن خلقت (جمال و زیبایی) و دیگری حسن سیرت (علم و معرفت).
خداوند، تقدیر چنان کرد که جمال وی سبب بلا گشت و علم وی سبب نجات تا عالمیان بدانند که علم نیکو به از صورت نیکو.

رشیدالدین میبدی

تمرین کنید

اگر بخواهید در یک وب‌نوشت، خود را معرفی کنید، چه می‌نویسید؟

«من بچهٔ شاه عبدالعظیم هستم و در خانه‌ای به دنیا آمده و بزرگ شده‌ام که در هر سوراخش که سر می‌کردی، به یک خانواده دیگر نیز برمی‌خوردی. اینجانب اکنون چهل و شش سال تمام دارم. درسال ۱۳۳۶ شمسی در کلاس ششم ابتدایی مشغول درس خواندن بودم. در آن سال، انگلیس و فرانسه به کمک اسرائیل شتافتند و به مصر حمله کردند. بنده هم به عنوان یک پسر بچهٔ ۱۳ـ۱۲ ساله، تحت تأثیر تبلیغات آن روز کشورهای عربی یک روز روی تخته سیاه نوشتم: «خلیج عقبه از آنِ ملت عرب است». وقتی زنگ کلاس را زدند و همه سر جایمان نشستیم اتفاقاً آقای مدیرمان آمد تا سری به کلاس ما بزند. وقتی این جمله را روی تخته سیاه دید، پرسید: «این را که نوشته؟» صدا از کسی در نیامد. من هم ساکت اما با حالتی پریشان سر جایم نشسته بودم. ناگهان یکی از بچه‌ها بلند شد و گفت: «آقا اجازه؟

۶۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۵

این جمله را فلانی نوشته.» آقای مدیر هم کلّی سر و صدا کرد و خلاصه اینکه: «چرا وارد معقولات شدی؟» و در آخر گفت: «بیا دم دفتر تا برونده‌ات را بزنم زیر بغلت و بفرستمت خانه.» البته وساطت یکی از معلمان، کار را درست کرد و من فهمیدم که نباید وارد معقولات شد. من از یک راه طی شده با شما حرف می‌زنم. خوشبختانه زندگی مرا به راهی کشانده است که ناچار شده‌ام رودربایستی را نخست با خودم و سپس با دیگران کنار بگذارم و عمیقاً بپذیرم که «تظاهر به دانایی» هرگز جایگزین «دانایی» نمی‌شود و حتی از این بالاتر، دانایی نیز با «تحصیل فلسفه» به‌دست نمی‌آید. باید در جست‌وجوی حقیقت بود و این منافی است که هرکس به‌راستی طالبش باشد، آن را خواهد یافت و نزد خویش نیز خواهد یافت. دارای فوق لیسانس معماری از دانشکدهٔ هنرهای زیبای دانشگاه تهران هستم. اما کاری را که اکنون انجام می‌دهم، نباید با تحصیلاتم مربوط دانست. حقیر هرچه آموخته‌ام، از خارج دانشگاه است. بنده با یقین کامل می‌گویم که تخصص حقیقی در سایهٔ تعهد اسلامی به دست می‌آید و لاغیر. قبل از انقلاب، فیلم نمی‌ساختم، اگر چه با سینما آشنایی داشتم. اشتغال اساسیِ حقیر قبل از انقلاب در ادبیات بوده است. اگر چه چیزی به چاپ نرسانده‌ام. با شروع انقلاب تصمیم گرفتم که دیگر چیزی که «حدیث نفس» باشد، ننویسم و دیگر از خودم سخنی به میان نیاوردم «تو خود حجاب خودی حافظ از میان برخیز». سعی کردم که خودم را از میان بردارم تا هرچه هست خدا باشد و خدا را شکر بر این تصمیم وفادار مانده‌ام. البته آنچه انسان می‌نویسد، همیشه تراوشات درونی خود اوست. همهٔ هنرها این‌چنین‌اند. کسی هم که فیلم می‌سازد، اثر تراوشات درونی خود اوست. اما اگر انسان خود را در خدا فانی کند، آنگاه این خداست که در آثار ما جلوه‌گر می‌شود. حقیر این‌چنین ادعایی ندارم، اما سعی‌ام بر این بوده است.

با شروع کار جهاد سازندگی در سال ۵۸ به روستاها رفتیم که برای خدا بیل بزنیم. بعدها ضرورت‌های موجود، رفته‌رفته ما را به فیلم‌سازی برای جهاد سازندگی کشاند. در سال ۵۹ به تلویزیون آمدیم و در گروه جهاد سازندگی سازمان، مشغول به کار شدیم. حقیر هیچ کاری را مستقلاً انجام نداده‌ام که بتوانم نام ببرم. در همهٔ فیلم‌هایی که در گروه جهاد سازندگی ساخته شده است، سهم کوچکی نیز ــ اگر خدا قبول کند ــ به این حقیر می‌رسد و اگر خدا قبول نکند که هیچ. به هر تقدیر، من فعّالیت تجاری نداشته‌ام. معمار (آرشیتکت) هستم. از سال ۵۸ و ۵۹ تاکنون بیش از یک‌صد فیلم ساخته‌ام. یک ترم نیز در دانشکدهٔ سینما تدریس کرده‌ام که از ادامهٔ تدریس در دانشگاه صرف نظر کردم.»

(سید مرتضی آوینی)

۶۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۶

بنابراین: هویت اجتماعی هر فرد، درون جهان اجتماعی و براساس عقاید و ارزش‌های آن شکل می‌گیرد. در جامعهٔ قبیله‌ای، هویت اجتماعی افراد براساس جایگاه قبیله‌ای آنها مشخص می‌شود. در جامعهٔ سرمایه‌داری هویت افراد بیشتر به ثروت و توان اقتصادی آنها وابسته است. در جامعهٔ دینی هویت اجتماعی افراد براساس عقاید و ارزش‌هایی است که آن دین محترم می‌شمارد؛ مثلاً اسلام هویت افراد را با تقوا، علم و عدالت ارزیابی می‌کند.

هر جهان اجتماعی براساس هویت خود، با طبیعت و بدن آدمی تعامل می‌کند. نگاه دنیوی جهان متجدد و ارزش‌های آن به گونه‌ای است که هر دخل و تصرفی را در طبیعت مجاز می‌داند. انسان در این جهان هر نوع تصرفی را برای بهره‌برداری بیشتر از طبیعت انجام می‌دهد. در جهان معنوی اسلام، طبیعت به عنوان موجودی زنده، آیت و نشانهٔ خداوند محسوب می‌شود. انسان در طبیعت، خلیفهٔ خداوند است و خلیفهٔ خداوند براساس خواست الهی وظیفهٔ عمران و آبادانی آن را برعهده دارد؛ یعنی انسان حق ندارد تصرفاتی را که مخالف ارادهٔ حکیمانهٔ الهی است، در جهان طبیعت و بدن خود انجام دهد.

خدایا این افتخار مرا بس که بنده توام و این عزت مرا بس که تو خدای منی.
خدایا تو همانی که من می‌خواهم، مرا آن کن که تو می‌خواهی.

■ هویت اجتماعی هر فرد، درون جهان اجتماعی و براساس عقاید و ارزش‌های آن شکل می‌گیرد.

■ هر جهان اجتماعی با نوع خاصی از هویت اخلاقی افراد سازگار است و زمینهٔ پیدایش و رشد همان هویت را فراهم می‌آورد. عنوان فیلم «رنگ خدا» رنگ و بوی دینی دارد و از آیهٔ ۱۳۸ سورهٔ بقره «صبغة الله و من احسن من الله صبغة و نحن له عابدون» گرفته شده است. رنگ خدا و کیست لیکوتر از خدا در رنگ و مایه برای او پرستشگران.

هر جهان اجتماعی بنا به هویت خود، با نوع خاصی از هویت اخلاقی و روانی افراد سازگار است و زمینهٔ پیدایش و رشد همان هویت را فراهم می‌آورد و امکان پیدایش و رشد انواع دیگر را تضعیف می‌کند؛ به‌عنوان مثال جهان متجدد به تناسب رویکرد این‌جهانی خود، با آن دسته از ویژگی‌های روانی و اخلاقی سازگار است که در ارتباط با آرمان‌ها و ارزش‌های دنیوی آن شکل گیرند، مانند فردگرایی، دم غنیمت‌شماری، انضباط، تبرج، تجمل‌گرایی، رفاه‌طلبی، مال‌اندوزی و... و با بسیاری

۶۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۹

■ بهن کردن سجاده بر روی تشک کشتی و به جا آوردن نماز شکر پس از قهرمانی از جمله مراسم آیینی کشتی قهرمانی است.

■ تندیس برنزی تهیه‌شده غلامرضا تختی در موزا «ساماء» امریکا. در این تندیس تختی با یک دست نشان داده شده تا یادآور مبارزه جوانمردانه او با مدعیان باشد. وقتی تختی متوجه شد پای مدعیان کشتی‌گیر شوروی، آسیب‌دیده، هرگز به سمت پای مصدوم حریف نرفت.

مقایسه کنید

با کمک دبیر خود، اخلاق ورزشکاران جهان اسلام (اخلاق پهلوانی) را با اخلاق ورزشی جهان جدید (اخلاق قهرمانی) مقایسه کنید و تناسب این دو نوع اخلاق را با ارزش‌های کلان اجتماعی بیان کنید.

در ایران امروز ما، این دو نوع نظام اخلاقی چه جلوه‌هایی دارند؟

ببینیم و بدانیم

مجموعهٔ مستند «پرسکوی افتخار» روایت زندگی شهدای ورزشکار است. برای آشنایی بیشتر با اخلاق پهلوانی، قسمتی از این مجموعه با عنوان «پهلوان کوچولو» را که در آن شهید سعید طوفانی معرفی شده، ببینید.

■ شهید سعید طوفانی که در عملیات بدر موفق به کسب مدال جاویدان شهادت می‌شود.

۷۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۱

درس یازدهم

تحولات[1] هویتی جهان اجتماعی (علل درونی)

هویت جهان اجتماعی چیست؟

دانستید هویت اجتماعی افراد، محصول عضویت گروهی آنهاست؛ مانند اینکه شهری، روستایی و عشایری بودن شما نتیجهٔ عضویت در یک شهر، روستا یا ایل است. جهان اجتماعی نیز هویت خاصّی دارد. منظور از هویت جهان اجتماعی چیست و چه تفاوتی با هویت اجتماعی افراد دارد؟

«دانش‌آموز بودن»، یکی از ویژگی‌های هویت اجتماعی شماست. دانش‌آموز بودن محصول عضویت شما در یک مدرسه است، ولی خود مدرسه نیز دارای هویت خاصّی است. مدرسه با پذیرفتن عقاید، ارزش‌ها، هنجارها و نمادهای نهاد تعلیم‌وتربیت، به رسمیت شناخته می‌شود. نهاد تعلیم‌وتربیت نیز یکی از نهادهای جهان اجتماعی است و هویت خود را از جهان اجتماعی کسب می‌کند. جهان اجتماعی نیز هویتی دارد که از آن به «هویت فرهنگی جهان اجتماعی» یاد می‌شود. هویت فرهنگی جهان اجتماعی چیست؟

۱ـ اگر تغییرات اجتماعی را به دو دسته تغییرات سطحی و عمیق یا خرد و کلان تقسیم کنیم تغییرات عمیق و کلان را تحول اجتماعی می‌گویند. در تحول اجتماعی یک جهان اجتماعی به جهان اجتماعی دیگر تبدیل می‌شود.

۸۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

فرایند تحولات هویتی جهان اجتماعی چگونه است؟

در فصل اول با دو نوع تغییر در جهان اجتماعی آشنا شدید. آیا آنها را به یاد می‌آورید؟ برخی تغییرات از نوع تغییراتی است که درون یک جهان اجتماعی رخ می‌دهد ولی برخی تغییرات، یک جهان اجتماعی را به جهان اجتماعی دیگری تبدیل می‌کند. به این‌گونه تغییرات اساسی در جهان اجتماعی که هویت جهان اجتماعی را متحول می‌کند، تحول فرهنگی می‌گویند. به نظر شما جهان اجتماعی چگونه دچار تحولات فرهنگی می‌شود؟

آثار منفی و مثبت بیماری (آثار جسمی، روحی و اجتماعی) بر انسان را در نظر بگیرید. آیا هر بیماری یا عامل بیماری‌زا در بدن انسان به مرگ او می‌انجامد؟ آیا آن دسته از بیماری‌ها که به مرگ می‌انجامند، به‌صورت ناگهانی پیش می‌آیند یا معمولاً در طول زمان اتفاق می‌افتند و مسیری نسبتاً طولانی را می‌پیمایند؟ آیا این مسیر قطعی است یا در مواردی برگشت‌پذیر یا حداقل قابل کنترل است؟

در جهان اجتماعی، وضعیت چگونه است؟ آیا هر تعارض فرهنگی به تحول هویت فرهنگی جهان اجتماعی می‌انجامد؟

گاهی تعارض فرهنگی یا همان شیوهٔ زندگی ناسازگار با عقاید و ارزش‌های یک جهان اجتماعی تداوم می‌یابد و جهان اجتماعی نمی‌تواند کنش‌های اجتماعی را براساس فرهنگ خود سامان دهد. این وضعیت می‌تواند به «**تزلزل فرهنگی**» منجر شود.

تزلزل فرهنگی هنگامی رخ می‌دهد که عقاید، آرمان‌ها و ارزش‌هایی که هویت فرهنگی جهان اجتماعی را می‌سازند، مورد تردید قرار گیرند و ثبات و استقرار خود را در زندگی مردم از دست بدهند. به عبارت دیگر، ناسازگاری اغلب از سطح رفتارها و هنجارها آغاز می‌شود و به سطوح عمیق‌تر یعنی عقاید و ارزش‌ها می‌رسد.

۹۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۱

بخوانیم و بدانیم

دانستید **هویت فرهنگی هر جامعه** بر مدار عقاید و ارزش‌های اجتماعی کلان آن شکل می‌گیرد. هرگاه افراد جامعه، نوعی از ارزش‌ها را بپذیرند و به رسمیت بشناسند، هویت فرهنگی پدید می‌آید و تا زمانی که این عقاید و ارزش‌ها مورد پذیرش باشند، دوام می‌آورد. البته برقراری روابط پایدار میان افراد جامعه، نیازمند مکان و سرزمین است. مکان، زمینهٔ ارتباط افرادی را که عقاید و ارزش‌های مشترک دارند، فراهم می‌آورد و ادامهٔ حیاتشان را ممکن می‌سازد. به همین دلیل برای مردمی که با هم زندگی می‌کنند، سرزمین یا وطن، ارزشی متفاوت از سایر مکان‌ها پیدا می‌کند و احساس خاصی در آنها به‌وجود می‌آورد به گونه‌ای که دفاع از آن را تا پای جان وظیفهٔ خود می‌دانند. سرزمین **بُعد جغرافیایی هویت جامعه** را می‌سازد. افرادی که مدت زیادی با هم زندگی کرده‌اند، سرگذشت و سرنوشت مشترکی پیدا می‌کنند که به‌صورت خاطرهٔ جمعی و مشترک درمی‌آید و از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابد. این خاطره در گذر زمان، متراکم و مستحکم می‌شود و **بُعد تاریخی هویت جامعه** را می‌سازد.

با برخی دیگر از ابعاد هویت جامعه در درس بعد و با برخی در سال آینده آشنا می‌شوید.

تحقیق کنید

آیا نویسندگان کتاب‌های «غرب‌زدگی»، «بازگشت به خویشتن»، «خدمات متقابل اسلام و ایران» و «فطرت» را می‌شناسید؟ دربارهٔ این آثار و نویسندگان آنها تحقیق کنید.

انقلاب اسلامی چه تأثیری بر هویت ایرانی دارد؟

انقلاب اسلامی ایران چه ارتباطی با هویت ایران و ایرانی دارد؟ و چه تأثیری در احیای هویت جهان اسلام داشته است؟

۱۰۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۶

انقلاب‌ها از مهم‌ترین تحولات در هر جهان اجتماعی محسوب می‌شوند. یکی از مهم‌ترین بحث‌ها دربارهٔ انقلاب، دستاوردها و پیامدهای آن می‌باشد. پیامدهای انقلاب را به شیوه‌های مختلفی دسته‌بندی می‌کنند. مثلاً پیامدهای کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت؛ یا پیامدهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی. یکی از مهم‌ترین پیامدهای انقلاب، تحولات هویتی است. انقلاب اسلامی چه آثار هویتی‌ای در ایران و جهان به دنبال آورد؟

■ تبلور تحولات هویتی در شعارهای انقلابی

انقلاب اسلامی ایران حاصل یک سده مقاومت هویت اسلامی ایران در برابر هجوم سیاسی و اقتصادی غرب بود. بازگشت ایران به اسلام، بازگشت به یک خویشتنِ صرفاً تاریخی و جغرافیایی که با اندیشه‌های دنیوی غربی تفسیر می‌شد، نبود؛ بلکه بازگشت به خویشتن الهی و توحیدی بود. جامعهٔ ایران به رهبری امام خمینی ﷺ و با استفاده از آموزه‌های قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام به هویت اسلامی خود بازگشت و تاریخ و جغرافیای خود را ذیل آسمان معنوی توحید قرار داد و به این ترتیب از مرزهای جامعهٔ ایمانی خود، در برابر جهانی که در مقابل او صف کشیده بود، به‌مدت هشت سال دفاع کرد. این مقاومت تا امروز ادامه یافته است.

■ ای خدا!
من باید از نظر علم از همه برتر باشم تا مبادا که دشمنان از این راه مرا طعنه زنند. باید به آن سنگدلانی که به بهانه علم به مردم فخر می‌فروشند ثابت کنم که خاک پای من نخواهند شد. باید همه آن ابرده دلان مغرور متکبر را به زانو در آورم آنگاه خود خاضع‌ترین فرد روی زمین باشم.

(شهید مصطفی چمران)

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۷

جامعهٔ ایران با بازگشت به‌هویت اسلامی خود که هویتی مستقل، فعّال و اثرگذار است، به‌صورت قلب تپندهٔ بیداری اسلامی درآمد. جهان اسلام اینک با الهام گرفتن از انقلاب اسلامی ایران، هویت خود را بیرون از تصاویری که جهان غرب القا می‌کرد، جست‌وجو می‌کند و به این ترتیب، اسلام به‌عنوان یک قطب فرهنگی[1] جدید ظاهر می‌گردد.

حیات معنوی اسلام، افق‌های جدیدی را به روی اندیشمندان جهان غرب نیز گسترده است و نظریه‌پردازان غربی را که طی قرن بیستم، سکولاریسم و دنیوی شدن را سرنوشت مشترک و حتمی بشریت می‌دانستند، به تأمّل و بازبینی نظریات پیشین خود فراخوانده است.

■ مسئله شدن حجاب در کشورهای اروپایی

قسمتی از بیانیه گام دوم انقلاب

انقلاب پرشکوه ملت ایران که بزرگ‌ترین و مردمی‌ترین انقلاب عصر جدید است، تنها انقلابی است که یک جلّهٔ پرافتخار را بدون خیانت به آرمان‌هایش پشت سر نهاده و در برابر همهٔ وسوسه‌هایی که غیرقابل مقاومت به نظر می‌رسیدند، از کرامت خود و اصالت شعارهایش صیانت کرده است. شعارهای جهانی و فطری این انقلاب دینی یعنی آزادی، اخلاق، معنویت، عدالت، استقلال، عزت، عقلانیت و برادری هیچ‌یک به یک نسل و یک جامعه مربوط نیست تا در دوره‌ای بدرخشد و در دوره‌ای دیگر افول کند. هرگز نمی‌توان مردمی را تصور کرد که از این چشم‌اندازهای مبارک دل‌زده شوند. هرگاه دل‌زدگی پیش آمده، از روی‌گردانی مسئولان از این ارزش‌های دینی بوده است و نه از بایستی به آنها و کوشش برای تحقق آنها ... انقلاب اسلامی ملّت ایران قدرتمند اما مهربان و باگذشت و حتی مظلوم بوده است. در هیچ معرکه‌ای حتّی با صدام و آمریکا گلوله اول را شلیک نکرده و در همه موارد، پس از حمله دشمن از خود دفاع کرده و البته ضربت متقابل را محکم فرود آورده است. با صراحت و شجاعت در برابر

۱. کانونی فرهنگی که مردم جهان برای پاسخ به پرسش‌ها و نیازهای خود به‌ویژه پرسش‌های معرفتی و معنوی معطوف و متوجه آن شده‌اند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۸

زورگویان و گردنکشان ایستاده و از مظلومان و مستضعفان دفاع کرده است. این جوانمردی و مروت انقلابی، این صداقت و صراحت و اقتدار، این دامنه عمل جهانی و منطقه‌ای در کنار مظلومان جهان، مایه سربلندی ایران و ایرانی است و همواره چنین باد.

■ برگرفته از بیانیه گام دوم انقلاب رهبر معظم انقلاب

بخوانیم و بدانیم

ای وطن ای مفخر من لطف حقت یار باد — لطف‌حقت‌یارودشمن‌خوار،خوارش‌عاریاد
ای وطن ای خاک پاکت نوبنای چشم ما — نوبنای چشم ما در پرده از اغیار باد
ضربهٔ تیغ شما زد صدمه‌ای صدام را — کز نشانش تا ابد صدامیان را عار باد
ای جوانان غیور ای یادداران وطن — مژدهٔ فتح شما با مژدگانی یار باد
مژدگانی چیست این فتح الفتوح قرن را — آنکه فتح قدسنان یابان این مقمار باد
این‌چنین فتح نمایان، لشکر اسلام را — فخر تاریخ است و این تاریخ را تکرار باد
آن کرامت‌ها که در حق اسیران کرده‌اید — درسی از دین خدا در خاطر کفّار باد
یادله این رفتارتان در یاد عالم نیز نیست — عالمی را این کرامت شیوهٔ رفتار باد
عالمی در حیرت از ایمان و ایثار شماست — اسوهٔ ایمان و ایثار این‌چنین کردار باد
مرگتان را تسلیت با تهنیت آمیخته‌است — زندگی را خجلت از مرگی چنین هموار باد
هر بهاران کز نسیم گل برآید بوبنان — رنگ هر گل یادگار از هر گل رخسار باد
گل نشان بوبنان، سنبل نشان مویتان — نقش روی خوبتان همواره در انظار باد

امیری‌فیروزکوهی

تحلیل کنید

حجاب و پوشش به‌عنوان نماد هویت جهان اسلام در صد سال اخیر، فراز و فرودهایی داشته است. در دوران رضاخان حجاب مسئله و معضل درون جامعهٔ ایران بود و زنان مسلمان اجازهٔ رعایت ضوابط دینی خود را نداشتند. اینک حجاب مسئله کشورهای اروپایی شده است و برخی از کشورهای اروپایی از ورود زنان با حجاب به مراکز آموزشی ممانعت می‌کنند. مسئله شدن حجاب در کشورهای اروپایی را با توجه به هویت جهان اسلام تحلیل کنید.

۱۰۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۷

درس پانزدهم **هویت ایرانی (۳)** (هویت سیاسی ایران)

چه رابطه‌ای میان جهان اجتماعی و نظام سیاسی آن وجود دارد؟

بیانات زیر چه رابطه‌ای میان مردم و حاکمان و کارگزاران ترسیم می‌کند؟

«کَمَا تَکُونُوا یُوَلَّی عَلَیْکُمْ»: کارگزاران شما (نتیجه) اعمال شما هستند. همان‌گونه که هستید، بر شما حکومت می‌شود.

«النَّاسُ بِأُمَرَائِهِمْ أَشْبَهُ مِنْهُمْ بِآبَائِهِمْ»: مردم به دولتمردان خود شبیه‌ترند تا به پدرانشان.

پدیده‌هایی چون شناسنامه، گذرنامه، پرچم، روزها و جشن‌های ملی، مرزهای سیاسی، نیروهای مسلح، جنگ، صلح، سازمان‌ها و ادارات، دادگاه‌ها، شوراهای اسلامی شهر و روستا، رسانه‌ها، احزاب و گروه‌های سیاسی، قوه مقننه، قوه مجریه، قوه قضائیه، مجلس خبرگان رهبری، قانون، قانون اساسی، شیوه‌های حکمرانی و... نشانی از هویت جهان اجتماعی دارند. وجه اشتراک این پدیده‌ها چیست؟

هر جهان اجتماعی علاوه‌بر هویت فرهنگی از هویت سیاسی نیز برخوردار است. به همین دلیل در معرفی هر جامعه از ویژگی‌های سیاسی از جمله نظام سیاسی آن نیز یاد می‌کنند. چه رابطه‌ای میان جهان اجتماعی و نظام سیاسی آن وجود دارد؟

۱۱۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۶

او فعالیتی انجام نداده است، اما اگر از او بخواهیم فعالیت ارادی خود را مطابق اراده و میل ما انجام دهد، مثلاً از او بخواهیم با پای خودش راه برود، تنها راه، جلب تبعیت اوست. یعنی او باید بپذیرد مطابق آنچه از او می‌خواهیم عمل کند؛ و به همین دلیل است که قدرت اجتماعی، بدون پذیرش و توافق دیگران پدید نمی‌آید.

تبعیت اراده یک انسان از انسان دیگر، به دو صورت می‌تواند باشد:

۱ـ تبعیت با کراهت: وقتی است که تبعیت ناشی از تهدید و ترس باشد.

۲ـ تبعیت با رضایت: وقتی است که شخصی با میل درونی، مطابق اراده دیگری عمل کند.

قدرتی که بدون استفاده از تهدید و یا رضایت طرف مقابل به‌دست می‌آید دارای مقبولیت است و قدرتی که با مقبولیت همراه باشد و به‌صورت رسمی پذیرفته شده باشد، اقتدار نامیده می‌شود. به نظر شما قدرتی که با اکراه طرف مقابل اعمال می‌شود تا چه زمانی می‌تواند تداوم داشته باشد؟

■ موفقیت‌های سیاسی و اقتصادی آلمان در زمان صدراعظمی هیتلر، سخنرانی‌های پرشور او بر ضد پیمان ورسای و ترویج ایدهٔ ملی‌گرایی، باعث محبوبیت هیتلر در میان مردم شد.

■ استالین، در تنهایی جان داد. علی‌رغم تأخیر او برای خروج از اتاق، هیچ‌کس جرئت نداشت در بزند و حالش را بپرسد. چون شب قبل گفته بود کسی مزاحمش نشود. همه می‌ترسیدند اینها نقشه‌ای برای سنجش وفاداری آنها باشد.

■ رشیدعلی دلواری، رهبر محبوب مردم تنگستان در قیام علیه استعمار انگلیس. ۱۲ شهریور به‌نام او روز ملی مبارزه با استعمار نام‌گذاری شده است.

■ مارتین لوتر کینگ، رهبر برنامهٔ جنبش مدنی سیاهان آمریکا، در سخنرانی مشهور «رؤیایی دارم» از آرزوی خود برای احقاق حقوق سیاهان سخن گفت.

■ گاندی، رهبر مردم هند در مبارزه با استعمار انگلیس. مردم هند به او لقب ماهاتما (روح بزرگ) و بابو (پدر ملت) داده‌اند.

معارف اسلامی و انسانی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۸

مقبولیت و مشروعیت

همان‌گونه که دانستید مقبولیت در جایی است که قدرت بدون اکراه و بلکه با رضایت باشد؛ اما مشروعیت قدرت به این معناست که قدرت براساس یک نظام عقیدتی و ارزشی خاص اعمال شود.

مدار مقبولیت، خواست و اراده کسانی است که قدرت بر آنها اعمال می‌شود. اگر کسی که قدرت بر او اعمال می‌شود، از آنچه انجام می‌دهد احساس رضایت داشته باشد، این قدرت مقبول است؛ و اگر فعالیتش را با اکراه و تنها برای فرار از پیامدهای ناگواری که از طرف صاحب قدرت پدید می‌آید انجام دهد، قدرت مقبولیت ندارد.

مدار مشروعیت، حق و باطل بودن است. اگر قدرت موافق حکم و قانون و اراده تشریعی خداوند اعمال شود، مشروعیت حقیقی دارد، اما اگر مبتنی بر ایدئولوژی‌های ساختگی بشری باشد، مشروعیت دروغین دارد.

مقبولیت و مشروعیت حقیقی می‌توانند با هم باشند و در برخی موارد نیز جدا از یکدیگر باشند. جایی که قدرت مطابق قانون و حکم الهی باشد و تبعیت از قانون نیز با رضایت و میل همراه باشد، اقتدار و قدرت هم مشروعیت حقیقی دارد و هم مقبولیت.

هنگامی که قدرت برخلاف حکم و قانون الهی باشد و تبعیت از قدرت هم از روی احساس رضایت باشد، اقتداری غیرمشروع شکل می‌گیرد. به نظر شما آیا در کشوری که فرهنگ عمومی مردم، فرهنگ دینی باشد، قدرت نامشروع می‌تواند مقبولیت داشته باشد؟

نظام سیاسی

هرگاه قدرت برای رسیدن به هدفی معین سازمان پیدا کند، سیاست پدید می‌آید. زیرا سیاست، اعمال قدرت سازمان‌یافته برای دستیابی به هدفی معین است. سیاست در معنای عام خود، شامل هر نوع تدبیر و سازمان دادن قدرت است.

هر جهان اجتماعی به تناسب هویت و فرهنگ خود، آرمان‌ها و ارزش‌های ویژه‌ای دارد و نمی‌تواند بدون سیاستی مناسب به ارزش‌ها و آرمان‌های خود دست یابد.

مجموعهٔ سازوکارهایی که برای اعمال سیاست‌های جهان اجتماعی وجود دارد، نظام سیاسی را شکل می‌دهد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۹

درس شانزدهم

هویت ایرانی (۴) (هویت جمعی و اقتصادی ایران)

جمعیت هر جامعه چه رابطه‌ای با هویت آن دارد؟

در معرفی جوامع به ویژگی‌های جمعیتی آنها مانند تعداد جمعیت، جوان و پیر، روستایی و شهری، بیکار و شاغل بودن جمعیت و... اشاره می‌کنند. چرا که جمعیت هر جامعه، بخشی از هویت آن محسوب می‌شود. چه رابطه‌ای میان جمعیت و هویت جوامع وجود دارد؟

اولین شرط بقای هر جامعه، جمعیت آن است. وضعیتی را تصور کنید که جمعیت یک جامعه منقرض شود. در آن صورت، آن جامعه نابود می‌شود. در صورت نبود یا کمبود اعضای جامعه، بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بر زمین می‌ماند. آیا صرف اندازهٔ جمعیت، کفایت می‌کند؟ آیا یک جمعیت غیرمسئول و بی‌تفاوت می‌تواند نیازهای جامعه را برطرف سازد؟ به نظر شما جمعیت هر جامعه، بر ثروت، امنیت، قدرت و منزلت آن در میان سایر جوامع چه تأثیری دارد؟ جمعیت یک جامعه چه رابطه‌ای با هویت آن دارد؟ جوامع مختلف برای تأمین جمعیت مطلوب خود، چه می‌کنند؟ جامعهٔ ما از این نظر چه وضعیتی دارد؟

۱۲۵

معارف اسلامی و علوم انسانی

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۱۲۵

دیگر بار، بنا به ضرورت از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۰ سیاست کاهش جمعیت اتخاذ و اجرا شد که در نتیجهٔ آن میزان رشد سالانهٔ جمعیت از ۳/۹ به ۱/۳ درصد کاهش یافت. تداوم این روند در آینده می‌تواند آثار زیان‌باری در پی داشته باشد. آیا می‌توانید به برخی از آنها اشاره کنید؟ کاهش بیش از حد و کم‌سابقهٔ رشد سالانهٔ جمعیت، زمینهٔ تغییر سیاست‌های جمعیتی را فراهم آورد. از سال ۱۳۹۰ تجدید نظر در سیاست‌های کاهش جمعیت شروع شد و سرانجام در سال ۱۳۹۳ اصول کلی سیاست‌های جمعیتی کشور تصویب گردید.

بخوانیم و بدانیم

هرگونه اقدام به نابودی و حذف فیزیکی کل یا بخشی از جمعیت یک گروه بومی، قومی، مذهبی و... را نسل‌کشی یا پاک‌سازی نسلی می‌گویند. پدیدهٔ نسل‌کشی در جهان، نشانگر ابعاد هولناک جمعیت است. در گذر زمان، نسل‌کشی‌های بسیاری انجام شده است.

اروپاییان در هجوم به قارهٔ امریکا برای تأمین سلطهٔ خود، به نسل‌کشی و از بین بردن ساکنان بومی پرداختند و در یک مقطع پنجاه ساله، بانزده میلیون سرخ پوست را نابود کردند و مناطقی نظیر هائیتی، کوبا، نیکاراگوئه و سواحل ونزوئلا را که تراکم جمعیتی بالایی داشتند، از جمعیت خالی کردند.

دو نسل‌کشی در بوسنی صورت گرفت؛ یکی در سربرنیتسا در سال ۱۹۹۵ و دیگری در طول جنگ ۱۹۹۵ـ۱۹۹۲ در سراسر بوسنی.

رژیم اشغالگر قدس برای تغییر ترکیب جمعیتی سرزمین‌های اشغالی و بیشتر شدن تعداد یهودیان نسبت به مسلمانان و اجرای طرح‌های توسعه‌طلبانهٔ خود، ضمن حذف فیزیکی اعراب مسلمان و آواره کردن آنها به جذب مهاجران یهودی از سراسر دنیا و کوچ دادن آنها به سرزمین‌های اشغالی اقدام می‌کند.

■ قبرستان مسلمانان ـ سارایوو

■ اجرای طرح‌های توسعه‌طلبانه رژیم اشغالگر قدس و تلاش برای تغییر ترکیب جمعیتی سرزمین‌های اشغالی

پیشنهاد دهید

متن «سیاست‌های کلّی جمعیت» در جمهوری اسلامی ایران را در کلاس مطالعه کنید. سپس یک بند از آن را به دلخواه انتخاب کنید و بگویید اگر شما به جای مدیران و مسئولان کشور بودید، برای تحقق آن چه می‌کردید؟

۱۳۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۰

بنابراین برخی از کشورهای سلطه‌گر غرب، که از سویی اقتصاد را اساس همه چیز می‌پندارند و از سوی دیگر، تمامی شیوه‌های اقتصادی غیرسرمایه‌داری را نابود شده می‌بینند، پاشنهٔ آشیل ایران اسلامی را اقتصاد می‌دانند؛ از این‌رو جنگ اقتصادی تمام عیاری را علیه کشور ما به راه انداخته‌اند.

در چنین موقعیتی راه نجات اقتصاد ایران و احیای هویت آن چیست؟ ایران اسلامی، آرمان بازسازی هویت اقتصادی خود را با اجرای قانون اساسی و سیاست‌های اقتصاد مقاومتی تعقیب می‌کند. اقتصاد مقاومتی، الگویی از اقتصاد پیشرفته، مستقل و مستحکم است که با باور به تعالیم حیات‌بخش اسلام و اتکا به ظرفیت‌های مولّد مردمی و دولتی، روحیه جهادی، خلاقیت، نوآوری، امید، همبستگی، و با حضور فعال و مؤثر در تعاملات جهانی، برای مردم ایران، امنیت، رفاه و پیشرفت توأم با عدالت؛ و برای جهان اسلام و بشریت الگویی ایرانی ـ اسلامی از رشد و شکوفایی را به ارمغان می‌آورد.

مردم و دولت ایران می‌کوشند براساس عدالت، با اتکا به دانش و فناوری و با تأکید بر استقلال، خودکفایی، منع خام‌فروشی ثروت‌های طبیعی[1]، حفظ اقتدار و عزت ملّی، درون‌زایی در عین برون‌گرایی[2] هویت اقتصادی نوینی را در این سرزمین پایه‌ریزی کنند. این هویت اقتصادی در مقابل انواع مشکلات و موانع، مقاوم و پایدار می‌شود تا بتواند مسیر پیشرفت را بدون تأثیرپذیری از دشمنی‌های بیرونی و موانع درونی طی نماید.

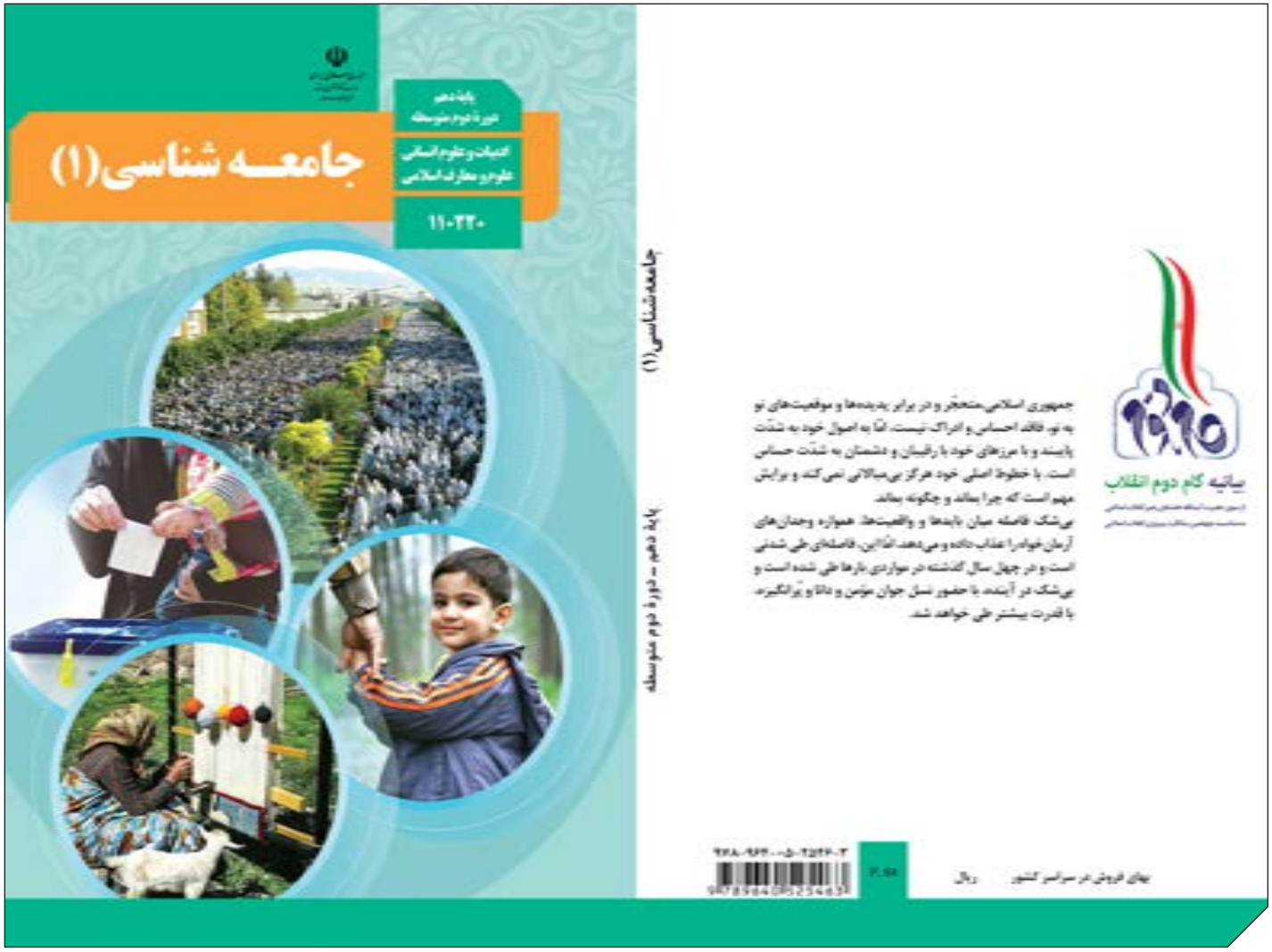
پیشنهاد دهید

متن «سیاست‌های کلّی اقتصاد مقاومتی» در جمهوری اسلامی ایران را در کلاس مطالعه کنید و با توجّه به آن، به سؤالات زیر پاسخ دهید.

- سازوکارهای مقاوم‌سازی اقتصاد ایران در برابر موانع داخلی و خارجی پیشرفت کدام‌اند؟
- شما دانش‌آموزان برای تحقق اقتصاد مقاومتی چه مسئولیتی بر عهده دارید؟

۱. فروش نفت خام بدون تبدیل آن به مواد دارای ارزش افزودهٔ بالاتر، مانند محصولات پتروشیمی در داخل.
۲. اقتصادی که مانند چشمه‌ای از درون بجوشد و بر تولید داخلی قوی خود متکی است ولی صرفاً برای خود تولید نمی‌کند؛ بلکه آن را به‌صورتی متعادل با سایر کشورها مبادله می‌کند.

عنوان: جامعه‌شناسی (۱) | کد: ۱۱۰۲۲۰ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

دورهٔ استعمار: دولت‌های استعماری غربی، بخش‌های مختلف جوامع اسلامی را تحت نفوذ و سلطهٔ سیاسی خود درآوردند و با تکیه بر قدرت نظامی و صنعتی خویش، بیشترِ سیاستمداران و دولتمردانِ جوامع اسلامی را مغلوب ساختند.

قدرت سیاسی جوامع اسلامی که تا قبل از استعمار، بیشتر قومی و قبیله‌ای بود، در دوران استعمار، از طریق سازش با دولت‌های غربی، با قدرت استعمارگران پیوند خورد و **استبداد ایلی و قومی** به‌صورت **استبداد استعماری** درآمد.

تفاوت راهبردی استبداد قومی با استبداد استعماری این است که استبداد قومی با وجود اینکه دارای هویتی غیراسلامی بود به دلیل اینکه پشتوانه و پیشینه‌ای خارج از جهان اسلام نداشت، از رویارویی مستقیم با فرهنگ توانمند اسلامی دوری می‌کرد و می‌کوشید با رعایت ظواهر اسلامی، ظاهر دینی خود را حفظ کند. در مقابل، استبداد استعماری به دلیل اینکه در سایهٔ قدرت و سلطهٔ جهان غرب عمل می‌کرد، برای تأمین نیازهای اقتصادی و فرهنگی جهان غرب، چاره‌ای جز حذف مظاهر فرهنگ اسلامی نداشت.

■ نکبه دولت: بنایی که برای برگزاری مراسم محرم و صفر و اجرای تعزیه به فرمان ناصرالدین شاه در تهران برپا شد.

■ به دنبال تصویب قانونی در ۷۴ دی ۱۳۱۴ هـ. ش، استفاده از چادر، روبنده و روسری برای زنان و دختران ایرانی ممنوع شد.

عصر بیداری اسلامی: در جهان اسلام، در مقابل نفوذ و سلطهٔ فرهنگ غرب، مقاومت‌هایی شکل گرفت که ریشه در فرهنگ اسلامی داشت. متفکران جهان اسلام، خطرات سلطهٔ فرهنگ غرب و فراموشیِ فرهنگ و هویت اسلامی را گوشزد کردند.

■ سید جمال‌الدین اسدآبادی، امام موسی صدر، شیخ ابراهیم زکزاکی

انقلاب اسلامی ایران، نقطهٔ عطفی در بازگشت به فرهنگ اسلامی در جهان اسلام است. بسیاری از نخبگان کشورهای اسلامی تا قبل از انقلاب اسلامی ایران، برای مقابله با سلطهٔ

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۱

استعمار، از مکاتب و روش‌های غربی مانند ناسیونالیسم[1] (ملّی‌گرایی) یا مارکسیسم[2] استفاده می‌کردند. این مکاتب علاوه بر اینکه وحدت امت اسلامی را مخدوش می‌کردند، مورد حمایت مردمی که در دامان فرهنگ اسلام تربیت یافته بودند نیز قرار نمی‌گرفتند. امت اسلامی با الهام از انقلاب اسلامی و بازگشت به سوی هویت الهی خود، مرحلهٔ جدیدی را در گسترش فرهنگ جهانی اسلام آغاز کرده است.

ببینیم و بدانیم

فیلم‌هایی مانند محمد رسول الله ﷺ، عمرمختار، سربداران و ... معرف دوره‌ای از دوره‌های گسترش فرهنگ اسلامی است. با دیدن این فیلم‌ها و مقایسهٔ آنها تا حدودی با مراحل مختلف گسترش فرهنگ اسلامی آشنا می‌شوید.

تحقیق کنید

دربارهٔ تأثیرات صدسال اخیر ناسیونالیسم در جهان اسلام تحقیق کنید.

با هم تکمیل کنید

۱ـ مجموعه‌ای از باورها و نمادها که دلبستگی و تعلق به ملّت، سرزمین، نژاد، قوم و زبان را اصل قرار می‌دهد و صرفاً تعلق خاطر و وابستگی به چنین عناصری را آرمان اساسی انسان‌ها و تعیین‌کننده هویت ملت‌ها می‌داند.
۲ـ تفکری برگرفته از اندیشه‌های مارکس است که انقلاب طبقاتی (انقلاب کارگران علیه سرمایه‌داران) را تنها راه رهایی از چنگال نظام سرمایه‌داری و مشکلات آن می‌داند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۲

فصل چهارم

بیداری اسلامی و جهان جدید

در فصل اول دربارهٔ جهار مرحلهٔ تاریخی گسترش عقاید و ارزش‌های جهان شمول اسلام سخن گفته شد. در دو مرحلهٔ نخست، اسلام در مواجهه با فرهنگ جاهلی و استیداد قومی و قبیله‌ای برآمده از آن، فرهنگ و تمدن درخشان اسلامی را بنا کرد. جهان اسلام در مواجهه با جهان متجدد، مرحلهٔ استعمار را از سر می‌گذراند و با پیروزی انقلاب اسلامی ایران از تنگنای استبداد استعماری عبور می‌کند و بیداری اسلامی را از سر می‌گیرد. جهان اسلام در عصر بیداری اسلامی به عنوان یک قطب فرهنگی و تمدنی ظاهر می‌شود؛ عبور از چالش‌های جهان امروز را به بشریت نوید می‌دهد و با مخاطب قرار دادن فطرت الهی تمامی انسان‌ها، مقدمات شکل‌گیری جهانی توحیدی را فراهم می‌آورد.

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۵

اهداف فصل چهارم

انتظار می‌رود دانش‌آموز با مشارکت در موقعیت‌های یاددهی ـ یادگیری این فصل، شایستگی‌های زیر را کسب کند:

۱. بتواند دربارهٔ نخستین جریان‌های اجتماعی جهان اسلام که در مواجهه با جهان غرب پدید آمدند، با دیگران بحث و گفت‌وگو نماید، شباهت‌ها و تفاوت‌های این جریان‌ها را شرح دهد و رویکردهای متفاوت این جریان‌ها به غرب را بررسی کند.

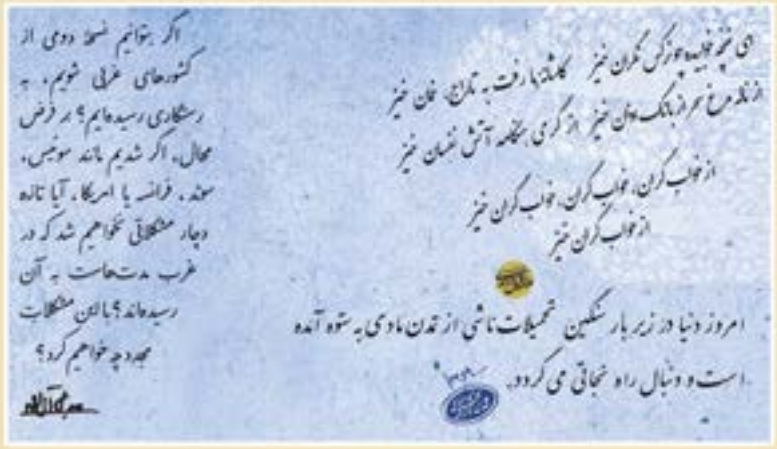
۲. با مقایسهٔ انقلاب اسلامی ایران با جنبش‌های اجتماعی پیش از آن در ایران و هم‌زمان با آن در سایر نقاط جهان از جایگاه و رسالت انقلاب اسلامی ایران در جهان اسلام و جهان معاصر شناخت پیدا کند و انقلاب اسلامی ایران را به عنوان نقطهٔ عطف بیداری اسلامی بشناسد.

۳. انقلاب فرانسه و انقلاب اسلامی ایران را از این منظر که یکی سرآغاز شکل‌گیری جهان دنیوی و دیگری سرآغاز شکل‌گیری جهان توحیدی است، مقایسه کند؛ برای تحقق این آرمان بلند انقلاب اسلامی بکوشد و دیدگاهی را که آرمان‌ها و ارزش‌های بلند انقلاب اسلامی را ذیل ارزش‌های دنیوی انقلاب فرانسه تعریف می‌کند، نپذیرد.

۴. بیداری اسلامی را راه‌حل بحران‌های جهانی بداند؛ نسبت به سرنوشت بیداری اسلامی احساس مسئولیت کند، به شیوه‌های غرب برای مقابله با آن پی ببرد، فرصت‌ها و محدودیت‌های پیش‌روی بیداری اسلامی را بشناسد و برای استفادهٔ مطلوب از فرصت‌ها و عبور از محدودیت‌ها چاره‌اندیشی کند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۶

درس سیزدهم

سرآغاز بیداری اسلامی

آغاز شکل‌گیری هر پدیدهٔ اجتماعی انقلب هیجان‌انگیزترین لحظهٔ آن است؛ لحظه‌ای سرشار از بیم، امید، شگفتی، تنش و دلهره. سرآغاز پدیدهٔ اجتماعی، شفاف‌ترین لحظهٔ آن نیز به‌شمار می‌رود و به همین دلیل اطلاعات قابل توجهی از آن پدیده در اختیار ما می‌گذارد. سرآغازهر پدیده سرگذشت و سرنوشت آن پدیده را به‌طور خلاصه در خود دارد.

بیداری اسلامی نیز سرآغازی دارد.

جهان غرب ابتدا با سطحی‌ترین و ظاهری‌ترین لایه‌های هویتی خود با سایر جهان‌های اجتماعی، از جمله جهان اسلام، مواجه شد و بیش از هر چیز، وجوه نظامی، سیاسی، اقتصادی، فنّاورانه و ... خود را به رخ کشید اما لایه‌های عمیق آن از چشم اعضای سایر جهان‌ها مخفی ماند. این امر بر چگونگی مواجههٔ جهان‌های اجتماعی دیگر و اعضای آنها با جهان غرب تأثیر فراوانی گذاشت.

از ابتدای رویارویی جهان اسلام با غرب متجدد، جریان‌های فکری و اجتماعی متفاوتی در جهان اسلام شکل گرفت. جریان‌هایی که برداشتشان از دافعه‌ها و جاذبه‌ها، دشمنان و دوستان، دردها و درمان‌های پیش‌رو، شباهت‌ها و تفاوت‌هایی داشت. نخستین جریان‌های اجتماعی که در این مواجهه شکل گرفتند، کدام‌اند؟ شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها چیست؟

۱۰۷

معارف اسلامی

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۱۰۷

نه شرقی نه غربی جمهوری اسلامی

درس چهاردهم **انقلاب اسلامی ایران، نقطهٔ عطف بیداری اسلامی**

«شک نباید کرد که انقلاب اسلامی ایران از همهٔ انقلاب‌ها جداست؛ هم در پیدایش و هم در کیفیت مبارزه و هم در انگیزهٔ انقلاب و قیام. تردید نیست که این یک تحفهٔ الهی و هدیهٔ غیبی بوده که از جانب خداوند منّان بر این ملّت مظلوم عنایت شده است.»

(وصیت‌نامهٔ الهی ـ سیاسی امام خمینی ﷺ)

انقلاب اسلامی ایران ویژگی‌هایی متمایز از دیگر جنبش‌های اجتماعی داشت و با همهٔ جنبش‌های اجتماعی که پیش از آن در ایران رخ داده بود یا هم‌عصر با آن در سایر نقاط دنیا وجود داشت، متفاوت بود. آیا ویژگی‌های انقلاب اسلامی ایران را می‌دانید؟

■ انقلاب اسلامی ایران تنها یک انقلاب سیاسی نبود و تمامی انسان‌ها را مخاطب خود قرار می‌داد.

۱۱۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۵

انقلاب مشروطه

نخستین بیدارگران اسلامی در جهان اسلام، حرکت‌ها و جنبش‌هایی ایجاد کردند. جنبش عدالتخانه و جنبش تنباکو دو نمونه از این جنبش‌ها در ایران هستند. دربارهٔ این دو جنبش چه می‌دانید؟ چرا جنبش‌های اجتماعی نخستین بیدارگران اسلامی در ایران متوقف شدند؟

نخستین بیدارگران اسلامی در ایران، جنبش‌هایی را برای اصلاح رفتار حاکمان و ساختار حکومت[1] قاجار به‌وجود می‌آوردند.

تعامل عالمان شیعی با قاجار براساس «مقاومت منفی» بود. در مقاومت منفی، حاکمیت پادشاه، ظالمانه و غیرمشروع دانسته می‌شود و همکاری سیاسی با آن، جز در حدّ واجبات نظامیه انجام نمی‌شود. منظور از واجبات نظامیه اموری است که برای بقای زندگی اجتماعی لازم است؛ مانند حفظ امنیت یا مقابله با دشمنان خارجی.

هنگامی که قاجار ـ به دلیل اثرپذیری از دولت‌های استعماری ـ به جای مقاومت در برابر بیگانگان به قراردادهای استعماری روی آوردند، «مقاومت منفی» به سوی «فعالیت رقابت‌آمیز» تغییر کرد. منظور از فعالیت رقابت‌آمیز، ورود فعّال به عرصهٔ زندگی اجتماعی و سیاسی، نه در جهت تأیید قدرت حاکم و حمایت از آن، بلکه در رقابت با آن است.

■ حضور فعال مردم در جنبش تنباکو به تبعیت از علما

■ نمایندگان دوره‌های نخست مجلس شورای ملّی

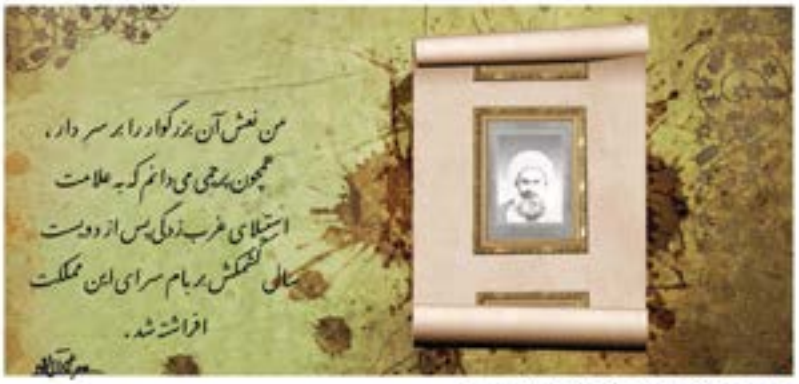
برخورد رقابت‌آمیز عالمان دینی با قاجار، حرکتی اصلاحی بود. آنها برای اصلاح برخی رفتارهای پادشاهان قاجار تلاش می‌کردند. جنبش تنباکو نمونه‌ای موفق از فعالیت رقابت‌آمیز اصلاحی

۱ـ برای پی بردن به تفاوت رفتار حاکمان و ساختار حکومت، یک گروه اجتماعی مانند تیم فوتبال را در نظر بگیرید. در هر گروه اجتماعی، افراد، نقش‌ها و روابط میان نقش‌ها وجود دارند. به روابط میان نقش‌ها یا روابط میان مجموعه‌های نقشی، ساختار می‌گویند. افراد، نقش‌ها را اجرا یا به تعبیری بازی می‌کنند. یک نقش را افراد مختلف می‌توانند به شیوه‌هایی متفاوت ایفا کنند. برخی قوی‌تر و برخی ضعیف‌تر، برخی با پایبندی بیشتری به حقوق و تکالیف نقش و برخی با پایبندی کمتر. در تیم فوتبال اگر بازیکنی نقشی را به خوبی ایفا نکند، می‌توان از او خواست که این کار را بهتر انجام دهد و اگر نتوانست، می‌توان او را تعویض کرد امّا برای مثال، نمی‌توان از یک بازیکن فوتبال انتظار داشت که نقش یک بازیگر تئاتر را ایفا کند. اگر چنین انتظاری وجود داشته باشد، باید در ساختار بازی فوتبال تغییر ایجاد کرد.

است. این تجربهٔ موفق، فعالیت رقابت‌آمیز را از اصلاح رفتار به اصلاح ساختار تغییر داد و به «جنبش عدالتخانه» منجر شد.

جنبش عدالتخانه فقط به دنبال اصلاح کار یا رفتار خاصی از پادشاه نبود بلکه اصلاح شیوهٔ زمامداری او را هدف قرار داده بود. این جنبش ـ با توجه به شرایط داخلی و خارجی ـ در پی تأسیس مجلسی بود که قوانین عادلانهٔ الهی را تدوین کند و شاه را ملزم سازد که در چارچوب این قوانین عمل کند. این حرکت، حاکمیت را از مدار استبداد به مدار عدالت منتقل می‌کرد. البته در فقه اجتماعی و سیاسی تشیع، این نوع حاکمیت نیز آرمانی نبود امّا فساد آن از استبداد کمتر بود و ظلم را کنترل می‌کرد. به همین دلیل، فقط در شرایطی که برقراری حاکمیت آرمانی امکان نداشت، پذیرش آن ممکن بود.

جنبش عدالتخانه از آن جهت که ساختار سیاسی جامعه را تغییر می‌داد، یک انقلاب اجتماعی بود. با اوج‌گیری این جنبش، منوّرالفکران غرب‌زده به آن پیوستند و در جریان بست‌نشینی در سفارتخانهٔ انگلستان، نام مشروطه را برای آن برگزیدند. عالمان مسلمان نیز از همراهی منوّرالفکران استقبال کردند و این نام را پذیرفتند اما منظور عالمان دینی از مشروطه با منوّرالفکران تفاوت داشت. منظور عالمان مسلمان از مشروطه، مشروط کردن حاکمیت به احکام عادلانهٔ الهی بود اما منوّرالفکران مشروطه را نوعی حاکمیت سکولار مانند دولت انگلستان می‌دانستند.

■ صفحه‌ای از جلال آل احمد دربارهٔ شهید شیخ فضل‌الله نوری

از نظر منوّرالفکران مشروطه‌خواه، مجلس محلی بود که در آن، قوانین نه بر پایه احکام اسلام، بلکه براساس اراده و خواست بشر تنظیم و تدوین می‌شد.

در جریان انقلاب مشروطه، نزاع و رقابتی سخت بین بیدارگران اسلامی و منوّرالفکران غرب‌گرا به‌وجود آمد که پس از دو دهه کشمکش، با حضور قدرت‌های استعماری و دخالت انگلستان،

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۷

به نفع جریان منوّرالفکران پایان یافت. حاکمیت منوّرالفکران در ایران به استبداد استعماری رضاخان ختم شد.

مقایسه کنید

با توجه به جدول زیر مقاومت منفی، فعالیت رقابت‌آمیز اصلاحی و انقلاب اجتماعی را با یکدیگر مقایسه کنید.

فعالیت اجتماعی ـ سیاسی	ویژگی	نمونهٔ تاریخی
مقاومت منفی	همکاری با حاکم نامشروع در حد واجبات نظام‌یه	تدوین رساله‌های جهادیه
فعالیت رقابت‌آمیز اصلاحی	اصلاح رفتار حاکمان یا ساختار حکومت	جنبش تنباکو
انقلاب اجتماعی	تغییر ساختار سیاسی	جنبش عدالتخانه، انقلاب مشروطه

انقلاب اسلامی

رهبران دینی پس از شکست در مشروطه، از موضع فعالیت رقابت‌آمیز به موضع مقاومت منفی بازگشتند. این موضع در مرجعیت شیعه تا شروع انقلاب اسلامی ادامه یافت. انقلاب اسلامی ایران چگونه به‌وجود آمد و چه تفاوتی با انقلاب مشروطه داشت؟

پس از گذشت بیش از هفتاد سال از انقلاب مشروطه و نیم قرن از حاکمیت پهلوی، انقلاب اسلامی ایران رخ داد. امام خمینی ﷺ انقلاب را هنگامی آغاز کرد که شاه تحت حمایت دولت‌های غربی بود و مأموریت حفظ امنیت منطقه را به عهده داشت. روشنفکران چپ نیز از صحنهٔ رقابت‌های سیاسی داخلی کشور حذف شده بودند.

■ هواداران سازمان مجاهدین خلق ایران، از قدیمی‌ترین و بزرگ‌ترین گروه‌های سیاسی چپ و مخالف شاه بودند که با سرکوب گسترده از سوی حکومت پهلوی روبه‌رو شدند.

■ دیدار ارنستو چه‌گوارا، از رهبران انقلاب کوبا، با شاه ایران در سال ۱۳۴۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۸

امام خمینی به‌عنوان یک مرجع دینی، مردم و عالمان را از موضع مقاومت منفی به فعالیت رقابت‌آمیز بازگرداند. این فعالیتِ رقابت‌آمیز، با اعتراض به کاپیتولاسیون و رفتار استعماری شاه آغاز شد ولی در حد یک حرکت اصلاحی نماند و به‌صورت یک حرکت انقلابی درآمد که حذف شاهنشاهی و تحقق حکومت اسلامی را دنبال می‌کرد.

در اندیشهٔ اجتماعی و سیاسی شیعی، حاکمیت آرمانی دینی، حاکمیت الهی است که به‌وسیلهٔ پیامبر ﷺ و اهل بیت ﷺ تحقق پیدا می‌کند و در زمان غیبت امام زمان ﷺ اجرای احکام الهی، وظیفهٔ کسانی است که هم به احکام و شرایط اجرای آنها آگاه و عالم باشند و هم به علم و آگاهی خود عامل باشند و به آن عمل کنند.

مشکل عدالتخانه این بود که رفتار عادلانه را به کسانی تحمیل می‌کرد که با معیارهای الهی به قدرت نرسیده بودند. آنها قدرت را با شمشیر قوم و عشیره یا حمایت دولت‌های استعمارگر به‌دست آورده بودند؛ عالم به عدالت نبودند و عمل به عدالت نیز به قدر کافی در شخصیت آنها نهادینه نشده بود. به همین دلیل، در شرایطی که به‌نظر می‌رسید برقراری حاکمیت آرمانی امکان‌پذیر نیست، مشروطه در مقایسه با نظام استبدادی ترجیح داده شد.

انقلاب اسلامی، بازگشت مردم ایران به حرکت ناتمامی بود که در مشروطه آغاز کرده بودند. این بازگشت با هزینهٔ نزدیک به صدسال تجربهٔ تاریخی انجام می‌شد؛ تجربهٔ رقابت با منوّرالفکران غرب‌گرا، استبداد استعماری و روشنفکرانی که در حاشیهٔ بلوک شرق و غرب عمل می‌کردند.

گفت‌وگو کنید

دربارهٔ شباهت‌ها و تفاوت‌های انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی ایران گفت‌وگو کنید.

مقایسهٔ انقلاب اسلامی و انقلاب‌های آزادی‌بخش

قرن بیستم را قرن انقلاب‌های آزادی‌بخش می‌دانند و انقلاب اسلامی، آخرین انقلاب قرن بیستم است. در این قرن، انقلاب‌ها و جنبش‌های آزادی‌بخش در بسیاری از کشورهای جهان سوم در آفریقا، آسیای جنوب شرقی و آمریکای لاتین شکل گرفتند. انقلاب اسلامی ایران با این انقلاب‌های آزادی‌بخش چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارد؟

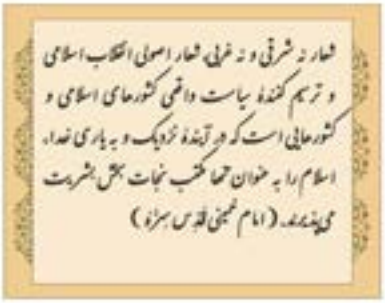
۱۱۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۹

انقلاب اسلامی ایران، انقلاب‌ها و جنبش‌های آزادی‌بخش قرن بیستم، همگی جهت‌گیری ضداستعماری داشتند و در جهت از بین بردن سلطهٔ سیاسی کشورهای غربی عمل می‌کردند.

اما انقلاب اسلامی ایران با انقلاب‌های آزادی‌بخش این قرن تفاوت‌هایی دارد:

- انقلاب‌های آزادی‌بخش اغلب در مقابل بلوک غرب شکل می‌گرفتند و مورد حمایت بلوک شرق بودند. ولی انقلاب اسلامی ایران به هیچ‌یک از دو بلوک وابستگی نداشت و از آغاز، جهت‌گیری ضد آمریکایی و ضد صهیونیستی و ضد مارکسیستی خود را اعلان کرد.
- انقلاب‌های آزادی‌بخش، اغلب با جنبش‌های چریکی گروه‌ها و احزاب مختلف شکل می‌گرفتند. اما انقلاب اسلامی ایران یک انقلاب فراگیر مردمی با مرجعیت و رهبری دینی بود و همهٔ اقشار و گروه‌های جامعه را دربر گرفت.
- انقلاب‌های آزادی‌بخش در چارچوب نظریه‌ها و مکاتب چپ شکل می‌گرفتند که برای حل بحران‌های جهان غرب به‌وجود آمده بودند ولی انقلاب اسلامی ایران از آموزه‌های اسلامی بهره می‌برد و به فلسفه‌ها و مکاتب سیاسی غرب تعلقی نداشت.
- انقلاب‌های آزادی‌بخش در مقابله با استعمار قدیم و حذف کارگزاران مستقیم غرب موفق می‌شدند ولی در قطع وابستگی اقتصادی و فرهنگی توفیقی نداشتند؛ و به همین سبب، استعمار با دست کارگزاران این انقلاب‌ها، در چهرهٔ استعمار نو بازمی‌گشت. این انقلاب‌ها نتوانستند جایگاه کشورشان را از حاشیهٔ قطب‌های سیاسی و اقتصادی جهان خارج کنند اما انقلاب اسلامی ایران فقط یک انقلاب سیاسی نبود بلکه هویتی فرهنگی و تمدنی داشت. این انقلاب بیرون از قطب‌بندی سیاسی شرق و غرب، یک قطب‌بندی جدید فرهنگی به‌وجود آورد و خود در کانون قطب فرهنگی جهان اسلام قرار گرفت.

۱۲۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۰

انقلاب‌های کوبا، الجزایر، هند و چین

بیندیشید

برای یک شباهت و چهار تفاوت انقلاب اسلامی ایران و انقلاب‌های آزادی‌بخش، پنج عنوان مناسب انتخاب کنید.

با هم تکمیل کنید

مقایسهٔ انقلاب ایران و انقلاب‌های آزادی‌بخش	
شباهت‌ها	تفاوت‌ها

۱۲۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۱

تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر جهان اسلام

دولتمردان و روشنفکران جهان اسلام قبل از انقلاب اسلامی ایران، انقلب مسائل و مشکلات جوامع خود و جهان اسلام را با یکی از دو رویکرد زیر می‌دیدند:

در رویکرد اول (نسل اول روشنفکران)، مسائل جهان اسلام از نوع مشکلاتی بود که در اثر عقب‌ماندگی تاریخی از جوامع غربی پیش آمده بود.

در رویکرد دوم (نسل دوم روشنفکران)، مسائل جهان اسلام از نوع مشکلاتی بود که لیبرالیسم غربی به‌وجود آورده بود. کسانی که این رویکرد را داشتند، از موضع اندیشه‌های مارکسیستی و سوسیالیستی با غرب مبارزه می‌کردند.

وقوع انقلاب اسلامی، افق جدیدی را به روی جهان اسلام گشود. انقلاب اسلامی چه تأثیراتی بر جهان اسلام داشته و مهم‌ترین تأثیر آن کدام است؟

تا پیش از انقلاب اسلامی، هر یک از ده‌ها کشور بزرگ و کوچک مسلمان با گرایش به یکی از دو رویکرد گفته شده، در حاشیهٔ بلوک شرق یا غرب قرار می‌گرفتند و چگونگی برخوردشان با مسائل مهم جهان اسلام از جمله مسئلهٔ فلسطین، تحت‌تأثیر همین قطب‌بندی بود.

برخی کشورهایی که زیر نفوذ بلوک غرب بودند، دولت غاصب اسرائیل را به‌رسمیت می‌شناختند و یا با آن سازش می‌کردند و برخی دیگر که زیر نفوذ بلوک شرق بودند، جبههٔ پایداری و مقاومت را تشکیل می‌دادند. گروه‌های مبارز فلسطینی ناگزیر به بلوک شرق می‌پیوستند. بعضی از این گروه‌های فلسطینی هویت مارکسیستی و بعضی دیگر اندیشه‌های ناسیونالیستی داشتند.

گروه‌های مارکسیستی جایگاهی برای اعتقادات دینی قائل نبودند و گروه‌های ناسیونالیستی، اسلام را پدیده‌ای عربی می‌دانستند.

۱۲۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۶

فلسطین یکی از عرصه‌های تقابل بلوک شرق و غرب شده بود. دولت اسرائیل با حمایت‌های مالی و تسلیحاتی آمریکا و کشورهای اروپایی وابسته به بلوک غرب تجهیز می‌شد و جبههٔ مقابل با سلاح‌های روسی می‌جنگید.

دولت مصر به رهبری جمال عبدالناصر، مظهر ناسیونالیسم عربی بود اما پس از مرگ او انور سادات، رئیس‌جمهور وقت مصر با امضای قرارداد کمپ دیوید، اسرائیل را به‌رسمیت شناخت و این مسئله، موقعیت گروه‌های فلسطینی را تضعیف کرد.

انقلاب اسلامی ایران، الگوی نوینی در برابر امت اسلامی قرار داد و افق جدیدی را به‌روی جهان اسلام گشود. اهمیت این انقلاب فقط به این دلیل نبود که مهم‌ترین قدرت حامی اسرائیل در منطقه، یعنی شاه را ساقط کرده بود، بلکه در راهکاری بود که برای مبارزه با صهیونیسم ارائه می‌داد.

راهپیمایی روز قدس

انقلاب اسلامی با بازگشت به اسلام و اتکا به فقه سیاسی و اجتماعی شیعی، مسئلهٔ اسرائیل را مسئلهٔ جهان اسلام مطرح می‌کرد. بازگشت به اسلام، اولاً مشروعیت قرارداد کمپ‌دیوید را در باور مسلمانان، مخدوش کرد؛ ثانیاً مقاومت در برابر صهیونیسم را از موضع اعتقاد اسلامی و با تکیه بر ایمان به خداوند و قدرت الهی آغاز کرد.

شکل‌گیری انتفاضه و جنبش‌های جدید اسلامی در فلسطین، جهاد اسلامی افغانستان در برابر حکومت وابسته به بلوک شرق، تشکیل جبههٔ نجات اسلامی در الجزایر و پیروزی اسلام‌گرایان در انتخابات ۱۹۹۰م این کشور، نمونه‌هایی از حرکت‌ها و جنبش‌های اسلامی در جهان اسلام است که تحت‌تأثیر انقلاب اسلامی ایجاد شد.

مهم‌ترین پیامد انقلاب اسلامی ایران در جهان اسلام، جنبش‌ها و انقلاب‌های گستردهٔ مردم در کشورهای عربی از سال ۱۳۸۹هـ.ش است که تاکنون به سقوط قدرت‌های سیاسی در چهار کشور عربی منجر شده است. وقوع این انقلاب‌ها، سه دهه بعد از انقلاب اسلامی ایران، نظیر همان وقایعی است که چهار دهه پس از انقلاب فرانسه در کشورهای اروپایی رخ داد.

۱۲۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۷

■ امروز مهم‌ترین نیاز جهان اسلام، اتحاد و انسجام اسلامی است.

دولت‌های غربی تلاش کردند تا این انقلاب‌ها را بخشی از فرایند غربی شدن کشورهای عربی معرفی کنند و از همین رو آن را بهار عربی نامیدند. امّا این انقلاب‌ها حکایت از بیداری اسلامی دارند. به همین دلیل غرب برای منحرف کردن آنها با تمام توان خود وارد عمل شده است.

نخستین بیدارگران در جهان اسلام، اندیشمندان و عالمانی بودند که برای حفظ استقلال و عزّت جهان اسلام به دنبال اصلاح رفتار حاکمان جوامع اسلامی بودند اما بیداری اسلامی در جهان امروز، از سطح نخبگان به مردم و فرهنگ عمومی جهان اسلام منتقل شده است. انقلاب اسلامی ایران از طریق بیداری اسلامی، الگوی جدیدی در برابر امت اسلامی قرار داده است.

اگر بیداری اسلامی در جوامع اسلامی تحقق پیدا کند، این جوامع به سوی نظامی حرکت خواهند کرد که فارغ از قدرت‌های قومی و قبیله‌ای براساس فقاهت و عدالت، سازمان می‌یابند.

امام خمینی ﷺ در وصیت‌نامه الهی ـ سیاسی خود، تشکیل یک دولت اسلامی را با جمهوری‌های آزاد و مستقل برای آیندهٔ کشورهای مسلمان ترسیم می‌کند.

۱۲۸

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۸

بخوانیم و بدانیم

امام خمینی ﷺ در وصیت‌نامهٔ الهی ـ سیاسی خود خطاب به همهٔ مسلمانان و مستضعفان جهان می‌نویسد:

«و شما ای مستضعفان جهان و ای کشورهای اسلامی و مسلمانان جهان به پا خیزید و حق را با چنگ و دندان بگیرید و از هیاهوی تبلیغاتی ابرقدرت‌ها و عمّال سرسپردهٔ آنان نترسید و حکّام جنایت‌کار که دسترنج شما را به دشمنان شما و دشمنان اسلام عزیز تسلیم می‌کنند را از کشور خود برانید.

خود و طبقات خدمتگزار متعهد، زمام امور را به دست گیرید و همه در زیر پرچم پر افتخار اسلام مجتمع و به سوی یک دولت اسلامی با جمهوری‌های آزاد و مستقل به پیش روید که با تحقق آن، همهٔ مستکبران جهان را به جای خود خواهید نشاند و همهٔ مستضعفان را به امامت و وراثت ارض خواهید رساند.

به امید آن روز که خداوند تعالی وعده فرموده است.»

گفت‌وگو کنید

دربارهٔ تفاوت حرکت اجتماعی نخستین بیدارگران اسلامی با حرکت‌های اخیر بیداری اسلامی گفت‌وگو کنید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۹

جغرافیای فرهنگی جهان جدید

دنیای دو قطبی قرن بیستم چگونه فرو ریخت و جغرافیای فرهنگی و سیاسی جهان جدید چگونه به‌وجود آمد؟ قطب‌های اصلی این جهان کدام‌اند؟

انقلاب اسلامی با آنکه در ایران رخ داد و از ذخایر معرفتی شیعی استفاده کرد، آرمان‌ها، ارزش‌ها و رسالت خود را به حلّ چالش‌های جامعهٔ ایران یا شیعیان جهان محدود نکرد. انقلاب براساس آموزه‌های اسلامی، از عزّت و اقتدار جهان اسلام پاسداری می‌کرد، دفاع از محرومان و مستضعفان جهان را وظیفهٔ خود می‌دانست، فطرت الهی همهٔ انسان‌ها را مخاطب پیام خود قرار می‌داد و حلّ مشکلات معرفتی و معنوی بشر را رسالت خود می‌دید.

امام‌خمینی ﷺ در نامه‌ای که برای گورباچف ـ آخرین صدر هیئت رئیسهٔ اتحاد جماهیر شوروی ـ نوشت، به اشکالاتی اشاره کرد که در محدود کردن دانش و علم به شناخت حسی یا شناخت عقلی وجود دارد. امام ضمن پیش‌بینی فروپاشی بلوک شرق، از آنان خواست که برای حل همهٔ بحران‌ها، به سوی آموزه‌های اسلام گام بردارند و بدین‌منظور، نخبگان خود را برای فراگیری علوم اسلامی به ایران بفرستند.

برپایی نمازِ جماعت، مراسم مذهبی و جذب قرآن با الفبای سیرلیک در کشورهای بسنوروی باد آور این پیام امام به گورباچف است که با مادی‌گرایی نمی‌توان بشریت را از بحران به در آورد.

انقلاب اسلامی ایران با آرمان‌ها و ارزش‌هایش، تأثیراتی فراتر از مرزهای جهان اسلام به دنبال داشت. بحران‌های معرفتی و معنوی جهان غرب با انقلاب اسلامی و شکل‌گیری جنبش‌های اسلامی فرصت بروز و ظهور یافتند. این انقلاب که مستقل از ارزش‌ها و آرمان‌های جهان غرب شکل گرفت، شاهدی گویا برای حضور تاریخ‌ساز فرهنگ‌های غیرغربی بود. انقلاب اسلامی

۱۳۰

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۰

در شکل‌گیری یا گسترش اندیشه‌های پسامدرن، به‌وجود آمدن رویکرد دینی و معنوی به زندگی اجتماعی در جوامع غربی، از دست رفتن اعتبار ارزش‌ها و آرمان‌های پس از رنسانس و شکل‌گیری نظریه‌های اقول سکولاریسم مؤثر بود.

انقلاب اسلامی ایران راه نوینی را فرا روی کشورهای جهان سوم قرار داد. این مسیر جدید، موقعیت استوار دو قطب سیاسی قرن بیستم را درهم ریخت و قطب‌بندی جدیدی را به جهان تحمیل کرد. جهان غرب پس از پی‌بردن به عمق حادثه و توان تأثیرگذاری انقلاب اسلامی، سلسله اقدامات مستمری برای مقابله با آن انجام داده اما مقاومت ایران اسلامی در برابر هریک از این اقدامات، موقعیت جدیدی را برای جهان اسلام پدید آورده است.

طراحی و اجرای کودتای نوژه و هشت سال جنگ تحمیلی از نخستین تلاش‌هایی بود که برای مقابله با انقلاب اسلامی ایران انجام شد.

اسرای نظامی غیرعراقی در میان اسرای عراقی؛ این نظامیان از سوی سایر کشورها برای تقویت رژیم بعثی صدام ارسال می شدند.

اعتراف رسانه‌های غربی به کمک تسلیحاتی غرب به صدام حسین

جنگ رژیم بعثی عراق علیه ایران با همهٔ جنگ‌های قرن بیستم متفاوت بود. در این جنگ، تمامی کشورهای بلوک شرق و غرب، علیه ایران متحد شده بودند. تسلیحات روسی، آمریکایی، فرانسوی، آلمانی و... و دلارهای نفتی کشورهای عربی در خدمت ارتش عراق قرار داشت که آغازگر جنگ بود، در حالی که ایران برای تهیهٔ ابتدایی‌ترین تجهیزات، از جمله سیم خاردار، تحریم شده بود.

سردشت، شهر قربانی جنگ‌افزارهای شیمیایی غرب

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۱

مقاومت انقلاب اسلامی ایران در دههٔ نخست پیدایش آن نشان داد بلوک شرق، تنها رقیب بلوک غرب نیست و موقعیت جهان اسلام را به عنوان یک قطب فرهنگی تثبیت کرد.

کشورهای غربی در نخستین نظریه‌پردازی‌های خود، فروپاشی بلوک شرق را به شکل‌گیری نظم نوین جهانی بر مدار یک قطب واحد معنا می‌کردند. نظریهٔ «پایان تاریخ» فوکویاما[1] همین معنا را القا می‌کرد. امّا موفقیت انقلاب اسلامی ایران و پیامدهای جهانی‌اش باطل بودن این نظریه را نشان داد. با قبول حضور فرهنگی و تمدنی جهان اسلام، نظریهٔ «جنگ تمدن‌ها» از سوی برخی نظریه‌پردازان غربی، مطرح شد. این نظریه شکل‌گیری قطب‌بندی جدید فرهنگی تمدنی را می‌پذیرفت ولی از یک سو دیگر تمدن‌ها را در عرض تمدن اسلامی قرار می‌داد و جایگاه مهم و منحصر به فرد انقلاب و فرهنگ اسلامی را نادیده می‌گرفت؛ و از سوی دیگر با طرح جنگ تمدن‌ها، رویکرد خصمانهٔ جهان غرب را به جنبش‌های اسلامی، توجیه می‌نمود و از این طریق، هراسی را که پس از جنگ جهانی دوم، نسبت به بلوک شرق وجود داشت، متوجه جهان اسلام می‌کرد.

آموختید که اقتصاد و سیاست جهان غرب در شرایط فعلی ابعاد جهانی پیدا کرده است و به مناطق پیرامونی نیاز دارد. انباشت ثروت جهان در دست جمعی اندک، تنها با فقر و وابستگی اقتصادی و سیاسی انبوه آدمیان امکان‌پذیر است. دنیای غرب، برای رفع نیازهای اقتصادی و سیاسی ناگزیر است با حرکت مستقلی که در جهان اسلام شکل گرفته، مقابله کند و به همین منظور فعالیت‌های زیر را انجام می‌دهد:

نظامیان آمریکایی در عراق و افغانستان

- مقابلهٔ نظامی و سیاسی از طریق حضور مستقیم؛ مانند آنچه در افغانستان و عراق رخ داده است.
- محاصره و تحریم اقتصادی از طریق سازمان‌های بین‌المللی مانند آنچه نسبت به ایران انجام می‌شود.
- تبلیغ معنویت‌های کاذب و سکولار در کشورهای غربی برای پر کردن خلأ معنوی فرهنگ غرب.
- ارائه تصویری خشن و غیرعقلانی از فرهنگ اسلامی از طریق سازماندهی و شکل‌دهی جریان‌های تروریستی وهابی.

۱ـ او فروپاشی بلوک شرق و شوروی سابق و غلبهٔ نظام لیبرال دموکراسی غرب را پایان مبارزات عقیدتی ـ سیاسی بشر می‌پنداشت و نظام لیبرال دموکراسی را محصول نهایی تاریخ بشر می‌دانست که برای آن جایگزین بهتر و مناسب‌تری قابل تصور نیست.

معارف اسلامی و زندگی

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۱۳۲

- ارائه تفسیرهای سکولار از اسلام و حمایت از اسلام آمریکایی در مقابل انقلاب اسلامی
- جنگ رسانه‌ای همه‌جانبه در برابر حرکت فرهنگی جهان اسلام
- ایجاد اختلافات فرقه‌ای و مذهبی برای تضعیف جهان اسلام

استقبال آی‌پک از نصوب نخست‌وزیران فلسطین در سنای آمریکا

اسلام‌هراسی در غرب

تأمل کنید

به نظر شما، جهان اسلام در برابر محدودیت‌هایی که جهان غرب ایجاد می‌کند چه فرصت‌هایی دارد؟ دربارهٔ فرصت‌ها و محدودیت‌های پیش روی جریان بیداری اسلامی تأمل کنید.

۱۳۳

عنوان: جامعه شناسی (۲) | کد: ۱۱۱۲۲۲ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

معارف اسلامی و تاریخ انقلاب

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

تنگاتنگ رزمندگان برای شهادت حکایت می‌کند. بسیاری از بازماندگان این دوران، زنده ماندن خود در جنگ و جاماندن از قافلهٔ همرزمان شهیدشان را خسرانی بزرگ و مهم‌ترین حسرت زندگیشان می‌دانند.

«در جبههٔ سومار بودم. آن حالات معنوی را می‌دیدم. دوستانی که هنگام دعا و راز و نیاز چهره‌هایشان نورانی بود. در خودم احساس کوچکی و حقارت می‌کردم و پیش خود می‌گفتم شهدای آینده اینهایند. آهسته آهسته درس گرفتم. درس انسان شدن و به خدا پیوستن. پس از مدتی، جریان مجروح شدنم پیش آمد. وقتی خانواده برای بردنم از بیمارستان آمدند احساس کردم که دارم از یک دنیای معنوی به یک دنیای مادی می‌روم. دنیا در جلوی چشمم یک ساعت حتی یک دقیقه و یک ثانیه بود. مزهٔ آخرت زیر دندانم بود و هنوز که هنوز است باز هم آن را احساس می‌کنم.»

(بخشی از وصیت‌نامهٔ شهید سید جمال کمالی)

- در همهٔ جنگ‌ها همیشه سربازانی بوده‌اند که با آگاهی کامل از احتمال کشته‌شدن پا به میدان جنگ گذاشته‌اند؛ این سربازان قطعاً انگیزه‌های مهمی مانند دفاع از وطن و پیروزی بر دشمن داشته‌اند. اما شاید نتوان به آسانی سربازانی را یافت که جان‌باختن در راهی که برگزیده‌اند را بخشی از کمال خود بدانند و آن را آرزو کنند.
- خودکشی یک کنش غیرعادی است که از گرایش به مردن به جای زنده ماندن حکایت دارد. گرایشی که برخلاف طبیعت و سرشت انسان است.

■ در جنگ جهانی دوم، هزاران خلبان ژاپنی برای عملیات کامیکازه داوطلب شدند. آنها در این عملیات، هواپیماهایشان را به ناوهای دشمن می‌کوبیدند.

■ با یاد خدا و توکل به او و با گذشت زمان، می‌توان بر دردی که در حال حاضر طاقت‌فرسا و دائمی به نظر می‌رسد، غلبه کرد.

۴۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۵

تفاوت‌های فردی و اجتماعی بسیاری هستند، مشابهت‌های فراوانی نیز دارند؛ مثلاً همهٔ انسان‌ها دارای نیازهای طبیعی و غریزی مشابهی هستند؛ از این رو برای تأمین غذا و سرپناه تلاش می‌کنند، تشکیل خانواده می‌دهند و... . همچنین ویژگی‌های متعالی مانند میل به جاودانگی، کمال‌جویی، سعادت‌طلبی، گرایش به زیبایی، تنفر از ظلم، علاقه به کشف حقیقت مورد توجه همه انسان‌هاست.

لازمهٔ شناخت پدیده‌های اجتماعی، شناخت صحیح و توأمان «تفاوت‌های فردی ـ اجتماعی» و «وجوه مشترک» انسان‌هاست.

■ مراسم عروسی مندائیان در اهواز

■ مراسم عروسی در هندوستان

■ عروسی روستاییان اثر پیتربروگل

یک داستان شش کلمه‌ای که برندهٔ جایزهٔ بهترین داستان خیلی کوتاه جهان شده است:
هیچ حواسم نبود...
دو فنجان ریختم...

(ارنست دانیل اندوه)

گفت‌وگو کنید

وصیت‌نامه‌های شهدای دفاع مقدس یکی از مهم‌ترین منابع برای تفسیر اعمال، افکار و شخصیت شهدای ایرانی است. در کلاس به گروه‌های چند نفره تقسیم شوید و در هر گروه، وصیت‌نامهٔ یکی از شهدای دفاع مقدس را مرور کنید و دربارهٔ انگیزه‌های رزمندگان ایرانی از شهادت‌طلبی با دوستان خود گفت‌وگو کنید.

«خداوندا، ای عزیزا من سال‌هاست از کاروانی به‌جا مانده‌ام و پیوسته کسانی را به سوی آن روانه می‌کنم، امّا خود جا مانده‌ام، امّا تو خود می‌دانی هرگز نتوانستم آنها

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۷

را از یاد ببرم. بیوسته یاد آنها، نام آنها، نه در ذهنم بلکه در قلبم و در چشمم، با اشک و آه یاد شدند.

... عزیزم! من از بی‌قراری و رسوایی جاماندگی، سر به بیابان‌ها گذارده‌ام؛ من به امیدی از این شهر به آن شهر و از این صحرا به آن صحرا در زمستان و تابستان می‌روم... مرا به خودت متصل کن... مرا به قافله‌ای که به سویت آمدند متصل کن. معبود من، عشق من و معشوق من، دوستت دارم. بارها تو را دیدم و حس کردم، نمی‌توانم از تو جدا بمانم. پس است، پس. مرا ببذیر، امّا آن‌چنان که شایسته تو باشم.»

برشی از وصیت‌نامه سردار پرافتخار اسلام شهید حاج قاسم سلیمانی

جامعه‌شناسی تفسیری

تبیین در حاشیهٔ تفسیر

در قرن نوزدهم میلادی برخی از متفکران اجتماعی آلمانی از جمله ویلهلم دیلتای و ماکس وبر، مدعی شدند که هرچند جهان اجتماعی همانند جهان طبیعی، نظم و قواعد خاصی دارد امّا انسان‌ها مانند موجودات طبیعی نیستند و پدیده‌های اجتماعی نیز با پدیده‌های طبیعی تفاوت دارد. ماکس وبر معتقد بود کنش اجتماعی، معنادار است و پدیده‌های معنادار را نمی‌توان همانند پدیده‌های طبیعی، از طریق حواس مطالعه کرد، بلکه باید معنای آنها را فهمید. وبر با اینکه فهمیدن را برای درک معنای پدیده‌های اجتماعی ضروری می‌دانست، امّا از آنجا که هنوز علم را به علم تجربی محدود می‌دانست، معتقد بود آنچه جامعه‌شناسان از مطالعه پدیده‌ها می‌فهمند باید با روش تجربی اثبات شود وگرنه ارزش علمی ندارد. از این رو تفهم را روش مستقلی برای علوم انسانی نمی‌دانست بلکه آن را مقدمه و پیش‌نیازی برای روش علمی که همان روش تجربی بود، می‌انگاشت. به همین دلیل، وبر جامعه‌شناسی خود را تفهمی ـ تبیینی معرفی می‌کرد. از نظر او جامعه‌شناس، فقط می‌تواند آرمان‌ها و ارزش‌های اجتماعی را توصیف کند؛ امّا نمی‌تواند دربارهٔ آرمان‌ها و ارزش‌ها که پدیده‌های نامحسوس و غیرتجربی‌اند، داوری علمی کند. مثلاً جامعه‌شناس می‌تواند برای مدتی با اعضای یک گروه سیاسی زندگی کند و از این راه، عقاید و ارزش‌های آنها را بفهمد و توصیف کند، امّا نمی‌تواند درباره درست یا غلط بودن این عقاید و ارزش‌ها داوری کند و به نقد یا اصلاح آنها بپردازد؛ زیرا از نظر وبر با این کار جامعه‌شناس از دایره علم خارج می‌شود یا با نام علم، کار غیرعلمی می‌کند.

۲۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۸

منزلت علم

در اسلام، علم از مهم‌ترین ارزش‌هاست. در قرآن کریم از علم به‌عنوان هدف آفرینش یاد شده است؛ علم، علت برتری انسان بر فرشتگان معرفی گردیده و انسان به سبب علم، خلیفهٔ خداوند در زمین شده است.

قرآن کریم کتاب علم است. پیامبران نیز برای تعلیم و تربیت آدمیان مبعوث شده‌اند. علم مراتب و انواعی دارد و یادگیری همهٔ علوم، ارزش یکسانی ندارد. آموختن برخی علوم مانند سحر، در اسلام منع شده و در مقابل، یادگیری برخی علوم، لازم و ضروری دانسته شده است. درواقع، مسلمانان به آموختن علم نافع تشویق شده‌اند و از یادگیری علمی که فایده‌ای نداشته باشد، منع گردیده‌اند. آیا می‌دانید علم نافع چه نوع علمی است؟

دانش آشکارترین وسیلهٔ عزت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی، توانایی است. دنیای غرب به برکت دانش خود بود که توانست برای خود ثروت و نفوذ و قدرت دویست ساله فراهم کند و با وجود تهیدستی در بنیان‌های اخلاقی و اعتقادی، با تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب‌مانده از کاروان علم، اختیار سیاست و اقتصاد آنها را به‌دست گیرد. ما به سوءاستفاده از دانش مانند آنچه غرب کرد، توصیه نمی‌کنیم. اما مؤکداً به نیاز کشور به جوشاندن چشمه دانش در میان خود اصرار می‌ورزیم. اکنون نزدیک به دو دهه است که رستاخیز علمی در کشور آغاز شده است. دستاوردهای دانش و فنّاوری ما در این مدت ما را به رتبهٔ شانزدهم در میان بیش از دویست کشور جهان رسانید و مایه شگفتی ناظران جهانی شد. امّا آنچه می‌خواهم بگویم این است که این راه طی شده، با همهٔ اهمیتش فقط یک آغاز بوده است و نه بیشتر. ما هنوز از قله‌های دانش جهان بسیار عقبیم؛ باید به قله‌ها دست یابیم. باید از مرزهای کنونی دانش در مهم‌ترین رشته‌ها عبور کنیم. اینجانب همواره به دانشگاه‌ها و دانشگاهیان و مراکز پژوهشی و پژوهندگان، گرم و قاطع و جدّی در این باره تذکّر و هشدار و فراخوان داده‌ام، ولی اینک مطالبه عمومی من از شما جوانان آن است که این راه را با احساس مسئولیت بیشتر و هجوم یک جهاد در پیش گیرید.

بیانیه گام دوم انقلاب

۹۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۴

هم‌اندیشی کنید

فقه اسلامی

ـ مسلمانان را موظف به مدارا با یکدیگر می‌کند.

ـ مسلمانان را موظف به مدارا با تمام مردم جهان که زندگی صلح‌آمیز دارند، می‌داند؛ یعنی مسلمانان نباید با مردم دنیا درگیر شوند.

ـ مسلمانان را موظف به مقاومت در برابر تهاجم به مرزهای جهان اسلام می‌داند.

ـ مسلمانان را موظف به تحقق و گسترش عدالت در جوامع خود و همچنین دفاع از مظلومان و ستم‌دیدگان جهان می‌داند؛ یعنی مسلمانان باید بدون درنظر گرفتن نژاد و زبان و مذهب، از مظلوم دفاع کنند.

چگونه می‌توان از این ظرفیت فقهی جهان اسلام برای مواجههٔ صحیح مسلمانان با مسئلهٔ فلسطین و حل آن بهره گرفت؟

دو انقلاب در یک قرن

فقه شیعه در ایران همواره نقش مهمی در تعیین نوع رابطهٔ مردم با قدرت‌های داخلی و خارجی داشته و در قرن بیستم توانسته است نظریات لازم برای دو انقلاب اجتماعی را پدید آورد: انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی.

۶۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۸

در آغاز قرن بیستم، میرزای نائینی با توجه به واقعیت‌های اجتماعی ایران با استفاده از فقه، نظام مشروطه را تبیین کرد و امام خمینی ﷺ با توجه به شرایط اجتماعی پایان قرن بیستم، مسئلهٔ ولایت فقیه و انقلاب اسلامی را طرح نمود. مقبولیت و مرجعیت علم فقه در فرهنگ عمومی جامعهٔ ایران موجب شد که بر اساس این دو نظریهٔ فقهی، دو انقلاب اجتماعی در یک قرن در جامعهٔ ایران شکل بگیرد.

فقه شیعه جامعه‌ای را مطلوب می‌داند که دارای دو ویژگی است: اول اینکه روابط و ساختارهای آن با مشارکت و همراهی مردم، عادلانه باشد؛ دوم اینکه حاکمان و کارگزاران جامعه نیز عالم به عدالت و عمل‌کننده به آن باشند؛ یعنی عالم و عادل باشند.

میرزای نائینی در آغاز قرن بیستم و در شرایط آن روز جامعهٔ خود، معتقد بود که ما نمی‌توانیم ویژگی دوم جامعهٔ مطلوب را ـ که مستلزم تغییر نظام پادشاهی است ـ تحقق ببخشیم ولی می‌توانیم ویژگی اول چنین جامعه‌ای را محقق کنیم تا مردم از طریق مجلس، سازمان‌ها و ساختارهای اجتماعی را به گونه‌ای عادلانه شکل دهند.

مطابق این نظریه، مشروطه که مجلس را برقرار می‌سازد، گرچه نظام مطلوب در زمان غیبت امام معصوم نیست، ولی بهترین نظام ممکن در شرایط موجود آن روزگار است.

میرزای نائینی در این نظریه، بر حمایت مردم از تشکیل مجلس در نظام مشروطه، تأکید می‌کند. از نظر او مشروطه به معنای مشروط کردن حاکمان و حکومتی است که در چارچوب مقررات عادلانهٔ مجلس عمل کند؛ یعنی مردم در مشروطه با کمک مجلس شورا، ویژگی اول نظام اسلامی را محقق کردند.

میرزاحسین نائینی (۱۲۷۵ـ ۱۳۵۴ هـ. ق) از نخستین اندیشمندانی است که دربارهٔ لزوم قانون اساسی در دولت اسلامی سخن گفته است. کتاب تنبیه‌الامه و تنزیه‌المله از آثار اوست.

در پایان قرن بیستم، امام خمینی ﷺ در ادامهٔ تلاش و مبارزه برای تشکیل جامعهٔ مطلوب به این نتیجه رسید که مردم ایران می‌توانند با مشارکت و حضور فعال خود، جامعه‌ای ایجاد کنند که هر دو ویژگی جامعهٔ مطلوب را داشته باشد؛ یعنی هم قوانین آن عادلانه باشند و هم مجریان این قوانین از دو شرط علم و عدالت برخوردار باشند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۹

مردم در این جامعه از طریق مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان در تحقق بخشیدن به نظام مطلوب در عصر غیبت مشارکت می‌کنند.
مجلس شورای اسلامی با مشارکت نمایندگان مردم موظف است شرط اول را محقق کند. مجلس خبرگان نیز موظف است شرط دوم را تحقق بخشد؛ یعنی رهبر جامعه را بر اساس معیارهای اسلامی شناسایی و معرفی کند و بر عملکرد او نظارت نماید.

جوامع اسلامی می‌توانند بنا به شرایط متفاوت فرهنگی و تاریخی خود، الگوهای متنوعی از نظام‌های سیاسی و اجتماعی اسلامی را پدید آورند. الگوی مشروطهٔ میرزای نائینی و الگوی انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی امام خمینی رحمه‌الله در اوایل و اواخر قرن بیستم از تلاش‌های نظری و عملی فقه سیاسی ـ اجتماعی شیعه در ایران است. فقه اهل سنت نیز این امکان را دارد که نظام‌های سیاسی و اجتماعی اسلامی متناسب با خود را پدید آورد. جهان اسلام با استفادهٔ مناسب از این ظرفیت می‌تواند از هویت اسلامی خویش پاسداری کند.

«شکی نیست که قیام ملت‌ها، بسته به اقتضائات جغرافیایی، تاریخی، سیاسی و فرهنگی در هر کشوری دارای مختصات منحصر به فرد است و نمی‌توان جیزی را که ۳۰ سال پیش در انقلاب اسلامی در ایران واقع شد، عیناً در مصر یا تونس یا هر کشور اسلامی دیگر انتظار داشت. لیکن مشترکاتی هم وجود دارد. تجربیات هر ملتی می‌تواند برای ملت‌های دیگر به کار آید. ... علمای دین و الازهر شریف که سوابق درخشان آنان زبانزد است، نقش خود را کاملاً برجسته کنند. مردمی که قیام خود را از مسجد و نمازجمعه آغاز می‌کنند و شعار الله اکبر می‌دهند، از علمای دین توقع بیشتری دارند.
بوق‌های تبلیغاتی دشمن مانند همیشه فریاد خواهند کرد که ایران می‌خواهد دخالت کند، می‌خواهد مصر را شیعه کند، می‌خواهد ولایت فقیه را به مصر صادر کند و می‌خواهد و می‌خواهد و ... این دروغ‌ها را می‌گویند تا ملت‌های ما را از یکدیگر جدا و از کمک به یکدیگر محروم کنند. مزدوران آنها هم آن را تکرار می‌کنند.»

(بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی خطاب به مردم مصر و تونس)

«و شما ای مستضعفان جهان و ای کشورهای اسلامی و مسلمانان جهان، به پا خیزید و خود و طبقات متعهد، زمام امور را به دست گیرید و همه در زیر پرچم پر افتخار اسلام مجتمع شوید و به سوی یک دولت اسلامی با جمهوری‌های آزاد و مستقل به پیش روید که با تحقق آن، همهٔ مستکبران جهان را به جای خود خواهید نشاند و همهٔ مستضعفان را به امامت و وراثت ارض خواهید رساند. به امید آن روز که خداوند تعالی وعده فرموده است.»

(امام خمینی رحمه‌الله، وصیت‌نامه سیاسی ـ الهی)

۶۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۰

گفت‌وگو کنید

نیکی کدی، پژوهشگر آمریکایی، با توجه به دو انقلابی که طی یک قرن، یعنی قرن بیستم، در ایران واقع شده، مقاله‌ای دربارهٔ ایران با این عنوان نوشته است: «چرا ایران کشوری انقلابی است؟»
دربارهٔ این پرسش گفت‌وگو کنید.

ویژگی‌ها و ظرفیت‌های علوم اجتماعی جهان اسلام

بخوانیم و بدانیم

علوم اجتماعی در جهان اسلام به سطوح توجیهی و انتقادی محدود نمی‌شود بلکه سطوح توصیفی و تبیینی هم دارد. فارابی واقعیت‌های اجتماعی را پدیده‌هایی می‌داند که با آگاهی و ارادهٔ انسان‌ها ایجاد می‌شوند. به همین سبب، او علم مدنی را در مقابل علومی قرار می‌دهد که موضوع آنها مستقل از ارادهٔ انسان‌ها وجود دارد.

علّامه طباطبایی با طرح مسئلهٔ اعتباریات، تعریف دقیق‌تری از موضوع علوم اجتماعی ارائه کرده است. او از دو سطح عقل نظری و عقل عملی سخن می‌گوید: **عقل نظری** به شناخت «هست»ها می‌پردازد و به کمک حس و با روش تجربی، هستی‌های طبیعی را می‌شناسد. همچنین با استدلال عقلی، احکام ریاضی و منطقی را درمی‌یابد و علوم طبیعی، ریاضی و فلسفه (متافیزیک) را شکل می‌دهد.

عقل عملی، بایدها و نبایدها و احکام ارزشی را می‌شناسد و دربارهٔ ارزش‌های فردی و اجتماعی داوری می‌کند؛ مثلاً عدالت را خوب و ظلم را بد ارزیابی می‌کند.

از نظر علّامه طباطبایی، عقل عملی به انسان در انجام عملش یاری می‌رساند و در این مسیر پدیده‌هایی را ایجاد می‌کند که در علوم اجتماعی بررسی می‌شوند. او چنین پدیده‌هایی را که با قرارداد و اعتبار عقل عملی ایجاد می‌شوند «**اعتباریات**» می‌نامد؛ مانند گروه، خانواده، قانون و جامعه. اعتباریات دو ویژگی دارند: به خواست و ارادهٔ انسان به وجود می‌آیند؛ دارای آثار و پیامدهای قراردادی هستند.

عالمان مسلمان در دوران معاصر در توصیف و تبیین وضعیت کنونی جهان اسلام مطالب زیادی نوشته‌اند. آنها پس از آشنایی با علوم اجتماعی جهان متجدد، برای شناخت مسائل اجتماعی از نظریات جدید هم کمک گرفته‌اند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۱

انسان‌ها اغلب خدمت به همنوعان، رعایت مقررات، احترام به پدر و مادر، راستگویی و امانت‌داری را خوب و پسندیده می‌دانند و خیانت، دروغ‌گویی، ظلم، رشوه و دزدی را ناپسند و ناروا می‌شمارند. به نظر شما، آیا مردم همواره مطابق آنچه خوب می‌دانند، عمل می‌کنند یا گاهی برخی رفتارهایشان برخلاف ارزش‌ها و هنجارهایی است که از آنها طرف‌داری می‌کنند؟ ارزش‌هایی که مردم یک جامعه از آن جانب‌داری می‌کنند و رعایت آن را لازم می‌دانند اما در عمل ممکن است آن را نادیده بگیرند، «**فرهنگ آرمانی**[1]» نامیده می‌شود. آن بخش از فرهنگ که مردم به آن عمل می‌کنند، «**فرهنگ واقعی**» نام دارد.

مرز و محدودهٔ فرهنگ آرمانی و فرهنگ واقعی بر اساس عمل مردم تغییر می‌کند. هر اندازه مردم مطابق آرمان‌ها و ارزش‌ها عمل کنند، به همان اندازه، آرمان‌ها وارد فرهنگ واقعی می‌شوند اما اگر مردم به آرمان‌ها و ارزش‌هایی که رعایت آنها در فرهنگ آرمانی لازم دانسته می‌شود عمل نکنند، فرهنگ واقعی از فرهنگ آرمانی فاصله می‌گیرد.

■ شهید پیروز مرادی (معلم هنرمند و از رزمندگان مقاومت ۴۵ روزهٔ خرمشهر) و همرزمانش جلوی مسجد جامع خرمشهر

■ محل شهادت شهید رسول حیدری اولین شهید ایرانی در یوسنی و هرزگوین سال ۷۲

برنامه‌ریزان فرهنگی در هر جامعه تلاش می‌کنند که از طریق تعلیم و تربیت، زمینهٔ تحقق هرچه بیشتر فرهنگ آرمانی و ورود آن به قلمرو فرهنگ واقعی را فراهم کنند.

۱ـ آرمان‌ها و قلمرو آرمانی همان نظام معیار فرهنگ است که بسیاری کم و بیش به آن عمل می‌کنند و برخی هم آن را مراعات نمی‌کنند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۴

با توجه به متن، تصویری مناسب با این قسمت تهیه نمایید.

■ زهرا نعمتی، دارنده مدال طلا در مسابقات جهانی پارالمپیک و نخستین زن ورزشکار ایرانی که موفق شد در کنار ورزشکاران سالم، جواز رقابت در المپیک را نیز کسب کند.

سه بُعد هویت ما از یکدیگر جدا نیستند بلکه با هم تعامل یا ارتباط متقابل و دو سویه دارند و بر یکدیگر اثر می‌گذارند؛ بدن ما مجرای ارتباط ما با طبیعت و بخشی از آن محسوب می‌شود. نقش و عضویت اجتماعی ما نیز مجرای ارتباط ما با جامعه و بخشی از آن به حساب می‌آید.
آیا می‌توانید بگویید هرکدام از مثال‌های زیر نشانگر کدام‌یک از این رابطه‌هاست؟

- ترشح بیش از اندازهٔ غدهٔ تیروئید موجب عصبانی شدن انسان‌ها می‌شود.
- برخی بیماری‌های جسمانی به‌کمک قوای روانی درمان می‌شوند.[1]
- یک انسان با تقوا، جهانی را تغییر می‌دهد. (امام خمینی رحمه‌الله)
- جوان مؤمن امیدوار پرتلاش پرانگیزهٔ دانش دوست، موفق خواهد شد.
- شرافت و وقار و سلحشوری از ویژگی‌های صحرانشینان است.[2]
- جهان اجتماعی مانع شکوفایی برخی اخلاقیات می‌شود.

تا اینجا با ابعاد مختلف هویت و تعامل آنها با یکدیگر آشنا شدید. ولی پرسش این است که هویت فردی و اجتماعی ما چگونه با یکدیگر سازگار می‌شوند؟ آیا هر نوع هویت اجتماعی با هر نوع هویت فردی سازگار است؟

۱ـ در هر کاری که ارادهٔ آدمی برای انجام آن قوی باشد، بدن دچار ضعف و ناتوانی نمی‌شود. (امام صادق علیه‌السلام)
۲ـ ابن خلدون در کتاب «مقدمه»، در بیان تفاوت میان شهرنشینان و بادیه‌نشینان، چنین صفاتی را برای صحرانشینان برشمرده است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۵

■ مسابقات سالانه «مستر المپیا» یکی از مهم‌ترین مسابقات نمایشی است که با فیگور گرفتن روی استیج (صحنه نمایش) انجام می‌پذیرد. از پایان قرن ۱۹ جریان فکری با رویکردی اساطیری شکل گرفت که زیبایی، تناسب و بروزش، بالنگی و بدن عاملی برای ستایش و تمجید قلمداد می‌شد.

■ برگزاری مسابقات بین‌المللی زیبایی و نمایشگاه‌های تن، از توجه و تمرکز فرهنگ غرب بر بُعد جسمانی هویت حکایت می‌کند.

مقایسه کنید

به کمک دبیر خود، اخلاق ورزشکاران فرهنگ اسلام (اخلاق پهلوانی) را با اخلاق ورزشکاران فرهنگ متجدد (اخلاق قهرمانی) مقایسه کنید.

■ نشدنی نیست غلامرضا تختی در موزه «ساما» امریکا که در آن تختی با یک دست نشان داده شده تا بادآور مبارزه جوانمردانه او باشد. وقتی تختی متوجه شد پای متوجه آسیب‌دیده هرگز به سمت پای معدوم حریف نرفت.

■ نهن کردن سجاده بر روی تشک کشتی و به جا آوردن نماز شکر پس از قهرمانی از جمله مراسم آیینی کشتی قهرمانی است.

پیشتر و بدانیم

مجموعهٔ مستند «بر سکوی افتخار» روایت زندگی شهدای ورزشکار است. برای آشنایی پیشتر با اخلاق پهلوانی، قسمتی از این مجموعه باعنوان «پهلوان کوچولو» را که در آن شهید سعید طوفانی معرفی شده، ببینید.

۳۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۷

ایران سرزمینی است که بیش از هفت هزار سال قدمت دارد. در این سرزمین، همواره اقوام مختلفی زندگی کرده‌اند. هویت ایرانی قبل از ظهور اسلام، هویتی توحیدی، دینی و در مواردی آمیخته با اساطیر بود. روایتی از این هویت را در شاهنامهٔ فردوسی می‌توان دید.

پیش از اسلام، اقوام مختلف ایرانی با آنکه هویت‌های قومی متفاوتی داشتند، در عقاید و ارزش‌های زرتشتی که با باورهای اساطیری درآمیخته بود، مشترک بودند و بر این اساس، هویت فرهنگی واحدی پیدا کرده بودند.

ایرانیان پس از آشنایی با اسلام، عناصر مشرکانه و اساطیری خود را کنار گذاشتند، به تفسیر توحیدی از هویت خویش دست یافتند و با پذیرش عقاید و ارزش‌های اسلامی، ایران به جهان اسلام ملحق گردید و هویت ایرانی بخشی از هویت جهان اسلام شد.

فارسی دَری از دیرباز به‌عنوان زبان سیاسی دربار ایران، زبان رسمی مشترک اقوام مختلفی بود که در سرزمین پهناور ایران زندگی می‌کردند. این زبان به‌دلیل مشارکت فعال ایرانیان در حیات فکری جهان اسلام، از محدودهٔ زبان سیاسی مشترک اقوام ایرانی فراتر رفت و به عنوان زبان دوم جهان اسلام نیز مرزهای امپراتوری‌های گورکانی و عثمانی را در نوردید و در مناطق مختلف جهان اسلام، از هندوستان و تبت تا آسیای صغیر و شبه جزیرهٔ بالکان، گسترش یافت. فردوسی، مولوی، سعدی، حافظ و دیگر حکیمان و شاعران ایرانی خدمات بی‌نظیری انجام دادند که موجب گسترش زبان فارسی در جهان اسلام شد. ایرانیان مسلمان معارف و هنرهایی تولید کردند که مسلمانان برای دستیابی به آنها نیازمند آموختن زبان فارسی بودند.

ما باید برای رواج زبان فارسی در دنیا و گسترش جغرافیای آن تلاش کنیم تا این زبان در موضع قدرت قرار بگیرد و بتواند بخش علمی از مدیریت کشور عالم را که با خود به همراه دارد، به دنیا ارائه دهد.

ملت ما باید به حالی برسد که دانش پژوهان عالم برای اینکه به قله‌های علم دست پیدا کنند، مجبور باشند زبان فارسی یاد بگیرند. برای پنجاه سال آینده برنامه ریزی کنید و هدف را این قرار بدهید که کشور شما یکی از مراجع عمده و درجه اول علمی دنیا بشود، به طوری که اگر کسی بخواست با تازه‌های دانش آشنا شود، مجبور باشد زبان علی شما را یاد بگیرد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۹

در نخستین رویارویی‌ها، قدرت سیاسی و نظامی جوامع غربی، جوامع اسلامی را به خودباختگی فرهنگی دچار ساخت و این امر سبب شد، تصویری که شرق‌شناسان و تاریخ‌نگاران غربی از هویت جوامع اسلام القا می‌کردند، در بین جوامع اسلامی و از جمله در جامعهٔ ایران رواج پیدا کند.

در دیدگاه مستشرقان[1]، هویت فرهنگی جوامع اسلامی، توحیدی یا اساطیری نیست، بلکه دنیوی است. این هویت در قالب عناوین قوم‌گرایانه و ناسیونالیستی[2] به ابعاد تاریخی و جغرافیایی محدود می‌شود و امت و ملت اسلامی را به اقوام مختلف، نظیر ترک و عرب و فارس، تقسیم می‌کند.

■ تابلو فرش ایرانی با موضوع وحدت مسلمانان که در آن اقوام و ملل مختلف مسلمانان را نشان می‌دهد؛ همگی به سمت خانه کعبه و آیه «واعتصموا بحبل الله جمیعاً و لاتفرقوا» دست بلند کرده‌اند و بالاتر از پرچم کشورهای مسلمان، آیه «هذا امتکم امةً واحدةً» نقش بسته است.

■ تمبر منتشر شده در مصر با پرچم کشورهای عربی با نوشتهٔ «جامعة الدول العربیة»

اقوام ایرانی به لحاظ آب و خاک و نسبت، عزت خودشان را در ایران آزاد و سربلند مشاهده می‌کنند. ملت ایران یکپارچه است. دارای آرمان است. هر قومی از اقوام ایرانی باید در جهت پیشرفت علمی و تحقق آرمان‌های ملی و اسلامی گام بردارد. تنوع اقوام در کشور بزرگ و سرافرازمان یک فرصت است.

متفکران ایرانی از دههٔ سی شمسی به بعد، در نقد رویکرد تقلیدی به فرهنگ غرب و هویت‌های کاذبی که از این طریق ساخته شده بود، کتاب‌های متعددی تدوین کردند که غرب‌زدگی، بازگشت به خویشتن، خدمات متقابل اسلام و ایران و همچنین فطرت از جملهٔ آنهاست.

۱. مستشرقان یا شرق‌شناسان به جمعی از محققان غربی گفته می‌شود که از منظر فرهنگ غرب و با اهداف و مواضع غربی، جوامع شرقی و میراث فرهنگی آنها را مطالعه می‌کنند.

۲. ناسیونالیسم به مجموعه‌ای از باورها و نمادها گفته می‌شود که دلبستگی و تعلق خاطر به ملت و عناصر تشکیل دهنده آن از قبیل سرزمین، نژاد، قوم و زبان را اصل قرار می‌دهد و صرفاً تعلق خاطر به چنین عناصری، آرمان اساسی انسان‌ها محسوب می‌شود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۱

گفت‌وگو کنید

امروزه رسانه‌ها و فضای مجازی با عبور از مرزهای جغرافیایی، سیاسی و فرهنگی جوامع، تعامل فرهنگی را از سطح محفلان و مولدان فرهنگی به عموم کاربران و مصرف‌کنندگان فرهنگی منتقل کرده است و از سوی دیگر تعامل فرهنگی را از سطح نمادها و هنجارها به عمق عقاید و ارزش‌ها می‌کشاند. بدین‌وسیله عقاید، ارزش‌ها و فرهنگ‌های توحیدی، اسطوره‌ای و دنیوی با کمیت و کیفیت نابرابر در دسترس همه قرار می‌گیرند و بدین ترتیب رسانه‌ها و فضای مجازی عرصهٔ مهم‌ترین منازعه هویتی می‌شوند.

فضای مجازی چه فرصت‌ها و تنگناهایی برای ساماندهی درست این منازعه هویتی دارد؟ ما برای پاسداری از هویت فرهنگی خود چه ظرفیت‌های بالقوه و بالفعلی داریم؟ برای حفظ و بسط هویت فرهنگی خودمان در سطح فردی و اجتماعی (محلی و ملّی) منطقه‌ای و جهانی چه نکاتی داریم؟ شما چه پیشنهاداتی دارید؟

انقلاب اسلامی چه تأثیری بر هویت ایرانی دارد؟

انقلاب‌ها از مهم‌ترین تحولات در هر جامعه‌ای محسوب می‌شوند. یکی از مهم‌ترین بحث‌ها دربارهٔ هر انقلاب، دستاوردها و پیامدهای آن است. پیامدهای انقلاب را به شیوه‌های مختلفی دسته‌بندی می‌کنند؛ مثلاً پیامدهای کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت، یا پیامدهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی. یکی از مهم‌ترین پیامدهای انقلاب، تحولات هویتی است. انقلاب اسلامی چه تأثیری بر هویت ایران و ایرانی داشته و تأثیرات هویتی آن بر جهان چه بوده است؟

■ آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران با آرمان‌های انقلاب فرانسه و روسیه متفاوت است. انقلاب ۱۹۱۷ روسیه با شعار زنان، صلح، زمین به سرنگونی روسیه تزاری و برپایی اتحاد جماهیرشوروی سوسیالیستی انجامید. شعار انقلاب فرانسه آزادی، برابری و برادری بود و به تغییر نظام سلطنتی به جمهوری منجر شد. با انقلاب اسلامی ایران، نظام شاهنشاهی به جمهوری اسلامی تغییر یافت.

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۲

بخوانیم و بدانیم

برقراری روابط پایدار میان اعضای جامعه، نیازمند مکان و سرزمین است. مکان، زمینهٔ ارتباط افرادی را که عقاید و ارزش‌های مشترک دارند، فراهم می‌آورد. به‌همین دلیل برای مردمی که با هم زندگی می‌کنند، سرزمین یا وطن، ارزشی متفاوت از سایر مکان‌ها پیدا می‌کند و احساس خاصّی در آنها به وجود می‌آورد، به گونه‌ای که گاه دفاع از آن را تا پای جان وظیفهٔ خود می‌دانند. سرزمین، بُعد جغرافیایی هویت جامعه را می‌سازد. افرادی که مدت زیادی با هم زندگی کرده‌اند، سرگذشت و سرنوشت مشترکی پیدا می‌کنند که به صورت خاطرهٔ جمعی و مشترک درمی‌آید و از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابد. این خاطره در گذر زمان، متراکم و مستحکم می‌شود و بُعد تاریخی هویت جامعه را می‌سازد.

انقلاب اسلامی ایران حاصل یک قرن مقاومت هویت اسلامی ـ ایرانی جامعهٔ ما در برابر هجوم فرهنگی، سیاسی و اقتصادی غرب بود. بازگشت ایران به اسلام، صرفاً بازگشت به هویت تاریخی و جغرافیایی نبود بلکه بازگشت به هویت توحیدی و معنوی خویش بود.

جامعهٔ ایران به رهبری امام خمینی‌ﷺ و با تکیه بر آموزه‌های قرآن و اهل بیت ﷺ به هویت اسلامی خود بازگشت؛ تاریخ و جغرافیای خود را ذیل آسمان معنوی توحید قرار داد و به این ترتیب از مرزهای جامعهٔ ایمانی خود و در برابر جهانی که در مقابل او صف کشیده بود، به مدت هشت سال دفاع کرد. این مقاومت، در عرصه‌های مختلف تا امروز ادامه یافته است.

۶۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۳

جامعهٔ ایران با بازگشت به هویت اسلامی خود، که هویتی مستقل، فعّال و اثرگذار است، به قلب تپندهٔ بیداری اسلامی[1] تبدیل شد. اینک جوامع اسلامی دیگر با الهام گرفتن از انقلاب اسلامی ایران، هویت خود را بیرون از تصاویری که فرهنگ غربی القا می‌کرد، جست‌وجو می‌کنند و به این ترتیب، اسلام به‌عنوان یک قطب فرهنگی[2] جدید در جهان ظاهر می‌شود. انقلاب اسلامی ایران افق‌های جدیدی را به روی اندیشمندان جهان غرب نیز گشوده و نظریه‌پردازان غربی را که طی قرن بیستم، دنیوی شدن همهٔ فرهنگ‌ها را سرنوشت مشترک و حتمی بشریت می‌دانستند، به تأمّل در نظریات پیشین خود و بازبینی آنها فراخوانده است.

انقلاب پرشکوه ملت ایران که بزرگ‌ترین و مردمی‌ترین انقلاب عصر جدید است، تنها انقلابی است که یک جلّهٔ پرافتخار را بدون خیانت به آرمان‌هایش پشت سر نهاده و در برابر همهٔ وسوسه‌هایی که غیرقابل مقاومت به نظر می‌رسیدند، از کرامت خود و اصالت شعارهایش صیانت کرده است. شعارهای جهانی و فطری این انقلاب دینی یعنی آزادی، اخلاق، معنویت، عدالت، استقلال، عزت، عقلانیت و برادری هیچ یک به یک نسل و یک جامعه مربوط نیست تا در دوره‌ای بدرخشند و در دوره‌ای دیگر افول کنند. هرگز نمی‌توان مردمی را تصور کرد که از این چشم‌اندازهای مبارک دل‌زده شوند. هرگاه دل‌زدگی پیش آمده، از روی‌گردانی مسئولان از این ارزش‌های دینی بوده است و نه از پایبندی به آنها و کوشش برای تحقق آنها ... انقلاب اسلامی ملّت ایران قدر نعمت اما مهربان و باگذشت و حتی مظلوم بوده است. در هیچ معرکه‌ای حتّی با صدام و آمریکا گلوله اول را شلیک نکرده و در همه موارد، پس از حمله دشمن از خود دفاع کرده و البته ضربت متقابل را محکم فرود آورده است. با صراحت و شجاعت در برابر زورگویان و گردنکشان ایستاده و از مظلومان و مستضعفان دفاع کرده است. این جوانمردی و مروت انقلابی، این صداقت و صراحت و اقتدار، این دامنه عمل جهانی و منطقه‌ای در کنار مظلومان جهان، مایه سربلندی ایران و ایرانی است و همواره چنین باد.

■ بر گرفته از بیانیه گام دوم انقلاب رهبر انقلاب اسلامی

۱ـ بیداری اسلامی، مقاومت‌هایی به منظور حفظ عزت و استقلال جهان اسلام در برابر تهاجم و سلطهٔ فرهنگ غرب است که ریشه در فرهنگ اسلامی دارد.
۲ـ کانون یا مرکزی که مردم جهان برای پاسخ به پرسش‌ها و نیازهای خود به‌ویژه پرسش‌های معرفتی و معنوی به آن رو می‌آورند.

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۴

شهید قاسم سلیمانی از تربیت‌یافتگان انقلاب اسلامی بود که عمری را به جهاد مخلصانه در راه خدا و دفاع از مظلومان و مستضعفان جهان گذراند. او از چهره‌های محبوب ایرانیان و آزادی‌خواهان جهان بود که به دستور مستقیم رئیس‌جمهور آمریکا در کشور عراق به شهادت رسید. وداع مردم عراق و ایران با ایشان که یکی از بزرگ‌ترین بدرقه‌های جهان بود و برگزاری صدها مراسم نکوداشت و راه‌پیمایی‌های اعتراضی و پرخروش در ده‌ها کشور جهان برای خون‌خواهی و انتقام ایشان، جلوه‌ای باشکوه از امتداد فرهنگی انقلاب اسلامی در منطقه و جهان بود.

■ پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، کشورهای جهان را به دو دستهٔ دارای سلاح هسته‌ای و فاقد این نوع سلاح تقسیم کرد و مطابق آن اعضای دائم شورای امنیت به‌طور رسمی صاحب سلاح هسته‌ای شدند.

■ با اینکه در هیچ سند بین‌المللی، سطری دربارهٔ تحریم‌های دارویی نوشته نشده است امّا در عمل، تحریم‌های دارویی، بیماران خاص ایرانی را با مشکلات جدی مواجه کرده است.

تحلیل کنید

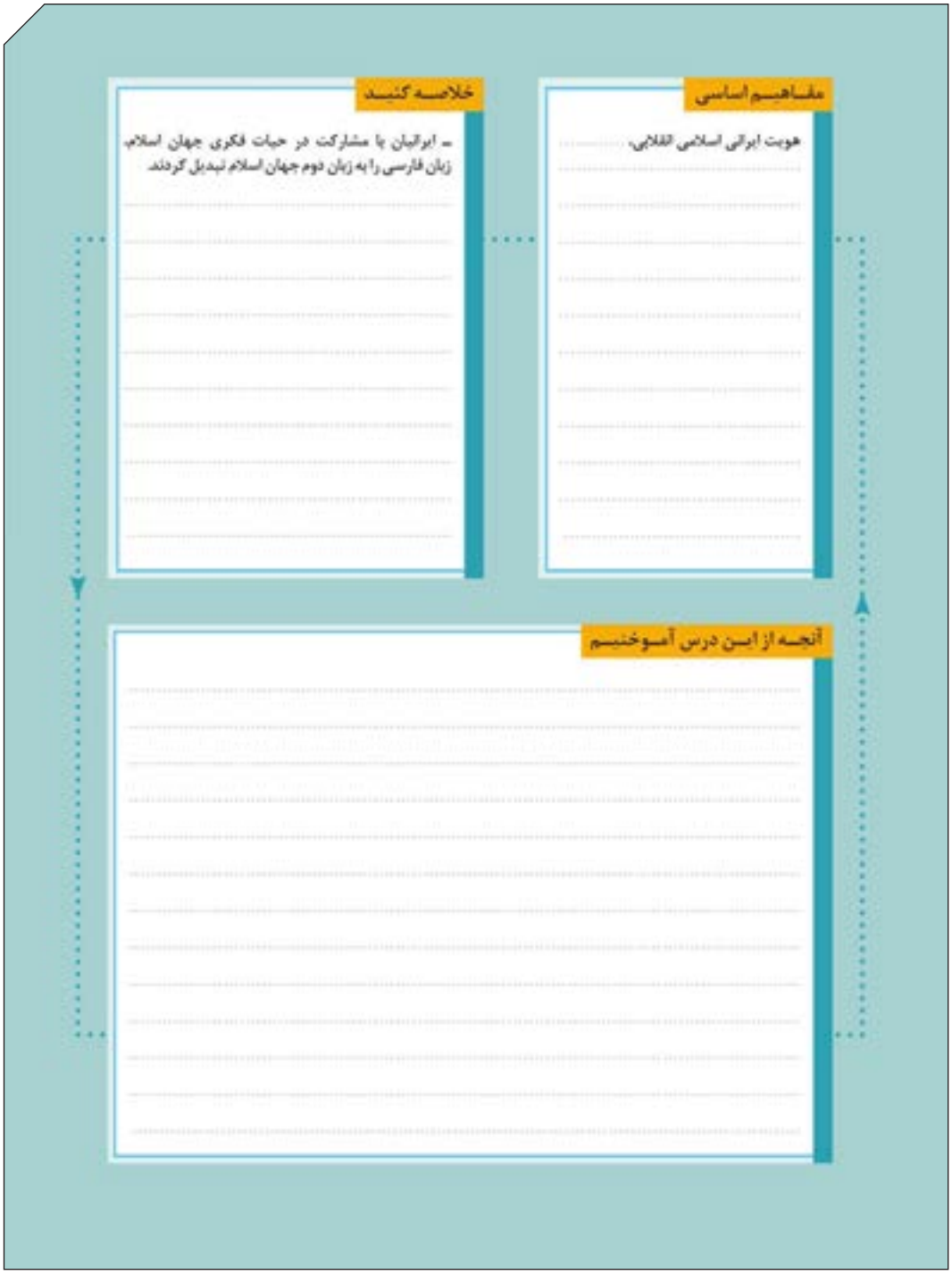

حجاب به‌عنوان نماد هویت جوامع اسلامی در صد سال اخیر فراز و فرودهایی داشته است. در دوران رضاخان، حجاب مسئله و معضل درون جامعه ایران بود و زنان مسلمان اجازهٔ رعایت ضوابط دینی خود را نداشتند. اینک حجاب مسئلهٔ کشورهای اروپایی شده است و برخی از کشورهای اروپایی از ورود زنان با حجاب به مراکز آموزشی ممانعت می‌کنند. مسئله شدن حجاب در کشورهای اروپایی را با توجه به هویت فرهنگی جوامع اسلامی تحلیل کنید.

۶۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۶

درس نهم

بعد سیاسی هویت ایران

چه رابطه‌ای میان جامعه و نظام سیاسی آن وجود دارد؟

آیا پدیده‌هایی چون شناسنامه، گذرنامه، پرچم، روزها و جشن‌های ملی، مرزهای سیاسی، نیروهای مسلح، جنگ، صلح، سازمان‌ها و ادارات، دادگاه‌ها، شوراهای اسلامی شهر و روستا، روزنامه‌ها، رسانه‌ها، صداوسیما، احزاب و گروه‌های سیاسی، قوه مقننه، قوه مجریه، قوه قضاییه، مجلس خبرگان، رهبری، قانون، قانون اساسی، شیوه‌های حکمرانی و... نشانی از هویت جامعه دارند؟ وجه اشتراک این پدیده‌ها چیست؟ هر جامعه علاوه بر هویت فرهنگی از هویت سیاسی نیز برخوردار است. به همین دلیل در معرفی هر جامعه از ویژگی‌های سیاسی از جمله نظام سیاسی آن نیز یاد می‌کنند. چه رابطه‌ای میان جامعه و نظام سیاسی آن وجود دارد؟

۶۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۷

می‌گیرد. آیا در جامعه‌ای که فرهنگ مردم، فرهنگ دینی است، قدرت نامشروع می‌تواند مقبولیت داشته باشد؟

■ رئیس‌علی دلواری، رهبر محبوب مردم تنگستان در قیام علیه استعمار انگلیس. ۱۲ شهریور به‌نام او روز ملی مبارزه با استعمار نام‌گذاری شده است.

■ مارتین لوتر کینگ، رهبر برانگیزهٔ جنبش مدنی سیاهان آمریکا. در سخنرانی مشهور «رؤیایی دارم» از آرزوی خود برای احقاق حقوق سیاهان سخن گفت.

■ گاندی، رهبر مردم هند در مبارزه با استعمار انگلیس. مردم هند به او لقب «ماهاتما» (روح بزرگ) و «بابو» (پدر ملت) داده‌اند.

امام خمینی (ره) تسخیر لانهٔ جاسوسی آمریکا در ۱۳ آبان ۱۳۵۸ توسط دانشجویان انقلابی را انقلاب دوم نامیدند. سفارت آمریکا محل توطئه و جاسوسی علیه انقلاب نوپای ایران اسلامی بود. تسخیر لانهٔ جاسوسی آمریکا ابهت ظاهری و هیبتهٔ خودساختهٔ آمریکایی‌ها را در جهان فرو ریخت.

این حرکت به همهٔ ستمدیدگان جهان جرئت داد تا برای رهایی خود از سلطهٔ آمریکا دست به کار شوند. آمریکایی‌ها نیز متوجه شدند زبان‌بس اعمال و رفتارشان بی‌پاسخ نخواهد ماند و با واکنش ملت‌ها روبه‌رو خواهند شد.

پس از تسخیر لانهٔ جاسوسی، هزاران صفحه از اسناد جاسوسی و توطئه آمریکا علیه ملت ایران از داخل سفارتخانه کشف شد که این اسناد هم‌اکنون در قالب ده‌ها جلد کتاب منتشر شده و سندی بر دشمنی و خیانت آمریکا علیه ملت مستقل ایران است.

بخوانیم و بدانیم

■ قدرت سخت و قدرت نرم

قدرت را می‌توان به قدرت سخت و نرم نیز تقسیم کرد. قدرت سخت، قدرتی است که از طریق ابزارهای خشن، با زور و به‌طور آشکار، توسط نهادهای نظامی اعمال می‌شود. اما قدرت نرم به شکل پنهان و از طریق نفوذ فرهنگی، با کمک ابزارهایی مانند رسانه‌ها و نهادهای آموزشی اِعمال می‌شود.

در گذشته قدرت سخت یک کشور موجب سلطهٔ سیاسی و اقتصادی بر سایر کشورها می‌شد، اما امروزه قدرت نرم سبب سلطهٔ فرهنگی می‌شود.

۷۰

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۰

معارف اسلامی

عنوان: هویت اجتماعی | کد: ۱۱۲۲۲۰ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

۴ـ فرهنگ و وحدت ملی

کشور ایران، سرزمینی وسیع و گسترده با منابع و امکانات فراوان است که اقوام و گروه‌های مختلف در آن زندگی می‌کنند. این اقوام، علی‌رغم برخی از تفاوت‌های زبانی، مذهبی، نژادی، به‌دلیل دارا بودن «فرهنگ مشترک» توانسته‌اند در طول تاریخ، وحدت ملی خویش را حفظ کرده و با هم زندگی کنند.

فرهنگ، مهم‌ترین عامل انسجام ملی و همبستگی اجتماعی به‌شمار می‌رود. انسجام ملی در هر جامعه، نیازمند تقویت و صیانت از بنیان‌های فرهنگی آن جامعه می‌باشد؛ چه بنیان‌های فرهنگ محسوس و ملموس و چه بنیان‌های فرهنگ معنوی و غیرمحسوس. صیانت از: آثار و ابنیه تاریخی، میراث مکتوب، اسطوره‌ها و قهرمانان ملی، ادبیات و زبان، آرمان‌ها، عقاید، باورهای عقلانی و فطری (مانند توحید، عدالت‌خواهی) و نظایر آنها، در تحکیم و تقویت انسجام اجتماعی و وحدت ملی نقش دارند. کسانی می‌توانند منادی وحدت و انسجام اجتماعی باشند و گفتار و رفتار آنها به همبستگی ملی و اجتماعی کمک کند که شناخت دقیق و عمیق از فرهنگ جامعه و درک صحیح از ارزش‌ها و باورهای وحدت‌آفرین داشته باشند.

هم‌اندیشی و گفتگو کنید

تولید و ترویج لطیفه‌های قومی و طنزهای مخرب علیه شخصیت‌ها و قهرمانان ملی و اقوام و گروه‌های مختلف، به‌ویژه در فضای مجازی، چرا و چگونه انجام می‌شود؟ تأثیر منفی آنها بر تضعیف وحدت ملی و انسجام اجتماعی را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

۲۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۲

خویش را پشت سر نهاده و با پستی‌ها و بلندی‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌های فکری و معنوی روبه‌رو بوده است. از یک سو، انسان امروزی، نسبت به گذشته به علم و آگاهی، عقلانیت و معنویت فزون‌تر، دست پیدا کرده است، و از سوی دیگر، کژی‌ها و آسیب‌هایی، مانند اعتیاد، سرقت، بی‌عدالتی، استثمار و استعمار، با پیچیدگی و گستردگی بیشتری در زندگی انسان جریان یافته است. بر اساس شواهد و قرائن، در ادامه این راه، انسان آینده، آگاه‌تر و عالم‌تر، عدالت‌خواه‌تر، و جامعه انسانی، جامعه فرهنگ محور و دانش‌بنیان خواهد شد. در نتیجه، اندیشه و فرهنگ، میدان‌دار زندگی انسان‌های آینده می‌شود. علم و آگاهی، بیش از پیش، در زندگی آدمیان، نقش‌آفرینی کرده و باورها و ارزش‌ها، مناسبات فردی و اجتماعی آنان را رقم خواهند زد.

شهید مطهری:

انسان آینده، «انسان فرهنگی» است و عوامل و مؤلفه‌های فرهنگی، بیش از پیش در زندگی فردی و اجتماعی او تأثیر خواهد داشت.

به همین دلیل، در دوران جدید، بر اهمیت و ضرورت توجه به فرهنگ و مقولات فرهنگی و گسترش علم و دانایی افزوده شده است و رسیدن به پیشرفت و توسعه و دستیابی به جامعه انسانی توأم با اخلاق و معنویت و ارزش‌های والای انسانی، مورد توجه جدی قرار گرفته است. امروزه منابع انسانی، به مثابه اصلی‌ترین سرمایه هر جامعه، محسوب شده و باورها، شایستگی و مهارت‌های او از جایگاه رفیع و بی‌بدیل برخوردار شده است. جامعه پیشرفته و توسعه‌یافته، جامعه‌ای خواهد بود که از علم و آگاهی و از سرمایه انسانی بیشتر، با شایستگی فزون‌تر و فرهنگ متعالی برخوردار باشد.

با تشکیل «میز گرد فرهنگی» درباره موضوعات زیر، گفتگو کنید:

۱ـ امام خمینی ﷺ می‌فرماید: «بی‌شک والاترین و بالاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد، فرهنگ آن جامعه است. اساساً فرهنگ هر جامعه هویت آن جامعه را تشکیل می‌دهد».

۲ـ عبارت «انقلاب اسلامی ـ یک انقلاب فرهنگی است» به چه معناست؟ این رویکرد، در سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها، رفتار مسئولان و مردم چه تأثیری داشته و چه پیامدهایی را به همراه دارد؟

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۴

عبارت‌است از: «تلاش برنامه‌ریزی شده و سازمان‌یافته یک گروه یا یک جهان فرهنگی برای تحمیل باورها، ارزش‌ها، هنجارها و نمادهای خویش بر سایر گروه‌ها و جهان‌های فرهنگی».

مهاجم فرهنگی، درصدد سلطه فرهنگی است. سلطه فرهنگی از انواع دیگر سلطه‌ها، یعنی سلطه نظامی، سیاسی، اقتصادی، پیچیده‌تر و خطرناک‌تر است؛ زیرا هویت یک ملت را نشانه می‌گیرد. او با زیبازایی و جذاب‌سازی فرهنگ خویش، سعی بر جلب نظر و اندیشهٔ نیروهای رقیب می‌نماید تا آنان، با اختیار و انتخاب خود و یا با اجبار و اکراه، فرهنگ محسوس و غیرمحسوس سلطه‌گر را بپذیرند؛ برای مثال کشورهای اروپایی و آمریکایی، در ارتباطات خود با دیگران، کمتر تلاش کرده‌اند تا با برنامه‌ریزی و به صورت هدفمند، به ترویج ویژگی‌های مثبت فرهنگ خود مانند روحیه «وقت‌شناسی»، «وجدان کاری» یا «کنجکاوی علمی» در بین اقوام دیگر بپردازند. متقابلاً، درصدد هستند با ابزارها و رسانه‌های خود، به ترویج «لاابالی‌گری فرهنگی» بپردازند. نمونه این سلطه‌گری را در مواجهه با کشور خودمان شاهد هستیم که از تولید دانش بومی در زمینه فناوری‌های هسته‌ای و زیست فناوری، و حتی انتقال دانش و فناوری دیگران به ایران جلوگیری می کنند تا انحصار و سلطه علمی خود را حفظ نمایند. پس از فروپاشی شوروی و شکست نظام کمونیسم در برابر نظام سرمایه‌داری و لیبرالیسم، باور به صحت و اعتبار اندیشه مدرنیسم، در بین برخی از نظریه‌پردازان این مکتب و سیاستمداران آن تقویت شد. در نتیجه، آنان از هر فرصت و ابزاری برای گسترش و حاکمیت اندیشه «لیبرال دمکراسی» در جهان استفاده کرده و می کنند.

مجموعه اقداماتی که موجب ایجاد و تقویت رابطهٔ سلطه بین «سلطه‌گر» و «سلطه‌پذیر» می‌شود، «امپریالیسم» نامیده می‌شود. امپریالیسم، اشکال مختلفی دارد و به‌شیوه‌های گوناگون، برای تأمین و حفظ منافع سلطه‌گران، عملیاتی می‌شود؛ مانند امپریالیسم سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی. امروزه، «امپریالیسم فرهنگی» درصدد سلطه انحصاری فرهنگی، علمی، آموزشی و ... بر سایر کشورهاست تا از این ظرفیت برای سلطه سیاسی، اقتصادی و حتی نظامی خود استفاده کند و با تأمین منافع خویش، «استعمار نو و فراتو» را در سرزمین «سلطه پذیر» حاکم سازد. ترویج و گسترش مفاهیم «حقوق بشر»، «حقوق زنان» و نظایر آن، بر اساس بنیان‌های فکری و نظری غرب در جهان، و اجبار سایر کشورها به پذیرش این مفاهیم و تعاریف، نمونه‌هایی از امپریالیسم فرهنگی است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۱

بیندیشید

با توجه به راهبرد اسلام هراسی و ایران هراسی، که توسط امپریالیسم فرهنگی علیه کشور ما به‌کار گرفته شده است، برای خنثی‌سازی آن و اثربخش‌کردن ارتباطات و تعاملات فرهنگی، چه تدابیری باید اندیشیده شود و از کدام ویژگی‌های فرهنگی ایران و کدام روش‌ها می‌توان استفاده کرد؟

بیشتر بدانیم

نظام سلطه در گذشته، از «قدرت سخت» برای گسترش نفوذ و کسب منافع خود استفاده می‌کرده است، اما در قرن اخیر از راهبرد «قدرت نرم» بهره می‌گیرد. قدرت نرم عبارت است از توانایی شکل‌دهی به باورها، گرایش‌ها و ترجیحات دیگران. قدرت نرم از نوع اقناع و قدرت سخت از مقوله وادار و اجبار کردن است. قدرت نرم، به آن دسته از قابلیت‌ها و توانایی‌های یک جامعه گفته می‌شود که با ترویج ارزش‌های خود و القای غیرمستقیم آن ارزش‌های جوامع دیگر را در راستای منافع خود تغییر می‌دهد. «قدرت یک رابطه روانی است بین کسانی که آن را به کار می‌برند و آنهایی که در معرض آن قرار می‌گیرند».

بررسی و تحقیق کنید

۱ـ دو نمونه از هجوم فرهنگی نظام سلطه علیه انقلاب اسلامی ایران در دهه‌های گذشته را بررسی و تجزیه و تحلیل کنید. با توجه به سطوح و لایه‌های فرهنگ، این هجوم بیشتر معطوف به کدام لایه است؟ چرا؟

۲ـ به چند گروه تقسیم شوید و هر گروه با انتخاب یکی از موضوعات زیر، در مورد تهاجم فرهنگی کشورهای سلطه‌گر علیه کشورهای اسلامی، تحقیق کند. سپس نتایج را در کلاس ارائه کنید.
(انتشار کتاب آیات شیطانی اثر سلمان رشدی، جنگ نرم از طریق بازی‌های رایانه‌ای، ترویج عروسک باربی، تبلیغات ماهواره در مورد ترویج الگوهای خانواده و تشکیل خانواده‌های باز به سبک غربی، مک‌دونالدی شدن رستوران ها و فروشگاه های توزیع غذا، تولیدفیلم‌های هالیوودی و جذب استعدادهای برتر).

۵۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۲

دیپلماسی فرهنگی

اگر کشوری بخواهد با سایر کشورها ارتباط مفید و اثربخش داشته باشد چه باید بکند؟ از چه روش‌ها و امکاناتی می‌تواند استفاده کند؟

به اعتقاد صاحب‌نظران حوزه فرهنگ، دیپلماسی فرهنگی عبارت است از: مبادله ایده‌ها، اطلاعات، هنر، نحوه زندگی، نظام ارزشی و سنت‌ها و اعتقادات، به منظور دستیابی به مفاهیم مشترک و تقویت تفاهم متقابل میان ملت‌ها و کشورها.

دیپلماسی فرهنگی، به عنوان ابزار سیاست خارجی، روش مؤثری است که دولت‌ها، با مشارکت مردم خود، آن را برای عرضه فرهنگ خویش به سایر ملت‌ها و کشورها به‌کار می‌گیرند و در میان انواع دیپلماسی‌های نوین، (دیپلماسی عمومی، دیپلماسی رسانه‌ای، دیپلماسی آموزشی، دیپلماسی اقتصادی و...) از اهمیت و جایگاه ویژه برخوردار است و از آن به‌عنوان «قدرت نرم» در سیاست خارجی یاد می‌کنند. با توجه به پدیده جهانی‌شدن و ضرورت ارتباط جهان‌های فرهنگی با یکدیگر، دولت‌ها برای مدیریت تعامل با سایر کشورها، از «دیپلماسی فرهنگی» استفاده می‌کنند.

دولت‌ها در دیپلماسی فرهنگی، به منظور تأمین منافع ملی و با استفاده از ابزارهای فرهنگی و با بهره‌مندی از ظرفیت بخش غیردولتی، به‌معرفی و انتقال فرهنگ و تمدن سرزمین خود به مردم سایر کشورها می‌پردازند. این امر موجب گسترش ارتباطات میان مردم کشورهای مختلف می‌شود و زمینه برقراری روابط مستحکم و دوستانه میان آنها را فراهم می‌آورد.

دیپلماسی فرهنگی، برخلاف دیپلماسی سیاسی، الزاماً متکی و وابسته به دولت‌ها نیست و توسط دولت‌ها انجام نمی‌شود، بلکه بیشتر، ملت‌ها با استفاده از ابزارها و روش‌هایی مانند مؤسسات و تشکل‌های غیردولتی و نهادهای مدنی، میراث فرهنگی، جشنواره‌های بین‌المللی ورزشی، فرهنگی، هنری و... به ارتباطات فرهنگی

۵۳

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۳

باهم می‌پردازند. در تحقق دیپلماسی فرهنگی، دولت‌ها بیشتر نقش هدایت‌کننده و حامی را ایفا می‌کنند و از مزایای آن برای تأمین منافع ملی بهره می‌برند.

نظام سلطه، با طراحی و اجرای «پروژه جهانی سازی»، درصدد است تا فرهنگ و اندیشه خود را بر جهان حاکم کند. بنابراین، اساس دیپلماسی فرهنگی و گسترش آن در عصر جدید، بر نفی جهانی‌سازی و حاکمیت فرهنگ نظام سلطه بر جهان استوار است و با به‌رسمیت شناختن و احترام به فرهنگ‌های دیگر، زمینه تعاملات و تبادلات فرهنگی را بین کشورها و ملت‌ها فراهم می‌آورد.

بیندیشید

کدام‌یک از محصولات و مؤلفه‌های فرهنگی استان شما، قابلیت انتشار در سایر کشورها را دارد و چگونه می‌توان از ظرفیت آنها برای حفظ و ارتقای منافع ملی استفاده کرد؟

بیشتر بدانیم

دیپلماسی فرهنگی فطرت‌خواه در پی حوادث فرانسه و انتشار تصاویر توهین‌آمیز به مقدسات اسلامی در یک نشریه فرانسوی و تشدید جریان ضد اسلامی و اسلام هراسی از سوی مقامات و رسانه‌های غربی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی، پیام مهمی خطاب به جوانان در اروپا و آمریکای شمالی ارسال نمودند. این پیام به زبان انگلیسی و سپس زبان‌های دیگر، منتشر شد. متن آن، به شرح زیر است:

بسم الله الرحمن الرحیم

به عموم جوانان در اروپا و آمریکای شمالی

من شما جوانان را مخاطب خود قرار می‌دهم؛ نه به این علّت که پدران و مادران شما را ندیده می‌انگارم، بلکه به این سبب که آیندهٔ ملّت و سرزمینتان را در دستان شما می‌بینم و نیز حسّ حقیقت‌جویی را در قلب‌های شما زنده‌تر و هوشیارتر می‌یابم. همچنین در این نوشته به سیاستمداران و دولتمردان شما خطاب نمی‌کنم، چون معتقدم که آنان آگاهانه راه سیاست را از مسیر صداقت و درستی جدا کرده‌اند.

سخن من با شما دربارهٔ اسلام است و به‌طور خاص، دربارهٔ تصویر و چهره‌ای که از اسلام به شما

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۴

ارائه می‌شود. از دو دهه پیش به این سو ـ یعنی تقریباً پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی ـ تلاش‌های زیادی صورت گرفته است تا این دین بزرگ، در جایگاه دشمنی ترسناک نشانده شود. تحریک احساس رعب و نفرت و بهره‌گیری از آن، متأسفانه سابقه‌ای طولانی در تاریخ سیاسی غرب دارد. من در اینجا نمی‌خواهم به «هراس‌های» گوناگونی که تاکنون به ملّت‌های غربی القا شده است، بپردازم. شما خود با مروری کوتاه بر مطالعات انتقادی اخیر پیرامون تاریخ، می‌بینید که در تاریخ‌نگاری‌های جدید، رفتارهای غیرصادقانه و مزوّرانهٔ دولت‌های غربی با دیگر ملّت‌ها و فرهنگ‌های جهان نکوهش شده است.

تاریخ اروپا و آمریکا از برده‌داری شرم‌سار است؛ از دورهٔ استعمار سرافکنده است؛ از ستم بر رنگین‌پوستان و غیرمسیحیان خجل است. محقّقین و مورّخین شما از خونریزی‌هایی که به نام مذهب بین کاتولیک و پروتستان و یا به اسم ملیت و قومیت در جنگ‌های اوّل و دوم جهانی صورت گرفته، عمیقاً آبراز سرافکندگی می‌کنند.

این به خودی خود جای تحسین دارد و هدف من نیز بازگو کردن بخشی از این فهرست بلند، سرزنش تاریخ نیست، بلکه از شما می‌خواهم از روشنفکران خود بپرسید چرا وجدان عمومی در غرب باید همیشه با تأخیری چند دهساله و گاهی چند صد ساله بیدار و آگاه شود؟ چرا بازنگری در وجدان جمعی، باید معطوف به گذشته‌های دور باشد نه مسائل روز؟ چرا در موضوع مهمّی همچون شیوهٔ برخورد با فرهنگ و اندیشهٔ اسلامی، از شکل‌گیری آگاهی عمومی جلوگیری می‌شود؟

شما به‌خوبی می‌دانید که تحقیر و ایجاد نفرت و ترس موهوم از «دیگری»، زمینهٔ مشترک تمام آن سودجویی‌های ستمگرانه بوده است. اکنون من می‌خواهم از خود بپرسید که چرا سیاست قدیمی هراس‌افکنی و نفرت‌پراکنی، این‌بار با شدّتی بی‌سابقه، اسلام و مسلمانان را هدف گرفته است؟ چرا ساختار قدرت در جهان امروز مایل است تفکر اسلامی در حاشیه و انفعال قرار گیرد؟ مگر چه معانی و ارزش‌هایی در اسلام، مزاحم برنامهٔ قدرت‌های بزرگ است و چه منافعی در سایهٔ تصویرسازی غلط از اسلام، تأمین می‌گردد؟ پس خواستهٔ اوّل من این است که دربارهٔ انگیزه‌های این سیاه‌نمایی گسترده علیه اسلام پرسش و کاوش کنید.

خواستهٔ دوم من این است که در واکنش به سیل پیش‌داوری‌ها و تبلیغات منفی، سعی کنید شناختی مستقیم و بی‌واسطه از این دین به دست آورید. منطق سلیم اقتضا می‌کند که لااقل بدانید آنچه شما را از آن می‌گریزانند و می‌ترسانند، چیست و چه ماهیتی دارد. اجازه ندهید ریاکارانه، تروریست‌های تحت استخدام خود را به‌عنوان نمایندگان اسلام به شما معرفی کنند. اسلام را از طریق منابع اصیل و مأخذ دست اوّل آن بشناسید. با اسلام از طریق قرآن و زندگی پیامبر بزرگ آن ﷺ آشنا شوید.

من در اینجا مایلم بپرسم آیا تاکنون خود مستقیماً به قرآن مسلمانان مراجعه کرده‌اید؟ آیا تعالیم پیامبر اسلام ﷺ و آموزه‌های انسانی و اخلاقی او را مطالعه کرده‌اید؟ آیا

تاکنون به جز رسانه‌ها، پیام اسلام را از منبع دیگری دریافت کرده‌اید؟ آیا هرگز از خود پرسیده‌اید که همین اسلام، چگونه و بر مبنای چه ارزش‌هایی طیّ قرون متمادی، بزرگ‌ترین تمدّن علمی و فکری جهان را پرورش داد و برترین دانشمندان و متفکّران را تربیت کرد؟

من از شما می‌خواهم اجازه ندهید با چهره‌پردازی‌های موهن و سخیف، بین شما و واقعیت، سدّ عاطفی و احساسی ایجاد کنند و امکان داوری بی‌طرفانه را از شما سلب کنند. امروز که ابزارهای ارتباطی، مرزهای جغرافیایی را شکسته است، اجازه ندهید شما را در مرزهای ساختگی و ذهنی محصور کنند. اگرچه هیچ کس به‌صورت فردی نمی‌تواند شکاف‌های ایجاد شده را پر کند، امّا هریک از شما می‌تواند به قصد روشنگری خود و محیط پیرامونش، پلی از اندیشه و انصاف بر روی آن شکاف‌ها بسازد. این چالش از پیش طراحی شده بین اسلام و شما جوانان، اگرچه ناگوار است امّا می‌تواند پرسش‌های جدیدی را در ذهن کنجکاو و جستجوگر شما ایجاد کند. تلاش در جهت یافتن پاسخ این پرسش‌ها، فرصت مغتنمی را برای کشف حقیقت‌های نو پیش روی شما قرار می‌دهد. بنابراین، این فرصت را برای فهم صحیح و درک بدون پیش‌داوری از اسلام از دست ندهید تا شاید به بعض مسئولیت‌پذیری شما در قبال حقیقت، آیندگان این برهه از تاریخ تعامل غرب با اسلام را با آزردگی کمتر و وجدانی آسوده‌تر به‌نگارش درآورند.

سیّدعلی خامنه‌ای

۱ بهمن ۱۳۹۳/

برگزاری دفاع جماعت حسینیان در لندن

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۶

۲ـ جمع‌آوری، انباشت و توزیع اطلاعات را سرعت بخشیده و محدودیت‌های زمانی و مکانی را از بین برده‌اند.
۳ـ امکان بازتولید، پالایش و گسترش اطلاعات برای همگان را فراهم آورده و آنها را در تولید اطلاعات سهیم کرده‌اند.
۴ـ دانش عمومی را در حوزه‌های مختلف معرفتی و علمی افزایش داده و آگاهی و توانایی مردم را برای دستیابی به زندگی مناسب و دانش‌بنیان فزونی بخشیده‌اند.

این تحولات فرهنگی، زمینه پیدایش «جامعه اطلاعاتی» را تسهیل کرده است؛ جامعه‌ای که اساس آن بر تولید، توزیع و گردش اطلاعات بنا نهاده شده است و «اطلاعات» به مثابه یک سرمایه ارزشمند محسوب می‌شود.

بررسی و تحقیق کنید

درباره واکنش رسانه‌های خارجی درخصوص «فتح خرمشهر» در دوران دفاع‌مقدس، گزارشی تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید. به نظر شما گزارش‌ها و روایت‌های رسانه‌های خارجی از این واقعه، چه تأثیری بر اذهان عمومی داشته است؟

رسانه‌ها و خلق جهان‌های فرهنگی

رسانه‌ها رکن اساسی جامعه پیشرفته و عامل جهانی شدن فرهنگ هستند. رسانه‌ها با ارائه اطلاعات، در شکل‌گیری شخصیت فردی و اجتماعی و خلق و گسترش جهان اجتماعی و جهان فرهنگی تأثیر فراوان دارند و قادر به ایجاد ارزش‌ها، آگاهی‌ها و هنجارهای جدید می‌باشند. به همین دلیل، فعالیت رسانه‌ای، خود یک کنش فرهنگی محسوب می‌شود که زمینه تعامل و تبادل افکار و اندیشه‌ها را فراهم می‌آورد.

رسانه‌ها، می‌توانند شرایط و زیرساخت‌های فکری ـ فرهنگی مناسب برای پیشرفت و توسعه، از قبیل ایجاد روحیه و مهارت کار گروهی، فرهنگ کارآفرینی، قانون‌محوری، فرهنگ نظم و حسابگری و ... را در جوامع رواج دهند و هرروز با اخذ و خلق ایده و تفکری جدید و ترویج آن، به روند توسعه جامعه کمک کنند.

آشنایی با کارکرد رسانه‌ها و فهم پیام‌های آشکار و پنهان آنها نیازمند برخورداری از «سواد رسانه‌ای» است. این سواد، به معنای توانایی و مهارت استفاده درست از رسانه‌هاست و آنان که از این سواد بی‌بهره هستند، مقهور جاذبه‌های ظاهری و فریبنده رسانه‌ها شده و تسلیم پیام‌ها و فرهنگ حاکم بر آنها می‌شوند.

تحقیقات مختلف نشان می‌دهد که رشد اقتصادی، افزایش سوادآموزی، مشارکت سیاسی و پذیرش مسئولیت اجتماعی، با میزان دسترسی به رسانه‌ها، ارتباط مستقیم دارد و هرچه مبادله اطلاعات صحیح و معتبر، سریع‌تر انجام شود، دستیابی به توسعه و پیشرفت، امکان‌پذیرتر است.

۵۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۹

تحقیق کنید

زندگی در «اتاق شیشه‌ای» در عصر رسانه‌ها به چه معناست؟ «حریم‌خصوصی» در فضای مجازی، چه معنا و مفهومی دارد؟ و چگونه می‌توان از حریم‌خصوصی خود مراقبت کرد و وارد حریم‌خصوصی دیگران نشد؟

سواد رسانه‌ای[1] و تحولات فرهنگی

«سواد رسانه‌ای» به چه معناست؟ ضرورت کسب سواد رسانه‌ای، در دنیای امروز چیست؟ این دانش، شامل چه مهارت‌ها و کارکردهایی است؟ آیا می‌توان با استفاده از این مهارت، به تحلیل فرهنگی و حل مسائل فرهنگی پرداخت؟ در پایه دهم در کتاب سواد رسانه‌ای، با مفهوم «سواد رسانه‌ای» و کارکردهای آن آشنا شدید. همچنان که آموختید، سواد رسانه‌ای، مجموعه‌ای از مهارت‌های قابل یادگیری است که به توانایی دسترسی، تجزیه و تحلیل و ایجاد انواع پیام‌های رسانه‌ای اشاره دارد و یک مهارت ضروری در دنیای امروزی به شمار می‌رود. برای حضور فعال و مؤثر در محیط پیچیده رسانه‌ها، باید قادر به درک بهتر پیام‌های رسانه‌ای، تجزیه و تحلیل، ارزشیابی و پردازش اطلاعات باشیم. افراد با کسب سواد رسانه‌ای، قادر به رمزگشایی از اهداف رسانه‌ها و کشف پیام‌های پیچیده موجود در محتوای آن‌ها می‌باشند و می‌توانند در شکل‌گیری فرهنگ رسانه‌ای مشارکت فعال داشته باشند. این امر سبب می‌شود از حالت مصرف‌کننده منفعل خارج شده، و از رسانه‌ها به صورت هوشمندانه بهره‌مند شوند.

سواد رسانه‌ای می‌تواند به ما کمک کند تا:

۱ـ مهارت استفاده از فناوری‌های ارتباطی را به دست آوردیم.

۲ـ آنچه را که رسانه‌ها می‌خواهند ما را به باور آن برسانند، تشخیص دهیم.

۳ـ اطلاعات غلط و دروغ‌های رسانه‌ای را تشخیص دهیم.

۴ـ مسائل فرهنگی را تشخیص داده و مهارت لازم برای حل آن‌ها را به دست آوریم.

۵ـ پیام‌های رسانه‌ای را بر اساس تجربیات خود، باورها و ارزش‌های خویش ارزیابی و تجزیه و تحلیل کنیم.

۶ـ پیام‌های رسانه‌ای خود را طراحی، ایجاد و پخش کنیم و در تحولات فرهنگی مشارکت نماییم.

سواد رسانه‌ای یکی از مهارت‌های مهم زندگی در عصر حاضر است. کسب این سواد، ما را در مقابله با امپریالیسم رسانه‌ای و برنامه‌های تهاجم فرهنگی نظام سلطه یاری می‌کند.

۱ـ Media Literacy

۶۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۰

بررسی و گفتگو کنید

آیا می‌توانید نمونه‌هایی از بازی‌های رایانه‌ای، فیلم‌ها، انیمیشن‌ها و کارتون‌هایی که توسط جهان غرب و صهیونیست‌ها علیه جوامع اسلامی ساخته می‌شود را نام ببرید و ابعاد ضداسلامی و ضدایرانی و روش به کار رفته در آنها را بررسی کنید؟ در صورت تمایل، با چند نفر از کاربران این بازی‌ها مصاحبه کنید و تأثیرات بازی‌ها را بر روحیه و اخلاق آنها بررسی کنید.

امپریالیسم رسانه‌ای

سرمایه‌داری غربی با استفاده از ابزار تأثیرگذار رسانه و عنصر کلیدی آن، یعنی تبلیغات، سعی در یکسان‌سازی فرهنگی در همه ابعاد مادی و معنوی فرهنگ سایر ملل دارد که به این پدیده «امپریالیسم رسانه‌ای» می‌گویند. رسانه‌ها در رویارویی فرهنگ‌ها و تمدن‌ها، بی‌طرف نیستند و برای گسترش و اشاعه فرهنگ و پیام خاص، ایجاد شده و فعالیت می‌کنند. به همین دلیل، غرب، برای نیل به اهداف و مقاصد خویش، تسلط بر شبکه ارتباطی را به‌عنوان برترین و مؤثرترین گزینه راهبردی خود برگزیده است.

مارشال مک لوهان: «جنگ‌هایی که در آینده رخ می‌دهد به وسیله تسلیحات جنگی و در میدان‌های نبرد نخواهد بود، بلکه این جنگ‌ها به دلیل تصوراتی رخ خواهد داد که رسانه‌های جمعی به مردم القا می‌کنند».

۶۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۱

نظام سلطه تلاش می‌کند با بهره‌گیری از آخرین یافته‌های علمی و پژوهشی، و با برخورداری از آخرین دستاوردهای تکنولوژیک و شگردهای تبلیغاتی، باورها، اندیشه‌ها، گرایش‌ها و فرهنگ «دیگران» را تغییر داده و با ارزش‌ها و فرهنگ خویش همراه و هماهنگ کند و با «مهندسی ذهن» دیگران، ایشان را به راهی بخواند که خود می‌خواهد. امروزه تراست‌های بزرگ اطلاعاتی و کارتل‌های عظیم رسانه‌ای شکل گرفته است که با اتکا به قدرت تکنولوژیکی، به ارائه تصویری مخدوش از حکومت‌ها، فرهنگ‌ها، اقوام و ادیان رقیب می‌پردازند و به‌صورت نظام‌مند و هماهنگ، در جهت‌دهی افکار عمومی جهانی و شکل‌گیری عقاید و گرایش‌ها و واکنش‌های موردنظر خود، تلاش می‌کنند.

تحقیق کنید

- درباره «مرداک» غول رسانه‌ای جهان چه می‌دانید؟
- نقش مخرب وی در تهاجم به فرهنگ‌های مستقل و آزادی‌خواه و گسترش امپریالیسم فرهنگی چیست؟

امپریالیسم رسانه‌ای، با تشکیل امپراتوری فرهنگی ـ رسانه‌ای، هویت‌های فرهنگی، ملی و دینی سایر ملت‌ها را تغییر داده و بخش‌هایی از فرهنگ خود را جایگزین آنها نموده است. به همین دلیل، «جنگ رسانه‌ای» تنها جنگی است که حتی در زمان صلح نیز بین کشورها به صورت غیر رسمی ادامه دارد و هر کشوری با استفاده از ظرفیت رسانه‌ای خویش، برای پیشبرد اهداف سیاسی و فرهنگی خود از آن بهره می‌گیرد. سربازان جنگ رسانه‌ای، متخصصان تبلیغات، کارشناسان جنگ روانی و کارگزاران رسانه‌ها هستند. راهبرد طراحی شده توسط آمریکا، پیش از حمله نظامی به عراق، نمونه برجسته‌ای از جنگ رسانه‌ای به موازات جنگ نظامی به‌شمار می‌رود. خبرنگارانی که در اردوگاه نیروهای آمریکایی و انگلیسی حضور داشتند و اخبار جنگ را از دریچه دوربین خود و البته از منظر منافع مهاجمان، به جهان مخابره می‌کردند، سربازان «جنگ رسانه‌ای» جدید بودند. مردمی که زیر بمباران جنگ رسانه‌ای قرار می‌گیرند، ممکن است خود، از وجود جنگ سنگینی که در فضای فرهنگی آنان جریان دارد بی‌اطلاع باشند، اما کارگزاران این جنگ، فرهنگ و باورها، گرایش‌ها و رفتارهای ایشان را نشانه گرفته‌اند. هدف جنگ رسانه‌ای، اگر چه در نهایت تغییر کارکرد و عملکرد دولت‌هاست، اما به طرز ملموسی به جای هدف قراردادن مستقیم دولت‌ها، ملت‌ها و فرهنگ عمومی را هدف بمباران خود قرار می‌دهد و به تغییر و تحولات فرهنگی در جوامع می‌اندیشد تا بتواند حکومت‌های دست‌نشاندهٔ خود را به قدرت برساند.

۶۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۲

گفتگو کنید

دو فیلم زیر را مشاهده و بررسی کنید و با مراجعه به نقدهایی که درباره آنها در شبکه‌های مجازی و مجلات تخصصی وجود دارد، میزگرد فرهنگی تشکیل داده و درباره آنها گفتگو کنید:

- فیلم «تولد یک پروانه» به کارگردانی مجتبی راعی، ساخت سال ۱۳۷۶، ایران
- فیلم «رهایی از شاوشنگ» به کارگردانی فرانک دارابونت، ساخت ۱۹۹۴ میلادی

پیشنهاد ما

یکی از جلوه‌های امپریالیسم رسانه‌ای در جهان، امپریالیسم خبری است که از شکل‌های سلطه دنیای غرب بر جهان است. امپریالیسم خبری به معنی سلطه‌جویی انحصاری در نظام خبررسانی جهان است. امپریالیسم به‌طور تخصصی بر روی حجم، نوع، محتوا، کیفیت، کمیت، زمان و مکان یک خبر کار می‌کند. برای نخستین مرتبه واژه «امپریالیسم خبری» را رئیس جمهور فنلاند در گردهمایی کارشناسان ارتباطی یونسکو در دانشگاه تامپر فنلاند در سال ۱۹۷۱ به زبان آورد.

امپریالیسم خبری کارکردهایی دارد؛ از جمله اینکه وابستگی فرهنگی ایجاد می‌کند و خبرها را متناسب با منافع خود نشر می‌دهد و با به کارگیری شگردهای هنری و روان‌شناسانه گاه سیاه را سفید و سفید را سیاه جلوه می‌دهد تا نظام سلطه به حیات خود ادامه دهد. پیامد بمباران خبری امپریالیسم خبری، از خودبیگانگی فرهنگی، تمدن وارداتی و بی هویتی است که با آخرین دستاوردهای تکنولوژی عرضه می‌شود.

امپریالیسم خبری همچنین به ارزش‌های خبری مطابق میل دست‌اندرکاران می‌پردازد و عمدتاً با طرح مسائل نمایشی و در حقیقت کم اهمیت، اذهان مخاطبان بین‌المللی خود را از پرداختن به حقایق موجود در جوامع تحت سلطه باز می‌دارد.

پنج غول مطبوعاتی و خبری جهان یعنی خبرگزاری‌های آسوشیتدپرس، یونایتدپرس، رویتر،

۶۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۳

فرانسوپرس و اینترنانس همگی زاییده قابلیت‌های دوران استعماری دو قرن گذشته‌اند. امپریالیسم خبری در عصر استعماری قرن گذشته به کمک قدرت‌های بزرگ در تلاش بوده است تا در مناطق تحت نفوذ سیاسی و اقتصادی خویش، شبکه‌های خبری خود را بسط و گسترش دهند. هم‌اکنون در جهان بیش از ۱۲۰ خبرگزاری بزرگ و بین‌المللی، فعالیت دارند و هیچ یک از آنها به عنوان رقیبی برای این ۵ خبرگزاری و غول خبری نیستند.

ساختمان خبرگزاری فرانسه در پاریس

بررسی و گفتگو کنید

- دو مورد از شایعاتی را که در سال‌های اخیر توسط امپریالیسم خبری در جامعه منتشر شده‌است نام ببرید و چگونگی القای آن را تجزیه و تحلیل نمایید.
- چگونه می‌توان جامعه را در برابر تهاجم امپریالیسم رسانه‌ای مصون ساخت؟

امام موسی صدر :

– مطبوعات از مهم‌ترین میدان‌های جهادی و از برجسته‌ترین عوامل تکوین انسان مدنی است. این جایگاه والا وظایفی در قبال جامعه به عهدهٔ اصحاب مطبوعات می‌گذارد. همان‌طور که وظایفی در قبال ایشان در عهدهٔ جامعه می‌نهد. وظیفهٔ ایشان در قبال جامعه جهت‌دهی و روشنگری و خیرخواهی مخلصانه و بی‌شائبه است. حق آنان به جامعه نیز همان برخورداری از آزادی و پشتیبانی و تأمین امکاناتی است که او را از فساد و انحراف مصون بدارد.

– مطبوعات محرابی است برای پرستش خدا و خدمت به انسان‌ها و اگر از عهده وظایف خود برنیاید، دامگه شیطان و مایه تخریب انسانیت خواهد بود. این عرصه از مهم‌ترین و حساس‌ترین میدان‌های جهاد است، زیرا افکار عمومی را شکل می‌دهد؛ فرهنگ‌آفرین است؛ خوراک روح را فراهم می‌آورد؛ مراحل جدید تکامل معنوی را پی می‌نهد؛ عواطف مردم را پیراسته می‌کند و آنان را به نیکی و راستی رهنمون می‌کند.

مطبوعات با نظارت بر جامعه و ارکان آن و با جهت‌دهی به دولت و حاکمیت و نهادها و با مشارکت در ساماندهی اقتصاد و سیاست و کوشش در تصحیح امور جامعه، در حقیقت، به جامعه بشری و محیط انسانی نظم می‌بخشد و به این ترتیب، خدمتگزار جامعه و فرد و انسانیت و، نتیجتاً، از ارکان کرامت بخشیدن به انسان و حفظ این کرامت است.

۶۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۴

تزیینات همگی سنتی است و تکرار نقش‌های نمادی ایران باستان در زمینهٔ نعمت و برکت. تقریباً سراسر سطح بنا با کاشی‌های لعاب‌دار پوشیده شده که پر از نقش و نگار گل و بوته به‌صورت مجرد و تخیلی است.

از آفتاب بزرگ زرین نوک گنبد، که زندگی‌بخشی‌اش از طریق تودهٔ عظیم گل و بوته‌ها منتشر می‌شود، تا طاق‌های بلند و قاب‌های آراسته به هزاران شکوفه و گل ستاره مانند تا پیچک‌های سیّال شبکه‌های پنجره‌ها و در کل همهٔ این آرایش‌ها، تأکیدی است بر علاقهٔ ایرانی‌ها به رویش و عشق شاعرانه‌شان به گل.

این مسجد، با نقشه و ساختارش، شیوهٔ زندگی اسلامی را آشکار و با هزاران کتیبه‌اش، آیات قرآنی را باز می‌گوید.

۳ـ دوران جدید

ارتباطات و تعاملات فرهنگی ایرانیان با تمدن جدید غرب، از چه زمانی و چگونه آغاز شده است؟ این ارتباطات، چه پیامدهای فرهنگی، به همراه داشته است؟ انگیزهٔ دانشجو به غرب، در چه دوره‌ای انجام شد؟ فرهنگ مدرن، پس از رنسانس در اروپا، با نفی فرهنگ سنتی رایج و براساس اندیشه «انسان محوری» به وجود آمد و دوران «مدرنیته» و «مدرنیسم» شکل گرفت. در گذر زمان، این فرهنگ و مبانی فلسفی و نظری آن، به همراه دستاوردهای عینی و مادی مدرن، به سایر کشورها از جمله ایران، منتقل شد و مبادلات فرهنگی غرب با دیگران، براساس اندیشه و فرهنگ جدید، آغاز شد.

عکس یادگاری در مقابل ساختمان مک‌کورمیک، کالج آمریکایی تهران

پیشینه تعامل ایرانیان با «غرب جدید»، به دوره صفویه، در سده‌های شانزدهم و هفدهم میلادی می‌رسد، اما اوج ورود مدرنیته به ایران، در دوره قاجار و پهلوی بوده است که در خلال آن، حکومت و برخی از روشنفکران، با خودباختگی کامل، و برتر دانستن فرهنگ غرب، سعی در پذیرش و الگوپذیری بی‌چون و چرا از آنان را داشته‌اند. آنها با وارد کردن صنایع و کالاهای غربی، در تلاش بوده‌اند تا خلوا‌هری از فرهنگ غرب را نیز به کشور وارد کرده و حاکم نمایند. ضعف و انحطاط حکومت‌های سیاسی در این دوره، ضعف فکری و فرهنگی را به همراه داشت و با تضعیف «خودباوری ملی»، فرهنگ «غرب‌گرایی» در کشور ترویج می‌شد.

تمدن جدید غرب، برای گسترش حوزه فرهنگی و تأمین منابع اقتصادی خویش، در تلاش بوده است با هجوم به سایر فرهنگ‌ها، فرهنگ «دیگران» را تضعیف و تخریب نماید و از این طریق فرهنگ «خود» را حاکم سازد. ایرانیان نیز مانند سایر کشورها، در معرض هجمه‌های فرهنگی غرب قرار گرفتند و نشانه‌ها و نمودهایی از «خودبیگانگی فرهنگی» در کشور، آشکار شد. این خودباختگی در برابر فرهنگ مهاجم، زمینه گسست فرهنگی و از بین رفتن سرمایه‌ها و میراث ارزشمند فرهنگی را به همراه آورد. اما متفکران انقلابی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۴

و مسلمان مانند «حضرت امام خمینی بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، استاد شهید مرتضی مطهری، جلال آل‌احمد و دکتر علی شریعتی» بر این خودباختگی شوریدند و موجبات بیداری و هوشیاری جامعه را فراهم آوردند.

در این رویارویی فرهنگی، ایرانیان توانستند برخلاف بسیاری دیگر از ملت‌ها و فرهنگ‌ها، جوهره و اصالت فرهنگی خویش را حفظ کنند و واکنش سازنده‌ای نسبت به فرهنگ غرب داشته باشند. آنان با تکیه بر پیشینه تمدنی و فرهنگی خود، سعی کردند هوشمندانه و آگاهانه با تمدن جدید روبه‌رو شوند، به نحوی که مقهور و مرعوب آنان نشده، و برخی از عناصر فرهنگ غرب را که با فرهنگ بومی همخوانی و همسویی داشت به تدریج پذیرفتند و برخی دیگر را رد کردند. در نتیجه تداوم و پیوستگی فرهنگی خود را حفظ نمودند.

بررسی و تحقیق کرده و درباره نتیجه آن در کلاس گفت‌وگو کنید

خودباوری فرهنگی به چه معناست؟ آثار و نشانه‌های آن کدام است؟ برای تقویت «خودباوری فرهنگی» چه باید کرد؟

پیشنهاد ما

تحریف تاریخ:

میرزا فتحعلی آخوندزاده

برخی از نویسندگان ایرانی، مانند جلال‌الدین میرزا پسر فتحعلی شاه قاجار (۱۲۸۹ـ۱۳۳۴ ق)، میرزا فتحعلی آخوندزاده (۱۲۹۵ـ۱۳۲۸ ق)، میرزا ملکم خان (۱۲۲۶ـ۱۲۴۹ ق)، آقاخان کرمانی (۱۳۱۴ـ ۱۳۷۰ ق)، که مروج آرای نویسندگان قرن هجدهم فرانسه، از جمله منتسکیو، ولتر و روسو در ایران بودند، سخنان بی‌اساس و کینه‌توزانه‌ای در مورد ورود اسلام به ایران بیان کرده‌اند که فاقد ژرف‌اندیشی علمی و سند تاریخی است.

این گروه با ترویج غرب‌گرایی و گسترش ارزش‌های غربی، بزرگداشت اقوام اساطیر ایران باستان، تلاش برای تغییر خط ایران به خط پهلوی، برتری دادن ملیت ایرانی بر سایر ملل، بیزاری از ورود اسلام به ایران و حمله مغولان به ایران، درصدد بودند تصویری منفی و سیاه، از اسلام ارائه کنند و دین آسمانی و وحیانی اسلام را، دین اعراب جاهلی معرفی نمایند.

این رویکرد نادرست در دوران پهلوی، مورد حمایت قرار گرفت و به تعارض میان پیشینه هویتی ایرانیان منجر شد. در این دوره، وابستگان به رژیم شاهنشاهی و دلدادگان فرهنگ غرب، با برگزاری جشن‌های دو هزار و پانصد ساله کوشیدند تا میان مؤلفه‌های فرهنگی ایران و اسلام اختلاف و فاصله ایجاد کنند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۵

۴ـ دوران انقلاب اسلامی

عناصر اصلی شکل‌گیری انقلاب اسلامی کدام است؟ اعتقادات و باورهای فرهنگی مردم، چه نقشی در پیدایش و پیروزی انقلاب داشته است؟ ارزش‌های انقلاب اسلامی چگونه می‌تواند پیوستگی فرهنگی و پویایی آن را تداوم بخشد؟

انقلاب اسلامی ایران، به عنوان یکی از انقلاب‌های برجسته قرن بیستم، یک انقلاب فرهنگی است که ریشه در اعتقادات، باورها و ارزش‌های مردم ایران دارد و از تعالیم آسمانی اسلام، سرچشمه گرفته است. پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری حضرت امام خمینی رحمه‌الله و حضور گسترده و ایثارگرانه مردم، سرآغاز دوران جدیدی برای تقویت «خودباوری»، و بازگشت به ارزش‌ها و باورهای فرهنگ توحیدی و در نهایت «تداوم فرهنگی» به حساب می‌آید.

از آنجا که در دوره پهلوی، اعتقادات و باورهای دینی و مذهبی مردم، مورد هجوم حکومت و غرب‌گرایان قرار می‌گرفت، در دوره انقلاب اسلامی، با بازگشت به خویش، تلاش می‌شود تا معارف و ارزش‌های اسلامی در جامعه حاکم و هویت اسلامی و ایرانی مردم تقویت شود.

دشمنان انقلاب و مردم، با درک اهداف و پیام‌های خداباورانه آن، از آغازین روزهای پیروزی، درصدد مخالفت با آن برآمدند و از تمام امکانات و ظرفیت‌های خود، برای شکست و نابودی انقلاب اسلامی استفاده کرده‌اند. اوج این تهاجم‌ها، در جنگ تحمیلی هشت ساله قابل مشاهده و مطالعه است که رژیم متجاوز صدام، به نمایندگی از امپریالیسم جهانی و با مشارکت و حمایت بسیاری از کشورها، با ارتشی مجهز و تجهیزات نظامی فراوان، به ایران حمله کرد. حمله صدام و حامیانش، صرفاً حمله به خاک ایران نبود، بلکه علاوه بر آن، به باورها، ارزش‌ها و فرهنگ دینی و انقلابی مردم ایران حمله کردند. حضور آگاهانه و داوطلبانه مردم از تمام اقوام و گروه‌ها در جبهه‌های نبرد و هوشیاری و حسن تدبیر رهبر کبیر انقلاب اسلامی و مجاهدت‌ها و ازجان گذشتگی به‌یادماندنی رزمندگان، ایثارگران و شهدای گران‌قدر و برخورداری آنان از روحیه خداباوری و دین‌مداری، سلحشوری، ظلم‌ستیزی، وطن‌دوستی، قناعت و غیرتمندی، باعث پیروزی لشکریان اسلام و حفظ هویت و پیوستگی فرهنگی شد. در این جنگ نابرابر، نه تنها یک وجب از خاک ایران عزیز در اشغال آنان باقی نماند، بلکه ارزش‌های فرهنگی، تداوم یافت و «پیوستگی فرهنگی» تقویت شد.

۷۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۶

هر فرهنگ، ویژگی‌ها و خصوصیاتی دارد که آن را از دیگر فرهنگ‌ها متمایز می‌سازد. این ویژگی‌ها در تمام بخش‌های زندگی مردم یک جامعه حضور دارد و سبک زندگی آنان و «شخصیت» فردی و اجتماعی ایشان را شکل می‌دهد. از این ویژگی‌ها تحت عنوان «هویت فرهنگی» یاد می‌شود.

«هویت فرهنگی» یک جامعه، مجموعه‌ای از ویژگی‌های اساسی و بنیادی است که در طول تاریخ شکل گرفته و به واسطه آنها، مردم یک جامعه، «خود» را شناخته و به آن «تعلق» دارند و خود را با آنها معرفی کرده و از «دیگران» متمایز می‌کنند. «هویت فرهنگی» تمام سطوح و لایه‌های فرهنگ را در برمی‌گیرد و شامل فرهنگ محسوس و فرهنگ غیرمحسوس می‌شود.

ویژگی‌های فرهنگ ایرانی

فرهنگ ایرانی، همانند فرهنگ سایر ملت‌ها، در طول زمان، تغییرات و تحولاتی را تجربه کرده است و ارزش‌ها و هنجارهای آن، فرازها و فرودهایی داشته است، اما توانسته است «هویت فرهنگی» خویش را حفظ کند و با تکیه بر این هویت و ویژگی‌ها، از «تداوم و پیوستگی فرهنگی» و «انسجام فرهنگی» برخوردار باشد. همین ویژگی‌ها، «فرهنگ ایرانی» را از فرهنگ اروپایی، آفریقایی، یونانی و... متمایز ساخته و بیانگر هویت و شخصیت ملت ایران در طول تاریخ است. برخی از ویژگی‌ها و عناصر محوری هویت فرهنگی ما ایرانیان عبارت‌اند از:

۱ـ توحید و معنویت گرایی:

فرهنگ ایرانی از دیرباز (قبل و بعد از ورود اسلام به ایران)، گرایش قوی به امور معنوی، الهی و دینی داشته است. ایرانیان از گذشته‌های بسیار دور، بر اساس فطرت و سرشت الهی خویش، به خداوند یکتا اعتقاد داشته و آن را می‌پرستیدند. آنها با وجود داشتن برخی باورهای خرافی و اساطیری در پاره‌ای محدود از تاریخ فرهنگی، (مانند پرستش الهه‌های آب، آتش، باران و...) نوعی وحدانیت در اندیشه و آیینشان وجود داشته است. در ایران همواره دین، نقش اساسی در جامعه داشته و ایرانیان زندگی و امور جاری خود را با اصول دینی و معنوی هماهنگ کرده‌اند. با پذیرش آزادانه و داوطلبانه اسلام توسط نیاکان ما، این ویژگی فطری و الهی در آنان تقویت شد و اعتقاد به خدای واحد در تمام زوایای فرهنگ ایران جریان پیدا کرده است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

۲ـ محبت و احترام به پیامبر و اهل بیت ایشان ﷺ:

نیاکان ما پس از پذیرش اسلام و آشنایی با اولیای الهی این دین، با توجه به ویژگی‌های فرهنگی خویش و روحیاتی مانند عدالت خواهی، عقلانیت و ظلم ستیزی، به پیامبر اعظم ﷺ و خاندان بزرگوار ایشان ارادت خاص داشته و خود را از دوستداران و پیروان معصومین ﷺ می‌دانستند و تا کنون این ویژگی فرهنگی را حفظ کرده‌اند.

ما ایرانیان به روش و سیره ائمه اطهار ﷺ علاقه‌مند بوده و روح فرهنگ خود را در پیوندی ناگسستنی با ایشان می‌بینیم. تمام اقوام و مذاهب ایرانی، احترام ویژه‌ای برای امام علی ﷺ و امام حسین ﷺ قائل هستند و همه ساله در ایام محرم به سوگ می‌نشینند. گویی فرهنگ ایرانی با فرهنگ نبوی و علوی و فرهنگ عاشورا گره خورده است. مفهوم شهادت و جهاد در راه عقیده با الهام از حادثه کربلا، به یکی از عناصر اصیل فرهنگ ما تبدیل شده و در طول تاریخ، باعث پایداری و ماندگاری ایران بوده است.

بررسی کنید

مسابقات بین‌المللی قرآن کریم در کشور با شرکت نمایندگان کشورهای مختلف برگزار می‌شود. این حرکت فرهنگی، چه تأثیری در همگرایی و وحدت مسلمانان و جهان اسلام دارد؟

۳ـ نوع دوستی و زندگی مسالمت‌آمیز با دیگران:

نیاکان ما، همواره ملتی نوع دوست بوده‌اند و زندگی مهربانانه و مسالمت‌آمیز با دیگر اقوام و جوامع داشته‌اند. حکومت‌ها در ایران، به جز موارد اندک، کمتر به فکر خشونت و تعدی به همسایگان بوده‌اند و در جنگ با دیگران نیز ارزش‌های انسانی را رعایت می‌کرده‌اند.

نمونه‌های بارز این نوع دوستی را در جنگ‌های کوروش و داریوش، از پادشاهان هخامنشی، و روش برخورد آنان با اسیران کشورهای مغلوب و نیز با همسایگان می‌توان مشاهده کرد.

منشور کوروش

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

۴ـ سازگاری و وحدت گرایی:

جامعه و فرهنگ ایران، جامعه‌ای متنوع و متکثر است و علی‌رغم این تفاوت‌ها و تمایزها، اقوام ایرانی، در طول سالیان دراز، زندگی مسالمت‌آمیز و وحدت‌گرا با هم داشته‌اند.

هریک از این اقوام، در طول تاریخ، به دفعات اداره حکومت و دولت را به دست گرفته‌اند و برای حفظ تمامیت ارضی و یکپارچگی و استقلای کشور جان‌فشانی کرده‌اند. تلاش برخی از گروه‌ها را که سعی در واگرایی و از بین بردن وحدت ملی و انسجام فرهنگی داشته‌اند، خنثی نموده‌اند. این وحدت و هم‌گرایی در دهه‌های اخیر، باحضور رزمندگان افتخارآمیز از اقوام و مذاهب مختلف در کنار هم و در دوران دفاع مقدس، باعث سربلندی و پایداری کشور شده است.

کار گروهی

زندگی چند نفر از سرداران نام‌آور دفاع مقدس از اقوام و مذاهب مختلف را مطالعه و نقش آنان را در وحدت‌ملی و حفظ تمامیت ارضی کشور بررسی کنید و نتیجه یافته‌های خود را در کلاس درس ارائه کنید.

۵ـ برخورداری از ذوق بالای ادبی و هنری:

وجه باطنی فرهنگ، در هنر و ادبیات متجلی می‌شود و ایرانیان، همانند برخی از ملت‌ها، ملتی ادب‌پرور و هنردوست هستند و فرصت بروز استعدادهای هنری و ادبی خویش را داشته‌اند. زبان شیرین فارسی، یکی از ویژگی‌ها و عناصر هویتی فرهنگ ایرانی به شمار می‌آید. این زبان، وسیله اتصال و ارتباط همه خرده فرهنگ‌ها و اقوام ایرانی و عنصر وحدت آفرین و انسجام‌بخش ملی بوده است.

تابلو برسعدی- شیراز

بخشی از تابلوی نیایش- اثر استاد محمود فرشچیان

هنر ایرانی، همچون هنر برخی از اقوام و ملت‌های هنردوست و هنرپرور دیگر، در رشته‌های مختلف (نظیر معماری، هنرهای دستی، شعر، هنرهای تجسمی و...) چون ستاره‌ای درخشان در آسمان فرهنگ بشری می‌درخشد و علاقه‌مندان بسیاری را در طول تاریخ و از سرزمین‌های مختلف، به خود جلب کرده و به تحسین واداشته است.

اعجاب معماری ایرانی در طراحی و ساخت تخت جمشید، یادگیرهای یزد، مسجد امام اصفهان، بازار وکیل شیراز، مسجد ارگ تبریز، چغازنبیل خوزستان، گنبد سلطانیه زنجان، حرم امام‌رضا علیه‌السلام و... زیانزد عام و خاص است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۰

امروزه نیز، ما با الهام از تعالیم دینی و اسلام، به خانواده، پاکدامنی و عفت و رعایت آداب و رسوم ازدواج، علاقه‌مند و وفاداریم و در برابر امواج سهمگین مدرنیته و فرهنگ غربی، مقاومت می‌کنیم. احترام به والدین، بزرگسالان و بزرگان فامیل و جامعه، مهمان‌نوازی و سفره‌آرایی در میان ما ایرانیان رایج بوده و مورد توجه است.

۷ـ سازگاری با محیط زیست:

نیاکان ما، به خوبی قدر طبیعت و مواهب آن را می‌دانسته‌اند. به آب، خاک، خورشید، هوا، درخت و حیوانات احترام می‌گذاشتند. در فرهنگ اسلامی، طبیعت به عنوان آیت و نشانه الهی و نعمت خداوندی می‌باشد و نمی‌توان به هر شکل و به هر میزان از آن استفاده کرده و یا آن را تخریب نمود. ایرانیان، چون همواره با مشکل کم‌آبی روبه‌رو بوده‌اند، به شیوه‌های خلاقانه تأمین آب دست یافته‌اند. قنات، سدسازی، بندهای انحرافی و نهرها از مهم‌ترین روش‌های استفاده بهینه از نعمت آب بوده است.

ایرانیان به درستی، راه و روش زندگی در مناطق کویری، کوهستانی، جنگلی و ساحلی را فرا گرفته و طی صدها سال، خود را در مقابل حوادث طبیعی ایمن کرده بودند. این هوشمندی در ساخت و ساز ساختمان‌ها، نوع پوشش و سبک زندگی آنان و متناسب بودن آنها با شرایط محیطی، به‌خوبی در جای جای کشور مشهود است.

«مسئله» زیر را بررسی و تجزیه و تحلیل کنید:

چرا علی‌رغم پیشینه فرهنگی مثبت در حوزه محیط زیست، امروزه، اخلاق زیست‌محیطی و فرهنگ حفاظت از محیط زیست و تمیز نگهداشتن محیط زندگی (مانند کوچه‌ها، خیابان‌ها، مسیر کوه‌پیمایی، ساحل دریا و...)، در جامعه ما ضعیف شده است؟ برای حل این «مسئله فرهنگی و اجتماعی» چه راه‌حلی را پیشنهاد می‌کنید؟

۸ـ فتوّت:

فتوّت، به معنای جوانمردی، میراث گران‌بهایی از فرهنگ اسلامی ـ ایرانی ماست که در روزگار بحرانی جامعه، به قوام و انسجام ملت ما کمک رسانده و آن را تداوم بخشیده است. روحیه فتوت و جوانمردی، به‌عنوان یکی از ویژگی‌های فرهنگی ایران باستان، در دوران اسلامی، با الهام از معارف قرآنی و تأسی به روش زندگانی امام علی علیه‌السلام تقویت و نهادینه شد و تا قرن‌ها، جوانان و پهلوانان ایرانی در اصناف و پیشه‌های مختلف، روحیه جوانمردی و مردانگی را در دفاع از مظلومان و محرومان بروز می‌دادند.

۹۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۲

تجلی فتوت و جوانمردی را در آداب و رسوم پهلوانی و ورزش باستانی می‌توان مشاهده کرد. صفاتی مانند: دلاوری، بخشش، زیان کسی را به سود خود نخواستن، امانت‌داری، مهمان نوازی، از ویژگی‌های «فتیان»، «عیاران»، «پهلوانان» و «جوانمردان» است که این صفات را در خود پرورش می‌دادند. داستان زندگانی قهرمانانی مانند «آرش کمانگیر»، «سیاوش در شاهنامه»، پوریای ولی، شهید همت، شهید حججی، از گذشته‌های دور تاکنون، بیانگر روحیات جوانمردی در بین ما ایرانیان است که سرگذشت آنان در «فتوت نامه‌ها» و کتاب‌های تاریخی ثبت شده است.

بررسی کنید

روحیه جوانمردی در زندگی جهان پهلوان تختی به‌ویژه در مسابقه او با الکساندر مدودی در فینال مسابقات کشتی ۱۹۶۲ تولیدو را بررسی و تجزیه و تحلیل کنید.

۹ـ آرمان خواهی واقع‌بینانه:

ایرانیان طی قرن‌ها زندگی و تشکیل انواع حکومت، به دنبال آرمان‌های والایی همچون برقراری عدالت، آزادی، ظلم‌ستیزی و حرکت به سوی تشکیل جامعه به دور از ظلم، فساد و تبعیض بوده‌اند. اندیشه تأسیس حکومت عادلانه، سالم و انسانی که تحت تأثیر اندیشه مهدویت و تشکیل حکومت جهانی امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف بوده، همواره در روح و روان ایرانیان حضور داشته و دارد. البته این آرمان‌گرایی، هیچ‌گاه با روش‌های خشونت‌آمیز غیرعاقلانه و تجاوز به دیگران دنبال نشده، بلکه با میانه‌روی و صلح دوستی توأم و آمیخته بوده است.

من وقتی در باب گذشتهٔ ایران تأمل می‌کنم، از اینکه ایرانی‌ها دنیا را به‌نام دین یا به‌نام آزادی به آتش و خون نکشیده‌اند، از اینکه مردم سرزمین‌های فتح شده را قتل عام نکرده‌اند و دشمنان خود را گروه گروه به اسارت نبرده‌اند، از اینکه در روزگار قدیم یونانی‌های مطرود را پناه داده‌اند؛ آرامنه را در داخل خانهٔ خویش پذیرفته‌اند؛ جهودان و پیغمبرانشان را از اسارت بابل نجات داده‌اند؛ از اینکه در قرن‌های گذشته جنگ صلیبی بر ضد دنیا راه نینداخته‌اند و محکمهٔ تفتیش عقاید درست نکرده‌اند؛ از اینکه ماجرای سن بارتلمی نداشته‌اند و با گیوتین

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۳

روحیه مشارکت جمعی و همکاری، بار می‌آورند، بدانید که این انسان‌ها، در آینده شخصیت‌هایی خواهند شد که جامعه را پیشرفت خواهند داد».

اقتصاد مقاومتی، برنامه راهبردی برای اصلاح فرهنگ اقتصادی

دانش‌آموزان عزیز، حتماً عنوان «اقتصاد مقاومتی» را شنیده‌اید، به نظر شما اجرای این برنامه اقتصادی، به چه ویژگی‌های فرهنگی نیاز دارد؟

کشور ایران در مسیر تحقق اهداف خود، با موانع درونی و بیرونی روبه‌رو است. از جمله موانعی که کشورهای سلطه‌گر برای بازدارندگی جامعه اسلامی به کار گرفته‌اند، برنامه‌ها و تحریم‌های اقتصادی است. نظام سلطه، با هدف جلوگیری از پیشرفت و توسعه کشور و فراهم آوردن زمینه وابستگی اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، محدودیت‌ها و تحریم‌های چندجانبه علیه ما تدارک دیده است. ایجاد محدودیت در مبادلات ارزی و بانکی، فروش نفت، واردات و صادرات، دستیابی به فناوری‌های پیشرفته، جلوگیری از سرمایه‌گذاری خارجی... از جمله تحریم‌های امپریالیسم اقتصادی است.

متقابلاً برای دستیابی به پیشرفت و توسعه پایدار و همه‌جانبه و خنثی نمودن تحریم‌های اقتصادی، طرح‌ها و برنامه‌هایی از سوی مسئولان کشور تدوین شده است که یکی از آنها، سیاست «اقتصاد مقاومتی» می‌باشد. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، با توجه به استعدادهای سرشار معنوی و مادی و ذخایر و منابع غنی و متنوع کشور، برخورداری از نیروی انسانی متعهد و کارآمد و دارای عزم راسخ، تدوین و توسط مقام معظم رهبری برای اجرا ابلاغ شده است. این مجموعه در ۲۴ بند، شامل راهبردها و تدابیر اقتصادی است.

طراحی برنامه برای دستیابی به پیشرفت اقتصادی، بدون اتکا به قدرت‌های سلطه‌گر و متناسب با آرمان‌های ملی، اقدامی شجاعانه و در عین حال دشوار بوده و نیازمند تدبیر و برنامه‌ریزی دقیق و فرهنگ مناسب است و مشارکت و همراهی تمام آحاد جامعه را می‌طلبد حفظ وحدت و انسجام ملی، باور به توانمندی‌ها، منابع و امکانات خود، پایداری و مقاومت در برابر فشارها، کار و تلاش مضاعف، مصرف کالاهای ایرانی، می‌تواند تحریم‌های نظام سلطه را خنثی سازد.

۱۰۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۵

برخی از سیاست‌های ملی اقتصاد مقاومتی عبارت‌اند از:
با هدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا ابلاغ می‌گردد:

۱ـ تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقای درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط.

۲ـ پیشتازی اقتصاد دانش بنیان، پیادەسازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام ملی نوآوری به‌منظور ارتقای جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش بنیان در منطقه.

۳ـ محور قرار دادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان‌ها و به‌کارگیری ظرفیت و قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مزیت‌های مناطق کشور.

۴ـ مدیریت مصرف با تأکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه‌ریزی برای ارتقای کیفیت و رقابت‌پذیری در تولید.

۵ـ توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به منظور انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، صادرات کالا و خدمات و تأمین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج.

۶ـ افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور از طریق:
- توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان به‌ویژه همسایگان.
- استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از هدف‌های اقتصادی.
- استفاده از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای.

۷ـ صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور با تأکید بر تحول اساسی در ساختارها، منطقی‌سازی اندازه دولت و حذف دستگاه‌های موازی و غیرضرور و هزینه‌های زاید.

۸ـ اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی.

۹ـ افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز تا قطع وابستگی بودجه به نفت.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۶

۱۰ـ شفاف سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و....
۱۱ـ تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد و اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه.
۱۲ـ تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان‌سازی آن به‌ویژه در محیط‌های علمی، آموزشی و رسانه‌ای و تبدیل آن به گفتمان فراگیر و رایج ملی.
۱۳ـ افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن.

بررسی کنید

از مفاهیم اصلی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، می‌توان به «اقتصاد دانش بنیان»، «کارآفرینی و مهارت‌آموزی»، «مردمی کردن اقتصاد»، «مصرف تولیدات و کالاهای داخلی توسط مردم و دولت»، اشاره کرد.
مفاهیم فوق را بررسی کنید و ضمن بیان معنای هر کدام، توضیح دهید که این مفاهیم، چگونه می‌توانند اقتصاد ایران را مقاوم کنند و به چه ویژگی‌های فرهنگی نیاز دارند؟

۱۰۷

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۷

ظهور و نیازهای جدید روبه‌رو هستیم. زندگی در دنیای ارتباطات و در شبکه‌های مجازی و نیز سرعت تولید و انتشار اطلاعات، مبادلات و تعاملات فرهنگی را تسهیل و تسریع کرده است. علاوه بر آن، دوران نوجوانی و جوانی، دوران «هویت‌یابی» و انتخاب چشم‌انداز برای آینده است و انتخاب‌های امروز ما، در شکل‌گیری هویت ما تأثیر فراوان دارد. لذا برای خوب انتخاب کردن، نیاز به «معیار» داریم.

معیارهای انتخاب، باید بتوانند کارآمدی و صحیح و مفید بودن پدیده‌های قدیم و جدید را تشخیص دهند. قدمت یک اندیشه یا پدیده، نه دلیل غلط بودن آن است و نه موجب صحت و درستی آن. کهنگی در امور مادی راه دارد، اما حقایق ثابت زندگی (مانند عدالت‌خواهی، پرستشگری و سایر امور فطری انسان)، با گذشت زمان، کهنه و فرسوده نمی‌شوند.

از آنجا که اکثر تعاملات فرهنگی در دنیای جدید، بین فرهنگ و تمدن غرب با سایر فرهنگ‌ها، از جمله فرهنگ اسلامی ـ ایرانی ما اتفاق می‌افتد، لذا معیارهای انتخاب، باید توانایی تشخیص و تمییز بین این دو فرهنگ را فراهم آورد، تا بتوانیم با دگرگونی‌های فرهنگی، برخورد فعال، آگاهانه و هوشمندانه داشته باشیم.

هویت اسلامی ـ ایرانی و ویژگی‌های فرهنگی ما ایرانیان، برخی معیارها را برای پذیرش و تعامل آگاهانه با دگرگونی‌های فرهنگی در اختیار ما قرار می‌دهد. این معیارها که بیشتر ناظر به باورها، ارزش‌ها و نگرش‌ها می‌باشند، عبارت‌اند از:

۱ـ خدا باوری و آخرت‌گرایی: در سبک زندگی ما ایرانیان، اعتقاد به خداوند، جایگاه مهمی داشته و مردم همواره در فعالیت‌های فردی و اجتماعی خود به خداوند و کسب رضایت او توجه دارند. بنای جامعهٔ اسلامی ما بر پایهٔ این باور و اعتقاد عمیق درونی افراد استوار است و همین باور، منشأ ارزش‌ها، رفتارها و نمادهای جامعه است. مهم‌ترین پیام این باور آن است که در هنگام بررسی و گزینش پدیده‌های فرهنگی، رابطه آن پدیده با توحید و یکتاپرستی، معاد و آخرت‌گرایی مشخص شود و در صورت مخالفت با توحید طرد شود و در صورت هماهنگی، گزینش شود.

وصیت شهید محسن حججی به فرزندش:

«سعی کن به جوری زندگی کنی که خدا عاشقت بشه. اگه خدا عاشقت بشه، خوب تو رو خریداری می‌کنه.»

۱۲۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۰

۲ـ وحدت ملی: پیوستگی و تداوم فرهنگی ما ایرانیان، به حفظ وحدت و تداوم حیات اجتماعی وابسته است و تمام پدیده‌های نوظهور با محوریت وحدت ملی، قابل بررسی و قبول و رد می‌باشند. سخنان و رفتارهای تفرقه‌انگیز، قوم‌گرایی افراطی، تشدید اختلافات مذهبی، انحصاری کردن نمادها و ارزش‌های ملی و مجموعه باورها و رفتارهایی که به وحدت ملی آسیب می‌رسانند، پذیرفتنی نیستند.

۳ـ اخلاق‌مداری: اخلاق و اخلاق‌مداری، مرکز ثقل نظام‌های فرهنگی است و ثبات و پایداری فرهنگ عمومی، نیازمند رعایت موازین و فضائل اخلاقی می‌باشد. تقویت ارزش‌ها و رعایت آداب و اصول اخلاقی یک ضرورت برای حفظ سلامت جامعه است. هیچ نماد، الگو، ارزش و رفتار نوپدیدی نباید زیبایی‌های اخلاقی و اصول و پایه‌های آن را متزلزل کند.

۴ـ علم‌محوری: علم، به معنای عام خود (نه به معنای محدود علوم تجربی و ساینتیسم[۱]) می‌تواند ملاکی برای قبول یا رد پدیده‌های جدید باشد. آن دسته از تغییرات و تحولات فرهنگی که توسط یافته‌های علمی و پژوهشی معتبر تأیید می‌شوند، قابل پذیرش هستند. کلیهٔ نمادها، ارزش‌ها و اعتقاداتی که بر اساس خرافات، سحر، جادو و شیطان‌پرستی در جامعه ترویج می‌شوند، از این دسته می‌باشند و غیرقابل پذیرش هستند.

۵ـ عقلانیت: دگرگونی‌های فرهنگی، باید خردپذیر بوده و توجیه عقلی داشته باشند. خداوند عقل و اندیشه را به انسان عنایت کرده تا با آن مسائل پیش رو را نقد و بررسی کند. در حقیقت، عقل، حجت درونی برای پذیرش و رد پدیده‌ها و موضوعات است همچنان که پیامبران ﷺ حجت بیرونی برای قبول و رد دیدگاه‌ها و رفتارها هستند. پیامبران و عقل، یعنی حجت ظاهر و باطن، با هم هماهنگی و هم‌افزایی دارند و عقلانیت معیار پذیرش می‌باشد.

۶ـ خانواده‌گرایی: خانواده یک نهاد اصیل، بنیادین و انسجام‌بخش جامعه و عامل تربیت و فرهنگ‌پذیری افراد است. لذا کسب و اقتباس عناصر فرهنگی از جوامع دیگر باید سازگاری لازم با ارزش‌های این نهاد مؤثر فرهنگی را داشته باشد و نباید باعث تضعیف آن شود. سبک‌های زندگی که مناسبات و روابط خانوادگی و ارزش‌ها و هنجارهای اصیل آن را ناکارآمد و آسیب‌پذیر می‌نمایند، قابل پذیرش نیستند.

۱. Scientism

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۱

تجزیه و تحلیل کنید

«مسئله» زیر را بررسی و تجزیه و تحلیل کرده و در کلاس گفتگو کنید:
کالبی نمادها، الگوها، ارزش‌ها و باورهایی که با معیارها و شاخص‌های خانواده در فرهنگ اسلامی ـ ایرانی همخوانی ندارند و قابل پذیرش نیستند، در جامعه ما ترویج و تبلیغ می‌شوند. مسئولیت ما در رویارویی با این «مسائل» چیست؟ ما چه واکنشی باید بروز دهیم؟ چگونه می‌توانیم از ظرفیت «امربه‌معروف و نهی‌ازمنکر» با رعایت شرایط آن، استفاده کنیم؟

خودباوری فرهنگی

یکی از پیام‌های بنیادین حضرت امام خمینی ﷺ و از دستاوردهای فرهنگی انقلاب اسلامی در حوزه فکر و اندیشه، طرح شعارهایی نظیر «همه با هم» و «ما می‌توانیم» و از بین بردن روحیه «خودباختگی» و ایجاد «خودباوری» فرهنگی در جامعه ایران بوده است.

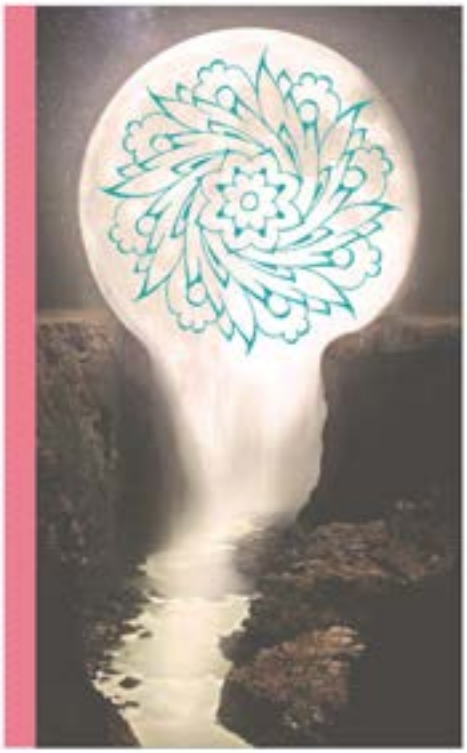
خودباوری فرهنگی به معنای شناخت فرهنگ خودی و ارزشمند دانستن عناصر و مؤلفه‌های آن، به‌دور از خودبزرگ‌بینی، تعصب و غرور گمراه‌کننده است. این باور، موجب اعتمادبه نفس شده و زمینه بهره‌مندی از شایستگی‌ها، ظرفیت‌ها و توانمندی‌های خودی را فراهم می‌آورد.

برخی از مبلغان و مروجان فرهنگ غرب در ایران در سده گذشته، با الگوگیری از تجربه غربیان، درصدد بوده‌اند تا با تخریب و نابودی «میراث فرهنگی» ما ایرانیان و تضعیف روحیه «خودباوری» و گسترش منفی‌گرایی، زمینه مناسب برای پذیرش بی‌چون و چرای فرهنگ غرب را فراهم آورند و در نتیجه، فرهنگ جدید و اندیشه انسان‌مدارانه آن را در جامعه خداباور ایران، حاکم نمایند. ملتی که بی‌هویت شد، گذشته خود و فرهنگ بومی خویش را تحقیر می‌کند و از ارزش‌ها، هنجارها و نمادهای آن دوری می‌گزیند؛ فرهنگ بیگانه را بزرگ می‌پندارد و خود را محتاج آن احساس می‌کند و موفقیت خود و جامعه خویش را در پناه بردن به فرهنگ بیگانه و تشبه و تمسک به آن جستجو می‌کند.

۱۲۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۲

ما ایرانیان، از یک سو، دارای پیشینه فرهنگی چند هزار ساله‌ایم و در برپایی و استمرار تمدن بشری و ساختن تمدن اسلامی، نقش آفرینی کرده‌ایم و هم‌اکنون، با انقلاب اسلامی، درصدد انتشار پیام عدالت، معنویت، علم و آگاهی، عبودیت و انسانیت در جهان هستیم، و از سوی دیگر، در مواجهه تابرابر با نظام سلطه و امپریالیسم فرهنگی و رسانه‌ای قرار داریم، به همین دلیل، حفظ وحدت ملی و انسجام فرهنگی، خودباوری فرهنگی و باور به توانمندی‌ها و ویژگی‌های مثبت فرهنگی، در جامعه امروز ما، یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر و یک رسالت ملی است.

بررسی و گفتگو کنید

با بررسی زندگی یکی از شخصیت‌ها و دانشمندان جوان کشور که عمر خود را صرف فعالیت‌های علمی کردند مانند: سعید کاظمی آشتیانی، شهید مجید شهریاری، شهید حسن تهرانی‌مقدم، مریم میرزاخانی و ... نقش آنان را در تقویت خودباوری فرهنگی و رشد و توسعه کشور تبیین نمایید.

۱۲۳

عنوان درس:

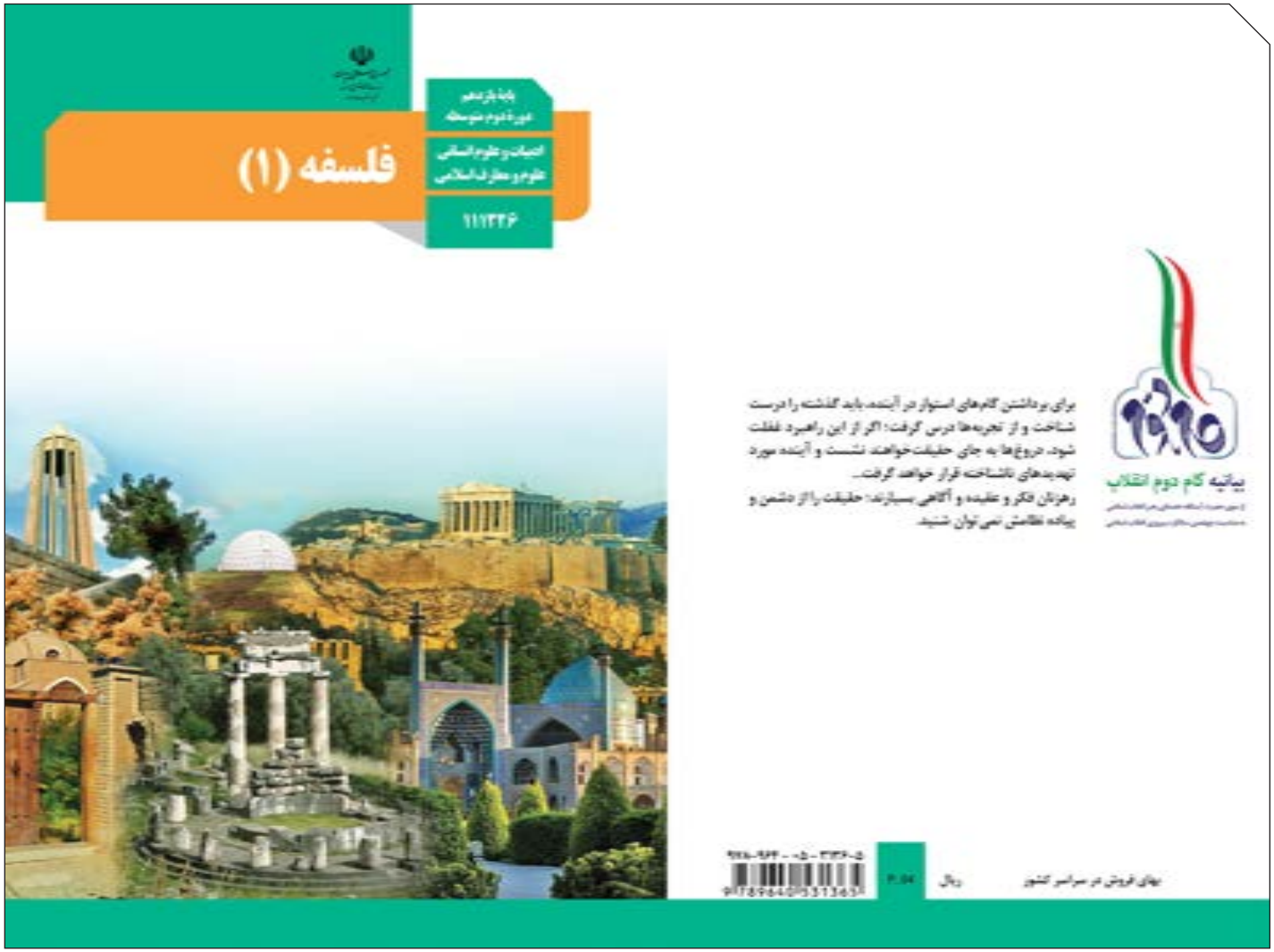
شماره صفحه: ۱۲۳

عنوان: تحلیل فرهنگی | کد: ۱۱۲۲۲۳ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و ادبیات انقلاب

عنوان: فلسفه(۱) | کد: ۱۱۱۲۲۶ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

معارف اسلامی و انقلاب

عنوان: فلسفه (۲) | کد: ۱۱۲۲۲۶ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

هرچند زندگی عموم انسان‌ها در جامعهٔ شهری به‌خاطر تخصص‌گرایی و تولید براساس مزیت، اقتصادی تک‌محصولی است اما در فضای جهانی، اقتصاد تک‌محصولی، اقتصادی شکننده و آسیب‌پذیر است؛ زیرا اقتصاد تک‌محصولی در مواقع بحرانی، امکان تاب‌آوری و انعطاف‌پذیری مقابل تکانه‌ها، مشکلات و تحریم‌ها را ندارد. در صورتی یک کشور می‌تواند به وضعیت استقلال و استحکام اقتصادی نزدیک شود که:

الف) راه‌های تأمین کالاهای وارداتی یا بازارهای فروش کالاهای صادراتی خود را گوناگون کند.

ب) از وضعیت تک‌محصولی فاصله بگیرد.

ج) با خلق مزیت‌های جدید اقتصادی امکان تأمین برخی نیازهای مهم و اساسی را در داخل کشور فراهم کند.

د) به علم و فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان توجه بیشتری داشته باشد.

بیشتر بدانیم

نگاهی به تحریم‌های اقتصادی

در طول تاریخ، کشورها برای دستیابی به اهداف اقتصادی، سیاسی و یا ایدئولوژیک خود دست به تحریم‌های اقتصادی دیگر کشورها زده‌اند. در طول جنگ‌ها، دولت‌ها برای کاهش قدرت اقتصادی دشمن، وی را در تحریم قرار می‌دادند. اگر جنگ‌های نظامی اتفاق می‌افتاد، کشورها به تکنیک‌های سنتی تحریم مانند محاصرهٔ نظامی روی می‌آوردند. در قرن نوزدهم، پس از اینکه قدرت دریانوردی و نیروی نظامی دریایی افزایش یافت، استفاده از محاصره‌ها نیز افزایش یافت؛ به‌طوری که می‌توانستند برای مدت زمان طولانی قدرت اقتصادی دولتی را هدف قرار دهند و آن را کنترل کنند.

در سال‌های ابتدایی استقلال یافتن آمریکا و هم‌زمان با جنگ‌های ناپلئونی در اروپا، تحریم‌های اقتصادی یکی از اصلی‌ترین اجزای سیاست خارجی ایالات متحده به‌شمار می‌رفت. در بین سال‌های ۱۷۹۴ و ۱۸۰۹، کنگرهٔ آمریکا قوانینی را تصویب کرد که برای حفظ امنیت و مصلحت کشور، محدودیت‌ها و ممنوعیت‌هایی را بر کشتی‌ها و ناوها در حمل‌ونقل به آمریکا وضع کرد تا روابط تجاری ایالات متحده با دیگر کشورها را محدودتر کند. در طول جنگ‌های ناپلئونی، انگلستان و فرانسه به‌صورت وسیع از محاصره‌های اقتصادی استفاده می‌کردند. اگرچه تحریم‌های انگلستان هزینه‌های اقتصادی بالایی بر قارهٔ اروپا به بار آورد؛ اما برای اینکه اقتصاد فرانسه را که در بیشتر مواد اولیه و مواد غذایی خودکفا بود، از پای درآورد کافی نبود.

تکنیک جنگ‌های اقتصادی در طول جنگ جهانی اول بیش از همهٔ سال‌های قبل از آن توسعه یافت و ثابت کرد که این تکنیک‌ها بسیار مؤثرند. ویژگی اصلی متفقین در جنگ جهانی اول این بود که آلمان و اتریش را محاصرهٔ اقتصادی کردند. پس از اینکه آمریکا نیز وارد این جنگ شد،

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۶

شروع به همکاری با دولت انگلستان در ممنوعیت علیه آلمان و کشورهای هم پیمان و دارای رابطه با آلمان کرد. در طول جنگ جهانی دوم نیز، تحریم‌های اقتصادی آمریکا به‌طور اساسی بر کنترل وجوه خارجی و صدور مجوز صادرات به کشورهای بی‌طرف متمرکز بود. همچنین آمریکا فهرست سیاهی را در آن ایام منتشر کرد.

در دورهٔ پس از جنگ جهانی دوم نیز استفاده از تحریم‌های اقتصادی برای وادار کردن برخی کشورها در عقب‌نشینی نیروهای نظامی از مرزهای دیگر کشورها یا دست کشیدن از برنامه‌های نظامی، هسته‌ای و حتی سیاسی و اجتماعی مورد استفاده قرار گرفت. به‌عنوان مثال آرژانتین طی سال‌های ۱۹۷۷ تا ۱۹۸۴ دوبار مورد تحریم‌های انگلستان و آمریکا قرار گرفت. تا قبل از سال ۱۹۸۹ تحریم‌های اعمال شده بر چین بیشتر به‌دلیل ماهیت کمونیستی حاکم بر آن بوده است که از طریق آمریکا و انگلستان، توأمان اعمال می‌شد. اندونزی طی سال‌های ۱۹۶۳ تا ۱۹۶۶ و ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۵ دو دورهٔ مختلف تحریم را تجربه کرده است. ترکیه طی سال‌های ۱۹۷۴ تا ۱۹۷۸ تحریم را تجربه کرده است. بهانهٔ تحریم با یک مشکل سیاسی در قبرس آغاز شد. اروگوئه در طی سال‌های ۱۹۷۶ تا ۱۹۸۱ تحریم را تجربه کرده است. دولت اروگوئه در سال ۱۹۷۶ متهم به بدرفتاری با زندانیان سیاسی شده بود. کرهٔ جنوبی در طی سال‌های ۱۹۷۳ تا ۱۹۷۷ یک دوره تحریم را تجربه کرده است که بهانه اصلی تحریم، اقدامات هسته‌ای، همانند کرهٔ شمالی بوده است.

یک بررسی اجمالی از تاریخ تحریم‌های اقتصادی در سطح جهانی نشان‌دهندهٔ آن است که دولت آمریکا سهم بسزایی در استفاده از سیاست تحریم اقتصادی داشته است. در مجموع حدود دوسوم تحریم‌های اقتصادی جهان تا سال ۲۰۰۰، به وسیلهٔ دولت آمریکا اعمال شده است. به همین شکل، تحریم‌های اقتصادی علیه ایران نیز شدت یافته است که در یک روند کلی، با انقلاب اسلامی و تسخیر سفارت آمریکا در سال ۱۳۵۸، روند جدیدی در تحریم ایران آغاز شد. در طول جنگ تحمیلی هم از سوی دشمنان، شدیدترین تحریم‌های نظامی و غیرنظامی علیه ما به اجرا گذاشته شد. در دهه‌های اخیر کشورمان به بهانه‌های واهی، تحریم‌های سخت و ناجوانمردانه گوناگونی، همچون تحریم‌های نفتی، دارویی، هواپیمایی، فناوری، بانکی و بیمه‌ای را تجربه کرده است. هرچند اقتصاد ایران به‌دلیل تحریم، دچار هزینه‌هایی شد؛ تحریم کنندهها به اهداف خود نرسیدند. ضمن اینکه این تحریم‌ها مناقعی برای بخش‌هایی از کشور به همراه داشت و نشان داد که اقتصاد ایران در مقایسه با کشورهای مشابه مقاوم است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۷

درآمدهای نفتی هم با تبدیل ایران به بازار مصرفی کالاهای کشورهای صنعتی و غفلت از اقتصاد مردمی، بر مشکلات اقتصاد ایران افزود. در این دوران، دولت حضوری گسترده در عرصه اقتصاد کشور داشت و توانست سازمان و تشکیلات خود را نوسازی کند و شکل جدیدتری به خود بگیرد؛ درعین‌حال، نظام نوینی در مالیات‌ستانی و بودجه‌بندی کشور پدید آمد و برخی شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و انسانی بهبود یافت. از سوی دیگر در نتیجهٔ افزایش درآمدهای نفتی، قدرت اقتصادی دولت افزایش یافت. در این زمان، دولت با هدف ایجاد توسعهٔ نمایشی به اجرای طرح‌های عمرانی متعدد در کشور پرداخت و به این ترتیب، بخشی از درآمدهای نفتی کشور، صرف ساخت‌وساز شد. کارخانه‌ها و مؤسسات شکل گرفت و دولت به عنوان کارفرمای بزرگ در عرصهٔ اقتصاد مطرح شد. ساختارهای اساسی اقتصاد کشور نیز زیر سلطه و برنامه‌ریزی بیگانگان قرار گرفت.

بیشتر بدانیم

غارت و قحطی

یکی از ابزارهای دولت‌های غربی برای این استثمار و غارت، تأسیس و تقویت شرکت‌های بزرگ چند ملیتی است. یکی از این نمونه‌ها، شرکت انگلیسی ـ هلندی هند شرقی است. گزارش زیر از کتاب نگاهی به تاریخ جهان، اثر جواهر لعل نهرو انتخاب شده است:

موقعیت انگلیسیان در شمال هند به‌صورتی بود که قدرت و ثروت را در دست داشتند، بدون آنکه هیچ مسئولیتی را قبول کنند. بازرگانان ماجراجوی کمپانی هند شرقی هیچ حد و فاصله‌ای میان بازرگانی قانونی و بازرگانی غیرمجاز غارت و چپاول واقعی قائل نمی‌شدند. عدم امنیت سیاسی و آشوب‌ها و آشفتگی‌ها و کمی باران و سیاست غارتگرانهٔ انگلستان همه باهم سبب شدند که در سال ۱۷۷۰ قحطی عظیمی در بنگال و بیهار روی داد. گفته می‌شود که بیش از یک سوم اهالی این نواحی نابود و تلف شدند. این منظرهٔ رقت انگیز و مهیب را درنظر مجسم کنید که چگونه میلیون‌ها نفر از مردم آرام‌آرام و بر اثر گرسنگی می‌مردند. تمامی این منطقهٔ وسیع از مردم خالی شد؛ جنگل‌ها روییدند و دهکده‌های مزروعی و مزارع کشاورزی را در خود بلعیدند. هیچ‌کس، هیچ کاری برای کمک به گرسنگان و قحطی زدگان نمی‌کرد. کمپانی هند شرقی قدرت و امکان داشت؛ اما آنها هیچ مسئولیت و تمایلی در خود احساس نمی‌کردند. وظیفهٔ اصلی آنها به‌دست‌آوردن پول و جمع‌آوری درآمد بود و این کار را که به نفع جیب خودشان بود، با دقت و مراقبت بسیار انجام می‌دادند. بسیار جالب است که در گزارش رسمی کمپانی گفته می‌شود با وجود قحطی شدید و با وجود آنکه بیش از یک سوم مردم تلف شدند، آنها رقم درآمد و عایدات معمولی را از آنان که زنده بودند، گرفتند. غیرممکن است که بتوان تصور و درک کرد که این جمع‌آوری اجباری پول و درآمد از مردم قحطی‌زده و مصیبت کشیده‌ای که از چنگال قحطی جسته بودند، چقدر ظالمانه و غیرانسانی بوده است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۹

مشابه همین شرایط در زمان جنگ جهانی اول برای کشور خودمان نیز روی داده بود. نویسندهٔ کتاب قحطی بزرگ (نسل‌کشی ایرانیان در جنگ جهانی اول)، در ضمن پژوهش خود اخبار و گزارش‌های دست اول و رقت‌انگیزی از نتایج حضور نیروهای نظامی بیگانه و عملیات و اقدامات آنان در ایران ارائه داده است؛ اقداماتی که با «جنایت جنگی علیه غیرنظامیان» همسان و برابر بوده است. او نشان داده است که چگونه نیروهای انگلستان، در حالی که مردم یک شهر از گرسنگی به جان آمده بودند، آذوقه‌ای را که از شکم گرسنهٔ همان مردم زده بودند، به هنگام عقب‌نشینی از برابر نیروهای عثمانی برای آنکه به دست حریف نیفتد، یک‌جا از میان بردند؛ و نیز چگونه ارتش انگلستان برای تدارک آذوقه مورد نیاز نفرات خود در ایران، به جای وارد کردن آذوقه از هندوستان، به لطایف‌الحیل اقدام به جمع‌آوری و خرید گندم و جو و سایر مایحتاج مردم گرسنه و قحطی‌زدهٔ ایران می‌کند تا در تاوگان دریایی انگلستان جای خالی بیشتری برای ترابری نظامی ارتش انگلستان باقی بماند؛ زیرا وارد کردن گندم از هندوستان، مستلزم حمل آن با کشتی است؛ و نیز چگونه ژنرال انگلیسی مسئول تدارک آذوقه در گفت‌وگو با دیپلمات آمریکایی از این «خونسردی» به خود می‌بالد (نگاه کنید به کتاب قحطی بزرگ (نسل‌کشی ایرانیان در جنگ جهانی اول)، محمدقلی مجد، ترجمهٔ محمد کریمی؛ مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی).

با پیروزی انقلاب اسلامی، مردم ما به توانمندی‌های خود برای ایجاد تحول و تغییر در شیوهٔ حکمرانی سیاسی و زندگی جمعی پی بردند. مردمی که تا آن روز خود را در برابر زورگویی کشورهای غربی در تعیین حاکمان و تعیین سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی‌شان، ناتوان می‌دیدند، روی پای خودشان ایستادند و خواستار استقلال و آزادی کشورشان شدند. میشل فوکو، متفکر شهیر فرانسوی و نویسندهٔ کتاب «ایران، روح یک جهان بی‌روح»، دربارهٔ آنچه خودش از شور و حال انقلاب اسلامی ایران در آن ایام دیده بود، می‌گوید: «یکی از چیزهای سرشت‌نمای این رویداد انقلابی، این واقعیت است که این رویداد انقلابی اراده‌ای مطلقاً جمعی را نمایان می‌کند و کمتر مردمی در تاریخ چنین فرصت و اقبالی داشته‌اند. اراده جمعی اسطوره‌های سیاسی است که حقوق‌دانان یا فیلسوفان تلاش می‌کنند به کمک آن، نهادها و غیره را تحلیل یا توجیه کنند. نمی‌دانم با من موافقید یا نه، اما ما در تهران و سرتاسر ایران با اراده جمعی یک ملت برخورد کردیم. این اراده جمعی که در نظریه‌های ما همواره اراده‌ای کلی است، در ایران هدفی کاملاً روشن و معین را برای خود تعیین کرده و بدین‌گونه در تاریخ ظهور کرده است. در ایران عرق ملی بی‌نهایت قوی بوده است. سرباز زدن از اطاعت از بیگانگان، بیزاری از چپاول منابع ملی، عدم پذیرش سیاست وابستگی به خارج و دخالت همه جا آشکار آمریکایی‌ها، همه و همه عوامل تعیین کننده‌ای بودند تا شاه، یک دست نشاندهٔ غرب به شمار آید».

بعد از شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی، آنچه موردنظر امام خمینی‌رحمه‌الله، رهبر ایران و خواستهٔ ملت بود در قانون اساسی کشور تجلی یافت و تصویری از خطوط کلی اقتصاد مطلوب اسلامی ـ ایرانی نیز در آن درج شد. در بخش اقتصادی قانون اساسی، بر آموزه‌هایی همچون اقتصاد مردمی، نفی سلطهٔ بیگانگان و استقلال اقتصادی، حقوق اقتصادی شهروندان و عدالت اقتصادی تأکید شده است.

۱۱۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۰

فعالیت فردی خارج از کلاس

مستند «پرزیدنت آکتور سینما» را مشاهده کنید و بخش‌های اقتصادی آن را به کلاس ارائه دهید.

اقتصاد مقاومتی و استقلال اقتصادی

اینکه کشورها در شرایط سخت پیش‌بینی نشده، چه واکنشی نشان می‌دهند، به قدرتمند بودن آنها بستگی دارد. آیا ساختارهای اقتصادی یک کشور پرقدرت است؟ آیا شرکت‌های تولیدی در شرایط سخت می‌توانند نیاز کشور را برآورده کنند؟ آیا اقتصاد کشور وابسته است یا مستقل؟ پاسخ به این پرسش‌ها و پرسش‌های مشابه، در روبه‌رو شدن کشورها با شرایط سخت تحریم و تهاجم تعیین کننده است.

برای عبور از مشکلات اقتصادی و آسیب‌هایی که در دوران کنونی، اقتصاد ملی ما را تهدید می‌کند، مقاوم‌سازی اقتصاد و مصونیت بخشی به آن در برابر فشارها و تکانه‌های خارجی، ضروری است. اقتصاددانان با اصطلاحاتی مانند «ثبات اقتصادی»، «استحکام اقتصادی»، «تاب آوری اقتصاد» و «پایداری»، بر مقاوم‌سازی اقتصادی تأکید می‌کنند. مقاوم‌سازی اقتصادی به‌معنای آن است که مجموع نیروهای مولد، شرکت‌ها، مؤسسات تولیدی و خدماتی یک کشور، روی پای خود بایستند تا بتوانند در صورت به وجود آمدن بحران، تمامی نیازهای اساسی و حیاتی‌شان را خودشان تولید و تأمین کنند و وابسته به بیگانگان نباشند. اقتصاد مقاوم، محصول خودباوری، تلاش و مجاهدت همه جانبه و فراگیر مردمان سخت‌کوشی است که حاضر نیستند زیر سایهٔ بیگانگان زندگی کنند و به آنان وابسته باشند. رشادت‌ها و دلاوری‌های مردم ایران در طول تاریخ ثابت کرده است که ایرانیان مسلمان، از چنین قدرتی برخوردارند و هر کجا از این قدرت خود استفاده کرده‌اند، به پیشرفت‌های بزرگی دست یافته‌اند.

شهد و شکر

از بی‌آبی مردن بهتر تا از فورباغه اجازه گرفتن!
گاهی شخصیت انسان، مانع از آن می‌شود که برای برآوردن نیازهای خود از اشخاص زبون و خوار، درخواستی کند.

(قوت گوزه‌گری، ج ۱، ص ۹۳)

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۱

	مجموع	ماشه ساخت به تومان	ماشه رفاه به تومان	ماشه خوشی به تومان	ماشه بودجه	جمع کل	
۵							
۶							
۷							
۸							
۹							
۱۰							
۱۱							
۱۲							
۱۳							
۱۴							
۱۵							

درس زندگی

تدبیر درست، مال اندک را افزایش می‌دهد و برنامه ریزی نادرست، مال فراوان را نابود می‌کند.

(امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام ـ غرر الحکم، ص ۱۷۶)

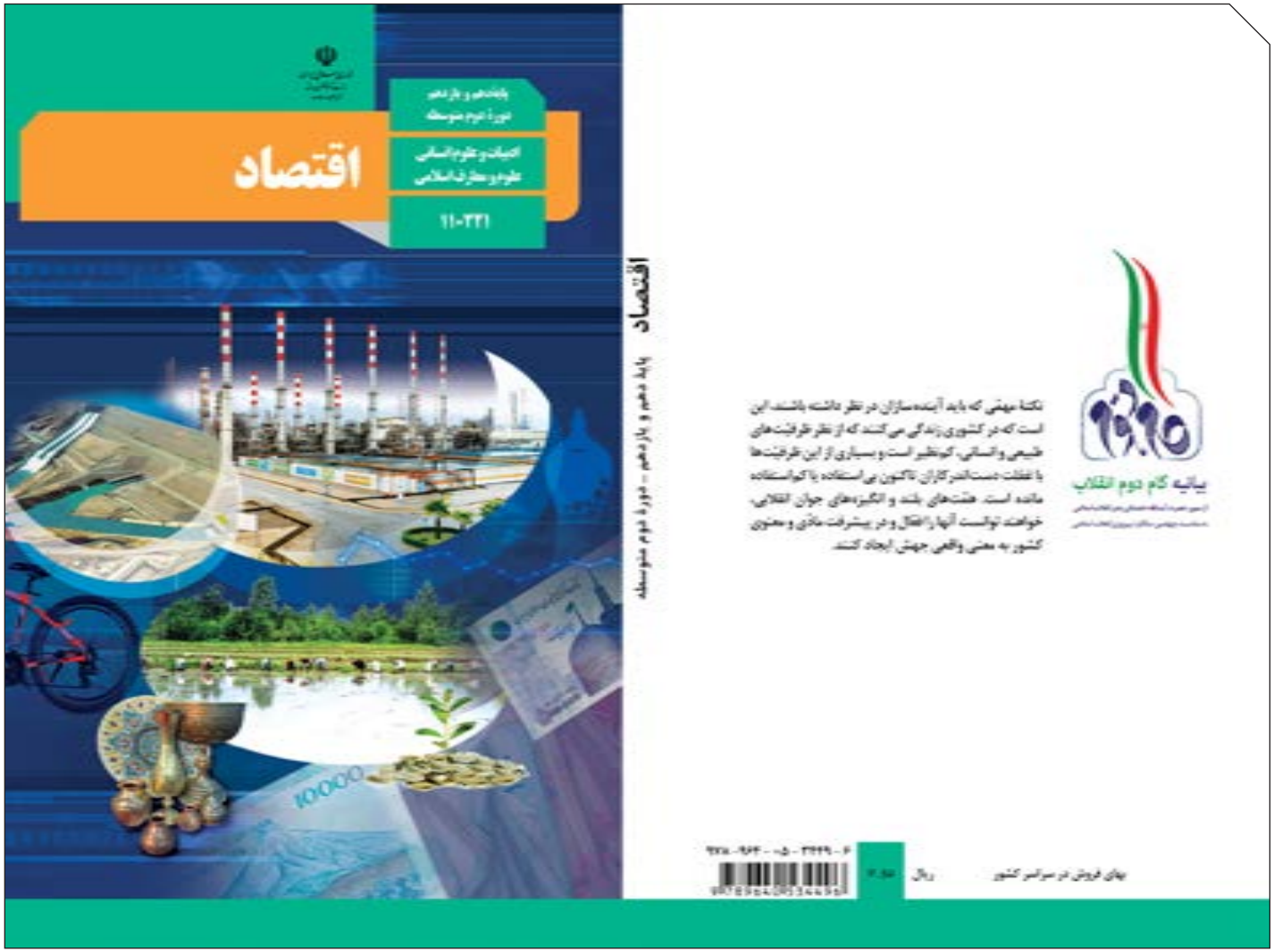
تعیین سال خمسی در برنامهٔ مخارج

خمس و زکات دو واجب از واجبات مالی اسلام است. هر درآمدی که به دست می‌آوریم، اگر بعد از یک‌سال از مجموع مخارج ما زیاد بیاید، به همان میزان که زیاد آمده است، مشمول خمس قرار می‌گیرد؛ یعنی موظفیم که ۲۰ درصد آن را به‌عنوان سهم امام و سهم سادات به مرجع تقلید یا نمایندهٔ او بدهیم. خمس درواقع همان مالیات اسلامی است. پرداخت خمس موجب توزیع مجدد ثروت می‌شود و عدالت اقتصادی را در جامعه گسترش می‌دهد. همچنین کسانی که توان کار و فعالیت اقتصادی ندارند، از منابع خمس استفاده می‌کنند تا بتوانند ادامهٔ حیات دهند. در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی خود حتماً توجه داشته باشید که زمانی را به‌عنوان آغاز سال مالیتان در نظر بگیرید. البته به‌صورت طبیعی، سال مالی از همان روزی که اولین درآمدتان را به دست آورده‌اید، شروع می‌شود. بعد از گذشت یک سال، درآمدی را که برایتان باقی مانده است به همراه اقلام مصرفی که خریده‌اید ولی از آن استفاده نکرده‌اید، محاسبه کنید و خمس آن را پرداخت نمایید.

۱۳۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۸

عنوان: اقتصاد | کد: ۱۱۰۲۲۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و ادبیات

معارف انقلاب اسلامی

عنوان: انگلیسی(۲) | کد: ۱۱۱۲۳۰ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: انگلیسی(۲) | کد: ۱۱۱۲۳۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: انگلیسی (۳) | کد: ۱۱۲۲۳۰ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: انگلیسی (۳) | کد: ۱۱۲۲۳۰ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه:

معارف اسلامی و ادب فارسی

بود که به سختی قادر به خواندن و نوشتن بود، ولی ابزاری کارآمد برای جریان استعماری منوّرالفکری بود تا به‌وسیلهٔ وی به سرکوب فرهنگ برآمده از دین بپردازند. کابینهٔ رضاخان محل حضور شاخص‌ترین چهره‌های منوّرالفکری آن دوران است[1].

بدین ترتیب جریان منوّرالفکری پس از مشروطه، با حذف رقیب دینی خود از عرصهٔ سیاست، یعنی با حذف مذهب که با حمایت دولت‌های غربی انجام شد، قدرت را به‌دست گرفت و در جهت حذف مظاهر دینی اقدام نمود و ساختارهای اجتماعی مدرن را با روشی استعماری بنیان نهاد.

منوّرالفکران در دهه‌های نخستین با مبانی فکری و فلسفی تمدن غرب کمتر آشنا بودند و به همین دلیل راه رسیدن به غرب را در تقلید محض و تأمین نیازهای روزمره کشورهای غربی می‌دانستند. آنان با در دست داشتن حاکمیت سیاسی و مدیریت اجتماعی، تغییر در همه ابعاد اجتماعی جامعهٔ دینی ایران را آغاز کردند. بی‌شک جامعه‌ای که از سنت و یقین دینی بهره‌مند است و دست کم به شیوهٔ پیشین زیست خود عادت دارد، این تغییر را تاب نمی‌آورد و اگر هم به این تغییرات گردن نهد، اما نمی‌تواند با نظام اقتصادی، سیاسی و فرهنگی پدید آمده، هماهنگ شود و در نتیجه تنش‌هایی بروز خواهد کرد. منوّرالفکران برای غلبه بر این ناسازگاری‌ها ناگزیر به زور متوسل می‌شوند و بدین ترتیب حاکمیت آنها نه تنها در ایران، بلکه در کشورهای جهان سوم نیز به سوی استبدادی جدید گام می‌نهد و استبداد استعماری را جایگزین استبداد ایلی می‌کند.

بررسی

با توجه به توضیحات بالا، چرا محصول به قدرت رسیدن جریان منوّرالفکری، باز هم حکومت استبدادی بود؟

قدرت استبداد جدید

همان‌طور که در درس‌های گذشته آمد، منبع قدرت حکومت‌های استبداد ایلی، روابط و مناسبات طایفه‌ای بود؛ اما منبع قدرت استبداد جدید چیست؟ استبداد استعماری بر خلاف استبداد پیشین، نه متکی بر روابط و مناسبات ایل، قبیله و طایفه است و نه بر قدرت‌های موجود در جامعه تکیه دارد؛ زیرا دارای پایگاه فکری و فرهنگی در میان مردم نیست بلکه بر پایه امواج نظامی، سیاسی و فرهنگی نوینی است که با حضور مستقیم و غیرمستقیم غرب در کشورهای جهان سوم پدید می‌آید و قدرت آن نیز برآمده از قدرت‌های مسلط جهانی است که از رقابت‌های موجود بین آنها شکل می‌گیرد.

فرهنگ، سیاست و اقتصاد کشورهای استعمارزده نیز به هیچ وجه در چهارچوب قدرت‌های داخلی قابل بررسی نیست، بلکه تابع مستقیمی از حرکت‌های سیاسی و اقتصادی کشورهای استعمارگر است. از این‌رو،

۱. مانند: محمدعلی فروغی (نخست‌وزیر)، حسین دادگر (وزیر داخله)، علی‌اکبر داور (وزیر کشاورزی و تجارت)، یوسف مشار (وزیر معارف) و مرتضی قلی‌بیات (وزیر مالیه).

۴۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۵

در جنگ جهانی دوم با اینکه ایران اعلام بی‌طرفی کرده بود، امّا متفقین به بهانهٔ کمک ایران به آلمان نازی در شهریور ۱۳۲۰ از شمال و جنوب به ایران حمله کردند و تمام ایران را تصرف کردند و رضاشاه را از سلطنت برکنار کردند و پسرش را به‌جای او قرار دادند. در این مدت، ایران عملاً به اشغال روس و انگلیس درآمد. راه‌آهن جنوب ـ شمال یکی از ابزارهای اصلی انتقال سلاح از طرف انگلیس و آمریکا برای شوروی بود.

وقایع سیاسی بعد از مشروطه، در ارتباط مستقیم با موقعیت جهانی استعمار انگلیس، وضعیت روسیه و نیز موقعیت کلی کشورهای غربی در جنگ جهانی اول است.

به عنوان نمونه می‌توان به برخی از حرکت‌های سیاسی و اقتصادی نوین اشاره کرد که در جهت تقویت شبکه‌های سیاسی انگلستان و نیازهای اقتصادی آنها بود. نمونه بارز آن راه‌آهن سراسری جنوب تا شمال ایران است که با نادیده گرفتن اولویت شرق و غرب، از جنوب تا شمال امتداد یافت تا انتقال نیروی نظامی انگلستان را به پشت خطوط روسیه ممکن سازد. همین خط سراسری در جنگ جهانی دوم عنوان پل پیروزی را یافت.[۱] نمونهٔ دیگر، چگونگی شکل گیری حکومت رضاشاه و ادامهٔ آن توسط قدرت های خارجی است. حکومت پهلوی با یک کودتا و تحت حمایت انگلیس تأسیس می‌شود. پس از مدتی، رضاخان به دستور متفقین و در رأس آنها انگلیس، حکومت را به فرزندش می‌سپارد. بار دیگر در سال ۱۳۳۲ محمدرضا با کودتای انگلیس و آمریکا دولت ملی را قلع و قمع می کند و بالاخره در سال ۱۳۵۷ که انقلاب اسلامی وارد مرحلهٔ پیروزی می‌شود، محمدرضا با حمایت آمریکا ایران را ترک می کند تا شاید با سرکوب انقلاب بتواند به کشور بازگردد. در حقیقت، از تولد تا مرگ این حکومت استعمار حضور دارد.

تفاوت‌های استبداد قبل و بعد از مشروطه

حکومت در ایران هم قبل از مشروطه و هم بعد از مشروطه، حکومت استبدادی است، اما این دو حکومت استبدادی به رغم شباهت‌هایی چند، تفاوت‌های مهمی دارند:

۱ | تفاوت در منشأ قدرت

استبداد رضاخان هویتی مغایر با استبداد پیش از مشروطه داشت، زیرا استبداد پیش از مشروطه در چهارچوب روابط خوانین و اشراف شکل می‌گرفت، ولی استبداد جدید سیاست‌گذاری‌ها و موضع‌گیری‌های خود را به‌عنوان تابعی از نظام سلطه جهانی و استعمار تنظیم می‌کرد.

۱. دکتر مصدق در خاطرات خود می‌گوید: در جلسهٔ ۲ اسفندماه ۱۳۰۵ مجلس شورا [که ایجاد راه‌آهن را تصویب کرد] گفتم برای ایجاد راه دو خط بیشتر نیست: آنکه ترانزیت بین‌المللی دارد و ما را به بهشت می‌برد (منظورش این بود که سود اقتصادی زیاد دارد) و راهی که به منظور سوق‌الجیشی ساخته شود و ما را به جهنم (منظورش این بود که این راه برای قدرت‌های بزرگ فایده دارد و ما را وارد جنگ می‌کند) و علت بدبختی‌های ما در جنگ بین‌الملل دوم همین راهی بود که اعلیحضرت شاه فقید ساخته بودند. ... ساخت راه‌آهن در این خط هیچ دلیلی نداشت جز اینکه می‌خواستند از آن استفاده سوق‌الجیشی (استفادهٔ سیاسی و نظامی) کنند و دولت انگلیس هم در هر سال مقدار زیادی آهن به ایران بفروشد و از این راه پولی که دولت از معادن نفت می‌برد، وارد انگلیس کند. (خاطرات و تألمات دکتر مصدق، ایرج افشار، چاپ پنجم، انتشارات محمدعلی علمی، صص ۵۳-۳۷)

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۶

۲ | برخورد با ایل

تمایز دیگر مربوط به برخورد استبداد جدید با «ایل» است. استبداد قبل از مشروطه به دلیل جوشش از متن ایل هرگز با مناسبات عشیره‌ای و ایلاتی ناسازگار نبود. اما استبداد جدید که در واقع کارگزار استعمار است، نه تنها قدرت‌های داخلی را نادیده می‌گیرد بلکه با تهاجم‌های سنگین آنها را از میان می‌برد تا امنیت لازم برای گروه مهاجم فراهم آید. بنابراین در صدد نابودی قدرت‌های ایلات نیز برآمد. منع ایلات از کوچ توسط رضاخان در این راستا قابل بررسی است. از این طریق هم آنها را از جهت سیاسی و نظامی تحت کنترل درآورد و هم دامداری را به عنوان بخش مهمی از اقتصاد ایران از بین برد.

۳ | برخورد با دین

استبداد پس از مشروطه، بر خلاف سلف خود، جز در مقاطعی که گریزی از آن ندارد، در پی توجیه دینی خود نیست، بلکه سیاست آن رویارویی با مذهب است. این استبداد برای کسب پایگاه اجتماعی داخلی می کوشد در قالبی منوّرالفکرانه شعارهای سیاسی نوینی مثل ناسیونالیسم را مطرح کند.

از آنجا که دین جایگاه سنت‌های اصیل اجتماعی و الهی است، استبداد به عنوان کارگزار اقتصاد و سیاست استعمار، در رسالت بنیادین خویش این سنت‌ها را به تمامی در هم می‌شکند تا راهی به سوی دنیای غرب بگشاید.

شباهت‌های استبداد قبل و بعد از مشروطه

۱ | بی‌ضابطه بودن

استبداد قبل از مشروطه، با وجود حفظ ظاهری دین، از ضوابط دینی و احکام شرعی و از اجرای عدالت گریزان است. استبداد پس از مشروطه نیز علی رغم پذیرش نظام‌های دنیوی غرب به عنوان آرمان خود، از نظام اداری واقعی گریزان است و حکمرانی متمرکز در یک شخص است.

۲ | خشونت

چهره هر دو استبداد خشن است. با این تفاوت که خشونت در بعد از مشروطه به مقتضای نیازهای سیاسی و اقتصادی غرب و در جهت حذف نهادهای اجتماعی صورت می گیرد.

به عنوان نمونه محمدعلی شاه قاجار برای حفظ استبداد ایلی خود، تصمیم می گیرد به مجلس قانون گذاری حمله کند و آن را مورد تهاجم توپخانه قرار دهد. رضاخان نیز تصمیم می گیرد با یک دستورالعمل و از طریق پلیس و شهربانی حجاب را ممنوع کند و کشف حجاب نماید. در همین راستا، قیام مردم مشهد را به شدت سرکوب می کند و کشتار وسیعی به‌راه می‌اندازد.

۴۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۷

شاخصه‌های منوّرالفکری

با توجه به آنچه گفته شد، منوّرالفکری جریانی است که به تفکر و اندیشهٔ غربی و نظام سیاسی و اجتماعی آن اصالت می‌دهد و می‌کوشد که کشورهایی مانند ایران تابعی از فرهنگ و اندیشهٔ غربی باشند. برای رسیدن به این مقصود شکل حکومت اصالت ندارد؛ حکومت، چه استبدادی باشد و چه دموکراتیک، آنچه اهمیت دارد، پذیرش سبک زندگی غرب و تقلید از آنهاست.

فعالیت کلاسی

با توجه به محتوای درس، سه ویژگی از ویژگی‌های جریان منوّرالفکری در ایران را ذکر کنید.

.....

.....

.....

اندیشه و تحقیق

- چرا هویت معرفتی و آرمان‌های منوّرالفکری در ابتدا برای خود آنها هم مشخص نبود؟
- دلیل پیروزی جریان منوّرالفکری در برابر جریان مذهبی چه بود؟

منابعی برای مطالعه بیشتر

- **انواع و ادوار روشنفکری**
  حمید پارسانیا، بخش ۵، از صفحه ۳۷ تا ۴۶.
- **حدیث بیمانه**
  نوشته حمید پارسانیا، فصل سوم.
- **هفت موج اصلاحات**
  نوشته حمید پارسانیا، بخش اول از صفحه ۱۵ تا ۳۰.

۴۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۸

درس هفتم

روشنفکری

در درس پنجم پیدایش جریان منوّرالفکری به عنوان یک نیروی جدید در مقابل نیروی مذهبی و نیروی استبداد را مورد بررسی قرار دادیم. در این درس جریان روشنفکری را که ظهور بیشتری در دورهٔ پهلوی دوم پیدا کرد، مورد بررسی قرار می‌دهیم. معنای لغوی روشنفکری، بهره‌وری از فکر روشن است و در عرف عام آن را مترادف زمان‌آگاهی، آشنایی با مسائل و حوادث روز یا داشتن مواضع فعال اجتماعی می‌دانند. این لغت در آغاز قرن بیستم در غرب، برای جمعی از نویسندگان به کار برده شد که با رویکرد سیاسی اعتراض‌آمیز خود در جهت تغییر و تبدیل وضعیت موجود، تأثیرگذار بودند. روشنفکری[1] در غرب بیشتر یک اندیشه سیاسی و اجتماعی است که در چهارچوب و اصول کلی روشنگری، که در درس قبل به آن اشاره کردیم، برای پاسخ به بخشی از معضلات جهان غرب پدید آمد و اقتضای آن رویکرد غیر محافظه‌کارانه[2] و انقلابی در جهت تغییر ساختار سیاسی و اقتصادی نظام جهانی و سلطه آن است. هر چند بعدها روشنفکری به معانی دیگری نیز به کار برده شد.

روشنفکری در ایران

نخستین نشانه‌های روشنفکری در ایران بعد از انقلاب روسیه و به قدرت رسیدن مارکسیست‌های انقلابی و جریان چپ[3] در همسایگی ایران ظاهر شد. به عبارت دیگر، ظهور روشنفکری در ایران به‌دنبال جریان روشنفکری در غرب بود. از این رو روشنفکران اوّلیه به لحاظ اندیشه‌ای، به روشنفکران غرب و بخصوص به جریان چپ نزدیک بودند و البته این تفاوت بارز را با منوّرالفکران دارند که احساس رسالت مبارزه با یک قدرت مسلط جهانی را نیز داشتند، احساسی که منوّرالفکران ایرانی هرگز آن را تجربه نکردند.

۱. Intellectuality

۲. محافظه‌کار به کسی گفته می‌شود که وضع موجود سیاسی و اجتماعی را می‌پذیرد و برخورد فعالی با آن ندارد و از تغییر، به‌خصوص تغییرات ریشه‌ای و بنیادی اجتناب می‌کند. محافظه‌کاری (Conservatism) در برابر تندروی و انقلابی بودن است.

۳. جریان چپ یا چپ‌گرایی، در دورهٔ معاصر به اندیشه‌ای گفته می‌شود که در مقابل نظام سرمایه‌داری معتقد به مبارزه‌است و میل به تغییرات سریع در آنها زیاد است و معمولاً حامی طبقهٔ متوسط و پایین جامعه هستند. ریشهٔ اصطلاح چپ و راست از زمان انقلاب فرانسه است که در مجمع ملّی آن، نمایندگان انقلابی و تندرو در طرف چپ و محافظه‌کارها در طرف راست می‌نشستند. از وقتی این اصطلاح در ایران رایج شد، به کسانی که طرفدار مارکسیسم بودند یا اندیشه‌هایی نزدیک به آنها داشتند، چپ‌گرا می‌گفتند.

۴۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۹

با اندکی تأخیر از روشنفکران اوّلیه، طیف دیگری از روشنفکران در ایران ظاهر شدند که به همان معنا روشنفکر بودند، یعنی زمان آگاه و آشنا به حوادث روز و دارای موضع فعال اجتماعی بودند، امّا افکار و اندیشه‌های مذهبی قوی داشتند و یک جریان اجتماعی و روشنفکری دینی را پدید آوردند. بنابراین روشنفکری در ایران به دو دستهٔ کلی تقسیم می‌شوند:

الف | روشنفکران غیردینی: اینان روشنفکرانی هستند که گرچه ممکن است مخالف دین هم نباشند، امّا اندیشهٔ سیاسی و اجتماعی آنان ریشهٔ دینی ندارد و از این جهت تابعی از روشنفکران اروپا هستند.

ب | روشنفکران دینی: کسانی که دین را مبنای عمل و فعالیت اجتماعی خود قرار داده و با اعتقاد به اینکه دین اسلام توانایی رهبری فکری و عملی انسان‌ها در عصر حاضر را دارد، براساس آن فعالیت خود را تنظیم می‌کنند.

تفاوت منوّرالفکری و روشنفکری غیردینی

منوّرالفکری و روشنفکری غیردینی، هر دو در دسته نیروی سوم و در برابر دو نیروی مذهبی و استبداد، دسته‌بندی می‌شوند. زیرا هر دو از معرفت تجربی محض بهره می‌برند، آرمان توسعه مادی و هر چه شبیه‌تر شدن به غرب را در سر می‌پرورانند و از حمایت‌های خارجی برخوردارند. با این وجود، منوّرالفکری و روشنفکری تفاوت‌هایی هم با یکدیگر دارند:

۱ | کاربرد زمانی آنها: به این معنا که اصطلاح منوّرالفکر بیشتر تا قبل از شهریور ۱۳۲۰ و روشنفکر در سال‌های پس از آن، برای نیروی سوم به کار برده می‌شود.

۲ | در آثار منوّرالفکران هرگز عباراتی را نمی‌یابید که به پرسش از چیستی و هستی تفکر و تمدن غربی بپردازد. آنها هرگز به حقیقت و هویت تمدن غرب پی‌نبرده بودند، نه در آن تردید می‌کردند و نه پرسش از آن را بر می‌تافتند. امّا روشنفکران غیردینی، که بیشتر پس از شهریور ۱۳۲۰ شکل گرفتند، در پی آن بودند که با مبانی تمدن غرب آشنا شوند و به عنوان یک جریان فکری در ایران عمل کنند. آنان، گام‌های نخستین را در مسیر تعلیم آموزش‌های غربی برداشتند؛ آن هم در الحادی‌ترین چهره آن یعنی مارکسیسم که از طریق جزوه‌های حزب توده صورت می‌گرفت.

۳ | روشنفکری نسبت به هیئت حاکمه با نوعی بار سیاسی چپ همراه است و این بار سیاسی بر فضای روشنفکری جامعه ایران تا چند دهه پس از شهریور ۱۳۲۰ سنگینی می‌کند.

مقایسه

شباهت‌ها و تفاوت‌های میان منوّرالفکران و روشنفکران غیر دینی را در جدولی تنظیم کنید. اگر شباهت یا تفاوت دیگری هم می‌یابید، آن را هم بنویسید.

۵۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۰

اندیشه

با توجه به توضیحات آمده، به سؤال‌های زیر پاسخ دهید:

- پیشگامان احیای معارف عقلی را نام ببرید.

.....

- نتایج تلاش این پیشگامان چه بود؟

.....

.....

۲ | مبارزهٔ سیاسی و اجتماعی با استبداد استعماری

همین جریان تحول‌خواه در نیروی مذهبی جامعه با وجود محدودیت‌های شدیدی که در زمان رضاخان بر آنها اعمال می‌شد، اندک‌اندک خود را آمادهٔ حضور مجدد در عرصهٔ سیاسی می‌کرد. ابتدا اقدامات محدودی توسط شخصیت‌هایی چون شهید مدرس و آیت‌الله کاشانی و فدائیان اسلام صورت گرفت، اما تا قیام خرداد ۱۳۴۲ از مبارزهٔ بنیادی و برمبنای دین خبری نبود. البته در دورهٔ زعامت مرحوم آیت‌الله بروجردی حوزهٔ علمیهٔ قم، نه تنها در برابر اقدامات رضاخان و فرزندش خود را حفظ کرد بلکه به یک مرکز تربیتی منسجم و مقتدر تبدیل شد و زمینهٔ بازخوانی عملکرد حوزه و ایجاد تحوّل در آن را فراهم کرد.

در سال ۱۳۴۰ کتابی به نام «بحثی دربارهٔ مرجعیت و روحانیت» منتشر شد که حاوی مجموعهٔ مقالاتی مهم برای اصلاح و سازماندهی مجدّد حوزه‌های علمیه و روحانیت بود. اغلب نویسندگان آن علمایی از همین جریان تحوّل‌خواه از جمله علامهٔ طباطبایی، مرتضی مطهری، دکتر بهشتی، سیدابوالفضل موسوی مجتهد زنجانی و آیت‌الله طالقانی بودند.

پس از رحلت آیت‌الله بروجردی، تلاش‌های جدیدی از ناحیهٔ نیروی استبداد و جریان روشنفکری غیردینی برای جذب و هضم فرهنگ و سیاست ایران در فرهنگ غرب شکل گرفت. در همین مقطع بود که حرکت نوینی در عرصهٔ مرجعیت شیعه آغاز شد که تا آن زمان سابقه نداشت و آن، قیام پانزدهم خرداد ۱۳۴۲ بود. با این قیام نقطهٔ عطفی در نیروهای اجتماعی ایران پدید آمد، که برآمده از نیروی مذهبی جریان تحوّل‌خواه روحانیت و ابتکار عمل آنها بود. امام خمینی در آغاز دهه چهل، سیاست منفی و سلبی نیروی مذهبی را

آیت‌الله سیدمحمد طالقانی در ۱۲۸۹ ش در طالقان متولد شد و در ۱۳۵۸ درگذشت. ایشان پس از تحصیل مقدمات در طالقان، در ده‌سالگی به قم عزیمت نمود و مدتی در قم تحصیل کرد و سپس عازم نجف اشرف شد و از اساتیدی مانند آیت‌الله فروی اصفهانی، آقا ضیاء عراقی و سیدابوالحسن اصفهانی بهره برد و به تهران آمد و فعالیت فرهنگی و سیاسی را در مسجد هدایت تهران آغاز کرد و به تفسیر قرآن کریم پرداخت. سیدمحمود طالقانی با جبههٔ ملی در ملی شدن نفت و بعدها با نهضت آزادی در مبارزات علیه شاه همراهی کرد و بارها زندانی شد. بعد از انقلاب اسلامی نخستین امام جمعهٔ تهران بود و به ریاست شورای انقلاب اسلامی از طرف امام خمینی منصوب شد.

۵۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۹

که بیش از نیم‌قرن، با صبر و سکوت به وعده فرج بسنده می‌کرد، به سوی یک سیاست فعال و در عین حال انقلابی تغییر داد. شکست مشروطه این پندار را تقویت کرده بود که زمینه‌های اجتماعی لازم برای حضور فعال اسلام و تشیع در عرصه سیاست وجود ندارد امّا امام خمینی در آغاز دهه چهل با کوله‌بار تجربه مشروطیت، دریای یأس و نا امیدی را پشت‌سر گذاشت.

به راستی حرکت سیاسی امام چه اهدافی را دنبال می‌کرد؟

حرکت سیاسی امام در چهارچوب فقه سیاسی شیعه اهداف مختلفی را می‌توانست تعقیب کند که در طول یکدیگر قرار می‌گرفتند. ایشان در گام‌های نخست، کنترل ظلم، مقاومت و رویارویی با تسلط کفار بر مسلمانان و حراست از عزت اسلامی را در دستور کار خود گذاشته و همراه با آن مشروعیت اصل نظام شاهی را در معرض پرسش قرار داد و از آن پس در پی تحقق آرمانی برآمد که در طول دوران غیبت در سینه و دل جامعهٔ شیعی مستور و پنهان مانده بود. ایشان می‌توانست حرکت خود را نظیر شهید مدرّس و یا آیت‌الله کاشانی در قالب اصول مشروطیت در جهت کنترل ظلم و استبدادی تبیین کند که به تناسب نیازهای یک دولت استعماری شکل گرفته بود. ولکن حرکت ایشان به این مقدار بسنده نکرد و ولایت فقیه را به عنوان هدف مورد نظر مطرح نمود.

کتاب «ولایت‌فقیه» مجموعهٔ ۱۲ جلسه درس خارج فقه در موضوع ولایت فقیه و حکومت اسلامی است که توسط امام‌خمینی در سال ۱۳۴۸ ش در ایام اقامت در نجف اشرف برگزار شده است. در این دروس، به‌صورت فقهی و استدلالی، تشکیل حکومت اسلامی در دورهٔ غیبت را بیان می‌کند و نشان می‌دهد که ضرورت تشکیل حکومت اسلامی اختصاص به عصر پیامبر اکرم و ائمه اطهار علیهم‌السلام ندارد.

ویژگی‌های جنبش جدید نیروی مذهبی

بازگشت نیروی مذهبی به سیاست فعال، ویژگی‌هایی داشت که عبارت‌اند از:

۱ | طرح نظریه ولایت فقیه

امام خمینی رحمه‌الله در همان حال که مبارزه با استبداد استعماری را تعمیق می‌بخشید و توسعه می‌داد، نوع حکومتی را که مطابق با قوانین اسلام باشد، تبیین کرد و ارائه داد. با تبیین ایشان، که مورد استقبال علما و روحانیون تحوّل خواه حوزه قرار گرفت، ولایت فقیه تنها ولایت و حاکمیت ذاتاً مشروعی است که در دوران غیبت برای شیعیان قابل تصور است و هر نوع حاکمیتی غیر از آن مصداق حاکمیت طاغوت است. در تاریخ فقه شیعه، فقیهی را نمی‌توان یافت که مسئله ولایت فقیه را مطرح کرده و سپس آن را طرد کرده باشد و یا فقیهی را نمی‌توان یافت که به مشروعیت حاکمیت دیگری غیر از ولایت فقیه فتوا داده باشد.

۲ | تکیه به نیروهای مردمی

حرکت امام‌خمینی از یک مبنای نظری عمیق بهره‌مند بود که در فرهنگ عمومی و تاریخی جامعه اسلامی ایران ریشه داشت. امام با دریافت همین

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۰

حقیقت بود که با حفظ فاصله خود با حرکت‌های سیاسی چپ و راست، تنها به نیروی اعتقادی‌ای که در جسم و جان مردم ایران ریشه دوانیده بود اعتماد کرد و با اعتماد به همین ذخیرهٔ الهی بود که یک انقلاب بزرگ را به ثمر رساند و در یک جنگ بسیار سخت، به مدت هشت سال در برابر قدرت‌های جهانی مقاومت کرد.

۳ | استقبال گسترده مردم

استقبال و حمایت گستردهٔ مردم از حرکت امام نشانهٔ شناخت درست او از لایه‌های معرفتی جامعه و بهره‌گیری مناسب ایشان از زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی‌ای بود که در تاریخ و جغرافیای این مرز و بوم ریشه دوانیده بود. امام در پایان دهه پنجاه در حالی پیروزی حرکت خود را مشاهده می‌کرد که رهبران جریان چپ، چهار دهه تلاش خود را بی‌ثمر می‌دیدند.

اندیشه

چرا جنبش امام ﷺ با حمایت گسترده مردم مواجه شد؟

پیامدهای حضور امام خمینی ﷺ در عرصهٔ مبارزه علیه استبداد

پیامدهای حضور امام خمینی در مبارزه علیه استبداد عبارت‌اند از:

۱ | قرار گرفتن مرجعیت شیعه در سطح رهبری سیاسی نیروی مذهبی: امام ﷺ به عنوان مرجعی دینی در رأس رهبری حرکت فعال سیاسی قرار گرفت و دیگر مراجع را نیز به میدان آورد.

۲ | فراگیر شدن حرکت‌های سیاسی موجود و پوشش دادن به آن: اگر پیش از این حرکت‌های سیاسی معارض با استبداد در قالب‌های مختلف روشنفکری و یا دینی سازمان می‌یافت و نیروی مذهبی در عرض نیروی روشنفکری قرار می‌گرفت، اینک با حضور امام ﷺ در صحنه سیاست، نیروی مذهبی با گستردگی خود، دیگر نیروها را می‌پوشاند و آنها ناگزیر با پوشش گرفتن از این حرکت دوام می‌یافتند.

۳ | رویارویی با اصل نظام شاهی و استبداد آمریکایی: با موضع‌گیری تند استبداد نسبت به مذهب پس از رحلت آیت‌الله بروجردی، کشتار پانزدهم خرداد و سخنرانی‌های شاه و تصویب کاپیتولاسیون، نیروی مذهبی دریافت که درگیری او با شاه نزاعی مقطعی نیست، بلکه جنگی است که تنها با بود یا نبود یکی از آنها پایان خواهد یافت.

۶۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۱

۴ | ضد امپریالیسم و ضد صهیونیسم بودن مبارزه: مبارزه با امپریالیسم به معنای عام که شامل آمریکا، شوروی و انگلستان می‌شد و موضع‌گیری صریح نیروی مذهبی در مقابل اسرائیل، در شمار اهداف امام قرار گرفت.

۵ | افشای اجرای سیاست دموکراسی کنترل شده: قدرت و وسعت حرکت نیروی مذهبی با جهت‌گیری صریح و تند خود، رژیم را ناگزیر ساخت با خشونتی کم‌نظیر چهره واقعی خود را نشان دهد. بی‌تردید کشتار عظیم رژیم در پانزده خرداد زمینه هرگونه بازی سیاسی را از میان برد.

۶ | نشان دادن قدرت مذهب: بسیج عظیم مردمی با مقاومت و ایثاری مثال‌زدنی، قدرت سیاسی نیروی مذهبی را در جامعه‌ای آشکار ساخت که برای یک دهه، تمام حرکت‌های سیاسی مخالف در آن خاموش شده بود.

واکنش خشونت‌بار استبداد

از پیامدهای عمده حرکت نیروهای مذهبی بر ضد استبداد، آشکار ساختن چهره خشونت‌بار آن برای همگان بود. توسل به زور از سوی استبداد در مقابله با حرکت مذهبی، گسترشی روزافزون یافت. اوج قدرت پلیسی استبداد مربوط به سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۶ است؛ چرا که در این سال‌ها با افزایش قیمت نفت، دربار از توان مالی فراوانی برخوردار شد و احساس قدرت داخلی و خارجی فراوان می‌کرد و تصمیم داشت هر مخالفی را به شدت سرکوب کند.

درآمد نفتی کشور از ۳۴۲ میلیون دلار در سال ۱۳۴۱ به ۱۸۵۱ میلیون دلار در سال ۱۳۵۰، ۲/۵ میلیارد دلار در سال ۱۳۵۱ و ۱۸/۶ میلیارد دلار در سال ۱۳۵۴ رسید. رشد درآمد نفت که ناشی از افزایش قیمت نفت و همچنین افزایش صادرات نفت خام بود تا سال ۱۳۵۷ نیز ادامه یافت.[۱]

بخش عظیمی از دلارهای نفتی در دهه پنجاه صرف هزینه‌های نظامی دولت گردید. بدین ترتیب چرخش دلار به سوی بازارهای اسلحه، به اقتصاد نظامی آمریکا رونق بخشید و از سویی قدرت نظامی جدیدی نیز که از این طریق شکل گرفت، به ایفای نقش ژاندارمی آمریکا در منطقه گمارده شد.

دولت با امکانات اقتصادی بسیار با توسعه بخشیدن به اقتدار پلیسی، مخالفت‌های داخلی را نیز در نیمه اول دهه پنجاه به شدت سرکوب کرد. بدین‌سان، ایران برای غرب منطقه‌ای امن شد؛ تا جایی که کارتر، رئیس‌جمهور وقت آمریکا از ایران به عنوان جزیره ثبات یاد نمود.

۱. ابراهیمی رزاقی، اقتصاد ایران، ص ۴۸۴.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۲

بررسی

چرا نیروی استبداد در واکنش به جنبش امام به خشونت متوسل شد؟

تأثیر حرکت امام خمینی بر جریان روشنفکر دینی

حرکت سیاسی امام خمینی ﷺ و قیام عمومی پانزده خرداد ۱۳۴۲ و نیز فعالیت‌های فکری توسط علمای تحول‌خواه حوزه و برخی از شخصیت‌های مذهبی غیرروحانی و نیز حرکت‌های گاه و بیگاه جریان چپ روشنفکر غیردینی، زمینه را برای ظهور جریان روشنفکر دینی از میان نیروهای مذهبی فراهم کرد. این جریان که از یک طرف با جریان تحول‌خواه حوزه در ارتباط بود و از طرف دیگر شعارهای عدالت‌خواهانه و ضدسرمایه‌داری جریان روشنفکری چپ را مشاهده می‌کرد، در پی آن بود که بتواند یک حرکت دینی را در میان دانشگاهیان و دانشجویان و تحصیل‌کردگان در دانشگاه سامان دهد که ضد استبداد و استعمار باشد. این جریان از دو جهت سیاسی و فکری متأثر از قیام امام خمینی ﷺ بود:

۱ | تأثیر فکری

اساتید و دانشجویانی که گرایش مذهبی داشتند و دین اسلام را به‌عنوان یک آیین الهی پذیرفته بودند، امّا در مقابل جریان چپ روشنفکری (مارکسیست‌ها و جریان‌های وابسته به آنها) نمونه‌ها و مستندات قوی نداشتند، احساس کردند که واقعاً اسلام در جهان امروز هم یک مکتب و آیین مبارزه علیه استبداد و ظلم و ستم است و امروز هم می‌تواند رهبری مبارزات را برعهده بگیرد و نجات‌بخش انسان‌ها باشد. به عبارت دیگر، این قیام موج اجتماعی جدیدی ایجاد کرد که از آن به تجددگرایی دینی یا روشنفکری دینی یاد می‌شود.

۲ | تأثیر سیاسی

همین دسته از اساتید و دانشجویان و شخصیت‌ها به سمت تشکیل و ساماندهی احزاب و گروه‌هایی با برچسب اسلامی حرکت کردند که در تحولات بعدی جامعهٔ ایران تأثیرات فراوانی داشتند.

۶۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۳

شاخصه‌های فکری جریان تحول‌خواه در حوزه و نیروی مذهبی

کتاب «بحثی درباره مرجعیت و روحانیت» در سال ۱۳۴۱ ش با مقالاتی از روحانیون شاخص جریان تحول‌خواه، مانند علامه طباطبایی، استاد مطهری و دکتر بهشتی و برخی روشنفکران مذهبی مانند مهندس بازرگان منتشر شد. انتشار این کتاب کمتر از یک سال بعد از رحلت آیت‌الله بروجردی در سال ۱۳۴۰ بود که مرجع بلامنازع شیعه در آن عصر به‌شمار می‌رفت.

۱ | این جریان، شرایط حاکم بر جهان اسلام را شرایطی تحقیرآمیز و ناشی از عقب‌ماندگی فکری و علمی مسلمانان از یک طرف و سلطهٔ استعمار از طرف دیگر تلقی می‌کرد.

۲ | این جریان معتقد بود که عقلانیت جایگاه ویژه‌ای در اسلام دارد و تفکر عقلی باید در همهٔ سطوح حوزه و جامعهٔ دینی ارزش تلقی شود و حکمت و فلسفهٔ اسلامی باید به‌گونه‌ای تقویت شود که بتواند پاسخگوی نیاز عصر جدید و شبهات جدید باشد.

۳ | این جریان معتقد بود که فلسفه، تفکر و سبک زندگی جدید در غرب باید مورد شناسایی و تحلیل و نقادی منطقی قرار گیرد و عدم رویارویی با آن نه تنها مشکل را حل نمی‌کند، بلکه سبب می‌شود که این تفکر به سرعت همهٔ زوایای زندگی مسلمانان را دربرگیرد.

۴ | نهضت عدالت‌خواهی و مبارزهٔ با ظلم و استبداد که یکی از اهداف بزرگ اسلام است، بار دیگر باید احیا شود.

۵ | باید عوامل تحجر و سکون در حوزه‌های علمیه شناخته شود و با خرافاتی که به نام دین وارد زندگی مردم شده مبارزه گردد.

۶ | نظام اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی اسلام در قالب‌های نو و متناسب با مقتضیات زمان برای نسل جدید عرضه شود و اسلام به‌عنوان دینی که شکل حکومتی و اجتماعی ویژه دارد و در عصر حاضر قابل پیاده شدن است، معرفی گردد.

منابعی برای مطالعه بیشتر

- **حدیث پیمانه**
  حمید پارسانیا، فصل پنجم
- **هفت موج اصلاحات**
  حمید پارسانیا، بخش ۴، از صفحه ۴۷ تا ۶۳.

۶۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۴

درس نهم

روشنفکری دینی

همانطور که در درس هفتم بیان شد، روشنفکر کسی است که دارای زمان آگاهی و آشنا با مسائل و حوادث روز و دارای موضع فعال اجتماعی می‌باشد. وقتی که این کلمه پسوند دینی می‌پذیرد، روشنفکری را نشان می‌دهد که می‌خواهد در چارچوب دین و با توجه به معتقدات دینی خود عمل کند و دین را توانمند در تحقق اهداف خود به حساب می‌آورد. حال، ببینیم روشنفکری دینی چگونه در جامعهٔ ایران شکل گرفت و رشد کرد و در دورهٔ معاصر نقش آفرینی نمود.

از اوایل دههٔ ۱۳۲۰ که بار دیگر تحرکی در میان نیروی مذهبی مشاهده شد و جریان تحوّل‌خواه در حوزه‌های علمیه پا به عرصه گذاشت، در میان کانون‌های وابسته به نیروی مذهبی که تلاش می‌کردند دین را با بیانی جدید و متناسب با مسئله‌های زمان عرضه کنند، شخصیت‌هایی پیدا شدند که علاوه بر انگیزه‌های دینی، غالباً در دانشگاه تحصیل کرده بودند و با دانش جدید آشنا بودند. اینان که انگیزهٔ اوّل آنها فعالیت دینی و تبلیغ دین بود، تلاش می‌کردند اسلام را با علوم جدید تطبیق دهند و با تبیین علمی از دین، کارآمدی آن را در عصر حاضر اثبات نمایند.

روشنفکری دینی تا اوایل دههٔ چهل به‌صورت یک جریان در نیامده بود و بیشتر در چهرهٔ برخی از دانشمندان و نویسندگان خود را نشان می‌داد.

مهم‌ترین اقدام روشنفکر دینی بین سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۴۰ نوشتن کتاب‌ها و انجام سخنرانی‌هایی بود که در آنها با توجیهات و تبیین‌های علمی از دین (به‌خصوص در بیان علمی فلسفهٔ احکام)، هجوم جریان روشنفکر غیر دینی، از جمله طیف مارکسیستی آن را خنثی کنند؛ به‌خصوص که این طیف با استفاده از علم و توجیهات علمی به مبارزه با دین بر می‌خاستند و دین را عنصری مربوط به گذشته که دوران آن سپری شده معرفی می‌کردند.

مهم‌ترین چهرهٔ روشنفکر دینی در این دوره، مهندس مهدی بازرگان بود. بازرگان که تخصص علمی او ترمودینامیک بود، با گرایش‌های مذهبی خود به توجیه علمی احکام و مسائل دینی می‌پرداخت. وی به علوم تجربی و حسی توجه ویژه داشت و نسبت به علوم عقلی و فلسفی بدبین بود. به همین جهت ابزار تبیین

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۵

مهندس مهدی بازرگان در سال ۱۲۸۶ در خانواده‌ای مذهبی از اهالی آذربایجان در تهران متولد شد. پدرش از بازرگانان کشور بود. پس از تحصیلات اولیه در ایران عازم فرانسه شد و پس از تحصیل در ترمودینامیک در سال ۱۳۱۳ به ایران بازگشت. وی از بنیادگذاران انجمن اسلامی مهندسین بود. در دورهٔ دکتر مصدق عضو جبههٔ ملی شد و از طرف مصدق مدیرعامل شرکت نفت گردید. وی، که یک مهندس در علوم تجربی و علاقه‌مند به دین بود، با تشکیل جلسات و سخنرانی و تألیف کتاب تلاش می‌کرد اسلام را با تکیه بر علوم تجربی تبیین نماید. کتاب‌هایی مانند مطهرات در اسلام و یاد و یاران در قرآن از جملهٔ آنهاست. وی در سال ۱۳۴۰ به همراه یارانش نهضت آزادی را تأسیس کرد و در قیام ۱۵ خرداد امام خمینی را همراهی کرد. با اوج‌گیری انقلاب اسلامی، امام خمینی او را به نخست‌وزیری موقت انتخاب کرد.

دین را هم همان علوم تجربی تلقی می‌کرد. او در کتابی تحت عنوان «راه طی شده» بر برتری راه حس و تجربه بر راه عقلی و استدلالی در خداشناسی تأکید می‌کند و روش فلاسفه و متکلمین را بی‌راهه معرفی می‌کند می‌گوید علم امروز که علم تجربی و حسی است، اساس توحید را احیا نمود. وی در این کتاب به چگونگی این احیاء پرداخته است.[1]

جریان روشنفکر دینی پس از سال ۱۳۴۲

حرکت سیاسی امام خمینی و شکل‌گیری قیام پانزده خرداد، همان‌طور که جریان تحول‌خواه حوزه را وارد مرحله‌ای جدید کرد، حرکت‌های انفرادی روشنفکران دینی را نیز تبدیل به یک جریان اجتماعی نمود که کاملاً از جریان روشنفکر غیر دینی متمایز بود.

از آنجا که در این درس، بیشتر جنبهٔ فکری جریانات را دنبال می‌کنیم و کمتر به فعالیت‌های سیاسی گروه‌ها و جریانات می‌پردازیم، تحوّلات فکری روشنفکر دینی، پس از قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ را نیز از همین زاویه بررسی می‌کنیم. در این مرحله از حرکت روشنفکر دینی، که دو دههٔ ۴۰ و ۵۰ را شامل می‌شود و تقریباً بین سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۵ به اوج خود می‌رسد، تغییراتی در اندیشه و عمل این جریان به وقوع می‌پیوندد که به سه مورد آن اشاره می‌کنیم:

۱ | یکی از تفاوت‌های روشنفکر دینی دورهٔ دوم (۱۳۴۰ تا اواخر دههٔ ۵۰) با دورهٔ اول (۱۳۲۰ تا ۱۳۴۰) این بود که روشنفکران دینی دورهٔ اوّل بیشتر از دستاوردهای علمی غرب برای تبیین معارف و احکام دین استفاده می‌کردند. آنان متوجه محدودیت‌های علوم طبیعی و تجربی و تحوّلات آن نبودند. در حالی که می‌دانیم دانش طبیعی و تجربی نمی‌تواند دربارهٔ آغاز هستی و سرانجام آن نظر بدهد. همچنین نمی‌تواند دربارهٔ مراتب دیگر هستی، مانند عالم فرشتگان اظهارنظر مثبت یا منفی بنماید یا از بود یا نبود عالم آخرت اطلاعی کسب کند. برخی از این مسئله‌ها را باید در دانش فلسفه مورد بحث و بررسی قرارداد و برخی دیگر را باید از طریق وحی حل و فصل کرد.

روشنفکران دینی دورهٔ دوم بیشتر از دستاوردهای دانش غرب در حوزهٔ علوم اجتماعی، به‌خصوص نظرات جامعه‌شناسان سوسیالیست و برخی اندیشه‌های

۱. استاد مطهری در مقدمهٔ جلد پنجم اصول فلسفه و روش رئالیسم این دیدگاه در خداشناسی را نقد می‌کند و با ذکر نظرات مرحوم بازرگان، اشکالات آن را نشان می‌دهد.

عنوان درس:

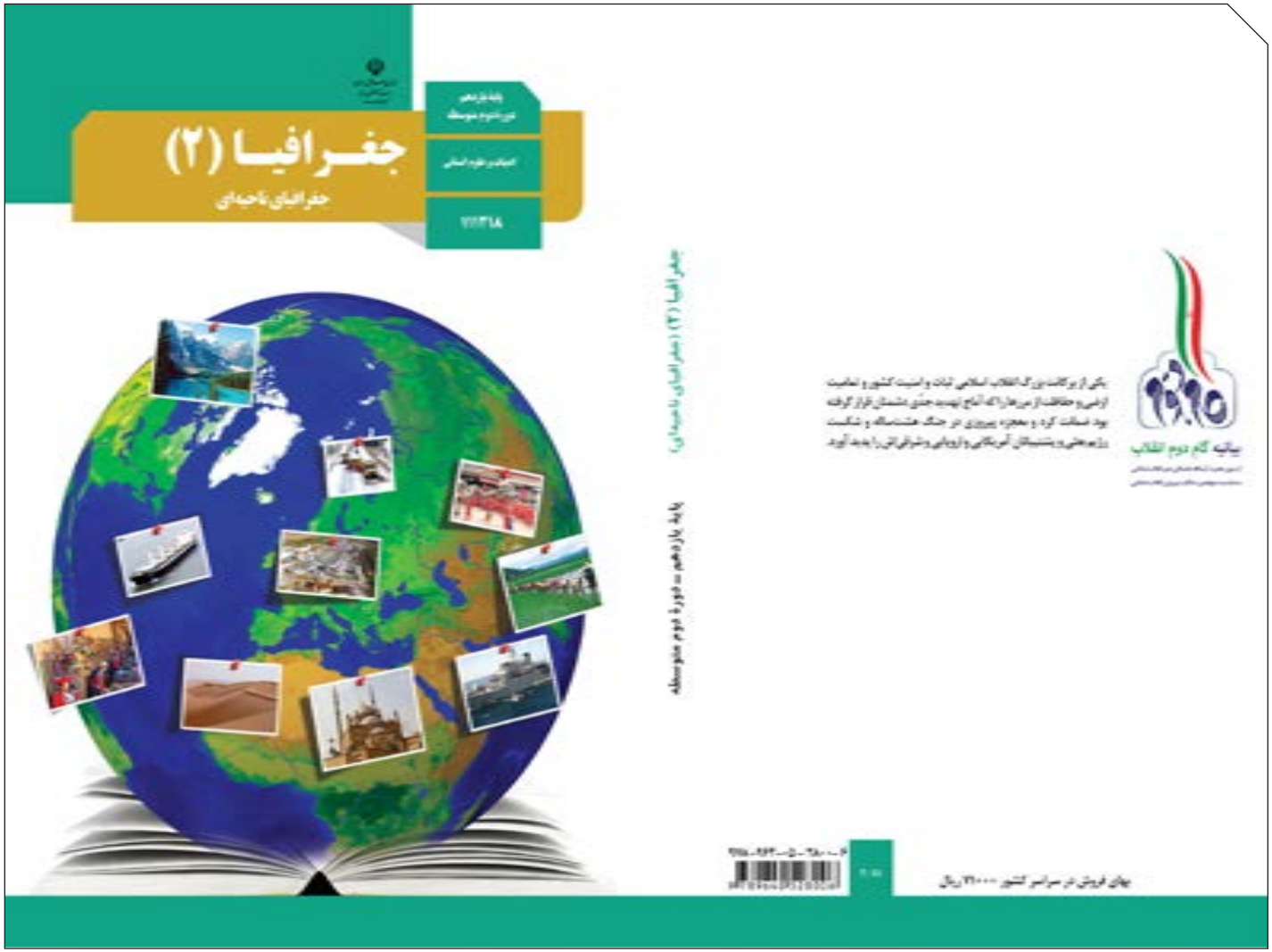
شماره صفحه: ۶۶

عنوان: جریان‌شناسی اندیشه معاصر | کد: ۱۱۲۲۴۲ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: جغرافیا(۲) | کد: ۱۱۱۲۱۸ | دوره: دوم متوسطه | پایه: یازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و ادب فارسی

ایران و قدرت دریایی

کشور ایران از سمت شمال و جنوب به دریا دسترسی دارد.

● ایران در سواحل جنوبی بیش از ۲۰۰۰ کیلومتر مرز دریایی دارد. آب‌های پهناوری را که در جنوب ایران واقع شده‌اند، می‌توان به دو بخش تقسیم کرد :

الف) بخشی که از مصب اروندرود در غرب تا تنگهٔ هرمز امتداد می‌یابد و خلیج فارس نام دارد. **ب)** بخشی که از تنگهٔ هرمز به سمت مشرق تا دهانهٔ خلیج گواتر (گوادر) امتداد می‌یابد و دریای مکران (دریای عمان) نامیده می‌شود.

دریای عمان یا مکران بخشی از اقیانوس هند است و تنها دریای آزاد ایران محسوب می‌شود. خلیج‌فارس نیز از طریق دریای عمان به آب‌های آزاد و سایر مناطق جهان ارتباط دارد.

● **نیروی دریایی راهبردی** به نیرویی گفته می‌شود که قادر است در محدودهٔ آب‌های عمیق اقیانوسی عملیات انجام دهد؛ به‌گونه‌ای که بتواند خود را از تهدیدهای روی آب، زیر آب و هوا حفظ کند؛ محدودیتی نیز برای اجرای عملیات در عمق دوردست‌ها نداشته باشد و قادر به حفاظت از منافع ملی کشور در منطقهٔ دریایی باشد.

در سال ۱۳۸۸ با رهنمودهای فرماندهٔ معظم کل قوا، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران به یک نیروی دریایی راهبردی تغییر جهت داد؛ به‌طوری که منطقهٔ عملیاتی آن از تنگهٔ هرمز و دریای عمان تا خلیج عدن و اقیانوس هند تا مدار ۱۰ درجه شمالی را شامل گردید.

ساختن زیردریایی‌ها و ناوشکن‌های چندمنظوره و حضور ناوگان ایران در آب‌های اقیانوس هند برای حفاظت از امنیت کشتی‌ها و شناورهای تجاری و نفت‌کش‌ها، همگی حکایت از تلاش ایران برای تبدیل شدن به یک قدرت بزرگ دریایی دارند.

قایق‌های تندرو نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

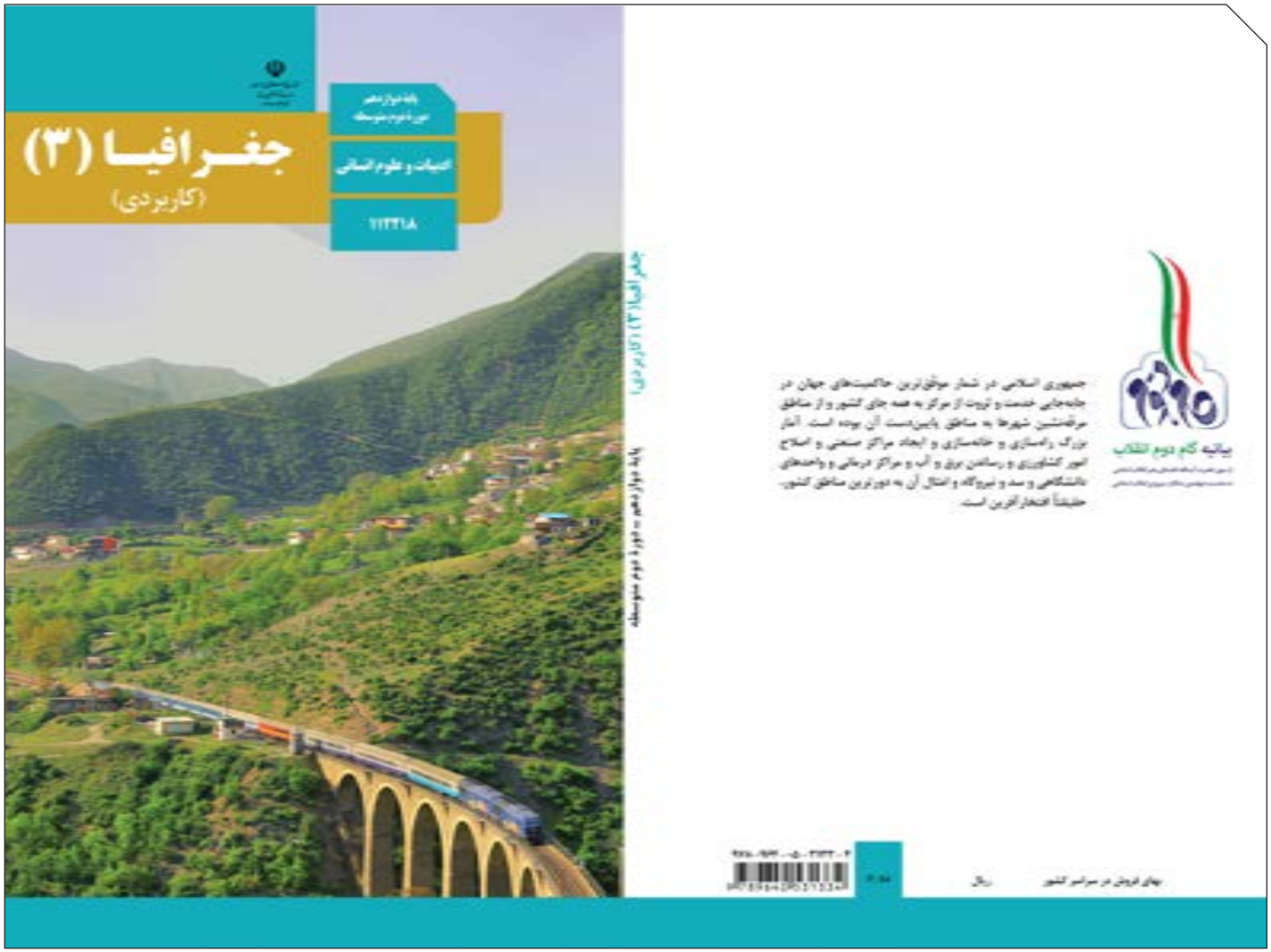
عملیات تبادل کالا بین دو شناور جنگی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در دریا ـ دریای عمان

ناوشکن جمهوری اسلامی ایران (جماران) در خلیج عدن در حال تأمین امنیت دریایی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۶

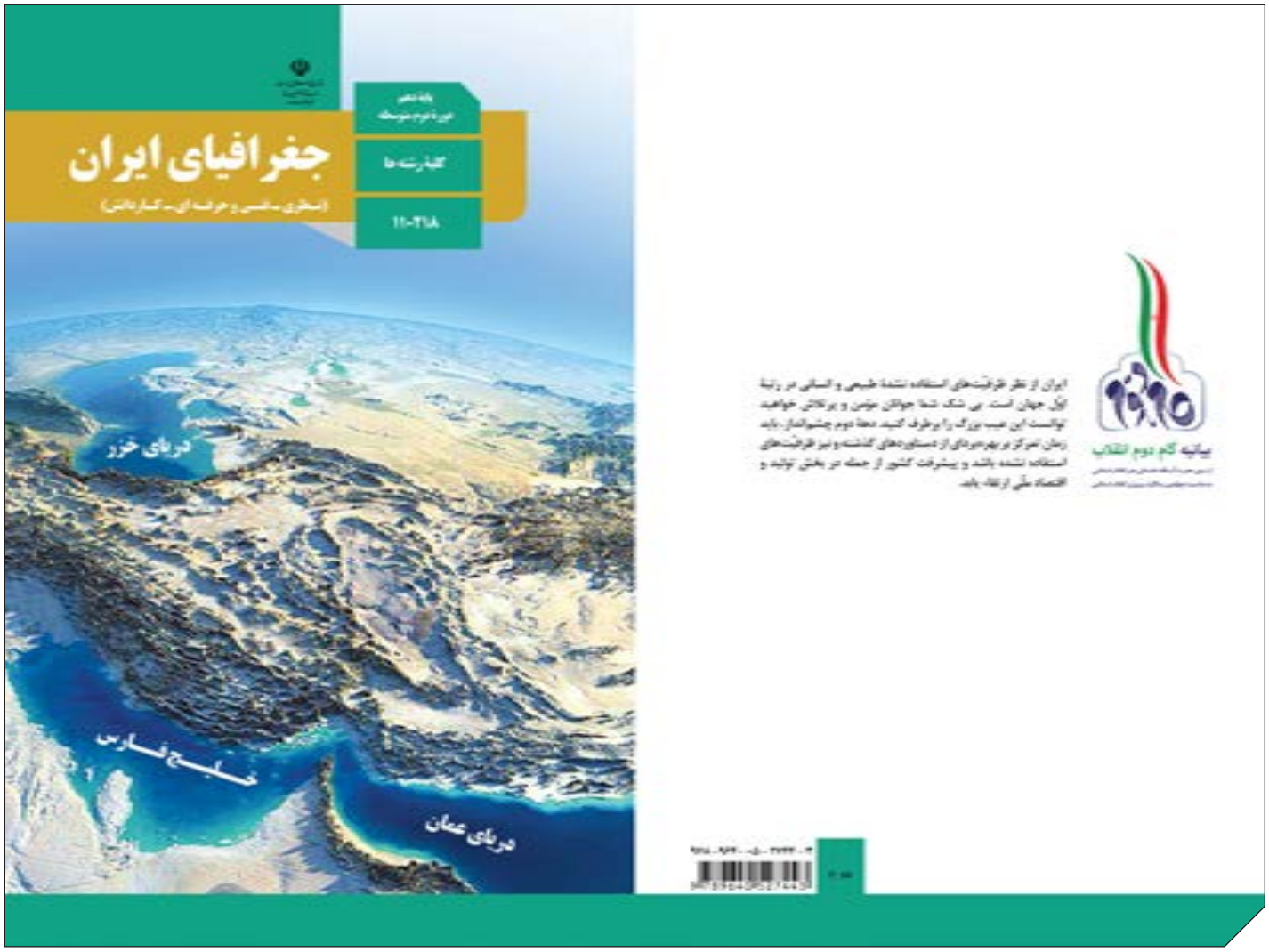
عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و ادبیات انقلاب

عنوان: جغرافیا (۳) | کد: ۱۱۲۲۱۸ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان: جغرافیای ایران | کد: ۱۱۰۲۱۸ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

استان آذربایجان‌شرقی از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

در طول تاریخ نزدیک به خودمان، در حوادث بزرگ، از دوران مشروطه و قبل از مشروطه تا امروز، انسان دو ویژگی را در تبریز و در آذربایجان می‌بیند؛ یکی این که مردم تبریز در حوادث گوناگون همیشه آغازکننده بودند، شروع‌کننده بودند و ابتکار عمل را در دست گرفته‌اند. قضیهٔ بیست و نهم بهمن از این قبیل است. اگر مردم پیدار تبریز در چهلم حوادث قم، آن حادثهٔ بزرگ را به‌وجود نمی‌آوردند، این سلسلهٔ اربعین‌ها در کشور راه نمی‌افتاد و این حرکت خودجوش عظیم مردمی در سراسر کشور معلوم نبود چگونه به‌وجود خواهد آمد و چگونه ادامه پیدا خواهد کرد. بنابراین ابتکار عمل را تبریزی‌ها کردند. در قضایای قبل هم همین جور بوده است، در قضیهٔ مشروطه هم همین جور بود؛ تبریزی‌ها شروع‌کننده‌اند، مبتکرند، بسیاری از این شعارهایی هم که امروز در زبان مردم عزیز ما در سراسر کشور جریان دارد، غالباً از تبریز شروع شده است.

خصوصیت دوم، وفاداری است. بعضی‌ها وارد یک راهی می‌شوند، اما ادامه نمی‌دهند و وفادار نمی‌مانند؛ حوادث گوناگون آن‌ها را متزلزل می‌کند، مردد می‌کند؛ گاهی از راه برمی‌گردند، گاهی بدتر از برگشتن، اصل حرکت و راه را انکار می‌کنند؛ از این قبیل داشتیم. مردم تبریز و آذربایجان وفادارند، ایستاده‌اند. خدای متعال در قرآن می‌فرماید: «و من اوفی بما عاهد علیه الله فسیؤتیه اجرا عظیما». آن کسی که وفادار می‌ماند، پای حرف حق و سخن حق می‌ایستد، گذشت زمان و حوادث دشوار، او را متزلزل نمی‌کند، خدای متعال به او پاداش بزرگی خواهد داد. یک عده‌ای این جور نیستند، عهدشکنی می‌کنند؛ «فمن نکث فانما ینکث علی نفسه». عهدشکن به‌ضرر خود عمل می‌کند و درواقع به خاطر عهدشکنی، خود را خسارت‌زده می‌کند؛ راه خدا خسارتی نمی‌بیند. شما مردم تبریز و مردم آذربایجان وفاداری کردید و ایستادید.

عنوان درس:

شماره صفحه:

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس یازدهم: آذربایجان شرقی در دورهٔ انقلاب اسلامی ایران

«اهالی تبریز و آذربایجان همیشه طرفدار اسلام و کشور بودند»

امام خمینی (ره)

تابلو ۲۳ـ۲۳ـ دیدار جمعی از مردم استان با رهبر معظم انقلاب اسلامی در سالروز ۲۹ بهمن، قیام مردم تبریز

مردم آذربایجان شرقی، بارها مخالفت خود را با برنامه‌های ضداسلامی دولت پهلوی‌ها چه در موضوع تغییر لباس و کشف حجاب و چه در اجرای برنامهٔ «اصلاحات ارضی» ابراز نمودند و از حریم اسلام و روحانیت دفاع کردند. اعتراض آنها در قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲هـ.ش به رهبری امام خمینی(ره) بعد از انقلاب مشروطه و نهضت ملی شدن نفت، قدرت ایمان و عزم ملی مردم آذربایجان را به نمایش گذاشت. قیام توفندهٔ مردم تبریز در ۲۹ بهمن سال ۱۳۵۶هـ.ش که به مناسبت گرامیداشت چهلمین روز شهادت شهدای ۱۹ دی‌ماه ۵۶ شهر قم اتفاق افتاد، لرزه بر بنیاد دولت پهلوی انداخت و این اعتراض بذر انقلاب را در سراسر کشور پاشید.

۹۰

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۰

پیشینه و مفاخر استان

شکل ۲۴ـ۲ـ تخریب مجسمهٔ شاه توسط مردم غیور تبریز در ۲۶ دی‌ماه ۱۳۵۷ـ روز قیام شاه امیدان ساعت تبریز

تلاش انقلابی مردم آذربایجان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی تا به امروز گواه روشن، بر حمایت بی‌دریغ مردم آذربایجان از آرمان‌های مقدس انقلاب اسلامی ایران به رهبری حضرت امام (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای است. در جریان هشت سال دفاع مقدس، جوانان غیور و باایمان آذری حمایت بی چون و چرای خود را از اسلام و انقلاب به نمایش گذاشتند. اقدامات ایثارگرانهٔ مردم آذربایجان

شکل ۲۵ـ۲ـ برگزاری پرشکوه نماز جمعه در مصلای امام خمینی (ره) ـ تبریز

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۱

در پشت جبهه نیز فایل تقدیر بود. همچنین احساسات خالصانهٔ انبوه مردم آذربایجان در استقبال از سفر پربرکت رهبر معظم انقلاب اسلامی‌ایران، حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای در پنجم خرداد سال ۱۳۷۴هـ.ش. به آذربایجان کمال علاقه مردم استان به اسلام و ولایت را در سطح ملی به نمایش گذاشت.

فعالیت

ـ مردم آذربایجان در پیروزی انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی‌ایران چه نقشی داشتند؟

افتخارات لشکر عاشورا

این جانب در ذهن خود از لشکر سرفراز عاشورا و عناصری از برجستگان و سرداران آن، یادهای تبک دارم» از بیانات مقام معظم رهبری در کنگرهٔ بزرگداشت سرداران شهید آذربایجان.

تصاویر ۲۶ـ۲ـ صحنه‌هایی از اعزام رزمندگان آذربایجان شرقی به جبهه‌ها در دوران دفاع مقدس

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۲

پیشینه و مفاخر استان

ملت آذربایجان همواره در طول تاریخ با فداکاری‌ها و نثار خون خویش مدافع ایران و اسلام بوده‌اند و در جنگ تحمیلی در هشت سال دفاع مقدس نقش مهمی را ایفا نمودند. لشکر سرافراز ۳۱ عاشورا از رزمندگان دلاور و سرداران رشید آذربایجان تشکیل شده بود که در طول جنگ تحمیلی لرزه بر اندام دشمن بعثی و پشتیبانان جهان‌خوار آنها می‌انداختند. حماسه آفرینی‌های رزمندگان و سرداران لشکر ۳۱ عاشورا در جنگ تحمیلی «تیتر» اول روزنامه‌ها و سرفصل اخبار رادیوهای بیگانه بود. حملات اعجاب انگیز و خط شکنی‌های منهورانهٔ رزمندگان آن لشکرسرفراز، موجب تعجب ناظران سیاسی و مفسران نظامی اروپا و آمریکا می‌شد. سرداران بزرگی چون شهید مهندس مهدی باکری و برادرش شهید مهندس حمید باکری، شهید علی‌نجلائی، شهید مرتضی بادفجان و شهید حسن شفیع زاده از نامی‌ترین و برافتخارترین سرداران این استان بودند که حیات پرارج خود را عاشقانه در طبق اخلاص نهاده و تقدیم انقلاب و اسلام و ایران نمودند و اوراق زرین دیگری بر کتاب افتخارات ملت آذربایجان، افزودند. روانشان شاد و یادشان جاودانه باد.

شکل ۳۲ـ۲ـ یادبود شهدای گمنام واقع در کنار امامزاده غوزین علی تبریز

فعالیت

ـ زندگی‌نامه دو تن از سرداران لشکر عاشورا را تهیه و در کلاس بخوانید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۳

حماسه‌سازان لشکر پرافتخار ۲۱ حمزه آذربایجان و پایگاه دوم نکاری تبریز

اگر حمزهٔ سیدالشهداء در جنگ‌های صدر اسلام، مدافع اسلام و آرمان‌های رسول خدا بود، تا پای جان از اسلام دفاع نمود و در جنگ احد عاشقانه به شهادت رسید، لشکر ۲۱ حمزه آذربایجان نیز همراه با افراد غیور و شجاع و خلبانان تیزپرواز پایگاه دوم شکاری تبریز، از آغاز جنگ تحمیلی و دفاع مقدس، در جبهه‌های حق علیه باطل با دشمن بعثی نبرد کردند. امیران و فرماندهان رشید و از جان گذشته و غیور مردان این لشکر سرافراز آذربایجان با جان‌فشانی‌ها و حماسه‌سازی‌های خود چهرهٔ ایران و ایرانی را در پیشگاه تاریخ و اجداد سلحشور خود سفید کردند. حملات خلبانان متهور پایگاه دوم شکاری آذربایجان به عمق خاک و استحکامات دشمن و بمباران مراکز حیاتی، نظامی و صنعتی عراق، فرماندهان آن کشور که خواب تصرف تهران را دیده بودند به زانو درآوردند. لشکر سرافراز ۲۱حمزه و پایگاه دوم شکاری تبریز با پایداری خود در مقابل دشمن خسارات و تلفات سنگینی بر آنها وارد کردند. این پایگاه افسران و سربازان و امرای شهیدی چون سرلشکر شهید فکوری را تقدیم اسلام و ایران نمودند. نامشان جاودانهٔ تاریخ پرافتخار گذگون گلشن ارتش ایران اسلامی باد.

شکل ۲۸ـ۲ـ صحنه‌ای از اعزام رزمندگان به جبهه‌ها در دوران دفاع مقدس

شکل ۲۹ـ۲ـ بمباران دبیرستان دخترانه زینبیهٔ شهر میانه در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران

۹۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۴

شکل ۳۰ـ۴ـ رزمندگان استان در مناطق آزاد شده

شکل ۳۱ـ۴ـ بسیج خواهران در استان

برای مطالعه

نیروی انتظامی و جهادگران استان آذربایجان‌شرقی

قبل از وقوع انقلاب اسلامی ایران حفاظت از امنیت راه‌های مناطق روستایی و خارج شهرها به‌عهدهٔ ژاندارمری و حفاظت از داخل شهرها به‌عهدهٔ پلیس شهربانی بود. پس از پیروزی انقلاب، کمیته‌های انقلاب اسلامی، جهت حفظ امنیت شهرها و مبارزه با افراد ضد انقلاب بوجود آمدند. در دههٔ هزار و سیصدو هفتاد این سه نیرو با هم ترکیب شدند و نیروی انتظامی را بوجود آوردند و زیر نظر وزارت کشور قرار گرفتند. نیروهای انتظامی استان در جبهه‌های جنگ و ایجاد امنیت در جامعه نقش فعالی داشتند و شهدای فراوانی تقدیم انقلاب کردند. جهادگران استان خدمات شایانی در ایجاد خاکریزها و ساختن سنگر انجام دادند و چون همیشه در تیررس دشمن بودند، به آنها سنگرسازان بی‌سنگر می‌گفتند. جهادگران استان نیز شهدای فراوانی تقدیم انقلاب نمودند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۵

فعالیت

ـ آیا در مورد مدرسهٔ دخترانهٔ زینبیه میانه و به شهادت رسیدن تعدادی از دانش‌آموزان بی‌گناه، مطلبی خوانده‌اید؟ در این مورد تحقیقی تهیه و در کلاس ارائه کنید.

برای مطالعه

مراکز علمی و نقش مشاهیر آذربایجان در تداوم فرهنگ ایرانی و اسلامی

آذربایجان شرقی، در طول تاریخ پرافتخار خود، پیوسته مرکز ترویج علم و هنر و خاستگاه بزرگان فرهنگ و ادب و پناه‌گاه فرهیختگان نامی این کشور بوده است. گفته می‌شود زرتشت در آذربایجان مبعوث شد و دین توحیدی خود را در این محل عرضه داشت. زرتشت اهورا مزدا را خداوند یکتا و توانا معرفی می‌کرد و با اصول سه گانه دینی خود «گفتار نیک و کردار نیک و پندار نیک» ایرانیان را به سوی راستی و درستی و پرهیز از پلیدی و ناپاکی دعوت می‌کرد. با استقرار آتشکدهٔ «آذرگشنسب» در دورهٔ اشکانیان و ساسانیان این سرزمین مرکز آموزش و ترویج علوم دینی ایران نیز به‌حساب می‌آمده است. در ادوار بعد از اسلام نیز این ایالت موقعیت علمی خود را کماکان حفظ کرد و جاذبه علمی آن موجب گرد آمدن فقها، عرفا، ادبا و شعراء از نقاط مختلف ایران در تبریز گردیده است. مؤید این افتخار علمی آذربایجان وجود گورستان خاص «مقبرة الشعراء» در این شهر است که از جلوه‌های زیبای علمی و ادبی این خطه می‌باشد. بزرگانی چون شهریار، خاقانی شروانی، انوری، ظهیرالدین فاریابی، فلکی شروانی، قطران و همام تبریزی و صدها تن دیگر، در آنجا مدفون هستند. چنان که پیشتر اشاره شد، در عصر مغول بزرگ‌ترین دانشگاه جهان اسلام یعنی «ربع‌رشیدی» در تبریز احداث شد که جویندگان علم از چهار سوی کشور جهت تحصیل به آنجا می‌آمدند. در عصر تیموریان و ترکمانان مدارس علمی «مظفریه» و «نصیریه» محل تربیت علما و فضلای بزرگی بوده‌اند. در عصر صفویه با انتقال علی‌رضا عباسی از هرات به تبریز به امر شاه اسماعیل صفوی، مکتب هنری تبریز از مکاتب معروف هنری جهان گردید. در عصر قاجاریه مدارسی دینی چون «طالبیه» «حسن پادشاه» و «صادقیه» و «مسجد جامع» از مراکز مهم آموزش علوم متداول عصر خود بودند. در تاریخ معاصر ایران تبریز در احداث تئاتر، تأسیس صنعت چاپخانهٔ سنگی، انتشار نخستین روزنامه، اعزام دانشجویان به اروپا و ضرب سکه‌های چرخی پیشگام بوده و نخستین مدارس جدید ایران در تبریز به همت مردانی چون میرزا حسن رشدیه و میرزا جبار باقچه‌بان ایجاد شده است. دومین دانشگاه کشور در سال ۱۳۲۶هـ.ش در تبریز احداث شده است.

۹۶

معاونت آموزش متوسطه

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۶

پیشینه و مفاخر استان

تنها بر شمردن نام مشاهیر استان در زمینه‌های گوناگون علمی و دینی و فرهنگی، هنری و مبارزاتی که در راه اعتلای فرهنگ و تمدن ایرانی ـ اسلامی منشأ خدمات ارزنده‌ای بوده‌اند، به کتابی قطور نیازمند است. چنان که مختصر شرح احوال آن مشاهیر در تذکره‌های چند جلدی نوشته شده و در اختیار همگان قرار گرفته است. در این مختصر نمی‌توان تأثیر دانشگاه، ربع رشیدی، و شعرای مدفون در مقبرة الشعراء قبرستان شادباد مشایخ و جیجست زادگاه زرتشت و... را در ایجاد مراکز دینی، فرهنگی و ادبی استان و تأثیر غیرقابل انکار آن را بر فرهنگ جهانی توضیح داد. اما می‌توان نمونه‌ای از عارفان این دیار مانند شمس‌الدین محمد تبریزی، شیخ محمود شبستری تا علامه محمد حسین طباطبایی (صاحب تفسیرالمیزان) و استاد محمد تقی جعفری شارح کتاب شریف نهج البلاغه و مثنوی معنوی را نام برد. همچنان که در حوزهٔ شعر و ادبیات آثار شعرایی مانند قطران تبریزی، پروین اعتصامی و استاد محمد حسین شهریار کاملاً مشهود و غیر قابل انکار است. نام ستارخان سردار ملی و باقرخان سالار ملی و تأثیر آن در انقلاب مشروطیت و تأثیر انقلاب مشروطیت نه تنها در ایران بلکه در کشورهای مشرق زمین در سرلوحهٔ کتاب‌های تاریخی قرار گرفته‌اند. هیچ کتاب تحلیلی، علمی و ریاضی نمی‌توان یافت که نام پروفسور محسن هشترودی را با خط برجسته‌ای ننوشته باشند. بنابراین نمی‌توان تمام مشاهیر استان را در اینجا نام برد. لذا به ذکر نام برخی از آنها بسنده می‌شود.

۱ـ حاج میرزا جواد آقا ملکی تبریزی
۲ـ علامه عبدالحسین احمد امینی (علامه امینی صاحب الغدیر)
۳ـ آیت الله ابوالحسن انگجی
۴ـ شیخ شهاب الدین اهری
۵ـ استاد ابوالحسن اقبال آذر
۶ـ اسماعیل امیرخیزی
۷ـ سردار شهید مهندس مهدی باکری (فرمانده سراقراز لشکر ۳۱ عاشورا)
۸ـ مرحوم جبار باغچه‌بان
۹ـ سردار شهید علی تجلایی
۱۰ـ استاد محمدعلی تربیت
۱۱ـ صائب تبریزی
۱۲ـ میر علی تبریزی
۱۳ـ شهید میرزا علی ثقة‌الاسلام تبریزی
۱۴ـ آیت الله سید جواد خامنه‌ای (والد مکرم مقام معظم رهبری)
۱۵ـ شهید شیخ محمد خیابانی (مبارز مشروطیت)
۱۶ـ میرزا طاهر خوشنویس
۱۷ـ مرحوم میرزاحسن رشدیه
۱۸ـ سردار شهید حسن شفیع زاده
۱۹ـ استاد عالی نسب
۲۰ـ آیت الله حسین غفاری (مبارز دوران سنمشاهی)
۲۱ـ مرحوم ابوالقاسم فیوضات
۲۲ـ آیت الله شهید محمد علی قاضی طباطبایی (شهید محراب)
۲۳ـ آیت الله کوهکمری
۲۴ـ سردار شهید محمدحسن کسایی
۲۵ـ آیت الله شهید سید اسدالله مدنی (شهید محراب)
۲۶ـ اوحدی مراغه‌ای
۲۷ـ آیت الله مرعشی نجفی
۲۸ـ حکیم سید ابوالقاسم نباتی
۲۹ـ حاج حسین نخجوانی
۳۰ـ حاج محمد نخجوانی
۳۱ـ سردار شهید مرتضی باغجبان
۳۲ـ .....

۹۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۷

شیخ محمد خیابانی

علامه محمدتقی جعفری

شهید آیت‌الله سیداسدالله مدنی

شهید قاضی طباطبایی

پروفسور هنتروی

شهید مهدی باکری

دکتر حسین نخگوی

میرزا احسن ندیه

نقاة‌الاسلام

سیدجمال ترابی طباطبایی

باقرخان سالار ملی

ستارخان سردار ملی

زینب پاشا

پروین اعتصامی

رسام عربیزاده

جبار باقچه‌بان

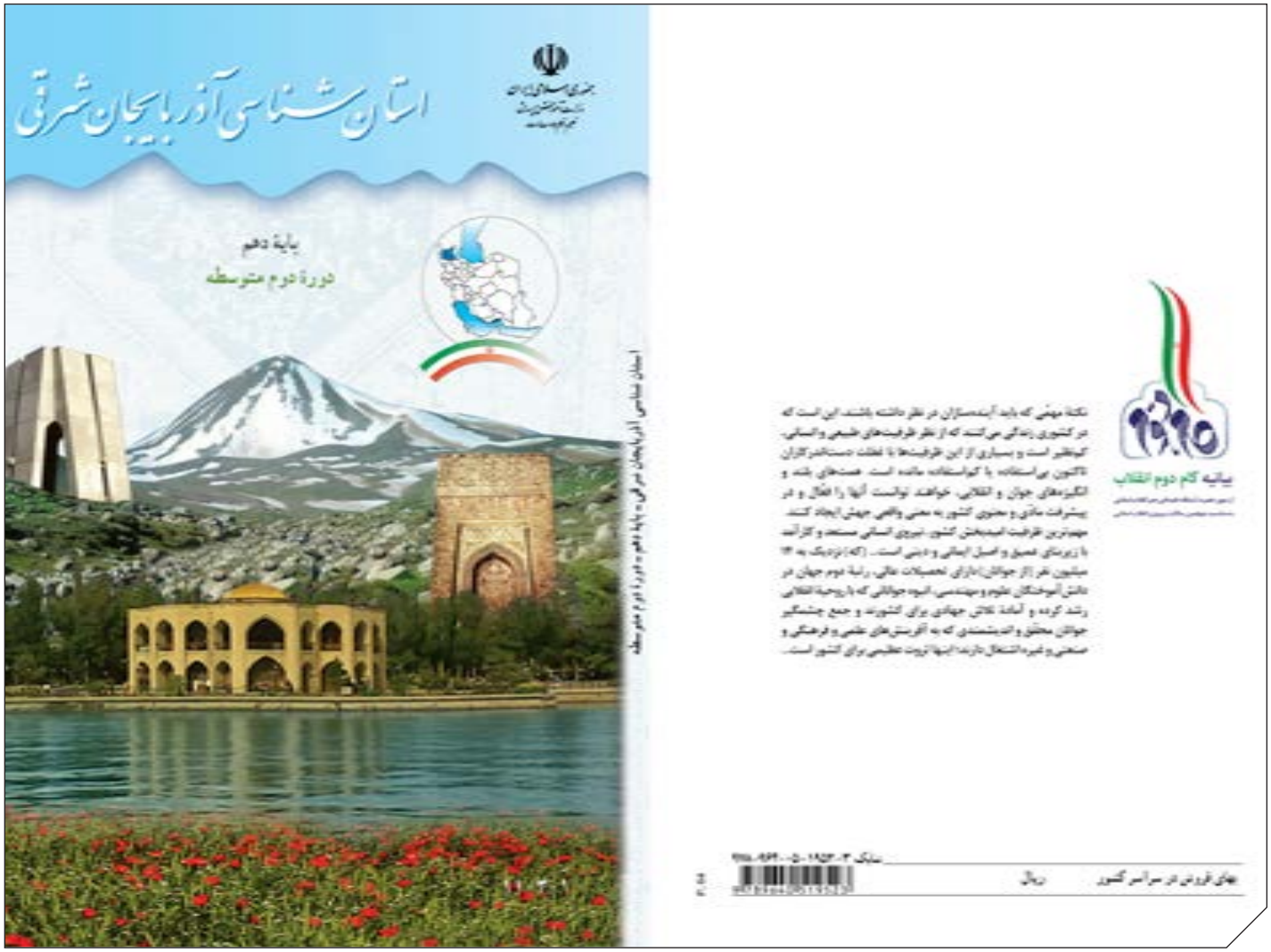
شکل ۳۲ـ۲ـ برخی از مشاهیر و مفاخر استان

۹۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۸

عنوان: استان‌شناسی آذربایجان شرقی | کد: ۱۱۰۳۰۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

استان چهارمحال و بختیاری از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران

خدای بزرگ را بسیار شکرگزارم که یک‌بار دیگر این توفیق را به بنده ارزانی داشت که شما مردم عزیز، خونگرم، انقلابی، مؤمن، مجاهد فی سبیل الله و صادق در پیروی از اسلام و امام را در این شهر زیارت کنم. من از شهر شما و از شما مردم عزیز، خاطره‌های بسیار خوبی دارم.

شما مردم استان چهارمحال و بختیاری را در جبهه و در پشت جبهه، با سربلندی و سرافرازی دیده‌ایم. سپاهیان و بسیجیان و سرداران و فرماندهان و برگزیدگان شما در جبهه‌های جنگ، در قالب «تیپ قمر بنی‌هاشم»، حقیقتاً مایهٔ سرافرازی بودند که فراموش‌شدنی نیست.

شما مردم در پشت جبهه، از جهت کمک‌های مردمی، از جهت بسیج مردمی، از جهت حضور در صحنه‌های گوناگون انقلاب، جزو مردم نمونهٔ کشور ما هستید. خدا را شکرگزاریم که دل‌های شما را به نور محبت و صفا و ایمان و عشق به انقلاب منوّر کرد؛ قدم‌های شما را استوار، دل‌های شما را امیدوار، گام‌های شما را محکم و پیروزی را در صحنه‌های جنگ نصیب شما کرد. این، لطف پروردگار است.

استان چهارمحال و بختیاری، استانی مستعد است. هم استعداد طبیعی دارد و هم استعداد فرهنگی. از لحاظ استعداد طبیعی، معادن زیرزمینی این استان، متنوع و قابل توجه است. آب، امکانات دامداری و مراتع این استان، باارزش است. از لحاظ استعداد فرهنگی و انسانی، جوانان این استان با استعدادند. در میدان‌های علم و دانش و ادب و فرهنگ و هنر، مردمانی هستند که علی‌رغم محرومیت‌های که در طول زمان چه در دوران خان‌ها و چه در دوران ستم‌شاهی بر آنها تحمیل شده است، این استان از لحاظ نیروی فرهنگی و انسانی، خود را نشان داده است.

امروز در جمع شما مردم عزیز چهارمحال و بختیاری عرض می‌کنم: ایمان دینی‌تان را حفظ کنید؛ اتحادتان را حفظ کنید؛ تلاش و فعالیت و مجاهدتتان را حفظ کنید، تا هرگز دشمن در شما طمع نورزد.

عنوان درس:

شماره صفحه:

بیشینهٔ تاریخی و مفاخر استان

درس ۱۱ جایگاه استان در دفاع از سرزمین ایران

جوان‌های شما در قالب تیپ ۴۴ قمر بنی‌هاشم (ع) سپاهیان، بسیجیان و فرماندهان بزرگ شما در جبههٔ جنگ حقیقتاً مایهٔ سرافرازی بودند که فراموش شدنی نیست.

مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای

۸۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۵

تصویر ۱ـ۱۱ـ رزمندگان استان در جبهه‌های حق علیه باطل

ـ آیا در مورد اتفاقاتی که در زمان انقلاب و جنگ تحمیلی در استان رخ داده، چیزی شنیده‌اید؟

تصویر ۳ـ۱۱ـ گلزار شهدای شهرکرد

تصویر ۲ـ۱۱ـ بمباران شهرکرد توسط دشمن بعثی ـ (۱۳۶۶/۱۲/۲۰) ـ ساختمان مخابرات

مردم ولایت مدار و غیرتمند استان ما، با شروع انقلاب اسلامی با شجاعت در صحنه‌های مختلف حضور یافتند. آنها در هشت سال دفاع مقدس، با رشادت فراوان برای پاسداری از تمامیت ارضی کشور و اهداف انقلاب اسلامی از هیچ گونه فداکاری و ایثار دریغ نکردند.

۸۶

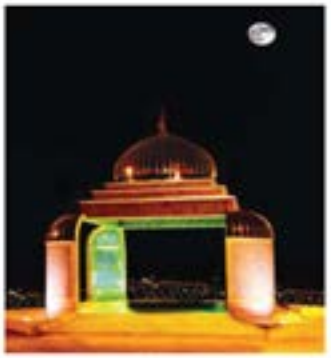
فعالیت‌های یادگیری و ارزشیابی

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۸۶

بینشهٔ تاریخی و مفاخر استان

الف) نقش استان در حراست از مرزهای ایران اسلامی

همان‌طور که در درس دهم خواندیم، مردم چهارمحال و بختیاری در طول تاریخ همراه با دیگر هموطنان خود به پاسداری از کشور پرداخته‌اند. در این درس با نقش استان در زمان انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و نیز بعضی شخصیت‌ها و سرداران دفاع مقدس آشنا می‌شوید.

تصویر ۴ـ۱۱ـ تپهٔ نورالشهدای شهرکرد ـ مدفن شهدای گمنام

چهارمحال و بختیاری و انقلاب اسلامی

مردم استان ما برای رهایی از حکومت استبدادی و نامشروع پهلوی دوم، به سهم خود نقش مهم و شایسته‌ای را در کنار هم‌میهنان عزیز در سرنگونی رژیم شاهنشاهی و پیروزی انقلاب اسلامی ایفا کردند و در این راه تعداد هفت نفر از مردم انقلابی استان به شهادت رسیدند.

تصویر ۵ـ۱۱ـ مسجد جامع شهرکرد (یکی از مراکز تجمع و برگزاری سخنرانی‌های انقلابی در جریان انقلاب اسلامی)

چهارمحال و بختیاری و دفاع مقدس

مردم غیور و سلحشور استان ما با شروع جنگ تحمیلی هم‌دوش با سایر آحاد ملت ایران برای حفاظت از شرف و عزت ایران اسلامی و به پیروی از خط ولایت در صحنه‌های مختلف دفاع مقدس شرکت نموده و با شجاعت از مرزهای کشور عزیزمان دفاع کردند و در این راه تعداد ۲۲۲۰ شهید و ۲۹۷۵ جانباز تقدیم نمودند. در میان شهدای استان تعداد ۵۸ سردار و امیر و ۳۰ فرمانده به چشم می‌خورد(جدول شمارهٔ ۱ـ۱۱).

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۷

تصویر ۶ـ۱۱ـ اعزام رزمندگان اسلام از استان به جبهه‌های نبرد حق علیه باطل

تصویر ۷ـ۱۱ـ تشییع پیکر شهدا در زمان جنگ تحمیلی

روستاهای شیخ شبان و هرجگان و شهر وردنجان به دلیل تعداد زیاد شهدا نسبت به جمعیت به عنوان روستاهای نمونهٔ کشور محسوب شده‌اند. به‌عنوان مثال، روستای شیخ شبان با داشتن حدود ۲۵۰۰ نفر جمعیت در زمان جنگ، حدود ۱۰۰۰ نفر رزمنده در جبهه‌ها داشته است که از این تعداد حدود ۸۰ نفر به فیض شهادت نایل آمده‌اند.

فعالیت

۱ـ تحقیق کنید در محل زندگی شما چه تعداد شهید وجود دارد؟ در صورت امکان وصیت نامهٔ یکی از آنها را برای جلسهٔ بعد در کلاس قرائت کنید.

۲ـ ما چگونه می‌توانیم از اهداف و آرمان‌های شهدای عزیزمان پاسداری کنیم؟

تصویر ۸ـ۱۱ـ اعزام رزمندگان اسلام به جبهه اعم از پیر و جوان، از ایران اسلامی دفاع می‌کردند

۸۸

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

پیشینهٔ تاریخی و مفاخر استان

«خدایا تو میدانی که من در این لحظه، خالصانه و مخلصانه قدم در این راه نهادم و از همه چیز زندگی گذشتم و همهٔ مادیات و معنویات را نادیده گرفتم.»

فرازی از وصیت نامهٔ امیر سرتیپ شهید کریم بیاتی

جدول شمارهٔ ۱ــ۱۱ــ آمار شهدا، جانبازان و آزادگان استان چهارمحال و بختیاری (تا سال ۱۳۸۹)

عنوان	تعداد	عنوان	تعداد	عنوان	تعداد
شهدای ارتش	۳۷۲	شهدای زن	۱۳	شهدای بسیاران شهرها	۸۲
شهدای سپاه	۲۴۲	شهدای روحانی	۷۶	شهدای بسیج	۴۶۸
شهدای نیروی انتظامی	۴۰	شهدای دانشجو	۴۷	شهدای دولت	۳
شهدای جهاد	۵۳	شهدای دانش آموز	۵۶۱	شهدای گمنام واقع در تپه‌های نورالشهدای سراسر استان	۸۵
شهدای هلال احمر	۶	شهدای غیرایرانی	۱	شهدای معلم	۶۷
شهدای سردار	۴۲	شهدای فرمانده	۳۰	شهدای امیران ارتش	۱۲
آزادگان	۵۲۸	جانبازان	۲۹۷۵	جمع شهدای استان	۴۴۲۰

رزمندگان استان ما از ابتدای جنگ تحمیلی در اغلب عملیات‌ها شرکت نموده و با تشکیل تیپ مستقل ۴۲ قمر بنی‌هاشم (قبل از عملیات محرم) فتوحات زیادی را کسب نمودند. در این میان فرهنگیان و دانش‌آموزان استان نقش بسیار مهمی داشتند و شهدای زیادی را تقدیم اسلام و انقلاب نمودند.

تصویر ۹ــ۱۱ــ اعضای کمک‌های مردم استان به جبهه (کارگاه، هنگام یا جبهه)

۸۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

تصویر ۱۰ـ۱۱ـ ورود آزادگان به کشور

بیشتر بدانیم

جدول شمارهٔ ۲ـ۱۱ـ عملیات‌هایی که تیپ مستقل ۴۲ قمر بنی‌هاشم استان در آنها شرکت داشته است.

ردیف	نام عملیات	تاریخ عملیات	استعداد نیروی شرکت کننده گردانی		
			منطقه عملیات	رزم	پشتیبانی رزم
۱	محرم	۶۱/۸/۱۰	منطقه عمومی موسیان	۲ گردان	۵ گردان
۲	والفجر مقدماتی	۶۱/۱/۱۸	فکه (رقابیه)	۲ گردان	۶ گردان
۳	والفجر ۲	۶۲/۷/۲۷	مریوان بانه	۲ گردان	۶ گردان
۴	خیبر	۶۲/۱۲/۳	جزیره مجنون شمالی و جنوبی (رطه)	۸ گردان	۷ گردان
۵	بدر	۶۳/۱۲/۱۹	شرق و غرب دجله	۲ گردان	۶ گردان
۶	والفجر ۸	۶۴/۱۱/۲۰	اروند رود ـ فاو ـ البحار	۶ گردان	۸ گردان
۷	کربلای ۴	۶۵/۱۰/۳	ام الرصاص	۶ گردان	۸ گردان
۸	کربلای ۵	۶۵/۱۰/۱۹	نسلجه ـ کانال ماهی	۶ گردان	۷ گردان
۹	تکمیلی کربلای ۵	۶۵/۱۲/۸	پتروشیمی نسلجه و شرق بصره	۲ گردان	۷ گردان
۱۰	والفجر ۱۰	۶۶/۱۲/۲۳	حلیجه و تلاقی شحران و سومر	۳ گردان	۶ گردان
۱۱	عقب روی فاو	۶۷/۱/۲۸	فاو	۲ گردان	ـــــــ
۱۲	عقب روی جزیره	۶۷/۴/۲	جزیره مجنون	۲ گردان	۲ گردان

۹۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۰

پیشینهٔ تاریخی و مفاخر استان

از آنجایی که مردم استان با تمام توان از رزمندگان اسلام حمایت می‌نمودند، دشمن بعثی برای شکستن مقاومت آنها، حملات وحشیانه‌ای به شهرکرد انجام داد که در اثر این حملات تعداد ۸۴ نفر از هم استانی‌های ما به درجهٔ رفیع شهادت نایل آمدند.

تصویر ۱۱ـ۱۱ـ بمباران شهرکرد توسط جنگنده‌های دشمن بعثی در تاریخ ۱۳۶۶/۱۲/۲۰

تصویر ۱۲ـ۱۱ـ دانش‌آموزان شهید صحرا گرد و خاکی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۱

سرداران و فرماندهان رشید هشت سال دفاع مقدس

«در هر جریانی قرار گرفتید، فقط توجه شما به خدا باشد و کاری انجام دهید که خدا راضی شود نه هیچ کس دیگر... ما از شما انتظار داریم، روز قیامت از شما نمی‌گذریم و این ودیعه‌ای که در برابر خدا و امام زمانش به شما سپرده‌ایم از شما طلب خواهیم کرد.»

قسمتی از وصیت نامهٔ سردار شهید حسینعلی ترکی

سردار شهید حسینعلی ترکی

سردار شهید سهراب نوروزی

سردار شهید خداکرم رجب‌پور

در بین سرداران شهید دفاع مقدس از استان چهارمحال و بختیاری می‌توان از شهدای زیر یاد کرد :

حسینعلی ترکی، امیر سرتیپ کریم بیاتی، امیر سرلشکر نعمت‌الله اکبری، عبدالصمد امیریان، خداکرم رجب‌پور، سید مرتضی هاشمی، الیاس ارجمند، رضا رحمانی، ارسلان حبیبی، سهراب نوروزی، سید کمال فاضل، ایرج آقابزرگی، نوروز صالحی، زال یوسف پور، سید عبدالله حسینی، سید ضیاءالدین نقنه‌ای و غلامرضا کاووسی.

«ای مردم، دنیا عرصهٔ امتحان است و مرگ حتمی است شیطان همیشه می‌خواهد در همه جا ما را از یاد خدا غافل دارد...»

قسمتی از وصیت نامهٔ سردار شهید عبدالصمد امیریان

۹۲

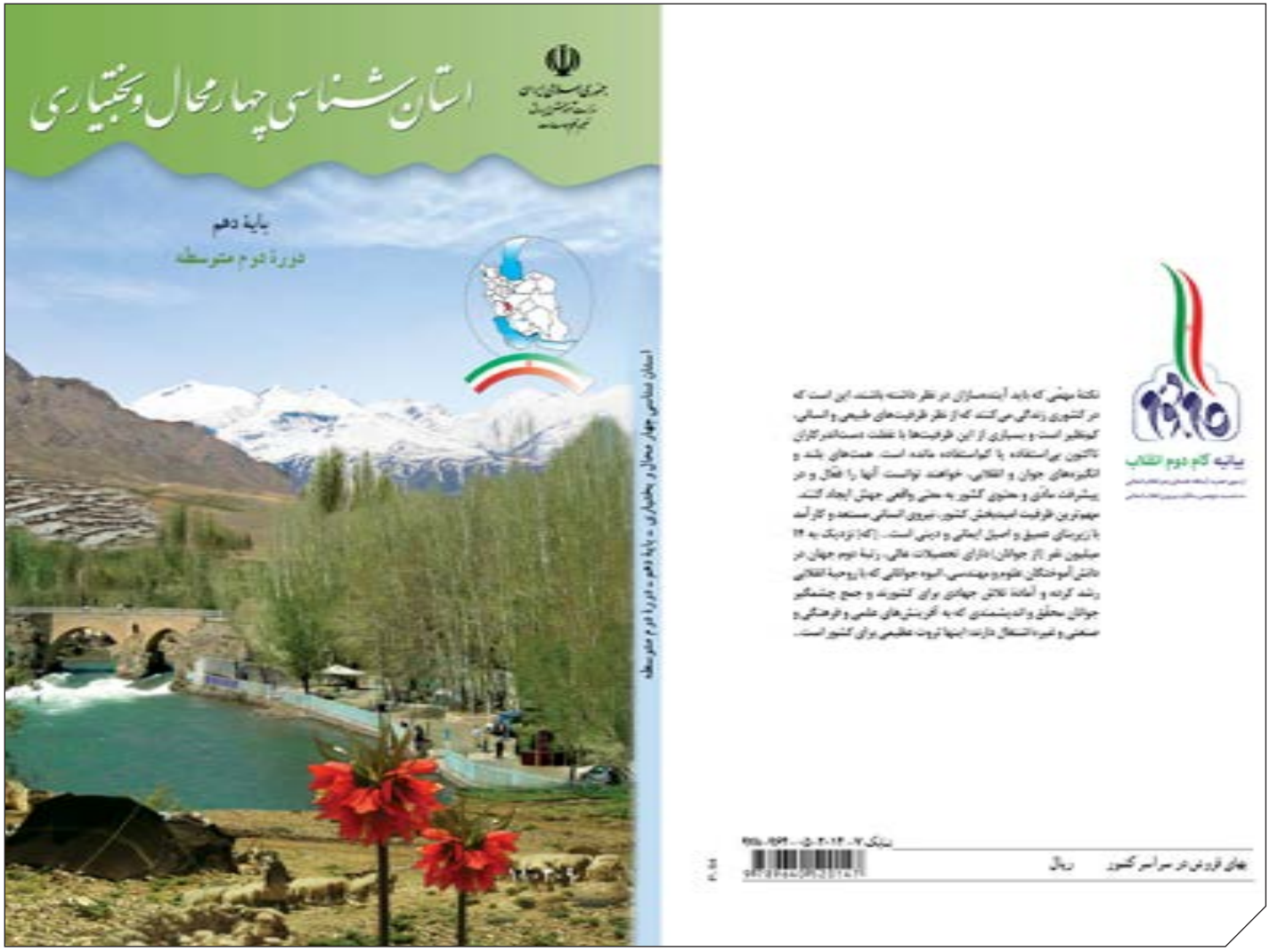
معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۲

معارف اسلامی و انقلاب

عنوان: استان‌شناسی چهارمحال بختیاری | کد: ۱۱۰۳۰۹ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی در مورد استان خراسان شمالی

خداوند را سپاس ــ از صمیم قلب عرض می‌کنم ــ که دیدار با شما مردم عزیز استان خراسان شمالی، که شهر شما و استان شما معروف است به باب‌الرضا، در روز زیارتی مخصوص امام رضا اتفاق افتاد. اگرچه ما امروز توفیق نداریم که از نزدیک در حرم مطهر امام هشتم باشیم، اما از این منطقه که متعلق به آن حضرت است، عرض سلام کردیم و می‌کنیم. این منطقه که امروز به‌نام «خراسان شمالی» شناخته می‌شود، یکی از مناطق مهم خراسان است؛ هم از جهت موقعیت جغرافیایی و طبیعی، و هم از جهت خصوصیات مردمی و انسانی و فرهنگ‌ها و خلقیات و رفتار. این خصوصیات را از دیرباز در مردم این منطقهٔ مهم و حساس شناخته‌ایم؛ استانی با طبیعت زیبا، با منابع طبیعی غنی و متنوع، با عمق و غنای فرهنگی کاملاً برجسته و ممتاز، با استعداد فراوان کشاورزی و دامی و سایر فعالیت‌های مربوط به منطقه، با جاذبه‌های گردشگری متأسفانه ناشناخته ــ که بسیاری از مردم کشور هنوز جاذبه‌های گردشگری این منطقه را درست نمی‌شناسند ــ و یکی از برترین خصوصیات، عبور سالیانهٔ میلیون‌ها مردم مسافر مشتاق بارگاه علی‌بن‌موسی‌الرضا (علیه آلاف التحیة و الثناء). با این خصوصیات جغرافیایی و منطقه‌ای، منطقهٔ خراسان شمالی دارای موقعیت حساسی است. لیکن از اینها مهم‌تر، خصوصیات مردمی است. مردم اینجا را از دیرباز با شور و نشاط و سرزندگی در همهٔ میدان‌ها شناخته‌ایم. در همهٔ عرصه‌هایی که حضور مردم در آن عرصه‌ها آشکار است، مردم استان خراسان شمالی را با سرزندگی، با نشاط و آماده به کاری شناخته‌ایم؛ همه‌جا هم این را نشان دادند.

این نشاط و سرزندگی در همهٔ عرصه‌های زندگی این مردم دیده می‌شود. در بیست و هشتم صفر که از سرتاسر استان مردم راه می‌افتند به‌طرف مرقد علی‌بن‌موسی‌الرضا (علیه‌السّلام)، از همهٔ شهرستان‌ها بیشتر، مسافران و خودروهای بیشتری بودند. این را مشهدی‌ها می‌دانند؛ خود بنده هم که مشهدی هستم، این را می‌دانم. در زیارت، این نشاط و حضور و آمادگی محسوس است. در عرصهٔ دفاع مقدس هم که پیش آمد، عین همین را انسان مشاهده کرد. ۵۰ سردار برجستهٔ لشکرهای مربوط به خراسان و تیپ جوادالائمه (علیه‌السّلام) مال خطهٔ خراسان شمالی‌اند. ۲۷۷۲ شهید از این منطقه در راه خدا جان خودشان را دادند. این استان بیش از ۶۰۰۰ جانباز دارد؛ همچنین آزادگان و رزمندگان و ایثارگران فراوان. این همان روحیهٔ حضور، آمادگی، سرزندگی و نشاط است. مردم این استان، در همه‌چیز همین جورند. وقتی نوبت کشتی با جوخه هم می‌رسد، باز ده‌ها هزار تماشاچی می‌آیستند آنجا، می‌نشینند آنجا، کشتی را تماشا می‌کنند. این خصوصیات، خصوصیات مهمی است. غیرت مرزبانی این منطقه هم مرتبط با همین خصوصیات است. البته فقط اینها نیست؛ برجستگی‌های این استان بیش از اینهاست. این استان استعدادهای درخشانی دارد. آنطوری که به من اطلاع دادند، این استان جزو ده استان برتر کشوری از لحاظ استعداد و توانایی علمی است. در المپیادهای دانش‌آموزی، جزو برترین‌های کشور محسوب می‌شود. اینها استعداد است. مردم این منطقه، غیورند؛ دیندارند؛ مرزبانند؛ سرزنده و با نشاط و شجاعند. این خصوصیات، خصوصیات برجسته‌ای است.

چرا اینها را عرض می‌کنیم؟ برای اینکه خوب است مردم مناطق گوناگون کشور ما برجستگی‌های خودشان را بدانند و به این برجستگی‌ها افتخار کنند. جوان بجنوردی افتخار کند که مربوط به این شهر است. جوان مربوط به این استان، از هر قومی از اقوام که هست، افتخار کند که متعلق به این استان است؛ متعلق به این منطقه است؛ متعلق به این مردم است. یکی از برجستگی‌های دیگر این استان هم همین همراهی و همزیستی مهربانانه و برادرانهٔ قومیت‌های مختلف است ــ از کُرد و فارس و ترک و تات و ترکمن ــ که با سلامت و مهربانی و برادری در کنار هم زندگی کرده‌اند؛ که این در منطقه کاملاً محسوس است، مشهود است؛ و این را خیلی باید قدر دانست.

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس یازدهم نقش مردم در دفاع از کیان و مرزهای ایران اسلامی

«هر ملتی که نتواند از خود دفاع کند، زنده نیست.» امام خمینی(ره)

شهیدان استان خراسان شمالی، همچون ستاره، در آسمان نورانی ایران اسلامی می‌درخشند. آنها در طول ۸ سال دفاع مقدس، معلّم درس استقامت و پایداری بودند. آنها در دامان کوهستان‌های بجنورد، شیروان، اسفراین و فاروج، استواری، در پهنای دشت‌های سرسبز ماله و سملقان، آزادگی و در هوای گرم کویرهای گرمه و جاجرم، استقامت را آموخته بودند.

مردم شهیدپرور استان مانند سایر ملت ایران، در قالب اصناف، سازمان‌ها، ادارات، نیروهای نظامی و انتظامی در دفاع مقدس حضور داشتند. جلوه‌هایی از مشارکت مردم استان در ۸ سال دفاع مقدس را به شرح زیر می‌توان نام برد:

ـ حضور در جبهه‌ها به صورت داوطلبانه و بسیجی

ـ تقدیم شهدای بسیار از بسیج مردمی به خصوص در عملیات‌های کربلای ۴ و ۵

ـ حضور در تیپ‌های لشگر ۵ نصر سپاه پاسداران و گردان‌های فتح‌الله، نصرالله، رسول‌الله، حبیب‌الله، نارالله، فجرالله، امام حسین (ع) و ادوات و ...

ـ حضور مؤثر اقوام کرد، تات، ترک، ترکمن و سایر قومیت‌های استان در تیپ ویژهٔ شهدا به فرماندهی سردار شهید محمود کاوه

ـ جمع آوری کمک‌های مردمی و ارسال به جبهه‌ها، اهدای خون به مجروحان جنگ و ...

فعالیت

شکل ۸ـ۲ـ اعزام نیرو و تجهیزات به جبهه‌های جنگ (بجنورد ۱۳۶۲)

شکل ۹ـ۲ـ اعزام نیرو به جبهه‌های جنگ (شهرستان شیروان)

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۹

شکل ۱۰ـ۲ـ بسیج مستضعفین اشهرستان بجنورد

در جدول زیر نام و مشخصات تعدادی از عملیات‌هایی که رزمندگان استان در آن حضور داشته‌اند، آورده شده است. با کمک بزرگ‌ترها و دبیر خود جاهای خالی جدول را کامل کنید :

نام عملیات	محور عملیات	رمز عملیات	زمان عملیات	هدف ــ نتیجه
رمضان	شرق بصره	.....	از ۶۱/۰۲/۲۳ تا ۱۳۶۱/۰۵/۰۷	انهدام تجهیزات و نیروی انسانی دشمن و تصرف منطقه عمومی‌زید در خاک عراق
.....	غرب کارون، جنوب غربی اهواز و شمال خرمشهر	یا علی‌بن ابی‌طالب (ع)	۱۳۶۱ / ۰۲ / ۱۰	آزادسازی خرمشهر، هویزه، بادگان حمید و تثبیت
عاشورا	.....	یا ابا عبدا... الحسین (ع)	۱۳۶۳/۰۷/۲۵	آزادسازی ارتفاعات مرزی مهنک و ...
والفجر ۸ـ معروف به فتح فاو	فاو	یا زهرا (س)	از ۶۴/۱۱/۲۰ تا ۱۳۶۵/۰۲/۰۹	.....
.....	.....	.....	.....	.....

در دوران دفاع مقدس حدود ۳۵۰۰۰ نفر از استان خراسان شمالی به جبهه‌های نبرد اعزام شدند. از این تعداد ۲۶۲۸ نفر به شهادت رسیدند، ۶۱۷۳ نفر به افتخار جانبازی نائل آمدند و ۳۷۸ نفر نیز از آزادگان سرافراز هستند.

۱۰۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۰

پیشینهٔ تاریخی استان

شکل ۱۱ـ۴ـ اعضای اهالی شهرستان بجنورد به جبهه اعزام شدند (مؤسسهٔ خیریه خاتم‌الانبیاء ـ هلال احمر)

شکل ۱۲ـ۴ـ بازگشت آزادگان استان به میهن اسلامی (بجنورد ـ ۱۳۶۹)

در ۹ نقطه از شهرستان‌های استان، یکر پاک ۳۱ شهید گمنام دفن شده که در هر یک بنای یادبودی ایجاد شده است.

شکل ۱۳ـ۴ـ حرم شهدای گمنام ـ شهر بجنورد

شکل ۱۴ـ۴ـ موقعیت حرم شهدای گمنام در استان

فعالیت

ـ وصیت نامهٔ یکی از شهدای محل سکونت خود را تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

۱۰۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۱

مشارکت ارگان‌ها و نهادهای غیر رزمی استان در دفاع مقدس

۱ــ جهاد سازندگی: ستاد پشتیبانی جنگ جهاد سازندگی استان علاوه بر اعزام ۶۵۰۰ رزمندهٔ جهادگر و نیروی فنی ــ مهندسی، ایثار ۳۹ جهادگر شهید، بیش از ۵۰۰ نفر جانباز، ۸ نفر آزاده، و اعزام ده‌ها کمپرسی و ماشین آلات راه‌سازی، نیازهای مختلف جنگ در جبهه‌های غرب و جنوب کشور را تأمین نمود.

۲ــ آموزش و پرورش: این ارگان علاوه بر حضور فعال در جبهه‌های جنگ و تقدیم ۵۹ شهید فرهنگی و ۳۷۲ دانش آموز شهید، در تأمین مایحتاج رزمندگان اسلام پیشقدم بوده است. فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغاتی این دستگاه در آماده سازی سایر اقشار جامعه برای شرکت در دفاع مقدس دارای اهمیت زیاد است.

۳ــ جمعیت هلال احمر: این جمعیت ۱۲ نفر از بهترین نیروهایش را تقدیم حفظ و حراست از دستاوردهای انقلاب اسلامی نموده است. جمع آوری هدایای مردمی و ارسال آن به جبهه، تأمین نیروهای تخصصی جبهه مانند پزشک و امدادگر توسط واحد امداد جبهه، استقرار نقاهتگاه جمعیت هلال احمر با ۱۲۰۰ تخت برای استراحت و مداوای اولیهٔ رزمندگان مجروح و شیمیایی در اهواز، از دیگر اقدامات جمعیت هلال احمر استان می‌باشد.

قسمتی از وصیت نامهٔ شهید عبدالرضا زیبایی: «جوانان، مراقب خودتان باشید که در قرآن است که می‌فرماید: در جوانی خود را از گناه نگه دارید و تقوا پیشه کنید و به تهذیب نفس خود بپردازید.»

قسمتی از وصیت نامهٔ شهید علی احمدزاده: «ای دانش آموزان با ایمان، نباید سنگر مدرسه را خالی کنید زیرا انقلاب اسلامی ما به متخصص‌های با ایمان و متعهد و با اخلاص نیاز دارد.»

برای مطالعه

سردار شهید رجبعلی محمدزاده
فرمانده سپاه سلمان سیستان و بلوچستان

سردار شهید آبرج رستمی
جانشین شهید جهان آرا در ستاد جنگ‌های نامنظم

۱۰۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۳

برای مطالعه

جدول ۲ــ۲ــ اسامی و مشخصات سرداران ــ نمایندگان شهید استان خراسان شمالی

ردیف	شهرستان	نام خانوادگی	نام	سمت	تاریخ شهادت	محل شهادت
۱	اسفراین	پیرزاده	علی اصغر	معاون تیپ ویژه شهداء	۶۵/۰۱/۰۸	مریوان
۲	اسفراین	مرادیان	علی اکبر	فرماندهٔ گردان	۶۴/۱۲/۲۲	قلو
۳	اسفراین	قنبری	محمد	فرماندهٔ گردان	۶۱ /۰۵/۰۱	کامیاران
۴	اسفراین	محرابی صالح آبادی	حمزه	معاون گردان	۶۱ /۰۲/۲۲	تنگه‌جا(عملیات رمضان)
۵	اسفراین	عاقبتی	فرج الله	فرماندهٔ گردان	۶۰/۱۲/۰۸	تنگه جزّابه
۶	اسفراین	خردمندی	حسین	فرماندهٔ اطلاعات عملیات	۶۱ /۰۳/۰۴	تنگه جزّابه
۷	اسفراین	رباط سروشی	علی اکبر	فرماندهٔ گردان	۶۱ /۰۸/۰۳	سومار
۸	اسفراین	عیسی زاده	محمود	فرماندهٔ گردان	۶۴/۰۸/۲۹	پنجوین
۹	اسفراین	نجیبی	سید ابراهیم	فرماندهٔ گردان	۶۴/۱۱/۲۳	قلو
۱۰	اسفراین	فرومندی	جانم محمد	قائم مقام لشگر	۶۵/۱۰/۲۰	کربلای ۵
۱۱	بجنورد	حسین زاده	سید محمد	مسئول محور لشگر	۶۵/۰۲/۳۱	مهران
۱۲	بجنورد	اسعدی	اسدالله	فرماندهٔ گردان	۶۳/۱۲/۲۵	جزیره مجنون
۱۳	بجنورد	ایزانلو	محمد	جانشین گردان	۶۵/۱۲/۱۲	نشلجه
۱۴	بجنورد	گنابادی	غلامعلی	جانشین گردان	۶۵/۱۰/۲۳	نشلجه
۱۵	بجنورد	نوری	رستمعلی	فرماندهٔ گردان	۷۰/۰۹/۲۹	محور حسینیه
۱۶	بجنورد	قدوسی مقدم	عباسعلی	مسئول بهداری لشگر	۶۲/۰۵/۱۰	مهران
۱۷	بجنورد	منفردی	قنبر علی	فرماندهٔ گردان	۶۳/۰۱/۱۵	شرابان
۱۸	بجنورد	بهاری	خلیل الله	فرماندهٔ گردان	۶۵/۰۲/۰۳	مریوان
۱۹	بجنورد	گرجوانی	داوود	فرماندهٔ گردان	۶۱/۰۱/۰۵	شوش
۲۰	بجنورد	آل نبی	سید ابراهیم	فرماندهٔ گردان	۶۶/۰۹/۱۸	عملیات نصر ۸
۲۱	بجنورد	رمضانی	علی	فرماندهٔ گردان	۶۶/۰۱/۲۵	ماووت

۱۰۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۴

پیشینهٔ تاریخی استان

۴۲	بجنورد	محقر	حاج حسن	فرماندهٔ گردان	۶۵/۱۰/۲۳	کربلای ۵
۴۳	بجنورد	محمد زاده	رجبعلی	فرماندهٔ سپاه	۸۸/۰۷/۲۶	اقدام تروریستی
۴۴	شیروان	محجوب	سیّد محمد	فرماندهٔ گردان	۶۵/۰۹/۲۹	فلاویزان
۴۵	شیروان	محمودی	حسین	فرماندهٔ گردان	۶۵/۱۰/۲۲	کربلای ۵
۴۶	شیروان	رضایی فاضل	انوشیروان	فرماندهٔ گردان	۶۵/۱۰/۲۲	شلمچه
۴۷	شیروان	شاکری	ابوالفضل	فرماندهٔ گردان	۶۳/۱۲/۲۱	فلاویزان
۴۸	شیروان	وزگر	رحیم	فرماندهٔ گردان	۶۳/۰۷/۲۹	مینک
۴۹	شیروان	پارسا	بهمن	فرماندهٔ گردان	۶۷/۰۴/۰۹	جزیرهٔ مجنون
۳۰	فاروج	عباسی	محمد علی	فرماندهٔ گردان	۶۳/۰۷/۲۷	مینک
۳۱	فاروج	نموشتری	مهدی	فرماندهٔ گردان	۶۵/۰۹/۲۹	فلاویزان
۳۲	فاروج	موفق باشی	جلال الدین	معاون تیپ	۶۵/۱۰/۰۹	کربلای ۵
۳۳	گرمه	سرزائی	علی اکبر	فرماندهٔ گردان	۶۵/۰۹/۳۱	مهران
۳۴	گرمه	رمضانی	اسماعیل	مسئول تعاون تشگر ۵ نصر	۶۵/۰۹/۰۳	فاو
۳۵	گرمه	عسگر زاده	محمد حسین	فرماندهٔ گردان	۶۹/۰۹/۲۲	فکّه
۳۶	گرمه	محرابی	عباس	معاون فرماندهٔ گردان	۶۲/۰۷/۰۲	سردشت
۳۷	گرمه	محمد نیا	محمد جواد	فرماندهٔ تیپ	۶۹/۱۲/۰۱	جزیرهٔ مجنون
۳۸	گرمه	محمد نیا	محمود	مسئول عملیات تیپ	۶۵/۱۰/۱۹	خرمشهر
۳۹	جاجرم	اصغری راد	وَهب	فرماندهٔ مخابرات تیپ	۸۷/۰۹/۲۱	بجنورد(هانیاز شهید)
۴۰	مانه و سملقان	رستمی	ابرج	جانشین شهید جهرانی	۶۰/۰۳/۳۱	دهلاویه
۴۱	مانه و سملقان	یزدانی	سید نور الله	فرماندهٔ گردان	۶۳/۱۰/۱۵	سرو
۴۲	مانه و سملقان	نجفی	علی	مسئول بهداری	۶۵/۱۰/۲۵	کربلای۵(شلمچه)
۴۳	مانه و سملقان	رضایی	نداء رضا	جانشین گردان	۶۵/۱۲/۱۲	شلمچه
۴۴	مانه و سملقان	صمدی	رمضانعلی	جانشین گردان	۶۶/۱۲/۲۲	ماووت
۴۵	مانه و سملقان	باکمل	محمد ولی	فرماندهٔ گردان	۶۵/۱۱/۱۷	کربلای ۵
۴۶	مانه و سملقان	برائی	قربانعلی	معاون فرماندهٔ گردان	۶۵/۰۴/۱۳	فلاویزان

۱۰۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۵

۴۷	ماه و سطلقان	وحیدی	حاج مهدی	فرماندهٔ محور لشگر	۶۵/۱۲/۲۵	عملیات بدر
۴۸	ماه و سطلقان	حسن زاده	محمد رحیم	فرماندهٔ گردان	۶۶/۱۰/۲۵	مأموریت(عملیات بیت المقدس)
۴۹	بجنورد	کلاته	محمد	نمایندهٔ مجلس شورای اسلامی	۶۴/۱۲/۰۱	سانحهٔ هوایی
۵۰	گرمه	صادقی	قاسم	نمایندهٔ مجلس شورای اسلامی	۶۰/۰۴/۰۷	دفتر حزب جمهوری اسلامی
۵۱	اسفراین	طبیی	محمد حسن	نمایندهٔ مجلس شورای اسلامی	۶۰/۰۴/۰۷	دفتر حزب جمهوری اسلامی

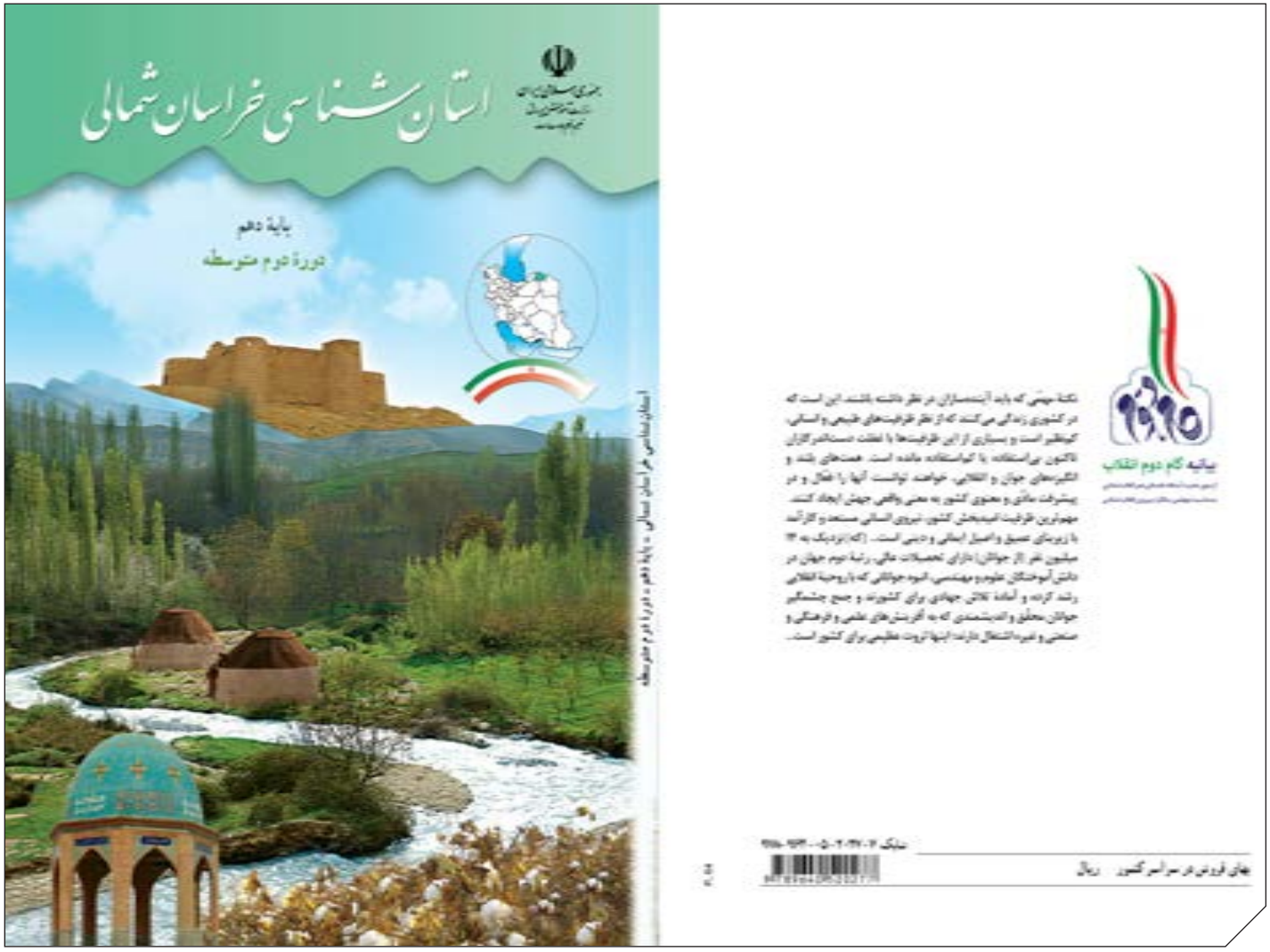
۱۰۶

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۶

عنوان: استان‌شناسی خراسان شمالی | کد: ۱۱۰۳۱۲ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

استان خوزستان از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران

در سال ۱۳۵۹، این شهر و این استان، در معرض یک آزمایش عظیم خونبار الهی واقع شد. دست دشمن، نقشه استکبار، برنامه‌ریزی دستگاه‌های فعال صهیونیستی و استعماری، همه با هم این‌طور ترتیب دادند که این بخش از میهن عزیز ما، در معرض یکی از سخت‌ترین آزمایش‌های الهی خونبار قرار گیرد. جنگ تحمیلی، هشت سال به طول انجامید؛ یعنی از سال ۱۳۵۹ تا سال ۱۳۶۷. در این مدت، شما مردم شجاع و دلاور این استان، در معرض این امتحان بسیار دشوار قرار داشتید. البته دشمن، جنگ را بر خوزستان تحمیل نکرد؛ بر ایران تحمیل کرد و همه ایران در مقابل او قیام کردند تا از کشور دفاع کنند؛ اما خوزستان در معرض سخت‌ترین و شدیدترین ضربات دشمن قرار گرفت و بهوسیله دشمن، بیشترین فاجعه‌آفرینی در این استان واقع شد و مردم این استان، از زنان و مردان و حتی افراد مسن و نوجوانان، در معرض امتحانی بسیار سخت واقع شدند تا جنگ تمام شد. بیش از همه مردم کشور، مردم استان‌های مرزی و بیش از همهٔ استان‌های مرزی، استان خونبار خوزستان، رنج جنگ را تحمل کرد.

من امروز در مقابل شما عزیزانم، مردم شجاع و مؤمن و باخلاص منطقه خوزستان و شهر اهواز و دیگر شهرهای این استان ــ که بخشی از ملت بزرگ ایران هستید ــ می‌خواهم بگویم که جمع‌بندی هشت سال جنگ و هشت سال تلاش بعد از جنگ این است که اگر ملت ایران متحد باشد ــ آنچنان که هست ــ اگر پایبند به احکام اسلام باشد ــ آن‌چنان که هست ــ اگر هدفش بر سازندگی کشور بگمارد ــ که گمارده است ــ هیچ قدرت و نیرویی، حتی نیروی متحد استکبار و استعمار در سرتاسر عالم هم نخواهد توانست به این ملت شجاع و مقاوم و باایمان و مصمم و کارآمد و به این کشور و این نظام مقدس، کوچک‌ترین خدشه و ضربه‌ای وارد کند. این، نه شعار بی‌محتوا و نه فقط حرف است؛ این عمل است. صحنهٔ عمل هم این خوزستان است.

دوران جنگ تحمیلی را همه می‌دانند. هیچ‌کس نیست که نداند مردم خرمشهر و آبادان و مردم شجاع و غیور و مؤمن اهواز یا دزفول و دیگر شهرهای این استان، در مقابل دشمنی که می‌خواست ملت شهرها را خالی کند، چه عکس‌العملی نشان دادند. جوانان و پیرمردان و مردان و زنان ایستادند و مبارزه کردند و جنگیدند. من در سوسنگرد، یک زن مسلمان شجاع را دیدم که مردم سوسنگرد می‌گفتند او در هنگام حضور نیروهای متجاوز در این شهر، با جوشش خود چند متجاوز را به خاک انداخته و نابود کرده است؛ در سرتاسر این استان مسلّحن و مجرّب، مردان و زنان و خانواده‌ها، شهری‌ها و روستایی‌ها، عشایر عرب و لُر و بختیاری و مردم فارس که در این استان هستند، همه و همه در کنار یکدیگر و دست در دست هم، در مقابل متجاوزان ایستادند. البته ملت ایران به کمک استان‌های مرزی آمد ــ در این شکی نیست ــ و آزمایش بزرگ، آزمایش ملت ایران بود؛ اما چه کسی است که نداند استانی که در کنار مرز است، در مقابل اولین حملات دشمن، چه شکنجه و دره دشواری را تحمل می‌کند. و این استان، هشت سال این دشواری را تحمل کرد و ایستاد و فداکاری نمود.

در دوران قبل از انقلاب اسلامی ــ یعنی نماینده هفتاد، هشتاد سال قبل از این ــ باز مردم مؤمن و علمای خوزستان، در مقابل تجاوز انگلیسی‌ها ایستادگی کردند. آن هم یک تجربه دیگر است. مردم این استان، در چنین کارهای بسیار باعظمت و پرشکوهی، سابقه دارند. البته همچنان که همه می‌دانند، آحاد ملت ایران به برکت اسلام توانستند در طول جنگ تحمیلی، در همه شهرها و استان‌ها شگفتی بیافرینند. مردم این استان، در درجه اول در مقابل دشمن این ایستادگی را کردند. بعد از دوران جنگ تحمیلی هم باز در این استان، تلاش و کار سازندگی، جزو بهترین نمونه‌های سازندگی در سرتاسر کشور بوده است.

خصوصیت این مردم، مسلمان بودن، ایرانی بودن، ایستادگی در مقابل متجاوز و در کنار هم بودن است. مردم استان خوزستان از روز اول، محبت اهل بیت علیهم‌السّلام را در دل خود پروراندند. من نکته‌ای را به شما بگویم. ملت ایران، مکتب اهل بیت را از دو جا گرفته است. درواقع، همه ملت ایران برای تشیع، وامدار دو مجموعه انسانی هستند؛ یکی اهواز است و یکی جبل‌عامل. در ایران، یکی از مراکز محدود و معدودی که از هزار و دویست سال قبل، پایگاه مکتب اهل بیت بود، همین شهر اهواز شما و منطقه خوزستان است که همیشه تشیع و دین و محبت و معارف اهل‌بیت را گرفته و آن را به بقیه مردم منتقل کرده است. عده‌ای می‌خواستند بین این مردمی که با این خصوصیات تاریخی، عربستان، فارستان، لرستان، دزفولی‌ستان، شوشتری‌ستان، از قومیت‌های مختلفشان، با لهجه‌های گوناگونشان در کنار هم ایستاده‌اند، اختلاف بیندازند که بحمدالله نیرنشان به سنگ خورد.

عنوان درس:

شماره صفحه:

بینشنهٔ تاریخی و مفاخر استان

درس ۱۱ خوزستان در دفاع مقدس

«خوزستان دین خود را به اسلام ادا کرد.»

امام خمینی(ره)

تصویر ۲۱ـ۲ـ حضرت آیت ا... خامنه‌ای در جمع مدافعان خرمشهر

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن سال ۱۳۵۷ رژیم دست نشاندهٔ بعث عراق اقدامات زیادی را بر علیه ملت ایران انجام داد. تقویت گروه‌های ضد انقلاب و دامن زدن به اختلافات داخلی از جمله کارهای رژیم صدام بر علیه نظام نوپای مردم مسلمان ایران بود. حکومت بعث عراق در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ پس از ماه‌ها تجاوزهای محدود مرزی، حملهٔ سراسری را علیه ملت ایران آغاز کرد. در این هجوم گسترده، سرزمین خوزستان با توجه به موقعیت و اهمیتی که به‌ویژه در اقتصاد ایران داشت بیش از سایر نقاط شاهد لشکرکشی مزدوران بعثی بود. رژیم عراق از سه محور استان ما را مورد تهاجم قرار داد.

الف) محور شوش ـ دزفول

ب) محور سوسنگرد ـ اهواز

ج) محور خرمشهر ـ آبادان

نقشهٔ ۲۲ـ۲ـ نقشه محورهای تهاجم نیروهای بعثی عراق

۸۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۱

نیروهای بعثی که در خیال خود قصد تصرف چند روزهٔ خوزستان را داشتند با مقاومت جانانه و فداکاری بی‌نظیر مردم مواجه شدند. مقاومت ۳۵ روزهٔ مدافعان خرمشهر موجب شد متجاوزان طعم تلخ شکست را در مقابل مردم فداکار و شجاع ایران اسلامی احساس کنند. حماسهٔ مقاومت مردم شهرهای خرمشهر و آبادان در مقابله با متجاوزان باعث شگفتی جهانیان و جلوگیری از دستیابی عراق به سایر اهداف اعلام شد.

شکل ۲۴ـ۲ـ مسجد جامع خرمشهر بعد از خرداد ۱۳۶۱

حماسه مدافعان سوسنگرد با هدایت حضرت آیت الله خامنه‌ای و شهید جهان در ۲۶ آبان ۱۳۵۹ برای شکستن محاصرهٔ این شهر، از نقاط برجسته روزهای آغاز جنگ است که این امر باعث جلوگیری از سقوط شهر اهواز شد.

شکل ۲۲ـ۲ـ انهدام تانک دشمن در سوسنگرد

مردم غیور استان به‌ویژه عشایر سلحشور و اهالی شهرهای مرزی با تمام توان به کمک نیروهای مسلح علیه متجاوزان وارد صحنه شدند.

شکل ۲۵ـ۲ـ حضور عشایر و نیروهای مردمی در دفاع مقدس

۸۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۲

نیروهای عراقی برای در هم شکستن مقاومت در شهرهای مرزی استان، مردم بی دفاع را مورد حملات هوایی و موشکی خود قرار می‌دادند. در این میان دزفول بیش از ۱۷۰ بار مورد حملهٔ موشکی قرار گرفت. در دوم مهر ماه ۱۳۵۹ نیز هواپیماهای دشمن ادارهٔ آموزش و پرورش آبادان را بمباران کردند که در این حادثه تعدادی از معلمان و کارکنان به شهادت رسیدند.

آیا می‌دانید

دزفول به علت مقاومت کم نظیر خود در دوران جنگ به‌عنوان شهر نمونهٔ مقاومت نام گرفت.

شکل ۲۶ـ۲ـ یادمان مقاومت مردم دزفول در مقابل موشک باران

با ادامهٔ جنگ و مقاومت مردم، رژیم عراق برخلاف همهٔ موازین بین‌المللی، مناطق مسکونی، مراکز درمانی، آموزشی و فرهنگی را مورد حمله قرار داد.

شکل ۲۷ـ۲ـ نقش جهادسازندگی (سنگرسازان بی سنگر) در دفاع مقدس

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۳

بیشتر بدانیم

در چهارم آبان سال ۶۲ در حملهٔ موشکی رژیم بعثی عراق به مدرسهٔ راهنمایی شهید پیروز بهبهان ۷۵ دانش‌آموز و معلم به شهادت رسیدند.

شکل ۲۸ـ۴ـ مدرسهٔ راهنمایی شهید پیروز بهبهان پس از موشک باران

شکل ۲۹ـ۴ـ پذیرایی از رزمندگان اسلام در ایستگاه صلواتی

مردم استان در دوران جنگ با برپایی ایستگاه‌های صلواتی در شهرها و مناطق عملیاتی از رزمندگان اسلام که عازم جبهه‌ها بودند پذیرایی می‌کردند.

به منظور سازماندهی جبهه‌های جنوب، ساختمان کُلف در اهواز به‌عنوان پایگاه منتظران شهادت تعیین شد که تا انتهای جنگ مسئولیت فرماندهی عملیات رزمندگان اسلام را بر عهده داشت.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۴

شکل ۳۰ـ۲ـ ساختمان گلف در اهواز

بیشتر بدانیم

با وجود تهاجم دشمن، مردم با حضور در شهرها و شرکت در نمازجمعه، باعث دلگرمی رزمندگان و ناامیدی متجاوزان شدند.

شکل ۳۱ـ۲ـ رزمندگان اسلام در نماز جمعهٔ یکی از شهرهای استان

پس از برکناری بنی‌صدر خائن در دومین سال جنگ، رزمندگان اسلام با چندین عملیات پیروزمندانه مانند ثامن‌الائمه، طریق‌القدس، فتح‌المبین و بیت‌المقدس متجاوزان بعثی را از بیشتر سرزمین‌های اشغالی استان بیرون کردند.

۸۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۵

برای مطالعه

جدول ۲ـ۴ـ عملیات‌های مهم رزمندگان اسلام

عملیات : ثامن الائمه(ع) منطقه : شمال آبادان هدف : شکست محصر آبادان ـ آزاد سازی جادهٔ اهواز ـ آبادان نوع عملیات : تک گسترده زمان : ۱۳۶۰/۷/۵ رمز : نصر من الله و فتح قریب	فرماندهی : سپاه و ارتش سازمان رزم : سپاه و ارتش استعداد ایران : ۳۰ گردان استعداد عراق : ۳۱ گردان وسعت منطقهٔ آزاد شده : ۱۳۰ کیلومتر مربع تلفات عراق : ۱۵۰۰ کشته و زخمی و ۱۸۰۰ اسیر
عملیات : طریق القدس منطقه : بستان هدف : آزاد سازی بستان ـ دست یابی به مرز در منطقهٔ جزایر نوع عملیات : تک گسترده زمان : ۹/۸ تا ۱۳۶۰/۹/۱۵ رمز : یا حسین(ع)	فرماندهی : سپاه و ارتش سازمان رزم : سپاه و ارتش استعداد ایران : ۲۲ گردان استعداد عراق : ۶۱ گردان وسعت منطقهٔ آزاد شده : ۴۵۰ کیلومتر مربع تلفات عراق : ۸۵۰۰ کشته و زخمی و ۵۲۴ اسیر
عملیات : فتح المبین منطقه : شوش و دزفول هدف : آزاد سازی منطقه غرب کرخه و جادهٔ دزفول ـ دهلران نوع عملیات : تک گسترده زمان : ۱/۲ تا ۱۳۶۱/۱/۱۰ رمز : یا زهرا(س)	فرماندهی : سپاه و ارتش سازمان رزم : سپاه و ارتش استعداد ایران :۱۲۵ گردان استعداد عراق :۱۶۶ گردان وسعت منطقهٔ آزاد شده : ۲۲۰۰ کیلومتر مربع تلفات عراق : ۴۰۰ کشته و زخمی و ۱۵۰۰۰ اسیر
عملیات : بیت المقدس منطقه : غرب رود کارون هدف : آزاد سازی منطقه غرب کارون ـ پادگان حمید ـ جادهٔ اهواز ـ آبادان نوع عملیات : تک گسترده زمان : ۲/۱۰ تا ۱۳۶۱/۳/۳ رمز : یا علی بن ابی طالب (ع)	فرماندهی : سپاه و ارتش سازمان رزم : سپاه و ارتش استعداد ایران :۱۲۲ گردان استعداد عراق : ۴۰۰ گردان وسعت منطقهٔ آزاد شده : ۵۰۳۸ کیلومتر مربع تلفات عراق : ۱۶۰۰۰ کشته و زخمی و ۱۹۰۰۰ اسیر

۸۶

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۶

به‌دنبال عملیات بزرگ بیت المقدس و چند عملیات دیگر، مجامع بین‌المللی به حقانیت ملت ایران پی برده و در نهایت زمینهٔ صدور قطعنامهٔ ۵۹۸ فراهم شد.

در هشت سال دفاع مقدس رزمندگان استان نقش عمده‌ای در فرماندهی و انجام عملیات‌های گوناگون داشتند. برخی از یگان‌های استان در دوران دفاع مقدس عبارت‌اند از: لشکر۷ حضرت ولی عصر(عج) ـ لشکر ۹۲ زرهی خوزستان ـ پایگاه چهارم و پنجم شکاری دزفول و امیدیه ـ قرارگاه نصرت ـ تیپ۷۲ محرم ـ تیپ امام حسن ـ تیپ۳۷ نور و تیپ بعثت. علاوه بر یگان‌های مذکور، فرماندهی بسیاری از قرارگاه‌ها و یگان‌های نظامی سایر مناطق عملیاتی را رزمندگان خوزستانی برعهده داشتند.

بیشتر بدانیم

از افتخارات یگان‌های هوایی استان می‌توان به عملیات‌های درون مرزی وبرون مرزی متعدد اشاره کرد که با تقدیم ده‌ها شهید، جانباز و آزاده همراه بود.

شکل ۳۲ـ۲ـ نقش بانوان استان در جنگ

لشکر۹۲ زرهی خوزستان در طول ۸ سال دفاع مقدس با انجام عملیات متعدد جهت بیرون راندن متجاوزان از خاک کشورمان نقش مهمی ایفا نمود.

شکل ۳۳ـ۲ـ عکس‌برداری از سپهر کاظمیه عراق توسط جنگنده‌های نیروی هوایی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۷

شکل ۳۴ـ۴ـ شهید رجایی در جمع رزمندگان اسلام

پس از پذیرش قطعنامهٔ ۵۹۸ توسط جمهوری اسلامی ایران و اعلام رسمی جنگ، رژیم بعث عراق برای بار دوم از محورهای طلائیه و کوشک به استان حمله کرد و در جاده اهواز خرمشهر تا ۴۰ کیلومتری اهواز پیش روی کرد؛ ولی رزمندگان اسلام با رشادت دشمن را تا مرزهای بین المللی عقب راندند.

شکل ۳۵ـ۴ـ آیت‌ا... هاشمی رفسنجانی در جمع رزمندگان اسلام

۸۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

پیشینهٔ تاریخی و مفاخر استان

خوزستان در طی دفاع مقدس ۲۳ هزار شهید تقدیم انقلاب اسلامی کرد که بیش از ۱۰۰ نفر از آنها سرداران رشید و فرماندهان ارتش بودند؛ از جمله: محمد جهان آرا، دکتر مجید بقایی، اسماعیل دقایقی، سید حسن علم‌الهدی، علی هاشمی، حجت‌الاسلام شریف قنواتی، عظیم محمدی زاده و نوجوان شهید بهنام محمدی را می‌توان نام برد.

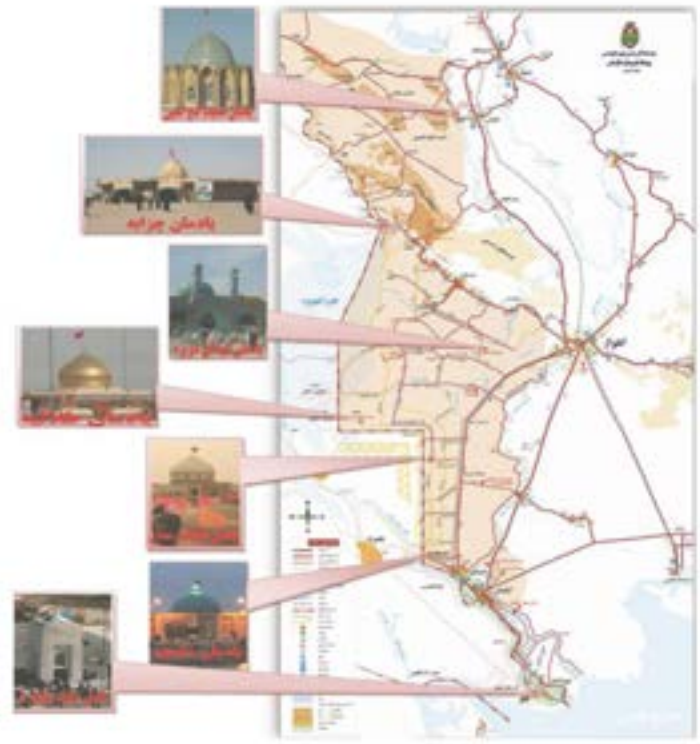
شکل ۳۶ـ۲ـ جمعی از سرداران شهید استان

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

حماسهٔ ۸ سال دفاع مقدس در استان به فرمودهٔ حضرت امام(ره) باعث شد ابهّت دو ابر قدرت شرق و غرب در هم بشکند و تمامی سردمداران نظام‌های فاسد در مقابل اسلام احساس ذلت کنند. امید است با همت و تلاش خود در جهت تحقق اهداف و آرمان‌های نظام مقدس جمهوری اسلامی گام برداشته و حافظ دستاوردهای عظیم خون شهدا باشیم.

شکل ۳۷ـ۴ـ پاسداران هشت سال دفاع مقدس

۹۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۰

استان البرز (کرج) از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران

امروز بعد از پیروزی انقلاب، دیگر امتیاز یک شهر فقط به این نیست که دارای آب و هوای ممتاز یا باغستان‌های زیبا و سرسبز است. خدای متعال این نعمت را به کرج داده است؛ اما نعمت‌های دیگر و بزرگ‌تری هست که آن نعمت‌ها را هم به طور وافر به این منطقه و شما مردم مؤمن و انقلابی آن بخشیده است.

امروز در شمار امتیازات درجهٔ اول هر شهری این است که مردم آن شهر چقدر نسبت به سرنوشت خود، نسبت به کشور خود، نسبت به انقلاب خود، نسبت به نظام انقلابی خود احساس مسئولیت می‌کنند و در شمار ملت عظیم ایران، به وظایفی که برای سربلندی ملت و پیشرفت کشور بر عهدهٔ همه است، عمل می‌کنند. من اگر بخواهم در این زمینه نسبت به شهر کرج مطلبی بگویم، باید بگویم که شهر کرج در این زمینه، در طول انقلاب امتحان بسیار خوبی داده است. این را ما شاهد بوده‌ایم و از نزدیک مشاهده کرده‌ایم. از همان لحظات حساسی که انقلاب اسلامی پیروز می‌شد و دشمن با چنگ و دندان سعی می‌کرد در مقابل انقلاب، موجودی خود را حفظ کند، شهر کرج و مردم کرج و جوانان آن روز کرج، نقش خود را ایفا کردند. در این‌جا بود که مردم شنیدند قرار است از منطقه‌ای تانک‌های نظامی به سمت تهران سرازیر شود، تا از پادگان‌هایی که در تهران در دست مردم قرار گرفته است، دفاع کند و پادگان‌ها را از دست مردم خارج نماید. مردم کرج اعلان آمادگی کردند که در مقابل آن تانک‌ها بایستند و مانع شوند که تهران مورد حمله قرار گیرد. تنها همین اعلام آمادگی، مشکل را از تهران دفع کرد. این اولین قدمی بود که این شهر بیدار و جوان و سرزنده در انقلاب برداشت.

البته من هیچ تعجبی نمی‌کنم؛ چون از قبل از انقلاب این شهر را در مایه‌های انقلابی، در زمینه‌های مربوط به نهضت و حرکت از نزدیک دیده بودم. در سال ۱۳۴۵ در مسجد جامع این شهر جمعیت پرشور و مؤمنی جمع می‌شدند، تا در آن ایام اختناق مطلق، سخنانی

عنوان درس:

شماره صفحه:

را بشنوند. من روزها و شب‌های ماه رمضان از تهران می‌آمدم و با این مردم حرف می‌زدم. البته پلیس و دستگاه امنیتی آن رژیم اختناقی و خفقان‌بار وعدهٔ آزادی، اجازه ندادند که آن ماه رمضان به شکل مطلوب تمام شود و جلسات را قطع کردند. من از آن وقت، مردم کرج و روحیهٔ کرج و نشاط و سرزندگی را در این شهر می‌شناختم؛ لذا تعطیلی نمی‌کنم.

از لحظات پیروزی انقلاب هم هر چه گذشته است، همین روحیه تکرار شده است. در این خصوص می‌توان به تشکیل تیپ سیدالشهداء از مردم کرج و جوانان مؤمن این شهر و بعد از اندکی تبدیل آن تیپ به یک لشکر مقتدر و نیرومند و بعد در مجموعهٔ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی اشاره کرد که امروزه یک لشکر سازمانی و یک سپاه عملیاتی به تمام توان و قدرت، منتشکل از همین جوانان این منطقه است و من شنیدم بسیج این شهرستان و حتی شوراهای اسلامی در این‌جا هم با گذشت چندین سال از انقلاب، هنوز با نشاط و فعال‌اند. پس، این نعمت یعنی نعمت مشارکت مردم در دفاع از کیان انقلاب و از عزّت و آبرو و سربلندی کشور نعمت بزرگی است. من به شما عرض کنم که با همین روحیه است که جوانان خواهند توانست نقش خود را در هر مرحله‌ای در پیشبرد و توسعه و آبادانی کشور ایفا کنند و مردمی چون شما می‌توانند با چنین روحیه‌ای مدعی شوند که عضو فعال یک ملت زنده و عزیز مانند ملت ایرانند.

شهر کرج، یک نمونه از همزیستی قشرهای گوناگون از بخش‌های مختلف کشور با یکدیگر است. در این شهر، چه مردم بومی کرج و این منطقه و چه میهمانان و مسافرانی که از بخش‌های مختلف آمده‌اند، با یکدیگر در کمال آرامش و مهربانی زندگی می‌کنند. در همه‌جای کشور، یک‌آهنگی و یکدلی در طول انقلاب توانسته است مردم را در همهٔ برنامه‌ها موفق کند. باید مراقب باشید که این وحدت حفظ شود.

نباید بگذارید به بهانه‌های مختلف، دشمن یا دست‌های ناشرق و پنهان مابین مردم اختلاف بیندازد. در مواقع حساسی دیده شده است، آن‌جا که زمینه‌ای فراهم می‌شود، حتی رادیوهای دشمنان بیرون مرز که با پول‌های گزافی این رادیوها را راه می‌اندازند و با دقت، مطالبی را انتخاب می‌کنند، تا بتوانند ملت ایران را دچار دغدغه و اضطراب کنند عملاً حرف‌های اختلاف‌انگیزی را مطرح می‌کنند، برای این‌که دل‌ها را از هم جدا کنند. به این حرف‌ها و به این وسوسه‌ها که از دل سیاه و بدخواه دشمنان شما برمی‌خیزد، هیچ اعتنایی نکنید.

ملت بزرگ ما یک ملت واحد است؛ ایرانی است، مسلمان است، در پی عزّت و عظمت ایران اسلامی است، در پی اقامه حق و عدل در ایران و سپس در سطح جهان است.

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس یازدهم نقش مردم در دفاع از کیان و مرزهای اسلامی

مکتبی که شهادت دارد اسارت ندارد.

امام خمینی(قدس سره شریف)

نقش مردم استان البرز در دفاع از ایران اسلامی

ارتش عراق در سی و یکم شهریور ماه ۱۳۵۹ یکباره به مرزهای غربی و جنوبی ایران حمله‌ور شد؛ غافل از این‌که یکی از خصوصیات بارز هر ایرانی، میهن‌دوستی، استبداد ستیزی و دفاع از ارزش‌های اسلامی است. در چنین اوضاعی امام خمینی(ره) با اعتماد به نفسی که از ایمان او ناشی بود، از مردم خواست تا در برابر متجاوز ایستادگی کنند. در فاصلهٔ کوتاهی جوانان به تشکل خود جوش به مراکز اعزام نیرو روی آوردند و داوطلبانه به جبهه‌های جنگ اعزام شدند.

جنگ هشت‌ساله که با تحریک و حمایت همه جانبهٔ استکبار جهانی، توسط رژیم بعث عراق به مردم ایران تحمیل شد، تنها محدود به خطّ مقدم جبهه نبود، بلکه تمام سرزمین اسلامی ما اعم از شهرها و روستاها را در برگرفت.

مردم استان در هشت سال دفاع مقدس همگام با سایر هموطنان در پاسداری از مرزهای ایران اسلامی مشارکت داشتند؛ از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به تشکیل تیپ سیدالشهداء که بعدها به لشگر ۱۰ حضرت سیدالشهداء تغییر نام داد، اشاره کرد. این لشگر با پشتیبانی مالی و انسانی مردم شهرها و روستاهای استان تا پایان جنگ تحمیلی با انجام ۲۲ عملیات، مأموریت یافتنی و تقدیم چندین هزار شهید، مجروح و آزاده نقش ارزنده‌ای در تاریخ هشت سالهٔ جنگ ایفا نموده است.

مشارکت مردم استان در هشت سال دفاع مقدس را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

- حضور در جبهه‌ها به صورت داوطلب و بسیجی
- جمع‌آوری کمک‌های مردمی و ارسال به جبهه‌ها
- حضور در پشت جبهه‌های جنگ برای امدادرسانی و کمک به مجروحان
- اهدای خون به رزمندگان و مجروحان جنگ
- شرکت در راهپیمایی‌ها برای تقویت روحیهٔ رزمندگان
- ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

۷۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۴

شکل ۱۰۱۱- ارسال کمک‌های مردمی و اعزام رزمندگان به جبهه

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۷۵

حملهٔ موشکی عراق به شهرها: هنگامی که مقاومت و پیروزی رزمندگان اسلام در جبهه‌های جنگ نیروهای یعنی عراق را زمین‌گیر کرد، ارتش یعنی عراق به دستور صدام برای شکستن مقاومت رزمندگان حملهٔ موشکی به شهرهای بی‌دفاع را در اواخر سال ۱۳۶۶ آغاز کرد. در این عملیات ناجوانمردانه شهر کرج نیز چهار بار مورد حملهٔ موشکی قرار گرفت که در این حملات ۱۱۷ تن از هموطنان شهید و تعداد زیادی مجروح شدند.

منطقهٔ موشک خورد اسلام آباد

منطقهٔ موشک خورد گلشهر (مسجد ابوذر)

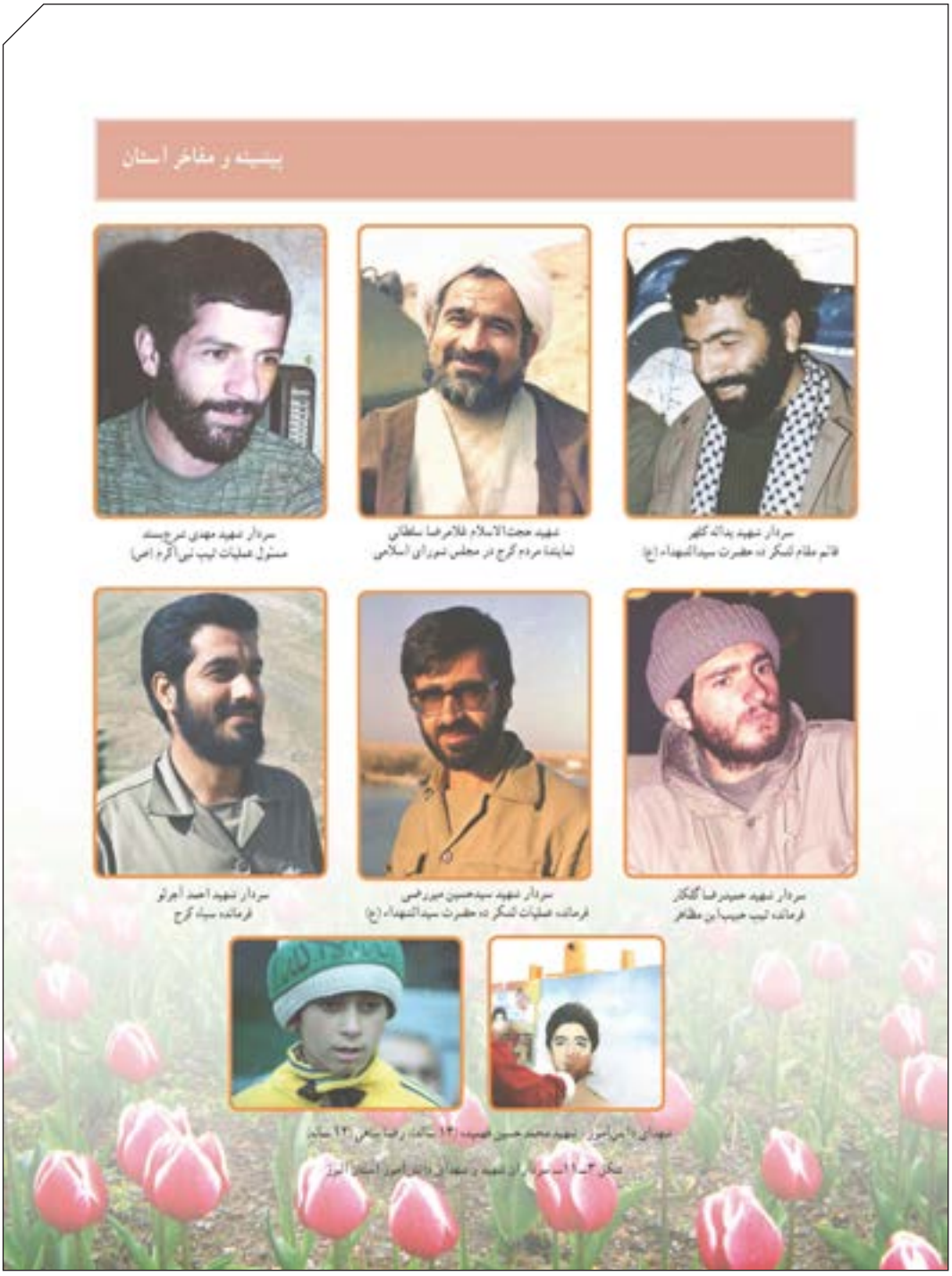

منطقهٔ موشک خورد حصارک (خیابان مالک اشتر)

منطقهٔ موشک خورد کیانشهر

شکل ۲ـ۱۱ مناطق موشک خورد کرج در دوران دفاع مقدس

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۷

شهیدان علی گروسی، حجت‌الاسلام هدایت‌الله ملک‌زاده، شعبانعلی زادفلاح، حسن احسانی‌نژاد، غلامرضا کیانپور و سیدرحمت‌الله میرتقی از دیگر سرداران هشت سال دفاع مقدس بودند که نقش برجسته‌ای در دفاع از مرزهای کشور داشتند.

سردار شهید تیمسار ولی... فلاحی

سردار شهید جمشید اصل دهقان

سردار شهید علی‌محمد فلاح‌نژاد

(الف) تصویر اصلی

(ب) تصویر پایانی شده

تصویر نهایی پرچم شهید فلاح‌زاده که هنگام عملیات

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۸

پیشینه و مفاخر استان

فعالیت گروهی

۱ـ وصیت‌نامهٔ یکی از شهدای محل سکونت خود را تهیه کنید و برای هم‌کلاسی‌های خود بخوانید.
۲ـ در مورد زندگی‌نامه و چگونگی شهادت محمدحسین فهمیده تحقیق و گزارشی تهیه نمایید.

در چهارده نقطه از شهرهای استان پیکر پاک ۶۴ شهید گمنام دفن شده که بنای یادبودی در این نقاط ایجاد شده است.

یادمان شهدای نظرآباد

مسجد جامع‌الشهدای کرج

هیئت انصارالامام رزمندگان کرج

مسجد علی‌ابن‌ابی‌طالب (ع) ناجین ویلا

مسجد جمعه محمدشهر

امامزاده سلیمان (شهداء)

میدان صبحگاه لشکر عملیاتی حضرت سیدالشهداء (ع)

دانشگاه آزاد اسلامی کرج

شکل ۴ـ۱۱ـ یادمان شهدای گمنام استان

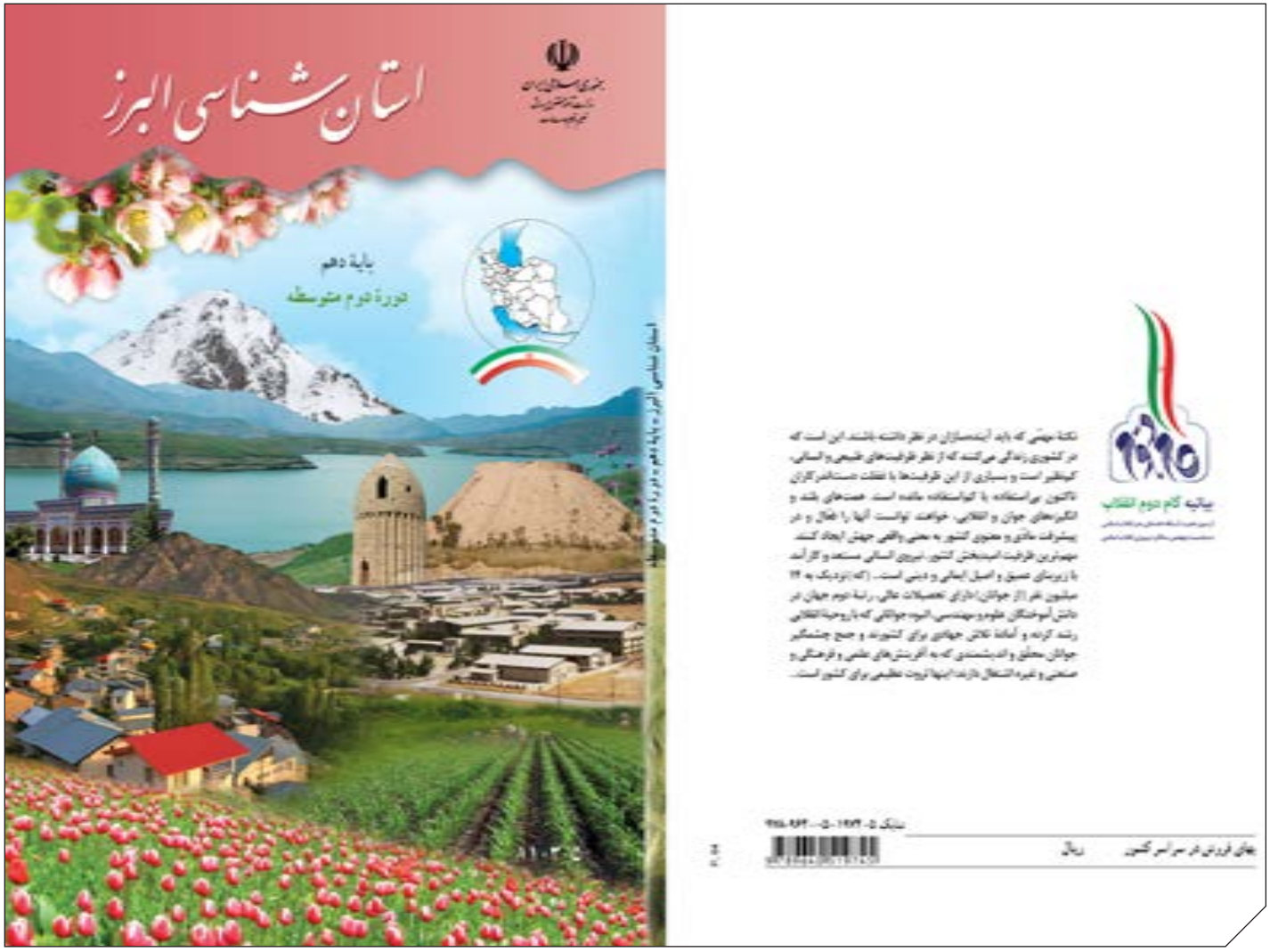
۷۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۹

معارف اسلامی

عنوان: استان‌شناسی البرز | کد: ۱۱۰۳۰۵ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

استان زنجان از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

خداوند متعال را شاکرم که بعد از گذشت چند سال، بار دیگر این توفیق را به این جانب داد که در جمع شما مردم عزیز، مؤمن و غیور زنجان حضور پیدا کنم و از محبت و ایمان و تلاش‌های ارزشمند برجستگان شما صمیمانه سپاسگزاری کنم.

شهر زنجان را از دوران به عنوان یک شهر مؤمن و فرهنگی شناخته‌ام. از این شهر در دوران‌های مختلف و از جمله در دوران انقلاب اسلامی نمونه‌ها و نشانه‌های بروز پیدا کرده که برای هر مجموعهٔ انسانی مایهٔ مباهات و افتخار است. اولاً در جریان انقلاب اسلامی، این شهر نقش ایفا کرد و پس از پیروزی انقلاب، در دوران دفاع مقدس هم غواصان دریا دل زنجانی در نیروهای مسلّح نقش‌های برجسته‌ای ایفا کردند. در زمینهٔ حضور سیاسی و انسانی در صحنه‌های انقلاب نیز استان زنجان دارای موقعیت‌های برجسته است؛ یعنی متوسط میزان حضور سراسری مردم کشور در مسائل حساس انقلاب ــ مثل انتخابات ــ پایین‌تر از حدّ حضور مردم زنجان است.

برای جوان زنجانی بسیار حائز اهمیت است که بداند شهر و منطقهٔ او از دیرباز منطقه‌ای فرهنگی و دارای رشد علمی و اخلاقی بوده است. شما در تاریخ، برجستگان علمی و فرهنگی در فلسفه، فقه و ریاضی دارید که از این سرزمین برخاسته‌اند و یکی از معروف‌ترین آنها «شیخ شهاب‌الدین سهروردی» ــ شیخ اشراق ــ است که به‌عنوان یک فیلسوف و متفکر برجستهٔ اسلامی، نام درخشانش در همهٔ «دایرةالمعارف‌های دنیا ثبت شده است. البته غیر از «شیخ اشراق» شخصیت‌های برجستهٔ متعدد دیگری را نیز در زمینه‌های علمی و هنری از این استان و منطقه دانسته‌اید که می‌توانید نام آنها را به‌صورت برجسته در طومار معارف ایرانی و اسلامی مشاهده کنید.

معمولاً کسانی که به استان زنجان مسافرت می‌کنند، وقتی آثار تاریخی این استان، مثل گنبد سلطانیه، بازار زیبا و بزرگ شهر زنجان و مساجد و مدارس معروف استان را ملاحظه می‌کنند، آنها را به‌عنوان پدیده‌ها و آثار تاریخی و باستانی می‌نگرند، که البته درست هم هست؛ اما نکته‌ای که در این آثار تاریخی وجود دارد، این است که این آثار نشان‌دهندهٔ اوج هنر معماری در میان مردم در طول تاریخ گذشته است. اینها چیزهایی است که گذشتهٔ تاریخی یک ملت را رنگ و رونق می‌بخشد و مردم می‌توانند گذشته، تاریخ و ریشه‌های خود را پیدا کنند.

در زمینهٔ دانش‌های دینی هم برجستگانی از این استان در دوران‌های گذشته، به‌خصوص بعد از دورهٔ صفویه وجود داشته‌اند. شهر زنجان در یک دورهٔ طولانی، مهم‌ترین حوزهٔ علمیه تمام مناطق غرب ایران محسوب می‌شده است. در دوران مشروطه، عالم بزرگی مثل مرحوم «آخوند ملافرباعلی» در زمینهٔ فقه در اوج علمی قرار داشت و علمای برجستهٔ زمان خود را نسبت به مقام علمی‌اش خاضع کرد. البته ما در دوره‌های بعد هم شاهد بروز شخصیت‌های برجستهٔ علمی زیادی هستیم که بعضی را از نزدیک دیدیم و بعضی را نیز نشنیدیم، که «حکیم هیدجی» ــ شاعر، فیلسوف و عارف زنجانی ــ یکی از برجستگان دوره‌های اخیر است.

در دورهٔ جوانی ما در حوزه‌های علمیه، شخصیت‌های برجستهٔ علمی زنجان مایهٔ افتخار شهرشان بودند. در نجف، مرحوم آیة‌الله میرزا باقر زنجانی؛ در قم، مرحوم آیة‌الله حاج سید احمد زنجانی و در تهران، مرحوم آیة‌الله حاج میرزا محمود امام جمعهٔ زنجانی، از بزرگان زنجان در شهرهای مختلف آن روز بودند. بحمدالله امروز هم شخصیت‌های برجستهٔ علمی زنجان، چه در حوزه‌های علمیه قم و مشهد و چه در محیط‌های دانشگاهی، حضور دارند. مرحوم استاد «روزبه» یک شخصیت فرهنگی برجستهٔ زنجانی بود که منشأ خدمات بزرگ فرهنگی در کشور شد. خود ما در دوران تحصیل، دوستانی را که از این خاک برخاسته بودند، می‌شناختیم که بعضی در خود زنجان و بعضی در قم به مقامات عالی علمی دست یافته بودند. مقصود از این حرف‌ها فقط تعریف و خودنماگویی برای مردم زنجان نیست؛ بلکه مقصود این است که جوان زنجانی، شجره‌نامهٔ علمی و فرهنگی خود را بشناسد.

البته امروز هم این شهر همچنان یک شهر با استعداد فرهنگی است؛ با چند هزار دانشجو و دانشگاه‌های متعدد؛ با حوزهٔ علمیه؛ با جوانان آگاه و آماده، رشد و ترقی معنوی و استعدادهای قابل شکوفایی. من مایلم جوانان زنجانی به‌خاطر این شجره‌نامهٔ فرهنگی برافتخار به خود ببالند و قدر استعدادهایی را که خدای متعال به جوانان این منطقه ارزانی داشته است، بدانند و با به‌کارگیری آنها، از امکانات خدا داده حداکثر استفاده را بکنند تا برای آیندهٔ کشور و منطقهٔ خود، ذخیره‌های ارزشمندی را به‌وجود آورند.

امتیاز این استان فقط فرهنگی نیست؛ بلکه نسبت رشد اخلاقی و دینی مردم این منطقه بالاتر از بسیاری از مناطق دیگر است؛ این را آمارهای انتظامی به ما نشان می‌دهد. در دورهٔ انقلاب، بازار زنجان خدمات با ارزشی را به پیشرفت انقلاب در این منطقه کرد و بازاری‌های زنجان و جوانان مؤمن در دوران دفاع مقدّس و دوران دفاع از ارزش‌های جمهوری اسلامی، همواره در وسط صحنه حضور داشتند و مردم زنجان جایگاه برجسته‌ای را برای خود ثبت کردند که تا امروز هم این هست و در آینده هم به فضل پروردگار خواهد بود.

زنجان استان بسیار مستعدّی است. این استان از لحاظ زمین‌های حاصلخیز کشاورزی، معادن غنی و باارزش فلزّی و غیرفلزّی، به‌خصوص بعضی از فلزّات مثل روی و سرب و مس و ارتباطات میان استانی قابل توجه است. استان زنجان با استان‌های متعدّدی همجوار است و از لحاظ ترانزیت، یکی از محورهای پر ترانزیت این نقطه از کشور محسوب می‌شود. استانی که دارای مردم و زمین با استعداد است، می‌تواند امکانات فراوانی در آن رشد کند که البته بعد از انقلاب تلاش بسیاری در این زمینه شده است و همهٔ شاخص‌های توسعه در این استان بالاست.

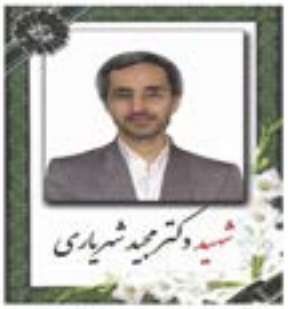
۱۳۸۲/۷/۲۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۸

آیا در محل زندگی خود شخصیت‌هایی را می‌شناسید که به جدول ۲ـ۴ـ اضافه نمایید؟

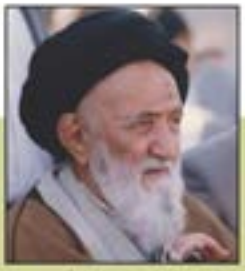
تصویر ۱۵ـ۴ـ شهید دانشمند دکتر مجید شهریاری

تصویر ۱۶ـ۴ـ استاد رضا روزبه

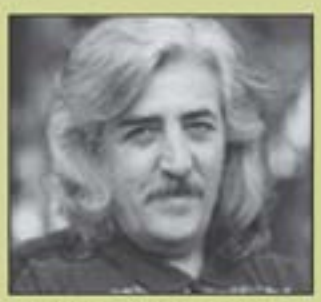
تصویر ۱۷ـ۴ـ مشهوردی اسیر اسرائی

تصویر ۱۸ـ۴ـ مرحوم آیت الله موسوی زنجانی

تصویر ۱۹ـ۴ـ مرحوم استاد عمید زنجانی

تصویر ۲۰ـ۴ـ حسین منزوی ـ شاعر و غزل‌سرا

تصویر ۲۱ـ۴ـ مرحوم احمد مهدوی

تصویر ۲۲ـ۴ـ دکتر امیر اعلم غضنفریان

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۸

درس ۱۱ نقش مردم استان در دفاع از مرزهای ایران اسلامی

«دردوران دفاع مقدس، استان زنجان و غواصان دریادل زنجانی در نبردهای مسلح نقش‌های برجسته‌ای ایفا کردند».

مقام معظم رهبری

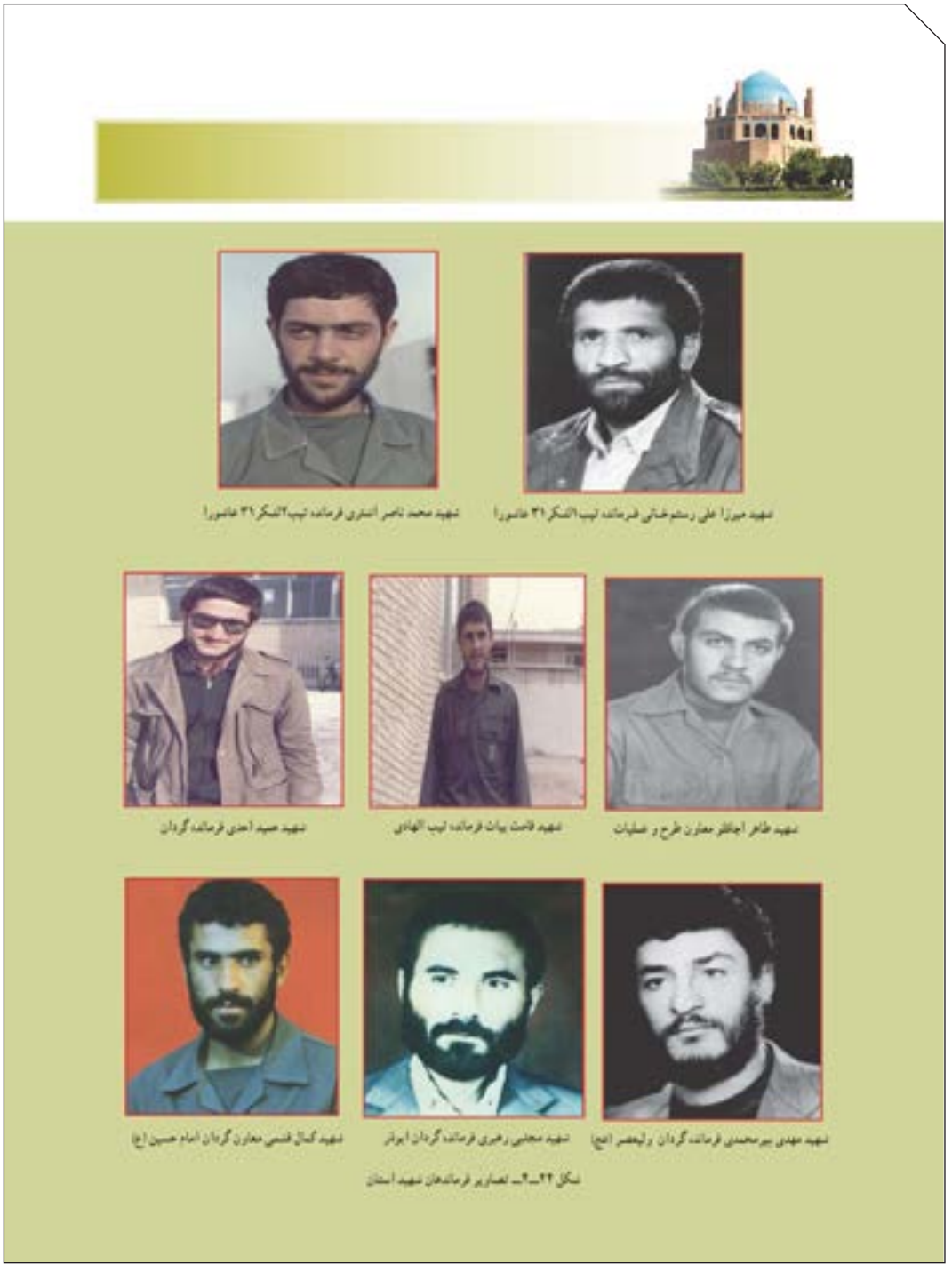

شکل ۲۳ـ۲ـ غواصان دریادل زنجان

مردم غیور و دلاور استان زنجان در طول ۸ سال دفاع مقدس، رشادت‌های زیادی از خود نشان دادند از جمله رزمندگان این استان در عملیات‌های مختلف به‌عنوان خط‌شکنان معروف بودند. این استان در طول جنگ تحمیلی، شهدا، جانبازان و آزادگان بسیاری را تقدیم نظام جمهوری اسلامی کرده است.

۷۹

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۷۹

شکل ۲۲ـ۲ـ تصاویر فرماندهان شهید استان

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۰

بینشهٔ تاریخی و مفاخر استان

برای مطالعه

شکل ۲۵ـ۲ـ جانباز شهید امیر سرتیپ رحمان فروزنده

رزمندگان استان زنجان در ۲۷ عملیات پدافندی و ۱۹ عملیات آفندی در دفاع از کشور اسلامی ایران شرکت کرده و حماسه‌های بسیاری آفریده‌اند که عبارت‌اند از :

۱ـ خاتم النبیین	۲ـ محمدرسول ا...(ص)	۳ـ فتح المبین
۴ـ ثامن الائمه	۵ـ بیت المقدس	۶ ـ رمضان
۷ـ محرم	۸ ـ والفجر مقدماتی	۹ـ والفجر چهار
۱۰ـ خیبر	۱۱ـ بدر	۱۲ـ والفجر هشت
۱۳ـ کربلای چهار	۱۴ـ کربلای پنج	۱۵ـ نصر یک
۱۶ـ نصر هفت	۱۷ـ والفجر ده	۱۸ـ مرصاد

این استان با تقدیم ۳۰۰۰ شهید، ۶۳۶۰ جانباز و ۵۸۸ آزاده از کارنامهٔ درخشانی در دفاع مقدس برخوردار است.

فعالیت

۱ـ تحقیق کنید در طول جنگ تحمیلی عراق علیه ایران کدام مناطق استان بمباران هوایی شد؟

۲ـ کوچه یا خیابان محل زندگی شما به نام کدام شهید مزین شده است؟

نقش یگان‌های رزمی سپاه انصار المهدی (عج) استان زنجان در دفاع مقدس

الف) عملیات آفندی : پس از آغاز جنگ تحمیلی توسط کشور عراق در ۳۱ شهریور سال ۱۳۵۹، رزمندگان سپاهی و بسیجی سپاه استان از سوم مهر ماه سال ۱۳۵۹ با سایر نیروهای مسلح کشور، علاوه بر شرکت در عملیات پاکسازی و مقابله با ضد انقلاب در غرب کشور، به مناطق جنگی جنوب اعزام و در ۱۹ عملیات آفندی بزرگ، از جمله عملیات فتح‌المبین، بیت‌المقدس، طریق‌القدس، رمضان، محرم و... حداقل با استعداد یک تیپ و حداکثر با بیش از دو تیپ در عملیات به‌صورت خط‌شکن عمل نموده و ضربات سنگینی بر دشمن وارد آوردند.

ب) عملیات پدافندی : رزمندگان دلیر استان در ۲۷ عملیات پدافندی در مقابل حملات دشمن مقاومت نموده و جنگیدند و شهدای گرانقدری را همچون سرداران شهید قامت بیات، شهید میرزاعلی رستمخانی، شهید محمدناصر اشتری و ۴۰ فرمانده گردان و تیپ تقدیم اسلام و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران نمودند.

۸۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۱

شکل ۲۶ـ۲ـ سرلشکر شهید مخبری

تیپ ۲ زرهی لشکر ۱۶ ارتش جمهوری اسلامی

تیپ ۲ زرهی ارتش جمهوری اسلامی ایران از استان زنجان، با شرکت در عملیات‌های متعدد و رزم آفرینی و دفاع از کیان اسلامی و مستقر در غرب و جنوب کشور در طول جنگ به وظایف محولهٔ خود عمل کرده و شهدا، جانبازان و آزادگان زیادی تقدیم کرده است.

شکل ۲۷ـ۲ـ مزار شهدای گمنام

نیروی انتظامی

نیروهای انتظامی این استان هم، همانند سایر یگان‌ها از مرزهای شمال غرب تا کرانه‌های نیلگون خلیج همیشه فارس، از اولین نیروهایی بودند که حتی قبل از شروع جنگ تحمیلی با عنوان شهربانی و ژاندارمری سابق و همچنین کمیتهٔ انقلاب اسلامی خدمت کرده و در طول جنگ با حضور فعال و مستقیم خویش به جانفشانی و دفاع ازمرزهای کشور به وظایف خود، جامهٔ عمل پوشانده‌اند.

ارگان‌ها و نهادهای غیررزمی

جهاد سازندگی

تا شروع جنگ تحمیلی، تمامی کوشش و تلاش جهادگران معطوف به روستاهای محروم گوشه و کنار ایران اسلامی بود. اما با شروع جنگ رسالت دیگری بر دوش جهادگران قرار گرفت. این نهاد انقلابی در جبهه‌ها در سه مرحلهٔ قبل، حین عملیات و بعد از عملیات مهندسی جنگ را جهت‌گیری کرد. برخی از دلایل و انگیزه‌های جهت‌گیری فعالیت‌های جهاد سازندگی استان زنجان در مدت هشت سال دفاع مقدس به‌طور خلاصه بیان می‌شود:

۱ـ وجود تجربیات کارهای عمرانی در نقاط محروم

۸۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۲

۴ـ وجود امکانات و ماشین آلات مهندسی در تشکیلات جهاد سازندگی
۳ـ ارتباط تنگاتنگ با مردم به‌ویژه نیروهای متخصص
۲ـ احساس نیاز شدید به فعالیت‌های مهندسی در جبهه‌ها
۵ـ نقش کلیدی و محوری که فعالیت‌های مهندسی در روند پیشرفت جنگ و پیروزی عملیات داشت.
۶ـ ...

شکل ۲۸ـ۴ـ فعالیت جهادگران استان در دفاع مقدس

آموزش و پرورش و دفاع مقدس

فرهنگیان و دانش‌آموزان استان زنجان در طول هشت سال دفاع مقدس، دوشادوش رزمندگان راهی جبهه‌های جنگ شده و در حفظ و حراست و دفاع از کشور خود در مقابل بیگانگان به‌نحو احسن به وظایف خود، جامهٔ عمل پوشانده‌اند.

فعالیت

۱ـ تحقیق کنید در محل زندگی شما چند دانش‌آموز شهید وجود دارد؟
۲ـ وصیت‌نامهٔ یک شهید از استان خود را در کلاس برای همکلاسی‌های خود بخوانید.
۳ـ مردم استان در پشتیبانی از جنگ تحمیلی چه اقداماتی انجام داده‌اند؟ به چند نمونه اشاره کنید.

نقش مردم در پشتیبانی از جبهه‌ها در دفاع مقدس

الف) پشتیبانی نیروهای رزمی و اهدای کمک‌های نقدی و غیرنقدی
ب) **پشتیبانی معنوی** : این نوع پشتیبانی از رزمندگان شامل، نوشتن نامه برای رزمندگان، بدرقه و استقبال، برپایی مجالس تجلیل از شهدا و تشییع پیکرپاک شهیدان و... می‌شد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۳

شکل ۴۹ـ۴ـ پشتیبانی از جبهه حق علیه باطل

بیشتر بدانیم

نقاط بمباران شده در زنجان

بمباران شهر زنجان در مقطع زمانی بود که نیروهای زنجان رشادت‌ها و دلاوری‌های فراوانی در جبهه‌ها از خود نشان دادند و از نیروهای مطرح به حساب می‌آمدند. خصوصاً بعد از عملیات بزرگ والفجر هشت که با غواصی و عبور از اروندرود و در عملیات کربلای پنج خطوط مقدم دشمن را دلاورانه شکستند، در صفحات تاریخ دفاع مقدس خوب درخشیدند و نقش ماندگاری از مردم استان زنجان در دفاع از کشور عزیز جمهوری اسلامی ایران برجای گذاشتند. به‌همین دلیل، دشمن برای انتقام گیری در چند مرحله به بمباران شهر زنجان پرداخت که به قرار زیرند:

۱ـ پشت ساختمان استانداری سابق (نزدیک مسجد زینبیهٔ اعظم) که هدف بمب باران ساختمان استانداری بود ولی به هدف اصابت نکرد، اما چندین خانه تخریب و چند شهید و مجروح در پی داشت.

۲ـ منبع آب زنجان واقع در میدان قائم ابتدای کوچه مشکی که بمب‌ها چند صد متر آن طرف‌تر به یک مدرسه ابتدایی(مدرسه بینش) اصابت کرده و چندین شهید و مجروح بر جای گذاشت.

۳ـ پشت ساختمان مخابرات، کوچه ولایی

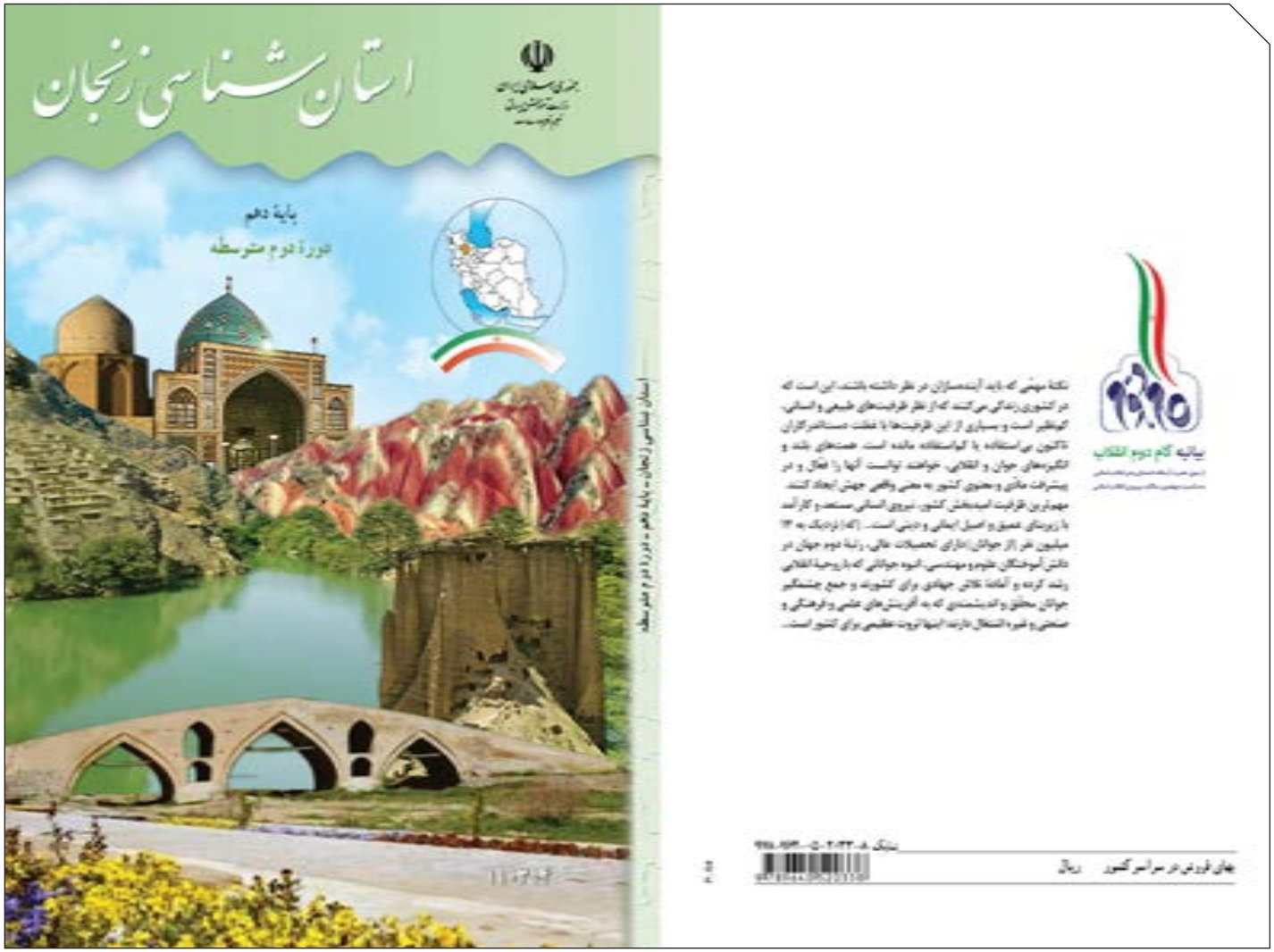
۴ـ پایگاه مسجد آیت الله دستغیب زنجان همانند پایگاه‌های فعال سایر مساجد که رزمندگان غیور و دلاور زنجانی در مواقع عملیات از آنجا به جبهه‌ها اعزام و نقش‌های ارزشمندی ایفا نمودند، این بمب باران نیز به هدف اصابت نکرد و بمب‌ها به کوچهٔ مجاور اصابت نمود.

۵ـ ابتدای خیابان جاوید (شوقی) علاوه بر ریختن بمب، با ک سوخت هواپیما را نیز در آن منطقه رها کردند ابتدا تصور می‌شد بمب عمل نکرده، ولی بعداً معلوم شد آن نی‌بر بزرگ رها شده، با ک بنزین خالی شدهٔ هواپیما بوده است.

۸۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۴

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و تاریخ

عنوان: استان‌شناسی زنجان | کد: ۱۱۰۳۱۴ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

استان آذربایجان‌غربی از دیدگاه مقام معظم رهبری(مدظله العالی)

مردم استان آذربایجان غربی یعنی این بخشی که در تقسیمات کشوری ما، امروز به نام آذربایجان غربی شناخته می‌شود، در گذشته تاریخ ــ یعنی در همین دوران نزدیک به زمان ما ــ بعد از مشروطه تا امروز، در فضاهای مختلفی، امتحان‌های بسیار خوبی داده‌اند. آخرین امتحان، در جنگ تحمیلی بود که این استان، با تپه‌های بزرگش، با رزمندگانش و مردانش، با شهید باکری برافتخار و سربلندش و مرد و زن پشتیبان و شجاعش، بهترین امتحان‌ها را داد. قبل از دوران جنگ تحمیلی هم که هنوز در اقلب استان‌های کشور، هیچ خبری از جنگ و درگیری و زد و خورد نبود، این استان در گیر مبارزه با ضدّ انقلاب و فتنه‌جویان و تحریک‌کنندگان بود. آنجا هم مردم این استان امتحان خوبی دادند. هم مردم ترک، هم مردم کُرد توانستند بهترین موضع را در مقابل فتنه‌جویان و فتنه‌گران و ضدّ انقلاب اتخاذ کنند. اگر کسی قبل از این دوران؛ یعنی تاریخ نزدیک به زمان ما را هم خوانده باشد و مطالعه کند، خواهد دید که باز هم مردم این استان پر افتخار، در دوران تهاجم قدرت‌های یگانه به این کشور، یعنی در دوران جنگ بین‌الملل اوّل ــ که از جلسه نکات بسیار مهمّ همین نقطه است؛ آن هم بخصوص در این استان ــ بهترین امتحان‌ها را دادند. یعنی تجربه‌ای که این استان، در فضایی نوا‌سط جنگ بین‌الملل اوّل دید و از سرگذراند، یکی از فضایایی است که در سایر نقاط ایران، اصلاً سابقه ندارد.

مردم این استان سال‌های متمادی، در کنار جمعی از هم‌میهنان مسیحی ما زندگی می‌کردند؛ امروز هم زندگی می‌کنند؛ در آینده هم زندگی خواهند کرد ــ مثل برادر و خویشاوند ــ با هم هیچ مشکلی هم، که آن روز داشتند، که امروز دارند و نه در آینده خواهند داشت. یعنی در این استان، تعدادی از هم‌میهنان ایرانی ما، از آشوری و ارمنی و مسیحیان کاتولیک و پروتستان، حضور دارند؛ آن روز هم بودند. مسلمانان هم با آنها دوستانه، آنها هم با مسلمانان برادرانه و دوستانه رفتار می‌کردند. بین آنها هیچ مشکلی وجود نداشت. اما نکته عبرت‌آموز این است که نمایندگان کشورهای خارجی و استعمارگر، چون دیدند تعدادی مسیحی در این استان وجود دارد، به طمع افتادند که شاید بتوانند با تحریکات مذهبی و فرقه‌ای و دینی، بایگانی از مسیحیت در این بخش از ایران به وجود آورند و این بخش را از ایران جدا کنند.

یکی از امتحان‌های سخت برای این استان ــ یعنی برای ارومیه، سلماس، خوی، ماکو و شهرهای دیگر این منطقه ــ پیش آمد. در همان برهه از زمان و تاریخ بود که نمایندگان دولت آمریکا، دولت روسیه تزاری و دولت انگلیس، در این نقطه، توطئه مشترکی را طراحی کردند و فتنه عجیبی به راه انداختند. هزاران نفر از مسلمانان و مسیحیان، در این فتنه، در همین ارومیه و سلماس و بقیه نقاط کشته شدند.

اما مردم این منطقه، با این که خیلی سختی‌ها دیدند و با وجود تحریکات دشمنان، توانستند اوّلاً با انسجام و با مقاومت و ایستادگی، دشمنان را بیرون کنند، ثانیاً ــ و از این بالاتر ــ همان برادری گذشته را، باز هم در بین خودشان برقرار کردند. گروه‌های مسلمانان با یکدیگر متحد شدند و تحت تأثیر تحریک دشمن قرار نگرفتند و جنگ شیعه و سنّی، جنگ ترک و کرد، جنگ مسلمان و مسیحی به راه نیفتاد. این رشد مردم این استان را نشان می‌دهد. من همیشه در دلم، این رشد مردم استان را تحسین کرده‌ام. این یکی از سوابق مردم این استان است.

بعد از انقلاب هم شما شاهد بودید و دیدید کسی که در مقابل توطئه دشمن، ایستادگی و مقاومت کرد، خود مردم بودند. بسیج مردم، جوانان مؤمن مردم، در مقابل فتنه‌گری و اختلاف‌افکنی و تحریکات و تجزیه‌طلبی و خیانت‌های گروهکهای یگانگان، که با تحریک یک عدّه آدمهای غافل انجام می‌گرفت، ایستادند و مبارزه کردند. این عظمت و رشد روحی مردم است و این خیلی با اهمیت و ارزشمند است. از لحاظ طبیعی هم این استان، یکی از استان‌های با برکت کشور پهناور و عزیز ماست.

خدای متعال در این استان، امکانات بسیاری را برای استفاده مردم و احیای نیروی خلّاقه مردم قرار داده است. خاک حاصلخیز، آب فراوان، بارندگی به اندازه و مناسب، جنگل، این دریاچه بسیار پربرکت و با ارزش، معادن زیرزمینی مس، طلا و دیگر معادنی که در این استان وجود دارد. مردمی دارای رشد و با فرهنگ و زمینی آماده، باید در این استان، فقر و بی‌کاری وجود نداشته باشد.

یک جمله هم در این استان، درباره این همزیستی‌ای که میان برادران و خواهران اقوام مختلف هست، بگویم که برای من بسیار اعجاب‌انگیز و تحسین‌برانگیز است. در این استان، ترک و کرد و شیعه و سنّی، در کنار هم با مهربانی زندگی می‌کنند. این چیز بسیار باارزشی است. یکی از چیزهایی که هنگام پیروزی انقلاب، دشمنان خارجی را نسبت به شکست انقلاب امیدوار می‌کرد، مسأله تعدّد اقوام، در سرزمین پهناور ما بود. ترک، عرب، فارس، کرد، لر، بلوچ و ترکمن؛ اقوام مختلف. دشمن امیدوار بود که بتواند از این اختلاف بهره‌برداری کند؛ اینها را به جان هم بیندازد. شما هرجا نگاه می‌کنید، تبلیغات قوم‌گرایی و مبالغه در این مسأله را مشاهده می‌کنید. اگر کاوش کنید، دست دشمن را در آنجا خواهید دید، دشمن این را می‌خواست؛ اما غافل بود که ملّت ایران بیش از همه چیز، ایرانی است. ترک و فارس و کرد و عرب و بقیه اقوام ایرانی، افتخار می‌کنند که فرزند «ایران اسلامی» هستند که پرچم اسلام را در دنیا برافراشته است.

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس یازدهم: نقش مردم استان در دفاع از کیان و مرزهای ایران اسلامی

استان آذربایجان غربی به دلیل موقعیت جغرافیایی خود در طول تاریخ محل تلاقی و برخورد اقوام و تمدن‌های مختلف بوده است و همین موقعیت حساس در ادوار مختلف منجر به‌حضور و تهاجم بیگانگان همچون یونانیان، رومی‌ها، مغولان، عثمانیان، روس‌ها، انگلیسی‌ها و در دهه‌های اخیر رژیم بعثی به این منطقه شده است.

در این میان مردم استان به منظور دفاع از کیان و نوامیس خود در مقابل هجوم بیگانگان مقاومت کرده‌اند و شهدای بسیاری را در پاسداری از مرزهای خود تقدیم میهن عزیز کرده‌اند.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، رژیم بعثی عراق در ۳۱ شهریور ماه ۱۳۵۹ به مرزهای میهن اسلامی ما حمله کرد. آذربایجان غربی به دلیل داشتن مرز مشترک با این کشور (از کوه‌های دالامپرنا انتهای شهرستان سردشت) در طی جنگ تحمیلی جهار نقش عمده را در دفاع از مرزهای ایران اسلامی داشته است.

۱ــ نقش رزمندگان و مردم استان آذربایجان غربی در دفاع از مرزهای مشترک به طول ۲۰۰ کیلومتر

رزمندگان و مردم قهرمان آذربایجان غربی و دیگر نقاط کشور، در طول دوران دفاع مقدس عملیات‌های غرورآفرین و

شکل ۳۱ــ۴ــ اعزام نیروهای مردمی استان به جبهه‌های حق علیه باطل

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۷

پیروزمندانه‌ای را در کلیهٔ مناطق استان اجرا و از هرگونه انفعالگری و تجاوز به خاک مقدس ایران اسلامی جلوگیری کردند و حماسه‌های بدیعی را خلق نمودند. از مهم‌ترین عملیات‌هایی که در مرزهای مشترک این استان صورت گرفت، می‌توان به موارد جدول ۱ـ۲ اشاره کرد.

جدول ۱ـ۲ـ مهم‌ترین عملیات‌ها در مرزهای مشترک استان

ردیف	نام عملیات	مناطق عملیاتی	تاریخ عملیات
۱	والفجر۲	در منطقهٔ حاجی عمران	۶۴/۲/۲۹
۲	غدیر	در منطقهٔ مرزی اشنویه و کله‌شین	۶۴/۶/۱۸
۳	کربلای ۲	جنوب و غرب حاجی عمران	۶۵/۶/۱۰
۴	کربلای ۷	جنوب و غرب حاجی عمران	۶۵/۱۲/۱۲
۵	نصر ۵	مناطق مرزی سردشت	۶۶/۲/۳
۶	نصر ۷	مناطق مرزی سردشت	۶۶/۵/۱۲
۷	نصر ۹	حاجی عمران	۶۶/۹/۱
۸	سکاییان	مناطق مرزی پیرانشهر	۶۷/۲/۲۱

۲ـ نقش رزمندگان و مردم استان در برقراری امنیت داخلی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی علی‌رغم تلاش‌های استکبار جهانی در برهم زدن وحدت و ایجاد اختناش و بی‌ثباتی در منطقه، مردم استان با هوشیاری تمام و با حفظ وحدت و یکپارچگی توانستند توطئه‌های دشمنان را خنثی کنند و در این راه سرداران بزرگواری همچون شهید امینی، شهید بروجردی، شهید کاوه و... با ثبات جان خود موجبات ثبات و امنیت را در استان فراهم کردند.

شکل ۳۲ـ۲ـ شهید مهدی امینی و حضور نیروهای بسیجی در برقراری امنیت داخلی استان

۷۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۸

۳ــ نقش رزمندگان و مردم استان در مقابله با بمباران‌های هوایی دشمن

دشمن بعثی در طول ۸ سال جنگ تحمیلی بارها مناطق مختلف استان را بمباران کرد و جمع کثیری از کودکان و مردم غیر نظامی و بی‌گناه را به خاک و خون کشید. مهم‌ترین مناطق بمباران شدهٔ استان عبارت‌اند از :

۱ــ بمباران هوایی شهرستان ارومیه : در طول جنگ تحمیلی این شهرستان بیش از ۱۵ بار بمباران شد و شدیدترین آن در تاریخ ۶۵/۱۱/۱۱ صورت گرفت که منجر به شهادت ۳۶۳ نفر از فرزندان این آب و خاک گردید.

۲ــ بمباران شیمیایی سردشت : این بمباران یکی از فجیع‌ترین بمباران‌های تاریخ بشر بوده که در ۶۴/۴/۷ صورت گرفت و منجر به شهادت ۱۱۰ نفر گردید. این بمباران ۶۰۰ نفر جانباز و هزاران نفر مصدوم برجای گذاشت و آثار این جنایت هولناک هنوز هم در برخی از مصدومین این شهر دیده می‌شود. به همین دلیل ۸ تیرماه را روز مبارزه با سلاح‌های میکروبی و شیمیایی در ایران نام‌گذاری کرده‌اند.

۳ــ بمباران سایر مناطق : علاوه بر موارد ذکر شده مناطقی چون پیرانشهر، سلماس، میاندوآب، مهاباد، نقده، بوکان، خوی، نکاب، شاهین دژ، اشنویه بارها در طول جنگ تحمیلی توسط نیروی هوایی عراق بمباران شد.

۴ــ نقش رزمندگان و مردم استان در دفاع از مرزهای کشور (فرامنطقه‌ای)

مردم سلحشور و غیرتمند استان همانند سایر هموطنان علاوه بر دفاع از مرزهای استان با حضور در جبهه‌های جنوب و غرب کشور و تقدیم شهدای گرانقدر دین خود را به میهن عزیز ادا کردند و با حضور داوطلبانهٔ خود به یاری مردم سایر استان‌های ایران از قبیل خوزستان، ایلام، کرمانشاه و کردستان شتافتند و در کنار دیگر هموطنان دشمن بعثی را از خاک ایران بیرون کردند. سرداران و فرماندهان سلحشوری همچون شهید مهدی باکری (فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا) شهید حمید باکری (معاون لشکر ۳۱ عاشورا) ضمن هدایت رزمندگان

شکل ۳۳ــ۲ــ شهید مهدی باکری و نیروهای بسیجی حاضر در جبهه‌های حق علیه باطل

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۹

و بسیجیان در خطوط مقدم جبهه‌ها با نثار خون خود دین خود را به انقلاب و آرمان‌های آن ادا کردند. از مهم‌ترین عملیات‌هایی که با حضور رزمندگان پرتوان آذربایجان غربی در مرزهای غربی و جنوبی انجام گرفته می‌توان به عملیات‌های زیر اشاره کرد:

۱ـ عملیات بیت‌المقدس، ۲ـ فتح المبین، ۳ـ عملیات خیبر، ۴ـ عملیات بدر، ۵ـ عملیات کربلای ۵ و غیره

استان آذربایجان غربی با تقدیم حدود ۱۲ هزار شهید و حدود ۷ هزار جانباز و حدود ۲ هزار آزاده دین خود را به ایران عزیز ادا کرده است.

مشاهیر علمی، ادبی، هنری و ... و سرداران شهید استان آذربایجان غربی

آذربایجان غربی این سرزمین کهن و باستانی از دیرباز مهد هنرمندان، شاعران، خوش‌نویسان، ادبا و سرداران نامدار بوده است که هر کدام فصلی را در تاریخ علم و ادب و هنر و عرفان برای خود بازگشوده‌اند و سر منشأ خیرات و برکات برای استان ما بوده‌اند. در این درس شما را با بعضی از مشاهیر استان به طور اجمال آشنا خواهیم کرد.[۱]

۱ـ قاضی سراج‌الدین ارومی (۶۸۳ـ۵۹۴ قرن هفتم): وی قاضی‌القضات قونیه و از شاگردان امام فخر رازی بود در علم اصول فقه و حکمت و ادب در عصر خود بی‌نظیر بوده است. تألیفات وی عبارت‌اند از: الحاصل الحصول در اصول فقه، مطالع‌الانوار در منطق، لطائف الحکمه به زبان فارسی و مجمل الحکمه به زبان فارسی.

۲ـ حسام‌الدین چلبی ارومی الاصل (قرن هفتم هـ.ق): به گفته ذبیح الله صفا مثنوی مولانا در تنظیم مثنوی بوده و تا آخر در این راه با او همراهی کرده است. در دیوان شمس در وصف وی چنین گفته شده است: کای شه حسام‌الدین حسن، میگوی با آن شه که من / دل را غلاف معرفت بهر حسامت می‌کنم.

۳ـ صفی‌الدین ارموی (۶۹۳ـ۶۱۳ هـ.ق): مکنی به ابوالمفاخر، موسیقیدان بزرگ ایران در عالم اسلام پس از فارابی، و همچنین از خوش‌نویسان و علمای ریاضی و فقه زمان خود بود. استاد بزرگ‌ترین خطاط اسلامی یاقوت مستعصمی، رئیس کتابخانهٔ بزرگ بغداد بوده و به گفتهٔ کزوتز مستشرق آلمانی دستگاه موسیقی او کامل‌ترین دستگاه گام بوده است. مهم‌ترین اثر وی ادوار است که در ردیف بهترین آثار موسیقی عالم است.

شکل ۳۲ـ۲

۴ـ آیت‌الله سید ابوالقاسم خویی: از علمای فقه و اصول و مدرس عرفان و فقاهت در نجف و از مفسران و قرآن پژوهان عالیقدر اسلام بوده که در ۱۵ ماه رجب ۱۳۱۷ در شهرستان خوی دیده به جهان گشود و در ۲۱ سالگی نزد مراجع بزرگ و مدرسان عالی مقام از جمله آیات عظام میرزامحمدحسین نائینی، شیخ محمدحسین اصفهانی، حاج‌شیخ مهدی مازندرانی، شیخ مرتضی طالقانی و سیدابوالقاسم خوانساری به کسب علم و معارف اسلامی مشغول شد. پس از ۲۰ سال تحصیل در نجف اشرف به درجه اجتهاد رسید. از شاگردان برجسته ایشان آیت‌الله بهجت را می‌توان نام برد. از مهم‌ترین تألیفات وی عبارتند از: اجودالتقریرات، منهاج‌الصالحین، توضیح‌المسائل، البیان فی التفسیر القرآن و نفحات‌الاعجاز و از مهم‌ترین اقدامات او می‌توان به

۱ـ البته گفتنی است که به دلیل کثرت مشاهیر استان فقط به منتخبی از مشاهیر استان اشاره شده است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۰

پیشینه و مفاخر استان

تأسیس کتابخانه در مشهد، مدینة العلم در قم و دارالعلم در نجف اشرف و تأسیسات فرهنگی و پژوهشی در نقاط مختلف جهان از جمله در پمبئی، بانکوک، داکا، نیویورک، لندن، فرانسه و ... که نقش مهمی در تبلیغ تشیع در جهان داشته است اشاره نمود.

۵ــ نیمتاج سلماسی (۱۲۸۵ هـ.ش) : از زنان نامی نویسنده دورهٔ مشروطیت در ایران بوده است. شاعری چیره‌دست و به ادبیات ترکی و فارسی تسلط داشته است. از سروده‌های او چکامهٔ کاوه به هنگام شورش آذربایجان و شعر «پیام ما به تهران» مشهور است.

۶ــ شیخ تاج الدین محمود اشنوی : عارف و شاعر قرن ششم بوده و القاب وی سلطان المحققین و ملک‌الحکما بوده است. از تألیفات او می‌توان رسالهٔ عرفانی غایه الامکان را نام برد.

۷ــ یعقوب آزند (۱۳۲۸ هـ.ق) (متولد میاندوآب) : استاد دانشگاه و مؤلف و مترجم در رشتهٔ ادبیات فارسی است. از تألیفات وی می‌توان به اسنادی از مطبوعات ایران، کتاب‌شناسی ادبیات داستانی ایران، قیام‌های مردمی در قرن هفتم ــ هشتم و از ترجمه‌های او به ادبیات اسلامی هند، ادبیات داستانی ایران و ممالک اسلامی و... اشاره کرد.

۸ــ عبدالرزاق بیگ دنبلی (۱۲۲۳ــ۱۱۷۶ هـ.ق)(متخلص به مفتون) : وی متولد خوی می‌باشد، مولانا مفتون در نظم و نثر السنه پارسی و تازی مسلط بود. بر نکات ادب و معرفت شاعران و راویان عرب اطلاع کامل داشت مهم‌ترین تألیفات وی عبارتند از : حدائق الجنان ، تجربه الحرار و تسلیة الابرار، حدیقة ماثر سلطانیه و جامع خاقانی و... می‌باشد.

۹ــ میرزا عباس علی خان افشار (ملقب به صبور)(متولد تکاب) : از شاعران خوش طبع قرن چهاردهم هجری و متخلص به صبور می‌باشد. وی از مردان نیکوکار و آزادیخواه و فرهنگ دوست استان و کشور بود. اشعار زیادی از وی به زبان فارسی و ترکی در قالب غزل به جای مانده است.

۱۰ــ علامه میر عبدالله بیتوشی (۱۲۱۱ــ۱۱۶۰هـ.ق) (متولد سردشت) : روحانی، شاعر، عالم، فاضل و از بزرگان لهوین عصر خود منسوب به آران (قشلاق) است، ۱۲۱۱هـ.ق در علم معقول و منقول سرآمد علمای عصر خود در بغداد بود. از آثار او می‌توان به الکافی در عروض و قوافی، طریقة البصائر الی الحدیقه السرائر ، الموائد المبسوطه فی الفوائد المظفوطه (این منظومه شامل ۱۵۰بیت در ویژگی‌های حضرت رسول(ص)) را نام برد.

۱۱ــ ملامحمد تایران (طایران ماکویی) (سده ۱۱ هـ.ق) : وی مردی فاضل، شاعر، ادیب و سخنور بود. مهم‌ترین آثار وی عبارتند از : حکایت شیخ صنعان و قه ولی نه اسباره ش (گفته اسب سیاه) می‌باشد.

۱۲ــ حسینقلی افتخاری بیات (۱۲۸۲هـ.ق) : مؤلف کتاب تاریخ ماکو که نسخه اصلی آن در ماکو نگهداری می‌شود.

۱۳ــ محمد قاضی مهابادی (۱۲۹۲ــ۱۳۷۶ هـ.ش) : وی از نویسندگان توانا و صاحب سبک، مترجم متبحر و برجسته در دوره معاصر بوده است. از آثار مهم وی می‌توان به ترجمه دورهٔ کامل داستان دُن کیشوت از سروانتس ترجمه کامل ولگرد از ویکتورهوگو، سپیددندان از جک لندن، شاهزاده و گدا از مارک تواین و ... اشاره نمود. نتیجه تلاش او در طول ۵۰ سال ترجمه ۶۸ اثر ماندگار بوده است.

۱۴ــ شهید مهندس مهدی باکری فرمانده لشکر (۳۱ عاشورا) : وی در سال ۱۳۳۳ در شهرستان میاندوآب دیده به جهان گشود، تحصیلات متوسطه را در ارومیه به پایان رسانید و سپس برای ادامه تحصیل در رشته مهندسی مکانیک روانه تبریز شد و در

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۱

دانشگاه فعالیت‌های سیاسی و مذهبی داشت که پس از پیروزی انقلاب اسلامی به عضویت سپاه درآمد و نقش مؤثری در امنیت و ثبات منطقه در اوایل انقلاب به‌عهده داشت. همزمان با خدمت در سپاه ۹ ماه به‌عنوان شهردار ارومیه و مدتی مسئول جهاد سازندگی استان بود. با شروع جنگ به جبهه‌های نبرد شتافت و در عملیات فتح‌المبین به‌عنوان معاون لب تجف اشرف مشغول نبرد گردید و چندین بار از ناحیه چشم و سینه و کمر زخمی شد. به خاطر درایت و رشادت‌ها و صفا و خلوص زیادش به فرماندهی لشکر (۳۱ عاشورا) منسوب گردید و حماسه بیادماندنی زیادی را آفرید در عملیات خیبر برادر و معاون او حمید به جمع شهدا پیوست و خود نیز یک‌سال بعد ۶۳/۱۱/۱۵ در عملیات بدر به درجه رفیع شهادت نائل گشت.

شکل ۳۵ـ۲ـ شهید مهدی باکری

۱۵ـ شهید مهدی امینی : وی در سال ۱۳۳۲ در یک خانواده متدین در ارومیه متولد شد پس از طی تحصیلات متوسطه در سال ۱۳۵۰ وارد دانشگاه علم و صنعت تهران شد. در رشته مهندسی ساختمان تحصیل خود را به پایان رساند وی مبارزات انقلابی خود را از دوران دانشجویی آغاز کرد. پس از پیروزی انقلاب و با شروع جنگ تحمیلی عازم جبهه‌های جنوب شده و دوش به دوش سرداراتی چون باکری و... در آبادان در جبهه‌های جنگ مشغول نبرد شد. در بهمن ۱۳۵۹ با دعوت سپاه به ارومیه بازگشت و فرماندهی عملیات این شهر را به عهده گرفت و با صلاحیت و درایت تمام در جهت اعتلای ثبات و امنیت استان به درجه رفیع شهادت نائل آمد.

شکل ۳۶ـ۲ـ شهیدمهدی امینی

۱۶ـ شهید حمید باکری قائم مقام لشکر (۳۱ عاشورا) : شهید «حمید» در سال ۱۳۳۴ در شهرستان ارومیه دیده به جهان گشود او نیز چون برادرش از هوش سرشاری برخوردار بود و با وجود یک‌سال فاصلهٔ سنی در تمام امورات مطیع برادرش بود. در سال ۱۳۵۵ به ترکیه و از آنجا به سوریه رفت تا دورهٔ چریکی ببیند. بعد از آن برای تحصیل به آلمان رفت اما با مهاجرت امام‌خمینی‌ره به پاریس عزیمت نمود با شروع جنگ تحمیلی عازم جبهه‌ها شد و فرماندهی خط مقدم ایستگاه ۷ آبادان را عهده‌دار شد. او در عملیات بیت المقدس نقش مؤثری در گشودن دژهای محکم دشمن هنگام ورود به خرمشهر ایفا نمود، سرانجام به‌عنوان جانشین لشکر ۳۱عاشورا همراه با برادرش مهدی باکری حماسه آفرینی نمود. در عملیات خیبر همراه با نخستین گروه بیتتاز قبل از آغاز عملیات مخفیانه در خاک دشمن پیاده شد و با بی‌سیم خبر تصرف پل مجنون را اطلاع داد. حمید به خاطر حفظ پل و جلوگیری از عبور دشمن تا پای جان ایستاد و سرانجام به آرزوی دیرینه‌اش شهادت نائل آمد.

شکل ۳۷ـ۲ـ شهید حمید باکری

۱۷ـ محمد اوراز(۱۳۸۲ـ۱۳۴۸) : محمد اوراز متولد ۱۳۴۸ از شهرستان نقده می‌باشد. او فعالیت‌های کوهنوردی خود را از دوره جوانی آغاز کرد. درسال۱۳۷۶ به عضویت تیم ملی کوهنوردی کشور درآمد. وی با اراده پولادین خود به اکثر قله‌های مشهور ایران و جهان صعودکرده بود. اوراز اولین ایرانی از دیار پهلوان‌خیز آذربایجان غربی بود که برجم پرافتخار ایران

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۲

استان اردبیل از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

برای من دیدار مردم مؤمن، با وفا، پُر شور، انقلابی و بسیار عزیز شهر و استان اردبیل، بسیار مغتنم است. در طول سال‌های انقلاب و قبل از انقلاب، شهر و منطقه شما در چشم ما دارای مقامی ارجمند و برجسته بوده و همه حوادث و قضایایی که در طول این دوران، پیش آمده است، این دید درست در مورد اردبیل و مردم اردبیل را تقویت کرده است.

اگرچه مردم اردبیل ــ بلکه بسیاری از مردم کشور ــ نقش اردبیل و سابقهٔ اردبیل و بزرگان این شهر و منطقه را تا حدود زیادی می‌شناسند؛ اما من مایلم از زبان من، این گفته شود که اردبیل در طول دوران‌های گذشته و در دوران انقلاب و در دوران نهضت اسلامی، نقشی مؤثر و پایدار در آن راه‌هایی که به صلاح ملت و این کشور منتهی می‌شده، ایفا کرده است.

در تاریخ گذشته، در دوران طلوع صفویه، سرزمین اردبیل توانست دو خدمت بزرگ به این کشور بکند. اول اینکه توانست از کشوری که بخش‌های آن از هم جدا و با هم در حال اختلاف و درگیری بودند، یک کشور متحد، بزرگ و مقتدر، بوجود آورد. قبل از طلوع صفویه و بعد از دوران سلجوقیان، ایران کشوری بود که هر بخشی از آن آهنگ جداگانه‌ای می‌نواخت و از عزّت و عظمت ایران در آن دوران‌ها خبری نبود. این عزّت را صفویه دادند و صفویه از اردبیل طلوع کردند و خاندان عرفان مجاهد و مبارز ــ یعنی اولاد شیخ صفی‌الدین اردبیلی ــ توانستند این زمینه را بوجود آورند، تا فرزندان آنها ایران را به همهٔ عالمیان در دنیای آن روز متحد، مقتدر، عزیز، سربلند و پیشرفته معرفی کنند.

خدمت دوم، عاملی بود که در واقع پشتیبانی معنوی عامل اول محسوب می‌شود؛ یعنی احیای مذهب شیعه، مذهب اهل بیت و ارادت به خاندان پیامبر. مردم ــ همین مردم شجاع، همین عشایر غیور ــ از این سرزمین با نام امیرالمؤمنین، با نام امام حسین، با نام شهدای کربلا، با نام ائمهٔ معصومین علیهم السّلام توانستند بروند و نام خدا، یاد اهل بیت و آئین مقدس اسلام و فقه متین جعفری را در سرتاسر این کشور، مستقر کنند و کشوری یکپارچه، محکم و مقتدر بوجود آورند.

این اقتداری بود که از معنویت، از دین و از تعالیم اهل بیت بوجود آمد. بزرگانی که در این مدت ــ در طول چند قرن ــ در اردبیل پرورش پیدا کرده‌اند، همه همین خط مستقیم را نشان می‌دهند. خود شیخ صفی‌الدین اردبیلی، برخلاف آنچه که بعضی گمان می‌کنند، یک صوفی مسلک از قبیل آنچه که ادّعا می‌شود، نبود. یک عالِم، یک عارف، یک مفسّر و یک محدّث بود. آن گونه که مرحوم علامه مجلسی ــ بنابر آنچه از او نقل کرده‌اند ــ ذکر می‌کند، شیخ صفی‌الدین اردبیلی در ردیف سید بن طاووس و ابن فهد حلی ــ علمای فقیه و در عین حال عارف ــ قرار داشت و کسی بود که در کنار علامهٔ حلی ــ در دستگاه شاه خدابنده ــ توانستند جوانه‌های شیعه را در قرن هفتم و هشتم در این کشور بوجود آورند و پایهٔ فقهی و متین و استدلالی آن را در حوزه‌های علمیه، رایج کنند.

عنوان درس:

شماره صفحه:

بعد هم فرزندان او عرفای مجاهد بودند؛ لذا گفته‌اند اردبیل «دارالارشاد» است؛ یعنی اینجا کسانی هستند که ارشاد به دین می‌کنند. بحث، بحث دارالارشاد است؛ بحث صوفی‌گری و کارها و سخن‌ها و دعوی‌هایی از این قبیل نیست. بحث بر سر معنویت دین و معنویت شیعه و خاندان اهل بیت است. لذا بعد از گذشت یکی دو قرن، در اوایل صفویه ــ در قرن دهم ــ خورشید درخشان فقاهت شیعه ــ اوّل کس از بزرگانی که بعد از چند قرن در دنیای فقاهت اسلامی و شیعی از ایران درخشید ــ یعنی مرحوم ملا احمد محقق اردبیلی ــ از این شهر سر بلند کرد. قرن‌ها، فقهای شیعه از بلاد لبنان، شام، حله و عراق بودند و علمایی از ایران در ردیف بزرگان فقهای شیعه. از بعد از قرون اول، تا قرن‌های متوسط نداشتیم. اوّل کسی که در این میدان قدم گذاشته است، یک فحل اردبیلی است؛ یک عالم بزرگ، یک زاهد، یک عارف و یک محقق.

خدا را شکر می‌کنیم که سلسله دیانت و شجاعت مردم و قوّت معنوی این مردم، در کنار سلسله پیشرفت علم و تقوا در طول زمان در این سرزمین امتداد پیدا کرده است. مردم اردبیل از قبل از دوران صفویه هم جزو معدود مردمی در کشور ایران هستند که توانستند لشکریان مغول را دو مرتبه شکست دهند. لشکریان مغول، هرجا می‌رفتند، مردم را با ارعاب وادار به عقب‌نشینی می‌کردند. در اردبیل، لشکریان مغول، دو مرتبه از مردم شکست خوردند و عقب‌نشینی کردند. بعد هم این طوایف و ایلات شجاع و مردم مؤمن توانستند اینجا را نقطهٔ شروعی قرار دهند که ایران بزرگ شیعی و مقتدر ــ در دوران صفویه ــ به‌وجود آید.

البته به شما بگویم در دوران حکومت قاجاریه و حکومت پهلوی، صفویه مورد بغض بودند و به دلایل معیّنی اردبیل هم مورد بی‌اعتنایی قرار گرفت. همان‌قدری که صفویه به اردبیل پرداختند، قاجاریه و بعداً پهلوی، در این نقطه مرزی و دوردست، بی‌اعتنایی کردند. آن چیزی که به یاد آنها نیامد، اردبیل بود؛ لذا این شهر و این منطقه سرسبز، حاصلخیز و با استعداد که هم استعداد کشاورزی دارد، هم استعداد صنعتی، هم امکان بازرگانی سالم خارجی، یکی از مناطق فقیر و محروم، نمرده می‌شود.

من فراموش نکنم، از علمای بزرگ این استان یاد کنم؛ از مرحوم حاج میرزا محسن آقا مجتهد، از مرحوم حاج میرزا علی‌اکبر مجتهد ــ مردان بزرگ ــ از مرحوم حاج سید یونس اردبیلی که خود من در دوران جوانی در مشهد مقدس، آن مرد را از نزدیک می‌شناختم که عالم طراز اول بی‌معارض در خراسان بود، اینها بزرگانی هستند که همگی در مقابل ظلم، در مقابل فساد و در مقابل سلطه حکومت‌های ظالم، مقاومت و ایستادگی کردند. مرحوم حاج سید یونس، مرحوم حاج علی اکبر آقا به نحوی و دیگران به انحای دیگر.

من فراموش نکنم و عرض کنم که در دوران جنگ تحمیلی، جوانان این مرز و بوم در قالب لشکرها و یگان‌های مربوط به این منطقه، مجاهدت کردند و هزاران شهید و جانباز و آزاده و ایثارگر، از این منطقه تقدیم انقلاب شد؛ همان کسانی که با شجاعت خودشان ــ مانند جوانان غیور در همه جای کشور ــ جلو دشمن را گرفتند و استقلال کشور و نظام اسلامی خود را با قدرت، حفظ کردند.

همچنان که مردم اردبیل ده‌ها سال قبل و در قرن گذشته، در مقابل روس‌های تزاری، در مقابل بلشویک‌ها، در مقابل عثمانی‌ها ــ آن وقتی که لازم بود ــ ایستادند؛ در مقابل مفسدین داخلی و دموکرات‌های بی‌وطن نیز همین مردم بودند ــ مردم اردبیل و سایر شهرهای آن روز آذربایجان ــ که ایستادگی کردند. البته دیگران به نام خودشان تمام کردند؛ اما در حقیقت هنر شما مردم بود.

دین، وفاداری، غیرت، شجاعت و عشق و اخلاص به خاندان رسالت، از جمله خصوصیات شما مردم عزیز است که من آن را خوب می‌شناسم. بسیاری از مردم کشورمان هم عشق و ارادت شما به خاندان پیامبر، به‌خصوص به سیدالشهداء و حسین‌بن علی علیه‌السّلام را می‌شناسند.

عنوان درس:

شماره صفحه:

پیشینهٔ استان

درس یازدهم دفاع مردم استان از ایران اسلامی

مردم مسلمان و انقلابی این استان از دورهٔ صفویه که مذهب تشیع از اردبیل رسمیت یافت، همواره ولایت مدار و در عرصه‌های مختلف تحت تأثیر مکتب حسینی در برابر هر گونه ظلم و ستم خارجی و داخلی ایستاده‌اند و با نثار خون خویش در حوادثی مانند جنگ چالدران، جنگ‌های ایران و روسیه، اشغال آذربایجان در جریان جنگ جهانی اول و دوم و مبارزه با فرقهٔ جدایی طلب دموکرات از هویت دینی و ملی خود دفاع کرده‌اند.

در دورهٔ حکومت پهلوی نیز در کنار روحانیت و دیگر انقلابیون به‌مخالفت با اقدامات استبدادی و ضد مذهبی رژیم پرداختند. اعتراض آیت الله سید یونس اردبیلی به کشف حجاب دورهٔ رضاشاه نمونهٔ بارز این ادعاست.

استان اردبیل با تقدیم شهدای گرانقدری در دوران انقلاب و دفاع مقدس نقش بزرگی در وقوع و استمرار انقلاب اسلامی ایفا کرده است.

تصاویر ۱۳ـ۲ـ حضور زنان استان در عرصه‌های مختلف دفاع مقدس

۸۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۳

برای مطالعه

جدول ۱ـ۴ـ آمار شهدا، جانبازان و آزادگان استان در دفاع مقدس

شهرستان	تعداد شهدا	تعداد جانباز بالای ۰/۴۵	تعداد آزاده
اردبیل	۱۶۱۳	۱۷۷۸	۴۴۱
بیله سوار	۷۵	۴۸	۴
خلخال	۳۷۱	۳۰۰	۶۵
مشکین شهر	۲۹۲	۲۱۱	۸۸
گرمی	۲۷۳	۱۹۸	۳۵
پارس‌آباد	۲۵۱	۲۷۱	۷۵
کوثر	۶۸	۴۵	۵
نمین	۱۲۰	۵۴	۱۲
نیر	۶۷	۳۲	۱۴
مجموع	۳۳۳۲	۳۱۹۵	۷۱۹

اردبیل و جنگ تحمیلی

در طول ۸ سال دفاع مقدس مردم غیرتمند اردبیل در تمامی مراحل جنگ حضور فعال داشتند. از ابتدا تا پایان دفاع مقدس با اعزام ده‌ها هزار نیرو به جبهه‌های نبرد و شرکت در عملیات‌های مختلف حضور مؤثر داشتند.

سپاه اردبیل از فعال‌ترین یگان‌ها در طول هشت سال دفاع مقدس بود که در حدود ۳۵۰۰۰ نفر نیرو به جبهه اعزام کرد. دومین یگان رزمی تیپ پیاده ارتش مستقر در اردبیل که منتسب به لشکر زرهی قزوین بود در اوایل جنگ در مناطق جنگی رشادت‌های به یادماندنی از خودشان نشان دادند. سومین یگان عمل کننده در استان اردبیل، نیروهای جان بر کف جهاد سازندگی بودند که در قالب جهاد آذربایجان شرقی از شروع جنگ تا پایان آن همواره در مناطق جنگی جهت سنگرسازی حضور داشتند.

تصاویر ۱۴ـ۴ـ رزمندگان اسلام در جبهه

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۴

بینشهٔ استان

رزمندگان اردبیل نقش مؤثری نیز در لشکر ۳۱ عاشورا بر عهده داشتند که از جمله آنها می‌توان به گردان‌های حماسه‌ساز و خط‌شکن حضرت علی اصغر (ع) و حضرت ابوالفضل (ع) و همچنین گردان حضرت قاسم (ع) که منتسب به اردبیل بود و با نبردهای غرور انگیز خود در عملیات‌های مختلف از جمله کربلای ۵ نقش بسیار تأثیرگذاری در پیروزی این عملیات بزرگ داشت، اشاره کرد.

فعالیت ۷-۴

نام یک یا چند شهید دفاع مقدس را در محل زندگی‌تان (روستا ـ شهر) شناسایی کنید و دربارهٔ چگونگی شهادت آنها تحقیق کرده و گزارشی از آن در کلاس ارائه دهید.

شکل ۱۵-۴ـ دیدار رزمندگان اردبیل با آیت الله مروج امام جمعه فقید اردبیل

مردم غیور استان در اعزام نیروها و همچنین پشت جبهه در امر پشتیبانی همیشه فعال بودند. در این میان می‌توان از مساجد به‌عنوان مهم‌ترین پایگاه جذب نیرو نام برد. به‌طوری که اولین پایگاه‌های بسیج نیز در مساجد شکل گرفت. وجه مشترک تمامی نیروهای داوطلب، ارتباط با مساجد و پایگاه‌های بسیج محلات بود که مساجد نقش اصلی پشتیبانی خطوط نبرد را نیز بر عهده داشتند و مطمئن‌ترین و ساده‌ترین راه کمک رسانی مردم به جبهه‌ها محسوب می‌شدند. ترویج فرهنگ ایثار و شهادت که ریشه در مذهب و بویایی مساجد داشت نیز موجب تداوم این فعالیت‌ها می‌شد و هر فردی که شهید می‌شد، ضمن آنکه همگی در مراسم تشییع آن شهید حضور فعال داشتند از نظر روحی نیز ضربهٔ مهلکی بر دشمنان وارد می‌آوردند و افراد بیشتری را راهی جبهه‌های نبرد حق علیه باطل می‌کردند که در آن میان، حضور جوانان بسیار چشمگیر بود.

اعزام صدها کاروان کمک‌های مردمی به جبهه‌ها و اهدای خون از اقدامات پشتیبانی مردم استان اردبیل بود. در دوران سازندگی نیز جوانان با غیرت استان در عرصه‌های مختلف اقتصادی و تولیدی فعال بوده و حمایت بی‌دریغ خود را از اسلام و انقلاب و پیشرفت کشور به نمایش گذاشته‌اند.

۸۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۵

شکل ۱۶ـ۴ـ تشییع پیکر شهدا

فعالیت ۸ـ۴

دربارهٔ بمباران هوایی اردبیل تحقیق کرده و برای همکلاسی‌هایتان توضیح دهید.

شکل ۱۷ـ۴ـ بمباران اردبیل

۸۶

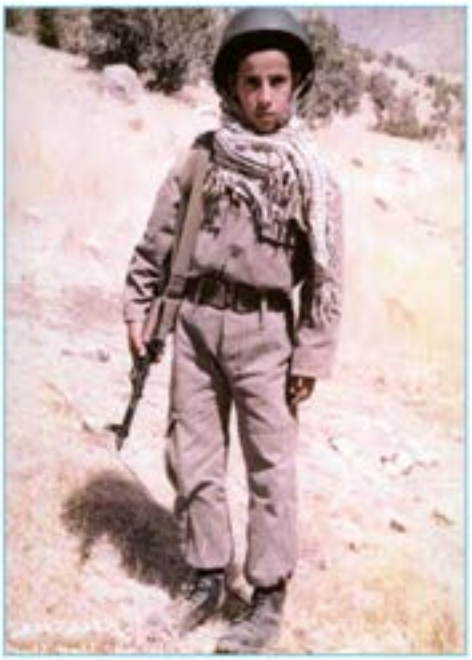
عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۶

پیشینهٔ استان

بیشتر بدانیم

شهید مرحمت بالا زاده، حسین فهمیده آذربایجان. وی به‌خاطر سن کمی که داشت مسئولان با آموزش و اعزام او به جبهه مخالفت می‌کنند، اما شهید بالازاده به دلیل عشق و علاقه‌اش به نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، حضرت امام (ره) و دفاع از کیان ایران اسلامی، به نهاد ریاست جمهوری رفت و پس از دیدار با رئیس جمهور وقت (که آن زمان مقام معظم رهبری رئیس جمهور بودند) حکم جهادش را از ایشان گرفت و بعد از ۳ سال جنگ در جبهه‌ها سرانجام در ۲۱ اسفند ۱۳۶۳ در عملیات بدر در جزایر مجنون به فیض شهادت نایل شد.

شکل ۱۸ـ۳ـ شهید مرحمت بالازاده، حسین فهمیده آذربایجان لقب گرفته است.

۸۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۷

معارف اسلامی

تصویر ۱۹ـ۴ـ شهید شاپور بزرگر (نفر اول)

تصویر ۲۰ـ۴ـ شهید داور پسری (نفر دوم از سمت چپ)

برای مطالعه

جدول ۲ـ۴ـ معرفی تعدادی از سرداران شهید استان اردبیل

ردیف	نام و نام خانوادگی	مسئولیت شهید	سن موقع شهادت	تاریخ شهادت	محل شهادت
۱	شاپور بزرگر	مسئول محور لشکر ۳۱ عاشورا	۲۶	۱۳۶۲/۸/۱۴	مریوان، پنجوین عراق
۲	داور پسری	فرمانده سپاه پاسداران اردبیل	۳۳	۱۳۶۵/۱۰/۲۷	نشلجه
۳	سید محمود بنی‌هاشم	فرمانده گردان حضرت علی اصغر (ع)	۲۹	۱۳۶۶/۵/۱۵	سردشت
۴	یدالله محمد زاده	فرمانده گردان‌های امام سجاد و مقداد لشکر ۳۱ عاشورا	۲۶	۱۳۶۵/۱۰/۲۶	نشلجه
۵	رحیم واحدی	معاون تیپ ذوالفقار لشکر ۳۱ عاشورا	۲۲	۱۳۶۶/۵/۱۲	سردشت
۶	عمران یسنی	فرمانده گردان حبیب بن مظاهر لشکر ۲۷	۲۲	۱۳۶۲/۱۲/۹	جزیره مجنون
۷	غفور جدی	جانشین هوانیروز	۲۵	۱۳۵۹/۸/۱۷	آبادان ـ میدانی صفایی
۸	محمدرضا رحیمی	فرمانده گردان	۲۲	۱۳۶۲/۲/۲۲	جزیره مجنون
۹	حسن گنجکاهی	جانشین گردان حضرت ابوالفضل (ع)	۲۶	۱۳۶۲/۱۱/۲۵	جاده فاو
۱۰	مرتضی علی فخرزاده	فرمانده گردان	۳۱	۱۳۶۵/۱۰/۲۶	نشلجه
۱۱	نادر دیرن	روحانی و مداح	۲۵	۱۳۶۶/۱۲/۳	مریوان
۱۲	ابوالفضل پیرزاده	روحانی و مدرس	۲۶	۱۳۶۰/۹/۷	ترور در اردبیل
۱۳	میرعلی یوسفی سادات	فرمانده گردان	۲۲	۱۳۶۵/۱۲/۵	نشلجه

۸۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

پیشینهٔ استان

شکل ۲۱ـ۲ـ شهید میر محمود بنی‌هاشم (نفر دوم)

شکل ۲۲ـ۲ـ شهید پناه‌علی محمدزاده

مفاخر و شخصیت‌های مذهبی،علمی و فرهنگی استان اردبیل

اردبیل همواره مهد پرورش استعدادهای درخشان و زمینه ساز بروز و ظهور صدها عالم، عارف، شاعر و اندیشمند بوده است به طوری که امروزه نام بسیاری از این مشاهیر و بزرگان مذهبی، علمی و فرهنگی بر تارک اردبیل و ایران می‌درخشد.

برای مطالعه

معرفی تعدادی از مفاخر و شخصیت‌های مذهبی، علمی و فرهنگی استان :

۱ـ حضرت آیت‌الله‌العظمی مولانا شیخ احمد مقدس و محقق اردبیلی ـ احمدبن محمد در اردبیل تولد یافت. وی از علما و متکلمین بزرگ شیعه و معروف به مقدس یا مقدس اردبیلی و محقق اردبیلی صاحب تألیفات بسیاری است، از جمله : آیات الاحکام یا زبدة‌البیان، اثبات‌الواجب (به فارسی) استیناس‌المعنویه (به عربی) در کلام، الخراجیه در خراج و مالیات و حدیقة‌الشیعه. وی در سال ۹۹۳ هـ. ق در نجف فوت کرد و در کنار آرامگاه حضرت علی (ع) دفن شد.

۲ـ حضرت آیت‌الله آقا میرزا علی‌اکبر مجتهد اردبیلی ـ عالمی با فضیلت بود که در شهر اردبیل زندگی می‌کرد. وی در زمان مشروطیت و اوایل پهلوی در اردبیل به فعالیت‌های اجتماعی و مذهبی مشغول بود و در سال ۱۳۰۶ هجری شمسی چشم از جهان فرو بست.

۳ـ حضرت آیت‌الله حاج میرزا علی مشکینی ـ این روحانی عالی‌قدر برای حوزه علمیه و مردم مؤمن اسوه

۸۹

معارف اسلامی و تاریخ

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

اخلاق و عملی برای شاگردان خود بود. فعالیت‌های سیاسی زندگی آیت‌الله متکینی سرشار از مبارزات و تلاش‌های سیاسی برای تحقق حکومت اسلامی است. وی از اعضای جامعه مدرسین حوزه علمیه بود و همچنین سه دوره ریاست مجلس خبرگان را بر عهده داشت.

۴ــ حضرت آیت‌الله حاج میرزا یوک خلیل زاده مروج ــ وی در شهریور ۱۳۰۹ در یک خانواده متدهی به دنیا آمد و در دوران زندگی خویش به تدریس و ترویج دین و اقامه نماز در اردبیل پرداخت. بعد از انقلاب از سوی امام خمینی (ره) به‌عنوان امام جمعه و نماینده ولی فقیه در اردبیل تعیین گردید و تا آخر عمر این مسئولیت را بر عهده داشت. سرانجام در ۲۷ فروردین ۱۳۸۰ درگذشت.

۵ــ حضرت آیت‌الله‌العظمی حاج سید یونس موسوی نجفی اردبیلی در سال ۱۲۵۵ هـ. ش در خاندان علم و فضیلت و سیادت و روحانیت دیده به جهان گشود. وی در سال ۱۲۷۳ هـ. ش به حوزه علمی نجف اشرف عزیمت نمود و از محضر علمای بزرگ استفاده برد و در سال ۱۳۰۵ هـ. ش به اردبیل بازگشت و در مسند مرجعیت و تدریس و ارشاد نشست و به رتق و فتق امور دینی متطقه پرداخت. در سال ۱۳۱۴ هـ. ش به قصد اقامت و مجاورت عازم مشهد مقدس گردید. در واقعهٔ تلگین کشف حجاب رضاخانی رهبری نهضت مقاومت را به همراه دیگر علما برعهده گرفت. پس از فاجعه کشتار در مسجد گوهرشاد در سال ۱۳۱۴ هـ. ش آیت‌الله دستگیر و زندانی و پس از محاکمه به اردبیل تبعید شد. این مرجع عالی‌قدر و فقیه و عالم ربانی در سال ۱۳۳۷ هـ. ش در مشهد به دیار باقی شتافت و در حرم مطهر رضوی به خاک سپرده شد.

۶ــ حضرت آیت‌الله حاج میرصالح مجتهد انواری ــ حاج میرصالح از قریه کلخوران برخاسته و در نجف اشرف دروس خود را به پایان برد. بعد از بازگشت در حوزه اردبیل مشغول به تدریس شد. وی در سال ۱۳۱۹ هـ. ق بدرود زندگی گفت و در کنار مسجدی که به نام او معروف است دفن گردیده است.

۷ــ شیخ صفی‌الدین اردبیلی ــ عارف و زاهد بزرگ و نیای دودمان صفویه در سال ۶۵۰هـ.ق متولد شد. او پایه‌گذار خانقاه صفوی در اردبیل است که با گذشت زمان پیروان بسیاری به‌دست آورد. پدر و اجداد او در روستای کلخوران زندگی و به زراعت مشغول بودند. وی در سال ۷۳۵ هـ. ق وفات یافت.

۸ــ شاه اسماعیل ــ مؤسس سلسله صفوی و بانی تشکیل دولت ملی و رسمیت یافتن شیعه در ایران است. شاه اسماعیل در سال ۹۰۷ هـ. ق به قدرت رسید. او از نوادگان شیخ صفی‌الدین اردبیلی بود که در سال ۹۳۰ هـ. ق درگذشت و در بقعه شیخ صفی دفن شد.

۹ــ بابا صفری ــ به سال ۱۲۹۹ هـ. ش در اردبیل متولد گردید و تحصیلات ابتدایی را در همان شهر و تحصیلات دانشگاهی را در تهران گذراند. از آثار او می‌توان به «اردبیل در گذرگاه تاریخ» اشاره کرد که در سه جلد به چاپ رسیده است.

۱۰ــ رحیم مؤذن زاده اردبیلی ــ در مهرماه ۱۳۰۴ در اردبیل متولد گردید. اذان‌گویی و نوحه‌خوانی را از پدرش

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۰

پیشینهٔ استان

عبدالکریم به ارث برد و تا پایان عمر ادامه داد. صدای رحیم به‌قدری خوب بود که در مجالس همه نگاه‌ها متوجه او بود. اذان وی بیش از ۵۰ سال است که از صدا و سیما پخش می‌شود. وی در ۶ خرداد ۱۳۸۴ به دیار باقی شتافت.

۱۱ـ عباسقلی یحیوی ـ از بزرگ‌ترین شاعران حماسه‌سرای عاشورایی است. این شاعر اهل بیت و منتسب به حضرت ابا‌عبدالله‌الحسین علیه‌السلام است که ۶۵ سال از ۷۸ سال عمر خود را صرف مرثیه‌خوانی کرده است.

۱۲ـ رسول ملاقلی‌پور ـ فیلم‌ساز و خالق آثار ارزشمند در حوزه دفاع مقدس می‌باشد. او سیمرغ بلورین بهترین فیلم را از جشنواره فیلم فجر دریافت کرد و فیلم‌های زیادی را کارگردانی کرده مانند میم مثل مادر، نسل سوخته. وی در ۱۶ اسفند ۱۳۸۵ بر اثر سکته قلبی جان باخت.

۱۳ـ حاج حسنعلی علیپور دیجویجین ـ خیر و بانی مدرسه‌ساز است که ۷۳ مدرسه در قالب ۲۶۴ کلاس درس به‌نام و یاد ۷۲ شهید کربلا ساخت و تمام هستی خود را در راه مدرسه‌سازی اهدا نمود. وی پس از ۳۰ سال اقامت در آلمان و تجارت فرش به میهن بازگشت و به مدرسه‌سازی مشغول شد.

۱۴ـ تیمسار ظهیرنژاد ـ قاسمعلی ظهیرنژاد در سال ۱۳۰۳ هـ.ش در اردبیل متولد شد. او در سال ۱۳۳۰ برای تحصیل وارد دانشکده افسری شد. پس از انقلاب به ارتش بازگشت و در سال ۱۳۶۰ به سمت رئیس ستاد مشترک ارتش منصوب شد. تیمسار ظهیرنژاد در سال ۱۳۶۶ به درجه سرلشگری نایل آمد و در جنگ عراق علیه ایران از کشور دفاع کرد و سرانجام در تهران سال ۱۳۷۸ به علت سکته مغزی وفات کرد.

۱۵ـ رضا سید حسینی مترجم، نویسنده و پژوهشگر در ۲۲ مهر سال ۱۳۰۵ هـ.ش در روستای مشتقین از توابع شهر نیر به‌دنیا آمد. از این مترجم نامی ۳۴ جلد کتاب منتشر شده است. سید حسینی در سال ۱۳۸۱ عنوان چهره ماندگار را به خود اختصاص داد و در سال ۲۰۰۰ میلادی جایزه جهانی مترجمی را در حوزه ادبیات از آن خود کرد. وی سرانجام در سال ۱۳۸۸ هـ.ش دار فانی را وداع گفت.

فعالیت ۹ـ۴

۱ـ مهم‌ترین یگان‌های رزمی استان اردبیل در طول جنگ تحمیلی را معرفی کنید.
۲ـ نقش مساجد را در اعزام نیرو و ارسال کمک‌های مردمی توضیح دهید.
۳ـ خاطره‌ای از رزمندگان اسلام در هشت سال دفاع مقدس تهیه و در کلاس برای همکلاسی‌های خود بخوانید.
۴ـ وصیت‌نامهٔ یکی از شهدا را تهیه و محتوای مطالب آن را برای کلاس تشریح کنید.
۵ـ جوانان استان اردبیل در کدام گردان‌های لشکر ۳۱ عاشورا حضور فعال داشتند؟

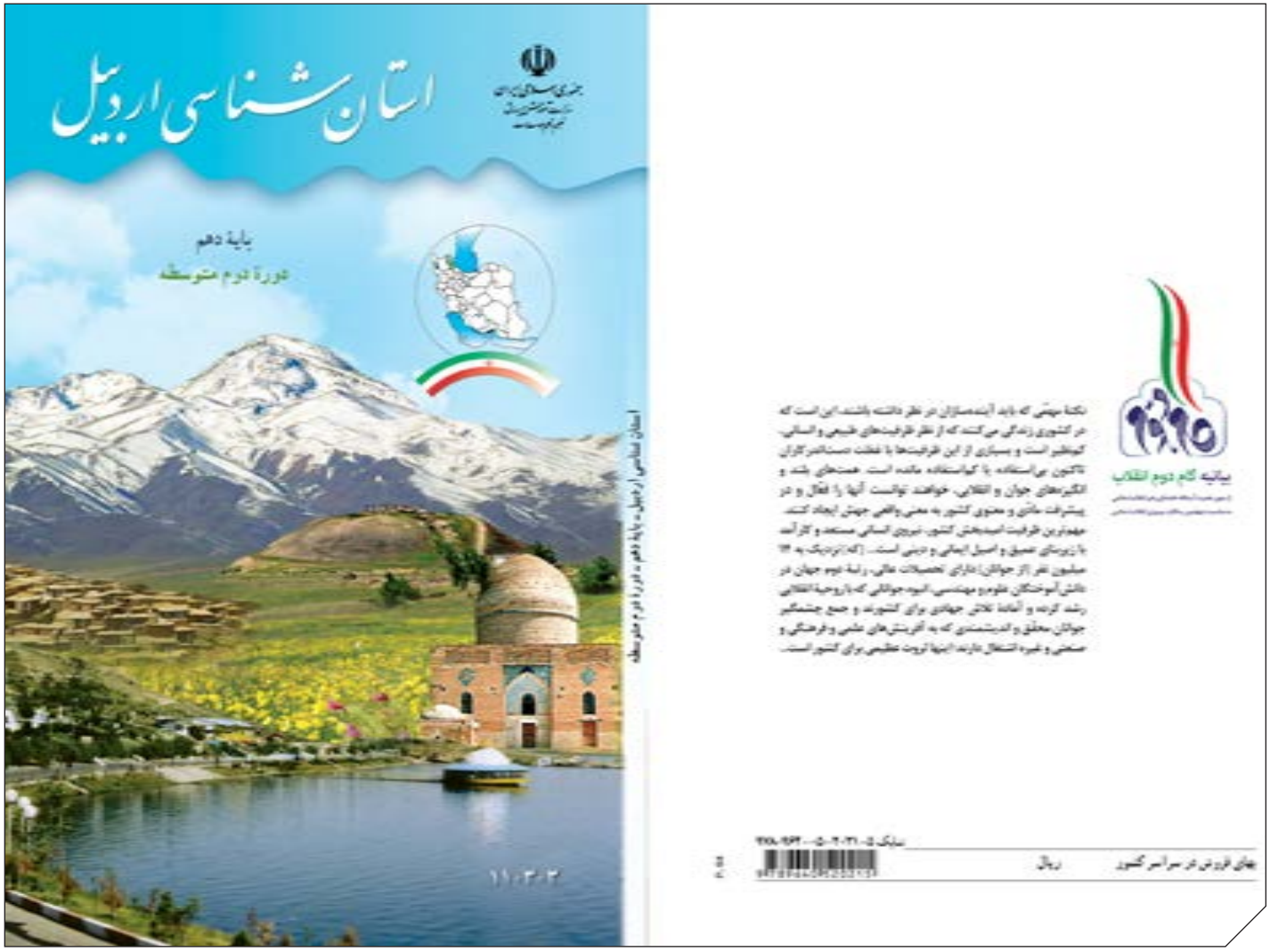
۹۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۱

معارف اسلامی و انقلاب

عنوان: استان‌شناسی اردبیل | کد: ۱۱۰۳۰۳ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

استان ایلام از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

در ابتدا لازم است که از شما مردم عزیز و مبارز و ایثارگر و مؤمن و صادق استان ایلام و شهر ایلام، به‌خاطر فداکاریهایتان در دوران جنگ تحمیلی و حتی قبل از آن، به‌خاطر صبر و استقامت انقلابیتان، به‌خاطر آگاهیتان از مسایل کشور و خلوص و وفاداریتان نسبت به انقلاب و نظام جمهوری اسلامی، صمیمانه تشکر کنم.

فرصتی بود که من در این ایام هم به دیدار شما مردم عزیز توفیق پیدا کنم. ما در همهٔ دوران جنگ، همیشه خاطرات خوبی از شما مردم داشتیم. هم شما و هم همهٔ ملت ایران، باید خدا را شاکر باشید که مجاهدتهایتان را مؤثر قرارداد و شما و ملت ایران را عزیز کرد و اسلام و انقلاب اسلامی را در دنیا سربلند نمود و این نبود، مگر به خاطر فداکاریها و مجاهدتهای شما.

امروز به برکت فداکاری ملت ایران، ملت‌های دیگر بیدار شده‌اند و ملت‌های مسلمان به خود آمده‌اند. آن نهضت مقدس و روحیهٔ انقلابی‌ای که امام (رضوان‌الله تعالی علیه) در این کشور به‌وجود آوردند و شما مردم لبیک گفتید و پای آن ایستادید، امروز در سرتاسر دنیای اسلام، دل‌های مسلمین عالم را گرم کرده و به خود جذب نموده است. بحمدالله انقلاب نسبت به اولین هدف‌های خود که عبارت از تثبیت نظام جمهوری اسلامی و حرکت جدی به سمت اسلام و حاکمیت کامل قرآن و بیدار کردن مسلمین عالم و ذلیل کردن قدرت‌های استکباری باشد، موفق شد. این، قدم‌های اول بود و با مجاهدت شما، این قدم‌ها به هدف رسید.

شما مردم عزیز، همان‌طور که توانستید با توکل به خدا، سختی‌های جنگ و آن بمباران‌ها و آن فشارهای دشمن را از سر بگذرانید و پیروز بشوید، این مرحله را هم ان‌شاءالله با صبر و استقامت انقلابی خواهید گذراند و پیروز خواهید شد. بدانید که هیچ‌کدام از این قدرت‌های منکر و جابر عالم، قادر نیستند ملت ایران را از این راه به عقب بنشانند. ملت ایران، یک ملت قوی و آبدیده شده است. با تمسک به اسلام و به ذیل عنایت اهل بیت (علیهم السلام) و با وحدت کلمه، ان‌شاءالله الطاف و تأییدات الهی و دعای حضرت بقیةالله (ارواحنافداه) و روح مطهر امام (ره) شامل حال شما ملت عزیز خواهد بود.

ما می‌خواستیم با شما برادران و خواهران و عزیزان ایلامی که این همه مجاهدت کرده‌اید، دیداری داشته باشیم. بحمدالله امروز این توفیق به دست آمد. امیدواریم هم شما و هم تمام آحاد ملت ایران و هم مسئولان و همهٔ ما، ان‌شاءالله با توکل به خدا بتوانیم به وظایف اسلامیمان و به آنچه که خدا از ما خواسته است، عمل کنیم. اگر این بشود، بدانید که هیچ قدرتی بر شما پیروز نخواهد شد و شما تمام مشکلات سر راه را برطرف خواهید کرد و ان‌شاءالله خدای متعال، رفاه مادی و کمال معنوی را به ملت زیدهٔ برگزیده‌ای مثل مردم ایران اسلامی، عنایت خواهد فرمود.

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس ۱۱ جایگاه ایلام در دفاع از سرزمین ایران اسلامی

مردم این سرزمین در طول تاریخ از گذشته تا امروز با شجاعت و از خود گذشتگی از تمامیت ارضی ایران در برابر هجوم ملل بیگانه دفاع کرده و در حفاظت از این مرز و بوم همگام با ملت ایران نقشی مهم و اساسی داشته‌اند.

از عصر صفویه تا قاجاریه اختلافات مرزی ایران و عثمانی همیشه باعث درگیری و کشمکش بین دو طرف بوده است. مردم ایلام در زمان والیان پشتکوه در نواحی مرزی با قدرت در برابر تهاجم و تجاوز عثمانی ایستادگی کرده‌اند و خدمات شایانی در دفاع از مرزهای غربی انجام داده‌اند. پس از جنگ جهانی اول (۱۹۱۸ـ۱۹۱۴ م) و تجزیه شدن امپراتوری عثمانی، کشور عراق (۱۲۹۹ ش/۱۹۲۰م.) در همسایگی غربی ایران به وجود آمد. با روی کارآمدن حزب بعث عراق در سال ۱۳۴۷ش. اختلافات ایران و عراق بیشتر شد و منافشاتی به‌وجود آمد و حفاظت از مرزها در این منطقه اهمیتی دو چندان یافت.

فعالیت

با کمک دبیر خود برخی از عوامل مؤثر در اختلافات و منازعات مرزی با عراق را بیان نمائید.

پیشنهاد

استان ایلام، در میان استان‌های هم مرز با کشور عراق طولانی‌ترین مرز را به خود اختصاص داده است. از سال ۱۳۴۷ ش تا ۱۳۵۳ ش حکومت بعث عراق بارها نواحی مرزی استان را مورد تعرض و تجاوز قرار داده است که بیشتر از صد مورد زد و خورد در مناطقی نظیر: مهران، میمک، موسیان و فکه به‌وقوع پیوسته است. تا اینکه در سال ۱۳۵۳ش/ ۱۹۷۵ م. با انعقاد قرارداد الجزایر بین دو کشور صلح و آرامش برقرار گردید. پس از پیروزی انقلاب اسلامی رژیم بعثی عراق در سال ۱۳۵۹ ش ایران را مورد هجوم قرار داد که بخشی از خاک استان به اشغال بعثی‌ها درآمد.

۹۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۶

پیشینهٔ تاریخی استان

پس از پیروزی انقلاب (۱۳۵۷ ش) تعرضات و تجاوزات عراق به مرزهای ایران اسلامی به‌خصوص در نواحی استان ایلام دوباره شروع شد.

رژیم بعث با حمایت استکبار جهانی و با هدف دستیابی به نفتی زائد رامی منطقه و جلوگیری از انتشار و صدور ایدئولوژی اسلام شیعی و ارزش‌های انقلابی، پس از لغو قرار داد الجزایر در ۳۱شهریور ۱۳۵۹دست به تهاجم نظامی همه جانبه‌ای زد و به خاک ایران اسلامی حمله ور گردید.

بیشتر بدانیم

عملیات کربلای ۱: این عملیات در ساعت ۲۲:۳۰ دقیقه در تاریخ ۱۳۶۵/۲/۹ در مهران با اهداف باز پس‌گیری شهر مهران و آزادسازی ارتفاعات مهم و استراتژیک فلاویزان در ۵ مرحله و طی ۸ روز انجام شد. در این عملیات رزمندگان اسلام توانستند مهران را آزاد کنند و ارتفاعات فلاویزان را پس بگیرند و تلفات و خسارات خیلی سنگینی به ارتش عراق وارد کنند.

در مقابل تهاجم دشمن یعنی مردم ایلام با تبعیت از فرمایشات امام خمینی (ره) دست به بسیج همگانی زدند و با کمک علما، بسیج مردمی، سپاه پاسداران، ارتش، جهاد سازندگی و ... به مقابله با تهاجم و پیشروی دشمن پرداختند و با رشادت، ایمان و پایمردی مقاومت و ایستادگی نمودند. نیروهای مردمی در اکثر جبهه‌ها و محورها با انجام عملیات‌های ابتایی و انجام جنگ‌های چریکی و نامنظم و نفوذ در عقبهٔ نیروهای دشمن، روند پیشرفت و اشغالگری دشمن یعنی را متوقف کردند و نگذاشتند استکبار جهانی و رژیم یعنی به اهداف شوم خود برسند.

فعالیت

به‌نظر شما چرا عشایر استان ایلام در هشت سال دفاع مقدس نقش به‌سزایی در شکست دشمن در نواحی مرزی داشتند؟

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۷

پیام پیمان

کارنامهٔ درخشان مردم استان در دفاع همه‌جانبه از تمامیت ارضی کشور و مقابله با دشمن اتفاقگر در هشت سال دفاع مقدس با تقدیم حدود ۳۰۰۰ شهید، ۳۳۱ آزادهٔ سرافراز و بیش از ۱۰/۰۰۰ جانباز ایثارگر و اعزام بیش از ۶۰/۰۰۰ نفر نیرو در قالب تمامی نیروهای نظامی به جبهه و انجام بیش از ۵۰ عملیات در سطوح مختلف در نواحی مرزی و همچنین تحمل بیش از چند صد حمله و تجاوز هوایی دشمن و زندگی در دره‌های کوهستانی در چادر با کمترین امکانات در طول هشت سال دفاع مقدس، مزین گردیده است. این خود سندی افتخارآمیز و گویا از حضور توأم با شعور مردم استان در دفاع از میهن عزیز ایران در ایام دفاع مقدس است.

برای مطالعه

جدول ۱ـ۲ـ مشخصات برخی عملیات‌های رزمندگان اسلام در مرزهای استان

ردیف	نام عملیات	تاریخ عملیات	منطقه عملیاتی	رمز عملیات	سازمان عمل‌کننده	فرماندهی عملیات
۱	ضربت ذوالفقار	۱۳۵۹/۱۰/۱۹	ارتفاعات میمک	یا الله	سپاه ـ ارتش نیروهای مردمی استان	ارتش
۲	فتح‌المبین	۱۳۶۱/۱/۲	جنوب استان ایلام ـ شمال خوزستان	یا زهرا(س)	مشترک	مشترک
۳	محرم	۱۳۶۱/۸/۱۰	دهلران ارتفاعات حمرین	یازینب(س)	مشترک	مشترک
۴	والفجر مقدماتی	۱۳۶۱/۱۱/۱۸	جزایر ـ فکه	یا الله	ارتش ـ سپاه	سپاه
۵	والفجر ۱	۱۳۶۲/۱/۲۰	ارتفاعات حمرین ـ حیل‌قوقی	یا الله	مشترک	ارتش
۶	والفجر ۳	۱۳۶۲/۵/۷	نیری مهران	یا الله	مشترک	مشترک
۷	عاشورا	۱۳۶۳/۷/۲۵	میمک ـ فصل ـ گرگش	یا اباعبدالله الحسین(ع)	مشترک	سپاه
۸	کربلای ۱	۱۳۶۵/۴/۹	مهران	یا ابوالفضل العباس(ع)	سپاه	سپاه

۹۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۸

پیشینهٔ تاریخی استان

برای مطالعه

جدول ۲ـ۴ـ مشخصات برخی از سرداران شهید استان در هشت سال دفاع مقدس

ردیف	نام و نام‌خانوادگی	مسئولیت در زمان شهادت	تاریخ شهادت	محل شهادت
۱	روح‌الله شبه‌ای	فرمانده واحد عملیات سپاه ایلام	۱۳۵۹/۶/۲۰	مهران
۲	عبدالله فتاحی	فرمانده گردان پیاده	۱۳۶۲/۱/۱۹	جنگوله
۳	عباس آقایی	فرمانده سپاه ایوان	۱۳۶۲/۱۱/۱۲	جاده اسلام‌آباد ـ ایلام
۴	بختیار احمدی	فرمانده گردان طرح لبنک	۱۳۶۲/۱۱/۳۰	جنگوله
۵	علی حاتزادی	فرمانده گردان بهداری لشکر ۱۱	۱۳۶۳/۵/۸	مهران
۶	عبدالمجید امیدی	فرمانده واحد پیچ تیپ ۱۱۴	۱۳۶۳/۷/۳۰	میمک
۷	عیسی آستوری	فرمانده گردان آموزشی	۱۳۶۳/۷/۳۰	میمک
۸	حمزه جناری	فرمانده محور تیپ ۱۱۴	۱۳۶۴/۴/۱۹	جنگوله
۹	یادگار امیدی	فرمانده اطلاعات و عملیات لشکر ۱۱	۱۳۶۴/۹/۱۰	کانی‌سخت
۱۰	هادی شهبازی	فرمانده گردان تخریب لشکر ۱۱	۱۳۶۵/۶/۱۷	مهران
۱۱	محمدرحیم علی‌اولاد	فرمانده گردان آموزشی	۱۳۶۵/۷/۷	یادگان شهید فرجی‌زاده
۱۲	مجید کشکولی	فرمانده گردان پیاده ۵۰۲	۱۳۶۵/۷/۲۱	جنگوله
۱۳	جاسم امامی	فرمانده آمادگی و پشتیبانی لشکر ۱۱	۱۳۶۵/۱۱/۱۱	نسلمجه
۱۴	محبت‌الله سلیمانی	فرمانده گردان پدافند	۱۳۶۶/۱۲/۲۳	گردستان
۱۵	حمیدرضا دستگیر	فرمانده گردان تخریب لشکر ۱۱	۱۳۶۷/۴/۱۵	مهران
۱۶	علی بسطامی	فرمانده اطلاعات و عملیات لشکر ۱۱	۱۳۶۷/۳/۷	مهران
۱۷	علی غیوری‌زاده	فرمانده گردان ۵۰۳	۱۳۶۷/۳/۲۹	مهران
۱۸	غلام ملاحی	فرمانده طرح و عملیات لشکر ۱۱	۱۳۶۷/۵/۱	میمک

۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۰

پیشینهٔ تاریخی استان

شکل ۴ـ۲

فعالیت

به تصاویر بالا نگاه کنید و استنباط خود را در کلاس مطرح نمایید.

۱۰۱

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۱۰۱

پیش‌نیاز

مشاهیر استان ایلام

تاریخ هر سرزمینی، شرح مجاهدات انسان‌های متفکر، هنرمند، پرتلاش و بلند همتی است که نقش اساسی در استحکام وحدت ملی، حفظ ارزش‌های اسلامی، عشق به میهن و حفظ مفاخر و میراث فرهنگی داشته‌اند.

برخی از مشاهیر مذهبی

آیت‌ا... حاج شیخ عبدالرحمن حیدری ایلامی: در سال ۱۳۰۲ ه.ش در شهر ایلام دیده به جهان گشود. پس از پایان تحصیلات مدتی در کسوت معلمی به تدریس مشغول شد. سپس برای ادامهٔ تحصیلات به عتبات عالیات مهاجرت کرد و در محضر حضرت امام خمینی (ره) در نجف اشرف به تحصیل پرداخت و به مقام علمی بالایی رسید. در سال ۱۳۵۴ ش. به ایلام بازگشت و نهضت روحانیون را در جهت مبارزات علیه رژیم پهلوی و پیروزی انقلاب اسلامی هدایت کرد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۸ ش. وارد مجلس خبرگان شد. با شروع جنگ تحمیلی، ستادهای جذب و هدایت کمک‌های مردمی را تشکیل داد و با بسیج عشایر به دفاع از مرزها پرداخت و در میدان نبرد حضوری مؤثر داشت. ایشان در سال ۱۳۶۵ ش. به دیار باقی شتافت.

شکل ۴ـ۲

حجت‌الاسلام شیخ محمد تعمیرکاری: در سال ۱۳۱۴ در شهر ایلام متولد شد. پس از تحصیلات اولیه، جهت ادامهٔ تحصیل به شهر قم رفت و مدتی نزد مرحوم امام خمینی(ره) و آیت‌ا... گلپایگانی به تحصیل پرداخت و در جریان مبارزات روحانیون انقلابی علیه رژیم پهلوی حضوری فعال داشت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به ایلام بازگشت و در کنار آیت‌ا... حیدری و سایر روحانیون مبارز و مردم ایلام به حفاظت و حراست از دستاوردهای انقلاب پرداخت. ایشان در سال ۱۳۷۸ ش. به رحمت ایزدی پیوست.

شکل ۵ـ۲

۱۰۲

عنوان درس:

شماره صفحه:

پیشینهٔ تاریخی استان

علامه سیدجعفر الاعرجی پشتکوهی: علامه سیدجعفر الاعرجی پشتکوهی متولد سال ۱۲۷۴ قمری از سادات اعرجی است. در دورهٔ وی حکومت والیان ایوقداره در محدودهٔ ایلام و لرستان زندگی می‌کرد و حیات پرارزش خود را به کسب علم و تحقیق و تفحص در علوم اسلامی و علوم انساب سپری می‌کرد. او از دانشمندان و نسب‌شناسان بزرگ عصر قاجاریه است، که بیش از ۶۰ کتاب دربارهٔ اسلام و نسب‌شناسی تألیف کرده است. علامه سیدجعفر در سال ۱۳۳۲ قمری درگذشت.

برخی از مشاهیر ادبی

شاکه و خان منصور: از شعرای معروف استان بوده‌اند که در دورهٔ زندیه در محل کنونی شهرستان ایوان زندگی می‌کرده‌اند. آنان بیشتر، اشعار اشتراکی می‌سروده‌اند؛ به‌گونه‌ای که هر یک مصراعی را گفته و دیگری تکمیل می‌کرده است. یا این که یکی معمایی را طرح می‌کرده و دیگری پاسخی منظوم بدان می‌داده است.

خانهٔ داجیوند: «خانه» از شعرای معروف استان، از ایل داجیوند در منطقهٔ هلیلان از توابع شهرستان جردایل بود.

غلامرضا خان ارکوازی: در اواخر قرن دوازدهم هجری در جوار منطقهٔ «بان‌ویزه» به دنیا آمده، از شاعران و عارفان معروف استان بوده و اطلاعات گسترده‌ای در زمینه‌های مذهبی و تاریخی داشته است و حوزهٔ معلومات عمومی او وسیع بوده است. علاوه بر مناجات‌نامهٔ معروف او، چند شعر دیگر از او به جا مانده که معروف‌ترین آنها شعر «بازیل» است.

میرنوروز: او از آغازگران جدی شعر فارسی و محلی به گویش لری در استان بوده، و از اعقاب میرشاهوردی‌خان حاکم اتابکان لرستان بوده است. میرنوروز شاعری سیاح بوده و پیوسته به گشت‌وگذار می‌پرداخته است.

ولی‌محمد امیدی: در سال ۱۳۰۱ ش در کارزان از توابع شهرستان سیروان به دنیا آمد. او از شاعران معروف استان بود. شاعری طبیعت‌گرا با تکیه بر ارزش‌ها و فرهنگ بومی و محلی. شهرت او بیشتر به‌خاطر اشعاری حماسی است که در دوران دفاع مقدس به زبان کردی سروده است.

دکتر داریوش رضایی‌نژاد: از شهدای هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران، در سال ۱۳۵۶ش در شهرستان آبدانان به دنیا آمد، در سال ۱۳۷۳ ش تحصیلات دیپلم را در رشته ریاضی به پایان رساند و در همین سال در دانشگاه صنعتی مالک‌اشتر اصفهان در رشته مهندسی برق گرایش قدرت مشغول تحصیل شد که با کسب رتبه اول دوره کارشناسی خود را تمام کرد. در سال ۱۳۷۸ ش دوره کارشناسی ارشد در رشته مهندسی برق گرایش قدرت در دانشگاه ارومیه شروع نمود و در سال ۱۳۹۰ ش در دوره دکتری مهندسی برق گرایش قدرت در دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی پذیرفته شد.

شهید رضایی‌نژاد در تاریخ ۱۳۹۱/۵/۱ در سن ۳۵ سالگی توسط سرویس جاسوسی اسرائیل (موساد) در مقابل منزلش با ضرب گلوله به شهادت رسید.

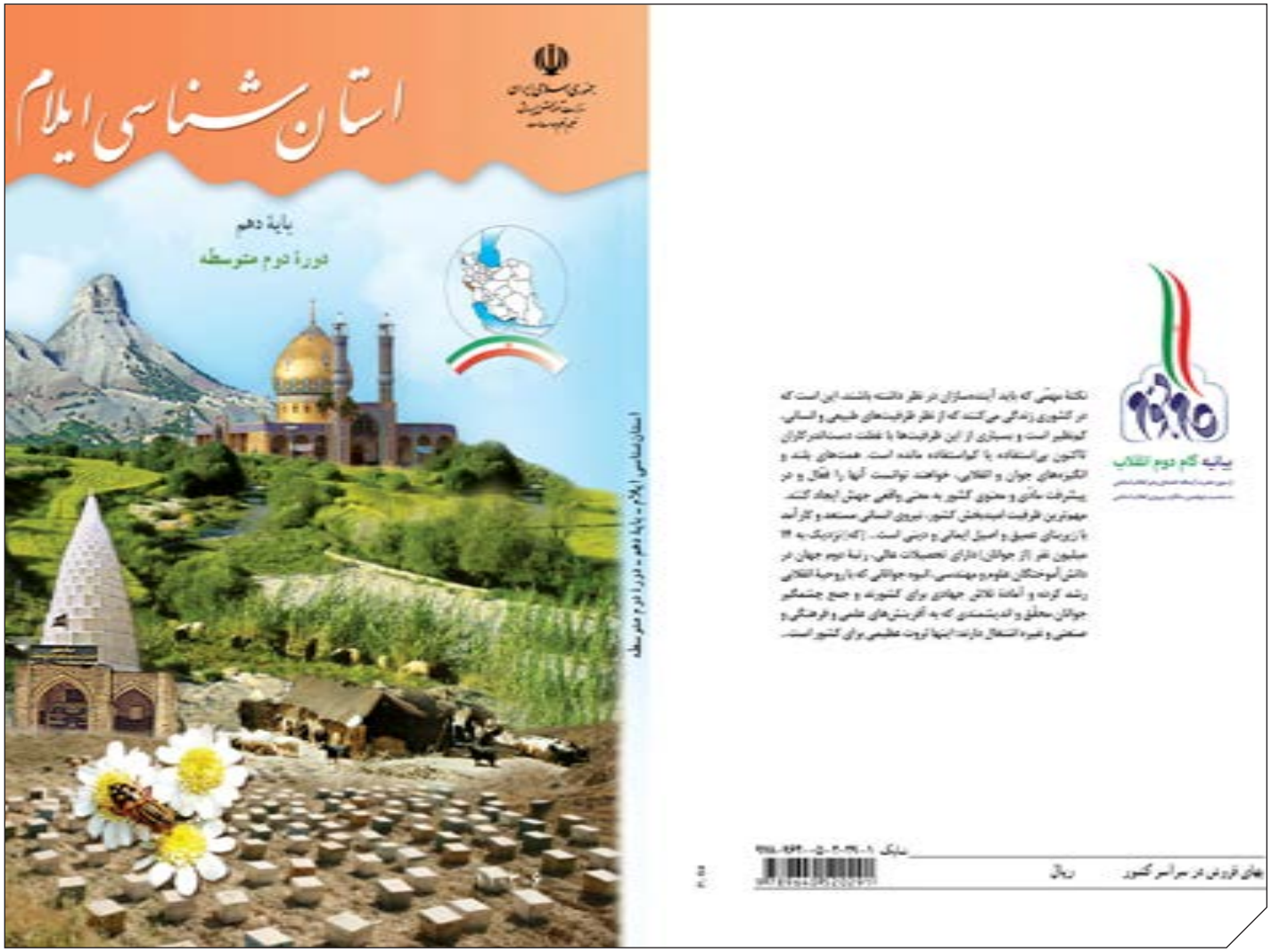
۱۰۳

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۳

عنوان: استان‌شناسی ایلام | کد: ۱۱۰۳۰۶ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

استان بوشهر از دیدگاه مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)

به شما مردم عزیز و شجاع و دلاور بوشهر ــ شهر بوشهر و استان بوشهر ــ سلام و عرض ارادت خودم را تقدیم می‌کنم. آنچه در گذشته و سابقهٔ تاریخی ملت ایران و شما مردم عزیز درج و ثبت شده است، حاکی از تدین و شجاعت و اخلاص و نجابت شما مردم بزرگوار است. قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، اقشار مردم مسلمان ما در این شهر و در این استان، در صفوف مبارزات خود، کارهای شایسته و برجسته‌ای کردند. در مبارزهٔ با رژیم ستمشاهی، جوانان شما، مردان شما، زنان شما، تلاش‌های قابل تقدیری انجام دادند. بعضی از روحانیون بزرگوار شما ــ مثل شهید عاشوری ــ در این راه شربت شهادت نوشیدند. قبل از دوران مبارزات اخیر ملت ایران با رژیم ستمشاهی هم، مقاومت شما مردم در مقابل تهاجم دشمنان خارجی ــ انگلیسی‌ها ــ ورد زبان کسانی بوده است که با این قضایا آشنایی دارند. هم ماجراهای تهاجم انگلیسی‌ها به این منطقه و اشغال بوشهر ــ که شجاعت‌های رئیس علی دلواری برای ملت ایران یک یادگار ارزندهٔ تاریخی است ــ و هم پشتیبانی‌های شما از مبارزات مرحوم آیت‌الله سید عبدالحسین لاری، جزء قضایای نادر زمان گذشته است.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی هم، آنچه ما از بوشهر و همهٔ شهرهای این استان به یاد داریم، حاکی از شجاعت و مقاومت و حضور در صحنه‌های خطر و شرکت بسیجی در صفوف رزمندگان ــ چه در دریا و چه در خشکی ــ است. این از برکت تدین و دلبستگی شما به اسلام و قرآن و تعالیم مقدس اسلام است.

خوشحالم که این فرصت را خدای متعال به بنده داد که بار دیگر در جمع شما حضور پیدا کنم و شما را از نزدیک ببینم و شهر شما و سرزمین شما و یادگارها و نشانه‌های افتخارات شما را زیارت کنم و از خدای متعال بخواهم که شما مردم مؤمن و شجاع ــ به‌خصوص شما نوجوانان نورانی و پاک این استان ــ را همواره در راه مقدس اهداف نورانی اسلام ثابت‌قدم بدارد.

در همین مدت کوتاه بعد از انقلاب تا امروز با اینکه هشت سال از آن را ما جنگ داشتیم، این همه مشکلات داشتیم، محاصرهٔ اقتصادی داشتیم، کاری که در این چند سال در این استان شده است، در همهٔ طول پنجاه و چند سال حکومت رژیم پهلوی انجام نشده بود؛ در حالی که آنچه امروز هم انجام گرفته است، نسبت به آنچه باید انجام بگیرد، بسیار کم است.

عنوان درس:

شماره صفحه:

در این استان، همیشه نیروهای انسانی بسیار خوب، جوانان با استعداد، فضای آمیخته با ادب و فرهنگ و هنر، علما و نویسندگان و دانشمندان باارزش بوده است و امروز هم هست و از همهٔ این استعداد عظیم خداداد می‌شود استفاده کرد و باید استفاده کرد.

شما جوانان عزیز، به‌خصوص در این مناطق مرزی و در همسایگی آب‌های خلیج فارس، باید بدانید که امروز مسئولیت سنگینی بر دوش شماست و آن، مسئولیت خودسازی است؛ خودسازی از لحاظ علمی و فکری، خودسازی از لحاظ نیروی جسمانی، خودسازی از لحاظ صلاح اخلاقی، خودسازی از لحاظ معرفت دینی و عمل دینی، خودسازی از لحاظ کسب تجربه برای ساختن این کشور. این کشور متعلق به شما جوانان است و شما جوانان باید این بار امانت سنگین را از نسل پیش از خود تحویل بگیرید و آن را به نسل بعد برسانید؛ و این، صلاحیت‌های علمی و اخلاقی و جسمانی و تربیتی می‌خواهد؛ و وظیفهٔ همه ــ به‌خصوص جوانان ــ است که این صلاحیت‌ها را کسب کنند.

۱۳۷۰/۱۰/۱۱

عنوان درس:

شماره صفحه:

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

در تاریخ ۳۱ شهریورماه ۱۳۵۹ رژیم بعثی عراق به‌طور هماهنگ فرودگاه‌های مهم کشور را مورد تجاوز هوایی قرار داد که فرودگاه بوشهر نیز مقارن ساعت ۱۲ مورد حمله قرار گرفت و خساراتی به باند فرودگاه و منازل مسکونی مردم وارد آمد. مردم استان بوشهر از کوچک و بزرگ با تشکیل هسته‌های خودجوش و ایجاد سنگر در سواحل خلیج فارس آمادگی خود را برای دفاع از کشور به‌نمایش گذاشتند.

شکل ۱۰ـ۱۰ـ سرلشکر خلبان شهید سید علی‌رضا یاسینی

با تجاوز نیروهای زمینی رژیم بعث عراق به مرزهای ایران، مردم استان بوشهر هم همانند دیگر مردم شهرهای ایران با پیروی از فرامین رهبر کبیر انقلاب عازم جبهه‌های جنگ تحمیلی شده و شهدای گرانقدری تقدیم دین و میهن کردند. در این راستا در ازای هشت سال دفاع مقدس استان بوشهر حدود ۹۰۰۰۰ بار اعزام نیرو به جبهه‌های جنگ داشت و ۲۰۹۸ شهید، ۵۷۳۷ جانباز و ۴۴۲ آزاده تقدیم ایران و اسلام کرد.

همچنین بندر بوشهر و جزیرهٔ خارک از مناطق راهبردی بودند که به‌دلیل حملات مداوم هواپیماهای عراقی تا پایان جنگ عرصهٔ تاخت و تاز نیروی هوایی عراق بودند و بر اساس اسناد موجود هواپیماهای عراق قریب ۲۸۳۲ بار هجوم هوایی به جزیرهٔ خارک داشتند، اما با همت غیور مردان مهندسین نفت حتی برای یک هفتهٔ مداوم هم در جریان بارگیری و صدور نفت به کشورهای خارجی خللی ایجاد نشد و آن جانبازان، برگ زرینی در تاریخ جمهوری اسلامی ایران از خود به یادگار گذاشتند.

تحقیق کنید

ـ دربارهٔ تعدادی از شهدای محل زندگی‌تان تحقیق و اسامی آنان را در کلاس ارائه نمائید.
ـ دربارهٔ بافت تاریخی محل زندگی‌تان تحقیق و نتیجهٔ آن را در کلاس گزارش نمائید.

۷۹

معارف اسلامی و هنر

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۹

فعالیت

دربارهٔ مناطق تاریخی سیراف، سینیز، مهرویان، جناه، نوز و بشت پر تحقیق و در کلاس گزارش نمائید.

شکل ۱۱ـ۱۰ـ ساحل بوشهر

بیشتر بدانیم

شکل ۱۲ـ۱۰ـ شهید ناخدا محمدابراهیم همتی

در دوران تجاوز هشت سالهٔ عراق به ایران اسلامی، مردم استان بوشهر هم مانند دیگر شهرهای ایران به دفاع از مرزهای کشورمان به‌خصوص مرزهای دریایی پرداختند.

نیروی دریایی بوشهر در آغازین سال‌های جنگ با نابود کردن نیروی دریایی عراق، کنترل این آبراه مهم جهانی را در اختیار گرفت. در این راستا ناخدا محمدابراهیم همتی و دیگر پرسنل ناوچه یکتای حماسه‌ای بزرگ آفریدند. آنان با مقاومت و جان‌فشانی ضربات سختی بر نیروی دریایی عراق وارد کردند و با شهادت خود درسی خوبی به‌متجاوزان آموختند.

شکل ۱۳ـ۱۰ـ شهید علیرضا ماهینی

سردار شهید اسلام، علیرضا ماهینی، یکی از مجاهدان بزرگ منطقه جنوب (بوشهر) بود که با شروع جنگ تحمیلی به جبهه‌های جنگ رهسپار شد و تا زمان شهادت در کنار شهید مصطفی چمران فرماندهی گروهی از مبارزان جنگ‌های نامنظم را عهده‌دار بود. وی سرانجام در تاریخ ۲۳ بهمن سال ۱۳۶۰ هـ.ش در حالی که فرمانده گردانی از نیروهای مردمی را بر عهده داشت در تنگهٔ چزابه به شهادت رسید.

۸۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۰

تصویر ۱۲ـ۱۰ـ شهید خضر نامور

شهید خضر نامور فرزند حاج محمود، خواهرزاده شهید رئیس‌علی دلواری در سال ۱۳۴۱خورشیدی متولد شد. در فاصلهٔ سال‌های ۱۳۶۰ـ۱۳۵۹ خورشیدی در مدرسه راهنمایی بوالخیر از توابع بخش دلوار در پست معلم امور تربیتی به کار مشغول شد. این شهید بزرگوار در تاریخ ۱۳۶۱/۱/۷ در عملیات غرورآفرین فتح‌المبین در منطقهٔ شوش به شهادت رسید.

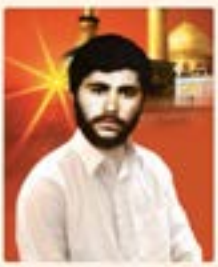
تصویر ۱۵ـ۱۰ـ شهید صادق گنجی

شهید صادق گنجی در تاریخ ۶ اردیبهشت ماه سال ۱۳۴۲ هـ.ش دیده به جهان گشود. در سال ۱۳۵۹ هـ.ش با آغاز جنگ تحمیلی به عنوان مبلّغ به جبهه‌ها اعزام شد و به‌صورت غیرمستمر به‌مدت بیست ماه در جبهه‌های مختلف حضور یافت. در سال ۱۳۶۵ هـ.ش به‌همراه خانواده عازم کشور پاکستان شد تا در شهر لاهور مسئولیت نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران را به‌عهده گیرد.

شهید گنجی پس از قریب به چهار سال فعالیت فرهنگی در روز چهارشنبه مورخ ۱۳۶۹/۹/۲۸ در شهر لاهور توسط دو نفر از نیروهای طرفدار وهابیون پاکستان به‌شهادت رسید.

نیروهای آمریکایی که از حامیان صدام حسین در حمله به ایران بودند در کنار کمک‌های تسلیحاتی، مالی و اطلاعاتی به‌رژیم بعث عراق در خلیج فارس هم مداخله کرده و با رزمندگان اسلام به نبرد پرداختند. یکی از این درگیری‌های مهم در شب ۱۶ مهرماه ۱۳۶۶ اتفاق افتاد که تعدادی از رزمندگان منطقهٔ دوم دریایی سپاه استان بوشهر به‌مقابله با بالگردها و ناوهای آمریکایی پرداخته و در این راستا ضمن وارد کردن خساراتی به بالگردهای آمریکایی هفت نفر از رزمندگان اسلام نیز به‌شهادت رسیدند که تعداد پنج نفر از آنان در کتاب آمده است.

شهدای نبرد با آمریکا در خلیج فارس

تصویر ۱۶ـ۱۰ـ شهید بیژن گرد

تصویر ۱۷ـ۱۰ـ شهید نادر مهدوی

تصویر ۱۸ـ۱۰ـ شهید مجید مبارکی

شکل ۱۹ـ۱۰ـ شهید نصرالله نقیمی

شکل ۲۰ـ۱۰ـ شهید غلامحسن توسلی

بیشتر بدانیم

بندر بوشهر، یکی از شهرهای ایران است که به شهر اولین‌ها مشهور است. در این بندر قدیمی ایران در دورهٔ معاصر (قاجار)، اولین خط تلگراف بی‌سیم، اولین اداره پست، اولین قطار بین شهری، اولین کارخانهٔ یخ‌سازی، یکی از اولین مدارس جدید ایران (مدرسهٔ سعادت)، اولین کارخانهٔ برق، اولین خط هوایی پستی و مسافربری (یونکرس آلمان) و اولین زمین ورزشی فوتبال و تنیس راه‌اندازی شد.

مدرسهٔ سعادت مظفری در سال ۱۳۱۷ هـ.ق/۱۲۷۸ هـ.ش در بندر بوشهر تأسیس شد. این مدرسه یکی از جدیدترین مؤسسات آموزشی ایران است که معلمان و شاگردان آن در سال‌های بعد در اهواز، خرمشهر، بندرعباس، بندر لنگه، آبادان، نجف اشرف و بحرین مدارس جدیدی ایجاد کردند و به‌همین دلیل به مادر مدارس جنوب ایران مشهور است.

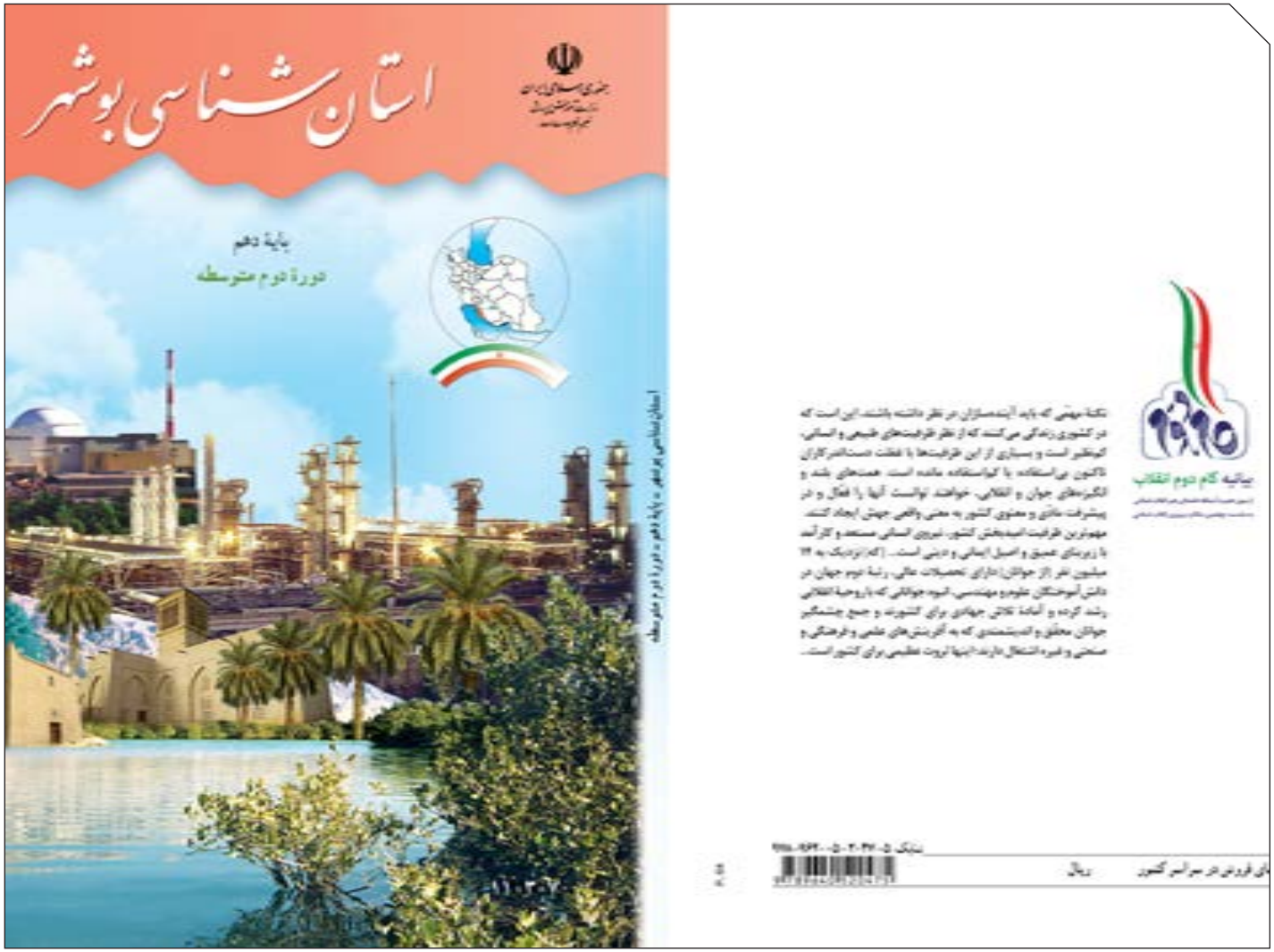

شکل ۲۱ـ۱۰ـ مدرسهٔ سعادت بوشهر (تأسیس ۱۳۱۷ قمری)

۸۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۲

عنوان: استان‌شناسی بوشهر | کد: ۱۱۰۳۰۷ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

معارف اسلامی و تاریخ

پیشینهٔ استان تهران

درس ۱۱ دفاع مردم تهران از ایران اسلامی

شهر تهران به دلیل مرکزیت سیاسی، نقش بسیار ارزشمندی در دفاع از کیان اسلامی در دوران هشت سال دفاع مقدس بر عهده داشت. استان تهران اگرچه از نظر جغرافیایی دور از مرزها به‌سر می‌برد، ولی به واسطهٔ پایتخت بودن و پشتیبانی خطوط جبهه، تقریباً مانند شهرهای مرزی مورد حملات هوایی قرار می‌گرفت. تهران به دلیل برخورداری از استعدادهایی در زمینهٔ جذب و انتقال نیرو نسبت به سایر شهرها موقعیت ویژه‌ای داشت، به همین جهت، از اولین شهرهایی بود که در آغاز جنگ تحمیلی مورد حمله قرار گرفت. وجود پادگان‌های متعدد و فرودگاه‌های نظامی، خود استعداد بالقوه‌ای برای جذب نیروهایی شده بود که در بدو پیروزی انقلاب به دامن مردم پناه آورده بودند و پس از آغاز جنگ، عمدهٔ آن‌ها به پادگان‌ها برگشتند و به دفاع از سرزمین مقدس خود پرداختند.

استان تهران با برخورداری از جمعیت کثیری نسبت به سایر استان‌ها و دارا بودن پادگان‌ها و مراکز دفاعی متعدد، به طور طبیعی نقش بسیار خطیری در دفاع از میهن اسلامی بر عهده داشت. با آغاز جنگ تحمیلی علیه جمهوری نوپای اسلامی، حضور داوطلبانه و فعال نیروهای مردمی، بسیاری از مشکلات را حل کرد. علاوه‌بر آن، حضور ارزشمند نیروهای مردمی در قالب نیروهای داوطلب، از پایگاه‌های بسیج ادارات و مساجد نیز شکوه دیگری از این عظمت را نشان داد که اوج آن را در اعزام سراسری یکصد هزار نفری سپاه حضرت محمد (ص) شاهد بودیم.

شکل ۷ـ۲ـ اعزام سراسری یکصد هزار نفری سپاه حضرت محمد (ص) از شهر تهران

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۷

در این میان می‌توان از مساجد به عنوان مهم‌ترین پایگاه جذب نیرو نام برد؛ به طوری که اولین پایگاه‌های بسیج نیز در مساجد شکل گرفت. وجه مشترک تمامی نیروهای داوطلب، ارتباط با مساجد و پایگاه‌های بسیج محلات بود که مساجد نقش اصلی پشتیبانی خطوط نبرد را نیز بر عهده داشتند و مطمئن‌ترین و آسان‌ترین راه کمک‌رسانی مردم به جبهه‌ها محسوب می‌شدند. ترویج فرهنگ ایثار و شهادت که ریشه در مذهب و پویایی مساجد داشت نیز موجب تداوم این فعالیت‌ها می‌شد و هر فردی که شهید می‌شد، ضمن آنکه همگی در مراسم تشییع آن شهید حضور فعال داشتند، از نظر روحی نیز ضربهٔ مهلکی بر دشمنان وارد می‌آوردند و افراد بیشتری را راهی جبهه‌های نبرد حق علیه باطل می‌کردند که در آن، حضور جوانان بسیار چشمگیر بود.

از دیگر کمک‌های مردمی به رزمندگان علاوه بر اهدای کالا، می‌توان به اهدای خون نیز اشاره کرد. مردم هر وقت احساس می‌کردند به خون آن‌ها نیاز است، دریغ نمی‌کردند. همچنین، آنان با شرکت فعال در راهپیمایی‌ها به مناسبت‌های مختلف، به رغم بمب‌گذاری‌ها و حملات هوایی دشمن، موجب تقویت روحیهٔ رزمندگان می‌شدند و دشمنان را مأیوس می‌کردند.

شکل ۸ـ۲ـ شهید کلاهدوز

شکل ۹ـ۲ـ شهید ستاری

شکل ۱۰ـ۲ـ شهید فلاحی

شخصیت‌های برجستهٔ زیادی را می‌توان از تهران نام برد که سنگرهای خود را در مجلس شورای اسلامی، مدرسه و... ترک کردند و به جبهه‌ها شتافتند و به درجهٔ رفیع شهادت نائل آمدند؛ از آن‌جمله می‌توان شهید مصطفی چمران را نام برد. همچنین از میان سرداران سپاه و ارتش نیز افراد برجسته‌ای بودند که با وجود مسئولیت‌های کلان کشوری، سنگرها را بر صندلی‌ها ترجیح دادند و همچون سایر رزمندگان به خطوط مقدم جبهه رفتند؛ از جمله تیمسار ولی‌... فلاحی، شهید ستاری، شهید حسن باقری، شهید کلاهدوز و شهید سید مرتضی آوینی (شهید اهل قلم) و دیگر «روایت فتح».

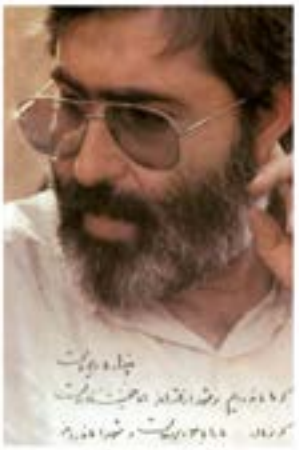

شکل ۱۱ـ۲ـ شهید دکتر مصطفی چمران

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۸

شکل ۱۲ـ۲ـ شهید حسن باقری

شکل ۱۳ـ۲ـ شهید آوینی

از روحانیان ممتاز می‌توان از مرحوم آیت‌الله طالقانی یاد کرد. او نکته‌های بسیاری در زندان طاغوت کشید و از یاران امام خمینی (ره) و اولین امام جمعهٔ تهران پس از انقلاب بود. آیت‌الله طالقانی شاگردان بسیاری برای مبارزه با رژیم ستم‌شاهی تربیت کرد که شهید جهان بگی از کسانی بود که در مجالس درس ایشان شرکت می‌کرد.

شکل ۱۴ـ۲ـ مرحوم آیت‌الله طالقانی

شکل ۱۵ـ۲ـ جهان بهلوان تختی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۹

مردم تهران نه تنها در صحنهٔ دفاع حضور فعال داشتند بلکه با تشکیل ستاد معین بازسازی، همچنان حضور خود را در صحنه حفظ کردند و در زمینهٔ آبادسازی مناطق آزاد شده به‌خصوص خرمشهر، به تلاش‌های خود ادامه دادند.

شکل ۱۶ـ۲ـ نماز جمعه تهران به امامت حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی

این ایثارگری، خاص شهر تهران نبود؛ بلکه گاهی روستاهای تابع شهرستان‌ها هم در تقدیم شهدا و اعزام رزمنده، به نسبت جمعیت گوی سبقت را از تهران می‌ربودند. در این میان شهرستان ورامین را با سابقهٔ تاریخی حماسه ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲ می‌توان نام برد؛ مبدأ این حرکت، شهرستان پیشوا بوده است. در واقع در استان تهران تقریباً روستایی را نمی‌توان یافت که شهیدی تقدیم انقلاب نکرده باشد.

اکنون نیز جای آن دارد که با پاس داشتن خون شهدای گرانقدر، حفظ دستاوردهای رشادت‌های آن عزیزان و ادامهٔ راه آن‌ها، رضایت خداوند بزرگ را نیز فراهم آوریم.

شکل ۱۷ـ۲ـ حرم مطهر امام خمینی (قدس سره)

۶۰

عنوان درس:

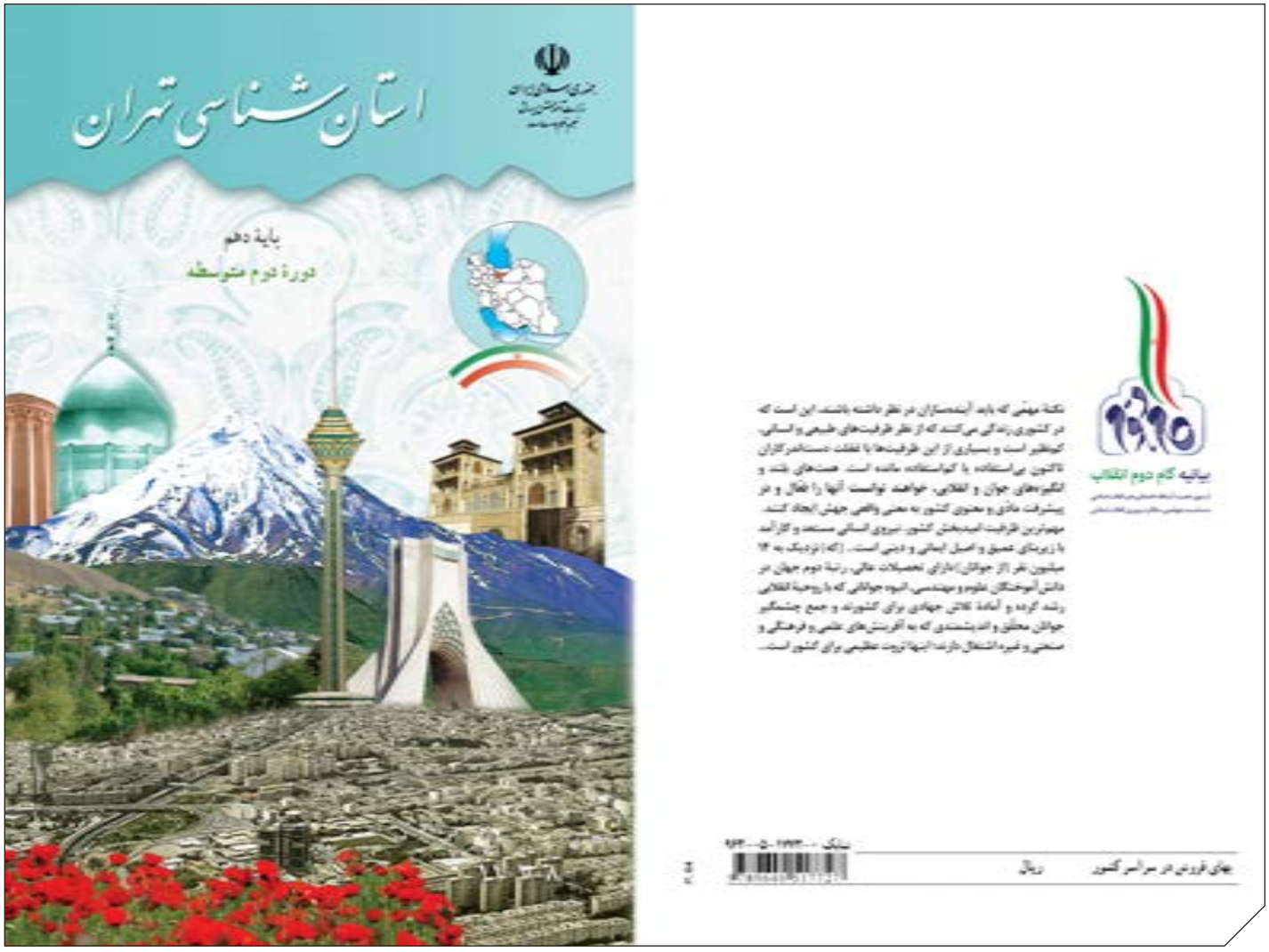
شماره صفحه: ۶۰

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: استان‌شناسی تهران | کد: ۱۱۰۳۰۸ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

درس ۱۱ نقش خراسان رضوی در دفاع از مرزهای ایران اسلامی

مطالعهٔ پیشینهٔ استان نشان می‌دهد که مردم این دیار نقش تعیین کننده‌ای در دفاع از مرزهای کشور در طول تاریخ داشته‌اند و هرگز در مقابل تجاوز بیگانگان سر تسلیم فرود نیاورده‌اند. با آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، مردم استان نیز چون مردم دیگر نقاط کشور عظمت و اقتدار برخاسته از ایمان خود را به نمایش گذاردند و از آزمون بزرگ دفاع مقدس سربلند بیرون آمدند.

یگان‌های رزمی استان خراسان رضوی

لشکر ۷۷ پیروز ثامن‌الائمه: این لشکر از یگان‌های ارتش جمهوری اسلامی ایران است که با تجهیزات و سازمان کامل در روزهای اولیه جنگ خود را به جبهه‌های نبرد رسانده و در عملیات‌های متعددی مانند عملیات غرورآفرین ثامن‌الائمه (ع) که منجر به شکست حصر آبادان شد، افتخار آفرید و به این مناسبت توسط رهبر کبیر انقلاب اسلامی به عنوان «لشکر پیروز ثامن‌الائمه (ع)» مفتخر گردید. از دیگر یگان‌های ارتش جمهوری اسلامی ایران که نقش ارزنده‌ای در دفاع مقدس ایفا کردند می‌توان از «**پایگاه هوایی امام رضا(علیه السلام)**» نام برد.

لشکر پنج نصر، لشکر ویژه شهدا، تیپ ۲۱ امام رضا (علیه‌السلام) از مهم‌ترین یگان‌های سپاه پاسداران انقلاب اسلامی‌بودند که در عملیات‌های متعددی چون **طریق القدس، کربلای ۵، والفجر ۸ و جزایر** و... رشادت‌های زیادی نشان دادند. و سند افتخار مقاومت مردم ایران در برابر هجمهٔ همه جانبهٔ دشمن بعثی را رقم زدند.

شکل ۱۴ـ۲ـ سردار سرلشکر شهید محمود کاوه و امیر شهید سپهبد علی صیاد شیرازی در مناطق عملیاتی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۱

ارگان‌ها و نهادهای غیر رزمی

شهید محمدتقی رضوی
فرمانده مهندسی قرارگاه
خاتم‌الانبیا (ص)

جهاد سازندگی خراسان : جهاد سازندگی در طول دوران دفاع مقدس خدمات زیادی در مناطق عملیاتی و پشت جبهه ارائه کرد.

«سنگر سازان بی سنگر» درکنار سایر نیروهای نظامی و مردمی در زمینه‌های مختلفی مانند : احداث خاکریز، پل، سکوهای پرتاب موشک، سنگر، راه و برپایی اورژانس صحرایی

امور فرهنگی و تبلیغات و... توسط واحدهای مهندسی رزمی‌بخشی از این خدمات محسوب می‌شود. اعزام ۷۰۰۰۰ نیرو به جبهه و تقدیم ۳۸۴ شهید سندی بر این مجاهدت‌ها می‌باشد. احداث «پل بزرگ بهنت» در داخل اروند رود پس از عملیات والفجر ۸ یکی از مهم‌ترین خدمائی است، که به نام جهادسازندگی خراسان در تاریخ دفاع مقدس ماندگار شده است.

همچنین ستادهای پشتیبانی جنگ جهاد به همراه ستادهای پشتیبانی هلال احمر و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مسئولیت جمع‌آوری، ساماندهی و ارسال کمک‌های مردمی و اعزام امدادگران داوطلب به جبهه‌ها را برعهده داشتند.

شکل ۱۵ـ۴ـ پل بهنت در داخل اروند رود «سند افتخار نیروهای مهندسی رزمی جهادسازندگی خراسان»

شکل ۱۶ـ۴ـ ارسال کمک‌های مردمی به جبهه توسط جهادسازندگی خراسان

آموزش و پرورش و دفاع مقدس

آموزش و پرورش خراسان با سازماندهی و اعزام هزاران فرهنگی و دانش‌آموز بسیجی به جبهه‌های حق علیه باطل، و تشکیل مجتمع‌های آموزشی در مناطق عملیاتی برای ادامهٔ تحصیل دانش‌آموزان و... نقش مهمی در دفاع مقدس داشته است.

تقدیم ۲۷۸ شهید، ۳۰۵۸ جانباز و ۹۳۹ آزاده فرهنگی و ۱۶۸۶ دانش‌آموز شهید، سند افتخار آموزش و پرورش استان در دفاع از ایران اسلامی است.

۹۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۲

بیشه و مفاخر استان

بیشتر بدانیم

قسمتی از وصیت‌نامهٔ دانش‌آموز شهید محمدصادق حکیمی‌پور: «ای همکلاسی‌های عزیز و ای‌دانش‌آموزان ایرانی، برادرانم در سنگر علم و مدرسه فعالانه بکوشید. درس را با هدف بخوانید و هدفی در جهت رشد به الله. شرکت شما هر روز در کلاس باید همانند بالا رفتن از پله‌های یک ساختمان باشد و مثل آن هر روز تکامل پیدا کنید. درس نخواندن شما خیانت به جامعه و ملت ایران و به آینده ایران اسلامی و انقلابی است.»

شهید یوسف کلاهدوز ـ جانشین فرماندهی کل سپاه

شهید محمد طرحچی طوسی ـ فرمانده پشتیبانی جهاد سازندگی خراسان

شهید نورعلی شوشتری ـ جانشین نیروی زمینی سپاه

شهید حسن آقاسی زاده ـ معاونت فنی و مهندسی قرارگاه خاتم‌الانبیا (ص)

شهید محمد بابارستمی ـ مسئول عملیات سپاه خراسان

شهید عبدالحسین پروانی ـ فرمانده تیپ ۸ ولی‌الائمه (ع)

شهید ولی‌اله حاجی مسجدی ـ جانشین لشکر ۵ نصر

شهید علیرضا عاصمی ـ فرمانده تخریب قرارگاه خاتم‌الانبیا (ص)

۹۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۳

بیشتر بدانیم

جدول ۲ـ۴ـ مشخصات تعدادی از سرداران شهید ۸ سال دفاع مقدس به ترتیب سال شهادت

ردیف	نام شهید	محل تولد	مسئولیت	تاریخ شهادت	محل شهادت
۱	محمد طرحچی طوسی	مشهد	فرمانده پشتیبانی جهاد سازندگی خراسان	۱۳۶۰/۶/۱۱	بستان
۲	یوسف کلاهدوز فوجانی	فوجان	جانشین فرماندهی کل سپاه پاسداران	۱۳۶۰/۷/۷	تهران
۳	محمدمهدی خادم‌الشریعه	مشهد	فرمانده تیپ ۲۱ امام رضا (ع)	۱۳۶۱/۲/۳۱	دزفول
۴	عبدالحسین برونسی	تربت حیدریه	فرمانده تیپ ۸ عوادالائمه (ع)	۱۳۶۳/۱۲/۲۵	شرق دجله
۵	ولی‌اله چراغچی مسجدی	مشهد	جانشین لشکر ۵ نصر	۱۳۶۴/۱/۱۸	مجنون
۶	محمود کاوه	مشهد	فرمانده لشکر ویژه شهدا	۱۳۶۵/۰۶/۱۱	جاده عمران
۷	حسن آقاسی‌زاده	مشهد	معاونت فنی و مهندسی قرارگاه خاتم الانبیا (ص)	۱۳۶۶/۷/۲۸	ماووت
۸	سید محمد تقی رضوی	مشهد	فرمانده مهندسی قرارگاه خاتم‌الانبیا (ص)	۱۳۶۶/۳/۳	سردشت
۹	علی صیاد شیرازی	درگز	جانشین ستاد کل نیروهای مسلح	۱۳۷۸/۱/۲۱	تهران
۱۰	نورعلی شوشتری	نیشابور	فرمانده قرارگاه قدس و جانشین نیروی زمینی سپاه	۱۳۸۸/۷/۲۶	سیستان و بلوچستان
۱۱	.....	.....	.....	.....	.....

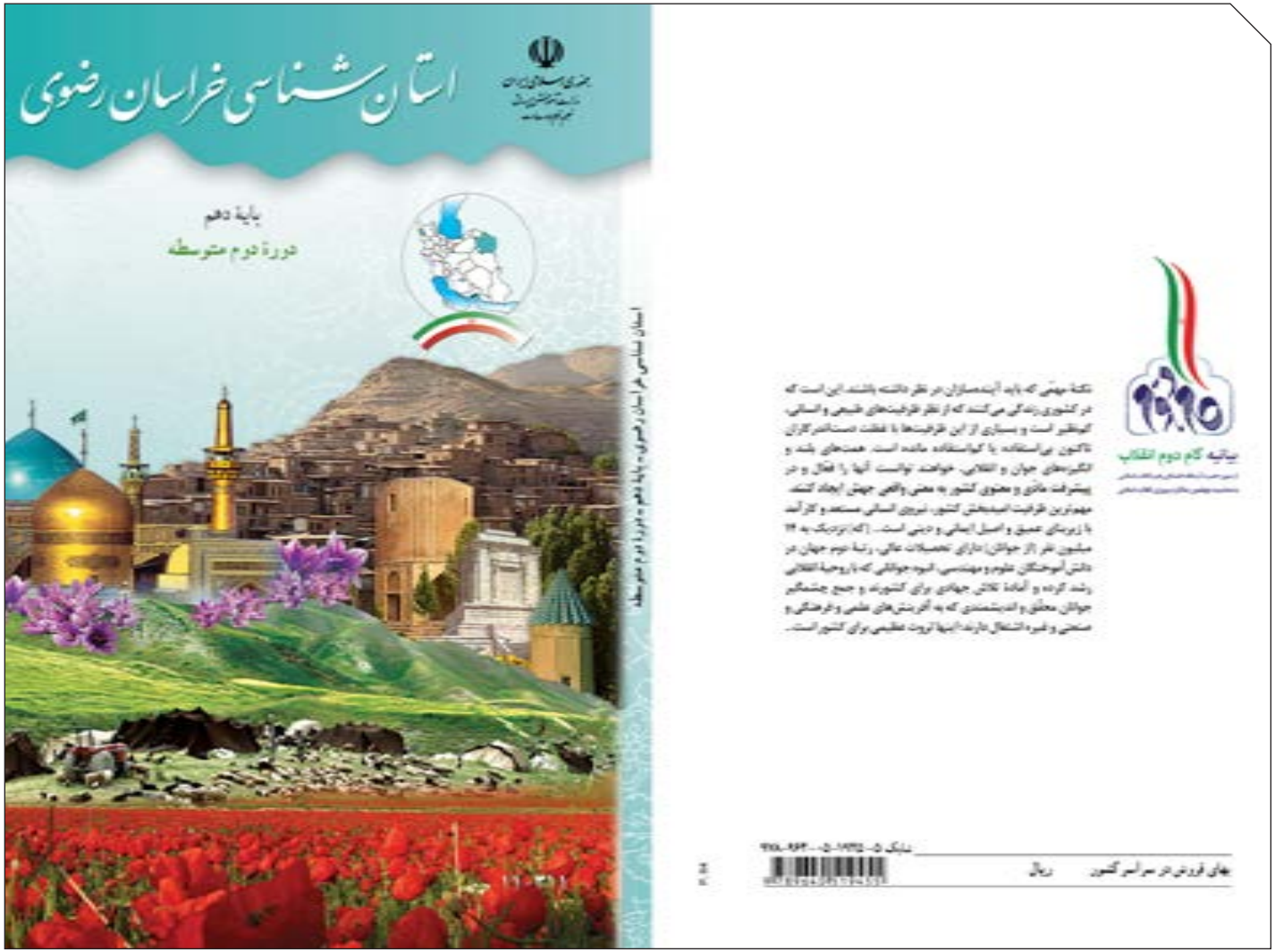
شما نیز یکی دیگر از سرداران شهید را به جدول اضافه کنید.

حضور و اندیشه: شهدا چه نقشی در دفاع از تمامیت ارضی میهن اسلامی ما داشته‌اند؟

۹۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۴

عنوان: استان‌شناسی خراسان رضوی | کد: ۱۱۰۳۱۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۳

دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی در مورد استان سمنان

بسیار خرسند و مسرورم و خدای متعال را سپاسگزارم که توفیق داد امروز در میان مردمی باشم که یادگار نشانه‌های کهن‌ترین فرهنگ غنی اسلامی و ایرانی را در میان خود دارند. عزیزان من! در گذشتهٔ تاریخی، ما همیشه استان سمنان را به‌عنوان استانی متدین و دانش‌پژوه دانسته‌ایم و شناخته‌ایم. در میان شاخصه‌های متعدد این استان، آن چیزی که از همه برجسته‌تر است، عبارت است از این دو شاخصه: دینداری و علم؛ دانش‌پژوهی و پرجستگی علمی. در دوران خود ما هم، آنچه که از استان پهناور شما دیده‌ایم و به یاد داریم، همه نشانه‌های خُلقیات خوب، عمل صالح، هوش و استعداد بشری سطح بالا و حضور مردانه و دلاورانه در میدان‌های مختلف انقلاب بوده است؛ هم در دوران انقلاب که من خودم در برخی از نقاط این استان از نزدیک شاهد بودم؛ هم در دوران دفاع مقدس که ماجرای حیرت‌انگیز و تنیدنی بسیاری از تب قائم سمنان، از مجموعهٔ پشتیبانی جنگ سمنان و ستاد جهاد سازندگی در سمنان، از بسیجیان سمنان، از خانواده‌های شهدا و ایثارگران استان سمنان در ذهن و خاطرهٔ ما هست. از لحاظ هوش بشری و استعداد انسانی هم این استان جزو استان‌های پیشرو کشور است. درصد بالای سواد، درصد بالای رتبهٔ قبولی در دانشگاه، شخصیت‌های برجستهٔ علمی، سیاسی و اجتماعی، فعالان گوناگون و حضور محیط‌های دانشگاهی بزرگ در این استان، همه مؤید همان معناست که تاریخ به ما منعکس کرده است. دینداری مردم هم آن شاخصهٔ اصلی و پشتوانهٔ همهٔ زیبایی‌ها و نیکی‌ها است.

استان پهناور سمنان استعدادهای فراوانی دارد؛ از بعضی از این استعدادها استفاده نشده و از بعضی استفادهٔ نشده است. در این استان، غیر از استعداد و ظرفیت عظیم انسانی، استعدادهای صنعتی ــ که در این استان معادنی هست که هنوز دست نخورده است و باید به آنها رسیدگی شود و از آنها به نفع مردم استان و کشور بهره‌برداری شود ــ حتی استعدادهای کشاورزی ــ با این‌که این استان جزو استان‌های کم‌آب است، در عین حال، در همان بخش از زمین، خاک حاصل‌خیز و امکانات کشاورزی خوبی دارد؛ همین حالا هم طبق گزارش، با همهٔ این محدودیت‌ها، این استان صادرکنندهٔ محصولات دامداری، گوشت و محصولات باغی به خارج این استان است. که این نشان‌دهندهٔ توانایی‌های طبیعی و انسانی این استان است ــ استعداد گردشگری، شهرک‌های صنعتی و تنوع اقلیمی وجود دارد، و همان‌طور که گفتیم از همهٔ اینها بالاتر، دارای مردم صبور، سخت‌کوش، علاقه‌مند، مؤمن و با سطح هوشی بالاست. این استان می‌تواند آینده‌ای به مراتب بهتر از امروز داشته باشد؛ همچنانی که امروز این استان نسبت به آنچه که قبل از انقلاب بود، بسیار بهتر و پیشرفته‌تر است و روزبه‌روز هم باید ان‌شاءالله این روند ادامه پیدا کند.

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس ۱۱ دفاع از ایران اسلامی

در سال ۱۳۵۷ با خیزش و انقلاب اسلامی مردم ایران به رهبری حضرت امام خمینی (ره) رژیم ستم شاهی سرنگون شد و جمهوری اسلامی به همت مبارزان به‌ویژه شهدای گرانقدر پایه گذاری شد.

مسئولین و مردم ایران بعد از رهایی از حکومت طاغوت در پی ساختن کشور بودند که دشمنان از هر سو به دنبال تضعیف و نابودی انقلاب اسلامی بر آمدند.

یکی از این توطئه‌ها تحریک و تشویق صدام رئیس جمهور وقت عراق برای حمله به ایران بود؛ رژیم بعثی عراق به بهانه از دشمنان انقلاب اسلامی، در تاریخ ۱۳۵۹/۶/۳۱ جنگ را به ایران تحمیل کرد.

ارتش بعث عراق آن‌چنان به پیروزی امید داشت که به استعداد ۱۲ لشکر و ۴۰ تیپ مستقل در سراسر مرز دو کشور وارد کشورمان شد.

به دنبال تجاوز دشمن، ارتش، سپاه و نیروهای مردمی به فرمان حضرت امام خمینی (ره) به مقابله با آن پرداختند تا دشمن را سرجای خود بنشانند.

سپاه و بسیج در دفاع مقدس

به فرمان رهبر کبیر انقلاب اسلامی نیروهای مردمی بعد از ثبت نام و آموزش‌های نظامی توسط سپاه، به صورت داوطلبانه در قالب بسیج به کمک نیروهای ارتش و سپاه شتافتند. با ورود بسیج به صحنه‌ها تحولی عظیم در جبهه‌ها رخ داد.

بسیجیان استان سمنان نیز مانند دیگر مردم کشور برای دفاع از اسلام و کشور از همان روزهای نخست تجاوز عازم جبهه‌های نبرد شدند؛ هر روز که از جنگ می‌گذشت، بر تعداد نفرات اعزامی اضافه می‌شد تا اینکه نیروهای بسیجی در قالب گروهان‌ها و گردان‌ها به جبهه اعزام شدند.

در سال ۱۳۶۲ در قالب طرح لبیک یا خمینی بیش از ۲۵۰۰ نفر از استان عازم صحنه‌های نبرد شدند.

در خرداد ماه ۱۳۶۵ با تشکیل تیپ مستقل ۱۲ قائم (عج) در استان شور و شوق عجیبی مردم و رزمندگان را فرا گرفت و به همت مسئولان و پشتیبانی همه جانبهٔ مردم در مدت کوتاهی تیپ آمادهٔ مقابله با دشمن بعثی شد.

سیل اعزام نیروهای رزمنده از استان سرازیر شدند تا با وحدت و اتحاد، خودآگاهی بالای خود را به اثبات برسانند به‌طوری که در شهریور ماه ۱۳۶۵ بزرگ‌ترین اعزام به استعداد بیش از ۳۰۰۰ نفر از استان اتفاق افتاد.

یکی دیگر از نمونه‌های مهم اعزام رزمندگان استان در آخرین روزهای تیر ماه ۱۳۶۷ به دنبال پیام حضرت امام (ره) و عملیات منافقین در غرب ایران از درون خاک عراق از مسیر کرمانشاه به سمت تهران بود. در مدت سه روز بیش از ۱۷۰۰ نفر از استان به اردوگاه صادقیه اعزام شدند.

۸۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۴

پیشینهٔ تاریخی استان

روزنامه‌ها نوشتند: گروه کثیری از نیروهای تازه نفس رزمی طی یک اقدام سریع و فوق‌العاده از استان سمنان راهی جبهه‌های خون و شرف میهن اسلامیمان شدند.

نیروهای رزمنده سریعاً سازماندهی شده و در همان اولین شب اعزام در گردنهٔ «چهار زبر» که بعدها به «تنگهٔ مرصاد» معروف شد به مقابله با منافقین پرداختند و برگ زرین افتخار دیگری برای استان به ارمغان آوردند.

مقام معظم رهبری در سفر به استان سمنان در سال ۱۳۸۵ فرمودند:

«تیپ قائم (عج) در عملیات مرصاد مهم‌ترین نقش را ایفا کرد. نشنیدم که نقش تیپ قائم (عج) در عملیات مرصاد آن‌چنان بود که اگر نبود، دشمن ممکن بود تا کرمانشاه پیش بیاید آنکه ایستاد تیپ قائم (عج) بود. اینها در تاریخ می‌ماند».

در مجموع، رزمندگان سپاه و بسیج استان به تعداد ۲۹۰۰۰ نفر در ۲۵ عملیات آفندی مهم و چندین منطقهٔ پدافندی به دفاع از میهن اسلامی پرداختند و تعداد ۱۸۰۰ نفر از آنان به فیض شهادت نائل آمدند.

شکل ۶ـ۲ـ اعزام نیروهای مردمی از استان

ارتش و لشکر ۵۸ ذوالفقار

پس از انقلاب اسلامی این یگان تشکیل و در دوران جنگ تحمیلی با حضور خود در بیش از ۱۱ عملیات آفندی حضور یافته و همچنین در خطوط پدافندی غرب و جنوب کشور نقش مهمی را ایفا کرد.

تقدیم بیش از ۱۷۰۰ شهید گرانقدر و تعداد کثیری جانباز و آزاده بیان کنندهٔ حماسه آفرینی این لشکر است همچنین تعداد ۲۵۰ نفر از نیروهای کادر و سربازان وظیفهٔ استان که در یگان‌های مختلف ارتش بودند به فیض شهادت نائل آمدند.

این یگان بعد از پایان جنگ تحمیلی در استان استقرار یافته است و مشغول انجام مأموریت‌های محوله است. یکی از رده‌های ارتش مستقر در ۲۰ کیلومتری شهر سمنان، پایگاه نیروی هوایی و مرکز آموزش هوایی است.

جهاد سازندگی

جهاد سازندگی یکی از نهادهایی که بعد از انقلاب اسلامی با هدف رسیدگی به روستاییان و آبادانی کشور تأسیس شد به دنبال تحمیل جنگ به کمک رزمندگان اسلام شتافت و وارد جبهه‌ها شد. از وظایف مهم جهاد انجام کارهای مهندسی بود.

جهاد استان در دوران دفاع مقدس علاوه بر خدمات به روستاها در پشت جبههٔ جنگ نیز با ۳ گردان مهندسی رزمی در جهت پشتیبانی از رزمندگان اقدامات زیر را انجام دادند:

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۵

شکل ۲ـ۲ـ پشتیبانی جهاد سازندگی از جبهه‌های نبرد حق علیه باطل

احداث خاکریز، نصب پل، احداث جاده، بازسازی روستاها و شهرهای آسیب دیده به ویژه احداث جادهٔ استراتژیک در عملیات طریق القدس در منطقهٔ بستان و جادهٔ سید الشهدا (ع) در جزیرهٔ مجنون از موارد مهم آن است.

همچنین مدیریت قرارگاه حمزهٔ سید الشهدا (ع) بر عهدهٔ جهاد استان بوده است که پذیرای ۱۲۰۰۰ نفر از رزمندگان جهادی استان و ۱۳۰۰۰ نفر از سایر استان‌ها بوده است.

در مجموع تعداد ۱۱۳ نفر از رزمندگان جهاد سازندگی در طول ۸ سال دفاع مقدس به شهادت رسیدند.

سایر سازمان‌ها

شهربانی، ژاندارمری و کمیتهٔ انقلاب اسلامی که وظیفهٔ اصلی آنها انجام خدمات در شهرها بوده است ولی با این وصف در طول ۸ سال دفاع مقدس در جبهه‌ها حضور یافته و با تقدیم ۱۱۶ شهید وظیفهٔ ملی و دینی خود را انجام داده‌اند.

سازمان‌ها، ادارات و مردم در دوران دفاع مقدس: سازمان‌ها و ادارات استان نیز هر کدام به نوبهٔ خود نقش پشتیبانی عمومی و تخصصی خود را در جنگ ایفا کردند که در این کتاب امکان پرداختن به همهٔ آنها نیست.

سازمان‌هایی مانند جهاد سازندگی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و... در خصوص بازسازی مناطق جنگی شهرها و روستاهای خوزستان و ایلام، هم چنین ادارهٔ کل راه و ترابری استان نیز با احداث جاده در استان‌های جنگی نقش به‌سزایی در امر پشتیبانی عمومی از رزمندگان اسلام ایفا کردند. مردم استان نیز در پناه و اسکان دادن مردم شهرهای جنگ زده به ویژه در اوایل جنگ تحمیلی پیش‌قدم بوده‌اند.

گفتنی است استان سمنان در دو نقطه از استان (کاروانسرای لاسجرد و اردوگاه اسرای عراقی در جادهٔ سمنان به دامغان) پذیرای اسرای عراقی بوده است. از نکات جالب این که بارها و بارها اسرای این اردوگاه‌ها برای حضور خود و جنگیدن علیه صدام با خون خود امضا کردند.

در این میان نقش مساجد، حسینیه‌ها، مدارس و ستادهای نماز جمعه در خصوص تبلیغ برای حضور در جبهه و پشتیبانی اهمیت دارد. عموم مردم استان اعم از مرد و زن، جوان و پیر با پشتیبانی و حمایت خود از کشور و انقلاب دین خود را ادا کردند. در این بین، نقش دانش‌آموزان هم به واسطهٔ حضور در جبهه و هم پشتیبانی از جنگ بارز و تماخص بوده است که نمونهٔ آن ارسال

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۶

۱۱	جمع کل ایثارگران	۷۲/۴۱۰	۱۶/۳۰۳	۱۰/۵۵۵	۷۲۸/۶۷۸
۱۲	یک نفر به ازای هر نفر	۴۵	۳۸	۳۹	۶۸
۱۳	اولویت کل ایثارگران	۳	۱	۲	-

تفسیر

الف) تناسب آمار شهداء: استان قم به ازای هر ۱۱۱ نفر یک شهید، بالاترین رتبه و سپس استان اصفهان به ازای هر ۱۳۷ نفر یک نفر رتبه دوم و استان سمنان به ازای هر ۱۴۵ نفر رتبه سوم را داراست. درصورتی که در کشور به ازای هر ۲۱۲ نفر یک نفر به شهادت رسیده است.

ب) آمار جانبازان: استان سمنان به ازای هر ۵۵ نفر یک نفرجانباز، رتبه اول و استان قم به ازای هر ۶۰ نفر یک نفر، رتبه دوم و استان اصفهان به ازای هر ۷۳ نفر یک نفر جانباز تقدیم اسلام و کشور نموده است و این آمار در سطح کشور یک نفر به ازای ۱۰۹ نفر است.

پ) آزادگان: استان اصفهان به ازای هر ۹۲۵ نفر یک نفر آزاده رتبه اول و استان قم به ازای هر ۱۱۰۷ نفر یک نفر رتبه دوم و استان سمنان به ازای هر ۱۶۱۶ نفر یک نفر آزاده تقدیم نموده است و این آمار در سطح کشور به ازای هر ۱۱۲۹ نفر یک نفر بوده است.

جمع مجموع ایثارگران (شهدا ـ جانبازان ـ آزادگان) استان قم دارای رتبه اول و استان سمنان رتبه دوم و استان اصفهان دارای رتبه سوم می‌باشد.

نتیجه این که رده استان را بین اول تا سوم کشور با اختلاف بسیار زیاد میانگین از کشور.

شکل ۹ـ۲ـ تعدادی از شهدای والامقام و شاخص استان در جنگ تحمیلی علیه ایران

۸۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

پیشینهٔ تاریخی استان

شهیدان سرافراز استان در بیش از ۲۲۰ گلزار آرمیده‌اند که مردم قهیم و شهید پرور استان چون پروانه دور این شمع‌ها می‌گردند و از فیض وجودشان بهره‌مند می‌شوند.

همچنین ۱۱۵ شهید سرافراز گمنام در ۲۵ مزار میهمان مردم شریف استان هستند. از ۲۹۰۰ شهید استان ۱۲ نفر فرماندهٔ تیپ و بالاتر و ۳۲ نفر فرماندهٔ گردان و ۱۸۰ نفر فرماندهٔ گروهان بوده‌اند.

شکل ۱۰ـ۲ـ عکس و بیان‌نامهٔ سه تن از شهدای گرانقدر شهرستان مهدی شهر (شهید علی سراج، مجتبی سعیدی و احمد مختاری)

فعالیت

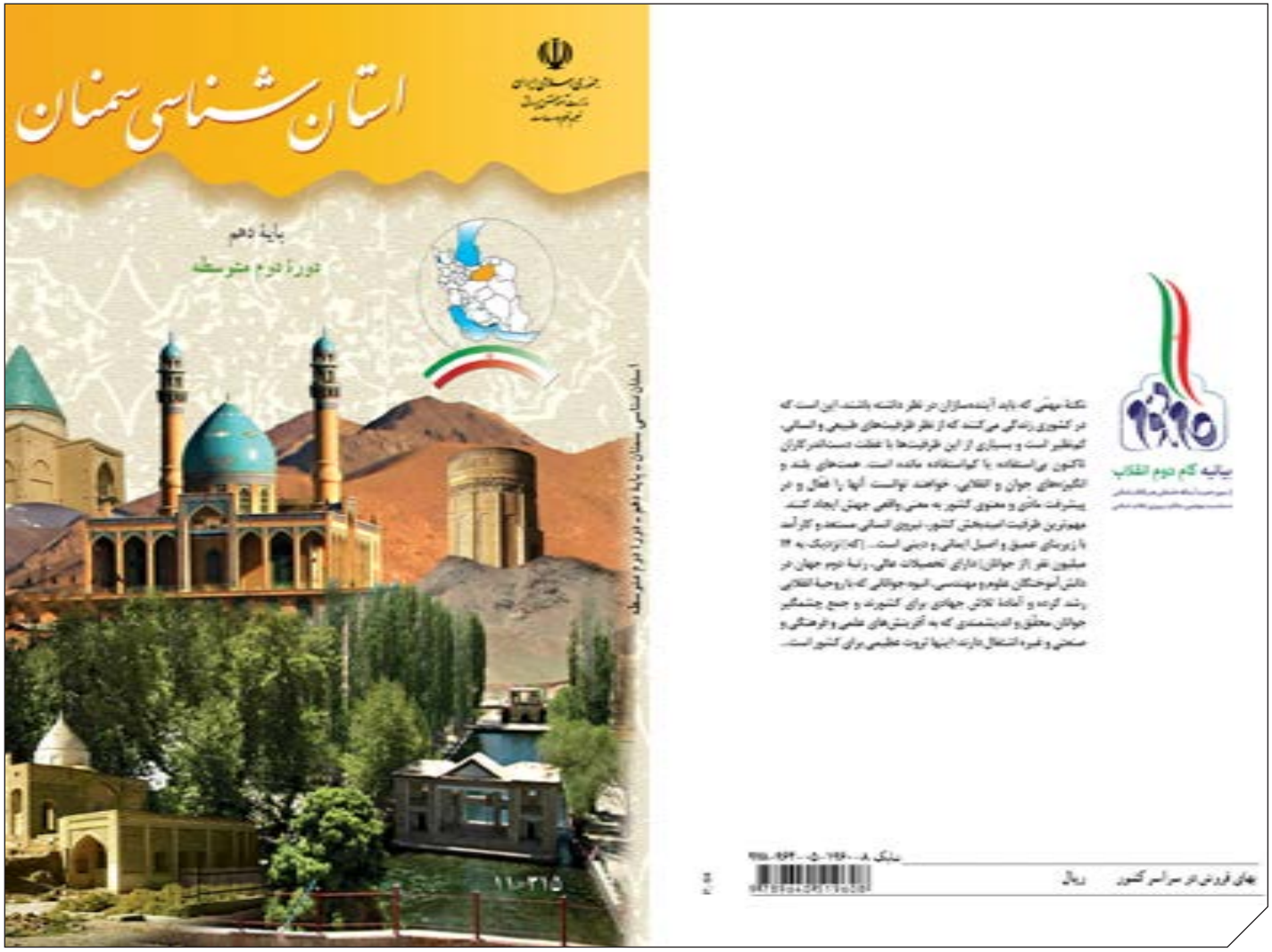
با توجه به شکل ۹ـ۲ در خصوص یکی از شهدای محل زندگی خود گزارشی تهیه و در کلاس ارائه کنید.

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

عنوان: استان‌شناسی سمنان | کد: ۱۱۰۳۱۵ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

استان سیستان و بلوچستان از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران

این استان برای شخص من، استان خاطره‌هاست. به گفتهٔ ذهن خود که مراجعه می‌کنم، یادگارهای ذهنی فراوان از این استان به صورت بی‌دری در طول سالیان موجود است. اگر چه این خاطره‌ها برخی ناهنجاری‌ها و تلخی‌ها را دارد؛ اما شیرینی آنها بیشتر است. در دوران رژیم طاغوت، تبعید تلخ بود اما آشنایی با مردم عزیز این استان بسیار شیرین بود. در سال‌های قبل از انقلاب، یعنی سال پنجاه‌وشش و پنجاه‌وهفت که به توفیق جبری در این استان اقامت داشتم، گنجینه‌ای از زیبایی‌ها و خاطره‌های شیرین در ذهن من انباشته شد. سال‌ها قبل از آن هم مردم عزیز و مؤمن همین شهر زاهدان از زبان من حقایقی را دربارهٔ نهضت تازه آغاز شده اسلامی شنیدند. در سال ۱۳۴۲ در همین شهر زاهدان دل‌های گرم و پا محبت مردم این جرئت و امید را به من بخشید که بتوانم دربارهٔ حساس‌ترین مسائل آن روز با آنها حرف بزنم. البته عکس‌العمل رژیم جبار طاغوت سخت بود. مأموران در همین فرودگاهی که امروز وارد زاهدان شدم، مرا به هواپیما سوار و به قزل‌قلعهٔ تهران منتقل کردند. ممکن است این خاطره به نظر تلخ بیاید؛ اما به شما صادقانه عرض کنم این یکی از شیرین‌ترین خاطره‌های زندگی من در دوران مبارزات طولانی با طاغوت است؛ زیرا من آن روز زاهدان و مردم آن را کشف کردم و از مرد و زن، سیستانی و بلوچ، بزدی و یزدی و کرمانی و سایر اقوامی که در این استان هستند، محبت‌ها دیدم و آنها را شناختم. در سال ۱۳۵۶ که بار دیگر در حال تبعید به زاهدان و از آنجا به ایرانشهر آمدم، این آشنایی به من کمک کرد تا بتوانم به اعماق دل پُر محبت و گرم مردم این استان راه پیدا کنم.

محرومیت‌هایی که در این استان دیدم، یک انگیزهٔ قوی و آرزوی بزرگ در من بوجود آورد و آن اینکه باید به این استان با این همه استعداد و به این مردم با این همه صفا کمک کرد تا بتوانند زندگی سعادتمند و لایق شأن خود را در پیش گیرند. لذا بعد از پیروزی انقلاب، اولین حکم مأموریتی که امام رضوان الله‌علیه صادر کردند، حکمی به این بندهٔ حقیر برای سفر به استان سیستان و بلوچستان بود، من آمدم و مناطق گوناگون این استان را از نزدیک دیدم و انقلاب وظیفهٔ خود را در قبال این استان حس کرد. از جنوبی‌ترین نقاط استان، از منطقهٔ چابهار و تیکشهر و بنت و قلوح و إسپکه و غیره تا مناطق شرقی این استان، منطقهٔ سراوان و جالق و سرباز و از مناطق شمالی این استان، منطقهٔ زابل و دریاچهٔ هامون تا غرب این استان، منطقهٔ زهک و دلگان و جاه‌هاشم و جازموریان و غیره خبرها گرفتم، با مردم این مناطق نشستم، داخل کپرها رفتم و با دردها و رنج‌های این‌ها که در دوران رژیم طاغوت بر روی هم انباشته و متراکم شده بود، آشنا شدم. انقلاب خود را در قبال سیستان و بلوچستان موظف دید و کار از روزهای اول شروع شد. جهاد سازندگی و اجتماعات و جمعیت‌های مردمی خودجوش در این مناطق مشغول کار شدند. جوانان امروز زاهدان و ایرانشهر و چابهار و زابل نمی‌دانند که گذشتهٔ این استان چگونه بود. اگر گذشته وحشتناک زندگی در این استان تصویر نشود، معلوم نمی‌شود که نظام اسلامی در این منطقه چه خدمات بزرگ و گرانبهایی انجام داده است. اما آن حقیقتی که از یاد من نمی‌رود و امیدوارم یکایک مسئولان همیشه آن را به یاد داشته باشند، این است که این استان چندین برابر آنچه که به آن خدمت شده، نیازمند خدمت است. محرومیت‌هایی که بر اثر تسلّط طولانی پادشاهان جبار و بی‌فکر و بی‌کفایت بر مردم این استان تحمیل شده است، باید در طول مدّت برطرف شود. این استان از لحاظ وضع هوا ــ که برای کشاورزی بسیار مساعد است ــ از لحاظ معدن، از لحاظ آزادی و تسهیلات، از لحاظ مسیر ترانزیت تجاری، از لحاظ مردم با استعداد و از لحاظ داشتن مرزهای طولانی، استان حساسی است. مرز آبی و خاکی این استان، هزار و پانصد کیلومتر است. مسائل این استان در دل خود تهدیدهایی دارد که می‌شود آنها را به فرصت‌ها تبدیل کرد و از فرصت‌ها استفاده نمود تا تهدیدها را برطرف کرد.

یکی از برجستگی‌های مهم این استان، ایمان عمیق اسلامی مردم، چه سنّی و چه شیعه است. ایمان عمیق اسلامی، یکی از نقاط قوّت این مردم است. لذا نظام اسلامی که امروز پرچم عزّت اسلام را در دنیا به دست گرفته و قدرتمندانه با صدای بلند از اسلام و قرآن دفاع می‌کند، متکی به حمایت این ایمان‌ها و دل‌هاست. شما مردم استان سیستان و بلوچستان از ایمان برخوردارید و اسلام را از ژن دندان و با همهٔ وجود قبول دارید. البته باید مراقب باشید که دشمنان اسلام این همزیستی و برادری بین شیعه و سنّی را به هم نزنند. یکی از افتخارات ما این است که مردم ما در نقاطی که تفاوت‌های مذهبی و قومی وجود دارد و امکان و زمینهٔ اختلاف هست، از درگیری و اختلاف قومی و مذهبی پرهیز می‌کنند. دشمنان این را نمی‌پسندند. جنگ شیعه و سنّی برای دشمنان اسلام خیلی قیمت دارد. اختلاف و تفرقه میان امّت اسلامی موجب می‌شود که معنویت، طراوت، قدرت، شکوه و عظمت اتّحاد ملّی شما را در هم بشکند و همان‌طور که قرآن فرموده است «تذهب ریحکم».

در بین شهدای این استان، صدها شهید در زاهدان، صدها شهید در زابل، صدها شهید در ایرانشهر و در نقاط دیگر هم شیعه و هم سنّی هست و خون این‌ها در جبهه با یکدیگر مخلوط شد. چرا به جبهه رفتند؟ چرا جنگیدند و چرا از مرزهای ایران عزیز دفاع کردند؟ چون ایران پرچم عزّت اسلام را در دست دارد و اسلامی است. آنچه که امروز برای ما در منطقهٔ سیستان و بلوچستان در درجهٔ اوّل اهمیت قرار دارد، عمران، آبادی و پیشرفت اقتصادی با ایجاد زیربناهای لازم، با باز کردن راه تجارت سالم و جلوگیری از تجارت‌های ناسالم، با مقابله با اشرار و مفسدان، با تأمین آب در حدّی که ممکن است، با ایجاد صنایع، با کشف و بارورى و استخراج معادن ــ که این استان معادن خوبی هم دارد ــ و با توسعهٔ کشاورزی و دامداری است. امروز نظام جمهوری اسلامی این کارها را بر عهدهٔ خود قرار داده است. ان‌شاءالله با کمک مردم و با سرمایه‌گذاری‌های دولتی و ملی این کارها باید به تدریج پیش برود. به نظر من، افق و آینده در سطح کشور و در این استان روشن است.

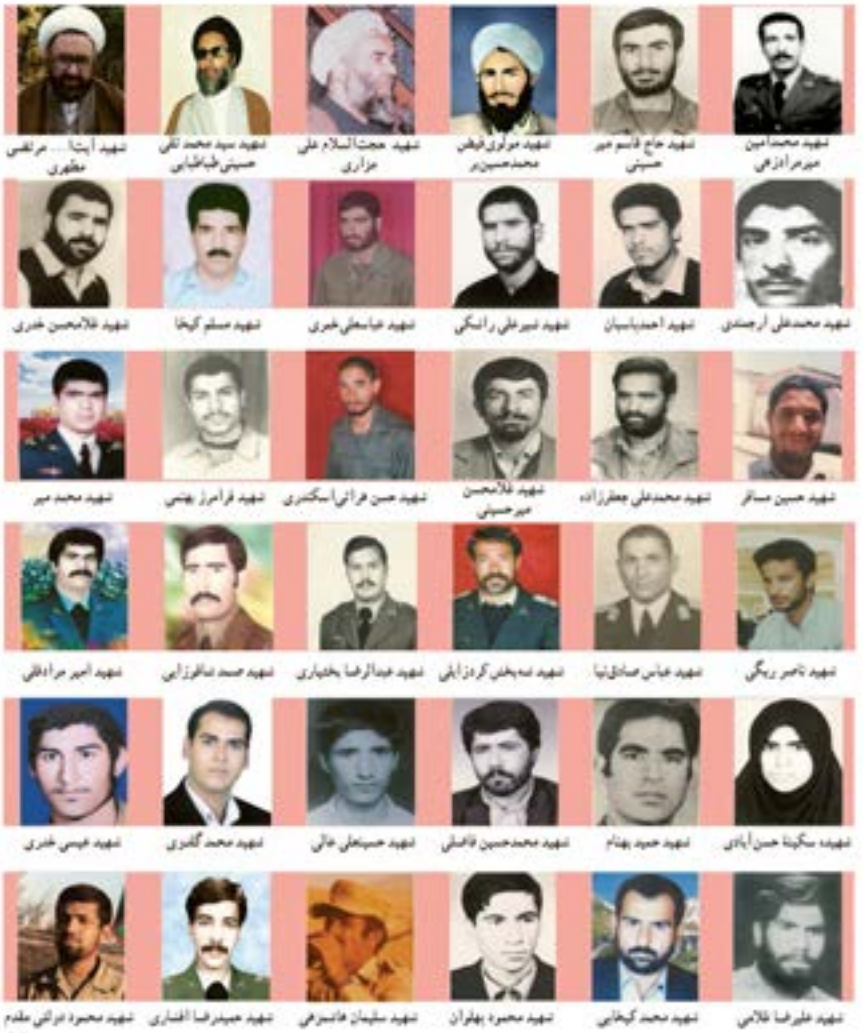
معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه:

بیشینه و مفاخر استان

جمعی از شهدای استان

۷۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۱

درس یازدهم: نقش مردم استان در دفاع از کیان و مرزهای ایران اسلامی

به شکل زیر نگاه کنید؛ هر یک از این عکس‌ها چه موضوعی را نشان می‌دهد؟

شکل ۱ـ۱۱ـ رزمندگان در جبهه‌ها

شکل ۲ـ۱۱ـ اعزام رزمندگان به جبهه

استان سیستان و بلوچستان به علّت موقعیت جغرافیایی خاص خود و واقع شدن در همسایگی دو کشور بی‌ثبات افغانستان و پاکستان در خط اوّل دفاع از سرزمین ایران و مبارزه با اشرار و قاچاقچیان موادمخدر قرار گرفته است. در دوران دفاع‌مقدس نیز مردم این استان با پاسداری از سرزمین‌های غربی، و کیان و تمامیت سرزمین ایران در برابر هجوم بیگانگان نقش کلیدی و مهمّی را ایفا کرده‌اند و از هیچ‌گونه فداکاری و ایثاری در این زمینه دریغ نکرده‌اند؛ چرا که خاک ایران را ناموس خود دانسته و دفاع از اسلام و ایران را واجب می‌دانند.

الف) نقش استان در حراست از کیان و مرزهای ایران اسلامی

در درس قبلی دربارهٔ نقش مردم استان در دفاع از سرزمین ایران از گذشته تا به امروز آشنا شدید. اوّلین حکومت ایران بعد از اسلام در سیستان توسط صفّاریان تشکیل شد. آنان توانستند نمودهای واقعی جبرگی خلافت بغداد را در سیستان و خراسان از میان بردارند و با گسترش دادن فرمانروایی خود به کرمان و شیراز، بنیاد قدرت خلافت عباسی را در جنوب ایران سست و لرزان کنند که ارمغان آن شروع دوبارهٔ استقلال ایران بود.

۷۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۸

ب) سیستان و بلوچستان و انقلاب اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی با توجه به اینکه استعمارگران و حاکمان، مستبد و دیکتاتور منطقه نمی‌خواستند ایران مستقل و سربلند باشد و پیام آزادی مردم ایران به گوش مردم منطقه برسد، برای از بین بردن انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی را با همکاری حاکمان دیکتاتور منطقه، علیه ایران اسلامی آغاز کردند. برای مقابله با حملهٔ رژیم صدام، دلاورمردان غیور، شجاع و فداکار این استان هنگام با سایر هموطنان خود به پا خاستند.

این استان با برخورداری از نیروهای توانمند بسیج مردمی و نظامی (ارتش، سپاه و جهاد) در طول ۸ سال دفاع مقدّس و نیروی انتظامی در دفاع از مرزها برای سربلندی و عزّت ایران اسلامی شجاعت، رشادت، پایمردی و فداکاری نشان داد و در این راه شهیدان زیادی تقدیم ایران اسلامی کرد.

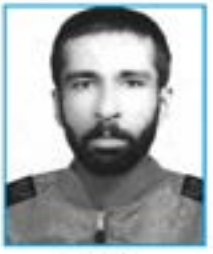
ج) شخصیت‌های فرهنگی، علمی، انقلابی، مذهبی و سرداران دفاع مقدّس استان

تصاویر زیر سه تن از شهدای برجستهٔ استان ما را نشان می‌دهد.

شما تا چه اندازه با آنان آشنایی دارید؟

شکل ۳ـ۱۱

شکل ۴ـ۱۱

شکل ۵ـ۱۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۹

شهید حجت‌الاسلام حاج شیخ علی مزاری: در ۱۸ شهریور ۱۳۲۳ در خانواده‌ای مذهبی در روستای مزار دشت بیرجند چشم به جهان گشود. از کودکی به تحصیل علوم دینی مشغول شد. در سال ۱۳۴۰ پس از سکونت در زاهدان به فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی پرداخت که از آن جمله احداث مدارس ۱۴ معصوم را می‌توان نام برد. ایشان امام جماعت مسجد علی‌ابن‌ابی‌طالب نیز بودند. حجت‌الاسلام مزاری سرانجام در ۱۸ خرداد ماه ۱۳۶۹ جلوی در منزلش به درجهٔ رفیع شهادت نائل آمد.

شکل ۱۳ـ۱۱ـ شهید حجت‌الاسلام حاج شیخ علی مزاری

سرداران دفاع مقدس

سردار شهید اسلام شهید حاج قاسم میرحسینی: در مرداد ماه ۱۳۴۲ در منزل مرادعلی میرحسینی روستای صفدرمیربیک سیستان نوزادی به طراوت برگ گل به دنیا آمد که پدرش نام میرقاسم بر آن نهاد. قاسم کوچک‌ترین فرزند خانواده بود. در دوران دبستان فاصلهٔ سه کیلومتری خانه تا دبستان را با صبوری می‌پیمود و دوران راهنمایی را به روستای جزینک می‌رفت. از همان زمان به نماز اهمیت زیاد می‌داد و بعد از پایان دوران راهنمایی در آزمون ورودی هنرستان شبانه‌روزی زابل شرکت کرد و در رشتهٔ کشاورزی پذیرفته شد. در سال دوم هنرستان در تاسوعای سال ۱۳۵۷ در روستای جزینک اعلامیه‌های حضرت امام را در میان راهپیمایان می‌خواند و با نوشتن پلاکارد و توزیع شعارها در بین جمعیت ادای وظیفه می‌کرد. اولین انجمن اسلامی دانش‌آموزان سیستان را در هنرستان کشاورزی تشکیل داد. از همان اول به موازات عضویت نیمه‌وقت در سپاه پاسداران زابل، به جمع گروه‌های خیّری که برای کارهای عام‌المنفعه به سیستان آمده بودند پیوست و به خانواده‌های تهیدست کمک می‌کردند. در خرداد ۱۳۶۰ به عضویت رسمی سپاه درآمد و بعد از چند ماه برای گذراندن دورهٔ عالی فرماندهی به تهران اعزام گردید و در یادگان علی (ع) این دوره را با موفقیت طی کرد. همزمان با عملیات سرنوشت ساز بیت‌المقدس به جبهه آمد و به عنوان معاونت گردان اولین حماسهٔ عاشقانه‌اش را بر خاک خونبار خرمشهر رقم زد. در تابستان ۱۳۶۱ فرمانده

شکل ۱۴ـ۱۱ـ شهید قاسم میرحسینی

عنوان: استان‌شناسی سیستان و بلوچستان | کد: ۱۱۰۳۱۶ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۵

گردان شهید مطهری شد. در سال ۱۳۶۲ ازدواج کرد و بعد از آن در عملیات‌های والفجر ۴ برجم حماسه بر بام ارتفاعات منطقه افراشت و در جزایر مجنون در مقام فرمانده تیپ عملیات خیبر را با شجاعت و تدبیر رهبری کرد که حین عملیات در اثر بمباران شیمیایی دشمن به شدت مصدوم شد و به تهران اعزام شد، ولی سریعاً به جبهه برگشت. وی در سال ۱۳۶۳ در عملیات بدر در ناحیهٔ پا به سختی مجروح شد، امّا در بستر بیماری نماند و به پشت جبهه آمد و به تبلیغ مبانی دفاع مقدس پرداخت. در سال ۱۳۶۴ میهمان خانهٔ خدا شد و بعد از برگشت بی‌درنگ به جبهه رفت که در جلسه‌ای به عنوان قائم‌مقام لشکر همیشه پیروز نارا... معرفی شد. در عملیات والفجر ۸ نیروهای لشکر را هدایت کرد و با یاری همهٔ یارانش شهر فاو آزاد گردید. در عملیات کربلای ۱، کربلای ۴ و کربلای ۵ خط دشمن را درهم شکست و در عملیات کربلای ۵ نزدیک غروب آفتاب روز ۱۹ دی‌ماه ۱۳۶۵ به فیض شهادت نایل گشت و در ۲۹ دی‌ماه در دیار قرب الهی آرام گرفت.

قهرمان بلوچستان

خلبان شهید محمد امین میرمرادزهی: سرتیپ خلبان شهید محمدامین میرمرادزهی از برادران اهل تسنن و قشر بلوچ بود که در روستای سیب از شهرستان سیب و سوران در آذرماه سال ۱۳۳۲ متولّد شد. او از طایفهٔ میرمرادزهی یکی از اقوام اصیل و نجیب قوم بلوچ بود و پدر ایشان حاج گهرام نیز یکی از افراد متعهد و ریش‌سفیدان منطقه است. دوران ابتدایی را در روستای سیب و دورهٔ دبیرستان را در شهرستان سراوان با کسب نمرات بالایی طی کرد و از شاگردان ممتاز دبیرستان خویش بود و در تعطیلات تابستان دوشادوش پدرش در کارهای کشاورزی به عنوان یک وظیفه کار می‌کرد. در سال ۱۳۵۳ به استخدام هوانیروز ارتش درآمد و پس از گذراندن دورهٔ فن‌پرواز با بالگرد در اصفهان موفّق به پذیرفته شدن دورهٔ خلبانی بالگرد شد. در سال ۱۳۵۷ در روستای خودش دربارهٔ مسائل روز و مشارکت مردم در تظاهرات علیه حکومت شاهنشاهی سخنرانی کرد. در سال ۱۳۵۸ ازدواج کرد. خلبان شهید سرتیپ محمدامین میرمرادزهی در عملیات‌های متعدد جنگی حماسه‌های جاوید و به‌یاد ماندنی خلق کرد و طعم تلخ موشک‌ها و راکت‌های بالگردش را دشمنان ایران بارها و بارها چشیدند. در آخرین مأموریت، این خلبان فداکار در عملیات رمضان در تاریخ ۲۳ تیرماه ۱۳۶۱ به افق همرزمش به درجهٔ رفیع شهادت نایل شد.

شکل ۱۵ـ۱۱ـ شهید محمدامین میرمرادزهی

فعالیت

دانش‌آموز عزیز، تحقیق کنید

۱ـ در محل زندگی شما چه کسانی در فعالیت‌های اجتماعی و عمرانی محله بیشتر مشارکت دارند؟ خلاصه‌ای از فعالیت‌های آنها را بنویسید و در کلاس درس برای دانش‌آموزان دیگر بخوانید.

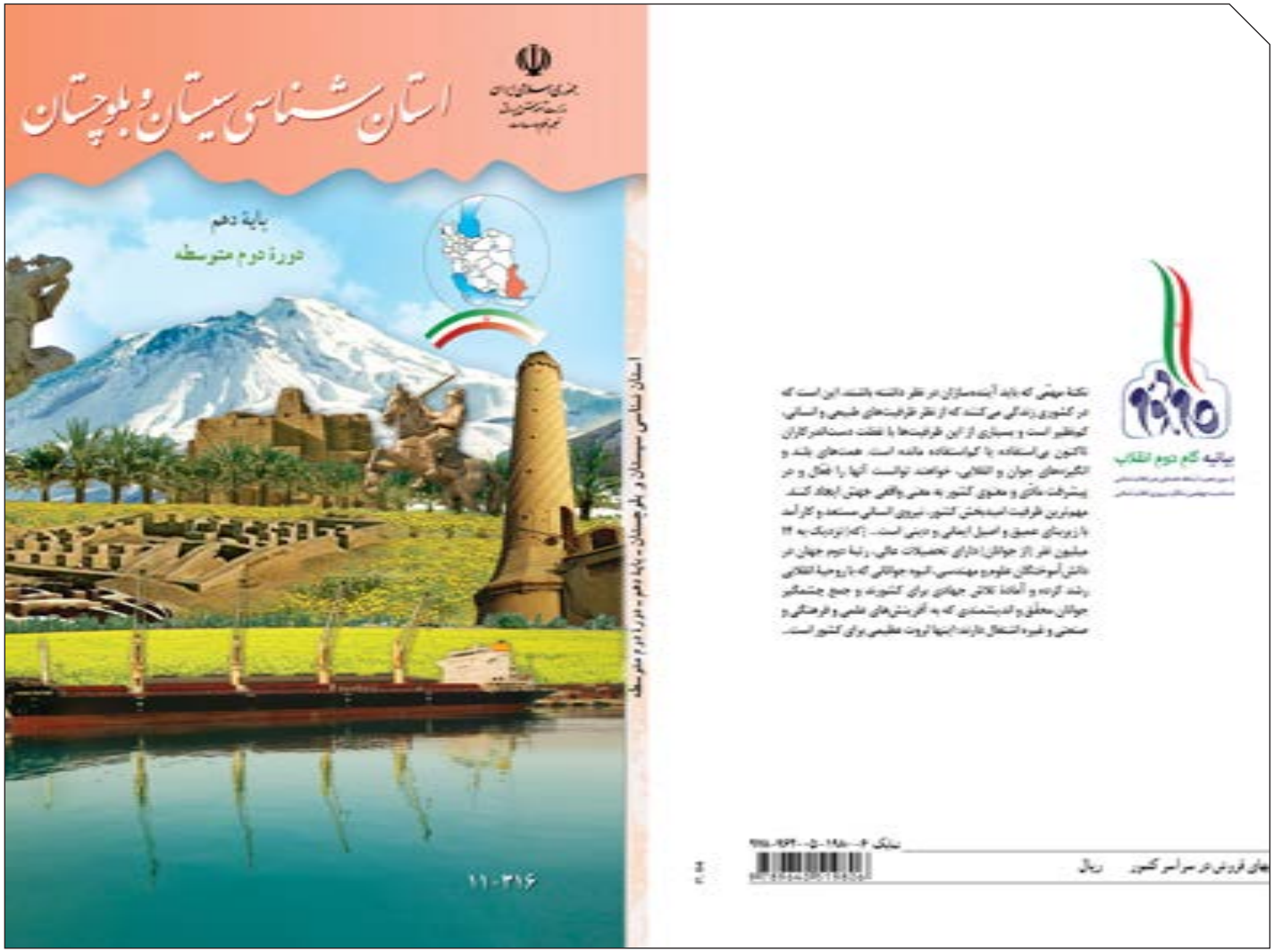
۲ـ شرح فعالیت و زندگی‌نامه یک یا دو نفر از افراد محبوب محله و یا فامیل‌تان که مورد احترام هستند را به‌طور خلاصه بنویسید و در کلاس درس برای دانش‌آموزان دیگر بخوانید.

۳ـ شما دوست داشتید به‌جای کدام‌یک از شخصیت‌های داخل کتاب بودید؟ چرا؟

۸۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۶

عنوان: استان‌شناسی سیستان و بلوچستان | کد: ۱۱۰۳۱۶ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و تاریخ اسلام

استان فارس از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران

باید عرض کنم که اشتیاق من به دیدار شما مردم عزیز و شهر زیبا و استان پر برکت و پر افتخارتان کمتر از شما برادران و عزیزان نبوده است. اینجا شهر فرزانگان و شهر علم و ذوق و فرزانگی و شهر چهره‌های تاریخی و بین‌المللی است. شیراز و استان فارس در میان شهرها و استان‌های کشور از رتبهٔ بالایی برخوردارند.

بنده معمولاً در سفر به شهرها و در ملاقات با مردم عزیز شهرهای گوناگون، این رسم را دارم که برخی از برجستگی‌ها و خصوصیات آن شهرها را ــ چه از لحاظ تاریخی و چه از جهات گوناگون دیگر ــ مطرح کنم؛ و غرض از بیان این مطالب با مردم آن شهرها، این بوده است که به خصوص جوان‌ها ــ در هر نقطه‌ای از این کشور بزرگ و کهن و پر افتخار که زندگی می‌کنند ــ نشانه‌ها روشنی از شهر خود و گذشتهٔ خود و تاریخ خود در دست داشته باشند. لکن این معنا در مورد شهر شیراز و استان فارس، در واقع بی‌مورد به نظر می‌رسد؛ چون مفاخر شیراز و استان شما به قدری زیاد است و به قدری شهر شما در همه جای جهان شهره است که نیازی نیست کسی برای معرفی شیراز و گذشتهٔ آن، مطلبی بیان کند. لکن یک استنتاجی مورد نظر من قرار دارد که به خاطر آن استنتاج، به مطالبی اشاره می‌کنم.

شیراز در طول قرن‌های گذشته، استعداد انسانی خود را تقریباً در همهٔ زمینه‌های علمی به اثبات رسانده است؛ همچنین در زمینه‌های اجتماعی و دینی و آن چیزی که به سرنوشت ملت‌ها مربوط می‌شود، هم ــ یعنی تصمیم و عزم ملی ــ استان فارس و شهر شیراز یک تاریخ درازنده و برجسته‌ای دارند. هر چه انسان به تاریخ شما بیشتر دقت می‌کند، اوج فرزانگی این مرز و بوم و مردم این منطقه را بیشتر درمی‌یابد.

از جنبهٔ دینی ــ که من باز هم روی این مسئله تأکید خواهم کرد ــ مرقد جناب احمدبن موسی و برادران بزرگوارش و دیگر امامزاده‌های خاندان پیغمبر، یک نشانهٔ بسیار مهمی است. اینکه پیغمبرزادگان محترم و معتبر، مردم فارس را مخاطب خود و منطقه و منزل آنها را مأمن خود قرار بدهند، بسیار چیز پرمعنا و مضمون‌داری است؛ به خصوص شخصیت برجستهٔ جناب احمدبن‌موسی که در میان امامزادگان شناخته شدهٔ خاندان پیغمبر، جزو برجستگان محسوب می‌شود. دربارهٔ او این جور نوشته‌اند که: «وکان احمدبن موسی کریماً جلیلاً ورعاً و کان ابوالحسن ... (علیه السّلام) یحبه و یفدّیه»؛ مردی بخشنده و کریم و با ورع و دارای جلالت مقام و منزلت بود و پدرش ــ حضرت موسی‌بن‌جعفر (ع)ــ این بزرگوار را بر فرزندان و خویشاوندان دیگر خود مقدم می‌داشت و به او محبت ویژه‌ای داشت. شیراز هدف توجه این امامزادهٔ عزیز و دیگر امامزادگان قرار گرفت؛ آمدند و از سوی این مردم هم پشتیبانی شدند؛ تا امروز هم برکات این بزرگوار بر سرتاسر استان و بر بخش مهمی از این کشور، جاری و ساری است.

عنوان درس:

شماره صفحه:

در باب ادبیات و هنر، **سعدی** و **حافظ** دو گوهر درخشان بر پیشانی زبان فارسی و ادبیات فارسی هستند؛ این چیزی نیست که کسی بخواهد آن را معرفی کند. در دانش‌های مختلف هم شخصیت‌های عظیمی از این استان برخاسته‌اند که هرکدام در دورهٔ خود و عصر خود یگانه بوده‌اند؛ چه در فلسفه، چه در فقه، چه در ادبیات و نحو، چه در هنر، چه در تفسیر و لغت، چه در رشته‌هایی مانند ستاره‌شناسی و فیزیک و پزشکی؛ نام بردن شخصیت‌هایی که در این علوم متنوع، هر کدامی به قله رسیده‌اند و جزء سرآمدان زمان خود بوده‌اند و معرفی یکایک این بزرگان، در یک محفل دیگر و نوع دیگری از دیدار اقتضا دارد. اینجا همین اندازه اشاره کافی است. دربارهٔ مسائل اجتماعی و گرایش شما مردم عزیز به غیرت دینی و جرأت اقدام، باز تاریخ در درون خود صفات بسیار مهم و با ارزشی را نگاشته دارد.

علمای مبارزی که از این استان به تاریخ دانش دین در کشور معرفی شده‌اند، در کمتر نقطه‌ای از نقاط ایران نظیر دارند. میرزای شیرازی را که همه می‌شناسند؛ مرحوم سیدعلی اکبر فال اسیری ــ عالم بزرگ ــ که در همین شهر شیراز قیام کرد و با نفوذ انگلیسی‌ها و نفوذ خارجی‌ها مخالفت کرد، بعد هم آمدند و او را گرفتند و تبعید کردند؛ لکن از کار او ماند. نوشته‌اند که سیدعلی اکبر فال اسیری در تزد یک حافظیه ــ شاید در همین نقاطی که الان شما حضور دارید ــ مشغول زیارت عاشورا بود که ریختند و او را گرفتند و تبعید کردند. میرزای دوم ــ میرزا محمد تقی شیرازی ــ که در سال‌های بعد از جنگ جهانی اول، رهبر مبارزهٔ ملت عراق در مقابل تهاجم انگلیس‌ها و اشغال انگلیس‌ها بود. مرحوم سید عبدالحسین لاری چهرهٔ برجسته و ممتازی بود که در حدود صد سال قبل، در همین استان و به کمک

عنوان درس:

شماره صفحه:

عشایر غیور و دلیر استان فارس، مبارزات خودش را شروع کرد؛ با سلطهٔ انگلیسی‌ها مبارزه کرد؛ برای استقرار نظام قانونی و مشروطیت مبارزه کرد؛ برای تشکیل حکومت اسلامی مبارزه کرد. روحانیت استان از این نمونه‌ها بسیار دارد که همه هم به کمک مردم مؤمن و غیور استان فارس ــ چه عشایر و چه مردم شهرها و به خصوص شهر شیراز ــ مستظهر بوده‌اند. مرحوم سید نورالدین حسینی، در همین شهر شیراز عضو سفارت بیگانه را ــ که به مقدسات مردم اهانت کرده بود ــ خواباند و با دست خودش به او تسلای زد و حدّ الهی را جاری کرد و با دستگاه جبار، با شجاعت تمام به مبارزهٔ سیاسی و اجتماعی برخاست. بعد هم در دوران شروع مبارزات روحانیت، مرحوم آیت‌الله شهید دستغیب و مرحوم آیت‌الله محلاتی و دیگر علما، مسجد جامع عتیق شیراز را مرکز مبارزات خودشان قرارداده و آوازهٔ مبارزات علمای شیراز و سخنرانی‌های مرحوم آیت‌الله دستغیب ــ به عنوان سخنگوی آن روحانیت ــ در همان روزها در اکناف ایران منتشر شد. بنده خودم در آن وقت در قم بودم، نوار سخنرانی مرحوم شهید دستغیب دست به دست میان طلاب می‌گشت؛ ما هم آن وقت شنیدیم. این موضع روحانیت مبارز شیراز بود که با پشتیبانی مردم هم همراه بود.

بعد از انقلاب و در دوران کنونی هم ــ چه در دوران جنگ تحمیلی و دفاع مقدس و چه بعد از آن تا امروز ــ شما مردم، شما جوانان، شما فرزانگان و شما زن و مرد مؤمن، توانسته‌اید جایگاه ممتازی را در اختیار بگیرید و هویت مردم استان فارس و مردم شیراز را با عمل خود ــ نه فقط با ادعا ــ نشان بدهید.

عنوان درس:

شماره صفحه:

پیشینه و مفاخر استان

درس یازدهم نقش مردم فارس در دفاع از کیان و مرزهای ایران اسلامی

با آغاز تجاوز ناجوانمردانه دولت یغی عراق در آخرین روز شهریور ماه ۱۳۵۹ به میهن عزیزمان مردم غیور فارس در کنار سایر هموطنان خود به دفاع از مرز و بوم خود برخاستند. در همان روزهای نخست جنگ نیروهای مسلح مستقر در استان در جبهه های نبرد حضور یافتند.

شکل ۳۱ـ۲ـ اعلام آمادگی ارتش در روزهای نخست جنگ

شکل ۳۲ـ۲ـ نیروهای مردمی در جبهه جنگ

شکل ۳۳ـ۲ـ مقام معظم رهبری در کنار فرماندهان ارتش و سپاه

۹۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۱

تیپ ۵۵ هوابرد، تیپ ۳۷ زرهی، نیروهای انتظامی (ژاندارمری سابق) و پایگاه هفتم شکاری نیروی هوایی از جمله نیروهایی بودند که نقش مهمی در روزهای نخست جنگ ایفا کردند. در مدت کوتاهی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به همراهی نیروهای داوطلب بسیجی اقدام به تشکیل واحدهای مهم نظامی کرد: لشکر ۳۳ نیروهای مخصوص المهدی(عج)، لشکر پیاده ۱۹ فجر و تیپ ۳۵ امام حسن علیه‌السلام از نیروهای جان برکفی بودند که در کنار برادران ارتشی استان در جبهه‌های جنگ غرور آفریدند.

نیروهای ارتش و سپاه استان در اکثر عملیات‌های پدافندی و آفندی نقش بسیار مهمی داشتند. مزدوران بعثی در طول جنگ، بارها مناطق مسکونی شیراز را مورد حملهٔ هوایی و موشکی خود قرار دادند که منجر به شهادت جمعی از مردم غیر نظامی شد. در جریان دفاع مقدس استان فارس بیش از ۱۲ هزار شهید و مفقود و هزاران جانباز به میهن اسلامی تقدیم کرد.

بیشتر بدانیم

مشاهیر و فرهیختگان استان فارس در دورهٔ معاصر

شکل ۳۴ـ۴ـ تندیس شهید عباس دوران

شکل ۳۵ـ۴ـ تندیس شهید مجید سیاسی

۹۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۲

پیشینه و مفاخر استان

در دورهٔ معاصر همچون دوران پیشین، استان فارس کانون بسیاری از بزرگان و فرهیختگان کشور بوده است. این دانشمندان و مشاهیر در زمینه های گوناگون علمی و هنری و... فعالیت می کرده‌اند. در زیر با برخی از این مشاهیر آشنا می شوید:

- سید میرزا محمد معروف به فرصت الدولهٔ شیرازی نویسنده، موسیقی‌دان، نقاش و نقشه بردار اواخر دورهٔ قاجار. وی نخستین ادارهٔ معارف و عدلیه را در شیراز دائر کرد. کتاب «آثار عجم» وی اطلاعات بسیار مفیدی دربارهٔ گذشتهٔ فارس دارد. او همچنین مدتی روزنامهٔ «فارس» را منتشر کرد.
- نصرالله مردانی از شاعران نامی دورهٔ معاصر است. از آثار معروف وی «تذکرهٔ منظوم سنبع سخن» است که در آن، نام حدود دو هزار شاعر و صدو پنجاه تذکره را به نظم درآورده است. برخی از اشعار او با مضامین مذهبی و انقلابی جایگاه ویژه‌ای در ادبیات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس دارد.
- دکتر علی اصغر خدادوست یکی از بارزترین جراحان چشم در جهان است. او تحصیلات خود را در ایران و آمریکا انجام داد. وی از سوی بسیاری از شخصیت‌های چشم پزشکی جهان به عنوان بهترین جراح پیوند قرنیه در دنیا معرفی شده است.

فرصت الدوله شیرازی

نصرالله مردانی

علی سامی

وصال شیرازی

۹۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۳

صولت الدوله قشقایی

دکتر مهدی حمیدی شیرازی

سید ابوالقاسم انجوی شیرازی

دکتر محمد ناظری

محمد بهمن بیگی

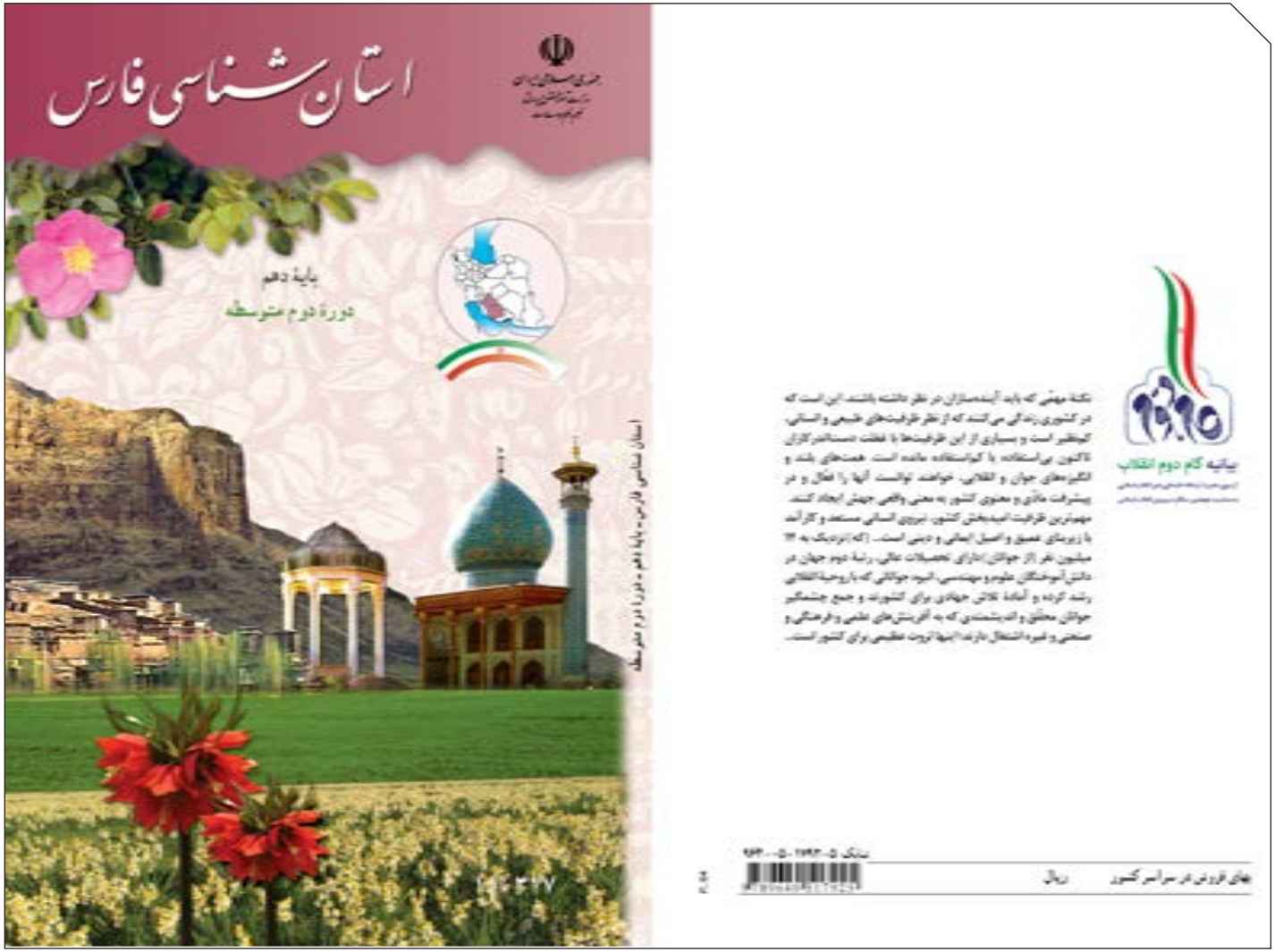
شکل ۴۶ـ۹ـ مشاهیر و فرهیختگان استان فارس

آیا از اینکه در استان فارس زندگی می‌کنید احساس غرور نمی‌کنید؟

۹۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۴

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و ادبیات فارسی

عنوان: استان‌شناسی فارس | کد: ۱۱۰۳۱۷ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

استان قزوین از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی

خداوند متعال را شاکرم که توفیق دیدار این شهر تاریخی و کهن و شما مردم متدین و انقلابی و خونگرم را به بنده عنایت کرد.

مردم قزوین را، چه در فضاهای انقلاب و چه در همه حوادث بعد از انقلاب، مجموعه‌ای از انسان‌های وفادار و مؤمن یافتیم؛ مردمی متدین، دارای صناعت طبع، فداکار، سخاوتمند، اهل شرکت در کارهای بزرگ و کارهای خیر. این مطالب، خُلقیات مردم قزوین از دیروزمان است؛ مخصوص دورهٔ خاصی نیست. وقتی به تاریخ مراجعه می‌کنیم، مناقب قزوین و منطقهٔ قزوین و اهل قزوین را بصورت چشمگیری مشاهده می‌کنیم؛ اینها اهمیت دارد. فرق است بین ملتی که دارای پیشینهٔ تاریخی و فرهنگی است و در تاریخ ریشه دارد، با ملتی که هیچ ریشه‌ای در تاریخ ندارد؛ هیچ سابقه و سلسله نسب فرهنگی‌ای ندارد. ملت بزرگ ایران با همین سابقه‌های که نمونهٔ آن را در شهر کهن و پُرعمق شما مشاهده می‌کنیم، توانسته است در میان ملت‌های دنیا به‌عنوان یک ملت ریشه‌دار و کهن معرفی شود.

من وقتی به گذشته قزوین نگاه می‌کنم، می‌بینم هزار سال پیش یک جغرافیدان معروف دنیای اسلام ــ «مقدسی» ــ که از شهر قزوین بازدید کرده است، این شهر را مرکز فقه و فلسفه معرفی می‌کند. نهصد سال قبل از این، شخصیت دانشمند معروفی مثل «عبدالجلیل قزوینی» از این شهر برخاسته است. «النقض» عبدالجلیل قزوینی رازی امروز در دست متکلّمین و صاحبان فکر و اندیشه، یکی از کتاب‌های معتبر و جالب توجه است. هشتصد سال پیش، دانشمندی دربارهٔ قزوین کتابی نوشته است به نام «التدوین» که سه جلد است. در آن تاریخ، سه جلد کتاب شرح حال شخصیت‌های علمی و فرهنگی و دینی و سیاسی قزوین را تهیه کرده است. این سوابق، خیلی حائز اهمیت است. آن زمان که خیلی از شهرهای ایران روستای کوچکی بود یا اصلاً نبود، در قزوین آنقدر عالم و شخصیت و چهره معروف وجود داشت که سه جلد کتاب «التدوین» دربارهٔ شرح حال اینهاست. هشتصد سال پیش، یک شخصیت برجسته و یک موزخ بزرگ مثل «حمدالله مستوفی» از این شهر برخاسته است. هشتصد سال پیش، یک شاعر بزرگ مثل «همید راکانی» از این شهر برخاسته است. چهارصد و پنجاه سال قبل، مرکز سیاسی این کشور بزرگ، قزوین بوده است. در جایی خواندم که نتیجهٔ آنچه از مطالعات مربوط به قزوین و استان قزوین بدست می‌آید، این است که به قدری از این شهر شخصیت‌های برجسته، از فقیه و حکیم و طبیب و ریاضیدان و موزخ و هنرمند برخاسته که اگر کسی بخواهد اسم همهٔ آنها را بگوید، اقلاً دو سه ساعت وقت

عنوان درس:

شماره صفحه:

لازم است؛ شما جوانان اهل قزوین، شما دختران و پسرانی که در این فضای اقلیمی و فرهنگی تنفس و رشد می‌کنید، به این سابقهٔ کهن تکیه کنید.

من خودم از دوران جوانی و طلبگی، به مناسبت وجود دو استاد بزرگ در حوزهٔ علمیهٔ مشهد، با نام قزوین و قزوینی آشنا شدم؛ شخصیت برجستهٔ مرحوم «حاج شیخ‌هاشم قزوینی» و شخصیت ممتاز مرحوم «حاج شیخ مجتبی قزوینی» دو ستارهٔ درخشان در حوزهٔ علمیهٔ مشهد که ما از دوران جوانی و نوجوانی نگاهمان به این دو چهرهٔ ارزشمند بود. نام قزوینی در ذهن طلبهٔ مشهدی، به برکت وجود این دو شخصیت بزرگوار، یک نام درخشان و همراه با افتخار تلقی شده است. این دو نفر ـ بخصوص مرحوم حاج شیخ مجتبی ـ جزو ارادتمندان و شاگردان یک شخصیت برجستهٔ دیگر قزوینی یعنی مرحوم «سید موسی زرآبادی» بودند. شخصیت عظیمی که در همین شهر، مرکز پرتوفشانی معنوی و سلوکی و عرفانی به تعداد وسیعی از طلاب و جویندگان معرفت محسوب می‌شد.

قبل از دورهٔ ما هم علمای بزرگ فراوانی از این شهر برخاسته‌اند: «شهید ثالث» که مقبره او همین‌جاست؛ مرحوم «ملامحمد تقی برغانی» و برادر او «ملامحمدصالح برغانی»؛ فقهای مبارز، نه فقهای گوشه‌گیر، نه آدم‌های منزوی؛ مردان دین که به سرنوشت مردم می‌اندیشیدند؛ برای آنها مبارزه می‌کردند و جان خود را هم در این راه فدا می‌کردند.

وقتی به دورهٔ انقلاب نگاه می‌کنید، می‌بینید همه کشور شهدای بزرگی تقدیم کردند؛ اما چهرهٔ شهدا و برجستگان و ایثارگران قزوین ممتاز است؛ مثل شهید درجایی». در انقلاب، ما مثل شهید رجایی کم داریم. در میان رزمندگان ـ چه ارتش و چه سپاه ـ شهید «بابایی» یک انسان بزرگ و یک چهرهٔ ماندگار و فراموش‌نشدنی است. در میان آزادگان، معلّم معنوی آنها، مرحوم «یونرایی» هم از این نمونه‌هاست. من این سه چهره برجسته را از نزدیک می‌شناختم؛ با خصوصیاتشان آشنا بودم و می‌دانم اینها چقدر ممتاز بودند؛ اینها شهدای قزوین‌اند. شهر قزوین دو هزار، و استان قزوین نزدیک سه هزار شهید دارد. اینها افتخارات مردم قزوین است. دربارهٔ مردم قزوین، از قرن‌ها پیش کسانی گفته‌اند اینها مردمی هستند دیندار، بلندهمت، با متانت، سنجاونده و قانع

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس یازدهم قزوین و دفاع از مرزهای ایران اسلامی

با مطالعهٔ تاریخ و پیشینهٔ طولانی استان قزوین، متوجه نقش و اهمیت این دیار در دفاع از مرزها و ایستادگی و مقاومت در برابر ظلم و ستم‌های ناشی از حملات دشمنان خارجی و استبداد داخلی می‌شویم؛ نمونهٔ والای این استقامت و ایستادگی مردم قزوین مربوط به‌دوران هشت سالهٔ دفاع مقدس است که با شروع جنگ تحمیلی در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ جلوه‌ای زیبا یافت. با آغاز جنگ عراق علیه کشورمان، مردم استان ما نیز همانند سایر مردمان این مرز و بوم به دفاع از مرزها و ارزش‌های دینی خود برخاستند و با نمایش قدرت ایمان و استقامت در آزمون خطیر دفاع مقدس خوش درخشیدند. ایثار و فداکاری مردم استان ما را در طی هشت سال دفاع مقدس می‌توان در دو بخش حضور در میادین نبرد و شهادت و نیز حمایت و پشتیبانی تقسیم کرد.

الف) حضور در میادین نبرد و شهادت

از ابتدای جنگ تحمیلی عراق علیه کشورمان، مردم شجاع و خداجوی قزوین نیز به‌همراه اقشار مختلف کشورمان، در همهٔ مراحل جنگ حضور مستمر و پرشور داشتند، و هزاران نفر از مردم این دیار روانهٔ صحنه‌های نبرد حق علیه باطل شدند و در عملیات‌های مختلف نظامی مانند: بیت المقدس، فتح المبین، والفجرمقدماتی، خیبر، بدر، والفجرهشت، کربلای پنج، مرصاد و ... دوش به دوش سایر رزمندگان با متجاوزان به نبرد پرداختند. از این تعداد رزمندهٔ این استان، بیش از ۳۰۰۰ نفر به درجهٔ رفیع شهادت، ۵۸۰۰ نفر به افتخار جانبازی نایل آمدند و ۶۶۰ نفر نیز از آزادگان سرافراز به‌شمار می‌آیند. تعداد معلمان شهید استان ۵۰ و تعداد دانش‌آموز ۳۰ نفر است.

فعالیت

به‌نظر شما زنده نگه داشتن یاد و خاطرهٔ شهیدان چه تأثیری در زندگی فردی و اجتماعی ما دارد؟

بیشتر بدانیم

جمهوری اسلامی ایران با داشتن ۱۷هزار و ۱۵۹ شهید ترور، بیشترین قربانی را در دنیا دارد. استان قزوین نیز ۱۹۰شهید، در اقدامات تروریستی منافقان، تقدیم انقلاب کرده است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۸

ب) حمایت و پشتیبانی مردمی

یکی از مهم‌ترین و سرنوشت‌سازترین عواملی که در جریان جنگ نقش اساسی داشت، حضور گسترده و حمایت و پشتیبانی مدبرانه و مخلصانهٔ مردم کشور ما از رزمندگان اسلام بود. شهربانی، ژاندارمری و کمیتهٔ انقلاب اسلامی که وظیفهٔ اصلی آن انجام خدمات در شهرها بود با قدرت تمام به وظایف خود عمل نمودند. نقش مساجد و مدارس و سنادهای اقامه نماز جمعه دربارهٔ آگاهی دادن و بیان مسایل جنگ و دعوت مردم برای حضور در صحنه‌های نبرد بسیار مؤثر و ارزنده بود.

اعزام نیروهای رزمنده و صدها کاروان کمک‌های مردمی به جبهه، برپایی مجالس بادبود شهیدان و زنده نگاه داشتن یاد و خاطرهٔ آنان، برگزاری مراسم ادعیه و زیارت، تکریم از خانواده‌های شهیدان و اسرا و جانبازان ازجمله اقدامات و فعالیت‌هایی بود که مردم استان ما در طی هشت سال دفاع مقدس انجام دادند. یکی از نهادهایی که در طول جنگ نقش مهمی در حمایت و پشتیبانی ایفا نمود، جهاد سازندگی بود. جهاد سازندگی قزوین از ابتدای جنگ تا انتهای آن با حضور دلاورانه و با تقدیم ۱۹شهید و دهها جانباز و آزادهٔ سرافراز نام نیک و ارزنده‌ای از خود برجای نهاد. ساخت تعدادی سنگر اجتماعی، ۳۸۶سنگر انفرادی و ۹۵سنگر تانک و ماشین‌آلات و احداث خاکریز در محورهای عملیاتی به طول ۵۸ کیلومتر از اقدامات جهاد قزوین است.

بیشتر بدانیم

سرداران شهید هشت سال دفاع مقدس

«مرگ حق است، اما تلاش کنید بهترینش را انتخاب کنید.» سردار مهدی شالیاف

از میان شهیدان والای استان قزوین، سرداران فداکار و باتقوایی بودند که الگوهای ارزنده و بی‌نظیر برای دیگر هم سنگران خود به شمار می‌آمدند از جمله دلاوران که تنها به تعدادی از آنان اشاره می‌شود، می‌توان از سرداران: عباس بابایی، حسن لشکری، مهدی شالیاف، نادر سلیمانیان، علی میوه‌چین، عبدالحسین فتری، سید محمد علی عابدینی، علی نسائی، منصور صدیق، ناصر سیاهپوش، حفظ‌اله عابدینی، مصطفی حق‌شناس، رضا حسن‌پور، محمدصادق انبارلویی، مجیدحاج نفیعی‌ها، حسن تلاتری، محسن پرویز، محمدجعفرآنوری، سید علی‌اکبر حاج‌سید جوادی و ... نام برد.

فعالیت

گزارشی از زندگی یکی از شهیدان محل سکونت خود را تهیه و در کلاس ارائه دهید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۹

برخی از اولین‌های شهید قزوین

نام و شهرت	محل تولد	تاریخ و محل شهادت	مسئولیت یا ویژگی
علی اصغر جمشیدی	۱۳۳۰/۲/۱۲قزوین	۱۳۵۹/۷/۱۵سربل ذهاب	اولین معلم وجهادگر
محمود ایزدی	۱۳۲۹/۱۱/۱قزوین	۱۳۵۹/۷/۲کرخه نور	اولین کارمند شهید
جلیل خوشبی‌ها	۱۳۲۵/۸/۳ قزوین	۱۳۵۹/۸/۲۷سوسنگرد	اولین کارگر بسیجی
سید احمدطباطبایی زوارمای	۱۳۳۳/۱۱/۳۱گرگان	۱۳۵۹/۱۰/۲۰هویزه	اولین افسر شهید ارتش دفاع مقدس
مجید رازقی	۱۳۴۰/۶/۲۴ قزوین	۱۳۵۹/۷/۱۱سربل ذهاب	اولین شهید سپاه قزوین
علی نژادقربانی	۱۳۳۳/۱/۱سگرآباد	۱۳۵۹/۹/۱آبادان	اولین شهید انقلاب اسلامی در دفاع مقدس
حاجی خان نوری زاده جنانی	۱۳۴۰/۹/۲	۱۳۵۹/۷/۲۶خرمشهر	اولین ناوی شهیدنیروی دریایی دفاع مقدس
رئوف صمع آبادی	۱۳۳۲/۵/۱۶ قزوین	۱۳۵۹/۸/۱۰دهلران	اولین درجه دارشهید شهربانی دفاع مقدس
ایرج عیوضی	۱۳۳۲/۱۱/۲۴ قزوین	۱۳۶۱/۴/۲۳نوی بصره	اولین شهید خلبان هوانیروزهلیکوپتر دفاع مقدس
محمد علی جانباز	۱۳۲۸/۹/۳۰ قزوین	۱۳۶۱/۴/۲۱تهران	اولین خلبان شهیدنیروی هوایی ارتش
عباس بابایی	۱۳۳۲/۹/۱۴	۱۳۶۵/۵/۱۵سردشت	اولین سرتیپ شهید ایران در دفاع مقدس
علی مکاری	۱۳۳۷/۱۱/۱	۱۳۵۹/۹/۱۹آبادان	اولین فرزند ذکور شهید خانواده در دفاع مقدس
اصغر مظفری	۱۳۳۹/۲/۱۷ قزوین	۱۳۵۹/۱۰/۲۸میمک	اولین دانشجوی شهید در دفاع مقدس
مجتبی یار	۱۳۳۵/۵/۱ قزوین	۱۳۵۹/۹/۱۵قصرشیرین	اولین هنرمند شهید مرزی عراق قبل از شروع جنگ
محمد گرامی	۱۳۳۱/۲/۱۸ قزوین	۱۳۵۹/۱۰/۱۳سربل ذهاب	اولین ورزشکار شهید دفاع مقدس
عزیز اله رودباری	۱۳۱۴/۱/۱رودبار	۱۳۶۵/۴/۲۴هفت تپه	کهن سال‌ترین شهید دفاع مقدس
علی واعظی فرد	۱۳۳۹/۱/۴شیرازک	۱۳۶۱/۹/۱۰خرمشهر	خردسال‌ترین شهید دفاع مقدس
سید مجتبی افضل موسوی	۱۳۳۳/۱/۱۰قزوین	۱۳۶۰/۷/۱۶اتوبان تهران ـ کرج	اولین شهید روحانی ترور شده توسط منافقین

۱۰۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۰

بیشتر بدانیم

شهید محمد علی رجایی

شهید محمد علی رجایی فرزند عبدالصمد در سال ۱۳۱۲ در شهر قزوین متولد شد. پس از اخذ مدرک ششم ابتدایی به کار در بازار پرداخت و در چهارده سالگی به تهران مهاجرت کرد. ابتدا به استخدام نیروی هوایی درآمد. اما پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ به‌دلیل گرایش‌های ضد رژیم از آنجا اخراج شد.

سپس به دانشسرای عالی راه یافت و موفق به اخذ مدرک لیسانس شد و به کسوت معلمی درآمد. در اردیبهشت ۱۳۴۵ بازداشت و بعد از پنجاه روز از زندان آزاد شد. در آذرماه ۱۳۵۳ مجدداً دستگیر شد و تا آبان ۱۳۵۷ در زندان به سر برد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به ترتیب وزیر آموزش و پرورش، نخست‌وزیر و رئیس‌جمهور شد. سرانجام در هشتم شهریور ۱۳۶۰ در بمب‌گذاری ساختمان نخست‌وزیری که توسط یکی از افراد سازمان منافقین انجام شده بود به شهادت رسید.

سید و رهبر آزادگان

علی اکبر اولتراپی متولد ۱۳۱۸، در سال ۱۳۳۶ به پیشنهاد پدرش وارد حوزهٔ علمیهٔ قم و مدتی بعد نیز جهت ادامهٔ تحصیل به نجف اشرف مشرف شد و در محضر امام خمینی(ره) از درس خارج فقه و اصول ایشان بهره‌مند بود. او پس از ۶ سال تحصیل، در حالی‌که به وطن باز می‌گشت، به جرم جاسازی و حمل اطلاعیه‌های امام دستگیر و به زندان ساواک منتقل شد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مدتی به‌عنوان رئیس کمیته انقلاب اسلامی قزوین مشغول به خدمت شد، با شروع جنگ تحمیلی عازم میادین نبرد گردید. در ۲۶ آذر ماه ۱۳۵۹ در یکی از مأموریت‌های شناسایی به اسارت دشمن درآمد. ایشان پس از بازگشت اسرا به وطن، به‌عنوان نمایندهٔ ولی فقیه در امور آزادگان منصوب شد و در دوره‌های چهارم و پنجم مجلس شورای اسلامی نیز، با رأی بالای مردم تهران، به مجلس راه یافت.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۱

مرحوم ابوترابی سرانجام در ۷۹/۳/۱۲ در حالی که همراه پدر بزرگوارشان عازم مشهد مقدس و زیارت امام هشتم (ع) بودند در جادهٔ سبزوار نیشابور دچار سانحهٔ تصادف شدند و دعوت حق را لبیک گفتند.

سرلشکر شهید عباس بابایی

شهید بابایی در سال ۱۳۲۹ در قزوین متولد شد. دورهٔ ابتدایی را در دبستان دهخدا و دورهٔ متوسطه را در دبیرستان نظام وفا گذراند. در سال ۱۳۴۸ در حالی که در رشتهٔ پزشکی پذیرفته شده بود، داوطلب تحصیل در دانشکدهٔ خلبانی نیروی هوایی شد. پس از اعزام به آمریکا و تکمیل دورهٔ آموزش خلبانی درسال ۱۳۵۱ با درجهٔ ستوانی به ایران بازگشت. با آغاز جنگ تحمیلی، شهید بابایی نیز در کنار سایر همرزمان خود به دفاع از میهن پرداخت و بالاخره پس از انجام عملیات‌های مختلف علیه دشمن متجاوز، در ۸ اردیبهشت ۱۳۶۶ در حین عملیات برون مرزی به شهادت رسید.

تردیک به سه هزار شهیدی که استان عزیز ما تقدیم به انقلاب و اسلام کرده ، سرداران و پاکبازان فداکاری بودند که الگوهای ارزنده و بی‌نظیر برای همه نسل‌ها و اعصار ، بشمار می‌روند. از جمله این رادمردان می‌توان از : حسین تلاری، امامعلی رشوند، قدرت‌اله چگینی، طهماسب شیخ حسنی، حسین مراثو، عشقعلی قنبری، غلامحسین اکبری، وجیه اله عسکری، یدالله علیجانی، قدرت الله فصیحی رامندی، سید نورالدین ابراهیمی و محمداسماعیل ذوالفقاری و .... نام برد.

شهیدحسین لشکری

امیر خلبان حسین لشکری در ۲۰ اسفند ۱۳۳۱ در روستای ضیاءآباد قزوین، متولد و پس از طی دوران تحصیل به استخدام نیروی هوایی درآمد. با شروع جنگ عراق علیه جمهوری اسلامی ایران ، لشکری نیز در عملیات‌های نظامی علیه دشمن وارد عمل شد. او در یکی از

۱۰۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۲

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

عملیات‌های نظامی به‌دلیل مورد اصابت قرار گرفتن هواپیمایش به اسارت نیروی دشمن درآمد. امیر خلبان لشکری پس از ۱۸ سال اسارت در ۱۷فروردین ۱۳۷۷ به خاک وطن بازگشت. شهید لشکری اولین اسیر ایرانی است که رهبر انقلاب وی را سیدالاسرا نامید. او در شامگاه یکشنبه ۱۸مرداد ۱۳۸۸ بر اثر عارضه قلبی دارفانی را وداع گفت و به درجهٔ رفیع شهادت نائل آمد.

۱۰۳

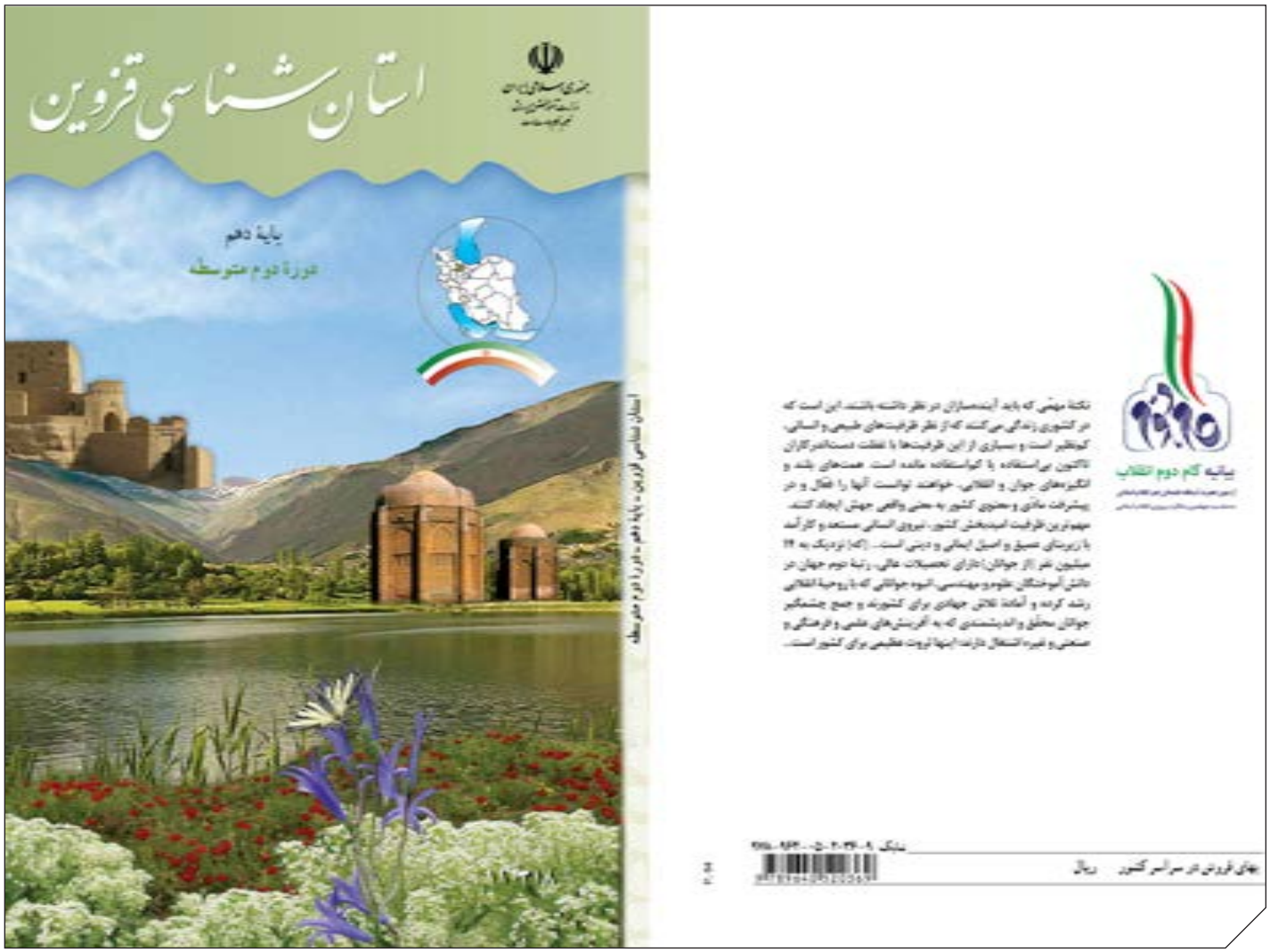
معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۳

معارف اسلامی

عنوان: استان‌شناسی قزوین | کد: ۱۱۰۳۱۸ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

سخنرانی مقام معظم رهبری ــ مدظله العالی ــ در جمع مردم قم

«قم» شهر محبوب، شهر قیام و انقلاب، شهر علم و اجتهاد، شهر ولایت و امامت، شهر حوزهٔ علمیه، شهر علمای بزرگ، پرورشگاه تاریخی و فراموش نشدنی امام بزرگوار ما حضرت آیت‌الله العظمی خمینی، شهر مراجع عظیم الشأن، شهر محدّثان، فقیهان، عالمان، مفسّران و مؤلّفان بزرگ اسلام، شهری با افتخارات استثنایی، شهری با سابقهٔ فراموش نشدنی، هم در علم، هم در انقلاب و جهاد.

در این شهر عزیز، سه نقطهٔ برجسته در میان این همه نقاط روشن، چشم را به خود جلب می‌کند: اوّل، حرم مطهّر و مضجع شریف حضرت فاطمه معصومه ــ علیها سلام ــ است؛ آن بزرگواری که این سرچشمهٔ جوشان و خروشان نخستین بار از کنار مرقد او جوشید و برکاتش به همهٔ عالم و به‌خصوص به دنیای اسلام رسید. دوم، علم و فقاهت و حدیث است که این شهر پرچمدار آن بوده است؛ حوزهٔ علمیه‌ای که از سال‌ها قبل تا امروز در این شهر مقدّس همیشه پابرجا و برپا بوده است. علمای بزرگ، فقهای بزرگ، فلاسفه بنام‌آورش، محدّثان عالی‌مقام و مؤلّفان عالی‌قدر از این شهر برخاستند یا به این شهر پناه آوردند و در زیر پرتو مطهّر پارهٔ تن امامت و ولایت ــ یعنی حضرت معصومه علیها سلام ــ اقامت گزیدند. نقطهٔ سوم، برجستگی شما مردم مؤمن، شجاع، آگاه و زمان‌شناس این شهر است.

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس یازدهم : نقش استان قم در حراست از کیان

مرزهای جمهوری اسلامی ایران

ما در جنگ برای یک لحظه هم نادم و پشیمان از عملکرد خود نیستیم. «امام خمینی (ره)»

مردم قم همواره در طول تاریخ همراه با دیگر هموطنان خود به پاسداری از مرزهای کشور پرداخته‌اند. اما پررنگ‌ترین جلوهٔ این پاسداری مربوط به دوران هشت سالهٔ دفاع مقدس است.

فداکاری مردم قم در طول هشت سال دفاع مقدس را می‌توان در دو جبههٔ **رزم** و **پشتیبانی** خلاصه کرد :

الف) رزم در جبهه‌ها : در طول هشت سال دفاع مقدس، مردم غیرتمند قم در تمامی مراحل جنگ حضور فعال داشتند. در ابتدای جنگ و قبل از تشکیل بگان و منطقه‌بندی اعزام نیروها، هزاران نفر از مردم قم به جبهه‌های نبرد عزیمت کرده، در عملیات‌های مختلف شرکت کردند.

در آذرماه ۱۳۶۰، با تشکیل تیپ ۱۷ قم بیش‌تر نیروهای اعزامی از قم در این تیپ سازماندهی شدند و در عملیات‌های مختلف شرکت کردند که این تیپ در مرداد ماه ۱۳۶۱ همزمان با آغاز فرماندهی سردار شهید مهدی زین الدین به تیپ ۱۷ علی بن ابی‌طالب ـ علیه السلام ـ تغییر نام داد.

بیشتر بدانیم

در آبان ماه ۱۳۶۱با ایجاد تغییراتی در سازماندهی نیروهای سپاه، لشکر ۱۷ علی‌بن ابی‌طالب ـ علیه السلام ـ سازمان یافت و نیروهای اعزامی از استان قم به همراه چند استان دیگر در این لشکر سازماندهی شدند و به دفاع از میهن اسلامی پرداختند.

شکل ۱۰ـ۲ـ عزیمت رزمندگان استان قم به جبهه‌های جنگ

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۹

شکل ۱۱ـ۴ـ فرزندان روحانی به جبهه‌ها

در طول جنگ حدود ۵۰/۰۰۰ نفر از استان قم به جبهه‌های نبرد اعزام شدند. از این تعداد، حدود ۶۰۰۰ نفر از رزمندگان قمی به شهادت رسیدند، ۱۲۷۰۰ نفر به افتخار جانبازی نائل آمدند و ۵۴۰ نفر نیز از آزادگان سرافرازند.

تعداد زیادی از جوانان قم نیز در یگان‌های مختلف ارتش به دفاع از مرزهای ایران اسلامی پرداختند که بیش از ۵۵۰ شهید ارتش از استان قم تقدیم نظام مقدس جمهوری اسلامی شد.

شکل ۱۲ـ۴ـ گلزار شهدای قم

فعالیت

فعالیت گروهی ۲ـ۴

به نظر شما، شهدا چه نقشی در شکل‌گیری وضع فرهنگی جامعهٔ امروزی ما دارند؟

شکل ۱۳ـ۴ـ رزمندگان در جبهه نبرد «تانکر ۱۷ علی بن ابی طالب علیه السلام»

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۰

پیشینه و مفاخر استان

طلاب و علمای قم در دفاع مقدس

نقش علما و طلاب در دفاع مقدس بر کسی پوشیده نیست. حضور مؤثر و فعال آنان در میدان رزم و در بُعد فرهنگی و تبلیغی نقش به‌سزایی در پیروزی رزمندگان اسلام داشته که در این راه بیش از ۳۵۰۰ شهید تقدیم کرده‌اند که از این تعداد بیش از ۳۰۰ نفر شهدای طلاب استان قم است.

جدول ۱ـ۲ـ شرکت لشکر ۱۷ علی‌بن ابی‌طالب در عملیات‌های آفندی و پدافندی در طول هشت سال دفاع مقدس

آمار شرکت در عملیات‌های آفندی (تهاجمی)	تعداد ۱۷ عملیات	آمار شرکت در عملیات‌های پدافندی	تعداد ۲۸ عملیات
شرکت فعال لشکر ۱۷ علی‌بن ابی‌طالب در عملیات‌های مهم در هشت سال دفاع مقدس			
فتح‌المبین (۱۳۶۱/۱/۱) ـ بیت‌المقدس (۱۰ و ۶۱/۱۲/۱۳) ـ محرم (۶۱/۸/۱۰) ـ والفجر ۴ (۶۴/۱۱/۲۱) ـ کربلای ۴ (۶۵/۱۰/۱۹) ـ والفجر ۱۰ (۶۶/۱۲/۲۵)			

شکل ۱۲ـ۲ـ اعزام طلاب به جبهه

بیشتر بدانیم

ب) **پشتیبانی جنگ**: یکی از شاخصه‌های دفاع مقدس مردمی بودن آن بود. نقش اقشار مختلف مردم در همه عرصه‌ها به‌خصوص حضور مستقیم در دفاع مقدس و پشتیبانی‌های مادی و معنوی از رزمندگان و مهن اسلامی نقش اساسی داشت که به اختصار می‌توان به نقش دانش‌آموزان، دانشجویان، فرهنگیان، بانوان، اصناف، بازاریان،

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۱

یزنکان، پرستاران، کارگران و... اشاره کرد. مساجد، حوزه‌های علمیه، پایگاه‌های بسیج، ادارات، کارخانجات و... هرکدام به سهم خود در جهت پشتیبانی از رزمندگان نقش داشته‌اند.

اعزام صدها کاروان کمک‌های مردمی به جبهه‌ها در طول دفاع مقدس از استان قم و کمک‌های مالی و تدارکاتی و همچنین تأمین هزینهٔ سه روز جنگ توسط مردم قم و اسکان تعداد زیادی از مردم جنگ‌زده جنوب از جمله این پشتیبانی می‌توان اشاره کرد.

از جمله نهادهای دیگری که نقش به‌سزایی در جنگ و پشتیبانی رزمندگان داشت جهاد سازندگی بود که در ساخت راه‌ها، پل‌ها، خاکریزها و سنگرها همراه با مهندسی رزمی لشکرها در غالب گردان مهندسی رزمی ۱۹ حضرت معصومه (س)، یار و مددکار رزمندگان بود که در این راه مقدس ۵۸ نفر از جهادگران استان به فیض شهادت نائل شدند.

شکل ۱۵ـ۲ـ نقش جهادسازندگی در هشت سال دفاع مقدس

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۲

پیشینه و مفاخر استان

پشتیبانی‌های دیگری که نقش مهمی در افزایش روحیه رزمندگان تأثیر زیادی داشت توسط مردم به شکل‌های مختلف صورت می‌گرفت که عبارت‌اند از :

ـ راه‌پیمایی و اعلام حمایت از رزمندگان

ـ برپایی مجالس تجلیل از شهدا و تشییع باشکوه پیکر پاک و مطهر شهیدان

ـ تکریم و تجلیل از خانوادهٔ معظم ایثارگران و شهدا

ـ برپایی مجالس دعا و اهدای نذورات در جهت پیروزی و سلامت رزمندگان اسلام

ـ بدرقه و استقبال از رزمندگان اسلام

ـ نوشتن نامه به رزمندگان توسط دانش‌آموزان

ـ سرکشی به خانواده‌های رزمندگان.

در طول جنگ تحمیلی، هرگاه حزب بعث عراق در مقابل رزمندگان دلیر ایرانی شکست می‌خورد ناجوانمردانه جنگ را با حملهٔ موشکی و هوایی به مناطق مسکونی می‌کشید و بارها به مناطق مسکونی از جمله شهر مقدس قم حمله کرد. شهر قم ۲۷ مرتبه به‌وسیله حملات هوایی و موشکی مورد حمله قرار گرفت. بیشتر این حملات طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۶۷ صورت گرفت. خونین‌ترین حمله در تاریخ ۶۵/۱۱/۱ توسط هواپیمای عراقی مناطقی از سه راه بازار، خیابان آیت‌الله طالقانی، کوچه جوادالائمه در خیابان ۱۹ دی و چند نقطه دیگر مورد حمله قرار گرفت که سبب شهادت حدود ۱۵۰ نفر و مجروحیت حدود ۳۰۰ نفر از مردم بی‌گناه شد. در مجموع بیش از ۳۰۰ نفر از هموطنان در بمباران هوایی و موشکی به شهادت رسیدند.

نقش دانش‌آموزان در دفاع مقدس، دانش‌آموزان در دفاع مقدس نقش اساسی داشتند. تقدیم بیش از ۳۶ هزار شهید دانش‌آموز نشان از حضور پررنگ و تأثیرگزار دانش‌آموزان در جنگ تحمیلی دارد. دانش‌آموزان استان قم نیز دوشادوش دیگر رزمندگان با شرکت فعال در جبهه‌ها و تقدیم نزدیک به ۹۰۰ نفر شهید و همچنین معلمان و فرهنگیان قم با تقدیم ۱۰۶ شهید برگ زرینی در تاریخ پرافتخار مردم قم ثبت کردند. دانش‌آموز بسیجی شهید حسین فهمیده از استان قم (سراجه) و دانش‌آموز شهید بهنام محمدی از خرمشهر به‌عنوان الگو و نمونه‌ای از رشادت‌ها و جانفشانی‌های دانش‌آموزان در دفاع مقدس‌اند. دانش‌آموزان عزیز بایستی با الگو قرار دادن شهدای دانش‌آموز ادامه‌دهندگان راه نورانی هم‌کلاسی‌های شهید خود باشند.

امام‌خمینی (ره) در خصوص شهید فهمیده فرمودند : رهبر ما آن طفل سیزده ساله‌ای است که با قلب کوچک خود که ارزشش از صدها زبان و قلم ما بزرگ‌تر است، با نارنجک خود را به زیر تانک دشمن انداخت و آن‌را منهدم و خود نیز شربت شهادت نوشید.

مقام معظم رهبری در خصوص شهید فهمیده فرمودند : شهید فهمیده حاصل تربیت صحیح اسلامی است.

۸۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۳

تصویر ۱۶ـ۴ـ گروه سرود مدرسه قطب راوندی ساعاتی قبل از شهادت

سرداران و امیران شهید هشت سال دفاع مقدس قم: در بین سرداران شهید دفاع مقدس از قم می‌توان از: مهدی زین‌الدین، مجید زین‌الدین، اسماعیل صادقی، محمد بنیادی، اسماعیل دقایقی، جواد عابدی، علی‌اصغر امینی بیات، علی آخوندی، جعفر حیدریان، جواد دل‌آذر، سیدمحسن روحانی، علی‌اکبر نظری ثابت، سیدمحمد علوی، سیدمحمد میرقبصری، علی اسکندری، عباس حاجی‌زاده، مصطفی کلهری، محمدحسین کبیری، احمد کریمی، سرتیپ خلبان شهید عباس اکبری، شهید علی یطرفان و شهید محمد حسن ترابیان نام برد.

تصویر ۱۷ـ۴ـ فرماندهان و شهدای شاخص استان قم

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۴

پیشینه و مفاخر استان

شهدای گمنام: یکی از مکان‌های که مورد بازدید و زیارت مردم قم و زائران حرم مطهر حضرت معصومه (س) قرار می‌گیرد مرقد پاک و مطهر ۱۴ شهید گمنام در محل کوه خضر نبی (ع) است. این شهدا که در پایین کوه خضر به خاک سپرده شده‌اند یکی از میعادگاهها و زیارتگاههای مردم به‌شمار می‌رود که در هفته به‌خصوص شب‌های جمعه برای تعداد زیادی از زائران و هم‌رزمان شهدا و مردم استان و دیگر مناطق کشور است.

شکل ۱۸ـ۲ـ گلزار شهدای امامزاده علی‌بن جعفر علیه‌السلام قم

شکل ۱۹ـ۲ـ مرقد مطهر شهدای گمنام استان در دامنهٔ کوه خضر نبی (ع)

فعالیت

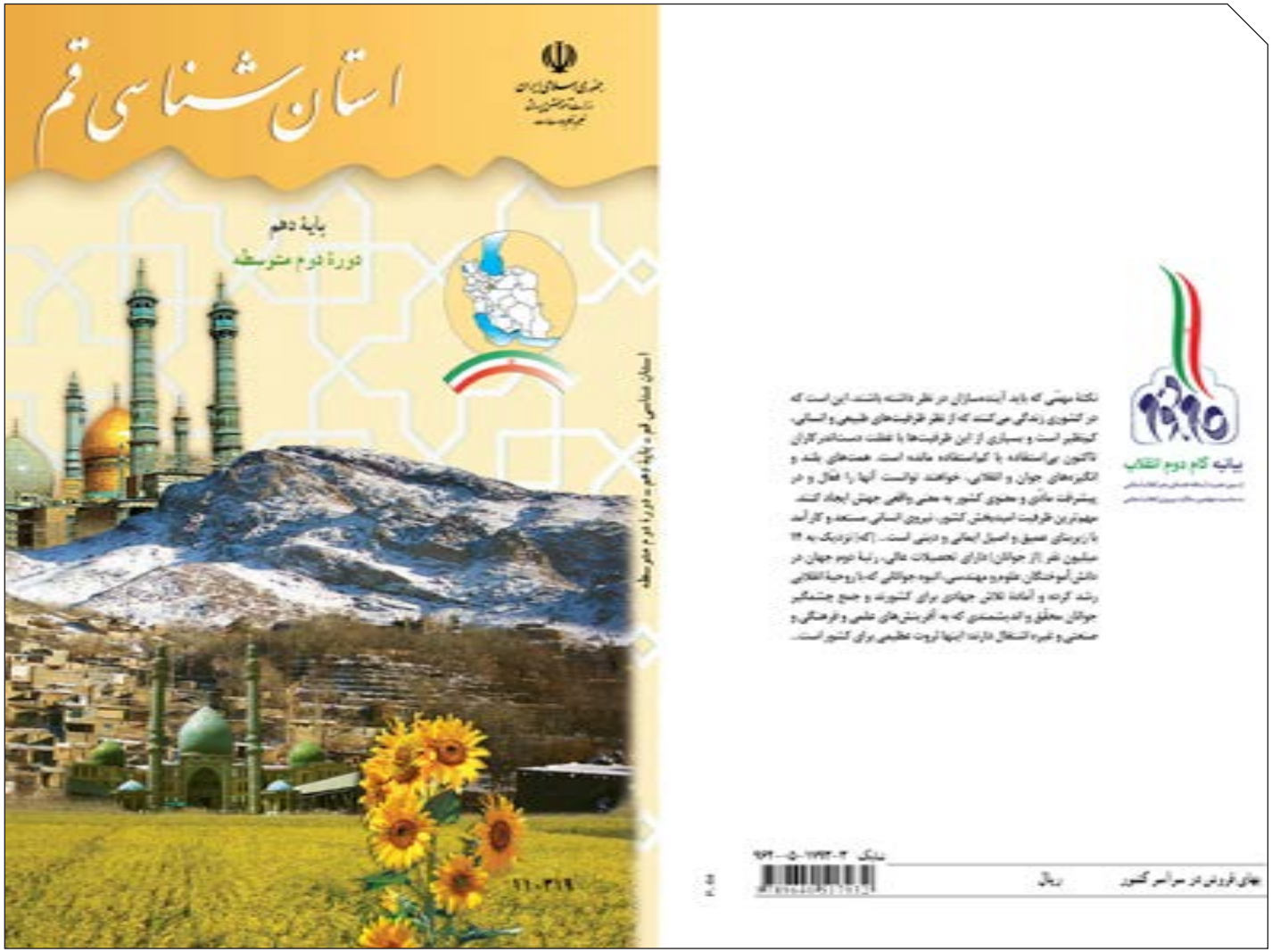
فعالیت گروهی ۳ـ۲

۱ـ برای پاسداری از خون شهدای انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، چه کارهایی می‌توانیم انجام دهیم؟

۲ـ شما در پاسداری از خون شهدا چه کرده‌اید؟

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۵

عنوان: استان‌شناسی قم | کد: ۱۱۰۳۱۹ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و ادب فارسی

استان کردستان از دیدگاه مقام معظم رهبری(مدظله العالی)

کردستان سرزمین فداکاری‌های بزرگ است؛ سرزمین هنر و فرهنگ است؛ سرزمین صفا و وفاداری است؛ سرزمین مردم وفاداری است که در حساس‌ترین سال‌های عمر این نظام و این کشور، با مردانگی خود و با رشادت خود، توطئه‌های بزرگی را خنثی کردند. سرزمین مردم با رشادت و با رشد عقلی و آگاهی است که توطئهٔ دشمن را در لحظات حساس تشخیص دادند و با فداکاری خود فتنهٔ بزرگی را خاموش کردند؛ پیش از آن‌که آن فتنه بتواند به هدف‌های شوم خود برسد. این از یاد ملت ایران نخواهد رفت. کردستان در تاریخ انقلاب اسلامی، نشان افتخاری را با خود حمل می‌کند که در کنار استانی نظیر آن را می‌شود دید.

عزیزان من! برادران و خواهران من! در فجر پیروزی انقلاب اسلامی کسانی به دنبال این بودند که در کشور جنگ داخلی درست کنند و برادرکشی به راه بیندازند. ستمگران جهانی از این که یک قدرت مستقل و متکی به دین و ایمان مذهبی در این منطقه سر بلند کند، وحشت می‌کردند و سراسیمه بودند؛ لذا همهٔ نیروهای خود و همهٔ توان سخت و نرم خود را به میدان آوردند تا شاید بتوانند این مولود تازه پایه هستی گذاشته را در همان اولین قدم‌ها نابود کنند و از بین ببرند. مردم نُژد در این استان امتحان خوبی را در این رویارویی بزرگ از خودشان نشان دادند. من کردستان را از نزدیک دیده‌ام و در روزهای محنت و سختی، عظمت ایستادگی این مردم را با چشم مشاهده کرده‌ام. البته آوازهٔ مقاومت مردم استان شما ــ در دوران‌های مختلف ؛ چه در آغاز انقلاب، چه در دوران جنگ تحمیلی ــ به گوش همهٔ ملت ایران رسیده است.

استان کردستان یک استان فرهنگی است. شما به طبیعت سرسبز و زیبای این استان نگاه کنید؛ به روحیهٔ مهربان و باصفای مردم این استان نگاه کنید؛ به تاریخ این استان ــ که علما و شعرا و اهل فرهنگ و اهل هنر در همین تاریخ نزدیک این استان فراوان‌اند ــ نگاه کنید؛ همهٔ این‌ها نشان می‌دهد که این استان، یک استان فرهنگی است.

(۱۳۸۸/۲/۲۲)

عنوان درس:

شماره صفحه:

بینشهٔ تاریخی استان کردستان

درس یازدهم: جایگاه کردستان در دفاع از سرزمین ایران

* به شکل‌های زیر نگاه کنید، از این تصاویر چه نکاتی را می‌توان استنباط کرد؟

شکل ۱۱ـ۲ـ رزمندگان کرد در مرزهای استان کردستان

استان کردستان به علت موقعیت جغرافیایی و به عنوان بخشی از مناطق مرزی کشورما، همواره در طول تاریخ با ساکنان دلیر و شجاع خود یکی از ستون‌ها و پایگاه‌های مقاومت در دفاع از کیان و تمامیت سرزمین ایران در برابر هجوم بیگانگان بوده و نقش کلیدی و مهم خود را ایفا نموده و برای پاسداری از سرزمین ایران، از هیچ‌گونه فداکاری و ایثار دریغ نکرده است.

الف) نقش استان در حراست از کیان و مرزهای ایران اسلامی

در درس دهم با گذشتهٔ استان (مراکز اولیهٔ تمدن و میراث فرهنگی و تاریخی آن) آشنا شدیم. در این درس نقش کردستان در دفاع از سرزمین ایران (از گذشته تا به امروز)، به ویژه از آغاز پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی تاکنون بررسی خواهد شد.

● **کردستان و انقلاب اسلامی**: در دوران پهلوی، با توجه به عدم مشروعیت و مقبولیت حکومت نزد ملت ایران مخصوصاً در دورهٔ پهلوی دوم، کردستان نیز برای رهایی ایران از حکومت استبدادی، به سهم خود نقش مهم و به‌سزایی را در کنار هم‌میهنان عزیز در سرنگونی دولت پهلوی و پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایفا کرد.

۸۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

شکل ۱۲ـ۲ـ تظاهرات مردم کردستان علیه رژیم ستم‌شاهی ـ دوران انقلاب، سال ۱۳۵۷

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، با توجه به این که کشورهای استعمارگر، نمی‌خواستند ایران مستقل و سربلند باشد، برای از بین بردن انقلاب اسلامی، دست به ترفند و حیله‌های بسیاری زدند که از جمله می‌توان به تحمیل هشت سال جنگ علیه ایران اسلامی، اشاره کرد. در این زمان مردم کردستان که همواره در طول تاریخ، خود را به عنوان مرزداران ایران زمین معرفی کرده‌اند، برای دفاع از انقلاب اسلامی با دشمن بعثی به مقابله برخاستند.

دشمنان ایران اسلامی با سرکردگی استکبار جهانی و در رأس آن‌ها آمریکا به منظور سرکوب یا جلوگیری از صدور انقلاب اسلامی، هر روز در نقطه‌ای از سرزمین پهناور ایران اسلامی، ناامنی و آشوبی برپا می‌کردند که همواره ناکام می‌ماندند.

* به نظر شما علل ناکامی دشمنان، در ضدیت با انقلاب اسلامی چه بود؟

با توجه به ناکامی ترفندهای آشوبگرانهٔ آمریکا، استکبار جهانی با همراهی ایادی و مزدوران منطقه‌ای خود دست به ترفند نظامی علیه ایران اسلامی زد و برای اجرای مقصود شوم خود، صدام رئیس رژیم بعث عراق را تحریک کرد تا به بهانهٔ واهی نادیده گرفتن حقوق مرزی، حمله به کشور ایران را آغاز کند.

در مقابل حملهٔ رژیم عراق، ایران نیز به همت دلاور مردان غیور و فداکار خود، به رغم مشکلات بی‌شمار، خود را برای یک جنگ تمام عیار آماده کرد.

شکل ۱۳ـ۲ـ مشارکت گسترده رزمندگان کُرد در دفاع از سرزمین ایران اسلامی

۹۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۰

پیشینهٔ تاریخی استان کردستان

منطقهٔ کردستان به عنوان یکی از مرزهای حساس و مهم ایران اسلامی با برخورداری از نیروهای توانمند نظامی(ارتش، سپاه و پیش‌مرگان مسلمان کُرد) همراه با بسیج مردمی، در طول ۸ سال دفاع مقدس نیز، برای سربلندی و عزت ایران اسلامی، شجاعت، رشادت، پایمردی و فداکاری نشان داد و در این راه، ۵۲۰۰ شهید تقدیم انقلاب اسلامی کرد.

بیشتر بدانیم

آشنایی با سازمان پیش‌مرگان مسلمان کُرد

در جریان حوادث پس از پیروزی انقلاب اسلامی و طرح شعارهای متفاوت و عمدتاً مخالف با منافع ملّی کشور، گروه‌ها و احزابی با خط مشی‌های سیاسی و فکری مختلف، کردستان را مکان مناسبی برای دشمنی با نظام اسلامی انتخاب کردند. برای مقابله با توطئه‌های شوم آنان سازمان پیش‌مرگان مسلمان کُرد شکل گرفت. این سازمان با حضور نیروهای داوطلب مردمی از شهرهای مختلف استان کردستان و با درایت خاص شهید بروجردی در سال ۱۳۵۸، تأسیس شد و توانست به عنوان اولین تجربهٔ موفق بسیج مردمی در کشور خدمات ارزنده‌ای ارائه کند. سازمان پیش‌مرگان مسلمان کرد نقش عمده‌ای در برقراری آرامش در کردستان و دفاع از مرزهای ایران اسلامی داشت. این سازمان بعد از مدتی در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ادغام شد.

● **عملیات‌های نظامی در مرزهای کردستان** : در طول هشت سال دفاع مقدس در مرزهای استان کردستان ده‌ها عملیات پیروزمندانه با حمایت همه جانبهٔ رزمندگان کُرد برای حفاظت از کیان و مرزهای ایران اسلامی صورت گرفته است که در جدول صفحهٔ بعد به برخی از این عملیات‌ها اشاره می‌شود.

شکل ۱۲ـ۲ـ جمعی از پیش‌مرگان مسلمان کُرد

شکل ۱۵ـ۲ـ حضور مقام معظم رهبری در جمع پیش‌مرگان مسلمان کُرد

۹۱

برای مطالعه

جدول ۱ـ۲ـ مشخصات برخی عملیات‌های نظامی علیه دشمن بعثی و ایادی استکبار در مرزهای کردستان

ردیف	نوع عملیات	شهرستان	تاریخ عملیات	منطقهٔ عملیاتی	نیروی شرکت کننده در عملیات
۱	نامنظم مرزی	مریوان	۵۹/۱۰/۱۰	فوج سلطان	سپاه و ارتش، پیش‌مرگان مسلمان کرد
۲	منظم مرزی	مریوان	۵۹/۱۰/۱۸	سردوش	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و پیش‌مرگان مسلمان کرد
۳	نامنظم مرزی	بانه	۶۱/۲/۲۲	آلوت	سپاه و ارتش، پیش‌مرگان مسلمان کرد
۴	نامنظم مرزی	بانه	۶۲/۱/۱۵	کلیه روستاهای مرزی بانه	تیپ قدس سپاه و یگان‌های جندا... استان کردستان
۵	نامنظم مرزی	مریوان	۶۲/۲/۱۱	دره شیلر	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
۶	منظم (والفجر ۴)	مریوان	۶۲/۷/۲۷	دره شیلر و پنجوین	ارتش و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
۷	منظم مرزی	مریوان	۶۲/۷/۲۷	دره شیلر	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و ارتش جمهوری اسلامی ایران
۸	نامنظم مرزی	مریوان	۶۲/۳/۲۶	جبهه مریوان	ارتش جمهوری اسلامی ایران
۹	نامنظم مرزی	بانه	۶۲/۴/۳۱	آلوت	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
۱۰	منظم مرزی(غدیر خم)	بانه	۶۲/۶/۱۰	گرماب و بولحسن	سپاه، ژاندارمری و ارتش جمهوری اسلامی ایران
۱۱	منظم مرزی	مریوان	۶۷/۱/۲۲	منطقهٔ عمومی پنجوین	ارتش جمهوری اسلامی ایران

بیشتر بدانیم

آشنایی با عملیات والفجر ۴

این عملیات با رمز یا الله، یا الله و با هدف آزادسازی بخشی از میهن اسلامی و ارتفاعات مهم منطقه و تصرف پیشرفتگی دشت شیلر، تصرف پاسگاه پنجوین و خارج کردن مریوان از معرض دید دشمن انجام شد. دشمن بعثی که توان مقاومت در برابر رزمندگان اسلام را نداشت، هر روز به گلوله باران و بمباران هوایی شهرهای استان، به ویژه شهر شهید پرور مریوان می‌پرداخت.

عملیات والفجر ۴، بیست روز طول کشید و نیروهای عمل کننده در عملیات، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و ارتش جمهوری اسلامی ایران بودند. در نتیجهٔ این عملیات مناطق و ارتفاعات مهم منطقهٔ مریوان آزاد شد.

۹۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۲

پیشینهٔ تاریخی استان کردستان

شکل ۱۶ـ۲ـ رزمندگان اسلام در حین عملیات علیه دشمن بعثی

ب) شخصیت‌های فرهنگی، علمی، انقلابی، مذهبی و سرداران هشت سال دفاع مقدس در استان کردستان

* تصاویر زیر دو تن از شهدای برجستهٔ استان ما را نشان می‌دهد. شما تا چه اندازه با آنان آشنایی دارید؟

شکل ۱۷ـ۲ـ شهید ملا حیدر فهیم و شهید حاج فرهنگ ورمقانی

با توجه به این‌که کردستان دارای گذشتهٔ پر بار و پر افتخاری از جنبه‌های فرهنگی، علمی و دینی بوده و در این منطقه از سرزمین ایران، نام آوران و عالمان بسیاری پرورش یافته‌اند و در تمام عرصه‌ها صاحب نام بوده‌اند و نیز در فداکاری و ایثار و پاسداری از کیان سرزمین ایران نقشی قابل توجه و درخور تقدیر داشته‌اند، اکنون نیز این استان در تمام عرصه‌ها، نام آوران علمی، فرهنگی، مذهبی، انقلابی و سرداران دلیر و بنام را به خود دیده است. با توجه به فراوانی شخصیت‌ها و مفاخر کردستان، در این جا به ذکر اسامی برخی از نام آوران اشاره می‌شود و در هر بخش به معرفی و شرحی کوتاه از زندگی چند چهرهٔ برجسته بسنده می‌شود.

۹۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۳

تأسیس سازمان پیش‌مرگان مسلمان کرد مشارکت نمود و مسئول اطلاعات آن سازمان شد و در سال ۱۳۶۶ به عنوان فرمانده گردان ضربت انتخاب گردید. او سرانجام در سال ۱۳۶۹ به شهادت رسید.

۴ــ شخصیت‌های مذهبی

کردستان علاوه بر عرصه‌های علمی، فرهنگی، انقلابی و ...، در عرصهٔ دینی و مذهبی نیز دارای شخصیت‌های برجسته‌ای بوده است، از جمله: آیت‌الله مردوخ، آیت‌الله شیخ عبدالحسین فاضل گروسی، شیخ برهان‌الدین حمدی، شیخ بهاءالدین و شیخ ضیاءالدین نقشبندی، شیخ حبیب‌الله کانسنری، شیخ مصطفی نخنوی، ملا باقر مدرسی، احمد حواری‌نسب، حاج ماموستا محمد شیخ‌الاسلام و ....

شکل ۲۰ــ۲

● **مرحوم آیت‌الله مردوخ:** محمد مردوخ مشهور به «آیت‌الله مردوخ» در سال ۱۲۹۸ هـ.ق در سنندج متولد شد. آیت‌الله مردوخ، گذشته از عرصهٔ دینی و مذهبی، عمری را در مطالعه و بحث و شرکت در امور اجتماعی و تاریخی سپری کرد؛ ضمن این‌که از قریحهٔ شعر و شاعری نیز برخوردار بوده و آثاری از خود برجای گذاشته است. از جمله آثار او می‌توان به «فقه محمدی» و «تاریخ کرد و کردستان» و یا «تاریخ مردوخ» اشاره کرد (شکل ۲۰ــ۲).

● **مرحوم آیت‌الله شیخ عبدالحسین فاضل گروسی:** وی درسال ۱۲۵۹ شمسی در شهرستان بیجار متولد و پس از طی مراحل تحصیل علوم دینی در منطقه، در مدارس علمیهٔ قزوین نیز به فراگیری علوم متفاوت پرداخت و در بسیاری از رشته‌ها از جمله هندسه، فلسفه، منطق، نجوم به تحصیل پرداخت. کتاب‌های ارزنده‌ای از او به یادگار مانده است.

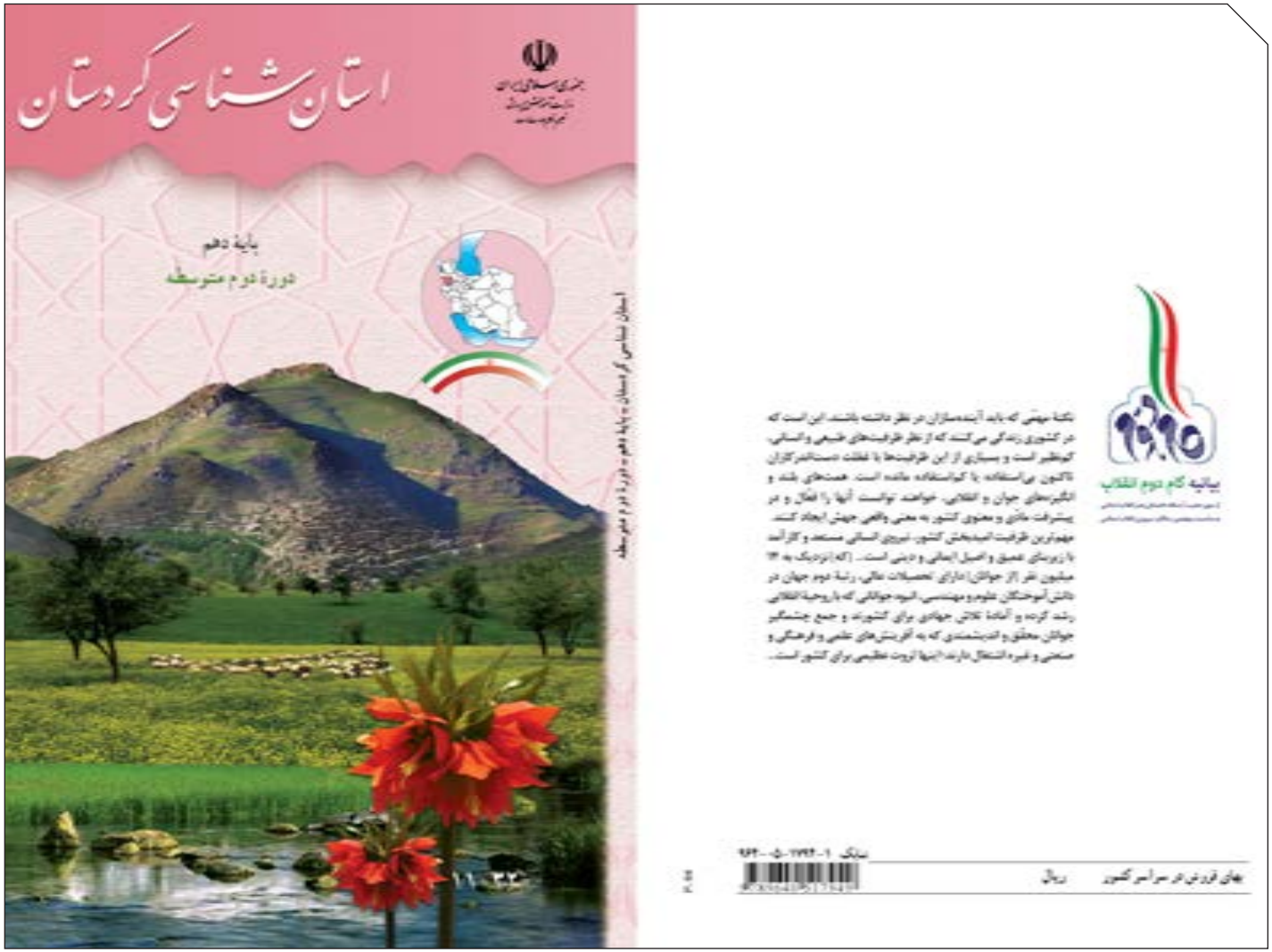
● **فقیه مجاهد شهید حاج ماموستا محمد شیخ‌الاسلام (ره):** محمد شیخ‌الاسلام در خانواده‌ای کاملاً مذهبی در سال ۱۳۱۵ شمسی در بانه چشم به دنیا گشود و تحت تعالیم پدرش عالم گرانقدر محمد شیخ‌الاسلام قرار گرفت. این بزرگوار در فضایی پرورش یافت که سیزده نسل پیش از او در راه رسالت و آموزه‌های دینی به فعالیت مشغول بودند که در این مورد تا هشت نسل پیش از این شهید بزرگوار به صورت مکتوب موجود است. این بزرگوار در محضر علمای بزرگ کردستان به تحصیل فقه و علوم اسلامی پرداخت. وی در سال ۱۳۳۶ از سوی عالم و استاد بزرگ مرحوم ملا باقر به عنوان مدرس مجاز و سپس به عنوان مفتی فقه شافعی و دبیر شورای افتا انتخاب شد. محمد شیخ‌الاسلام در دوره‌های سوم و چهارم به عنوان نمایندهٔ مردم کردستان در مجلس خبرگان رهبری انتخاب شد. وی همچنین در شورای عالی مجمع جهانی تقریب بین مذاهب اسلامی به عنوان عضو، فعالیت داشت و همچنین عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج بود.

علاقهٔ بسیار وی به مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در تمامی سخنرانی‌ها و مباحثشان کاملاً مشهود و زبانزد بود. شیخ‌الاسلام به دلیل فعالیت‌های خستگی‌ناپذیر و تلاش در جهت وحدت اسلامی و همچنین پیروی از ولایت فقیه هدف کین دشمنان اسلام و مردم قرار گرفت و در پاییز ۱۳۸۸ به دست عوامل مزدور به فیض رفیع شهادت رسید.

۹۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۶

عنوان: استان‌شناسی کردستان | کد: ۱۱۰۳۲۰ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و تاریخ و تمدن اسلامی

استان کرمان از دیدگاه مقام معظم رهبری ــ مدظله العالی ــ

این شهر و این استان برخوردار از افتخارات تاریخی است. در این استان چهره‌های جاودانه‌ای که ریشهٔ علم و هنر و معماری و پیشرفت‌های علمی و دینداری عمیق و ایمان راسخ را نشان می‌دهند، در طول تاریخ کشور ما چهره‌های بسیاری هستند. قدمت ریشهٔ علم و هنر در این استان را از بیش از هزار سال پیش با نام محمدبن‌عیسی ماهانی، و بعد از او شخصیت‌های علمی، هنری و ادبی بزرگی ــ که برخاستند، منجم، عالم، فقیه، شاعر و هنرمند بودند ــ در گذشتهٔ پرافتخار تاریخی این استان و این شهر می‌توان مشاهده کرد.

این استان و مردم نجیب آن، خاطرات تلخی از گذشته‌ها ــ که چندان از ما دور نیست ــ دارند. پادشاهان جبار ــ چه قاجارها و چه قبل از آن‌ها ــ با این شهر و مردم آن چه کردند. در دوران نظام‌های طاغوتی و بی‌خبر از معنویت، ارزش‌های معنوی این شهر نادیده گرفته شد. در دوران خونبار نظام پهلوی، استعدادهای این شهر، مردم این شهر، واقعیت‌های بسیار برجسته و جذاب این شهر و این استان به‌دست غفلت و فراموشی سپرده شد. در سال ۵۷، آن روزی هم که مردم این استان به ستوه آمده از ستم‌های متراکمی که بر آن‌ها شده بود، فریاد برآوردند و اجتماع کردند، مسجد جامع این شهر را به آتش کشیدند و مردم را به قتل رساندند. خاطره‌های تلخ و شیرین در فضای این شهر و استان بسیار است.

شما مردم با تجربه‌ای هستید. نسل‌های گوناگون کرمانی تجربه‌ها و معارف گذشته را نسل به نسل و دست به دست منتقل کرده‌اند. کرمانی، با ادب، باظرفیت، با تحمل، با ایمان و با پختگی همراه است و می‌تواند مسائل اساسی را خوب درک و تحلیل کند. در طول دوران مبارزه، بعد از پیروزی و در طول دوران انقلاب و جنگ تحمیلی، کرمان توانست شخصیت بارز خود را در میدان‌های گوناگون نشان دهد. سرداران بزرگ، فداکاران راه اسلام و شهیدان عالی‌مقام و نام‌آور و پرافتخار، برجسته‌ترین چهره‌های این استان شده‌اند؛ جوان‌هایی که از خاک برآمدند و در افلاک درخشیدند؛ نام‌هایی که هرگز از یاد مردم ایران نخواهد رفت. در صحنهٔ علم و تدبیر و سیاست، شهید عزیزمان، مرحوم باهنر، چهرهٔ فراموش نشدنی این استان است. بحمدالله در دوران ما هم عالم، سیاستمدار، منجم، ریاضیدان، شاعر، تاریخدان، نویسنده و قصه‌نویس از این استان آن‌قدر در سرتاسر کشور حضور دارند و نام‌های شناخته شده‌ای از آن‌ها در ذهن همه هست که امکان نام‌آوردن آن‌ها نیست.

عنوان درس:

شماره صفحه:

پیشینهٔ استان

درس یازدهم : نقش استان در حراست از کیان مرزهای ایران اسلامی

مردم استان کرمان همواره در طول تاریخ به شایستگی نقش خود را در دفاع از کیان ایران اسلامی ایفا کرده‌اند به نحوی که در دوران دفاع مقدس بیش از ۱۲۰۰۰۰نفر در جبهه‌های جنگ حضور داشتند و با تقدیم ۶۴۰۲ شهید، ۱۴۷۳ آزاده و ۱۸۰۰۰جانباز که از تعداد ۲۳۱ شهید فرهنگی و ۱۴۰۰شهید دانش‌آموز می‌باشند، جنان حضور با شکوهی در جبهه‌ها به نمایش گذاشتند که جزء بهترین یگان‌های رزم بودند و در پشتیبانی از جبهه‌ها نیز با ارسال کمک‌های نقدی و غیرنقدی خود، سرآمد همه استان‌ها شدند. شایان ذکر است در میان شهدا، جانبازان و رزمندگان استان از نوجوانان ۱۱ ساله تا پیرمردان ۸۰ ساله دیده می‌شود.

آیا می‌دانید

«روستای گُنجان شهرستان رابر دومین روستای نمونه شهیدپرور کشور به لحاظ داشتن بیشترین تعداد شهید به نسبت جمعیت است.»

شکل ۲۶ـ۲ـ روستای شهید پرور گُنجان شهرستان رابر

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۵

نقش استان کرمان در دوران ۸ سال دفاع مقدس

پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ هجری شمسی و استقرار یک نظام حکومتی مبتنی بر جهان‌بینی توحیدی در کشور ایران، این نظام نوپا برای نظام سلطه و استکبار جهانی در رأس آن آمریکا و صهیونیسم جهانی زنگ خطری شد و به همین دلیل استکبار جهانی باهدف سرنگونی نظام جمهوری اسلامی ایران و جلوگیری از تثبیت وگسترش آن اقدامات متعددی از قبیل تهی کردن نظام با روی کار آوردن نیروهای خودفروخته (مانند بنی‌صدر)، طراحی و حمایت از کودتا در کشور (کودتای نوژه)، راه‌اندازی جنگ‌های داخلی درمناطق مختلف کشور از طریق تفرقه افکنی و ایجاد اختلافات قومیتی و مذهبی (حزب دموکرات وکومله درکردستان) طراحی و در نهایت تحمیل ۸ سال جنگ نابرابر و ناجوانمردانه به سرکردگی دست نشاندهٔ خود در رژیم بعثی عراق بر جمهوری اسلامی ایران بود و این توطئه‌ها اتمام نداشتند و ندارند و نخواهند داشت.

آیا می‌دانید

اولین حضور نیروهای مردمی و رزمندگان استان کرمان در غائله کردستان به نیمه دوم سال ۱۳۵۸ هجری شمسی برمی‌گردد که گروه کوچکی از شهرهای جیرفت، کرمان، زرند، سیرجان و دیگر شهرهای استان به مناطق درگیری غرب کشورعزیمت می‌کنند که دراین حضور اولین شهید استان، محمد سعادت‌آبادی درمنطقه نکاب در درگیری با ضد انقلاب به شهادت می‌رسد.

چه کسی جنگ را آغاز کرد

با توجه به درگیری‌های داخلی و اختلافات ایجاد شده قومیتی و مذهبی در مناطق مختلف کشور دشمنان پیش از پیش به سرنگونی نظام نوپای جمهوری اسلامی ایران امیدوار شده بودند، به همین منظور به پشتوانهٔ اوضاع داخلی کشور ایران (پیروزی انقلاب اسلامی، عدم انسجام درنیروهای مسلح) در یک بررسی همه جانبه و حساب شدهٔ منطقه‌ای ازسوی کشورهای ترکیه، کشورهای عربی حاشیه خلیج‌فارس و همچنین رژیم غاصب قدس، کشور عراق را با درنظر گرفتن پیشینه تاریخی اختلافات بین دو کشور و نیز شرایط حاکم بر عراق و حضور شخص صدام حسین رئیس جمهور وقت کشور عراق، جنگ تحمیلی عراق علیه ایران را آغاز کردند.

۸۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۶

بیشتر بدانیم

صدام حسین رئیس جمهور وقت کشورعراق (۲۰۰۶ ـ۱۹۳۷) به‌عنوان یک دیکتاتور خشن و بی‌رحم شهرت جهانی داشت و درعین حال فردی ماجراجو و جاه‌طلب بود. رژیم بعثی عراق به بهانه حمایت‌های همه جانبه کشورهای شرق و غرب و دشمنان ایران اسلامی با دلایل و بهانه‌های متعدد درمورخه ۱۳۵۹/۶/۳۱ در ساعت ۱۴ بعدازظهر از مرزهای غربی و جنوبی هجوم سراسری خود را به خاک میهن اسلامی آغاز کرد.

کرمان در دوران ۸ سال جنگ تحمیلی

اگرچه استان پهناور کرمان ازنظرموقعیت جغرافیایی با مناطق عملیاتی دوران جنگ تحمیلی در مرزهای غرب وجنوب کشور فاصله داشت اما مردمان این دیار ازهمان ساعت اولیه هجوم سراسری رژیم بعث عراق به میهن اسلامی درقالب نیروهای داوطلب مردمی اعم از دانش‌آموزان، معلم، روحانی، کارمند وکارگر و دیگر اقشار حتی عشایر استان و نیز نیروهای بگان‌های ارتش، سپاه، ژاندارمری، شهربانی، کمیته انقلاب اسلامی و جهادگران جهاد سازندگی به مناطق جنگی عزیمت کردند.

درطول ۸ سال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، استان کرمان با حضور بیش از ۱۲۰۰۰۰ رزمنده درمناطق عملیاتی و تقدیم ۶۵۰۰ شهید که در ۸۱۸ گلزار مطهر تدفین شده (که از این تعداد شهید والامقام قریب به ۱۱۲۷ شهید دانش‌آموز و ۲۳۸ شهید معلم و کادر آموزشی می‌باشند)، ۱۲۵۹ آزاده و ۱۹۸۳۶ جانباز نقش‌آفرینی نمود و پس از پایان جنگ تحمیلی به منظور زنده نگه داشتن یاد شهدا با برگزاری یادواره‌ها، چاپ کتاب‌ها و با احداث ۳ مکان موزه (مرکزفرهنگی دفاع مقدس، موزه ذوالفقار، موزه پلیس کرمان) و نصب کاشی‌های تصاویر شهدا درسطح استان و استقرار تندیس یا مضامین دفاع مقدس در میادین ومزین نمودن کوچه‌ها ومعابر به نام شهدای استان و نیز برای یادمان شهدای مفقودالاثر استان تا اواسط سال ۱۳۹۸ با تدفین ۲۸۴ پیکر مطهرشهید گمنام در ۹۹ مکان تحت عنوان حرم شهیدگمنام توسط مردم استان ساخته شده است.

بیشتر بدانیم

آشنایی مختصر با نیروهای نظامی، انتظامی و بسیجی مردم استان کرمان در دوران دفاع مقدس

۱ــ لشکر ۴۱ ثارالله

یکی از لشکرهای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که درطول دوران دفاع مقدس به لشکرخط‌شکن مشهور بود لشکر ۴۱ ثارالله می‌باشد. متشکل از رزمندگان استان کرمان و استان‌های هرمزگان و سیستان و بلوچستان به فرماندهی

۸۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۷

سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی که این لشکر با شرکت در بیش از ۲۵ عملیات سرنوشت‌ساز بزرگ و ده‌ها عملیات کوچک زمینه‌ساز آزادسازی سرزمین‌های اشغالی و تعقیب و شکست قطعی دشمن بعثی شد.

۲ــ تیپ ۳۸ ذوالفقار

به همت رزمندگان جوان استان در دوران دفاع مقدس، تشکیل شد که به‌عنوان تیپ مستقل زرهی درعملیات‌های والفجر ۸ و کربلای ۵ نقش‌آفرینی کرد.

۳ــ بادگان آموزشی ۰۵

بادگان آموزشی ارتش جمهوری اسلامی ایران در استان کرمان که در طول دوران دفاع مقدس محل آموزش نیروی رزمی استان کرمان بود، در تاریخ اسفندماه ۱۳۵۹ نیروهای رزمی این بادگان اقدام به تشکیل گردانی تحت عنوان گردان ۸۰۸ که تا سال ۱۳۶۳ با مرکزیت بادگان آموزشی ۰۵ درمحورهای آفندی وخطوط پدافندی جنگ فعال بود.

۴ــ پایگاه هوانیروز

این پایگاه به منظور انجام مأموریت‌های پشتیبانی هوایی از سه استان کرمان، سیستان و بلوچستان و هرمزگان راه‌اندازی و در شهر کرمان مستقر می‌باشد. در طول دوران دفاع مقدس نیروبرازان رزمنده پایگاه هوانیروز در مناطق جنگی با پرواز هلیکوپترهای کبری، ۲۱۴، ۲۰۶، ۲۰۵ و شنوک در بیش از ۲۰ عملیات با اجرای آتش در خطوط دشمن و نابودی تانک‌ها وخنثی کردن پاتک‌های دشمن و همچنین مأموریت‌های پشتیبانی اعم از جابه‌جایی نیروهای رزمنده، انتقال مجروحین جنگی و غیره نقش‌آفرینی نمودند.

۵ــ نیروی انتظامی

نیروهای انتظامی استان کرمان در دوران دفاع مقدس تحت عنوان نیروهای کمیته انقلاب اسلامی، ژاندارمری و شهربانی در کنار تأمین امنیت مناطق استان و حضور در استان‌های مرزی غرب کشور در درگیری با ضدانقلاب در مناطق جنگی نیز در لشکر ۲۸ روح‌الله و گردان ۲۰۵ امداد در نبرد با دشمن بعثی نقش‌آفرینی کردند.

۶ــ گردان ۶۲ خیبر

در سال ۱۳۶۱ با هدف پشتیبانی از رزمندگان در خطوط مقدم جبهه‌ها، کارکنان و پرسنل سازمان جهادسازندگی (کشاورزی) استان گردان ۶۲ خیبر را تشکیل و با حضور درعملیات‌ها و احداث پل‌ها، سنگرها، جاده‌ها در مناطق

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

عملیاتی رزمندگان را یاری رساندند. این گردان بعدها به‌عنوان تیپ ۶۲ خیبر و سرانجام تیپ استحکامات تغییر نام داد. ازجمله اقدامات ارزنده این گردان، احداث خاکریزی به طول ۱۲ کیلومتر درعملیات خیبر می‌باشد.

روحانی شهیدمحمدشیخ شعاعی (۱۳۳۴/۸/۸ ــ ۱۳۶۵/۱۰/۵)

محل شهادت : جزیره ام‌الرصاص

در روستای اختیارآباد از توابع شهر کرمان متولد شد و در دوران دفاع مقدس در جزیره ام‌الرصاص به شهادت رسید.

بخشی از وصیت‌نامه شهید به فرزندانش :

بگذارید دخترم به‌جای عروسک بازی، نارنجک را بیاموزد، به‌جای ترانه، فریاد را بیاموزد و به‌جای جغرافیای جهان، تاریخ جهان‌خواران را بیاموزد. به دخترم دروغ نگویید نمی‌خواهم آزادی دخترم، قربانی نیرنگ جهان‌خواران باشد به دخترم واقعیت را بگویید می‌خواهم دخترم دشمن را بشناسد امپریالیسم را بشناسد استعمار را بشناسد به دخترم بگویید من شهید شدم.

دانش‌آموز شهید محسن برهانی

کلاس چهارم متوسطه به‌عنوان بسیجی داوطلب برای حضور در دوران دفاع مقدس حضور یافت.

بخشی از وصیت‌نامه شهید :

خیلی درس بخوانید امیدهای این مملکت شمایید، شماها که مسئولیت و دیانت و شریعت و همدردی امت حالیتان است. برای خدا خیلی درس بخوانید و با درس‌هایتان به خداوند هرچه بیشتر نزدیک شوید که اینها خودش عبادت و اسباب تقرب به حق تعالی است.

خلبان شهید محمدرضا وجدانی جوزم

در شهرستان رفسنجان از توابع استان کرمان متولد شد و سرانجام در غائله کردستان در شهر پاوه درحین سوار کردن مجروحین به شهادت می‌رسد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

پاسدار شهید عبدالمهدی مغفوری

دوران دبیرستان یادم است هر وقت موقع اذان که می‌شد می‌رفت و بلند اذان می‌گفت اگر در خانه بود به پشت بام می‌رفت و اذان می‌گفت حتی زمانی که مشغول فوتبال بودیم دست از بازی می‌کشید و اذان می‌گفت بعضی وقت‌ها هم بچه‌ها همراهی می‌کردند و صحنه جالبی به‌وجود می‌آمد.

بسیجی شهید محمد حسین یوسف الهی

پدر و مادر چه خوب به وظیفه خود عمل کردید و من چقدر فرزند بدی برای شما بودم. شما فرزند خود را برای خدا بزرگ کردید و برای خدا هم او را به جبهه فرستادید و در راه خدا اگر سعادت باشد می‌رود.

محمد آرمان

بیشتر بدانیم

ترور

توانایی ملت ایران در مقاومت بلندمدت در برابر همه فشارهای اقتصادی، امنیتی، سیاسی، روانی و تبلیغاتی دشمنان نتوانست مردم ایران و نظام جمهوری اسلامی ایران را از پای بیندازد. در ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی به منظور جلوگیری از حرکت انقلاب، ایجاد رعب و وحشت در جامعه، ایجاد یأس و ناامیدی در افکار و دل‌های مردم، تفرقه‌افکنی در میان آحاد مردم و نیز در دوران پس از شکست در ۸ سال جنگ تحمیلی علیه ایران به دلیل ترس از رویارویی با مردم ایران در میادین نبرد، اقدام به ترور شهروندان ایرانی و شخصیت‌های فعال و مؤثر نظام نمودند. از بهمن ماه ۱۳۵۷ تا تاریخ ۲۹ اسفند ۱۳۸۹ تعداد ۱۷۱۵۹ شهید از شهدای والامقام حادثه ترور در کل کشور می‌باشند که از این تعداد ۱۰۴۶ شهید دانش‌آموز، دانشجو و استاد دانشگاه و تعداد ۲۹۳ شهید معلم می‌باشند. استان کرمان نیز در همین فاصله تاریخی ۶۶۰ شهید والامقام در حادثه تروریستی تقدیم انقلاب نموده است.

روحانی شهید علی ایرانمنش (مدیرکل آموزش و پرورش استان) به دست گروهک منافقین به شهادت رسید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۰

پیشینهٔ استان

استان کرمان اگرچه از نظر جغرافیایی با مرزهای غرب کشور فاصله زیادی داشت به‌طوری که حتی رُد موشک‌ها و جنگنده‌های عراقی به آن نمی‌رسید و به نوعی مردم این استان در امنیت کامل به سر می‌بردند، ولی با احساس تکلیف در پی رهبر و مرجع خود سر از پا نشناخته، به جبهه‌های حق علیه باطل شتافتند و طلوع عشق بی‌بدیلی را ترسیم و مفهوم روشن «عبد در برابر ولایت» را به بهترین وجه به نمایش گذاشتند.

بیشتر بدانیم

اولین موضع گیری‌ها و حمایت‌ها

ساعت ۱۲/۰۰ آخرین روز شهریور ماه سال ۱۳۵۹ وقتی هواپیماهای عراقی با هجوم به ۱۹ شهر ایران جنگ تحمیلی را آغاز کردند ژاندارمری، شهربانی، پرسنل سپاه و بسیج و ارتش استان کرمان در جبهه‌ای که قبل از آن توسط ضد انقلاب داخلی و دشمنان خارجی نظام نوپای اسلامی در غرب و جنوب کشور گشوده شده بود مشغول مبارزه بودند. چهارم مهرماه پیکر پاک اولین شهید جنگ تحمیلی، ستوان دوم حمید فلاحتی خنامانی که در نخستین روزهای آغاز جنگ تحمیلی در جبههٔ غرب به شهادت رسیده بود توسط جمعی از ژاندارمری استان در کرمان تشییع شد.

در تاریخ ۱۳۵۹/۷/۵ حجت الاسلام والمسلمین حاج سید یحیی جعفری نمایندهٔ حضرت امام ﷺ و امام جمعه کرمان در نخستین موضع گیری رسمی مسئولین استان در خطبه‌های نماز جمعه گفت: «درگیری ایران و عراق مرزی نیست، بلکه یک توطئهٔ گستردهٔ صهیونیستی علیه اسلام است».

با هجوم همه جانبهٔ ارتش عراق به مرزهای جنوبی و غربی کشور نفرات نیروهای نظامی و انتظامی استان بهتاور کرمان به سوی مناطق درگیر، عزیمت کردند.

بیشتر بدانیم

یگان‌های فعال رزمی و پشتیبانی استان در دفاع مقدس

۱ـ لشکر ۴۱ ثارالله: از لشکرهای مهم سپاه پاسداران و بسیج که به لشکر خط‌شکن معروف شد. لشکر ۴۱ ثارالله بود. فرماندهی این لشکر در دوران دفاع مقدس بر عهدهٔ سردار سرلشکر حاج قاسم سلیمانی بود. رزمندگان این لشکر از عملیات کرخه کور در سال ۱۳۶۰ تا عملیات مرصاد در سال ۱۳۶۷ در ۲۵ عملیات مهم نقش اساسی و کلیدی ایفا کردند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۱

شکل ۳۷ـ۲ـ عملیات هلیکوپتر کبری در رزم با دشمن متخاصم

۲ـ پایگاه هوانیروز کرمان : از ابتدای جنگ تحمیلی تا پایان دفاع مقدس، ملت ایران در بسیاری از عملیات‌ها حضور داشتند . نیروهای هوانیروز با هلیکوپترهای کبری، ۲۱۲ و غیره از عملیات‌های پدافندی ایستگاه ذوالفقاری آبادان در آبان ۱۳۵۹ تا عملیات مرصاد در مرداد ۱۳۶۷ در عملیات‌های مهم ارتش و سپاه نقش‌آفرین بودند.

۳ـ تیپ ۳۸ ذوالفقار سپاه : به‌عنوان تیپ مستقل زرهی در عملیات‌های مهم و سرنوشت‌سازی چون والفجر ۸ و کربلای ۵ شرکت داشت. این تیپ مهم که در سازمان رزم سپاه با استفاده از تانک‌های غنیمتی نیروهای عراق تشکیل شد با استفاده از جوانان کرمانی در دوران دفاع مقدس نقش مهمی را ایفا کرد و یکی از مهم‌ترین یگان‌های زرهی سپاه محسوب می‌شود.

۴ـ گردان ۸۰۸ ارتش : در اسفند ۱۳۵۹ در مرکز آموزشی ۰۵ کرمان تشکیل شد، این گردان در محور آفندی و خطوط پدافندی فعال بود و تا سال ۱۳۶۳ در تابعیت مرکز آموزش ۰۵ کرمان بود و سپس به لشکر ۸۸ زرهی ارتش جمهوری اسلامی ایران منتقل شد.

۵ـ گردان ۶۲ خیبر جهاد سازندگی : سال ۱۳۶۱ هم‌زمان با حملات بی‌دریی قوای خودی به نیروهای متجاوز عراقی به منظور آزاد سازی مناطق اشغالی، جهاد سازندگی نیز مستقیماً وارد عرصه کارزار شد و با احداث جاده، سنگر، پل و به‌طور کلی عملیات مهندسی، رزمندگان را یاری می‌رساند . این گردان بعداً به تیپ استحکامات تغییر نام داد. احداث خاکریزی به طول ۱۲ کیلومتر در عملیات خیبر یکی از اقدامات ارزندهٔ گردان مهندسی رزمی جهاد سازندگی کرمان است و بعد از جنگ نیز در احداث خاکریز جزیرهٔ مینو (درآبادان) مشارکت داشت.

۶ـ نیروی انتظامی : نیروی انتظامی استان کرمان به شکل سه سازمان قدیم کمیته، ژاندارمری، شهربانی و در قالب لشکر ۲۸ روح‌الله و گردان ۲۰۵ امداد حضوری فعال در دفاع از کیان مرزهای جمهوری اسلامی داشته و تاکنون ۲۹۲ نفر شهید و ۶۰۹ نفر جانباز تقدیم انقلاب اسلامی کرده که از این تعداد ۱۵۹ نفر شهید و ۳۰۵ نفر جانباز مربوط به دوران هشت سال دفاع مقدس می‌باشند.

فرماندهان و شهدای شاخص استان کرمان

از فرماندهان شاخص دفاع مقدس استان می‌توان سردار سرلشکر حاج قاسم سلیمانی فرماندهٔ لشکر ۴۱ ثارالله و

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۲

پیشینهٔ استان

امیر سرتیپ حسین حسنی سعدی که از اولین روزهای مقاومت در خرمشهر حضور داشت را نام برد و از سرداران و امیران شهید دوران دفاع مقدس می‌توان به سرداران شهید محمدمهدی کازرونی، عبدالمهدی مغفوری، محمد منایخی، حمید عربنژاد، مهدی زندنیا، یونس زنگی‌آبادی، احمدامینی، علی‌اکبر محمد حسینی و امیران ارتش شهید اشرف گنجوی، خلبان شهید خدامی و خلبان سیدحسین حسینی و از شهدای شاخص جهاد سازندگی شهید محمد آرمان و از شهدای شاخص نیروی انتظامی شهید منصور زنده روح را می‌توان نام برد.

شکل ۲۸ـ۳ـ حجت‌الاسلام سید یحیی بطحایی وزیر جهاد دفاع مقدس

شاخص‌ترین شهدای روحانی استان شهید حجت‌الاسلام حاج علی ارانمنش (مدیر کل آموزش و پرورش استان کرمان) که به دست منافقین کودل به شهادت رسید و همچنین شهید شیخ عباس شیرازی، مسئول تبلیغات کل دفاع مقدس می‌باشند. همچنین در دوران دفاع مقدس معلمین و دانش‌آموزان زیادی در جبهه‌های حق علیه باطل حضور داشتند که شاخص‌ترین فرهنگیان شهید سردار شهید محمدرضا کاظمی، آزاده شهید محمد شهسواری، شهید اکبر قاضی زاده و شهید سید علی میرتاج الدینی هستند و از شاخص‌ترین شهدای دانش‌آموز نیز می‌توان به شهید علی عرب و شهیدعلی ارانمنش اشاره کرد.

شکل ۲۹ـ۳ـ دانش‌آموز شهید علی عرب

فعالیت گروهی ۳ـ۴

۱ـ به نظر شما اگر این همه جان‌فشانی شهیدان انقلاب اسلامی نبود، ما چه سرنوشتی داشتیم؟

۲ـ وظیفهٔ ما در مقابل پاسداری از خون شهیدان انقلاب اسلامی چیست؟

فعالیت گروهی ۴ـ۴

۱ـ دربارهٔ دانش‌آموزان شهید علی عرب و علی ایرانمنش چه می‌دانید؟

۲ـ شهدای شاخص شهرستان محل سکونت خود را نام ببرید و گزارشی از زندگینامه و وصیت‌نامه یکی از آنها به کلاس ارائه نمایید.

شکل ۴۰ـ۴ـ دانش‌آموزان رزمندهٔ کرمانی در جبههٔ دفاع مقدس

شکل ۴۱ـ۴ـ بنای یادمان شهدای گمنام استان کرمان

شکل ۴۲ـ۴ ـ موزهٔ دفاع مقدس استان کرمان

یادمان‌ها و گلزارهای شهدای استان

استان کرمان با ۸۱۸ گلزار شهید و ۲۷ حرم مطهر شهدای گمنام، یکی از استان‌های نمونهٔ کشور است. همچنین موزهٔ دفاع مقدس که در سال ۱۳۷۶ به هنگام برگزاری کنگرهٔ سرداران ۸۰۰۰ شهید استان‌های کرمان و سیستان و بلوچستان و هرمزگان به‌عنوان اولین موزهٔ دفاع مقدس کشور افتتاح شد و ستاد معراج شهدا بادگار ۶۴۰۲ شهید و سرداران شهید استان، از جمله یادمان‌های دفاع مقدس استان به شمار می‌آیند. نصب کاشی‌های تصاویر شهدا در سطح شهرهای استان و تندیس‌های دفاع مقدس در میادین شهرهای استان از دیگر یادمان‌های دفاع مقدس است.

۹۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۴

پیشینهٔ استان

برای مطالعه

بادگان‌های آموزشی استان کرمان که در امر آموزش و اعزام رزمندگان فعال بودند.

۱ـ بادگان ۵ـ کرمان نیروی زمینی ارتش: جهت آموزش سربازان وظیفه و اعزام آنها به یگان‌های رزم ارتش جمهوری اسلامی ایران در جبهه‌های نبرد فعالیت داشت.

۲ـ بادگان‌های قدس، شهید بهشتی و امام حسین ﷺ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که آموزش نیروهای بسیجی، پاسدار و سرباز وظیفه را جهت اعزام به لشکر ۴۱ ثارالله (سپاه پاسداران انقلاب اسلامی) به عهده داشت.

۳ـ پایگاه دریایی سیرجان نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران: علاوه بر پشتیبانی یگان‌های رزم جهت آموزش سرباز وظیفه و اعزام آنها به مناطق و پایگاه‌های دریایی فعالیت می‌کرد.

در این بادگان‌ها ده‌ها هزار نفر رزمنده در دوران دفاع مقدس آموزش دیده و به یگان‌های درگیر در عملیات‌ها و خطوط پدافندی اعزام شدند.

محل اسکان مهاجرین جنگ

استان کرمان در دوران دفاع مقدس به‌دلیل جمع زیادی از هموطنان ساکن در مناطق جنگی کشور بود که این افراد در شهرک اروندشهر کرمان (محلهٔ باقصد دستگاه) و همچنین منازل سازمانی شهرک مهاجران (بلوار شهید عباس‌پور کرمان) و مهمان شهر جیرفت سکونت داشتند. تعداد زیادی از این مهاجرین پس از جنگ به شهرهای خود بازگشته و تعدادی نیز استان کرمان را به عنوان محل زندگی خود انتخاب کردند.

اعزام‌های شاخص

رزمندگان استان در طول ۸ سال دفاع مقدس به‌صورت متناوب به جبهه‌ها عزیمت می‌کردند. بزرگ‌ترین اعزام استان، همزمان با اعزام سراسری سپاهیان حضرت محمد ﷺ در آذرماه ۱۳۶۵بود. در این اعزام بیش از ۱۵ هزار نفر رزمنده به جبهه عزیمت کردند. همچنین عملیات‌های والفجر ۸ با حضور ۵۴۴۰ نفر و کربلای ۵ با حضور ۹۱۲۶ نفر شاهد بیشترین حضور رزمندگان استان کرمان در عملیات‌ها بود.

شکل ۳۳ـ۴ـ اعزام رزمندگان کرمانی به جبهه‌های حق علیه باطل

۹۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۵

کمک‌های مردمی

استان کرمان در حوزهٔ کمک‌های مردمی سرآمد سایر استان‌های کشور بود. اعزام کاروان‌هایی با بیش از ۳۰۰ دستگاه، انواع مختلف خودرو، همراه با حمل کمک‌های مردم شهیدپرور کرمان در نوع خود کم‌نظیر بود.

در مجموع در هشت سال دفاع مقدس ۶۳۵۰ میلیون ریال کمک نقدی و اقلام قابل توجهی کمک‌های غیرنقدی مردم استان به جبهه‌های حق علیه باطل ارسال شد.

مساجد در سطح استان مهم‌ترین مراکز جمع‌آوری و ارسال کمک‌های مردمی بودند. مسجد جامع کرمان و زینبیهٔ رفسنجان از عمده‌ترین این مراکز به شمار می‌آیند.

شکل ۴۹ـ۴ـ نمونه‌ای از کمک‌های مردم استان کرمان در طول هشت سال دفاع مقدس

برای مطالعه

جدول ۲ ـ۴ـ میزان اقلام مهم کمک‌های غیر نقدی مردم استان کرمان در طول دفاع مقدس

اقلام	میزان	واحد
نان خشک	۱۳۹۶	تن
گونی	۷۴۲۴۰	عدد
مرکبات	۶۳۵۳	تن
خرما	۱۱۷۰	تن
کمبوت و کشمش	۸۱۹۲۰۰	قوطی
آرد و گندم	۲۰۳۱۲	تن
طلا و جواهرات	۱۲۸	کیلو
مواد بهداشتی	۱۱۰۰۰	کارتن
سایر خوراکی‌ها	۱۲۹۲۰	کارتن
انواع خودروهای سبک و سنگین	۳۶۰	دستگاه
موتورسیکلت	۷۰۰	دستگاه
پتو، پوشاک و البسه	۵۰۰۰	دست
پسته	۵۲۰	تن
گاو و گوسفند	۴۸۹۰	رأس

۹۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۶

بیشینهٔ استان

نقش استان کرمان درجبهه مقاومت و حفاظت از نظام اسلامی

جبهه مقاومت و بیداری اسلامی

ظهور یک قدرت جدید جهانی تحت عنوان جمهوری اسلامی ایران و گسترش و تسلط آن برمنطقه جهان اسلام ضربه‌های سیاسی و نظامی سختی را بر پیکرهٔ نظام سلطه و استکبارجهانی پدیدآورد و توانست در مدت زمانی با تثبیت فرهنگ عمومی اسلام و انتشار آن در منطقه، در بین ملت‌های منطقه احساس هویت کرده، جبهه مقاومت اسلامی شکل گرفته و آغازی شد بر بیداری و قیام اسلامی به گونه‌ای که پس از آن زنجیره شکست‌های تبکه‌ای استکبار جهانی در رأس آن رژیم ایالات متحده آمریکا و تبکه صهیونیستی که مظهرش رژیم اشغالگر قدس بود، از عراق و سوریه تا غزه و لبنان و از یمن تا افغانستان را تشکیل داد. به همین منظور برای مقابله با جبهه مقاومت اسلامی و جلوگیری از حرکت و ایجاد انحراف در بیداری اسلامی، دشمنان جهان اسلام گروهک‌ها و عناصر تروریستی تحت عنوان گروهک‌های القاعده، بوکوحرام، طالبان و داعش را از منتهی‌الیه شرق آسیا یعنی کشور میانمار تا غرب آفریقا در کشور نیجریه تحت کنترل خود تشکیل و سازماندهی دولتی نمودند.

تروریست داعش (دولت اسلامی عراق و شام)

گروهی وحشی و متحجر متشکل از مردان و زنان غیرمسلمان و مسلمان تکفیری ـ سلفی، آموزش دیده مدارس تربیت سلفی و تکفیری کشورهای عربی و همسایه با گذراندن دوره‌های آموزشی نظامی و تروریستی در رژیم غاصب قدس و حمایت‌های دولت تروریستی آمریکا و هم پیمانانش در منطقه جهان اسلام با عنوان دولت داعش روی کارآمد. این گروه تروریستی وحشی به‌دور از اخلاق اسلامی و درک حقیقت اسلام در منطقه جهان اسلام به منظور تحقق اهداف خود از قبیل جلوگیری ازحرکت بیداری ملت‌ها، ایجاد جنگ نیابتی از طرف اربابان خود به منظور استحکام بخشیدن به پایگاه نظام سلطه در منطقه جهان اسلام، اختلاف و تفرقه افکنی بین شیعه و سنی، به جان هم انداختن ملت‌های مسلمان، تجزیهٔ کشورهای اسلامی، تبلیغ افکار شیعه انگلیسی و سنی آمریکایی و مخدوش کردن چهره اسلام ناب محمدی ﷺ اعلام موجودیت کرد.

بیشتر بدانیم

دولت تروریستی داعش که همه جور فساد اعم ازفساد اخلاقی، جنسی، سیاسی، مالی و عملی آنان را فراگرفته بود، در طول حیات خبیثه خود درمنطقه جهان اسلام همراه با غارت و چپاول منابع اقتصادی، با شکستن مرزهای اعتقادی و انسانی اقدام به قتل عام مردان و زنان مسلمان و غیرمسلمان درهر سنی، کوچک و بزرگ و نیز تخریب اماکن مقدس و مذهبی ادیان الهی به ویژه دین اسلام مانند هتک حرمت به حرمین مطهر امام حسن عسکری ؑ و پیکر مطهر صحابهٔ پیامبر ﷺ حجربن عدی، چهره‌ای منفور و ضد اسلام را برای مردمان جهان به نمایش گذاشتند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۷

جبهه مقاومت و مدافعین حرم

دولت تروریستی داعش با تصرف بخش‌های وسیعی از خاک کشورهای سوریه و عراق تقریباً تا ۴۰ کیلومتری مرزهای غربی ایران اسلامی پیشروی کرد و قصدش ورود به خاک میهن اسلامی و اعلام حکومت اسلامی بود و در نهایت با شکستن مرزهای اعتقادی اسلام و اسلام هراسی جنگی تمام عیار را به مدت طولانی در منطقه جهان اسلام راه‌اندازی کرد.

جمهوری اسلامی ایران با هدف حفظ امنیت مرزهای میهن اسلامی و نیز مرزهای اعتقادی اسلام ناب محمدی ﷺ، جلوگیری از هتک حرمت به اماکن مقدس اسلام و حرمین مطهر اهل‌بیت ﷺ و دفاع از مظلومین، با اعزام رزمندگان بدون مرز سپاه قدس و نیز نیروهای داوطلب مردمی، انتظامی و نظامی خود تحت عنوان مدافعان حرم به مناطق سوریه و عراق در کنار رزمندگان جبهه مقاومت جهان اسلام از کشورهای افغانستان، لبنان، سوریه، عراق، یمن و پاکستان به نبرد با داعش پرداختند و در نهایت در سایه وحدت امت اسلامی و تحت فرماندهی فرماندهان جبهه مقاومت به‌ویژه سردار سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی در نبرد با داعش پیروز شدند.

استان کرمان در طول جنگ با داعش تعداد ۴۵ شهید جبهه مقاومت و مدافع حرم از استان کرمان تقدیم جهان اسلام نموده است که از این تعداد ۱۰ شهید والامقام شامل داوطلبان مردمی، مستشاران نظامی و فرماندهان جبهه مقاومت و تعداد ۳۵ شهید از گردان فاطمیون می‌باشند.

سرباز ولایت

در نوروز ۱۳۳۵ هجری شمسی، از پدر و مادری عشایر در یکی از روستاهای استان کرمان، فرزندی چشم به جهان گشود که او را قاسم نام نهادند.

قاسم که نام خانوادگی‌اش سلیمانی بود، بزرگ‌تر که شد، تحصیلاتش را در زادگاهش آغاز کرد و تا سال نهم تحصیلی را در همان‌جا به پایان رساند. قاسم سلیمانی سیزده ساله بود که برای کمک به پدر و مادرش، فاطمه و حسن، به همراه یار همیشگی‌اش احمد سلیمانی (که بعدها در دوران دفاع مقدس به مقام شهادت رسید) به شهر کرمان کوچ کرد.

قاسم که هم‌زمان با کار کردن، به ورزش باستانی نیز می‌پرداخت، با حضور در مجالس قرآن آقا شیخ مهدی رکابی و محافل معنوی و اخلاقی حضرت آیت‌الله صالحی، آیت‌الله روحانی و آیت‌الله حقیقی جان تشنهٔ خود را سیراب می‌کرد و با سیرهٔ اهل بیت ﷺ بهتر و بیشتر آشنا می‌شد.

وی در همین ایام با نهضت امام خمینی ﷺ آشنا شد و عزم خود را برای مبارزه با رژیم شاهنشاهی جزم کرد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۸

پیشینهٔ استان

قاسم سلیمانی علاوه بر حضور در تظاهرات و راهپیمایی‌ها در بخشی از وقایع تاریخ‌ساز شهر کرمان، همچون حادثهٔ مسجد جامع کرمان، پایین آوردن مجسمهٔ شاه، پاک‌سازی مشروب‌فروشی‌ها و مراکز فساد در استان کرمان، حضوری فعال داشت.

با پیروزی انقلاب اسلامی، قاسم سلیمانی وظیفه خود را پایان یافته تلقی نکرد. او که در مکتب مبارزاتی امام خمینی ﷺ پرورش یافته بود، خود را آمادهٔ دفاع از آرمان‌های انقلاب اسلامی می‌دید. با همین انگیزه وی از سال ۱۳۵۸ خود را عضو افتخاری نهاد تازه تأسیس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی کرد.

در پی ورود به این نهاد وی در دوره‌های آموزشی شرکت کرد. استعداد او در فراگیری مباحث آموزشی و توانمندی بالای جسمی او در دوره‌ها باعث شد که به درخواست مرکز آموزشی سپاه، قاسم سلیمانی به‌عنوان مربی آموزشی فعالیت خود را آغاز کند.

با شروع جنگ تحمیلی بسیجیان و پاسداران زیادی، قبل از اعزام به مناطق عملیاتی، تحت آموزش‌های او قرار می‌گرفتند تا اینکه در نخستین عملیات مستقل نیروهای کرمانی به همراه رزمندگان کرمانی به منطقهٔ کرخه‌کور اعزام شد و پس از مدتی در پنجم مردادماه ۱۳۶۰ در عملیات شهید جمران شرکت کرد.

در آبان‌ماه ۱۳۶۰ از سوی فرماندهان سپاه استان کرمان فرماندهی دو گردان از نیروهای اعزامی کرمان را برای حضور در عملیات طریق‌القدس به او واگذار کردند. پس از عملیات طریق‌القدس؛ حسن باقری (که بعدها در دوران دفاع مقدس به مقام شهادت نائل گردید) مسئولیت خطی با نام نارالله را به قاسم سپرد. این موضوع باعث شد که وی کم‌کم با سازماندهی نیروهای رزمندهٔ کرمانی و تعدادی از نیروهای سیستان و بلوچستان و نیروهای استان هرمزگان تیپ مستقل نارالله را تشکیل دهد. این تیپ بعدها به لشکری بزرگ به نام لشکر نارالله تبدیل شد.

قاسم سلیمانی در وصف این لشکر گفته است: «نارالله میعادگاه عاشقانی بود که با طواف عملی عشق نه بر گرد خانه، بلکه در پیشگاه خود خدا، سر تسلیم فرود آوردند و تکلیف الهی خود را به بهترین وجه ادا کردند؛ میعادگاهی که مملو از اسماعیل‌های نه تنها راضی به رضایت ذبح، بلکه ملتمس جان باختن در راه معبود بود».

در دوران جنگ تحمیلی این لشکر به فرماندهی او در بیش از ۲۴ عملیات سرنوشت‌ساز و ده‌ها عملیات کوچک زمینه‌ساز، حضوری چشمگیر داشت.

۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۹

بعد از پایان جنگ تحمیلی نیز وی به مدت دو سال در مناطق عملیاتی جنوب ماند و سرانجام به همراه نیروهای تحت امرش به کرمان آمد. قاسم سلیمانی تحصیلات دانشگاهی را تا مقطع کارشناسی ارشد ادامه داد و همچنین دوره‌های تخصصی نظامی را در دانشکده‌های نظامی با موفقیت پشت سر گذاشت.

در همین زمان با نفوذ تفکر سلفی وابسته به وهابیت در مناطق شرق کشور، اشرار مسلح باعث ناامنی در مناطق مختلف کرمان و سیستان و بلوچستان شده بودند. قاسم سلیمانی با مشاهدهٔ این وضع، تمام هم و غمش را به کار بست تا به همراه نیروهای خود آرامش را به این مناطق برگرداند. وی در این عرصه نیز با رشادت و دلاوری بسیار موفق ظاهر شد.

در سال ۱۳۷۶ با حکم فرماندهی کل قوا مقام معظم رهبری، فرماندهی نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی (که همان رزمندگان بدون مرز انقلاب اسلامی اند) به قاسم سلیمانی سپرده شد.

او با انتقال تجارب فرماندهی خود به گروه‌های مقاومت، سبب تغییر و تحول بنیادی در محور مقاومت از عراق و سوریه تا غزه و لبنان و از یمن تا افغانستان شد. حضور او در نبردهای مناطق مختلف جهان اسلام به‌ویژه نبرد با گروه تروریستی داعش در کنار رزمندگان گروه‌های مقاومت اسلامی توانست روی آرامش را به این مناطق برگرداند و نقشهٔ استکبار جهانی به‌ویژه آمریکا را ناکام بگذارد.

سرانجام این علمدار خیمهٔ ولایت پس از سال‌ها مجاهدت خالصانه در میادین نبرد جهاد اکبر و جهاد اصغر در ساعت یک‌و‌بیست دقیقهٔ نیمه شب سیزدهم دی‌ماه ۱۳۹۸ در فرودگاه بغداد توسط هواپیماهای بدون سرنشین رژیم تروریستی ایالات متحده آمریکا به همراه فرمانده نیروهای حشدالشعبی عراق ابومهدی المهندس به شهادت رسید.

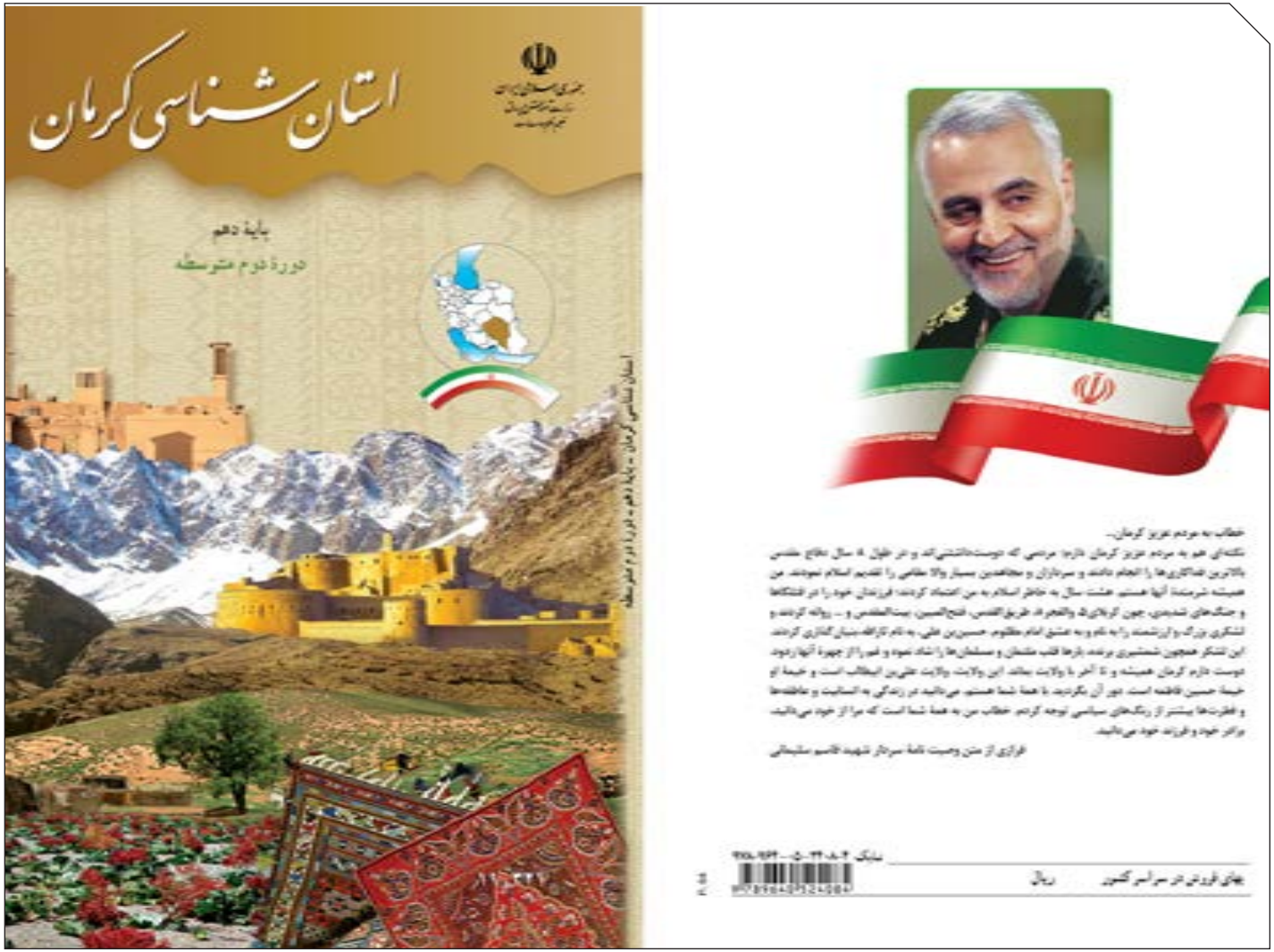
رهبر معظم انقلاب اسلامی، در سوگ وی پیامی صادر کردند که بخشی از آن به این شرح است:

ملّت عزیز ایران!

سردار بزرگ و پر افتخار اسلام آسمانی شد. دیشب ارواح طیّبه شهیدان، روح مطهّر قاسم سلیمانی را در آغوش گرفتند. سال‌ها مجاهدت مخلصانه و شجاعانه در میدان‌های مبارزه با شیاطین و اشرار عالم و سال‌ها آرزوی شهادت در راه خدا، سرانجام سلیمانی عزیز را به این مقام والا رسانید و خون پاک او به دست شقی‌ترین آحاد بشر بر زمین ریخت.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۰

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و تاریخ

عنوان: استان‌شناسی کرمان | کد: ۱۱۰۳۲۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

استان کرمانشاه از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

این استان از لحاظ جایگاه انسانی و جایگاه طبیعی و جایگاه جغرافیایی، یکی از استان‌های ممتاز کشور عزیز و پهناور ماست. در آغاز عرایض، چند جمله‌ای در مناقب کرمانشاه و مردم عزیز کرمانشاه عرض کنیم.

برخی از خصوصیات مثبت، بین مردم سرتاسر کشور مشترک است؛ ولی بعضی از خصوصیات در برخی از استان‌ها برجسته‌تر و پررنگ‌تر است. مردم کرمانشاه را از دیرباز به جوانمردی و سلحشوری و وفاداری و مهربانی شناختیم؛ مردمی غریب‌نواز، مردمی مهمان‌نواز، و به طور خلاصه، دارای صفات نیک پهلوانی. این جزو خصوصیاتی است که در کرمانشاه می‌درخشد؛ از دور و نزدیک. همه این را می‌دانند و احساس می‌کنند.

آنچه که این بنده را در مورد کرمانشاه، همیشه وادار به تحسین می‌کرده است، این است که مردم این استان با وجود چند گونگی، از لحاظ قومی، از لحاظ مذهبی، حتی از لحاظ گویشی، در کنار هم، مهربان، با سلم و مدارا و برادروار زندگی می‌کردند و می‌کنند؛ این خصوصیت بسیار مثبتی است که باید و آن پافشاری کرد، آن را حفظ کرد و افزایش داد. عشایر و مرزداران غیور این استان، در همهٔ نقاط این استان، با همان خصوصیات عشایری و غیرتمندی شناخته می‌شوند.

من در سال ۵۹، اوائل جنگ تحمیلی، سرتاسر این استان را رفتم و از نزدیک دیدم، در گیلان غرب و اسلام‌آباد که مردم شیعه هستند، در پاوه و اورامانات که مردم سنی هستند، در ریجاب و دالاهو که گروهی مردم اهل حق هستند؛ همه جا مردم در حال دفاع، در حال اظهار ارادت به نظام جمهوری اسلامی بودند. من همان روحیه‌ای را که در مناطق گوناگون این استان دیدم، در مرکز استان هم که مجموعه‌ای از نمونه‌های اقوام و عشایر گوناگون در اینجا هستند، مشاهده کردم. این، صفت برجسته‌ای است.

دوران دفاع مقدس، آزمایش بزرگی برای این استان بود. جنگ هشت ساله از این استان شروع شد و در این استان ختم شد. اولین حملات هوائی رژیم بعثی عراق به این استان و به شهرهای این استان ــ به همین اسلام‌آباد و گیلان غرب و بقیهٔ مناطق مرزی ــ و اولین تجاوز مرزی به قصر شیرین در این استان بود. هشت سال بعد هم باز جنگ در اینجا خاتمه پیدا کرد. آخرین حرکت دفاعی کشور ما و مردم عزیز ما در قضیهٔ مرصاد، باز در این استان بود. یعنی سراسر این هشت سال، این استان در حال دفاع، در حال ایستادگی و شجاعت بود. قبل از شروع جنگ تحمیلی هم از اول انقلاب همین جور بود. یک ماه بعد از پیروزی انقلاب ــ یعنی در اسفند سال ۵۷ ــ جوان‌های کرمانشاهی بودند که رفتند تا از پادگان لشکر ستمدیده دفاع کنند. اولین گروه‌هائی که برای دفاع در مقابل ضد انقلاب بسیج شدند و راه افتادند رفتند، که بعضی از همان‌ها جزو شهدای نام‌آور کرمانشاه‌اند.

شخصیت‌های برجسته و ممتازی در ادبیات، در انواع هنر، در شعر، در خط، در علوم ــ علوم فنی و مهندسی، علوم پایه، علوم دینی ــ در ورزش، در گذشتهٔ دور و نزدیک در این استان وجود داشتند؛ امروز هم بحمدالله هستند. خاندان‌های علمی معروفی که سابقهٔ حضور علمی آنها در این شهر و در

عنوان درس:

شماره صفحه:

پیشینهٔ تاریخی استان

درس ۱۱ مشاهیر و نام‌آوران استان کرمانشاه

با نگاهی کوتاه به تاریخ هر سرزمین درمی‌یابیم که ماندگاری و شهرت مردم هر سرزمین، نتیجهٔ تلاش مردان و زنان بزرگی است که با همتی والا، دستاوردهایی برای مردم خود به یادگار گذاشته‌اند که هر زمان به آنان فکر می‌کنیم غروری افتخارآمیز وجودمان را در برگیرد.

هرگاه صفحاتی از افتخارات مشاهیر کشورمان را ورق می‌زنیم، مطمئناً با نام بزرگانی از استان کرمانشاه برخورد خواهیم کرد. بزرگانی که در حیطهٔ فعالیتشان، زندگی خود را وقف بهتر زیستن هم نوعان خود کردند و در روزگار خود منشأ تحولات عمیق علمی، فرهنگی و مذهبی شده‌اند.

در قرون اولیهٔ هجری قمری دانشمندان بزرگی هم چون **ابوحنیفه دینوری** در این خطه پا به عرصه حیات نهادند. ابوحنیفه دینوری در قرن سوم هجری در شهر دینورکرمانشاه متولد شد. وی از دانشمندان بزرگ درنحو، لغت، ادب، هندسه، حساب، نجوم و روایت بود. از آثار وی می‌توان به کتاب النبات (گیاه شناسی)، فی الجبر، فی الحساب، فی الوصایا، الانواع و المقابله (ریاضیات و نجوم) و کتاب باارزش اخبار الطوال (تاریخ) اشاره کرد.

برخی از مورخان بهلول از اصحاب حضرت موسی‌بن‌جعفر را، از مردم کرمانشاه می‌دانند.

از دیگر مفاخر استان که نقش مهمی در آبادانی کرمانشاه داشته است می توان به **شیخ علی خان زنگنه** صدر اعظم شاه سلیمان صفوی در قرن یازدهم اشاره کرد. وی از بزرگان ایل زنگنه بود که در زمان خود به امیر کبیر عصر صفوی معروف شد.

استاد **غلامرضا رشید یاسمی** شاعر، مورخ، نویسنده و مترجم بنام دوران معاصر است که در سال ۱۲۷۵هجری شمسی در گهواره از توابع دالاهو به دنیا آمد. وی پس از احراز کرسی استادی در دانشکدهٔ ادبیات تهران به عضویت فرهنگستان ایران در آمد و در تألیفات و ترجمه آثار فراوانی را به ثبت رسانید. از جمله مهمترین تألیفات وی می‌توان به قانون اخلاق، تصایح فردوسی، دیوان اشعار و تاریخ مختصر ایران اشاره کرد.

از علما و عرفای بنام استان می‌توان به **آیت الله سید مرتضی نجومی** اشاره کرد که در بهمن ۱۳۰۷ هجری شمسی، در کرمانشاه به دنیا آمد. این عالم پرهیزگار و وارسته پس از اخذ مقدمات علوم دینی از محضر پدر بزرگوارشان و برخی علمای آن زمان کرمانشاه، رهسپار نجف اشرف شد و قریب ۱۷ سال در محضر استاد میرزا محمد باقرزنجانی، شیخ آقا بزرگ تهرانی و... فقه و اصول و علوم حدیث آموخت و به درجه اجتهاد رسید. در سال‌های پرالتهاب انقلاب اسلامی، خانه آیت الله سید مرتضی نجومی کانون مبارزات انقلابیون شهر کرمانشاه بود.

از آثار و تألیفات ایشان می‌توان به چند رسالهٔ تخصصی فقهی و تفسیر برخی سوره‌های قرآن کریم، کیمیای سعادت، فیض قلم و ... اشاره کرد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۷

آیت الله نجومی از بزرگترین خوشنویسان جهان نیز بودند. ایشان در خط ثلث از نوادر جهان و در تمام خطوط اسلامی صاحب نام بود و نقدرنامهٔ نخستین گروه‌های خوشنویسان جهان را دریافت کرد و در سال ۱۳۸۰ به عنوان چهره ماندگار کشورمان انتخاب شد.

آیت الله اشرفی اصفهانی، چهارمین شهید محراب در سال ۱۳۲۳ هجری قمری در یک خانواده روحانی در خمینی‌شهر اصفهان متولد شد. ایشان نماینده امام (ره) و امام جمعه کرمانشاه بودند و خدمات ارزنده‌ای از جمله تأسیس حوزه علمیه امام خمینی در استان داشته‌اند. ایشان پس از ۸۰ سال زندگی پرافتخار خود و خدمت به اسلام و قرآن در مهرماه ۱۳۶۱ در سنگر نماز جمعه مسجد جامع در محراب نماز به افتخار شهادت نائل آمد.

از سایر مشاهیر استان کرمانشاه نیز می‌توان به آیت الله هادی جلیلی، رحیم معینی، علی محمد افغان، ابوالقاسم الهامی و.... اشاره کرد.

شکل ۸ـ۲ـ تصاویری از مشاهیر استان کرمانشاه

۷۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۸

بینینهٔ تاریخی استان

سرداران شهید

در طول ۸ سال دفاع مقدس، استان کرمانشاه به واسطه داشتن ۲۶۳ کیلومتر مرز مشترک، صحنه اصلی تهاجم رژیم بعثی عراق بود. نقش رزمندگان اسلام و جوانان غیور این استان در دفاع از سرزمین ایران برای همیشه ستودنی است و به راستی آرامش و امنیت امروزه ایران ما مرهون رشادت‌های این رادمردان تاریخ است.

بیشتر بدانیم

استان کرمانشاه در طول جنگ تحمیلی ۱۱۲۶ بار مورد بمباران و اصابت موشک قرار گرفت و از ۲۸۷۸ روز جنگ تحمیلی ۲۶ عملیات در استان انجام شد و استان کرمانشاه مفتخر به داشتن ۹۵۲۵ شهید، ۱۷۲۰۰ جانباز و ۱۹۰۰ آزاده است.

شهید جعفری — شهید باقری — شهید ادیبان — شهید شمشادیان — شهید کرمی

شکل ۷ـ۴

سردار شهید سید محمد سعید جعفری : متولد ۱۳۳۱ (شهرستان کرمانشاه)، در سال‌های قبل از انقلاب بارها توسط ساواک دستگیر و زندانی شد. وی اولین فرمانده سپاه پاسداران انقلاب اسلامی کرمانشاه بود و در حین اجرای عملیات در تاریخ ۱۳۵۹/۸/۶ در جبههٔ سریل زهاب به شهادت رسید.

شهید محمدحسین باقری : متولد ۱۳۲۸ (ثلث شهر)، در سال‌های قبل از انقلاب معلم بود. در سال ۱۳۶۳ مسئول مهندسی تیپ نبی اکرم (ص) بود و در حین اجرای عملیات کربلای ۵ در تاریخ ۱۳۶۵/۱۰/۲۴ در جبههٔ شلمچه به شهادت رسید.

سرلشگر شهید حسین ادیبان : فرمانده گردان تکاور مالک اشتر لشگر ۸۱ زرهی کرمانشاه در حین اجرای عملیات آفندی بازی دراز در تاریخ ۱۳۶۰/۲/۳ در جبههٔ سریل زهاب به شهادت رسید.

سرلشگر شهید خلبان یحیی شمشادیان : متولد ۱۳۳۲ (قصر شیرین)، ایشان خلبان بالگرد هجومی پایگاه هوانیروز کرمانشاه بود که بارها با شجاعت و مهارت بی‌نظیرش دوست و دشمن را شگفت‌زده نمود و سرانجام در حین اجرای عملیات آفندی مسلم ابن عقیل در تاریخ ۱۳۶۱/۷/۱۵ در جبهه سومار به شهادت رسید.

شهید حجت‌الاسلام ذبیح‌الله کرمی : متولد ۱۳۳۰، قائم‌مقام معاونت فرهنگی سازمان تبلیغات اسلامی درحین اجرای عملیات مرصاد در تاریخ ۱۳۶۷/۵/۷ در جبههٔ غرب به شهادت رسید.

۷۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۹

بیشتر بدانیم

جدول ۴ـ۴ـ برگزیده‌ای از مفاخر ملی، علمی، هنری استان کرمانشاه

مفاخر ملی	سردار یاور محمدخان کرمانشاهی	در سال ۱۲۹۶ هـ.ق در شهر کرمانشاه متولد شد. وی دارای اندیشه آزادی خواهی بود و عضو کمیته غیرت کرمانشاه شد و فعالیت های آزادی خواهانه زیادی داشت.
مفاخر علمی	پروفسور مجتبی نسبی پور	در سال ۱۳۴۸ در شهر کرمانشاه چشم به جهان گشود. وی یکی از دانشمندان نسبی برجسته کشورمان است که در سطح جهانی نامی شناخته شده دارد. پروفسور مجتبی نسبی‌پور از اساتید مسلم رشته نسبی(نجزیه) است که در دانشگاه‌های رازی، تربیت مدرس تهران، شیراز، مشهد و ... موفق به پرورش استعدادها و متخصصان نسبی برجسته‌ای شده است. وی در سال ۲۰۰۶ به عنوان برترین دانشمند جهان انتخاب شد و در سال ۱۳۹۷ جایزهٔ دانشمند برتر کشورهای اسلامی را دریافت کرد.
مفاخر ادبی و فرهنگی	یدالله بهزاد	استاد یدالله بهزاد فرزند حسین که در شعر بهزاد تخلص می‌کرد، در سال ۱۳۰۲ ش در کرمانشاه متولد شد. بهزاد اگرچه در گونهٔ شهری چون کرمانشاه در گمنامی زندگی می‌کرد اما بدون شک به گفته مهدی اخوان ثالث یکی از بلند آوازه‌ترین سخنوران معاصر ایران است.
مفاخر هنری	میرزا رضا کلهر	در سال ۱۲۹۵ در ناحیه کلهر کرمانشاه متولد شد وی از بهترین و مشهورترین خطاطان نستعلیق نویس دوره قاجاریه بود.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۰

بینشهٔ تاریخی استان

بیشتر بدانیم

تندیس مقاومت
در پارک شیرین شهر کرمانشاه

تندیس مقاومت متعلق به زن قهرمان گیلان غربی است که با شجاعت تمام به تنهایی توانست چندین متجاوز یعنی را به هلاکت برساند.

شهر گیلان غرب دومین شهر مقاوم کشور است.

شکل ۸ـ۴

نکات مهم این درس را خلاصه کنید:

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

فعالیت پایانی

به گروه‌های چند نفره تقسیم شوید و بر اساس علاقهٔ خود در مورد یکی از علما، شعرا، عرفا، نویسندگان و هنرمندان استان تحقیق کرده و نتیجهٔ کار خود را در کلاس ارائه دهید.

۸۱

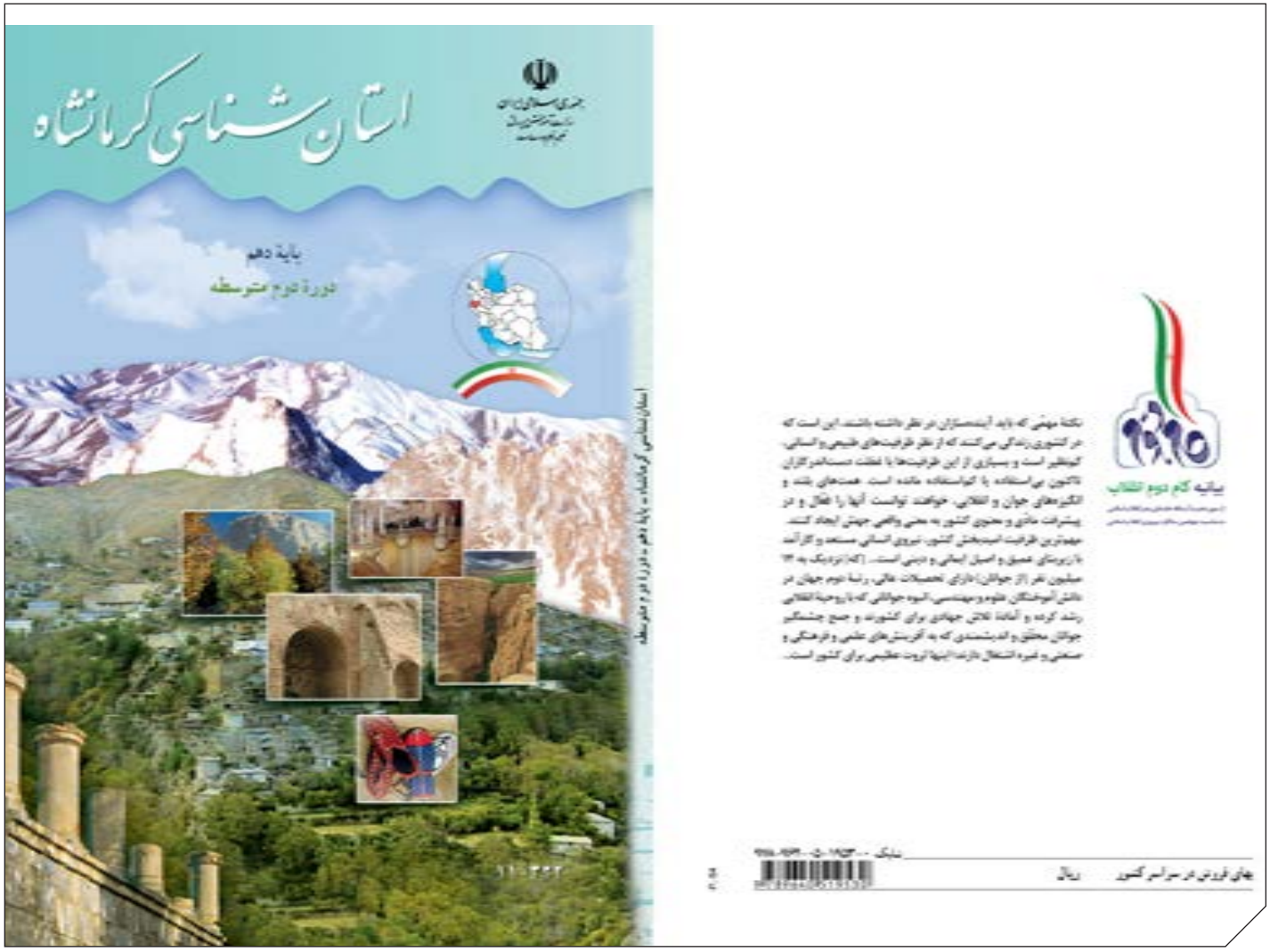
معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۱

معارف اسلامی

عنوان: استان‌شناسی کرمانشاه | کد: ۱۱۰۳۲۲ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

استان کهگیلویه و بویراحمد از دیدگاه مقام معظم رهبری

خدای بزرگ را سپاسگزارم که توفیق دیدار شما را به بنده عطا فرمود. از دوران جنگ که سفری به این استان کردم و به میان شما آمدم، همواره خاطره‌های شیرین شما مردم مؤمن و باخلاص و غیور، در ذهن من بود و هست. علاوه بر آن، هرکس که اندکی در گذشته تاریخی ایران مطالعه کرده باشد، وضعیت عشایر غیور و مردم مؤمن این سرزمین و این استان قهرمانپرور را خواهد شناخت. بنده هم از خصوصیات شما مردم مؤمن و با اخلاص ــ از شجاعتهایتان، از مقاومتهایتان، از ایمانتان، از فداکاریتان در راه خدا، از ایستادگی‌تان در مقابل فرمانروایان جائر و ظالم، از مشارکت زن و مرد در سراسر این استان و در همهٔ مسائل زندگی ــ مطالب زیادی شنیده و خوانده‌ام.

خدا را سپاسگزاریم که جمهوری اسلامی، قدر عشایر را در همه جای کشور و از جمله در این استان مردخیز و مردپرور دانسته است.

نظام جمهوری اسلامی، برای عشایر ارزش قائل است و عشایر را به عنوان یکی از برجسته‌ترین قشرهای کشور می‌شناسد که هم در کار سازندگی و هم در کار دفاع از کشور، سهیمند. نظام، قدر این جوانان غیور و این مردان و زنان با اخلاص و مؤمن را می‌داند. شما هم متقابلاً قدر جمهوری اسلامی را بشناسید و دانسته‌اید. هر رفتاری را که حکومتها با قشرهای مردم داشته باشند، مردم هم همان رفتار را با حکومت‌ها دارند. هرگونه احساساتی که مسئولان کشور، در هر زمانی نسبت به قشرهای مختلف مردم ــ از جمله عشایر ــ داشته باشند، همان احساسات را قشرهای مردم هم نسبت به مسئولان کشور دارند. شما به مسئولان محبت و اعتماد دارید؛ مسئولان هم به شما عشق می‌ورزند و روی احساسات و ایمانتان حساب می‌کنند. این احساس، طرفینی است. خواهران و برادران عزیز من! جمهوری اسلامی برای آباد کردن این استان، تلاش و خرج زیادی کرده است. استانی که از لحاظ مواهب الهی، مانند نزولات و برکات آسمانی ــ باران و برف ــ و از لحاظ داشتن ذخایر کشاورزی، منابع نفت و بعضی منابع ذی‌قیمت دیگر، یک استان پربرکت و ثروتمند است. و همچنین از لحاظ انسان‌های مؤمن و باهمت و شجاع، این‌قدر از لطف الهی برخوردار است. شما برادران و خواهران و جوانان و مردم این استان هم موظفید که نیروی کار و روح کار و تلاش را در بین خودتان زنده کنید. باید با همان روحیه‌ای که در میدان جنگ نشان دادید از بسیاری دیگر جلو هستید، در میدان کار و بازسازی هم نشان دهید که با دولت و مسئولین، نهایت همکاری و تلاش مشترک را خواهید داشت. آنچه مهم است، این است که در این وضعیت جدید، شجاعت و قدرت اقدام ملت و مسئولین کشور ما، سهم بسیار بزرگ و مؤثری داشت. شما بودید که به خیلی از ملتها شجاعت دادید. شما بودید که در مقابل توقعات بیجای زورگویان دنیا «نه» گفتید و این «نه» گفتن را دیگران هم تقلید کردند. امروز بحمدالله ملت ایران به خاطر شجاعت، ایستادگی، آگاهی و انسجام و وحدتی که دارد، از نظر مردم دیگر کشورها یک الگو است و بسیاری از ملتها، ایران را یک الگوی برجسته به‌حساب می‌آورند.

امیدواریم که پروردگار عالم، این خیرات معنوی و این برکات بزرگ و بی‌حساب را بر این ملت تابیده، روز به روز بیشتر کند.

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس ۱۱ نقش مردم در دفاع از کیان و مرزهای ایران اسلامی

ما برای درک کامل ارزش و راه شهیدان فاصله‌ای طولانی را باید بپیماییم.

امام خمینی (ره)

استان ما به‌دلیل موقعیت جغرافیایی خود در طول تاریخ به سبب راه ارتباطی شمال و جنوب و موقعیت سوق الجیشی آن همچنین استعداد توان رزمی و نظامی (روحیهٔ سلحشوری) مردم آن در حراست از میهن و مقابله با متجاوزان مورد توجه بوده است. امّا پر رنگ‌ترین جلوه پایداری مربوط به دوران هشت سال دفاع مقدس است.

شکل ۶ ـ ۲ ـ اعزام نیرو به جبهه‌های نبرد حق علیه باطل

۶۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۹

نقش رزمندگان و مردم استان در دفاع مقدس

رزمندگان و مردم غیرتمند استان قبل از آغاز جنگ تحمیلی با توجه به نزارت گروه‌ها و احزاب منحرف با حضور در کردستان مبارزات سرسختانه‌ای را علیه مخالفان و دشمنان نظام جمهوری اسلامی آغاز کرده و پس از شروع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران در تمامی مراحل جنگ حضور فعالی در دو جبهۀ «رزم و پشتیبانی» داشتند. مردم این استان همپای سایر اقشار ملت ایران به دلیل داشتن روحیۀ عشایری و آشنایی با فنون جنگ‌های نامنظم، با اعزام نیروهای خود در سال ۱۳۵۹ به جبهه‌های جنگ علاقه‌مندی خود را به نظام مقدس جمهوری اسلامی و عشق به حضرت امام (ره) رهبر کبیر انقلاب نشان دادند.

پیشینه و نقش رزمندگان استان در جبهۀ رزم دفاع مقدس

اعزام نیروهای مردمی به همراه نیروهای نظامی و سپاه پاسداران و تشکیل یگان‌های رزمی نیروهای استان در قالب تیپ و لشکرهای مختلف از جمله لشکر ۱۹ فجر ـ تیپ ۳۳ المهدی، تیپ فاطمه زهرا (س)، احمد بن موسی، امام سجاد، تیپ امام حسین(ع)، لشکر ۸ نجف، لشکر ویژۀ شهدا، ۲۵ کربلا و ... حضور فعال در عملیات‌های متعددی از جمله شکست حصر آبادان، طریق القدس، فتح‌المبین، بیت المقدس، رمضان، محرم، والفجر مقدماتی، بدر، خیبر و ... داشتند.

شرحی مختصر دربارۀ حماسه و نقش استان در حماسه بد خندق: غیور مردان استان ما به طور مداوم همراه و همدوش سایر استان‌ها در مناطق جنگی در عملیات‌های متعددی شرکت نمودند، امّا اوج حماسه این دلاور مردان گمنام در واپسین روزهای جنگ در بد خندق اتفاق افتاد. این حادثه تاریخی را جوانانی خلق کردند که در عملیات‌های مختلف افتخارات بی‌شماری نصیب اسلام و ایران نموده و در فاو نحسین جهانیان را برانگیختند و در کربلای ۴ و ۵ جزء نیروهای فاتح و نیز بیشترین موفقیت‌ها را در کردستان ایجاد کردند.

تصاویر ۷ـ۲ـ جمعی از رزمندگان استان

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۰

پیشینهٔ تاریخی و مفاخر استان

شکل ۸ـ۲ـ حضور رهبر معظم انقلاب در بین رزمندگان استان

تعداد شهدای استان : از افتخارات این استان در دفاع مقدس کسب مقام اول در اعزام نیرو از نظر جمعیت به جبهه‌های جنگ و اهداء ۱۸۰۰ شهید، ۲۳۰۰۰ رزمنده، ۱۳۰۰۰ جانباز، ۳۱۰ نفر آزاده، که ۲۷۰ نفر از شهدا پاسدار، ۳۰۰ نفر سرباز و بقیه بسیجی بوده‌اند.

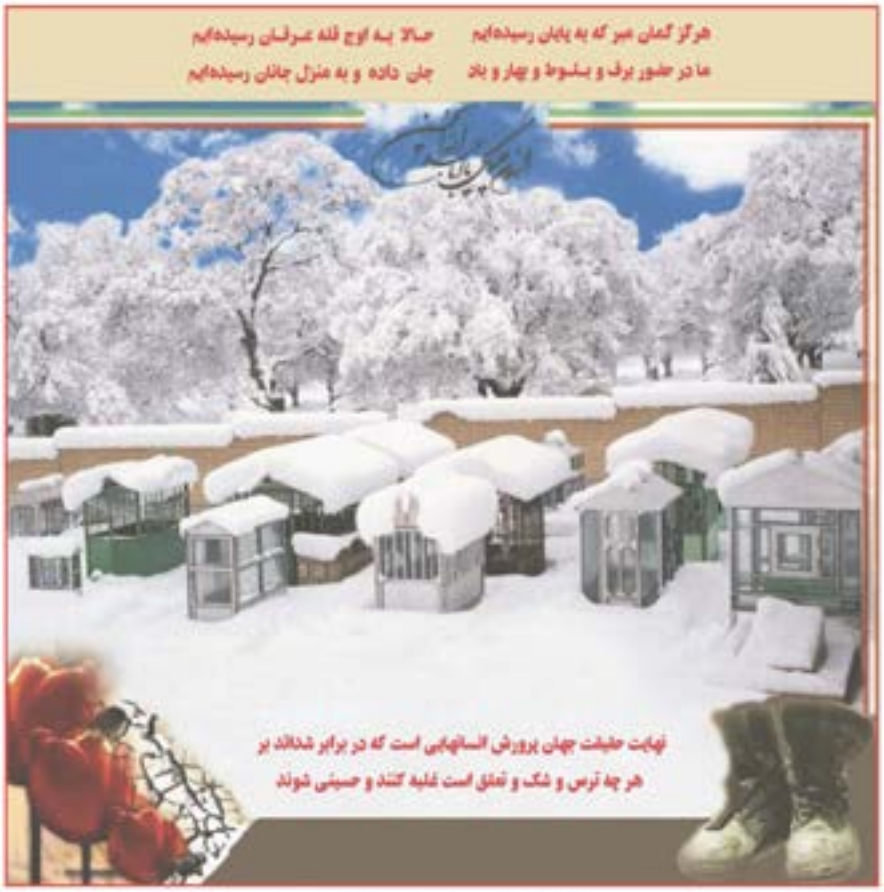
شکل ۹ـ۲ـ یادمان شهدای گمنام

۷۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۱

شکل ۱۰ـ۲ـ گلزار شهدای روستای ده برآفتاب (یاسوج)

۷۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۲

بیشینهٔ تاریخی و مفاخر استان

بیشتر بدانیم

بعضی از حماسه آفرینان دفاع مقدس در استان

شهید سیدابوالنصیب حسینی | شهید کریم عمادی | شهید سیدهدت‌الله قریبی | شهیدعباس آزادی | شهید عبدالمحمد تقوی

شکل ۱۱ـ۴ ـ شهدای روحانی در استان

شکل ۱۲ـ۴ ـ کبوتران یک آشیانه (سه شهید از یک خانواده)

شهیدالله کرم خرسندیان | شهید حجت‌الاسلام محمد خرسندیان | شهیدالله کنی توریخی خرسندیان

شکل ۱۳ـ۴

دانشجوی شهید هدایت‌اله طیب مهندسی کشاورزی، دانشگاه سن‌پطرزبورگ (فدراسیون آمریکا) | اولین دانش‌آموز شهید استان ابوالقاسم علی‌پور | اولین معلم مبارز شهید استان کرامت‌الله ابردیاه

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۳

شهید گودرز نجفی (فتا) | شهید نورالله یزدانپناه (الوداب) | شهید عبدالحسین ولی‌پور (یاسوج) | شهید منصور جمشیدی | شهید امیر هنتعلی حسن‌زاده (الرتش) | شهید جواد فرمزپور

شهید هدایت‌الله بازگیر (دهدشت) | شهید فریبرز پناهی (دهدشت) | شهید جهان‌نصیری (گچساران) | شهید محمدحسین قیبی‌پور (دهدشت)

شهید امیر علیزاده (چرام) | شهید سجاد احمدی (گچساران) | شهید غلامراد مرادی (چرام)

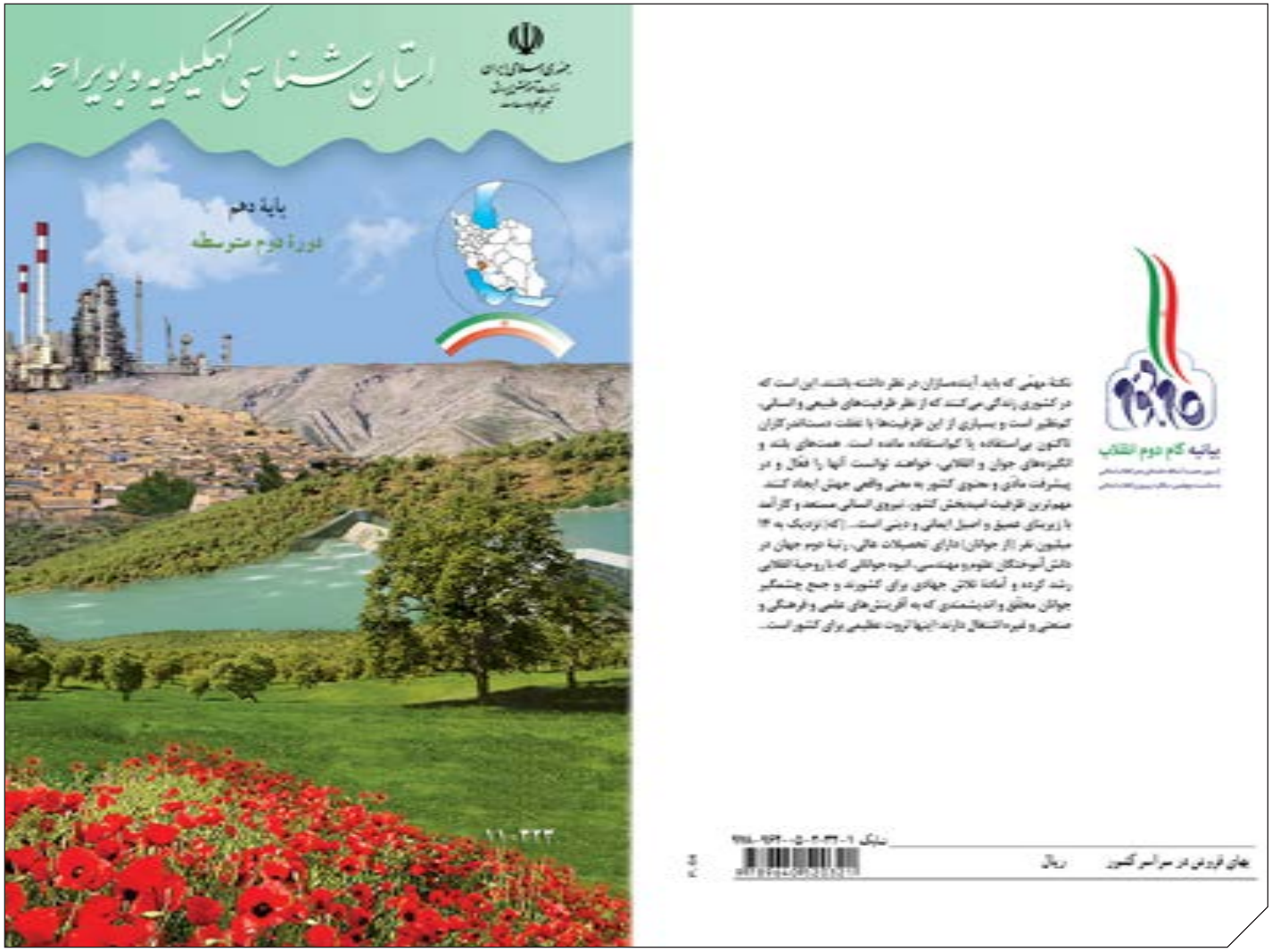
شکل ۱۲ـ۴ـ بعضی از سرداران (فرماندهان هشت سال دفاع مقدس استان)

۷۲

معارف انقلاب اسلامی

عنوان درس: استان‌شناسی کهگیلویه و بویر احمد | کد: ۱۱۰۳۲۳ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

شماره صفحه: پشت جلد

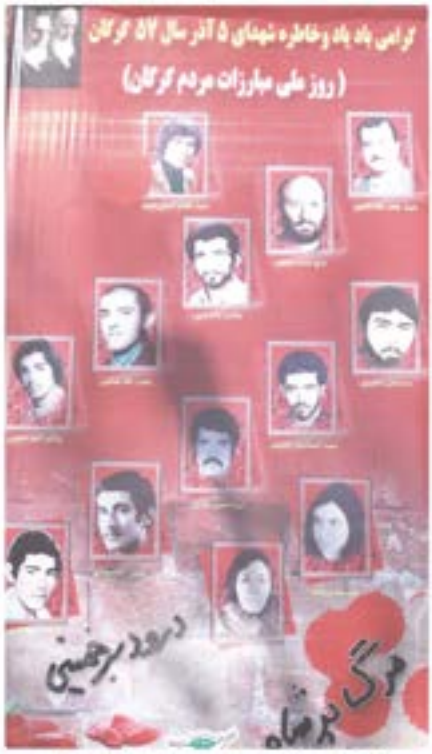
درس ۱۱ نقش استان گلستان در حراست از کیان اسلامی

ما در جنگ برای یک لحظه هم تادم و پشیمان از عملکرد خود نیستیم.
«امام خمینی (ره)»

دوران دفاع مقدس مصداق دیگری از حرکت تاریخ ساز و غرور ملی ایران می‌باشد. کارنامه‌ای که مملو از افتخار و بالندگی را به ثبت رسانده است که در آن همهٔ اقشار ملت به خصوص نوجوانان و جوانان با حضور سبز و خیره کننده‌ای، دندان طمع بیگانگان را از بن کنده و شکوه و عظمت و اقتدار خود را بر درماندگی دشمنان رقم زدند.

مردم استان گلستان همانند دیگر مردم کشور اسلامی ایران برای رهایی از رژیم ستم شاهی پهلوی وربایی انقلاب اسلامی فداکاری زیادی نمودند؛ به‌طوری که در این برههٔ زمانی ۴۰۰ نفر شهید تقدیم انقلاب کرده اند؛ نمونه‌های بارز آن شهدای روز پنجم آذر ماه ۱۳۵۷ در گرگان می باشد.

مردم استان همواره در طول تاریخ همراه با دیگر هموطنان خود به پاسداری از مرزهای کشور پرداخته‌اند. اما پررنگ‌ترین جلوهٔ این پاسداری مربوط به دوران هشت سال دفاع مقدس است. استان گلستان نقش بسزایی در دوران دفاع مقدس ایفا نمود؛ به‌طوری‌که حدود ۷۵۰۰۰ هزار نفر از مردم استان در این نبرد تاریخی همدوش سایر هموطنان جنگیدند و در این راه ۴۰۰۰ شهید را تقدیم نظام و انقلاب نمودند و ۱۵۰۰۰ نفر به افتخار جانبازی نائل آمدند و ۱۲۰۰ نفر نیز از آزادگان سرافراز هستند. برابر اسناد موجود حدود ۱۰ درصد شهدای استان بالغ بر ۴۲۶ نفر شهدای دانش‌آموز هستند؛ بسیاری از آنها افراد ممتاز در دروس خود بودند و بنا به احساس تکلیف به جبهه‌های نبرد شتافته بودند.

شکل ۱۳ـ۴ـ تعدادی از شهدای پنجم آذر سال ۱۳۵۷ در گرگان

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۶

پیشینه و مفاخر استان

شکل ۱۴ـ۴ـ اعزام دانش‌آموزان استان در قالب راهیان نور به مناطق عملیاتی

شکل ۱۵ـ۴ـ اعزام جمعی از فرهنگیان و دانش‌آموزان به جبهه‌های حق بر علیه باطل

مردم استان در قالب زن و مرد همیاری رزمندگان در جبهه‌ها، در امر پشتیبانی جنگ ایفای نقش نمودند و همواره در نقش حامی رزمندگان و امام راحل ظاهر می شدند. فداکاری مردم استان گلستان را می توان در دو جبههٔ رزم و پشتیبانی خلاصه کرد.

الف) رزم در جبهه‌ها

به فرمان رهبر کبیر انقلاب اسلامی نیروهای مردمی بعد از ثبت نام و آموزش‌های نظامی توسط سپاه به‌صورت داوطلبانه در قالب بسیج به کمک نیروهای ارتش و سپاه شتافتند. نیروهای مردمی استان در قالب لشکر ویژه ۲۵ کربلا و پس از گسترش سازمان رزم سپاه در یگان‌های تیپ مهندسی ۲۵ جوادالائمه و تیپ مالک اشتر و تیپ ظفر، در مناطق جنگی جنوب، غرب و استان کردستان (سپاه مریوان) به حراست و پاسداری پرداختند. آخرین عملیاتی که نیروهای استان هم در آن حضور داشتند، عملیات مرصاد در تاریخ ۱۳۶۷/۵/۵ در منطقهٔ عملیاتی غرب کشور (کرند ـ اسلام آباد) بود.

شکل ۱۶ـ۴ـ اعزام نیرو در قالب سپاه محمد رسول ا...

شکل ۱۷ـ۴ـ اعزام نیرو در قالب راهیان کربلا

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۷

تشکل‌های ۱۸ـ۲ و ۱۹ـ۲ـ اعزام لشکر ۳۰ پیاده از ایستگاه راه‌آهن گرگان

لشکر ۳۰ پیاده گرگان به عنوان یکی از مراکز مهم نظامی شمال کشور، در آغازین روزهای شروع جنگ تحمیلی با بدرقهٔ مردم به سوی جبهه‌های نبرد شتافته و تا پایان نبرد در مناطق جنوب و غرب کشور اسلامی بویژه در کردستان به نبرد پرداختند و پس از پذیرش قطعنامه در بازسازی و پاک‌سازی و حراست از مرزها در آن مناطق حضور داشتند؛ به‌طوری‌که یکی از استان‌های معین در امر بازسازی مریوان و سوسنگرد، استان گلستان بوده است.

استان گلستان با تقدیم ۱۲۰۰ شهید ارتشی، ۲۷ شهید نیروی انتظامی و ۲۵۳۹ شهید بسیجی و سپاهی وظیفهٔ دینی و ملی خود را انجام داده‌اند.

تشکل‌های ۲۰ـ۲ و ۲۱ـ۲ ـ مراسم تشییع شهدا در استان گلستان

تشکل ۲۲ـ۲ـ نقش جهاد سازندگی استان در قالب بندهایی از جبهه‌ها

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۸

پیشینه و مفاخر استان

برای مطالعه

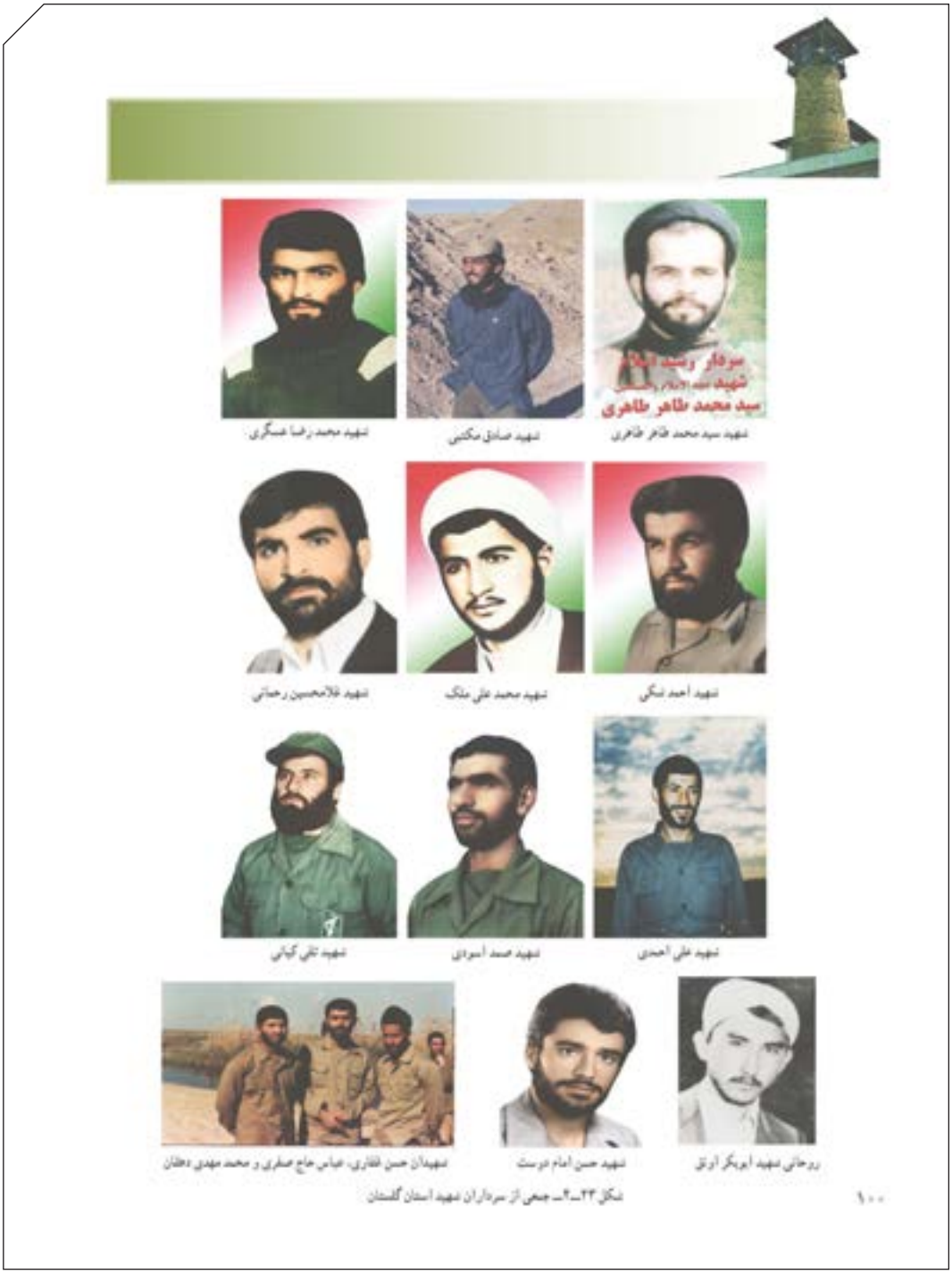
جدول ۱ـ۴ـ عملیات‌هایی که نیروهای استان گلستان در آنها حضور داشتند.

ردیف	نام عملیات	تاریخ عملیات	منطقه عملیات
۱	ثامن الائمه	۱۳۶۰/۷/۵	آبادان
۲	طریق القدس	۱۳۶۰/۹/۸	بستان ـ غرب سوسنگرد
۳	فتح المبین	۱۳۶۱/۱/۱	رودخانه کرخه
۴	بیت المقدس	۱۳۶۱/۲/۱۰	غرب رودخانه کارون
۵	رمضان	۱۳۶۱/۴/۲۳	شرق بصره
۶	محرم	۱۳۶۱/۸/۱۰	موسیان ـ دهلران
۷	والفجر مقدماتی	۱۳۶۱/۱۱/۱۸	فکه و جزایه
۸	والفجر ۱	۱۳۶۲/۱/۴۰	شمال غرب فکه
۹	والفجر۲	۱۳۶۲/۷/۲۷	پنجوین ـ نیلر
۱۰	والفجر۶	۱۳۶۲/۱۲/۲	دهلران ـ چیلات
۱۱	بدر	۱۳۶۳/۱۲/۱۹	شرق دجله
۱۲	فتح۱	۱۳۶۴/۳/۲۲	هورالهویزه
۱۳	فتح۲	۱۳۶۴/۴/۲	هورالهویزه
۱۴	والفجر۸	۱۳۶۴/۱۱/۴۰	فاو
۱۵	کربلای۱	۱۳۶۵/۴/۱۰	مهران
۱۶	کربلای۴	۱۳۶۵/۱/۳	خرمشهر ـ ام الرصاص
۱۷	کربلای۵	۱۳۶۵/۱۰/۱۹	نشلجه
۱۸	کربلای ۸	۱۳۶۶/۱/۱۸	شرق بصره
۱۹	کربلای ۱۰	۱۳۶۶/۱/۳۰	ماووت
۲۰	نصر۴	۱۳۶۶/۳/۳۱	استان سلیمانیه عراق
۲۱	والفجر ۱۰	۱۳۶۶/۱۲/۲۵	حلبجه
۲۲	بیت المقدس۷	۱۳۶۷/۳/۲۳	نشلجه
۲۳	عملیات مرصاد	۱۳۶۷/۵/۵	منطقه غرب ـ (کرند ـ اسلام آباد)

۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۹

شهید سید محمد طاهر طاهری — شهید صادق مکنی — شهید محمد رضا عسگری

شهید احمد ننگی — شهید محمد علی ملک — شهید غلامحسین رحمانی

شهید علی احمدی — شهید صمد آسوادی — شهید تقی کیانی

روحانی شهید ابوبکر آرتی — شهید حسن امام دوست — شهیدان حسن فقاری، عباس حاج صفری و محمد مهدی دهقان

شکل ۳۳ـ۲ـ جمعی از سرداران شهید استان گلستان

۱۰۰

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۰

پیشینه و مفاخر استان

پیشنهاد

ب) پشتیبانی از جبهه‌ها

پیروزی در هر جنگی مرهون عوامل متعددی است؛ اما از میان تمامی عوامل، عامل پشتیبانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پشتیبانی از نیروهای خط مقدم می‌تواند تأثیر به‌سزایی در سرانجام جنگ داشته باشد. نیروهای جهاد سازندگی در قالب یگان‌های مهندسی رزمی انجام وظیفه می‌نمودند و ۵۷ شهید تقدیم انقلاب اسلامی کردند. دیگر کارکنان دستگاه‌های اجرایی استان، برحسب نیاز جبهه‌ها در امر راه‌سازی، مخابرات، آموزش و پرورش و... به جبهه‌های نبرد حق‌علیه باطل شتافته و در وظایف محوله ایفای نقش می‌نمودند. حمایت مردم در آن برهه از زمانی که کشور از نظر اقتصادی در وضعیت نامطلوبی قرار داشت و محاصره اقتصادی نیز مزید بر علت‌ها بود، امری حیاتی قلمداد می‌شد و نقش عمده‌ای را نیز ایجاد انگیزه برای دفاع و نبرد ایجاد می‌کرد. در استان گلستان، ستاد پشتیبانی از جنگ با هماهنگی نمایندهٔ ولی فقیه و امام جمعه گرگان تشکیل شد و مردم با همکاری گسترده مردم در قالب پایگاه‌های مقاومت در مساجد به فعالیت پرداختند و کمک‌های قابل توجهی را به‌مناطق جنگی ارسال داشتند. این کمک‌ها شامل قسمتی از درآمد کشاورزان، دامداران، صنعت‌گران و کمک‌های مردمی بود که در پایگاه‌های بسیج و مساجد جمع‌آوری شده و به جبهه‌ها فرستاده می‌شد. شایان ذکر است علاوه بر ستاد پشتیبانی جنگ، هلال احمر و کمیته امداد امام خمینی (ره) در ارسال کمک‌های مردمی به جبهه‌های جنگ نقش مهمی داشتند.

زنان نیز دوشادوش فرزندان و همسران خود در این نبرد سرنوشت‌ساز و پشتیبانی آنان نقش خود را ایفا نمودند. بودند مادرانی که فرزندان خود را وقف این انقلاب و اسلام ناب محمدی کردند و در تمام صحنه‌های جبهه و پشت جبهه از هیچ کوششی دریغ نورزیدند. پشتیبانی جبهه‌های نبرد مدیون فداکاری و در صحنه بودن زنان استان است.

پیشنهاد

● **سرداران شهید هشت سال دفاع مقدس**

در بین ۴۹ سردار شهید دفاع مقدس استان گلستان، می‌توان به سید محمد طاهر طاهری، صمد اسودی، حسن امام دوست، صادق مکتبی، محمدرضا عسکری، علی احمدی، تقی کیانی، محمد علی ملک، غلامحسین رحمانی، حسن غفاری، عباس حاج صفری، محمد مهدی دهقان، سید عبدالرضا حسینی پای، مصطفی صفایی، تقی کیانی، علی رضا کرد افشار، اسماعیل قهرمانی، محمد حسن قاسم دخت، محمد حسن غفاری، محبت علی عودی، محمودرضا علی محمدی، علی اکبر عرب بالاجلینی، محمد فردس ثناء، احمد تنکی، محمد زمان شاهینی، علیرضا سرابلو، احمد زراعی، غلامعلی دریا نورد، سید مهدی حسینی واعظ و علی اکبر حسام را یاد کرد.

۱۰۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۱

هرگز گمان مبر کسانی که در راه خدا کشته شده‌اند، مردگانند، بلکه آنها زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند.

سورهٔ آل عمران ــ آیه ۱۶۹

پیشتر بدانیم

سردار شهید سید محمد طاهر طاهری

● **فرازی از وصیت نامه شهید سید محمد طاهر طاهری:** حوزه‌ها مهم‌ترین نهاد جامعه است که می‌تواند مصلح تمام نهادها، ادارات، دانشگاه‌ها و محیط‌ها و همهٔ جهان بشری گردد. جوانان با مطالعه کتب اصول عقاید، مسایل و احکام و اخلاق و تاریخ انبیا و ائمهٔ اطهار علیهم السلام و تاریخ اسلام در جهت اسلام حرکت کنند و پیرو خط مرجعیت شیعه باشند.

● **زندگی نامه شهید سید محمد طاهر طاهری:** سید محمد طاهر طاهری فرزند سید حبیب ا... در تاریخ ۱۳۳۸/۹/۲۵ در شهر نجف در خانوادهٔ روحانی به دنیا آمد و پس از تحصیلات ابتدایی و راهنمایی در سال ۱۳۵۰ به اتفاق خانواده به ایران آمد. در سال ۱۳۵۱ در کنار پدر، شرکت فعالانه‌ای در محافل سیاسی و مذهبی داشت و اعلامیه‌های امام خمینی (ره) که بوسیلهٔ برادر بزرگش دست‌نویس شده بود، را تکثیر و توزیع می‌کرد. از سال ۱۳۵۲ برای ادامه تحصیل حوزوی به مشهد رفت. او در کنار علوم حوزوی به تحصیل در رشته الهیات دانشگاه فردوسی مشهد مشغول به تحصیل شد. در سال‌های ۱۳۵۶ و ۱۳۵۷ مبارزات انقلابی خود را در گرگان از سر گرفت و در راستای ترویج فرهنگ علمی و دینی اقدام به تأسیس کانون فرهنگی اسلامی گرگان و دشت نمود. سپس در سال ۱۳۵۸ نشریهٔ مستضعفین را راه‌اندازی کرد. وی در سال ۱۳۶۰ به عضویت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی درآمد و پس از مدتی به مسئولیت عقیدتی و سیاسی لشکر ۵ نصر خراسان منصوب شد و در سال ۱۳۶۲ در منطقهٔ عملیاتی خیبر به شهادت رسید. پیکر پاکش نیز تا اواخر آذر ماه ۱۳۸۷ مفقود بود تا آن‌که پس از مدتی در شهر گرگان تشییع شد.

سردار شهید محمد رضا عسگری

● **فرازی از وصیت نامه شهید محمد رضا عسگری:** شهادت فوزی عظیم است که نصیب هر کس نخواهد شد. شهادت درجه‌ای است که خداوند آن را به بندگان شایستهٔ خود عطا خواهد کرد.

● **زندگی نامه شهید محمد رضا عسگری:** محمد رضا عسگری فرزند علی اکبر، در سال ۱۳۳۶ در روستای لیوان شرقی از توابع شهرستان بندر گز به دنیا آمد و تحصیلات خود را تا پایان متوسطه ادامه داد. وی در جریان مبارزات مردم بر علیه نظام شاهنشاهی با آگاه ساختن مردم، خصوصاً جوانان مشارکت داشت. او پس از پیروزی انقلاب به عضویت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در آمد و در عملیات‌های شکست حصر آبادان، نامن الائمه،

۱۰۲

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۲

پیشینه و مفاخر استان

فتح‌المبین، بیت المقدس، رمضان، محرم، والفجر ۲و۵و۸، بدر، قدس ۱و۴، و کربلای ۱ شرکت داشت. آخرین مسئولیت او جانشینی فرماندهی لشکر بود. محمد رضا عسگری در عملیات والفجر ۸ در منطقهٔ مهران در تاریخ ۱۳۶۵/۴/۱۰ به علت بمباران شیمیایی به فیض شهادت نائل آمد.

سردار شهید صمد اسودی

● **فرازی از وصیت نامه شهید صمد اسودی** : نماز بخوانید، با زیردستان مهربان باشید، دین اسلام را یاری نمائید، پشتیبان ولایت فقیه باشید، حجاب اسلامی را رعایت کنید.

● **زندگی نامه شهید صمد اسودی** : صمد اسودی فرزند اسدا... در ۱۳۳۹/۱۲/۲ در شهر گنبد به دنیا آمد و تحصیلات خود را تا پایان دوره متوسطه ادامه داد. او در درگیری‌های گنبد در سال ۱۳۵۸/۶/۲۰ مجروح شد. او پس از به عضویت در آمدن سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به جبهه رفت و فرماندهی گردان امام حسین و عملیات سپاه مریوان را عهده‌دار شد. صمد اسودی در عملیات بدر در ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ در پادگان شهید بیگلو به شهادت رسید.

فعالیت گروهی ۳ـ۴

۱ـ توضیح دهید چگونه می‌توان تداوم بخش راه شهیدان بود.

۲ـ در مورد یکی از شهدای محل سکونت (شهرستان ـ شهر ـ محله یا روستا) تحقیق کنید و گزارش تحقیق را در کلاس ارائه نمائید.

۳ـ وصیت‌نامه یکی از شهدای شهر یا روستای خود را در کلاس بخوانید.

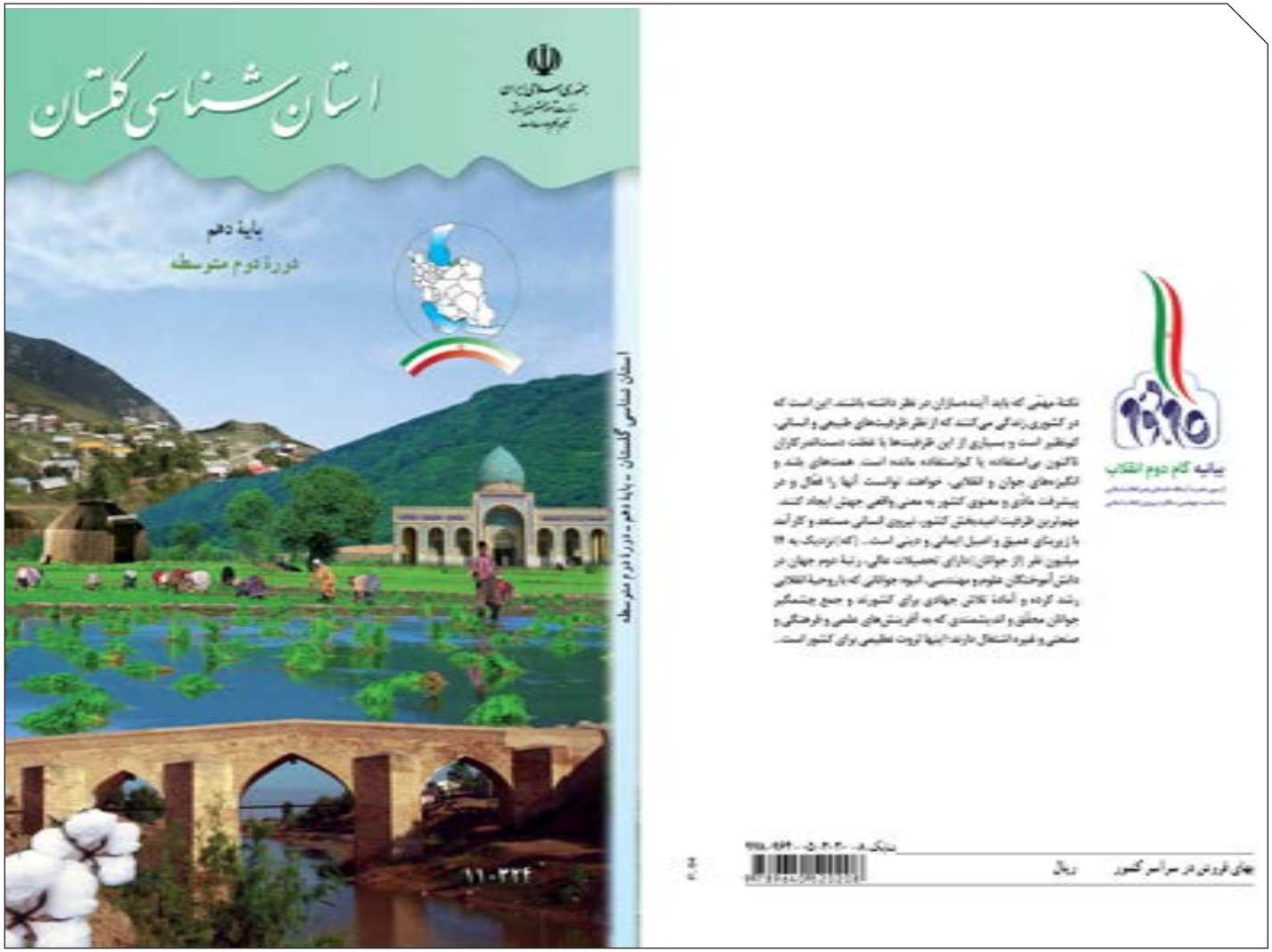
۴ـ یکی از کتاب‌های مرتبط با دفاع مقدس را انتخاب و به کلاس معرفی نمائید.

۵ـ در باره نقش مساجد و مدارس در دفاع مقدس مطلبی تهیه کنید.

۶ـ یکی از معلمان شهید محل زندگی خود را توصیف کنید.

۷ـ دربارهٔ شهدای دانش‌آموز شهر یا روستای خود گزارشی تهیه کنید.

۸ـ دفاع مقدس چه پیامدها و دستاوردهای سیاسی برای میهن اسلامی‌مان داشت؟

عنوان درس: استان‌شناسی گلستان

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و تاریخ

عنوان: استان‌شناسی گلستان | کد: ۱۱۰۳۲۴ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

استان گیلان از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران

گیلان موقعیتی ممتاز نه فقط از لحاظ اقلیمی و جغرافیایی، بلکه از لحاظ تاریخی و انسانی دارد. هرچه در مُد نگاه خود به این سرزمین دقت می‌کنیم، نشانه‌های عظمت بیشتری را در آن می‌بینیم. گیلان سرزمینی نابغه‌پرور است. علمای بزرگ، فقیهان، فیلسوفان، شاعران و ادیبان، صنعتگران و دانشمندان، مردان و زنان از خودگذشتهٔ شجاع در تجربه‌های گوناگون این کشور، سرتاسر تاریخ این خطّهٔ عزیز و پُرکرت را انباشته‌اند. از لحاظ اعتقادات مذهبی، این منطقهٔ پُرکرت و پُرطراوت، یکی از نخستین مناطق کشور ماست که دروازه‌های ناگشودنی خود را بر روی خاندان پیغمبر و آل علی گشود. سال‌های متمادی، بنی‌امیه و بنی‌عباس سعی کردند از دیوارهٔ عظیم البرز عبور کنند و لشکریان خود را به این منطقه بیاورند، اما موفق نشدند. این معبر، با شمشیر و زور باز نشد؛ با عشق و ایمان باز شد. روزی که فرزندان مظلوم علی و فاطمه از جور بنی‌امیه و بنی‌عباس، در این کوه‌های سر به فلک کشیده به‌دنبال دل‌های مهربان و دست‌های کارآمد می‌گشتند، به مردم گیلان و خطّهٔ شمال کشور دست یافتند. این‌جا بود که دروازهٔ البرز باز و اسلام علوی وارد شد. این مردم از روز اوّل که مسلمان شدند، آل‌علی را قبلهٔ اسلامی و معلّم خود انتخاب کردند. از همین منطقه چند هزار مرد شجاع و دلاور، برای یاری فرزندان زیدبن‌علی به یمن رفتند. حکومت علوی یمن، با بازوی دلاورمردان این خطّهٔ سرسبز آمد. زیدی‌ها در یمن نیرویی نداشتند؛ گیلانی‌ها به آن‌جا رفتند و حکومت فرزندان زیدبن‌علی شهید را برپا کردند. این، آغاز تاریخ اسلامی این منطقه است. در طول تاریخ، رنگ‌های گوناگون و سیاست این کشور پهناور سایه افکند؛ اما رنگ ثابت این مردم، ایمان بود. در دوران مشروطیت، در دوران استبداد صغیر، در دوران دست‌اندازی انگلیسی‌ها و دیگر بیگانگان متجاوز به ایران ــ در همهٔ این تجربه‌ها ــ گیلانی‌ها نشان دادند که پیشروند.

عنوان درس:

شماره صفحه:

پیشینه و مفاخر استان

درس یازدهم نقش مردم گیلان در دفاع از مرزهای ایران اسلامی

گیلان، سرزمین مردان و زنان باغیرت، دین‌دار و شجاع است. تاریخ این دیار گویای مبارزه با ستم‌گران و متجاوزان به مرزهای ایران اسلامی و دفاع از مظلومان و ستم‌دیدگان است. در این درس به طور گذرا با گوشه‌ای از فداکاری‌های مردم گیلان پس از پیروزی انقلاب اسلامی آشنا می‌شوید.

در نخستین روزهای پیروزی انقلاب اسلامی، دلاورمردان گیلانی به منظور پاسداری از مرزهای ایران اسلامی و دفع شرارت گروهک‌های ضد انقلاب راهی مناطق غرب و شمال غرب کشور از جمله کردستان شدند. رزمندگان گیلانی در مبارزه با آشوب‌گران و عوامل ضدانقلاب در مناطق یاد شده، شهدای زیادی تقدیم اسلام و انقلاب کردند.

در همین ایام، عوامل گروهک منافقین به ایجاد ناامنی و شرارت و ترور اقشار مختلف مردم در داخل استان دست زدند. در پی این ترورها از افراد متدین و حزب‌اللهی استان از جمله: مهندس انصاری استاندار، مهندس نورانی معاون عمرانی استاندار و ابوالحسن کریمی دادستان گیلان به شهادت رسیدند. حضرت آیت‌الله احسان‌بخش نماینده حضرت امام (ره) در استان و امام جمعه رشت نیز هدف ترور عوامل گروهک یاد شده قرار گرفت و به سختی مجروح شد و چند سال بعد بر اثر شدت جراحات وارده به فیض شهادت نایل گردید.

به‌دنبال این آشوب‌ها، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی گیلان با تشکیل قرارگاه عملیاتی حضرت ابوالفضل (ع) به تعقیب عاملان این ترورها در مناطق جنگلی و کوهستانی پرداخت که پس از مدتی توانست دست جنایتکار آنان را از این دیار کوتاه کند.

بیشتر بدانیم

«بنده در آن روزها به رشت آمده بودم و اوضاع را چنان دیدم که گمان نمی‌کردم روزی این گروهک‌ها برچیده شوند. ولی با دست توانای جوانان گیلان، بدون این‌که یک نفر از خارج استان به کمک‌شان بیاید، خودشان استان‌شان را از این مزدوران و عناصر منحرف پاک کردند.» مقام معظم رهبری

با آغاز حملهٔ سراسری رژیم عراق در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹، نیروهای داوطلب از اقشار مختلف استان به منظور حفظ و حراست از مرزهای ایران اسلامی و دفع یورش وحشیانهٔ دشمن عازم مناطق قصر شیرین، سریل ذهاب و خرمشهر شدند. هم‌زمان با اعزام

۷۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۱

نیروهای رزمندهٔ استان توسط سپاه، ارتش، بسیج، جهاد سازندگی و هلال‌احمر به جبهه‌های غرب و جنوب در دوران دفاع مقدس، کمک‌های نقدی و غیرنقدی مردم سخاوتمند گیلان نیز، در قالب کاروان‌های پشتیبانی از رزمندگان اسلام پی در پی به جبهه‌ها فرستاده شد. کاروان ۱۵۰۰ کامیونی گیلان شاهکار هدایا و کمک‌های مردم این سرزمین است که هم‌چنان در خاطره‌ها به یادگار مانده است.

شکل ۱۱ـ۲ـ اعزام رزمندگان از رشت به جبهه سربل ذهاب ـ مهرماه ۱۳۵۹

گفتنی است کم‌سن‌ترین رزمندهٔ ایرانی با ۱۰ سال سن از این استان در جبهه حضور یافت و سازمان‌دهی اعزام منظم اولین گروه از زنان جهت حمایت از رزمندگان اسلام هم توسط جهاد سازندگی گیلان انجام گرفت.

نکتهٔ شایان ذکر دیگر این است که به‌رغم فاصلهٔ بسیار زیاد گیلان با مناطق جنگی، شهر رشت و رودبار چندین بار مورد حملهٔ هواپیماهای متجاوز عراقی قرار گرفت که در اثر این حملات بیست و سه نفر از مردم بی‌دفاع و غیرنظامی شهرهای یاد شده ـ که اغلب زن و کودک بودند ـ به شهادت رسیدند.

هم‌چنین، استان گیلان در دوران دفاع مقدس به‌ویژه در چندین هزار نفر از مهاجرین جنگ تحمیلی از استان‌های جنگ زده بود که برخی از آن‌ها هنوز در این دیار زندگی می‌کنند. از دیگر افتخارات مردم این سامان، بازسازی مناطق جنگی و خانه‌های آسیب‌دیده از جنگ توسط جهاد سازندگی استان گیلان؛ به‌ویژه در شهرستان گیلان غرب در استان کرمانشاه است.

در پایان باید افزود که شهادت قریب به هشت هزار نفر از دلاور مردان گیلانی و تقدیم بیش از بیست و یک هزار جانباز و بالغ بر دو هزار و ششصد آزاده، سند برافتخار دیگری از نقش مردم گیلان در دفاع از مرزهای ایران اسلامی است که بر تارک این سرزمین خواهد درخشید و هرگز از خاطره‌ها محو نخواهد شد. شما در ادامهٔ این درس در بخش «بیشتر بدانیم» با زندگی برخی از شهدای شاخص استان در هشت سال دفاع مقدس در کنار دیگر شخصیت‌های مذهبی، انقلابی، علمی و فرهنگی آشنا خواهید شد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۲

بیشتر بدانیم

الف) شخصیت‌های مذهبی و انقلابی

● **میرزا کوچک جنگلی**: یونس مشهور به میرزا کوچک در سال ۱۲۵۹ ش. در محلهٔ اسناد سرای رشت دیده به جهان گشود. از آنجا که پدرش به میرزا بزرگ معروف بود، او به میرزا کوچک مشهور شد. وی تحصیلات خود را در مدارس جامع رشت و محمودیه تهران پی گرفت و هنگام نهضت مشروطه، به آزادی‌خواهان گیلانی پیوست و در فتح تهران (۱۲۸۷ ش.) نقش قابل توجهی ایفا کرد. در دوران جنگ جهانی اول (۱۲۹۷ـ۱۲۹۳ش.) که گیلان در اشغال قوای بیگانه چون روس و انگلیس بود، برای احیای اهداف مشروطه و اخراج بیگانگان، نهضتی را در جنگل‌های گیلان بنیان نهاد که به «نهضت جنگل» موسوم شد. میرزا پس از هفت سال مبارزهٔ بی‌امان با اشغالگران خارجی و عوامل داخلی آن، و با شهادت خود در یازدهم آذر ۱۳۰۰ ش. در ارتفاعات ماسال، به نماد بیگانه‌ستیزی گیلانی‌ها در کشور تبدیل شد.

تصویر ۱۲ـ۴ـ میرزا کوچک‌خان و دکتر حشمت

● **شهید آیت‌الله حاج صادق احسان‌بخش**: صادق سال ۱۳۰۹ ش. در روستای لیفشاگرد تولم شهر صومعه‌سرا دیده به جهان گشود. پس از تحصیلات ابتدایی، دروس حوزوی خود را در رشت و قم پی گرفت. از سال ۱۳۴۱ ش. به نهضت امام‌خمینی (ره) پیوست. در مبارزات مردم گیلان در پیروزی انقلاب اسلامی نقش مؤثری داشت. در پاییز سال ۱۳۵۹ ش. به‌عنوان نمایندهٔ حضرت امام در گیلان و امام جمعه رشت منصوب شد. در ۲۶ فروردین ۱۳۶۱ در مسجد کاسه‌فروشان رشت توسط گروهک منافقین ترور گردید و به سختی مجروح شد. در همان حال در طول دوران دفاع مقدس بارها به جبهه‌های جنگ رفت. حمایت مادی و معنوی وی از رزمندگان اسلام در جنگ تحمیلی فراموش نشدنی است. آیت‌الله احسان‌بخش سرانجام در شب ۱۴ خرداد ۱۳۸۰ در رشت بر اثر شدت جراحات وارده ناشی از ترور یاد شده به لقاءالله پیوست.

تصویر ۱۲ـ۵ـ آیت‌الله شهید حاج صادق احسان بخش

۷۳

● عنوان درس:

● شماره صفحه: ۷۳

● **کیومرث صابری قومی:** کیومرث صابری (۱۳۸۳ـ۱۳۲۰ ش.) در صومعه‌سرا دیده به جهان گشود. صابری پس از اخذ مدرک کارشناسی به‌عنوان یک ادیب طنزپرداز فعالیت فرهنگی خود را از سال ۱۳۴۵ ش. با چاپ شعرهایش با امضای «گردن شکستهٔ قومی» در مجلهٔ توفیق آغاز کرد و آثار زیادی را در همان مجله با نام‌های مستعار به چاپ رساند. او پس از انقلاب اسلامی به مدت شش سال در روزنامهٔ اطلاعات، ستونی را با نام «دو کلمه حرف حساب» به خود اختصاص داد و سپس از سال ۱۳۷۰ش. ماهنامهٔ «گل آقا»، سپس «مجلهٔ بچه‌های گل آقا» را به راه انداخت و همچنین، مؤسسهٔ گل آقا را به‌عنوان خانهٔ طنز ایران معرفی کرد (شکل ۱۷ـ۴).

شکل ۱۷ـ۴ـ کیومرث صابری قومی

ت) فرماندهان و سرداران شهید هشت سال دفاع مقدس

● **سردار شهید حسین املاکی:** حسین (۱۳۶۷ـ۱۳۲۰ش) در روستای «کولاک محله» لنگرود دیده به جهان گشود. در همان‌جا تحصیلات متوسطه را به پایان رساند. در دوران دفاع مقدس پس از کسب موفقیت در عملیات‌های مختلف و طی رده‌های فرماندهی به سمت قائم‌مقام لشکر قدس گیلان برگزیده شد. حسین سرانجام در عملیات والفجر ۱۰ در منطقه عملیاتی «سیدصادق و نساه‌دری» به درجه رفیع شهادت نایل آمد. شایان ذکر است که پیکر مطهر ایشان هنوز مفقود است (شکل ۱۸ـ۴).

شکل ۱۸ـ۴ـ شهید حسین املاکی

● **امیر شهید خلبان سیدعلی اقبالی:** سیدعلی (۱۳۵۹ـ۱۳۲۸ ش) در رودبار به‌دنیا آمد. تحصیلات متوسطه را در تهران به پایان رساند. سپس به استخدام نیروی هوایی درآمد. در دومین روز جنگ تحمیلی در عملیات متهورانه «پرواز ۱۴۰ فروند هواپیمای جنگی ایران» علیه عراق شرکت کرد. در اول آبان ۱۳۵۹ به هنگام بازگشت از عملیات بمباران پایگاه هوایی کرکوک مورد اصابت موشک قرار گرفت و به اسارت دشمن درآمد. سرانجام در اسارت به وضع بسیار فجیعی به شهادت رسید (شکل ۱۹ـ۴).

شکل ۱۹ـ۴ـ شهید امیر خلبان سیدعلی اقبالی

۷۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۶

● **امیر شهید خلبان احمد پیشگاه هادیان** : احمد (۱۳۶۶ـ۱۳۳۰ش) در بندر انزلی به دنیا آمد. تحصیلات متوسطه را در تهران به پایان رساند و به استخدام هوانیروز درآمد. در دوران دفاع مقدس در عملیات بازی دراز و پادگان سریل ذهاب در کنار شهید نیرودی رشادت‌های کم‌نظیری از خود نشان داد. سرانجام در آخرین مأموریت هوایی‌اش در منطقهٔ غرب کشور به ملکوت اعلی پیوست (شکل ۲۰ـ۴).

شکل ۲۰ـ۴ـ امیر شهید خلبان احمد پیشگاه هادیان

● **پاسدار شهید هادی خوش‌خلقت** : هادی (۱۳۶۷ـ۱۳۴۱ش) در رشت دیده به جهان گشود. تحصیلات متوسطه را در همین شهر پی گرفت. در سال ۱۳۶۰ به عضویت کمیته انقلاب اسلامی درآمد. در سمت‌های مختلف خدمات ارزنده‌ای ارائه نمود. سرانجام در حضور دوم خود در جبهه در منطقه عملیاتی «شلمچه» به درجهٔ رفیع شهادت نایل آمد. لازم به ذکر است شهید خوش‌خلقت از شهدای شاخص نیروی انتظامی استان گیلان است (شکل ۲۱ـ۴).

شکل ۲۱ـ۴ـ شهید هادی خوش‌خلقت

● **سردار شهید مهدی خوش سیرت** : مهدی (۱۳۶۶ـ۱۳۳۹ش) در روستای «جور کوچان» آستانه اشرفیه به‌دنیا آمد. تحصیلات متوسطه را در همان جا به پایان رساند. در دوران دفاع مقدس بارها مجروح شد. سرانجام در عملیات نصر ۴ درحالی که فرماندهی تیپ دوم لشکر قدس را برعهده داشت در منطقهٔ «ماوت» عراق به شهادت رسید (شکل ۲۲ـ۴).

شکل ۲۲ـ۴ـ سردار شهید مهدی خوش سیرت

معاونت آموزشی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۷

● **سردار شهید محمود قلی‌پور** : محمود (۱۳۶۵ـ۱۳۳۲ش) در یک خانوادهٔ گیلانی در شیراز به دنیا آمد. تحصیلات متوسطه را در شهر رشت به پایان برد. وی از معدود فرماندهان گیلانی است که در دوران دفاع مقدس سمت‌های مختلف آموزشی و فرماندهی را به‌عهده داشته است. محمود سرانجام درحالی که ریاست ستاد لشکر قدس را برعهده داشت در عملیات کربلای ۴ در منطقه عملیاتی «حاج عمران» به فیض شهادت رسید (شکل ۲۳ـ۴).

شکل ۲۳ـ۴ سردار شهید محمود قلی‌پور

● **جهادگر شهید بهرام گل‌آور** : بهرام (۱۳۶۸ـ۱۳۲۷ش) در آزلی به دنیا آمد. پس از پایان دورهٔ ابتدایی، تحصیلات حوزوی خود را در مشهد و قم پی گرفت. با پیروزی انقلاب اسلامی مسئول کمیتهٔ فرهنگی جهاد سازندگی آزلی شد. در دوران دفاع مقدس بارها به جبهه رفت. سرانجام به‌عنوان فرمانده گردان ۱۱۴ مهندسی ـ رزمی جهاد سازندگی گیلان در «جزیره مجنون» به شهادت رسید (شکل ۲۴ـ۴).

شکل ۲۴ـ۴ـ جهادگر شهید بهرام گل‌آور

● **سردار شهید هرمز محمد بیگلو** : هرمز (۱۳۶۱ـ۱۳۳۷ش) در رشت دیده به جهان گشود. تحصیلات متوسطه را در همین شهر به پایان رساند. در درگیری با ضدانقلاب در کردستان مجروح شد. با آغاز جنگ، فرماندهی پادگان آموزشی المهدی جالوس را بر عهده گرفت. هرزمان چندین بار در جبهه نیز حضور یافت. سرانجام در اطراف شهر بصره در عملیات رمضان به شهادت رسید (شکل ۲۵ـ۴).

شکل ۲۵ـ۴ـ سردار شهید هرمز محمد بیگلو

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۸

●**نام سروان شهید حبیب‌الله محمدزاده** : حبیب‌الله (۱۳۵۹ـ۱۳۳۶ش)
در خشکبیجار به دنیا آمد. تحصیلات متوسطه را در رشت به پایان رساند در دانشگاه نیروی دریایی در تهران پذیرفته شد و در رشتهٔ مهندسی الکترونیک دریایی فارغ‌التحصیل شد. در آغاز جنگ تحمیلی در پایگاه دریایی ارتش در بوشهر مشغول خدمت گردید. سرانجام در عملیات غرورآفرین دریایی «مروارید» بر اثر اصابت موشک به ناوچهٔ همیشه قهرمان یکان به شهادت رسید (شکل ۲۶ـ۴).

شکل ۲۶ـ۴ـ نام سروان شهید حبیب‌الله محمدزاده

●**امیر سرلشکر شهید سیدموسی نامجوی** : سیدموسی (۱۳۶۰ـ۱۳۱۷ش)
در اژلی دیده به جهان گشود. پس از اخذ دیپلم ریاضی وارد دانشکده افسری شد و تا مقام استادی آن دانشکده پیش رفت. با پیروزی انقلاب اسلامی به فرماندهی دانشکده رسید. سپس در کابینه شهید باهنر به سمت وزیر دفاع برگزیده شد. سرانجام در مسیر بازگشت از جبهه، هواپیمایش دچار سانحهٔ هوایی شد و به فیض شهادت نایل آمد (شکل ۲۷ـ۴).

شکل ۲۷ـ۴ـ امیر سرلشکر شهید سیدموسی نامجوی

فعالیت ۱۹

مقام معظم رهبری در وصف کدام‌یک از سرداران شهید گیلان از واژهٔ «قهرمان» استفاده کرده است؟ چرا؟

فکر کنید و پاسخ دهید

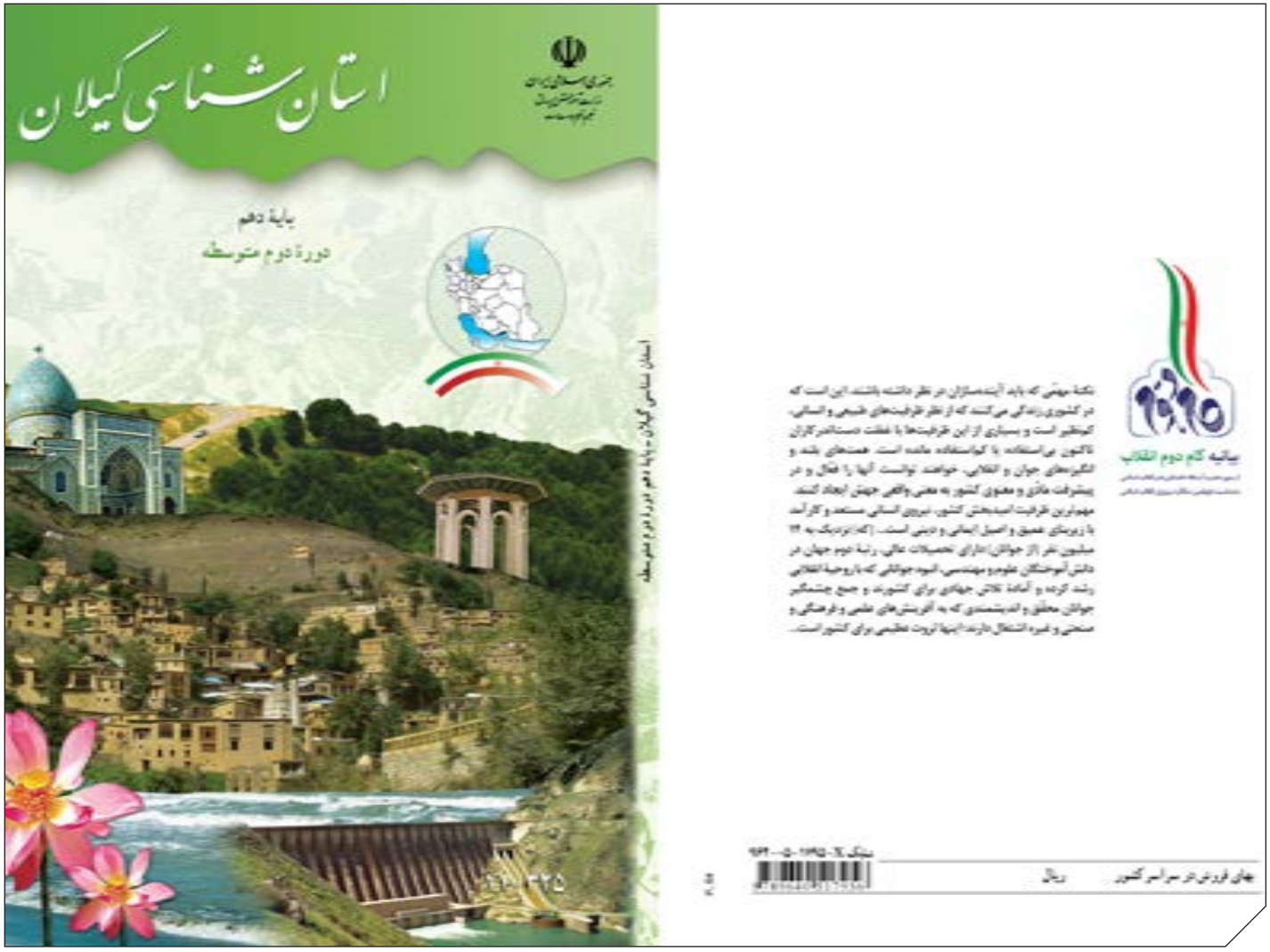
به نظر شما برای حفظ و ماندگاری نام افتخارآفرینان عرصه‌های علمی، فرهنگی، مذهبی، انقلابی، و جهاد و شهادت چه وظایفی بر عهدهٔ ماست؟

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۹

عنوان: استان‌شناسی گیلان | کد: ۱۱۰۳۲۵ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۸

استان مازندران از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران

لازم است که یک کلمه در باب امروز و دیروز استان مازندران عرض کنم. وقتی که سیل جمعیت‌های مؤمن، به انقلاب بزرگ ملت ایران رو کردند، یکی از استان‌هایی که از صفوف مقدّم محسوب می‌شد و با همهٔ وجود در این راه قدم گذاشت، استان مازندران بود. وقتی نوبت دفاع از انقلاب مقدس و دفاع از مرزهای این کشور شد، یکی از استان‌هایی که صفوف مقدّم را در میدان‌های جنگ تشکیل داد و لشکر خط‌شکن ۲۵ کربلا را بوجود آورد، استان مازندران بود. وقتی نوبت مقابله با توطئه‌های دشمنان، منافقین، فاسقین، منحرفین و ملحدین شد، استانی که در مقابل دشمنان از هر نوع، سینه سپر کرد، استان مازندران بود.

شاید در سرتاسر این استان، شهری و روستایی و جماعتی حتی خانواده‌ای که به نحوی در جنگ، در انقلاب، در شهادت، در جانبازی و در ایثارگری شرکت نداشته باشد، وجود ندارد. هر جای این استان که شما نگاه کنید از شرق تا غرب استان، از شهرها تا روستاها و کوهپایه‌ها ــ همه‌جا، زن و مرد این استان، در این انقلاب، در تشکیل نظام اسلامی، در حمایت جنگ و در سازندگی کشور دارای نقش بوده‌اند.

امروز استان مازندران این است؛ یک جمعیت مؤمن، پرشور، علاقه‌مند و جوانانی که هیچ خطری نمی‌تواند آنها را از دفاع از ارزش‌های این انقلاب باز بدارد. پدران و مادرانی که جوانان خود را ایثارگرانه در این راه فرستاده‌اند و می‌فرستند. خانواده‌ها و قشرهای مختلف، همه و همه در خطوط مقدّم این انقلاب قرار داشتند و قرار دارند. امروز استان مازندران این است. اگر به تاریخ مازندران نگاه کنیم به‌خصوص جوانان، روشنفکران، دانشجویان، روحانیون محترم و قشرهای برگزیده و اهل فرهنگ و معرفت به این نکته توجه کنند می‌بینیم که مازندران در صدر اسلام در قرن‌های اول ظهور اسلام در ایران تا وقتی که در مقابل حملات لشکریان فرستاده شده از طرف دربارهای اموی و عباسی قرار گرفت، مقاومت کرد.

یعنی سلاطین ظلم کسانی که بر دنیای اسلام در آن روز حکمرانی می‌کردند توانستند با زور شمشیر، دروازهٔ مازندران را به روی خودشان باز کنند. اما آن وقتی که فرزندان پیغمبر، خانوادهٔ ائمهٔ اهل بیت و اولاد زیدبن علی‌بن الحسین علیهم‌السّلام به مازندران آمدند، مردم این استان، فرزندان پیغمبر را در آغوش گرفتند. دور «داعی کبیر» را که از اولاد پیغمبر و از ذریّهٔ حضرت علی بن الحسین علیه السّلام بود، گرفتند و اسلام را با شکل علوی‌اش، به شیوهٔ اهل بیت آموختند و باز در مقابل آن دربارهای ظلم و جور هم ایستادند و مقاومت کردند. این گذشتهٔ تاریخی برافتخار مازندران بود.

عنوان درس:

شماره صفحه:

بینشهٔ تاریخی استان

درس یازدهم نقش مازندران در حراست از کیان ایران اسلامی

«نه فقط بنده بلکه هرکسی که درجریان حوادث جنگ در دوران سال‌های پرمرارت جنگ باشد برای استان مازندران یک حساب مخصوص باز می‌کند»

«مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای»

مردم مازندران از دیرباز در دفاع از کیان ایران اسلامی کوشیده‌اند و در تمام ادوار تاریخ، سرفرازی مازندران را در استقلال و سربلندی ایران دانسته و در راه عزّت ایران از جان و مال خود مایه گذاشته‌اند. وفاداری ساکنان این استان به ایران پس از پیروزی انقلاب بیش از پیش بوده است و در این راه بیش از ده هزار شهید گلگون کفن تقدیم انقلاب و ایران کرده‌اند. اکنون نام بسیاری از اماکن و میادین شهرهای بزرگ ایران از جمله تهران مزین به نام امیران وسرداران شهید این استان است.

در مورد نقش مردم مازندران در دفاع از کیان ایران اسلامی به دو موضوع می‌توان اشاره کرد :

۱ـ مبارزه با ضد انقلاب داخلی

۲ـ مبارزه با تهاجم خارجی در مرزها در هشت سال دفاع مقدس

مدت کمی پس از پیروزی انقلاب اسلامی گروه‌های جدایی‌طلب و ضد انقلاب با هدف جدایی قسمتی از خاک ایران و براندازی انقلاب نوپا دست به قیام مسلحانه زدند. مردم استان مازندران از ابتدای تحرکات ضدانقلاب به دو شکل به دفاع از کشور و انقلاب برخاستند :

شکل ۸ـ۲ـ تندیس مادر فداکار، بنج شهیدیزدان خواه

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۳

۱ــ مبارزه با ضد انقلاب در استان‌های دیگر، یکی از استان‌هایی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی با تلاش ضد انقلاب و حمایت رژیم بعث عراق در معرض جدایی از ایران قرار گرفت، استان کردستان بود که مردم مازندران با اعزام نیرو به این استان در دفع ضد انقلاب کوشیدند، تا جایی که ادارهٔ شهر مریوان و سپاه این شهر با نیروهای مازندرانی بود. مازندرانی‌ها در مبارزه با اشرار و سوداگران مرگ در مرزهای شرقی کشور نیز تلاش وافری داشته‌اند و در این راه، شهیدان زیادی را تقدیم ملّت ایران کرده‌اند.

۲ــ مبارزه با ضد انقلاب در داخل استان مازندران، در سال ۱۳۶۰ گروه‌هایی که به نظام جمهوری اسلامی اعلان جنگ مسلحانه دادند، در جنگل‌ها و کوهستان‌های مازندران مخفی شدند. در بهمن ماه این سال یکی از این گروه‌ها کوشید شهر آمل را تصرف کند که با مقاومت مردم مواجه شد و با تحمل تلفات زیاد به هدف شوم خود دست نیافت.

فکر کنید و پاسخ دهید:
چرا شهر آمل به شهر «هزار سنگر» معروف شده است؟

حماسهٔ مردم آمل مورد ستایش بنیانگذار جمهوری اسلامی و مسئولان کشور قرار گرفت. شورای عالی امنیت ملی کشور پنج شهر مازندران را به عنوان مناطق عملیاتی اعلام کرد.

بیشتر بدانیم

دانش‌آموز شهید سیده طاهره هاشمی، وی در سال ۱۳۴۶ در آمل متولد شد. هم‌زمان با تحصیل به مطالعهٔ کتاب‌های مذهبی پرداخت و در این زمینه دست‌نوشته‌هایی از خود باقی گذاشت. این شهیده در یکی از نامه‌های خود به یک خواهر امدادگر نوشته است: «صف‌های طولانی برای شهادت تشکیل خواهیم داد و روزهٔ خون خواهیم گرفت.» شهیده طاهرا هاشمی در جریان تهاجم گروه سربداران وابسته به اتحادیهٔ کمونیست‌ها به آمل در ششم بهمن ۱۳۶۰ به شهادت رسید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۴

بیشینهٔ تاریخی استان

بیشتر بدانیم

استان مازندران و دفاع مقدس

مردم مازندران پس از تهاجم همه جانبهٔ ارتش متجاوز عراق به خاک ایران در سال ۱۳۵۹ که با حمایت کامل قدرت‌های بزرگ جهانی و منطقه‌ای و سکوت مجامع بین‌المللی همراه بود، همهٔ استعدادها و توانایی‌های خود را در مقابله با تجاوز دشمن به کار گرفتند و در طی هشت سال دفاع مقدس در پی سرکوب و تنبیه دشمن متجاوز از پای نشستند.

فاتح فاو

شکل ۹ـ۴ـ ساختمان مازندرانی بر فراز مسجد شهر فاو

«لشکر ویژه ۲۵ کربلا یک لشکر قوی، قدرتمند، خط‌شکن و خط نگهدار بود».

«مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای»

تیپ ده نفره کربلا در خرمشهر، بعدها به گروهان و در عملیات ثامن الائمه به دو گردان و در عملیات طریق القدس به تیپ ۲۵ کربلا و پس از عملیات محرم به لشکر ویژهٔ ۲۵ کربلا ارتقا یافت و تنها لشکر ویژهٔ سپاه بود. حضور فعال و چشمگیر در ۲۲ عملیات، به ویژه فتح حماسی و غرورآفرین فاو در عملیات والفجر ۸، شاهکار رزمندگان و شهدای این لشکر بود که موجب تعجب و تحسین کارشناسان نظامی دنیا قرار گرفت.

کوشش مازندرانی‌ها در سال‌های دفاع مقدس از چند جهت قابل بررسی است:

۱ـ در جبهه‌های رزم، در سال‌های دفاع مقدس حدود یک صد هزار نفر از مردم مازندران در قالب نیروهای بسیج، سپاه، ارتش و جهاد سازندگی عازم مناطق جنگی شدند. در این زمینه اصلی‌ترین نقش بر عهدهٔ لشکر ویژهٔ ۲۵ کربلا بود. یگان‌های دیگری از جمله: تیپ مهندسی ۲۵ جواد الائمه، تیپ کماندویی ۵۸ مالک اشتر، تیپ ۳۴ دریایی امام سجاد(ع)، تیپ ۷۵ ظفر، تیپ ادوات القارعه، سپاه مریوان و... در این راه می کوشیدند. لشکر ۳۰ گرگان

۸۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۵

از ارتش جمهوری اسلامی ایران به‌طور خاص و سایر یگان‌های ارتش در سطح ملّی از توانایی‌های امیران و رزمندگان مازندرانی بهره‌مند بودند.

شکل ۱۰ـ۴ـ تصویر برخی از فرماندهان لشکر ۲۵ کربلا

۲ـ پشتیبانی جبهه‌ها، استان مازندران یکی از استان‌های پیشتاز در حمایت مادی و معنوی ازجبهه‌های جنگ به شمار می‌رفت. بخشی از امکانات مازندران در استان‌های جنگی و بخشی دیگر در داخل استان در خدمت جنگ قرار گرفت که به برخی از آنها اشاره می‌شود :

– احداث اردوگاه در جنوب و غرب کشور از جمله اردوگاه‌های علم الهدی و ملا ثانی در اهواز

– احداث نقاهت‌گاه از جمله در دانشگاه شهید جمران اهواز با ظرفیت ۵۰۰ تخت

– استفاده از ظرفیت بیمارستان‌ها، پزشکان، پرستاران و امدادگران استان

– اسکان مهاجران جنگی دراستان ازجمله درشهرک پترقائم شهر و مهمان شهر شهید کشوری

– ارسال هدایای نقدی قشرهای مختلف مردم به‌ویژه دانش‌آموزان به جبهه‌ها

– ارسال بخشی از تولیدات کارخانجات صنعتی استان به جبهه‌ها

شکل ۱۱ـ۴ـ بخشی از زیور آلات اهدایی مردم مازندران به جبهه

– ارسال آمبولانس، کامیون، مینی‌بوس، اتوبوس و غایق به جبهه‌ها

– ارسال کالاهای مورد نیاز جبهه‌ها از هدایای مردمی به مناطق جنگی

– احداث جاده‌ها، پل‌ها، خاکریزها، سنگرها، حفر کانال‌ها و تثبیت خطوط عملیاتی در مناطق جنگی توسط

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۶

پیشینهٔ تاریخی استان

مهندسی رزمی جهاد سازندگی مازندران

– بازسازی شهر سوسنگرد در استان خوزستان، طی ۱۹ ماه

– امداد رسانی به اسرای عراقی در ساری (مازندران از معدود استان‌های محل نگهداری اسرای عراقی بود.)

استان مازندران با تقدیم بیش از ده هزار شهید، حدود سی و پنج هزار جانباز و بیش از دو هزار آزاده در هشت سال دفاع مقدس کارنامهٔ درخشانی در حراست از کیان ایران اسلامی ارائه داده است که ۱۷۱۷ نفر آن دانش‌آموز بودند.

فعالیت

با راهنمایی معلم خود اسامی شهدای شهر خود را به تفکیک قشرها و نهادهای مختلف تهیه کرده و در جدولی تدوین کنید.

بیشتر بدانیم

شکل ۱۲ـ۴ـ تصاویر بعضی از سرداران شهید
۱ـ شهید حسین علی مهرزادی ۲ـ حسین پورامی ۳ـ صادق مزدستان
۴ـ احمد امین طبرسی ۵ـ علی رضاتوری

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۷

در ادامهٔ درس با نام و خدمات برخی از امیران و سرداران شهید استان آشنا می‌شویم.

امیران و سرداران شهید استان مازندران :

نامدارترین خلبان جهان، امیرسرلشکر خلبان شهید علی اکبر نیرودی :

شهید نیرودی

شهید نیرودی در سال ۱۳۳۲ در قریهٔ بالا نیرود تنکابن متولد شد و پس از طی دورهٔ دبیرستان به هوانیروز ارتش پیوست و در مبارزه برای پیروزی انقلاب شرکت داشت. در جنگ‌های غرب کشور رشادت زیادی از خود نشان داد تا جایی که ایشان را «ستاره غرب» نامیدند. مبارزهٔ وی و همرزمانش، با سه فروند بالگرد در برابر یک لشکر عراق، از او چهره‌ای منال زدنی ساخت تا جایی که او را «مالک اشتر زمان» خواندند. یکی از ویژگی‌های اخلاقی وی آن بود که ارتقای درجهٔ نظامی را نمی‌پذیرفت. نیرودی را یکی از نامدارترین خلبانان جرخبال‌های نبکاری جهان می‌شناسند؛ زیرا رکورد بیشترین ساعت پرواز در جهان به او تعلق دارد. شهید سرافراز نیرودی در تاریخ ۸اردیبهشت ۱۳۶۰ در ارتفاعات بازی دراز جاودانه شد. **مقام معظم رهبری** دربارهٔ این شهید فرمودند : «نیرودی اولین نظامی بود که من در نماز به او اقتدا کردم».

سیمرغ، امیرسرلشکر خلبان شهید احمد کشوری :

شهید کشوری

شهید کشوری در سال ۱۳۳۲ در فیروزکوه دیده به جهان گشود و در کنکاکلا پرورش یافت. در نوجوانی در فعالیت‌های مذهبی شرکت داشت. یک‌بار در رشتهٔ طراحی مقام اول کشور را کسب کرد، وی در ورزش کشتی نیز درخشش داشت. با آنکه فردی نظامی‌بود ولی در آستانهٔ پیروزی انقلاب به مطالعهٔ کتاب‌های سیاسی، طراحی و ترسیم نقاشی‌های سیاسی علیه رژیم پهلوی و شرکت در راهپیمایی‌ها اهتمام داشت. پس از شروع جنگ تحمیلی رشادت‌های فراوان از خود نشان داد و با وجودی که بارها مجروح شد اما از پای ننشست. در ۱۵ آذر ۱۳۵۹ در ارتفاعات میمک ایلام با حملهٔ هواپیماهای عراقی پیکر پاکش در آتش سوخت. **مقام معظم رهبری** دربارهٔ شهید فرمودند : «شهید کشوری از مؤمنین بالله و رجال صادق در راه این انقلاب بود».

علمدار لشکر ویژه ۲۵ کربلا، سردار سرلشکر شهید محمد حسن قاسمی طوسی :

شهید محمدحسن قاسمی‌طوسی

وی در سال ۱۳۳۷ در نکا متولد شد. در راهپیمایی‌های سال ۱۳۵۷ و پخش اعلامیه‌ها نقش زیادی داشت. از ویژگی‌های شهید می‌توان کمک به محرومان و نیازمندان، سختگیری در حفظ بیت‌المال و دوستی با نیروهای تحت امر را نام برد. در مقطعی از سال‌های دفاع مقدس جانشینی فرماندهی لشکر ۲۵ کربلا را به عهده داشت و در عملیات‌های مهمی چون بدر، قدس ۱ و ۲، کربلای ۱، ۴ و ۵ و به ویژه در عملیات پیروزمندانهٔ والفجر ۸ در فتح فاو نقش کلیدی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

را برعهده داشت. در سال ۱۳۶۶ به شهد شیرین شهادت دست یافت ولی پیکر پاکش پس از ۸ سال به زادگاهش بازگشت. شهید به پاس رشادت‌هایش مفتخر به دریافت مدال فتح از جانب فرماندهی معظم کل قوا شد.

امیر سرلشکر شهید سید مسعود منفردنیاکی :

شهید منفرد نیاکی

در سال ۱۳۰۸ در آمل به دنیا آمد و دوره‌های نظامی‌عالی را طی کرد. هنگام شروع جنگ، فرماندهٔ لشکر ۸۸ زرهی زاهدان بود، سپس به فرماندهی لشکر ۹۲ زرهی اهواز و جانشین فرماندهی نیروی زمینی ارتش در جنوب منصوب شد. در این سمت‌ها با رشادت کارنامه‌ای پرافتخار در عملیات‌های بزرگی چون : طریق القدس، فتح المبین، بیت المقدس، والفجر مقدماتی، والفجر ۱ و رمضان از خود برجای گذاشت و در ۱۳۶۴/۵/۶ به درجهٔ رفیع شهادت نائل شد. از ویژگی‌های شهید این بود که حتی در هنگام تشییع و تدفین دختر جوانش نیز ترجیح داد در کنار سربازان خود که آنها را فرزندان خود می‌دانست بماند. هنگامی که عده‌ای از راز و نیاز او در دعای توسل در نزد حضرت امام گزارشی دادند،امام فرمودند : «این اصل رجعت انسان است به فطرتش».

سردار سرلشکر شهید حاج حسین جان بصیر :

شهید حاج حسین جان‌بصیر

در شب عاشورای سال ۱۳۴۲ در فریدونکنار چشم به جهان گشود. کودکی و نوجوانی او با فعالیت‌های مذهبی و مداحی برای اهل بیت (ع) طی شد. در سال ۱۳۴۲ با اینکه سرباز بود، در سخنرانی معروف امام حاضر شد و بعدها نیز با استمرار مبارزات خود به‌ویژه در برپایی راهپیمایی‌ها نقش فعالی داشت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز مدتی برای مبارزه با شوروی و حکومت وابسته به آن در افغانستان، به این کشور سفر کرد. از نخستین روزهای شروع جنگ عازم جبهه‌ها شد و در واحدهای مختلف نظامی‌از خود رشادت‌های بسیار نشان داد و بارها مجروح شد. حضور او در عملیات‌های متعدد از جمله فتح فاو و کربلای ۵ چشمگیر بود. سرانجام در سال ۱۳۶۶ در عملیات کربلای ۱۰ به آرزوی دیرینهٔ خود یعنی شهادت دست یافت.

جدول۳ـ۲ـ اسامی و ویژگی‌های برخی ازسرداران شهید استان مازندران

ردیف	نام شهید	محل تولد	تاریخ شهادت	محل شهادت	مقام و ویژگی‌های ممتاز
۱	اکبر اسفندیاری	ساری	۱۳۶۵	ام رصاص	ریاست ستاد پشتیبانی جهاد مازندران
۲	حبیب الله افخاریان	بهشهر	۱۳۶۳	مریوان	فرماندهی تیپ۲۵ کربلا سپاه پایه ومریوان
۳	احمد امین طبرسی	آمل	۱۳۶۲	اروندرود	فرمانده گردان مهندسی رزمی
۴	حسین بهرامی	ساری	۱۳۶۰	تپه‌های الله اکبر	فرمانده ومحافظ سوسنگرد

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

۵	حسین خلعتبری	رامسر	۱۳۶۴	سنندج	قهرمان جنگ دریایی در نابودسازی نیروی دریایی عراق-۷۰پرواز پرفراز عراق
۶	پرویزذبیحی سوادکوهی	جویبار	۱۳۵۹	موصل	سرلشکر خلبان
۷	صفر روحی	قائم شهر	۱۳۶۵	نشلجه	مسئول طرح خودکفایی لشکر۲۵کربلا
۸	جعفرسپهری	نور	۱۳۶۱	فرودگاه	افسر عملیات ژاندارمری خوزستان
۹	میر حسن سجادی نیاک	آمل	۱۳۶۰	کرخه	سرلشکر خلبان
۱۰	یوسف سجودی	بابل	۱۳۶۳	جزیره مجنون	فرمانده تیپ الخضیر لشکر ۱۷علی بن ابی طالب(ع)، گرفتن روزه در اکثر روزها
۱۱	فیروزنسیخ حسنی	تنکابن	۱۳۵۹	دزفول	اولین خلبان شهید دفاع مقدس، مدرس دوره‌های خلبانی
۱۲	جعفرمهدوی ملک کلایی	قائم شهر	۱۳۵۸	پایه	سرلشکر خلبان
۱۳	حسین علی مهرزادی	بهشهر	۱۳۶۴	فاو	رییس ستاد لشکر ویژه ۲۵ کربلا
۱۴	سیدمنصور نبوی	ساری	—	نشلجه	مسئول طرح و عملیات لشکر۲۵کربلا
۱۵	علی رضا نوری	ساری	۱۳۶۵	نشلجه	قائم مقام لشکر ۲۷حضرت رسول(ص)
۱۶	کمیل ایمانی	سوادکوه	۱۳۶۷	نشلجه	مسئول گردان تخریب لشکر ۲۵ کربلا
۱۷	موسی بستدی	نوشهر	۱۳۶۴	—	جانشین طرح وعملیات لشکر۲۵کربلا
۱۸	غلامرضاصادقی کوهستانی	جالوس	۱۳۶۵	مریوان	مسئول آموزش
۱۹	جلیل محمودنژاد	رامسر	۱۳۶۵	نشلجه	فرمانده گردان
۲۰	صادق مزدستان	قائم شهر	۱۳۶۱	فکه	فرمانده تیپ
۲۱	حمیدرضا نوبخت	بابلسر	۱۳۶۶	نشلجه	فرمانده تیپ

فعالیت

اگر سرداران و امیران شهید دیگری را می‌شناسید، جدولی همانند جدول بالا تدوین نمایید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۰

بینشنامهٔ تاریخی استان

جهره‌های برافتخار و ستاره‌های پرشماری در آسمان علم و ادب مازندران درخشیده‌اند و آثار گران بهایی از خود به یادگار گذاشته‌اند که در ادامهٔ این درس شما فقط با نام و آثار تنی چند از این فرهیختگان آشنا می‌شوید.

بیشتر بدانیم

چهره‌های مذهبی و انقلابی مازندران

عمادالدین حسن بن علی طبری : این عالم بزرگ در قرن هفتم هجری قمری تا ابتدای قرن هشتم می‌زیست. او از بزرگ‌ترین علمای زمان خود در زمینهٔ فقه و حدیث بوده است و از شهرهای مختلف ایران شاگردان فراوانی داشته است. از آثار این عالم بزرگ در منابع مختلف یاد شده است از جمله کتاب «تحفة الأبرار فی مناقب الائمة الأطهار(ع)» که در اصول دین و در اثبات ولایت و امامت امیرالمؤمنین و حقانیت تشیع است.

شهید شیخ فضل الله نوری : در سال ۱۲۲۲ هـ.ش در لاتک کجور در یک خانوادهٔ صاحب علم دیده به جهان گشود. تحصیلاتش را در نجف گذراند و در علوم دینی از جمله فقه، اصول، رجال، کلام، حکمت و عرفان احاطهٔ کامل یافت و سرآمد زمان خود گردید. پس از بازگشت به تهران کلاس درس او دارای اعتبار و اهمیت فوق‌العاده بود. آثار و تألیفات بسیاری از آیت الله نوری به یادگار مانده است، ازجمله : «تذکرة الغافل و ارشاد الجاهل» در رد سیاست مشروطه و «تحریم مشروطیت». شیخ فضل الله در مبارزه علیه قرارداد تنباکو و مبارزه برای برقراری عدالت تا پیش از مشروطه حضور فعالی داشت. اما پس از مشروطه، بخشی از قانون اساسی و افکار و اقدامات مشروطه خواهان را ناشی از تعالیم غربی و منحرف می‌دانست. به همین جهت به مخالفت با مشروطه برخاست. پس از تصرف تهران مشروطه خواهان در۱۲۸۸ هـ.ش شیخ فضل الله را به اتهام مخالفت با مشروطه محاکمه کردند و به شهادت رساندند.

آیت الله العظمی‌حاج میرزاهاشم آملی : در سال ۱۲۷۸ هـ.ش در روستای بردمه لاریجان متولد شد. وی تحصیل در دورهٔ ابتدایی را در آمل و دوره‌های عالی را در مدرسهٔ علمیهٔ سپهسالار تهران و حوزه‌های قم ونجف گذراند و از محضر اساتید بزرگ زمان خود استفاده کرد. وی پس از بازگشت به قم شاگردان بزرگی را تربیت کرد. آثار بسیار زیادی از این بزرگوار به یادگار مانده است از جمله «کتاب الطهارة» و «کتاب الصلاة». آیت الله آملی مدارس و مساجد زیادی نیز در قم

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۱

«جوامع‌الاسرار فی علم النجوم» را نام برد.

نخستین کتاب پزشکی در دنیای اسلام: ابوالحسن علی بن سهل بن ربن طبری (ابن ربن طبری) در سال ۱۹۲ هـ.ق متولد شد. در ابتدا از علمای یهود بود و مدتی در دربار مازیار می‌زیست و پس از آن به بغداد رفت و مسلمان شد. اگر چه او را ریاضی‌دان، اختر شناس، مترجم و ادیب می‌دانند اما شهرت بیشتر او در پزشکی است که کتابی به نام «فردوس الحکمه» نوشته که آن را اولین دایرة المعارف پزشکی در جهان اسلام دانسته‌اند. علی بن ربن طبری آثار دیگری نیز داشته است. وفات او را به سال ۲۷۴ هـ.ق می‌دانند.

ابوسهل ویجن (بیژن) بن رستم کوهی: وی در قرن چهارم هجری قمری می‌زیست و وفات او را به سال ۴۰۵ هـ.ق دانسته‌اند. او در دورهٔ آل بویه در بغداد به سال ۳۷۸ رصدخانه‌ای بنا کرد. کوهی علاوه بر نجوم در ریاضیات و به‌ویژه در هندسه مقامی‌شامخ داشت و آثار بسیاری در این زمینه به نگارش در آورد که بعدها مورد استفادهٔ دانشمندان معروفی چون خیام، بیرونی و نصیرالدین طوسی قرار گرفت. برخی از آثار وی عبارت‌اند از: «رساله فی البرکار التام والعمل به» و کتاب «الدوائر المتماسیه» و حدود بیست کتاب دیگر.

محمدبن ایوب طبری (حاسب طبری): ریاضی‌دان مشهور و ستاره‌شناس قرن پنجم هجری قمری و معاصر با ملکشاه سلجوقی بود. از او نُه کتاب و رساله باقی مانده است که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: «شمار نامه» و «مفتاح نامه».

فعالیت

۱ــ مردم مازندران در استان‌های مرزی چگونه به دفاع از انقلاب پرداختند؟
۲ــ چه یگان‌هایی از مازندران در دفاع مقدس حضور داشتند؟
۳ــ چهار مورد از پشتیبانی‌های مردم مازندران از رزمندگان دفاع مقدس را بیان کنید.
۴ــ در مورد آثار و زندگی یکی از چهره‌های علمی و فرهنگی مازندران تحقیق کنید.
۵ــ در مورد شهدای محلهٔ خود و وصایای آنها گزارشی تهیه کنید.
۶ــ با رزمندگانی که در دفاع مقدس حضور داشته‌اند مصاحبه کنید و گزارش آن را برای دانش‌آموزان بخوانید.

فرازهایی از فرمایشات مقام معظم رهبری ـ مدظله العالی ـ در جمع مردم لرستان در مرداد ماه ۱۳۷۰

از اینکه در جمع شما مردان و زنان مؤمن و جوانان سلحشور و انقلابی این استان مردپرور و شهیدپرور حضور پیدا کرده‌ام، خدای متعال را شاکر و سپاسگزارم. مردم استان لرستان، یکی از شجاع‌ترین و با اخلاص‌ترین مردم سراسر کشورند؛ خاطرات افتخارآمیز مردم شهرهای مختلف استان لرستان، چه در دوران انقلاب و چه در دوران جنگ تحمیلی، هرگز از یاد نخواهد رفت و فرزندان شما در سپاه و ارتش و نیروهای عظیم مردمی، نشان داده‌اند که با ایمانی صادقانه و مخلصانه، به اسلام عزیز و به انقلاب اسلامی وفادارند. من فراموش نمی‌کنم سال‌هایی را که فرزندان بسیجی این استان، در جبهه‌های غرب و شمال غربی، در حاجی‌عمران، در ارتفاعات دشوار منطقهٔ مرزی و بعد از آن هم در منطقهٔ جنوب، دلاوری و جانفشانی کردند. همان روزها من به جوانان سلحشور لرستان پیغام دادم و گفتم که اگر دیگران سلحشوری‌ها و فداکاری‌های جوانان لرستان را در صحنهٔ نبرد ندیده‌اند، من آن را دیده‌ام.

خدا را سپاسگزاریم که به ملت ایران توفیق داد، تا بتوانند از ایمانشان دفاع کنند و در هر منطقه و هر استانی، آزمایش‌های درس‌آموزی از جوانان و فداکاران و خانواده‌های مؤمن برای تاریخ کشور ما باقی ماند. همچنین به خانواده‌های محترم شهدا و جانبازان و آزادگان عزیز درود می‌فرستیم و به‌خصوص صبر شما مردم عزیز را در دوران بمباران‌ها یادآوری می‌کنم، که حتی دشمنان دژخیم، مدرسهٔ کودکان شما را هم مورد تهاجم قرار دادند و بچه‌های دانش‌آموز را هم قتل و قمع کردند. دوران جنگ بحمدالله به پایان رسیده، آزمایش موفق ملت ایران به سربلندی اسلام انجامیده، و مردم این استان در علاقه‌مندی به دین و معارف اسلامی و روحانیت متعهد و دلسوز هم شهره هستند.

عشایر ایران از لحاظ فداکاری و شجاعت و تهاجم، جزو بهترین افراد مردم‌اند. هیچ‌کس شک ندارد که عشایر در راه اسلام و وطن اسلامی فداکاری کرده‌اند. عشایر سلحشور و غیور استان لرستان در زمان جنگ و صلح، رشد خودشان را نشان دادند و اخلاص و صمیمیتشان را ثابت کردند.

باید تلاش شود تا این استان طی چند سال آینده از محرومیت خارج شود و فقر و بیکاری برای عشایر غیوری که در جنگ و صلح اخلاص و صمیمیت خود را نشان داده‌اند، وجود نداشته باشد و مسئولان نیز موظف‌اند به این ملت صمیمی و مخلص و نجیب تا آنجا که می‌توانند خدمت کنند. امیدواریم با وحدت کلمه و تفضلات الهی و عنایات حضرت ولی عصر(عج) بتوانیم این مرحلهٔ حساس از تاریخ اسلام را مانند گذشته با پیروزی پشت سر بگذاریم.

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس یازدهم نقش استان لرستان در دفاع از کیان و مرزهای ایران اسلامی

پیام مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به مناسبت عملیات حاج‌عمران:

«سلام مرا به مردم لرستان وشهر خرم‌آباد و علمای محترم ابلاغ کنید ... در سال ۵۹ شخصاً شاهد شجاعت و دلاوری‌های داوطلبان مخلص آن استان بوده و از نزدیک روحیه مبارزهٔ آنان را شناخته‌ام. نبرد آنان بیش از آنچه تشیدنی باشد دیدنی است.»

ساکنان لرستان از گذشته‌های دور همواره نقشی مهم و تعیین کننده در دفاع از مرزهای ایران داشته‌اند. دفاع این مردم در برابر یورش‌های آشوریان، نقش سربازان کلیی در سپاه هخامنشی، پایداری مردم این دیار در مقابل مهاجمان مقدونی، نبرد با نیروهای تیمور، دفاع از میهن در برابر مهاجمان افغان، عثمانی و ... تنها گوشه‌ای از رشادت‌ها و جانفشانی‌های فرزندان این بخش از ایران زمین در مقابل دشمنان است.

فداکاری مردم لرستان در طول هشت سال دفاع مقدس را می‌توان در دو بخش **جبهه‌های جنگ** و **پشتیبانی** بررسی کرد:

الف) نقش لرستان در جبهه‌های جنگ

با آغاز جنگ تحمیلی عراق و حامیانش علیه ایران و در نخستین روزهای نبرد، نیروهای لشکر ۸۴ خرم‌آباد سرسختانه و با کمترین امکانات در پاسگاه‌های مرزی، با شجاعتی کم‌نظیر سدّ راه نیروهای دشمن متجاوز شدند.

علاوه بر نیروهای ارتش جمهوری اسلامی ایران در لشکر ۸۴ خرم‌آباد و گروه ۴۱۱ مهندسی رزمی بروجرد که در مرزهای غرب و جنوب به دفاع از میهن برخاسته بودند، نیروهای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی استان لرستان نیز در قالب لشکر ۵۷ حضرت ابوالفضل(ع)، تیپ ۱۲ حسّین، یگان قائم و ... به مقابله با دشمن متجاوز پرداختند. در این میان نقش‌آفرینی نیروی انتظامی، جهاد سازندگی و نیروهای مردمی نیز شایان توجه بود. در مدت هشت سال دفاع مقدس، حدود ۱۵۸ هزار نفر نیروی مردمی توسط سپاه پاسداران انقلاب اسلامی سازماندهی و به جبهه‌های جنگ اعزام شدند.

فرزندان دلاور لرستان در لشکرهای ۸۴ ارتش، لشکر ۵۷ حضرت ابوالفضل(ع) سپاه و نیروهای مردمی، در دوران دفاع مقدس، در ۲۳ عملیات مهم به خلق حماسه‌هایی کم‌نظیر پرداختند و بارها نیروهای دشمن را در حمله به خاک میهن ناکام گذاشتند. علاوه بر این، رزمندگان لرستانی در دیگر لشکرها و تیپ‌های رزمی همراه با هموطنان خود به پیکار با بیگانگان متجاوز برخاستند. رشادت و از جان گذشتگی مردم لرستان در دوران جنگ تحمیلی، برگ زرینی از روحیهٔ دفاع از ایران اسلامی است که هیچ‌گاه از حافظهٔ تاریخ پاک نخواهد شد.

۸۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۰

پیشینه و مفاخر استان

بیشتر بدانیم

جدول ۱ـ۱۱ـ اسامی برخی از سرداران شهید استان لرستان

اسامی	محل شهادت	تاریخ شهادت
محمد بروجردی	جاده مهاباد ـ نقده	۱۳۶۲
نعمت‌الله سعیدی	شلمچه	۱۳۶۳
شاهمراد نقدی	دشت عباس	۱۳۶۱
نریمان حیدری	دشت عباس	۱۳۶۱
هوشنگ رستمی	سومار	۱۳۶۹
توکل مصطفی‌زاده	سلیمانیه	۱۳۶۲
سیدمصطفی میرشاکی	حاج‌عمران	۱۳۶۵
میربیک رستمو	سومار	۱۳۶۹
علیرضا فتح‌اللهی	تنگ تاریکه	۱۳۶۵
محمود اسفندی	میمک	۱۳۶۲
جلال ابراهیمی	شلمچه	۱۳۶۵
محمد جویکار	مهران	۱۳۶۷
محمدرضا قطرس	هویزه	۱۳۶۳
غلامحسین پژوهنده	اهواز	۱۳۶۰
رحیم دلفان	ماووت	۱۳۶۱
محمدرضا هاشمی	ماووت	۱۳۶۶
غلامرضا جانفروند	مهران	۱۳۵۹
علی گیارش	کرخه	۱۳۵۹
درویش‌علی شکارچی	حاج‌عمران	۱۳۶۵
سیداحمد میرصفی	اسلام‌آباد غرب	۱۳۶۷
علیمردان آزادبخت	ماووت	۱۳۶۶
حمید ابراهیمی	اسلام‌آباد غرب	۱۳۶۷
حمید مرادی	ماووت	۱۳۶۶
محمدعلی یوسفوند	جزیره مینو آبادان	۱۳۶۰
محمدمهدی موحیوند	کرخه	۱۳۶۱

۸۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۱

شکل ۳ـ۱۱ـ اعزام پسیجیان استان به جبهه‌های جنگ تحمیلی

بیشتر بدانیم

عملیات حاج عمران

در خردادماه سال ۱۳۶۵ لشکر ۵۷ حضرت ابوالفضل(ع) سپاه لرستان و نیروهای مردمی این استان برای جلوگیری از حملهٔ دشمن به پیرانشهر، به منطقهٔ حاج عمران فراخوانده شدند. رزمندگان لرستانی در نبردی نابرابر و با وجود امکانات و تجهیزات بیشتر دشمن، با تصرف ارتفاعات مهم منطقه، مانع از پیشروی نیروهای عراقی شدند. در این عملیات حدود سیصد نفر از دلاوران لرستانی به شهادت رسیدند.

شکل ۳ـ۱۱

۸۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۲

پیشینه و مفاخر استان

فعالیت

با مراجعه به افراد مطلع یا ادارهٔ کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس استان لرستان، گزارشی دربارهٔ عملیات فتح‌المبین یا عملیات کربلای ۴ تهیه کنید.

بیشتر بدانیم

جدول ۴ــ۱۱ــ برخی عملیات‌های نیروهای لشکر ۵۷ ابوالفضل(ع) و ۸۴ خرم‌آباد در دوران دفاع مقدس

نام عملیات	منطقهٔ عملیاتی	تاریخ
محمد رسول‌الله(ص)	پاوه و نوسود	دیماه ۱۳۶۰
فتح‌المبین	غرب دزفول، دشت عباس	فروردین ۱۳۶۱
محرم	جنوب دهلران	آبان ۱۳۶۱
والفجر(۱)	غرب رودخانه دویرج	فروردین ۱۳۶۲
والفجر(۳)	شمال مهران	مرداد ۱۳۶۲
عاشورای(۱)	شمال میمک	آبان ۱۳۶۲
والفجر (۶)	جزایر	اسفند ۱۳۶۲
سرنگ	دربندی‌خان	دیماه ۱۳۶۲
والفجر(۹)	شمال شرق سلیمانیه	اسفند ۱۳۶۴
تک متبلان	شمال شرق سلیمانیه	فروردین ۱۳۶۵
حاج‌عمران	پیرانشهر و حاج‌عمران	خرداد ۱۳۶۵
کربلای(۴)	نلمجه، بصره	دی‌ماه ۱۳۶۵
کربلای(۵)	نلمجه	دی‌ماه ۱۳۶۵
کربلای (۶)	سومار	دی‌ماه ۱۳۶۵
کربلای(۱۰)	شمال سلیمانیه	فروردین ۱۳۶۶
ظفر	ارتفاعات میمک	بهمن ۱۳۶۶
نصر(۴)	ماووت	خرداد ۱۳۶۶
بیت‌المقدس (۴)	شمال سلیمانیه	بهمن ۱۳۶۶
نصر(۸)	گردزن	آبان ۱۳۶۶
بیت‌المقدس(۴)	دربندی‌خان	فروردین ۱۳۶۷
تک قمیش	ماووت	خردادماه ۱۳۶۷
تک سورکوه	پانه	تیرماه ۱۳۶۷
مرصاد	گیلان غرب ـ اسلام‌آباد	مردادماه ۱۳۶۷

۸۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۳

بیشتر بدانیم

شهید اکبر یوسف‌وند در سال ۱۳۵۱ در الشتر متولد شد. پس از آغاز جنگ تحمیلی با وجود سن کم، دفاع از میهن اسلامی را وظیفهٔ خود دانست و به میدان کارزار شتافت. وی در سال ۱۳۶۳ در منطقهٔ زیدات به شهادت رسید.

شکل ۵ـ۱۱

فعالیت

چگونه می‌توانیم پاسدار خون شهدا باشیم؟

دشمن که از دفاع سرسختانهٔ رزمندگان لرستانی به ستوه آمده بود و یارای مقابله در میدان‌های جنگ را نداشت، با زیر پا نهادن اصول انسانی و قوانین بین‌المللی، مناطق مسکونی و غیر نظامی را در شهرهای مختلف استان لرستان هدف حملات موشکی و هوایی خود قرار داد. در جدول زیر این حملات را مشاهده می‌کنید.

شکل ۶ـ۱۱ـ بمباران مناطق مسکونی شهرهای استان

جدول ۷ـ۱۱ـ تعداد حملات دشمن متجاوز به شهرها و مناطق مسکونی استان لرستان

تعداد حملات هوایی	تعداد دفعات حملات موشکی	تعداد بمب و موشک‌های استفاده شده علیه شهرهای استان	تعداد شهرهای مورد حمله هوایی دشمن	تعداد واحدهای مسکونی، تجاری و عمومی آسیب دیده	تعداد شهدا
۱۴۱	۱۲	۳۰۳۳	۹	۲۵۸۶۰	۲۵۰۰

پیشینه و مفاخر استان

ب) پشتیبانی

مردمی بودن از ویژگی‌های دفاع مقدس مردم ایران در برابر دشمن بود. اعزام نیروهای رزمنده، میلیاردها ریال کمک نقدی و صدها کاروان کمک‌های غیر نقدی به جبهه‌ها از نمونه‌های بارز مردمی بودن دفاع مردم ایران در برابر دشمن بود و لرستان در این زمینه یکی از استان‌های پیشتاز کشور به شمار می‌آید. در زیر به بخشی از این پشتیبانی‌ها اشاره می‌شود:

- احداث ایستگاه‌های صلواتی در سراسر استان و در مناطق جنگی برای امداد رسانی و خدمت به رزمندگان اسلام.
- راهپیمایی و اعلام حمایت از رزمندگان.
- تکریم خانواده‌های معظم شهدا و ایثارگران.
- بدرقهٔ رزمندگان اعزامی به جبهه‌ها.
- احداث اردوگاه‌های اسکان مهاجران جنگی.
- احداث سنگر، جاده، پل، کانال و ... توسط جهاد سازندگی استان.

فعالیت

با یکی از رزمندگان دوران دفاع مقدس مصاحبه کنید و گزارش خاطرات وی را در کلاس ارائه دهید.

شکل ۸ـ۱۱

۸۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۵

بیشتر بدانیم

زنان و جنگ

در طول هشت سال دفاع مقدس، زنان نیز دوشادوش مردان در دفاع از کیان اسلامی نقش داشتند. تربیت فرزندانی با ایمان و شجاع که در جبهه‌ها افتخار آفریدند، تأمین وسایل مورد نیاز جبهه‌ها، پرستاری از مجروحان، جانبازان و ... از جمله خدمات زنان ایرانی در جریان جنگ تحمیلی بود. در طی جنگ ۲۵۵ نفر از زنان لرستانی در اثر حملات دشمن به مناطق مسکونی و غیرنظامی به شهادت رسیدند و ۲۰۵ نفر نیز به افتخار جانبازی نایل شدند.

اسوه‌های ایثار پدر و مادر برادران شهید گودرزی — شهید سیدعلی گودرزی — شهید سیدحسن گودرزی — شهید سیدعباس گودرزی

شکل ۹ـ۱۱ـ خانواده گودرزی (اسوه‌های ایثار و شهادت)

فعالیت

فهرستی از شهدای انقلاب اسلامی و دوران دفاع مقدس شهرستان محل سکونت خود تهیه کنید.

شهید فرهنگ رستمی — شهید ناصر اکرادی — شهید محمد برزجردی — شهید نعمت‌الله سعیدی

شهید محمدحسن زینی‌وند — شهید جلال سرباز — شهید نریمان حیدری — شهید رحیم دانان — شهید مصطفی میرشاکی

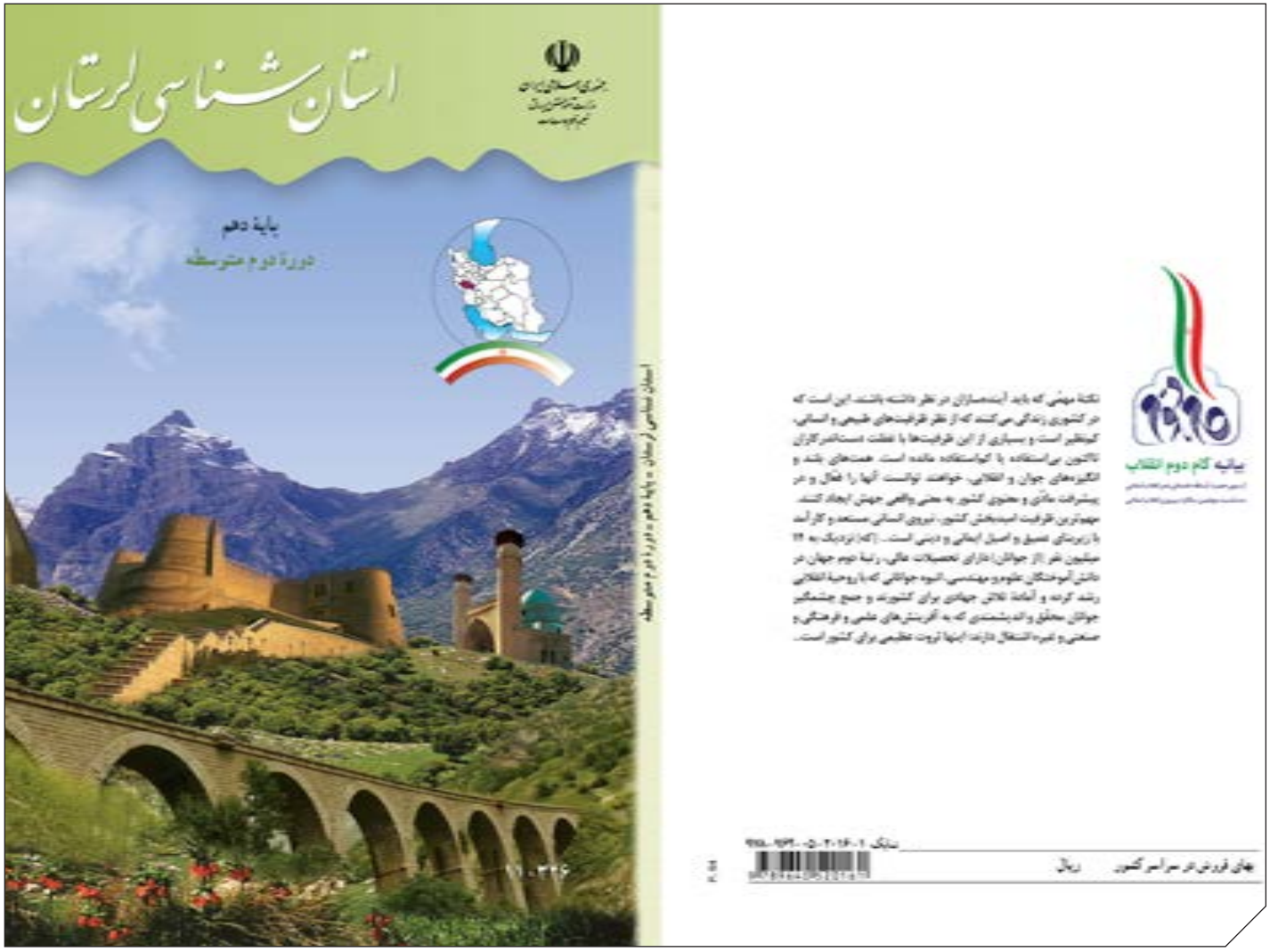
شکل ۱۰ـ۱۱ـ سرداران شهید استان

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۶

عنوان: استان‌شناسی لرستان | کد: ۱۱۰۳۲۶ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار جوانان، اساتید، معلمان و دانشجویان دانشگاه‌های استان همدان

من خودم وقتی از سه هزار و صد سال تاریخ همدان یاد می‌کنم، احساس افتخار می‌کنم، همدان خانهٔ من هم هست. سه هزار و صد سال شهری سر پا بماند، آدم احساس افتخار می‌کند؛ اما این یک بعد قضیه است. بعد دیگر قضیه این است که در این سه هزار و صد سال تاریخ ایران ــ که نماد آن، همدان است ــ ما مردم ایران آبا آن چنان که پیغمبران الهی و ادیان الهی و بخت الهی از انسان خواسته است، بر سرنوشت خود حاکم بوده‌ایم؟ خودمان را یافته‌ایم؟ برای آیندهٔ خودمان طراحی کرده‌ایم؟ بهترین دوره‌های این تاریخ طولانی و کهن، دوره‌هایی است که پادشاه دیکتاتور یا عرضه‌ای سر کار بوده؛ او برای ما تصمیم گرفته؛ او برای ما آینده را طراحی کرده؛ او کشورگشایی کرده. ملت ایران به عنوان یک ملت و یک مجموعه، تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی فرصت و مهلت این را نیافت که برای خود چشم‌اندازی تعریف کند؛ آن چشم‌انداز را انتخاب کند؛ برای آن چشم‌انداز برنامه‌ریزی کند و به سوی آن چشم‌انداز حرکت کند. تا چشم‌انداز را برای خود تعریف نکنیم، هیچ کار درستی صورت نخواهد گرفت ــ همه‌اش روزمرگی است ــ بعد از آنکه تعریف کردیم، اگر برنامه‌ریزی نکنیم، کار بی‌برنامه به سامان نخواهد رسید. بعد از آنکه برنامه‌ریزی کردیم، اگر همت نکنیم، حرکت نکنیم، ذهن و عضلات و جسم خود را به تعب نیندازیم و راه نیفتیم، به مقصد نخواهیم رسید؛ اینها لازم است. یک وقت صحبت سر یک فرد است، او تصمیم می‌گیرد که بلند شود؛ اراده می‌کند که حرکت کند، و حرکت می‌کند؛ اما یک وقت صحبت یک ملت است؛ یک ملت باید حرکت کند؛ یک ملت باید راه بیفتد؛ یک ملت باید انتخاب کند؛ اینجا کار پیچیده و دشوار است. انقلاب به ما این توان را داد که توانستیم دیوارهٔ سنگی تاریخی را بشکافیم و خود را از این چارچوب و حصار سنگی خارج کنیم.

(۱۳۸۳/۴/۱۷)

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس یازدهم: نقش استان در حراست از آرمانهای ایران اسلامی

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، بیشترین گرفتاری‌ها و مشکلات نظامی برای ایران از ناحیهٔ غرب کشور به‌وجود آمد. استان همدان با توجه به موقعیت جغرافیایی و نزدیکی به مرز غربی و شور و احساسات شدید مردم برای دفاع از اسلام و انقلاب، به یکی از مراکز مهم پشتیبانی انقلاب تبدیل گردید.

استان ما در حوادث بعد از پیروزی انقلاب در دو زمینه تأثیری برجسته داشت :

مبارزه با ضد انقلاب

۱ــ کمک به مردم مظلوم کردستان : با تدبیر شهید آیت الله مدنی، نیروهای مردمی، سپاه و ارتش به یاری مردم مسلمان و غیور کُرد رفتند و در مناطقی مانند سنندج، سقز، قروه، مریوان، بانه، مهاباد و .... فتنه‌های گروهک‌های ضد انقلاب را سرکوب کردند.

۲ــ شکست «کودتای نقاب» : با حمایت دولت آمریکا افسران وابسته به رژیم ستم‌شاهی در یک طرح محرمانه قرار بود در تاریخ ۱۳۵۹/۴/۱۹ با تصرف پایگاه هوایی شهید نوژهٔ همدان، کودتا شود و در مرحلهٔ بعد با هواپیماهای جنگی، مناطق حساس تهران را بمباران کنند. اما به علّت حضور به موقع نیروهای سپاه همدان با هماهنگی نظامیان پایگاه، این توطئه شکست خورد.

دوران هشت سالهٔ دفاع مقدس

دوران هشت‌سالهٔ دفاع مقدس (۱۳۵۹ـ۶۷) برگ زرینی از تاریخ ایران زمین بود که این تاریخ غرورآفرین، مرهون نسلی است که با عزمی پولادین، نیرویی الهی و تحت رهبری امام خمینی (ره) حماسه‌ای بی‌نظیر را رقم زدند.

رزمندگان اسلام دربرابر تهاجم ابرقدرت‌های شرق و غرب به سرکردگی ارتش بعثی عراق، دفاع نمودند و با الهام از قرآن کریم و فرمایشات ائمه معصومین (ع) که وجوب دفاع در برابر ظلم و تعدّی را بر هر مسلمانی واجب می‌دانند، به این دفاع، تقدس بخشیده و کلمهٔ دفاع مقدس را معنا نمودند. با شروع جنگ تحمیلی شیرمردانی از استان همدان، هرچند با عناوین ارتشی، سپاهی، بسیجی، جهادی و غیره، امّا یکدل، یکصدا، از کوچه پس کوچه‌های شهرها و روستاها پیا خاسته و به‌هم پیوستند و چونان سیلابی عظیم در جای‌جای جبهه‌ها بنیان دشمن را برکندند. آنان از تبار همان‌هایی بودند که در برابر مردابیخ خونخوار و مغولان جنایتکار ایستادند و بیگانگان را همچون گذشته مأیوس کردند.

نقش مردم استان همدان در طول هشت سال دفاع مقدس را می‌توان در دو قسمت بررسی کرد :

یگان‌های رزمی

۱ــ نیروهای سپاه و بسیج : در آغاز جنگ تحمیلی نیروهای سپاه و بسیج استان در منطقهٔ سرپل‌ذهاب استان کرمانشاه در مقابل ارتش متجاوز بعثی عراق ایستادگی کردند و مانع سقوط شهر و پیش‌روی دشمن شدند.

در سال ۱۳۶۱ یگان ۳۴ انصارالحسین (ع) در همدان تشکیل شد. مؤثرترین نقش لشکر ۳۴ انصار الحسین(ع) در عملیات مرصاد بود.

۸۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۶

بیشینهٔ استان

بیشتر بدانیم

نیروهای انصار الحسین(ع) همدان در عملیات مطلع الفجر، فتح‌المبین، بیت‌المقدس، رمضان، ثارالله، مسلم‌بن‌عقیل، والفجر ۲، ۵، ۸، جزایر مجنون، کربلای ۴، ۵، ۸، نصر ۴، بیت المقدس ۲ و مرصاد شرکت فعال داشتند.

۲ــ تیپ سوم زرهی شهید قهرمان : با شروع جنگ تحمیلی، این تیپ در خوزستان مستقر شد. در عملیات نصر توانست مواضع دشمن را تصرف و در منطقهٔ کرخهٔ نور پیشروی نماید. رزمندگان این یگان در عملیات‌های : بیت‌المقدس، والفجر مقدماتی و محرم نقش اساسی داشتند.

۳ــ پایگاه هوایی شهید توزه : فعالیت خلبانان این پایگاه در سه محور اصلی، جنگ هوایی با هواپیماهای دشمن، کمک به عملیات تهاجمی نیروهای زمینی و بمباران نقاط نظامی و اقتصادی در خاک عراق صورت می‌گرفت.

برای نمونه، تنها در یک مورد بمباران پایگاه هوایی «الولید» معروف به H3، ۵۰ درصد از امکانات پروازی عراق نابود شد.

یگان یدافند هوایی نیز نقش مهمی در مقابله با تجاوز هواپیماهای دشمن داشت.

شکل ۶ــ۲ــ نمایی پایگاه الرشید در عراق

نهادهای پشتیبانی

۱ــ جهاد سازندگی : گردان مهندسی رزمی جهاد سازندگی، در جبهه‌های غرب و جنوب با احداث سنگر، خاکریز، جاده، پل و ... نقش مهمی در عملیات جنگی بر عهده داشتند.

۲ــ ستاد پشتیبانی جنگ : آشپزخانه‌های این ستاد روزانه برای ۵۰ هزار رزمنده غذا آماده می‌کردند. مردم نیز با هماهنگی این ستاد در سال‌های دفاع مقدس به ۳۰ هزار نفر مهاجر جنگ تحمیلی، امکانات اقامتی و مایحتاج زندگی هدیه دادند.

۳ــ آموزش و پرورش : در طول دوران دفاع مقدس، آموزش و پرورش فرهنگ دفاع و حماسه‌های جنگ تحمیلی را به

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۷

خانواده‌ها و دانش‌آموزان انتقال داد. در این زمان بیش از ۲۰ هزار نفر از رزمندگان استان را دانش‌آموزان تشکیل می‌دادند که حدود ۱۱۰۰ نفر از آنان به شهادت رسیدند.

۴ــ مردم استان : مردم از رزمندگان اسلام پشتیبانی همه‌جانبه داشتند. علاوه بر میلیاردها ریال هدایای نقدی و ده‌ها هزار قطعه طلا و جواهرات، نزدیک به بیست‌هزار کامیون و وانت، هدایای غیر نقدی و ۸۰ هزار واحد خون از استان ما به جبهه‌های جنگ تقدیم کردند. این حضور گسترده و حماسی مردم ، باعث کینهٔ دشمن شد. شهرهای استان بیش از ۵۰۰ بار مورد هجوم هوایی دشمن قرار گرفت و ۱۳۰ مرتبه نقاط مسکونی مورد بمباران یا هدف موشک زمین به زمین قرار گرفت.

شدیدترین این حملات، بمباران محل برگزاری نماز جمعهٔ همدان در روز قدس سال ۱۳۶۱ بود که در جریان آن بیش از ۶۰۰ نفر از نمازگزاران روزه‌دار در استادیوم قدس به شهادت رسیده یا مجروح شدند.

شکل ۷ــ ۴ــ یکی از تالار روحیهٔ بالای رزمندگان، پشتیبانی دانش‌آموزان از آنان بود.

شکل ۸ــ ۴ــ بمباران مناطق مسکونی همدان در جریان جنگ تحمیلی

بیشتر بدانیم

در جریان این حملات بیش از ۱۶۰۰۰ واحد مسکونی، تجاری و آموزشی تخریب شد.

اعزام نزدیک به یک صد هزار نیروی داوطلب مردمی به جبهه‌ها و تقدیم نزدیک به ۸۰۰۰ شهید، ۱۷۰۰۰ جانباز و ۱۰۰۰ آزاده، برجسته‌ترین سند حضور مردم استان در دفاع مقدس می‌باشد.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۹

برای مطالعه

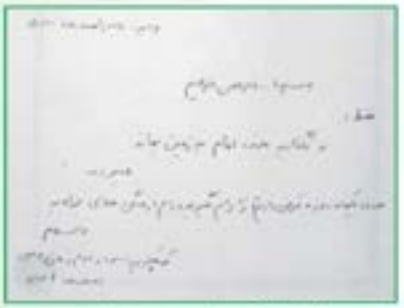
شهید احمد رضا احدی: او متولد ملایر بود و معمولاً در دوران تحصیل خود با معدل ۲۰ شاگرد اول کلاس می‌شد. از سال ۱۳۶۱ در جبهه‌ها حضور یافت. در سال ۱۳۶۴ در کنکور سراسری رتبهٔ اول رشتهٔ علوم تجربی را کسب کرد و در رشتهٔ پزشکی دانشگاه شهید بهشتی مشغول به تحصیل گردید، وی به جای تحصیل، به جمع هم‌سنگران خود در جبهه بازگشت و در نهایت در سن ۲۰ سالگی در شلمچه به شهادت رسید.

شهید احمد رضا احدی

مجموعه نوشته‌های این شهید در قالب کتابی با عنوان «حرمان هور» در سال ۱۳۷۳ کتاب برتر دفاع مقدس گردید.

کارنامهٔ دانشگاه شهید احدی و وصیت نامهٔ ایشان

متن وصیت نامهٔ شهید احدی

بسم ا... الرحمن الرحیم

فقط، «نگذارید حرف امام به زمین بماند، همین» حدود یک ماه روزه قرض دارم آن را برایم بگیرید و برایم از همگی حلالی بخواهید. والسلام

کوچک‌ترین سرباز امام زمان (عج) احمد رضا احدی

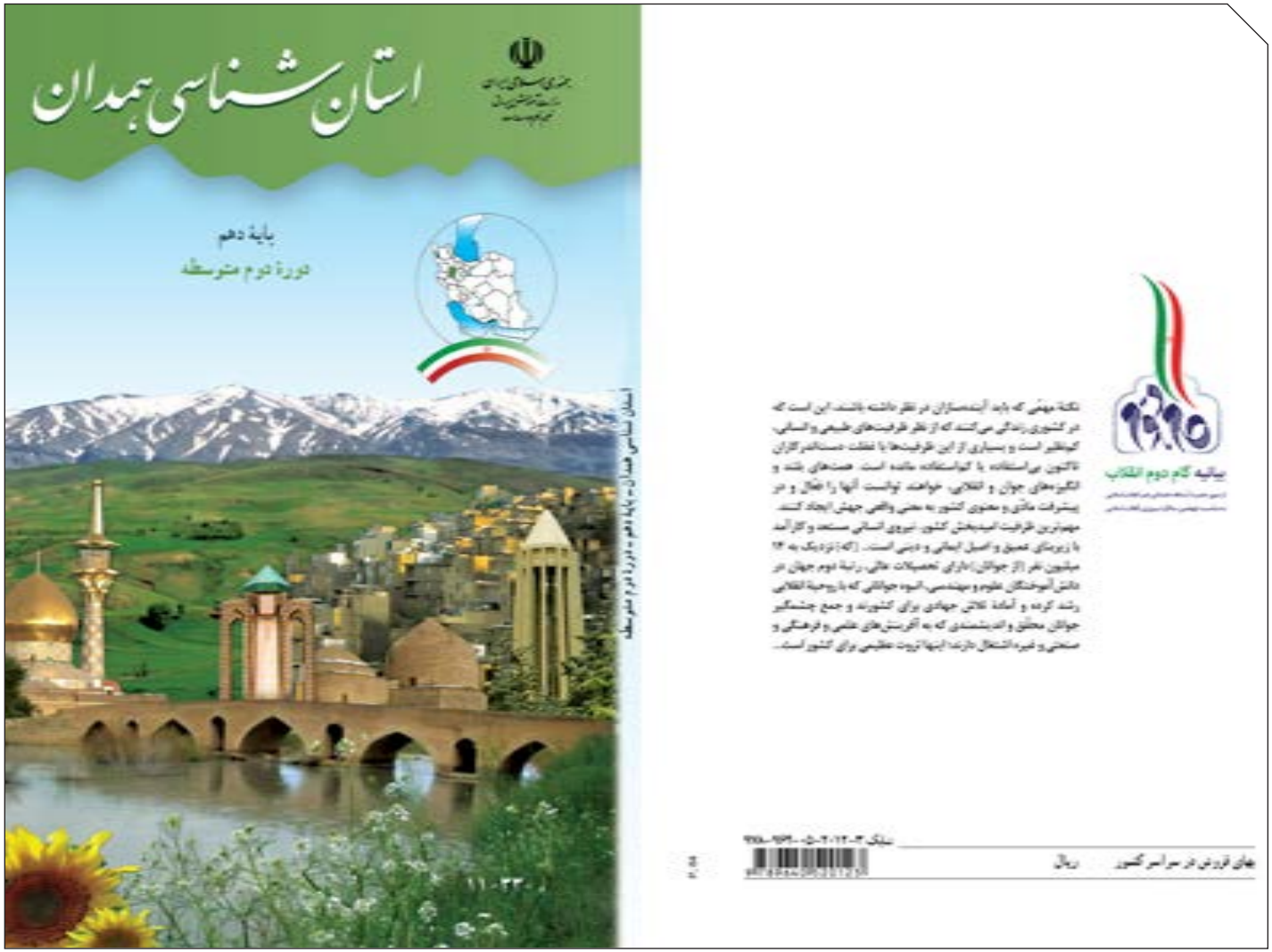
فعالیت ۵-۳

یک وبلاگ علمی با عنوان شهیدان محل زندگی خود با موضوعاتی مانند خلاصه زندگی، مهم‌ترین اقدامات، عکس، وصیت‌نامه شهدا و ... تهیه کنید.

۹۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۹۰

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و تاریخ و تمدن اسلامی

عنوان: استان‌شناسی همدان | کد: ۱۱۰۳۳۰ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

استان یزد از دیدگاه مقام معظم رهبری

شهر شما و استان شما ــ برادران و خواهران عزیز یزدی! ــ مرکز دانش، مرکز هنر، مرکز کار و تلاش و ابتکار، مرکز ایمان و دین‌باوری است. همواره مردم عزیز شهر یزد و استان یزد را به‌عنوان مردمی بااستعداد، نجیب، سرشار از ایمان و باور دینی، سرشار از نیروی کار و ابتکار و تحرک و آماده و در همهٔ میدان‌هایی که در طول تاریخ معاصر ما از ملت ایران انتظار می‌رفته است، هم قبل از انقلاب به چشم دیدیم؛ تجربه کردیم، هم بعد از پیروزی انقلاب، مردم یزد درخشیدند؛ در عرصه‌های دفاع مقدس، در عرصهٔ دفاع از هویت انقلاب اسلامی و پس از پایان دفاع مقدس، تا امروز هم در عرصهٔ دفاع از ارزش‌هایی که مورد تهاجم سیاسی و فرهنگی دشمنان قرار گرفته بود. در همهٔ این میدان‌ها، مردم عزیز یزد را با یه رکاب، آماده به کار، کمربسته و دارای عزم و تصمیم مشاهده کردیم و آزمودیم.

من فراموش نمی‌کنم آن روزهایی که هنوز ملت ایران شهد پیروزی را نچشیده بود؛ مردم شهرهای مختلف این کشور هر کدام به قدر توانایی‌شان، به قدر همتشان برای به سرانجام رساندن این حرکت عظیم کاری می‌کردند. من آمدم یزد. وضعیتی که در شهر یزد دیدم، برای من شگفت‌آور بود. آن روحیهٔ پرتپش انقلابی در کنار نظم و انضباط و آرامش و متانت. در این شهر من مرحوم آیت‌الله شهید صدوقی را ــ در آن دوره، نه به‌عنوان فقط یک روحانی برجسته در یک شهر بلکه به‌عنوان یک رهبر دینی و سیاسی و فرهنگی؛ یک رهبر انقلابی تمام عیار در شهر یزد و در شهرهای سرتاسر استان ــ مشاهده کردم و احساس کردم، دربارهٔ مناقب مردم عزیز یزد لازم است مثل متنی آنچه را که می‌بینید و می‌دانید و احساس می‌کنید، مخلصانه با شما مردم یزد و با ملت ایران ــ آنچه لازم است ــ درمیان گذارد.

من همواره، در همهٔ شهرهای این کشور با مردم وقتی مواجه شدم، بر روی این مطلب تکیه کردم که مردم ما ــ این مردم دارای ریشه‌های عمیق تاریخی، علمی و فرهنگی و سیاسی ــ باید شناسنامهٔ خودشان را، شهر خودشان را بهتر بشناسند؛ قدر خودشان را بدانند. اگر از مناقب شهر یزد و مردم یزد و استان یزد سخن می‌گوییم، برای این است.

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس یازدهم نقش مردم یزد در دفاع از کیان و مرزهای ایران اسلامی

مردم یزد بنا بر نوشته‌های تاریخی، مردمی با فرهنگ، با ادب و علاقه‌مند به فراگیری علم و دانش بوده‌اند. به این دلیل مدارس و نهادهای علمیهٔ متعددی در سطح استان به‌وجود آمده‌اند. حکومت‌هایی مانند آل کاکویهٔ یزد، اتابکان و آل مظفر و شخصیت‌هایی مانند سید رکن‌الدین محمد قاضی در توسعهٔ مدارس و رونق علمی یزد تأثیر زیادی داشته‌اند. این سابقهٔ تاریخی علمی باعث شده یزد همواره از مقام و مرتبهٔ علمی بالایی در کشور برخوردار باشد.

شخصیت‌های علمی مشهور یزد

ابوالفضل رشید الدین میبدی عالم دینی و مفسر اواخر قرن پنجم و ششم هجری قمری است. او صاحب تفسیر کشف الاسرار و عُدّة‌الابرار است. خواجه نظام الملک ابرقویی نیز از عالمان دینی قرن هفتم هجری است.

قاضی میرحسین میبدی عالم دینی، ریاضیدان و شاعر قرن نهم بوده است. پدرش مشهور به معلم یزدی معاصر آل مظفر و از موزخان معروف آن عصر بوده که کتاب مواهب الهی در تاریخ آل مظفر از اوست.

شرف الدین علی یزدی عالم، مورخ و شاعر عصر تیموری و مورد احترام شاهان و شاهزادگان تیموری بوده است. کتاب ظفرنامه از آثار اوست. ملا عبدالله بهابادی از علمای قرن دهم و استاد شیخ بهایی و صاحب اثر معروف حاشیهٔ ملا عبدالله است.

وحشی بافقی نیز از شعرای مشهور عصر صفوی از دیگر شخصیت‌های استان یزد است که در سال ۹۳۹ هـ.ق در شهر بافق چشم به جهان گشود. دیوان اشعار وی شامل ۹ هزار قصیده، ترکیب‌بند و ترجیع‌بند، غزل، قطعه، رباعی و مثنوی است.

شخصیت‌های علمی و دینی یزد در دوران معاصر

تصویر آیت‌الله العظمی شیخ عبدالکریم حائری

شکل ۲ـ۲

از علما و بزرگان استان یزد، آیت الله محمدحسین فاضل اردکانی عالم دینی و فقیه قرن سیزدهم هجری قمری، آیت الله سید محمد کاظم طباطبایی یزدی معروف به علّامهٔ یزدی و صاحب عروة‌الوثقی از عالمان و مرجع شیعیان در قرن سیزده و چهارده هجری قمری، آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری یزدی (مهرجردی) عالم دینی، فقیه و مؤسس حوزه علمیهٔ قم با همراهی آیت‌الله شیخ محمدتقی بافقی، آیت‌الله آخوند ملا(محمد) اسماعیل عقدایی عالم دینی و فقیه در اواخر قرن دوازدهم و اوایل قرن سیزدهم را می‌توان نام برد. از دیگر شخصیت‌های معروف، فرخی یزدی شاعر آزادی‌خواه دوران مشروطه و مهدی آذر یزدی پیشکسوت ادبیات کودکان و نوجوانان است که از بین آثار متعدد او «قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب» را می‌توان نام برد.

پیشینهٔ تاریخی استان

شکل ۴ـ۲ـ راهپیمایی مردم یزد علیه حکومت پهلوی به رهبری آیت‌الله شهید صدوقی

نقش مردم یزد در انقلاب اسلامی

نهم و دهم فروردین ۱۳۵۷را باید نقطهٔ عطف مبارزات مردم یزد نامید. نهمین شب نوروز ۵۷، یزد شاهد حرکت خودجوش مردم در مبارزه با رژیم پهلوی بود و مردم با دادن شعار، خشم و نفرت خود را به رژیم نشان دادند. در دهم فروردین مردم یزد به دعوت آیت‌الله صدوقی در مسجد حظیره، در سوگ چهلمین روز شهدای تبریز، تجمع کردند. سپس با ترک مسجد در خیابان‌ها به تظاهرات علیه رژیم پرداختند. در آن زمان شهربانی و هنگ ژاندارمری یزد، در چهار راه امیرچخماق و خیابان‌های اطراف، به تظاهرات آرام مردم حمله و به سوی آن‌ها تیراندازی کردند که در این میان ۴ نفر از مردم به شهادت رسیدند و ۱۰ نفر مجروح گردیدند و تعدادی نیز دستگیر شدند.

نکتهٔ حائز اهمیت نقش آیت‌الله صدوقی در هدایت جامعه، صدور اعلامیه‌های انقلابی در تمامی حوادث انقلاب، ارتباط مداوم با رهبران روحانی در سراسر کشور و از همه مهم‌تر، تلاش ایشان در جهت بسط و گسترش رهبری حضرت امام خمینی در تمامی صحنه‌ها و عرصه‌های جامعه بود. از دیگر اشخاص تأثیرگذار در هدایت مردم در انقلاب اسلامی مرحوم آیت‌الله حاج سید روح‌الله خاتمی بودند.

نقش مردم یزد در دفاع از انقلاب اسلامی و دوران هشت سال دفاع مقدس

استان یزد نقش بسیار ارزشمندی در دفاع از سرزمین اسلامی در دوران هشت سال دفاع مقدس برعهده داشته است. این استان اگرچه از نظر جغرافیایی دور از مرزها به سر می‌برد اما در دفاع از انقلاب اسلامی و مبارزه علیه دشمن متجاوز نقش فعالی داشت.

۷۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۱

رزمندگان استان یزد در طول ۸ سال دفاع مقدس، طی ۴۲۰ نوبت به جبهه‌های نبرد حق علیه باطل اعزام شدند که جمع آمار افرادی که حداقل یک بار در جبهه‌ها حضور یافتند را ۳۸۷۲۱ نفر نشان می‌دهد که مدت حضور بعضی از آن‌ها بیش از ۲۰۰۰ روز بوده است. بیشتر این افراد از قشر فرهنگی و دانش آموزان بودند که ۱۰۴۶ نفر شهید را تقدیم انقلاب نمودند.

کوچک‌ترین شهید دفاع مقدس با ۱۲ سال سن،شهید محمد حسین ذوالفقاری از میبد است که در صحنهٔ نبرد مستقیم با صدامیان در منطقهٔ شوش به شهادت رسید.

دانش‌آموزان نیز هم دوش سایر اقشار، شرکت فعال درکمک رسانی به جبهه‌ها، نظیر اهدای کالا و اهدای خون داشتند و تحویل قلک‌های پول دانش‌آموزان به جبهه‌ها، هیچگاه از خاطره‌ها فراموش نمی‌شود.

شکل ۴ـ۲ـ اعزام رزمندگان اسلام به جبهه‌های نبرد حق علیه باطل

همچنین شخصیت‌های برجستهٔ زیادی را می‌توان نام برد که اداره، مدرسه و ... را در یزد ترک و به جبهه‌ها شتافتند و سرانجام به آرزوی خود که همان شهادت بود، رسیدند. از آن جمله می‌توان به سرداران بزرگی نظیر شهیدان محمد منتظر قائم، ذبیح الله عاصی زاده و محمدحسین موحدین، اشاره کرد.

شکل ۵ـ۲

شهید محراب حضرت آیت الله صدوقی (نمایندهٔ امام و امام جمعهٔ یزد) : در سال ۱۲۸۸ش (۱۳۲۷قمری) در یزد و از خانواده‌ای روحانی که از نسل «شیخ صدوق» بود، به دنیا آمد. وی از سن ۱۳ سالگی به تحصیل علوم دینی روی آورد و در ۲۱ سالگی برای ادامهٔ تحصیل به اصفهان و سپس به قم عزیمت کرد و از محضر آیات عظام حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی (مهرجردی)، سید حسین بروجردی و... بهره برد. وی درکنار

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۲

پیشینهٔ تاریخی استان

تحصیل به تدریس پرداخت و بزرگانی چون علامه محمدتقی جعفری، شهید مرتضی مطهری، سید مصطفی خمینی و... از وی کسب فیض نمودند.

وی سرانجام در روز جمعه دهم رمضان مطابق با ۱۳۶۱/۴/۱۱ در محراب نماز جمعه در مسجد ملااسماعیل به دست منافقین به شهادت رسید.

برای مطالعه

شکل ۶ـ۲

شهید دکتر سید رضا پاک‌نژاد (نمایندهٔ یزد در مجلس شورای اسلامی): پزشک خوش قلم و خوش بیان شهر یزد، در سال ۱۳۰۳ ش متولد شد. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در یزد گذراند و در بهمن ۱۳۳۶، دکترای خود را با درجهٔ ممتاز گذراند. او به زبان عربی تسلط داشت و از همان جوانی با علوم حوزوی ارتباط برقرار کرده بود. وی ۱۱۰ جلد کتاب در بررسی علوم و معارف اسلامی و مسائل اجتماعی و پزشکی تألیف کرد که مهم‌ترین آن‌ها «اولین دانشگاه و آخرین پیامبر» است که تاکنون بیش از ۴۰ جلد آن منتشر شده است.

وی پس از پیروزی انقلاب، به عنوان نمایندهٔ مردم یزد، به مجلس شورای اسلامی راه یافت و در هفتم تیرماه ۱۳۶۰، به همراه برادرش و ده‌ها تن دیگر از مسئولان و فعالان نظام نوپای اسلامی، به شهادت رسید.

شکل ۷ـ۲

شهید محمد منتظرقائم (اولین فرمانده سپاه پاسداران انقلاب اسلامی یزد): محمد منتظرقائم در شهرستان فردوس به دنیا آمد. هنوز ۱۵ سال بیشتر نداشت که حماسهٔ ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲ آغاز شد و با وجود سن کم، در بیشتر فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و مبارزه علیه رژیم طاغوت سرآمد بود. پس از خدمت سربازی در شرکت برق منطقه‌ای مشغول به کار شد، ولی به‌دلیل انقلابی بودن و فعالیت علیه رژیم شاه از کار اخراج شد و به مدت ۱۵ سال به زندان افتاد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در خرداد سال ۱۳۵۸ به عنوان اولین فرمانده سپاه یزد منصوب شد و دو ماه پس از آن، به همراه گروهی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۳

از همرزمانش، به منطقهٔ کردستان عزیمت کرد. وی پس از بازگشت به یزد، مجدداً فرماندهی سپاه را عهده‌دار شد. به‌دنبال تجاوز آمریکا به خاک جمهوری اسلامی در صحرای طبس در ۵ اردیبهشت ۱۳۵۹، به آنجا شتافت و پس از جست‌وجو در منطقه، مشغول جمع‌آوری اسناد موجود در بالگردهای آمریکایی بود که طی یک نقشه از پیش تعیین شده، آن منطقه مورد حملهٔ هواپیماهای جنگنده قرار گرفت تا اسناد خیانت خود فروختگان داخلی و خارجی نابود شود که در این حمله وی نیز به شهادت رسید.

شهید ذبیح الله عاصی زاده (اولین فرمانده تیپ مستقل ۱۸ الغدیر): ذبیح الله عاصی‌زاده در اردکان به دنیا آمد. وی پس از تحصیلات دیپلم؛ عضو سپاه پاسداران انقلاب اسلامی شد. با شروع جنگ تحمیلی عراق علیه میهن اسلامی، عازم جبهه‌های نبرد شد. استعداد وافر و عملکرد برجستهٔ وی، توجه فرماندهان عالی جنگ را به خود جلب کرد و بدین سبب به معاونت اطلاعات و عملیات تیپ ۸ نجف اشرف برگزیده شد و پس از تشکیل تیپ‌الغدیر به فرماندهی این یگان منصوب گردید. وی در دوران دفاع مقدس دو بار مجروح شد و سرانجام در اثر اصابت ترکش گلوله توپ، در تاریخ ۱۳۶۲/۷/۲۱ در منطقهٔ بانه به شهادت رسید.

نگاره ۸ـ۲

شهید محمد حسین موحدین «جوکار» (مشاور ریاست سازمان امور اداری و استخدامی کشور و دبیر آموزش و پرورش): محمدحسین جوکار در یزد به دنیا آمد. او پس از اخذ دیپلم در رشتهٔ کامپیوتر به ادامهٔ تحصیل پرداخت. وی در دانشگاه، محیط را برای گسترش دامنه فعالیت‌های مذهبی سیاسی خود مناسب‌تر یافت و در کنار دانشجویان مذهبی به مبارزهٔ جدّی با نظام پوسیدهٔ و پوشالی سلطنتی گام نهاد؛ پس از مدتی توسط مأموران ساواک شناسایی و مورد تعقیب قرار گرفت. به‌دنبال آن شبانه به منزلش هجوم بردند و او را دستگیر و زندانی کردند. وی نزدیک به دو سال در زندان‌های رژیم پهلوی، قهرمانانه مقاومت کرد. در آستانه اوج‌گیری انقلاب اسلامی و قیام ملت مسلمان ایران از زندان طاغوت آزاد شد و در جریان انقلاب اسلامی ایران در مسئولیت‌های زیر انجام وظیفه کرد.

- مسئول راه‌اندازی امور تربیتی در یزد و جذب آموزش ۳۰۰ مربی تربیتی
- مسئول گزینش آموزش و پرورش یزد

نگاره ۹ـ۲

۷۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۴

پیشینهٔ تاریخی استان

ـ معاون سیاسی امنیتی استانداری یزد
وی در سال ۱۳۶۶ در منطقهٔ نسمال غرب (ماووت) مورد اصابت ترکش خمپاره، قرار گرفت و در مسیر انتقال به بیمارستان تبریز در روز ۱۳۶۶/۱۲/۷ به شهادت رسید.

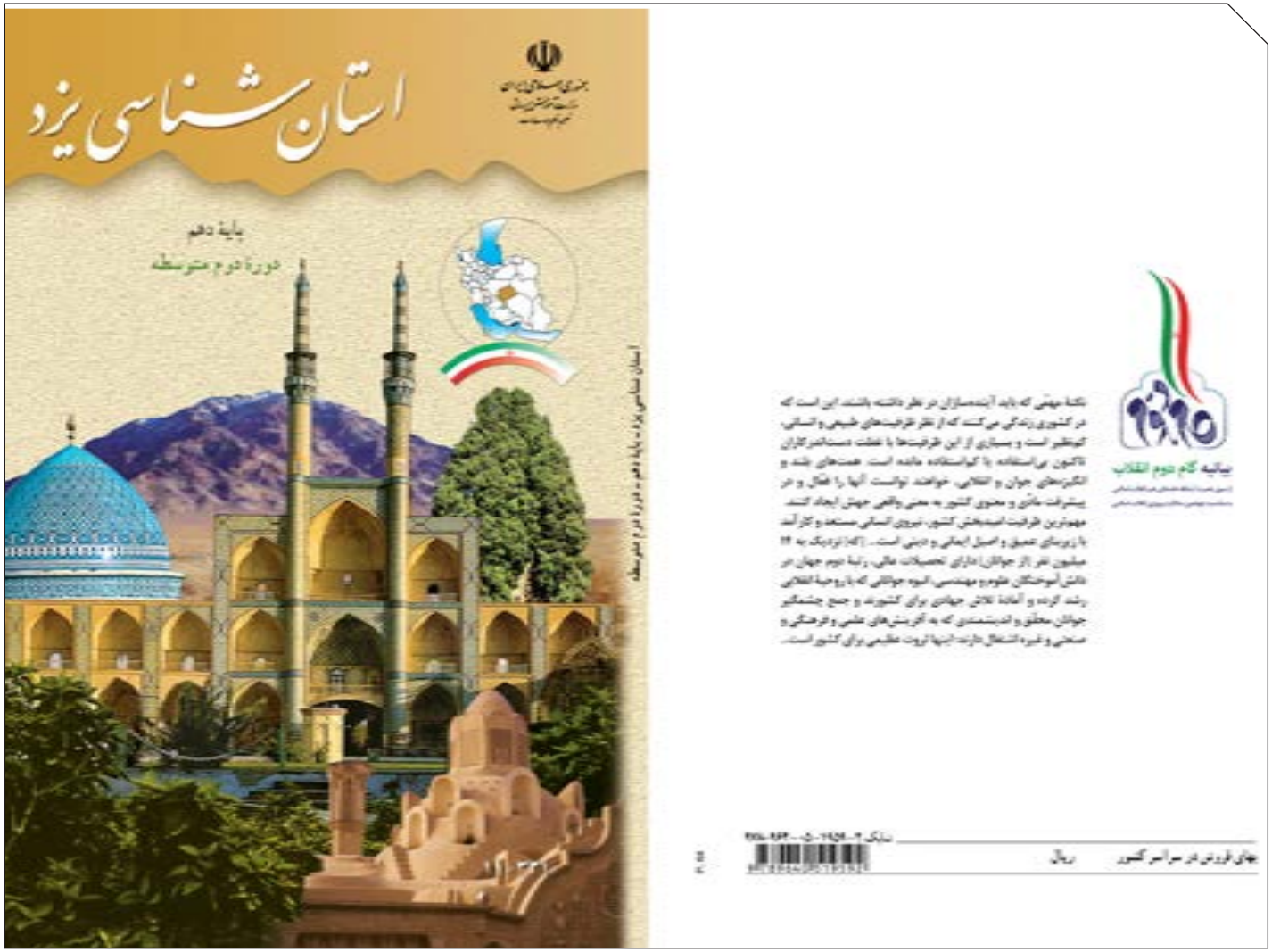
فعالیت

۱ـ دربارهٔ نقش مساجد در پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس مطلبی تهیه کنید.
۲ـ وصیت نامهٔ یکی از شهدای دانش آموز را در کلاس بخوانید.
۳ـ چه عاملی سبب برتری نظامی ایران در جنگ به‌رغم کمک‌های همه جانبه کشورهای خارجی به عراق بود؟

۷۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۷۵

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و تاریخ و تمدن اسلامی

عنوان: استان‌شناسی یزد | کد: ۱۱۰۳۳۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

استان هرمزگان از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران

چند جمله دربارهٔ شهر بندرعباس و موقعیت حساس این شهر و این استان عرض کنم. البته شما مردم این شهر و مردم این استان با این حقایق آشنا هستید؛ اما ملت ایران بداند که در این ساحل طولانی خلیج فارس و تنگهٔ هرمز این استان تاریخی، این مردم ایثارگر چه کسانی هستند و چه کرده‌اند و چه می‌دانند و در آینده ان‌شاءالله چه نقشی در پیشرفت این کشور می‌توانند ایفا کنند.

شاید در میان شهرهای کشورمان، غیر از بندرعباس، شهری نداشته باشیم که تاریخچه‌ای آن همراه با مبارزه، قهرمانانه مردمی با خارجیان باشد و اساساً شهر بر این اساس تشکل گرفته باشد. اگر هم باشد، بسیار معدود است. شهر بندرعباس، از آغاز بر اساس مبارزه با متجاوزان برتغالی تشکل گرفت؛ یگانگانی که طبق عادت همهٔ استعمارگران، محلّ و زمین و دریا و امکانات و بلکه مردم را متعلّق به خود و مملوک خود خیال می‌کردند. از آن سر عالم، گروهی اروپایی آمده بودند و منطقهٔ حساس تنگهٔ هرمز و لب این آبراه عظیم تجاریِ جهانی و تاریخی را اشغال کرده بودند. تقریباً چهارصد سال قبل مردم ایران با قهرمانی فرماندهان غیور و میهن‌دوست و یگانه‌گریز، توانستند این پایگاه مهم را که متعلّق به خودشان بود، از دست یگانه خارج کنند و از آن وقت اینجا شد بندرعباس؛ به‌عنوان یک شهر، به‌عنوان یک پایگاه اساسی و حساس برای هم تجارت و هم نظارت بر این آبراه عظیم و مهم جهانی. بعد از آن، انگلیسی‌ها و هلندی‌ها و انواع و اقسام یگانگان، در این منطقه بساط حاکمیت و زورگویی خودشان را گستردند. بالاخره ملت ایران بر همه آنها غالب آمد و این منطقه و این ساحل حساس، به صاحبان حقیقی و اصلی آن متعلّق شده است. شهر بندرعباس و این استان بزرگ و طولانی، با هزار کیلومتر ساحل، با امکانات زیاد، با استعدادهای طبیعی، با مردمی سخت‌کوش و خون‌گرم و علاقه‌مند، در کنار خلیج فارس تشکل گرفته است؛ اما عزیزان من! تا قبل از انقلاب، از این استعدادهای مردمی و از این استعدادهای طبیعی و سرزمینی ــ چه در خشکی و چه در دریا ــ استفاده به قدر شایسته که هیچ، حتی استفاده کمتر از حدّ شایسته هم نمی‌شد. اما زنده کردن امکانات عظیم این شهر و این منطقه، مورد توجه نبود. اینکه ملاحظه می‌کنید از بعد از انقلاب شکوهمند اسلامی، با این همه فعّالیتی که شده است و این همه سرمایه‌گذاری و تلاش و سازندگی، هنوز چهره استان نتوانسته است غبار محرومیت را بشوید، به‌خاطر آن جفای تاریخی است که در طول ده‌ها سال در دوران طاغوت بر این شهر و دیگر شهرهای این استان رفته است.

خدا را سپاسگزاریم که انقلاب عظیم اسلامی و نظام مقدس جمهوری اسلامی، قدر این مردم و قدر این سرزمین را شناخت. از قبل از انقلاب در همین شهر، مردم مؤمن، جوانان پرشور، در خطّ انقلاب و امام، اقدامات مؤثری داشتند که بجاست من از شهید «معظّمی» آن روحانی سخت‌کوش و علاقه‌مند که مقداری از عمر خود را در اینجا گذراند و قبل از انقلاب سازماندهی مبارزات را کرد، یاد کنم.

از روز اوّل انقلاب هم تا امروز، مردم این استان برای انقلاب، برای نظام جمهوری اسلامی، در همه مقاطع حساس، در جنگ، در سازندگی، در تظاهرات عمومی، در انتخابات و در هر جایی که حضور مردم معنا می‌دهد، به بهترین وجهی حضور خودشان را نشان داده‌اند. برادران شیعه و سنّی، کنار هم و دست در دست هم، دور از تشنّجی که دشمن همیشه خواسته است میان برادران مسلمان بوجود آورد، در کنار یکدیگر، هم کار کرده‌اند، هم به مبارزه پرداخته‌اند و هم در دفاع هشت ساله شرکت جسته‌اند.

این استان، دو هزار شهید، تعداد بی‌شماری ایثارگر و جوانان بسیجی داشته است؛ به‌خصوص فواصلی که در هر جا که بودند، نشان دادند که جوانان مؤمن و فداکار و علاقه‌مندی هستند. امروز هم ایثارگران این خطّه، جزو ایثارگران پرشور و مؤمن و صادقی هستند که حرکات آنها، تلاش آنها، دلسوزی و علاقه‌مندی آنها، از چشم مردم و مسئولان پنهان نیست. نظام جمهوری اسلامی با این دید، با این استان و با این مردم رفتار کرد؛ مردمی علاقه‌مند و صادق، سربازان حقیقی اسلام و قرآن و نظام جمهوری اسلامی.

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس ۱۱ نقش مردم استان در دفاع از ایران اسلامی

نبرد جنگی در خلیج فارس

حضور نیروهای مردمی در جبههٔ جنگ

اعلام آمادگی ارتش در ابتدای جنگ

حضور و حمایت مردم در اوایل انقلاب

با آغاز تجاوز ناجوانمردانهٔ دولت بعثی عراق در آخرین روز شهریورماه ۱۳۵۹ به کشور، مردم دریادل هرمزگان در کنار سایر هموطنان به دفاع از مرز و بوم خود، به‌خصوص مرزهای دریایی کشور برخاستند.

در همان روزهای نخست جنگ، نیروهای مسلح مستقر در استان در جبههٔ نبرد حق علیه باطل حضور یافتند. در مدت کوتاهی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به‌همراهی نیروهای داوطلب بسیجی اقدام به تشکیل واحدهای مهم نظامی در قالب لشکر ۲۲ نارالله و گردان ۲۲۲ در بسیاری از عملیات‌های پدافند و آفندی، نقش بسیار مهمی داشتند. در جریان دفاع مقدس استان هرمزگان بیش از ۳۷۹۲ هزار شهید و مفقود و هزاران جانباز به میهن اسلامی تقدیم کرد.

۸۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۲

پیشینهٔ تاریخی استان

پایگاه نهم شکاری نیروی هوایی، منطقهٔ دوم نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران در اسکورت نفت‌کش‌ها که در تأمین هزینهٔ جنگ و حفاظت از تأسیسات نفت خارک و لاوان نقش مهمی‌را ایفا کرده‌اند.

منطقهٔ دوم نیروی دریایی، علاوه بر حفاظت از تنگه استراتژیک هرمز و آب‌های نیلگون خلیج فارس در سال ۱۳۵۹ در عملیات مروارید و گرفتن پایانه‌های نفتی الیکر و الامیه که از بزرگ‌ترین مراکز صدور نفت در شمال این پهنهٔ آبی و رویاروی مستقیم ناوشکن همیشه قهرمان سهند و سبلان با ناوگان دریایی آمریکا و کنترل تردد، جلوگیری از حمل و نقل دریایی به بنادر کشورهای حاشیهٔ خلیج‌فارس جهت تأمین نیازمندی‌های عراق به حفاظت از کیان مرزهای آبی این خطه پرداخته است.

بیشتر بدانیم

شهدای ترور : محمد آبسوران، یوسف دقت، محمد ایرانشتی و ابراهیم غلامزاده. از میان شهرهای استان جزیرهٔ هرمز و بیکا با توجه به جمعیت آنها دارای بیشترین شهید در استان هستند.

شهید محمد آبسوران

شهید یوسف دقت

شهید محمد ایرانشتی

شهید ابراهیم غلام زاده

سردار شهید اسلام حسن ذاکری تانگی در سال ۱۳۵۰ به فعالیت‌های مسلحانه علیه رژیم شاه پرداخت. با پیروزی انقلاب اسلامی از اولین افراد تشکیل دهندهٔ کمیته‌های انقلاب و سپس سپاه پاسداران بندرعباس بود و در شورای فرماندهٔ سپاه نقش اساسی را به‌عهده داشت. وی در روزهای آغازین جنگ تحمیلی، اولین گروه اعزامی از استان را سازماندهی کرد و به جبهه‌های نبرد شتافت و در ۱۳۵۹/۰۸/۲۳ در عملیات طریق‌القدس در سوسنگرد به شهادت رسید.

سردار شهید حسن ذاکری

۸۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۳

سردار شهید حاج علی حاجی

سردار شهید اسلام حاج علی حاجی یکی از نیروهایی بود که با شروع جنگ تحمیلی و تشکیل لشکر ۴۱ ثارالله به این لشکر ملحق شد و جانشینی و مسئولیت ستاد لشکر ۴۱ ثارالله را به‌عهده گرفت. او در تاریخ ۱۳۶۵/۰۲/۱۰ در عملیات کربلای ۱ در منطقهٔ فلاویزان به شهادت رسید.

تنگهٔ هرمز: تنگه هرمز آبراهی هلالی شکل است که آب‌های اقیانوس هند و دریای عمان را به منطقهٔ انحصار اقتصادی خلیج فارس، متصل و دو کشور جمهوری اسلامی ایران و عمان را از یکدیگر جدا می‌کند. تنگهٔ هرمز در ادوار مختلف تاریخی به اسامی سرزمینی خوانده شده است. ایران تا قبل از مهاجرت ملوک هرمز از هرمز کهنه در خشکی به جزیرهٔ جزون (که از آن پس هرمز خوانده شد) در متون تاریخی و جغرافیایی قدیم نام مستقلی نداشت و اسامی آن متأثر از نام خلیج فارس و دریای عمان بوده است. در دوران اسلامی نیز تا قبل از انتقال ملوک هرمز به جزیرهٔ هرمز فعلی نام و نشان تنگهٔ هرمز مرهون نام خلیج فارس است. با نفوذ و ورود پرتقالی‌ها آلبوکرک در یکی از گزارش‌های خود از تنگهٔ هرمز یاد می‌کند و آلبوکرک که به اهمیت تنگهٔ هرمز پی‌برده بود، آن را کلید خلیج فارس نامید، بدین سان باعث شهرت آن شد. از این به بعد، در منابع تاریخی و جغرافیایی نام تنگهٔ هرمز را در اشکال مختلفی چون باب هرمز، بوغاز هرمز (به مغولی)، مضیق هرمز و تنگهٔ هرمز خوانده شد. تنگهٔ هرمز یکی از حساس‌ترین و حیاتی‌ترین گذرگاه‌های آبی عصر حاضر در قلمرو سیاسی استان هرمزگان است که به‌عنوان مهم‌ترین شاهراه انتقال انرژی در جهان به‌شمار می‌رود و از دیرباز مورد توجه کشورهای اروپایی بوده است. این تنگه به‌دلیل موقعیت بسیار ممتاز خلیج فارس و اینکه تنها معبر برای دسترسی به‌میدان‌های نفتی خلیج فارس است و از مهم‌ترین گذرگاه‌های استراتژیک و تجارت دریایی بین‌المللی در جهان به‌شمار می‌آید، تنگه هرمز به‌میزان زیاد مورد استفاده کشتیرانی بین‌المللی به ویژه کشتی‌های نفت‌کش متعلق به غیر از کشورهای ایران و امارات بسیار حایز اهمیت است. همچنین به میزان زیاد مورد استفاده کشتیرانی بین‌المللی به ویژه کشتی‌های نفت‌کش بوده، از مهم‌ترین گذرگاه‌های استراتژیکی و تجارت دریایی بین‌المللی به‌شمار می‌آید.

۱۰ اردیبهشت روز ملی خلیج فارس

۸۳

معارف اسلامی و زندگی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۴

پیشینهٔ تاریخی استان

شکل ۱۳ـ۲ـ تنگهٔ هرمز

شکل ۱۴ـ۲

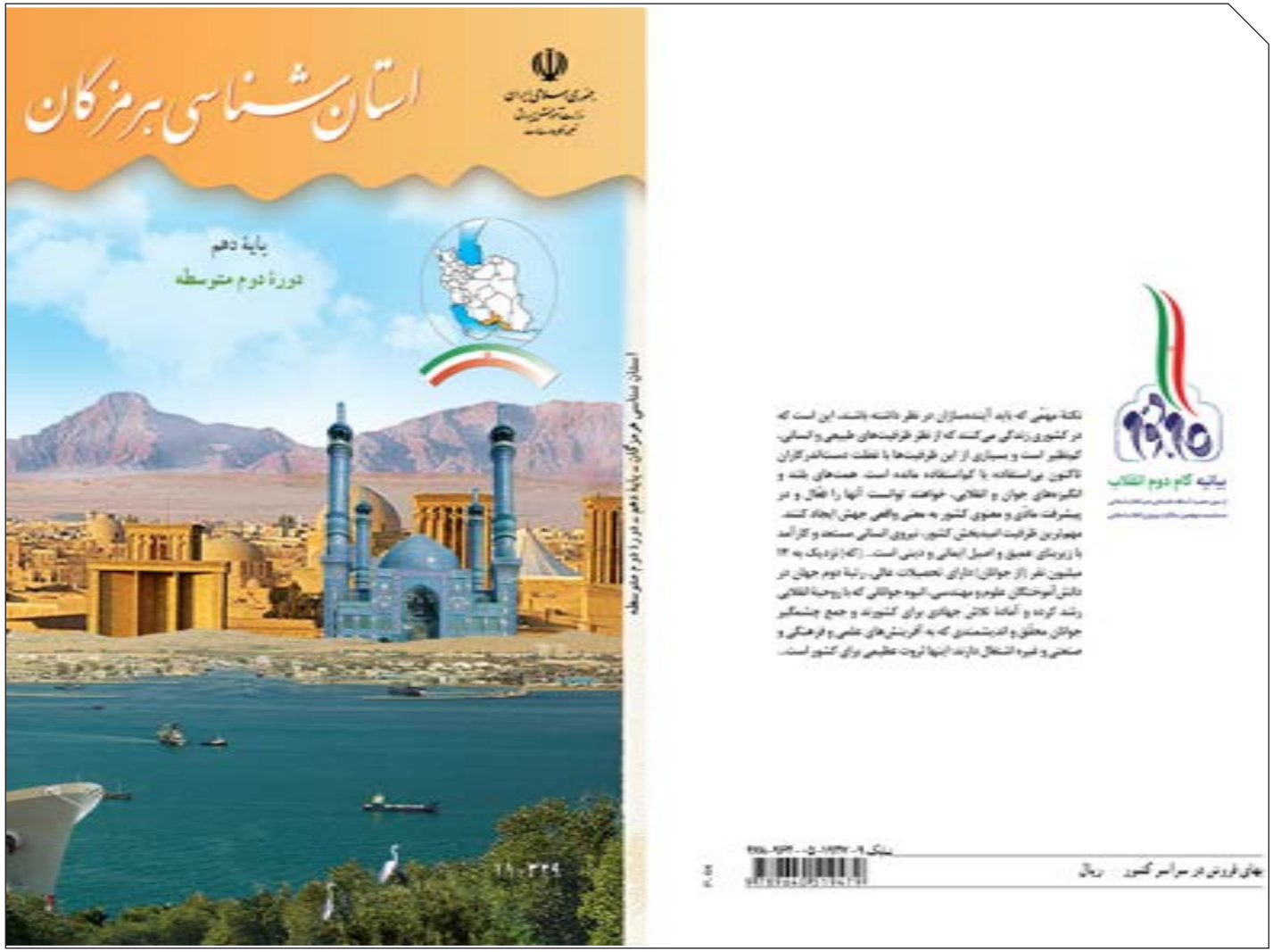
تحقیق کنید

ـ دربارهٔ تنگهٔ هرمز تحقیق کنید و نتیجه را به کلاس گزارش دهید.

۸۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۵

عنوان: استان‌شناسی هرمزگان | کد: ۱۱۰۳۲۹ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و ادب فارسی

استان خراسان جنوبی (جنوب خراسان) از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ۱۳۷۸/۶/۷

حضرت آیت‌ا... خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی، با اشاره به نقش قابل توجه مردم این خطّه از کشورمان در مبارزات اسلامی ملّت ایران، وجود استعدادهای فراوان انسانی و طبیعی را در منطقهٔ جنوب خراسان خاطر نشان کردند و ضرورت احیای این استعدادها را به عنوان یک دستور اسلامی، مورد تأکید قرار دادند.

مقام معظّم رهبری از ایمان، پایبندی و اعتقاد راسخ به حاکمیت دین و ارزش‌های اسلامی به‌عنوان خصوصیت همیشگی مردم بیرجند یاد کردند و فرمودند: در این شهر، علما و شخصیت‌های علمی و ادبی بزرگی پرورش یافته‌اند که مرحوم آیت‌ا... سیدحسن نهائی و مرحوم آیت‌ا... شیخ محمد حسن ضیاءآبادی و نیز حاج شیخ جواد عارفی، عالم کهنسال این شهر، از زمرهٔ آنان محسوب می‌شوند. مردم بیرجند به‌عنوان اسطوره‌ای از ملّت ایران در دورهٔ حاکمیت رژیم ستمشاهی، پایبندی خود را در حمایت از هر جنبه‌ای که از آن نام اسلام و قرآن بلند می‌شد و برای حاکمیت دین فریاد می‌کشید، نشان داده است و برای مردم این شهر و مناطق جنوب خراسان، آمار و ارقام افتخارآمیزی از سرداران رشید و شجاع، شهدا، جانبازان و آزادگان به ثبت رسیده است.

حضرت آیت‌ا... خامنه‌ای از خاندان علم به‌عنوان دست‌نشاندهای استعمار کهن و میراث‌خواران سلطهٔ جهنمی بیگانگان در منطقه بیرجند یاد کردند و ضمن برشمردن تلاش‌های تحقیرآمیز آنان علیه علما، روحانیان و مردم مؤمن و با معرفت این شهرستان فرمودند: امروز در سایهٔ حاکمیت اسلام، این منطقه از استعدادهای انسانی بالایی برخوردار است و استعدادهای طبیعی نظیر معادن غنی و سرزمین‌های بالقوهٔ حاصلخیز، امکانات فراوانی برای پیشرفت و ارتقای سطح زندگی مردم به‌وجود آورده است. بنابراین دستور اسلام، احیای این استعدادهاست.

حضرت آیت‌ا... خامنه‌ای در بخش دیگری از سخنانشان بر ضرورت نگاه یکسان مسئولان نظام به تمامی نقاط کشور تأکید کردند و فرمودند: همه کسانی که در این کشور مسئولیتی دارند، باید بدانند که برای این نظام، مرکزیت کشور او لویت محسوب نمی‌شود، شمال، جنوب، شرق و غرب کشور همه در حکم واحد هستند و هیچ کدام از این مناطق حق بیشتری در منابع عمومی کشور نسبت به سایر مناطق ندارند. بنابراین دولت، مسئولان کشور و نمایندگان مجلس شورای اسلامی باید به همهٔ کشور یکسان نظر کنند و هرجا محروم‌تر است، نظرشان به آنجا جدی‌تر، کارآمدتر و دلسوزانه‌تر باشد.

رهبر معظم انقلاب اسلامی بر ضرورت تلاش در جهت زدوده شدن محرومیت‌ها از مناطق جنوب خراسان تأکید کردند و خطاب به جوانان این منطقه فرمودند: از استعداد خود در فراگیری مهارت‌ها و کسب تخصص‌ها هر چه بیشتر استفاده کنید، خوب درس بخوانید و خود را مجهز کنید. البته علم به‌تنهایی کفایت نمی‌کند و انسان عالم، هنگامی مفید واقع خواهد شد که ایمان راسخ داشته باشد. مقام معظم رهبری حفظ وحدت و یکپارچگی ملّت ایران را ضروری و حائز اهمیت دانسته و در پایان سخنانشان فرمودند: دشمنان ایران اسلامی درصدد هستند تا وحدت مردم را مخدوش کنند؛ گروه‌ها را در مقابل هم قرار دهند و با طرح شعارهای پوچ و بی‌معنی، جامعه را تقسیم کنند. ملّت ایران باید زیر پرچم اسلام، منافع عظیم ملّی، وحدت ملّی و یکپارچگی خود را حفظ کند و این راه افتخارآمیز را با پیگیری شعارها، اهداف و ارزش‌های اسلامی ادامه دهد. رهبر انقلاب اسلامی بر وفور استعدادها در منطقهٔ جنوب خراسان تأکید کردند و فرمودند: این منطقه باید بتواند از لحاظ مادی و معنوی روی پای خود بایستد و نیازهایش برآورده شود و برای این منظور لازم است مردم بویژه جوانان مستعد و توانمند منطقه برای همکاری با دولت و مسئولین دولتی آمادگی داشته باشند.

این دشت‌های وسیع و حاصلخیز، این منابع سرشار و نیروی مستعد انسانی می‌تواند این منطقه را به‌مراتب بهتر از آنچه که امروز هست، آباد کند و برای این منظور دستگاه‌های اقتصادی و فنی باید برنامه‌ریزی‌های انجام شده را با دقت پیگیری نمایند.

عنوان درس:

شماره صفحه:

درس یازدهم جایگاه استان در دفاع از سرزمین ایران

استان خراسان جنوبی به‌علّت موقعیت جغرافیایی و به‌عنوان بخشی از مناطق مرزی کشور ما، همواره در طول تاریخ با ساکنان دلیر و شجاع خود یکی از ستون‌ها و پایگاه‌های مقاومت در دفاع از کیان و تمامیت سرزمین ایران در برابر هجوم بیگانگان بوده و نقش کلیدی و مهم خود را در این زمینه ایفا کرده است و برای پاسداری از سرزمین ایران، از هیچ‌گونه فداکاری و ایثار دریغ نکرده است.

مردم خراسان جنوبی در جریان انقلاب مشروطه به پیروی از روحانیت، از انقلاب مشروطه حمایت کردند و همچنین در جریان انقلاب اسلامی بعد از سفر آیت‌الله خامنه‌ای به بیرجند که برای تبلیغ در محرم سال ۱۳۴۲صورت گرفت، از فجایع رژیم پهلوی در جریان حمله به فیضیه آگاه شدند و در امر مبارزه با رژیم ستم شاهی همگام با دیگر ملّت ایران با حضوری پر شور در تظاهرات، خشم خود را ابراز کردند و شهیدان گرانقدری را تقدیم انقلاب اسلامی نمودند.

خراسان جنوبی و هشت سال دفاع مقدس

* آیا می‌دانید سند افتخار خراسان جنوبی در جریان مبارزات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس چیست؟

۱۶۹۹ نفر شهید، ۳۶۱۲ نفر جانباز و ۲۲۰ نفر آزادهٔ سرافراز.

مردم خراسان جنوبی در دفاع مقدس حضور فعال داشتند و در کنار دیگر هموطنان به‌دفاع از مرزهای کشور جمهوری اسلامی همت گماردند. همچنین در زمینهٔ پشتیبانی و کمک به جبهه، مردم خراسان جنوبی با اهدای صدها کاروان کمک‌های مردمی دَین خود را ادا نمودند. نیروهای جهاد سازندگی شهرستان‌های استان هم، در زمینه‌های متعدد از جمله ساخت راه‌ها و خاکریزها، رزمندگان اسلام را یاری می‌کردند.

فعالیت گروهی ۱ـ۱۱

۱ـ به‌نظر شما زنده نگه داشتن یاد و خاطرهٔ شهدا چه نقشی در مقابله با تهاجم فرهنگی علیه غرب می‌تواند داشته باشد؟

۲ـ به نظر شما امروزه جوانان ما چه وظیفه‌ای برای پاسداری از خون شهدا دارند؟

۱۰۰

پرداخت. جامع‌ترین و دقیق‌ترین نسخه‌های خطی آثار وی به کتابخانهٔ عمومی دولتی سالتیکف شچدرین در لنینگراد تعلق دارد.

آثار نزاری: ۱ـ کتاب قصاید ۲ـ مثنوی بر وزن حدیقه ۳ـ دیوان غزلیات ۴ـ ترکیبات و ترجیعات ۵ـ مقطعات ۶ـ مثنوی با بحرهای مختلف ۷ـ مناجات‌نامه ۸ـ ادب نامه بر وزن شاهنامه ۹ـ نامه منظوم (سه مورد) ۱۰ـ سفرنامه (باغ نامه) ۱۱ـ دستورنامه بر وزن اسکندرنامه ۱۲ـ رباعیات ۱۳ـ دستورنامه در آداب معاشرت.

سال وفات حکیم نزاری را فصیح خوافی ۷۲۱ و تقی‌الدین کاشانی ۷۲۰ ذکر کرده‌اند. مقبرهٔ وی در بیرجند است.

● سرداران شهید هشت سال دفاع مقدس

❁ **شهید : سیداحمد رحیمی**

ولادت : ۱۳۳۸ـ بیرجند

تاریخ شهادت : ۱۳۶۲/۱/۲۴

محل شهادت : عملیات والفجر یک ـ جبهه جنوب

سیداحمد به سال ۱۳۳۸ در بیرجند متولد شد و در ۲۰ سال بعد شجاعانه با به‌پای دانشجویان خط امام، دیوارهای لانهٔ شیطان بزرگ را فتح کردند و جاسوسان آمریکایی را به اسارت درآوردند.

وی به‌عنوان یک عضو افتخاری در سپاه پاسداران، بارها لباس رزم پوشید و عازم جبهه‌ها شد تا اینکه در زمستان ۱۳۶۱ در اثر اصابت ترکش مجروح شد. بعد از بهبودی نسبی در عملیات والفجردر تاریخ ۶۲/۱/۲۲ در اثر اصابت گلولهٔ تانک پیکر شربت شربت‌اش جام وصال عشق را سرکشید و در بوستان شهدای بیرجند آرمید.

❁ **شهید : سردار محمدناصر ناصری**

ولادت : ۷خرداد ۱۳۴۰ روستای گلزار شهرستان بیرجند

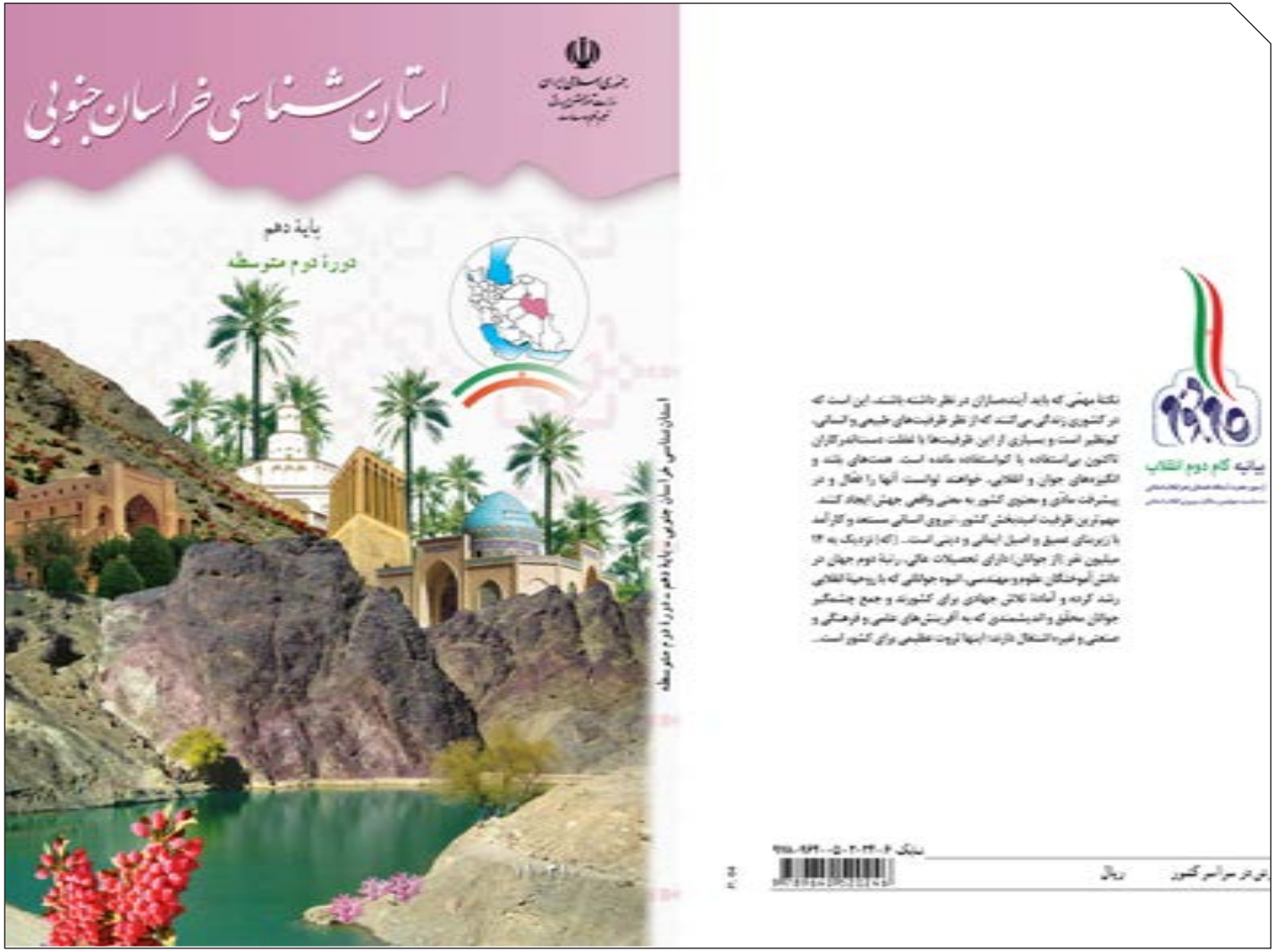
تاریخ شهادت : ۱۷ مرداد ۱۳۷۷

محل شهادت : مزار شریف افغانستان

شهید ناصری بعد از پیروزی انقلاب در اوایل سال ۱۳۶۲فرماندهی سپاه گناباد و سپس با حفظ سمت، فرماندهی سپاه بیرجند را عهده‌دار شد. بارها و بارها به جبهه اعزام، و در عملیات‌های مختلف حضور یافت. مدتی مسئولیت مدیریت احتیاط حوزا بسیج در ستاد فرماندهی کل قوا را عهده‌دار بود. بعد به‌عنوان مسئول مرکز تحقیقات در دفتر نمایندگی مقام معظم‌رهبری در امور افغانستان مشغول وظیفه شد و آخرین مسئولیت وی در سازمان فرهنگ و ارتباطات به‌عنوان نمایندهٔ فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در افغانستان بود. در روز ۱۷ مرداد ۱۳۷۷ در کنسولگری جمهوری اسلامی ایران واقع در مزار شریف، بوسیلهٔ نیروهای جنایتکار طالبان به شهادت رسید و در گلزار شهدای بیرجند آرمید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰۵

عنوان: استان‌شناسی خراسان جنوبی | کد: ۱۱۰۳۱۰ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:
شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و قرآن

دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله) ، در خصوص استان اصفهان (۱۳۸۰/۸/۸)

اصفهان دارای خصوصیات متعدّدی است؛ اما برجسته‌ترین آن‌ها، علم و ایمان و جهاد شجاعانه و هنر و صنعت است. یا نصد سال است که هر کس در هر دوره‌ای به این شهر نگاه می‌کند، این خصوصیات را می‌بیند. شخصیت‌های علمی برجستهٔ این شهر، امثال مجلسی و وحید بهبهانی ــ که البته اصفهانی است ــ و فقهای بزرگ و فلاسفهٔ عالی‌قدر و نامداری که با متعلّق به این شهر یا فرآورده و تربیت شدهٔ حوزه‌های علمی این شهرند، در یک شمارش معمولی و در مدّت کوتاه قابل احصاء نیستند. ایمان مردم اصفهان همیشه زبانزد بوده است. در دوران ستم‌شاهی، من مکرّر به اصفهان آمده بودم. حتّی در همان دوران که همهٔ دستگاه‌ها و دست‌ها سعی می‌کردند مظاهر دینی را کمرنگ و محدود کنند، در اصفهان پرچم‌های دینداری به شکل‌های مختلف و در بخش‌های متعدّد برافراشته بود. در دورهٔ گسادی بازار دین و رواج غربگرایی و غربزدگی، عوامل فرهنگی مغرب نتوانست روی مرد و زن اصفهان اثر منفی بگذارد.

از لحاظ جهاد شجاعانه، اصفهان نمونه است. جنگ هشت ساله و دورهٔ دفاع مقدّس، نام اصفهان را در سر لوحهٔ افتخارات انسانی خود دارد. فقط هم دورهٔ دفاع مقدّس نیست؛ شهدای اصفهانی و نام‌آوران جانباخته از این مردم، در میدان‌های مختلف این فداکاری‌ها را کرده‌اند؛ شهید آیت‌الله مدرّسی در یک میدان، شهید آیت‌الله بهشتی در یک میدان و شهید خزائی و شهید هشت و امثال این عزیزان در میدان دیگر. این شهدای نامدار ــ که فهرست طولانی سایرگان شهید این شهر و این استان را نمی‌نمود به این آسانی فراهم کرد ــ آن‌چنان نام اصفهان را ابدی ساخته و در شمار برجسته‌ترین مناطق کشورمان از لحاظ جهاد شجاعانه ثبت کردند که هیچ نقطهٔ دیگری در این جهت، با این شهر و این استان رقابت نمی‌کند.

هنر و صنعت این شهر هم زبانزد همه و در برخی از بخش‌ها در دنیا بگانه و نمونه است. امروز اصفهان بحمدالله مرکز عمده‌ای از مراکز صنایع کشور است؛ دیروز هم این‌طور بود، آینده هم این‌طور خواهد بود. در فردای تاریخ و آیندهٔ شما جوانان این کشور نیز باید همین خصوصیات برجسته، إن‌شاءالله با فزونی پیشتر رشد کند. از گذشته نام می‌بریم تا وظیفهٔ خود را برای آینده بدانیم. این جا باید همچنان شهر علم، ایمان، جهاد شجاعانه و هنر و صنعت باقی بماند و من می‌دانم که با این همه استعداد درخشان در این شهر و استان، با این روحیه‌های شاد و دل‌های درخشان از نور معرفت و با این احساسات جوشان، به فضل خدا همین‌طور خواهد شد.

عنوان درس:

شماره صفحه:

پیشینهٔ تاریخی استان

اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) بسیار چشمگیر بود. اولین حکومت نظامی در ایران به دلیل جان‌فشانی و ایستادگی مردم اصفهان در مقابل رژیم پهلوی در مرداد ماه ۱۳۵۷ به وقوع پیوست و اتحاد، ایثار و مقاومت مردم تا پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی در بهمن ماه ۱۳۵۷، این استان را به یکی از بزرگ‌ترین پایگاه‌های انقلاب اسلامی تبدیل ساخت.

نقش مردم استان در دفاع مقدس

مردم استان در سال‌های دفاع مقدس ضمن حضور فعال و مؤثر در بسیاری از عملیات‌ها (فرماندهی لشکر امام حسین، نیب نجف اشرف، نیب کربلا) در پشتیبانی از جبهه‌ها و رزمندگان اسلام (در قالب کاروان‌های وحدت و شهید بهشتی) نقش تعیین‌کننده داشته‌اند. امام دربارهٔ مردم این استان می‌فرماید: در کجای دنیا می‌توانید جایی را مانند اصفهان پیدا کنید. تقدیم ۴۳ هزار شهید و ۲۱ هزار جانباز و ۳۲۶۰ آزادهٔ سرافراز بخشی از ایثارگری‌ها و افتخارات مردم این استان محسوب می‌شود. وجود سرداران افتخارآفرین و حماسه‌ساز همانند شهید حاج‌حسین خرازی (فرماندهٔ لشکر امام حسین «ع»)، شهید ابراهیم همت (فرماندهٔ لشکر محمد رسول‌الله تهران)، شهید مصطفی ردانی‌پور، شهید عبدالله مینی، شهید آقابابایی، شهید احمد کاظمی و بزرگان دیگری درعرصهٔ دفاع مقدس همگی نشان از حضور افتخارآمیز مردم استان در میدان‌های تعیین سرنوشت ملت ایران دارد.

شکل ۱۶ـ۶ـ تصویر برخی از سرداران شهید استان اصفهان

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۳

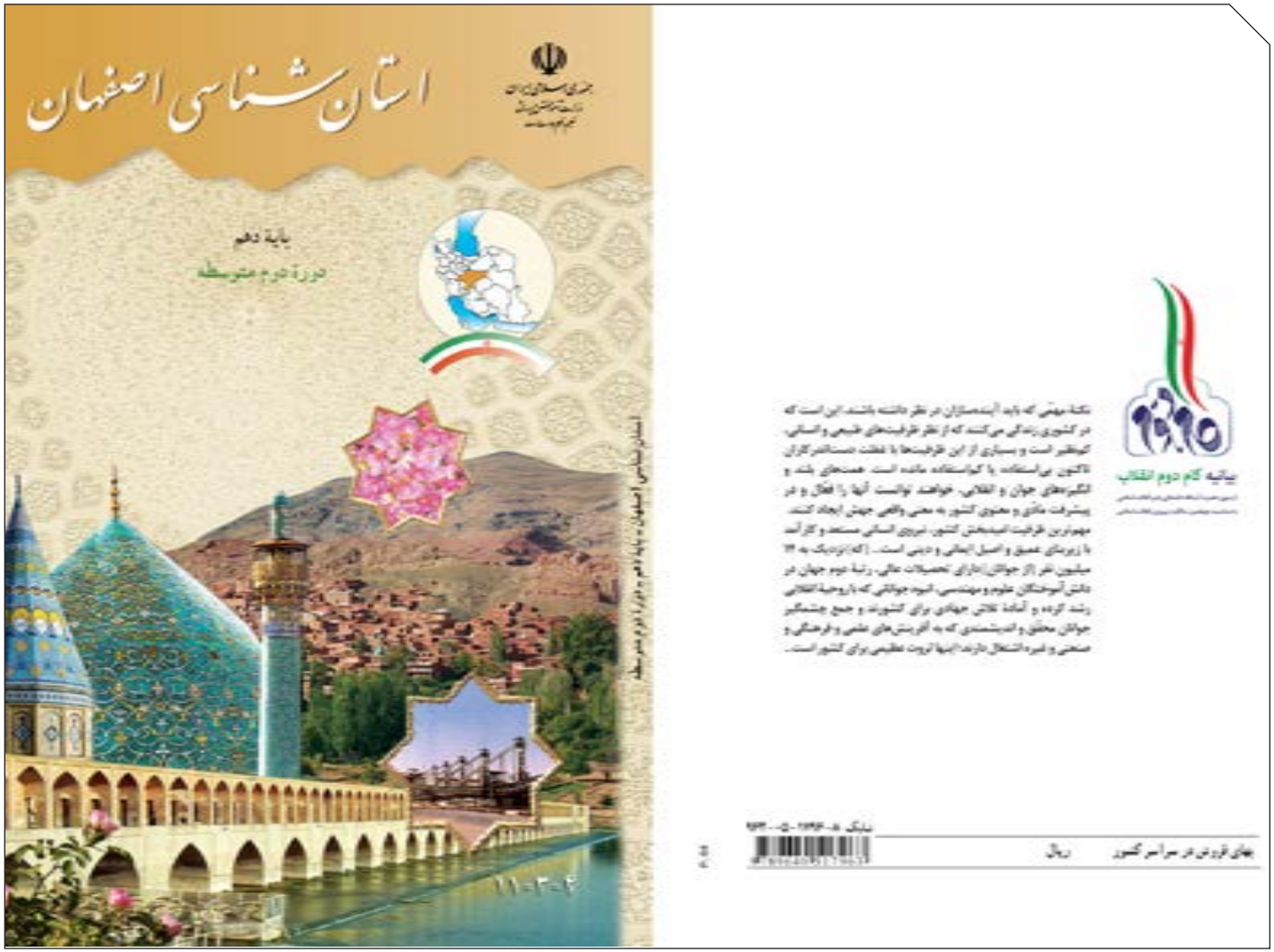
شکل ۱۷ـ۶ـ نمایی از گلستان شهدای اصفهان

مجموعهٔ چنین ارزش‌های کم‌نظیر تاریخی، فرهنگی و اجتماعی اصفهان باعث شد تا این شهر در سال ۱۳۸۵ از سوی سازمان کنفرانس اسلامی، به عنوان پایتخت فرهنگی جهان اسلام انتخاب شود. هم‌چنین در حال حاضر به عنوان پایتخت فرهنگ و تمدن ایران اسلامی نامگذاری شده است. جهت حفظ و گسترش این میراث ارزشمند چه باید کرد؟

۱۲۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴۴

عنوان: استان‌شناسی اصفهان | کد: ۱۱۰۳۰۴ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و تاریخ و تمدن اسلامی

استان مرکزی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران (مدظله‌العالی)

خدای متعال را سپاسگزارم که این توفیق بزرگ را به این بنده داد تا امروز بتوانم در جمع شما مردم مؤمن و پُرشور و غیور و بامعرفت و سرشار از احساسات پاک و صمیمانه حضور پیدا کنم. خدای متعال را سپاسگزارم که یک بار دیگر به من توفیق داد تا با شما مردم اراک و استان مرکزی، در شهری که سرزمین رشد شخصیت‌های بزرگ محسوب می‌شود، ملاقات کنم.

برادران و خواهران عزیز! استان مرکزی در حقیقت سرزمین رشد فرهنگی و فکری و خدمات بسیار باارزش فرهنگی و سیاسی است. سرتاسر استان همین خصوصیت را دارد. البته استان، شهرهای قدیمی و کهنی دارد اما اراک چنان قدیمی نیست و حدود دویست سال بیشتر از بنای آن نمی‌گذرد و در مقایسه با بسیاری از شهرهای کهن، شهر جوانی است اما در همین مدت شخصیت‌های برجسته‌ای از آن برخاسته‌اند و هر کدام منشأ آثاری شده‌اند. ظهور شخصیت‌ها و مردان بزرگ از این خطّه، نشان‌دهندهٔ حقیقتی است و آن حقیقت این‌که این منطقه از لحاظ استعداد انسانی، یک منطقهٔ ممتاز و کم‌نظیر است. از همین شهر بود که مرحوم آیت‌الله حائری مؤسّس حوزهٔ علمیهٔ قم ــ از شهر اراک به قم سفر کرد و حوزهٔ قم را تأسیس کرد.

با این حساب، شهر شما مادر حوزهٔ علمیهٔ قم است. حوزهٔ قم در دورهٔ اخیر به‌دست مردی تأسیس شد و به‌وجود آمد که جاذبهٔ شهر شما توانسته بود او را از مرکز تحصیلات ــ یعنی نجف و سامرا ــ به اینجا بکشاند. بزرگان اراک در نجف هم که بودند، برجسته بودند؛ در قم هم که بودند، ممتاز بودند. مرحوم آقا ضیاءالدین عراقی محقّق بزرگی است که امروز اگر کسی سخنان و تحقیقات او را در مباحث فقهی و اصولی بتواند عمیقاً درک کند، به آن افتخار می‌کند. مرحوم آیت‌الله اراکی نیز که در قم ساکن بود، از افتخارات شهر شما بود. در میان پرورش‌یافتگان این استان و این شهر، علمای بزرگی بودند که در رأس آن‌ها شخصیتی است که ایران بزرگ کهن ریشه‌دار تاریخی ما به عظمت او، به بزرگی و نفوذ او، به تأثیرگذاری او کمتر کسی را در تاریخ خود سراغ دارد؛ او امام بزرگوار ما، امام روح‌الله الموسوی‌الخمینی است. استخوان‌بندی علمی امام عزیز ما در همین شهر شما به‌وجود آمد؛ در همین مدرسه‌ای که امروز به نام شریف او مزیّن است، درس خواند و دورهٔ جوانی‌اش را چند سالی در اینجا گذارند. این مرد بزرگ از این استان به حوزهٔ بزرگ قم هدیه شد و حوزهٔ قم این گوهر تابناک را پرورش داد و به ملت ایران هدیه کرد. بنابراین، این هدیهٔ الهی را اوّل بار شما اراکی‌ها و مردم استان مرکزی در درون خود پرورش دادید و به جهان اسلام هدیه کردید. این خصوصیت این شهر بزرگ است.

در همین مدت، شهر شما قطب صنعتی شد. امروز اراک و سازه از بزرگ‌ترین مجموعه‌های صنعتی کشورند. با اینکه اراک در صنعت توانسته است پیشرو باشد اما از لحاظ کشاورزی و دامداری هم عقب نمانده است. گندم مازاد و لبنیات تولید شما، هدایای این استان به مردم کشور است. شخصیت‌های انسانی شما، استعدادهای برجستهٔ این استان، فراورده‌های طبیعی این استان همه حکایت از این می‌کند که خداوند متعال در این مجموعهٔ انسانی که در این بخش کشور تمرکز یافته است، از الطاف و تفضّلات خود چیز بسیار زیادی به ودیعه نهاده است.

عنوان درس:

شماره صفحه:

چند استان همجوار در قالب لشگر ۱۷ علی‌ابن‌ابیطالب(ع) به فرماندهی سردار شهید مهدی زین‌الدین شکل جدیدی یافتند. همچنین لشکر مهندسی رزمی ۴۲ قدر، جهاد سازندگی، پدافند هوایی ارتش و نیروهای انتظامی استان نیز در عرصه‌های مختلف به مقابله با ارتش متجاوز بعثی عراق اقدام کردند.

بیشتر بدانیم

نیروهای بسیجی و سپاهی استان در طول جنگ تحمیلی در قالب گردان‌های علی‌ابن ابی‌طالب(ع)، امام حسن(ع)، امام حسین(ع)، امام سجاد(ع)، امام رضا(ع)، ولیعصر(عج)، قمر بنی‌هاشم، سلمان فارسی و روح‌الله، فداکاری‌های کم‌نظیری از خود نشان دادند که حماسه‌های آنان در عملیات‌های بزرگ برای همیشه جاودان خواهد ماند.

نقش استان در پشتیبانی و حمایت از دفاع مقدس

۱ـ اعزام نیرو : در طول جنگ تحمیلی بیش از ۶۵ هزار رزمنده به مناطق جنگی جنوب و غرب کشور توسط ارگان‌های مختلف استان از جمله سپاه پاسداران، ارتش، هلال احمر و جهاد سازندگی اعزام شدند. از این تعداد، حدود ۶۲۰۰ نفر از رزمندگان به درجهٔ رفیع شهادت نائل آمدند. (تعداد ۸۵ شهید گمنام از اقصی نقاط میهن اسلامی در ۲۲ نقطهٔ این استان به‌خاک سپرده شده‌اند که باعث عطرآگین شدن فضای معنوی آن شده‌اند.) در این استان ۱۵۲۵۵ نفر به افتخار جانبازی نائل آمده‌اند و ۸۱۳ نفر نیز از آزادگان سرافراز هستند. وجود سرداران و امیران افتخارآفرین این استان همانند شهیدان : رحیم آنجفی (فرماندهٔ تیپ یکم لشگر ۱۷)، کاوه نبیری (فرماندهٔ تیپ دوم لشگر ۱۷)، احمد حسینی (قائم مقام فرماندهی لشگر ۴۲ قدر)، غلامعباس بشتار، ناصر بختیاری، اصغر فتاحی، شهید حجت‌الاسلام مجتبی اکبرزاده، بهرام شیخی، سید نظام جلالی، محمد صادق بابایی، مهدی ناصری، سعید ادیجو، خلبان مرادعلی جهانشاه لو، حمیدرضا محمدی و خلبان اسدالله بربری موجب افتخار و سربلندی ایران اسلامی است.

شکل ۱۹ـ۴ـ اعزام رزمندگان استان به مناطق جنگی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۱

شکل ۲۰ـ۲ـ جمعی از سرداران و امیران تهیه استان مرکزی

فعالیت ۲ـ۴

به نظر شما، چرا شهدا در وصایای خود ما را بر نگهبانی از انقلاب اسلامی و پیروی از سیرهٔ امام خمینی (ره) سفارش کرده‌اند؟

۲ـ کمک‌های مردمی: جمع‌آوری کمک‌های مردمی یکی از شاخصه‌های هشت سال دفاع مقدس است که مردم استان نیز در این زمینه نقش قابل توجهی داشته‌اند. بزرگ‌ترین کاروان‌های کمک‌های مردمی در قالب طرح لبیک به همراه سپاهیان حضرت‌محمد(ص) وسپاهیان حضرت مهدی(عج) بوده است.

۳ـ سازندگی و دفاع هوایی: استان مرکزی یکی از قطب‌های مهم صنعتی کشور محسوب می‌شود. در زمان جنگ تحمیلی، کشور در محاصرهٔ نظامی و اقتصادی دشمنان قرار داشت؛ بنابراین مهندسان و کارگران کارخانجات متعهد این استان با تلاش‌های

۸۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۲

پیشینهٔ تاریخی استان

تصویر ۲۱ـ۲ـ کمک‌های مردمی و ارگان‌های دولتی به جبهه‌های جنگ

دلسوزانه و شبانه‌روزی خود، نقش بسیار حساس و تعیین کننده‌ای در ساخت ماشین آلات جنگی، پل‌های شناور، مهمات و... داشته‌اند که این امر باعث توجه و حساسیت استکبار جهانی و رژیم بعث عراق به این استان شد. به همین علت به‌طور مکرر صنایع و مناطق مسکونی استان خصوصاً شهر اراک را بارها بمباران نمودند. طی این تجاوزهای هوایی چندین فروند هواپیمای دشمن در شهر اراک مورد اصابت یدافند هوایی قرار گرفتند و سرنگون شدند.

تصویر ۲۲ـ۲ـ بمباران کارخانهٔ آلومینیوم سازی اراک (۵ مرداد ماه ۱۳۶۵)

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۳

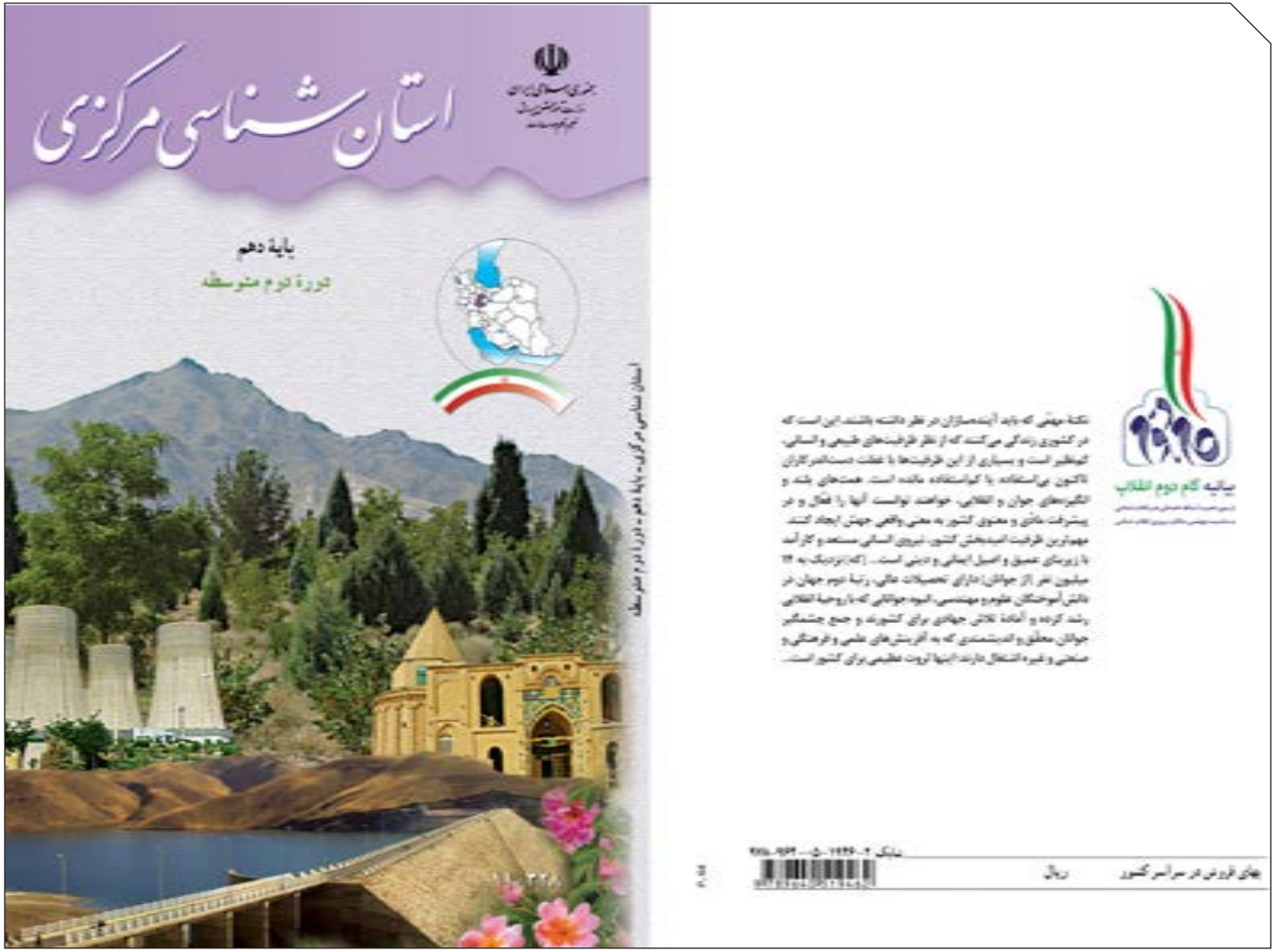
۴ــ اسکان جنگ زدگان : بعد از وقوع جنگ تحمیلی بسیاری از هموطنان ما در شهرهای جنوب و غرب کشور آواره شدند که تحت عنوان مهاجران جنگ تحمیلی به برخی از استان‌های کشور برای سکونت موقت انتقال داده شدند. استان مرکزی نیز به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی و راه‌های ارتباطی مناسب، میزبان تعداد زیادی از آنان بوده است و طرح اسکان موقت جنگ‌زدگان در خانه‌های مردم این استان، به مدت ۵ تا ۶ ماه به طول انجامید. پس از آن، مسئولیت ساماندهی و خدمات‌دهی به آنان را ستاد اسکان جنگ زدگان به‌عهده گرفت.

شکل ۲۳ــ۴ــ آرامگاه یک شهید گمنام (تراک)

شکل ۲۴ــ۴ــ گلزار شهدای تراک

عنوان: استان‌شناسی مرکزی | کد: ۱۱۰۳۲۸ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و ادب فارسی

معارف اسلامی

عنوان: مدیریت خانواده و سبک زندگی | کد: ۱۱۲۲۴۱ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

عنوان: مدیریت خانواده و سبک زندگی | کد: ۱۱۲۲۴۰ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دوازدهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد

معارف اسلامی و تاریخ و تمدن اسلامی

درس اول

امنیت پایدار

«... جمهوری اسلامی ــ هم برای خود، هم برای دیگران ــ امنیت را بزرگ‌ترین نعمت الهی می‌داند و برای حفظ امنیت خود می‌ایستد و دفاع می‌کند؛ این همیشه باید آویزهٔ گوش مسئولان نیروهای مسلّح باشد: حفظ امنیت کشور، حفظ امنیت مرزها، حفظ امنیت عمومی زندگی مردم، چیزهایی است که به‌عهدهٔ مسئولانی است که در این زمینه فعّال‌اند... .

... امروز بزرگ‌ترین مایهٔ تهدید در دنیا رژیم آمریکاست که بدون هیچ مهاری، بدون هیچ پایبندی وجدانی و دینی‌ای، در هر کجایی که لازم بداند، دخالت‌های بی‌وجه می‌کند و دخالت‌های ناامن‌کننده از او سر می‌زند؛ آمریکا دنیا را ناامن کرده است... .»

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی ۱۳۹۴/۰۱/۳۰

۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲

بیشتر بدانید (۲)

برخی از وظایف حفاظتی که بر عهدهٔ شماست یا در آینده به شما سپرده خواهد شد :

ردیف	موضوع مأموریت	شرح مأموریت
۱	حفاظت گفتار	رازداری، سکوت، کم‌حرفی، تفکر قبل از سخن گفتن، کلی‌گویی، ساده زیستی و گمنامی
۲	حفاظت اسناد	جلوگیری از دسترسی غیرمجاز به اسناد، جلوگیری از افشاء، جعل و انهدام اسناد، محافظت از اسناد مکتوب، فیلم، نوارهای صوتی، عکس‌ها، نقشه‌ها، لوح فشرده و حافظه‌های جانبی و سیار
۳	حفاظت سلاح، تجهیزات و مهمات	مقابله با تهدیدات طبیعی مهمات مثل رطوبت، نور، حرارت و...، مقابله با تهدیدات مصنوعی مثل سرقت سلاح، خراب‌کاری، انفجار، واگذاری سلاح به افراد غیرمجاز
۴	حفاظت فیزیکی	شناسایی و کنترل ورود و خروج اشخاص و وسایل به اماکن و تأسیسات به منظور جلوگیری از تعرض، سرقت و آتش‌سوزی و ...
۵	حفاظت مخابرات	حفظ امنیت انتقال پیام، جلوگیری از نشت، جاسوسی تلفنی، نقطه‌یابی به کمک تلفن همراه، اختلال و قطع ارتباط مخابراتی

۱۰

معارف اسلامی و تاریخ اسلام

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۰

درس دوم

اقتدار دفاعی

«جمهوری اسلامی ثابت کرده است، نشان داده است در دفاع از خود کاملاً مقتدرانه عمل می‌کند، در نهایت اقتدار، همه ملت مثل یک مشت مستحکم گرد می‌آیند و در مقابل متجاوز، در مقابل مهاجم غیرمنطقی می‌ایستند، در دفاع ملت ما یکپارچگی کامل دارند و خود را آماده نگه می‌دارند.»

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی ۱۳۹۴/۱۰/۳۰

۱۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱

فیلم شماره ۱ درس ۲ (اقتدار دفاعی) را ببینید.

اقتدار دفاعی

دفاع، جزئی از هویت یک ملت زنده است.
حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی

اقتدار چیست؟

در فرهنگ‌نامه‌های فارسی اقتدار به معنی توانا شدن، توانستن، توانمندی و قدرت به رسمیت شناخته شده آمده است.

اقتدار یعنی فرد یا حکومت از چنان مقبولیتی برخوردار باشد که نظر او در موضوع یا مسائلی که پیش می‌آید، حرف آخر باشد و دیگران از او اطاعت کنند. منابع اقتدار شامل قدرت نظامی، سیاسی، اقتصادی، علمی و فرهنگی است.

۱۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲

اقتدار دفاعی

در دوران قبل از پیروزی انقلاب اسلامی امور نظامی و دفاعی کشور عزیز ما در جهت اهداف، منافع و سیاست‌های استعماری بیگانگان بود به‌طوری که به نیروهای مسلح ما حتی اجازه نمی‌دادند به قطعات تسلیحات پیشرفته دست بزنند و آمریکا با اعزام حدود ۴۵۰۰۰ مستشار نظامی اداره امور ارتش را در اختیار گرفته و هر گونه ابتکار و خلاقیت را از نیروهای داخلی سلب کرده بود.

بعد از پیروزی انقلاب شرایط متحول شد و تحولات چشمگیری خصوصاً در مقطع دفاع مقدس پدید آمد. جنگ تحمیلی واقعیت‌هایی را تحمیل می‌کرد که نتیجه آن شکل‌گیری صنایع دفاعی بود. بسیاری از سلاح‌هایی را که قبل از انقلاب نه تولید می‌شد و نه اجازه تولید آن را می‌دادند از رهگذر جنگ و تحریم اقتصادی و با طراحی مهندسی معکوس در داخل توسط نیروهای متخصص مؤمن و انقلابی نظیر شهید حسن طهرانی مقدم، پدر موشکی ایران، شکل گرفت. هر قدر فشارها بیشتر شد خودباوری صنعت دفاعی بیشتر متبلور گردید. هم اکنون جمهوری اسلامی از بزرگ‌ترین توان و قدرت بازدارندگی موشکی برخوردار است که از یک طرف تماماً بومی و از سوی دیگر تحت اختیار نیروهای داخلی قرار دارد و با هزینه اندک این همه امکان فراهم شده است.

شهید حسن طهرانی مقدم (پدر موشکی ایران):
فقط انسان‌های ضعیف به اندازه امکاناتشان کار می‌کنند.

۱۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۴

فعالیت (۲)

با استفاده از منابع معتبر نقش شهید حسن طهرانی مقدم را در پیشرفت و توسعه صنایع موشکی ایران بررسی و در کلاس ارائه نمایید.

دستاوردهای دفاعی

هدف اصلی از تولید سلاح در جمهوری اسلامی ایران دفاع و مقابله با دشمنان زورگوست.
حضرت آیت الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی

سیاست‌های دفاعی ایران اسلامی بر محورهایی همچون خودکفایی، استقلال، تولید داخلی، بازدارندگی، تأمین امنیت منطقه و... استوار است. فناوری‌های پیشرفتهٔ دفاعی ما در حوزه‌های ساخت موشک، سلاح و مهمات، خودروهای زرهی، صنایع هوایی و فضایی، مخابرات و... چشمگیر است.

فعالیت (۳)

تولید تجهیزات دفاعی توسط متخصصان ایرانی چه تأثیری در تعاملات سیاسی ما در جهان دارد؟

.....

.....

.....

.....

۱۵

نمونه‌هایی از دستاوردهای داخلی که مظهر اقتدار دفاعی میهن عزیز ما هستند عبارت‌انداز :

صنایع موشکی : (ایران جزو ۶ قدرت موشکی جهان)

صنایع هوایی

۱۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۶

صنایع دریایی

صنایع زمینی

۱۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۷

فعالیت (۴)

با استفاده از منابع معتبر (مانند سایت وزارت دفاع و...) یکی از تولیدات داخلی معرفی شده در این درس یا موارد دیگری را به دلخواه انتخاب و دربارهٔ قابلیت‌های آن تحقیق کنید.

۱۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۸

درس سوم

انقلاب اسلامی

«به جمهوری اسلامی، که ثمره خون پدرانتان است تا پای جان وفادار بمانید و با آمادگی خود و صدور انقلاب و ابلاغ پیام خون شهیدان، زمینه را برای قیام منجی عالم و خاتم الاوصیاء و الاولیاء، حضرت بقیةالله روحی فداه، فراهم سازید.»

حضرت امام‌خمینی ﷺ اردیبهشت ماه ۱۳۶۵

معارف اسلامی

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۲۰

انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی ایران پدیده‌ای نوظهور در قرن حاضر است که به رهبری امام خمینی رحمه‌الله تحولی شگرف در ایران، منطقه و جهان پدید آورد.

فعالیت (۱)

مفهوم شعار «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» را از دیدگاه حضرت امام خمینی رحمه‌الله و مقام معظم رهبری بحث و بررسی کنید.

ضرورت دفاع از انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی، اسلام را به عنوان دینی جامع و متناسب با شرایط روز و دارای ایدئولوژی سیاسی عرضه کرد و با صدور معنویت به جهانیان، چهرهٔ واقعی اسلام ناب محمدی صلی‌الله‌علیه‌وآله را ارائه کرد. به‌علاوه با ارائهٔ الگوی عملی و نظری از جمهوری اسلامی و نیز ترغیب مسلمانان به همگرایی و وحدت اسلامی، توانست هویت سیاسی و دینی جدیدی بر اساس ارزش‌های دینی به مسلمانان ببخشد و با زنده

۲۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۱

نگه داشتن حضور مردم در عرصه‌های مختلف انقلاب، زمینه مشارکت و حق تعیین سرنوشت مردم را فراهم کند.

همچنین انقلاب اسلامی با اهتمام به استقلال سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی و بیداری جهان اسلام، پیام خویش را مبنی بر ساختن دنیایی امن توأم با صفا و صمیمیت برای انسان‌ها ارائه و زمینه‌ای را فراهم کرد که انسان‌ها بتوانند با بهره‌مندی از معنویت، استقلال و آزادی، توجه به خدا، بر اساس تعالیم مبتنی بر فطرت پاک بشری دنیایی پر از صلح، عدالت و معنویت را رقم زنند.

انقلاب اسلامی تاکنون چه دستاوردهایی داشته است؟

۱ استقلال در تصمیم‌گیری، حفظ تمامیت ارضی کشور و رساندن ایران به عزّت و کرامت لایق خود

۲ ارتقای جایگاه ایران در جهان، صدور شعارهای انقلاب و الهام‌بخشی به حق‌طلبان عالم

۳ گسترش آزادی‌های عمومی، تشویق جوانان به آزاداندیشی و طرح آزاد مباحث

۴ گسترش برخورداری‌های عمومی و امکانات مادّی (در مقایسه با پیش از انقلاب و کشورهای هم‌تراز)

۵ پیشرفت در معنویات و امکان سیر تکاملی در فضای انقلاب

۶ گسترش عدالت اجتماعی

۷ اهتمام به مبارزه با فساد و برخورد با عوامل فساد

۸ توان ایستادگی در برابر زورگویان و سلطه‌طلبان جهانی

۹ رشد علمی و صنعتی

فعالیت (۲)

دستاوردهای انقلاب اسلامی و روش حفظ آن را بررسی و در کلاس ارائه کنید.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۲

گام دوم انقلاب اسلامی: استمرار و تحقق آرمان‌های انقلاب

انقلاب کبیر اسلامی ایران چهلمین سالگرد پیروزی خود را در ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ پشت سر گذاشت. رهبر حکیم انقلاب اسلامی با صدور «بیانیهٔ گام دوم انقلاب» و برای ادامهٔ این راه روشن، به تبیین دستاوردهای شگرف چهار دههٔ گذشته پرداخت و توصیه‌هایی اساسی به منظور «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» ارائه فرمود.

بیانیهٔ گام دوم انقلاب: ریل‌گذاری ولایت برای اقدام نسل جوان است. جوانان عزیز باید باور کنند که لازم است خودشان بار مسئولیت را بر دوش بگیرند.

هفت حوزهٔ نقش‌آفرینی و جهاد ملت ایران در گام دوم انقلاب عبارت است از:

۱ علم و پژوهش

بی‌تردید رسیدن به قلهٔ پیشرفت و پیشتازی در جهان امروز جز با رسیدن به حد بالای علمی و پژوهشی در علوم مختلف و مرزهای دانش ممکن نیست. رهبر انقلاب اسلامی یکی از مراحل جهاد را در کشور به جهاد علمی و پژوهشی اختصاص داده‌اند.

۲ معنویت و اخلاق

یکی دیگر از گام‌های بلند ملت ایران برای تحقق تمدن نوین اسلامی، جهاد و تلاش همه‌جانبه برای تربیت اخلاقی و معنوی خود، خانواده و جامعه است. اگر مردم بتوانند در این جهاد عظیم پیروز شوند و معنویت و اخلاق را در جامعه تهادینه سازند، ایران اسلامی حرکت رو به رشد خود را شتابان‌تر در سایهٔ مهر و همراهی مردمش تجربه خواهد کرد و به عنوان الگوی الهام‌بخش جهانی در میان همه ملل محبوب خواهد شد.

۳ اقتصاد

اقتصاد کانون تأمین زندگی انسان‌هاست. آنچه در ایران امروز محور حملات و تهاجمات دشمن قرار گرفته، اقتصاد و معیشت مردم این سرزمین است. برای آنکه بتوان تحریم‌های اقتصادی را فلج کرد و سفرهٔ مردم را گسترده و پربرکت ساخت، باید از الگوهای غربی و شرقی اقتصادی فاصله گرفت و با اجرایی‌سازی اقتصاد مقاومتی که بر حداکثری نمودن توان تولید داخلی و مصرف کالای ملی تأکید دارد، ایران را به بالاترین سطح پیشرفت جهانی رساند. البته ناگفته نماند که رشد اقتصادی و تبدیل شدن به یک قطب جهانی در این زمینه نیازمند جهاد خستگی‌ناپذیر یک ملت در کنار دستگاه‌های دولتی است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۳

۱ عدالت و مبارزه با فساد

جهاد و عدالت دو مفهوم به هم‌پیوسته و وابسته‌اند. انسان‌ها و ملت‌های جهادی همواره در پی تحقق آرمان عدالت و مبارزه با فساد بوده‌اند؛ چرا که فساد در نقطهٔ مقابل صلاح و خیر است و اگر جامعه‌ای آلودهٔ فساد و بی‌عدالتی شود، روی صلاح و خیر را نمی‌بیند. بنابراین نباید این مهم را از یاد برد که انقلاب اسلامی ایران بر پایهٔ شعار عدالت شکل گرفته و همواره در پی مقابله با ظلم و ستم بوده است. برای آنکه کشور در حرکت به سوی آرمان حقیقی انسانیت موفق شود باید با همهٔ مظاهر ظلم و فساد و تبعیض بجنگد؛ چه چهرهٔ کفر و مبارزهٔ علنی با حق را داشته باشد و چه نقاب نفاق بر چهره داشته و در ظاهر دوست وارد شده باشد.

۲ استقلال و آزادی

این دو شعار مهم انقلاب اسلامی ایران، یکی دیگر از زمینه‌های جهاد ملت ایران است. بسیاری در داخل و از خارج کشور می‌کوشند، ایران را به کشوری وابسته و عقب‌مانده تبدیل کنند؛ کشوری که سرسپردهٔ آمریکا و ایادی آن باشد، در مقابل ظلم سکوت کند و در هیچ زمینه‌ای در مجامع بین‌المللی استقلال رأی و اندیشه نداشته باشد. این مسئله با روحیهٔ استقلال‌خواهی و آزادی‌طلبی این ملت سازگار نیست. ملّت ما در این عرصه نیز جهاد می‌کند و نمی‌گذارد احدی سبب وابستگی ایران عزیز به اجانب شود.

۳ عزت ملی، روابط خارجی و مرزبندی با دشمن

در میدان بین‌المللی امروز باید مرزبندی‌ها را شناخت. باید دوست را از دشمن تمیز و تشخیص داد. برخی کشورها به واسطهٔ دیدگاه الهی اسلام، هرگز با ایران دست دوستی حقیقی نمی‌دهند، بلکه مترصد و منتظر هرگونه فرصتی برای ضربه زدن به ایران اسلامی‌اند، اما برخی دیگر از کشورها آرمان انسانیت و عدالت را دوست دارند و سعی می‌کنند در این آرمان و هدف مقدس انسانی همراه با ما باشند.

در گام دوم انقلاب اسلامی، تبدیل شدن ایران به یک کشور پیشتاز در جهان امری ضروری است. ایران اسلامی باید به الگویی موفق در همهٔ زمینه‌ها با حفظ استقلال، عزت و آزادی بدل شود تا سایر کشورها ببینند که بدون پشتیبانی آمریکا و سایر دول مستکبر نیز موفقیت و سربلندی در جهان ممکن است.

۲۲

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۴

سبک زندگی

سبک زندگی همان روش و آئین زندگی افراد است. امری که با فرهنگ یک ملت گره خورده و نشان از روحیات و خلقیات آن ملت دارد. اسلامیت و ایرانیت دو روی سکهٔ سبک زندگی اصیل در کشورند؛ به همین دلیل رهبر انقلاب اسلامی بر الگوی اسلامی ـ ایرانی پیشرفت تأکید می‌کنند. دشمن با توجه به این مسئله می‌کوشد سبک زندگی ایرانیان را از این دو مؤلفهٔ مذهبی و ملی، خالی کند و با القای خودتحقیری به مردم به ویژه جوانان، آنان را از افق‌های ارزشمند اسلامی و ایرانی دور کند و سبک زندگی غربی را جایگزین آن سازد. بنابراین دفاع همه‌جانبه از سبک زندگی اسلامی ـ ایرانی نیز از ضروری‌ترین جهادها برای ملت به ویژه جوانان امروز است.

فعالیت (۳)

بر مبنای بیانیهٔ گام دوم انقلاب اسلامی، نقش دانش آموزان در تحقق گام دوم انقلاب را بررسی کنید.

۲۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۵

درس چهارم

آشنایی با بسیج

بسیج در واقع مظهر عشق، ایمان، آگاهی، مجاهدت و آمادگی برای سربلند کردن کشور و ملت است.

فرمانده کل قوا حضرت آیت الله خامنه‌ای

۲۶

معارف اسلامی

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۲۶

فیلم شماره ۱ درس ۲ (بسیج) را ببینید.

ضرورت تشکیل بسیج از دیدگاه قرآن

یا أَیُّها الَّذین امنوا خُذوا حِذْرَکُم فَانفِروا ثُباتٍ أَوِانفِروا جَمیعاً سوره نساء، آیه ۷۱

ای کسانی که ایمان آورده‌اید سلاح جنگ برگیرید و آنگاه دسته دسته یا همه به یکبار متفق برای جهاد بیرون روید.

وَ أَعِدُّوالَهُم ما استَطَعْتُم مِن قُوَّةٍ و مِن رِباطِ الخَیلِ تُرهِبُونَ بِهِ عَدُوَّاللّهِ و عَدُوَّکُم سوره انفال، آیه ۶۰

و شما ای (مؤمنان) در مقام مبارزه با آن (کافران) خود را مهیا کنید و تا آن حد که بتوانید از آذوقه و تسلیحات و آلات جنگی و اسبان سواری برای تهدید دشمنان خدا و دشمنان خودتان فراهم سازید.

در تفسیر این آیه شریفه در کتاب خلاصه تفاسیر قرآن مجید آمده است :

مؤمنان هر چیزی را که به‌کار جنگ و دفاع می‌آید باید فراهم سازند و نباید منتظر حمله باشند؛ چون همواره امکان برخورد منافع وجود دارد، به همین علت وقوع جنگ برای مؤمنان گریزناپذیر است. آنها باید همیشه در آمادگی رزمی باشند و هرچه می‌توانند از اسلحه، مردان جنگی با تجربه، تشکیلات مناسب نظامی، قدرت سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و روانی را مهیا سازند.

تاریخچه تشکیل بسیج در ایران

نقطه آغاز روند شکل‌گیری بسیج در ایران پس از فرمان حضرت امام خمینی‌ﷺ در پنجم آذرماه ۱۳۵۸ بود. پس از این فرمان، واحد بسیج مستضعفین زیر نظر سپاه پاسداران انقلاب اسلامی تشکیل گردید و اقدامات اولیه برای آموزش های عمومی موردنیاز مردم آغاز شد و آحاد ملت ایران برای دفاع از کشور عزیزمان در مقابل تجاوز دشمن در بسیج سازماندهی شده و نقش بی‌بدیل و شگرفی را در دوران دفاع مقدس ایفا نمودند.

نیروی مقاومت بسیج

واحد بسیج مستضعفین تا سال ۱۳۶۹ به کار خود ادامه داد تا اینکه در این سال (نیروی مقاومت بسیج) جایگزین واحد بسیج شد و با سنادی مستقل به عنوان یکی از نیروهای پنجگانه سپاه مسئولیت انجام کلیه امور مربوط به بسیج را بر عهده گرفت.

۲۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۷

در سال ۱۳۸۷ براساس مصوبه فرماندهی معظم کل قوا به «سازمان بسیج مستضعفین» تغییر نام یافته و با تشکیل سازمان‌های فشری و تخصصی وارد دهه چهارم فعالیت خود شد که این فعالیت‌ها در عرصه‌های مختلف همچنان ادامه دارد.

بیشتر بدانید (۱)

امام خمینی ﷺ:

- ارتش بیست میلیونی (بسیج) فرمول دفاع همه جانبه از انقلاب اسلامی است.
- بسیج مدرسه عشق و مکتب شاهدان و شهیدان گمنامی است که پیروانش بر گلدسته‌های رفیع آن اذان شهادت و رشادت سر داده‌اند.

حضرت آیت الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی:

- بسیج یک پدیده انقلابی است که ملت و مسئولان باید آن را جدی گرفته و قدر بدانند و انقلاب با فراگیر شدن بسیج بیمه خواهد شد.
- بسیج یعنی حضور بهترین، باانشاط‌ترین و باایمان‌ترین نیروی عظیم ملت در میدان‌هایی که برای منافع ملی برای اهداف والا، کشورشان به آنها نیاز دارد.
- بسیج عبارت است از مجموعه‌ای که در آن پاک‌ترین انسان‌ها، فداکارترین و آماده‌به‌کارترین جوانان کشور در راه اهداف متعالی این ملت و برای به کمال و به خوشبختی رساندن این مردم جمع شده‌اند.

مأموریت‌های سازمان بسیج مستضعفین

۴ مأموریت اصلی بسیج در شکل روبه‌رو آورده شده است.

۲۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۸

هدف از تشکیل سازمان بسیج

هدف از تشکیل بسیج عبارت است از:

ایجاد توانایی‌های لازم در کلیه افراد معتقد به قانون اساسی و اهداف انقلاب اسلامی به منظور دفاع از کشور، نظام جمهوری اسلامی و نیز کمک به مردم به هنگام بروز بلایا و حوادث غیر مترقبه با هماهنگی مراجع ذی‌ربط.

معیارها و شاخص‌های یک بسیجی نمونه

حاج‌حسین در پایگاه بسیج محلهٔ ما انسانی منحصربه‌فرد بود. مبارزه در دوران پیروزی انقلاب اسلامی از این بسیجی جانباز دفاع مقدس، بزرگ‌مردی سردوگرم چشیده ساخته بود. حاج‌حسین از مال دنیا یک خانه و یک اتومبیل معمولی داشت؛ اما اعتبار و شأن او در جامعه، محل و نزد بزرگان بسیار بالا بود.

بعضی از شب‌ها پس از مراسم دعای کمیل که در منازل شهدا برگزار می‌شد، او را دوره می‌کردیم تا برای ما از خاطراتش بگوید. یکی از این شب‌ها در راه بازگشت به پایگاه بسیج مسجد محله، موضوع انتخاب بسیجی نمونه پایگاه‌ها مطرح شد. همهٔ بچه‌ها بدون تردید گفتند: حاج حسین یعنی بسیجی نمونه. سعید، فرماندهٔ پایگاه، گفت: بهتر است به پایگاه که رسیدیم، این بحث را ادامه دهیم.

در جلسهٔ پایگاه، حاج حسین از همهٔ بچه‌ها تشکر کرد و گفت: «من به اندازه کافی شرمندهٔ محبت‌های شما هستم. بهتر است جوان‌ترها را انتخاب و تشویق کنید.» سپس فرماندهٔ پایگاه رو به حاج‌حسین کرد و گفت: «حاج آقا شما الگوی بچه‌ها هستید و رأی به جناب‌عالی دلیل و منطق دارد.» ایشان از حاضران خواستند هرکدام یکی از خصوصیات اخلاقی و رفتاری حاج حسین را بیان کنند.

۲۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۹

فیلم شماره ۲ درس ۴ را ببینید.

اغلب بچه‌های بسیج محله به نکات جالب و ارزشمندی اشاره کردند که ای کاش در شرایط فعلی همهٔ ما به آنها توجه کنیم:

احمد: ایمان به خدا: او هیچ‌گاه خدا را فراموش نمی‌کند. در طول روز باوضوست و در اغلب موارد ذکر می‌گوید.

بهنام: قرائت قرآن و دعا: حاج حسین علاقهٔ قلبی به قرآن دارد و از هر فرصتی برای قرائت قرآن، دعاهای کوتاه، زیارت عاشورا، دعای فرج و سایر ذکرها استفاده می‌کند.

محمدرضا: ایثار و ازخودگذشتگی: حاج حسین با وجود آثار جراحت و ترکش‌های خمپاره در بدنش مانند یک جوان سالم فعالیت و جنب‌وجوش دارد. او می‌گوید: باید در این دنیا سختی بکشیم تا در آخرت خجالت‌زده نشویم.

مجید: خوش‌اخلاقی: او خیلی مهربان است و لبخند از لبانش محو نمی‌شود. به کودکان و بزرگان توجه خاص دارد و اعضای خانواده‌اش بیش از حد دوستش دارند.

داوود: انقلابی و ولایی: حاج حسین عاشق امام خمینی ﷺ و رهبر عزیز است. او همواره می‌گوید: انشاءالله و کوتاهی برخی از افراد را به پای رهبر و نظام نگذاریم. باید قدر جمهوری اسلامی را بدانیم. حاجی مردی شجاع و ظلم‌ستیز است و در برابر ظالمان سکوت نمی‌کند.

۳۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۰

محمدمهدی : عشق به شهدا: علاقه‌اش به شهدا عجیب است. او مشتری پر و پا قرص گلزار شهدا و مراسم بزرگداشت شهیدان است. همیشه از خاطرات آنان برای ما می‌گوید و چشمانش پر از اشک می‌شود. او هنوز آرزوی شهادت دارد.

وحید : قناعت و ساده‌زیستی: حاج حسین فردی آراسته، تمیز و در عین حال ساده است. وی در زندگی شخصی و اجتماعی اهل تجمل نیست و بخش‌هایی از درآمدش را انفاق می‌کند. مشکلات را لازمهٔ زندگی می‌داند و همه را به صبر و خودسازی دعوت می‌کند.

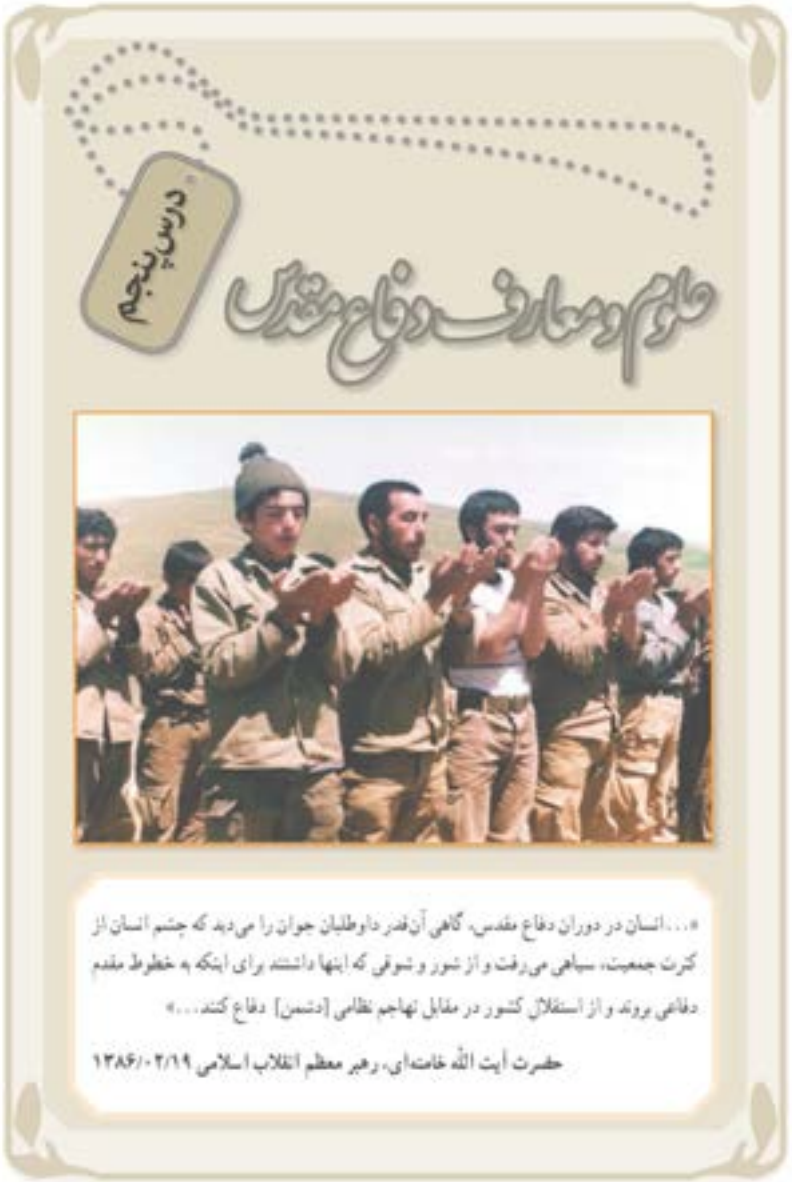
سامان : نیکوکاری: بین مردم صلح و آشتی برقرار می‌کند و به خانواده‌های محروم رسیدگی می‌کند. هرچند در امور خیرخواهانه پیش قدم است؛ اما از کسی توقع جبران ندارد.

..... بچه‌های بسیج محل در گفت‌وگوهای آن شب به موارد دیگری از برازندگی‌ها و خصوصیات شخصیتی حاج حسین پرداختند که برای شما خالی از لطف نیست :

در برخی از روزهای هفته روزه می‌گیرد؛ نمازش را معمولاً اول وقت می‌خواند، میان حرف دیگران حرف نمی‌زند؛ به سفرهای زیارتی و اردوی راهیان نور علاقه دارد؛ به‌خاطر جانبازی‌اش از نظام طلبکار نیست، بیش از مدرک تحصیلی‌اش سواد و شعور دارد و ... .

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۱

درس پنجم

علوم و معارف دفاع مقدس

«... انسان در دوران دفاع مقدس، گاهی آن‌قدر داوطلبان جوان را می‌دید که چشم انسان از کثرت جمعیت، سیاهی می‌رفت و از شور و شوقی که اینها داشتند برای اینکه به خطوط مقدم دفاعی بروند و از استقلال کشور در مقابل تهاجم نظامی [دشمن] دفاع کنند...»

حضرت آیت الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی ۱۳۸۶/۰۲/۱۹

۳۲

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۲

فیلم شماره ۳ و ۴ درس ۵ را ببینید.

دفاع همه‌جانبه

با حمله غافلگیرانه رژیم بعثی عراق، جوانان و نوجوانان این مرز و بوم از جمله دانش‌آموزان شجاع به همراه بزرگ‌ترها با دل کندن از لذت‌ها و جاذبه‌های مادی دنیا وارد کارزار و آزمایشی بزرگ شدند و با حضور در جبهه‌ها غیرت اسلامی و ایرانی خود را به نمایش گذاشتند.

شهرهای کشورمان از حملات هوایی و موشکی دشمن در امان نبود و گاه و بی‌گاه صدای آژیر خطر در اغلب شهرها به گوش می‌رسید؛ اما مردم و جوانان داوطلب همگام با نیروهای مسلح و جهادسازندگی با روحیه بسیجی، انگیزه الهی، تلاش و ایستادگی، توانستند بخش وسیعی از پیشروی نیروهای دشمن را مهار کنند.

فیلم شماره ۵ و ۶ درس ۵ را ببینید.

با هرعملیات موفق رزمندگان اسلام، طنین آهنگ حماسی پیروزی در صدا و سیما، چهرهٔ شهرها را دگرگون می‌کرد و مردم منتظر خبرهای موفقیت رزمندگان اسلام می‌شدند. (نوای پیروزی و آزادسازی خونین شهر را در عملیات بزرگ «الی بیت المقدس» بشنوید.)

۳۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۳

فعالیت (۱)

۱ دربارهٔ چگونگی جذب، آموزش و اعزام نیروهای بسیجی در دوران دفاع مقدس تحقیق کنید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید.

۲ سبک زندگی، تحمل خطرات و سختی‌های زمان جنگ را توصیف کنید و به بحث بگذارید.

۳ کشورهای متجاوز و حامی حکومت بعثی صدام را نام ببرید و اهداف آنها را بررسی کنید.

۴ نقش سازمان‌های بین‌المللی به‌ویژه شورای امنیت سازمان ملل در برخورد با جنگ تحمیلی را به صورت گروهی مطالعه کنید. نتیجه را به کلاس ارائه دهید.

۳۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۴

فعالیت (۲)

با مراجعه به منابع معتبر جدول زیر را کامل کنید.

ردیف	مراحل دفاع مقدس	شرح مختصر
۱	هجوم سراسری دشمن	
۲	مقاومت و توقف متجاوز	
۳	بیرون راندن دشمن	
۴	تعقیب و تنبیه متجاوز	
۵	پایان جنگ و پذیرش قطعنامه	

بهره‌گیری از تجربه‌های دوران دفاع مقدس

دوران پرافتخار دفاع مقدس با فراز و نشیب‌های فراوانی همراه بوده که باید عبرت‌ها و آموزه‌های آن در تداوم انقلاب اسلامی برای نسل امروز و فردا به یادگار بماند.

توکل به خدا، خودباوری، اعتماد به نیروهای داخلی، ایستادگی در برابر دشمن با دست خالی و تحریم شدید اقتصادی از جمله تجربه‌های آموزندهٔ دفاع مقدس است.

۳۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۵

فعالیت (۳)

با مراجعه به اسناد، مدارک، سایت‌ها و وبلاگ‌ها و نیز مصاحبه با رزمندگان دوران دفاع مقدس، سایر آموزه‌ها و عبرت‌های آن دوران را فهرست کنید و به بحث بگذارید.

فرهنگ ایثار و شهادت

صِبْغَةَ اللّٰهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ

این رنگ خداست و رنگ چه کسی از رنگ خدا بهتر است؟ ما پرستندگان او هستیم.

سوره بقره، آیه ۱۳۸

«...کاری کنید که شهدا، رنگ ثابت زندگی مردم بشوند...»

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی

تندیس شهید محمدحسین فهمیده

اگر مجموعهٔ فعالیت‌های روزانهٔ ما شامل دیدن، خوردن، خوابیدن، تصمیم‌گیری، مشورت، خندیدن، گریه، راه رفتن، مطالعه، فکر، نوشتن و... باشد و همهٔ این فعالیت‌ها با رنگ شهدا گره بخورد، چه اتفاقی می‌افتد؟

تعلق نداشتن به لذت‌های مادی دنیا، غیرت، سلحشوری و گام نهادن در مسیر رضای خداوند، جلوه‌هایی زیبا از فرهنگ ایثار و شهادت است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۶

شهدا و رزمندگان دوران دفاع مقدس با قدرت ایمان و یاری خداوند به پیروزی رسیدند و به کسانی که راهشان را ادامه دهند، یاری می‌رسانند. شهید دوست خداست و دوستی با او دوستی باخداست.

۳۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۷

سبک زندگی در دفاع مقدس

سبک زندگی رزم‌آوران دوران دفاع مقدس براساس الگوهای اسلامی و روش زندگی پیامبرﷺ و امامانؑ بوده است. اصولی مثل توکل به خدا، ساده‌زیستی، فروتنی، سبقت گرفتن در کار خیر، دوری از خودنمایی، اطاعت از فرماندهی و... در زندگی آنان جاری بود.

فعالیت (۴)

مجموعه کتاب‌های گزیده فرهنگ جبهه را در کتابخانه‌ها ببینید یا به صورت الکترونیکی از فضای مجازی دریافت کنید. مطلب برگزیده خود را در کلاس بخوانید.

راهیان نور

زیارت مناطق عملیاتی دفاع مقدس، توسط خانوادهٔ معظم ایثارگران به منظور تجدید پیمان با دلاوران عرصهٔ نبرد در دوران دفاع مقدس آغاز شد. در ماه‌های پس از پایان جنگ، ابتدا گروه‌هایی از رزمندگان و سپس سایر اقشار مردم آغازگر این سفرها بودند. در ادامه پس از حضور مقام معظم رهبری در اردوهای راهیان نور، با هم‌افزایی نیروهای بسیجی، جهادگر و نیروهای مسلح، اردوهای راهیان نور گسترش یافت.

۳۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۹

اردوهای راهیان نور، علاوه بر آثار و برکات متعدد باعث می‌شود افراد بیندیشند که چرا و چگونه شهدا، جانبازان و رزمندگان برای حفظ اسلام، مملکت و نظام اسلامی دفاع کردند؟ آنان از ما چه توقع و انتظاری دارند؟ ما چه وظایفی در قبال ایثار آنان داریم؟

سرزمین‌های نور، قدمگاه شیرمردانی است که هشت سال در مقابل تهاجم وحشیانهٔ متجاوزان ایستادند تا شکوه و عزت یک ملت در برابر جهانیان حفظ شود.

یادمان شهدای سیرانبند

یادمان شهدای کربلای ۴

یادمان شهدای شلمچه

۴۰

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۰

فعالیت (۵)

نتایج تحقیق دربارهٔ اردوهای راهیان نور، نشان می‌دهد که در بیشتر موارد مربوط به جنبه‌های غیرمادی این سفرها مانند آشنایی کلی با عملیات‌های دفاع مقدس، نقش رهبری امام خمینی‌ﷺ و مفهوم شهادت موفق عمل شده و دانش‌آموزان این موارد را خوب ارزیابی کرده‌اند.

اگر شما تا کنون در قالب اردوهای راهیان نور یا همراه خانواده به مناطق عملیاتی دفاع مقدس سفر کرده‌اید، نظر خود را در موارد زیر بنویسید :

ردیف	موضوعات ارزیابی	خوب	متوسط	نیاز به تلاش بیشتر
۱	مناطق مورد بازدید			
۲	مدت اردو			
۳	مسائل رفاهی			
۴	جلسات توجیهی			
۵	جنبه‌های تفریحی			
۶	آشنایی کلی با عملیات های دفاع مقدس			
۷	بیان نقش رهبری امام خمینی‌ﷺ			
۸	بیان مفاهیم ایثار و شهادت			
۹	سایر نظرات :			

نتایج فعالیت فوق پس از جمع بندی در کلاس، برای بهره برداری در اردوهای بعدی به مسئولان مربوط ارائه خواهد شد.

۲۱

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۱

فیلم شماره ۵ درس ۵ (آشنایی با پادمان‌های دفاع مقدس) را ببینید.

فعالیت (۶)

دربارهٔ پادمان‌ها و اماکن مهم قابل بازدید راهیان نور تحقیق و جدول زیر را کامل کنید.

ردیف	منطقهٔ عملیاتی راهیان نور	معرفی مختصر مهم‌ترین پادمان‌ها و اماکن قابل بازدید
۱	منطقهٔ جنوب (استان خوزستان)	
۲	منطقهٔ غرب (استان‌های کرمانشاه و ایلام)	
۳	منطقهٔ شمال غرب (استان‌های کردستان و آذربایجان غربی)	
۴	منطقهٔ خلیج فارس (استان‌های بوشهر و هرمزگان)	

۲۲

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۲

آداب سفر راهیان نور

ـ اجازه از والدین، صدقه‌دادن و دعای سفر، نماز اول وقت، اخلاق نیکو و رعایت بهداشت

ـ رعایت حقوق همسفران و همکاری با دوستان و مدیران کاروان

ـ مطالعهٔ تاریخچهٔ دفاع مقدس و مناطق مورد بازدید؛ همچنین دقت در حماسه‌ها، آثار و وصیت‌نامه‌های شهدا

ـ حضور با وضو در مقبرهٔ شهدا و قرائت زیارت‌نامه‌ها

ـ خاطره‌نگاری، تصویربرداری و ثبت دل نوشته‌ها

یادمان شهدای والفجر ۸

۴۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۳

بیشتر بدانید

برخی از دل‌نوشته‌های ناب و زیبای دانش‌آموزان شرکت‌کننده در اردوهای راهیان نور :

ف. ا پژدی:

سلام بر ابراهیم!

خیلی خوشحالم که من‌رو به کانالت دعوت کردی ـ وقتی که آزت خواستم، باورم نمی‌شد که من‌رو بیاری، ولی حالا که آوردی، قول می‌دم که همیشه به فکرت باشم.

قول بده که دوستانم رو که توی اتوبوس با تو دوست شدن، تنها نذاری، مثل من!

خداحافظ! امیدوارم که بازم بیام کانال کمیل . حسّت کردم ولی ندیدمت! چون خودم ناپاکم و به قول معروف :

چشم ناپاک کجا؟

دیدن آن پاک کجا؟

م. حسن پور:

در این اردو دوست شدن با شهدا را که قبل از آن فکر می‌کردم دست‌نیافتنی است، به دست آوردم.

از همهٔ مناطق استفاده کردم و واقعاً به نظر من خوب بود. واقعاً نمی‌توان گفت کدام بهتر است، ولی من معراج شهدا را بیشتر دوست داشتم و فکه نیز برایم بسیار خاطره‌انگیز بود.

ز. قربانی:

این نکته را که شهدا واقعاً برای ما مهم هستند و اهمیت دارند، خوب خوب متوجه شدم.

از حسینیهٔ تخریب خیلی خوشم اومد. واقعاً تأثیر خوبی بر ما گذاشت.

بسیار سفر خوبی بود و می‌دانم که بهترین سفر و آخرین سفری بود که این‌قدر خوب بود.

● مجموعه مستند تلویزیونی «از لاک جیغ تا خدا» که از شبکهٔ دو سیما پخش شده است، نیز گفته‌های جالبی از دانش‌آموزان در اردوهای راهیان نور را به نمایش گذاشته است. این برنامه از وبگاه شبکه دو سیما قابل دریافت است.

۲۲

۴۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۵

حماسه‌سازان نوجوان

دانش‌آموزان به عنوان نسل جوان و پویای جامعه در پیروزی انقلاب اسلامی و سال‌های دفاع مقدس نقشی مهم و سازنده داشتند که شهادت بیش از ۳۶هزار دانش‌آموز در دوران دفاع مقدس و خاطره فراموش‌نشدنی شهیداتی همچون محمدحسین فهمیده، بهنام محمدی، مرحمت بالازاده، حسینعلی عالی و احمدرضا عباسی گواه این ادعا است.

شهید مرحمت بالازاده

شهید مرحمت بالازاده: مرحمت بالازاده در هفدهم خردادماه ۱۳۴۹ در شهرستان گرمی مغان دیده به جهان گشود. او می‌خواهد به جبهه اعزام شود ولی به خاطر سن و سالش با اعزام او مخالفت می‌کردند. او به هر دری می‌زند تا اینکه فرجی پیدا شود. اما واقعاً هم سن و سالش و هم جثه او در قد و قواره جنگ نبود. مرحمت تکلیف خود را شناخته بود و براساس آن تکلیف باید به جبهه می‌رفت. لذا برای رسیدن به هدف، تصمیم بزرگی می‌گیرد و خود را به تنهایی و با مشقت هر چه تمام‌تر به پایتخت می‌رساند و به ملاقات رئیس جمهور می‌رود.

رئیس جمهور وقت حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) را ملاقات می‌کند. در آن ملاقات به حضور حضرت قاسم ﷺ در واقعه عاشورا و ۱۳ ساله بودن آن بزرگوار اشاره می‌کند و می‌گوید «اگر من ۱۲ ساله اجازه حضور در جبهه ندارم، پس از شما خواهش می‌کنم که دستور بدهید بعد از این روضه حضرت قاسم ﷺ خوانده نشود.»

حرف‌های مرحمت، رئیس جمهور وقت را تحت تأثیر قرار داد و ایشان دست خطی با این مضمون می‌نویسد که «مرحمت عزیز می‌تواند بدون محدودیت به منطقه اعزام شود» یعنی مجوزی بسیار معتبر که نوجوانی با این قد و قواره ولی شجاع و نترس از رئیس‌جمهور می‌گیرد، جای هیچ حرفی و حدیثی را باقی نمی‌گذارد.

مرحمت با آن جثه کوچک، قیافه معصومانه و دوست داشتنی، به فرمانده روحیه بچه‌ها تبدیل شده بود. نقل داستان و رشادت‌ها و شجاعت‌های او در میدان نبرد، موجب تقویت روحیه رزمندگان بود.

از جمله مسائل جالب درباره زندگی شهید بالازاده این است که هر زمانی این شهید بزرگوار برای

مرخصی به پشت جبهه می‌آمده به درخواست امام جمعه شهر، قبل از خطبه‌های نماز جمعه برای مردم سخنرانی و آنها را برای رفتن به جبهه تشویق می‌کرد. مرحمت بالازاده حدود سه سال در جبهه‌ها، حضور مؤثر و ارزشمندی داشت تا اینکه در روز ۲۱ اسفند ۱۳۶۳ در عملیات «بدر» در جزیره مجنون شهید شد؛ در عملیاتی که شهید «مهدی باکری» هم در آن به آسمان پرگشود.

درود بر شما ای ملت ایران! ای متعلق‌داران امام حسین! تا آخرین قطره خونتان از این انقلاب و از رهبر این انقلاب خوب محافظت کنید تا که این انقلاب اسلامی را به نحو احسن به منجی عالم بشریت تحویل بدهید.

شهید حسینعلی عالی: حسینعلی عالی که در سال ۱۳۴۶ در روستای جهانگیر در منطقه سیستان چشم به جهان گشود، در سن ۱۴ سالگی به جبهه‌های حق علیه باطل رفت و در عملیات‌های والفجر۸، کربلای ۱ و کربلای۵ شرکت کرد. قابلیت‌های وی و دقت عمل عالی فرماندهان را وادانست تا مسئولیت واحد اطلاعات عملیات لشکر ۴۱ ثارالله را به او بسپارند. با آغاز عملیات کربلای ۵، وی مسئولیت فرماندهی اطلاعات لشکر ۴۱ ثارالله را بر عهده گرفت. در شب عملیات کربلای ۵ در حالی که وقت تنگ بود و نیروهای رزمنده باید از میادین مین می‌گذشتند، حسینعلی آخرین نماز را با عشق شهادت قامت بست و پس از سلام به آسمانیان بر روی سیم‌های خاردار خوابید تا معبر نیروهای اسلام باز شود که در همین حال تیری به پهلوی سردار ۱۹ساله لشکر ۴۱ ثارالله اصابت کرد و ازهمین رو سردار شهید قاسم سلیمانی از وی در این عملیات به عنوان نوجوان شجاع زابلی یاد کرد که با قامتش راه را برای پیروزی رزمندگان باز کرد.

شهید حسینعلی عالی

۴۷

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۷

خداوندا! اگر ره گم کرده‌ام راهنما می‌جویم. اگر در این دنیا توانسته‌ام دوست و آشنا و هم قلب پیدا کنم تو را می‌جویم، زیرا می‌دانم که تمامی این دوستی‌های دنیا فقط و فقط چند صباحی بیشتر نیست و آنچه باقی می‌ماند دوستی با توست.

شهید احمدرضا عباسی: شهید احمدرضا عباسی از لحظه تولدش در یکم شهریور ۱۳۴۴ هجری شمسی در شهر آستانه از توابع شهرستان شازند در استان مرکزی تا لحظه شهادتش در هفتم فروردین ۱۳۶۲ در جبهه جنگ، هفده بهار را تجربه کرد و گل‌های هجدهمین بهار زندگیش، ناشکفته، بر بستر خاک پر پر شدند.

وی در تاریخ ۱۳۶۱/۱۲/۲۰ به همراه تیپ قمر بنی‌هاشم گردان یا زهرا به نزدیکی پاسگاه زید عراق در مرز مشترک دو کشور ایران و عراق در ۳۰ کیلومتری شمال خرمشهر اعزام می‌گردد و نهایتاً در روز ۱۳۶۲/۱/۷ در آغاز سال نو و سرآغاز فصل بهار و شکوفایی لاله‌ها و گل‌ها به عنوان «شهیدی برگونه بهار»، راست قامت و جاودانه تاریخ در خونش غلتید.

شهید احمد رضا عباسی

تو برادرم و خواهرم، تویی که باید انقلاب را با خون من و پیامی که از خون من می‌رسانی پاسداری کنی. بدانید وظیفه شما خیلی سنگین است، چون اگر پیام نرسانید هم وظیفه خودتان را انجام نداده‌اید هم خون شهید را پایمال کرده‌اید. نکند خدای ناکرده بعد از اینکه شهیدان خونشان را دادند شما پیامشان را نرسانده و مرده متحرک باشید. شما بدانید شهید همیشه زنده است و بر شما پیام رسانانش نظارت دارد و اگر پیامش را نرسانید روحش در عذاب است.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۸

دفاع، همچنان باقی است.

«... اسلام‌خواهی مردم در کل جهان از جنگ هشت‌سالهٔ ماست...»

امام خمینی ﷺ ـ اسفند ۱۳۶۷

یکی از دستاوردهای دوران دفاع مقدس ایجاد الگوی خودباوری و اعتماد به نفس برای کشورهای اسلامی و مردم آزادهٔ جهان بود که موجب بیداری و قیام آنان علیه حکومت‌های فاسد و دست‌نشانده شده است.

صهیونیسم و استکبار جهانی با شیوه‌های سخت و نرم در برابر حرکت‌های مردمی مقابله می‌کند. استفادهٔ ابزاری از دین با تعاریف جدیدی از اسلام و مذهب و ایجاد گروه‌های تکفیری از جمله این فتنه‌هاست.

یکی از این گروه‌ها که توسط برخی از کشورهای استعماری به‌خصوص آمریکا و عربستان تشکیل گردید، گروه تروریستی و تکفیری داعش بود. این گروه با گسترش وسیع مردم و نابودی شهرها و روستاها و حمله به اماکن مقدس، جنایات بی‌شماری را انجام دادند که با فداکاری رزمندگان از کشورهای ایران، عراق، افغانستان، پاکستان، سوریه و لبنان، توطئهٔ آنان نقش بر آب شد و در این راه شهدای گران‌قدری به نام «شهدای مدافع حرم» تقدیم اسلام شد.

فعالیت (۱)

فعالیت‌های مدافعان حرم در عراق و سوریه را بررسی کنید و ارتباط عملکرد آنان با دوران دفاع مقدس را در گروه به بحث بگذارید.

۴۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۴۹

معارف اسلامی

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۵۰

سپهبد شهید قاسم سلیمانی

شهید سپهبد محمدولی قرنی

درسال ۱۲۹۲ در خانواده‌ای مذهبی در تهران چشم به جهان گشود. پس از پایان دوره تحصیلات دبیرستان و اخذ دیپلم وارد دانشکده افسری ارتش گردید و در رشته توپخانه فارغ‌التحصیل شد.
ایشان قبل از انقلاب به‌علت فعالیت‌های انقلابی و علاقه‌مندی به نهضت امام‌خمینی و تلاش جهت انجام کودتا دستگیر و به سه سال زندان و اخراج از ارتش محکوم گردید ولی همچنان مسیر مبارزه را ادامه داد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در روز ۲۳ بهمن سال ۱۳۵۷ با حکم حضرت امام‌خمینی به‌عنوان اولین رئیس ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران منصوب گردید.
شهید قرنی نه‌تنها در تثبیت موقعیت ارتش در نظام اسلامی نقش کلیدی داشت بلکه در مقابل طرح‌هایی که در جهت انحلال یا فروپاشی ارتش مطرح می‌شد با شهامت ایستادگی کرد. سرانجام در سوم اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۸ ساعت ۱۱ صبح توسط عوامل گروهک فرقان در مقابل خانه‌اش به شهادت رسید.

شهید سپهبد علی صیاد شیرازی

درسال ۱۳۲۳ در روستای کبود گنبد شهرستان «درگز» استان خراسان رضوی به دنیا آمد.
وی دارای تحصیلات دانشگاهی، برخوردار از دانش نظامی برجسته و مهارت‌های رزمی و از فرماندهان ارشد ارتش جمهوری اسلامی ایران بود.
صیاد شیرازی در دوران هشت سالهٔ دفاع مقدس از خود رشادت‌های فراوانی به یادگار گذاشت و در عملیات‌های مهمی همچون بیت‌المقدس ۱ (آزادسازی خرمشهر) نقش بسیار موثری ایفا کرد.
او در سرکوبی تهاجم منافقین به خاک کشورمان که پس از پذیرش قطعنامهٔ ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل رخ داد، نقش تعیین‌کننده‌ای داشت و قهرمان عملیات مرصاد لقب گرفت.
سرانجام در ۲۱ فروردین سال ۱۳۷۸ هنگام خروج از منزل، توسط عناصر تروریست منافقین موسوم به سازمان مجاهدین خلق به شهادت رسید و روح بزرگش به ملکوت اعلی پیوست.

شهید سپهبد حاج قاسم سلیمانی

در سال ۱۳۳۵ در روستای قنات ملک از توابع شهرستان راور استان کرمان به دنیا آمد و در دوران دفاع‌مقدس فرماندهی لشکر ۴۱ ثارالله را بر عهده داشت و رشادت‌های زیادی از خود نشان داد. بعد از دوران دفاع مقدس فرماندهی منطقه جنوب شرق کشور را بر عهده گرفت و در مبارزه با اشرار و قاچاقچیان و کنترل مرزها موفقیت‌های زیاد کسب نمود. ایشان در سال ۱۳۷۶ به فرماندهی نیروی قدس سپاه منصوب شدند و با تلاش و کوشش و درایت و شجاعت جبهه مقاومت را از افغانستان تا لبنان تقویت نمودند. حمایت از گروه‌های مقاومت در کشورهای اسلامی عراق، لبنان ، سوریه و یمن باعث گردید تا دشمنان به ویژه اسرائیل شکست سختی متحمل شوند. اوج رشادت و دلاوری این سردار سپاه اسلام و ایران شکست خطرناک‌ترین گروه تروریستی عصر حاضر یعنی داعش در سوریه و عراق بود که به فضل الهی و جانفشانی رزمندگان جبهه مقاومت میسر گردید. سرانجام این سرباز ولایت در بامداد روز جمعه ۱۳ دیماه ۱۳۹۸ به دستور مستقیم رئیس‌جمهور تروریست آمریکا مورد حمله موشکی بهمادها قرار گرفت و به همراه یار دیرینه‌اش، فرمانده حشد الشعبی عراق، ابومهدی المهندس و دیگر یاران به فیض شهادت نائل شدند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۱

فعالیت (۲)

معرفی اسوه‌های بومی از ایثارگران دوران دفاع مقدس

به‌صورت کار فردی یا گروهی یکی از شهدای محل زندگی خود (ترجیحاً شهید دانش‌آموز) را معرفی کنید. (در صورت امکان فیلم، پرده نگار یا مصاحبه‌هایی دربارهٔ شهید تهیه کنید.)

مشخصات فردی شهید (به همراه تصویر) :

.....

.....

.....

خصوصیات اخلاقی شهید :

.....

.....

.....

قسمتی از وصیت‌نامهٔ شهید :

.....

.....

.....

نظر شما دربارهٔ شهید :

.....

.....

.....

۵۲

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۲

به صورت کار فردی یا گروهی یکی از ایثارگران محل زندگی خود (آزاده، جانباز یا رزمنده) را معرفی کنید.
در صورت امکان مصاحبه‌ای با او انجام دهید. برای طراحی سؤالات مصاحبه با دبیر خود مشورت کنید.

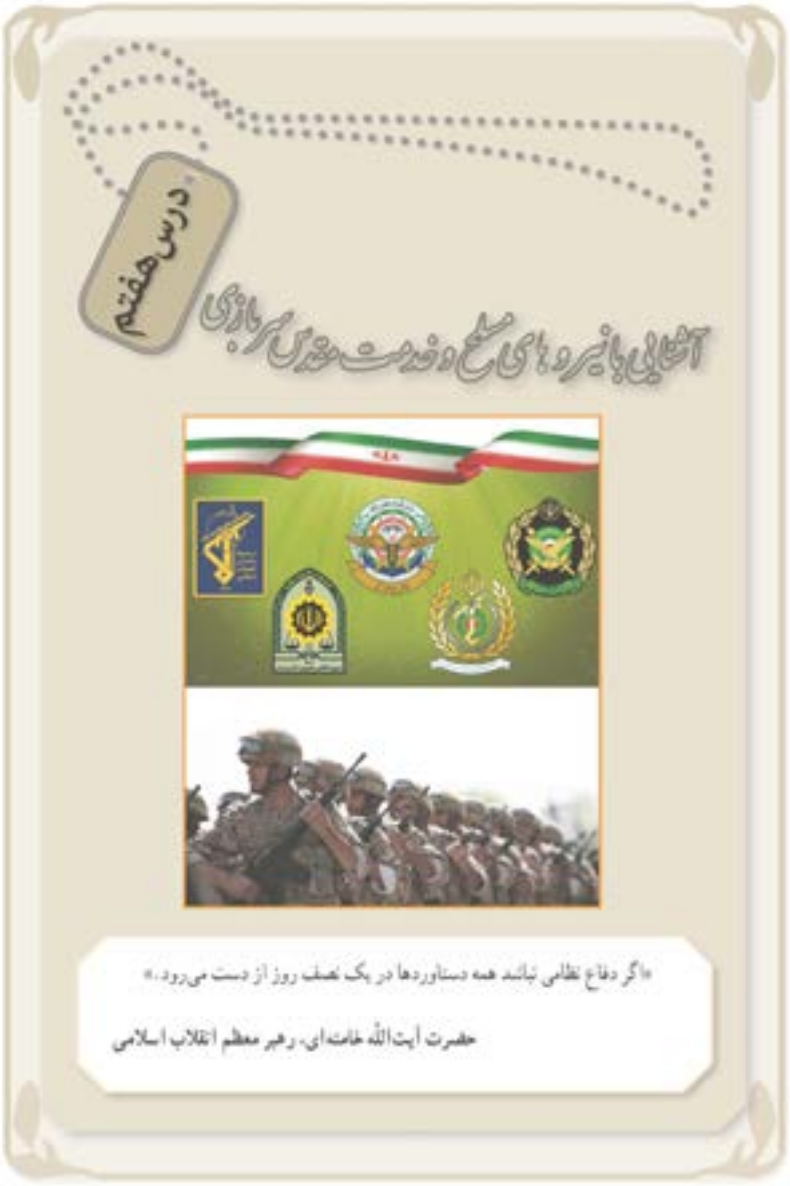
۵۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۳

معارف اسلامی و فارسی
عنوان درس:
شماره صفحه: ۵۴

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۵

آشنایی با نیروهای مسلح

هر حکومت و دولتی برای حفظ استقلال، امنیت و تمامیت ارضی خود نیاز به نیروهای مسلح قوی، مقتدر و سازمان یافته دارد. جمهوری اسلامی ایران نیز پس از استقرار برای تداوم خود و دفع تهدیدات داخلی و خارجی، نیروهای مسلحی را فراهم نموده است که از جمله آنها ستاد فرماندهی کل قوا، ارتش جمهوری اسلامی، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نیروی انتظامی و وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح می‌باشند.

نمودار سلسله مراتب نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران

فرماندهی کل قوا

طبق مادهٔ ۴ اصل ۱۱۰ قانون اساسی یکی از وظایف و اختیارات رهبر جمهوری اسلامی ایران، فرماندهی کل نیروهای مسلح است. هشت سال حضور پرشور مردم ایران در صحنه‌های دفاع مقدس نشان دهندهٔ این واقعیت است که رهبری جمهوری اسلامی ایران دارای مقبولیت عامهٔ مردم است و درواقع فرماندهی معظم کل قوا فقط، فرمانده نیروهای مسلح نظامی و انتظامی نیست بلکه همه اقشار مردم را در برمی‌گیرد و این مظهر اقتدار کشور ایران است.

۵۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۶

عنوان درس:

شماره صفحه: ۵۷

سربازی[1] یک وظیفه دینی و ملی

خدمت وظیفه عمومی خدمت مقدسی است که براساس قوانین و مقررات کشور پیش‌بینی شده و اولین دوره و تجربه مسئولیت‌پذیری جوانان پس از تحصیل می‌باشد که جوانان می‌توانند با بهره‌گیری از فرصت‌های موجود در جهت ارتقای مهارت‌های اجتماعی خود اقدام نمایند.

در ماده ۱ قانون خدمت وظیفه عمومی، این گونه آمده است :

«دفاع از استقلال و تمامیت ارضی جمهوری اسلامی ایران و جان و مال و ناموس مردم، وظیفه دینی و ملی هر فرد ایرانی است و در اجرای این وظیفه کلیه اتباع ذکور دولت جمهوری اسلامی ایران مکلّف به انجام خدمت وظیفه عمومی برابر مقررات قانون مربوطه هستند.»

این وظیفه قانونی و تکلیف ملی در ماده ۲ قانون وظیفه عمومی مقرر نموده هر فرد ذکور ایرانی در ماهی که طی آن به سن هجده سال تمام می‌رسد مشمول مقررات خدمت وظیفه عمومی خواهد شد و باید وضعیت خدمتی خود را مشخص نماید.

فعالیت (۲)

در خصوص خدمت سربازی در سایر کشورهای جهان تحقیق و گزارشی را به کلاس ارائه کنید.

امام علی ﷺ : سربازان به اذن خداوند دژ مردم، زینت زمامداران، مایه عزت دین و امنیت‌اند و کار مردم به جز آنان استوار نمی‌گردد.

امام خمینی ﷺ : همه سربازهای اسلام هستیم و من امیدوارم در آن کتابی که بناست اسم سربازها را بنویسند، اسم ماها را هم به نام سرباز بنویسند.

۱ـ هم اکنون در کشورما سربازی مخصوص پسران است. اما اطلاع و آگاهی دختران از اهمیت و ضرورت سربازی مفید است.

۶۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۶۰

بخش پنجم : اصول نگهبانی

به حفاظت یا حراست از اموری که دارای اهمیت است و به آن بهای زیادی داده می‌شود، مثل پادگان‌ها، اماکن حیاتی و حساس، امور و مقررات انتظامی و... اصول نگهبانی می‌گویند.

نگهبان به فرد مسلحی گفته می‌شود که از طرف یگان خودی به منظور حراست از یک محل یا جلوگیری از غافل‌گیر شدن به محل‌های مشخص اعزام می‌شود.

- **وظایف نگهبان** : به‌طورکلی هر نگهبان دارای دو وظیفهٔ عمومی و خصوصی است.
- **وظایف عمومی** : وظایفی‌اند که کلیهٔ نگهبان‌ها در هر شرایطی ملزم به اجرای آنها هستند. این اصول عبارت‌اند از :

۱. یک نگهبان باید محل پست خود را بداند.
۲. پاس بخش و مسئول شب را بشناسد.
۳. کلمهٔ شناسایی را بداند.
۴. هر پست را مهم‌ترین پست و هر لحظه را مهم‌ترین لحظه بداند.
۵. در غیر از مواردی که پاس بخش تشخیص می‌دهد، از ترک پست خودداری کند.
۶. از ایجاد سروصدا پرهیز کند.
۷. اصول کامل استتار و اختفا را در پست رعایت کند.
۸. حق دور کردن سلاح و تجهیزات را ندارد.

۹. باید سر پست از مواردی که او را از نگهبانی باز می‌دارد مانند خوردن، آشامیدن، دستشویی رفتن و... خودداری کند.

- **وظایف خصوصی** : وظایف خصوصی هرنگهبان وظایفی است که از طرف یگان مربوطه با توجه به شرایط مکانی و زمانی به وی داده می‌شود که عبارت‌اند از :

۱. کلمهٔ شناسایی پادگان : جزئیات آن توسط پاس بخش به‌نگهبان توضیح داده می‌شود. کلمهٔ شناسایی به‌منظور شناسایی افرادی که به محل نگهبانی نزدیک می‌شوند، به‌کار می‌رود. این کلمه به نام‌های کلمهٔ عبور، رمز شب، اسم شب و... استفاده می‌شود که معمولاً سه جزء دارد. جزء اول و سوم آن را اسم و جزء دوم آن را عدد تشکیل می‌دهد مانند انقلاب ۵۷ پیروزی یا قرآن ۱۴ ایمان.

۱۱۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۲

درس نهم

شناخت و مقابله با جنگ نرم

جنگ نرم:

ـ یعنی «جنگ بوسیلهٔ ابزارهای فرهنگی و پیشرفتهٔ امروزی»؛

ـ یعنی «جنگ بوسیلهٔ نفوذ، دروغ و شایعه‌پراکنی»؛

ـ یعنی «تهاجم به مرزهای ایمانی، عقیدتی و فرهنگی».

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی ۱۳۸۸/۰۹/۰۴

۱۱۶

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۶

جنگ نرم

در طول تاریخ این مرز و بوم، دشمنی ابرقدرت‌ها با ما به‌صورت توطئه‌های مختلفی در قالب جنگ سخت مانند درگیری قومی، ترور، کودتای نظامی، تهاجم نظامی (جنگ تحمیلی) و جنگ نرم مانند شبیخون فرهنگی طراحی و اجرا شده است. پس از ناکامی دشمنان در جنگ سخت، آنان جنگ نرم را با شدت و گستردگی بیشتری ادامه داده‌اند.

در جنگ نرم دشمنان به دنبال تسخیر باورها و ارزش‌های یک ملت‌اند. تسخیر قلب‌ها و مغزهای مردم کشورهای دیگر هدف اصلی جنگ نرم است. وقتی دشمنان به هدف خود برسند، در حقیقت جبهه مقابل را به جبهه خودی تبدیل کرده‌اند و در چنین صورتی دیگر نیازی به تسخیر نظامی کشور هدف و یا دخالت رسمی و مستقیم در نظام حاکم نیست.بلکه این اهداف را خود آن ملت که همگی یا بخش عمده‌ای از آنها در اثر جنگ نرم به جبهه مقابل پیوسته‌اند، تأمین می‌کنند. اگر نیازی هم به جنگ نظامی باشد، با کمترین مقاومت از سوی کشور مورد تهاجم روبه‌رو خواهند شد و با هزینه‌ای بسیار کم به هدف خود خواهند رسید.

در جنگ نرم دشمن سعی می‌کند با برنامه‌ریزی کامل و دقیق و با استفاده از همه ابزارهای ممکن بر باورها، ارزش‌ها، احساسات و رفتارهای جامعه هدف تأثیر بگذارد. به گونه‌ای که آنان همان چیزی را باوردانسته باشند که دشمن می‌خواهد، همان کاری را انجام دهند که او دوست دارد. همان احساسات و تمایلاتی را ابراز نمایند که دشمن اراده کرده است.در جنگ نرم مهاجمان سعی می‌کنند از طریق تغییرات فکری و فرهنگی مردمان جامعه هدف را ناخودآگاه به نیروی خودی تبدیل نمایند.

«در جنگ نرم دشمن به سراغ سنگرهای معنوی می‌آید که آنها را محو کند. دشمن به سراغ ایمان‌ها، معرفت‌ها، عزم‌ها، پایه‌ها و ارکان اساسی یک نظام و کشور می‌آید که اینها را منهدم کند. نقاط قوت را در تبلیغات خود به نقاط ضعف تبدیل کند. فرصت‌های یک نظام را به تهدید تبدیل کند.»

امام معظم رهبری (مدظله العالی)

هدف جنگ نرم

هدف جنگ نرم این است که باورها و ارزش‌های جامعه هدف را به گونه‌ای جهت دهند که همچون مهاجمان بیندیشند، همچون آنان فکرکنند و هرآنچه آنان خوب می‌دانند، خوب بدانند. هرآنچه دشمن زشت می‌پندارد زشت بدانند. نه تنها از همفکری و همسویی با دشمنان قسم‌خورده خود احساس شرمندگی نکنند، بلکه با افتخار از آن یاد کنند.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۷

اهداف جنگ نرم

۱ تحریک و هدایت احساسات در جهت اهداف و خواسته‌های دشمن
۲ ایجاد اختلاف و قراردادن مردم کشور در مقابل همدیگر
۳ بدبین کردن مردم نسبت به وضعیت فعلی و آینده کشور
۴ سیاه نمایی و القای وجود بحران در کشور
۵ ایجاد ناامیدی و القای بن‌بست
۶ برجسته‌سازی نقاط ضعف و انکار پیشرفت‌ها

حوزه‌های جنگ نرم

حوزه فرهنگی

همانطور که می‌دانید فرهنگ هرکشور، باورها و ارزش‌های مردم آن است و رسانه‌ها ابزار انتقال فرهنگ‌ها بین ملت‌ها هستند. معمولاً در رسانه‌ها سبک زندگی خاصی توسط هنرمندان، ورزشکاران، ستاره‌ها و مشاهیر به شکلی جذاب تبلیغ می‌شود. سبک خاصی از پوشش، عادات رفتاری، انواع غذاها،

۱۱۸

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۱۸

حوزه اقتصادی

در اقتصاد دنیای امروز مردم جامعه نقش اساسی را در تغییرات تولید و مصرف کالاها ایفا می‌کنند. رسانه‌ها با استفاده از ابزارهای تبلیغاتی و جذاب می‌توانند نگاه تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان را به سوی کالاهای خاصی هدایت کنند. علاوه‌براین ترویج باورهای غلطی مانند ترجیح کالای خارجی بر داخلی، بی توجهی به تولید داخل توسط مسئولین، مصرف گرایی و توجه به کالاهای لوکس می‌تواند شرایط اقتصادی کشور را نابسامان کند. همچنین رسانه‌های غربی با القای آشفتگی فضای کسب وکار، ترغیب مردم به خرید ارز و سکه و کالایی که نیازی به آن ندارند، به این نابسامانی دامن می‌زنند. مثلاً در موضوع کرونا توجه به شایعه کمبود شدیدکالاهای بهداشتی و ضروری، صف‌های طولانی و ازدحام در فروشگاه‌ها را نتیجه داد.

وزارت خزانه‌داری آمریکا ۹ نهاد و شهروند ایرانی را تحریم کرد.

فعالیت (۲)

بررسی نمایید خرید کالای تولید داخل چه تأثیری بر جهش تولید و شکوفایی اقتصاد کشور عزیزمان ایران دارد؟

۱۲۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۰

حوزه سیاسی

در نظام مردم‌سالاری دینی، مردم نقش اساسی را در پشتیبانی و حمایت از تصمیمات مسئولین سیاسی کشور ایفا می‌کنند. بنابراین یکی از برنامه‌های اصلی رسانه‌های بیگانه القای ناکارآمدی نظام و تأثیر ندانستن آرای مردم در سرنوشت کشور است. این رسانه‌ها با صرف هزینه‌های هنگفت به اختلاف نظرهای سیاسی دامن زده، اکثر موضوعات و مسائل جاری جامعه را سیاسی نشان‌داده و دائماً از مخالفان حمایت می‌کنند.

فعالیت (۳)

چرا رسانه‌های خارجی به‌صورت هماهنگ با شایعه تکثیر کرونا، مردم را از حضور در جشن ملی ۲۲ بهمن منع می‌کردند؟

حوزه علمی

رسانه‌های جهان در این عرصه سعی دارند تا با برجسته‌کردن نقاط ضعف نظام آموزشی کشور آن را ناکارآمد نشان دهند. همچنین امید به آینده مناسب را در نسل جوان که موتور محرک کشور در حرکت بویای علمی هستند از بین می‌برند. توجه افراطی به بازی‌ها و سرگرمی‌ها به‌جای کتاب و مباحث

روش‌های مقابله با جنگ نرم

«در جنگ نرم هیچ وقت عکس‌العملی عمل نکنید. البته پاسخ دشمن را باید داد امّا بهتر از عکس‌العملی عمل کردن و واکنشی عمل کردن، عمل کردنِ کُنشی و ابتکاری است. یک قدم همیشه از دشمنِ خودتان جلوتر باشید؛ حدس بزنید که دشمن چه کار می‌خواهد بکند، چه حرکتی می‌خواهد انجام بدهد، حرکتِ خنثی‌کننده و پیش‌گیرنده را قبل از او انجام بدهید؛ مثل یک شطرنج‌باز ماهر که حدس می‌زند طرف مقابل چه حرکتی را انجام خواهد داد، و قبل از اینکه حرکت را انجام بدهد، کاری را انجام می‌دهد که او قفل بشود، نتواند آن حرکت را انجام بدهد؛ همیشه جلوتر از او حرکت کنید».

(مقام معظم رهبری در دیدار بسیجیان ۱۳۹۸/۹/۶)

مراحل مقابله با جنگ نرم

گام اول	گام ابتدایی برای مقابله با جنگ نرم پذیرش وجود این جنگ است.
گام دوم	شناخت دشمن، برنامه‌های دشمن و روش‌های مقابله با آنهاست.
گام سوم	شناخت فرهنگ و تاریخ پرافتخار سرزمین‌مان و آشنایی با جذابیت‌های آن است.
گام چهارم	تشخیص الگوها و ارزش‌های نامناسب فرهنگی که در رسانه‌ها تبلیغ می‌شود.
گام پنجم	برنامه‌ریزی برای مقابله با جنگ نرم دشمن براساس شناخت صحیح می‌باشد.

۱۲۳

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۳

درس دهم

پدافند غیرعامل

«کشور امروز درگیر جنگ اقتصادی، امنیتی و بالاتر از همه جنگ فرهنگی است، این را اگر کسی نداند خواب خواهد ماند. منتها حالا بعضی‌ها نمی‌خواهند این را بفهمند، چون اگرچنانچه باور کنند، تکلیف به گردنشان می‌گذارد. بعضی‌ها هم کشش آن را ندارند. اما واقعیت قضیه این است، کسی که اهل مبارزه است، بیدار است».

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی ۱۳۹۲/۲/۲۴

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۴

پدافند غیرعامل

اقدامات غیرمسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی[۱]، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری و ارتقای پایداری ملی در برابر تهدیدها می‌شود.

یک رؤیا

..... نیمه شب سرد پاییزی است. خواب می‌بینم دشمن به بسیاری از شهرها و روستاها حملهٔ هوایی و میکروبی کرده است. عدم آمادگی مردم و غافلگیری مردم بحران‌هایی ایجاد کرده و مشکلات زیادی را به‌بار آورده است. آب‌رسانی، روشنایی، وسایل کمک‌های اولیه و دارو از جملهٔ این کمبودها و مشکلات است. اعضای خانواده‌ام به شدت آسیب‌دیده یا مفقود شده‌اند. در اوج نگرانی و سردرگمی از خواب پریدم و عرق سرد بر پیشانی‌ام نشسته بود. صدها بار خدای یکتا را شکر کردم و خوشحال شدم که خواب دیده‌ام و ... .

نکته: اگر فرد مذکور خواب ندیده بود و در عالم بیداری چنین وقایعی اتفاق می‌افتاد، چه باید می‌کرد؟

برخی از مأموریت‌های پدافند غیرعامل

۱. کاهش آسیب‌پذیری و افزایش ایمنی زیرساخت‌های ملی و مراکز حیاتی
۲. ادارهٔ امور مردم و تداوم خدمات در شرایط جنگ و تهدید دشمن
۳. حفظ و پایدارسازی زیرساخت‌های کشور
۴. برآورد تهدیدات و آسیب‌پذیری زیر ساخت‌های کشور

---

۱. بازدارندگی: اقداماتی که برای پیشگیری از خود و تجاوز دشمن صورت می‌گیرد.

۱۲۵

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۵

بیشتر بدانید (۳)

چند حملهٔ سایبری:

۱ در سال ۲۰۱۰ میلادی آمریکایی‌ها با ویروس مشهور به «استاکس‌نت» به تأسیسات اتمی جمهوری اسلامی ایران حمله کردند.

۲ در سال ۲۰۱۲ میلادی هند اطلاعات کمپیسون دو جانبهٔ چین و آمریکا را هک کرد.

۳ در سال ۲۰۱۶ دولت عربستان سعودی به شبکه‌های چند شرکت ایرانی حمله کرد.

فیلم شماره ۳ درس ۱۰ (پدافند اقتصادی) را ببینید.

پدافند اقتصادی

«**سه عامل اساسی اقتدار ملی**: اقتصاد قوی و مقاوم، علم پیشرفته و روزافزون و حفظ روحیهٔ انقلابی گرایی در همه به‌خصوص جوان‌ها، اینهاست که می‌تواند کشور را حفظ کند؛ آن وقت دشمن مأیوس خواهد شد».

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی ۱۳۹۴/۶/۱۸

پدافند اقتصادی یعنی در وضعیت حملهٔ همه‌جانبهٔ اقتصادی دشمن با آغاز سیاست‌ها و رفتارهای مناسب، تهدید را تبدیل به فرصت کنیم و باعث رشد جهشی اقتصاد کشور شویم.

۱۲۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۸

تحریم اقتصادی: دشمنان انقلاب اسلامی با ایجاد محدودیت‌های شدید اقتصادی برای ملت ما درصدد تسلیم کردن نظام در برابر خواسته‌های نامشروع و زورگویانهٔ خود هستند.

اقتصاد مقاومتی: رهبر معظم انقلاب راهکار اساسی مقابله با جنگ اقتصادی را «اقتصاد مقاومتی» می‌دانند.

اقتصاد مقاومتی درون‌زا و برون‌زاست. من هیچ‌وقت نگفتم دور کشور حصار بکشیم؛ اما این درون‌زایی را فراموش نکنیم. اگر اقتصاد ملی از درون نجوشد و فوران نکند، به‌جایی نخواهد رسید. بله، تعامل با دنیا در زمینه‌های اقتصادی خیلی خوب است؛ اما تعامل هوشمندانه و تعاملی که معنایش درون‌زایی اقتصاد باشد.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی، ۱۳۹۴/۱۱/۲۸

فعالیت (۳)

۱ تحریم اقتصادی و آثار آن را بر زندگی مردم در کلاس بررسی و موارد آن را فهرست کنید.

.....

.....

.....

۲ برخی از راهکارهای اساسی مقابله با تحریم اقتصادی کدام‌اند؟

.....

.....

.....

۳ با گفت‌وگوی گروهی معایب اقتصاد متکی به خام فروشی نفت را بررسی کنید.

.....

.....

.....

۱۲۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۲۹

درس یازدهم

عبرت و پیشگیری

ما باید از مصیبت درس بگیریم و با بندگیری و عبرت گیری از بلاهای گذشته، آینده خود را آن‌چنان بسازیم که هم از حوادث آینده جلوگیری کنیم؛ هم مشکلاتی که بر اثر حادثه پیش آمده، تا آنجایی که ممکن است، جبران کنیم؛ و هم دستاوردهای جدیدی به دست آوریم. این، نگاه مثبت و اسلامی است.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی ۱۳۸۴/۲/۱۳

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۳۴

ادامهٔ یک تجربه

بدیرایی مختصری در کلاس انجام شد و استاد تأکید کرد که هیچ‌گاه به‌صورت سرخود و بدون مشورت دست به اقدام نزنیم و همواره با کادر بیمارستان و امدادگران هلال احمر ارتباط و همفکری داشته باشیم؛ زیرا جان انسان‌ها در میان است.

شوک

به اختلال دستگاه گردش خون برای خون‌رسانی کافی به سلول‌ها شوک می‌گویند. خون‌ریزی شایع‌ترین علت شوک محسوب می‌شود.

فعالیت (۴)

جدول زیر را با مشورت با افراد آگاه و مراجعه به منابع معتبر تکمیل کنید :

علائم و نشانه‌های شوک :

– بی‌قراری	–
– پلک‌های بسته و مردمک باز	–
–	–
–	–

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۱

منابع برای مطالعهٔ بیشتر

۱ـ مرادپیری، هادی و دیگران، آشنایی با علوم و معارف دفاع مقدس، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، تهران، ۱۳۹۲.
۲ـ شیرعلی‌نیا، جعفر، دایرةالمعارف مصور تاریخ جنگ ایران و عراق، نشر سایان، تهران، ۱۳۹۲.
۳ـ بسیج در اندیشهٔ امام خمینی، مؤسسهٔ تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران، ۱۳۶۸.
۴ـ جنگ و دفاع در اندیشهٔ امام خمینی، مؤسسهٔ تنظیم و نشر آثار امام خمینی، نشر عروج تهران، ۱۳۸۷.
۵ـ شجرهٔ طیبه (رهنمودهای مقام معظم رهبری در مورد بسیج)، گردآورنده: مؤسسه آوای بینش، انتشارات نسیم حیات، تهران، ۱۳۹۳.
۶ـ حماسه‌سازان پایداری (بسیج در آینهٔ رهنمودهای مقام معظم رهبری)، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۸۵.
۷ـ دفاع هوشمند در اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله)، سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، دانشگاه مالک اشتر، تهران، ۱۳۹۳.
۸ـ ایزدی، پیروز (مترجم)، اطلاعات نظامی، دانشکدهٔ فرماندهی و ستاد سپاه، معاونت تحقیق و پژوهش، تهران، ۱۳۷۹.
۹ـ درودیان، محمد، تجزیه و تحلیل جنگ ایران و عراق، انتشارات مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، تهران، ۱۳۹۵.
۱۰ـ درویشی، فرهاد، جنگ ایران و عراق؛ پرسش‌ها و پاسخ‌ها، مرکز اسناد دفاع مقدس، تهران، ۱۳۸۹.
۱۱ـ محمد نائینی، علی، اصول و مبانی جنگ نرم، نشر سافی، تهران، ۱۳۹۱.
۱۲ـ احمدی، مجتبی و دیگران، از تهاجم فرهنگی تا جنگ نرم، معاونت فرهنگی اجتماعی سازمان بسیج مستضعفین، تهران، ۱۳۸۸.
۱۳ـ نوروزی، محمدتقی، فرهنگ دفاعی ـ امنیتی، مرکز مطالعات و پژوهش‌های مدیریت، انتشارات سنا، ۱۳۸۵.
۱۴ـ قهرمانی، شهاب، فرهنگ نامهٔ مصور علوم دفاعی، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۹۴.
۱۵ـ فصل نامهٔ فرهنگ پایداری، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، تهران، ۱۳۸۸.
۱۶ـ فصل نامهٔ مطالعات دفاع مقدس، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس، تهران، ۱۳۹۱.
۱۷ـ فصل نامهٔ مطالعات دفاعی و امنیتی، دانشکدهٔ فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳.
۱۸ـ کفاش، حمیدرضا و حمیدزاده، غلامرضا، آشنایی با پدافند غیرعامل، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۹۰.
۱۹ـ فردو، محسن، دیدگاه‌های نظری دفاع غیرعامل، انتشارات عباسی، تهران، ۱۳۸۸.
۲۰ـ مبانی، اصول و شیوه‌های پدافند غیرعامل، کمیتهٔ پدافند غیرعامل وزارت آموزش‌وپرورش، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۸۸.

امروز اینترنت و ماهواره و وسایل ارتباطی بسیار متنوع وجود دارد و حرف، آسان به همه‌جای دنیا می‌رسد. میدان افکار مردم و مؤمنین عرصهٔ کارزار تفکّرات گوناگون است. امروز در یک میدان جنگ و کارزار حقیقی قرار داریم. این کارزار فکری به هیچ‌وجه به زیان ما نیست؛ به سود ما است. اگر وارد این میدان بشویم و آنچه را که نیاز ما است از مهمات تفکّر اسلامی و انبارهای معارف الهی و اسلامی بیرون بکشیم و صرف کنیم، قطعاً برد با ما است.

بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظّم انقلاب اسلامی ایران در دیدار جمعی از روحانیون استان کرمان مورخ ۱۳۸۲/۲/۱۱

عنوان درس:

شماره صفحه: عنوان

گفت‌وگوی کلاسی

بخشی از یک برنامهٔ تلویزیونی (مانند فوتون، عصر جدید، شب‌های فوتبالی و...) را که خودتان با توافق دبیر محترم‌تان ضبط کرده‌اید در کلاس تماشا، و با پرسش‌های زیر آن را بررسی کنید.

- برنامهٔ منتخب شما کدام ساختار، قالب یا گونهٔ ارائهٔ پیام از طریق تلویزیون را دارد؟
- چه مفاهیم و موضوعاتی به شیوهٔ مستقیم و غیرمستقیم در این برنامه منتقل شده است؟
- چه کسی تولیدکننده و مالک پیام است؟
- چه کسانی جامعهٔ هدف یا استفاده‌کنندگان این برنامه هستند؟ چرا این پیام فرستاده شده است؟
- چه سبک زندگی، ارزش‌ها و نظریاتی در این پیام ارائه یا از آن حذف شده است؟
- آیا این پیام در هر فرهنگ، جامعه، زمان و مکان دیگری، همین معانی آشکار و پنهان را دارد؟

۲۲

عنوان درس:

شماره صفحه: ۲۲

بررسی چند بازنمایی

در این قسمت با چند مثال دیگر از بازنمایی بیشتر آشنا می‌شوید. تأمل مناسب در مورد هر مثال و دقّت در پاسخ به سؤالات، توانایی شما را در تشخیص بازنمایی‌ها افزایش خواهد داد و این، یعنی افزایش سواد رسانه‌ای شما.

راهپیمایی اربعین: هم‌زمان با برگزاری پیاده‌روی بزرگ اربعین، مراسمی که بزرگ‌ترین اجتماع انسانی جهان نام‌گذاری شده است؛ در ابتدا بسیاری از رسانه‌های خارجی از بازتاب دادن این رویداد بزرگ خودداری کردند، اما پس از گذشت چند سال به دلیل ابعاد عظیم این حماسه معنوی، به‌ناچار از سانسور آن دست برداشته اما سعی می‌کنند با بازنمایی (پررنگ نمودن برخی مسائل حاشیه‌ای)، این مراسم باشکوه را زیر سؤال ببرند. در واقع آنها راهبرد (استراتژی) خود را تغییر نداده‌اند، بلکه با تغییر روش همچنان سعی در کوچک‌سازی و کم ارزش نشان دادن بزرگ‌ترین تجمع مذهبی جهان را دارند.

انگلیسی زبان یعنی خوشبخت و خوشحال! اگر کتاب‌های معروف و فراگیر آموزش زبان انگلیسی را ورق بزنید یا فیلم‌های هالیوودی را با دقّت مشاهده کنید، لوتین و عمیق‌ترین تأثیری که این‌گونه تولیدات در ضمیر ناخودآگاه مخاطبان خود دارند، این است که انگلیسی‌زبانان عموماً افرادی شاد، خوشبخت و کاملاً در رفاه‌اند. شخصیت‌های متون این‌گونه رسانه‌ها، بیشتر اوقات در حال سرگرمی، تفریح و استراحت هستند و البتّه در موقع کار نیز جدّی، منظّم، قانون‌مدار و کاملاً موفّق.

امّا این بازنمایی با واقعیت فاصله دارد. اینکه هرکس انگلیسی صحبت کند یا در کشوری انگلیسی‌زبان زندگی کند، بلافاصله دلش از غصه خالی می‌شود، افسانه‌ای بیش نیست. به نظر شما آیا این‌گونه بازنمایی به شکل تصادفی اتّفاق افتاده است؟ چه دلایل احتمالی دیگری را می‌توانید برای این‌گونه بازنمایی پیشنهاد کنید؟

۳۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۳۰

گفت‌وگوی کلاسی

اکنون مانند درس ۷ تعدادی فیلم، پوستر، خبر، شعر و ... به شما ارائه می‌شود. در هر یک از آنها فن یا فنونی از اقناع به‌کار گرفته شده است. با استفاده از آنچه در درس‌های ۶، ۷ و ۸ آموختید این رسانه‌ها را تحلیل و فنون به‌کار رفته در هر یک را شناسایی کنید.

۵۹

- عنوان درس:
- شماره صفحه: ۵۹

اخبار
حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی: خداوند شهید حججی را در چشم همه عزیز کرده است.
ویژه‌برنامه‌های جشن عید قربان در حرم مطهر امام رضا علیه‌السلام
کاهش ۱۰درصدی مسئله اشتغال با کمک سازمان‌های مردم‌نهاد.
ثبت میدان امیر چخماق یزد به عنوان میراث فرهنگی جهانی
آخرین وضعیت احیای دریاچه ارومیه
۱۰۰۰کیلومتر شنا برای نام خلیج‌فارس
قطعات تقلبی؛ مشکل بزرگ تعمیرکاران خودرو
اعزام دو میلیون دانش‌آموز به اردوی راهیان نور طی چهار سال اخیر
پارک مشاهیر سنندج را بیشتر بشناسید.
کشف اسکلت دختربچه ۵۰۰۰ساله در شهرستان بابل
بدافزار جدید اندرویدی با ضبط مکالمات تلفنی، از شما باج‌خواهی می‌کند.
تولید چای ایرانی افزایش یافت.
اعتراف تل‌آویو به قدرت موشکی ایران
کدام تیم برنده دربی خواهد بود؟
آیین گرامیداشت شهدای دانشجو در بادمان هویزه برگزار می‌شود.
بازتاب گسترده سرنگونی پهپاد آمریکایی توسط سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در رسانه‌های اروپا
افزایش کرایهٔ تاکسی و اتوبوس در پایتخت
یمن، عربستان را غافلگیر کرد.
ایران ۲۷ مقام مسابقات جهانی ریاتیک کره جنوبی را کسب کرد.
و ...

۸۰

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۰

فیلم «سواد رسانه‌ای در مطبوعات» را ببینید. شما در بررسی روزنامه‌ها تا چه اندازه به نکات مطرح شده در فیلم توجّه کرده‌اید؟

.....

.....

.....

.....

.....

گفت‌وگوی کلاسی

در درس چهارم خواندید که سیاست ثابت رسانه‌های بیگانه در قبال راهپیمایی اربعین همچنین دیگر راهپیمایی‌های مردمی مانند ۲۲ بهمن و روز قدس، سانسور و بازنمایی بوده است. حال تجارب و دانسته‌های خود را پیرامون نحوه پوشش خبری رسانه‌های مختلف از این مراسم‌ها بیان کرده و بگویید در پوشش خبری آنها از چه کلمات، اصطلاحات و... استفاده شده است؟

.....

.....

زائران اربعین حسینی در هنگام راهپیمایی با روش‌های مختلفی همچون حمل پرچم، کوله‌های مزین به نوشته و تصاویر، شعارها و نوشته‌های روی لباس و سربند و... پیام‌هایی را به جهانیان منتقل می‌کنند. آیا رسانه‌های خبری بیگانه این‌گونه پیام‌ها را پوشش می‌دهند؟

.....

.....

۸۳

معارف اسلامی

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۳

رسانهٔ بی‌طرف؟!

بسیاری از خبرگزاری‌ها و شبکه‌های خبری، خود را کاملاً بی‌طرف می‌دانند و می‌گویند در ارائهٔ اخبار بدون تعصب و جهت‌گیری عمل می‌کنند. اما آیا این مسئله ممکن است؟ هر تولیدکنندهٔ رسانه‌ای باید برای تولیدات خود به انتخاب دست بزند. این انتخاب‌ها بازتابی از ارزش‌ها و دیدگاه‌های تولیدکنندگان رسانه‌ای است و فقط به اخبار منحصر نیست و در مورد همهٔ تولیدات رسانه‌ای مصداق دارد.

برای مثال، در اسناد لانهٔ جاسوسی یکی از جاسوسان امریکایی در تحلیلی که برای مقامات بالادستی خود از وضعیت رسانه‌ها ارائه می‌دهد، از گسترش اخبار فارسی‌زبان شبکهٔ رادیویی صدای امریکا (VOA) و پخش فیلم‌های امریکایی ـ که حامل فرهنگ‌های غیراخلاقی امریکا در تلویزیون ایران است ـ ابراز خرسندی می‌کند.[1]

توجه به این مسئله که بخش فارسی‌زبان صدای امریکا در سال ۱۳۵۹ (۱۹۸۰ میلادی) یعنی پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، برنامه‌های فارسی‌زبان خود را به مدت یک ساعت افزایش[2] می‌دهد، بیانگر این مطلب است که رسانه‌ها به‌خصوص رسانه‌های وابسته به دولت‌های مستبد نمی‌توانند بی‌طرف باشند و از مهم‌ترین ابزارهای نفوذ فکری و فرهنگی در جوامع هدف به‌شمار می‌آیند.

در سندی که توسط لینگن کاردار موقت سفارت امریکا و جاسوس این کشور در ایران، برای «برژینسکی» مشاور امنیتی کارتر، رئیس‌جمهور وقت امریکا، تدوین شده، این‌گونه آمده است:

«کسانی که با (امام) خمینی می‌جنگند و مخالفان نظام جمهوری اسلامی، می‌خواهند خبرها را از صدای امریکا کسب کنند. شما می‌توانید از نفوذ خود در صدای امریکا استفاده کرده و از راه تأکید بیشتر روی مشکلات مهم آنها و بازگو کردن علل آن، عکس‌العمل سریع‌تری برای مقاومت و تقابل ایجاد کنید. من می‌دانم این کار، کار ناچیزی است، ولی از نظر روان‌شناسی اثر فوق‌العاده‌ای دارد و بسیاری از افراد مخالف نظام جمهوری اسلامی به میزان همدردی و همفکری ما از طریق این صدا پی می‌برند.[3]

(۲۸ اکتبر ۱۹۷۹، ابان ۱۳۵۸)

در این سند می‌بینیم که برای رسانهٔ مذکور، راهبردهایی مانند تأکید بر مشکلات ایران و ربط دادن آنها به مقاومت مردم در مقابل استبداد و مسائلی از این قبیل توصیه شده است تا با ترویج این‌گونه اخبار سفارشی، مردم را از گفتمان استکبارستیزی و آزادی‌خواهی مأیوس کنند.

---

۱. اسناد لانهٔ جاسوسی، تهران، ۱۳۹۰، چاپ سوم، جلد ۱، ص ۱۱۴.
۲. همان منبع، ص ۱۱۷.
۳. همان منبع، ص ۱۱۷.

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۷

زرد کم‌عمق

فعالیت گروهی

فرض کنید در ورود به صفحهٔ یک خبرگزاری برخط (آنلاین) با ۲۴ عنوان خبری زیر روبه‌رو می‌شوید:

- کدام‌یک از عنوان‌ها (تیترها) شما را به دنبال‌کردن مطلب بیشتر ترغیب می‌کند؟ به چهار مورد از جذاب‌ترین عنوان‌ها نمرهٔ پنج و به چهار مورد از غیرجذاب‌ها نمره صفر بدهید؛ سپس نمره‌هایی را که در نظر گرفتید با هم‌گروهی‌ها و گروه‌های دیگر مقایسه کنید.

ردیف	عنوان (تیتر) خبر	جذابیت	ارزشمندی
۱	منطقه و جهان به سردار سلیمانی بدهکار است		
۲	ساخت آسیبرین جدید با کمک سم مارا		
۳	کارشناس امریکایی : نقش ایران در جنگ علیه داعش حیاتی بود		
۴	جوانی مادر خائم بازیگر		
۵	۶ مدال رنگارنگ ره‌آورد دانش‌آموزان ایرانی از رقابت‌های المپیاد جهانی ریاضی در سال ۲۰۱۹		
۶	ماهواره ملی ایران در مدار بالای زمین (ژئو) قرار می‌گیرد		
۷	فعالیت ۱۸هزار جاسوس سیا در عراق و افغانستان		
۸	فاز یک بندر چابهار را در تحریم‌ها ساختیم		
۹	تأکید رئیس‌جمهوری به وزرا برای انتصاب معاونین و مدیران زن		
۱۰	چهره‌هایی که صاحب فرزندان دوقلو هستند		

۱۵۸

عنوان درس:

شماره صفحه: ۱۵۸

معارف انقلاب اسلامی

عنوان: تفکر و سواد رسانه‌ای | کد: ۱۱۰۲۲۵ | دوره: دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: ۸۷

عنوان: کارگاه کارآفرینی و تولید | کد: ۱۱۰۲۲۴ | دوره:دوم متوسطه | پایه: دهم | سال انتشار: ۱۳۹۹

عنوان درس:

شماره صفحه: پشت جلد